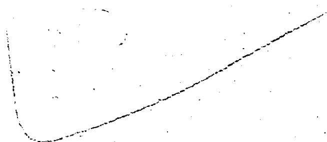

Cres
Cat Sci
entia
Vita
Exco-
latur

NATHAN SÖDERBLOM

Kristenhetens möte i Stockholm

STOCKHOLM
SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

KRISTENHETENS MÖTE I STOCKHOLM
EKUMENISKA MÖTET

KRISTENHETENS MÖTE I STOCKHOLM

AUGUSTI NITTONHUNDRATJUGUFEM

Historik, aktstycken, grundtankar, personligheter, eftermäle

skärskådade och återgivna

av

NATHAN SÖDERBLOM

STOCKHOLM

SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

PRINTED IN SWEDEN

UPPSALA 1926
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.
26290

FÖRORD.

Ekumeniska Mötets historia kan ännu icke på länge skrivas. För en framställning, som gör anspråk på att insätta Mötet i det historiska sammanhanget och att kritiskt bestämma dess betydelse och verkningar, behöves ett längre avstånd än det år, som nu förflutit.

Mötesakterna äro nu utgivna på engelska språket av domprosten i Canterbury och av professor G. A. Deissmann på tyska. (Se sid. 889 f. och 896 ff.) När jag invaldes i redaktionskommittén, var det närmast för att anskaffa och ordna det mycket vidlyftiga materialet. Detta uppdrag har jag med Ekumeniska Arkivets hjälp fullgjort.

Men borde icke även på svenska språket en utförligare framställning åstadkommas? En översättning av aktstyckena i tur och ordning torde knappast vara av nöden. Skulle en bok skrivas, borde den giva svar på frågan: Vad skedde egentligen i augusti nådens år 1925 i Stockholm? Ingen lätt fråga. I min bok återgives endast ett antal av föredragen och talen fullständigt. De flesta brukas i utdrag för en framställning av grundtankarna i Stockholmsmötet och av traditioner och strömningar, personer och meningar, som där möttes. Upplysning borde hämtas även av det, som sagts om Stockholm. Materialet hotade att växa mig över huvudet. Men jag har vågat försöket att sovra och sammanställa det till något, som vill återgiva icke endast förloppet utan också anden i Stockholmsmötet och de verkande krafterna.

Den som skriver dessa rader har varit med ganska flitigt allt ifrån begynnelsen. Nog måste jag därför betecknas såsom partisk. Dock, i dessa andliga ting är den helhjärtade hängivenheten nödvändig för en verklig uppfattning.

Emellertid lämnar jag på efterföljande alltför många sidor ordet åt andra i största möjliga utsträckning.

Efter förhistorien, förväntningarna och krönikan har jag i kapitlen om Mötet givit främsta platsen, som sig bör, åt gudstjänst och tillbedjan. Huvudproblemet, som jag har sökt taga fasta på, fyller det längsta av denna boks kapitel, det femte. Det kristna tänkandets och det kristna livets huvudfråga i vår tid är Jesu förkunnelse av Guds herravälde. Det framträder även i de särskilda ärenden, som upptogo Mötets uppmärksamhet. De avspegla tidens nöd och behov och kyrkans kynne och verkningssätt i skilda konfessioner, länder och världsdelar. Sedan följa upplysningar rörande programmet, kritiken, den ortodoxa kristenheten och den romerska kyrkans hållning, linjer vilka allt ifrån Skriften och fornkyrkan sammanlöpa i det Ekumeniska Mötet, och slutligen betydelsen och förpliktelsen, sådana de tvinga sig på oss.

Barnet kom till världen. Vad månde bliva av detta barn? Svaret har börjat givas. Fortsättningsnämnden sammanträdde i somras. Boken måste invänta besluten i Bern, ty Stockholm vore ofullständigt utan Bern.

När interiörer, personliga minnen och episoder synts mig vara belysande för Mötets människor och handlingar och den ekumeniska väckelsen, hava de medtagits. Åtskilliga sidor i boken ha därigenom fått en måhända alltför personlig prägel.

Mycket av min kraft och tid har ägnats åt den sak, som här omhandlas. Den blev för mig en helig, oundkomlig plikt. Jag är kanske skyldig mitt ämbete och mina medkristna en förklaring, en apologia pro vita mea.

En bok, som tillkommit under loppet av mer än ett år på lediga eller knappast lediga dagar och stunder, bär märke därav och ber om tillgift för sina ofullkomligheter.

Upsala trettionde november 1926.

Nathan Söderblom.

FÖRSTA KAPITLET.

Ringa begynnelser.

När Kyrkomötet för första gången sammanträdde, år 1868, predikade biskopen i Linköping Ebbe Gustaf Bring över ämnet De kristnes enhet.

»Icke för dessa allenast beder jag, utan ock för dem, som genom deras ord komma till tro på mig; jag beder att de alla må vara ett, och att, såsom du, Fader, är i mig och jag är i dig, också de må vara i oss, för att världen skall tro att du har sänt mig.» (Joh. 17: 20, 21.)

Predikanten yttrade, att samma förbön också gåve den tryggaste undervisning om målet, såväl för församlingens kamp — att världen må övervinnas till att tro, att Jesus är av Fadern sänd — som för dess egen utveckling »att de skola alle vara ett, på det att verlden skall tro att du hafver mig sändt». »Lära världen tro på Kristi sändning, kan, således den troende församlingen endast i den mon, som hon i sina lemmar blifver ett i Kristo.»

Över ingången till den församling, som efter ståndsriksdagarna varit kyrkans högsta självvalda myndighet i Sverige, står således en påminnelse om att Kristi kyrka och församling, som enligt den store konungens ord vilar i Sveriges rikes majestät, det är i det självständiga och självstyrande svenska riket, likasom hon finnes i andra riken, till sitt väsen sträcker sig över de världsliga gränserna och enligt Jesu

testamente i Johannes' sjuttonde måste förverkliga och för världen bevisa denna sin övernationella och överkonfessionella enhet. Vi bekänna varje söndag vår tro på den Heliga, Allmänneliga eller Katolska kyrkan, som är en enda till sitt väsen.

»De gamla åter och åter upprepade trosbekännelserna hava erinrat därom, och Jesu egna enträgna maningar till endräkt hava varit till ständig och hälsosam samvetsoro» — skriver pastor primarius Nils Widner. Han urskiljer i enhetssträvans historia tankens, kärlekens och viljans tider. Ortodoxin ville genomföra enheten genom att alla skulle tänka lika. I pietismen gör sig känslan gällande. Den evangeliska alliansen betecknar en religiös romantik.

Vår tid är viljans tidsålder. Strävan att förverkliga kyrkans enhet har blivit mer medveten och viljestark än förr. Målet är Guds rike. Vår period kännetecknas av att Frälsarens förkunnelse om Guds herravälde framhålles starkare än någonsin förr.

Stockholmsmötet förde enligt denne författare deltagarna upp på en högre utsiktspunkt än det egna kyrkosamfundet. »Kanske får augusti 1925 för oss svenskar sin största betydelse i att folkkyrka och frikyrka efter hand mera uppskatta varandra och lära av varandra.»

»Mänskligt och historiskt sett har detta möte varit dödsdömt gång på gång. Tre gånger — första gången 1917 — har inbjudan utgått och det hela misslyckats. Icke underligt, att man för det mesta smålog åt den naivitet, som i alla fall kunde fortsätta och inte tog lärdom av erfarenhet och fakta.

Man bör komma ihåg detta, när folk tycks tänka, att det var självklart, att ett företag som detta möte måste lyckas. Det var så långt ifrån självklart, att man är frestad att säga, att det antingen måste en stor portion dumhet eller en stor portion tro till för att överhuvud taget arbeta för idéns realiserande. Hemligheten är väl den, att det inte var en idé,

utan ett frö. Hade det helas kärna varit en laboratorieprodukt ifrån Uppsala, så hade den legat krossad på mindre än tre strandningar.» (Berggrav.) —

De skingrades som en flock fåglar när höken slår ner, eller när en åskskräll gör dem vettskrämda. De voro icke skrämda, men de måste skynda sig hem var och en till sitt land, innan gränserna spärrades och skyttegravarna söndersargade marken. De hade samlats i Constanz för att rådgöra om vad de kristna och i allra bästa fall kyrkosamfunden, om dessa kunde bringas därhän, kunde uträtta för att avlägsna missförstånd, osanning och hat och skapa förutsättningarna för verklig fred i människornas hjärtan. Medan de rådgjorde, kom underrättelsen om mobilisering. De bevittnade på återvägen, vart de än reste, avskedsscener vid stationerna. På natten stirrade ur någon vagn, fullpackad med värnpliktige, undrande blå eller bruna ögon in i det okända, Gud ske lov, ännu för dem okända, som väntade. Eller de sågo sovande unga soldater hängande i kupéfönstren för att hämta luft. Bland dem, som samlats i Constanz de sista julidagarna 1914 och som innan de åtskildes bildat Världsförbundet för Mellanfolkligt Samförstånd genom Kyrkosamfunden, befann sig ett fåtal kyrkomän i ansvarig och ledande ställning. Men de flesta voro sådana kristna som de mäktiga i stat och kyrka taxera lågt och sälja billigt. Frilansar, svärmare, obotliga idealister, män och kvinnor som taga Kristi ord på ett för dem och andra obekvämt sätt på allvar.

De skingrades, men när Henry T. Hodgkin, kväkaren, en av de första augustidagarna skildes från Siegmund-Schultze i Köln på järnvägsstationen, tjugufyra timmar innan ultimatum gick ut mellan England och Tyskland, skedde något som Hodgkin senare den 14 mars 1918 berättade på ett offentligt möte, anordnat i Kingsway Hall i London av the British Council for Promoting an Interna-

tional Christian Conference, sålunda till förmån för vad som sedan blev det Ekumeniska Mötet i Stockholm.

»När hurraropen ljödo i våra öron från det ena trupptåget efter det andra, sade han till mig: 'Vad än må ske, skall ingenting komma mellan oss'. Det var uttryck för en kristen tro, som skulle förena oss, vad helst månde inträffa staterna emellan. Tolv månader senare var det mig förunnat att råka honom igen ansikte mot ansikte. Och det första han gjorde, var att taga fram Brödraförsamlingens lilla bok med bibelspråk för var dag i året: 'Jag skulle vilja visa Er bibelversen för idag'. Han öppnade boken och fann ordet: 'Se, jag har låtit dig finna en öppen dörr, som ingen kan tillsluta' (Upp. 3: 8).»

Innan de som sammankommit i Constanz från Gamla och Nya världen — icke utan inflytande från de vänskapliga besök som kyrkomän och lekmän från Tyskland och England gjort hos varandra några år förut — blevo skingrade, stiftades av dem Allmänkyrkliga Världsförbundet för Mellanfolkligt Samförstånd. Ett par av de svenska deltagarna vände sig till mig med uppmaning att bilda en svensk avdelning, vilket också genast skedde under de första krigsveckorna. Förbindelsen vidmakthölls med grupperna i andra länder, och vi vände oss till ledande kyrkomän i de krigförande länderna. Svaren hade olika innehåll och klang. Några grepo hjärtligt fatt i den utsträckta handen och höllo ihop trots krigets söndring. Andra avvisade med brysk uppriktighet en så orimlig tanke. Åter andra svarade diplomatiskt och hövligt ungefär lika avvisande. Men de följande apokalyptiska åren hade en märkvärdig verkan. Exempel finnas på att högt betrodda kyrkomän, som trots all uppskattning av det ädla syftet etc. etc. icke sågo någon möjlighet att biträda vår sammanslutning, längre fram, åtminstone efter freden, blivit ofantligt ivriga och synbara medhjälpare och gärna mottagit val till ansvarsfulla poster inom denna kyrkans

fredsrörelse. Saken var tydligen av sådan art, att den låg till sig. Några övertygas av idén, andra av framgången, eller låt oss vara snällare: av båda. Människan lär medan hon lever. Det hör till livets glädjande erfarenheter, när människor våga erkänna, att de ha någonting att lära och att de lärt någonting.

Var kristenheten ohjälpligt söndersprängd? Frågan flyttar mig i minnet till två små rum inne på gården Skolgatan 1 i Upsala, där brev och telegram skrevos och mottogos och det mesta av förberedelserna gjordes till den samfällda fredsvädjan, som utsändes i början av november 1914. Det hände att svaren kommo i form av telegram i tidningarnas spalter redan innan jag erhållit dem. Några liknade trumpetstötar, de hade en käck krigisk klang, ännu icke beslöjad av outsägliga lidandens sordin, andra uppvisade med allt betygande av sin fredskärlek och sin känsla för den kristna gemenskapen, hurusom ett deltagande kunde missförstås i deras länder eller kanske stred emot deras övertygelse. Noga bör märkas, att uppmaningen till deltagande inskränktes till ett fåtal efter en viss norm valda kyrkomän i ledande ställning. Från sådana, vilkas namn icke kommo med, finnas brev, som kvarlämnat ett intryck av ett sorgbundet och ansvarskännande allvar, såsom när den nu bortgångne ridderlige gamle kyrkotjänaren Dryander skrev om kristenhetens sönderslitenhet och om aura popularis. Den digra bunt, som bär påskriften »Fredsvädjan 1914», innehåller åtskilligt som brevskrivarna kanske senare skulle hava strukit eller avfattat i andra ordalag, men framför allt dokument om kristet sinnelag och om den begynnande världskampens smärta i själarna. Intet är fördolt, som icke skall bliva uppenbart. I brevpacken förvaras ett stycke kyrkohistoria. Närmaste resultatet blev en vädjan. Däri ljuda icke den kristna trons segertoner, men den var ändå ett vittnesbörd om gemenskap, då all andlig och lekamlig förmåga sattes in på att söndra och att

använda möjliga och omöjliga medel ifrån kulsprutor och flygmaskiner till lögnen i telegram och skämtbilder som projektil mot fienden. Denna påminnelse till medkristna av skilda nationer att kriget icke kan slita de band, medelst vilka Kristus förenar oss inbördes, var undertecknad på ett sätt, som företrädde samtliga då ännu neutrala evangeliska länder, nämligen för Förenta Staterna:

The Federal Council of the Churches of Christ in America constituent bodies: Baptist Churches (North), National Baptist Convention, Free Baptist Churches, Christian Church, Congregational Churches, Disciples of Christ, Friends, German Evangelical Synod, Evangelical Association, Lutheran Church (General Synod), Mennonite Church, Methodist Episcopal Church, Methodist Episcopal Church South, African M. E. Church, African M. E. Zion Church, Colored M. E. Church in America, Methodist Protestant Church, Moravian Church, Presbyterian Church in the U. S. A., Presbyterian Church in the U. S. South, Primitive Methodist Church, Protestant Episcopal Church (Commissions on Christian Unity and Social Service), Reformed Church in America, Reformed Church in the U. S., Reformed Episcopal Church, Reformed Presbyterian Church (General Synod), Seventh Day Baptist Church, United Brethren Church, United Evangelical Church, United Presbyterian Church, Welsh Presbyterian Church, Prof. Shailer Matthews, President, Rev. Charles Macfarland, Secretary; — Daniel Tuttle, Bishop of St. Louis, presiding Bishop of the Protestant Episcopal Church, David Greer, Bishop of Newyork;

för Danmark: H. Ostenfeld, Själlands biskop;

för Holland: Ds. H. A. Leenmans, predikant te Harlingen Praeses van de Algemeene Synode van de Nederduitsch Hervormde Kerk, Ds. J. A. Helwig, predikant te Amsterdam, Voorzitter van de Evangelisch-Luthersche Synode, Ds. W. F. Hekker, predikant te Amsterdam, Voorzitter van

de Algemeene kerkelijke Vergadering der Hersteld Evangelisch-Luthersche Kerk, Dr. J. C. de Moor, 'sGravenhage, Praeses van de Algemeene Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Oud-Gereformeerde Kerken in Oost-Friesland en Hannover;

för Norge: Jens Tandberg, biskop;

för Schweiz: Pasteur G. Ris, Worb Bern, Président de la Conférence des églises réformées de Suisse, Pasteur Armand Duckert, Genève, Modérateur de la Compagnie des Pasteurs;

för Sverige: Nathan Söderblom, ärkebiskop i Upsala.

Dessutom deltogo från krigförande länder två vördnadsvärda och självständiga kyrkomän, ärkebiskop Gustaf Johansson i Åbo och den unitariske biskopen i Siebenbürgen, Joseph Ferenz.

Eftersom undertecknarne tillhörde skilda länder, offentliggjordes också uppropet mångenstädes och på flera språk. När ett offentligt omdöme avgavs, innehöll det stundom en viss aktning för en uppriktig, men ack, så menlös välmening. Man visade fördragsamhet mot en påtaglig, om också opraktisk och resultatlös idealitet. Men både från nationalistiskt och från radikalt kyrkofientligt eller för kristendomen främmande håll serverades frikostigt hån över en dylik jämmer. Dogmen om kyrkans bankrutt var redan då på många håll proklamerad. Även där erkännandet var uppriktigt, uppfattades företaget såsom en rätt barnslig och till sina verkningar tvivelaktig episod. Särskilt bland dem, som överhuvud icke offentligt yttra en mening, fanns nog uppskattning för en åtgärd, som vi kände var ömkligt svag och vanmäktig, men som ingen av oss nu vill ha ogjord. Ty den blev begynnelse till mer än vi då anade. Den gemenskap, som inför hela världen betygades, utgjorde i själva verket jämte det i Constanz bildade förbundet den närmaste början till vad som vi då icke kunde drömma om, men som genom krigsårens återverkan på kristna hjärtan och genom hän-

delser och initiativ som uppstodo oberoende av varandra i skilda länder och konfessioner, omsider skulle utmynna i kristenhetens möte i Stockholm.

Vad den ekumeniska tankens vänner stundom fingo utstå i London, i Frankrike, i Berlin, längre fram i Chicago, Boston, New York och annorstädes är ingenstädes samlat, men tillhör historien. Av dem, som nu från sina höga domaresäten fördöma den ekumeniska tanken och väckelsen, har veterligt ingen blivit släpad vid håret av en rasande huvudstadspöbel till stor del klädd i fina kläder, icke heller utstött eller brännmärkt eller av sina trosfränder inom andra läger grovt förnekad och förhånad, på grund av oförskräckt hävdande av kristendomens och kyrkans övernationella sammanhang.

Vi, de neutrala, hava suttit i godan ro och kanske icke utan en ofrivillig känsla av behag och överlägsenhet smekts av vad jag gjorde till ämne för Botdagspredikan 1915 i Slottskapellet, nämligen de neutralas fariseism. Amerika var då ännu neutralt, och att samma känsla där förnams som en andlig farsot framgår av att min predikan blev översatt. Under Ekumeniska Mötet framkom en liknande erfarenhet från Schweiz. Professor Hadorn höll inledningen till samtalet om kyrkans internationella plikt.

Denne bekännare av Gud och själen ser protestantismens och individualismens fara och manar till bot. När han inbjöds att inleda detta stora spörsmål, sedan vi hört oss för hos våra schweiziska bröder, anade vi icke att i hans ord även skulle höras en genklang av den förnimmelse vi väl litet var haft av de neutralas frestelse till fariseim.

Professor Hadorn yttrade:

»Vi hava aldrig fördolt att vi hava endast och allenast den gudomliga nåden och icke förträffligheten av vår politik eller det väpnade värnet vid våra gränser att tacka för att vårt land förskonats från krigets nöd, så att ingenting ligger

oss mera fjärran än tanken att vilja uppträda såsom lärare eller förmanare gentemot andra folk. Men därmed är ingalunda sagt, att icke våra kyrkosamfund alltid varit redo till varje tjänst som ligger i vår makt.» —

Om Världsförbundets sammankomst i Bern i augusti 1915 med representativa kyrkomän från Tyskland, England

Professor Siegmund-Schultze.

Presidenten O. Herold.

och neutrala länder och annat kan läsas i boken »Enig Kristendom», tillhörande Olaus Petri Stiftelsens serie om Kyrkans enhet, Diakonistyrelsens bokförlag 1919, och i Ekumeniska Mötets handbok, där professor Yngve Brilioth skildrat dess förhistoria.

Brevväxlingen och gemenskapen åt alla håll fortsattes under de följande åren med envetenhet. En liten trogen skara i skilda länder släppte icke taget.

Hade icke på sin tid trettioåriga kriget framtvingat den kristna enhetstanken hos en Amos Comenius, som trädde i beröring med den till Sverige inkallade och inflyttade Louis

De Geer och författade några av sina förnämsta verk på svenskt område, och av många andra? Även nu blev den eljest genom vanan förslöade sorgen över kristenhetens söndring och därav vållade onödiga vanmakt väckt av vad kriget förde med sig och nödgad att tala och handla.

Tanken på ett gemensamt möte för att avlägga offentlig bekännelse uttalades i följande ordalag i ett av våra nordiska sändebrev till trosfränderna i världen: »Vi skulle anse det som en obotlig förlust och skam för kyrkan, om hon nu underlåter att betyga, att Kristi kors är en enande kraft, som övergår varje jordisk åtskillnad». Tanken framkom utan föregående samråd parallellt hos Federal Council i Förenta Staterna 1916, i Ungern, Schweiz, Norden och i Storbritannien 1917. Vidare hoppfull tedde sig icke denna strävan. En dag på sommaren 1917 återvände jag från Stockholm. Jag hade bland annat stoppat i fickan ett nyss anlänt nummer av den tappra »The Challenge». Men det var mycket att göra och tänka på. Nedslående underrättelser hade kommit, som hotade att omintetgöra den plan, vilken Själlands biskop H. Ostenfeld, biskop Jens Tandberg i Oslo och undertecknad kommit överens om och icke kunde förmås att släppa. Strax innan tåget gled in på Upsala station, tog jag tankspridd upp ur fickan den engelska tidningen. Mina ögon föllo genast på rubriken: »En internationell kristen konferens». Nödvändigheten av en sådan underströks, därför att arbetarrörelsens av många bland oss med stora förväntningar motsedda internationella möte gått om intet genom passvägran och andra svårigheter. Jag läste och vågade knappast tro mina ögon. Var det sant, så måste det kallas bönhörelse.

»När Guds ande besöker vårt släkte, tändes samma låga i människors hjärtan, ehuru land och vatten skilja dem åt.»

I England hade man sålunda bildat The British Council for Promoting an International Christian Conference. När man

Oud Wassenaer 1919.

Mötet gav, på förslag av Dekan Herold, i uppdrag åt Dr. Macfarland och ärkebiskopen i Upsala att förbereda ett Allmänkyrkligt Världsmöte.

I första raden: Fru Cramer, Fru Arthur Judson Brown, Dr. Arthur Judson Brown, Biskop Talbot av Winchester, Fru Creighton, änka efter biskopen av London, Prof. Boehringer, Dr. Cramer, Sir Willoughby Dickinson, Fru Atkinson, Dekan Herold. — Mannen med det långa skägget ovanom Fru Creighton är dr. Spiecker. Nedanför honom professor De Boer från Ungern och professor Hjelt. Sedan till höger om ärkebiskop Söderblom prof. K. B. Westman, numera rektor för det lutherska college i Taohualuen, Kina. Ovanom honom the Dean of Worcester.

fått kännedom om våra planer, uttalades tacksamhet för det sinnelag som talade ur den inbjudan vi hade utsänt till ett möte i Upsala i december 1917. I en av talrika tyska präster undertecknad förklaring uttalades också tacksamhet för inbjudan till samma möte. Förklaringen fortsatte: »Över fosterlandet står Guds rike, som överspänner alla länder och vars evangelium heter: Rättfärdighet och frid och kärlek».

Ombuden från Centraleuropa voro färdiga att resa. Från Frankrike, Storbritannien och Amerika hade vi skriftlig försäkran om helhjärtat deltagande. Men pass vägrades kyrkans likaväl som arbetarrörelsens representanter, enligt vad svaret på en interpellation i underhuset den 12 december 1917 meddelade. Konferensen begränsades därför till de neutrala och sammanträdde i Upsala 14—16 december 1917. Inbjudan upprepades. Men först år 1919 kom mötet till stånd i Oud Wassenaer i Holland, anordnat av Världsförbundet för Mellanfolkligt Samförstånd. Jag gick i parken med den gamle biskop Talbot. Plötsligt ropar han: »Nej, se, min gamle vän Spiecker», och så fort som hans stela ben medgav, sprang han emot en patriarkskepnad, som med sitt långa vita skägg såg ut som direkt tagen ur en bilderbibel. Det var förre ekonomichefen för Siemens & Halske-verken, sedan många år ordförande i den tyska diakonien (Innere Mission). De båda åldringarna omfamnade varandra. Det var det första möte jag bevittnade efter kriget mellan en tysk och en engelsman.

Sammankomsten i Holland har förblivit ett heligt minne för deltagarna. Minnens I när Siegmund-Schultze i ett kritiskt ögonblick, då man till svar på en skarp skrivelse väntade utredningar och anföranden, helt enkelt bad med oss Fader Vår. Tappra ord ur ett överfullt hjärta uttalades av Londonbiskopens änka Mrs. Creighton och av Frederick Lynch. Tyst satt och gick ibland oss Mathilda Wrede, trägen

förebedjerska. »Här finnas», sade hon, »små andar som äventyra enheten.» Hon kämpade mot de hindrande makterna för Kristi sak i bönen. Ett par klara, iakttagande djupa ögon följde allt, och mannen, Bell, ärkebiskopens av Canterbury sekreterare och ditsände kunskapare, gav, om han tillfrågades, goda besked. Dekan Herold från Schweiz föreslog,

Konstituerande sammanträdet i Champel, Genève, 1920.

Stående: Professor E. Choisy, Nidaros Biskop, Kyrkoherden Dr. Merrill, New York, Dr. Ch. Macfarland, Federal Council's generalsekreterare, Pastor MacGilp, Förenade skotska frikyrkan †. Biskop James Cannon, Professor Gustaf Aulén, Dr. Peter Ainslie, Själlands biskop Ostenfeld.

Sittande: Biskop Hurst, Florida †, Dr. Ad. Keller, Moderator Giampiccoli †, Ärkebiskopen i Upsala, Dr. Frederick Lynch, New York, Pastor Szabo, Ungern, Dr. Arthur J. Brown, amerikanska sektionens president.

sedan jag framlagt mitt och vårt nordiska praeterea censeo, att ett uppdrag skulle givas åt Federal Council's sekreterare och undertecknad att söka åstadkomma ett ekumeniskt möte. De församlade i Oud Wassenaer gåvo det sin välsignelse i följande ordalag:

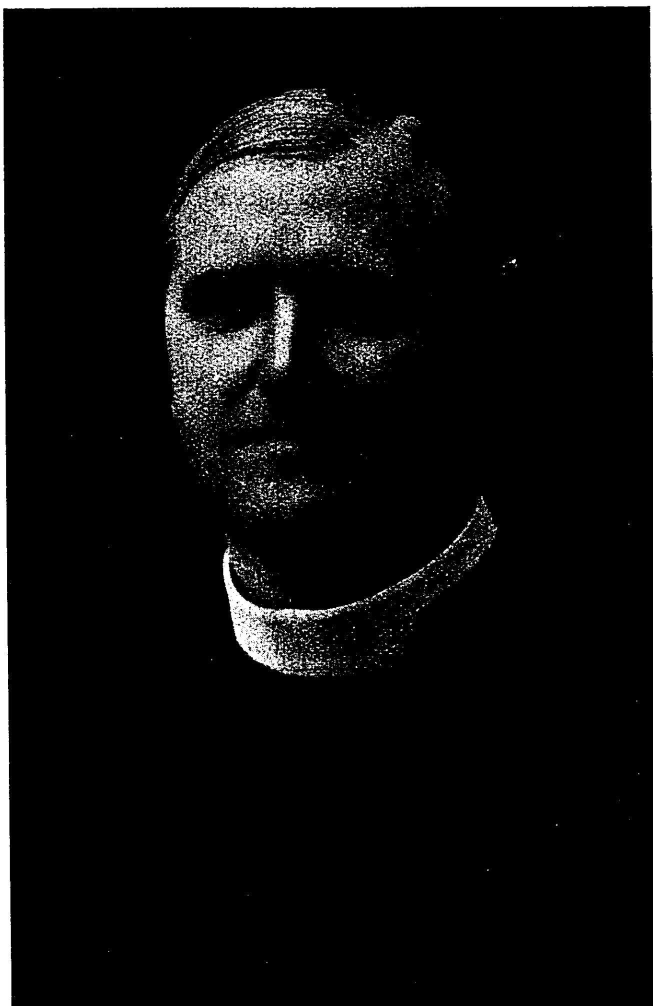
»Allmänkyrkliga Världsförbundets internationella styrelse

vill uttrycka sin djupa sympati med förslaget om en ekumenisk konferens av de olika kristna samfunden med ändamål att behandla angelägna praktiska uppgifter, som åligga kyrkan i denna tid, och möjligheterna för samverkan i vittnesbörd och handling. Styrelsen uttrycker den övertygelsen att ett sådant möte, om det kan komma till stånd, skall bevisa sig vara till ovärderlig välsignelse för mänskligheten.»

Vi utsågo kommitterade, som i Paris uppdrogo åt Dr. Lynch att sammankalla mötet, vilket under ovärderlig hjälp från The Federal Council sammanträdde i Genève 1920 och konstituerade Bestyrelsen för den Allmänkyrkliga Världskongressen.

Spänningen blev i Genève 1920 stundom olidlig. Både fransmän och tyskar voro försedda med officiella dokument, som gjorde motsidan ansvarig för Nord-Frankrikes förödelse och för blockadens förhärjande verkningar i Central-Europa. Välmeningen yrkade uppskov. Men skulle vi, efter alla hinder och förberedelser omsider samlade från den evangeliska och ortodoxa kristenhetens länder och kyrkosamfund, hava att säga världen att tiden läker alla sår, så var ju detta åtminstone ingenting originellt. Giampiccoli, valdensernas moderator, en Kristusliknande gestalt, nu hädankallad, hade mistat sin son i kriget. Han steg upp och talade ur fadershjärtats sorg den kristna försoningens ord. Karl Fries, som kom från det kristna studentmötet i Beatenberg, lät höra det kristna kravets oförvillade sanning. Ostenfeld hade kärlekens myndighet genom den hjälp han ägnat krigsfångarna. Arthur J. Brown var ordförande det ögonblick, då det gällde. Han tog upp en psalm. Seger vanns för enhetstanken.

Choisy påminner om att de ortodoxa prelaterna i samlingssalen på Champel i Genève år 1920 hälsades på grekiska språket av kyrkoherde Neander och att det var på detta sätt, de orientaliska kyrkosamfunden förbundos med Life and Work.

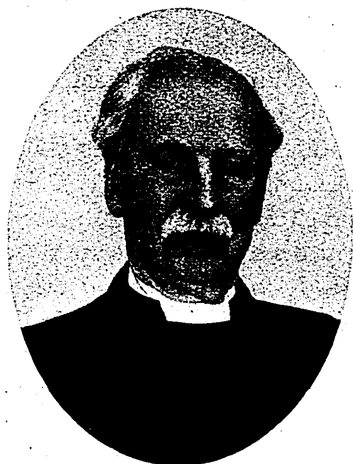
Biskopen av Winchester.

Att vi samlades i Genève var en händelse, som ser ut som en tanke. En tidning i Neuchâtel skriver, att vad Calvin ville, nu börjar bli en allmän egendom hos kyrkosamfunden, nämligen enhet och samverkan. —

Bestyrelsens möte hos biskopen i Peterborough året därpå, 1921, avslutades med gudstjänster på söndagen. När vi knäböjde vid Herrens bord, bröt åskvädret ut. Det brakade och blixtrade. Åskskrällarna genljödo i den väldiga domen, störtregnet piskade mot taket och de höga gotiska fönstren. Vadan detta störande och skrämmande oväsen medan vi firade Herrens heliga nattvard? Var det världens ondska och ofrid, från vilken vi sökte och funno en fredad tillflykt innanför kyrkans genom seklerna fasta och skyddande murar? Var det en bild av vår avskildhet från släktets jämmer och historiens dån? Skulle vi således slå dövörat till? Nej, ovädret talade till våra själar ett annat språk, ty de blevo lyhörda genom tanken på honom som mottog oss i den heliga måltiden. Det var tidens nöd och människolivets tryckande bekymmer som kallade på oss. Vi fingo icke i innerlighetens stilla högtid förgäta vårt samband med och vårt ansvar för vårt släkte. Ovädret frågade: »Var äro de kristna? Gömma de sig undan, när det gäller? Söka de en självisk, förfinad njutning i sin fromhet, medan tidevarvet skakas av lidandet och av hårda strider? Då äro de knappast lika Honom, som tjänade och gav sitt liv i denna tjänst.» Vi behöva helgedomens och gudsumgängets avskilda stillhet för att hämta frid och kraft. Men denna gudsdyrkan blir en vrångbild av Frälsarens gemenskap, om vi icke taga vår ställning på allvar och söka hjälpa där hjälp behöves. Elementens raseri blev för oss en oförgätlig påminnelse om det ärende som kallat oss tillsammans. Kommen ut I kristne, kommen ut att tjäna och hjälpa!

År 1922 höll den evangeliska kristenheten jämte högt

betrodde män från den ortodoxa kyrkan Världsförbundets dittills största fredsstämma i Danmarks huvudstad. I samband därmed samlades i Betesda inbjudna män och kvinnor till den kyrkliga hjälpverksamhetens möte under ordförandeskap av Dekan Herold och med A. T. Jörgensen som organisator och sekreterare. Efter Köpenhamnsmötets slut sammanträdde Liv och Arbetes bestyrelse i Hälsingborg.

Domprosten i Worcester.

Professor Ad. Deissmann.

Ärkebiskopens av Canterbury utsände, biskopen av Oxford, måste på grund av ämbetsplikter återvända hem, men vi tillbragte en hel dag tillsammans på väg till och i Sofiero och tillbaka. Den dagens ingående samtal höra till det mest styrkande och klargörande, som människor förmedlat till mig i denna angelägenhet. Fullständig överensstämmelse konstaterades i fråga om kyrkans närmaste plikt att söka enheten icke för dess egen skull, utan i och för gemensam tjänst i Frälsarens ande.

Vid söndagens gudstjänster predikade två män, som under kriget och efter detsamma varit den ekumeniska tankens rid-

dare utan vank och tadel. Domprosten i Worcester, som under ett långt liv hävdat evangeliets sociala innebörd och som jämte biskopen av Lichfield var med i Constanz 1914, i Bern 1915 på hösten i det möte som då hölls av ansvariga kyrkomän från båda de stridande parterna och från de neutrala länderna, samt i Oud Wassenaer, förkunnade ordet i Mariakyrkan. I Gustaf Adolfskyrkan predikade G. A. Deissmann. Hans ord grepo djupt i allas hjärtan. Hans personlighet utstrålade det kristna patos, som, även under den svåraste isolering och de mest förödmjukande med dualismen i den tyska ledningen sammanhängande erfarenheter under kriget, alltjämt besjälat honom i det han aldrig skiljt sin glödande och blödande fosterlandskärlek från den levande ännu väsentligare gemenskapen kring Frälsaren.

Under kriget har ärkebiskopsgården i Upsala gästats av många män och kvinnor från båda de krigförande parterna. De hava föreläst i Olaus Petris-tiftelsens serie om Kyrkans Enhet. Eller de hade till ärende hjälpverksamheten bland krigsfångarna i skilda länder. Eller de kommo i propagandasyfte eller för gammal vänskaps skull. Bland dem var också G. A. Deissmann. Då han kom utanför trollkretsen av en isolering, vars djävulska ohygglighet vi andra knappast ana, så utsattes han för tvåfaldiga intryck. Underrättelser som han icke drömt om lade sten på en redan övermänskligt tung börda. Samtidigt märkte vi hos honom som hos den gamle oförliknelige bibelhistorikern och dubbelrektorn Rudolf Kittel och andra, hurusom atmosfären i ett neutralt land så småningom verkade befriande och lugnande i sin mån på de andliga andningsorganen. Men jag kan knappast gå in i gästrummet där Deissmann då bodde utan en känsla av att det helgades genom hans andes kamp och böner.

På eftermiddagen talade pasteur Jézéquel och professor W. A. Brown från Union Theological Seminary i Mariakyrkan. Sista kvällen hölls nattvardsgång med skriftermål av stifts-

prosten Hoffmeyer. Kretsen var icke stor, men mångfaldig. Vad den nattvardsgemenskapen sedan kom att betyda för det ekumeniska värvet hör till de imponderabilia som människotanken icke är i stånd att analysera. När vi sedan hava råkats i det ena landet eller i det andra, har tanken och talet gärna gått tillbaka till denna nattvardsgång i Hälsingborg.

Hälsingborg 1922.

Från vänster: Domprosten i Worcester, Ede, Prof. W. A. Brown, Prof. G. A. Deissmann. Ovanom honom Dr. Tennman fr. Dorpat, President Kapler. Nedanom honom Ärkebiskop Germanos; ovanför Kapler, Dr. H. Atkinson och Dr. Hunter; längst till höger biskop Gummerus. Överst till vänster Inspecteur Ecclesiastique Bach, Paris. Närmast under honom Rev. MacGilp och Dr. Schreiber. Till höger om honom biskop Gleditsch, delvis dold bakom biskop Nuelsen. Längre till höger biskop Raffay. Längst upp mot muren stiftsprosten Hoffmeyer.

För mången var den en uppenbarelse. Den befäste och helgade själarnas gemenskap och gav styrka för en gemensam, oändlig, maktpåliggande uppgift. Den var en profetia om vandringen fram till Engelbrektskyrkans altare den 23 augusti 1925, i sin ordning en profetia om större ting.

Om jag minns rätt, var det i Hälsingborg som dåvarande vice presidenten för tyska kyrkoförbundet dr. W. Kaplers

ord: »Läran åtskiljer, tjänandet förenar» vann en sådan genklang, att det blivit bevingat på flera språk. Det är orättvist så till vida som läran är avsedd att besegla den allra innerligaste gemenskap. Men det skulle icke hava vunnit bifall i så många hjärtan, om det icke hade sanning i sig.

Det anfördes också i det svar som avgavs till Faith and Order-konferensens förtroenderåd och som bekräftade vad

Pasteur J. Jézéquel, Paris.

Professor William Adams Brown.

vi redan förut hade klart för oss och vad som senare blivit av alla insett och erkänt, nämligen att dessa båda enhetssträvanden böra i princip hållas noga isär och icke såsom man hade föreslagit sammanslås till ett enda, huru nära förbundna de än månde sakligt vara och huru helhjärtat de än båda uppbäras av personligheter som i stort sett äro desamma i båda dessa arbetsgrenar för enheten. Dr. Kapler lämnade en efter hans vana klargörande kortfattad utredning. Vårt svar till Faith and Order, enkannerligen till Mr. Gardiner, som skrivit till oss, bekände sig till det enhetens ideal som är uttryckt i Frälsarens översteprästerliga förbön och vilket

också måste innefatta samförstånd i troslära och kyrkans ordningar. Men Faith and Orders avlägsna mål får icke fördröja den trängande nödvändigheten att genast bekänna samt i klart fattade grundsatser och i samfälld handling betyga

Mariakyrkan i Hälsingborg.

vår gemenskap i Frälsarens efterföljd, i den tjänst som han utförde och som han anförtrott åt oss att fortsätta.

Här liksom ofta citerades den gamle biskop Talbots ord: »Vi säga med avsikt, att vi på området för de sedliga och sociala spörsmålen önska se alla kristna begynna samverkan genast, som om de utgjorde en kropp i en synlig gemenskap. Detta kan göras av alla utan undantag utan inkräktande på teologiska principer.»

Därefter anför vårt svar Kaplers ord, »Läran skiljer, tjänandet förenar» och fortsätter:

»Vi befatta oss med sådant tjänande och tro, att vi genom främjandet av kyrkornas samarbete skola nedbryta fördomar och skapa en broderskapets ande som kommer att göra Faith and Orders syftemål mindre svårt att förverkliga.

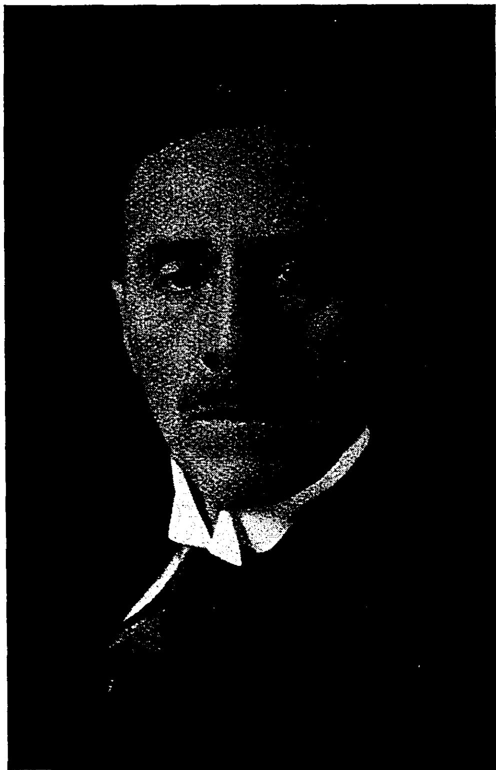
Under tiden förmena vi, att de två strävandena böra hållas skilda från varandra. Life and Work inskränker sig till kyrkosamfundens samverkan i tillämpningen av Kristi ande och undervisning på sociala, nationella och internationella förhållanden, medan Faith and Order ägnar sin uppmärksamhet åt det slutliga, men mera avlägsna enhetsmålet i lära och kyrkoförfattning.»

Det kan i detta sammanhang hava intresse att höra ett omdöme från en av dem som från början och allt igenom identifierat sig med Faith and Order.

Biskop Charles Gore skriver: »Jag ser ingen utsikt för de kristna denominationernas återförening i vidare omfattning inom en nära framtid, men vad helst framtiden bär i sitt sköte, är det ett som på allvar genast kan företagas, och vars vikt svårligen kan överdrivas, det är de kristnes förening för vittnesbörd och tjänst i sedliga och sociala spörsmål. Kyrkans första plikt i nutiden är att upprätta kristendomens etiska måttstock, icke endast i fråga om sexuella förbindelser och herraväldet över våra begär, utan också med hänsyn till sedlighet i handel och vandel och sanningens krav i köpenskap och politik, rättigheter och plikter som äro förbundna med egendomen, broderskapets innebörd . . . Sådan utveckling av kyrkans lära borde genast förena Kristi verkliga vänner i samverkan, under det att den långvariga granskningen och jämförelsen av våra teologiska grundsatser pågår.»

Life and Work har redan sin kyrkogård. Korsen fördela sig på de fyra sektioner, som tillsammans bilda den inter-

nationella bestyrelsen: den ortodoxa (grekisk-katolska), den europeiska, den brittiska och den amerikanska. Patriarken Gregorios i Konstantinopel är icke mer. Att han, jämte oss andra, undertecknade inbjudan till Stockholmsmötet,

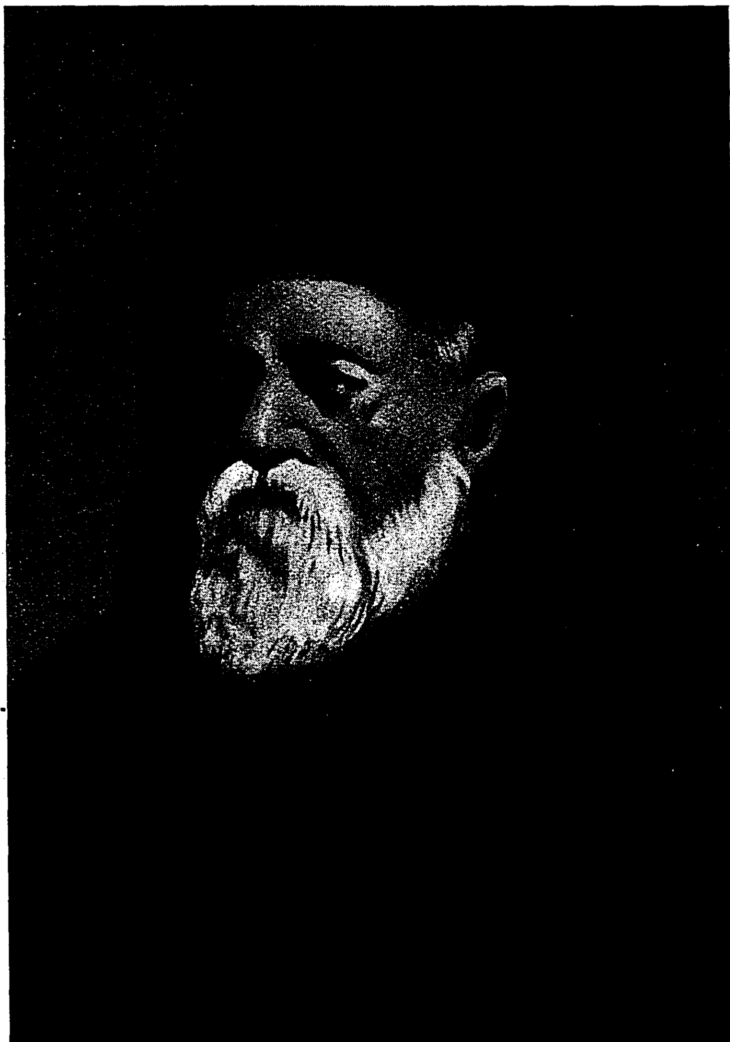
Dr. W. Kapler, President för tyska evangeliska kyrkoförbundet, Berlin.

var en fortsättning av patriarkatets märkliga herdabrev av 1920, som förordade närmare inbördes kännedom och en sammanslutning av kyrkosamfunden, väsentligen för praktiska ändamål.

Vid det mest kritiska momentet i Genève 1920 var val-

densernas moderator Giampiccoli en av dem som bröto ner skiljemuren. Han hade förlorat sin son i kriget. »Just därför», sade han, »ser jag ingen annan råd än försoning och ömsesidigt förtroende i Kristi namn.» Snart därefter lämnade han det jordiska. Vi se framför oss den Kristusliknande gestalten, och vi höra den melodiska rösten. Han var en man, värdig valdensernas heroiska historia och andligt välrustad för den — man kan väl tycka orimliga — uppgift, som föreligger för Life and Work. — Den första gemensamma bönen på aftonen före vår sammankomst i Champel, Genève, 1920 hölls på min anmodan av negerbiskopen Hurst från Florida. Han hade det rätta hjärtat och de rätta orden. Men det var första och sista gången vi sågo denne mörkhyade broder.

Från Söder till Norr. I stiftsprosten Hoffmeyer i Köpenhamn miste enhetsverket en beprövad medarbetare, som i Peterborough 1921 och alltid betonade nödvändigheten att låta den religiösa grundtonen ljuda stark genom allt arbete, så att ingen praktisk iver och duktighet får övertag över Andens liv. — I Genève 1920 företräddes Skotska frikyrkan av MacGilp, som med anspråkslös oförtrutenhet tjänat vår gemensamma sak, tills han på hemväg på motorcykel från mötet i Birmingham 1924 dödades genom olyckshändelse. — I Amerika skördades Robert Gardiner, en jurist och affärsman, som var själen i den enhetssträvan, som avser lära och kyrkoförfattning. Men i likhet med biskop Brent, Faith and Order-rörelsens egentlige ledare, blev Gardiner en helhjärtad medarbetare i Life and Work, inseende att Mästarens efterföljd är de kristnas och kyrkans närmaste plikt. I år, 1926, har döden bortryckt den ungerska reformerta kyrkans främste förtroendeman i Rumänien, biskop Nagy, och det schweiziska Kyrkoförbundets franske vice president Pastor Ferrier, som 1920 i Genève hälsade oss på den schweiziska evangeliska kristenhetens vägnar, och vilkens rådklokhet och

Patriarken Gregorios av Konstantinopel, död 1925.

vältalighet gagnade Mötet i Stockholm. Sedan det förunnats den evangelisk-lutherska eller, som den i Ungern och på Balkan kallas, den evangeliska kyrkans främste man i Jugoslavien, hederssenioren Gustaf Adolf Wagner, att fullborda denna kyrkas organisation och ställning till staten, avsomnade han i sitt femtioåttonde år.

Några dagar före bestyrelsens sammanträde i Farnham Castle juni 1925 inträffade den största personliga förlust, som vårt företag mänskligt att döma kunde lida. Biskopen av Oxford Hubert Burge, ännu inte sextiotre år gammal, hade efter ett par dagars sjukdom avlidit i en gammal bröståkomma. Saknaden kändes tung vid vårt sammanträde. Hos Burge förenades en djup och innerlig andlighet med skärpa och praktisk blick. Överallt sades det, att förlusten är den mest kännbara, som engelska kyrkan lidit på långliga tider. Jag påminnes om ett omdöme, fällt för åtskilliga år sedan, av en mycket kompetent bedömare: »Den mest andliga personligheten på biskoparnas bänk». Säkerligen fanns det bland biskoparna ingen, vilkens råd och omdöme vägde tyngre och var mer tillförlitligt i de svåra frågorna.

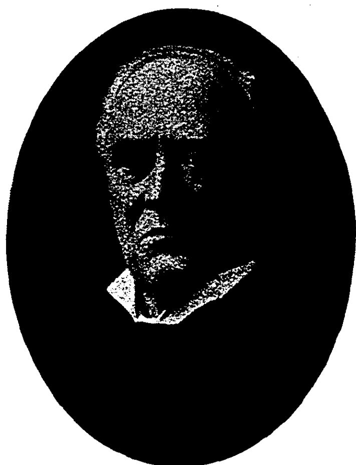
Lord Parmoor, som i Burge miste en nära vän, beskriver, hur djupt och vida dennes inflytande gick, fastän han inte så mycket syntes eller lät tala om sig. Han betänkte sig noga, men lade hela sin själ i saken, om han övertygats om dess riktighet. Framträdandet var värdigt och milt. Burge ägde förmågan att icke såra eller stöta ens när motsatserna tillspetsades. Men han lade fram sin mening med mycken klarhet och skärpa och visade i mer än en situation en avgjordhet och ett moraliskt mod, som fattas hos mångt morskare temperament. Utan spår till förkonstling strömmade ur hans väsen och umgängelse en stilla glädje och hjärtegodhet, som förrådde sin härkomst ur djupa källsprång.

Från personliga sammanträffanden med biskop Burge vid

ett par besök i biskopsgården i Cuddesdon några mil utanför Oxford och annorstädes har jag de vackraste minnen. Burge var en grundlig man och inte utan vidare fallen för sociala planer och internationalism. Därtill var hans uppfattning av religionen alltför personlig och innerlig. Men när han en gång såg vägen, var ingen mer beslutsam att vandra den. Nu greps han av samvetsnöden. Han blygdes över

Dr. Ch. Brent, Biskop av Västra New York.

Lord Parmoor.

de kristnas av lamhet och splittring vållade onödiga vanmakt.

När han satte in sin personlighet, vann hans enastående andliga auktoritet förtroende för en sak, som månde synas äventyrlig och omöjlig. För Burge stod det klart. Vi måste.

Ingen fattade Life and Work och dess uppgift skarpare i sikte än Burge. Den erfarne och vise ärkebiskopen i Lambeth, själv för åldrig för att ägna mycket personligt arbete åt detta vidlyftiga ärende, visade sitt säkra omdöme, när han förordnade biskopen av Oxford till sin

representant i bestyrelsen. I samband med Köpenhamnsmötet 1922 ägnade vi, såsom jag nämnt, en hel dag åt ingående samtal om Life and Work på väg till Sofiero, där och på återvägen. Jag räknar de timmarna till ekumeniska konferensens viktigaste förberedelser. Ingen behjärtad kristen kan undgå att lida av splittringen. Man måste se att kyrkans och de kristnas ansvarskänsla behöver väckas inför bristen på brodersinne och rättfärdighet i samfundsgruppernas och folkens samliv. Men därtill kommer ett tredje, som är föremål för mycken oklarhet. Det räcker inte med starka ord. Kristenheten måste i fråga om egendomen och rättsordningen och folkens samliv ur evangeliets ande härleda klara läror till rättesnöre för undervisning och handlingssätt. Burge hörde till dem, som fattade detta mål i sikte.

Det sista biskop Burge offentliggjorde före sin död var en artikel i Contemporary Review om Kyrkans enhet. Han finner försöken att åstadkomma en enhetlig kyrka för tidiga. »Det är att börja i galen ända. Den förnuftiga lika väl som den rakaste vägen ligger i en mindre heroisk riktning», nämligen dels i samfälld uppskattning, undersökning och förkunnelse av den kristna trons stora grundsanningar, dels i gemensamt tjänande. Här skisserar Burge uppgiften för Life and Work. »Ingenting kan vara mer uppmuntrande för kristna människor — som äga och behålla sina egna bekännelseformer och sakramentala regler —, ingenting kan göra starkare intryck än vittnesbördet om en kristenhet, så till vida förenad, att alla som behöva Kristus stå tillsammans och arbeta tillsammans för att rätt uppfatta och förverkliga rättfärdighetens grundsatser i det mänskliga samhället.» —

Nu har den varma, genomträngande blicken i det fina ansiktet slocknat, den slanka, böjda gestalten har lagt sig till ro. Drömmande, liksom sörjande lågo landskapet och Oxford med sina torn och spiror under den låga, vita dimman

midsommaren 1925, då färden gick från Bestyrelsens möte i Farnham Castle över Parmoor — Lord och Lady Parmoors vackra lanthem, vars rena atmosfär samlat så många av politikens och andelivets ledande personligheter till personlig och fri samvaro. Resans mål och orsaken till ett par dagars längre uppehåll i öriket var Nicaeajubileet i Westminster Abbey den 29 juni.

Lady Parmoor, London.

Miss Lucy Gardner.
Brittiska sektionens sekreterare.

Midsommar är i England ingen helgdag. I Oxford begingos på midsommardagen årets Encaenia, alias promotionen, med premiärministern Baldwin och Winston Churchill bland hedersdoktorerna, och Christ Churchs 400-årsjubileum i konungaparets närvaro med gråkall väderlek.

I mina öron ljödo ständigt orden: Saliga äro de fridstiftande. Det var närmast genom Lord och Lady Parmoor som biskop Burge infördes i det organiserade kyrkliga arbetet för enhet och fred.

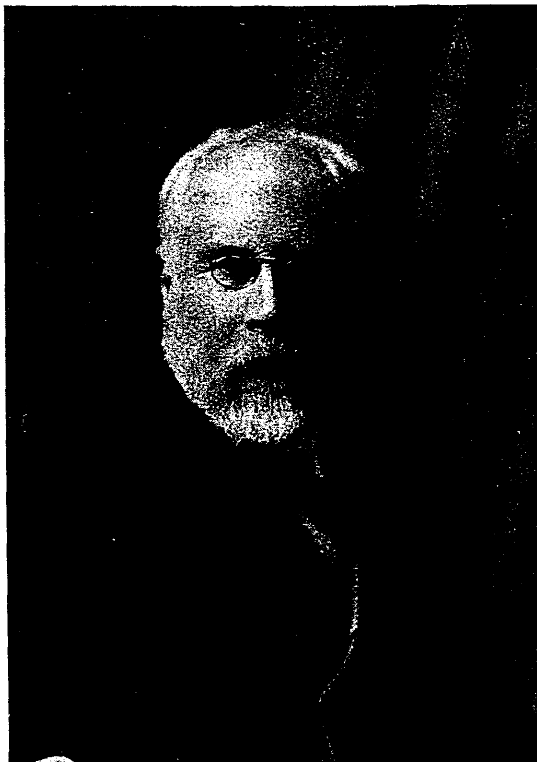
Hubert Murray Burge föddes i Calcutta 1862, gjorde sina

studier i Oxford, där han blev Dean i University College. Vidsträcktare uppmärksamhet tilldrog han sig som rektor i Winchester för ett av de gamla berömda läroverken, som med sin stränga fostran till självtukt och sinnesnärvaro bidragit till att skapa den engelska manliga typen. 1911 kallades han som biskop till Southwark, det fattiga, stora stiftet i södra London, varifrån han förflyttades till Oxford. —

Under åren 1922 och 1923 höllos av bestyrelsen och dess utskott flera möten, vid vilka det icke var mig möjligt att närvara. År 1924 i april gjorde den brittiska sektionen sin grundliga förberedelse i form av Copec-mötet i Birmingham under ordförandeskap av biskop Temple av Manchester och principal Garvie. (Copec är efter den barbariska, men praktiska anglosaxiska namnbildningen initialerna till Conference on Christian Politics, Economics and Citizenship.) Miss Gardner var både oron och ordningen i urverket. Canon Raven var rörelsens själ. Samtidigt höll internationella bestyrelsen ett möte. 1925 upprepades det i Farnham Castle för sista gången före Stockholm, sedan europeiska sektionen sammanträtt i Zürich i april.

Varför hava vi sökt åstadkomma detta och vållat andra och oss själva så mycket bråk och omak? Svaret kan ges ur den engelska handbokens allmänna syndabekännelse, som beder om förlåtelse: »för att vi icke gjort sådant, som vi borde göra, och att vi gjort sådant, som vi icke borde göra». Uraktlåtenheten är väl icke så farlig? Det en inte lägger sig i, behöver en inte dra sig ur, säger ordspråket. Men det kan vara farligt att låta bli. Farligt för Guds skull. När syndabekännelsen sätter uraktlåtenheten före förbrytelsen, återger den endast Frälsarens egna ord: »Vad helst I icke haven gjort . . .». Hava de orden bränt sig in i samvetet, så lämna de icke människan någon ro. Emot den obetvingliga hårdheten i detta inre nödtvång studsa

klokhetens välmenta råd, kritik, misstolkning, förlöjligande och motstånd tillbaka, även om motståndet åberopar sig på Guds och kristendomens heliga namn.

Principal A. Garvie.

Den kristna enhetstanken har, Gudi lov, sina obotliga fanatiker överallt i kyrkan.

1924, tidigt på året, kom till mig en ståtlig volym, första häftet av en kvartalsskrift vid namn The Review of the Churches. Utgivare var med. dr. Sir Henry Lunn, M. A. En-

hetstanken var uttryckt alldeles i överensstämmelse med Life and Work. Men Sir Henry's livslånga målmedvetna strävan och vår Life and Work-rörelse hade ännu icke funnit varandra. I Birmingham råkades vi personligen. Samma år, 1924, firade vi vår gemensamma andakt i Berner Oberland. I Blasieholmskyrkan lördagen den 22 augusti 1925 berättade Sir Henry själv historien.

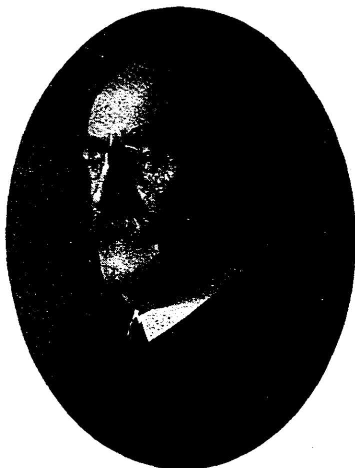
»Denna stora församling måste erinra sig Galileis ord: Världen rör sig. Orden äga icke på något område en bättre tillämpning än när det gäller samverkan av kristenhetens krafter till mänsklighetens bästa. För trettiotre år sedan vågade jag med djärvheten hos en yngling, som enligt profetens ord såg syner, inbjuda ledarne i de brittiska kyrkosamfunden jämte Père Hyacinthe och Théodore Monod från Frankrike, Eugène Choisy och biskop Herzog från Schweiz och andra till ett möte. Vi samlades i Grindelwalds förtrollande dal, där bergen sade till oss: Gören portarna höga och dörrarna vida, att ärones konung må draga där in! Vi voro ense om att stängslen som åtskilja människorna måste öppnas, att skrankorna som dela människorna måste nedrivas, för att de må kunna verksamt tjäna Herren tillsammans och överbevisa den otrogna världen med övertygande visshet om sin verkliga enhet i Kristus och om att han är sänd av Fadern. När vi se tillbaka på dessa dagar, kunna vi i sanning säga: Vad har Gud gjort med oss? Det var år 1892.

Allt syntes stå emot oss vid detta första försök. Eld förhärjade den lilla byn. Kolera bröt ut i Hamburg och hotade att hindra vår resa. Stormen förstörde två skepp, på vilka medlemmarna enligt den ursprungliga planen skulle resa till Norge, där således vårt möte skulle hava hållits. En ringa tilldragelse uppväckte en ännu värre storm. Ingen engelsk kaplan fanns i Grindelwald. Biskopen av Worcester erbjöd sig att utdela den Heliga Nattvarden till medlemmarna. Men då utbröt lidelsefull förtrytelse i The Times' spalter.

Biskop Henson, som då var ung, beskyllde biskopen av Worcester för modigt hyckleri. Att han vågade dela ut Herrens måltid åt metodisten Hugh Price Hughes, kongregationalisten Charles Berry, baptisten Aked och kyrkoherde Strasser från Schweiz betydde en välsignad bresch i reglerna som hålla kyrkosamfunden i sär. Men det uppväckte vrede hos dem som ha den meningen att författningar äro för mer

Generalsuperintendent Th. Kaftan.

Sir Henry Lunn.

än människor och att traditionen har tillåtelse att hindra den gudomliga andens fria rörelse. När elden förstörde halva byn Grindelwald, uttryckte The Times i en artikel sin tillfredsställelse över att de ecklesiastiska teoretikerna i Grindelwald saknade tak över huvudet. Denna sammankomst betydde det första försöket inom Englands frikyrkor att åstadkomma något motsvarande Lambethkonferensen 1888. Vi diskuterade där Lambethmötets fyra villkor för enheten, liksom vid senare sammankomster.

Detta möte hade möjliggjorts genom den i England växande övertygelsen, att de sociala frågorna nödvändiggjorde

förenade ansträngningar av de bästa krafterna i alla kyrkosamfund.

Trettio år före vårt möte hade farfadern till en av våra yppersta talare, Hugh Price Hughes, en wesleyan, färdats ridande en väg där en kalvinistisk metodist kom snart efter. Antagonismen var då så stor mellan dessa båda avdelningar av den evangeliska genom John Wesley på sjuttonhundratalet åstadkomna väckelsen, att den kalvinistiske predikanten inte skulle ha tillåtit sin häst att dricka vatten ur samma källa, ur vilken den wesleyanske predikantens häst hade druckit. Sådant hade förändrat sig när vi nu kommo till Grindelwald.»

Mötet i Grindelwald följdes av flera. Vid två besök i Amerika verkade Sir Henry Lunn för saken. En stort anlagd tidskrift begyntes under titeln: The Review of the Churches.

Där stod på Blasieholmskyrkans predikstol en man, vilkens hela liv vittnade om enhetstankens nödvändighet.

Sir Henry fortsatte: »Det som nu bäst behövs, är en internationell organisation, som kan uttrycka den förenade kristenhetens övertygelse. Vad vi längta efter, är en verklig katolicism, icke en påvlig despotism, icke tyranniet av ett kyrkligt fåtal, utan medvetandet om hela Kristi kyrkas enhet uttryckt i en andlig förkunnelse, som utövar en mot kyrkans väsen svarande inverkan i hela världen.»

»Kyrkosamfunden måste inskärpa uppoffringens ande och i sitt eget liv förverkliga den.» Så långt Sir Henry.

Från Interlaken för en trång port inåt, uppåt, söderut till Berner-Oberlands majestät. Lutschinan brusar och sorlar. Högre upp vid Lauterbrunnen komma vi från förhallen in i den egentliga domkyrkan. Den djupa smala dalen utgör helgedomens mittelgång. På bägge sidorna bilda till vänster Grindelwald och Wengen och på andra sidan Mürren och Gimmelwald bänkkvarteren. Stupet, ovanpå vilket Mürren ligger, förut endast fäbodar, nu en hela året

bebodd by och eftersökt kurort för dem, som önska tillbringa några dagar eller veckor så högt som möjligt uppe i alpluften, höjer sig tvärbrant tusen meter ovanför den vita Lutschinas dalgång. Lauterbrunnen, »idel källådror och alpbäckar», gör skäl för sitt namn. Orgeln i denna naturens katedral, som icke äger sin like i vår världsdel, utgöres av det mångstämmiga sorlet från de sjungande vattnen kring Lauterbrunnen och upp igenom dalen. Sista kvällen gick jag ut och trevade mig fram i mörkret uppför zickzackstigen ovanom hotellet. Dagens stämmor hade tystnat. Då och då hördes braket av ett snöskred, jämnt och mångstämmigt spelade alpbäckarna sina melodier, medan de störtade sig tvärt ned eller lekte med kiselstenarna. På söndagen stämde tordönet i med sin trettiotvåfots basun. Det ekade i bergen. Väggarna utgöras av Eiger, der Mönch, die Jungfrau och vad allt de vitmenade topparna heta i öster och i väster. Ty denna domkyrka är icke, som sig bör, orienterad från väster till öster, utan från norr till söder. Uppe i Berner-Oberlands skinande vita mysterium ana vi altaret för bävande tillbedjan.

Sådan är platsen där vi samlades sommaren 1924.

Märklig är också den person, som samlade oss. Sir Henry Lunn föddes 1859. Hans far, affärsman i en liten landsortsstad, gick flitigt i anglikanska kyrkan, men utövade därjämte sin religiösa kallelse såsom lekmannapredikant i metodisternas samfund. Sonen tog redan från ungdomen religionen på fullt allvar. Före tjugo års ålder hade han grundat en affär, som gav honom hastig inkomst. Han tog sin far till kompanjon och ägnade själv sex år åt universitetsstudier i Dublin i filosofi, teologi och medicin i och för missionsverksamhet i Indien. Vistelsen i Indien blev kort. Hälsan svek. Snart befann han sig återigen i England, där tiden delades mellan religiös verksamhet i metodisternas tjänst och ett nytt företag, som han sedan utvecklat till en alltmer om-

fattande affär. Den gäller artiklar för alpsport, resor från och till Schweiz och hotell i några av de högsta orterna i Berner-Oberland. Vi voro alla hans gäster i Hôtel des Alpes i Mürren. Tidigt tände den kristna enhetstanken en eld i hans själ. I samråd med dåvarande ägaren av Contemporary Review började han en Review of the Churches, som räckte några år, och 1892 hölls på hans inbjudan det nämnda mötet av kyrkomän, tillhörande olika denominationer. Sir Henry, som låtit sig konfirmeras i den anglikanska kyrkan, åtnjuter där stort förtroende, men avböjde på sin tid att låta ordinera sig till präst i engelska kyrkan. Han har i sin egenskap av högt bildad lekman genom sin fria ställning varit i stånd att upprätta och uppehålla förbindelser åt skilda håll.

När den kristna enhetssträvan under och efter kriget tog ny fart, såg Sir Henry tiden vara inne att återupptaga tidskriften, särskilt som det amerikanska organet för teologisk upplysningsverksamhet och diskussion mellan akademiker och kyrkomän av skilda konfessioner, The Constructive Quarterly, för några år sedan upphört på grund av utgivarens, Mr. Silas McBees, sjukdom. Sir Henry Lunns tidskrift, The Review of the Churches, a Constructive Quarterly, är i dag det förnämsta organet i stor stil för strävan att inom kyrkan åstadkomma bättre inbördes kunskap och samförstånd. Frågorna behandlas i grundliga uppsatser och gälla närmast det religiösa livet, men även praktiska problem inom samhället och kyrklig organisation. För den som vill få en inblick i kristenhetens tankar och liv, särskilt i den anglosaxiska världen, är The Review of the Churches en ypperlig hjälp. Sir Henry Lunn bidrager själv med artiklar, som uthärda jämförelse med yrkesteologernas. Han har tidigare riktat uppbyggelselitteraturen med flitigt använda samlingar av böner och sånger. »The love of Jesus» är för det mesta hämtad ur John Wesleys skrifter, en gärd av tacksamhet för vad Anglosaxiens evangelist varit för Henry Lunns andliga

utveckling. »Retreat for the soul» är en handledning till stillhet och uppbyggelse. Åt minnet av en avliden dotter har han ägnat en innerlig bok.

Det svalkar själen att få lyfta ögonen upp mot bergen. Hôtel des Alpes blev för några dagar en sannskyldig Noaks ark. Jag vill inte försöka avgöra, vilka de rena och de orena djuren voro. Men nog fanns det några, som betraktade varandra med en smula misstänksamhet. Där vandrade, axelbred och stark, professor Glover från Cambridge, universitetets valde officielle talare, fackman i antikens historia, en tvättäkta protestant med ljungande nitälskan mot allt vad han anser vara onödig kyrklig apparat. Han borrade ögonen i den han talade vid och sparade icke på glosorna. Sedan jag läst hans böcker, har jag längtat att få råka honom, och han uppfyllde tillfyllest förväntningarna.

På andra andliga flygeln vandrade kanske någon milt leende eller strävt kättardömande klerikal, för vilken blandningen var en smula blandad. Men i en sådan omgivning och behandlad med en så kunglig gästfrihet kände sig envar ändå väl till mods, och trevnaden och stämningen var den allra bästa. Ty det stora flertalet utgjordes av sådana, för vilka den evangeliska kristenhetens gemensamma ansvar, gemensamma oändliga förmåner och gemensamma plikter äro för mer än tradition och älsklingsmeningar. Det finns en själarnas frändskap, som inte behöver många ord och som inte behöver ens råkas så många gånger i livet, för att den ene skall känna sig styrkt av att den andre finns här nere bland de arbetande och kämpande människorna, eller förevigad bland de saliga. Patriarken bland anglikanerna, den gamle långe, skäggige Talbot, förut biskop i Winchester, blev kvarhållen av en sonsons död och kom först sedan jag rest. Det var en kännbar förlust att ej råka honom.

I Nuova Antologia har greve Manfredo Gravina på tio sidor i en särdeles sakkunnig artikel sammanfattat en rike-

dom av fakta rörande Stockholmsmötet och dess förhistoria och därtill fogat sina tänkvärda reflexioner.

Han skisserar enhetstanken alltifrån reformationen, nämner Calvin, skotten Dury, den »store Oxenstierna», Leibniz, Bossuet, Wesley, talar om Nord-Amerikas Federal Council, Lambeth-konferensens vädjan till hela kristenheten av år 1920, gammal-katolikerna, det panlutherska konventet i Eisenach 1923, Faith and Order-konferensen i Genève 1920, vars outtröttliga själ var den nu avlidne amerikanske juristen Robert Gardiner, den amerikanska biskopsdelegationen av år 1919 till påven Benedictus XV, som även mottog dr. Gardiner, och som, till svar på inbjudan till Faith and Order's beramade möte i Washington (det kommer nu att hållas 1927 i Lausanne), nöjde sig med att svara att »den romerska kyrkan endast kan tillönska deltagarna i den kommande kongressen inre upplysning, nödvändig för att föra dem till den enda sanna kyrkans sköte».

Författaren påpekar, att det dogmatiska tvånget är motsatt den fromhetsande, som proklameras av den evangeliska kristenheten.

Författaren känner också sammanträdena i Oud Wassenaer-Paris 1919, i Genève 1920, Peterborough 1921, Hälsingborg 1922, Amsterdam 1923 och Birmingham 1924.

Nuova Antologia anger Mötets avsikt vara att utan åtskillnad till kyrkosamfund förena den kristna mänskligheten till att i en kristen ande av kärlek och offervilja lösa de allvarliga problem, som nu kvälja världen. Om trosläran kan skilja, så kunna kärleken och arbetet förena. Vi erinras åter om tyske kyrkopresidenten Kaplers ord: »Läran skiljer, tjänandet förenar».

I likhet med Th. Kaftan och andra betonar greve Gravina, att avsikten aldrig varit att skapa en universalkyrka.

Reformierte Schweizer Zeitung ser i Stockholmsmötet kan-

ske världskrigets lyckligaste verkan. Ty där skönjes något av den osynliga kyrkan, vilkens huvud är Kristus.

I Warschau skrives om den djupa sanningen och hemligheten i den satsen, att varje gudsdom samtidigt utgör en välsignelse för Guds vänner. Det besannas i vår tid. Ingen fruktansvärdare gudsdom har hemsökt nyare tiden än världskriget. Därunder har också längtan väckts efter enhet, och nöden har bearbetat samvetena, tills fältet var moget till skörd, det är till bot och omvändelse och gemenskap. Tiden var ännu en gång uppfylld. Efter åratals möda och arbete »skedde detta under i våra dagar inför allas ögon».

Att vara och bliva ett villigt och dugande, troget och lydigt redskap i Guds hand, det är uppgiften, det var den evangeliska och ortodoxa kristenhetens bön i Stockholm.

Ett möte av väldiga dimensioner, som företräder det tyngsta och orörligaste som väl finnes, kyrkan, har sina stora vanskligheter. Våra hjärtan voro brinnande i oss under Mötet. Såsom Siegmund-Schultze betonar, kommo också de profetiska rösterna till orda vid Mötet trots dess officiella karaktär. Skall det så förbli?

I den amerikanska Homiletic Review skrev redaktionen: »Ingen som varit med om tragedien och spänningen i livet i Europa sådan kriget lämnat världsdelen, kan underlåta att tacka Gud för att i Stockholm var en »sal i övre våningen», där män från fiendeländer möttes såsom bröder i deras Herres närvaro. De återvände var och en till sitt land för att tapprare och med bättre tillförsikt kämpa striden för en mer kristen gestaltning av samfundet.

De amerikanska kyrkorna hava fått en allvarlig uppgift. Det är att undvika olyckan ... olyckan för dem själva ... i att icke fatta huru stora de krafter och åtgärder äro som satts i rörelse i Stockholm. Skulle de underlåta att se detta, skulle de beröva sig glädjen och belöningen i att vara med om detta arbete.»

Uppgiften var inte lätt. Bekymrad för Ekumeniska Mötet skrev en tysk, att funnes på förhand enighet rörande de viktiga spörsmålen programmet upptog, så kunde man av mötet vänta resultat. »Men ack», menade han, »sådan enighet finns ju icke.» Jag vet inte vad de andra tycka. För min del skulle jag icke hava lagt två strån i kors för att åstadkomma något så oerhört som detta kristenhetens möte, i fall enighet hade funnits på förhand.

Världskriget har gjort behovet mer skriande. Men det är lika gammalt som kristenheten.

Martin Luther påyrkade ett möte för fred och för kristen förbättring av samhällslivet.

I företalet till Schmalkaldiska Artiklarna läsa vi:

»Förutom detta, som angår religionen och den kristna kyrkan, vore ock stora saker att ändra och rätta i det världsliga ståndet, såsom furstars och ständers oenighet; ocker och girighet hava uppstigit såsom en syndaflod och försvaras under sken av rätt; självsvåld, otukt, högmod, överflöd och högfärd i kläder, dryckenskap, spel, prål tillika med allehanda synder och laster, arghet, undersåtars ohörsamhet, tjänstfolks, hantverkares, dagakarlars och bönders snåla hantering och oskäligt stegrande i handel och vandel (och vem kan hinna uppräkna allt) hava så tagit överhanden, att de varken med tio möten eller tjugo riksdagar stå att ändra och rätta. Om dessa huvudsaker, som förövas i andliga och världsliga stånden emot Gud, skulle i ett möte avhandlas, så finge man för mycket att göra och skulle icke behöva hålla narraktiga samtal om fotsida långrockar, hårplättar, rakande och klippande, om breda gördlar eller bälten, om biskopars och kardinalers huvudbonad, mössor, hattar, stavar och dylika fåfängligheter. När vi först hade uträttat Guds bud och vilja, så i det andliga som världsliga ståndet, så kunde sedan nog tid och ro lämnas till den reformation, som behöves för mat, kläder, vaxljus, rakade hår, klosterkamrar m. m.»

ANDRA KAPITLET.

Förväntan, förbön, intryck.

De förväntningar som knötos till Stockholmsmötet fingo koncentrerade uttryck i hälsningarna, av vilka de förnämsta upplästes på första mötesdagen. Tre kommo från de högst betrodda männen i de stora nationer, vilkas liv präglas av evangelisk kristendom.

Konung Georg hoppades att kongressen skulle främja freden. »Hans majestät har med intresse hört talas om den allmänkyrkliga kongressen, som skall hållas i Stockholm, och uttalar den förhoppningen, att denna kongress av representanter från många av de kristna kyrkorna i Europa och Amerika skall främja den stora frågan om internationell fred.»

Den gamle rikspresidenten, som genom osviklig plikttrohet och ett i historien sällsynt, oförvillat moraliskt mod i de svåraste lägen vunnit en världs vördnad, sände behjärtade ord.

»Hundratals officiella ombud för de kristliga kyrkosamfunden ha i dessa dagar kommit tillsammans i Stockholm för att gemensamt behandla nutidens stora livsfrågor enligt den kristna moralens grundsatser, gripa sig an med världslägets oerhörda uppgifter från det kristna samvetets ståndpunkt och söka i evangeliets anda lindra de tunga svårigheterna i folkens ekonomiska och politiska liv. Jag hälsar

dom av fakta rörande Stockholmsmötet och dess förhistoria och därtill fogat sina tänkvärda reflexioner.

Han skisserar enhetstanken alltifrån reformationen, nämner Calvin, skotten Dury, den »store Oxenstierna», Leibniz, Bossuet, Wesley, talar om Nord-Amerikas Federal Council, Lambeth-konferensens vädjan till hela kristenheten av år 1920, gammal-katolikerna, det panlutherska konventet i Eisenach 1923, Faith and Order-konferensen i Genève 1920, vars outtröttliga själ var den nu avlidne amerikanske juristen Robert Gardiner, den amerikanska biskopsdelegationen av år 1919 till påven Benedictus XV, som även mottog dr. Gardiner, och som, till svar på inbjudan till Faith and Order's beramade möte i Washington (det kommer nu att hållas 1927 i Lausanne), nöjde sig med att svara att »den romerska kyrkan endast kan tillönska deltagarna i den kommande kongressen inre upplysning, nödvändig för att föra dem till den enda sanna kyrkans sköte».

Författaren påpekar, att det dogmatiska tvånget är motsatt den fromhetsande, som proklameras av den evangeliska kristenheten.

Författaren känner också sammanträdena i Oud Wassenaer-Paris 1919, i Genève 1920, Peterborough 1921, Hälsingborg 1922, Amsterdam 1923 och Birmingham 1924.

Nuova Antologia anger Mötets avsikt vara att utan åtskillnad till kyrkosamfund förena den kristna mänskligheten till att i en kristen ande av kärlek och offervilja lösa de allvarliga problem, som nu kvälja världen. Om trosläran kan skilja, så kunna kärleken och arbetet förena. Vi erinras åter om tyske kyrkopresidenten Kaplers ord: »Läran skiljer, tjänandet förenar».

I likhet med Th. Kaftan och andra betonar greve Gravina, att avsikten aldrig varit att skapa en universalkyrka.

Reformierte Schweizer Zeitung ser i Stockholmsmötet kan-

ske världskrigets lyckligaste verkan. Ty där skönjes något av den osynliga kyrkan, vilkens huvud är Kristus.

I Warschau skrives om den djupa sanningen och hemligheten i den satsen, att varje gudsdom samtidigt utgör en välsignelse för Guds vänner. Det besannas i vår tid. Ingen fruktansvärdare gudsdom har hemsökt nyare tiden än världskriget. Därunder har också längtan väckts efter enhet, och nöden har bearbetat samvetena, tills fältet var moget till skörd, det är till bot och omvändelse och gemenskap. Tiden var ännu en gång uppfylld. Efter åratals möda och arbete »skedde detta under i våra dagar inför allas ögon».

Att vara och bliva ett villigt och dugande, troget och lydigt redskap i Guds hand, det är uppgiften, det var den evangeliska och ortodoxa kristenhetens bön i Stockholm.

Ett möte av väldiga dimensioner, som företräder det tyngsta och orörligaste som väl finnes, kyrkan, har sina stora vanskligheter. Våra hjärtan voro brinnande i oss under Mötet. Såsom Siegmund-Schultze betonar, kommo också de profetiska rösterna till orda vid Mötet trots dess officiella karaktär. Skall det så förbli?

I den amerikanska Homiletic Review skrev redaktionen:

»Ingen som varit med om tragedien och spänningen i livet i Europa sådan kriget lämnat världsdelen, kan underlåta att tacka Gud för att i Stockholm var en »sal i övre våningen», där män från fiendeländer möttes såsom bröder i deras Herres närvaro. De återvände var och en till sitt land för att tapprare och med bättre tillförsikt kämpa striden för en mer kristen gestaltning av samfundet.

De amerikanska kyrkorna hava fått en allvarlig uppgift. Det är att undvika olyckan ... olyckan för dem själva ... i att icke fatta huru stora de krafter och åtgärder äro som satts i rörelse i Stockholm. Skulle de underlåta att se detta, skulle de beröva sig glädjen och belöningen i att vara med om detta arbete.»

Uppgiften var inte lätt. Bekymrad för Ekumeniska Mötet skrev en tysk, att funnes på förhand enighet rörande de viktiga spörsmålen programmet upptog, så kunde man av mötet vänta resultat. »Men ack», menade han, »sådan enighet finns ju icke.» Jag vet inte vad de andra tycka. För min del skulle jag icke hava lagt två strån i kors för att åstadkomma något så oerhört som detta kristenhetens möte, i fall enighet hade funnits på förhand.

Världskriget har gjort behovet mer skriande. Men det är lika gammalt som kristenheten.

Martin Luther påyrkade ett möte för fred och för kristen förbättring av samhällslivet.

I företalet till Schmalkaldiska Artiklarna läsa vi:

»Förutom detta, som angår religionen och den kristna kyrkan, vore ock stora saker att ändra och rätta i det världsliga ståndet, såsom furstars och ständers oenighet; ocker och girighet hava uppstigit såsom en syndaflod och försvaras under sken av rätt; självsvåld, otukt, högmod, överflöd och högfärd i kläder, dryckenskap, spel, prål tillika med allehanda synder och laster, arghet, undersåtars ohörsamhet, tjänstfolks, hantverkares, dagakarlars och bönders snåla hantering och oskäligt stegrande i handel och vandel (och vem kan hinna uppräkna allt) hava så tagit överhanden, att de varken med tio möten eller tjugo riksdagar stå att ändra och rätta. Om dessa huvudsaker, som förövas i andliga och världsliga stånden emot Gud, skulle i ett möte avhandlas, så finge man för mycket att göra och skulle icke behöva hålla narraktiga samtal om fotsida långrockar, hårplättar, rakande och klippande, om breda gördlar eller bälten, om biskopars och kardinalers huvudbonad, mössor, hattar, stavar och dylika fåfängligheter. När vi först hade uträttat Guds bud och vilja, så i det andliga som världsliga ståndet, så kunde sedan nog tid och ro lämnas till den reformation, som behöves för mat, kläder, vaxljus, rakade hår, klosterkamrar m. m.»

ANDRA KAPITLET.

Förväntan, förbön, intryck.

De förväntningar som knötos till Stockholmsmötet fingo koncentrerade uttryck i hälsningarna, av vilka de förnämsta upplästes på första mötesdagen. Tre kommo från de högst betrodda männen i de stora nationer, vilkas liv präglas av evangelisk kristendom.

Konung Georg hoppades att kongressen skulle främja freden. »Hans majestät har med intresse hört talas om den allmänkyrkliga kongressen, som skall hållas i Stockholm, och uttalar den förhoppningen, att denna kongress av representanter från många av de kristna kyrkorna i Europa och Amerika skall främja den stora frågan om internationell fred.»

Den gamle rikspresidenten, som genom osviklig plikttrohet och ett i historien sällsynt, oförvillat moraliskt mod i de svåraste lägen vunnit en världs vördnad, sände behjärtade ord.

»Hundratals officiella ombud för de kristliga kyrkosamfunden ha i dessa dagar kommit tillsammans i Stockholm för att gemensamt behandla nutidens stora livsfrågor enligt den kristna moralens grundsatser, gripa sig an med världslägets oerhörda uppgifter från det kristna samvetets ståndpunkt och söka i evangeliets anda lindra de tunga svårigheterna i folkens ekonomiska och politiska liv. Jag hälsar

med hjärtlig glädje denna sammankomst som ett särdeles välkommet led i raden av de många bemödandena att kämpa för mänsklighetens sanna fred, och jag hoppas, att Guds rika välsignelse må beskäras åt detta viktiga arbete. Må edra rådslag ske i kärlekens och det ömsesidiga förståendets anda folken emellan och må från edra rådslag kraft utgå till mänsklighetens invärtes tillfrisknande.

von Hindenburg
Tyska rikets president.»

Förenta Staternas president hade avsett att sända sin hälsning med ett personligt ombud, den gamle bibliofilen dr. Plimpton. Då denne av sjukdom blev hindrad i sista stund, skickade han presidentens brev.

»Käre dr. Plimpton.

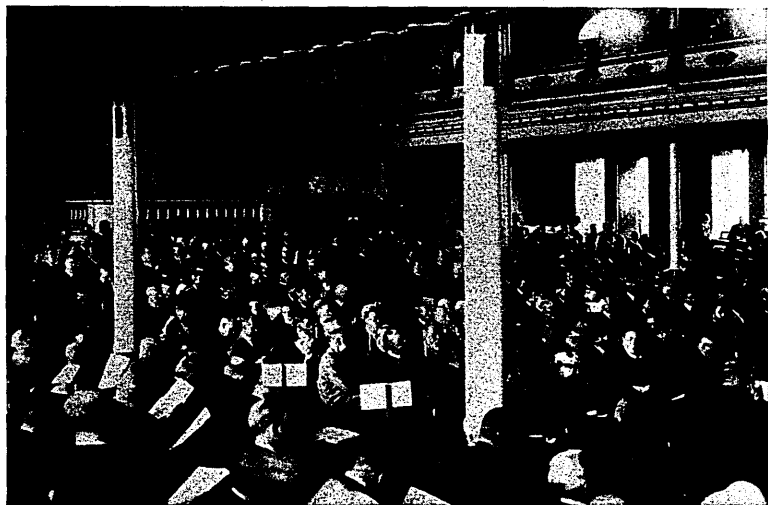
Eder inbjudan att bevista allmänkyrkliga världskongressen har jag tagit i sorgfälligt övervägande. Jag är säker om att jag skulle finna detta möte vara av största intresse. Men, som ni vet, är det icke lämpligt för mig att lämna landet. Jag skulle gärna se, om ni ville till edra medbröder framföra mina bästa önskningar för mötets framgång och mitt hopp och min tro att mycket gott skall komma därav. Det kommer att skapa ett forum för utbyte av tankar, ett tillfälle för bättre uppskattning av mål och ideal hos de olika folk som äro där företrädda och att höja anspråken på liv och arbete världen runt. Med mina vänligaste hälsningar är jag eder,

Calvin Coolidge.»

Englands förre statsminister hörde till dem, som hade ärnat personligen närvara. Det blev honom omöjligt. Djupt allvar talar ur hans kristna bekännelse, ett motstycke till de ord varmed rikskansleren Luther avslutade sitt på Mötet upplästa föredrag.

Ramsay MacDonald hör världens rop efter hjälp av den kristna anden. Men han ser också, huru kyrkan har svikit förväntningarna.

»Min åstundan att icke endast taga del i en sådan sammankomst men på samma gång också att betyga min aktning för det oförgängliga värvet att frälsa kyrkans anseende så-

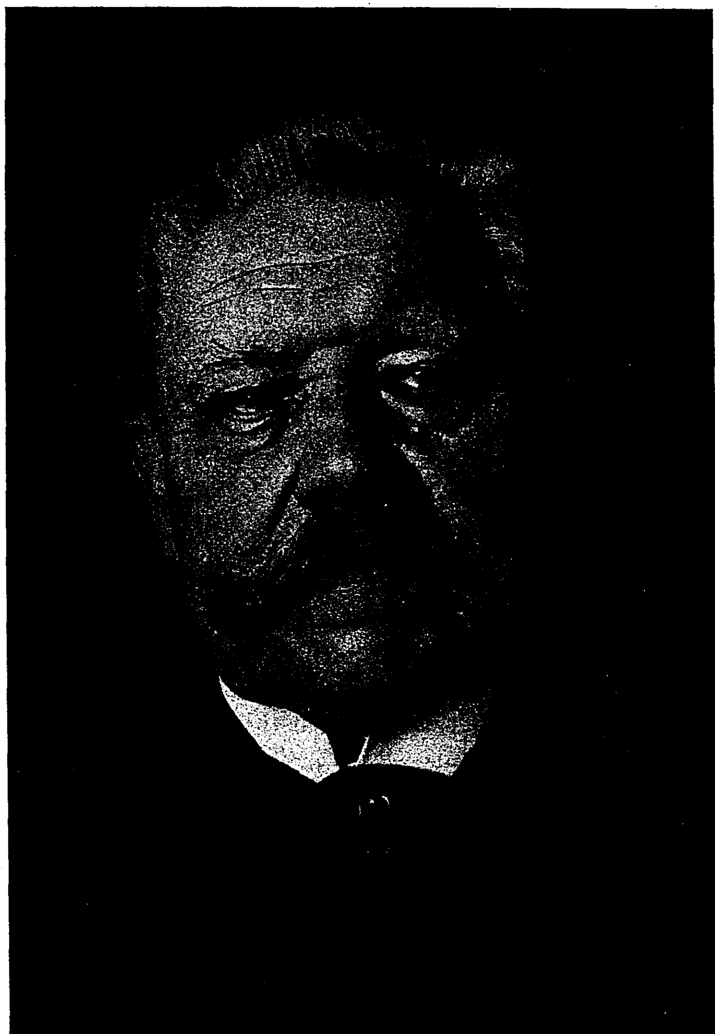

Musikaliska Akademiens sal.

som en oförsagd och konsekvent makt för freden skulle ha fört mig till Stockholm, om det hade stått i mänsklig förmåga. Mängder av människor ha åter och åter blivit avvisade och sörjande gått bort, därför att när ett vittnesbörd om tro på den kristna andens bjudande lag behövdes för att tygla och brännmärka blinda människors lidelser och dårskaper, så blev detta vittnesbörd icke givet, utan i stället kom något så svagt, så obestämt och så falskt. Världens tillstånd i denna dag ropar ännu en gång på hjälp av den kristna anden, icke endast såsom en domare och en läkare utan också som

Konung Georg V.

Paul von Hindenburg, Tyska rikets president.

en ledare. Medan människor och folk i fruktans ångest fara hit och dit och söka trygghet, där århundradens erfarenhet visar, att det icke finns någon tillflykt, är det kyrkans plikt att samla dem i förtroende till det inre ljuset och det sedliga mod, som hör därtill, så att de må vandra med fast tillit på Andens vägar, vilka äro både hederns och livets vägar.

Ramsay MacDonald.»

En förtroendeman bland svenska kroppsarbetare berättar i ett brev om sina erfarenheter av Pingströrelsen: »Jag talar med tungor sedan 1907, men kan ej förlika mig med den myckna humbug som ock medkommit i denna rörelse. Likaså beklagar jag den intolerans och det läroförtryck som härskar där. Man utesluter där sådana tungotalare, som öva fottvagning enligt Jesu ord helt naivt, men ordtroget.» Han anser, »att predikanter och präster leva i okristlig höglevnad, att de synda gruvligt i att ej predika emot de sociala och ekonomiska orättvisorna, synnerligen det, att tjänstemän och chefer och disponenter ha fem- à åttadubbelt så hög lön som arbetarna, medan dessa senare fara mycket illa i försakelse.»

»Det är nästan omöjligt att finna någon som lever upp till Jesu bergspredikan. Jag anser ock, att internationell socialisering är lika nödvändig för fred som avrustning, ty om vi avrusta, men ej ordna upp samhällsfrågan, så blir det ändå krig med knölpåkar eller vad som helst. När även vildarna bli kultiverade som vi, och vi alla sedan få internationell socialisering, då först kunna vi avrusta. Det är skam, att de kristna icke blevo fredsvänner, förr än krigets erfarenhet och rädsla för bolsjevikrevolution skrämde dem därtill; varför fick ej bibeln lära dem»?

»Jag önskar välsignelse över Ekumeniska mötet. Jag blygs över Bryans ap-process. Jag ser i bibeln, att vi äro frälsta genom att tro på Kristus, även om vi ej tro på G. T:s böcker alls. Det betyder inget huru vi tro att vi utvecklats.

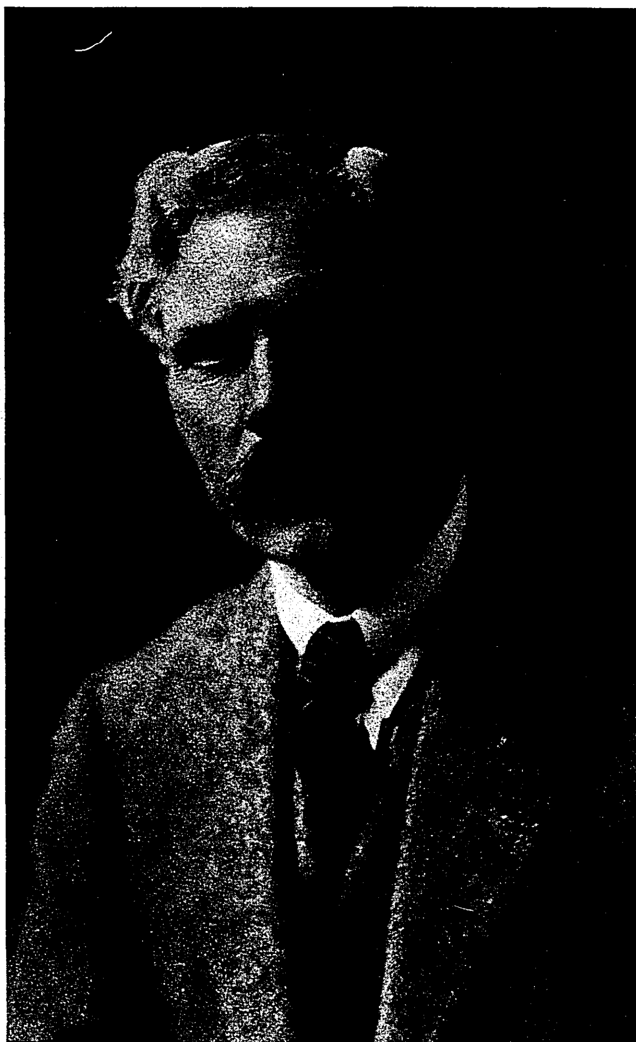
Calvin Coolidge, Förenta staternas president.

Jag anser att människorna, även vi kristna, äro mycket elakare än djuren.»

Bland politikens och rättslivets män som, förhindrade att närvara, sände hälsningar, må nämnas Gustaf Ador, tidigare Schweiz' förbundspresident, nu Röda Korsets ordförande, den Internationella Haagdomstolens president, schweizaren professor Max Huber, vice presidenten för Justice Internationale fransmannen André Weiss, rikskanslern Luther, Hollands utrikesminister van Karnebeek och dess sändebud i Paris Loudon, Förenta Staternas förre utrikesminister Ch. Evan Hughes och den amerikan, vilkens namn väl i efterkrigsårens lidande Europa torde hava förvärvat sig den skönaste klangen, handelsministern Herbert Hoover, kväkare. Ingen amerikan har gjort på mig ett starkare intryck än denne man, som förklarade, att hans intresse för Stockholmsmötet berodde på, att problemet kristen moral och ekonomiskt liv upptagit hela hans livsgärning.

I detta sammanhang må även nämnas kooperationens grand old man, nationalekonomen Charles Gide i Paris, och Sir George Adam Smith, Aberdeenuniversitetets rektor, den skotska vetenskapens och kyrkans stolthet, som med omisskännelig saknad beklagade sin i sista stund nödtvungna bortavaro.

De två största lokala sammanslutningarna inom den evangeliska kristenheten voro personligen starkt företrädda vid Mötet. Icke desto mindre hade The Federal Council of the Churches of Christ in America sänt en kraftig välönskan, där detta kyrkliga förbundsråd förklarar det vara en förmån att hava deltagit både i den tidiga begynnelsen, då detta stora möte planerades, och i förberedelserna för detsamma. Kristnandet av vårt sociala och internationella liv hör till det ansvar, som intet samfund och intet folk kan bära ensamt. »Den fullständigaste samverkan av alla kristna kyrkosamfund i alla länder är ett oundgängligt villkor för att

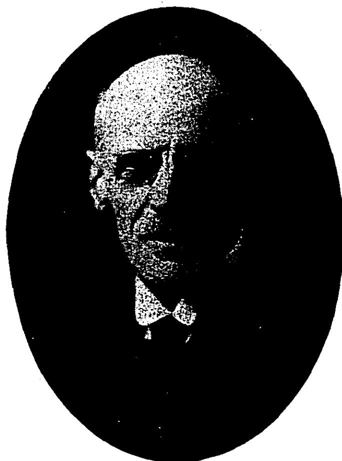

Förre statsministern i England, Ramsay MacDonald.

göra Kristi evangelium gällande i dess fulla kraft.» ... »Vi äro övertygade om att kyrkosamfunden redan äga en andlig enhet, som icke behöver skapas, endast uttryckas. Det är också klart för oss att vi genom att hand i hand gripa oss an med de stora gemensamma uppgifterna skola stärka och vidga medvetandet om vår inre gemenskap och rikare erfara vår enhet i Kristus.»

Professor Max Huber.

Pastor Elie Gounelle.

Frankrikes evangeliska kyrkofederation sände en telegrafisk hälsning: »Övertygade om detta mötes betydelse sända vi eder i Frankrikes namn goda önskningar från alla ur reformationen framgångna kyrkosamfund. Vi bedja Gud välsigna förhandlingarna, som säkerligen skola föra till en fruktbärande gemenskap mellan de kristna och ett vittnesbörd inför världen om Kristi kyrkas väsentliga enhet.»

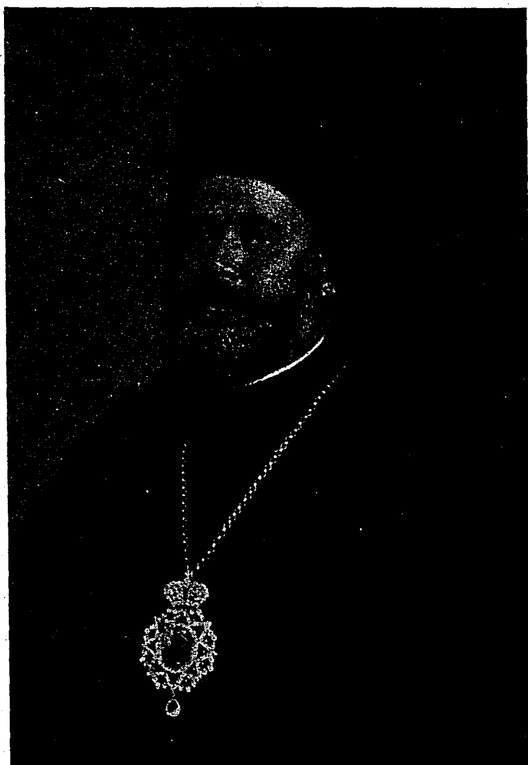
Borgmästaren i Philadelphia sände en inbjudan till Ekumeniska Mötet att hålla nästa sammankomst i Philadelphia.

Den ortodoxa kristenhetens gemensamma andliga auktoritet, Ekumeniska Patriarkatet i Konstantinopel, sände

Handelsministern Herbert Hoover.

ett ypperligt ombud, Germanos, som varit med från begynnelsen, men därjämte kom både brev och telegram. »Vi bedja Herren om Hans välsignelse och om framgång i arbetet för det Ekumeniska Kristna Möte, som inom kort

Ärkebiskop Germanos av Thyateira.

skall hållas i Eder stad i syfte att främja vänskapen och broderskapet.» Patriarken Basileios skriver om »Patriarkatets svaga bidrag till framgången av Kristi kyrkas heliga verk» och beder Gud välsigna och uppmuntra sådana strävanden riktade på ett så stort och så trösterikt mål. »I

denna djupa övertygelse om värdet av dessa samfällda allkristna ansträngningar rikta vi till Gud en brinnande bön att han må välsigna och med framgång kröna det allkristna mötet — — — — som samlas i den sköna huvudstaden

Ekumeniske patriarken Basileios i Konstantinopel.

i edert fromma och ädla land.» Patriarkens telegrafiska hälsning hade följande lydelse: »Konstantinopels kyrka, städse buren av en anda av broderlig samverkan mellan alla kyrkor, önskar vid mötets öppnande framgång och gott resultat åt de Gudi behagliga strävandena.»

Men pricken över i sattes av två uttalanden, ett från en tysk luthersk-evangelisk kyrkofurste i ordets goda, av Schleiermacher formulerade mening, nämligen en kyrkans tjänare med djup fromhet, kristen erfarenhet, teologisk lärdom och överblick och ledarebegåvning, det andra från samtidens mest frejdade snille inom teologi och religionsforskning.

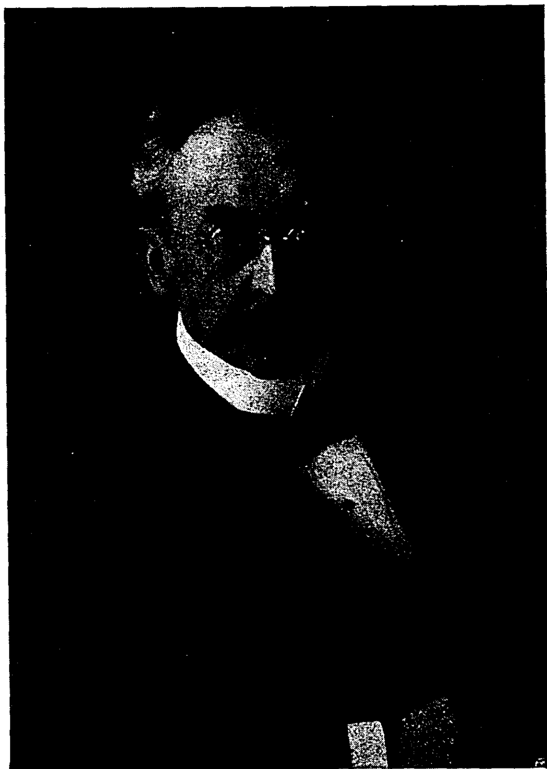
Förre generalsuperintendenten för Schleswig Theodor Kaftan, nu i Baden-Baden, försäkrar i sin hälsning om sin varma förbön. Han delar den fruktan, som på åtskilliga håll fanns för att den inomvärldsliga uppfattningen av Guds rike skulle undertrycka den evangelisk-lutherska uppfattningen av detta rike såsom en övervärldslig storhet. För sin del antager han sin broder professor Julius Kaftans syntes: »Guds rike är en övervärldslig storhet, vars nödvändiga inomvärldsliga motsvarighet är det etiska livets rike».

Vidare varnar han för att alltför mycket identifiera den kyrkliga enhetstanken med Folkens Förbund i dess mycket bristfulla och stundom brutalt orättfärdiga framträdande. De misshandlade minoriteterna bör en kristen världskonferens hava i åtanke. »Gud hjälpe till en honom välbehaglig utgång».

Det kan vara av intresse att i detta sammanhang tillägga vad samme kyrkolärare Th. Kaftan efter Mötet offentligen uttalat. Han talar (se Nachträgliche Glossen zu Stockholm) om den verkliga andliga enhet, som upptäcktes och kom till uttryck. »En på förhand formulerad trosbekännelse behövdes icke för detta ändamål, endast en av de ekumeniska trosbekännelserna kan komma ifråga. Med Nicenum hade nog den stora majoriteten känt sig tillfredsställd. I själva verket dök här upp något som var ägnat att tillfredsställa en gammal längtan hos kristenheten.»

»Att det förhöll sig så . . . däri består Stockholms betydelse och däri består dess värde. Kanske hade man gjort bättre i att lämna Nicaea ur spelet liksom överhuvud jämförelsen med

de gamla koncilierna. Stockholm var något eget, något nytt, som helst icke borde jämföras med annat.» Och han tillfogar: »Summa summarum. Sådant som Stockholm var, är

Professor dr. Ad. von Harnack, Berlin.

det den största kyrkliga tilldragelsen efter reformationens dagar.»

Adolf von Harnack, facile princeps i vår tid vad rykte och anseende angår inom alla konfessioner och riktningar, hur skarp och bestämd motsättningen än månde vara mot

hans religionsuppfattning, insatte i sin hälsning Stockholmsmötet i kyrkohistoriens sammanhang. Han såg, huru trådar löpte tillsammans och huru tankar och strävanden här sökte sig fram till en gemensam väg.

»Mina tankar och djupaste önskningar och min välsignelse komma i dessa dagar att alltid vara hos det Möte, i vilket det till min smärta icke förunnas mig att personligen deltaga. Inför detta stora Möte tränga sig alla mina kyrkohistoriska minnen tillsammans; de synas mig alla som en förhistoria till denna kongress ... Tusende känna det så, hundraden skola uttala det till eder. Mottag på denna dag även min vördsamma och varmaste tacksägelse.»

»Vad konferensen skall ernå, kan ännu ingen förutsäga, men förvisso har den icke kommit för tidigt, och förvisso kan den icke vara ett misstag. Ty här gäller: 'Gud vill det, och det kristliga samvetet fordrar det, och tidens nöd kräver det', och skulle till och med ingenting annat komma till stånd än en orientering över nöden och ett broderligt uttalande, så vore dock därmed en begynnelse gjord som icke kan vara förgäves. Men jag hoppas bestämt att redan denna kongress, om också i en mycket lös form, skall skapa en organisation, genom vilken den stora tanken erhåller gestalt och varaktighet. Tålamod skola vi icke låta fattas, om blott sädeskornet icke blåser bort för vinden, utan slår rötter.

Må Guds nåd komma till uttryck i deltagarnas broderliga sinnelag och må Hans ande behärska förhandlingarna.»

På sin årliga kongress hade det bulgariska ortodoxa prästerskapet enstämmigt uttalat sin sympati för Stockholmsmötet. En av ortodoxiens själfulla tjänare, biskopen av Ochrida Nicolas Velimirovitch, i sista ögonblicket hindrad, skriver: »Allt vad jag kan göra är att bedja vår Herre, vår levande Herre, att giva Mötet framgång till hela den kristna världens välfärd.»

Ukrainas och den armeniska kyrkans myndigheter sände

hälsningar. Vår dotterkyrka i Tamullandet, Blankenburgerkonferensen, Polens reformerta koncilium, Fjällsjö församling, metropoliten Chrysostomos i Aten exemplifiera de många som icke blott tänkte på oss i skilda länder, utan även gåvo uttryck däråt. Eftersom den kristna studentrörelsens Napoleon John Mott, på grund av sin långt i förväg planerade rundresa kring jorden, ej kunde komma, bör även han här nämnas.

Albert Schweitzer, filosofen, bibeltolken, musikhistorikern, orgelspelaren, orgelbyggnadens tekniker, missionsläkaren, sände till Mötet från sitt hem bland kongo-negrerna en varm och hoppfull hälsning.

En hälsning från Toronto manade till »återförena kristna bröder, icke ha gemenskap med jesuitisk hedendom och låta Kristi regel råda».

Le Bureau International de la Paix vände sig »till dem som åberopa fridsfurstens bud» och »väntade av dem ett jakande svar på sin inbjudan».

Från japanska hamnstaden Kobe fogades till en vördsam lyckönskan »hoppet att ett kommande världsmöte måtte innesluta även Österns urgamla religioner».

Mötesombud yttrade sedan, att de nog tagit djupaste intrycket av de hälsningar som kommo från en kontorspersonal i Berlin och vad man plägar kalla de stilla i landet här i Norden och från arbetarekretsar i Schweiz och Tyskland och annorstädes och för övrigt ord stundom tafatta, som enkla, för offentligheten blyga människor vågat sig fram med i brev och telegram, ord, vilka kändes som en helig förpliktelse.

Jesus var timmerman. Dessförinnan barn i Josefs och Marias hus i Nasaret. Vilken gåva kan vara sinnrikare än den konstnärligt arbetade klubba av cederträ som gjorts av palestinensiska gossar i Nasaret och som den största hjälpverksamheten i vår tid, Near East Relief, skänkte Mötet

genom Charles V. Vickrey. Han anlände direkt från Betlehem. Klubban förvaras i Upsala domkapitel. Inskriften på metallplattan lyder: »For the Universal Christian Conference on Life and Work made by N. E. R. orphans in Nazareth carpenter shop August 1925. John: 17.21.» (Tillverkad för världskongressen av föräldralösa gossar i verkstaden i Nazaret).

I en stor, i praktfullt läderband inbunden foliovolym hade ingenjör Hoffmann från Düsseldorf samlat översättningar av Fader Vår från de äldsta tyska språkformerna till våra dagar, textade och illustrerade. Den konstnärligt utförda boken skänktes till kongressen av ingenjör Hoffmann, en klar och riktig tanke, ty vad var Mötet om icke ett försök av kristenheten att bedja Fader vår, tillkomme ditt rike och ske din vilja med mera sanning och eftertryck än förr.

Värdigt slöt sig till detta monumentala Fader Vår Amerikanska Bibelsällskapets genom biskop Darlington framlämnade gåva av den Heliga Skrift.

Hur vidsträckt och omsorgsfullt man på sina håll förberett församlingarna på att följa Mötets arbete och stödja det med böner, må illustreras med kyrkoherde Karl Fueter i Zürich. Han ägnade åt Stockholmsmötet en rad predikningar, som han sedan offentliggjort, »Das Unser-Vater». Deras text är betecknande nog Fader Vår, ty vad var Ekumeniska Mötet, om icke Kristenhetens föresats att med bättre allvar och djupare mening bedja Herrens bön?

Kyrkoherde Fueter skriver, att Stockholmsmötet icke hör till dagshändelserna och att församlingen i hemlandet bör stilla leva med i ombudens förhandlingar och arbete.

Martin Luther har kallat Fader Vår för den störste martyren, eftersom det massvis bedes eller åtminstone pladdras i snabbaste tempo för förtjänstens skull.

Men »väldig och innehållsrik är denna bön». »Däri kommer

de kristnas enhet till uttryck.» Den 16 augusti 1925 hörde kyrkomenigheten i Zürich-Fluntern sin pastor säga på predikstolen: »När därför om onsdag och följande dagar i Stockholm lutheraner, anglikaner och reformerta, gammalkatoliker och grekiskt-ortodoxa och därtill samtidigt tyskar och fransmän, européer, amerikaner och asiater med varandra instämma i samma Fader Vår, då är det oss, som om skulle av denna Guds barns eljest osynliga enhet något bliva synligt, och hjärtat fröjdar sig däröver. Med kristenhetens ombud måste även kristenheten själv, med våra ombud måste också de enskilda församlingarna känna storheten i denna stund och i ny ... men hjärtlig glädje vara redo till enhet. Så är det väldigt och gripande, när vi föreställa oss att Fader Vår bedes av kristenheten. Från palats och hydda, från berg och dal och från alla fem världsdelarna stiger det oavlåtligt emot himlen.»

På ett annat ställe understryker kyrkoherde Fueter en maning från ett av de schweiziska ombuden: »För en levande härlig endräkt i kristenheten äro de enskilda kyrkornas och kyrkoförbundens levande liv en nödvändig förutsättning.»

Här liksom eljest, då det gäller svåra och djärva ting, urskiljas tre grupper bland dem som se på. Motstånd hade från början rests på många håll, allt ifrån skarpa uttalanden i den engelska pressen på sin tid gentemot »sentimentala domprostar och biskopar», till fördömelse från små exklusiva religiösa kretsar. I många fall hade detta motstånd sin naturliga anledning i den lättförklarliga misstron emot allt som ter sig nytt och vittutseende. Tillfälliga psykologiska orsaker kunna lätt förklara en stor del av motståndet. När det gäller sociala frågor och folkens vänskap, vore det besynnerligt, om icke en intressemotsats skulle göra sig gällande. Men i detta motstånd varsnas även en principiell motsättning, som längre fram skall komma till tals på dessa sidor.

Den andra och största gruppen av dem som överhuvud

uttalade någon mening, utgöres av de försiktiga, som alltid vänta och se. Det vore betänkligt att giva sin tillslutning till eller ens uttala någon värme eller hänförelse för en sak som kanske misslyckas. Några övertygas av saken, många övertygas av framgången.

Men allt ifrån de första förberedelserna hade denna angelägenhet stark känning av en tredje grupp, nämligen av dem, som icke se och dock tro. En slik hållning innebär en risk. Det fordras övertygelse eller mod. Två grupper i samhället hava i stort sett allt ifrån början visat mer än intresse, visat vad man skulle våga kalla hänförelse för den ekumeniska tanken. Först och främst gäller detta de breda lagren av enkla kristna människor i skilda stånd och villkor. De sakna teologisk träning. De äro icke inordnade i något religiöst parti. De taga icke till orda i de religiösa, kyrkliga och teologiska debatterna. Men de finnas till, de bedja och de arbeta. De uppbära en väsentlig del av det arbete, som sker i samhället med händer och tanke och hjärna. Gensvaret hos sådana kristna människor, bönder eller lekmannaprofessorer, kroppsarbetare eller arbetsledare, småfolk och de stilla i landet av alla kategorier har allt ifrån begynnelsen slagit mig såsom en uppenbarelse. Följ mig till en kyrka i ärkestiftet eller i brist på sådan till en sal, den största som kan finnas, och var vittne till den giriga uppmärksamhet, varmed berättelsen om dessa strävanden följts under ett tal, som kanske varat två timmar — ty det, varav hjärtat är fullt, därom talar munnen. Det är farligt att släppa undertecknad eller någon av mina meningsfränder lös på denna mark. Under krigsåren hade jag talat i ärkestiftets största helgedom näst domkyrkan en sommarkväll. Jag skulle på natten åka till en annan Hälsingesocken, där fortsättningen av en visitationsförrättning väntade morgonen därpå. Jag satt bredvid en försynt ung bondson, som skjutsade mig. Men det kom fram. Han yttrade inte mycket, jag var trött

och upptagen av landskapets drömmande skönhet. Men det kom fram ur honom. »Tänk att få höra något sådant. Tänk om det kunde bli så.»

Den andra gruppen av människor, som givit sin oförbehållsamma tillslutning, utgöres av behjärtade statsmän och andra, som bära tyngsta bördan i det offentliga livet. Även hos dem har förmärkts något, som någon av dem kallat »svar äntligen på en djup och långvarig längtan».

Män som representera det tyngsta ansvaret i våra samhällen hava hälsat detta företag såsom en självklar kristen plikt. Men då det självklara har försummats, vänjer man sig vid kyrkans tystnad, och om det enkla, oundkomliga, självklara göres gällande, blir det lika överraskande och för dem som längtat efter det, lika glädjande som en upptäckt. En finsk bonde, för vilken man framlagt Stockholmsmötets farlighet, lär ha yttrat: »Jag undrar bara, varför man icke gjort något sådant förut».

Många hithörande uttalanden äro alltför innerliga för att givas åt offentligheten. Onämnda Upsalavänner telegraferade: »Gud give alltfort kraft och himmelskt mod i kampen för Gudsriket». I dessa ord kan sammanfattas mycket som sagts eller icke utsagts, men som i bägge fallen utgjort en oberäknelig andlig hjälp för vad som försiggick i Sveriges huvudstad.

Förbönen hör till livets imponderabilia. Intet kan vara naturligare än att den som är van att räkna endast med världsliga faktorer, finner förbönen meningslös eller behandlar den som en tom observans. Allt ifrån begynnelsen hade den Internationella Bestyrelsen inneslutit sig i församlingens förbön. Den vädjan som utgick från sammankomsten i Genève 1920 innehåller en anhållan om trägna och trogna förböner och slutar med en dylik bön, som kommit till användning i många länder och på många språk. »Särskilt bedja vi våra medkristna överallt att bedja för att Mötet må på bästa

vis tillämpa Mästarens undervisning och avsikt på de mångfaldiga problem som kvälja oss. Alla kristnas samfällda och ständiga förbön begäres, för att detta möte av kristna från alla världens kyrkor må föra kyrkan till en klarare insikt om dess besökelsetid och ansvar, och att därigenom Guds helige ande må mer och mer behärska människornas tankar och viljor.»

En tidning gjorde sig kvick över att vi begärde förbön. Skribenten såg däri ett tecken till, att hela saken var sjuk och vanmäktig. »När församlingens förbön begäres, i synnerhet med en sådan ängslig iver som här sker, brukar man därav sluta till att den sjukes tillstånd blivit kritiskt.» Tro icke att denna kvickhet kom från någon yrkeshädare. Tidningen kallar sig kyrklig och vill väl då också anses vara kristen.

Kristna internationella möten hållas icke sällan i luftballong. Man samlas på någon angenäm plats och tillbringar timmar och dagar som äro fulla av kristet innehåll. Men omgivningen har föga reda på vad som försiggår. Detta synes mig vara en motsägelse. Ett kristet verk måste vädja till alla kristna människor. Skall det bli församlingens och kyrkans heliga sak, måste det från början hålla kontakten levande med de kristna människorna. Häri ligger en av anledningarna, varför vi voro angelägna om att hålla mötet i Norden, där vi visste att det skulle uppbäras av ett starkt och vidsträckt andligt medarbete, och vi bedrogo oss icke. Läs de tacksägelser som strömmade in under och efter Mötet; i många av dem märkes, hurusom seende ögon och kännande sinnen hade uppfattat vad det betydde, att så många i våra nordiska länder gjorde Mötets sak till sin. Härigenom skapades den andliga atmosfär, som möjliggjorde Mötets framgång.

Att behovet kändes djupt och att det här gällde en ny, fastän i kristendomens eget väsen grundad realitet, betygades

före och under Mötet. I en enda punkt råder concensus omnium. Stockholmsmötets vänner och motståndare och de likgiltiga voro eniga om, att nöden i världen är stor. Det synes på ytan, och tränger man djupare ner, blir anledningen till oro större.

Under Mötet uttalades känslan härav i gripande ordalag av biskop Charles Brent. Han talade om kristendomens skam och om dess ära. Han dolde ingenting.

»Det uppmuntrande är att vi nu vaknat och se verkligheten och samlats här för att taga första steget på en ny väg, sedan vi lämnat vår föga ärofulla riktning. Men vi måste inse, att inga halvmesyrer, inga fromma plattheter, inga tvekande uttalanden kunna tålas. Världen ser på oss med en blandning av förväntan och misstro — några med förakt och hån. De tro att berget skall framföda en råtta. Det gäller här kristendomens väsen. När vi stiga upp från våra samråd, måste vi hava ernått en överensstämmelse ifråga om vad Kristus tänker och vill i ärender som ligga framför oss. Eljest hade det varit bättre, att detta Möte aldrig blivit fött. Vi måste löpa sådan risk som tillhör trons liv. Vi måste rättfärdiga vårt anspråk på att vara mänsklighetens andliga och sedliga ledare» — i sanning ett fruktansvärt ansvar, som Mötet och alla dess deltagare måste känna.

Men biskop Brent hade något att tillägga. »Vi äro icke ett skepp utan styrman. Mitt ibland oss är en Stor Närvarande — eller skall jag säga att vi äro mitt i den Store Närvarande, vilken omsluter oss liksom solskenet omsluter landskapet. Det är under Hans ordförandeskap, som vi sitta och överlägga och finna vägen. Vi äro samlade under samma villkor och besjälade av samma hopp som den lilla skaran för nitton århundraden sedan, vilken väntade på kraft från höjden för att erhålla världserövrande styrka. Låt oss se till, att vi icke följa våra egna önskningar och bedraga oss själva med att det är Guds tanke och vilja. Vi skola stärka

vår frihet genom att helt bero av Honom, som icke hade någon egen vilja. Vi äro här icke för att göra vår egen vilja, utan Hans vilja som har sänt oss.»

»Det slutliga målet är visst, ty vi arbeta icke efter vårt eget infall eller våra egna teorier, utan vi handla i överensstämmelse med Guds oföränderliga avsikt. Ett irländskt ordspråk säger: 'Vare sig solen går upp tidigt eller sent, är det Guds vilja att solen skall gå upp'. Det gäller för oss i detta Möte att göra vad på oss ankommer, för att morgonrodnaden må komma snart. Jag föredrager för kyrkan ett djärvt steg framåt framför en trög och tvekande vandring. Med rätta säga vi att vår uppgift är jättelik. Men detta får icke brukas som ursäkt för att utföra den med tvekande sinnelag. Evangeliets ande är segerns ande.»

Elie Gounelle citerade Harnack: »Kyrkan har vanligtvis befunnit sig på galen sida. Detta faktum är djupt inpräglat i folkens minne och saknar icke inverkan på nutidens ekonomiska kamp. Är icke världens närvarande tillstånd den värsta anklagelse mot kyrkan? Mer än någonsin tillhör världen mörkrets makter som hava korsfäst människosonen på Europas Golgata.»

»Men vilken syn öppnar sig icke för våra ögon. Här är kyrkan. Hon ångrar sig. Hon dömer sig själv. Hon stiger ned i människovimlet, där mängden av de dömde myllrar. Hon ville icke längre fariseiskt skilja sig från mänskligheten. Hon ställer sig liksom Jesus vid sidan av de sista och ringaste i släktet. Hon anklagar sig själv, hon knäfaller i stoftet i mörkret så djupt som möjligt, ja, i avgrundens djup. Där ropar hon sitt De profundis.»

Vi höra talarens dallrande tonfall, då han efter hundratrettionde psalmen i kyrkans namn ropade ut ur djupen: »Herre hör min röst . . . Det är ve, det är ånger, det är social rättfärdighet jag begär för mänskligheten och det är ingen lätt sak. Ty det är icke endast fråga om vissa svåra synder,

utan om en jättestor förbannelse. Lyssna! Det är icke ett villat samvetes vanliga rop, utan det är det fasansfulla skriet från ett helvete. Vänd dina öron till mig! Ty du allena kan hjälpa. Inför dig framlägger jag den sociala frågan i Kristi namn och i människomassornas namn. Om du bevarade minnet av vår kyrkliga orättfärdighet och arbetsgivarnas och arbetarnas orättfärdighet och vår besmittelse av vårt högmod och våra krig, vilken människa, vilken kyrka, vilken klass, vilket folk kan då bestå? Men det gäller din ära, o Gud. Jag, den skuldbelastade kyrkan, darrar och är nedkastad i en natt, som varar, men jag hoppas på dig, du evige Gud, och din Smorde.»

Efter Mötet skriva två fransmän, Lauga och Jézéquel: »Stockholm kan icke komma oss att glömma mörkret, vari vårt stackars stympade släktled vandrar, icke heller den tragiska brist och likgiltighet som rasar i våra så kallade fromma kretsar. Detta Stockholm är trots allt en morgonrodnad, och icke ens den tro, som är fast besluten att icke mista sitt klara och oförvillade omdöme, kan någon människa rimligtvis förbjuda att med glädje hälsa löftets strålar.«

Utan tvivel låg Stockholmsmötets originalitet däri, att det samlades och begynte med att bekänna icke andras synder, utan egna synder. Alf Ahlberg skrev:

»Den kyrka, vars representanter samlades i Stockholm den världshistoriska dagen den 19 augusti 1925, var icke någon *ecclesia triumphans*. Trots de kungliga generalsuniformerna och de biskopliga guldkorsen kunde ingen misstaga sig om att det var en kyrka, som andligen talat kom i säck och aska. En vördnadsvärd patriark från Orienten tyckte sig visserligen som i en ekstatisk vision skåda 'den store kejsar Konstantin, inspirerad av himlen, öppna mötet i Nicaea'. Det är svårt att säga, vad som föranledde honom till denna syn; visst är emellertid, att det icke var den romerske imperatorns ande med det blodbesudlade namnet, hans som med makt-

språk dikterade beslutet, att Sonen var av samma väsen som Fadern, och efteråt förklarade, att 'vad 300 biskopar beslutat måste vara Guds vilja', att det icke var kejsar Konstantins ande, som svävade över detta möte. Kanske kunde man skymta något av en annan skugga där; den skugga, vars konturer Hans Alienus en gång såg tecknade med kol på en bergvägg i Jerusalem, en skugga av honom, som kyrkan nämnt sin Herre och Mästare men förnekat, icke tre resor utan sju gånger sjuttio gånger. En skugga av honom, som aldrig satt vid maktens bord och icke ägde någon plats i världen, där han kunde luta sitt huvud, av honom som talade fridens och tröstens ord till de arbetande och betungade men höjde gisslet mot månglarna i templet, som prisade de fattiga och saktmodiga men sjufalt ropade sitt ve över våldsmännen, och som med ordet '*denna världen*' naglade vid skampålen hela denna brutala makt och massa, som alltid varit, är och skall förbliva det godas ärkefiende.

Den ärliga vilja att bättra vad som brustit, det oförbehållsamma erkännandet av de begångna felen, den uppriktiga strävan att tillämpa de kristna principerna, varom detta ekumeniska möte avgivit många och otvetydiga vittnesbörd, har man på vissa håll kallat 'en omvändelse i galgen'. Må vara — men det är bättre än ingen omvändelse alls. Och för övrigt skola vi icke söka göra oss självom rättfärdiga, vi som stå mer eller mindre på avstånd från kyrkan. Den katastrof, som skakat vår västerländska kultur i sina grundvalar, de strömmar av blod, som flutit, den grinande nöd, som stiger fram ur rykande ruinhögar, och den tysta nöd, som vi blott ana — till allt detta bära vi själva var i sin stad en dryg skuld, hopad av oss och våra fäder i långa led. Därmed är naturligtvis icke sagt, att kyrkan skulle vara fri från denna skuld. Må vara, att det icke stod i dess makt att näpsa stormen och bjuda vågorna lägga sig till ro. I mångt och mycket berodde detta dock därpå, att den saknade den vilja,

som förmår mycket, den tro, som kan försätta berg, och den kärlek, som besegrar allt. Den kyrka, som kallade sig efter honom, vid vars ankomst i världen allt krig med storm och blodig klädnad skulle i eld uppbrännas, gick själv maktens och våldets ärenden. Den katolska kyrkan välsignade kanoner, bestänkte tanks med vigvatten och dekorerade madonnabilder med tapperhetsmedaljen. Och den protestantiska kyrkan böjde knä för härskarornas Gud, den gammaltestamentlige guden, som talar i tordönet men icke i det stilla vädret, där livets skapande krafter gro och växa. Kyrkan gjorde försöket att tjäna Gud och Mamon på en gång, och det var Mamon som skördade vinsten.

Vi kunna oförbehållsamt erkänna detta, men vi skola också skänka vårt erkännande åt denna strävan att åter låta kyrkan bli, vad den kunde och borde, de arbetandes och betungades stöd, surdegen som genomsyrar livet i världen, för vilken de protestantiska kyrkornas bästa representanter vid detta möte givit uttryck. Det kan vara, att många av de ord, som talats, icke äro mer än en ljudande malm och en klingande bjällra. Vi göra väl på det hela taget klokt i att avhålla oss från att profetera i vädret om det beståndande resultatet av mötet. Men ingen kan taga miste om, att det dock är en vacker manifestation av en god vilja i världen. Och ur denna synpunkt måste vi — antingen vi nu kalla oss kristna eller ej — glädja oss åt det såsom ett led i arbetet på världens återuppbyggande. Man har talat mycket om kristendomens bankrutt. Men kristendomen är ett, kyrkan ett annat. Kristendomen som idé och livsriktning, dess centrala tanke om Guds rike på jorden har visserligen icke gjort bankrutt. Kyrkan behöver heller icke göra det, om den förblir sig själv trogen och icke utväljer den sämre och mera lockande delen framför den bättre och ädlare. Det är Konstantin den stores idé, som gjort bankrutt, icke den idé för vilken Jesus av Nasaret led en ogärningsmans död.»

— —

Vad väntaden I? Vad gingen I ut för att höra?

Månne likasinnade som möttes i ljuvlig harmoni? Ack nej, sådana möten hållas oupphörligen i skilda länder och världsdelar och ha sitt fulla berättigande. Men Stockholmsmötet var annorlunda funtat. Välmenta människor skrevo på förhand och sade: »Funnes det en klar och gemensam åskådning hos dessa människor om de ting som skulle behandlas, då kunde ju ett dylikt möte låta tänka sig». Men nu reste sig motsatserna mot varandra. Det är sant, att det knappast lönar sig att sätta in den kraft Gud givit åt oss på sådant som är lätt och går av sig självt. Endast det svåra lönar sig. Men här gällde det något mer än svårt. Det gällde en sammankomst och ett uppriktigt meningsbyte av människor, skilda från varandra, i många fall bittert fjärmade inbördes och grundligt inlärda, hur långt de stodo från varandra.

Dessa skillnader voro av tre slag: Den konfessionella motsatsen, tydligast utpräglad mellan Österlandets grekisk-ortodoxa kristenhet och den evangeliska kyrkan, vidare åtskillnaden mellan olika riktningar, som genomgå nästan alla kristenhetens samfund, samt för det tredje de av världskriget intill varaktig bitterhet och smärta skärpta politiska motsättningarna, som ännu efter freden fortsättas på ekonomiens område och som flerstädes vållat olidliga förhållanden.

Vad väntaden I? Månne ett möte av sådana som markera sin enhet och kanske dölja den gamle Adams söndringsanda och egoismens åtskillnader genom att skarpt markera sin motsats mot andra grupper av människor? Tänk om Stockholmsmötet hade levererat en rad av protester med granna och starka ord åt ena eller andra hållet. Det hade varit något att visa för världen. Då hade man kunnat säga, att Mötet uträttade något. Men därav blev ingenting, och man frågar sig: Var icke resultatet bra magert av sådana ansträngningar och så väldig apparat? Det saknades icke önskningar att passa på tillfället och ladda och med väldigt dån utskjuta

protester. Utan tvivel hysa också dessa två huvuddelar av kyrkan, den evangeliska och den ortodoxa, som hörsammat inbjudan till Stockholmsmötet, i sin uppfattning av frälsningen, den kristnes kallelse och frihet och kyrkans och folkens uppgift och självstyrelse klara olikheter både mot den svarte påven i Rom och mot terrorismens röde påve. Men Mötets ledning vidhöll obrottsligt, ja om man så vill med för-

Processionen.

stockad envishet, konferensens positiva karaktär. Den ville uträtta något. Den ville icke dundra med starka ord eller dölja en inre fattigdom eller en invärtes splittring med fördömelser av andra människor och andra kristna. På detta sätt blev visserligen Mötets resultat mindre uppseendeväckande och mera ställt på framtiden samt ojämförligt större, verkligare och svårare att förverkliga — lika visst som *ja* till ödmjuk tjänst åt Gud och hans nådelöften alltid är svårare, men också gudomligare när det gäller mänsklighetens heliga ange-

lägenheter än bara nej, hur nödvändigt än nej, den klara motsättningen, månde vara.

Detta möte hade den ovanliga karaktären, att kristna samlades från skilda världsdelar och luftstreck och kyrkosamfund och konfessioner för att säga till varandra och med varandra till Gud: Vi hava illa brukat uppdraget som givits oss ovanifrån. Vi hava icke följt Mästaren, såsom vi borde och såsom Han vill och såsom Hans offertjänst ålägger oss, och vi vilja med Guds hjälp vinna ökad klarhet om huru vi i våra samfund, i människornas och folkens samliv bättre skola förverkliga Hans ande och redligare och enigare än hittills tjäna Honom.

Således, den motsats mot vilken Stockholmsmötet vände sig, var den besvärligaste som finnes att komma till rätta med, det var synden, det onda inom oss själva och omkring oss själva. Mötet protesterade inte mot andra, mot medkristna eller andra människor, utan protesten grep djupare, den gällde våra egna och kyrkans försummelser och förbrytelser och utmynnade i bättring.

Även ett så föga vänligt stämt blad som den sociala Frankfurter-Volksstimme säger: »Det imponerar ändå att här icke själv-medvetna Pfaffen träda fram för folket och förehålla detsamma dess synder och uppmana det storartat att göra bot, utan handlingskraftiga män framträda, som med vördnadsfull auktoritet och dock med glad skaparvilja mäta sitt verk med sitt ideal.»

En tysk rabbin skriver, att han såsom jude icke kunde utan stark avund, åtminstone med en känsla av stark blygsel, följa förhandlingarna på Stockholmsmötet. »Vare sig det får framgång eller icke, gjordes dock ett försök att såsom officiell representation av kristendomen mäta världens nuvarande tillstånd efter kristendomens krav och tydligt uppställa de fordringar, som måste höjas av religionen för att ordna sakerna under religiös synpunkt. I det som där sades

och krävdes, kom till uttryck ett medvetande om ansvar gentemot människorna, en känsla av förpliktelse med hänsyn till världens etiska och sociala sammanlevnad.» Här frågas ej, om man är anställd i kyrkans tjänst eller en religiös människa överhuvud. Men det fordras av alla att söka bringa till uttryck religionens primat och att av religionen med lidelsefull iver hämta riktning och lag för livet.

Frågar man, varför Stockholmsmötet samlades under botens och syndabekännelsens tecken, så har svaret i det föregående redan antytts. Läsa vi om de omedelbara intrycken, så återkommer ingenting så ständigt som känslan av att ombuden samlades kring korset och att Kristus var medelpunkten. »Jag hörde intet referat och intet diskussionsinlägg, som icke bemödade sig att lägga evangeliets måttstock på allting och hänvisa på något sätt till Kristus såsom den ende räddaren och frälsaren.» Härutinnan likaväl som i den gemensamma skuldkänslan och syndabekännelsen märker den schweiziske prästen Köchlin alla talarnes underbara enhet och erfar därav ett överväldigande intryck.

Presidenten Cadman förklarar Mötets underbara förmåga att slå brygga mellan motsatser och förena uppriktighet med förtroende med två första rangens krafter som gjorde sig gällande under hela Mötet:

»Först och främst voro dess medlemmar en fullkomlig enhet i sin hängivenhet till Kristus såsom herre, och denna hängivenhet utlöste hos dem den fasta föresatsen att bringa varje område av människolivet under hans välgörande herravälde.»

»I Kristus, för att använda en av Pauli stora satser, sammansmälte under Mötet lutheranernas mystiska personliga förtröstan, de orientaliska kyrkornas pomp, de engelsktalande samfundens aktiva praktiska tro, anglokatolikernas sakra-

mentreligion, slavernas mediterande fromhet och hugenotternas logiska lidelse och förenades till ett gemensamt ändamål. Bröder från varje del av jordklotet funno tacksam gemenskap med varandra, i det de var och en på sitt sätt trädde fram till de centrala mysterierna i en enda helig religion».

»En ytterligare verkan av att Stockholmsmötet ägde sitt centrum i Kristus var dess djupa och uppbyggliga botstämning. Den ädla begynnelsepredikan, som biskopen av Winchester höll, anslog den grundton som härskade under förhandlingarna och bestämde deras väsentliga innehåll. Kyrkan, företrädd av tre fjärdedelar av alla kristna som finnas, böjde sig ned inför Gud och sökte i ödmjukhet genom den uppståndne Herrens medlarskap ett förkrossat hjärta, ett förnyat sinne, en ny synpunkt. Detta var den inspirerande och enande syn, som kom till ombuden och dem som firade gudstjänst med Honom på den oförgätliga onsdagen den 19 augusti i Storkyrkan i Stockholm. Det sköna ritualet i denna ekumeniska gudstjänst, dess slutpsalm, den triumferande trons hymn, och färgglansen över processionens led, torde långsamt sjunka ned ur minnet med åren som gå. Man kan också kanske glömma ombudens uppskattning av och hänförelse över den i sanning kungliga mottagning, som följde efter biskopens predikan. Men vilken som var närvarande kan glömma själva predikan? Andra berömda män i kyrkan hava vid tidigare, om också icke liknande tillfällen, brukat dem för att upphöja kyrkans natur, framställa hennes anspråk, förhärliga hennes historia eller fördöma hennes fiender. Hittills har världen varit van vid anspråken från en befallande eller dogmatiserande eller fördömande kyrka. Det var en sällsynt yttring av kristen statskonst, som gör heder åt den anglikanska predikotraditionen, att en av dess biskopar profetiskt sade, att Guds familj måste sluta med sina fariseiska anspråk, bliva fri från sedlig tröghet och intellektuell villfarelse och i stället med den sorg som är efter Guds sinne

söka, intill dess den finner ett pånyttfött medvetande om de gudomliga verkligheterna. Ombuden, som lämnade Stockholm, beslutna att insätta Kristus i väldet överallt, hade för denna beslutsamhet i stor utsträckning att tacka den ande av bot och bättring, som uppfriskade och renade mötets sinnelag.»

Zeitschrift für Geisteskultur såg i Kristi kors och lidandets

Dr. S. Parkes Cadman, New York.

Professor Wilfred Monod, Paris.

hemlighet de nuvarande kyrkosamfundens gemensamma skatt. Auktoritet är Kristus allena.

Att Kristi kors var medelpunkt under hela mötet betonas av tyskar av olika riktningar från Domprediger Doehring till den sociale aposteln Siegmund-Schultze. Professor Siegmund-Schultze går till botten. Han sammanfattar:

»De flesta som hittills icke deltagit i internationella kyrkomöten göra en överraskande erfarenhet, som är svår att tro för individualkristna, vilka äro instängda i sina enskilda samfund, nämligen att Kristus verkligen är vår enhet. Även för kyrkorna gäller det: Kristus är vår frid. I Stock-

holm sökte man ingen annan enhet än denna. Kristus var Mötets enande medelpunkt.»

Författaren har mycket att anmärka på åtskilligt som förekom vid Mötet eller som saknats vid detsamma, icke minst från den tyska delegationens sida, men det förblivande huvudintrycket var: Kristus medelpunkt, Anden verksam.

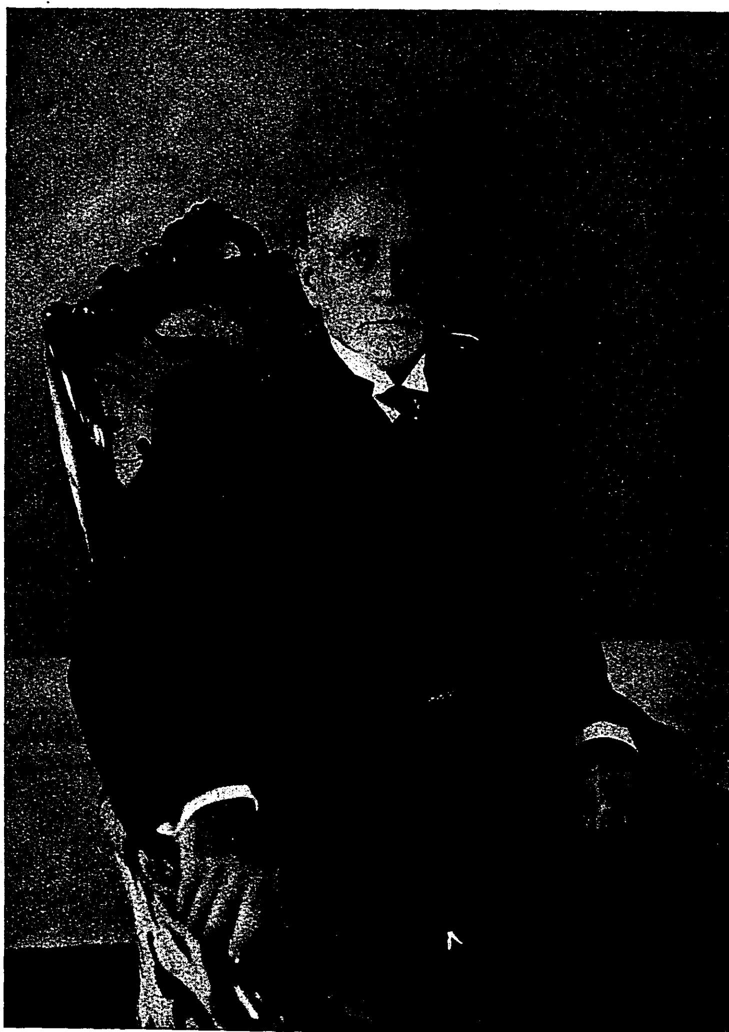
»Stockholmsmötets ekumeniska karaktär berodde därpå, att alla kristna kyrkor medförde sina särskilda nådegåvor, som uppenbara sig i deras liv och verk, till Kristi kyrkas gemensamma besittning. Kyrkor, som i någon mening tro sig vara allena saliggörande, vare sig de kalla sig romerska, lutherska eller metodistiska eller något annat, överbevisas om sin orätt genom ordet ekumenisk. Just detta är det stycke lydnad mot Gud, det framsteg i kristlig kunskap som betecknas genom Stockholm: De kristna börja att utan förbehåll, det är utan dogmatiska fördomar, fördömelse, bannstrålar och exkommunikationer erkänna sin gemenskap i Kristus.»

Skovgaard-Petersen hade också åtskilligt att anmärka mot Mötet, men han skriver om själva huvudsaken, att Kristus var med överallt som Mötets medelpunkt.

En svensk kyrkoherde skriver: »Även om åsikterna i mycket gingo vitt isär, vilket var naturligt inom en samling lik denna, så hyste dock alla en gemensam önskan, den att stärka den enighet, som man vid mötet upptäckte, och som bestod i den gemensamma tron på den Korsfäste».

Låta vi amerikanerna komma till tals, höra vi detsamma:

»Vi hava aldrig varit med om något möte inom ett kyrkosamfund eller omfattande flera samfund från ett eller flera länder, vilket på ett mer slående sätt varit behärskat av Kristi ande. En djupt religiös känsla genomströmmade sammankomsterna. Det var en i eminent mening kristen församling.» (A. J. Brown.)

Dr. Arthur J. Brown, New York, Amerikanska sektionens ordförande.

Frederick Lynch skriver i the Christian Work att man i Stockholm erfarit »en ny kristen gemenskap».

S. Parkes Cadman säger: »Förhandlingarna hava varit i högsta grad präglade av omdöme, värdighet och gagn, på allt sätt värdiga rådsförsamlingen kring vår välsignade Herre.»

»Bakom presidiets bord i sessionssalen höjde sig en glasmålning, som framställde den välsignande Kristus. Denna bild var en talande symbol för den ande som besjälade mötet. Det var samma tro på den levande Kristus, den människoblivne, korsfäste och uppståndne som genomglödgade kongressens förhandlingar likaväl som gudstjänsterna. Det är ett skändligt förtal, då romerska kretsar åter och åter förebrå Mötet att där fattades det bärande fundamentet för all kristendom, tron på Kristi gudom. Ave crux, spes unica. Hur ofta ljöd icke denna kristna urtanke i talen vid mötet? Professor Deissmann fäste med rätta uppmärksamheten på hur många talare som slutade sina anföranden med en blick på Kristi kors, och han själv slutade sitt fina uttalande om de kristna kyrkornas fredsuppgift med ord ur en nubisk korshymn: »Korset är de förtvivlandes hopp. Ljuset för dem, som sitta i mörkret. Världens trygghet.»

Stockholmsmötet hölls, enligt Heiler, vid den korsfästes fötter. »De som tjänade Mötet med hela sin själ, de som levde med däri och bådo för det, måste också smaka gemenskapen i dess lidanden.»

Professor Heiler talar vidare om det mänskliga och alltför mänskliga som förekom vid Mötet och som även omnämndes i slutanförandet av den som förde ordet vid sista sessionen. Han nämner två hinder. Enskilda amerikaners profanerande världslighet som ville draga ner gudsrikesidén i den jordiska sfären och hotade att förväxla gudsriket med en världslig inrättning. Men denna uppfattning korrigerades av den djupt kristna åskådning som präglade många anglosaxiska

ombud. Ett mycket värre ont såg Heiler i det motstånd, som kom från den tyska delegationens led.

»Kärleken till Kristus och hans kors var Stockholmsmötets enande kraft, som förde till målet trots allt motstånd från sekteriska andar som icke heller där fattades. Denna kärlek fann sitt synliga uttryck i gudstjänsterna, vilka förbundo medlemmar av alla kyrkor och sekter från de ortodoxa till kväkarna . . . Una sancta et apostolica ecclesia, som uppenbarade sin strålande glans i slutgudstjänsten, är icke en dröm av svärmare, utan en verklighet.» (Heiler.)

Men fullkomlig enhet råder därom, att Kristus var medelpunkt. Så mycket oförklarligare och, man vågar väl tilllägga, oförsvarligare är, att jesuitorganet »Osservatore Romano» för den 15 september innehöll följande uttalande: »I Stockholm saknades Kristus. Vid denna kristendomens konferens saknades dess stiftare. Man måste återupprepa den gamla satsen, att för att åstadkomma ett minimum av förståelse i praktiska frågor, måste man först avskaffa Kristus. Det är historiens hämnd. Man kan icke skilja sig från Rom utan att skilja sig från Kristus.»

Ett eko fick detta utfall i kardinalen och ärkebiskopen von Faulhabers i München predikan, som dock något stämde ned tonen. Anklagelsen erhöll ett lugnt och värdigt svar av domkyrkopredikanten dr. Doehring och dr. G. Ohlemüller, Berlin.

Därför ha också flera deltagare oberoende av varandra beskrivit Stockholmsmötet såsom de kristna vännernas möte kring Frälsaren.

Jézéquel skriver: »Stockholmsmötet förtjänar att kallas de kristna vännernas världsmöte». Dean Shailer Matthews från Chicago hade alldeles samma uttryck: »det universella mötet av kristna vänner». I den amerikanska pressen förekommo i ett telegram från biskop Brent följande ord: »Ett drag i Ekumeniska Mötet höjer sig över alla andra.

Ombuden voro samlade i rådslagen fullkomligt likställda för att bearbeta de gemensamma frågorna. Under tio dagar hava fransmän, tyskar, österrikare, britter, belgare, bulgarer, amerikaner, ungrare suttit sida vid sida i kristen gemenskap.»

»Vad det ekumeniska mötet redan givit världen kan ej annat än fylla hjärtat med tacksamhet till Gud. Mitt i en söndersliten värld ha män och kvinnor, vilka varken politik eller något annat kunnat sammanföra, samlats genom kristendomens makt.»

»En högre makt höll människorna tillsammans i uttalanden, bön och gemensam sång», skrev Pfarrer G. Blech, som snart efter sin hemkomst slutade sitt jordeliv.

I Journal des Debats skrev Charly Clerc:

»Vilka de positiva resultaten av detta concilium mellan ortodoxa och reformerade av alla denominationer än månde bli, så är det ett utomordentligt möte, en inbördes kontakt, vartill historien icke har något motstycke. Vid sidan om de ekumeniska sammanträdena, där man talar tre språk, mest engelska, därjämte franska och tyska, ger Stockholm tillfälle till oförutsedda sammanträffanden.»

Peter Ainslie berättar vad det betydde att kristna människor i frihet och förtroende inriktade sin gemensamma tankes ansträngning på gemensamma svåra problem. För dylik intim gemenskap behövs, såsom den bulgariske professor Petkoffs på avstånd erfarna intryck av mötet betygar, redlighet, men icke färglöshet. Ett vänmöte förutsätter inbördes respekt.

I monumentalverket *Der Protestantismus der Gegenwart* skriver en bland samtidens förnämste uttolkare av kristendomens historia och tankevärld, Reinhold Seeberg, samtidigt praktiskt verksam i frivilligt och reguljärt kyrkligt arbete, att internationella kyrkliga förbindelser måste rätta sig efter det historiska livets egenart, om de verkligen skola kunna få betydelse för kyrkan och folket i hemlandet. »En var vet,

hurusom dessa svårigheter ökas utan mått, när man griper sig an med lärofrågor eller kommer till grundåskådningarna. Man gör säkerligen rätt i att i dylika enhetssträvanden bortse från detta område. Man skall akta de andras egenart, och man kan göra det i den mån, som motsvarande aktning ägnas vårt eget andliga kynne. Detta är visserligen ännu ingen 'Verständigung' och ingalunda någon verklig enhet. Men vi vilja vara tacksamma, om det lyckas att åstadkomma åtminstone denna ömsesidiga aktning för grundåskådningarna, det är att erkänna historien och dess rätt i nutiden.» Men förutsättningen är att kyrkan både på det ena och det andra hållet är levande, icke endast konventionell och vegeterande.

Ingen kan fördölja för sig att denna prägel av de kristna vännernas möte i väsentlig mån berodde på den rena kärlekens styrka hos några av kristenhetens bästa personligheter. Biskop Brent har varma och sköna ord om umgängelsens sakrament och prisar sig lycklig över nya personliga vänner, bland vilka han särskilt framhäver två av tyskarna. »Personlighetens tjusning, ja, dess hemlighet, blev mången gång en transformator av spänning. Hundraden som eljest voro skilda genom tankens, konfessionens och nationens skrankor, instämde högt eller tyst i Wesleys ord: Jag begär icke att I tänken som jag, men att i räcken mig handen.» (Europäische Revue.) Det viktigaste i mötet var, skriver Gounelle, den levande kontakten mellan personligheterna. Den elsassiske medlemmen av franska kammaren Scheer skriver om Simons, »den märklige mannen, som gav oss ett alldeles överlägset föredrag». När Monod steg upp på talarstolen, viskade någon: »Detta är den frommaste människa jag känner». Heiler finner »i denna underbara person en förmälning av kalvinism och franciskansk ande».

»Man kan måhända uttrycka det så, att man gick där i Stockholm och 'visste någonting om varandra' — nämligen detta enda och grundläggande» (Berggrav).

Man är frestad att fortsätta denna uppräkning. Tänk på den gamle Lord Parmoor, som efter ett långt, utomordentligt ansvarsfyllt och verksamt liv hade burit med på en tung regeringsbörda och sedan drabbats av en svår sjukdom. När tal var, år 1924, om hans deltagande, skakade hans vänner på huvudet. Men han ville vara med, och han har varit van att hålla löften, han kom och talade.

Namnet syndabekännelse gives alltför ofta åt en dådlös jämmer. I La Revue du Christianisme Social anföras följande ord av en samtida mystiker: »Det är en mycket dålig vana hos den stora massan av hederligt folk och fromma personer att jämra sig över allting. I själva verket är det väldiga resultat som dessa storsinta och klarsynta strävanden förbereda. Det ser ut som det icke skulle lyckas, men det rör sig i det fördolda.» Och en vacker dag stå verkningarna inför våra ögon.

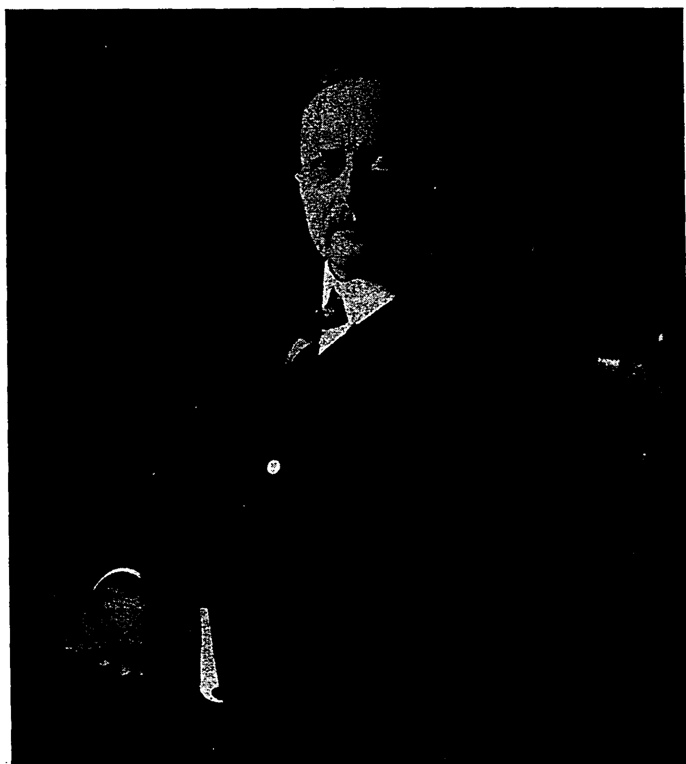
I Stockholm hann man icke hängiva sig åt några stämningar. Man frossade varken i syndabot eller i ljuvliga högtidligheter. Eivind Berggrav skriver: »Någon stämningsaffär, någon känslosamhetsspekulation var Stockholm ingalunda».

Man kände att det gällde hårt allvar. Skall kyrkan glida in i en kanske from, men ändå i grunden bekymmerslös likgiltighet för släktets öde och världens gång, eller skall hon minnas Frälsarens ord om jordens salt och världens ljus?

»I senare fallet ha vi ofta att göra med *en ny realitet*, som arbetar sig fram och redan i sitt vardande bestämmer känslolivet. Det kunde hända en på det viset i Stockholm, att medan dagarna gingo —tröga och stämningslösa vad formen och det uppenbara innehållet angick — det likväl gick upp för en, att det var något utomordentligt som försiggick.»

Låt mig i detta sammanhang fortfarande gå händelserna i förväg och återgiva några omedelbara intryck. Biskopen av Winchester skrev: »Kyrkans uppgift är icke endast att visa på rättfärdigheten, rättvisan och freden, utan också att

klart och tydligt betona att de hava överensstämmelse med Guds plan och icke äro en uppfinning av utopister som rida sin käpphäst, utan att de tillhöra tillvarons innersta väsen och således faktiskt utgöra enda medlet för att komma

Riksdomstolens president Walter Simons, Leipzig.

igenom de vildsnår, i vilka civilisationen invecklat sig.» »Stockholm har givit oss nytt hopp. Det är icke för mycket att säga, att efter Stockholm har vår tro på kristendomens förmåga att fylla dess väldiga uppgift blivit påtagligt fördjupad. Barometern har stigit.»

Kanske kommer historien en gång att skriva, att det djupast sett gäller den evangeliska kristendomens vara eller icke vara, såsom en universell andlig makt och en kyrka.

I förordet till monumentalverket *Der Protestantismus der Gegenwart* skriver utgivaren: »Det är en ödesdiger fråga för protestantismen, om den i andarnas kamp i nutiden icke vill endast hålla sig själv vid makt, utan i Världskyrkomötets i Stockholm ande genom medveten strävan efter sedlig och religiös förnyelse av alla livets grundvalar genom Jesu Kristi ande trycka sin stämpel på vår tid och föra mänskligheten vidare för att väcka de slumrande krafterna, fostra medlemmarna mer än förr till verksamt medarbete och främja och dana redobogna ledamöter.»

»På häpnadsväckande kort tid har den evangeliska kristenheten förstått, att det nu icke blott gäller dess bestånd, utan mänsklighetens vidare andliga utveckling. Ur all splittring, delvis ur dådlöshet, bundenhet, delvis också ur djup skakning har den ryckt upp sig, samlat sig och är i begrepp att med fullviktig tyngd taga upp kampen och ingripa i nutidens andliga strid.» »Världsmötet för Praktisk Kristendom i Stockholm var ett tecken på denna vilja till samling, en bekännelse till den evangeliska saken och uttryck för beredvillighet att upptaga de insedda uppgifterna med hela allvaret hos en nyvaknad ansvarskänsla.»

En annan deltagare skrev: »Företaget i Stockholm tenderar till ingenting mindre än att skapa en slags evangelisk katolicitet för praktiska ändamål till mänsklighetens sedliga och sociala frälsning.»

Professor Mahling från Berlin sammanfattade i en avhandling om Mötet sina intryck i tolv punkter, sedan han med tacksamhet bekänt »att hopp och förväntan icke bedragits, utan uppfyllts utöver allt vad vi kunnat bedja eller tänka».

1. Dag för dag växte förtroendet. Alla visade sig vara

kristna med god vilja, beredda att bidraga till Mötets lyckade framgång och att med öppet öra lyssna till Andens röst.

2. Det andra och överväldigande intrycket är att det för alla deltagare fanns en medelpunkt, som enade dem och från vilken de förstodo varandra, till vilken de syftade med alla sina tankar, från vilken de hämtade kraft till inåtvänd bot och till ny andlig inriktning. Det var Jesus Kristus, Herren. Hans evangelium, Hans livs verk, Hans ande, Hans ord, Hans kärlek, Hans mål. Det var rent ut gripande att iakttaga, hurusom tillhörigheten till den ene Herren Kristus Jesus var det band som enade alla. Han var den eld som tände alla hjärtan, under vars ljuskraft man stod, vars glöd man märkte och vars renande och förnyande makt man ville föra in i den av synd och nöd förmörkade världen.

3. Den tredje iakttagelsen var, att materialismens och mamonismens herravälde och nöden i världen allmänt erkändes såsom gemensamma för alla folk och grupper, om också med nyanser.

4. Den fjärde iakttagelsen gällde längtan efter frid och fred, som fick sitt oförglömliga uttryck i tredje versen av Natanael Beskows psalm: Han kommer, han kommer, den dag som vi bida.

5. Kyrkan har syndat. Denna femte iakttagelse uttalades många gånger på nytt. Så inledde biskopen av Winchester själva mötet, så betygar Budskapet. Vi bekänna förbrytelse och försummelse.

6. I sjätte rummet konstateras endräkten däri, att kyrkorna varken böra och kunna uppställa ett industriellt tekniskt program eller giva en färdig lösning, ej heller åstadkomma bindande föreskrifter för alla folk och länder. Man strävade efter enhet, ut omnes unum, men tänkte aldrig på att antasta de skilda samfundens självständiga fria utveckling. Således var man övertygad om den kristna gemenskapens och kyrkogemenskapens andliga karaktär och und-

vek att störa innerligheten genom att belasta den med yttre ting.

7. I sjunde rummet nämnas de två uppfattningarna om evangeliet som kämpade och strävade till en syntes, nämligen den själiskt personliga eller individuellt frälsningssökande och den sociala folkomfattande universellt inriktade, som vill omgestalta mänskligheten. Egentligen uppställa båda typerna två mål för arbetet, och båda behövas för att göra rättvisa åt evangelii ande.

8. För det åttonde iakttager professor Mahling, hurusom Guds rike med dess länge i alla kristna kyrkosamfund nästan glömda namn, innebörd och rikedom blev huvudfrågan.

9. Det ligger i sakens natur att diskussionen i en så månghövdad församling icke kunde intränga i problemet såsom när det gäller en mindre krets, utan snarare utvecklades de mångfaldiga tankar och erfarenheter och impulser, vartill ämnena gåvo anledning.

10. Därav nödvändigheten att underkasta principfrågorna fortsatt allvarlig vetenskaplig utredning, för vilken den nödiga atmosfären skapades genom Mötet. Man insåg, att för genomförandet av praktiska åtgärder klar principiell insikt har stor betydelse.

11. Därnäst märkte Mahling, att tiden för de enskilda kyrkornas isolering är förbi. Samfunden öppnade vid Mötet sina dörrar. Vart och ett visade sitt lynne, sina gåvor, sina charismata, sitt ansvar, sina uppgifter. Alla lärde känna varandra något bättre och gingo en bit väg tillsammans.

12. Sin tolfte och sista iakttagelse uttrycker han i ordet Communio. Den andliga gemenskapen kom till uttryck i den gemensamma sången på olika språk. Han skriver: »Den under titeln Communio till varje ombud överlämnade psalmboken med dess sextio sånger gav ett utomordentligt bidrag till denna gemensamma upplevelse. Vad betydde det ej, när vid öppningsgudstjänsten på detta sätt sjöngs Vår Gud är

oss en väldig borg, när varje möte öppnades och slutades med psalmsång på flera språk. Här var den heliga Communio av en bedjande och tillbedjande kristen skara från nästan alla kyrkor i världen tillstädes och tackade Gud och utbad sig av honom anvisning och välsignelse. Dessa gemensamma sånger kunna icke glömmas av deltagarna.»

»Det gick framåt. Man hade intrycket, att om Mötet varat ännu två veckor, skulle ytterligare svårigheter vara övervunna. Kännedomen om mer än ett språk är en uppgift som åligger alla kyrkosamfund.»

Professor D. Miall Edwards, Memorial College, Brecon, utgivare av Yr Efrydydd (»Studenten»), skriver i sin tidskrift om konferensen i Stockholm. »Det skulle vara den lättaste sak i världen att fylla alla nummer av Yr Efrydydd med hågkomster och intryck från denna märkvärdiga konferens. Rörande Stockholmskonferensens resultat har jag ett par ord att säga:

1. Låtom oss akta oss för att vänta för mycket av den.

2. Låtom oss akta oss för att förringa dess vikt och värde.

Låtom oss icke vänta för mycket av den. Världens hjärta förnyades icke i ett ögonblick genom att denna märkliga kongress samlades i Stockholm. Icke genom under och magi frälses världen, utan genom allvarliga och kärleksfulla ansträngningar från var och en i världen. Om världen kunde frälsas genom konferenser, då är tiden inne, att det tusenåriga riket gryr över oss.

Trots detta var den stora konferensen i Stockholm icke heller ingenting. Uppfyllelsen var stor. Det var den största och framgångsrikaste ansträngning, som gjorts sedan sekler för att samla alla kyrkans förspridda krafter till förverkligande av Guds vilja på jorden — löftet var ännu större. Vi sågo en enig kyrka och ingenting mindre än en församling av kyrkor till stöd för en församling av folk.

Kanske kommer historien en gång att skriva, att det djupast sett gäller den evangeliska kristendomens vara eller icke vara, såsom en universell andlig makt och en kyrka.

I förordet till monumentalverket *Der Protestantismus der Gegenwart* skriver utgivaren: »Det är en ödesdiger fråga för protestantismen, om den i andarnas kamp i nutiden icke vill endast hålla sig själv vid makt, utan i Världskyrkomötets i Stockholm ande genom medveten strävan efter sedlig och religiös förnyelse av alla livets grundvalar genom Jesu Kristi ande trycka sin stämpel på vår tid och föra mänskligheten vidare för att väcka de slumrande krafterna, fostra medlemmarna mer än förr till verksamt medarbete och främja och dana redobogna ledamöter.»

»På häpnadsväckande kort tid har den evangeliska kristenheten förstått, att det nu icke blott gäller dess bestånd, utan mänsklighetens vidare andliga utveckling. Ur all splittring, delvis ur dådlöshet, bundenhet, delvis också ur djup skakning har den ryckt upp sig, samlat sig och är i begrepp att med fullviktig tyngd taga upp kampen och ingripa i nutidens andliga strid.» »Världsmötet för Praktisk Kristendom i Stockholm var ett tecken på denna vilja till samling, en bekännelse till den evangeliska saken och uttryck för beredvillighet att upptaga de insedda uppgifterna med hela allvaret hos en nyvaknad ansvarskänsla.»

En annan deltagare skrev: »Företaget i Stockholm tenderar till ingenting mindre än att skapa en slags evangelisk katolicitet för praktiska ändamål till mänsklighetens sedliga och sociala frälsning.»

Professor Mahling från Berlin sammanfattade i en avhandling om Mötet sina intryck i tolv punkter, sedan han med tacksamhet bekänt »att hopp och förväntan icke bedragits, utan uppfyllts utöver allt vad vi kunnat bedja eller tänka».

1. Dag för dag växte förtroendet. Alla visade sig vara

kristna med god vilja, beredda att bidraga till Mötets lyckade framgång och att med öppet öra lyssna till Andens röst.

2. Det andra och överväldigande intrycket är att det för alla deltagare fanns en medelpunkt, som enade dem och från vilken de förstodo varandra, till vilken de syftade med alla sina tankar, från vilken de hämtade kraft till inåtvänd bot och till ny andlig inriktning. Det var Jesus Kristus, Herren. Hans evangelium, Hans livs verk, Hans ande, Hans ord, Hans kärlek, Hans mål. Det var rent ut gripande att iakttaga, hurusom tillhörigheten till den ene Herren Kristus Jesus var det band som enade alla. Han var den eld som tände alla hjärtan, under vars ljuskraft man stod, vars glöd man märkte och vars renande och förnyande makt man ville föra in i den av synd och nöd förmörkade världen.

3. Den tredje iakttagelsen var, att materialismens och mamonismens herravälde och nöden i världen allmänt erkändes såsom gemensamma för alla folk och grupper, om också med nyanser.

4. Den fjärde iakttagelsen gällde längtan efter frid och fred, som fick sitt oförglömliga uttryck i tredje versen av Natanael Beskows psalm: Han kommer, han kommer, den dag som vi bida.

5. Kyrkan har syndat. Denna femte iakttagelse uttalades många gånger på nytt. Så inledde biskopen av Winchester själva mötet, så betygar Budskapet. Vi bekänna förbrytelse och försummelse.

6. I sjätte rummet konstateras endräkten däri, att kyrkorna varken böra och kunna uppställa ett industriellt tekniskt program eller giva en färdig lösning, ej heller åstadkomma bindande föreskrifter för alla folk och länder. Man strävade efter enhet, ut omnes unum, men tänkte aldrig på att antasta de skilda samfundens självständiga fria utveckling. Således var man övertygad om den kristna gemenskapens och kyrkogemenskapens andliga karaktär och und-

vek att störa innerligheten genom att belasta den med yttre ting.

7. I sjunde rummet nämnas de två uppfattningarna om evangeliet som kämpade och strävade till en syntes, nämligen den själiskt personliga eller individuellt frälsningssökande och den sociala folkomfattande universellt inriktade, som vill omgestalta mänskligheten. Egentligen uppställa båda typerna två mål för arbetet, och båda behövas för att göra rättvisa åt evangelii ande.

8. För det åttonde iakttager professor Mahling, hurusom Guds rike med dess länge i alla kristna kyrkosamfund nästan glömda namn, innebörd och rikedom blev huvudfrågan.

9. Det ligger i sakens natur att diskussionen i en så månghövdad församling icke kunde intränga i problemet såsom när det gäller en mindre krets, utan snarare utvecklades de mångfaldiga tankar och erfarenheter och impulser, vartill ämnena gåvo anledning.

10. Därav nödvändigheten att underkasta principfrågorna fortsatt allvarlig vetenskaplig utredning, för vilken den nödiga atmosfären skapades genom Mötet. Man insåg, att för genomförandet av praktiska åtgärder klar principiell insikt har stor betydelse.

11. Därnäst märkte Mahling, att tiden för de enskilda kyrkornas isolering är förbi. Samfunden öppnade vid Mötet sina dörrar. Vart och ett visade sitt lynne, sina gåvor, sina charismata, sitt ansvar, sina uppgifter. Alla lärde känna varandra något bättre och gingo en bit väg tillsammans.

12. Sin tolfte och sista iakttagelse uttrycker han i ordet Communio. Den andliga gemenskapen kom till uttryck i den gemensamma sången på olika språk. Han skriver: »Den under titeln Communio till varje ombud överlämnade psalmboken med dess sextio sånger gav ett utomordentligt bidrag till denna gemensamma upplevelse. Vad betydde det ej, när vid öppningsgudstjänsten på detta sätt sjöngs Vår Gud är

oss en väldig borg, när varje möte öppnades och slutades med psalmsång på flera språk. Här var den heliga Communio av en bedjande och tillbedjande kristen skara från nästan alla kyrkor i världen tillstädes och tackade Gud och utbad sig av honom anvisning och välsignelse. Dessa gemensamma sånger kunna icke glömmas av deltagarna.»

»Det gick framåt. Man hade intrycket, att om Mötet varat ännu två veckor, skulle ytterligare svårigheter vara övervunna. Kännedomen om mer än ett språk är en uppgift som åligger alla kyrkosamfund.»

Professor D. Miall Edwards, Memorial College, Brecon, utgivare av Yr Efrydydd (»Studenten»), skriver i sin tidskrift om konferensen i Stockholm. »Det skulle vara den lättaste sak i världen att fylla alla nummer av Yr Efrydydd med hågkomster och intryck från denna märkvärdiga konferens. Rörande Stockholmskonferensens resultat har jag ett par ord att säga:

1. Låtom oss akta oss för att vänta för mycket av den.
2. Låtom oss akta oss för att förringa dess vikt och värde.

Låtom oss icke vänta för mycket av den. Världens hjärta förnyades icke i ett ögonblick genom att denna märkliga kongress samlades i Stockholm. Icke genom under och magi frälses världen, utan genom allvarliga och kärleksfulla ansträngningar från var och en i världen. Om världen kunde frälsas genom konferenser, då är tiden inne, att det tusenåriga riket gryr över oss.

Trots detta var den stora konferensen i Stockholm icke heller ingenting. Uppfyllelsen var stor. Det var den största och framgångsrikaste ansträngning, som gjorts sedan sekler för att samla alla kyrkans förspridda krafter till förverkligande av Guds vilja på jorden — löftet var ännu större. Vi sågo en enig kyrka och ingenting mindre än en församling av kyrkor till stöd för en församling av folk.

Vi sågo dem, som kalla Kristus broder, sträcka sina händer mot varandra över namnens och folkens gränser och lova att göra vad de kunde för att göra världen till ett broderskap och människans familj till en Guds familj. Icke gav Stockholm världen ett slutgiltigt program, men den gav kyrkan eggelse och maning att följa den store Mästaren i tro och enighet.»

V. G. Ispir skriver i den rumäniska tidskriften Solidaritatea, socialt kristlig revy, om Allmänkyrkliga världskongressen för Liv och Arbete: »Jag vågar tro, att det var den mest representativa manifestation, som vår generation upplevat.» »Alla talare ha erkänt, att denna kongress har varit den mest betydande manifestation för kristendomen ända från reformationen och att vi kanske under de närmaste tjugufem åren icke skola uppleva en liknande manifestation.» »För att höja kristendomens standar är det nödvändigt att förena sig.» »Kyrkan är och måste vara en levande institution, och såsom sådan får hon icke förbli likgiltig för lösningen av de olika sociala problemen, och i dag såsom i går står striden mellan den kristna anden och materialismens och klassegoismens hedniska ande.»

Dean Shailer Matthews från Chicago sammanfattade sina intryck så: »Själva faktum att hundratals män och kvinnor från vitt skilda religiösa organisationer kunde mötas här, är av utomordentlig betydelse. Flera delegationers storlek och den höga och ansvariga ställning, som många dess medlemmar intogo, gav mötet verklig värdighet.

1. Det möjliggjorde en mängd personliga förbindelser som utvecklats till verklig vänskap mellan medlemmar av olika samfund. Mötet kan kallas världsmötet av kristna vänner.

2. Allmänt erkändes att kristendomen är en religion med inre betydelse, icke blott ett etiskt eller filosofiskt system.

3. Djupa olikheter uttrycktes med öppenhet men motvägdes av ett kristet sinnelag som undvek missförstånd.

4. De olika meningarna om Guds herravälde blevo klarare och medvetnare.

5. Man kan märka en växande överensstämmelse i att kyrkan dock har en social uppgift och möjlighet.

6. Ytterligare efterforskning behöves för de kristna grundsatsernas användning i samhället.

7. Mötet är en fas av och en vidsträckt rörelse i riktning mot kristen enhet och solidaritet.»

Vad gingen I ut till att se? Ett segertåg, flygande fanor och klingande spel? Ack nej. Människor som, vissa om sin egen frälsning i en förtappad värld, samlas till gemensamt åtnjutande av höga förmåner? Ack nej. Snarare en månghövdad skara själsfränder, som med blygsel känna, vad de och deras samfund förbrutit och försummat, och inse sin egen oduglighet, men som trots allt tro på Gud och vilja tjäna honom, vad än världen och klokheten må säga. Sådana män och kvinnor bildade brödratåget fram mot Herrens altare.

TREDJE KAPITLET.

Augusti 1925.

Aposteln Paulus sätter såsom det förblivande gentemot förgängelsen upp de tre: tron, hoppet och kärleken, och störst av dem är, säger han, kärleken. Mer än en deltagare kännetecknade Stockholmsmötet såsom kristenhetens erkännande av kärlekens primat. Så en Glubokowski, en Heiler, en Monod, en Lady Parmoor, en Cadman, en Giovanni Pioli. Likaledes en författare som tecknar sig J. B., och som veckan före Mötets öppnande hälsade det med en märklig artikel i La Semaine Religieuse de Genève. »Det som utgör Stockholmsmötets ojämförliga värde är den plats, där man söker förverkliga den kristna enheten. Det är nämligen icke på dogmens område eller i traditionen, i riter, i kyrkoförfattning som man först kommer att söka vinna överensstämmelse, utan i livet, i tjänandet, i kärleken och således ifråga om den mest omedelbara, den heligaste och mest kristna plikten, ty aposteln Paulus har troget återgivit vad Kristus sagt: 'Om jag hade profetians gåva och all tro, så att jag kunde förflytta berg, men icke hade kärlek, så vore jag intet.'»

Artikeln begynner: »Stockholm. Alla medvetna evangeliska kristna böra idag uttala detta namn med en from rörelse, ty Nordens Venedig är för närvarande skådeplatsen för historiska dagar, av vilka till stor del protestantismens framtid kommer att bero.»

»Det som sker där borta är en koncentration av alla kristna krafter — olyckligtvis med undantag för den påviska katolicismen, som i Rom firar sitt anno santo i högmodig ensamhet, och som icke vill blanda sig med hopen av de halvkristna och heresiarker som vägra att lyda dess lag. Ack, det hade varit en skön anblick att se dem som åberopa sig på Kristus

Del av processionen till slottet den 19 augusti 1925.

räcka varandra broderligt handen i deras gemensamme Mästares namn och till hans tjänst. Den romerska katolicismen, som är bunden av oerhörda anspråk, gör denna enstämmighet omöjlig. Men det som icke hör med under dess lydnad, den återstående större delen av kristenheten, utför detta storslagna vittnesbörd om solidaritet. I Stockholm sammankomma kristna av alla bekännelser, reformerta, lutheraner, anglikaner från alla kyrkliga kretsar, episkopaler, presbyterianer, kongregationalister av alla teologiska rikt-

ningar, protestanter och ortodoxa från Österlandet, i fullkomlig jämlikhet, ty de förenas i känslan av samma ansvar och samma tro på den ojämförliga kraften i Kristi verk.»

»Det är först och främst behovet av närmande och broderskap, som Stockholmsmötet på storslaget sätt betygar. Vi hava redan nämnt det, men vi vilja understryka det en gång till. Ty en av förbannelserna som vilat över våra kyrkor och en av de väsentliga anledningarna till vår svaghet, har varit vår ytterliga individualism och högmodet i våra övertygelser. Vi hava alltför mycket älskat oss själva och vi hava alltför avundsjukt velat skilja oss från dem som icke likna oss. Vi hava alltför länge lagt huvudvikten vid det som skiljer oss från andra kristna, snarare än på det som enar oss med dem. Därigenom hava vi blivit fattigare och berövats det som de hade kunnat lära och giva oss. Men nu skall allt detta bliva annorlunda. Vi rikta en ny blick på dessa bröder som vi misskänt. Vi öppna för dem våra armar, de öppna sin famn för oss. I ömsesidig stor respekt, men med den tillgivenhet som vidgar hjärtat, vilja vi för framtiden arbeta tillsammans ... Den evangeliska kristendomen söker i sin tur sluta leden och bilda enhet. En välsignad och fruktbar nyhet, en återgång till Kristi avsikt och Faderns vilja. Skulle vi icke bäva av fröjd, när vi skåda en sådan syn?

Vad innebär då denna syn? Kristenheten, som skall befästa sig själv i Stockholm, är den kristenhet som vill efter Jesu föredöme gå ut ur sin helgedom och gå in i människovimlet.»

Vill någon läsa vad en trägen arbetare för Mötets förberedelse och en av dess ordförande kände under och efter de innehållsdigra dagarnas möda och glädje, så hänvisar jag till de slutord som äro tryckta i Bilder och Blad från Ekumeniska Mötet i Stockholm 1925, utgivna av O. B. Malm (Diakonistyrelsens förlag), sid. 124—128. Den mötesdeltagare, som

på sätt och vis företrädde mer än någon annan, amerikanska kyrkonämndens president Parkes Cadman, skrev efter mötet:

»Staden Stockholm mäter sig i bild och historiskt värde med Europas och Amerikas förnämsta huvudstäder. De, som hade lyckan att åtnjuta dess gästfria värdskap under de senare dagarna av augusti 1925, hava fört med sig för-

Professor Nicolai Glubokowski, rysk teolog, Sofia.

Biskop E. Billing, Västerås.

blivande minnen av dess fullkomlighet och tjusning. Ingenting fattades där, som krävdes för att hysa det nu ryktbara Mötet. Belägen på stränderna av Mälarens vitt utbredda armar och öar med en bred och från tidvattnet fredad väg till Östersjön, är Sveriges huvudstad, som begynte såsom en befäst handelsplats, nu stoltheten och hjärtat hos en kraftig, framåtskridande nation. Dess sjöar och kullar, dess parker och lekplatser, dess gamla kajer och befästningar, dess riddarhus och rymliga sjuttonhundratalsslott hava i sig inneslutit en andens seger, som vi skola minnas.»

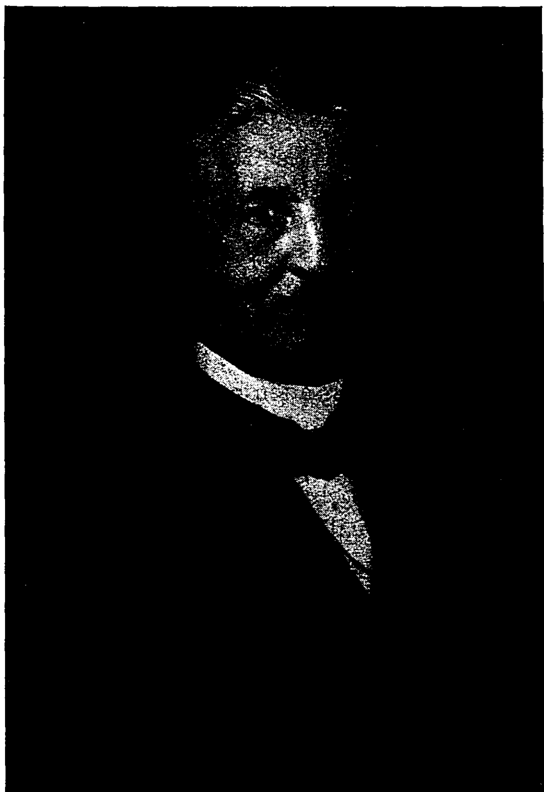
Icke utan en egentligen ganska klädsam naivitet återgiva vi ju gärna vänliga saker, som skrivas om vårt land och vår huvudstad. Denna naivitet får bara icke uppenbara en onödig enfald, som någon gång kommer till synes, när man ondgöres över den kritik, som ett skarpsynt öga och ett kvickt omdöme kan hava att anföra till vår eftertanke.

Innan denna bok söker få reda på något av det, som verkligen skedde i Stockholm under augusti 1925, böra kanske några ord förutskickas om själva Mötets förlopp.

De kommo stötvis till den sjätte augusti, då Världsförbundet höll sin vart tredje år eller vart annat år återkommande sammankomst, till den nionde augusti, söndagen, då Sachsens biskop inledde Ekumeniska Mötets arbete med sin märkliga sociala predikan i högmässan i Storkyrkan, och då biskopen av Lincoln, som ärkebiskopen av Canterbury sänt i sitt ställe, avslutade Världsförbundsmötet med en predikan, där han deklarerade sig såsom fredskämpe utan pacifistiska grundsatser. Ihmels' predikan inledde den Internationella Bestyrelsens sista avslutande förberedelser före det stora Mötet. Det duggade jämnt med nya gäster. Störtfloden kom tisdagen den adertonde och morgonen den nittonde före Mötets öppnande i Storkyrkan. Man kan fråga sig hur major Sjöstedt, pastor Kyhlberg och alla deras oförtrutna hjälpare kunde räcka till natt och dag.

Bestyrelsen sammanträdde jämte tillkallade sakkunnige måndagen den tionde. Den skulle fördela sig på kommissioner för de fem senare av Mötets sex huvudpunkter, varjämte flera huvudärenden krävde underavdelningar, så att kommissionernas hela antal blev tolv. Det var icke lätt att få dem iväg. Största delen hade redan vistats ett par tre dagar i Stockholm under Världsförbundets sammankomst. Alla voro tjusade av Mälardrottningen. Sveriges huvudstad tog emot dem med sitt älskvärdaste leende. De ville stanna.

Solen glittrade på Strömmen. Måsarna flögo i kapp med de vita skärgårdsbåtarna. Hotellen voro bekväma, människorna förekommande. Det fanns skäl att vara kvar. Man

Landsbiskopen i Sachsen Ludwig Ihmels, Dresden.

kanske också fann på nya skäl. Kommissionerna skulle förstås träffa varandra och samråda — som om det fanns tid därtill på en vecka, vilken endast med det mest koncentrerade arbete kunde räcka till för att genomtränga, samla i

klara, korta formuleringar, avfatta och till Mötet framlämna resultatet av de förarbeten, som gjorts för Mötet i nämnder och av enskilda, i de fyra sektionerna, den amerikanska, den brittiska, den europeiska och den ortodoxa. Enligt min mening borde kommissionerna komma bort från Stockholms lockelser och utfärder och förströddhet. Sammanträffandet mellan dessa högt betrodde och ansvarige män var på något håll endast aktningsfullt, över lag hjärtligt och förväntningsfullt. Diskussionen blev ivrig. Den och den ville vara med i en annan kommission. Fördelningen skulle göras annorlunda. Vi hade in i yttersta detaljer sökt se till, att så många länder, konfessioner och språk och riktningar som möjligt skulle företrädas i varje kommission, att de sakkunnigaste männen och kvinnorna skulle sitta där de visste bäst besked, och att för varje fråga sådana ombud borde tagas i anspråk, som företrädde särskilt kritiska områden och svåra problem. Ty det var från början vår grundsats att gå bröstgänges emot svårigheterna, icke undvika dem. Huru skulle Mötet eljest kunna kalla sig kristet, och huru skulle det nå varaktiga resultat? Denna taktik vållade redan nu gensagor från vissa håll. Utan tvivel har den gjort Mötets arbete ända till denna dag och i fortsättningen svårare och meningarnas brytning allvarligare, än fallet skulle hava varit, om man inrättat frågeställning, kommissioner, föredrag och det hela efter lagen om det minsta motståndet. Men alla, som varit av hjärtat med, torde nu vara övertygade om att metoden var den enda riktiga. Sent på måndag kväll slutades i smärre kretsar överläggningen. Fullständig enighet om fördelningen och förläggningen hade icke vunnits. Klockan halv två på natten kom pastor Folke Palmgren till mig med listan. När Bestyrelsen tisdag morgon sammanträdde till plenum och man fick i sina händer den magnifika urkund som Centraltryckeriet på natten åstadkommit, med uppgift på medlemmar, ämnen, bestämmelseort för varje kommission och under-

kommission, avgångstider från Stockholm och så vidare, gick en susning av häpnad och belåtenhet genom salen.

Skönt, snart voro de iväg. Varför vi ville det? Orsakerna voro flera. Vi ville åstadkomma ett ostört och koncentrerat arbete. Tänk på tre veckor i Stockholm för de reslystna oroliga amerikanerna och andra. Det blev skolkningar i mängd ändå, vilket icke kan tagas alltför tragiskt, då man betänker att föredragen i Blasieholmskyrkan på eftermiddag och kväll voro tryckta i översättning, så att deltagarna kunde läsa dem även utan att gå dit. Men man skolkade även från sammankomsterna i Musikaliska Akademien. Icke alla voro lika trofasta som Bombay, Bunsen, Simons, Ostenfeld, Kronprinsparet.

Vidare gällde det för kommissionernas medlemmar att grundligt känna varandra. De behövde även mellan sammanträdena umgås och tala fritt ur hjärtat. Tanken var riktig. Av tyskarna och av fransmännen hade den ene eller den andre offentligen gjort sig känd såsom glödande patriot med starka lidelser mot fiendefolken. Man möttes därför med ett frågetecken. Sedan kommo de och berättade för mig: »Tänk att han är sådan! Impulsiv! Ett kristet varmt hjärta, uppriktigt, sveklöst. Vi hava blivit vänner för livet.»

Biskop Brent prisar förmånen att komma i innerlig förbindelse med män sådana som Deissmann och Simons, »vilkas kristna ande icke överträffades hos något av ombuden».

Skall jag vara uppriktig, bör den fjärde anledningen också nämnas. Vi ville gärna att våra kära och ärade gäster skulle få en inblick i livet och kyrkan och folket här i vårt fosterland. Detta sammanhängde med en allmän grundsats. Sedan många år har erfarenheten av internationella kristna och kyrkliga möten lärt mig, att huvudfrågan icke är den, som ett par amerikaner för några år sedan ställde till mig i mitt rum. De skulle till Estland, förmodligen för att omvända de

goda esterna till någon bättre religion, eller kanske bara för att hjälpa dem. Jag kom just därifrån. De frågade, hur det nu var i Estland. Jag begrep, men låtsades icke förstå, och svarade något om revolutionens efterverkningar hos det lilla bastanta folket. Nej, hur är det med hotell och järnvägar i Estland? Svaret gav sig självt. Paulus frågade icke efter hotell och järnvägar. — Vi föresatte oss, att Mötet icke skulle ske i hotell eller luftballong, utan i innerligaste kontakt med en medkännande, medverkande, förebedjande församling. Kommissionerna kunde i sin mån, genom att deras medlemmar förkunnade Ordet med eller utan tolk i landskyrkor i Uppland och Södermanland, tillgodose naturlig önskan hos församlingen att få personlig kontakt med Mötets deltagare. Och de fingo själva i hemmen, där de vistades, och i Sigtunastiftelsens och Samariterhemmets andliga atmosfär en omedelbar uppfattning av hemliv och andeliv i Norden. De kommo ett stycke på insidan av den svenska nationen, hoppas vi. Av många artiklar och brev besannas denna förmodan.

Den djupaste anledningen är ännu icke nämnd. Gemensamma måltider dag efter dag taga bort en del osynliga hinder och gränser och uppamma en viss möjlighet till öppenhet och förtrolighet. Vi ville att kommissionernas samlade tankearbete och rådslag skulle understödjas och helgas genom gemensam andakt och bön. Metoden är klassisk hos kväkarna. Men den har även fått rik användning i våra förberedande sammankomster. Hava människor i bön tillsammans uppriktigt ställt sig inför Guds ansikte, så faller en klarhet över olikheter och vanskliga spörsmål. Kyrkorättsläraren Wilhelm Kahl i Berlin har, enligt vad juris professor Holstein i Greifswald visat på för mig, i en skrift anbefallt smärre nämnders gemenskap i bön och betraktelse och ingående samråd, såsom nödvändig och hälsosam motvikt mot den kyrkliga parlamentarismens faror, avarter och förveck-

lingar. E. Billing åberopar Luthers grundsats att kristna, när de samråda, icke få sluta förr än de äro ense. Ty de hava en gemensam utgångspunkt i evangelium och sin kristna erfarenhet. Sanningen är således för dem densamma. Då måste också dess tillämpning i varje särskild fråga utmynna i enighet. Men därtill behöves bön, att man må kunna säga: »Den helige Ande och vi hava beslutit». (Apg. 15: 28.)

Efteråt, när de kommo tillsammans i Stockholm, prisades anordningen av alla utan undantag, från Sofias magnifike metropolit, som vistats på Örbyhus i norr, till den stille, innerlige vigbiskopen Paisij från samma stad, som vistats på Berga i söder, efter förläggningsorterna räknat.

Fransmännen Lauga och Jézéquel berätta om de gynnsamma yttre omgivningar, som skapats åt kommissionernas förberedande arbete, och som »lämnade i hjärtat en oändlig tacksamhet mot de svenska familjer, vilkas frikostiga gästfrihet gjorde allt för att med älsklig omsorg och omtanke omgiva kommissionernas vistelse» i ståtliga hem i närheten av Stockholm.

Den kände amerikanske kristne socialisten Dr. Worth M. Tippy beskriver i Homiletic Review kommission I, som under de gynnsammaste yttre förhållanden bodde på Brandalsund. När arbetet begynte, reste sig, som det tycktes, oöverstigliga hinder just med hänsyn till uppfattningen av Guds rike. Dock lyckligtvis, kommissionen var enig i den viktigaste övertygelsen, nämligen att det först och sist gäller det andliga livet genom Jesus Kristus. Detta förde deltagarna tillsammans. På veckans sista dag kunde alla ena sig. »Detta var en triumf för tålmodig och broderlig överläggning.»

Om samma kommission I skriver Miss Constance Smith i Contemporary Review, att olikheten i synpunkter från början tycktes trotsa varje samarbete. »Dock ernåddes överensstämmelse genom stadigt tålamod, villighet att förstå den motsatta uppfattningen och att behandla densamma med

sympatisk bevisning, och redobogenheten att gå med på modifikationer i uttryck, om endast grundpositionen behölls och bekräftades. Så inträffade det, att den styvaste tyske opponenten mot den mer »avancerade åsikten i en kommission tappert erkände sig vara omvänd under konferensen och tillade, att denna ändrade uppfattning var i hög grad beroende på gripande ord av en kamrat i kommissionen, som var fransman».

Dr. William Adams Brown skildrar i The American Review of Reviews riktigt de olika synpunkter, som ett senare kapitel skall behandla. Såsom dr. Brown anmärker, uttryckte icke alltid kommissionerna exakt Mötets tanke. Detta framgick av överläggningarna. Med rätta betecknar William Adams Brown det som ett av Mötets mest uppmuntrande drag, att det icke skedde så, utan att Mötet visade sin självständighet. I vissa fall voro kommissionernas utredningar för konservativa för vissa delar av Mötet. I andra fall gick, såsom ifråga om kriget, kommissionen längre än konferensen ville eller kunde.

»Sina största triumfer firade den svenska gästfriheten väl i de hem på landet, där kommissionerna voro gäster, medan de förberedde ärendena på Mötet. Den svenska husfruns fulländade älskvärdhet, husbondens ständiga ridderlighet, tjänarnas hjälpsamhet höra som viktiga drag till bilden av denna vecka.» (Siegmund-Schultze.)

Siegmund-Schultze berättar sedan om en ledig eftermiddag, då man besökte bruket, en gammal bondgård och medeltidskyrkan. Men vad som mest fäste sig i hans sinne, var en grupp av manliga och kvinnliga ungdomar, som en afton voro inbjudna på slottet och utförde folklekar i sina upplandsdräkter. En av de närvarande berättar, att skildraren stod och såg på med tårar i ögonen. Han tillfogar orden: »Vi skola aldrig glömma den yttre och inre skönheten i denna afton.»

Den största kommissionen, som hade att förbereda fortsatt gemenskap i Liv och Arbete, kvarstannade i Stockholm för det internationella och det lokala sekretariatets skull, som vi måste konferera med i alltjämt uppdykande spörsmål. Det internationella sekretariatet har allt från Genève 1920 haft till chef dr. Henry A. Atkinson från New York, väl bekant i många länder, samt vid hans sida för tyska

Biskop K. Irbe, Riga.

Professor K. B. Westman, Taohualuen, Kina.

språket dr. Keller i Zürich, numera i Fortsättningsnämnden jämnställd med Atkinson såsom europeisk generalsekreterare, för franska språket professor Choisy i Genève och för engelska språket pastor Nightingale, den frikyrkliga samarbetskommitténs sekreterare i London. Därtill kommo sektionernas sekreterare, för den europeiska sektionen det evangeliska Tysklands Jugendwart, licentiat Erich Stange, nu i Cassel, samt i och för närmare lokalt samarbete med denna sektions ordförande jämte Stange professor K. B. Westman samt efter dennes avflyttning till Kina professor Yngve Brilioth. För ortodoxa sektionen metro-

politen av Thyateira, ärkebiskop Germanos, som med det biträde, han i varje fall behövt, fyllt platsen både som fungerande ordförande och som sekreterare inom den ortodoxa sektionen. För den brittiska sektionen Miss Lucy Gardner, Copec's helhjärtade och outtröttliga tillskyndare, huvudsekreterare och fortsättare, samt för den amerikanska sektionen dr. Atkinson.

Den lokala kommittén i Stockholm bestod av pastor primarius, general O. B. Malm, major Anders Sjöstedt och professor Yngve Brilioth samt för viktiga uppgifter pastor Modén, kyrkoherde Hellerström, pastor Kyhlberg och andra. Dessutom hade kommittén vetat förskaffa sig ypperliga hjälpare, vilkas antal under själva Mötet utökades med halvtannat tiotal Upsala-studenter som förtjäna allt erkännande.

Det är svårt att bilda sig en klar föreställning om mångfalden och ömtåligheten och omsorgen i deras värv.

Ett par franska författare beteckna anordningarna såsom beundransvärda. Man har förutsett allt och sörjt för allt. Resebyrå, postkontor, telegraf, telefon, skrivrum, läsrum. Varje morgon berättade oss en tidning »Life and Work», som leddes av legationsrådet Henriksson, »om Mötets arbete under gårdagen och lämnade ett urval ur världshändelserna. En här av unga män och kvinnor och scouter ansträngde sig för att gissa och tillfredsställa alla våra önskningar.» Tacksamheten riktas särskilt till general Malm och major Sjöstedt.

En deltagare från Nya Världen skrev:

»Det var så lämpligt som möjligt, att Mötet sammanträdde i Sverige. Ingen vackrare plats kunde hava valts än Stockholm. Ingen stad i världen kunde hava utövat värdskapet med större behag, och genom själva Anden i sin kyrka är Sverige lämpat för att vara återföreningens land. Dess kyrka har med rätta kallats en ecclesia conciliatrix.»

Mackenzie, den kände amerikanske tidningsmannen, mest

bekant för sina skildringar från revolutionens Ryssland, sedermera en tid bosatt i Stockholm, skriver: »Sverige är ännu den evangeliska kristendomens stora förkämpe i Europa. Religionen intager en bred plats i folkets liv. Gustaf Adolfs och reformatorns Olaus Petri ande finnes ännu kvar stark, manlig, lugn. En var som besöker denna stad medger med glädje, att Sverige i sitt nationella liv visar värdiga frukter av sin tro. Sundheten hos detta stora nordiska folk, dess progressiva sociala lagstiftning, dess glada, ej febrila, väl avrundade livsform, dess rikedom av litteratur och konst tjusa varje främling. Stockholm med dess fysiska och sedliga renhet, dess frånvaro av slum, dess sköna hem, dess välmående arbetare och dess avskaffande av skriande fattigdom kan göra grundade anspråk på att vara en värdig kristen stad. Ingenting fattas i det som Sverige som nation och Stockholm som stad skulle kunna göra för att förhjälpa konciliet till framgång.»

Konungafamiljen, Stockholms Stadsstyrelse, Järnvägsstyrelsen, Regeringsmedlemmar, Telegrafstyrelsen och andra myndigheter, männen och kvinnorna i Lokalkommittén och på Byrån, kyrkoråd, präster och pastorer, alla de gästfria och vänliga hemmen, poliserna och de enskilda gjorde sitt till för att Stockholm skulle te sig som »Ekumeniska Mötets förlovade land».

I den franske schweizaren A. Lequins bok läses: »Man kan utan överdrift säga, att Sverige för den första världskonferensen för Life and Work var det förlovade landet, det goda landet, Kanaan, där Guds folk bättre än annorstädes kunde anordna detta första möte och sluta ett nytt förbund.»

I den utomordentligt hjärtliga hälsning, som den nordamerikanska kyrkofederationen sände efter Mötet, heter det om huvudsaken:

»Det är icke för mycket att säga, att Stockholmsmötet i

sig självt och sin kommande utveckling innebär de största möjligheter för att upprätta kristendomens andliga krafter. Men låt oss framför allt i dessa dagar, som nu följa, söka stärka de resultat, som redan äro vunna, och göra dem varaktiga.»

Men där glömmes heller icke Stockholms behag. Hälsningen talar sedan om frågan, huruvida ett nytt stort kristenhetens möte bör förberedas. I det sammanhanget heter det: »Eder sköna huvudstad och edert kära fosterland utgjorde den mest lämpliga omgivning för en sammankomst av Kristi lärjungar.»

Ett lugnande tillägg kan göras: Om hänförda deltagare önskat ett nytt snart möte i Stockholm, så talar omdömet hos den överväldigande majoriteten i Fortsättningsnämnden för att låta ett ansenligt antal år förgå, innan något nytt möte planeras, då säkerligen i en annan del av världen.

Brevet innehåller också en anhållan om framförandet av en välönskan till konungen, drottningen, kronprinsparet, prins Carl och andra medlemmar av konungahuset. Den i sanning kungliga gästfrihet och det stöd som de, lika väl som Stockholms stad och Guds kyrka i Sveriges land, visade oss, skall, heter det, aldrig av oss förgätas. »Sådana äro mina känslor och jag tror mig tala för ombuden, vilka i sin ordning i sin enhet företräda Förenta Staternas evangeliska kyrkosamfund.»

Under titeln »Understanding» har biskop Charles Henry Brent strax efter Mötet offentliggjort en liten bok om detsamma, där han säger att Mötet sammanträdde i det vattenomgjordade Stockholm, omfamnat av en gästfrihet som icke överträffats i historien och i en gyllene väderlek som icke litet bidrog till ombudens välbefinnande och goda lynne. Konungafamiljen bevisade ett intresse, som icke blott var officiellt, utan väsentligen härflöt ur hjärta och förstånd.

Kungafamiljens utomordentliga insats upptager ett väl-

förtjänt brett utrymme särskilt i amerikanska skildringar. På förhand hade i amerikanska pressen varit synligt ett telegram med innehåll att »Konungen blir huvudtalare vid kyrkornas möte i Stockholm». Sverige betecknades med amerikanernas förkärlek för korta uttryck som Mekka för religionens män och kvinnor under detta år. Dagen efter öppnandet förkunnade stora bokstäver i amerikanska tidningar: »Gustaf talks to delegates at Stockholm Church Meet».

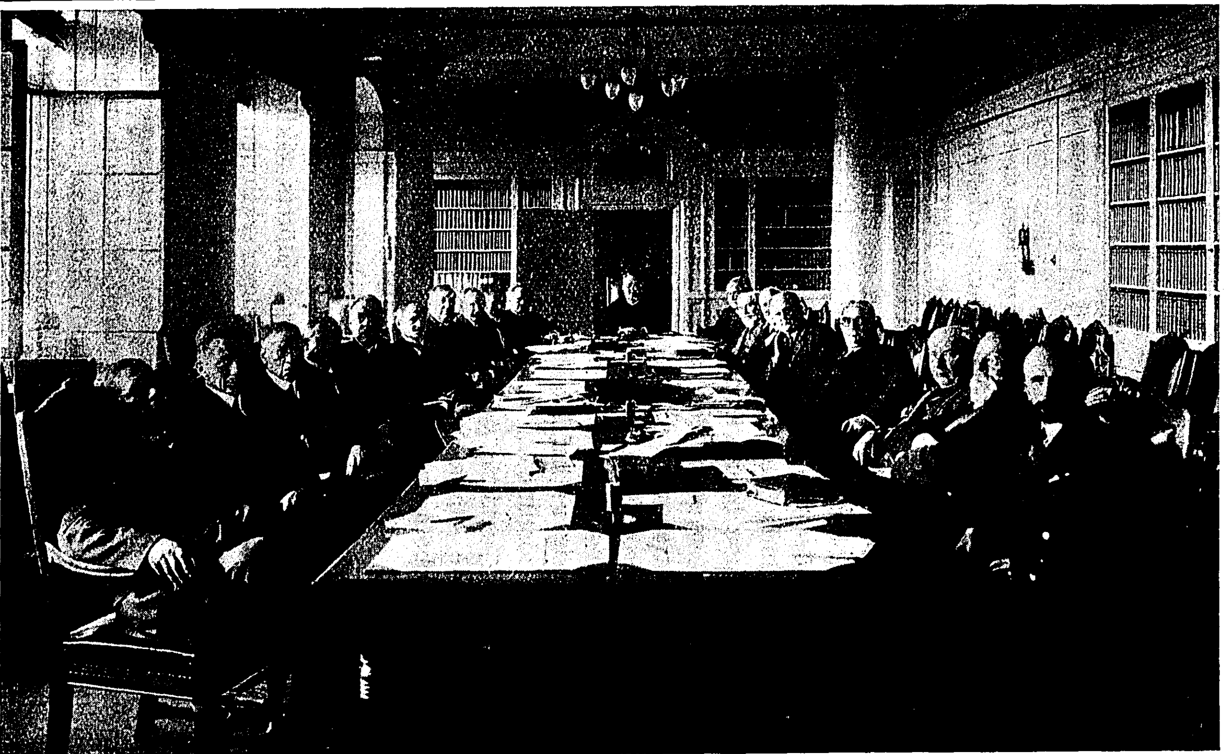
Vi läsa där vidare: »Konung Gustafs utomordentliga uppmärksamhet att tala engelska och icke använda sitt eget språk i sin egen huvudstad är ett föredöme som allmänt blivit följt.» Man överbjuder varandra i beskrivning på hur demokratisk konungafamiljen visade sig vara.

Under kronprinsens och kronprinsessans triumftåg genom Förenta Staterna hava millioner lärt sig att besanna vad amerikanska pressen erfor från Mackenzie i september 1925: »Sverige har ännu en gång givit Europa a Great Christian Prince. Kronprins Gustaf Adolf gjorde mycket för att organisera mottagandet av världskyrkomötet i Sverige, och sedan Mötet öppnats har han stått främst bland dess verksamma medarbetare, tagit ombud till sitt hem för att bevisa dem gästfrihet eller för närmare överläggningar och ofta återvänt på eftermiddagen till Mötet.»

Några amerikanska ombud hava visat tecken till att de blivit överväldigade av denna furstliga uppmärksamhet och verksamhet. Svenskarna som tro på ett demokratiskt konungadöme taga sådana ting som en självklar sak. »The Prince is a fine strong upstanding man, a noted athlet, simple and unostentatious.»

Father Bull har indelat sin uppsats i A Cronicle of the Community of the Resurrection i fem delar, av vilka den första bär överskriften »Svensk gästfrihet».

»Alla delegerade skola hålla med mig, när jag först bland

Femte Kommissionens sammanträde i Riksdagshuset.

Fr. vänster: Arkimandriten V. Pribischevitch, Kyrkopresidenten Wehrenpfennig, Dr. S. Chester, Prof. E. Choisy, Dr. Ad. Keller, Deputeraden pastor Scheer, Biskop K. Irbe, Freiherr von Pechmann, Presidenten Dr. W. Kapler, Ärkebiskopen i Upsala, Ärkebiskop Germanos, Dr. A. J. Brown, Principal A. E. Garvie, Dekan O. Herold, Generalsekreteraren Dr. H. Atkinson, Mr. Fred. B. Smith, Biskopen i Haderslev V. Ammundsen, Professor N. Glubokowski, Professor Dr. S. Zankoff.

Mötets välsignelser sätter förmånen att hava varit gäst hos den svenska nationen. Sverige är, såvitt jag kunde se, både i stad och på land, det mest uppmuntrande exempel på evangeliets sociala tillämpning på det moderna livets problem.»

Sedan talas vackert om bondgårdar, upplysande sunt förnuft och känsla när det gäller sociala frågor, arbetarrörelsen, kungafamiljen. Om kronprinsen skrives: »Han är en stark man, mycket allvarlig och mycket älskad av folket». Om landets och stadens skönhet, frånvaron av allt vulgärt på gatorna och alla folkklassers uppträdande, den »allmänna undervisningens höga ståndpunkt och frånvaron av alla tecken på förnedrande ytterligheter av fattigdom och rikedom, vann vår djupa beundran för denna djupa nation».

Sedan berättas om de förberedande studierna och den djupa andens enhet som rådde under Mötet. »Vi voro ett i handling och känsla. Kristus var densamme för oss, Guds son, konungarnas konung, världens enda hopp.»

Här uppehåller sig Father Bull vid dr. Elsa Brändströms »mycket gripande föredrag».

Således stannade kommissionen för Gemenskap i Liv och fortsatt Samarbete kvar och fick en idealisk lokal, centralt belägen, lugn, med en ljuvlig utsikt över Mälaren, Statsutskottets rum i Riksdagshuset. Ordförandeskapet i denna kommission och för hela denna fråga, som för kristenheten och allmänheten i stort utgjorde Mötets viktigaste uppgift, gavs åt ordföranden i den ortodoxa sektionen, detta med full rätt, då vi betänka vilken epok i kyrkans historia det betydde, när Österns nationalkyrkor började sända sina ombud till våra sammankomster 1920 och följande år. Man erinrar sig den bulgariske metropoliten Stefans temperamentsfulla, men nödvändiga ingrepp i Köpenhamnsmötet. — Det egentligen viktiga var att, Ekumeniska Patriarkatet

i Miklagård år 1920 före sammankomsten i Genève hade utsänt sin skrivelse till de förnämsta konfessionerna i världen om en *koinonia ton ecclesion*, en organiserad gemenskap av kyrkosamfunden, huvudsakligen för att efterfölja Mästaren i tidens virrvarr och tillämpa hans kärlek och rättfärdighet på dess sönderslitna tillstånd och brännande, över allt i världen framträdande sociala och internationella problem. När Faith and Order under biskop Brents föredömliga ordförandeskap och under den nu avlidne Robert Gardiners ledning höll sitt första internationella religionssamtal i Genève i september 1920 strax efter vår konstituerande sammankomst, visade det sig också, att de ortodoxes tankar väsentligen sammanföllo med uppgiften för Life and Work. Sändebrevet från Fanar i Konstantinopel, tillkommet utan föregående samråd eller överenskommelse med kyrkan i Västerlandet, var ett bevis på hur Guds ande tänt gemenskapens låga överallt i kristna hjärtan i Öster och Väster, i Norr och i Söder. Därför satt nu Germanos med sitt vakna grekiska intellekt, sitt fromma hjärta och sin kyrkliga överblick i ordförandestolen.

Det må tillgivas mig, om jag vid hans sida försjönk i stilla begrundan. Mitt på andra långsidan i solljuset sitter en bredspårig amerikan med buskiga ögonbryn, lika mörka som bågarna på hans glasögon. Det är Fred. B. Smith. Han är ingenting officiellt varken i kyrkan eller i det borgerliga samfundet, en enskild man, lekmannapredikant, folktalare av Guds nåde. Det hördes, berättade någon som var på friluftsmötet i Hagaparken, att han varit med på friluftsmöten förut. Men det var ingen av amerikanerna, inte ens biskop Brent och William Adams Brown och Shailer Matthews undantagna, till vilken deras egna lyssnade med större uppmärksamhet. Vi lärde oss att följa exemplet. Han hade en djärv tro och en klok uppfattning. Han ville något. Man förstod, att han

var en av dem, som förmå utlösa amerikansk gudsfruktan och idealism i handling.

Långt bort på samma sida synes ett tärt, tungsint ansikte. Professor Zankoff från Sofia är koleriker. Han tar i, ty för honom gäller det något. Hans principiella och oförblommerade utredningar i kommissionen gåvo mången, för vilken ortodox kristendom dittills varit något av vördad och intressant relik, en ny inblick i dess levande allvar, dess inre problem, dess kamp för förnyelse. Bredvid honom satt en man, som jag skulle kunna kalla, jämte Deissmann, för Mötets mest berömde teolog, Nicolas Glubokowski, professor, förut i Andliga Akademien i S:t Petersburg, nu i Sofia, känd för sina Olaus Petri-föreläsningar, som utgivits i serien Kyrkans Enhet, och vilkas huvudinnehåll även på engelska och tyska språken blivit en andlig egendom för den ekumeniska rörelsen och givit den lösensord. Han talar icke i onödan, och yttrar han sig, så sker det i korthuggna satser. Han läser de västerländska språken och hugger ogenerat ur det ena eller andra tungomålet det ord, som för ögonblicket bäst passar honom. Om Zankoff hade han på tal om programmet, innan vi kände den unge bulgariske professorn, sagt: Gut, sophron. Glubokowskis ansikte är fast, liksom hugget i marmor, samlat i sig självt, ändå genom glasögonen seende och kritiskt. Skärpan blir lätt bitande, men hjärtat är varmt, hett. Uttrycket blir livligt, då han någon enstaka gång begär ordet för att klippa av ett meningsbyte med en kort sats som övertygar, såsom när han avgjorde att »Kyrka» i vår rapport skulle stå i singularis, ej i pluralis, och att en principiell teologisk inledning var oundgänglig. Eller också tar han fram en bortglömd eller undanskjuten synpunkt och förhjälper den till dess rätta plats. Han kan rädda en situation, såsom då han inför de till synes oövervinneliga svårigheterna att inom den föreskrivna ramen av deltagare i Fortsättningsnämnden giva en nöjaktig, på alla håll tillfredsställande representation

av den ortodoxa kristenheten, ännu så litet van vid gemensamma sammankomster, ännu på grund av politiska slitningar och traditionella kyrkliga svårigheter otillräckligt unifierad, på mötets sista dag efter moget övervägande, ehuru själv tillhörande den österländska ortodoxiens största kyrka, som icke kunnat sända egna officiella ombud, och väl upptagen gäst i Bulgariens vakna progressiva kristenhet och vetenskap, tog på sig själv ansvaret — vilket överhuvud i mänskliga förhållanden är en ovanlig sak — och framlade en lista, som på grund av det internationella sekretariatets ofattliga förbiseende dagen därpå icke avtrycktes i den förträffliga, av legationsrådet Henriksson utgivna mötestidningen Life and Work, utan ersattes med någon äldre uppräkning ur någon av våra publikationer, men som efter sakkunnigt understöd av domprosten av Canterbury av Mötet antogs som jag tror till hela den ortodoxa delegationens ändgiltiga belåtenhet, och säkert till sakens fromma. Vi känna Glubokowski från hans månader i Upsala och från en livlig korrespondens därefter. Genom ett stålpansar av manlig självständighet lät han hjärtats tro och kärlek lysa fram, när han på vandringen till Gamla Upsala sade, att den personliga ställningen till Frälsaren betyder mer än kyrkan såsom anstalt, eller när han i avskedets patetiska stund på väg tillbaka till faror, som av kunniga män i Stockholm utmålades som fängelse, kanske död, begärde ännu en välsignelse och sade de enkla orden: »Går jag Guds väg, är jag trygg överallt. Söker jag skydd efter eget val, är jag icke trygg ens i det tryggaste land.» Intryck gjorde det också, när vi kommo uppför domkyrkotrappan och han vid den plötsliga åsynen av katedralen föll ned på marken i bön. Hans ryska fromhet hade spontana uttryck av andakt och helgd. Omdömena ur hans mun sade mer på sitt blandspråk utan mellanord, än när vi tala i flytande satsföljder. Hurudan var Tichon? Svar: »Médiocre, mais par persécution grand, tout

à fait grand». En sakramental högkyrklighet i Västerlandet karakteriserades av honom i en handvändning: »Halb katholisch, halb ortodox, beaucoup hypocrite». Nu sitter han bredvid biskopen i Haderslev, som lyckligtvis blev en av vår kommissions sekreterare. Med sin i boken om adertonhundratalets kristna kyrka och annorstädes ådagalagda kyrkohistoriska insikt, med sin från början givna inriktning på systematik och sin blick för det väsentliga i kristen tro tjänade han mötet såsom knappast någon annan från de exneutrala länderna skulle hava kunnat göra det.

Bredvid honom sitter den som jag icke tvekar att kalla den värdefullaste kraften i kommissionens arbete, principal Garvie från London. Genom födelse och barndom bestämd för ett vida bekvämare och i världslig mening lättare liv, drogs han av väckelsen till kyrka och teologi. Det finnes människor som kunna och icke vilja. Det finnes andra som vilja och icke kunna. Det finnes ett litet fåtal som både kunna och vilja. Han hör till dem. Det är lätt begripligt, att den som äger förmågan gärna vill genom begränsning och koncentration spara den och icke giva ut den utan nödtvång. Men Garvie kände nödtvånget från Gud i sitt hjärta. Det fanns inget nej i hans ordbok, när det var fråga om möjlighet och omöjlighet, men vad märkvärdigare är, det fanns heller inget nej, när det var fråga om att lassa på honom små och stora uppgifter, besvärlig och otacksam förmedling, formulering, revisionsarbete. Han var alltid redo. Vårt möte ägde i honom en samlande ande, inriktad på det enda nödvändiga, samtidigt öppen och verksam för alla uppgifter och tillämpningar.

Jag blir lätt för lång, om jag skall söka återgiva vad som gick genom mitt huvud, när jag fick lov att försjunka i åsynen av dessa gamla eller nya vänner och medarbetare. Längre bort på min egen sida sitta schweizaren Keller, semitisten, Zwinglis och Lavaters efterträdare i predikstolen i Zürich,

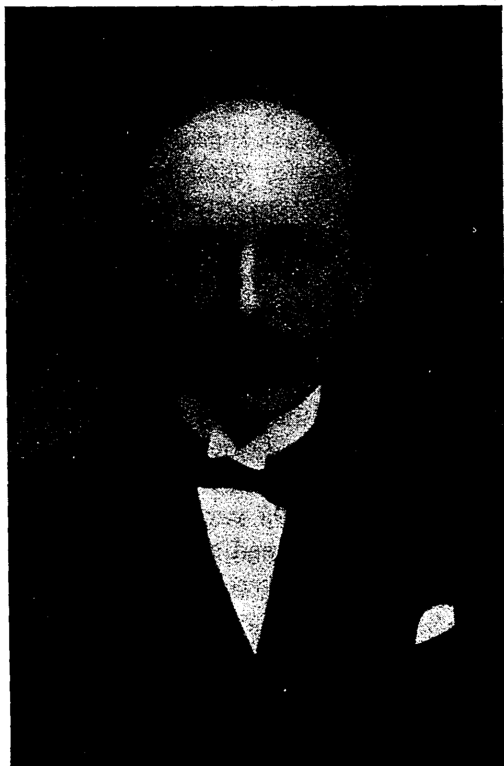
den kyrkliga hjälpverksamhetens medelpunkt, amerikanska kyrkofederationens ombud i Europa. Han har kallat sin bok om Amerika »Dynamis». Han har åtskilligt av varan själv, hjärtlig, musikalisk, Wilhelm Tells landsman in i märgen. Bortom honom synes Choisy's fina anletsdrag, teologen, den fransktalande schweiziska kristenhetens omdömesgilla ombud i vår rörelse allt från början. Sedan kommer gamle Herold, godmodig, full av humor i de plirande ögonen. Han är van att uppfånga situationen och att hålla tillsammans. Hans gemytliga hjärtlighet framträder i den originella gestalten. Ingenstädes har ekumeniska mötets förberedelser och fortsättning bedrivits med större hänförelse än i Schweiz, ingenstädes med sådan folklig bredd.

I närheten sitter en storväxt lutheran, som känner till martyrkyrkans prövningar, den hänsynslösa kyrkomaktens politiska ränkspel, men även sitt kyrkofolks förtroende och Guds kallelse till vår söndrade kristenhet, Lettlands biskop Irbe. Närmast framme vid bordet har den tyska evangeliska kristenhetens representanter tagit plats, Kapler, juristen, den besinningsfulle kyrkoledaren, som i allt frågat först efter Guds rike och hans rättfärdighet och därför haft framgångar, som de världskloke i kyrkan ansett omöjliga. Från Hälsingborg citeras på skilda språk hans korta paradoxa, men ändå sanna sats: »läran skiljer, tjänandet förenar». Freiherr von Pechmann, ägare och kännare av det största bibliotek jag sett hos någon enskild man, lika hemmastadd hos Aiskhylos och Spaniens mystiker som hos Descartes och lutherdomens klassiker, hypoteksbankdirektör, som på sina tjänsteresor har den tyngre kappsäcken full med tankekrävande lektyr, mest gamla vänner, men även nya böcker, i sin ungdom av böjelsen bestämd för filologisk forskning, men då fadern, av en gammal riksfriherrlig ätt, tidigt avled, insatt i ett yrke som snart skulle kunna skaffa utkomst — »jag visste», skrev han, »då ännu inte att det icke beror på *vad* man gör, utan *huru* man gör

det» — under hela kriget trots sin ålder landstormsöverste i skyttegravarna, före kriget främste tillskyndaren till engelska kyrkans tillkomst i München, en rik, varm, lidelsefull själ, stark och mångfaldig i sina ord och uttryck. Olycksprofeterna ha i ett par släktled förutsagt de tyska landskyrkornas upplösning och söndring efter teologiska riktningar, folklynne och religiöst kynne, då det flerstädes alltför byråkratiskt och överhetskyrkomässigt ledande summepiskopatet skulle försvinna. När efter förberedande möten ombud från Tysklands samtliga tjugusex evangeliska landskyrkor, riktningar och evangeliska fakulteter åstadkommo vad man förut flera gånger under den lyckliga tiden förgäves försökt, nämligen en fast organiserad sammanslutning, visserligen icke en överkyrka eller rikskyrka, men ett organiserat och handlingskraftigt kyrkoförbund, skedde det vid mötet i Stuttgart 1921 under ordförandeskap av denne lekman. Han ledde mötet med fulländad skicklighet, som dock icke skulle hava fört till målet, om inte församlingen känt strömmen av hans evangeliska hjärtas känsla. Pechmann blev sedan vald till kyrkoförbundets förste ordförande.

Frankrike med Elsass hade från början i vår kommission en representant som ej förut deltagit i den ekumeniska rörelsen, men som i Chambre des députés från början tillkämpat sig gehör och allmän aktning, kyrkoherde Scheer, av den franska delegationen vald till dess ordförande. Hans tal i kammaren om Elsass' försteg framför Frankrike i sociala inrättningar, skolväsen och skatteväsen och dess krav på särställning rönte på sin tid hedern att anslås i alla franska kommuner. Han företedde i kommissionsarbetet sällsynta och värdefulla egenskaper. Bredvid sig hade han Henri Monnier, professorn vid den evangeliska fakulteten i Paris, mest känd för sitt mer än tjugu år gamla arbete om »La Mission historique du Christ», vilket arbete kongenialt uppvisade en förening av förtrogenhet med evangeliets anda, kritiskt allvar och för-

måga av historisk syntes. Nu är Monnier kanske i Frankrikes evangeliska kyrka mer inflytelserik än någon annan teolog, konservativ i teologi och politik, känd hos oss genom sina Olaus Petri-föreläsningar om försoningen, en man med per-

Prof. H. Monnier, Paris.

sonlig myndighet och tyngd. Behöver det nämnas, att i de principiella frågor, kommissionen måste lösa, tyskar och fransmän, såvitt jag minnes, alltid stodo på samma sida, då olika meningar yppade sig. I denna samling betydde Guds rike mer än nationerna och detta icke genom undanflykter

och artigt fördöljande, nej, tvärtom skedde, naturligtvis icke i hastigt mod, utan efter inre kamp och mogen överläggning, vad man skulle kalla urladdningar. Det sades uttryckligen: Allt detta måste i vår krets fram för att vara sagt och övervägt, på det att det stora mötet, som i sin månghövdade sammansättning och sin offentlighet icke kan ha vare sig tid eller förmåga att omedelbart uppfatta det sagda och och giva däråt rätta proportioner och rätta motiv, då det gäller ytterligt känsliga och ömtåliga ämnen, icke må behöva höra ett ord härom. Därför skall jag heller icke återgiva vad som icke står i något protokoll, fastän det ingalunda på något vis behöver fördöljas; ord och svar voro värdiga ett möte av kristna bröder, må det vara nog sagt.

Närmast ordföranden sitter mitt emot mig biskop Theodor Woods, stor, vänlig, skinande som en sol, mellan slagen stillsamt arbetande med sin reservoarpenna, klar med det han vill och ärligt frågande när något är ovisst. Jämte biskopen av Oxford utsågs han från början av den vise åldringen i Lambeth Palace till stadman åt anglikanska kyrkans primas i det ekumeniska värvet. Då var han ännu biskop i Peterborough, där han och hans med saken förtrogna maka mottogo den Internationella bestyrelsen 1921, nu i Winchester, där Farnham Castle utövat samma gästfrihet för samma bestyrelse. Möjligt är att den jovialiska belåtenhet med Gud och värld och människor, som strålar ut från denne snabbt och säkert arbetande kraftmänniska (sista Lambeth-konferensens generalsekreterare), icke låter varje mötande ana det sociala allvar som drivit honom fram, och som gjort honom till en ovärderlig, säger oskattbar ledare inom Liv och Arbete. Hans nitälskan tog ett monumentalt uttryck i hans predikan om vår och kyrkans bättring vid mötets öppnande. En hedersam och betydelsefull plats i den gyllene raden efter Maurice, Kingsley, Westcott har han befäst åt sig genom den bok som han efter Mötet under titeln »Great tasks and great

inspirations» offentliggjort till förmån för dess syften och för att klargöra, vad han anser vara den nu levande generationens främsta uppgift i gudsherraväldets tjänst.

Den länge amerikanen vid hans sida är ingen mindre än Arthur Judson Brown, från början amerikanska sektionens ordförande. Mänskligt att döma var det avgörande för sakens framgång, att han i Genève 1920 satt ordförande den mest kritiska dagen. Missionsman, som skrivit ypperliga böcker om Ostasien och om samverkan i missionsarbetet. Han var Bestyrelsens talman i Hälsingborg år 1922. Han är nött och ansträngd av mångfaldigt ansvarsfullt arbete, som lagts på hans skuldror och redoboget burits. Det rycker i hans huvud då och då. Han sparar sig icke. Han sitter där och gör anteckningar med precision, vägande varje ord. Det som sekretariatet skulle utföra tar han utan vidare på sin lott. Någon skall ju göra det. Han åstadkommer mellan sammanträdena sammanfattningar och utredningar, som vi behöva. Hans öppna, vänliga anlete uppenbarar en lika öppen, redlig och svekfri själ. När han nödgas lämna arbetet åt yngre krafter, skall det ekumeniska verket i honom alltid med vördnad och tacksamhet minnas en av sina patriarker och föregångsmän.

Kristenheten i Checkoslovakien hade sänt ombud från de tre icke-romerska huvudgrupperna. I kommissionen sitta tre av dem. Vår medarbetare från begynnelsen, professor Zilka, tillhör de checkiska bröderna. Den innerlige och varmhjärtade biskop Janoska företräder Slovakiens fyra hundra tusen lutheraner. Många hava med mig beklagat att det var mig fullkomligt omöjligt att uppfylla den flera gånger, och sist på sensommaren 1922 personligen av biskop Janoska framförda inbjudan att inställa honom och hans kollega Zoch, den självständig vordna slovakiska lutherdomens första biskopar, i den herdetjänst, till vilken de hade valts. Den unga nationalkyrkans ledare Farsky är en slank asketgestalt

med patriarkhår och svärmiska ögon. Nu liksom i gångna århundraden sjuder det i det checkiska folkets frihetsälskande själ. Majoriteten tillhör nominellt Rom. Men bildade män och kvinnor, för vilka religionen är ett livsvillkor, sluta sig tillsammans i kretsar och läsa Bibeln tillsammans. Utan att formligen utträda ur romerska kyrkan hava de ingen andlig gemenskap med henne längre. De inträda heller icke i något annat samfund. I Checkoslovakien ha de Kristliga Föreningarna av Unge Män genom John Motts personliga inverkan och genom den egendomliga kyrkliga situationen kommit att för många människor ersätta kyrkan, vilket ju icke är deras uppgift. Sedan dylika personer avbrutit varje gemenskap med kyrkan, läsa de Bibeln och nära därmed sitt andliga liv. Gamla traditioner fortsättas. Detta är ingenting nytt. Panslavisten Jan Hus är en symbol för det checkiska folkets andliga frihetskrav. Han brändes å båle i Konstanz år 1415, men på torget i Prag har hans staty blivit rest, ett av de mest uttrycksfulla nyare monument jag har sett. Rom har icke kunnat förhindra det. För Hus är stoden en sen upprättelse, för hans folk en samlingens symbol. Den Rom-fria katolska nationalkyrkan, som har patriarken Farsky till sin främste förtroendeman, räknar uppåt en million anhängare, mest bland befolkningens breda lager. Detta samfund är fattigt och erbjuder inga yttre lockelser. Religiösa och intellektuella motiv samverka med den nationella motviljan mot Rom, som var den habsburgske förtryckarens kyrka. Det gamla Österrike tedde sig för den som betraktar historien såsom en värdefull inrättning för freden, ty under dess kloka förvaltning samlades folkslag och motsatser som eljest skulle ligga i öppen strid mot varandra. Man måste komma till Böhmen och känna pulsslagen av dess historia för att förstå vad Habsburgs undertryckande av den böhmiska nationens religion, väckelse och självtänkande ända från erövringen intill vår tid har betytt.

Om Österrike under motreformationens dagar hade ägt den form av styrelse som det nu äger, hade det mänskligt att döma blivit evangeliskt. Men Habsburgs hårda hand understödde Roms krav. I ännu högre grad gäller detta om Böhmen. Denna checkiska nation frambragte på 1400-talet en Cheltschizki, den bibellärde bonden som studerade Wyclif och skrivit en klassisk bok om »Trons Nät». Den tyska över-

Biskop G. Janoska, Slovakien.

Biskop A. Raffay, Budapest.

sättningen är tillägnad presidenten Masaryk och försedd med hans förord. Skriften utgör i Bergspredikans stränga ande en motsats emot de krigiska hussiternas framfart. Författaren misstror stat likaväl som kyrka. Hans förtrogenhet med Bibeln och hans tankekraft äro beundransvärda. I samma århundrade hade Böhmen en Rom-fri utrakvistisk folkkyrka. Skall Böhmens andliga och religiösa liv kunna samla sig i en kyrka, som anknyter till historien och äger andekraft? Professor Hromadka har i en märklig bok förklarat Roms misslyckande i Böhmen med dess brist på konservatism. Rom har brutit sammanhanget med sin

klassiska epok i medeltiden och lever på ultramontana och kultiska nyheter. Hromadka, som själv tillhör de checkiska bröderna, varnar protestantismen som dock är trognare mot kyrkans forntid och medeltid och nyare tid än Rom, för en snarlik brist på kontinuitet.

Bland ungrarna sutto hos oss lutheranen biskop Raffay och den reformerte biskop Ravasz. Några deltogo först i senare delen av vår kommissions arbete, sedan de avslutat sin uppgift i andra kommissioner.

Vad som upptog min tanke när jag såg denna samling var två ting.

Är det sant, att dessa män sitta här i samma sal och överlägga öppenhjärtigt och allt förtroligare med varandra om kristenhetens gemenskap i Liv och Arbete? Eller är det en dröm? Är det en from önskan, som blivit till en hägring? Det var sant.

Därav föddes en känsla, som liknade en befrielse. Det rörde sig. En inre kraft förde verket framåt. Från början hade nog den övertygelsen tvingat sig på oss. Eljest hade vi icke satt i gång ett så utsiktslöst företag. Nu var det verklighet. Ingen makt i världen kan längre hindra, att saken går sin egen väg. Missförstånd skola uppstå. Oklarhet skall vålla förfång och behöva avlägsnas. Motstånd skall resa sig från skilda håll. Nytt motstånd skall efterträda det gamla. Skiljaktigheter skola framträda. Avstånd i geografi, historia och traditioner, som här äro sammangjutna i den gemensamma kristna tron, skola åter göra sig gällande. Vem kan på förhand förtälja eller ens gissa alla svårigheter, med vilka kyrkans ekumeniska medvetande skall hava att kämpa? Men nu äro vi ohjälpligt inlemmade i en rörelse, ett oemotståndligt framåt. Här verkar icke hänförelsens ryck i trögheten, utan en resultant av många krafter. I grunden vilja de detsamma. De hava genast gripits av gudsrikets mission i våra samfund och i vår så

kallade kristenhet, eller de hava långsamt men säkert fått sina betänkligheter undanröjda och tillhöra nu de pålitligaste och starkaste medvandrarne i detta brödratåg.

En mängd tunga vagnar måste länkas ihop med varandra till att bilda ett tågsätt ensamt i sitt slag. Men icke nog därmed, dessa vagnar måste föras fram så att de kunna hakas fast vid kraften, rörelsen, lokomotivet som ingen människokraft förmår ersätta eller hjälpa. Det hade varit släpsamt och tungt. Men nu var det gjort. Tåget är hopkopplat med rörelsekraften. Vi som haft uppgiften att vara tjänande bröder, intill dess denna hoplänkning vid Kraften var gjord, vi kunna nu stiga åt sidan och se hur tåget går och glädja oss och välsigna färden.

Genast yppade sig en skillnad mellan anglosaxarne och de andra. Vi voro ju ett möte för praktisk kristendom. Vi borde genast gripa oss an med de praktiska uppgifterna. I stället fordrade lutheraner och ortodoxer och andra européer klarhet, teori, principdebatt. Skulle den släppas fram? Förvisso. När den förste talaren, biskop Irbe, hade ordet i en djupgående utredning om grundsatserna, fick jag en liten lapp mig tillsänd: »Skada att vi inte genast fingo sätta till sub-kommittéer, skola vi nu sitta och höra på sådant här timme efter timme?» Jag svarade: »Vad som nu säges hör till det bästa, jag läst eller hört i saken. Ha vi så brått att vi inte ge oss tid med principerna, så komma vi sedan ingen väg.» Garvie tog vid och Zankoff och Fred. B. Smith, tyskar och fransmän, Ammundsen och andra. Linjerna blevo klara och fasta. Då var det svåraste och viktigaste av arbetet undangjort.

De följande dagarna bjödo på något av samma skådespel. Teologien hos Garvie och Ammundsen och andra hade satts på ett mästerprov, då det gällde att avfatta den principiella inledningen till kommissionens förslag om enhet och

samarbete. Här vädrades faror och anmärkningar från höger och vänster. Bäst att vara försiktig och börja medias in res. Nej. Gå till grunden. Inledningen kom med, noggrant genomarbetad ur religiösa synpunkter.

Söndagen den sextonde installdes biskop Edvard Magnus Rodhe i Lund i sitt ämbete i Upsala Domkyrka. Utom svenska biskopar, kapitulares och kontraktsprostar assisterade evangelisk-lutherska biskopar från Norden och Slovakien.

Måndagen och tisdagen utfylldes av sessioner med hela Bestyrelsen, som nu hade att göra sig solidarisk med vad som skulle föreläggas Mötet. Nödiga modifikationer måste verkställas på grund av sjukdom och andra hinder och nytillkomna ombud. Till ordförande i Mötet utsågos av Bestyrelsen sektionernas fyra ordförande, dr. Arthur J. Brown, biskopen av Winchester, ärkebiskopen i Upsala och ärkebiskop Germanos av Thyateira. Till vice ordförande utsågs i första rummet presidenten Kapler, vidare exmoderator McClymont och generalsekreteraren i Federal Council dr. Macfarland. Dessutom anmodades av det således konstituerade presidiet Finlands förre statsminister professor Lauri Ingman, Själlands biskop, dekan Herold, stiftsamtmand Gram, pastor Scheer och andra att vid vissa sammanträden föra ordet.

Delegationernas storlek hade efter mångåriga förberedelser blivit sorgfälligt bestämd. Långvarigt arbete hade av professor K. B. Westman, pastor Folke Palmgren och andra medhjälpare ägnats åt att åstadkomma en kyrklig statistik. För att icke de stora kyrkosamfunden skulle bliva alltför dominerande, beräknades ombudens antal efter en starkt fallande skala i enlighet med en av amanuensen Olof Quensel uppgjord kurva. Hänsyn togs även till samfundens representativa fromhetstyp, historia, kulturområde och språk. Ett fåtal män och kvinnor hade dessutom inbjudits direkt

av Bestyrelsen enligt beslut i Birmingham i april 1924. Bestyrelsens egna medlemmar betraktades såsom självskrivna medlemmar av Mötet, eftersom de i regel voro utsedda av vederbörande kyrkosamfund.

De allra flesta delegationerna voro utsedda av vederbörande samfunds officiella kyrkomyndighet, vare sig denna utgöres av ett kyrkomöte, ett episkopat, ett kyrkoråd eller en

Biskop V. Ammundsen, Haderslev.

Biskop J. Gummerus, Tammerfors.

federativ styrelse. Trots sitt Federal Council togo amerikanerna saken så grundligt och demokratiskt, att de läto kyrkosamfunden själva utse delegater. Sedan tyska Kirchenbund bildats i Stuttgart 1921 var det dess första åtgärd att sända en hälsning till systerförbundet i Nord-Amerika, båda utgörande den evangeliska kristenhetens största organiserade kyrkliga sammanslutningar. Tyska kyrkoförbundets andra åtgärd var att svara ett hjärtligt och beslutsamt ja till inbjudan till Ekumeniska Mötet. I England hade det nybildade kyrkomötet, National Assembly, givit uppdraget åt de två ärkebiskoparna. I Skottland och i flertaliga

andra kyrkor hade synoderna valt. I Danmark episkopatet. I Schweiz kyrkoförbundet, i Frankrike La Fédération Protestante. I Sverige och Finland skulle intet kyrkomöte hållas i tid för att kunna utse delegerade. I Sverige är kyrkomötets uppgift så noga och snävt begränsad, att någon tvekan skulle kunna uppstå om dess befogenhet att besvara en dylik inbjudan. Valet av ombud gjordes i Sverige dels av Allmänna Kyrkliga Mötets ombudsförsamling, bestående av valda ombud från kyrksocknarna, dels av Missionsförbundet, Baptistsamfundet och Metodistkyrkan. I Finland utsågos ombuden av Förbundet för finskt församlingsliv och av Förbundet för svenskt församlingsliv.

Av smärre samfund, som trots sin litenhet ansågos böra inbjudas och företrädas, må nämnas kväkarna, Brödraförsamlingen och gammal-katolikerna, eller, såsom de i Tyskland kallas, kristkatolikerna.

Tippy skriver i Homiletic Review, att den tyska kontingenten var mycket stark, bättre organiserad än någon annan, och hade valts med större omtanke. Den franska delegationen var liten, men hade framstående män, bland vilka han nämner några. Den brittiska gruppen var särskilt stark. Den amerikanska representationen var stor, men hade få lekmän eller män som tillhöra det offentliga livet.

Detta Tippys omdöme är ett nytt prov på det icke osympatiska faktum, att man inom skilda delegationer följde apostelns maning att icke hava högre tankar om sig än tillbörligt är, utan tänka högre om de andra.

I Die Christliche Welt håller professor Hermelinck trupprevy med delegationerna och ägnar först sina landsmän ros och ris: Bland alla de trettiosju nationer, som voro företrädda i Stockholm, lämnade fransmännen efter sig det allra bästa intrycket. Det är ett faktum som icke kan förtigas. För många tog Elie Gounelles upprörda vältalighet närmast på nerverna. Men de flesta av sina åhörare fängslade han

liksom Wilfred Monod från Paris. Den mest imponerande tyngden i församlingen låg hos engelsmännen, som sedan karakteriseras livligt och med sympati i sina mycket olika nyanser. Jämte engelsmännen finner Hermelinck hos skottarna en särskild typ. Amerikanerna kunna trots sitt överväldigande antal, över tvåhundra ombud, dock icke lämna för sig ett så enhetligt intryck som engelsmän, fransmän eller tyskar.

I brittiska och amerikanska tidskrifter och tidningar har skrivits vad som sades man och man emellan, att den tyska delegationen var den förnämsta. I Skottlands största tidning, vidare i The Review of the Churches och annorstädes uttalades det i tydliga och starka ord. I The Christian World, London, heter det, att den tyska delegationen höll Mötet inom verklighetens område och icke lät det sväva ut till en verklighetsfrämmande idealism. Den hade män sådana som Simons, Ihmels, Kapler, Deissmann, Schoell, Rendtorff, von Pechmann, Siegmund-Schultze, var skall jag sluta?

När dr. Simons med anledning av det från många håll framställda omdömet, att den tyska delegationen var den andligt starkaste, medgiver, att dess bidrag hörde till de mest genomtänkta och därvid nämner professor Deissmanns stort anlagda tal om folkförsoningen och det högst betydande föredrag, som biskop Ihmels höll om kyrkans plikt med hänsyn till de mål, som Gud uppställt för världen, så glömmer han det mest betydande tyska bidraget, nämligen hans eget.

Om detta Simons föredrag skriver miss Constance Smith: »Fullt av djupt filosofiskt tänkande gick det ner till rötterna av ett socialt problem, som kanske mer än något annat i vår tid har varit föremål för ytlig och känslosam behandling.»

Säkert var den tyska tyngst av alla delegationerna. Den utförde inom sig ett arbete, vartill ingen annan delegation

kunde uppvisa något motstycke. Skarpa motsatser skulle samarbetas. Ingenstädes i något stort land är kritiken av det egna så stark som i Tyskland med dess många stammar och dess splittrade historia, med dess andel av den germanska, stundom trilska individualismen samt med en nationalism, vilken till skillnad från andra länders under kriget isolerades från snart sagt hela världen och därtill uppeggades och tillspetsades av förödmjukelsen. Skillnaden var ansenlig mellan den gamla och den nya andan.

Siegmund-Schultze tar upp saken på djupaste allvar i Die Eiche för i år. Tidskriften innehåller i flera nummer ett utomordentligt rikt material för Stockholmsmötets bedömande och bringar i första kvartalet för i år ett par tre hundratal uttalanden ur pressen i alla länder — en ytterst värdefull sammanställning, där jag dock saknar en hel del uttalanden som kommit mig tillhanda.

Siegmund-Schultze beklagar en förbindelse, som här och var uppställts mellan alltyskhet och panlutherdom, och protesterar mot en sådan vantolkning. Att partipolitiskt utnyttja den ekumeniska rörelsen är att göra den dödlig skada. Ja, uppsättes som mål för ekumeniska mötet dylika nationalistiska strävanden, som icke hava något att göra med Kristi kyrkas liv och arbete, så skulle det gälla ingenting mindre än den ekumeniska rörelsens vara eller icke vara i Tyskland. Ty det ekumeniska arbetet betyder en av Kristus stiftad gemenskap i troende människors verk. Det betyder Guds herravälde och icke aldrig så kära eller önskvärda politiska upprättelser. Siegmund-Schultze befarar, att om nationalistiska kretsar så missbruka mötet i Stockholm, de egentliga bärarna av en ekumenisk rörelse i Tyskland måste vända sig bort därifrån. Här prövas andarna. En sållning sker.

Badens förra statsöverhuvud dr. Hellpach har, under erkännande av den kalvinska och den anglosaxiska andens

risker, med ljungande kraft vänt sig mot en alltför tidsbestämd jordisk och bekväm hållning hos många tyska delegerade. Själv bekänner han sig utan reservation såsom lutheran. Men innerligheten måste med trons djärvhet angripa livet omkring sig. Det går inte an att låta den engelsk-puritanska världen bilda förtruppen, åtföljd av katolska ivrare och regellösa evangeliska grupper, och sedan låta den

Sir Willoughby Dickinson, London.

D. Wilhelm Freiherr von Pechmann, München.

tyska nationens egentliga kyrkosamfund, Luthers skapelse, trava halvt motvilligt efteråt i slutet av världskristendomens stora armé.

Vi befinna oss här i det land, där man är kritisk mot sina egna. Flera tyskar beklaga, att den tyska delegationens utomordentligt representativa sammansättning, som ju från en annan synpunkt sett var en styrka för saken, dock medförde, att alltför få representanter för den yngre generationen kommo med, liksom man också över lag alltför mycket saknade arbetarerörelsens autentiska målsmän, av vilka blott ett fåtal voro närvarande. Den hårt prövade tyska

ungdom, som under svåra, för de utomstående ofattbart hårda villkor burit och bär fram en religiös och etisk förnyelse, var närvarande i form av ett trettiotal studenter, nationalekonomer, präster, filosofer, social-anställda och andra. De bekände sig med brinnande hjärtan till mötets egentliga uppgift. En målsman för denna tyska ungdom ser i själva mötet »en verklig ny begynnelse i kristendomens historia, det första steget på en ny väg, som är full av de största svårigheter, och som vi dock måste gå». (Stählin i Der Tag.)

Dr. Simons har med öppenhet och skärpa behandlat den tyska delegationens svårigheter. Han erkänner, att bland ombuden från Tyskland funnos sådana, som i nationell överkänslighet övervakade smått och stort i Stockholm, men han vill icke därför vara med om att, såsom skett i en artikel i Christliche Welt, bryta staven över den tyska delegationen. »Ty den verkliga orsaken till denna misstro ligger icke i de delegerades karaktär, utan i den behandling, som kommit det tyska folket till del genom Versailles-freden och efterkriget, och som gör det svårare för oss att glömma än för medborgare i de stater, som vunno kriget eller icke voro med därom.»

»Den avtvungna skuldbekännelsen i artikel 231 i 'Freden i Versailles' bränner som ett öppet sår i varje tyskt bröst, och detta desto djupare, ju allvarligare en var tager det med sina sedliga och religiösa uppgifter.»

Denna bekännelse av skulden, som avtvingades av en politisk konferens, kan, enligt dr. Simons mening, borttagas endast av en politisk konferens, icke av en kyrkokonferens. Även om de i Stockholm församlade ombuden för alla kyrkosamfund uttalat sig mot påståendet om Tyskland såsom ensamt skyldigt till kriget, skulle detta icke haft avgörande betydelse för frågan.

Dr. Simons bestrider dock ingalunda, att »gentemot anglosaxarnes glada optimism och fransmännens rent av drama-

tiska försoningsvilja, en ärlig framställning behövdes av det tillstånd, som i Tyskland ännu står i vägen för en innerlig gemenskap mellan nationerna. För visso hade den tyska delegationen rätt, då den gav generalsuperintendenten Klingemann i uppdrag att skildra förhållandena i Rhenlandet, och hans manliga förklaring gjorde starkt intryck på varje ärlig natur, även på motsidan. Man kan endast beklaga, att denna förklaring icke var mer genomglödgad av den religiösa kärlekens låga, som brann i Konferensen. Denna känsla är möjlig endast, om man av hela sitt hjärta hoppas och beder om framgång för den sak, för vilken man kallats att medarbeta. En sådan förhoppning och bön fattades nog hos många tyskar och måste nog ännu fattas på grund av Tysklands nuvarande politiska läge.» Så långt Simons.

Den evangelisk-lutherska kyrkans främste man i Frankrike, Inspecteur Ecclésiastique Louis Appia, har klarsynt uppfattat situationen. Han skriver:

»Underrättelser, som erhöllos under åtskilliga samtal, visade att av dem, som sammanställde delegationen, ett val hade kunnat göras för att sända till Stockholm endast män, som redan vunnits för Mötets idéer. Men man hade föredragit att låta Tysklands kyrkoorganisationer efter behag sända sina förtroendemän. Delegationen blev därigenom mindre enhetlig, men genljudet av det arbete som uträttades kan tränga fram till kyrkorna från tungor med myndighet, och ett andligt arbete har nog utförts även hos de mest omedgörliga. Dessa sistnämnda bildade ingalunda majoritet.»

När man betänker kvaliteten av de franska ombudens arbetsprestation under Mötet, måste man ägna denna delegation oförställd beundran.

Om den franska delegationen yttrades, att den icke hade några blindpipor. Röster hördes som satte den främst.

Professor Hadorn från Bern uttrycker i Kirchenfreund sin beundran för fransmännen, »män av den högsta andliga kul-

tur, brinnande personligheter med glödande vilja till folkförsoning».

Fransmännens större Stockholmsbok — en volym på trehundratrettio fintryckta sidor — betecknas av Siegmund-Schultze lika väl som deras bidrag på Mötet med rätta såsom en första rangens prestation.

Om fransmännen skriver Shillito, att ingen som var i Stockholm kunde nöja sig med att tala om de franska protestanterna såsom fåtaliga. Man erinrar sig deras ledare, vilka talade såsom inspirerade män.

En Stockholmstidning, som i en fransk artikel betecknas såsom tyskvänlig och konservativ, skrev om den franska delegationen, att det är de franska protestanternas tanke, som gör starkaste intrycket på Mötet, icke endast genom formens glans, utan genom tankegångens kraft och känslans glöd.

Att de franska ombuden voro talrikare än protestantismens folkmängd i Frankrike anger, berodde på angelägenheten att erhålla åtskilliga av denna heroiska kristenhets yppersta män. Charles Gide, kooperationens auktoritet inom nationalekonomien, historikern i Franska Akademien Camille Jullian, författare till Histoire de la Gaule, André Weiss, Haagdomstolens vice president, Sarrut, högsta domstolens president, Simons och Parmoors kollega, blevo hindrade, men erhöllo värdiga ersättare. Anmärkningsvärt är att ländernas yppersta jurister i så stort antal befunno sig bland de kristna bekännarna och fredssakens främjare på mötet.

Den franska delegationen räknade inom sig utom teologerna män sådana som Fuzier, de Witt Guizot. Jämte de romanska schweizarna och valdenserkyrkan — det äldsta evangeliska samfundet, äldre än de checkiska bröderna och Brödraförsamlingen — företräda fransmännen den latinska kulturen och den franska andens även för denna ekumeniska kristenhet oumbärliga klarhet och kraft. Hur våldsamt och målmedvetet motreformationen än for fram i de latinska

länderna, så finnes dock en kärna kvar. Den franska delegationen gav lysande prov på vad den franska protestantismen betyder i andens och moralens värld trots sin ringa numerär.

Kanske bör man säga att schweizarna äro de, som gjort mest för vårt möte. Två av sekreterarna tillhöra Schweiz. Den oförliknelige tolken pastor Koechlin från Basel var lika själfull som virtuosmässigt kunnig i att koncentrera och översätta. Vi hade haft mycken korrespondens och möda för att anskaffa tolkar. När mötet skulle börja, fanns i den schweiziska delegationen händelsevis en suppleant vid namn Koechlin, som erbjöds, då det visade sig svårt att spara tiden och få tolkningen rask och exakt. Han var redo och gjorde ovärderliga tjänster. Han är även författare till en av det schweiziska kyrkosamfundets fyra officiella böcker om mötet. Boken på franska språket är inom sitt lilla område spridd i tjugufem tusen exemplar. Den som vår vän Herold författat med sin protestantiska omutlighet, och sin gamla iver för evangeliskt samarbete, övad och beprövad i Schweiz' flerspråkiga nation och kristenhet, har endast det felet, att författaren icke nämner, hurusom det var han och ingen annan, som i Oud Wassenaer 1919 framlade det avgörande positiva förslaget att åt män från Amerika och Norden uppdraga planläggningen av det ekumeniska företaget.

Om den brittiska delegationen skriver ingen mindre än dr. Cadman, att den brittiska gruppen hade inom sig »sådana ledande andar, som vi lärt oss vänta i en stor nation, uppfostrad till att styra med visdom, tålamod och nykterhet». Redan en flyktig blick på programmet eller på denna bok besannar dessa ord. Hur skulle Mötet kunnat avvara sådana personer som Winchester, Garvie, the Dean of Canterbury, the Dean of Worcester, Lord Parmoor, Lichfield, Dublin, Plymouth, Sir Willoughby Dickinson, Gillie, Carnegie Simpson, Sir Henry Lunn, Sir William Ashley, Miss Lucy Gardner, Miss Constance Smith?

Utan amerikanerna hade stöten aldrig givits till denna rörelse. En evig rörelse? Fulltaligt hade de kommit över Atlanten. De båda Brown, Nehemiah Boynton, inkarnationen av cheerfulness, dekan Shailer Matthews, Frederick Lynch, biskop Brent, en sannskyldig Andens man, lutheranerna med Brandelle och Scherer i spetsen, Greene, arbetsutskottets ypperlige sekreterare under mötet. Vi hade våra sammankomster under gemensam frukost kl. 1, med förutseende anordnad av major Sjöstedt på Strand hotell i enskilt rum. Fred B. Smith har redan mött oss i Femte kommissionen, att icke nämna Bestyrelsens amerikanska tjänstemän.

Vi saknade Merrill — sjukdom fjättrade honom i Frankrike på väg till Stockholm. För första gången uppenbarade sig Federal Councils nye president doktor Cadman, predikant av hög rang, en originell, alltid fängslande skribent, en kyrkoman av stora mått. Skarpt ser han den amerikanska kristenhetens läge och behov — och vägen. Må det förunnas honom att få med sig församlingar och samfund på den vägen, lika visst som han själv är en Guds gåva åt Förenta Staternas andliga liv i en kritisk tid.

I en artikel om Stockholmsmötet i Revue de Genève skriver E. Werner om den amerikanska kristenhetens outtömliga expansionskraft: »Ung och stark vill den erövra världen för Kristus. Den är ypperligt organiserad, rik och frikostig. Därigenom har den också kunnat materiellt understödja nödlidande systersamfund i Europa och hjälpa dem att motstå romerska kyrkans fruktansvärda påtryckning. Detta är en av de ärorikaste sidorna i den nutida evangeliska kristenhetens annaler.»

Adolf Keller gör i Europäische Revue en viktig iakttagelse. Ett halvt hundratal amerikaner företräda på våra internationella möten den evangeliska kristenheten i Amerika, som räknar omkring sextio eller sjuttio millioner människor.

Särskilt betydelsefull har deras medverkan varit i hjälpverksamheten. Men dessa våra amerikanska vänner hava närmast haft rollen av ett slags kyrkliga diplomater, som, utan att alltid äga en mycket grundlig kontakt med sina kyrkosamfund, på ett för resten ypperligt och för fredssaken högst betydelsefullt sätt medverkat i de förberedande internationella mötena och i andra sammanslutningar. Men i

Sir William Ashley, Canterbury.

Rev. Nehemiah Boynton, Medford, Mass.

Stockholm mötte oss icke endast dessa, utan där fick den gamla världens kristenhet en omedelbar känning av hela den evangeliska amerikanska kyrkans mäktiga, dynamiskt laddade egenart.

Vid avslutningsmötet kom det, skriver Berggrav, fram i ett överlägset, delvis humoristiskt anförande av amerikanen Dean Shailer Matthews (Chicago), att amerikanerna hade lärt sig inse, att förhållandena vore mer komplicerade än de hade vetat, och att den historiska traditionen vore en makt, som inte finge underskattas. »Vi där på andra sidan ha den bristande erfarenhetens optimism.»

Under Mötets arbete hade de slaviska deltagarna en sammankomst under biskop Janoskas presidium. En egen sektion kunde icke bildas, ehuru man väl kände en trängre gemenskap även i den ekumeniska uppgiften. De romanska folken, sade man, betona hoppet på en bättre framtid, reformationen betonade alltid tron, men slaverna hava att bära fram kärleken i världen. En kommitté bildades

Dr. G. A. Brandelle, Augustana-synodens president, Rock Island.

Dr. Scherer, New York.

för att organisera en stor kongress för de slaviska kyrkosamfunden i Prag.

I de baltiska länderna liksom bland slaverna hava de sista årens hårda prövningar fört evangeliska och ortodoxa bekännare närmare varandra. De ortodoxa minoriteterna i Finland, Estland och Lettland äro icke stora nog för att de skulle kunna enligt Mötets allmänna grundsats särskilt företrädas. I Finland har samarbetet mellan evangeliska och ortodoxa fått ett märkligt uttryck i den kommission för Bibelns, speciellt evangeliernas spridning, i vilken prosten

Otto Aarnisalo är själen och som räknar den ortodoxa kyrkans främste förtroendeman inom Finland bland sina medlemmar. I ett föredrag om saken för några år sedan yttrade prosten Aarnisalo: »En större olycka kan icke drabba det ryska folket, än om det lyckades att helt och hållet förinta dess ortodoxa kyrka.» Detta hot kommer som bekant icke endast från en religionsfientlig revolutionär

Professor dr. Arthur Hjelt, Helsingfors.

Dr. Frederick Lynch, New York.

riktning, utan även från en romersk propaganda, som tager olyckan till hjälp.

Här kunna icke alla delegationerna genomgås. Ingen ägde en mera gedigen och representativ sammansättning än Finlands andliga beskickning till Mötet. Två biskopar, en förutvarande statsminister, lantdagens vice talman, en av landets yppersta jurister, erfarna nitälskande församlingstjänare, en universitetsman, en diakonissa, det vita korsets sekreterare, målsmän för skolväsendet och sjömansvården.

Den ortodoxa kristenheten har aldrig förr varit så fullständigt företrädd vid något möte.

Keller betecknar i Europäische Revue mötet mellan det ortodoxa Österlandet och Västerlandet som en världshistorisk tilldragelse, som ännu icke betyder vare sig en djup sympati eller ett avvisande, utan ett möte som bär i sig frågor och en löftesrik framtid.

De geografiskt mest avlägsna grekerna kommo oss från början närmast av den självklara grunden, att Nya testa-

Biskop M. von Bonsdorff, Borgå.

Dr. Paavo Virkkunen, Ilmajoki.

mentet är skrivet på grekiska, som i förändrad form ännu utgör deras modersmål. Jag visste det, men kan icke beskriva vilket intryck det gjorde, när jag dymmelonsdagen 1911 trädde in i en kyrka i Aten, där man stod och läste högt, det var Johannes' adertonde direkt ur den grekiska grundtexten. Vi äro den grekiska odlingens gäldenärer för alltid. Den äldsta kyrkan uppstod i den grekiska världen. Paulus skrev på grekiska. Genom det oförlikneliga världsspråket och förmälningen med den hellenska odlingen och tanken — den yppersta i sin art på vår jord — blev messiastron till kyriostro och världsreligion. (Apg. 2: 36.) Nu har

Islam av den grekiska kristenhetens väldiga område lämnat kvar endast ärevördiga små rester, där det arabiska språket tävlar med Nya testamentets tungomål, som ännu har sitt stamtillhåll i det grekiska riket och i Fanar, den grekiska stadsdelen i Konstantinopel. I Antiochia är patriarken redan arab.

Den andra därnäst yngre huvudgruppen av den ortodoxa

Metropoliten Nicolae, Herrmannstadt.

Metropoliten av Sofia, Stefan.

kristenheten finnes i Balkanländerna och var både med hänsyn till officiell ställning och personlig betydenhet starkt företrädd i Stockholm. Metropoliten från Sofia, Stefan, blev väl, näst efter patriarken och Germanos, bland de ortodoxe den mest förtrogna personen för huvudstadens och vårt lands befolkning. Den älsklige biskopen av Snepole, Paisij, hänförd av Frälsarens ord om de kristnas enhet, och universitetsprofessorn Stefan Zankoff, utgjorde jämte honom Bulgariens delegation. Denna bulgariska kyrka gör intryck av livaktighet och vilja.

Från Jugoslavien närvoro en prästerlig riksdagsman Va-

lerian Pribischevitch och en universitetsprofessor Irinej Georgevitch. Tyvärr blev biskopen av Ochrida, den i Västerlandet högt skattade Velimirovitch, i sista stund förhindrad.

Den rumänska kyrkan är den största på Balkan. Två av dess ärkebiskopar hade inställt sig, eftersom den nyvalde patriarken, den tidigare även som arkeolog verksamme Miron Christea, som allt från begynnelsen tillhört Internationella Bestyrelsen, ännu icke var inställd i sitt ämbete, och således icke kunde lämna landet. Vi minnas den lärde metropoliten av Transsylvanien, Nicolae Balan, med hans livliga kloka ögon och hans rödkantade dräkt, och den granne prelaten från Bukowina, metropoliten Nektarie, en härskartyp med långt svart skägg. Värdigt tolkade han Tichons minne. Av Rumäniens biskopar gav Vartholomeu, biskop av Ramicul Valcea, språkkunnig och väl insatt i Mötets uppgift, värdefullt bidrag i sin kommission och i bestyrelsen. Arkimandriten J. Scriban från Bukarest uppenbarade ett uppriktigt och, när det gällde, beslutsamt och vidsynt kristet sinnelag. Fortsättningsnämnden får räkna på hans bistånd. Professor Ispir har en viktig ställning såsom statssekreterare i ecklesiastikdepartementet i Bukarest, även hans maka deltog i arbetet. Från universitetet i Cluj var professor Lupas vald. Att nämna är ytterligare professor Scolobet.

Den ortodoxa kyrkans skyddsmakt och övervägande del, Ryssland, hade ingen officiell representation. Saken var ömtålig och hade varit föremål för årslånga överväganden. Från Tichon förelågo sympatiska meddelanden, genomandade av evangeliskt sinnelag. Anbud gjordes gång på gång att erhålla representation från de ryska synoder som bildats i utlandet. Men Bestyrelsen var angelägen att åt den ortodoxa kristenheten i Ryssland tillförsäkra den rätt, som tillkommer henne i förhöjd grad i hennes egenskap av

martyrkyrka. Säkert har hon gjort sig skyldig till grova förseelser och djupt förfall, därom behöver här icke ordas, men hon är värd en broderlig åtanke. Vad Deissmann i sitt föredrag yttrade om den grekiska kyrkan i Mindre Asien gäller mutatis mutandis Rysslands ortodoxa kyrka. Han sade, att den grekiska kyrkan, som nu är martyrkyrka, alltid varit en magna mater för folket. Den grekiska kyrkan var det, som räddade det grekiska folket genom ofrihetens århundraden, och hon är det som idag, en mater dolorosa under korset, åter igen utgör den andliga tillflykten för de grekiska kristna som fördrivits från det Nya testamentets anatoliska städer i Mindre Asien, apokalypsens ljusstakar.

Vad den ryska kyrkan haft att utstå, vet ingen exakt besked om här i Västerlandet. Vi beslöto i Farnham Castle att mottaga utsedda ombud från ortodoxa emigrantsynoder såsom välkomna gäster, men förbehålla det fulla medlemskapet åt ombud direkt utsedda av kyrkan i Ryssland själv. Genom tillmötesgående från ryska regeringens diplomatiske representant i Stockholm erhöllo vi en lista på kyrkosamfunden i det nuvarande ryska riket. Främst står den gamla ortodoxa kyrkan. Nya inbjudningar avsändes, men ombuden kunde icke komma tillstädes. Dock var den ryska kristenheten på ett både andligt och teologiskt ypperligt sätt företrädd av professor Glubokowski, medlem av den bulgariska delegationen. Och för att giva åt den ryska kyrkan en plats utan inblandning av politik och ovidkommande synpunkter, valde vi en rent religiös akt till minne av Tichon, icke i hans egenskap av vad man i Västerlandet kallar kyrkofurste, utan därför att han var en under svårigheter och prövningar trogen, evangeliskt sinnad tjänare åt kristenheten i sitt land.

Nestorianerna utgjorde en gång Asiens världskyrka framför andra, som sträckte sig från Medelhavet in i kinesiska Turkestan, nu kvarlever den i små skingrade rester. Även

de monofysitiska kyrkorna i Egypten och Abessinien, de Tomaskristna och den armeniska kyrkan, voro inbjudna. Från den armeniska kyrkan kommo till Mötet utförliga hälsningar. Mycket beklaga vi att Egyptens utrikesminister, tillhörande den koptiska kyrkan, och Abessiniens överdomare och representant i Folkens Förbund, Blata Heroi, blevo hindrade att närvara, den förre av sin ämbetsgärning, den senare av hälsoskäl. Den syriske biskopen Georgios från Jerusalem gick omkring i sin egendomliga dräkt och tittade med sina pigga ögon. På sitt arabiska tungomål bragte han Mötet i dess helhet ett intelligent meddelande, som biskop Gwynne översatte. Metropoliten av Malabar, Mar Timoteus, tog mer än en gång till orda på engelska och inskrev sin person och sitt olyckliga folk i många hjärtan. Hans lilla menighet, som i Indien lever i gemenskap med dess Tomaskristna, har sina stam- och trosfränder i Mesopotamien. Alphons Köchlin skrev: »Det var gripande att höra representanten för den en gång så mäktiga nestorianska kyrkan, som i de första århundradena skickade missionärer genom Tibet till Kina. Nu finns den kvar endast i söndersplittrade rester.» Mar Timoteus sade: »I sägen till de blivande missionskyrkorna: Vi behöva eder. Behöven I då icke oss? Räknas vi icke mer med, haven I ingen hjälp och räddning för oss?» Martyrkyrkan framför andra är, jämte armenierna, dessa så kallade assyriska kristna, som grymt dödats eller fördrivits från sina hem i de kurdiska bergen, och som nu leva förskingrade i väntan på att västmakterna skola uppfylla sina löften. De slöto sig till dem under världskriget. Skingrade till Ryssland, Syd-Frankrike, Amerika och över hela världen begära dessa kristna ingenting mer än en plats på jorden, ett hem, där de kunna återförenas och leva tillsammans i fred. De sörja över att barnen och ungdomen icke nås med någon undervisning. Skall deras urgamla kristna tro gå under? Kunna icke de kristna makterna hjälpa dem till en tryggad existens? Är det

endast oljekällorna i deras gamla hemland, som intressera de mäktige? Mar Timoteus' eget folk lever i Syd-Indien i nära förbindelse med de tomaskristna därstädes.

Hos några av representanterna för de rester, som finnas av nestorianer och monofysiter och tomaskristna, kände A. Keller »en fläkt av fornkristen rörande enfald och ödmjukhet».

Representationen sträckte sig vida längre. Kina hade fem

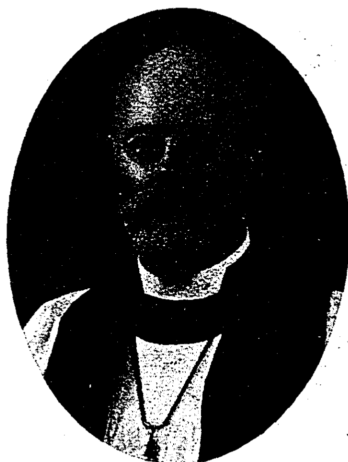
Envoyén Harald Bildt, metropoliten av Bukowina, Kelaita (Mar Timoteus' följeslagare), biskop Paisij (med kedjan), arkimandriten Pribischevitch, biskop Georgios av Jerusalem, ärkebiskop Mar Timoteus, Malabar.

delegater, av vilka två kineser. Indien sex, av olika konfessioner. Biskopen av Bombay, förut för de flesta okänd, blev en central gestalt i Mötet. Från Japan voro båda representanterna, biskop Motoda och pastor Tsuga, infödda. Även Syd-Afrika, Syd-Amerika, Canada, Australien och Ost-Afrika voro inbjudna och väl företrädda.

Utom kyrkosamfunden hade Frälsningsarmén, Världsförbundet för Mellanfolkligt Broderskap, K. F. U. M., K. F. U. K., Studenternas kristna världsfederation och Försonings-

förbundet (i Sverige kallat Förbundet för Kristet Samhällsliv) anmodats att sända ombud.

Efter åtskilliga överläggningar beslöts att i Fortsättningsnämnden tillerkänna ett femte, särskilt rum åt de gamla, icke-ortodoxa österländska kyrkosamfunden, samt åt Indiens och Bortre Asiens evangeliska kristenhet. Därigenom uppfylldes ett önskemål, som Arthur Judson Brown sedan flera år haft till ett praeterea censeo.

Biskopen av Bombay.

Biskop S. Motoda, Tokio.

Med hänsyn till val av ombud hade hemkyrkorna tilllämpat två system. Vissa delegationer voro väsentligen sammansatta av sådana, som på förhand anslöto sig till Mötets grundtanke. I andra delegationer, såsom Sveriges, Finlands, Danmarks, Frankrikes, Tysklands, Hollands hade man varit angelägen att få inom den föreskrivna numerären av ombud den verkliga kyrkan, den levande församlingen i alla dess olika riktningar företrädd, utan att fråga om den ene eller den andre trodde på Stockholmsmötets idé. Särskilt var detta märkbart i den tyska delegationen. Kyrkorna

hade utsett sina förnämsta förtroendemän. Man hade tagit saken med äkta tysk grundlighet. Detta vållade svårigheter, skarpa konflikter. Vägen jämnades ej. Men till grund för denna metod ligger den uppfattningen att, om den ekumeniska tanken är ett hugskott, en säridé, som åtskilliga kristna blivit upptända av, men som saknar en grund i kyrkans bekännelse, så bör kyrkan såsom sådan icke befatta sig därmed, men är det här fråga om biblisk sanning, om ett

Miss Y. J. Fan, Kina.

Biskop Georgios i Jerusalem.

gudomligt, således ovillkorligt krav av vår Frälsare, då kan saken icke stanna inom vissa kretsar, utan måste bliva hela kyrkosamfundets angelägenhet. Tyskarna och många andra av oss hava tagit saken på det senare viset.

Mötet räknade sammanlagt 660 ombud och därjämte ett par hundratal hitresta gäster, representerande kyrkosamfund och konfessioner. Man räknade ut, att den del av kristna kyrkan som låtit sig representeras, nominellt räknar vid pass trehundra millioner människor.

I själva konferensens inre gestaltning fann Keller från sin

reformerta ståndpunkt att anglikaner och lutheraner stodo varandra nära.

Avböjande ställde sig bland de stora konfessionerna den romerska kyrkan samt i Amerika sydstaternas baptister och en del av lutheranerna, båda ännu tillämpande en exklusiv ståndpunkt gentemot det kristna samarbetet. Ett antal smärre sekter och riktningar hava på grund av sin fåtalighet icke kunnat inbjudas. Några av dem hava gjort en stundom rätt häftig, i regel dåligt underrättad opposition mot Mötet.

Med hänsyn till de största grupperna, lutheraner, anglikaner, ortodoxa, metodister och baptister, har den regeln följts, att de icke blivit inbjudna att sända ombud från alla de länder, där de bilda rätt ansenliga samfund, utan endast där de äga huvudfästen för sin trosform och sitt kyrkliga liv. Detta för att icke giva, särskilt åt lutheranerna, en emot deras numerär och spridning svarande, men för mötets allsidighet och ombudsantalets totala begränsning menlig övervikt.

»Intet så representativt kyrkomöte hade någonsin hållits.» (A. J. Brown.)

»Ingen annan religiös konferens i nutiden har öppnats med en så storslagen ceremoni.»

Den första ekumeniska gudstjänsten hölls i Storkyrkan onsdagen den nittonde kl. 11 f. m. Därefter vandrade deltagarna till Slottet, där mötet öppnades av konungen efter inledande ord av ärkebiskopen i Upsala. Konungens tal besvarades för sektionerna av patriarken och påven av Alexandria Photios, dr. Arthur J. Brown, biskopen av Winchester och tyska kyrkoförbundets president dr. Kapler, som vid detta tillfälle klart utformulerade ett program för det ekumeniska arbetet. En skildrare anmärker, att när dr. Kapler ensam bland dem som talade efter konungen på Rikssalen, gick in på Mötets väsen och behandlade det

med tysk grundlighet, så var det första gången efter kriget som på en internationell konferens tyska språket åter klingade inför världen.

Ombuden och ett stort antal andra gäster mottogos sedan av konungen och drottningen, kronprinsparet och andra medlemmar av kungahuset i Vita havet. På eftermiddagen och kvällen följde i Blasieholmskyrkan föredragen över programmets första huvudpunkt: Guds världsplan och kyrkans plikt.

Dagarna voro indelade på följande sätt. Nattvardsgång hölls kl. 8 i Jakobs kyrka. Morgonbön kl. 9 i Musikaliska Akademiens ljusa och för mötet smakfullt prydda sal.

Arbetet med Mötets ämnen pågick sedan till kl. 12, och fortsattes efter middagsrasten 12—2 mellan 2 och 4. Eftermiddagen 5—7 och åtskilliga dagar även kvällen 9—10.30 voro upptagna med korta orienterande föredrag av särskilt utsedda talare över nästa dags diskussionsämnen. Så fortgick arbetet till och med lördagen den 29 augusti, då sessionen på eftermiddagen 5—7 ägnades åt avslutningen.

Generalsuperintendenten Zoellner höll morgonbön på torsdagen den tjugonde. Därefter mottogos hälsningar och budskap, och val förrättades, sedan ordföranden för dagen sagt följande inledningsord.

»Det är ett vådligt företag. Vi höra det från alla håll, och vi känna det själva. Varför icke lämna dessa spörsmål åsido, rörande vilka det ej finns någon gemensam uppfattning i kristenheten? Det är för många i denna sal möjligt att leva och dö utan någon verklig beröring med livets brutala svårigheter och nutidens problem.

Men i den engelska syndabekännelsen finnes ett ord som lyder: 'Vi hava lämnat sådant ogjort som vi borde hava gjort'. Denna sats är tagen från vår Frälsares ord om yttersta domen, då de som stå på vänstra sidan till sin häpnad höra från domaren: 'I haven icke gjort det som I borden göra. I haven

lämnat det ogjort i eder världsliga och själviska försiktighet' Således finnes intet val. Faran är för visso uppenbar. Antingen komma vi endast med några obestämda och självklara utsagor, som i själva verket icke säga någonting alls, eller också frestas vi kanske att berusa oss med stora ord av ånger, anklagelse, försummelse, vilka icke innebära någon klar tanke eller något motiv för livet och verksamheten. Ändå är en annan fara ännu större. En Ende är i sanning farlig. Såsom kristna få vi icke vara rädda för att taga itu med de verkliga spörsmål, som ligga framför oss. Vi måste frukta Gud och ingen annan.

Men det är icke fruktan, som skall besjäla vårt arbete och samråd här, utan förtröstan. Den barnsliga förtröstan, som går framåt, vetande att den som söker, han finner, och för den som klappar, för honom skall bliva upplåtet. Den heliga Birgitta bad: Visa oss vägen och gör oss villiga att vandra den.»

Andra huvudfrågan på programmet — i själva verket en av de tre huvuduppgifterna för Mötet — var kyrkan och den sociala frågan eller närmare bestämt: Kyrkans plikt med hänsyn till samtidens ekonomiska och industriella problem. Den upptog torsdagen den tjugonde och fredagen den tjuguförsta augusti.

Programmets tredje ämne: Kyrkan och de social-etiska frågorna behandlades på lördagen den tjuguandra och måndagen den tjugufjärde, då den avslutades på eftermiddagen.

Samma måndag eftermiddag höllos fyra korta orienterande föredrag över programmets fjärde punkt, en av Mötets tre huvudfrågor: Kyrkan och folkens samliv. Detta spörsmål upptog även tisdagen den tjugufemte och onsdagen den tjugusjätte augusti.

Torsdagen ägnades åt det femte ämnet: Kyrkan och den kristna uppfostran. En av underavdelningarna, frågan om

skolböckerna i historia, förekom på fredagens morgon. Hela huvudämnet avslutades klockan tolv.

Den sjätte och sista frågan, en av Mötets tre huvuduppgifter, Kyrkosamfundens samarbete och Mötets fortsättning, upptog återstoden av fredagen och lördagen den tjugunionde, vars slutsammankomst mellan fem och sju ägnades åt Mötets budskap.

I olika tonarter och takt ljöd genom hela mötet i en mångstämmig harmoni, i alla komplicerade frågor i skilda tongångar, disharmonier och deras upplösning, samma grundmotiv: enheten, enheten för att kunna uträtta Guds verk och efterfölja Frälsaren. Detta ledmotiv klingade redan första veckan i torsdagens kvällsföredrag av biskop Eklund, Sir Henry Lunn och dr. Fr. Lynch och upphörde aldrig att ljuda, tills denna kyrkomusik utmynnade i en starklemmad fuga om samarbetets organisation och fortsättning. I dessa dagar komponerade Wilhelm Kempff sitt Te Deum.

I Musikaliska Akademiens stora sal hade ordförandena och sekretariatet sina platser på estraden. Miss Lucy Gardner satt närmast talarstolen längst till vänster från salen räknat med den omutliga klockan, som major Sjöstedt skaffat, och som helt objektivt, utan att någon ordförande behövde räkna minuterna, tillkännagav, när den för varje talare utsatta tiden var tilländalupen.

Talarna uppträdde bakom en liten pulpet längst till vänster. Bredvid dem satt tolken vid sitt lilla bord. Sekreterare och marskalkar funnos till hands i halvrunden. I fonden reste sig ett altare med en sjuarmad ljusstake. Bakom förhänget stod flygeln, på vilken Georg Kempff och andra ackompanjerade den för var dag allt ljudligare sången före och efter sammanträdena samt mellan talarnas yttranden och inlägg i debatten.

Gudstjänsterna få sitt särskilda kapitel. I dem beseglades trons och kärlekens enhet. Övertygelsen att gudstjänsterna

voro programmets viktigaste beståndsdel bekräftades under mötet.

För den personliga samvaron var sörjt i stor utsträckning trots det alltför överlastade programmet. I samtalen man och man emellan uträttades nog mer än i förhandlingarna. Gemensam middagsmåltid intogs i fritt bildade grupper mellan 12—2. Onsdagen den nittonde och torsdagen den tjugonde voro ombuden på aftonen överlämnade åt sina värdar.

Konferensens damer samlades jämte andra damer onsdag kväll på Hasselbacken av tidningen Idun.

På torsdagen inbjöd Publicistklubben pressens representanter.

Redan på fredagen företogs klockan halv fem en utfärd till Drottningholm.

Måndagen den tjugufjärde var hela konferensen inbjuden av Stockholms Stad till Stadshuset, där ingenjör Tengdahl och general Åkerman förde Stockholms Stads talan och anföranden höllos av patriarken, biskopen av Winchester, dr. Simons samt för damerna av Conseiller d'Etat Fuzier, från en i salens mitt uppställd talarstol.

Charly Clerc's färgrikt målande penna har skildrat Mötet i Revue Hebdomadaire. Han beskriver banketten i Stadshuset mellan väggarnas bilder och symboler. »Ut unum omnes sint. Man måste hava hört detta ord genljuda i en sådan atmosfär. Man måste hava sett vid samma bord orientaler, gammalmodiga kristna och de ultramoderna kristna, ritualister och kväkare. Man måste hava känt doften av så mycket gammalt vin i ett alldeles nytt käril eller så mycket nytt vin i gamla säckar för att göra klart för sig vad företaget i Stockholm innebar.»

I Stockholms nya stadshus, »världens skönaste moderna byggnad». »Jag ser ännu patriarkens sköna åldriga huvud, omflutet av det ålderdomliga ljusskenet avteckna sig mot den

stora salens gyllene mosaik. Ur hans mun strömmade på melodisk grekiska underliga, ofattliga, tidlösa ord. Man ryncktes århundraden tillbaka. Man kunde inbilla sig vara i Ravenna inför Theodosius den store, i Bysanz framför den helige Chrysostomos eller i Nicaea inför Athanasios, om icke alldeles bredvid schweiziska strupljud och halvt nedsvald engelska från en medborgare av Nya världen påminde oss om verkligheten.»

Tisdag afton hade den internationella hjälpverksamheten för Främre Orienten inbjudit till Golden Rule Dinner.

Andra aftnar voro ombuden samlade hos amerikanske ministern och hos andra länders representanter.

Lördagen avslutades med en kärleksmåltid, till vilken konferensen var inbjuden av sällskapet Pro Fide et Christianismo och Stockholmskommittén.

Mellan dessa och andra på programmet upptagna timmar förekommo vandringar och samspråk, som öppnade hjärtan och förde kristna från skilda länder och konfessioner närmare till varandra.

Slutsammanträdet.

Lördag eftermiddag den 29 augusti kl. 5 e. m. var Musikaliska Akademiens stora sal fylld. Vi sjöngo »Hela världen fröjdes Herren». Därefter tog kronprinsen till orda. Hans tal finnes tryckt i »Bilder och Blad». På flera ställen avbröts det av ljudligt bifall. Efter talets slut reste sig Mötet, en spontan och hjärtlig hyllning till en av Mötets mest verksamma och grundligaste arbetare och deltagare.

Slutord uttalades sedan på ordförandens inbjudan först av Dean Shailer Matthews från Chicago. Med humor och icke utan en glimt av ironi antydde han de olika lynnen, som för första gången hade lärt känna varandra i Stockholm, den äldre kristenheten och amerikansk kristendom, hos vilken

»ungdomens okunnighet vållar djärv äventyrslusta». Han hoppades på rika frukter av Mötet i en värld, som är i trängande behov av att Kristi ande tillämpas på samfundet och folkens samliv.

Från Chicago till Jerusalem. Biskop Georgios av Jerusalem talade arabiska och tolkades av biskop Gwynne. Han hälsade från kristendomens verkliga huvudstad och bekräftade de österländska kyrkornas åstundan efter närmare förbindelser med den västerländska kristendomen.

Oberin Emma von Bunsen från Berlin sade, att hon stod där i all anspråkslöshet såsom tysk diakonissa. Såsom sådan har hon fått mången inblick i folkets nöd. Barmhärtigheten, som vår Frälsare ålägger i liknelsen om yttersta domen, kan icke utföras, utan att man kommer i beröring med de stora spörsmål, som upptagit detta Möte. Ett arbete som detta, vilket börjat i Jesu namn, skall genom många kanaler utgjuta välsignelsens flöden över den sargade och lidande kristenheten. »Jag tackar Gud, att vi fått tillfälle att uttala det som rör våra hjärtan, och jag beder Honom att Han må stärka de kristnas inflytande i alla våra länder, på det att Hans heliga vilja må ske.»

Metropoliten av Malabar, Mar Timoteus, anförde Pauli ord ur Efeserbrevet och Filipperbrevet och hälsade Mötet från sin kyrka, som en gång varit stor och framgångsrik, men nu var en martyr, skingrad liksom får i öknen, och i behov av medkristnas bön och hjälp.

Louis Appia, inspecteur ecclésiastique för den evangelisk-lutherska kyrkan i Paris, tolkade Mötets betydelse för kyrkan i alla länder och uttalade i avskedsstunden den franska delegationens tacksägelse.

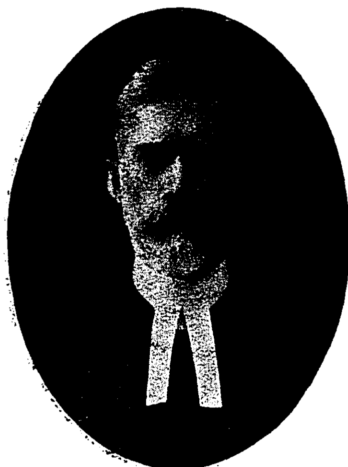
Biskop Motoda från Tokio talade för den fjärran Östern. Han underströk huru ekumenisk och i sanning kristen den ande varit, som härskat över Mötet.

Sedan tog ärkebiskopen av Dublin till orda, talade stilla

och inträngande ord om vår kristna plikt och om det ansvar, som ligger inneslutet i förmånen att hava deltagit i detta Möte, en uppenbarelse av Andens kraft mitt i mänsklig synd och svaghet. En öppen famn hade mött Konferensen från kungafamiljen och hela det svenska folket och dess myndigheter, särskilt underströks Stockholmskommittéens förtjänstfulla arbete. Mötets vinst tillhör vad furst Bismarck kallade

Oberin Emma von Bunsen, Berlin.

M. Louis Appia, Inspecteur ecclésiastique, Paris.

imponderabilia. Denna vinst är mycket verklig, men kan icke sättas på papperet, kan icke räknas eller mätas, ty vinsten tillhör evighetens rymd och är därför så verklig och substantiell som möjligt, en andlig vinst.

Vi hava erfarit vår verkliga gemenskap i Kristus.

Vi hava stannat vid stora spörsmål. För många år framåt kunna vi icke skönja en lösning, men var och en av oss behöver göra sin plikt. Vi hava den gemensamma försäkran från Honom som är vägen, sanningen och livet. Genom det stundom tunga allvaret i våra förhandlingar har brutit en stråle

av hopp som lyst framåt, då vi sjungit de gripande psalmerna ur Communio. Ständigt åter påmindes vi om Johannes' paradox: Herre, vi veta icke vägen. — Jag är vägen.

Talaren fröjdade sig över att Mötet icke sökt göra upp något program för världsförbättring. »Vi hava kommit hit för att lära oss snarare än för att lära andra. Det lyckligaste draget i vårt Möte utgöres av de otaliga tillfällen, som erbju-

Ärkebiskopen av Dublin, J. A. F. Gregg.

Biskopen av Lichfield, J. A. Kempthorne.

dit sig för enskilda och grupper att förtroligt råkas. Vad vi utanför denna sal i enskilt umgänge hava lärt oss, har stundom kommit fram i yttranden på Mötet.

Från denna plats, där Kristus varit början och Kristus är slutet, där vi hava mött varandra i samfälld hyllning av hans gudamänskliga personlighet, gå vi med stärkt tro, vissare hopp, mer brinnande kärlek. Oförgätliga äro de känslor, de väckelser, de erfarenheter som vi fått göra. Vi må se till att de icke vissna bort.

Vi återvända hem med tre plikter: 1) Att studera och tänka,

2) att handla och icke endast tala, 3) att förmedla till andra vad som blivit givet åt oss.»

Biskopen av Winchester framförde en vältalig hyllning till det svenska folket, kronprinsen och kronprinsessan och hela kungafamiljen och till Stockholms innevånare och alla samhällsgrupper, med vilka Mötets ombud kommit i beröring, särskilt också till ärkebiskopen.

Vi sjöngo: »Ära vare Fadren och Sonen». Ordföranden för denna session uttalade sitt intryck av Mötet i de ord som finnas återgivna efter anteckningar och ur minnet i »Bilder och Blad» s. 124—128.

Sedan församlingen sjungit »O Du som gav Ditt liv för fåren», uttalade ordföranden välsignelsen.

Hjalmar Hammarskjöld om Ekumeniska Mötet.

Den avslutande gudstjänsten hölls i Upsala Domkyrka söndagen den 30 augusti. En hemställan från Lokalkommittén om rätt att använda Litanian i förkortad form i stället för den vanliga kyrkobönen vid denna högmässa och vid högmässan i Engelbrekt åtta dagar tidigare, hade av Kungl. Maj:t beviljats. Det ansågs önskvärt att våra gäster från världens skilda trakter skulle få deltaga i vår litania, en till ord och toner förnämlig form av ett bland kristenhetens äldsta och skönaste bönesätt.

Klockan ett samlades mötesdeltagarna jämte en del inbjudna till måltid i universitetets aula, som för ändamålet överbyggts med golv.

I Aulans mitt var dukat ett T-format bord, vid vilket Ekumeniska mötets ledande män placerats. Vid mitten av bordet hade kronprinsparet jämte uppvaktning sina platser. Övriga gäster sutto dels vid ett halvt dussin långbord, dels vid småbord, som utställts kring aulans väggar.

Ärkebiskopen inledde måltiden med en kort bordsbön på

latin. En O. D.-kvartett sjöng »Glad såsom fågeln», varefter Rector magnificus höll ett anförande på franska. Det återfinnes i »Bilder och Blad» sid. 140—141.

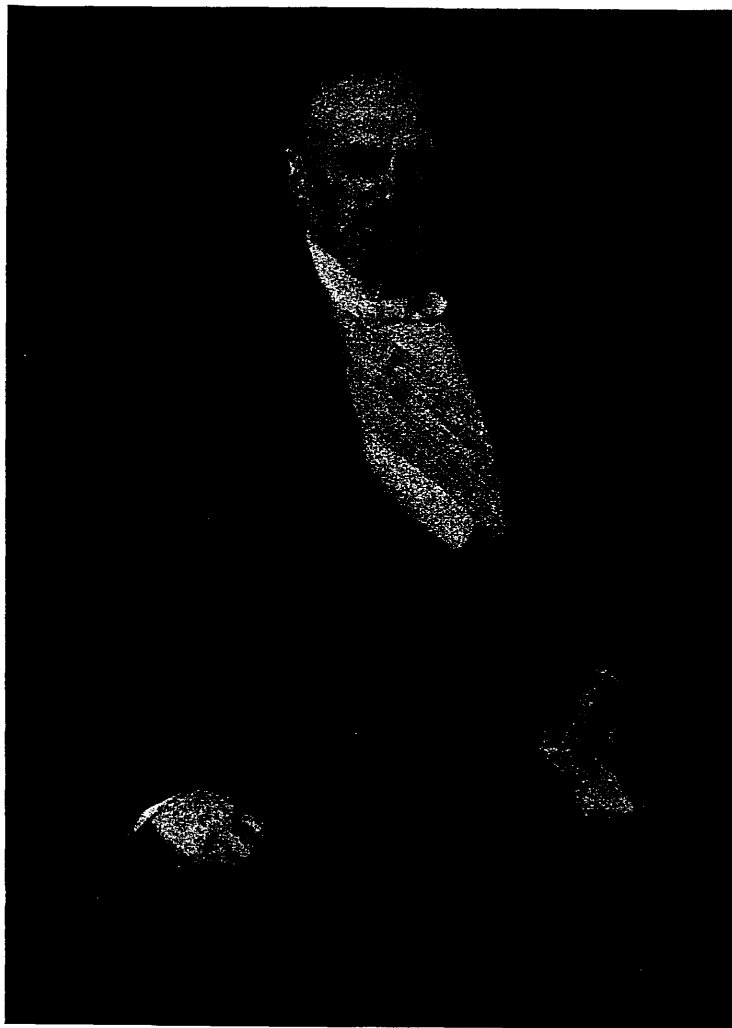
Landshövding Hammarskjöld hörde till dem som den Internationella Bestyrelsen beslutat inbjuda såsom särskilda medlemmar och talare vid Mötet. Hans ord vid måltiden i Aulan, avfattade på klar och klassisk franska, lyda i översättning:

»Ni ha säkert alla under de sistförflutna veckorna fått ett tydligt intryck därav, med vilket varmt intresse eder konferens och dess höga strävanden omfattas inom de mest skilda kretsar av vårt folk. Av en auktoritativ talesman för den högre lekmannaodlingen ha vi nyss erfarit, med vilken glädje vårt lands äldsta och största universitet hälsar eder välkomna inom sina murar, ett universitet, vars teologiska fakultet alltid följt och ofta lett de stora rörelserna på det område, ni gjort till edert. Ingen är okunnig om det nära sambandet mellan kyrkorna och vetenskapens och undervisningens huvudsäten, och isynnerhet i vårt land borde man aldrig glömma hur ordets förkunnare, då de lämnat universitetet, blivit ljusspridare och pionjärer för kulturen i de mest avlägsna bygder.

Men vi andra svenskar, som icke äro bundna vid universitetet annat än genom våra minnen och vår tacksamhet, även vi önska bringa Ekumeniska mötet vår uppriktiga hyllning, ett uttryck för vårt förtroende och våra förväntningar.

Det är en i sanning storartad manifestation av enighet och god vilja, som nu ägt rum i vår huvudstad. Denna manifestation är oss dyrbar icke på grund av någon tom nyfikenhet eller såsom anledning till nationalhögfärd, utan därför att vi i den tro oss se gryningen till en ny era, som skall följa på tider, mörka av missförstånd och hat, lidanden och olyckor.

Vi glömma förvisso ej att den väg, som återstår att vandra,

Landshövding Hjalmar Hammarskjöld, Upsala.

alltid skall vara fylld av faror och svårigheter. Vi förstå att det i denna ofullkomlighetens värld icke finnes och aldrig skall finnas några universalhjälpmedel. Det finnes inga slutgiltiga lösningar på frågorna rörande det jordiska.

Även beträffande de problem, som röra det för det andliga livet och därigenom för religionen och kyrkorna väsentligaste, har konferensen med vishet avhållit sig från att söka en enhetlighet, som synes omöjlig att förverkliga och som kanske icke var ens önskvärd, då man tänker på det pris, som måste betalas genom att tvinga ett oändligt antal troende till bittra uppoffringar.

I stället för att ägna sig åt att söka åstadkomma ett enande ifråga om dogmer, riter och kyrkokonstitutioner har konferensen tagit till sin uppgift att fördjupa och stärka det för alla kristna gemensamma. Byggande på denna oförlikneligt säkra grund och hämtande ledning från det heliga ordet, har konferensen ägnat sin uppmärksamhet och sitt arbete åt ett stort antal av de viktigaste problem, som nu uppröra världen inom de skilda länderna eller i vad som träffande kallats nationernas inbördes beroende.

Är det ägnat att förvåna, om det på dessa områden visat sig svårt att komma till en fullständig serie slutgiltiga lösningar, som av alla kunna godtagas utan tvekan och utan förbehåll?

Nej, ingalunda! Människan är en lärling, och en lärling skall hon förbli, även sedan hon bett om och undfått den gudomliga nådens hjälpande kraft.

Allt beror dock på i vilken anda människan genomgår sitt lärlingskap. Alla ansträngningar skola bära mer verklig frukt och vara i högre grad ägnade att bidraga till den enskildes, familjens, landets och mänsklighetens sanna välfärd, när de ledas av den anda, som *bör* leda dem.

Religionen, tron, kristendomen sätta sin prägel på arbetet och tillåta människorna och folken att allt mer närma sig det

ideal, vi i våra bästa stunder drömma om och hoppas på. Och eftersom de enskilda och folken stå i ett nödvändigt inbördes beroende av varandra, kräves det *gemensamma* ansträngningar besjälade av *samma* anda, religionens, trons, kristendomens anda.

Människan är icke endast en kristen; hon är också familjemedlem, arbetare eller arbetsgivare, medborgare eller tjänste-

Måltiden i Upsala universitets aula 30 augusti 1925.

man. Folket utgör icke endast en kyrka; det bildar också ett ekonomiskt samfund, en politisk enhet, en stat. Hos den enskilde och i alla de skilda samfunden måste de olika egenskaperna genomtränga varandra, eller, rättare sagt, måste det högre och eviga genomtränga det tillfälliga. Man har sagt, att den bästa kristne är den bästa soldaten, och däri ligger ingenting paradoxalt, ty det är icke soldaterna som bära skulden till kriget. På samma sätt borde man säga, att den bästa kristne är den bästa familjefadern, den bästa

arbetaren eller arbetsgivaren, den bästa medborgaren. Religionen är överallt och alltid — i det enskilda livet såväl som i det offentliga, beredd att leda, forma och fullända, så mycket vårt arma släktes kristna det tillåta.

Konferensen har mycket sysslat med de internationella förhållandena. Även här är det andan, som har den största betydelsen.

Vi önska alla freden och vilja bannlysa kriget. Detta förkastande av kriget träffar också vissa slag av fred. Ty om det väl icke finnes krig, som förefaller som fred, så möter man stundom situationer, fakta och handlingar, som kallas fredliga, men alltför mycket likna krig.

Vid kampen mot kriget, detta öppna åsidosättande av de normala och önskvärda förhållandena, får man icke glömma, att kriget i våra dagar ofta snarare är symptomet än sjukdomen, på samma sätt som febern säges vara kroppens reaktion mot en skada eller infektion, för vilken den utsatts. Det är själva orsakerna till det onda, som måste uppsökas och avlägsnas eller omintetgöras.

Vi känna alla, att det som bör träda i stället för våldet, det är rättens och rättvisans herravälde. Det rör sig givetvis här om den internationella rätten och om rättvisan mellan folken.

Just i detta avseende böra konferenser sådana som eder utöva ett oskattbart inflytande.

Alla lagar, även de som gälla en stats inre liv, måste för att kunna tillämpas och för att leda till resultat stödja sig på en allmän övertygelse om deras nödvändighet och nytta.

Beträffande de inre lagarna finnes det dock en erkänd makt, som fastställt dem och äger organ för att trygga deras efterlevnad.

Allt detta saknas beträffande den internationella rätten. Staternas samfund äger varken regering, lagstiftande församling eller ens gendarmer.

Därför är den gemensamma övertygelsens tillvaro ett så väsentligt villkor för den internationella rättens upprättande och tillämpning.

Denna gemensamma övertygelse förutsätter icke blott intressegemenskap utan även överensstämmelse i tankar, känslor och strävanden. En gemensam fond av detta slag existerar redan hos de kristna staterna. Men den kan bliva mycket rikare. Detta är en av de dyrbara frukter eder konferens skall ha burit, en av de grunder, som skall ha tillförsäkrat den en allmän tacksamhet.

Vi högtidlighålla i år trehundraårsminnet av Hugo Grotius' främsta arbete. Denne store man, som lagt grunden till ett den internationella rättens system, var också en kämpe för kyrkornas enhet. Jag vill icke däri se blott ett tillfälligt sammanträffande. Det är snarare det vältaliga uttrycket för ett naturligt sammanhang. Utan en för folken gemensam övertygelse är ingen sann och levande internationell rätt möjlig.

Men rätten är icke allt. Det finnes andra mellanfolkliga krafter, som denna konferens skall hava skänkt stegrat liv. Grotius' arbete bär titeln »De jure belli et pacis», om krigets och fredens rätt. Må det, genom Guds nåd, vara denna konferens beskärt att ha inlett ett skönt kapitel i den stora, ständigt växande och förnyade bok, som bär inskriften »De fide, spe et caritate», om tron, hoppet och kärleken.

Med denna förtröstansfulla välönskan hava vi äran att vördnadsfullt hälsa de här närvarande medlemmarna av det ekumeniska mötet.»

Efter nya sånger från OD-isterna höll patriarken Photios av Alexandria sitt tal på grekiska, tolkat till tyska av ärkebiskopen av Nubien.

I pressen återgåvos hans ord på följande sätt:

»Jag har här funnit ett folk, som lever i den största sämja

med sin överhet och med sina andliga ledare. Jag har hört många visa män, bland dem till och med kungliga prinsar tala. När allting tillgår så lugnt och med sådan noggrannhet i detta av Gud välsignade land, huru vore det då möjligt annat än att den himmelska nåden i rikt mått skulle vara rådande vid denna konferens? Och dock insmög sig understundom hos många deltagare tvivel: Hur skulle verklig endräkt kunna åstadkommas och upprätthållas vid våra överläggningar? Idag har en händelse av stor betydelse inträffat, en händelse, som förjagat detta tvivel. Vid gudstjänsten i domkyrkan framsades nämligen det Nicenska Symbolum på originalspråket.»

Patriarken slutade med en välsignelseönskan för Sverige och dess kungafamilj.

Efter långvarigt bifall tog professor Deissmann till orda och uppdrog ett historiskt perspektiv för sambandet mellan kyrka och universitet.

Från början hade evangeliet ingenting att göra med vetenskapen. Apostlarna kommo icke från föreläsningssalar i Alexandria, Aten eller Rom. Mästarens väldiga effata, som nyss i Domkyrkan brusade som en ny pingstvind över oss i sin arameiska urform, var intet akademiskt pergament, utan ande och eld, kraft från höjden. De första lärjungarna tänkte icke på att bygga universitet eller katedraler. Men båda lågo i kristendomens nödvändiga utveckling. Här hava vi vistats i Stockholm och Upsala. Gå vi sexton århundraden tillbaka, så säga vi Nicaea och Alexandria. Vad hade Nicaea varit utan ljuset från det alexandrinska tänkandets fyrbåk? När den vördnadsvärde patriarken Photios som nyss talat om sina intryck, i liturgin för vår avskedsgudstjänst på grekiska bad, jag säger med avsikt bad den nicenska trosbekännelsen, då syntes under ett heligt vigningens ögonblick tidsåldrarna som skilja Stockholm från Nicaea vara bortstrukna. Formeln som vi i våra teologiska seminarier kanske hava behandlat

blott såsom gammal kallnad metall, blev i denna heliga bekännelse glödande och flytande, lidelsen från dess uppkomst fanns åter i den, och vi kände oss alla en med den grekiske bekännaren i det sista och bästa, vilket han såsom det antika kristna Österlandets arvedel infogade i folkens högmässa i det nordliga Upsala.

Vad vore medeltidens tänkande utan Paris? Vad vore Englands kyrka utan de gamla brittiska universiteten? Vad vore den evangeliska kristendomen utan Wittenberg och Genève?»

Talaren hyllade Sveriges äldsta Alma Mater.

»Ur det djupaste lidande föddes den ekumeniska tanken här i Upsala såsom morgonrodnaden efter en åsknatt; den har förenat sig med allt, som i den sönderslitna mänskligheten ännu fanns kvar av evangelium och biblisk tro till ett nät, en gemenskap mitt i hatet och förödelsen . . . Det synes mig vara typiskt för de svenska universiteten, att de förmedla icke blott ett högt mått av nationell akademisk bildning, utan därtill foga ett högt mått av europeisk bildning, härigenom överlägsna många andra universitet. Icke endast de vida omkring kända forskarna och akademiska lärarna i Upsala med dess rektor i spetsen förkroppsliga, rotade i det bästa fosterlandet äger, dock samtidigt Goethes typ, den goda européen. Även de många unga akademiker som outtröttligt hava stått vid vår sida under dessa Stockholmsveckor såsom språkkunniga och förfarna hjälpare och blivit våra vänner, hava visat oss vad Upsala och de svenska universiteten äro och förmå. Dubbelt skola vi glädja oss över att i framtiden igenkänna deras vita mössor på de europeiska och amerikanska universitetsstädernas gator. Avskedet från Stockholm och Upsala blir svårt för oss alla. Dock, vi taga de dyra namnen med i våra hjärtan såsom kännetecken på världsomfattande kristen och akademisk gemenskap. Men Alma Mater Upsalensis gäller vårt sista tack. Vivat Academia.»

Biskop Charles H. Brent yttrade därefter, att de svenska inbjudarna fyllt gästfrihetens bägare ända till brädden, men att tacksamhetens bägare strömmar över för gästernas vidkommande. Hälsad av applåder, framförde därefter professor Monod levande intryck från sitt besök i Sverige. Dem kan ingen taga ifrån oss. Därefter talade lordbiskopen av Winchester, vilken tackade för den lysande gästfrihet, som kommit de inbjudna till del.

»Här i närheten ligger Gamla Upsala, där hedendomen länge rådde. Så småningom blev den övervunnen av Kristi ande. Vi behöva förena oss om ett korståg för att åt kristendomen erövra orter, där hedendomen ännu håller sig kvar. Sådana platser finnas mångenstädes, hemmet, det sociala tillståndet, förhållandet mellan samhällsklasserna och mellan nationerna.»

FJÄRDE KAPITLET.

Gemenskap i tillbedjan och tjänst.

1. Adoratio.

Frågar mig någon om huvudsaken vid Mötet, svarar jag utan ett ögonblicks tvekan: de gemensamma gudstjänsterna. Ty i dem uppenbarades en enhet som för många var en uppenbarelse.

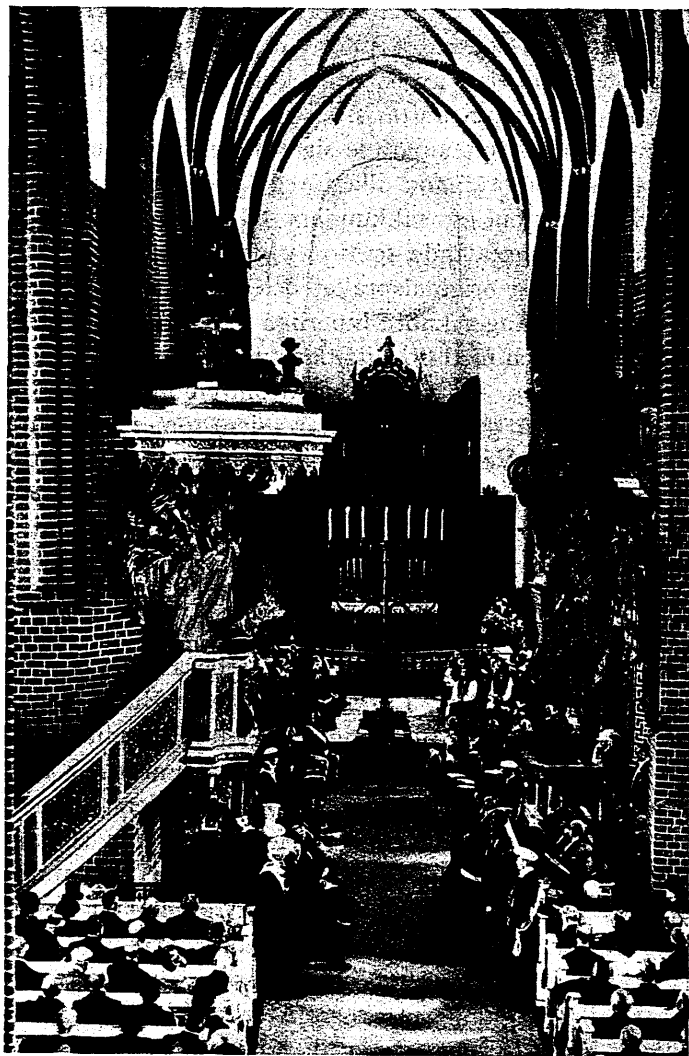
»I alla dessa gudstjänster kände man Mötets hjärtslag. *Endast den som med hela sin själ tog del i dessa gudstjänster, som under bön levde med i Mötet, kunde i detsamma skåda Kristi kyrkas enhet.* Endast en sådan var i stånd att i alla utgrenade och tröttande förhandlingar som förde djupt in i det profana livet i världen fasthålla Mötets religiösa medelpunkt. Endast en sådan kunde i de otaliga talarnas ord märka de kristna hjärtetonerna. På två punkter bröt den kristna grundtanken igenom med makt. I den första dagens programmatiska föredrag och i den stora debatten om krig och fred.» (Heiler.)

Communio in Adorando et Serviendo Oecumenica, »Ekumenisk Gemenskap i Tillbedjan och Tjänst», blev namnet på den psalmbok som Svenska Kommittén utgav. Skulle vi verkligen göra oss möda därmed? Den kostade mer arbete än någon gärna kunde ana, och den medförde stor kostnad. Två användbara och flitigt använda slika sångsamlingar finnas redan. Kristliga Föreningarnas av Unge Män, Lau-

demus, och den Kristna Studentrörelsens samling, Cantate Domino, vilka också broderligt låtit oss använda vissa texter. En medverkande önskan var att, när kristenheten skulle mötas i Stockholm, även låta den känna något av den nordiska kyrkans själ i psalmer från Sverige, Danmark, Norge, Finland. I och för översättning sattes i gång en vidlyftig korrespondens, även med Nya Världen. Det korta efterordet giver besked. Knappast någon del av Mötet har vunnit så enstämmigt erkännande som denna psalmbok från kyrkans bibliska, grekiska, latinska och nyare diktning.

»Den enastående gemensamma sångboken Communio ... gav oss samma toner för fyra språk. Med en mun kunde vi prisa Gud i kyrkans varmaste psalmer. Det behövdes intet 'trons Nicaea', ty konferensen var ens till sinnes, i trons centrum, Guds och vår Herres Jesu Kristi tillbedjan. Om man får kalla det för trosenhet, vilket för visso icke kommer enstämmigt till uttryck i det teologiska tänkandets lärosatser, men väl i den kristna andaktens bekännelse, så vilade den kristna kärlekens världsmöte på den kristna trons enhet.» (Engelhardt.)

Arthur Judson Brown skriver, att det var väl värt att resa så långt för att höra den mäktiga strömmen av toner i psalmer sådana som Vår Gud är oss en väldig borg, och »The Church's one foundation». Mystikern Heiler låter sitt hjärta tala: »Den religiösa enhetstanken, som kom till överväldigande uttryck i ingångsliturgien, grep de i hjärtat innerligt deltagande dagligen på nytt i gemensam sång och bön. Varje dag började med en andakt i sessionssalen. Skriftordet, som förelästes, skulle vara ledstjärna för alla frågor och allt arbete. I helig tystnad tillbad församlingen Honom, som ville uppenbara sig för henne, och i innerlig förbön tänkte hon på alla dem, som hennes arbete gällde. Höjdpunkten i varje morgonandakt utgjordes av det gemensamma Fader Vår. En var sade det på sitt språk, och dock var det en stor bönekör, be-

I Storkyrkan den nittonde augusti.

själad av en ande. I detta ögonblick, då ortodoxa och anglikaner, lutheraner och reformerta, baptister och kväkare ställde sig med varandra inför Guds ansikte, märkte man starkast verkligheten av en enda kyrka. Man kan icke säga annat än mysterium unitatis.

På samma vis uppenbarade sig enheten i de gemensamma sångerna som omramade alla föredrag och diskussioner.

En kommission av sakkunniga hade utarbetat en egen sångbok, som omfattade sextio av de skönaste hymner och kyrkopsalmer på originalspråket och i översättning på flera språk. Dessa sånger knöto innerliga band med de olika kyrkosamfunden och med de olika kristna samfunden i alla tider och konfessioner. Så sjöngo vi aftonhymnen Phos Hilaron från den gamla grekiska kyrkan, den romerska liturgiens tunga hymner, Vexilla regis prodeunt (Venantius Fortunatus) och Veni Creator Spiritus som tillskrives den helige Bernhard. Franz Xavers O Deus, ego amo te och kardinal Newmans Lead, kindly light (författad liksom det yppersta av hans uppbyggande andliga alstring medan han tillhörde den anglikanska kyrkan).

Där hörde vi åter och åter de kostbaraste tyska kyrkopsalmer, Luthers trots, Luthers Eine feste Burg, Paul Gerhardts O Haupt, voll Blut und Wunden och Befiel du deine Wege, Nicolais Wachet auf, ruft uns die Stimme och Bogatzkys Wach auf, du Geist der alten Zeugen, Versteegens Gott ist gegenwärtig och Zinzendorfs Herz und Herz vereint zusammen. Det fattades icke äkta reformerta psaumes et cantiques såsom Théodore de Bèzes Comme un cerf altéré brame och Vous qui sur la terre habitez, chantez à haute voix, Lawrence Tuttietts O, quickly come, dread judge of all. Även talrika anglikanska sånger: Hebers Holy, holy, holy, Topladys Rock of ages och Sarah Adams' Nearer, my God, to thee. Dessutom de skönaste svenska psalmerna av Franzén och Wallin. Även danska, norska, holländska. En mång-

COMMUNIO

IN ADORANDO ET SERVIENDO OECUMENICA

PSAUMES ET CANTIQUES

POUR

LA CONFÉRENCE UNIVERSELLE DU CHRISTIANISME PRATIQUE

GESANGBUCH

FÜR

DIE WELTKONFERENZ FÜR PRAKTISCHES CHRISTENTUM

HYMNBOOK

FOR

THE UNIVERSAL CHRISTIAN CONFERENCE ON LIFE AND WORK

KORALSÅNGBOK

FÖR

ALLMÄNKYRKLIGA VÄRLDSKONGRESSEN

STOCKHOLM 1925

gestaltad psalmbok gjorde det möjligt för församlingen att 'endräktigt med en mun' prisa Gud, varom aposteln talar. Man erinrades ständigt om orden i Veni sancte spiritus: 'Du som av alla tungomål och land församlar folken i Herrens Jesu Kristi tro.' Alla sångerna i Communio Oecumenica hava erhållit en särskild helgd för dem, som sjöngo dem med fullt hjärta i Stockholm. De äro icke längre folkkyrkliga sånger utan ekumeniska psalmer, som övergått till hela kristenhetens besittning.» Så långt Heiler.

I en kritisk uppsats betygar Church Times' korrespondent att Mötet givit honom inblick i världar som han dittills föga kände, och även förmedlat åt honom härliga andliga erfarenheter i gemensam bön och i gemensamma gudstjänster.

I Neue Kirchliche Zeitschrift skriver doktor Engelhardt: »Världskyrkomötet var en demonstration för enheten. Historikern skall i dess akter icke finna något av den hatfullhet och de ränker, som göra konciliernas historia så vedervärdig för teologen. Deltagarna märkte den utan överenskommelse självklara föresatsen att i diskussionen undvika allt som kunde såra. Den var buren av en våg av mänsklig och kristen ansvarskänsla. Men det skönaste var de gemensamma gudstjänsterna. Den evangelisk-lutherska gudstjänsten hade inget som kunde såra grekerna, om de också kanske saknade många sedvänjor och inrättningar hemifrån. Den grekiska gudstjänsten, det vill säga minneshögtiden efter förre patriarken Tichon i Gustaf Vasa kyrka på kvällen den 23 augusti, innehöll ingenting som kunde vara anstötligt för en lutheran, om han kanske också hade mindre sinne för ceremonierna.»

Professor Choisy påpekar att kyrkosamfunden utom Brödraförsamlingen och kväkarna hittills väsentligen rört sig på ett nationellt plan. I Stockholm höjde de sig till universalism eller ekumenicitet. En följd av de närmare förbindelserna mellan kyrkosamfunden borde enligt hans åsikt vara, att den

reformerta kulten hämtar böner, sånger och liturgiska moment från den gamla primitiva kyrkan utan att övergiva de egna traditionerna, den bibliska enkelheten.

En engelsk biskop tolkar mångens erfarenhet. »De som reste till Stockholm funno den fröjdefulla erfarenheten bokstavligen besannad dag efter dag, då vi samlades i salen eller bådo i kyrkan, nämligen att vi överskredo våra skilda nationella och ekonomiska grupperingar. Där fanns en oupplöslig Andens enhet genom Jesu Kristi band.»

Den ene efter den andre meddelade sin upptäckt. De kände Apostolicums och Nicenums ord om Una Sancta Catholica Ecclesia, den andliga enheten mellan alla sant troende var för dem en trons visshet. Men nu upplevde de en gemenskap djupare och härligare än några mänskliga ord kunde uttala. Egentligen är det föga förvånande, om människosjälen renast uttrycker sin andliga hemlighet och kyrkans enhet, då hon i tillbedjan faller ned inför den Allsmäktige och då hon ger sig ut efter Frälsarens föredöme och ord i hängiven, självförglömmande tjänst. Det var detta som många i och efter Stockholm vittnade om.

»Om Gud är en och om hans verk med oss i själva verket är ett och detsamma, så måste det finnas en gemenskap, en enhet de kristna emellan, även om de själva inte *förklara sig* såsom en enhet. Man skulle väl med Paulus kunna kalla denna gemenskap för upplevelsen av Kristi hemlighet.» (Berggrav.) »Tredje artikelns tro, tron på en allmännelig, kristen kyrka, de heligas samfund (som är noga att skilja från den författningsmässiga kyrkan) denna tro på den Helige Ande har blivit stärkt.» (Siegmund-Schultze.)

Denna enhet vanns således ej genom att försiktigt undvika tvistepunkter eller till äventyrs begränsa sig till ett minimum av kristna eller religiösa satser. Utan den ernåddes genom en motsatt metod, genom att vi fördjupade oss i umgängelsen med den Högste och således nådde fram till en enhet, som

uppenbaras i lovsång och bön och tjänst i det kristna livet och dess sanna uttryck fullkomligare än den någonsin kan uttalas i dogmatiska satser, huru nödvändiga och, enligt samtliga vittnesbörd på Mötet, huru ömtåligt respekterade klara övertygelser och de av århundradens erfarenhet och tanke skapade läroformuleringarna och trostankarna än äro.

»En akt av inbördes förtroende» inledde mötet enligt Scheer, deputerad från Elsass. »Man uppreste vid dess ingång inga dogmatiska skrankor såsom förut skett. Det var tillräckligt, att vi ställde oss under Kristi namn, för att vi skulle kunna samverka. Det är något mera än föregående kyrkomöten velat. Ty att antaga den kristna andemeddelelsen såsom grundval är egentligen att eftersträva den kristna tankens fulla utstrålning i alla dess yttringar. *Det är således icke ett minimum, utan ett maximum,* man strävar till. Härutinnan var Stockholmsmötet i sanning universellt, och verkningarna därav kunna icke undgå att göra sig märkbara. En omflyttning har skett. Beslutet att följa Kristus är början. Att utsträcka hans herravälde till hela livet och hela världen är målet, en lycklig nyhet, som har löfte i sig.»

The Lutheran Companion, Augustanasynodens organ, tolkar överraskningen över huru lika de tankar voro, som talare av olika nationaliteter framställde. »Kristi ande är överallt densamma. Även i trossaker uppenbarade sig stundom en överraskande överensstämmelse. Den grekiska gudstjänsten hade kunnat hållas i en luthersk kyrka. Även konservativa och därför betänksamma människor måste medge, att förväntningarna överträffades. Nu måste sådden växa, tills skörden är mogen.»

Presidenten Cadman har ett djärvt ord om vad han erfor i Stockholm av de kristnes enhet:

»För första gången efter det sextonde seklets revolt, som sönderslet kyrkan, har det cyniska skämtet, att kristendom

är gemensamt namn för ett antal olika och trätlystna religioner, blivit för en stund nedtystat. För första gången sedan Luther spikade sina teser på kyrkdörren i Wittenberg hava de skingrade och söndrade avdelningarna av den evangeliska tron sammankommit, hava de erinrat sig det Liv och de Avsikter som äro 'trosbekännelsernas trosbekännelse, innefattad i och uppstigande ur verkens verk'. För första gången

I Storkyrkan den nittonde augusti.

efter den västerländska medeltidens sammanstörtande började ett begynnande kyrkligt medvetande droppa in i den söndrade protestantismens blod och göra det rikare genom egenskaperna av en ny katolicism som skall bliva frukten av frivillig anslutning. Äntligen hava de farliga fördomarna påvisats som skapats av en överdriven nationalism. Dess oförnuftiga anspråksfullhet, dess politiska krav och dess internationella brott, dess oupphörliga fordran på kyrkorna att blint lyda dess befallningar kunde icke undslippa att bliva upptäckta i Stockholm. Dr. W. Adams Brown har kort sagt

att 'Occident och Orient, västerns reformerade kyrkor och den gamla moderkyrkan, som bär namnet ortodox, sutto sida vid sida i konciliet för att inför all världen vittna om enheten i deras liv i Kristus'. Endast två samfund voro ej närvarande. Romerska kyrkan av dogmatiska anledningar, och sektmänniskor som betrakta strävan efter enheten i vår välsignade Herre såsom en ringa ting eller kanske andligt ödesdiger.»

En norsk deltagare yttrade till Heiler att det egentligen enande under Mötet icke var Life and Work, utan Faith; ehuru de dogmatiska frågorna höllos strängt borta från programmet, så var mötet dock icke blott socialt etiskt, utan kristet religiöst.

2. Storkyrkan nittonde augusti.

De kommo från öster och väster och söder, en och annan även norrifrån, och medan alla Stockholms klockor ringde och orgeln spelade trosbekännelsen, återgiven i mäktiga och uttrycksfulla toner, satte de sig i bänkarna i Stockholms Storkyrka eller församlade sig i de två sakristiorna, Österns vise eller åtminstone ortodoxe män jämte ett fåtal monofysiter och nestorianer i den ena och i den andra kristenhetens tjänare från alla världsdelar, icke endast från Europa och Amerika och Afrika, utan även från Indien, Kina, Japan och den yngsta världsdelen, Australien.

Processionen gick fram till altaret förbi den sjuarmade ljusastaken. Låt oss höra Journal des Débats' särskilde korrespondent: »De som för tre dagar sedan sågo Mötets procession träda fram i Storkyrkan i Stockholm, skola inte glömma den gripande och underliga anblicken, denna blandning av kärvhet och pomp, av gammaldags formtrohet och sträng modernitet, gyllene mitror, herdestavar, sidenhattar,

biskopskors, pipkragar, långrockar, svarta dräkter, skarlakansröda mässhakar, Wittenberg och Alexandria, Genève och Canterbury, Berlin och Thyateira, Bombay och Paris, Metropoliten av Malabar och le pasteur Appia, Dekan Herold från Winterthur, ärkebiskopen av Nubien, patriarken Farsky från Prag, biskopen av Winchester och alla skiftningarna i Amerikas kristna värld, dignitärer och evangelister, tjänstemän och apostlar. Från orgeln nedströmma över dem tonerna av det nicenska Credo. Tillsammans skola de sjunga Te Deum och Luthers psalm på fyra tungomål. Alla tidevarv, alla traditioner smälta samman. Ingen diskussion på Mötet har till denna stund så fängslat och gripit intresset som när detta tåg gick fram.»

Generalsekreteraren Henry A. Atkinson of New York City yttrade dagen därpå i sin korta redogörelse: »Ingen som var närvarande vid inledningsgudstjänsten igår i Storkyrkan och såg den underbara processionen, som företrädde tre femtedelar av alla världens kristna kyrkosamfund, kan någonsin glömma den anblicken. Ingenting liknande har under måhända femton århundraden inträffat.» Han yttrade detta med en viss tillfredsställelse. Ty för en tidningsman bekände han i samma veva: »Ända in i sista minuten såg det hela omöjligt ut».

För många förblev detta ögonblick Mötets höjdpunkt, när först de officierande svenska prästerna i mässkrud, sedan den långa raden av kyrkans tjänare från de amerikanska, brittiska och europeiska sektionerna och från den ickeortodoxa orientaliska kristenheten i övrigt och sedan den ortodoxa kyrkans ombud, omgivande patriarken från Alexandria, trädde fram i sina kyrkliga högtidsdräkter. Processionen symboliserade en förening av Österland och Västerland som aldrig tillförne ägt rum.

Den brittiska delegationen hade medfört författaren till Christian Citizenship och andra arbeten Edward Shillito med

uppgift att giva ut en kortfattad skildring avsedd för stor spridning. Den har nu utkommit under titeln: Life and Work. Första kapitlet har titeln: En procession, och där läses bland annat:

»På morgonen den nittonde dagen i augusti nittonhundratjugufem skred en högtidlig procession fram i Storkyrkan, Stockholms domkyrka, Sveriges konung och drottning jämte de andra medlemmarna av kungafamiljen hade gått in och intagit sina platser. I kyrkans skepp voro män och kvinnor samlade från många nationer.

Efter den civila processionen kom den prästerliga. En lovsång uppstämdes. De som tillbådo i templet sjöngo den var och en på sitt språk. De som tala engelska sjöngo: »Praise the Lord each tribe and nation».

Från den västra dörren inträdde en procession, sådan världen icke förut har skådat. Den var icke lång. Den hade heller icke någon ordnad skönhet som prydde den. Konstnären skulle hava smålett åt blandningen. Men för dem som kunde läsa dess mening profeterade den om en ny tidsålder i kristenheten, och när Kristi kyrkas saga är tillända, finnes det kanske plats för ett så brokigt sällskap.

Det såg ut, som om århundradena gingo tillsammans. De forna med de nutida, Athanasios' arvingar med Luthers och Calvins barn.

Prakt och enkelhet, rituell pomp och puritansk stränghet, svarta dräkter och skarlakansröda, akademiska insignier från alla länder, gyllene kronor och den protestantiska prästens enkla mörka dräkt . . .

Det var många som icke kunde sjunga, när denna procession gick förbi, men de blygdes icke över sina tårar. Framför dem upprullade sig i ett flyende skådespel den kristna kyrkans tragiska och ändå ärorika historia. Detta sällskap frambar som offergåva, ack, vilka skiftande minnen

av gamla tunga ting som skett
och strider längesedan

och jämte sådana minnen berättelsen om helgonen, som vandrade med Gud och igenom tårar le i stark triumf. Österns gamla kyrka hade skickat sina patriarker. Ortodoxa voro där, både slaver och greker. Namnen på listan voro tillräckliga för att återuppliva stora ögonblick i Kristi folks historia. Alexandria, Sofia, Nubien, de förde det flydda oss mycket nära. De hade kommit från kyrkosamfund som länge varit skilda från Västern. Många av dem hava såsom öar omgivits av Islams djupa och obarmhärtiga vatten. Några hade lärt sig vad det betyder att lida förföljelse för trons skull, men de hade aldrig förnekat det välsignade namnet.

Med dem kommo kyrkoförnyelsens barn från varje land i Europa. Många voro deras bekännelser. Många voro deras nationella traditioner. Igår skildes delar av dem genom kriget från gemenskap med varandra. Nu nalkades tyskar och fransmän sida vid sida altaret. Från Amerika och Storbritannien hade sändebud kommit från nästan varje samfund. Men en gestalt i denna procession var icke så mycket en symbol av det förgångna som en profetia om framtiden. Biskop Motoda av Tokio var, skulle man vilja säga, en härold sänd i förväg av den kyrka som stiger upp i Östern, och i honom voro en mängd ofödda själar närvarande.

Varje dag hållas nog någonstädes i kristenheten processioner som äro mera lysande i färg och pomp än denna i S:t Nicolai kyrka i Stockholm. Men ingen har kunnat bringa oss synen av den fjärran horisonten närmare. Låt vara att den är dunkel och övergående. Men de som sågo den processionen skrida förbi, skönjde ett ögonblick som i en glimt den oräkneliga skaran som vandrar in i Guds stad från norr och söder, från öster och väster. De hade i tron sett det föresatta målet, och de kunna gå tillbaka med tålamod och hopp till sitt liv och sitt arbete.»

Den schweiziske tolken Alphons Koechlin skriver i sin bok: »Nicaea och Wittenberg, Syrien och Genève, New York och Jerusalem, Stockholm och, ehuru osynligt, Rom, Shanghai och Winterthur, Canterbury, Alexandria och Prag, det tjugonde, det sextonde, det fjortonde århundradet voro alla närvarande ... och hur olika varandra. Den klara glansen dolde icke den mörka tragik, som ligger däri, att alla dessa Jesu samlade bekännare och ombud från hans kyrkosamfund som äga samma evangelium och strävat med samma allvar att tjäna samma sanning, kommit så långt ifrån varandra i uppfattning och sed.

Så mycket större var det att se att så olikartade syskon, vilka stamma från samma fadershus, men förts och utvecklats på så olika vägar, äntligen återfunno varandra för att glädjas över det enda stora faktum, att de höra tillsammans och måste höra tillsammans. Sexton hundra år hade förflutit sedan Orient och Occident för sista gången voro samlade i konciliet i Nicaea år 325. Nu blev Stockholm efter århundraden platsen för ett nytt första möte, början till en ny enhet, som måste bygga sin fasta grund och sitt stormsäkra hus på den vunna marken.»

Vi lämna ordet åt Rob. C. Francis i den nord-amerikanska litterära tidskriften The Nation.

»Begynnelsegudstjänsten i Storkyrkan eller Domkyrkan kommer att stanna i minnet, sedan många av de andra sammanträdena blivit bortglömda. Mot en bakgrund av ädel arkitektur och musik och i närvaro av en stor och utvald menighet, gingo konungen och drottningen med andra medlemmar av konungafamiljen uppför sidogången till sina platser nära altaret, åtföljda på avstånd av den märkligaste kyrkliga procession vi någonsin sett. Biskopar och ärkebiskopar, patriarker och metropoliter från många länder och samfund med sina mitror, stavar, mässkläder och kronor. Det var som om medeltidskyrkans historia hade blivit

levande igen och som om karaktärer från dess olika kapitel hade bildat denna procession för att undervisa en senare tidsålder. Där funnos ansikten och gestalter likaväl som kläder, vilka tycktes höra hemma någonstädes mellan Konstantin och reformationen. Ingen kunde åse detta högtidliga skådespel utan att gripas, men känslorna som uppväcktes i skaran voro nog olika. Det berättas om en ung amerikansk delegat, som tyckte det hela var fult och fick roligt åt det, när en österlänning kom med en grann krona på huvudet.»

Från Nya Världen böra vi också lyssna till en biskop, som är en apostolisk natur och en gudsman. Brent skriver: »Vad helst mötet för övrigt uträttade eller icke uträttade, står gudstjänsten i Storkyrkan och kommer att stå såsom en upplysning om och ett exempel på vad som icke borde vara enstaka utan vanlig gemensam tillbedjan i vidaste mening. Det högtidliga Te Deum, sjunget på det sonora latinska språket, återkastades i antifoniska versrader från altare till kör och från kör till altare. Den officiella psalmboken, kallad Communio, var ett mästerverk. Den gav på fyra språk och i samma meter och melodi översättning av sextio väl kända psalmer, som dagligen sjöngos under hela Mötet. Höjdpunkten och avslutningen av gudstjänsten i Storkyrkan var Luthers psalm. Det var liksom ett brus av stora vatten, när denna samklang på flera språk genljöd genom katedralen. Babel var fallet och en underlig rikedom kom från de fyra språkens sammangjutning. Här sjöng en svensk en vers på franska, där en tysk på engelska, där en fransman på tyska. En berömd tysk forskare berättade mig, att han under hela Mötet alltid sjöng psalmerna på deras originalspråk. Mången som tänker på vad som var en märklig erfarenhet under Mötet, undrar varför kristna med olika namn icke oftare söka sammansmälta sina olikheter i

broderskapets vita låga genom att dyrka Gud och människosläktets Fader med ett sinne och en röst.»

Följande intryck gjorde gudstjänsten i Storkyrkan på en östeuropeisk tysk lutheran Schmidt: »I Storkyrkan äro ledarna för alla stora kyrkor i världen, med undantag för den romerska, församlade. Stor tystnad råder i den av otaliga ljus upplysta, med en rikedom av blommor smyckade helgedomen. Gudstjänsten tager först så småningom våra tankar från denna glänsande brokiga prakt. Psalmerna tona i många världens språk. Men samma melodi skanderar de olika orden. Man har sammanställt sextio psalmer till en enhetlig sångbok, Communio. Svenska präster hava utfört jättearbetet att låta översätta de olika kyrkosamfundens mest betydelsefulla psalmer till tyska, franska, engelska och svenska och giva dem en enhetlig melodi. Framför altaret stå biskopar och präster i gröna, röda och vita skrudar. De två unga svenska mässkrudade prästernas altarsång med deras underbara röster klingar högt genom rummet och ger intryck, för oss evangeliska från Tyskland främmande, helt främmande. Vi tyskar hava behållit mycket litet av den synliga kyrkan och för den osynliga kyrkan synes oss denna gudstjänst kanske icke vara rätta platsen. Efter kort liturgi står den engelske lordbiskopen i Winchester i sin skarlakansröda talar på predikstolen och håller efter engelsk stil i folklig och ledig ton sin predikan ... När han slutar, följer ett storartat av den svenske biskop Billing uttalat och av alla i bön beledsagat Fader Vår på alla språk.» Till slut anmärker författaren om Vår Gud är oss en väldig borg: »De andra sjöngo psalmen i översättning. Vi efter Martin Luthers egna ord.»

Kanske är det anledning att bevara ordningen för detta brödratåg. De tjänstgörande prästerna öppnade det. Sedan följde den västerländska kristenheten företrädd av två unga prästmän, alla ur sydvästra sakristian. Ur sydöstra sakri-

stian framträdde därefter Österlandets ombud, företrädda av kyrkoherde Hellerström och doktor Neander. Sist kommo mötets fyra ordförande.

Gudstjänstens andliga innehåll, ritualets trohet mot historien och fasta enkelhet var värdig detta ögonblick. Vad skulle ljuda först, om icke tillbedjan. Ty det gällde en kristen gemenskap, en Communio, som visserligen ännu icke representerar hela den kristna kyrkan, men ändå större delen av henne, och som har varma förebedjare och förespråkare även i sådana samfund, som icke lystra officiellt till kallelsen. Denna kristna gemenskap har i följd av kyrkans historia, den mänskliga oförmågan att fullkomligt fatta och uttala sanningen och det andliga livets allmänna villkor, icke, eller åtminstone ännu icke, funnit sin enhet i trons formulering, gudsdyrkans riter och kyrkosamfundets författning, men den är icke desto mindre verklig, denna Communio. Den är, såsom den flerspråkiga psalmbokens titel angiver, en Communio, en gemenskap, allomfattande i tillbedjan och i kärlekens tjänst. Communio in adorando et serviendo oecumenica. Mötets syfte var att stärka, uppenbara och tillämpa denna gemenskap. Tillbedjan kan icke rätt utövas utan kärlekens tjänst. Men det kristna tjänandet kan heller icke bliva en verklighet utan tillbedjan. Gudstjänsterna, andaktsstunderna, nattvardsgångarna, morgonbönerna eller meditationerna hade därför på Mötets program en lika väsentlig och nödvändig plats, som samtalen om huru kyrkan och de kristna bäst skola utföra den tjänst, till vilken de blivit kallade och om vilken Tjänaren framför alla yttrade att han kommit icke för att låta sig tjänas, utan för att tjäna och giva sitt liv i tjänsten.

Således måste början ske med Te deum laudamus, O Gud, vi lova Dig. Johannesevangeliets ord lästes om de kristnas enhet i Gud och Kristus. Predikan inskärpte Frälsarens maning: »Gören bättring, ty Guds rike är nära». Det är

för en gångs skull en predikan som icke bara ideal skt fyllde ögonblickets krav, utan som tål att läsas om igen. Till tjänst för andra predikanter vill jag här skvallra ur skolan. Den massive biskopen fann vid ankomsten till Stockholm, att den predikan, han på begäran sänt i och för tryckning på förhand, var alldeles för lång. Tror ni att han strök några satser eller sidor och lappade ihop återstoden? Nej, han tog sig för att skriva om hela predikan. Han ville giva den rytm och proportioner. Han skrev den kanske mer än en gång till nyes. Vad vet jag. Det tog honom nära två dagars drygt arbete. Men läs den. Kan den göras kortare? Kan någon sats få en mera expressiv form? Det intryck denna predikan gjorde, visar att arbetet lönar sig. Jag tänkte på ett ungdomsminne från den anglosaxiska predikokonsten, vilken kanske föresvävar en och annan okunnig och andligt lättjefull predikant, när han hasplar ur sig ur ögonblickets så kallade ingivelse. Dwight L. Moody, den store amerikanske väckelsepredikanten, berättade för mig en sommardag 1890 i sitt hem i Northfield, om hur sorgfälligt han förberedde sin fria förkunnelse. Han sade: »När jag berättar en anekdot, tror folk att den flyger i mig, medan jag står där. Men i själva verket går jag igenom den på förhand ord för ord för att den skall göra bästa möjliga verkan.» Den som har den ansvarsfulla förmånen att tala till Guds menighet kan icke ägna för mycket arbete, eftertanke, bön och studium åt vad han har att säga.

På huru många språk viskade själarna fram sitt för den Allsmäktige hörbara Fader vår? Man räknade ut närmare ett trettiotal tungomål. Gudstjänstens katolicitet blev evangelisk, trosvarm och offervillig, då vi alla instämde i Martin Luthers psalm, som är en bekännelse ur hans hjältesjäl till Fadern: »Vår Gud är oss en väldig borg», till Sonen: »Vår egen kraft ej hjälpa kan», till Anden: »När ibland oss

Herren bor», och »Guds ord och löfte skall bestå. Vi det i hjärtat bära.» Hade den västerländska kristenhetens gamla tungomål latinet ljudit i Te Deum, svenska landets språk i skriftläsning och böner, engelska från predikstolen och tyska och franska i psalmen, och samtliga tungomål i Herrens bön, så skulle väl också Nya testamentets, Platons och Pauli språk, ljuda i denna gudstjänst, då vi hade ibland oss den förnämste då levande målsmannen för den grekiska kristenhet som på sin tid utgjorde hela kyrkans moder. Patriarken trädde fram och läste på grekiska Välsignelsen.

Om trosenhetens uppenbarelse i den första gudstjänsten skriver Friedrich Heiler:

»Var processionen ett färgrikt skådespel, som åskådliggjorde de kristna kyrkosamfundens månggestaltade form, så var liturgien en vältalig symbol för kyrkans enhet i mångfalden, på samma gång en symbol för hennes alla sekel omspännande kontinuitet. En tysk kyrkopsalm av Johann Franck, 'Alle Welt was lebt und webet' bildade ingången. Ehuru sången sjöngs på fyra språk, överröstades språkens mångfald av melodiens enhet. När den väldiga sången förtonat, uppstämde två präster på det klangfulla svenska språket inledningsantifonen i den romerska matutinen, som besvarades av hela församlingen: 'Domine, labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam. Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuvandum me festina.' Efter den bajerska handbokens melodi ljöd det urkristliga lovprisandet, Gloria Patri. Sedan lästes ur Johannes' sjuttonde kapitel Jesu översteprästerliga förbön, den bortgående Herrens arv till lärjungarna. Ut omnes unum skulle vara lösen för kyrkomötets arbete. Såsom svar på Herrens ord följde den ambrosianska lovsången Te Deum, vilken utfördes på latinska språket i växelsång efter den gregorianska koralens majestätiska melodi. Himmelens kyrka — »apostlar, profeter och martyrer» — var nära denna bedjande försam-

ling, och på henne, en spegelbild av världskyrkan, besannade sig Te Deums ord: Te per orbem terrarum sancta confitetur ecclesia. Sedan besteg lordbiskop Woods i Winchester, den anglikanske primas' ställföreträdare, den minnesvärda predikstolen som höjer sig över den svenske reformatorns Olavus Petri, Lutherlärjungens grav, och predikade över orden: Gören bättring, ty himmelriket är nära. Det var en vädjan till trons och kärlekens krafter. Hans maning klingade ut i de tillitsfulla orden: I Kristus kunna vi göra det omöjliga möjligt. Vi tro att hans ande skall hjälpa oss i våra överläggningar. Vi bekänna att han allena är vårt hopp, rex regum et dominus dominorum. Sursum corda — habemus ad Dominum. Därefter anropade församlingen Andens bistånd för det stora enhetsverket — kören uppstämde på latin Pingstsantifonen: Veni sancte Spiritus, Reple tuorum corda fidelium et tui amoris in eis ignem accende: Qui per diversitatem linguarum cunctarum gentes in unitate fidei congregasti! Denna hymn förekommer likaväl som Te Deum på latinska språket i Sveriges kyrkopsalmbok.»

»Under andlöst lyssnande hos den stora menigheten bad en av liturgerna Fader Vår, den bön som enar alla skilda kristna samfund. Högt och fröjdefullt ljöd därefter på den svenska melodien Benedicamus, varpå den svenske biskop Billing med Aronsorden och den alexandrinske patriarken enligt den grekiska liturgien nedbad Guds välsignelse. Den tyska Lutherpsalmen Vår Gud är oss en väldig borg med sin trotsiga melodi avslutade liturgien. Textens många språk förlorade sig i den brusande jättekören.»

Från många håll i Nya och Gamla världen har man skildrat dessa ögonblick, då Fader Vår lästes tyst och då Lutherpsalmen sjöngs med kraft av var och en på hans språk, det är på över ett tjugutal tungomål, såsom uppenbarelsestunder av Guds och den kristna enhetens härlighet. Någonstädes omtalas Lutherpsalmens taktfasta inbrytande i den från

Rikssalen den nittonde augusti.

den allmänneliga kyrkans skilda tidevarv hopvuxna gudstjänsten såsom ett själens sakrament, icke minst för tyskarna, vilka genom isoleringen, svälten, lögnen och den inbördes missstron nästan glömt bort, hur det var före kriget.

Bland tyskarna och de neutrala funnos säkerligen flera än Deissmann som följde regeln att sjunga varje psalm på dess originalspråk.

Heiler fortsätter: Denna gudstjänst var katolsk, icke blott så till vida att den högkyrkliga högtidligheten verkade katolsk på protestantiska puritaner, utan också därför att liturgien till stor del var uppbyggd av katolska element. Ehuru romerska kyrkan icke företräddes av några ombud, var hon dock andligt närvarande genom sin världsomspännande liturgi, och dock var denna gudstjänst, som började och slutade med en evangelisk psalm, till sitt väsen evangelisk — en underfull symbol av en högre syntes av katolskt och evangeliskt.

Även vandringen från Storkyrkan har stannat i mångens minne. Dr. Ispir, statssekreteraren i Bukarest, nämner den bland de två starkaste intrycken. »Jag återvände hem full av intryck. Jag kan icke ge uttryck däråt i några få ord . . . Jag vill understryka två djupa intryck: Från kongressens öppnande till dess avslutande tog kronprinsen av Sverige del i mötena utan all officiell formalitet såsom en av oss. Med psalmboken i handen, sjungande och lyssnande, var Hans Kungl. Höghet ett mönster av uppmärksamhet. Dessutom gav Svenska Regeringen, socialistisk, hela sin medverkan åt kongressen.

Det andra intrycket, som skall förbli outplånligt i mitt hjärta, var processionen den nittonde augusti efter gudstjänsten från Storkyrkan till Rikssalen i Kungl. Slottet, där Hans Majestät Konungen av Sverige öppnade kongressen. För första gången i mitt liv hade jag förmånen att se för mina ögon visionen av den kristna kyrkans katolska ideal. Från de orientaliska sutanerna till de västerländska frackarna

bildade hundratals delegater, fyra i rad, representerande var sin kyrka, ett pilgrimståg mot idealets eviga stad, som skall förverkligas såväl i himmelen som på jorden. Det var en storslagen manifestation.»

3. Sancta Clara.

Fredag kväll.

I kapitlet om Photios återkomma vi till den aftonen. Var trängseln ute på Clara kyrkogård och inne i kyrkan oerhörd, så överträffades den av en andaktsfull stillhet, som lyftes till en högre rymd när patriarken lydde sin plötsliga ingivelse.

»För de gemensamma gudstjänsterna som voro avsedda för hela konferensen få icke särskilda gudstjänster och andakter i andra Stockholmskyrkor glömmas. Den tjugufürsta augusti hölls en aftonandakt i Sancta Clara, som strålade i ett hav av ljus. Patriarken Photios av Alexandria, ärkebiskop Germanos, Ekumeniska Patriarkatets ombud och ärkebiskopen av Nubien höllo varma anföranden, som, till följd av sitt enkla, i sanning bibliskt evangeliska innehåll gjorde ett djupt intryck på den församlade svenska menigheten. Oförgätligt är för mig det ögonblick, då den åttioårige patriarken visade på altartavlan med den Korsfäste och förklarade, att endast i den korsfäste Förlossaren finnes frälsning för världen.»

. . . »De fyra gubbprofilerna framme i koret, två gråskägg, ett vitskägg, ett svartskägg, alla krönta av höga svarta huvudbonader, erinrade i sin klarhet och ro om några detaljer i Bellinis oförlikneliga tavla: 'San Marco predikar i Alexandria'. Dessa samlade ekumener ha ansikten som kunna ge fysionomisten att tänka på. Praktiskt fromma amerikaner, ansikten genomlysta av intellektualism som de båda

holländarnas, Dijkmeester och Aalders, bredvid mig; långhåriga balkanhuvuden som archimandriten Scribans och den helt västerländska typen hos den rumäniske professor Lupas.» »När patriarken och påven av Alexandria, Photios, talar, är det intet avstånd till folket. Hans böljande vita skägg, de vänliga ögonen bakom glittrande glas som spegla ljuset, hans röst som mild men stark tonar ut och ibland stegras till övertygande värme, ha sitt grepp om de lyssnande, fast de inte förstå orden. Deras innebörd anas genom rytmens stigande och fallande, hastigheten, avspänningen, innan tolken hinner bekräfta den. Sannerligen, en andlig vältalare, enkel och mänsklig, en apostolisk gestalt. Han ställer väldiga krav på uttolkarens smidighet, och de fyllas till och med, då han låter talets höjdpunkt bli en glödande invokation. Altarbilden, Kristi nedtagande från korset, blir den för alla synliga utgångspunkten för hans erinran om den högsta uppenbarelseformen av gudomlig kärlek, av den enda, allt överskyggande handlingen i världen: Kristi kärlek.» . . .

4. **Högmässan i Engelbrektskyrkan den tjugutredje augusti.**

För den som skriver dessa rader var högmässan Mötets höjdpunkt.

Konferensens stora flertal samlades stilla under Engelbrektskyrkans höga, stränga valv. Där behövdes icke min maning till stillhet och andakt i helgedomen, vilken maning en av de första dagarna fick välkommet understöd på en papperslapp, som biskopen av Bombay, en allt igenom andaktsfull personlighet, sände upp till ordförandebordet.

Under de höga valven ljöd församlingssången samlande, bedjande, bekännande, lovsjungande. Vi sjöngo först »Vi lova Dig, o Store Gud» (139) och som gradualpsalm »Så himlen med jorden försonade sig» (102: 3—5) samt före predikan,

sedan kören utfört »Singet dem Herrn ein neues Lied», »Du, för vars allmakts ord» (547: 1—2).

Hade en tysk hållit den första predikan då Internationella Kommittén började sitt arbete den 9 augusti, och hade en engelsman predikat vid öppnandet, och skulle en nordbo förkunna Ordet i Upsala Domkyrka innan vi skildes, så borde vid högmässan i mötets mitt en amerikan frambära vittnesbördet.

Ärkebiskop Nicolaus av Nubien, Kairo.

Redaktör J. Byström, Stockholm.

Arthur J. Brown är beprövad förkämpe för Life and Work. Han har aldrig sparat sig. Han räddade mänskligt att döma situationen i det farligaste och mest spännande moment som Mötets förhistoria kanske känner, nämligen en dag i Champel i Genève 1920. Han var även denna gång outtröttlig. Nu talade han till oss hjärtligt och beredde sinnena, efter det skriftermål som svenska stiftets förtroendeman i vår finländska systerkyrka på morgonen hållit, till Herrens Heliga måltid, som borde vara den kristna gemenskapens uppenbarelse, men som genom vrång mänsklig och alltför

mänsklig nitälskan blivit en sinnebild för splittringen och skiljemurarna som Herren Jesus var kommen att nedriva.

Efter predikan sjöngs »Ande av ljus och liv» (547: 3—4) och såsom kyrkobön med vederbörligt tillstånd Litanian i förkortad form. Efter tillredelsepsalmen »Guds rena lamm oskyldig» (94) leddes nattvardsgången av biskoparna i Växjö och Lund och sakramentet utdelades dessutom av pastor loci samt komministrarna A. Lindh, G. Kyhlberg, E. Arbin, B. Jonzon och docenten G. Lindberg, organistens broder. Kören anfördes av direktör David Åhlén.

Var skulle de kristnas enhet uppenbaras om icke i Herrens heliga måltid. Finnes det en grymmare karikatyr av mänsklig förvrängning av Frälsarens vilja och verk, vilket enligt Efeserbrevet bestod i att bryta ner skiljemuren, än när just kärlekens mysteriemåltid blivit skiljemuren framför alla andra?

I Engelbrektskyrkan firade nattvarden själv en återupprättelse. Var det himmelen öppnad, eller endast en jordisk syn? Skaran vandrade fram och knäföll. Själarna försjönko i mysteriet, Frälsarens lidandes hemlighet, och prisade Gud därför. Jag kunde icke undgå att se och fröjdas innerligt åt att till och med lärjungar tillhörande ytterligheterna inom de skilda riktningarna och samfunden inom evangelisk-katolsk kristenhet samlades där som bröder och systrar kring den store brodern Kristus.

Jag kunde heller icke underlåta att i Engelbrektskyrkan, liksom vid många andra tillfällen, besinna, hurusom vi varit ledda av någon, som vet mer och ser längre än vi själva. Människor skönja knappast det närmaste målet. Efter mångåriga förberedelser kom nattvardsgemenskap till stånd 1920—1922 mellan kyrkan i England och kyrkan i Sverige. Ingen av oss tänkte därpå, då Nordens förskonade ställning under världskriget helt naturligt hänvisade åtminstone oss här uppe till våra länder såsom en av de möjliga platserna

för kristenhetens möte. Och nu se vi hur skickelsen fogat det. Nattvardsgången i Engelbrektskyrkan och mycket annat som gav Mötet dess omfattning, och som gjorde det rikare på andligt innehåll och erfarenheter och löften, skulle icke hava kunnat komma till stånd utan denna nattvardsgemenskap mellan kyrkan i England och i Sverige. Det är så uppenbart som möjligt för var och en, som något känner kristenhetens andliga geografi, att den andliga enhetens betygande i detta djup och i denna utsträckning kan ske endast i ett kyrkosamfund som har såväl altare som predikstol i sina helgedomar och som med den evangeliska frälsningsläran förbinder pietet mot den gemensamma andaktens och tillbedjans hävdvunna heliga former.

När vi gingo fram där under tonerna från orgeln och kören eller insvepta i församlingens psalmsång, lutheraner och presbyterianer, anglikaner av evangelikal eller högkyrklig läggning, metodister och kalvinister, baptister, kväkare och herrnhutare, gammalkatoliker och den checkoslovakiska kyrkans förtroendemän, tyskar, fransmän, ungrare, checker, Österland och Västerland, då var det som en svag jordisk fortsättning av den stora skaran, vilken samlas inför Lammets tron.

»Höjdpunkten i den svenska högmässan, som omramades av underbara psalmer och körsånger, bildades i den gemensamma nattvardsgången. Ärkebiskop Söderblom och Rev. A. J. Brown (predikanten) skredo först fram mot altaret. Dem följde medlemmar av de mest olika folkkyrkor och frikyrkor. Anglikaner och lutheraner, reformerta och metodister, baptister och disciples of Christ förenade sig i återlösningens bordsgemenskap. Här knäböjde endräktigt den checkiska nationalkyrkans patriark bredvid Sachsens lutherske landsbiskop, den högkyrklige anglikanske biskopen av Bombay bredvid de reformerta prästerna från Schweiz. Detta ögonblick, då kristna från alla länder och alla kyr-

kor och alla teologiska riktningar förenade sig i Kristi kärleksgemenskap, var utan tvivel hela Mötets höjdpunkt. Med rätta säger ärkebiskop Söderblom: 'Mitt innerligaste och starkaste intryck var den andliga enheten, som uppenbarade sig för mig i sin heligaste och mest monumentala form vid denna nattvardsgång'. Här besannades ordet i den innerliga svenska kyrkopsalmen, som sjöngs vid denna gudstjänst:

'Oss alla vill du göra
Till dina vid ditt bord;
Oss alla, då du brödet tog,
Du slöt intill det hjärta,
Som för oss alla slog.'»

Wilfred Monod beklagar att icke alla: lutheraner, anglikaner, ortodoxa, som dock deltogo i samma gudstjänster och sjöngo psalmer kring samma altare, enhälligt förenades i Herrens måltid. Under högmässan i Engelbrektskyrkan höll han själv en predikan i den franska reformerta kyrkan, om vilken predikan en omdömesgill fransman sade, att den värdigt fortsätter traditionerna från den franska predikstolens yppersta alster. Eljest skulle han hava, i likhet med författaren till dessa rader och många andra, räknat det såsom mötets högsta erfarenhet att kristna bekännare från de olika samfunden med varandra knäböjde vid Herrens bord.

Vi kände alla att Anden och Kristi kärlek är för mer än de mänskliga ordningar, som vår begränsning härleder ur trohet mot vårt andliga arv. Många av de mycket strikta och noggranna kyrkomän som deltogo i denna nattvardsgång skulle förvisso icke vilja göra den till en regel. För övrigt föreligger ingen fara. De flesta återvända hem till sina fållor och fortsätta sin söndring. Men anden blev övermäktig. Den ömtåliga och av kyrkans historia invecklade frågan om nattvardsgemenskap skall jag här icke söka utreda. Men i Engelbrektskyrkan kände vi alla att Gud är större än våra

tankar, lika visst som han är större än våra klenmodiga hjärtan. Två bilder runno mig i sinnet, Albrecht Dürers träsnitt där Herren Kristus gått ned till underjorden och, utan att rädas för avgrundsmakterna, räcker handen åt de döda som dragas upp ur de mörka djupen mot strålglansen kring hans huvud och i hans blick. Den andra bilden finns att skåda i Viborgs domkyrka. Jag kom en dag dit och beskådade Joachim Skovgaards liknelser och bibliska bilder, väl förtrogna på förhand, men i verkligheten överträffande varje förväntan. Så kom jag att stiga upp i koret efter högmässans slut, då folket lämnat kyrkan. Jag studsade bländad. På norra väggen slå två strålande ärkeänglar upp himmelrikets portar på vid gavel, och den stackars mänskligheten med Adam och Eva främst övergjutes av en flod av ljus och närmar sig skygg för att träda in. Något liknande var det jag kände när vi i Engelbrektskyrkan vandrade upp till altaret och knäböjde vid varandras sida, en brokig skara från skilda konfessioner. En förfärande oordning från kyrklig synpunkt. Ja, men jag betraktar stunden såsom ett undantag, en profetia, som vi i min generation knappast få skåda en gång till. Många människor känna vantrevnad i ett så blandat sällskap. Jag hoppas att Gud har någon särskild anordning för dem i himmelen. Men när vi ändå vilja vara kristna, må det tillåtas oss att se upp och glädjas, om dörren till paradiset någon gång öppnas på glänt. Jag tänker att änglarna voro mindre bedrövade än vissa kyrkliga tidningar.

Även Sir Henry Lunn fann, att »visionen av enheten fann sitt högsta uttryck på söndagen i Stockholm, då högmässan firades i Engelbrektskyrkan, predikan hölls av Mötets amerikanske president Arthur J. Brown (secretary of the Presbytarian Board of Mission). Luther, Zwingli, Calvin, Knox, Oliver Cromwell och John Bunyan skulle utan tvivel hava blivit förvånade, om de kunde hava varit

närvarande vid en gudstjänst, i vilken högmässan firades i medeltida skrudar av biskoparna av Lund och Växjö, och bland kommunikanterna voro biskopen av Bombay, patriarken för checkoslovakiska nationalkyrkan, andra medlemmar av episkopala kyrkosamfund och ledare av presbyterianska, metodistiska, kongregationalistiska och baptistiska samfund från många länder. Engelbrektskyrkan, där gudstjänsten firades, har en enastående storhet som harmonierade med denna högtid. Den är ett märkligt alster av arkitektoniskt snille, uppförd i tjugonde århundradet i skandinavisk stil med en tyngd, som i motsats till den gotiska stilen påminner om skillnaden mellan dorisk och korintisk, tvåtusen år sedan. Musiken var värdig stunden. Liturgien innefattade den apostoliska trosbekännelsen. En omfattande litania, en introitus, Helig, Helig, Helig, en syndabekännelse från femtioförsta psalmen, Kyrie och Gloria, kollektbön och epistel tryckta på svenska och grekiska, evangeliet tryckt på svenska och latin, sursum corda, inledning och konsekrationsbönen, instiftelseorden, vår Herres bön, Sanctus och Agnus Dei, slutad med Välsignelsen.»

Sir Henry omtalar sedan andra gudstjänster och predikningar samma dag och minneshögtiden i Gustaf Vasa kyrka på kvällen över patriarken Tichon. Han tillägger: Det är svårt att tänka sig ett mera ekumeniskt program för gudsdyrkan på en dag.

Även Köchlin sätter högmässan i Engelbrektskyrkan högst: »Då efter luthersk sed framme vid altaret lutheraner, anglikaner, enkla människor av folket och ärkebiskopen knäböjde sida vid sida för att mottaga brödet och vinet, var det icke endast som om vi upptogos i folkets andliga gemenskap. Det var som om detta folks kärlek, fromhet och djupa uppfattning visade oss och förde oss uppför vägen till den himmelske faderns barns stora enhet.» »Det är ju den tjänst som den svenska kyrkan med Guds hjälp gjort oss under

dessa stora, oförgätliga dagar. Här må uttalas, att hela kristenheten är skyldig det svenska folket och dess kyrka djup tacksamhet för dess offer, dess kärlek och dess tro, med vilken den möjliggjort, burit och omgivit vår sammankomst.»

I alla Stockholmskyrkor predikade förnämliga män. »Men här var Mötets gudstjänst med gemensam nattvardsgång. Här kunde andakten bo ostörd, här var allt uppseendeväckande mänskligt evigt fjärran. Här fingo alla språken ny klang, de ljödo icke för sin egen skull utan till den Högstes ära, de blevo liksom en folkrösternas pilgrimssång. Den friska moderna engelskan, den fasta, ljusa svenskan, buren av Bachs germanska toner, typiska bilder av grundstämmor i själarnas värld. Och så latinet såsom en djup bas ur tider som svunnit hän, en moderton, en historiens förlängning. Och grekiskan, ungdomstonen, apostlastämman! De voro alla på vandring upp till altaret, de visade alla bort ifrån sig själva och hän emot Honom.

Allt efter som nattvardsgästerna skredo upp i koret, tvingades tanken att gå till allt det skilda, som här böjde sig samman. Jag kunde inte låta bli att tänka på den strid, som rasade i England blott för elva år sedan och vars ohygglighet jag själv såg något av på nära håll, då en anglikansk biskop höll på att bli utstött, därför att han hade gått till nattvarden tillsammans med metodister. Här gick nu ärkebiskopen hand i hand med presbyterianernas ledare, här kommo amerikanska 'sekter' och inbitna lutheraner i brokig blandning, och däribland biskopar i den engelska högkyrkan — och här skred han fram, den högreste patriarken Farsky, den nya checkoslovakiska kyrkans primas, som för fem år sedan stod i den romerska kyrkan. Hans symbol är kalken, i kraft av vilken han och hans församlingar vunnit rätten att övergå till evangelisk kyrkoform. I dag var kalken allas vår symbol och vårt kännemärke.

Utan något slags direktiv försiggick denna långa nattvardsgång stilla och utan trängsel, under dämpat orgelspel och sakta körsång — det var som om den aldrig borde ha slutat. Här var mötets innerligaste ögonblick. Rikare har ekumeniskt kyrkoliv icke gjorts levande på århundraden.

Kan någon *kristen* verkligen fråga: Vad hade de att enas om i Stockholm?» (Berggrav.)

5. Andra gudstjänster.

I Storkyrkan hölls högmässopredikan av den ungerska lutherdomens primas, biskop Raffay. I Jakob predikade de amerikanska lutheranernas förtroendeman Dr. M. G. S. Scherer. I Sancta Clara biskop Ammundsen. I finska kyrkan docenten Lehtonen. I S:t Gertrud Domprediger Doehring. I engelska kyrkan biskop Brent och på aftonen den gamle sympatiske biskopen från Australien, biskopen av Willochra, som i en bok, full av iakttagelser, hjärtlighet och humor skildrat sitt livsverk därstädes. I franska kyrkan professor W. Monod o. s. v.

På eftermiddagen kl. 4 framlades korta vittnesbörd i Storkyrkan från kristenheten i Frankrike av pastor Lauga, i Tyskland av överkyrkorådets vice president Conrad, från Amerika av ingen mindre än presidenten Cadman, från metodistkyrkan av biskop Nuelsen, från Polen av generalsuperintendenten Bursche.

Engelbrekt hade fyra talare. Först den berömde Londonpredikanten R. C. Gillie, presbyterian, en ståtlig, rakryggad gestalt. Han påminde om Esaiasboken 25: »På den tiden (enligt engelska översättningen: på den dagen) skall man säga: Se det är vår Gud som vi förbidade», och om de tider av vederkvickelse, som Petrus enligt Apostlagärningarnas tredje kapitel väntade från Herren. Denna dag och dessa tider tillämpade han på kristenhetens möte i Sveriges huvudstad.

Starkaste intrycket gjorde den unge tyske professorn Paul Althaus med sina friska tankar och sina kärnfulla ord om Guds ords frihet enligt 2 Tim. 2: 9, »Guds ord bär icke bojor». Man band och dödade Stefanus, men Ordet gick sin väg. Paulus sökte binda det, men var då redan i hemlighet själv bunden av Ordet.

Vi fängsla ordet i våra tvivel, i våra vetenskapliga fördomar, i vår historiska betraktelse, men Ordet bryter bojorna, även materialismens och relativismens bojor.

Hava människorna överhöljt det med en bråte av främmande tillsatser, så reser det sig och blir fritt hos en Luther, en Calvin, en Olavus Petri. Guds ords frihet utgör hoppet för alla kyrkor, även för den romersk-katolska, och där eljest sanning döljes av människotankar.

Ordet bär icke bojor, utan går ut till den fjärran Östern, och hur man än bevisar att varje folk och varje kultur och varje tid har sin särskilda religion och sedlighet, så talar juden Paulus i Romarbrevet på indiska arkipelagens öar såsom en samtida. Sadhu Sundar Singh säger: »Inderna behöva livets vatten, men icke i Europas bägare». Vi hava inga andra käril, men Ordet spränger kärilet och blir för inderna indiskt liksom förut för grekerna grekiskt.

Världskrigets förargelse har av de unga missionskyrkorna i Afrika och Asien upplevats såsom kristenhetens skam. Men de mäta icke evangeliet efter Europa, utan de döma Europa efter evangeliet.

Sedan framträdde den främste närvarande målsmannen för den näst efter Ryssland största ortodoxa nationalkyrkan. Patriarken från Bukarest, som ännu icke var installerad, kunde därför icke komma. I hans ställe talade ärkebiskopen och metropoliten av Alba Julia, Nicolae Balan, vänligt och varmt på ett tyskt språk, som bar märke av hans studentår i Heidelberg.

Sist kom den reformerta ungerska kyrkans främste man,

biskop Ravasz. Med text från Uppenbarelsebokens femte kapitel var hans ämne: Från Patmos till Stockholm. Stockholm, Nordens diadem, ligger i rummet och tiden långt från ön Patmos. De två tusen årens millioner och åter millioner under ligga däremellan. Kristenheten består icke endast av de sju församlingarna, utan är trots allt den största andliga makten i vår värld. Patmos liknar Stockholm liksom en

Friluftsgudstjänsten i Haga.

handfull vetekorn liknar den skörd som uppstår efter århundradens odling. Patmos var en morgonrodnad, Stockholm en purpurskimrande afton, efter vilken natten skall komma. Hur mycken hedendom och otro finnes icke inom kristenheten? Hur djup är icke vår anledning att bekänna skuld och försummelse? Äro vi aftonrodnadens eller morgonrodnadens släkt? Visar sig i kristenheten ålderdomssvaghet eller är kristenheten i färd med att lägga av barnskorna och draga ut i kamp mot hedendomen inom egna landamären?

Vi, som samlats här, tro på en segrande Kristus, och martyrernas lidande och blod är för oss liksom för Uppenbarelseboken endast nya bevis för hans konungsmakt.

6. Vid Haga.

De största människoskarorna strömmade på eftermiddagen ut i Guds fria natur.

Mr. Fred. P. Smith predikar.

»Överfyllda spårvagnar, en fil av bilar och stora skaror promenerande längs Norrtullsgatan och utåt Haga markerade på söndagsmiddagen att Haga bjöd på en ovanlig och lockande tilldragelse: ett ekumeniskt friluftsmöte med en hel rad talare, de flesta skandinaviska, men några från det stora landet hinsides Atlanten. Vädret var vackert, ehuru en smula mulet, och det rådde en hög och andaktsfull stämning kring de tre talarstolar som rests vid gamla Haga, i vår Herres eget tempel, som en talare kallade samlings-

platsen.» »Ett särskilt intresse samlade pastor Ricard, som på god svenska höll en vacker och meningsfull betraktelse över Herrens välsignelse, en betraktelse genomlyst av både blid fromhet och det fina danska 'lune'. Varje talare representerade väl sin nationalitet: svenskarna med sin litet tunga och torra predikostil, amerikanerna med det mera hurtiga och humoristiska, norrmännen med sin nations flödande talegåva. Predikningarna, som voro helt korta, interfolierades med böner och psalmsång. De engelskspråkiga talen tolkades till svenska.»

Det fanns mötesdeltagare icke minst bland svenskarna som räknade denna av pastor Modén anordnade gudstjänst i det fria till Mötets bästa behållning.

7. Tichon.

Ryssarna voro förhindrade att officiellt deltaga. Hur skulle vi betyga vår andliga gemenskap med den ryska kyrkans bästa folk? Så beslöts minnesgudstjänsten över Tichon. Gustaf Vasa-kyrkan utlånades för aftonen broderligt åt våra ortodoxa bröder. Man har från romerskt håll sökt slå mynt av ryssarnas frånvaro från Mötet. Såsom redan nämnts, kunde vi hava haft många sådana, men vi ville vara strängt lojala ifråga om Rysslands kyrka liksom ifråga om varje annat kyrkosamfund. Nuova Antologia nämner den verkliga anledningen. Ryska kyrkan kan direkt företrädas endast genom ombud valda i Ryssland.

Berggrav fann att: »Denna aftongudstjänst var det ögonblick under mötet, då man tyckte sig kunna taga och känna på det kyrkohistoriska i händelsen.»

»Framför allt måste man minnas, att denna officiella högtid var ett verkningsfullt *handslag tvärs över Bottenhavet* till de miljoner ryska kristna, som mötet eljest icke kunde nå. Det var ett symboliskt införlivande av hundra miljoner

uti mötets andliga gemenskap. Utan att lägga detta moment i vågskålen kan man icke uppskatta denna 'främmande' gudstjänst vid konferensen rätt.»

»Minnesgudstjänsten över patriarken Tichon i Moskwa, som patriarken av Alexandria den tjugutredje augusti höll i Gustaf Vasa-kyrkan, assisterad av alla orientaliska biskopar, månde genom sin ceremoniösa högtidlighet hava tett sig främmande för många, som icke voro förtrogna med östkyrkans kult. Men ingen kunde undandraga sig den ryska dubbelkörens underbara sång, i vilken den österländska kyrkans religiösa själ uppenbarade sig.»

När vi inbjödo våra ortodoxa bröder till så många gudstjänster efter den svenska kyrkans ritus, men även efter anglikansk ritus och tysk och fransk, och mångskiftande amerikansk och annan gudstjänstordning, var det nödvändigt att den ortodoxa delegationen hade sin egen gudstjänst. Ortodoxin hade fått en av Stockholms kyrkor sig upplåten, nämligen Sancta Clara, över vilken patriarken förfogade. För övrigt firade ortodoxa sektionen sin andakt och sin nattvard i ryska kyrkan. Men en gång måste Österlandet under Mötet inbjuda oss till sin hävdvunna gudsdyrkan, och ingen anledning var naturligare och djupare än Tichon, som företrädde tusenden och miljoner av nämnda och onämnda lidande kristna.

La Revue Hebdomadaire har en ypperlig och taktfull artikel om Mötet, i vars yttre form kontrasten mellan enkelhet och pomp uppmärksammas. Genom olikheter sökte man komma till enhet. Alla deltagare besjälades av vilja till samstämmigt handlande. Men hade endast evangeliska kommit tillsammans, skulle en polemisk karaktär framträtt. Genom förening med de ortodoxa kyrkosamfunden undveks denna fara.

»Kyrkan var denna söndagsafton fylld till trängsel. Klockan nio släcktes de flesta ljusen. På patriarkens lilla resealtare,

som var uppställt utanför altarringen, lyste tre vaxljus på ett litet silvervitt krucifix. Under dämpat orgelspel skred processionen fram. Det var alla västerlandets kyrkor och deras dotterkyrkor i fjärran östern — här kommo lutheraner, anglikaner, metodister och presbyterianer, nordbor och japaner... Men så kommo de, med små tända ljus i händerna, orientens kyrkofäder. Det var nästan en smula julaftonstämning. Så stilla var det i kyrkan, att man kunde höra klingandet av de små silverbjällror, som garnerade den alexandrinske patriarkens kjortel. Västerns män satte sig i korstolarna, under det den ortodoxa kyrkans högsta prelater stodo runt omkring det lilla extraaltaret och sjöngo och läste det ryska rekviem i växling med två kyrkokörer, den ena rysk, den andra svensk.»

I Stockholmstidningen lästes följande skildring:

»Minnesgudstjänsten över patriarken Tichon i Gustaf Vasakyrkan blev en vacker, säregen och mycket intressant upplevelse. Något sådant har väl Stockholm och Sverige aldrig varit med om förr — regelrätt grekisk-katolsk gudstjänst efter uråldrig ritual i en protestantisk kyrka. Med en rysk kör sjungande på ryska och en svensk sjungande grekiska liturgiska sånger på svenska! Det hela inlett av ett preludium av Sjögren, och i mitten avbrutet genom engelsk predikan, av ärkebiskopen i Dublin. Sannerligen — öst och väst ha mötts under detta ekumeniska möte på ett sätt, som ännu för några år sedan skulle ha förefallit rent otroligt. Redan detta resultat av 'allmänna kyrkomötet i Stockholm 1925' har världshistorisk betydelse — nedrivande av tusenåriga fördomar!

Det verkar egendomligt med grekisk gudstjänst i våra kyrkor — man kan nästan säga 'rysk' gudstjänst, ty ryssarnas kyrkospråk (kyrkslaviska) användes mest. Våra kyrkor äro ju annorlunda byggda än de ryska. Där förekomma inga fria altaren med skulpturer i fonden — grekerna

använda ej skulpturer alltsedan 'bildstormningen' i Konstantinopel för tolv hundra år sedan. Altaret är skilt från kyrkan genom en hög vägg, prydd med målade helgonbilder. Gudstjänsten består till stor del av att prästerna vandra ut och in genom dörrarna i väggen, vilka öppnas och slutas.

Att hålla sådan gudstjänst i våra kyrkor vore omöjligt. Lyckligtvis var det i går endast frågan om en 'panichida' — minnesgudstjänst. Denna hålles även i Ryssland framför altarväggen, vid ett litet extra framställt bord. Ett sådant bord hade man nu ordnat i Gustav Vasakyrkan. Det stod framför altarringen, täckt med silverbrokad och prytt med ett guldkors och några smala, grekiska vaxljus. En säregen effekt — detta improviserade grekiska 'altare' framför Burchardt Prechts svällande barockskulpturer, vilka en gång lyste upp Uppsala domkyrkas kor. Väst och öst förenade, sammansmälta.

Kyrkan var fullsatt av särskilt inbjudna långt före gudstjänstens början — bl. a. regeringsmedlemmar och diplomater. Ute på Upplandsgatan stodo dessutom tusentals människor tätt packade, dels för att se prelaterna anlända, dels för att störta in i kyrkan och fylla korridorerna, när dörrarna tio minuter före nio slogos upp för den stora allmänheten. När kronprinsen och kronprinsessan anlände, voro kyrkans alla utrymmen redan fyllda till bristningsgränsen. Nu släcktes belysningen till hälften, och ljusen på det stora och det lilla altaret glimmade fram genom ett grekiskt halvdunkel.

Och till tonerna av Sjögrens ›Prélude funèbre› tågade processionen av ekumenmötets högre präster in från vänster Vi räknade till 45 prästmän. Protestanter i enkelt svart, icke ortodoxa biskopar i vita mässhakar, en japan i full skrud, två svart-vit-röda engelsmän, ännu några högre prelater i mitror, samt ärkebiskop Söderblom i svart. Härpå

följde grekerna med brinnande ljus i händerna, tolv präster samt ett par lekmän. Endast en var i hel mässkrud med päronformig grekisk guldmitra — metropoliten av Bukovina, som skulle leda gudstjänsten.

Processionen drog upp till altarringen. Patriarken Photios och metropoliten Germanos slogo sig ned i var sin fåtölj. De övriga drogo sig tillbaka till bänkarna på höger och vänster sida. Metropoliten av Bukovina samt hans fyra assistenter stodo i röda och gröna kåpor. För en rysk 'panichida' behöves en 'diakon', som har den största rollen. Någon sådan fanns emellertid inte, och ryske kyrkoherden i Stockholm Rumjantsev fick som yngst och lägst i rang av de assisterande övertaga diakonens parti.

Efter några böner och ceremonier tog så den egentliga gudstjänsten vid. Den bestod dels i recitation — böner och litanior — av de fem vid altaret, dels av sång från tvenne körer. Var och en av de fem hade sin roll — med repliker då och då.

Först läste prästerna. Därpå togo körerna vid. Den ena — den ryska — stod placerad på högra läktarn, den andra — den svenska — på orgelläktarn. Antingen föllo körerna in med ett 'Amen' eller ett 'Halleluja', upprepat intill fem gånger i egendomliga ackord eller också med det för all rysk gudstjänst så karakteristiska:

Gospodi, gospodi, gospodi, pomilui. Herre förbarma dig!

Ibland sjöngo de fem prästerna, solo eller unisont. Deras sång var den kanske intressantaste. Ty plötsligt kom man på motiv så egendomliga, så helt orientaliska, att tanken gick till kaukasisk, mongolisk, kinesisk sång: dessa egendomliga, helt oeuropeiska tremuleringar. Var det uråldriga motiv, som bevarats ända från kyrkans äldsta tider?

Tvenne tal höllos från predikstolen, ett på tyska av Bukovinas metropolit, ett på engelska av Dublins ärkebiskop. Metropoliten talade entonigt. Det var samma monotoni,

som genomgår hela österns gudstjänst — och konst. Detta att söva, berusa, övertyga genom upprepningens lag: gutta cavat lapidem, non vi sed saepe cadendo — droppen urholkar stenen genom att ofta falla. Engelsmannen hade ett helt annat sätt att behandla sin röst: han talade enkelt och ledigt — som om han hållit ett populärt föredrag.

Bukovinametropolitens tal var ett nytt prov på denna eleganta, praktfulla vältalighet, som ekumenmötet redan bragt många. Traditionen från Johannes Krysostomos tyckes ha hållits levande i östern.

Metropoliten erinrade om kristendomens första tider, 'då kyrkorna varit av trä, men tron av guld'. Länge hade biskoparna i Rom, Konstantinopel, Antiokia, Alexandria och Jerusalem utgjort 'ett vackert träd med fina grenar'. Men så kom kyrkans splittring: Rom ville ha suprematі, och avskilde sig 1054. Hatet hade segrat, och Frälsaren blev på nytt korsfäst. Sedan hade olycka följt på olycka. Den österländska kyrkan hade i sitt betryck fåfängt bett om hjälp hos den västerländska: Rom hade avvisat. Äntligen hade nu en hjälpande hand räckts ut från västern i och med ekumeniska mötet. Man kunde hoppas på bättre tider — att fallet Tichon varit sista gången som Frälsaren ånyo korsfästs, på grund av oenighet och därav följande vanmakt hos kristenheten.

Före och mellan talen sjöng den svenska kören, som rent förbluffande bra skilde sig från sin svåra uppgift, några större hymner, enkla och utomordentligt vackra. Här hade tydligen västern influerat på österns musik. Men orden läto främmande.

'Lovad vare du, Herre, lär mig dina stadgar. De heligas skara har funnit livets källa och paradisets port. O, om även jag genom bot och bättring funne den vägen. Ty ett förlorat får är jag. Helig är du, evige Fader, du lika evige Son, och du, gudomlige Ande.'

Panichidan slutade med den vackra, tre gånger upprepade: 'Evigt minne, evigt minne, evigt minne'.

Varefter processionen uttågade, med patriarken Photios i spetsen.»

8. Johann Sebastian Bach.

Det bästa är gott nog, och när Engelbrektskyrkan med känd frikostighet och musikalisk idealitet i likhet med andra Stockholmskyrkor erbjöd oss en musikandakt, blev den fylld av den evangeliska lutherdomens store musikpredikant. När biskopen av Bombay anmodades att säga några ord, skedde det närmast för att giva denne långväga deltagare en tillbörlig plats på programmet. Då uppenbarade det sig, att han var icke bara Bachspelare, utan kunde tolka musiken och Bach isynnerhet med kongenial innerlighet. Han berättade att döden för Bach i hans musik betyder att bryta upp och vara hos Kristus. Han talade om huru själen uppfriskas av naturen och av Bachs stora musik, som är mer än mänsklig lidelse och mänsklig sorg eller glädje, ty den återgiver ett stycke av Guds skapelse. Sin vederkvickelse finner själen i Gud. Han slutade med en bön att den gamle Thomaskantorns trosdigra musik måtte hjälpa oss till den fasta förtröstan och den övernaturliga vissheten att Gud regerar.

Välsignelsen uttalades av en bland tyskarnas förtroendemän, kyrkopresidenten Tileman.

9. Jakob.

På den sista fredagskvällen samlades en talrik skara i Jakobs kyrka och lyssnade till den gamle lekmannen professor Harald Westergaard från Köpenhamn som, särskilt inbjuden för sin höga vetenskapliga insikt, skrev och antog inbjudan med en önskan att icke behöva tala om sin forsk-

ning i samfundslivet, men hellre om Guds kärlek. Vidare talade där Bergens själfulle biskop Hognestad och vår svenske redaktör Jakob Byström, trofast och verksam i bön och arbete för Mötets syfte.

Vi få heller icke glömma de anglikanska morgonmässorna som även de voro föremål för tvekan hos åtskilliga under Mötets förberedelser. De samlade dagligen en liten men

Biskop P. Hognestad, Bergen.

Biskop J. A. Eklund, Karlstad.

trogen och växande skara och hava fått de allra varmaste vitsord såsom kraftkälla.

Mindre med tanke på Mötets deltagare än på huvudstadens befolkning, anordnades likaledes i Jakobs kyrka varje dag under ledning av teol. lic. Bengt Jonzon under middagsrasten kl. ett en tjugu minuters gudstjänst, vid vilken biskopen i Lund utlade orden Fader vår som är i himmelen och patriarken Farsky, sogneprästen O. Ricard, Köpenhamn, dr. Paul le Seur, Hainstein vid Wartburg, Father R. H. Tribe, Kelham, Valdenserkyrkans vice Moderator Alberto Costabel, Milano, Rektor C. Skovgaard-Petersen,

Köpenhamn, rev. dr. David Brook och kyrkoherde Eskil Andræ betraktade bönerna i Fader Vår och doxologien.

Mycket vore att tillägga om övriga gudstjänster i kyrkorna och om morgonbönerna i Musikaliska Akademien.

10. Upsala Domkyrka.

Ordningen var följande:

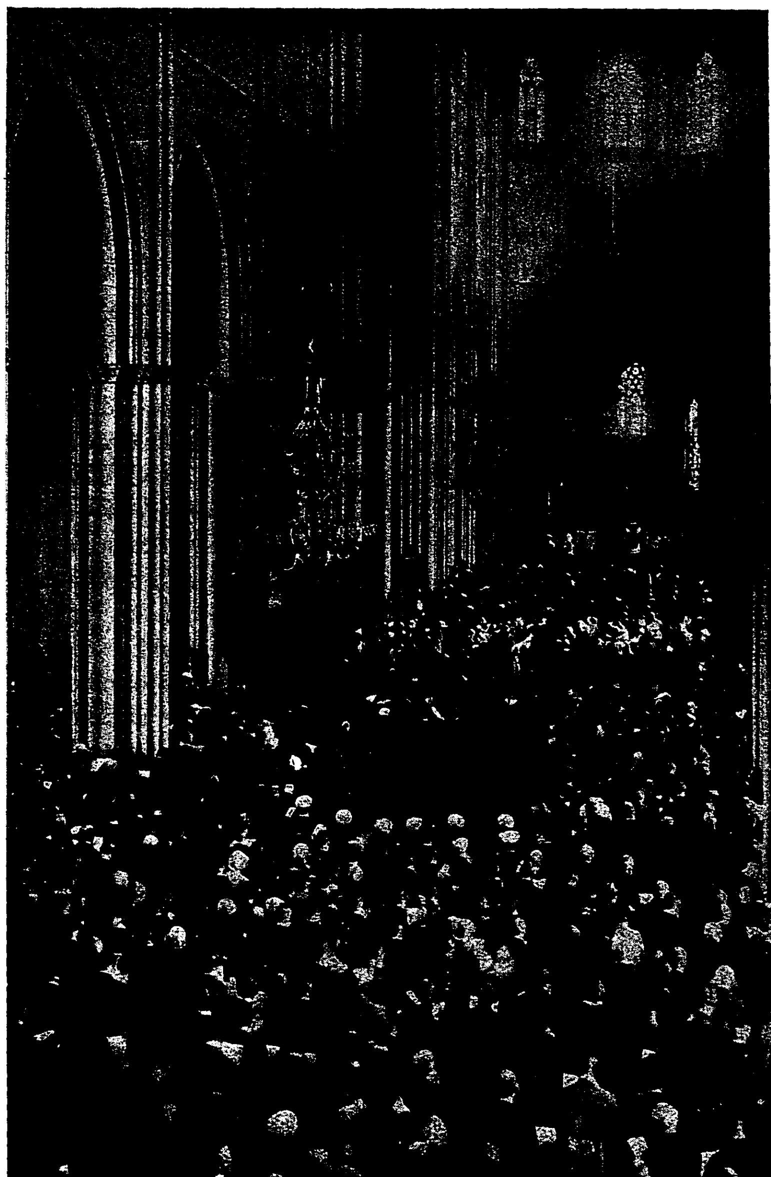
I den tryckta liturgien förekommo psalmerna på fyra språk, själva liturgien på latin, texterna och Fader Vår på grekiska och svenska samt hymnerna Rex gloriose Martyrum och Laudemus Dominum på latin.

Ingångspsalm: O Gud trefaldig statt oss bi, (Sv. ps. 22).
Introitus.
Syndabekännelse.
Kyrie.
Gloria.
Laudamus.
Salutation.

Dagens kollektbön:

> O allsmäktige och misskundsamme Gud, som förlänar dina trogna gåvan att värdigt och troget tjäna dig, giv oss att vi må övervinna allt som hindrar och nå fram till det som du har utlovat. Amen.

Episteln på Tolfte efter Trefaldighet.
Gradual: Ack, saliga dag, (Sv. ps. 534).
Evangelium.
Trosbekännelsen.
Hymn: Rex gloriose Martyrum.
Församlingssång: Vår egen kraft ej hjälpa kan, (Sv. ps. 124: 2).
Predikan.
Församlingssång: För alla helgon, (Sv. ps. 525).
Litanian.
Fader Vår.
Tackom och lovom.
Välsignelsen.
Halleluja.
Slutpsalm: Vi lova dig, (Sv. ps. 139)
samt sist: Laudemus Dominum.

Upsala Domkyrka 30 augusti 1925.

Gosskören utförde:

Kyrie, Joh. Lindegren (1842—1908).
Rex Gloriose Martyrum, Otto Olsson (1872—).
Halleluja, N. Jomelli (1714—1774).
Laudemus Dominum, F. Anerio (1560—1614).

Domkyrkan var överfylld. Man beräknade efter föregående erfarenheter vid pass fyra tusen, en församling som omgav och tillhörde den ekumeniska kristenhet, vilken för en gång i historien trädde inför Guds ansikte i vår domkyrka. För altaret tjänstgjorde domprosten såsom sig borde med domkyrkans prästerskap. Patriarken läste Nicenum. Dr. Brandelle har rätt i att »recitationen av trosbekännelsen i dess österländska form var en tillrättavisning åt trång sekterism och religiös intolerans. Den var framför allt en symbol för kyrkans enhet i himmel och på jord och i alla tider». Tyvärr var presidenten Brandelle nödsakad att samma morgon fortsätta sin färd. För altaret gingo därför efter predikan jämte undertecknad det svenska stiftets biskop i Finland och professor Edgar Reuterskiöld.

»Allt det stora och heliga som levde i Stockholmsmötets gudstjänstliga gemenskap blev ännu en gång uppenbarat i slutgudstjänsten den trettionde augusti i den mig så förtrogna domkyrkan i Upsala. Åter gav den enkla och samtidigt dock rika svenska högmässan den yttre liturgiska formen. Denna gudstjänsts höjdpunkt utgjordes av den nicenska trosbekännelsen som den alexandrinske patriarken nära döden bad på det grekiska grundspråket. Han hade fjorton dagar tidigare i samma kyrka välsignat den nyvigde biskop Rodhe av Lund. Så betygade han också genom denna akt den ortodoxa kristenhetens trosgemenskap med den evangeliska kristenheten. I den åldrige hjärtefromme kyrkoledarens mun förlorade de järnhårda dogmatiska formlerna i detta Credo sin stelhet och vunno klang, eld och liv. Till och med många representanter för den fria protestantis-

men grepos av det gammalkyrkliga Kristusdogmats makt, som här uppenbarade sig i sin odödliga livskraft. Här öppnade sig icke endast en upplyftande återblick på konciliet i Nicaea, som ägt rum sexton hundra år tidigare. Här öppnade sig en bro från Stockholmsmötet om Liv och Arbete till det kommande mötet om Troslära och Kyrkoordning. Det nicenska Credo är den yttre formeln, i vilken den delade kristenheten kan återfinna Kristustrons dogmatiska enhet. Den nicenska trosbekännelsen, uttalad i en evangelisk domkyrka av en grekisk patriark, är för mig en profetia om kristenhetens dogmatiska enande.»

»I predikan som följde efter trosbekännelsen öppnade ärkebiskopen i Upsala ett annat i sanning katolskt perspektiv. Den lilla kretsen i salen i övre våningen i Jerusalem, Augustinus och Monika, Petrus Valdes och de fattige från Lyon, Frans av Assisi och hans efterföljare, Luther, Calvin och John Wesley drogo förbi våra ögon. Kyrkopsalmen som följde bekräftade församlingens levande gemenskap med himmelens ecclesia triumphans.

O höga samfund,
helgon av vår släkt,
skum är vår stråt,
för er har morgon bräckt;
men alla livas av hans andes fläkt.

Litanian som sjöngs från altaret omspände hela kristenhetens och mänsklighetens nöd. Av alla förböner var den största och mest inträngande denna: 'att du värdes styra och regera din heliga kristna kyrka. Hör oss, milde Herre Gud.' Fader vår, som bads på grekiska av patriarken, lät ännu en gång una sancta träda fram för våra ögon och efter det tacksamma Benedicamus och Välsignelsen kunde församlingen i glad visshet sjunga en lovpsalm om Kristi kyrka:

Din kyrka glädes i ditt skygd,
hon på ett hälleberg är byggd,
till domens stund
hon vilar på sin grund.»

11. In serviendo.

»Älsken I mig, så hållen mina bud.» »Jag har bestämt om eder att I skolen gå åstad och bära frukt». »Ett nytt bud giver jag eder, att I skolen älska varandra». Man kan arbeta utan att bedja, men man kan icke rätt bedja och tillbedja utan att arbeta. Hålla vi oss till Jesu Kristi lära och liv, så skall de kristnas enhet framför allt uppenbaras i tjänst i Mästarens efterföljd. Giovanni Pioli betecknar i Il Progresso Religioso Stockholmsmötet såsom kärlekens primat: »Under tolv dagar kunde officiella ombud från kyrkosamfund, som under flydda århundraden hava fördömt, förföljt, bekämpat varandra på grund av det företräde som givits åt den teoretiska formuleringen, i vilken de gjorde anspråk på att framställa och uttömma hemligheten av vårt umgänge med den Store Levande, i vilken vi äro till och hava vår varelse — dessa kyrkors ombud kunde nu genom erkännande av *kärlekens primat* (kursiverat av Giovanni Pioli) arbeta tillsammans, överlägga tillsammans och tillsammans försänka sig i en livgivande atmosfär av bön och tillsammans bereda sig på en samverkan för världens återställelse och dess sedliga och religiösa framsteg.»

Peter Ainslie, som i Stockholmsmötet ser ett nytt kapitel i den kristna etikens historia, betecknar det såsom den mest hoppgivande vägen till kristenhetens enande.

Father Bull skriver att den kristna etiken under Mötet aldrig skildes från den gemensamma kristna tron. »Men det gudomliga verket att ena kristenheten är icke som att laga en klocka, utan som att bota en sjuk. Om du inte kan hela såret på en gång, så kan du göra det rent och smörja

det och skaffa frisk luft och god föda för att sätta kroppens allmänna hälsokraft i stånd att fullborda läkandet. Detta är den gode samaritens metod, under det att prästen (teologien) och leviten (lagarna) gick förbi. Han göt olja och vin i såret och tog den skadade till härbärget och gav honom där gästfrihet. Detta härbärge var Stockholm.»

Vidare nämnes såsom resultat att fördomar avlägsnades. De strikta lutheranerna och de mera stränga anglikanerna foro hem med nya nyttiga lärdomar.

Ett socialt medvetande tränger fram och gör sig gällande i kyrkan.

Wilfred Monod betygar: »Den mest övernaturliga tjänst, som kristenheten kan giva den moderna världen, är att konstituera sig själv. 'Om I haven kärlek inbördes, så skola alla därav förstå att I ären mina lärjungar.'» (Joh. 13: 35.)

Den gammal-katolske biskopen för tyska riket, Georg Moog, behandlar Stockholmsmötet i sitt herdabrev för Fastan 1926. Dessa sammankomster med ombud från de olika huvudbekännelserna voro i kyrkohistorien något enastående. Sedan århundraden har ingenting liknande skett. Just det moment, vari enheten i Kristus med fadern säkrast framträder, nämligen den verksamma kärlekens kristendom, kom till gripande uttryck. Detta är en ny ansats att samla Herrens spridda hjord — den romerska kyrkan har tyvärr icke kommit med under den självbelåtna hänvisningen på att de övriga kyrkosamfunden först skola ena sig inbördes. Så långt biskop Moog.

Ärkebiskopen av Dublin fann i Stockholm strävan att tillämpa ett världsomfattande sinnelag på världsomfattande problem och att göra kristna från skilda länder och bekännelser medvetna om varandra och genom gemenskap i Kristus och utbyte av erfarenheter sätta dem i stånd att hjälpa varandra och det hela. Det var endast ett första steg. Men det var ett första steg i en rörelse av omätlig vikt. Inbördes upp-

fordran, sedligt bistånd, vidgande av synkretsen äro de mest påtagliga bland de praktiska förmåner som komma från samverkan. Det finnes många andra som vi för närvarande endast otydligt skönja och av vilka kanske den viktigaste är att för första gången i historien ett gryende världsomfattande medvetande söker överblicka världsomfattande problem.

Hans Ehrenberg skriver, att Stockholm icke hade kommit till stånd utan en ny mentalitet. Vi kalla denna nya mentalitet den ekumeniska. Den var på samma gång förutsättning och bildande kraft. Den överskred klyftor över vilka en brygga aldrig slagits. Den förenade det till synes oförenliga .... Stod icke Kant, denne hemlighetsfulle sällan förstådde, aldrig fortsatte Kant, bakom detta kyrkomöte, det praktiska förnuftets primat? Denna mitt-europeiska vidsynthet, för vilken vi hava vår filosofi att tacka, skrev över porten till Stockholm: Här strides icke, här handlas. Ehrenberg saknade ryssarna, vilka som bekant på grund av Rysslands inre förhållanden icke kunde vara närvarande, men han ser det epokgörande i föreningen mellan ortodox och evangelisk fromhet. »För världsmötets atmosfär voro de österländska kristna bestämmande.» »De framställde en evigheten närliggande typ, hade icke så mycket personlighet som atmosfär.»

»Men betydelse fingo de österländska kyrkorna egentligen endast i den sista frågan om samarbete. Icke utan god grund hölls här inledningsanförandet av metropoliten av Thyateira, ärkebiskop Germanos, som förbinder Östern med Västern.» »Först när lux och lex, Österns kristna och Västerns kristna verkligen komma till tals med varandra, grundas den kristna ekumeniska gemenskapen. Hittills hava endast byggnadsstenarna sammanförts.»

Denna tjänandets enhet förnam biskopen av Winchester: »Stockholm har givit en ny anknytning till den enhet, utan vilken kyrkan måste fortsätta att arbeta med endast hälften

av den kraft, som hon verkligen äger. Vid mötet undveko vi med flit att befatta oss med lära eller kyrkoordning, och ändå funno vi, att själva vårt kamratskap, då vi sökte efter vissa metoder för att tillämpa vår tro, öppnade en utsikt, som lätt kan visa sig vara en rakare väg till enhet, än ens den stora konferensen om Faith and Order själv kan vara. Vår Herres djupa ord ha säkerligen en mening för kyrkosamfunden likaväl som för de enskilda: Om någon vill göra min vilja, skall han förstå läran. Det faktum att vi voro tillsammans, icke för att undersöka våra olikheter, utan för att tillämpa vår tro, gav en större realitet, icke en mindre realitet åt vår förenade tillbedjan av Gud i Te Deums ord, och när vi följde den åldrige patriarken, då han uppläste Nicenska Trosbekännelsen. Att klargöra trons betydelse för nutidens problem skulle sannolikt fortare leda till överensstämmelse än om vi undersöka tron liksom genom mikroskop i skilda laboratorier för tanken och fjärran från den moderna tidens trängande behov.»

I det stora sammelverket Der Protestantismus der Gegenwart utmynnar utgivarens förord och ett flertal av avhandlingarna i den insikten, att Stockholmsmötet gjort rätt, då det tog Paulus på orden när han vill visa oss »en övermåttan härlig väg», nämligen kärlekens väg.

Denna gemenskap i tillbedjan och i allvarligt begrundande av den tjänst vi äro skyldiga Mästaren och våra bröder ledde till en verklig enhet. Det betygar en bland Mötets mest intelligenta och skarpsynta ombud, Miss Constance Smith:

»Några få timmar inom Musikaliska Akademiens väggar måste lära även den mest optimistiska lärans bekännare, kanske tillhörande den amerikanska delegationen, att uppbyggande åtgärder ännu icke voro i sikte och att det som låg framför Mötet var det banbrytande arbetet för att bryta ner skrankor, avlägsna missförstånd och söka en gemensam princip för varje ärende på programmet, under det att man

sökte hålla stadigt i sikte visionen av 'Kyrkan' över och bakom 'kyrkorna'. Från Mötets början var det kyrkan i singularis, som talade och som alla nationaliteter hänvisade till, ledda av en gemensam spontan instinkt eller ingivelse. Mot Mötets slut kände man, att uttrycket nu användes med en känsla av dess innebörd, som saknats eller endast svagt märktes tio dagar tidigare, men som hade stärkts i en atmosfär av redlig vilja, önskan att förstå varandra och denna växande sympati som kommer av växande inbördes kännedom.»

12. Enhet i mångfald.

»I tjugufem år och mer har jag iakttagit enhetslängtans tysta, omotståndliga framsteg. Den har mött mig på talrika ställen bland människor, hos vilka man icke anade något sådant, och den har följt mig från höjdpunkten av min konfessionella nitälskan till dess nuvarande avtagande. I prästgårdar på landet, i skilda kyrkor, kringspridda församlingar på prärien eller i bergen likaväl som i tätt befolkade förstäder och städer hava män och kvinnor, utmärkta för en verksam fromhet frågat mig under ett kvarts sekel, när ett sådant möte kan bliva möjligt, som det, vilket sammanträdde i Stockholm. Tid efter annan bröt i någon avlägsen samlingssal en bön fram, som visade huru tungt bördan av kristenhetens söndringar ligger på menighetens hjärtan. Å andra sidan har den växande enheten i missionen och kärleksverksamheten strävat för att samfält bekämpa aggressiv ondska, och framför allt vetenskapsmäns, teologers och affärsmäns nya insikter i människans förhållanden och hennes omgivningar ha utgjort en bakgrund för Stockholm. Nu har Mötet blivit historia och gjort oss mycket bättre än vi voro. Mötet har inpräntat hos oss nya övertygelser och nytt ansvar som ligger framför oss. Vi förstå nu att hundratals millioner

troende kunna förenas utan uniformitet och vara en hjord, ehuru de tillhöra olika fårahus.» Så skriver Parkes Cadman.

Sir Henry Lunn har med kyrkohistorisk skarpblick hävdat Life and Work-rörelsens enhetstanke med föredömen från den romersk-katolska kyrkan, ehuru denna ställt sig avvisande. »Skilda samfund hava vart och ett sitt särskilda arv, sitt eget ethos, som kan bidraga till den gemensamma rikedomen, men som bäst bör, i likhet med den romerska kyrkans religiösa ordnar, bevaras i dess egen individuella organisation och icke sammangjutas i en gemensam form.»

I sitt aftonföredrag i Blasieholmskyrkan den 22 augusti berättade Frederick Lynch om erfarenheter från Amerika av fri samverkan utan något som helst intrång på kyrkornas självbestämning. Som slutord yttrade han, »att det verkligt stora och betydelsefulla resultatet av all denna samarbetsrörelse i Amerika har varit att fördjupa övertygelsen om behovet av enighet mellan alla troende. Släktkänslan är ännu stark i Amerika, ty patriotism och trohet mot sekten är djupt rotad, varför man icke kan vänta en snabb övergång från nuvarande förhållanden till en förenad kyrka. Inom alla samfund råder emellertid en ständigt allt starkare övertygelse om att kyrkan är större än kyrkorna och att kyrkan, när allt kommer omkring, är en enda.»

Djupast tolkades denna kyrkans enhet i tillbedjan och tjänst i Liv och Verk ur dess andliga rötter av den store ryske teologen Nicolas Glubokowski under programmets sista huvudpunkt.

Vi samlades icke i Stockholm för att rådgöra om enhet och göra oss till ett, utan för att se de gemensamma uppgifter som ropa på oss. Denna nya situation uttrycktes kraftigt av nationalekonomen professor Friedrich Brunstäd från Erlangen.

»Den klenmodiga apologiens tid är förbi. Kyrkan, evangeliets bärare, är av sin evige Herre i denna vår nödtids histo-

riska timma kallad att botfärdigt besinna sig på sin eviga grund. Hon är kallad till samlat och frontalt angrepp, ej blott till negation utan till världsgestaltning. På nytt träder evangelium in i en sönderbruten värld såsom en gång i den antika. Och om vi icke förtvivla om vår kultur, så är det därför att övervärldsliga krafter varit inplantade i den, krafter, som nu genom Guds vrede och dom väckas, då evangeliet träder in i det offentliga livet genom kyrkan, som har att förkunna det. Vi prisa därmed sannerligen icke evangeliet blott såsom ett medel till kulturens räddning. Vi påkalla kyrkans ansvar inför hennes missionsuppgift, som kommit i en ny ställning genom den hedniska upplysningskulturens kris.»

Men sin egentliga utredning erhöll enheten i mångfalden och mångfalden i enheten av biskop J. A. Eklund.

Vem skulle få undantagsrätten att tala svenska, om icke biskopen i Karlstad? Allt vad som i Blasieholmskyrkan hölls tillgängligt för Mötets anmälda deltagare och för allmänheten var till trängsel fyllt. De icke-nordiska mötesdeltagarna följde med i tryckta översättningar. Många av dem föredrogo nu, liksom eljest, att läsa översättningen utan att närvara. Biskop Eklund yttrade bland annat:

»Omnes unum! Alla ett! Det var så Kristus bad med tanken på dem som hans Fader skulle giva honom.

Är det icke, mina åhörare, i våra tider såsom hade detta ord om allas enhet fått en ny underlig betoning? Jag menar: genom den radikala motsatsen mot den verklighet som är. Träder icke hela människolivet, så fort man en morgon vaknar och tänker däröver, omedelbart fram såsom en värld där *allt är sönder*? Är icke, när man är vaken och tänker, som vore detta 'alla ett' det mest omöjliga, ett ideal av alla ideal, det som är mest verklighetsfrämmande? Och blir det icke så som kunde man knappt finna en bön mera långt ifrån sitt förverkligande än den Kristus bad, att alla skulle varda ett?

Och ändå, ändå är det väl icke något större han då bad om, än det vi bedja om i varje 'Fader vår'. Ty förvisso är också bönen 'Fader vår som är i himmelen', när man *tänker* på den och ställer verkligheten fram, en bön som minst av allt har nått uppfyllelse i historien och tillvaron. Eller hur? Hur är det med det heliga namnet? Hur är det med riket? Hur är det med böneordet som säger: 'såsom i himmelen, så ock på jorden'? Huru är det med dagens bröd? Huru är det med ordet: 'såsom ock vi förlåta'? Är riket vordet hans och makten och härligheten?

Kristus bad själv om 'det omöjliga'. Och han lärde också vårt släkte att nu i nittonhundra år bedja om det omöjliga.

Skola vi då icke hellre sluta med detta bedjande? Och stryka ut ur historiens hävdebok bönen 'ut omnes unum'? —

Vi äro ju samlade för att *tänka* på *problemet*. Och då böra vi väl ställa fram det i dess svårighet, dess vidd och dess djup.

I dess vidd? Kanske dock icke. Det är väl icke nu och här tiden och rummet att tala om saken med hänsyn till människoliv och folkliv i stort. Saken talar själv. Så bedrövligt har ju den nutida så kallade storpolitiken och den väldiga så kallade världskulturen slagit ut, att det väl är fråga om, ifall någon tidsålder har skött affärerna sämre. Det skulle väl vara de tider, då antikens kultur gick sönder. I själva det mest utvecklade människoliv där tillvarons ådersystem skulle löpa samman som det sker i hjärtat av en organism — där gick allt sönder. Och tänkande människor länderna runt undra, om denna kulturvärld i sin fullständiga oförmåga att både se och handla skall fortgå ända till sin egen historiska avsättning och avrättning. Högmodet synes icke lämna *rum* för det minsta förstånd. Och ingen utsikt öppnar sig till sinnesändring.

'Herren skall slå dig med vanvett och blindhet och sinnesförvirring. Du skall famla mitt på ljusa dagen, såsom

en blind famlar i mörkret, och du skall icke lyckas finna vägen.'

'Han som bor i himmelen ler,
Herren bespottar dem'.

Det har väl aldrig förelegat en så grotesk motsats mellan de oerhörda pretentionerna och resurserna och det ömkliga resultatet. Och det framför allt därför att det nog icke fanns den enklaste fullt ärliga vilja till enhet. Människovärlden var sönder invärtes, långt innan allt i det yttre brast.

För oss kristna är det väl intet tvivel därom, att denna brist på livets inre enhet beror på att Kristus icke fått sätta in sin enande andemakt i folkvärldens växande liv. Det är farligt för världen att förneka Kristus. Och det har världen gjort.

Men när den tanken på allvar kommer, då blir det nog så att Guds löje stannar ej över politikens maktsfärer. Då går nog problemet närmare in på oss själva och djupare in emot vårt eget liv. Då frågas: Huru hava kyrkorna bestått provet? Huru hava de kristna tänkt? Huru hava vi, evangeliska kristna såsom människor och samfund, handlat inför ordet: alla ett, omnes unum?

Kanske också Världsfursten ler sitt stora löje? Kanske icke utan grund. Han frågar måhända, ironiskt så att Herren i höjden skall höra det som i Jobs tid: 'Är det lönt att de kristna jämra sig? Är det några som varit så ettriga i striden mot varandra som kristianerna? Vad hava de bett om i Jesu namn under åren och tidevarven?'

Ja, det är en historia, nästan lika gammal som kyrkans egen. Man kan fråga om splittringen och söndringen och fiendskapen någonstädes blivit så intensivt djupa som de kristna emellan. Världsfursten, anklagaren, har som alltid icke helt orätt. Han har nog papper på sina gravamina. Det är inte stort lönt att bara bestrida.

Skall anklagaren behålla rätt i tid och evighet? —

Vi äro samlade för att tänka på problemet. Mera i dess djup. Tänka på *de kristnas enhet.* De kristnas, själarnas, samfundens, kyrkornas omnes unum!

Om platsen för vår samvaro är vald häruppe i en kyrkovrå, ett ringa rum i den evangeliska världen, så kan detta hava god grund. Men det kan också 'kyrkohistoriskt' hava en motivering. Vår kyrka, om jag nu blott får nämna *den*, fastän det jag säger nog i mycket kan gälla både Sveriges och Norges och Danmarks och Finlands och Estlands och Lettlands, hon är såsom de en yngre syster i familjen. Därför har hon under tusen år fått lära av de äldre och större. Och hon har nog lärt sig ett och annat under skoltiden.

Från Frankrikes kyrka kom vår 'Apostel'. Från tyska kyrkan kom vår första handledning i troslära och styrelsekonst. Från Englands kyrka kommo de män som flerestädes, såsom i min hembygd, lyckades skapa kristen bygd och resa kyrkorna; det är anglosachsiska mästare som först huggit det vackra materialet ur Västergötlands berg. Och det har nästan växelvis gått på något liknande sätt århundradena igenom. Vi hava gått i klosterskola hos S:t Bernhard och lärt mystik. Luther har lärt oss predika och sjunga. Englands kristna i Drottning Annas dagar gåvo impulser till missionstankar åt Jesper Svedberg och senare åt Jakob Serenius med hänsyn till ungdomens konfirmation och frivillig fattigvård. I de tre halvsekel som senast flytt följde vi med ganska stor uppmärksamhet germanskt filosofiskt och teologiskt tänkande. Och under senare hälften av samma tidsskede kom en alltmer brusande ström av folkväckelse från den anglosachsiska dissentervärlden på båda sidor om Atlanten.

Vi äro därför icke oerfarna, då det gäller olika evangeliska kyrkotyper. Vi hava inifrån vår egen historiska erfarenhet djupt rönt både det goda och sköna i att få taga emot och det

svåra och hårda och stundom djupt smärtsamma i att av främmande bli behandlade omilt — kanske i det mest interna. Vi veta att problemet om religiösa riktningars möte icke är lätt. Det ligger icke färdiglöst på historiens hyllor.

Framför allt veta vi ganska gott besked därom, att det nog icke finns någon radikalare fiende till den kristna enheten än det slags andetvång som auktoritativt kräver *likheten* och vill lösa frågan genom att befalla fram uniformiteten.

Det har inte lyckats med oss, fast försöken icke uteblivit. Och jag vill inte formulera en ödmjuk bön till de större kyrkornas barn om misskund med den mindres. Det skulle inte riktigt passa i stycke. Ty vi äro ju inte så synnerligen ödmjuka i det här stycket. I all vår småväxthet ha vi icke rett oss så alldeles illa. På hithörande områden är det inte frågan om kvanta. Ett litet huvud kan kristligt sett tänka lika bra som ett stort, bara det får bära fram till kristning sin egen tankes äkta levande barn.

Vi ha hållit oss så pass raka och evangeliskt svenska att ingen fått riktigt bukt med oss. Den enda kristligt lojala vägen till enheten är den som låter både kyrka och individer *behålla sin egenart* och respekterar denna. Enheten skall sökas, icke i uniformiteten utan i det levande liv som ligger bakom växlande gestalter, både evangeliska läroformer och liturgiska gudstjänstformer och kyrkorättsliga författningsformer.

Men blir det då någon enhet kvar? Jo, förvisso. På denna väg ligger visserligen enheten likasom ett gott stycke längre fram och ett stycke djupare in. Men till gengäld är den rikare och friare och mera levande och mera sann.

Det är något helt annat än en dylik unionism jag syftar till. Det jag vill är öppet rum för det levande livets äkta ohindrade och fria typbildning inom det kristna andelivets värld. Jag älskar med en viss lidelse det äkta och *genuina*

och avskyr, på livets område, fabrikaten och kopiorna och konglomeraten.

Jag vill icke heller en i endräktens intresse gjord *reduktion* av det religiösa och sedliga livsinnehållet, då man släpper det konkreta för vad man kallar det allmängiltiga. Det mest betydande försök i den vägen var ju den så kallade upplysningens. Man trodde sig i den rationella så kallade naturliga teologien eller i en naturlig moral hava funnit vad alla kunde enas om. Men enheten var köpt för dyrt genom livets förtunnande och moralens förytligande. Och ändå: man fick ej någon enhet. Denna var ett sken. Den var en abstraktion, en rubrik, som sattes i stället för verkligheten själv. Begreppet kan icke vikariera för livet. Till sist hade man av kristendomen bara orden kvar — ja icke ens det.

Det är icke heller *neutralitet* eller *tolerans* jag åsyftar. Bägge dessa ord äro väl för det mesta prydliga etiketter, avsedda att gagna tvivelaktigt umgående med vad Luther kallar 'falska varor och svek'. Innebörden är synnerligen tvetydig. Någon enfaldig själ har proklamerat en 'själarnas neutralitet'. En sådan är enligt min uppfattning otillåtlig för en människa som lever och tänker. I alla andliga och mänskliga ting av vikt är det otillåtet att vara neutral. Icke mycket bättre är det med tolerans. Den moderna tidens tolerans är knappt mera lik kristendomens sätt att se än Voltaire är lik Kristus. Kristus står positivt bortstötande mot allt som hotar och skadar livet, själen. Det får inte tolereras. Kristus står positivt älskande till allt som hans Fader planterat, allt som duger för riket, allt som främjar själarnas liv och samfundens. Problemet är att lära känna och förstå och skatta allt som kan underläggas Kristi livs skapande kraft genom tidsåldrarna. Allt sådant skall formas i kärlek på samma gång kärleken oböjligt reagerar mot allt som skadar, fördärvar och trälbinder. Men varför skall det då vara en sådan där olikhet och mångfald och så mycket

säreget? För att svara därpå måste jag säga några få ord om min egen hemmagjorda teologi eller religionsteori.

För mig är religion *icke* en specialitet. För mig är en människas och en kyrkas och ett folks verkliga religion *resultatet av människans och kyrkans och folkets totalerfarenhet.* Det är inte bara bibel, troslära, uppbyggelsebok, gudstjänst, betraktelse, psalm, bön som bestämmer min eller mitt folks eller min kyrkas religion. Det är allt vad jag har hört och sett och läst och tänkt och gjort. Och när det gäller min kyrka är det ingalunda bara fråga om vad vi som levat en mansålder hava upplevat i andeliv och själsliv och kroppsliv och samliv. Utan det är den samlade erfarenheten under tidsåldrarnas liv.

Det är vad »vi» erfarit redan innan vikingarna hörde om vite Krist och vad vi varit med om under hundraåriga strider och under fostran av germansk självstiftad lag. Allt är av betydelse; från runornas tid till de tänkare och diktare, som ännu tänkte och sjöngo, när vårt sekel gick in. Intet av allt detta har gått spårlöst förbi. Det har satt märken i våra själar och hela vår personlighets karaktär, och i folkets och i kyrkans. — Är det underligt om gestaltningarna äro många? Skulle vi önska det annorlunda?

Men på samma gång blir religionen, där den är levande, det allra *starkast personliga,* även i *individuell* och *subjektiv* mening.

Det är därför nästan omöjligt för den omedelbart religiöst gripne att fatta och erkänna 'ett annat'. Detta, som min själ har genomlevat med Gud, skulle det inte vara allmängiltigt och lika för alla? För den icke reflekterande människan och för den, som icke är historiskt orienterad, är det därför alldeles naturligt att se snett undrande på närmaste granne och tänka: Han har det bestämt inte rätt! Det har tradition från den första lärjungetiden. De tolv ansågo sig ha monopol på Jesusnamnet. Det var orimligt att tänka

sig någon annan bruka det. Johannes var ivrig att hindra sådant ofog.

Detta att religionen till själva sin natur både starkt sammanfattar det som ligger djupast i släktarv och historia och starkt betonar det individuellt utkorade, om jag får uttrycka det så — bägge faktorerna göra, att förmågan att förstå och skatta 'det främmande' är sällspord. Därför är enhetsproblemet svårare inom kristendomen än utanför den. Och det behöver väl knappt framhållas att svårigheten icke är minst *där*, varest, såsom i de evangeliska kyrkorna, folkegendomligheten och den personliga egenarten och det individuella samvetslivet principiellt hävdas och betonas.

Men om det nu är så, att vi hålla så utomordentligt på 'särarten', varför bråka om enhetsfrågan? Låt allt vara som det har varit och låt allt gå som det har gått!

Nej, svarar jag. Ty det har icke varit bra, som det har varit. Och *det har gått illa som det hittills har gått.*

Det har dock i många hänseenden legat något av stagnation över den evangeliska kristenheten. Den evangeliska kyrkan har genom den isolerande söndringen till en betydlig grad avsagt sig plikten och rätten att lyfta sin egen rikedom i Kristus och göra den fruktbärande för världen. Endast det att bättre lära känna varandra skulle göra oss rikare. Det skulle gagna, icke minst de stora, om de lärde bättre känna de mindre kyrkorna. Särskilt håller jag före, att alla skulle vinna på, om än en gång de fonder av djupgående religiöst liv och forskande tanke och ädel dikt i ord och toner som nu ligga alltför räntelösa i det centrala germanska Europa bragtes i rörelse på nytt. Det kunde både England och Amerika hava gott av. De hotas av något som alltid ligger nära, där maktmassan blir stor: att livet så att säga klumpar till sig i andelös massverkan. Det blir något av 'the biggest in the world' som mycket mer liknar ett babelstorn eller en skyskrapa än en helgedom. Det gemyt som

mera direkt stammar från Luther har mera av djup inåt. Både predikan och psalm och orgelton ljuda — stillsammare kanske, men innerligare och rikare åt denna sidan. Det är icke gynnsamt om *inverkan* blir ensidig.

Så kommer frågan om *enhet utåt.*

Det har, sade jag, inte gått bra såsom det har gått.

Vad har skett i 'det kristnade' Europa?

En profan *världslighet* har gjort sig lika bred, som den varit grund, farit fram lika hänsynslös som den varit själlös.

Frånsett den oerhört utvecklade tekniken i att välva och sätta i stark rotation materiemassor och människomassor och förnimmelsemassor och ordmassor och tonmassor och pappersmassor är den i allt väsentligt en andefattig återgång till renässans och antik hedendom. Beskedligare ibland som i engelskt fritänkeri och Spencersk agnosticism eller fränare som fransk förnekelse från Voltaire eller tungt materialistisk à la Hæckel, har den erövrat stora delar av det borgerliga Europa. Och senare har marxismen, ett konglomerat av krasst borgerlig ekonomilära och tysk hegelianism och semitiskt Kristushat blivit en religion och moral för millioner och till sist proklamerat en Lenin som frälsare. Jag bryr mig nu inte om vad den innebär såsom ekonomisk och social och politisk teori; såsom religion och normerande sedelag är den något av det tarvligaste, som tillkommit under många århundraden.

Allt detta hade enligt min tanke knappt kunnat ske, om de kristna och kyrkorna allvarligt och enstämmigt hade predikat tio Guds bud och Kristi evangelium. Och det icke minst för de inbilska huvudena på tronerna och i parlamenten och på taburetterna, som nu ha störtat Europa i elände. Det skulle knappast hava kunnat ske, om inte vederbörande på förhand varit klara över en sak: Kyrkorna och de kristna räkna vi icke med — de göra sig själva oskadliga genom söndringen och kunna ingenting gemensamt företaga.

Om någon säger: Problemet är olösligt, ty man kan icke skapa *en enhet som icke finnes,* då svarar jag: Det finns en inre enhet, *en växande enhet,* i ånde och liv, i tro och tanke. Den finns, och den är större, än vi velat kännas vid. Därför skulle spörsmålet kunna formuleras så: det gäller närmast att vad som invärtes finns också får träda fram utåt.

Det är min övertygelse, att det gemensamma enhetsbeståndet, åtminstone efter upplysningens tid och kanske till och med tidigare, inom de evangeliska kyrkorna ökats. Därvid är det väl i väsentlig grad våra fiender, som tvingat oss att samla strävandena kring det enande nödvändiga. Men även det inre kristna tänkandet och den praktiskt verksamma kristna tron har spontant riktat sig åt samma håll. Allt som är mera sekundärt har därvid måst skjutas undan och allt det primära har mer betonats. Mångfaldiga dogmatiska 'antingen — eller', om vilka man våldsamt kämpat även med svärd, hava så antikverats, att man knappt ens i läroböckerna fäster sig vid dem. Antiteser i författningsfrågor hava flyttats ned på ett lägre liggande plan. Liturgiska och estetiska faktorer hava fått de tjänande formernas rang. Det religiöst normerade sedelivet, där förr icke sällan adiafora blevo de viktigaste av alla skiljemärken, har fått en större böjlighet och tänkes mindre logiskt. Det är som om man, kanske mera instinktivt än klart medvetet, kände att det är olämpligt att strida om det mindre när det största står på spel.

Den *historiska forskningen* har härvid verkat gynnsamt. I stor utsträckning har den flyttat sina huvudarbeten från de långa tidrymderna av relativt reproducerande och formellt systematiserande arbete till de jämförelsevis få originellt skapande epokerna. På vårt närmaste område lyfter sig Luthers tid och personlighet. Vad hans erfarenhet och förkunnelse innebär, ter sig i betydelse vida större än all efterföljande ortodoxi eller kritik. Längre tillbaka har Franciskus-

gestalten av liknande grund fått en ny belysning. Det skulle icke förvåna mig, om vi närmast på det evangeliska kyrkoområdet finge uppleva en renässans av Augustinus. Han säger mer under trettio år än de många sagt under hela sekler.

Men än starkare är samlingen till *Skriften*. Viktigare, rikare, djupare, mera religiöst centralt än allt vad fäder och kyrkomöten och traditioner bringat oss är vad bibeln skänker. Och det är därvid, åtminstone för oss som hava låtit den historiskt-kritiska bibelforskningen inverka på oss, en klart medveten sak, att i Skriften äga vi den primärt skapande bäraren av Guds uppenbarelse. Där ligger vad vi kunna kalla den centrala religiösa erfarenhetsvärlden. Profeterna, psalmsångarna, apostlarna träda fram. Alla i starkaste samband med uppenbarelsehistoriens förlopp, men alla på samma gång i ökad individualisering och rikedom. Det är en helt annan livsatmosfär omkring dem, än det var för hundra år sedan, innan den historiska skriftbehandlingen kommit till genombrott.

Men därmed är dock icke det sista sagt. Det sista är det vi började med. Det ytterst avgörande är den i alla evangeliska kyrkor starkt förnimbara koncentrationen kring *Kristus själv*: hans lära och liv och död och uppståndelse, hans verk och person.

Detta innebär ingen förtunning eller reduktion av livsinnehållet i vår kristendom. Sedd, som Kristus skall ses, i centrum av föregångare och efterföljare, är han rikare än all skolastik och mystik och ortodox dogmatik och modern filosofi och moral. Sedda i förhållande till allt annat i religionernas och kulturernas värld bli den tro och kärlek, den religion och sedlighet, som Kristus skapat, på ingen punkt ett blott plus till något annat, t. ex. en naturlig religion och moral. Utan det blir den allt avgörande nyskapelsen, som på varje punkt är 'genuin', från Gudstankens översta 'metafysik' och Guds rikes avslutande ideal ända ut i det mänsk-

liga tankelivets och handlingslivets vardagligaste enskildheter. Och jag tror, att en consensus om detta nya andelivs sol är stadd i tillväxt hos alla, som med levande intresse fördjupa sig däri.

Men på samma gång vet jag intet, som har samma attraktion och omskapande kraft gentemot *allt mänskligt* som detta. Just därför att Kristus endast vill *ett*, kan han famna *allt*. Han vill gripa om själens inre värld och frigöra den i Gud. Men därmed har han gripit om hela det mänskliga samlivets innersta lag: han kallar den kärlekens. Därigenom kommer, genom honom, allt annat i hela Guds skapelses värld på sitt rätta rum. I Kristus är människolivets djupaste erfarenhet gjord — och kan göras åter och åter på nytt. I honom är vad vi ovan kallade den fritt skapande överlägsenheten i förhållande till allt i människoliv och historia. Därför är här frihet — och enhet. Båda på samma gång.

Alla fria i Kristus. *Alla ett* i Kristus. Det var därom han bad — 'ut omnes unum sint'. Och hans bön, den är ock hörd av hans Fader som är i himmelen.»

Henri Monnier skriver: »Vi skönjde vid vissa tillfällen under dagarna i Stockholm den kommande stad som Père Gratry skådade i sin ungdomssyn. En biskop från Orienten, som endast talar arabiska, gav ett mycket rörande uttryck åt denna känsla, då han förklarade att han kände sig i gemenskap med församlingens själ. Mötet i Stockholm hade en själ och det var kristenhetens själ.

När nu Mötet åtskilts, skall då också dess själ fördunsta? Skola kyrkorna återvända till sina söndringar? Skola motsättningarna, som ett ögonblick överhöljts, åter framträda? Vi böra icke göra oss för många illusioner i detta hänseende. Men att hava *sett* framtiden ger mer mod att arbeta för densamma.»

FEMTE KAPITLET.

Ekumeniska mötets huvudfråga.

Lutherdomens bidrag.

I. Guds rike.

Ekumeniska Mötets huvudfråga stod icke tryckt på programmet. Den ingick icke i någon av programmets sex huvudpunkter. Icke heller igenfinnes den i någon av de underavdelningar, i vilka flertalet av dessa huvudpunkter voro uppdelade. Under Mötets grundliga förberedelser i Gamla och Nya världen, på sammanträden år 1919 i Oud Wassenaer i Holland och förr och senare i Norden, i Storbritannien, i Nord-Amerika, i Schweiz och annorstädes blev, såvitt jag kunnat finna, detta spörsmål knappast nämnt såsom föremål för det kristna världsmötets överläggningar. När ämnena uppsattes och efter sorgfällig prövning och arbetsfördelning utsändes till de talare, som Bestyrelsen särskilt anmodade, eller som kyrkosamfundens ombud anbefallde, så skrevs aldrig det ämne, som kom att behärska hela mötet.

Första dagen, onsdagen den 19 augusti, ägnades åt den första huvudpunkten om Guds världsplan och kyrkans därav härledda plikt. Talarna hade valts med omsorg för att från skilda utgångspunkter, ur olika andliga traditioner och mångskiftande personlig utrustning från början giva åt mötet en orientering och under Andens ledning en inspiration, en ljusblick över de dunkla, kväljande och hotande spörsmål,

som fört oss tillsammans. Manuskripten voro för språkens skull på förhand insända, översatta, tryckta och utdelade. Ingen talare hade konfererat med den andre. Den engelske biskopens predikan, den franske kalvinistens, den tyske lutheranens, amerikanens, den skotsk-engelske presbyterianens, den ortodoxe bulgarens, den anglikanske ärkebiskopens och den norske biskoplige tänkarens föredrag voro var för sig så

Nidaros' biskop Jens Gleditsch, Trondhjem.

Förra statsrådet, stiftsamtman G. Gram, Oslo.

karakteristiska som möjligt. Men såsom genom en tyst överenskommelse förnams hos allesammans en mäktig underton eller en uttalad djupt grundad princip. De stannade alla inför det, som jag kallat för Ekumeniska Mötets huvudfråga.

Icke nog härmed. Detta var endast begynnelsen. Vi kommo in på de säiskilda problem, som det moderna samhällets industriella organisation och därmed sammanhängande missförhållanden och sedliga vådor för individen, hemmet och samhällsgruppernas samliv, samt vidare folkens inbördes misstro och skadegörelse, deras dåraktiga och vrånga domar och

söndrande skiljemurar, ovillkorligen uppställa för Kristi kyrka och församling och för den enskilde kristne. Till sist sysselsatte oss kyrkans egen onödiga och odugliga vanmakt och hennes ovärdighet att bära Kristi namn, därför att hon så föga besinnar och förverkligar sin höga förmån och sin heliga plikt att endräktigt efterfölja Mästaren, tjänande Gud i bröderna. Den som lyssnade uppmärksamt, förnam åter och åter igen, hurusom en och samma grundfråga och olika uppfattningar av denna grundfråga spelade in i utredningarna och i diskussionen. När vi efteråt börja få någon klarhet om vad vi under dessa veckor upplevde i Stockholms kyrkor och Musikaliska Akademien och där emellan i enskilt umgänge, så träder detta huvudspörsmål allt mäktigare fram i förgrunden. De olika meningar som fredligt — ja, i beundransvärd fredlighet, trots, eller kanske i följd av den fulla uppriktigheten och allvaret — bröto sig mot varandra, voro icke av tillfällig natur, huru mycket än synkretsen ännu förmörkas av de vikande ofredsmolnen, utan olikheterna reducera sig för tanken i det väsentliga till att vara olika betoningar av samma stora grundspörsmål. När jag läser skildringar av Ekumeniska Mötet och betraktelser i anledning därav, vilka inströmma från Gamla och Nya världen i alltjämt växande, redan nästan oöverskådligt antal, ehuru givetvis en stor del undgått min uppmärksamhet, så är det märkligt att iakttaga, hurusom ombud, som varit på allvar med och äga förmåga av religiös uppfattning och överblick, oberoende av varandra ofta i nästan överensstämmande ordalag konstatera, hurusom Mötet från början till slut behärskades av en enda stor fråga. Är hon i dag kristenhetens huvudfråga?

Denna enhetsrörelse har fått namnet Liv och Arbete till skillnad från den parallella till största delen av samma personer och grupper uppburna äldre enhetsrörelse, som bär namnet Troslära och Författning. När namnet föreslogs

och antogs i Genève år 1920, tänkte knappast någon på, att kyrkan i Skottland länge kallat sitt organ »Life and Work» och att pastor Paul Le Seurs tidskrift i Berlin heter »Leben und Wirken». Om tyskar och fransmän riktigt kallat vårt Möte Världskonferens för Praktisk kristendom, så må man av tidens avgudadyrkan av det så kallade praktiska icke låta sig förledas till att missförstå konferensen och dess syfte. Vi voro ju icke samlade för att på ort och ställe företaga något praktiskt eller med eggande ord driva varandra in i praktiskt arbete, hur angelägna vi än voro att hos oss och andra skärpa ansvarskänslan inför tidsläget. Utan det gällde att vinna klarhet. Ty utan klarhet far den välmenta ivern lätt vilse, och genvägar bli gärna senvägar. När man har förebrått Mötet dess alltför teoretiska karaktär, så har man i själva verket gjort en riktig iakttagelse, som borde rätta missförstånd. Mötet hade ett teoretiskt syfte, ett andligt syfte, som, om det i någon mån ernåddes, ovillkorligen måste utlösa målmedveten och offervillig handling. Ty man kan visserligen arbeta utan att bedja. Men man kan icke rätt bedja utan att arbeta.

Denna andliga och teoretiska karaktär gjorde sig märkbar på två sätt.

Först och främst i den trosgemenskap, som för många, ja för de flesta blev Mötets underbaraste behållning och som uppenbarade sig framför allt vid de gemensamma gudstjänsterna och andaktsstunderna på ett sätt, som icke kan beskrivas, men väl upplevas och åtnjutas såsom en skatt för tid och evighet. Det har skrivits och sagts, att Mötet visserligen hade till föremål enhet i Liv och Arbete, men att den andliga enhet, som överskyggade detsamma och genomstrålade Mötets bästa stunder, var en enhet i tro, förtröstan, en djup och innerlig gemenskap omkring Frälsaren. Den framvällde ur det kristna gudsumgängets innandömen, som

ingen formulering kan tillfyllest återgiva. Den fann uttryck i kyrkans klassiska texter och böner och hymner.

Även i ett annat avseende gjorde sig Mötets andliga enhet gällande. Föredrag och samtal behärskades av en enda stor huvudfråga. Bevis nog för att denna fråga icke kan undkommas utan tvingar sig på oss i denna tid.

Vilken är denna huvudfråga?

Vad synes eder om Jesus? Så sporde Mästaren själv sina lärjungar — frågan framkallade på Petri läppar den första kristna bekännelsen. Så lyder kristenhetens huvudfråga i alla tider. Varje enskild måste besvara den. Varje tidevarv av kyrkans historia måste fördjupa sig i den. Det har skett, och det sker så. Vad synes eder om Guds Son?

Men ur denna fråga framspringer en annan. Vad synes eder om Guds rike? Guds rike, Guds herravälde är ämnet för Frälsarens predikan. Synoptikerna säga det uttryckligen, då de beskriva vad Jesus hade för sig. Svar: två ting. Han förkunnade det goda budskapet om riket, Guds herravälde, och han botade och hjälpte lidande människobarn — därigenom upprättande gudsriket. »Då har ju Guds rike kommit till eder.»

Guds rike blev Ekumeniska Mötets behärskande huvudfråga, fastän orden icke stå att läsa på programmet, och fastän ingen föregående överenskommelse hade ställt upp detta ämne för betraktelse, bön och överläggning.

Ju mer man ser in i detta faktum, desto större växer det inför våra ögon.

Hos de synoptiska evangelierna är Guds rike, Guds herravälde eller, som det på grund av judisk motvilja att nämna Guds heliga namn kallas hos Matteus, himmelriket, himmelens herravälde, det ständigt återkommande temat för Frälsarens tankar och ord och för hans lärjungars uppmärksamhet. Det står nämnt i Herrens bön: Tillkomme ditt rike

Man kan endast förvåna sig över att huvudämnet fö

Frälsarens predikan åtminstone i samma ordalag så föga återfinnes hos Paulus och Johannes. Där söka vi uttrycket Guds rike nästan förgäves. Av Paulus få vi i Romarbrevet 14: 17 höra, att Guds rike icke består av mat och dryck utan i rättfärdighet och frid och glädje i den Helige Ande. Hos Johannes läsa vi i Jesu samtal med Nikodemus (3: 3): »Om en människa icke bliver född på nytt, så kan hon icke få se Guds rike.» Paulus råkade väl ganska litet Frälsarens lärjungar personligen, och något förtroligare förhållande uppstod icke mellan honom och dem. Han hade utan deras förmedling självständigt på Damaskusvägen blivit överväldigad av Mästaren, och han hade ännu icke tillgång till den sammanställning av Frälsarens förkunnelse, som sedan under namnet av Logia blev tillgänglig och allmänt spridd.

Ännu märkligare är att under kyrkans senare historia Guds rike, Guds herravälde aldrig kom att i synoptikernas mening behärska den teologiska diskussionen. Visserligen användes uttrycket både i Augustini största verk, De Civitate Dei, och annorstädes. Men meningen är då en helt annan. Regnum Dei, Guds rike, blir detsamma som kyrkan. Jämföra vi kyrkans psalmer och böner med bibeln, se vi, om ögonen öppnats, till vilken grad omtanken om den egna frälsningen uppslukat Jesu förkunnelse om Guds herravälde och Nya Testamentets omsorg om nästan och samlivet.

Egentligen har Guds rike kommit till sin rätt i den kristna undervisningen och framställningen först i vår tid. Det är ingen tillfällighet att så skett. Vi kunna icke i detta sammanhang gå närmare in på detta märkliga faktum. Saken är så enkel och näraliggande, att man icke tänker på den.

Vägen från Nicæa till Stockholm betyder icke en väg från Guds son till Guds rike, eftersom Guds rike är oupplösligt förbundet med Guds son, utan den betyder att kristenheten, som i fornkyrkan efter oklarhet och strider samlades i bekännelsen att Jesus är Kristus, verklig människa och Guds

fullkomlige uppenbarare, utrustad med gudomlig myndighet och frälsningsmakt, omsider ägnat grundligare uppmärksamhet åt det som är innehållet i Kristi egen förkunnelse, nämligen Guds herravälde, Guds rike, där Kristus själv är medelpunkt.

Biskop Temple i Manchester skriver:

»Varje släktled finner i evangeliet något som har särskild vikt för dess tid och som synes hava blivit förbisett under den föregående tiden eller, i vissa fall, under alla kyrkans föregående tidevarv. Den stora upptäckten, som vårt släktled gjort, är den oändliga vikt, som evangeliet giver åt Guds rike. För oss är det ofattligt, att det framträder så litet i teologien och religiösa böcker nästan under kristendomens hela historia.»

Domprosten vid S:t John the Divine i New York har nyligen predikat om Kristi konungsliga ämbete. »På Ekumeniska Mötet i Stockholm var denna nya blick på Guds plan central och bestämmande och gav en prägel av hög ädelhet åt förhandlingarna i denna stora församling.»

»Detta möte var epokgörande i sin uppgift och i sin anda och endast frånvaron av ombud från Rom hindrade det att vara ekumeniskt.»

2. Gudomligt, mänskligt.

Vad synes eder om Guds rike?

Är Guds rike eller, med en bättre översättning av det bibliska uttrycket, är Guds herravälde ett program att förverkliga genom samfällda ansträngningar av kristenhetens goda viljor? Eller är Guds herravälde den Allsmäktiges outgrundliga världsstyrelse, vilken människor icke förstå, i vilken de intet hava att säga och ingenting förmå, utan som de måste underkasta sig, medan Gud genom dom och frälsning leder släktet till dess slutliga mål? Är Guds herravälde väsent-

ligen en inomvärldslig utveckling eller en övervärldslig faktor? Med andra ord: Är det immanent eller transcendent? Är det ett ideal ägnat att hänföra, stålsätta och samla allt vad arbete och kraft heter i mänskligheten för att förbättra och förvandla tillvaron? Eller är det en hård nödvändighet, vars vägar för mänsklig uppfattning mången gång te sig grymma och orimliga, men i vilken den återlöstes tro trots inre och yttre gensaga igenkänner Guds frälsande makt? Är Guds herravälde ett tusenårsrike på jorden, eller ett evigt slutmål bortom timlighetens synrand och domens uppgörelse? Påkallar Guds herravälde aktivt ingripande eller ödmjuk tillbedjan?

Redan på Stockholmsmötets första dag kommo dessa olika uppfattningar så tydligt som möjligt till synes. Man har sammanställt de olika betraktelserna av Guds herravälde med olikheten mellan evangelisk-luthersk och kalvinsk kristendomstyp. Denna senare då i den form, som den under utvecklingen fått. Ty den ursprungliga kalvinismen ägde snarare en ännu mer fatalistisk stämning än den ursprungliga lutherdomen. Mer än den lutherska och kalvinska andan torde härvidlag olikheten mellan Gamla världens kynne eller närmare bestämt den kontinentala och nordiska religionsuppfattningen å ena sidan och anglosaxernas lynnesart å andra sidan hava att betyda. Det är vanskligt att uppdraga skarpa gränser. De bli osanna och orättvisa. Syntesen gavs på båda hållen. Men vi skönja en olikhet i betoningen.

Den inledande allmänna orienteringen på onsdagen den nittonde hade till ämne: »Guds världsplan och kyrkans därav härflytande plikt» — en formulering som förråder sitt engelska ursprung.

I sin flammande appell, adlad av ett apostoliskt livsoffer och hjärtats och tungans vältalighet, yttrade Wilfred Monod: »Exegeterna och teologerna hade genom ett jättelikt arbete återfunnit begreppet Guds rike, dolt som ett Pompeji under

askan av seklers villfarelse. Guds rike, tillkomme ditt rike! Guds rike, det yttersta målet, under vilket alla kyrkosamfund och alla nationer måste underordnas såsom varande endast medlet för dess förverkligande.» Dock, »allt kristligt liv och handlande härflyter ur den religiösa gemenskapen med Jesus Kristus». Har han givit sitt liv för oss, äro vi också pliktiga att giva vårt liv för bröderna. I en artikel om Stockholm i the Review of the Churches har Monod yttrat, att den mest övernaturliga tjänst, som kristenheten kan göra åt den moderna världen, är att verkligen bliva till. Där diskuterar han också, vad en kylig kritiker till äventyrs kan invända. »Förut upprördes de dogmatiska lidelserna på de forntida kyrkomötena av formeln Guds Son. Nu tyckas de på färd att återupplivas av uttrycket Guds rike.» I ett brev skrev han: »Konservativa teologer spiritualisera lätt uttrycket, så att det förlorar sin udd. Liberala teologer tendera att betrakta kristendomen som en social och demokratisk reformrörelse. Jesu förkunnelse förbjuder båda dessa avkortningar av Guds herravälde, först och sist därigenom att riket måste mer och mer tolkas efter dess konung Kristus, som är dess medelpunkt.» Sådan han var, sådant är riket. Väckte han förvåning och anstöt, därför att han icke enligt folkets och de frommes förväntningar kom som en nationell frihetshjälte eller en undergörare, så måste också riket mötas av oförstående och motstånd, då det strider mot hävdvunna älsklingsmeningar hos många kristna.

Vi få icke med pessimisterna inskränka oss till maningen: Fräls din egen själ, eller med de andra: Fräls samfundet. Utan vår lösen skall vara: Följ Frälsaren. Hela vår tro är innefattad i namnet Frälsaren. Hela vår uppgift är innefattad i beslutet att följa honom.

Kristendomen är liv, pånyttfödelse genom Anden. Detta liv utvecklar sig både i jordisk och himmelsk riktning. Mot himmelen, eftersom det redan här nere är evigt liv. På jor-

den, eftersom det har att övervinna hinder för sitt förverkligande. Kristendomen är Kristus och hans efterföljelse. Så långt Wilfred Monod.

Samma eftermiddag kommo olikheterna mellan europeisk lutherdom och anglosaxisk religion bjärt till synes. I sin ypperliga inledningspredikan på förmiddagen hade biskopen av Winchester manat till bättring, särskilt med hänsyn därtill, att vi för individens frälsning glömt samhällets frälsning. Syndarens omvändelse och förlossning vidkommer samhället. Man har glömt, att den sinnesändring som Kristus påyrkade icke endast var en ändring av den enskildes sinnelag, utan även en ändring av samfundets sinnelag. När Kristus återlöste världen, återlöste han människorna icke blott som individer, utan även i deras inbördes samliv. Förlåtelsens och kärlekens evangelium innefattar för samfundet en ny livsform av kärlek och tjänst. På kyrkans ansvar vilar icke endast att predika evangelium, utan även att leva detta evangelium. »Denna nya livsform innebär så långt den räcker upprättandet av himmelriket. Det betyder att sannare grundsatser, lyckligare förhållanden, bättre metoder införas i denna trötta värld. Det betyder att människor, som resolut ställa sig under Jesu suveräna myndighet, införa Guds rike på jorden och således förbereda den stora dag, då landet skall vara fullt av Herrens kunskap, likasom havsdjupet är fyllt av vatten.» Predikanten varnade för den pessimism, för vilken himmelrikets upprättande på jorden synes vara en utopi, omöjlig att genomföra. »Att upprätta Guds rike i det tjugonde århundradets komplicerade civilisation är en kolossal uppgift, som kräver tanke, förmåga, tålamod, vishet. Men i Kristus kunna vi utföra det omöjliga.»

På eftermiddagen hade efter Monod och Ihmels amerikanen president Wishart ordet. Med statistik och redogörelser uppvisade han allt vad kyrkan i Amerika uträttar för att efterkomma sin förpliktelse att uppfylla den stora tanken

om Guds rike, i det hon vill åstadkomma tillstånd och förhållanden, som göra människorna bättre ägnade för detta rike och underlätta deras inträde i detsamma. I och för kyrkans uppgift att föra så många som möjligt till gudsriket måste hon se till, att människorna omgivas av ekonomiska och industriella, sociala, nationella och internationella förhållanden, som motsvara Kristi ideal och således verka uppfostrande. Dock har kyrkan i Amerika trots de mångfaldiga och i stort tilltagna företag, som omnämndes, enligt talaren, ännu icke slutat sin världsomfattande uppgift, utan just börjat den.

Talarens goda humör, fyndiga vändningar och äkta amerikanska talekonst bröt för första gången hänsynen till rummets helgd och framkallade applåder, som smittade även andra än de engelsktalande i Blasieholmskyrkan.

Kontrasten blev så mycket mer verkningsfull, som lutherdomens ypperste taleman på mötet, Sachsens biskop Ludwig Ihmels, hade ordet mellan fransmannens stålblanka hänförelse och amerikanens praktiska och roliga och varmhjärtade utläggning. »Det är ingenting annat än svärmeri, om man låter Guds rike fulländas inom denna världsålder i en så småningom skeende utveckling.» »Ingenting kan vara mer oriktigt och ödesdigert än en föreställning i den ena eller den andra formen att det är vi, som hava att uppbygga Guds rike i världen.» Så talade lutheranen.

»Guds rike betyder ingenting annat än Guds herravälde i människornas hjärtan, Guds herravälde, som underlägger dem under sig, förbinder dem med Gud och därmed också med varandra. Så till vida avser Guds rike givetvis även ett samfund av människor, men ett samfund, som i hela sin omfattning från början till slut bäres och regeras av Gud.» Talaren förbiser ingalunda den sociala tillämpningen: »Guds rike träder med nödvändighet i kontakt med denna världens naturliga livsformer, för så vitt de Guds herravälde under-

kastade människorna leva i dessa naturliga ordningar.» Men inverkan förmedlas uteslutande genom den återlösta individen. »Kristendomen är religion och ingenting annat än religion. Till en verklig kristlig utgestaltning av samlivet kan kyrkan leda, endast när hon anvisar de kristna, som i tron på Kristus äga gemenskap med Gud, att förverkliga denna gemenskap och ingenting annat på det sedliga livets hela område. Kyrkan kan därför omöjligen vara med om en sekularisering av de specifikt kristliga tankarna, såsom om dessa vore desamma, sedan de lösryckts från den personliga trosgrunden.» Kyrkans uppgift är att med ordet och sakramenten väcka, stärka och fostra tron. »Därför är all verklig kristianisering möjlig blott på den omväg, som heter personlig omvändelse.» Vi skulle kunna säga: »Blott på den smala väg, som heter omvändelse.»

Syntesen hade angivits redan av den vördnadsvärde Theodor Kaftan i hans skriftliga hälsning till Mötet. »Guds rike är en övervärldslig storhet, vars inomvärldsliga motsvarighet utgöres av det sedliga livets rike.»

I Blasieholmskyrkan den nittonde tog principal Garvie från London till orda efter amerikanen. Han grep djupt. Den som, efter hans beundransvärda medverkan före mötet och under dess förlopp, tagit kännedom om hans före mötet avslutade, under detsamma tryckta och hösten 1925 utkomna verk om den kristna läran om Gud enligt den apostoliska välsignelsen, igenkänner i hans tal på mötet kärnpunkterna av detta stora dogmatiska arbete. Dualismen mellan religion och moral är här icke till finnandes. Guds uppenbarelse, fulländad på Kristi kors, väcker och leder det nya livet. Det skall förverkligas i mänsklighetens återlösta familj, som är kallad att återspegla Faderns, Sonens och Andens enhet enligt Frälsarens ord hos Johannes. Kyrkan har ett överjordiskt ursprung och väsen och överskrider således världens begränsning, men dess kallelse är att bliva mer och

mer immanent i världen, icke av världen, men i världen. Ty vad världen behöver är kyrkan korsfäst med Kristus i tjänst åt Guds herravälde.

Det var samme talare, som efter många timmars överläggning om de mångfaldiga brännande sociala problemen lördagen den tjuguandra och måndagen den tjugufjärde samlade blickarna och förde oss, som han sade, från Sinai med dess många lagar till Golgata, förlåtelsen, förlossningen. Kristendomen liksom gudsriket är till sitt väsen en gudomlig gåva, som i sig innesluter förpliktelsen. Och i sitt detaljerade förverkligande i livets alla förhållanden får kristendomen aldrig ett ögonblick förlora sin karaktär av att vara ett utflöde ur Guds frälsande och livgivande kärlek.

Industrialismen, egendomen, kallet, hemmet, bostadsnöden, ungdomen, förhållandet mellan könen, äktenskapet, brott och straff, alkoholfrågan, fritid, nöjen, vilodagen hade i tur och ordning lagt beslag på mötets uppmärksamhet. Den ene har mer praktisk erfarenhet av en sak, en annan av en annan. Meningarna gingo i sär. Varje fråga måste tagas på allvar. Faran blev dubbel. En lösning hotade att uppsluka all iver, så att intet intresse återstod för övriga angelägenheter. Eller det hela gestaltade sig till ett välfärdsutskott med brokigt program.

När Garvie, uppmanad av ordföranden för dagen, tog till orda och talade sist av alla, blevo våra hjärtan brinnande i oss, och vi kände, att tjänandet på alla dessa arbetsfält är en nådegåva ur den gudomliga barmhärtighetens ymnighetshorn.

Den här antydda skillnaden i temperament genomgick mötets alla förhandlingar. Så var det icke blott, ja kanske icke ens i första hand världskrigets och fredens politiska motsatser, utan en olikhet i det religiösa tänkandet, som vållade olika syn på kyrkans plikt i folkens samliv. Ville åtskilliga undvika starka ord om Folkens Förbund, så berodde det

inte endast på en naturlig känsla av personlig och nationell värdighet hos dem, som från början inte fått vara med, och på lätt förklarlig misstanke om partiskhet, utan i synnerhet på rädsla för att instänga gudsriket i en politisk skapelse. En bland den ekumeniska rörelsens äldsta och mest inflytelserika förkämpar bland lutheranerna, Th. Kaftan, hade före mötet varnat för slik begränsning av gudsriket.

Detsamma gäller den sociala frågan.

De antydda motsatserna utesluta icke varandra. Knappast något ord på konferensen gjorde ett djupare intryck än när biskop Ihmels efter föredragen och samtalen om den sociala frågan på lördagen yttrade fyra lapidariska satser. Tiden var långt framskriden. Varje talare begränsades till färre minuter än de vanliga fem. Ihmels behövde föga mer än en minut för att göra ett djupare intryck än de ypperliga anföranden, som föregått. Först uttalade han sin glädje över att kommissionen, som han själv tillhört, kommit till enighet trots svårigheterna.

»För det andra: Kyrkan har endast uppgiften att förkunna evangelium om Jesus Kristus. Men i denna uppgift är hennes sociala uppgift innesluten.

För det tredje: Man har velat mana kyrkan till bot. Jag upptager det och säger, viss om ett instämmande: Vi bekänna vår skuld.

För det fjärde: Vi lova att efter hemkomsten från Stockholm med nytt allvar kämpa för att vår Herre Jesus Kristus skall vara herre även för arbetsgivare och arbetstagare, men framför allt herre för sin kyrka och allra mest allas vår Herre, min Herre.»

I sitt tal om kyrkans fredsplikt framhöll också Deissmann, att Kristi ord: »Jag är världens ljus», innefattar: »I ären världens ljus». Riket, herraväldet, yttrade han, tillhör Gud. Men vi få icke göra det övervärldsligt och inskränka det till

den enskilda själen på ett sätt, som fritager oss och kyrkan från ansvar och arbete. »Det är inte världens fel, om den praktiska bevisningen av gudomligheten i vår uppgift icke ännu rönt framgång. Den gudomliga kraften, som uppenbaras i Kristus, verkar icke magiskt, utan genom hans lärjungars helgade vilja. Det är vårt fel, om världen icke erkänner Guds vilja. Och denna värld väntar på vårt angrepp, den åstundar det; i sin omätliga nöd längtar den ivrigt att möta Kristus. Dessa okända män och kvinnor, som sände sin hälsning till vårt möte från verkstäder och kontor i europeiska storstäder, dessa 'okända soldater' i den ekumeniska armén, stå framför oss såsom sändebud från människosläktet: 'Kom över och hjälp oss'. Kyrkan skulle finna djup genklang hos miljoner bland de arbetande och betungade i vår värld, hon skulle bliva älskad och ärad som den stora modern (Magna Mater), om hon ville utdela sin andliga skatt icke endast till enskilda själar utan även till samfundet, nationerna, släktet, om hon toge sig för att uppresa Kristi kors som folkförsoningens höga banér.» (G. A. Deissmann.)

Således betyder olikheten i tolkningen av Guds rike en skillnad i temperament, som rätt fattad icke är en tvist utan en mångfald. Bland de många, som betonat detta, har ingen uttryckt det bättre än riksdomstolens president Walter Simons i Leipzig i en uppsats om mötet. »Icke endast tyskarna utan även fransmännen, skandinaver och andra européer uppfatta Guds rike transcendent som ett evigt rike, vilket på denna gamla jord aldrig kan fulländas, medan anglosaxarna med hela dådkraften hos en troende optimism eftersträva dess förverkligande redan här nere. Kanske hava båda uppfattningarna rätt på sitt sätt, men orätt i sin ensidighet. Kanske ligger sanningen i en syntes, som på utomordentligt vis framställdes av principal Garvie efter biskop Ihmels' och den amerikanske predikanten Wisharts kontradikto-

riska tal: Guds plan regerar världen över vårt förstånd. Men han har bevisat oss hedern att vara antingen hans medarbetare eller hans motståndare.» Båda temperamenten behövas enligt Simons. »Kontinenten har det andliga djup, som bevarar för ytlighet. Anglosaxarna den framtidsglada energi som övervinner kvietismen.» Denne kristne bekännare tillägger: »Inför frälsningsbudskapets ande synes det mig vara lika falskt, vare sig man bröstar sig över sina goda verk eller sitt eskatologiska djupsinne.»

Vad synes eder om Guds son?

De motstridiga svaren formulerades i fornkyrkan enligt det grekiska tänkandets förutsättningar: Är Sonen född av evighet av Fadern? Eller är Sonen en verklig människa, förstlingen av allt skapat?

Vad synes eder om Guds rike?

Föreligger icke i viss mån en analogi? Är Guds rike av höjden? Eller är det av människor? Snarare: Är det alltigenom ett gudomligt, övervärldsligt verk? Eller är det en skapelse inom historiens råmärken?

Svaret blir i bägge fallen, på fornkyrkans koncilier och i Stockholmsmötet, att de två meningarna icke utesluta varandra.

Fornkyrkans kristologiska strider slutade icke med en kompromiss, utan därigenom att full rätt tillerkändes åt båda sidorna, den mänskliga och den gudomliga, i Kristi person. Kyrkan fasthåller i sin tro vid båda »utan sammanblandning och förvandling». Sedan fortlevde visserligen ensidigheterna därbredvid såsom monofysitism och nestorianism.

Något liknande kan iakttagas med hänsyn till den nutida kyrkans huvudspörsmål. Enstämmighet skönjdes redan i Stockholmsmötet trots skillnad i synpunkter, traditioner

och religiöst kynne. Denna överensstämmelse har icke karaktären av en kompromiss. Guds herravälde förverkligas icke genom något hälftenbruk mellan Gud och människa, utan verket är alltigenom Guds verk. Men han värdigas använda människor. Riket är Guds sak och de kristnes sak utan sammanblandning och förvandling. Guds rike är till sitt väsen övermänskligt och andligt, det upprättas i människans hjärta. Men det måste som surdegen genomtränga alla mänskliga förhållanden och samfund.

I Nicaea lydde frågan: Är Sonen gudomlig, den helige, allsmäktige ende Gudens fullkomliga uppenbarelse i köttet, eller är han mänsklig, den störste bland profeter och vittnen och lärare och martyrer — och lägre gudomligheter?

Nu gäller frågan: Är Guds rike eller Guds herravälde gudomligt eller mänskligt? Är det en gudomlig religiös makt, ett föremål för bävan och tro, eller är det också en sedlig mänsklig angelägenhet? Varest skall huvudvikten läggas?

Guds rike betyder att Gud regerar världen med dom och frälsning efter sin outgrundliga makt och vishet. Vi usla jordkryp kunna ingenting förstå och ingenting förmå. Vi kunna i löjligt uppror taga anstöt, men vi hava ingen annan utväg än att ödmjukt böja oss och tro.

Men Gud kallar oss i sin barmhärtighet till medarbetare. Han fordrar att alla de krafter som han förlänat oss skola utan undantag ställas i hans tjänst. Svaret blir således alldeles detsamma som när det gällde frågan om Guds Son. Guds herravälde är helt ut gudomligt, men även helt ut mänskligt. Att pruta på det ena eller det andra är ödesdigert kätteri. Att förneka gudsherraväldets gudomlighet är förhävelse, att förneka dess mänsklighet är feghet och lättja.

Åskådningen, som företräddes i Stockholm, var, enligt ärkebiskopen av Dublin, att kristendomen skall göra samlivet mellan folk och grupper bättre och sedligare, att regeln för

de många måste vara lika kristen som regeln för den enskilde, och att det är de kristnes plikt att vittna om denna sanning, är de stå. Dr. Mumm kallar de två meningarna om Guds rike för icke absoluta motsatser, utan de två brännpunkterna i en ellips.

Skönja vi således även här en syntes, så hindrar det ej att ensidigheterna, som Simons i sin skarpa sats gisslar, komma att fortleva vid sidan om syntesen, och att kristna grupper till äventyrs trivas och frodas i dem.

Att detta första grundliga möte mellan huvudtyperna av evangelisk och ortodox fromhet icke kristalliserade ut motsatser, utan utlöste andlig enhet och arbetsvilja, har nog sin grund i det som ofta framhålles i den mängd av böcker och avhandlingar och artiklar, som började behandla och förarbeta Mötet i väntan på de stora officiella publikationerna. Den enhet, som förnams framför allt i den gemensamma gudsdyrkan, men trots svårigheter och motsatser även i själva arbetet, sökte icke uttryck i en formel, men var till finnandes och uppenbarades i samlingen kring gudsherraväldets upprättare och fulländare, Jesus Kristus. En italiensk tidskrift ser i Ekumeniska Mötet i Stockholm kyrkans samfällda erkännande av »kärlekens primat». Gudsriket trädde med sin gåva och sina förpliktelser så närgånget in på de församlade, att den amerikanska kyrkofederationens ordförande, den andlige kraftkarlen S. Parkes Cadman och andra, oberoende av honom, i sina offentliggjorda skildringar och omdömen skriva, att »varken kyrkan eller världen bör kunna efter Stockholm bliva vad de varit förr». »Life will never be the same for us again after Stockholm.» »Ju mer man fördjupar sig i saken», skriver Cadman, »desto tydligare märker man, att förverkligandet av vad som tycktes vara omöjligt berodde i alldeles särskild mening på Guds andes ledning.»

Cadman konstaterar en verklig enhet i den gemensamma hängivenheten till Kristus såsom Herre. »I Kristus», skriver han, »blev lutheranernas mystiska personliga förtröstan, de österländska kyrkornas präktiga pomp, de engelsktalande samfundens aktiva och praktiska tro, anglo-katolikernas sakramentalism, slavernas känslofromhet och hugenotternas logiska lidelse för denna gång sammangjutna och inriktade på ett gemensamt mål.» Det har sitt intresse att se, hur en av Amerikas främste kyrkomän såg olikheterna. »Västerlandets kyrkosamfund fasthöllo, hela gruppen, att Gud åstundar upprätta sitt herravälde på jorden. Därför blir det för vår Herres lärjungar en helig plikt att tillämpa evangeliets grundsatser på varje förhållande i livet, och att göra evangeliets vädjan lika vid och lika utförd i enskildheter som livet kräver. De lutherska samfunden fasthålla såsom helhet betraktade ivrigt den troendes enskilda prästadöme och hans rätt att närma sig Gud genom Kristi allmänneliga prästadöme. Därför är kyrkan, såsom de uppfatta henne, kallad att vittna om honom och om denna rent personliga tro och mot synden i världen. Hennes plikt är uppfylld, när hon samlat de pånyttfödda i fårahuset och närt dem med evangeliets hopp och kärlek. Världen i stort är Guds sak, och han ensam är ansvarig för dess tilldragelser. Dessa kunna användas av honom såsom tuktomedel för en avfällig kyrka eller en upprorisk värld. Om det är hans vilja att krig skall inträffa, så innebär denna vilja för de troende möjligen frid. Den fromme måste osvikligt mottaga den gudomliga viljans oföränderliga beslut i tålmodig tro, som håller ut till ändan, då det himmelska riket skall uppenbaras.»

Men dessa olika element överväldigades allesammans av djup syndkänsla och samlades och upprättades till en djärv beslutsamhet. Ärkebiskopen av Dublin har nyligen uttryckt saken så: »Kristus blir missräknad, intill dess hela kyrkan,

övervinnande sin splittring, genom enhet i honom kastar sig som en man på hans världsomfattande uppdrag.»

I fråga om Guds rike utskiljer kyrkoherde Schmidt från Brieg på Mötet fyra grundtyper: 1) den mediterande ortodoxa, 2) den viljekraftiga, kalla, affärsmässiga amerikanska, 3) den stilla, allvarliga, djupa tyska och 4) den högkyrkliga, självmedvetna, också bibliskt orienterade och i dådkraft med amerikanerna jämförliga engelska uppfattningen. Men alla enade sig om tre grundsatser: 1) Det inre livet är det väsentliga. 2) Kärleken är kallad att erövra världen. 3) Vi skola icke uppgiva våra olikheter.

Elsassaren Scheer tecknar de två huvudlinjerna i följande ord: »På ena sidan det, som man skulle kunna kalla den tyska uppfattningen, som med rätt eller orätt åberopade sig på Luther, å andra sidan den anglikanska uppfattningen, som likaledes med rätt eller orätt stödde sig på Calvin, den ena spiritualistisk, den andra realistisk, eller kanske riktigare, den ena transcendent och den andra immanent.»

Professor Karl Heim angiver i Protestantismus der Gegenwart de båda riktningar, i vilka den evangeliska ställningen till världen rör sig. På ena sidan den aktiva framåtsträvande kalvinska strävan för världens reformering, på andra sidan den senare lutherdomens konservativa hållning. Under intrycket av världens oförbätterlighet avstår den lutherska protestantismen från en ändring av yttre förhållanden och nöjer sig med »att i kärv ensidighet och återhållen religiös glöd tillföra den enskilde förlåtelsens tröst och förbereda honom på en ny himmel och en ny jord».

»Detta kalvinismens handlande framåt och detta lutherdomens lidande och väntande framåt äro de två poler, mellan vilka den protestantiska ställningen till världsläget rör sig. Mellan båda finnas otaliga övergångsformer och mellanstadier.»

Trots olikheterna finnes det dock en enda evangelisk, andlig

hållning: »De motsatta världsuppfattningar, som framträtt inom protestantismen, äro blott olika utvecklingsstadier av en och samma grundställning. Protestantismen väntar en ny värld och tillhör i tron denna nya värld, men måste kämpa och sträva för densamma, så länge denna livsform varar.» Freiherr von Pechmann har i Protestantismus der Gegenwart med teologisk och humanistisk lärdom genomfört skillnaden mellan kulturområdet med dess egna relativt självständiga lagar och Guds rikes rent religiösa område. Statslivets och kulturlivets ordning hänför han till Första Artikeln, Guds skapelsetanke. Gudsrikets lagar och liv hänför han däremot till Andra Artikeln.

Hur nyttig en sådan distinktion än för redans skull kan vara, så blir man en smula betänksam inför denna åtskillnad mellan skapelsens ordning, på vilken rätt och stat grundas, och himmelrikets ordning. Det finnes nämligen en ojämförligt viktigare distinktion, nämligen mellan Guds verk och syndens verkningar, som göra sig märkbara på alla livsområden. Gnostikerna i Gamla kyrkan voro konsekventa. De skilde mellan en ond skapelsegud och den gode, i Jesus Kristus uppenbarade guden. Nu dyrkas Skaparen såsom god. Men är icke återlösningsverket en av synden betingad fortsättning av hans skapelse?

Fullt och helt måste man dela dr. von Pechmanns skarpa gensaga mot varje försök att härleda rätt och statsform och sociala ordningar ur Kristi eller apostlarnas auktoritet.

Det bör kanske tilläggas, att Freiherr von Pechmann i slutet talar om sin bekännelse till den ena heliga kristna kyrkan och att hans tro på henne trots alla aldrig så djupgående åtskillnader i tanke och känsla på Världskonferensen i Stockholm stärktes på ett sätt »som icke sällan överväldigade mig».

I samma monumentalverk kritiserar professor Em. Brunner i Zürich idén om statens, nationalekonomiens och kulturens »Eigengesetzlichkeit», självständiga lagbundenhet.

Han påpekar med full rätt, att dessa livsområden, om man icke på dem tillämpar den kristna moralen eller överhuvud en ideell, över själviskheten upphöjd etik, ha sina egna lagar, »nämligen lagar, som äro en blandning av Guds skapelse och gudlös förvändhet. Därutinnan förhålla de sig icke annorlunda än den naturliga människan, som också i sina naturliga och förnuftiga funktioner och behov lyder egna lagar. Men denna faktiska lagbestämdhet kan aldrig av tron utan vidare erkännas. Den kan bejakas endast såsom det sker genom tron och kärleken, det vill säga så, att den samtidigt förnekas. Det som tillhör Guds skapelse måste åter genom förnyelsen befrias från förstörelsens verkningar.»

»Vi hava således här icke blott att arbeta med ett givet stoff, utan också att kämpa däremot. Här gäller åter satsen, att kampen är desto svårare, ju vidsträcktare området är, alltså ju mer fjärran objektet är från det personliga centrum. Men detta får icke vara någon grund för att i den egna lagbundenhetens namn avstå från uppgiften att underlägga dessa områden under Herrens vilja. Det hör med till den kristna tron, att Gud som kallar oss till denna kamp också har bestämt dessa inom sig lagbestämda makter att underkastas under hans vilja eller, riktigare, att icke helt och hållet undandraga sig vår verksamhet. Men vi bliva icke färdiga med dem i detta liv. Detta ligger likaledes omedelbart i vår tro som alltid samtidigt är en förhoppning om Guds egen underbara handling, de dödas uppståndelse och nyskapelsen.»

Frågan om Guds rike sysselsatte på mötet måhända icke de ortodoxe lika mycket som västerlänningarne. Men om också Orientens kyrka står i stort sett främmande även för åtskilligt som evangelisk kristendom har gemensamt med romersk i den västerländska kristenheten, så äger dock denna Österns ortodoxa kristenhet i fråga om Guds herravälde en förmån, som S. A. Fries på sin tid gjorde gällande med en

romantisk förväntning. Den ortodoxa kyrkan läser Nya Testamentet på grundspråket och är icke i uppfattningen av uppenbarelsen bunden vid den skolastiska intellektualismens glasögon. Österns tro har icke liksom Rom beslagtagit Guds rike för kyrkans räkning.

3. Två världsbetraktelser.

Motsättningarna formulerades skarpt av Nathan Melhorn i The Lutheran, den amerikanska lutherdomens förnämsta tidskrift, som, i enlighet med lutherdomens fallenhet för grundlighet, i parentes sagt torde hava ägnat åt Stockholmsmötet en noggrannare och utförligare uppmärksamhet än de allra flesta nordamerikanska publikationer, huru stor än strömmen är av tidningsurklipp, artiklar, häften, volymer från U. S. A.

Han skriver: »'När Jesus säger: Bättren eder, ty Guds rike är nära', menar han då att hans kallelse står i motsats mot världen och att det slutliga resultatet således är världens förstörelse? Eller menar han att riket skall genomtränga världen och under obeveklig strid mot allt det onda i världen förvandla den till en boning för rikets barn?

Således, i vilken utsträckning böra naturliga och sociala krafter, särskilt då de riktas på grupper av människor i samhället, göras till bundsförvanter i den kristnes strävan att utsträcka Kristi makt över människovärlden?»

Han citerar professor Karl Vold. Norrmännen hade inom den europeiska sektionen fått på sin lott att på förhand skriftligt och vid mötet muntligt utreda denna punkt. Det förnämsta skrivna bidraget insändes av Karl Vold, som låter båda meningarna komma till tals. Den ena teorien säger: Hur mycket människor än sträva och uppbygga, anstränga sig och möda sig, är det alldeles förgäves. Vad de uträtta är trots allt dömt att sjunka ned i stoftet. Denna värld kan

under inga omständigheter förbättras. Därför böra de kristna icke hjälpa till med att förbättra denna värld — Guds avsikt är att frälsa den enskilde ur världen, att frälsa så många människor som möjligt i den räddningsbåt, som är församlingen. När antalet är fullt, går hela världen sönder och blir ohjälpligt förstörd.

Den andra teorien medgiver, likaledes enligt professor Vold, att världen är underkastad det onda och regeras av ondskan. Men å andra sidan är världen i själva verket Guds värld, och Gud själv påverkar världen. Gud vill icke endast frälsa en slump av människosläktet i sin räddningsbåt. Hans vilja är att frälsa världen. Kristendomen är först och främst avsedd för den enskilde. Men de enskilda, som låta sig vinnas, bilda en församling som har att erövra världen — en dag skall det vara en konung och ett rike i denna världen. När Jesu Kristi herravälde utvidgas i världen, bereda sig ondskans makter för visso till att göra motstånd. Guds avsikt med världen framträder därför i form av kriser. Den sista skall bli svårast av alla, men slutligen skall det onda övervinnas.

I ett djuptänkt föredrag gav biskop Gleditsch under själva mötet en framställning, som enligt Melhorns riktiga iakttagelse syftar till en idealistisk och biblisk grundåskådning i stället för gängse teorier om utvecklingen. Kyrkans kortsynthet har enligt den biskoplige tänkaren sin orsak i att hon betraktat världen såsom materia och icke såsom kraft. Universum är för oss icke längre en invecklad mekanism, ett perpetuum mobile, utan en rörelse, och en rörelse innebär en riktning. Kan människan icke skönja eller fatta denna riktning, så har hon att vända sig till Kristi uppenbarelse av Guds avsikt. Kyrkans plikt är att vittna därom och att ställa vår världsbild i smått och stort i förhållande till vad Kristus uppenbarat om Guds vilja. »Alltför mycket av kyrkans kraft och förmåga har förtärts i striden om vilken

åskådning är den rätta», i stället för att kyrkan borde tjäna Guds avsikter.

En schweizare skriver: »Biskop Gleditsch från Norge förde oss upp på smala, branta stigar till ljusa höjder med oväntade, nästan visionära utsikter in i en ny dag, över vilken himmelens ljus står rent och obrutet. I fjärran sågo vi det förlovade landet.»

Här stå verkligen två världsbetraktelser emot varandra. Vem kan begripa något av världens gång? Så mycket lär erfarenheten, när illusionerna vikit, att enligt Första Johannesbrevets ord hela världen är i det ondas våld. De gamla och de nyare teodicéerna, som med Job, sjuttiotredje psalmen och Aiskhylos och Euripides blivit upprörda över världens gång, huru den gode får lida medan den fräcke och orättfärdige har framgång — dessa funderingar äro fåvitska och förmätna. Huru skulle det lilla jordkryp, som människan är, kunna överblicka och begripa världsloppet? Nog ändras yttre förhållanden, men i grunden förblir människans läge lika ofattligt och hårt, livet till synes lika meningslöst. Plus ça change, plus c'est la même chose. I stället för att sprattla i nätet och förmätet söka genomtränga och tolka det ingen människotanke mäktar förstå, och med än värre förmätenhet söka förändra och förbättra en tillvaro och ett världslopp, som nu en gång äro sådana de äro, bör människan i en tung och tappert tålmodig resignation rädda sin egen värdighet och bära sitt öde.

Men för den kristna tron upplyses tillvaron inifrån av ett himmelskt ljus. Den mörka ödesbestämdheten försättes då och då i glödande tillstånd av en vulkanisk och allsmäktig kraft, som världen icke känner. Det är Gud. Den kristne vet, att världens lopp icke styres av ett blint öde, utan av Guds avsikt. Ondskan uppreser sitt motstånd. Ju längre det lider, desto fruktansvärdare sammangaddar sig ondskans

makt. Men Gud genomför sin världsplan trots allt. Han leder folken och mänskligheten likaväl som de enskilda på vägar, som de icke förstå, till det föresatta målet.

Gud uttager ur förtappelsen dem, som omvända sig från syndens väg och världens väsende och fly till hans barmhärtighet. Kring Jesus Kristus samlas en skara, som frälses från fördärvet. Kyrkans uppgift är att medelst förkunnelsen om Guds nåd genom Jesus Kristus samla allt flera enskilda till den hop, som är stadd på pilgrimsfärden till det eviga riket.

Här nere kan det mången gång se ovisst ut, vart vägen bär. Ondskans makt och världsväsendet fira triumfer. Vad betyder den lilla skara, som håller sig till Herren? Är icke de troendes förtröstan ett vackert självbedrägeri? Blandningen mellan ont och gott och världens underliga omskiftning kan vålla tveksamhet, tvivel och förtvivlan om Guds sak i världen. Men tron håller fast vid sin visshet trots allt. När Guds domar gå över världen och människorna förskräckas, ser tron häri ett bevis på Guds makt och en profetia om den slutliga förlossningen. Ty en gång skall blandningen och ovissheten upphöra och avgörelsen bliva uppenbar för allas ögon. Guds herravälde förverkligas icke så småningom, så att människorna allt starkare känna hurusom det godas makt genomtränger världen. Utan Guds herravälde förverkligas dels genom att enskilda ryckas såsom bränder ur elden och bevaras till det eviga riket, dels genom straffdomar och våldsamma kriser, av vilka den sista blir för evigt avgörande. Bönen »Tillkomme ditt rike» uttrycker således själens längtan efter den slutliga förlossningen. »Fräls oss ifrån ondo». Må riket komma och världen förgås.

Pastor Karl Fueter yttrade från sin predikstol i Zürich: »Icke blott 'incarnatus', Ordet har blivit kött, icke blott 'benedictus', Välsignad vare han, som kommer i Herrens namn, även 'dies iræ', domens förkunnelse, hör med till kristendomen.»

Krig, ödeläggelse och skräcksyner, som komma människor att uppgiva andan av förskräckelse och ängslan, förvissa de troende om Guds herravälde. »När detta begynner ske, då mån I resa eder upp och upplyfta edra huvuden, ty då nalkas eder förlossning.» Det som slår ned världens hopp, bör glädja den kristne. Världshändelser, som vålla ångest och rådlöshet, liknas vid det älskliga och hoppgivande i naturen. »Sen på fikonträdet och på alla andra träd. När I fån se, att de skjuta knopp, då veten I av eder själva att sommaren redan är nära. Likaså, när I sen detta ske, då kunnen I ock veta, att Guds rike är nära.»

Hava dylika ord, missförstådda, en andel i omdömet hos Tacitus om de kristnes »hat mot människosläktet» (odium generis humani)?

En slik längtan har varit levande och stark i de största gudsmännens hjärtan. När det har mörknat omkring dem, hava de skådat framåt till den yttersta dagens ljus. Luther talar om »der liebe jüngste Tag». Har någon sett biskop Ihmels, då ännu utmärglad efter svältåren, stå på trappan över Wartburgs borggård och tala till det lutherska världskonventet när det år 1923 grundades, om »den kära yttersta dagen», så lär varje sådan åhörare, som äger någon känsla för Ande och sanning, förstå, att denna gudsrikesstämning, som ur samtidens tyngd och trängsel med lugn förtröstan blickar framåt mot förlossningen, utgör en omistlig kristen beståndsdel i bönen om Guds herravälde. Vi voro församlade i Eisenach 1923 till det första evangelisk-lutherska världskonventet. Världskrigets och fredens sår och motsatser voro ännu färska och svidande. I skaran, som samlades, voro skarpa politiska motsatser företrädda, icke endast mellan vitt skilda riktningar inom lutherdomen i samma land, utan där funnos också representanter för de länder, vilka under världskriget känt sin motsats mot Tyskland kanske djupare än andra och som i freden gjort mer än några andra för att

förminska dess område. Glödande och verksamma patrioter från dylika länder voro närvarande. I den stora majoriteten av konventets medlemmar, tyskarna, blandade sig politiskt förnöjsamma element, som fullt ut erkände revolutionen, med den kejsartrogna pfarrertypen. Där voro amerikaner och européer. Hur skulle ett dylikt möte avlöpa till på köpet i hjärtat av det tyska riket? Ordföranden, Ludwig Ihmels, ställde i sitt inledningstal hela vår kristna sak så säkert in under evighetens synvinkel, att de politiska motsatserna förlorade sig i ett större perspektiv. Ingen politisk diskussion eller meningsyttring framkom. Gudsherraväldets eskatologiska allvar behärskade situationen.

Egendomligt är att konstatera den frändskap, som trots alla olikheter råder mellan denna äkta lutherska evighetstyngd i gudsrikestanken och den eskatologiska tolkning av evangeliet, som, förberedd av andra forskare, egentligen grundlades av Johannes Weiss, och sedan genom den snillrike filosofen-teologen-musikhistorikern-Bachspelaren-orgelteknikern samt läkarmissionären Albert Schweitzer spridde sig som en löpeld före kriget och anammades av så olikartade andar som William Sanday, George Tyrrell, Alfred Loisy, Friedrich Heiler och verkade lik en uppenbarelse för många läsare av Nya Testamentet inom hela den västerländska kristenheten. Redan Jesus, icke endast hans lärjungar efter honom, väntade enligt denna tolkning denna tidsålders undergång och gudsherraväldets våldsamma inbrott såsom en nära, ja, omedelbart förestående katastrof. Frälsaren och den första församlingen räknade icke med en mångtusenårig utveckling. Eller har den första församlingen missförstått hans ord? I varje fall har han tecknat och i sitt liv framställt gudsrikets väsen och krafter på ett sätt, som icke kan överbjudas. Den eskatologiska tolkningen av det goda budskapet om Guds herravälde har icke endast historisk betydelse för att rätt förstå kristendomens uppkomst och

tidigaste tankevärld, utan den utgör samtidigt en hälsosam tillrättavisning åt den kulturglada religion, som gjorde sig bred under uppfinningarnas, teknikens, den materialla ymnighetens och skolväsendets gyllene tidsålder.

Världskrigets apokalyptiska fasor och nöden, som följde i dess spår, hava bidragit till att i Tyskland och Schweiz framkalla den nyaste teologiska strömningen, som i sin våldsamma opposition mot kyrkans uppgifter i denna världen, mot dess förbindelser med kulturens ideal och utvecklingstankar går så långt, att den bryter staven över evangeliets och kyrkans sedliga uppgifter överhuvud. En slik paradoxal förnekelse av omistliga värden och förpliktelser kan förklaras såsom reaktion hos de allvarliga andarna mot en okristlig och förvärldsligad trevnad i denna värld, men på obefästade och oklara sinnen torde den verka upplösande, endast estetiskt verkningsfull. För denna teologi består kristendomen och gudsuppenbarelsen egentligen i döden. Dess bekännelseskrift framför andra har blivit Luthers mäktigaste bok, som han också jämte Lilla Katekesen förklarade sig sätta största värdet på, nämligen skriften mot Erasmus: »Om den trälbundna viljan». Bakom den i Kristus uppenbarade Gudens oförtjänta och översvallande förlåtelse skymtar i Luthers väldiga skrift den Allsmäktiges outgrundliga majestät. Såsom Arvid Runestam visat i sin inledning till Gunnar Rudbergs ypperliga översättning, torde den mycket svårtillgängliga bokens ännu för något årtionde sedan oanade renässans i vår tid icke motsvaras av en klar uppfattning om dess andemening. Men det uppskakande allvaret i Luthers från de största profeterna och gudsmännen bekanta känsla inför Guds överväldigande majestät verkar som en befrielse för ett släkte, som drivits från Egyptens köttgrytor till ökenvandringen. Att flera av oss, som under denna generation sökt inträrga i religionens historia och religionens väsen, stannat inför grundbegreppet helighet med dess egen-

skap av att innebära ovillkorlighet, ett irrationellt krav och bävan inför det övernaturliga, betyder enligt min mening icke endast en vinst för religionsforskningen, utan medför också en välbehövlig rättelse av en fromhet, som i sitt mjuka välbehag på den gudomliga, låt oss icke säga kärlekens, utan snarare genom fingrarna seende snällhetens, hyende, glömde Guds förfärande majestät och domens allvar. Förödmjukelsen har kastat Tysklands religiösa ledare tillbaka till en individualism som amerikanerna betecknat såsom hundra år efter sin tid. Detta omdöme i amerikansk press från en berömd korrespondent misskänner frågans principiella innebörd.

Skall man teckna den andra grunduppfattningen av Guds rike, så är ett drag gemensamt för dess olika skiftningar. Guds rike skall trots synd och ondska och naturens motstånd väsentligen förverkligas redan i denna värld, och Gud kräver människans medverkan. Biskopen av Winchester manade oss i Storkyrkan till en sammansvärjning och ett samfällt heligt löfte att sätta in alla våra krafter för att förvandla samlivet och förhållandena omkring oss till Guds rike.

Men den immanenta gudsrikestanken beledsagas av mycket skilda stämningar.

Professor Yngve Brilioth har i den skrift, jag fick mottaga på min sextioårsdag, återgivit böner ur den anglikanska kyrkans nya ritual, vilka andas en glädje över Guds sköna värld och en hoppfull tacksamhet för världens förbättring och framsteg, vilken på välgörande vis skiljer sig från det redan hos Homer och Hesiodos och långt före dem i det forna Egyptens kulturtrötthet uppstämda lovprisandet av den gamla goda tiden och det sura missnöjet med levernets och släktets försämring. Allt har sin tid. Dessa ljusa tacksägelser och böner kunna för visso motsvara en kristen stäm-

ning. Men jag behöver endast anföra några utdrag för att vi skola känna deras otillräcklighet.

I en »tacksägelse för riket», som förekommer i A new prayerbook av 1923 med företal av Copec:s ordförande, biskop Temple i Manchester, läsa vi således: »Låtom oss tacka Gud för det gudomliga livets djup och underfulla härlighet och för den framåtskridande och växande uppenbarelsen av Guds rike i världens historia». Denna ljusa fromhet tackar Gud för »surdegen, som heter dina ideal för frihet, rättfärdighet och broderskap, vilka verkat så mäktigt och alltjämt verka så hoppfullt bland jordens folk». Ännu tydligare skymtar enligt den här citerade författaren »gudsriket inom tidens råmärken» i följande bön ur samma liturgiska förslag: »O Herre, som ställt framför oss det stora hoppet att ditt rike skall komma på jorden och som lärt oss att bedja om dess tillkommelse: Gör oss alltid redobogna att tacka dig för tecknen på dess morgonrodnad och att bedja och arbeta för den fullkomningens dag, då din vilja skall ske på jorden såsom i himmelen.»

Med hänförelse sjunger man i England William Blake's »Jerusalem», rader ur hans »Prophetic Books», vilka så föga likna den radikale mystikern och visa hur djupt trots allt stoltheten över att vara engelsman satt även i denna obändiga upprorsande: Skaldens själ och hans redskap skola ej vila, förrän släktet byggt upp Jerusalem i Englands gröna, fagra land.

Än mer främmande verkar nog för vår uppfattning den hos många amerikaner gängse sammanställningen av Guds rike med odlingens och samhällsnyttans framsteg överhuvud.

Nog behövde amerikansk kristendom möta den europeiska. I fem ståtliga volymer har nyligen i Amerika utgivits »An outline of Christianity». Undertiteln lyder: »Vår egen odlings historia». Utanpå omslaget läses åtminstone på den femte volymen, som jag har i min hand, följande ord: »Vi ställa på kristendomen tre fordringar. Först att den som

religion skall förse oss med en rimlig förklaring av tillvarons gåta. För det andra, att den såsom livsregel skall leda oss till social lycka och rättfärdighet; för det tredje att den såsom grundval för odlingen skall förena folkslag och människoraser i vänskap.» Den frälsningshungrande själen och mänskligheten får här intet till livs. Rättvisligen bör tilläggas, att det monumentala verkets innehåll ingalunda täckes av denna magra gudsrikestanke. En dylik uppfattning får ingalunda tillskrivas kristendomen i dess helhet såsom sådan i Amerika.

Men vi känna här i Europa mindre väl till den djärva och storslagna ande, som i Amerikas evangeliska kristenhet tror Gud om stora ting och vågar stora ting i Guds namn. Det var från Amerika, närmare bestämt Nya England, som parollen gick ut under min studenttid om evangeliets förkunnelse för alla människor på jorden i detta vårt släktled, för att sedan domen måtte kunna komma och Guds herravälde inbryta med makt. I Amerika finnes icke endast en ytlig kulturoptimism och dollarstark tilltro till vad människan med Guds hjälp kan åstadkomma, utan det finnes också något av vad Jesus redan på sin tid erfor, att från Johannes Döparens dagar intill denna stund himmelriket tränger fram med storm, samt att människor storma fram och rycka det till sig. (Matt. 11: 12.) Månne Jesus tyckte så illa om dessa våldsamma, som ville gå händelserna i förväg och med brådmogen hänförelse gripa vad endast Gud i sin tid kan giva? Troligen föredrager han dylika nitälskande och självförtärande andar framför den ljumma kyrkligheten, som isynnerhet vill undvika svärmeri och bråk och onödigt besvär och ha det lugnt. Särdeles tilltalande är för en dylik sinnesförfattning att åberopa sig på den rena läran och avvisa medkristnas kanske ovisa nitälskan såsom villfarelse och således göra Gud en särskild tjänst med sysslolös klagan över världens ondska och kulturens fördärv och en i grunden icke

alltför ansträngande relativ trevnad i samma onda värld med dess kultur och inrättningar. Det finnes som bekant människor, som icke blott själva ingenting göra utöver vad det egna intresset fordrar, utan som även ondgöras över att andra söka göra någonting.

Sitt mest patetiska uttryck erhöll under konferensen den asketiska erövringsanden, som vill med trons och kärlekens makt draga ner gudsherraväldet till våra hem och verkstäder och vår arbetsmarknad, vårt statsliv och världspolitiken, i Wilfred Monods och Elie Gounelles flammande vädjan till kristenheten, dem själva inbegripna. Elie Gounelle höll sitt stora anförande torsdag afton den tjugonde. Man skall se den spensliga, bräckliga gestalten. Hans våldsamma eloquens sker inte bara med rösten, utan med ansikte, armar, huvud, hela lekamen. »Nog att huvudet sitter kvar», yttrade någon lugnad, när faran var över. I sin uppräkning av några bland mötets personligheter nämner Cadman Elie Gounelle i andra rummet: »Han gav åt sina bröder något av uttryckets konst och av den reformerta trons varma smörjelse i hans stora fosterland.»

I en tänkvärd uppsats om Die Weltkonferenz har dr. Mahling gjort en annan sammanställning, som också ligger nära till hands. Den mer eskatologiska gudsrikestanken företrädes enligt honom av de engelska och amerikanska kyrkorna, som ur denna uppfattning hämta beslutsamheten att uppbygga Guds rike och upprätta det i mänskligheten. Denna kalvinistiska och anglosaxiska inriktning genomglödgade alla dithörande föredrag med eskatologisk hänförelse, som skådade framtidsriket och ville upprätta det. En luthersk tysk uppfattning gick på djupet i medvetandet om att människans hårda egenvilja måste genombrytas, att Kristus måste förkunnas, att icke vi kunna bygga riket, utan han allena.

Vad säges härom? Visserligen erinrar det anglosaxiska

lynnesdraget om tidigare förkunnelse av tusenårsriket här på jorden. Men å andra sidan ligger väntan på gudsherraväldets övermänskliga upprättande genom Guds dom och frälsning närmare för den lutherska uppfattningen. Det är emellertid lärorikt att se, hurusom jämförelserna här korsa varandra.

Mer än en iakttagare från Amerika kallar också motviljan mot att tala om Guds rike såsom ett mål för mänsklig strävan för kalvinistisk.

Siegmund-Schultze skriver: »I själva verket taga de allvarliga kristna i Amerika lika mycket avstånd från sådan förflackning av evighetsdjupen, som av och till möter dem hos deras landsmän, som från den praktiskt likvärdiga hållningen hos talrika tyska teologer, vilka omgiva sina nationalistiska mål med en helgongloria av religiösa utsagor.»

Amerikanerna voro i princip eniga, oberoende av konfession. Federal Council Bulletin säger i en redaktionell artikel, att den kristna andlighet, som duger därför att den är vår Herres verk, leder oss från förklaringsberget ner till det mänskliga lidandets och behovets lågland.

Nathan Melhorn karakteriserar i The Lutheran Mötet såsom förhoppning att förbättra mänskligheten genom religionen.

En annan amerikansk lutheran skriver:

»Det finnes individer, som äro så andligt sinnade i en rent mystisk mening, att de icke kunna se några moraliska problem. Å andra sidan finnas sedliga reformatorer som icke ha några i sanning andliga synpunkter och som uppträda här som nationalekonomer och propagandister.»

Än kulturen? Under den gångna tiden har kulturen betraktats som ett självklart värde, efter vilket allt annat mätes. Fick religionen vara med, så berodde det på, att den ansågs främja kulturen. Den borde reformeras efter kulturens krav.

Så vitt jag kan erinra mig, förekom på Ekumeniska mötet

intet ord om religionens gagnelighet för kulturen, och intet försvar för religionen. Ett märkvärdigt tidsfenomen.

En ung svensk teologisk forskare offentliggjorde för något år sedan en iakttagelse, som sannerligen är slående. Tidigare, före kriget, var det icke ovanligt, att religionens apologeter hävdade dess rätt och värde genom att påvisa hur kulturvänlig och kulturfrämjande den ena och den andra religionsformen är. Det fanns också gott om religionens vedersakare, som riktade sin kritik på religionens förmenta kulturhämmande inflytande.

Nu ljuder en annan ton. Efter hemsökelserna se vida kretsar i vår civilisation trött eller pessimistiskt på den tekniska och materiella kulturens segertåg. Nationalekonomen Weber ville bevisa, att kalvinismens ur dess religiösa princip, utkorelsetanken, härledda sociala organisationsförmåga och metodiska och asketiska handlingsiver uppammat kapitalismens anda. Saken utfördes vidare av teologen och kulturkritikern Ernst Troeltsch, som betonade kalvinismens faderskap till modern företagaranda och amerikanism till skillnad från lutherdomens konservativa läggning och fromma innerlighet. Detta hävdande av kalvinismens världserövrande försteg har nu blivit en anklagelse. Den betydande, numera romersk-katolske tänkaren Max Scheler utsträcker samma anklagelse till lutherdomen, vars kallelselära enligt hans polemik befordrat kapitalistiska tendenser. Werner Sombart, nationalekonomen, ville tvärtom härleda livets rationalisering och den själsmekanism, som befordrat kapitalismen, ur den medeltida skolastikens etik. Han menar, att protestantismen närmast är en allvarlig fara för kapitalismen, men att det romersk-katolska systemet bär en stor del av ansvaret för den kapitalistiska andan. Den ene efter den andre söker svärja sin religion fri från andel i det nyss så förhärligade materiella uppsvinget.

Religionens värde ligger icke i dess förenlighet med gängse

kulturriktningar eller i dess tjänst åt de makter, som ett kort ögonblick av världshistorien sitta i högsätet. Utan religionens uppgift är att giva människan ett inre, ett andligt liv, ett liv i Gud. Vad hjälper det människan om hon vinner hela världen men mister sin själ? Kan religionen icke frälsa, icke giva mening åt vårt liv, innehåll åt ensamheten som den stackars moderna människan avskyr, men som den andligt levande älskar, kan religionen icke föra oss in i den eviga världen och giva oss andel i Guds rike, så betyder dess förmåga och förtjänster i övrigt föga. Skillnaden i världen går, när allt kommer omkring, mellan andligt sinnade och världsligt sinnade, huru omöjligt det än månde vara för människor att uppdraga gränsen. Så länge som det världsliga sinnet har överhand, kan man icke vänta någon varaktig fred och folkförsoning. Ty enbart på beräkning och nyttighet kan sådant icke grundas. Endast på den osjälviska kärlekens makt över hjärtat. Endast på hunger och törst efter rättfärdighet.

Andligheten får nämligen icke avgränsa sig i en förnäm och självtillräcklig avskildhet.

Den andlige är icke alltid hjärtegod. Den hjärtegode är icke alltid andlig.

Hos kristendomens äkta bekännare äro andlighet och godhet oupplösligt förenade.

Den väckelse, som tagit sig ett samfällt uttryck i Allmänkyrkliga Världskongressen i Stockholm behärskas av dessa två principer: 1) Det inre livet är det väsentliga, institutioner och organisationer och lagar och bestämmelser, huru bra och nödvändiga de än månde vara, förbli vanmäktiga, de äro skal utan kärna, döda kroppar utan själ och liv, så länge de icke besjälas av en ande, som beder och tror, älskar och hoppas.

Inga uträkningar, huru kloka de än månde vara, kunna skaffa människan, samhällsgrupperna och folken fred, så

länge själviskheten förblir okvald härskare. Endast hjärtats förvandling och förnyelse, det är Guds herravälde i människornas hjärtan, det inre livets rening och styrka, kan vinna varaktiga framgångar för freden. Vad mötet, liksom andra samfällda ansträngningar till äventyrs kunnat åstadkomma, beror icke på resolutioner, stora och starka ord, duktiga åtgärder eller massverkan, utan på anden, som besjälar det hela.

2) Den andra grundprincipen lyder:
Kärleken är kallad att erövra världen. Innerligheten får icke skapa åt sig ett fredat hörn, varifrån den dömer världen till undergång. Utan den måste mobiliseras. Det måste den för sin egen skull. Hjärtats frid kan enligt Kristi ord och den kristnes erfarenhet icke vinnas och bibehållas utan kärlekens hängivenhet. »Om I hållen mina bud, förbliven I i min kärlek» (Joh. 15: 10). »Detta är mitt bud, att I älsken varandra.»

Ty det inre livets rikedom kan icke tagas som rov och njutas egoistiskt. Den måste rätt förvaltas. Eljest går den förlorad som trollens guld. Ingen kan taga åt sig hjärtats frid utan att själv med hela sin varelse ställa sig i fridens och kärlekens tjänst. Såsom vi läsa i en av Salomos sånger, den för icke länge sedan igenfunna hymnsamlingen från början av vår tideräkning:

»Som handen över harpan glider,
och strängar tala,
så är min kropp för Herrens ande
ett strängaspel.
Och stämma får jag av hans kärlek,
den rensar bort det oförenliga,
blott Herrens bliver kvar.
Från tidens morgon var det så och varar
i evighet.
Ty intet reser sig mot Herrens makt
och håller stånd emot hans kärleks kraft.»

Kommissionen II[1] hade sökt skipa rättvisa, giva varjom och enom sitt. Den satt på Erstavik och var sammansatt av lutherdom, brittisk och fransk protestantism och österländsk ortodoxi. Redan före mötet såg denna kommission klart, vad saken gällde. Inför mängden av enskilda problem om hem och familj, bostad, ungdomen, äktenskapet och de sexuella frågorna, förbrytelse och straff, fritid och nöjen, vilodagen och alkoholproblemet och andra spörsmål förlorade denna månghövdade kommission icke ur sikte grundprincipen. Den har före mötet tydligt uttalat vari grundfrågan bestod. Jag översätter:

1. »Huvudstycket i evangeliets förkunnelse är budskapet om Guds rike.

2. Guds rike betyder människans återförening med Gud och förnyelsen av barnaskapet hos Gud liksom av broderskapet människorna emellan. Det betyder nya människor och en ny mänsklighet med nya regler för samfundet.

3. Kyrkan är det redskap, som Gud använder för att åvägabringa rikets tillkommelse; hennes första uppgift är att föra enskilda till Gud. Men eftersom människorna höra tillsammans och äro solidariskt förbundna med varandra, är det kyrkans uppgift att icke blott föra varje människa till Gud och hjälpa hela människan att finna Gud, utan även att tillförsäkra alla människor rätten till frälsning. Den personliga frälsningen kan icke skiljas från samfundets och samlivets frälsning.

---

[1] För första huvudpunkten om Guds världsplan och kyrkans plikt var ingen kommission tillsatt. Kommissionen I hade sålunda sig förelagd programmets andra huvudfråga om egendomen och industrialismen. Kommissionen II den tredje huvudpunkten om andra socialetiska problem: kallet, hemmet, ungdomen, fritid, nöjen, spritmissbruk etc. Kommissionen III den fjärde huvudpunkten, om folkens samliv. Kommissionen IV den femte frågan, om uppfostran. Kommissionen V den sjätte och sista frågan, om samarbete och fortsatt gemenskap i liv och arbete.

4. Den största faran i nutiden är bristen på medvetande om synden såsom uppror mot Gud och roten till social oordning. Kyrkans främsta plikt är därför att betona syndens tragiska verklighet, Guds helighet, sedelagens helgd och de ödesdigra följderna för samfundet av den enskildes synd. Intet nytt samfund kan uppstå utan nya människor. Jesu ord äro sanna: »Om en människa icke bliver född på nytt, så kan hon icke få se Guds rike».

Ingen lär kunna förneka, att dessa satser vittna om ett redligt försök att tillgodose både den individuella och den samfundsmässiga innebörden av Guds herravälde.

Detsamma gäller kommissionen I, som sammanknyter kyrkans uppgift i vad vi kalla den sociala frågan — anglosaxerna tala om den ekonomiska och industriella frågan — med hennes uppgift för den enskildes frälsning. »Läsningen av utredningarna som inkommit visar, att ehuru deras sätt att framställa saken är olika, de dock alla betona att kyrkans värv består i förkunnelsen av budskapet om frälsningen genom Jesus Kristus, varigenom människor skola ledas till kristen tro på Gud och ett nytt liv i kärlek. Kyrkans sociala uppgift ligger icke utanför hennes religiösa arbete, utan innefattas helt och hållet i detsamma. Där Kristi evangelium är den kraft, som verkligen behärskar människolivet, måste det också bestämmande inverka på människornas kallelse och sociala förbindelser. Ett kristet samfund kan uppbyggas endast av människor, som hava Kristi sinne.»

De kristna bedja: Tillkomme ditt rike. Ske din vilja såsom i himmelen, så ock på jorden. Således måste de kristna vara »Guds medarbetare» för att bereda vägen för gudsrikets tillkommelse på jorden. »Nu rådande förhållanden i det ekonomiska livet äro i många hänseenden oförenliga med rikets ideal och med Kristi lära om Guds faderskap och människornas broderskap.» Därefter bekännes kyrkans skuld, och kommissionen understryker kyrkans plikt att

intränga djupare i evangeliets sanning, men också att verksammare tillämpa budskapet på människornas samliv.

Kommissionen III, där den satt på Sahlsta, Örbyhus och i Uppsala, gick ännu längre. Den under biskop Brents ordförandeskap formulerade principiella inledningen konstaterar de olikheter i uppfattning av gudsriket, som på mötets första dag skulle erhålla så mäktigt utpräglade, ja, man vågar säga, klassiska uttryck. Kommissionen förbiser icke att appellen till kyrkosamfunden med hänsyn till deras offentliga uppgift innebär i sig en allvarlig fara, nämligen att kyrkan för sitt arbete i det yttre samhällslivet och vida omkring i världen skulle kunna försumma sin heliga plikt, den inre och innerligaste uppgift, som är henne anförtrodd, nämligen arbetet på den enskilda själen och på själarna överhuvud. »Man kan befara, att kyrkan för mångsyssleriet med en världsomfattande strävan kan försumma att åter och åter i bönens ande tränga på djupet. Måhända kan kyrkan frestas att sätta de sköna satsernas ytlighet och prunkande statistik över utförda verk i stället för den ödmjuka bundenheten vid Guds nåd i Kristus Jesus.» Denna kommission, som hade till uppgift att förbereda förhandlingarna om kyrkans plikt med hänsyn till staternas samliv, har på allvar upptagit problemet om Guds rike. Den fortsätter:

»Denna fara, på vilken några framstående ledare inom de evangelisk-lutherska kyrkorna med rätt pekat, måste vår konferens med djupt allvar och full ärlighet erkänna. Men att uppriktigt erkänna faran innebär också första steget till att övervinna densamma. Förträffligt framhåller den amerikanska utredningen att i kristendomens inre själshistoria under de två sista århundradena två fromhetstyper hava börjat kämpa med varandra, en mera individualistisk eskatologisk och en mera universell social. Kommissionen hyser den meningen, att dessa icke endast i Nord-Amerika utan förmodligen i alla kyrkosamfund förefintliga typer icke ute-

sluta varandra, utan på ett välgörande sätt komplettera varandra såsom hjärta och hand. Och vi vilja därför anbefalla åt mötet såsom en alldeles särskild uppgift att grundligt övertänka, huru den världsomfattande kristna aktivismen, som mötet eftersträvar, kan förbindas med den kristna innerligheten, utan vilken alla våra programord skulle vara en ljudande malm och en klingande cymbal.»

Detta besinningsfulla och tänkvärda uttalande av tredje kommissionen tillämpas sedan på dess särskilda uppgifter i programmets fjärde punkt om kyrkan och folkens samliv i följande ord: »Om kyrkosamfunden äro starka genom nåden, så skola de inom det vidsträckta området för deras offentliga uppgift direkt samarbeta för upprättandet och främjandet av goda mellanfolkliga förbindelser.»

En av denna kommissions sektioner hade att behandla rasfrågan. Den uttalar under professor Julius Richters ordförandeskap följande grundsats: »En grundorsak till den beklagansvärda spänning, som nu råder i den vita rasens och de färgade rasernas inbördes förhållanden, är den vida utbredda uppfattningen, att den kristna religionen är uteslutande en personlig privatsak. Kyrkan i alla länder måste inse och med största eftertryck betona, att religionen väl är en personlig angelägenhet, nämligen människans rätta förhållande till Gud, men att den kristna religionen dessutom också är en offentlig och det mänskliga samlivet berörande social makt och bestämmer enskildas och människogruppers sedliga förhållanden till andra enskilda och grupper. 'Du skall älska din nästa såsom dig själv' är för den kristna religionen lika väsentligt som 'Du skall älska Herren din Gud'.»

Samma sektion har med erkännansvärd öppenhet vågat sig in på spörsmålet om världsutvecklingens mål och gudsrikets fulländning. »Människosläktets mål är det fulla förverkligandet av Guds frälsningsavsikt, sådan den uppenbaras och förverkligas i vår Herre Jesus Kristus. Vi veta

av den Heliga Skrift, att världens försoning med Gud genom världens återlösning är ett fullbordat faktum. Guds nådesavsikt omfattar hela människosläktet, som genom Kristus är försonat med honom.

I samma mån som vi alla komma till korsets fot och inför den evige guds- och människosonen se det eviga väsendet och frälsningsplanen hos Gud, som redan med sig försonat världen, i samma mån skola vi också försonas inbördes och därigenom vara i stånd att deltaga i uppbyggandet av hans rike, i vilket varje ras skall komma till sin högsta fulländning och var och en av människoraserna giva de andra den fullaste tjänst. 'Då skola världens riken bliva vår Herres och hans smordes.'»

4. Ny period.

En skribent, som själv icke var med i Stockholm, hör till dem, vilka grundligast besinnat innebörden av ekumeniska mötet. För honom liksom för många andra inom skilda tungomål, länder och konfessioner betydde detta möte ingenting mindre än kristenhetens upptäckt av Guds rike. Det gamla vanliga, otaliga gånger sagda och hörda behöver emellanåt upptäckas och kan också, när det gäller Guds sak, uppenbara sitt innehåll och sin kraft med en ny friskhet, som öppnar en ny synkrets och väcker hänförelse och handling.

I Der Aufbau, sozialistische Wochenzeitung, offentliggör Ernst Staehelin, professor i Basel, ett föredrag om »Budskapet om Guds rike såsom utgångspunkt och mål för verket i Stockholm». Denna artikel hör till det mest klargörande och principiella, som hittills skrivits om Stockholmsmötet, och kunde förtjäna att helt och hållet översättas. Jag inskränker mig här till några utdrag.

På tal om första onsdagens predikan och föredrag, finner författaren det karakteristiska däri, att talarne söka orientera kyrkans uppgifter enligt evangeliet, det är, det goda budskapet, om Guds rike. »Detta faktum betyder en *milstolpe i kyrkohistorien. Ännu för få årtionden, ja år tillbaka hade det varit omöjligt, att begreppet Guds rike gjorts till medelpunkt för en kyrklig sammankomst och satts som utgångspunkt för en kyrklig orientering.*» Författaren har själv kursiverat dessa ord. »För genomsnittskristendomen har Wilfred Monods ord haft sin tillämpning: Idén om Guds rike låg begraven såsom ett Pompeji under askan av seklers villfarelser.»

Staehelin börjar med ett ord om den kyrkliga enhetssträvan. »De kyrkliga enhetssträvandena hava bakom sig en lång historia. De äro rent av lika gamla som söndringarna. Men genom Världskonferensen för Praktisk Kristendom som hölls i Stockholm hava de inträtt i ett alldeles nytt stadium. Den som nu vill tala om kyrkliga enhetssträvanden såsom ett aktuellt problem, måste utgå från den situation, som skapats genom Stockholm.» Från den synpunkten söker han genomtänka och tolka mötets betydelse och de problem och uppgifter, som mötet ställer på kristenheten. »Målet var skenbart mycket ringare än det program, som vill genom samtal om dogmatiska och kyrkorättsliga frågor om möjligt komma till en enhet och en organiserad sammanslutning. Man ville helt enkelt råkas för att en gång inför den nutida mänsklighetens gemensamma nöd gemensamt rådgöra om kristenhetens gemensamma uppgifter.» »Men detta till synes ringare mål var i grunden ett mycket radikalare och mer revolutionärt mål. Det gjorde det omöjligt för kyrkosamfunden att självbehagsamt spegla sig som isolerade företeelser i sitt ideal och sin historiska storhet och i diskussion om djupsinniga trosbekännelser och förträff-

liga kyrkoförfattningar bedraga sig själva med hänsyn till sådana formers betydelselöshet för den verkliga trons och den verkliga kärlekens kraft och lag. Utan det ställde kyrkosamfunden omedelbart inför den nuvarande mänsklighetens hela andliga, sedliga och lekamliga nöd och ropade till dem: Hic Rhodos, hic salta! Så skapades en atmosfär av fruktansvärt allvar och inträngande ansvar, så fördunstade all berömmelse. Man såg sig ställd inför djup försummelse och skuld, men samtidigt även inför oerhörda uppgifter. Därigenom nödgades man se sig om efter en ny orientering.»

Denna orientering framgick tydligt redan av biskopens av Winchester predikan, som hade till text: »Gören bättring, ty himmelriket är nära», och som inför den kristna uppgiftens svindlande djärvhet sade och upprepade, att »i Kristus kunna vi utföra det omöjliga».

»Den franska protestantismens ledare», Wilfred Monod, gav ytterligare eftertryck åt samma tanke. »Vill man göra rättvisa åt den bibliska uppenbarelsen, så är det inte nog att inse, att de enskilda själarna kallats till frälsning; vi måste fatta i sikte planen på en samfälld återlösning i hela dess utsträckning, i hela dess kosmiska vidd — målet är skapelsens fulländning. Mänskligheten måste göras mänsklig. Det gäller att här nere en familj uppstår, i vilken människosonen blir den förstfödde bland många bröder, som förvandlas till hans avbild» (2 Kor. 3: 18).

Staehelin framhåller, vad vi redan sett, hurusom den franska protestantismens apostel betonade, att det kristna arbetets enda själ är den levande gemenskapen med Frälsaren själv. »Kristendomen är först och främst liv, omvändelse och andlig pånyttfödelse. Men detta liv öppnar sig åt två håll, åt himmelen och åt jorden, åt himmelen så till vida, att det redan här är evigt liv. Åt jorden så till vida, som det besjälar alla, som äga det med viljan att nedslå alla hinder

som resa sig på vägen till dess fullständiga uppenbarelse på jorden.» Fader vår, kyrkans ekumeniska grundval framför andra, måste således bliva på samma gång vår trosbekännelse och vårt program. »Kyrkan står vid en skiljeväg.» Den ena vägen för till kulturens ändgiltiga förfall, den andra till evangeliet om Guds konungarike.

Denne schweiziske skildrare har på avstånd i tidningarnas redogörelser och de tryckta översättningarna av föredragen, som tydligen kommit honom tillhanda, haft en finare hörsel för de enskilda och dock samstämmiga tonerna än mången, om vilken det gäller: med hörande öron höra de intet. Hos Ludwig Ihmels, Sachsens biskop, som den nittonde augusti följde på Monod, framhåller han bland annat följande grundtanke: Guds rike är ingen etiserad eller sublimerad värld, utan en absolut ny skapelse i världen. Guds rike erkänner världens lagbundenhet och vill genomsyra den med Kristi ande. Men detta genomsyrande av det naturliga livet med gudsrikets ande måste för syndens skull förbliva ofullständigt i denna världstid. Det är rent självbedrägeri att antaga att Guds rike i denna eon kan uppnå fullkomlighetens tillstånd.

Han hör den amerikanske presbyterianen Charles Wishart tala om bryggan som för från jordelivet in i den himmelska staden. »Om också människorna endast skola vandra över denna bro och icke slå sig ned på densamma, så kunna vi ändå förbereda dem för den eviga boningen genom att göra denna bro ren och säker, bekväm, väl upplyst och skön.» Endast då förberedes riktigt vår färd över bryggan till hemmet på andra stranden.

Den skotske presbyterianen principal Garvie utgick, såsom Staehelin märkt, däremot från syndens faktum och den genom synden fördärvade skapelsen. Därigenom har Gud själv dragits med i lidandet. »Vadhelst skadar människan

bekymrar Gud. Grymhet mot människan är förolämpning av Gud. Förakt för människan är förakt för Gud. Vårdslöshet med människan är likgiltighet mot Gud.» Liksom hela skapelsen fördärvats och skilts från Gud, så gäller Guds frälsningsplan hela mänskligheten. Det lekamliga får icke skiljas från det andliga, och det individuella får icke skiljas från det sociala.

Ett stöd för sin grundtes kunde auktor hava hämtat från dessa ord ur Garvies mäktiga och klara förkunnelse: »Den osynliga verkligheten måste, så långt den överhuvud kan konkret förverkligas, bliva levande och närvarande.»

»Utan att ingå på den svåra frågan om tro och kyrkoförfattning, med vilka ett annat möte befattar sig, måste jag uttala min övertygelse, att därtill icke enhetlighet i trosbekännelse, ritual och författning är nödvändig. Däremot kan världens behov av en enad kyrkans praktiska tjänst icke längre förbises. Såsom Kristi lekamen måste kyrkan hava en röst för att förkunna hans budskap, ett par händer för att fortsätta hans mission, ett hjärta för att känna människans lidanden.»

»Skall Guds plan uppfyllas i världen, måste vi hava en kyrka, som låter korsfästa sig med Kristus. Studium, sympati, tjänande, offer — det är via dolorosa för Kristi kyrka, om hon i världen skall utgöra hans lekamen, varigenom han utför sitt verk och Guds avsikt.»

När sedan Österlandet kom till orda, liknade ärkebiskop Stefan från Sofia kyrkan vid en kärleksfull moder, vilkens huvudsakliga kallelse är barnens andliga fulländning. Kyrkan har fått sig anförtrodd de enskildas, men även världens uppfostran. I henne finnas tillräckliga krafter för praktisk kristendom. Under hennes välgörande inflytande växer människans verkliga frihet och bär sina frukter. Åt henne har Gud anförtrott att förverkliga brodersinnet och leda släktet fram till den fulländade gudsstaden, som Johannes såg.

Även för ärkebiskopen i Dublin, som talade samma första dag, är Guds rike icke endast något andligt, något idealt. En självbeskådande religion blir alltför lätt förfinad egoism. Guds rikes ledande tanke är gemenskap. Människorna äro bestämda att bilda ett broderligt samfund.

Slutordet, som på kvällen den nittonde talades av Nidaros' biskop, har av Staehelin förträffligt koncentrerats. »Väsentligen är Guds rike transcendent, men det leder även in i immanensen. Det ligger likasom vid horisonten, där hav och jord sammansmälta med himmelens fäste. Så se vi framför oss gripbara uppgifter, som Gud uppställt. Men genomföras de, så rycker horisonten längre bort, och nya uppgifter framträda. En gång till sist inbryter det absoluta. Således består kyrkans plikt i att i tro på Gud, uppfylla kärlekens plikter, som ligga framför ögonen, och i hoppet sträcka sig allt längre mot gudsrikets fulla uppenbarelse.»

Staehelin skyller på hellenismen, som ersatt uppenbarelsens gudsherravälde med den enskilda själens förlossning omedelbart efter döden och hela uppmärksamhetens inriktning på livet hinsides. »Därigenom har evangeliet förändrats och fördärvats i sitt väsen. I stället för Gud, vilkens majestätiska och segrande kärleksmakt strävar till genombrottet av skapelsens härlighet i den fallna skapelsen, håller sig kyrkan till svagare makter och måste nöja sig med att trösta sina barn en smula genom världens jämmerdal, och slutligen rädda dem över till ett bättre liv på andra sidan. Aposteln Paulus' triumfsånger: 'Skapelsens trängtan sträcker sig efter Guds barns uppenbarelse'; 'Han måste regera »till dess han har lagt alla sina fiender under sina fötter»', hava förvandlats till snälla små böner om fromheten.»

»I den bibliska uppenbarelsen ligga skapelse och återlösning på samma linje.»

Naturligtvis har evangeliet om Guds herravälde under år-

hundraden och årtusenden icke varit fullkomligt dolt. Men ingenstädes hade detta budskap blivit så klart uppfattat och så kraftigt förkunnat, att den hellenistiska förvandlingen därav undanskjutits. I bästa fall kom det till en lycklig inkonsekvens: En smula arbete i världen och en smula räddning till det andra livet. Bortse vi från apokalyptiska sekter utanför kyrkan, har den bibliska orienteringen under århundradena levt endast hos enskilda teologer eller i smärre kretsar av lekmän.

»Detta är just betydelsen av Stockholmsmötet, att det satt detta hittills mer eller mindre dolda ljus på ljusstaken och vill medvetet orientera den ekumeniska kristenhetens hållning efter det bibliska budskapet om Guds rike. Om det lyckas denna rörelse att i de kyrkosamfund, som där voro företrädda, tränga igenom med denna insikt, så skulle det bliva av epokgörande betydelse i kristendomens historia, ja betyda rent av en framstöt mot Guds rike.»

Enhetligt fattades riket ej på Stockholmsmötet. Fastmer instämmer Staehelin i Berlinerteologen Mahlings ord: »Stockholm är begynnelsen till ett gemensamt sökande efter det sanna evangelium.» Anden skall leda kyrkan fram till hela sanningen.

Redan före mötet formulerades av Erich Stange och andra åtskillnaden mellan evangelisk-luthersk och anglosaxisk tendens. Detta var riktigt, men icke i allo hälsosamt, ty, såsom deltagare efteråt skrivit, inordnades genast allt, som engelsmän, amerikaner och fransmän sade, av lutheranerna i detta schema utan närmare prövning, och omvänt voro många anglosaxer och kalvinister på förhand böjda att stoppa in de evangelisk-lutherska utsagorna i en overksam kvietism. »Därmed skedde båda parterna orätt. Väl talade några anglosaxer ganska evolutionistiskt, men andra behöllo alltigenom den eskatologiska gränsen. Väl betonade

å andra sidan Ihmels i första hand Guds handlande, och hurusom gudsriket är det 'alldeles annorlunda' (totaliter aliter), men han sade samtidigt att vi måste avgjort vara med om att främja dess tillkommelse och att det är vår uppgift att upprätta ordningar, som verka såsom tuktomästare till Kristus.» En närmare undersökning visar att varje talare har åtminstone en del av sanningen.

Något av det fruktansvärda apostoliska medvetandet om skapelsens metafysiska fördärv är, menar Staehelin, ännu närmast levande i den österländska kristendomen. Därav märktes också något i Stockholm. Stählin från Nürnberg, ungdomsledaren, skriver: »Grekernas deltagande var verkligen mer än en dekorativ märkvärdighet. Visserligen förblevo de i sina långa svarta dräkter och i sin prunkande prästerliga ornat för många väsentligen ett intressant skådespel. Men å andra sidan voro också dessa män åtminstone delvis omgivna av en sådan verklig helgd och högtidlighet, att man inte blott hörde den djupare metafysiska innerligheten i deras yttranden, då och då, utan även rönte den i deras väsen.» Om den nya orienteringen inför budskapet om Guds rike icke vill bliva ytlig, så måste den avteckna sig mot denna allvarliga bakgrund, och det är därför nödvändigt, att kontakten med den österländska kristendomen upprätthålles och fördjupas. Detta är nödvändigt icke endast för den anglosaxiska optimismen och den kontinentala kulturprotestantismen utan för hela den västerländska kristenheten, hur positiv eller pietistisk den än må känna sig vara. Vi få icke förledas att bekvämt skjuta återlösningshoppet över till livet efter döden, utan tron på Guds herravälde måste utlösa oförtruten tjänst.

Men för att detta budskap verkligen skall äga sin kraft och handla om Guds verk, om en förlossning, som sker med oss, och icke sjunka ned till en mänsklig beskäftighet, så måste,

betonar Staehelin, även det moment komma till sin fulla rätt, som lutherdomen uttalade genom biskop Ihmels:

»De principiella synpunkter, som den österländska kristendomen, en Wilfred Monods nykalvinism, en Ludwig Ihmels' lutherdom företrädde i Stockholm, bilda förutsättningar för de synpunkter, under vilka kyrkans praktiska arbete måste utföras.»

»Det kan inte bli tal om en sammansvärjning för att upprätta detta rike i tjugonde århundradets kultur. En sådan uppfattning måste antingen såsom illusion sluta i bankrutt — icke ens vederdöparne i Münster planerade något dylikt, de ville endast framställa den heliga brudförsamlingen redo för brudgummens ankomst — eller den innebär en sammankrympning av det eviga gudsriket till att betyda en kristen kultur i denna vår världsålder. Då får gudsriket icke längre sin transcendenta och allomfattande gudomliga innebörd, utan då måste detta immanenta gudsrike återigen utfyllas med hinsidesväntan, vilket också mycket riktigt skedde i den mest immanenta förkunnelsen hos amerikanen Wishart, då han ville göra bryggan så vacker som möjligt över till andra världen.»

»Denna tidsålders väsen innefattar först och främst människans fjärmande från Gud, vilket avskär henne från livskällan. Men därmed följer också hela skapelseordningens förstörelse och vrånghet. Synden är icke endast en makt i varje människas inre, utan samtidigt en objektiverad makt i det yttre, ett system av ondska och farlighet som behärskar människan även utifrån. Därför blir kyrkans plikt dubbel. Hon måste utropa evangeliet så kraftigt och härligt hon kan för denna från Gud fjärmade människovärld, för att de enskilde må vakna och vinna inre styrka. Men det är lika trängande att även utifrån angripa världsväsendet och den andliga dödens system, som försvårar eller omöjliggör för människorna att mottaga budskapet. Båda sakerna måste

utföras tillsammans. Sker befrielse endast från yttre hämmande förhållanden, förblir själen lika ofri. Förkunnas endast den individuella frälsningen, så kan budskapet icke tränga igenom där yttre förhållanden hindra.» Kanske invänder någon: Blir då icke mottagligheten större genom nöden och trycket? Staehelin svarar: »Gör bostadseländet i storstäderna människorna friare att mottaga Gud, eller stöter det dem icke snarare djupare ned i förtappelsen? Gör träldomen under maskinerna människorna mottagligare för evangelium om Guds barns frihet?»

Båda måste förenas. Vi hava hört en kulturreligion, som var för svag att göra sig gällande mot kulturens lockelser. Vi hava hört en hinsidesreligion, som instinktivt avvisades av ett släkte, som anade att denna skapelse, om också fördärvad, dock har en mening. Således definieras kyrkans uppgift enligt budskapet om Guds herravälde: »en alltmer genomgripande förändring av syndens i yttre förhållanden kristalliserade kollektiva makter på ena sidan och en alltjämt kraftigare förkunnelse av evangeliet om Guds kommande rike i hela dess allvar och med hela dess härlighet på andra sidan, för att människorna, ju mer de befrias från syndens träldom, må bliva desto öppnare för längtan efter Guds rike». Det obetingade värdet i anglosaxernas yttranden ligger i känslan för den sociala nöden. Biskopen av Winchester, den något försiktigare ärkebiskopen av Dublin och amerikanen hava härutinnan full rätt i sin aktivism gentemot en trött och overksam resignation. »Men en sådan förpliktelse kunna kyrkosamfunden efterkomma, endast om de stiga ner från den akademiska höjd, som de ofta ännu intaga, och gå i världens nöd och smuts.» Ständigt böra vi minnas Garvies ord: »Kyrkan får icke skilja sig från denna syndiga och kämpande och lidande mänsklighet. Hon måste träda in i delaktigheten i Kristi lidande» (1 Petr. 4: 13; Fil. 3: 10; Kol. 1: 24). Lika viktigt är att behålla i sikte Nidarosbisko-

pens varning: Den svåraste striden är kanske icke kärlekens strid, utan trons strid, icke trons kamp mot otron, utan mot missräkningarnas och mörkrets frestelse. Kyrkan har en gång blivit trött. Skall hon åter bliva trött och flykta bort till en religion, som helt och hållet förlägges bortom döden, eller kan hon åter och åter kämpa sig igenom till tron på Honom, som är och som var och som skall komma?

På detta sätt sträva de sanningsmoment, som äro viktiga för de enskilda kyrkosamfunden, fram till en högre syntes, och denna högre syntes är ingenting annat än det fulltoniga evangeliet. Innan kyrkosamfunden kunna förena sig i gemensamma praktiska uppgifter, måste de komma varandra närmare i uppfattningen av detta omfattande evangelium. Därtill behövs först och främst erkännandet, att något fattas, att man icke gjort allvar med det fulla evangeliet, och ett sådant erkännande är bittert. »Så mycket angelägnare är uppgiften för alla, som känna sig förbundna med det som saken gällde i Stockholm, icke minst även för den teologiska vetenskapen, att kämpa för det fulla, djupa tillägnandet av evangeliet om Guds herravälde, som vill återvinna skapelsen.»

5. **Några hållpunkter.**

Det är tid på att vi söka fastslå några hållpunkter för Stockholmsmötets huvudfråga.

I.

Gör trädet gott, om du vill ha frukten god. Från människornas hjärtan utgå deras onda tankar, och från människornas hjärtan utgå deras goda tankar och deras goda verk. Liksom den eviga frågan lyder Gud och själen, så måste varje förbättring, som är värd detta namn, gälla hjärtat och komma från hjärtat. Sådan är kristendomens och livets smala väg.

Guds rike är invärtes i eder (Luk. 17: 21). Grundfelet i världen och mänskligheten beror på hjärtats felaktiga inriktning. Därför är omvändelse oundgänglig. Hjärtat måste inriktas på Gud och det goda.

Den enhetsrörelse, som går under namnet Liv och Arbete, utgör ingen förening för det godas befrämjande i allmänhet, utan har sin utgångspunkt i Guds uppenbarelse och sin ständiga medelpunkt i hjärtats umgänge med Gud samt sin grund i det mysterium, som heter Kristi lekamen, hans kyrka och församling. Femte kommissionen samlades i statsutskottets bullerfria rum i Riksdagshuset och tog sig, trots de praktiska ivrarnas otålighet, i början grundlig tid till principdiskussion. Dess yttrande uppsattes av biskop Ammundsen, principal Garvie och professor Choisy och genomdiskuterades på alla punkter, innan det framlades. I den första principiella delen, som kom med, fastän det från anglikanskt håll yttrades betänklighet mot att våga sig in på teologi, säges att »allt kommande arbete blir fåfängt, om det icke framgår ur Andens innersta liv. Dess källa är Guds återlösande kärlek i Kristus, som hos människan föder ett nytt liv genom den Helige Ande. Kyrkan är icke endast en mer eller mindre verksam förening för vissa praktiska ändamål, utan Kristi lekamen. Kallelsen till gemensamt praktiskt arbete är icke en ny lära, som ändrar kyrkans väsen, utan en vädjan för förverkligandet av det som redan föreligger i den kristna tron, men som hittills endast ofullkomligt uppfattas och ännu ofullkomligare utförts. Den kortaste framställningen av vårt program finnes i bönen Fader Vår. Vi kunna icke dela livet i skilda, av varandra oberoende delar. Tillsammans måste vi gripa oss an med den svåra uppgiften att förbinda det inre livet, som har sin grund i det absoluta och eviga, med det yttre, som är så nära förbundet med en relativ och växlande värld.»

Djupast gick under Stockholmsmötet den store ryske teologen N. Glubokowski in i detta spörsmål om individuell och social betraktelse av kristendomen och dess uppgifter i det föredrag, han höll om mötets sista huvudfråga, kyrkans livs- och arbetsgemenskap. Han härleder arbetsplikten ur kyrkans eget väsen. Sådan är hela mänsklighetens svaghet och oförmåga, att den enskilda människan måste få direkt delaktighet i det gudomliga livet för att därigenom den syndiga mänskliga naturen skall förnyas. »Så är den omedelbara föreningen med Kristus nödvändig, för att den genom nåden vunna återlösningen må komma oss till godo och bliva vår personliga kristna förmån. Då all mänsklig förtjänst här är utelyckt, så utgör tron, som mystiskt och levande förenar oss med Kristus, det enda medlet.» »I nådens skapande process har ingenting mänskligt en verksam skapande andel.» Den nya skapelsen är Guds verk. Då Gud upptager människorna i sin gemenskap, så bli de med nödvändighet upptagna till bröder och systrar inbördes. »Alla bliva oskiljaktiga medlemmar av den gemensamma organismen, i vilken de skola hjälpa varandra i harmonisk ömsesidighet för nående av målet.» De äro nu, enligt apostelns liknelse, en kropp med flera lemmar och bilda således en organism i Guds kyrka. »Så alstrar kristendomen genom sin egen natur med nödvändighet broderlig gemenskap i verksamt arbete för ömsesidigt väl inom området av den gudomliga adoptionens mål, som skall förkroppsligas i levande samverkan, på det att alla må uppbyggas med de andra till en Guds boning i Anden.» Härav framgår att livs- och arbetsgemenskapen har sina rötter i kristendomens eget djup och innebor i varje kristen från det ögonblick, då han mottager den kristna värdigheten.

I den första av den svenska delegationens teser heter det också: »Kyrkans uppgift är att göra Kristi evangelium gällande såsom en människolivet inifrån frigörande makt och så förverkliga Kristi herravälde. I den mån kyrkan

förmår fylla denna uppgift, fullgör hon sin insats i det sociala livet.»

2.

Ty hur starkt frälsningens individuella art än betonas, hur Gud och själen än isoleras i religionen, så lär ingen kunna förneka, att den kristne får bevisa barmhärtighet mot nästan. Det kan stundom synas tvivelaktigt. Man är emellanåt så mån om stillheten och själens vila, att den knappast tål att störas av någonting så banalt, ja stundom så brutalt som att hjälpa medmänniskor, vilka äro nog ofina att sakna mat och kläder, arbete och utkomst, bostäder, goda seder och renlighet. Otrevliga saker att befatta sig med. Den fina kristligheten ser också kanske med tolerant och nedlåtande välvilja, men i varje fall med en omedveten överlägsenhet ned på medkristna, som knoga och sträva livet igenom och icke hava möjlighet till deras förädlade kristendomsform. Hur ringaktande och fördömande och högfärdigt en dylik fromhet än månde yttra sig om kulturen, så åtnjuter den i fullaste mått kulturens komfort och förmåner. Ja, den kan vara sådan slav under bekvämligheten, att den aldrig kan tänka sig att arbeta för Guds rike, förrän man fått allt det ekonomiska, bostad och livets diverse agremanger, ordnade på ett sätt, som endast ett fåtal av mänskligheten åtnjuter. Paulus måste i dylika kretsar verka som enfant terrible med sin lidelsefulla själ, sin befattning med livets brutala mödor och sitt oberoende av utvärtes ting. »Jag har lärt mig att vara nöjd med de omständigheter, i vilka jag är. Jag vet att finna mig i ringhet, jag vet ock att finna mig i överflöd. Med vilken ställning och vilka förhållanden som helst är jag förtrogen: jag kan vara mätt, och jag kan vara hungrig; jag kan hava överflöd, och jag kan lida brist. Allt förmår jag i honom, som giver mig kraft.»

Eftersom kärleksverk ändå ingå i kristendomen, så före-

tager man sig en särskild expedition då och då med eller utan kommitté. Men en levnad i bekymmer och möda och knaphet kan man icke förena med själens sannskyldiga ans. Tor Andræ skriver: »Mystikens speciella sociala insats sammanhänger med dess naturliga tendens att inskränka de sociala relationerna till en krets av befryndade själar; denna det aristokratiska urvalets princip har utvecklat, förfinat, komplicerat det personliga samlivet inom de mystiska kretsarna, såsom eljest ingenstädes. Om vi alltså obestridligt känna, att gemensamhetslivets värld skulle vara fattigare utan mystikens säregna insats, vill det väl dock, då vi se på vad som utförts i världen av handlingens människor, pliktlivets nasirer, gärna tyckas som om den oändligt fina förståelsen, hänsynsfullheten, känsligheten varit blott lyxblommor, sköna att se, men i grunden av rätt liten betydelse i det mänskliga livets hushållning.»

»Vi känna oss rätt kalla inför kärlekens experter och virtuoser, liksom inför askesens heroer och mästare. Vi anse icke att nunnan, som ägnade ett par timmar av sin dag åt en promenad i fattigkvarteren och som på helgeandshusen kysste de spetälskas sår, utförde ett så mycket frommare verk än husmodern, som slet ont tjugo av dygnets timmar för sitt hem och de sina.»

Barmhärtigheten är tillåten. Den är mer än tillåten. Den är ålagd. Alltjämt ringa i öronen de fruktansvärda ord, som Frälsaren talade i liknelsen om den yttersta domen. Han har besynnerligt nog icke ett ord om det inre livet. Men han säger: »Vad helst I icke haven gjort mot en av dessa minsta, det haven I ej heller gjort mot mig.»

Av ålder hava också kristenhetens äkta helgon vetat och betonat, att gudsgemenskap och hög inre erfarenhet bevisa sin värdelöshet, om de icke utlösa ökad kärlekens iver, tålsamhet och uppoffring i samlivet med nästan.

Ingen kristen, hur individualistisk hans kristendom än

mände vara, förnekar kyrkans karitativa plikt. Men då är fältet uppgivet för den isolerade gudsnjutningen. Ty om kärleksverksamheten får till uppgift att verkligen hjälpa såsom det skedde i evangeliet, och icke bara att ge den egna själen en lättnad medelst en på måfå utkastad gåva, så stöter den kristne på förhållanden i samhället, som skada nästan och således i Kristi namn påkalla ändring.

Detta ofelbara samband mellan en allvarlig och tänkande hjälpverksamhet och den sociala frågan har tänt en eld i sådana själar som Wichern, Bodelschwingh, Charles Kingsley, William Booth, Cunningham. Den evangeliska diakonien ser sambandet över hela linjen och inriktar sig därefter. Således hava vi här icke att göra med två parallella företeelser. Å ena sidan kyrkans barmhärtighetsgärning, å andra sidan hennes plikt inför industrialismens sociala problem. Utan den senare plikten härflyter direkt ur den förra. Detta klargjordes i den inbjudan, som utgick till europeiska sektionen och som också professor Mahling och andra åberopa i sitt omdöme om Stockholmsmötet. Denna inbjudan visar, hurusom den kristna barmhärtigheten icke kan skiljas från den sociala frågan eller från samlivet mellan nationerna. Ur sändebrevet må anföras:

»Den enskilda själens frälsning och frid är och förblir a och o i kristendomen. Ingen iver att förbättra världen och inga teoretiska intressen få undanskymma detta. Endast genom koncentration på det enda nödvändiga kan den enskilde kristne och kyrkan vinna kraft att övervinna världen. Det inre livet behöver stärkas.

Kärleken till Gud är och förblir den kristnes viktigaste angelägenhet.

Men kärleken till Gud kan icke skiljas från kärleken till bröderna. Ingenting inskärpes av Jesus oftare och mera enträget. Hela Frälsarens liv och död är ett insegel på denna sanning. Jesus bekymrade sig först och sist om själarnas

räddning. För dem gick han i döden. Men hans hjärta var öppet även för den lekamliga nöden. Hans kall var att hjälpa och bota likaväl som att predika. Och genom kärlekens tjänst prövade han hjärtanas värde. 'Sannerligen säger jag eder: Vad helst I icke haven gjort mot en av dessa minsta, det haven I ej heller gjort mot mig' (Matt. 25: 45).

Svåra materiella villkor kunna rent av hämma och förkväva själens liv. Men den kristna barmhärtigheten och rättfärdigheten kan öppna världens ögon för en makt, som är starkare än den mänskliga kärleken.

Men barmhärtigheten kan icke med något allvar fullfölja sitt verk utan att stöta på social oefterrättlighet, som måste avhjälpas, för att den kristna kärleken skall kunna vinna sitt mål. Den enskilde kristnes kärleksplikt kan icke skiljas från samhällets angelägenheter. Vi måste såsom kristna äga bestämda och klara tankar om människans ställning till egendomen och om andra sociala problem, som uppröra vår tid. Kyrkan kan icke göra sig till målsman för en ekonomisk teori bland de många. Men hon sviker sin mästare, om hon icke ur uppenbarelsen härleder klara grundsatser i dessa angelägenheter och söker med samfälld kraft genomföra dem.

Detsamma gäller om samlivet nationerna emellan. Kärleken till bröderna är enligt evangelium icke begränsad till den naturliga hängivenheten. Jesus utsträcker broderskapet även till andra folk. Samariten blir i hans mun ett föredöme för juden i omtänksam människokärlek. Har Kristi kyrka gjort allvar av denna grundsats med hänsyn till stämningen bland skilda folk?

De brännande sociala problemen och spänningen mellan folken visa hur trängande behovet är för oss såsom kristna och för den kristna församlingen såsom sådan att vinna klarhet i fråga om kyrkans plikt i folkens liv och nationernas

samliv och att i samfälld målmedveten strävan lyda Kristus och göra Hans Ande gällande.

Här är icke fråga om någon periferisk angelägenhet. Frälsningen kan icke ägas eller behållas utan att vi söka fullt ut följa Mästaren. Han har lärt oss att bedja, att Guds vilja må ske på jorden, såsom i himmelen.»

Den svenska kommissionen erhöll under mötet och erhåller efter detsamma erkännande för den principiella klarheten och grundligheten i utredning och teser. Detta kan jag så mycket hellre omtala, som jag själv icke deltog i dess arbete. Biskop Billing säger i sin promemoria:

»1. Kyrkans sociala uppgift ligger icke vid sidan av hennes religiösa gärning, utan är helt innesluten i denna. Sin sociala insats fullgör kyrkan, i den mån hon förmår att göra Kristi evangelium gällande såsom en människolivet inifrån frigörande och omskapande makt. Men sin religiösa uppgift kan hon ej rätt utföra, om hon låter beröva sig frimodigheten att oförbehållsamt ställa in även samhällslivet under samvetets dom och i kristendomens belysning.

a) Kyrkans enda uppgift är den religiösa: att visa människorna vägen till Gud och att till dem förmedla hans frälsningsbudskap. I den mån hon förmår att rätt fylla denna sin uppgift, fullgör hon ock sin insats i det sociala livet. Där Kristi evangelium blir den verkligt bestämmande makten i människors liv, skapas ock det sinnelag, ur vilket allena en varaktig nyskapelse av de sociala förhållandena kan framväxa. De materiella, ekonomiska värdena stå då ej längre som de högsta. Nya andliga värden träda fram och kräva att taga de förra i sin tjänst. Så frigöras de i själviskhet bundna krafterna för kärlekens tjänst; känslan av ansvar för människolivet, var det leves, väckes och stärkes: blicken skärpes för allt, som hotar att förvrida eller förkrympa personlighetslivets utveckling; samvetet reser sig med ökad styrka mot all orättfärdighet. Genom allt detta skapas de inre förut-

sättningarna för ett verkligt personligt gemenskapsliv och därmed för ett andligt utbyte till inbördes fostran och tillväxt. Kyrkans förmåga att fylla denna uppgift är först och sist betingad av det djup, varmed hon tillägnat sig evangeliet, och den kraft och uppfinningsrikedom, varmed hon förmår att under skiftande villkor med dess budskap nå människornas hjärtan och samveten. De nya och skärpta sociala problem, inför vilka kyrkan i vår tid ställes, innebära därför för henne i första rummet ett krav på djupare koncentration kring evangeliets kärna och på förökad energi i hennes innersta religiösa gärning.

b) I kyrkans rent religiösa gärning ligger på varje punkt också en social uppgift innesluten. Sin uppgift att till människosjälarna förmedla evangeliets budskap kan hon ej rätt fullgöra, om hon ej med alla de medel, som stå henne till buds, strävar att ställa in också det sociala livet under evangeliets belysning och under samvetets dom. Hennes synpunkt måste härvid alltjämt vara den religiöst-etiska. Samhällstekniska frågor, i vilka inom samma kristna grundåskådning olika ståndpunkter kunna rymmas, falla icke under hennes domvärjo. Men liksom tjänandet av de kroppsligen lidande och nödställda (diakonien) alltid för kyrkan tett sig som ett nödvändigt led i hennes själasörjargärning, så kan hon ock, där samhällslivets förhållanden äro sådana, att det högre personlighetslivet därigenom hotar att förspillas och mottagligheten för de andliga värdena att förkvävas, icke, utan att svika sin uppgift, tiga stilla. Hon vänder sig alltid närmast till de enskildas samveten. Men skall hon rätt kunna väcka dem till medvetande om sitt ansvar och visa dem den väg de hava att vandra, måste hon vara beredd att utan fruktan eller mannamån blotta sedliga missförhållanden inom det bestående samhällslivet. Endast så kan hon fostra de enskilda kristna till deras uppgift att vara ett salt för folklivet. Kräver tidens nöd av henne en mera

energisk koncentration kring hennes religiösa uppgift såsom evangeliets förkunnare, så kräver den ock en större dristighet i att klart fatta i sikte dettas konsekvenser i fråga om det sociala livet.

c) Mellan dessa båda krav består, om de än lätt kunna råka i spänning med varandra, ingen motsättning. Deras inre enhet framträder tydligast i Jesu bild, och inför honom vinna de båda en för hans kyrka djupt förödmjukande styrka. I hans förkunnelse och hela hans gärning råder en ojämförlig religiös koncentration. Uppgiften som social lagstiftare och reformator visar han ifrån sig. Sitt universella, riksgrundande verk utför han i formen av en oansenlig, på de enskilda människosjälarna riktad själasörjargärning. Men i denna sin gärning riktar han sig icke blott mot själarnas inre fiender, synden i dess olika former, utan ock mot de yttre makter, som hindra eller försvåra själens väg till Gud. I allt sådant ser han fiender, som oförsonligt måste bekämpas, och om vilkas besegrande man icke får misströsta. Detta framträder i hans kamp mot det kroppsliga lidandet, men också i hans ställning till det dåtida samfundslivet. Även om det heligaste stycket i sitt folks gamla ordning uttalar han, att det är till för människans, icke människan för dess skull. Och över ett samhällsliv, i vilket de härskande för själviska syften förgäta ansvaret för och försumma vården om de dem anförtrodda människorna, ropar han sitt: ve! Men i Mamon ser han den makt, som framför andra kämpar med Gud om herraväldet över människorna. Enhetspunkten mellan alla de skilda dragen i hans bild ligger i den honom förtärande nitälskan för själarnas bästa.»

I Natanael Beskows promemoria uttalas liknande tankar: »Kyrkans gärning är att till världen förmedla Kristi frälsande evangelium. Där detta blir en makt i människornas själar, skapas det rättfärdighetens och broderlighetens sinnelag, som erbjuder den enda hållbara grunden för rättfärdiga

samhällsförhållanden. Å andra sidan är det uppenbart, att samhällsförhållanden, som präglas av orättfärdighet och fiendskap, utgöra ett mäktigt hinder för människorna att förstå och mottaga Kristi evangelium. Den närvarande nöden manar fördenskull kyrkan att tränga djupare in i och med ökad energi förkunna evangeliets livssanning, men ock att söka bättre förstå vad densamma betyder i sin tillämpning på de ekonomiska förhållandena, att klart och utan klenmod hävda dessas giltighet även inom detta område, att utan fruktan eller mannamån blotta de missförhållanden, som här råda, och bestraffa de synder, som här begås.»

Här kräves mod:

»Icke utan att komma i strid med mäktiga själviska intressen kan kyrkan göra kristna grundsatser gällande i samhällslivet. Denna strid är till sitt väsen ett fullföljande av den kamp, som kyrkans Herre och Mästare under sitt jordeliv förde mot Mamon till bundna människosjälars förlossning. Fördenskull är segern viss, hur svåra problemen än äro och hur väldiga de krafter, som stå emot. Kristi ande är starkare än Mamons ande. Men Kristi ande är den tjänande och offrande kärlekens. Hans kraft är verksam endast i dem, som troget följa honom efter på tjänandets offerväg. De kunna förtröstansfullt blicka fram emot den dag, då Kristi rike skall råda över alla ting.»

Den nionde av de teser, på vilkas formulering redaktör Erik Rinman inlade största förtjänsten, lyder: »Det är icke kyrkans sak att bedöma den ekonomiska ändamålsenligheten av de förslag, som framkomma i syfte att övervinna den skarpa motsättningen inom produktionsordningen. Men genom att fördjupa samvetslivet röjer kyrkan väg åt en fördomsfri prövning av olika medel till den sociala frågans lösning.»

Således kan det kristna troslivet i följd av sin kärleksplikt icke undgå att söka förbättring av sociala och ekonomiska

förhållanden, vilka indraga människorna i synd och elände. För att taga ännu ett nära liggande exempel: Är det likgiltigt för ungdomens alltid kritiska sedliga fostran, om den uppväxer i ett hem med egen fredad bostad, i renlighet och med någorlunda regelbunden föda, eller om ett par familjer och ogifta personer äro sammangyttrade i samma rum i ett dragigt och snuskigt kyffe? Endast förstockelsen kan blunda för att den enklaste kristna ansvarskänsla måste ingripa i sociala missförhållanden. Om församlingssystern i sin strävan att hjälpa en stackars familj finner strejkens eller lockoutens och arbetslöshetens förhärjande verkningar, kan hon då nedtysta rösten från det förstånd Gud förlänat henne och undgå att tänka över den sociala frågan?

Härav får ingalunda den slutsatsen dragas, att goda yttre förhållanden och den enskildes andliga och sedliga utveckling stå i direkt förhållande till varandra. När Wishart vill se bryggan över till den andra världen så vacker och bekväm som möjligt för att det skall bli lättare för människorna att bliva kristna, så förbiser han att den som har det bra därför ingalunda alltid blir bra. Snarare måste man med Torsten Fogelqvist i Dagens Nyheter konstatera, att den bildade ungdomen, som har det bäst förspänt när det gäller det andliga och det sedliga livet, mången gång kommer efter en ungdom, som har sämre yttre förutsättningar. Detta är skam och nesa. Men det är, Gud bättre, sant.

Dock tala vi här om två olika ting. Det finnes ett utvärtes elände, som förslavar. Därifrån bör noga skiljas en knapphet, som kräver möda och försakelse, men icke ohjälpligt klavbinder.

Yttre och inre höra tillsammans. »Gudsriket får aldrig fattas såsom ett objekt i yttre empirisk mening, så att ett strävande för realiserandet av detta ändamål skulle vara

tänkbart utan förhandenvaron av en viss sinnelagskvalitet» (Torsten Bohlin).

Profeterna fordra social rättfärdighet.

3.

En särställning intager rättsordningen, när det gäller frågan om Guds rike och samfundets anstalter.

Intet tvivel lär kunna finnas om den bibliska uppenbarelsens ställning till lagstiftningen och statslivet med dess överhet. Lag och rättsordning betraktas av Skriften icke såsom ett mindre ont, avsett att förebygga ett större ont. För den, som studerar religionerna och de betydelsefulla livsuppfattningarna i släktets historia, måste det väcka undran och vid närmare eftersyn beundran, att kristendomen betraktar det till stat organiserade samfundslivet såsom en fortsatt gudomlig skapelse ur laglöshetens och barbariets kaos. Åter och åter sia Gamla testamentets profeter om en fred, som skall grundas på rätt och rättfärdighet. Våld och krig skola ersättas med lag och rätt. Denna höga positiva uppskattning av lagsamhället och rättens utveckling tillhör den bibliska religionens originalitet, om den än äger en underordnad betydelse i jämförelse med det ena nödvändiga, den enskilda själens frälsning och frid och de troendes personliga gemenskap i Gud.

Denna omstridda och ofta oklart fattade grundsats kan icke nog understrykas. Vi kristna hava varje julmorgon hört, att Fridsfurstens rike skall befästas och stödjas med rätt och rättfärdighet, så att krigets blodiga klädnader brännas upp och förtäras av eld. Och i varje högmässa härledes ur Ära vare Gud i höjden: Frid på jorden.

Den bekännelse, som 1917 års förberedande möte i vårt land uttalade därom, förtjänar att anföras:

»Enligt kristendomens åskådning är medvetandet om rätt och orätt och därur framvuxen lag och statsordning Guds

gåvor till människan. Kyrkan har på grund härav att i Kristi namn hävda rättens helgd och kräva dess vidare utveckling. Hon bör närmast göra detta med all kraft inom det egna landet, men det är ock hennes oavvisliga plikt att efter förmåga giva stöd åt arbetet på rättens internationella utbyggnad. Hon bör därför bekämpa varje förhärligande av våld och makt på rättens bekostnad och betona, att även folkens och staternas handlingar äro underkastade etiska grundsatser lika väl som den enskilda människans, och att deras samliv bör byggas på sanningens, rättvisans och kärlekens grundsatser.

Vad kyrkan härutinnan har felat, bör hon ödmjukt erkänna och med all kraft rätta.»

Huru dylik strävan att även i staternas samliv ersätta godtycket, våldet och kriget med rätt och lag och överenskommelse än hämmas av tafatthet och svaghet och vränges genom illa dold maktlystnad och egennytta, så kan kyrkan, om hon är trogen Bibelns lära och ande, aldrig upphöra att sätta på sitt program rättssamhällets utbyggnad i den ena eller den andra formen utöver staternas gränser.»

Tredje kommissionens tredje sektion hade att besinna och formulera denna märkliga artikel i vår kristna bekännelse. Den utförde ett koncentrerat arbete på Sahlsta. Där sutto biskopen i Tammerfors, J. Gummerus, med sin andliga, teologiska och kyrkliga auktoritet, Sir Willoughby Dickinson, engelsk politiker, den själfulle ledaren av Världsförbundet för mellanfolkligt samförstånd genom kyrkosamfunden och verksam inkarnation av dess ideal, Frederick Lynch, the Christian Work's ägare och huvudredaktör, som allt från Life and Work-rörelsens begynnelse lagt in sin mannakraft däri, och som på sin tid erhöll uppdraget att såsom en kommitté med en ledamot sammankalla och ordna det konstituerande mötet i Genève 1920. Dr. Siegmund-Schultze

från Berlin blev vid unga år hovpredikant men lämnade en lysande karriär för att tjäna sin Mästare i östra Berlins fattigaste kvarter. I alla länder, där han blivit känd, står han som en av Mästarens äkta efterföljare, han är utgivare av Die Eiche, Världsförbundets tyska organ. Juristen och folkrättsläraren professor de Boer är från Ungern, holländaren professor Slotemaker de Bruine, senare statsråd, är en av den kristna sociala arbetarrörelsens huvudpersoner, amerikanskt kyrkoliv företräddes av dr. Chester. Pastor Klaveness från Bergen hade några dagar tidigare framlagt ett uppmärksammat förslag på World Alliance's sammanträde. Såväl kommissionen som föredrag och diskussion under mötet framhöllo såsom kyrkans första plikt, även i staternas samliv, hjärtanas förvandling i enlighet med Guds rikes väsen. Ett rätt sinnelag kan allena skapa och genomföra verklig fred, utan sådant sinnelag bliva även de visaste lagbestämmelser och politiska anordningar vanmäktiga. Men den av lag och överhet skyddade ordningen och tryggheten utgör såsom sådan en god Guds skapelse.

På denna punkt se vi således, hurusom till förverkligandet av Guds herravälde otvetydigt hör dels förbättring av yttre anordningar, enkannerligen en genomförd internationell lagstiftning, som utsträcker rättens okränkbara majestät utöver staternas gränser, likaväl som rätten så småningom har ersatt våld och krig i stammarnas och socknarnas och provinsernas samliv inom nationen i samma mån som den blivit rätts-stat, dels en andlig fredsgärning i människornas hjärtan.

Det är således en dubbel uppgift, som kyrkan betänkligt försummat och som Stockholms-mötet är kallat att klart fatta i sikte och lägga tungt på kristenhetens samvete, nämligen dels att rättens absoluta majestät må behärska det mänskliga samlivet även mellan skilda stater och folk och deras medborgare; samt dels att samlivet mellan männi-

skorna och folken och varje organisation och rättsordning, som skall tjäna detta samliv, må besjälas av den ande av kärlek, brodersinne och inbördes förtroende, varförutan även de bästa inrättningar förbli vanmäktiga och varförutan organisationen blir antingen ett dött skal eller en elak karikatyr av vad den borde vara, en djävul i stället för en fridens ande.

Icke utan anledning skrev någon efter Ekumeniska Mötet om intrycket av de stora skarorna och »den offentliga och tysta utvecklingen av krafter och brottningen av viljor». Olikheter funnos icke blott i språk och hudfärg, historia och politisk orientation, utan även i religiösa lynnen.

Jag återkommer än en gång till skillnaden mellan de två stora evangeliska huvudriktningar, som möttes, jag menar den evangelisk-lutherska typen med dess innerlighet, dess krav på principiellt sammanhang och dess anlag för kritisk eller helt enkelt lättjefull tröghet i tillämpningen å ena sidan, och den anglo-saxiska kristendomen med dess djärva tro, dess dådkraft och dess frestelse till svärmiskt världsförbättreri utan principiell klarhet å andra sidan.

Dekanen Shailer Matthews från Chicago universitet talade i sina slutord den 29 augusti, icke utan en nyttig, åt Europa riktad udd mitt i självironien, om den amerikanska okunnighetens prerogativ på att vara oförskräckt och vågsam. Härom dagen läste jag hos en holländare något av samma intryck, som jag återgivit i min bok Från Upsala till Rock Island. (The americanization of Edward Bok, the autobiography of a Dutch boy fifteen years after. N. Y. Scribner 1920.) »Det som man icke i allmänhet känner till om Amerikas folk är den underbara idealismen. Ingenting förvånar så fullständigt den som är född utom Amerika, som upptäckten av detta drag i den amerikanska karaktären.» Han påstår, att holländaren dyrkar sin gulden mycket mer än amerikanen sin dollar. »Jag påstår icke, att amerikanen alltid är med-

veten om denna idealism. Ofta är han det icke, men låt en stor skakning välva upp ett sedligt spörsmål, och det visar sig alltid, hur nära idealismen ligger under ytan i folklynnet.» Samme författare har gjort en annan mindre angenäm iakttagelse: »Såsom holländsk pojke hade jag lärt mig en hälsosam respekt för lag och myndighet. Det hade inskärpts hos mig, att lagarna i sig själva äro fåfänga, om människorna, för vilka de äro gjorda, icke respektera dem och lyda dem i anden, ännu mer än efter bokstaven. Jag kom till Amerika och märkte där överallt ett motsatt förhållande, att lagar stiftades, men icke blevo genomförda.»

Walter Bagehot har ett annat omdöme. I sitt snillrika verk »The English Constitution» föredrager han den engelska författningen framför den amerikanska med dess många suveräna myndigheter, men han tillägger:

»Hade icke amerikanerna sådant sinne för politik, hade de icke en moderation i handlingen som är särskilt besynnerlig, eftersom deras ytliga sätt att tala är så våldsamt, hade de icke en hänsyn till lagen, sådan intet stort folk hittills visat, vida övergående vår hänsyn till lagen» ... skulle det gå galet.

Kanske uteslutas icke de båda omdömena av varandra så helt som det kan synas. Med en allmän förmåga av lojalitet och självstyrelse lär väl kunna förenas vad den holländske gossen blev så förvånad över. I vad som menas med Guds rike spelar även in skillnaden mellan en snar, stundom kanske svärmisk tilltro till stora beslut och åtgärder å ena sidan, och å andra sidan en mera kritiskt lagd angelägenhet att hålla sig till den hårda verkligheten och så vitt möjligt bringa teori och handling i inbördes överensstämmelse.

De båda mäktiga evangeliska temperamenten behöva varandra ömsesidigt och hava aldrig förr mötts i gemensam ansvarskänsla inför de brännande praktiska problemen och människolivets nöd såsom i Stockholm.

4.

Kan världen bli bättre? Denna fråga måste vi förmodligen överlämna åt optimisterna och pessimisterna. De komma att fortsätta sin diskussion så länge världen står. Pessimisten vet, att det var bättre och blir allt sämre. Optimisten vet, att den gamla goda tiden icke var så god, och ser en ljusning framåt. Kristendomen är varken optimism eller pessimism. Skola vi tillägga med Martensen och Pehr Eklund: Den är en romantisk-humoristisk åskådning. Knappast, om än de nyss nämnda uttrycken rätt förstådda äro förnuftigare än man kanske genast tänker.

Endast den förblindade eller okunnige kan undgå att se, huru väsentligt människornas villkor hava förbättrats och huru mycket bättre människorna i regel inom vår västerländska civilisation förmå taga vara på sig själva än förr. Men nya svårigheter uppstå. Ser man saken i stort, så får synkretsen icke begränsas till vårt kulturområde, utan måste utsträckas över mänskligheten i dess helhet. Då finna vi, hurusom höga odlingar råkat ner i barbari och elände. Man frågar sig om egentligen något annat kan bli på allvar bättre i världen än människans hjärtelag.

Under Ekumeniska Mötet gav en av samtidens bäste statsmän och fredsfrämjare en sakkunnig skildring av industrialismens inflytande på människans lycka, en skildring, vars tunga allvar grep lika djupt som auktors egen personliga evangeliska bekännelse. Det må tillåtas mig att i detta sammanhang återge huvudinnehållet av rikskanslern dr. Luthers vid hans förhinder av annan mötesmedlem upplästa ord om huru industriens gestaltning inverkat på behovet av religion.

»Den civiliserade mänsklighetens yttre liv och genom den civiliserade mänsklighetens påverkan nästan hela mänsklighetens utvärtes liv behärskas sedan årtionden av teknikens oerhörda framsteg.

Omvälvningarna äro djupast där, varest storindustrien utvecklat sig. Där intaga de enskilda arbetarna, såväl handens arbetare som större delen också av hjärnans arbetare, i tvåfaldig mening en annan ställning än tidigare. Jag skulle vilja säga, de hava blivit i tvåfaldig mening isolerade. För det första har en stor del av arbetarna lösryckts från arbetets resultat. Den enskilde är blott ett led i en för honom själv för det mesta oöverskådlig kedja, som bildas av hela den ekonomiska produktionsordningen. Därigenom har i det inre livet hos många arbetare grundvalen skakats för själens kärlek till arbetet. En bättre ställning hava härvidlag i storindustrien alla de, som till sist göra arbetet färdigt, således montörer och liknande arbetare. En vändning till en ny invärtes inriktning visar sig också hos dem som egentligen icke längre arbeta själva, utan blott övervaka och styra en maskin som utför arbetet, hos dem kan nämligen i stället för kärleken till arbetets resultat inträda kärleken till arbetets verktyg, just till maskinen. För det andra är i storindustrien arbetaren numera i vanliga fall i saknad av inre förbindelse med arbetsgivaren, helt enkelt därför att antalet arbetare i förhållande till arbetsgivaren är för stort. Dessutom utgöres arbetsgivaren ofta av en rättslig sammanslutning, varigenom förhållandet ännu tydligare förlorar sin personliga karaktär. Visserligen finns det också i storindustrien en ödesgemenskap mellan arbetsgivare och arbetstagare, som också har bragt till utveckling en ny slags känsla av ansvar hos arbetsgivarna för de hos dem sysselsatta mängderna av arbetare, och genom denna känsla ha redan ofta betydande verkningar vunnits. Men själva faktum, arbetarens isolering, upphäves icke därigenom.

Denna nya gestaltning av det ekonomiska livet har med inre nödvändighet framkallat verkningar i det sociala och politiska livet. Förlusten av närmare mänskliga förbindelser mellan arbetsgivare och arbetstagare i förbindelse med

den likaså genom utvecklingen i dess helhet åstadkomna osäkerheten för förvärvet av det dagliga brödet har framkallat arbetarnas sammanslutning i de fackliga organisationerna, i många fall också särskilda sociala inrättningar från företagarens sida, och har framför allt åstadkommit hela mängder av offentliga sociala åtgärder, som särskilt i Tyskland efter Kejsar Wilhelm I:s bekanta budskap av år 1881 kommo till stånd i form av sjukförsäkring och invaliditetsförsäkring, olycksfallsförsäkring och i en form som just nu vinner allt fastare gestaltning, såsom omsorg för dem, som sakna möjlighet till förvärvsarbete och eget uppehälle. Om denna utveckling i andra länder delvis ännu icke är så långt framskriden, så kan man alltid finna orsakerna i en olika tingens ordning. Antagligen har storindustrien ännu icke kommit så långt, eller det gäller, såsom i fråga om Amerikas Förenta Stater, länder som ännu icke hava någon överbefolkning, och i vilka därför, trots möjligheterna till övergående arbetslöshet och brist på förvärvsmöjligheter, dock i princip den enskildes visshet om möjlighet till eget uppehälle är mycket större än i de överbefolkade länderna. Därtill kommer en till synes i en viss utsträckning förhandenvarande ömsesidig möjlighet för politiska och sociala rättigheter att på sätt och vis träda in i stället för varandra. Där, varest den allmänna demokratien redan fanns, innan storindustrien ingrep på avgörande sätt i mänsklighetens liv, kunde mycket väl förekomsten av vittgående politiska rättigheter visa sig vara en viss utjämning för storindustriens sociala faror, under det att omvänt en ringare utbyggnad av de enskildas politiska rättigheter inriktade de nya förhållandenas hela tyngd på lösning av de sociala problemen.

Är ett sådant betraktelsesätt riktigt, så måste man draga den slutsatsen, att i stor utsträckning nya politiska och i synnerhet sociala former hava inträtt i stället för tidigare mänskliga förhållanden mellan arbetaren och hans arbets-

resultat och arbetsgivare. Denna ersättning hänför sig emellertid endast till den yttre sidan av förhållanden, som tidigare i allmänhet voro mer innerliga. Den erbjuder ingen ersättning för den betydande kraft av kärlek, som tidigare varit levande i dessa nu nämnda förhållanden. Nu är kärleken i vanlig mänsklig betydelse till sin natur begränsad till en trängre krets av upplevelser. Visserligen växa höga ideal såsom fosterlandskärleken utöver denna trängre krets. Även den allmänna människokärleken, som, trots svåra återslag, allt starkare utvecklar sig i en stor underström av skeendet, är säkert en andlig hjälpkraft i synnerhet i de nya sociala skapelserna. Men ju större kretsen blir som behöver en inre levandegörelse genom andliga förhållanden, desto tydligare blir det, att känslan härför kan finnas endast i det religiösa. Allt socialt handlande, som bygger sig upp på religionen, har den orubbligt fasta grundvalen, att varje människa ter sig för detsamma som ett käril med personliga evighetsvärden. För en sådan inriktning är allmän människokärlek icke något som man kan ha eller icke ha, utan för en slik religiös betraktelse är tjänsten för hela mänsklighetens väl blott en art av tjänandet hos Gud.

Även i annan riktning uppstår ur den samtida industriella ordningen en inre nödvändighet för det religiösa livet. Just för denna tidens människor är arbetaren, om vilken jag talade, som blott utgör en länk i en för honom oöverskådlig ekonomisk arbetskedja, en slags symbol för vårt hela andliga läge. Naturkunskapens och den ekonomiska vetenskapens utveckling har oändligt vidgat vår blick in i det som sker fjärran på skilda håll. Men ju vidare horisonten har blivit, desto mindre skåda vi början och slutet och desto mindre hava vi för betydelsen av skeendet överhuvud formler som tillfredsställa vår ande. Således hava vi alla, även de, för vilka vetandets och forskningens skatter ligga öppna, genom det mänskliga andliga arbetets alla framsteg blivit allt en-

sammare. Även avbrottet som skiljer oss från förgångna tiders kulturliv gör sig allt starkare märkbart. Det väldiga sökandet efter nya uttryck på alla områden av konsten är ett övertygande bevis därför. Hela den verklighet som är tillgänglig för våra sinnen runt omkring oss i rummet och tiden har mistat sin fasthet. Men människan kan icke slå rot eller äga rot endast i alla dessa relativiteter, utan behöver en rotstock i det absoluta. Även här hjälper endast religionen, som just genom känslan av fullkomligt beroende gör oss fria gentemot livets växlande spel. Således synas mig uppgifterna för religionen och särskilt för kristendomen, som vi bekänna, större än någonsin. Vi få icke låta bedraga oss genom svaghetssymptom i det kyrkliga livet, som äro märkbara mångenstädes i världen och även i religiösa människors enskilda liv. Även det religiösa livets uttrycksformer tillhöra det historiska vardandets ström. En dylik insikt kan aldrig betyda att icke fasta former äro erforderliga. Tvärtom talar all inre erfarenhet därför, att den enskilde lättast finner vägen till Gud i de fasta former som äro honom förtrogna från ungdomen. Dock äro även de olika gestaltningarna av det religiösa livet och således också de olika kyrkosamfunden underkastade utvecklingens allmänna lag, som nu söker stora sammanhang för mänskligheten. Därför ser jag i den Allmänkyrkliga Världskongressen icke endast ett intyg om viljan att utöva praktisk kristendom, som vårt politiska och sociala liv behöver såsom inre utfyllnad och yttersta motivering. Fastmer ser jag i sammankomsten i Stockholm särskilt också den Världskongress, vilken just den evangeliska kristendomen, i vilken jag är uppvuxen och i vilken jag lever, strävar fram emot en naturlig inbördes förbindelse ur den splittring som tillhör dess historia. Och denna närmare förbindelse söker kristendomen i anslutning till nutidens former och lagar.

Men vad än månde växa fram i Stockholm, så blir det alltid

endast en ny uppenbarelse av kristendomens väldiga livsfaktum i historien. Vi söka hjälp i vår ensamhet på de vägar som anges i det härliga ordet som på den tyska Nordsjöön Sylt smyckar kyrkogården över havets okända offer:

'Vi äro de som tidens ström
Till jordens ö har drivit.
Av nöd och smärta själen öm
Tills Frälsarn hemmet givit.
Oss Fadershuset nära är
Hur ödena än fara.
På Golgata vid korset där
Får hemlös hemma vara'.

Ty det gäller för oss alla, att ju större sammanhanget har blivit, desto ensammare hava de enskilda blivit. Men människan kan icke andligen leva såsom ett flarn på vardandets ström, utan hon begär ett fäste i det som icke är underkastat förändringens lag.»

Sir Henry Lunn har i sin tidskrift begärt svar på frågan: »Kan kristendomen rädda civilisationen?»

Ärkebiskop Gregg i Dublin säger, att den åskådning, som var företrädd i Stockholm, hävdar kristendomens uppgift att införa kristen moral i folkens och samhällsgruppernas samliv. Den lag, som gäller de många, måste vara samma som den, vilken gäller för den enskilde. Det är de kristnas plikt att vittna om denna sanning, var och en i sin krets. »Kan kristendomen rädda civilisationen? För visso, om civilisationen har mod att vara kristen. Men om civilisationen skall förmås att lyssna och lyda, måste kristendomen taga saken bra mycket allvarligare än hittills.»

Professor Deissmann upprepar i sitt föredrag i Stockholm: Felet är, att kyrkan icke har anammat och satt i verket de uppbyggande krafter, som blivit henne anförtrodda av hennes herre och mästare.

Professor Monod påvisar, hur föga värt att räddas mycket är i vår odling. »För att rädda den sanna odlingen måste vi förstöra den falska genom att giva fritt lopp åt den explosiva kraften i evangeliet.»

»Våra dagars kristendom äger en Messias utan en messiansk lära, det är utan ett program, liksom socialismen äger en slags messiansk lära utan en Messias. Kristi kyrka skall utöva ett verksamt inflytande på världens gång, då hon fullföljer sin höga och djärva kallelse och då hon bragt sitt program i överensstämmelse med sin tro.»

Hos Parkes Cadman har Stockholm väckt nytt hopp. »Ju mer man tänker på saken, desto mer märker man, att förverkligandet av vad som syntes vara omöjligt i en alldeles särskild mening berodde på Guds Andes ljus och ledning.» »Ingen delegerad kunde lämna Stockholm utan den övertygelsen, att varken kyrkan eller världen kan någonsin bli igen såsom de voro, innan detta stora möte hölls. Det var endast begynnelsen till en mäktig rörelse, som går framåt, föga beroende på jordisk visdom, mycket beroende på himmelsk visdom och nödsakad att utmynna i det slutliga återställandet av kristen solidaritet.»

Biskop Woods i Winchester går i en storartad artikel kraftigt tillrätta med vår civilisation. Den har många beståndsdelar, som långt ifrån att räddas böra utstrykas. Frågan blir: I vad mån är civilisationen värd att räddas? Det finnes i densamma kristna element, som behöva stärkas och göras bestämmande. Är det möjligt? »Djärv är den, som vågar utan tvekan svara ja.» Se vi på kyrkans tro, så kan och måste hon orka sitt värv. Men se vi på hennes avdelningar, ledare och medlemmar, blir svaret osäkrare. Dock, Stockholm har givit oss nytt hopp. Det är icke för mycket sagt, att efter Stockholm vår tro på kristenhetens duglighet för denna väldiga uppgift har blivit mycket påtagligt fördjupad. Barometern har stigit. Bland annat

skapade Stockholm en ny väg till den enhet, utan vilken kyrkan måste fortsätta att arbeta med hälften av den styrka, varav den är mäktig.

Är frågan riktigt ställd? Såsom synes är civilisation ett mångtydigt begrepp. Försåvitt vi däri inbegripa det goda och värdefulla, som släktled efter släktled byggt upp eller fått sig beskärt, så lär ingen kunna svara ja eller nej på frågan om kristenhetens förmåga att hålla det vid makt. Snarare bör då saken formuleras så: Kristenheten måste rädda det värdefulla i civilisationen från undergång.

Rädda är också ett mångtydigt ord. Betyder det konservera? Betyder det att ur förefintliga förutsättningar tillvarataga och förbättra?

Föga båta funderingar om huruvida världen kan förbättras eller ej. Jesus anställde inga sådana betraktelser. Han gav i Bergspredikan helt enkelt regeln: bed och arbeta och lämna framtiden åt Gud. En av hans tjänare i vår tid har återgivit den kristnes motto så: »Arbeta och förtvivla ej». Det var också vad den femte kommissionen enade sig om och inskärpte. »Vi kunna hava olika meningar rörande möjligheten att förbättra världen enligt Guds vilja. Vi måste vara överens om att de kristne måste kämpa för Guds vilja. Vi kunna hava olika meningar om den yttersta meningen av Guds rike. Vi måste förena oss i samarbete, för att förverkliga vår bön: 'Tillkomme ditt rike. Ske din vilja såsom i himmelen, så ock på jorden.' Hela Stockholmsmötet var en bön: 'Förlåt oss våra skulder. Tillkomme ditt rike.'»

6. I världen, över världen.

Bland gåvorna och hälsningarna, som världskonferensen fick mottaga från skilda håll, ej sällan från okända och oanade personligheter och grupper, var mer än en symbolisk. Ordförandeklubban var gjord av gossar i Jesu

hemstad Nasaret och skänkt av den kristna hjälpverksamhet, som omfattar Främre Orienten. Än mer talande var en jättefoliant i vackert band, som en ingenjör från Rhenprovinsen sände med en vacker tillägnan. Boken innehåller Fader Vår allt ifrån de äldsta germanska språkformerna fram till den nu brukliga tyska formen.

Vad var syftet med detta kristenhetens möte? Vad ville man uträtta och vad gjorde man? Svaret lyder helt enkelt: Man ville tillsammans bedja Fader Vår och göra för framtiden bättre allvar i kristenheten med denna bön. Så enkel är uppgiften. Så svårt är just det enklaste. Kommission V har sagt det i sin principiella inledning: »Den kortaste framställningen av vårt program finns i Fader Vår». Vem kan neka, att där står: såsom i himmelen, så ock på jorden. Ingen allvarlig bedjare av Herrens bön lär sålunda kunna förvisa Guds herravälde från denna syndiga och sönderslitna mänsklighet till evighetens rymder. Såsom i himmelen, så ock på jorden, uttrycker i oförliknelig klarhet de båda skiljaktiga sidorna i Guds herravälde. Ingendera kan skiljas från den andra utan obotlig skada.

Guds rike är transcendent, övervärldsligt, övermänskligt och eskatologiskt. Väntan på och längtan efter avgörelsen och förlossningen utgör vår fattiga tankeförmågas aspekt av det transcendenta och eviga. Men därjämte måste Guds herravälde förverkligas i världen, det är immanent i mänskligheten.

Gudsrikets immanenta verkan i världen ur dess övervärldsliga väsen betonades av nationalekonomen Sir William Ashley: »Med 'rikets evangelium' mena vi övertygelsen att det finnes en gudomlig försyn, som verkar i världen och med vilken vi äro kallade att samarbeta, och att det ideella målet för denna försyn är ett mänskligt samhälle värdigt människors förmåga.» Saken utföres av samme talare vidare:

»Budskapet om riket har bevarats de kristna tidsåldrarna

igenom genom slutet av Herrens bön: 'Och riket är ditt'. Men på senaste tiden har det kommit till oss i ny gestalt genom tolkningen av Nya testamentet. Ehuru lärjungarnas missräkning efter deras förväntningar om en snar återkomst och om den heliga staden, det nya Jerusalem, som skulle komma ned från Gud från himmelen, med nödvändighet vände deras sinnen till vad vi kalla den andra världen, så har den dock haft den verkan på senare tider att göra kristendomen mer inriktad på den andra världen än som varit gott för mänskligheten. Det förnyade läsandet av Nya testamentet har fört oss tillbaka till Jesu ursprungliga tanke. Och efter min mening är det den nutida kyrkans plikt att föra denna tanke fram i förgrunden av sin lära och sålunda förklara att strävandet efter ett idealsamhälle icke är en underordnad del av dess lära utan ingår i dess väsentliga innehåll. Men då måste detta innehåll också befrias från de av tiden betingade former, i vilka det oundvikligen tedde sig för den apostoliska kyrkan. Det får icke fattas som en katastrof, som kommer utifrån genom ett Varde av en vilja utom jorden. Det måste fattas som resultatet av en makt, som verkar i människornas sinnen och medvetande. Ett resultat, som icke är mekaniskt eller ödesbestämt utan sådant, att vi kunna deltaga i strävandena för dess uppnående. Och i detta deltagande måste vi ledas av allt vad historiskt, ekonomiskt och psykologiskt vetande kan lära oss. I detta avseende förstärkes nyttan av utvecklingstanken, vilken befunnits vara av så stort värde för att förstå det förflutna. Det noggranna förhållandet mellan revolution och evolution, hur nya idéer uppstå, i hur hög grad den upplysta minoriteten kan med framgång taga ledningen av en modern stats sociala organisation, dessa och dylika spörsmål kunna icke besvaras på rak arm. De äro trots sin moderna skepnad lika det eviga problemet om fri vilja och nödvändighet. Jag kan blott giva min egen åsikt utan att försöka att anföra skäl för den-

samma. Den är, att medan framsteg icke uppstå ur föregående förhållanden med nödvändighet och utan att människor medvetet sträva därefter, så kunna de dock endast byggas på den grund som förut befintliga förhållanden utgöra, reformatorns arbete måste bestå i att bygga på bestående grund, eller för att taga en annan bild, han måste utnyttja redan befintliga tendenser, påskynda övergången och söka förminska friktionen.»

Chicagofakultetens dekanus dr. Shailer Matthews framhöll samma sanning: »Allt strävande efter ett övervärldsligt mål fordrar med nödvändighet tro på Gud och hjälp av Gud. Socialistiska åskådningar eller system äro ingen ersättning för evangeliet. Att vara medveten om att Gud är både upphov till och fulländning av en social vilja, som offrar sig, det är trohet mot den apostoliska förkunnelsen om Guds rike. Vi söka detta Guds rike, om vi genomträngda av kärlekens anda söka giva uttryck åt denna kärlek i alla mänskliga förhållanden. Vi hava vår Herres ord att vår himmelske Fader vet, att vi behöva allt detta, som tillhör vår timliga nödtorft, och att allt sådant skall tillfalla dem, vilka sträva efter Guds herravälde och dess förverkligande i världen.»

Det är också vad biskop Brent betonade i början av sitt föredrag. —

Kan världen förbättras? Den frågan lär ingen mänsklig tanke kunna ändgiltigt besvara. Men vårt handlande söker heller icke ledning av någon som helst opportunistisk beräkning, utan hur det än månde gå med världen, så är vår plikt klar. Därom kan icke det ringaste tvivel råda.

Det är också vad mötets kommissioner inskärpa. Kommission I, som hade den sociala frågan om hand, hänvisar till bönen: Tillkomme ditt rike. Ske din vilja, såsom i himmelen, *så ock på jorden.* Därför måste de kristne bli »medarbetare för Guds rike» (enligt apostelns ord i Kol. 4: 11, vilket står

som överskrift på Liv och Arbetes brevpapper) »för att bereda vägen för rikets tillkommelse på jorden». Kommission II, som behandlade programmets tredje ärende om samhällsetiska frågor, intager samma ståndpunkt. Dess utredning framlades för Ekumeniska mötet av prelaten Schoell, en av de ledande lutheranerna på mötet, utrustad med det djupa frodiga schwabiska gemytet, som vi känna från flera av den lutherska kristenhetens mystiker och uppbyggelseskribenter. Han började sin inledning av mötets första stora överläggning om den sociala frågan med att undersöka och inskärpa vår plikt.

»Är det nödvändigt, att ett stort kristet möte går utförligt in på kyrkans ställning till sociala och samhällsetiska frågor? Vi hava Guds bud, som äro giltiga i går, i dag och alltid, och vi hava Kristus, vilkens ord hava myndighet för oss. Vi hava också en lång tradition, i vilken en rikedom på etisk insikt och erfarenhet uppsamlats. Varför skola vi då länge överlägga om det som längesedan blivit avgjort? Men när allt kommer omkring, är det endast de förnämsta och mest omfattande av grundprinciperna och befallningarna, som äro fastställda, särskilt hjärtats renhet och en kärlek, som är redo till tjänst och offer. Dessa principer få icke röras. Men tillämpningen av principerna på olika livsområden och på olika tider kan icke giva oss den hjälp vi behöva. De problem, som dessa tillämpningar tagit sikte på, äro kanske antikverade för oss. Det som tidigare var ett riktigt kristet uppförande kan under nya villkor vara oriktigt. Ifråga om dagens brännande problem lämnar oss traditionen i sticket, helt enkelt därför att den förgångna tiden icke hade dessa problem. Vi stå därför inför det faktum, att ofta ovisshet råder i fråga om den kristnes nutida plikter i livets olika förhållanden. Följderna äro förvirring och oenighet inom det kristna lägret och den kristna moralens kraftlöshet i det offentliga livet.

Vad angår etiska frågor, är kyrkans främsta plikt att utveckla evangeliets grundläggande principer, som hava tillämpning på livet omkring oss och äro giltiga såsom normgivande. För detta ändamål behöva vi profeter och föregångsmän, som, valda av Gud själv, kunna utstaka nya vägar med gudomlig myndighet. Men vi äro också av Gud nödgade att bearbeta den nuvarande tidens etiska problem under den Helige Andens tukt och ledning.»

Guds herravälde kräver ovillkorlig förändring. »Insikten att det icke kan fortsätta som det nu är, längtan efter tryggare och säkrare ledning, kunskapen att utan en sådan djup uppfattning av livet inga verkliga framsteg äro möjliga» måste förena oss i bön och arbete för en kristen gestaltning av samlivet. »Må kyrkan få mod, vishet och styrka att predika Guds vilja utan människofruktan, att tillämpa kristna anspråk, att döma och hjälpa och därigenom förvandla den allmänna meningen.» Kyrkan måste bliva det offentliga samvetet. Men när vi tala om dessa ting, få vi icke glömma, att den kristna moralen är grundad på kristen tro. »Utan en väckelse kan livet icke pånyttfödas. Synd är ett folks fördärv. Bekännelse och hjärtats förvandling dess frälsning.»

Skall Guds herravälde således förverkligas i världen, är det nödvändigt att de kristna sammansluta sig och att kyrkosamfunden framträda såsom en enhet i Kristi efterföljelse. Så långt Schoell.

I fråga om det internationella samlivet och kyrkans plikt skriver kommission III, att kyrkan genom att utvidga sitt verksamhetsområde icke får glömma den heliga förpliktelsen att verka i det inre, för den enskildes frälsning. För mångfalden av strävanden får hon icke mista eller förringa uppgiften att i bön intränga i Guds och själens hemligheter: genom tillit till sköna fraser och beslut och självberöm över statistiska resultat får hon icke sätta mindre förtröstan till Guds

nåd i Kristus. Finnes någon fara härutinnan, så inses den över hela linjen, men den förringar icke, utan snarare skärper plikten.

Inledaren av den internationella frågan, professor W. Hadorn från Bern, yttrade: »Efter de sista tio årens händelser har det ytterligare inskärpts hos oss, att kristenheten måste ändra sin ställning icke blott ifråga om kyrkosamfundens inbördes förhållanden, utan även ifråga om folkens inbördes förhållanden. Hon får icke längre betrakta dessa ting såsom likgiltiga, såsom liggande utanför Guds rike och hans rättfärdighet, utan hon skall framträda med all den tyngd som ligger i hennes vittnesbörd för rättfärdighet och fred. Hon skall uppmuntra och understödja alla internationella strävanden, som gå i den riktningen, vare sig de tillhöra det officiella diplomatiska arbetet eller utföras enskilt av man till man och av folk till folk, vare sig de ske genom allianser eller genom ett Folkens Förbund.» Ty här gäller det en mer än mänsklig angelägenhet. Här gäller det för oss en ovillkorlig gudomlig befallning. »Icke sentimental klagan över krigets grymheter, ännu mindre något resonnemang eller någon överläggning är i stånd att tillförsäkra oss fred, utan endast gloria in excelsis Deo, som går före pax in terra.»

Kyrkan får härvidlag icke söka efter världslig maktställning. »Det väsentliga är att nå inbördes samförstånd på evangeliets grund, att träda ut ur isoleringen och komma in i verkligt samliv på grund av gemenskapen med Kristus. Detta skall ske icke med avsikt att åstadkomma något slags motvikt mot romersk-katolsk internationalism eller att skapa en världslig maktfaktor, som kan tävla med makterna i världen. I vår särskilda ställning är ingenting farligare inför Gud än illusionen att vi befinna oss på vägen till en världsprotestantism, än något förslag att sammanknyta vår kristna tro med världen, ja, än hoppet om en kristen värld. De kristna kyrkosamfundens internationella upp-

gift innebär endast ett samfällt vittnesbörd om det rike, som icke är av denna världen, inför en icke kristen värld hos hedningarna och de kristna folken.» Således skall en övervärldslig makt göra sig gällande i denna världens förhållanden.

Den mänskliga litenheten och vanmakten inför Guds outgrundliga handlingssätt hade sänkt sig djupt i talarens sinne bland hans hemlands alper. »Vad jag nu säger eder skrevs med våra snöfjäll och glaciärer och tandade branta bergmurar, som ännu aldrig beträtts av människofot, framför ögonen. Tag det som en hälsning från bergen, såsom ett uttryck av den överväldigande känslan av bävan inför Guds storhet.»

Naturens våldsamhet i dessa bergsregioner är »också en symbol av det som fallit över mänskligheten under dessa sista år, och för vilket mänskligheten hjälplöst dukat under. Men då den klara solen bryter fram genom molnen och en ljus himmel förklarar den stackars jorden, syntes detta mig vara en bild av Guds avsikt med världen och mänskligheten att skapa en ny himmel och en ny jord, varuti rättfärdigheten skall bo.»

Just i kraft av gudsrikets övervärldsliga väsen måste kyrkan träda ut ur sitt bekväma skymundan och verka Guds verk. Så långt Hadorn.

Biskopen i Lichfield yttrade den tjugofjärde augusti:

Vi åstunda lidelsefullt en verklig återförening, i en synlig gemenskap, av alla kristna människor på jorden. Vi äro ej blinda för fakta: vi veta, att det finnes viktiga frågor rörande »Tro och organisation», i fråga om vilka medlemmar av denna konferens ej äro ense. Men för visso kunde vi göra Lambethkonferensens ord till våra: »Vi tro att Gud vill gemenskap. Genom Guds egen handling tog denna gemenskap mänsklig gestalt genom Jesus Kristus, och dess liv är i hans ande.» Många av oss ville tillägga: »Vi tro att det är

Guds avsikt att denna gemenskap skall taga gestalt, vad denna världen angår, i ett yttre, synligt och förenat samfund, som hyllar en tro, som har sina erkända tjänare, använder de nådemedel Gud givit, och besjälande alla sina medlemmar till världsomfattande tjänst för Guds rikes sak.»

För så vitt vi alla inrikta oss på detta höga ideal, kunna vi tala även nu om kyrkan som i besittning av universell art. Vi betrakta ej den kristna kyrkan som förening av individer, ett resultat av deras egen vilja blott, stiftad för att befrämja deras egna själviska andliga intressen. Vi protestera mot uppfattningen av kyrkan som en belägrad stad, vars medborgare stå på huk bakom dess vallar, sökande sin egen trygghet, medan världen därutanför är lämnad åt djävulen. Till och med bilden av »den kristna kyrkans ark», sann och skriftenlig som den är, borde leda oss till att tänka ej så mycket på deras trygghet, som äro därinne, som på det Konungens uppdrag, i vilket den är ute. Kyrkans skepp för nya passagerare: alla som äro ombord äro visserligen i trygghet under den store Lotsens ledning, men deras verkliga glädje är att de samverka med Honom till förverkligande av Hans syfte.

Detta är just vad Paulus menar med kyrkan som »Kristi kropp». Han, som lever och segrar i evighet, använder denna organism för utförandet av sina syften. Kyrkan är familjen, samfundet av dem som han litar på som sina medarbetare. Hans syfte är klart. Det kan ses från två sidor. Han kom för att människor skulle hava liv. Han kom för att upprätta Guds rike, som är ett kärlekens rike. Hans syfte är allomfattande, och kyrkan, som är hans kropp, måste ha en allomfattande karaktär. Att vi ha skamligt misslyckats att höja oss till hans höga ideal, bekänna vi med blygsel. Men kyrkan, Kristi kropp, har icke misslyckats; Anden, som är dess liv, har icke misslyckats; det är vi, kyrkans medlemmar — i alla dess delar och i alla folk, som misslyckats. Vi bedja honom skänka oss ångerns gåva.

Då vi på nytt föresätta oss att fullfölja Guds syfte, erkänna vi, att kyrkans förnämsta uppgift är individernas omvändelse till Gud. Vi skola senare återkomma till denna grundläggande uppgift. Men om omvändelse betyder något, så betyder det erkännandet av Gud i Kristus som Konung. Hans rike vet ej av någon begränsning. Om han skall vara Konung någonstädes, så måste han vara Konung överallt, och varje medlem av kyrkan måste vara omvänd för att han skall kunna taga del i att göra kyrkan till vad den borde vara — ljuset som upplyser mörkret på jorden — surdegen som omgestaltar världen — saltet som räddar världen från förruttnelse. Ja, kyrkan skulle vara världens själ. Däri består dess allomfattande karaktär.

— —

Redan nu, i en delad kristendom, kunna vi åstadkomma mycket. Vi omhulda drömbilden av en kyrka, »inom vars synliga enhet alla trons och kyrkoformens skatter, efterlämnade såsom en arvedel från det förgångna till det nuvarande, skola ägas i gemenskap och utnyttjas för hela kristenheten». Men under tiden kunna vi, i vår strävan att uppnå en sannare internationalism, handla så som om vi redan vore ett. Vi känna uppgiftens ofantlighet, men vi känna också Guds oändliga resurser, på honom kunna vi lita. Segern har redan vunnits av honom, som sade: »Varen vid gott mod, jag har övervunnit världen».

7. De två liknelserna.

Två liknelser använde Frälsaren om rikets växt. Det liknar ett senapskorn, som är minst av alla frön, men när det växer upp blir störst av alla kryddväxter. En annan liknelse hämtade han från surdegen, som kvinnan blandar in i mjölet, till dess den genomtränger hela degen och påverkar den.

Den förra liknelsen beskriver gudsherraväldets utvidgning i världen. Den andra liknelsen beskriver, hurusom gudsherraväldet genomtränger individen och samfundet och icke lämnar något område av människolivet oberört.

Länge har kyrkan stavat på dessa två liknelser, innan de först trevande och oklart, och sedan i större trohet mot Kristi ord blivit uppfattade och tillämpade.

a) Liknelsen om senapskornet förverkligas genom den kristna missionen. Huru ovedersäglig missionsbefallningen i Matteus' sista verser än månde vara, så förblev den för den evangeliska kristenheten från sextonde århundradet länge i stort en död bokstav. Invändningarna mot missionen voro mångahanda. Världen skulle ju snart gå under. Varför då sända ut predikanter till hedningarna? För övrigt frågade man sig, om inte en stor del av mänskligheten, särskilt de icke-kristna folken, i Guds eviga utkorelse var förutbestämd till undergång. Ve den kristenhet eller den kristne, som sökte gå Gud i vägen och trotsa hans rådslag. Man hade från medeltiden ärvt åskådningen att evangelium redan tidigare erbjudits hela mänskligheten, särskilt på Adams, Noaks och apostlarnas tid. Skarpt klandrades förmätenheten att tillvälla sig ett missionsämbete, som endast tillhörde apostlarna. Endast för kolonialområdena erkändes en missionsplikt, som ålåg deras kristna överhet.

Huvudinvändningen lydde: Människor skola hålla sig till vad människan tillhör och icke inblanda sig i Guds ärender. Alltså ord för ord samma invändning, som nu reses mot det vaknande medvetandet om kyrkans plikt att tjäna Guds herravälde i samfundet och folkens samliv. Från Adrianus Saravia, professor i Leiden i slutet av 1500-talet, kände enstaka kyrkans tjänare samvetet bundet av missionsbudet i evangelium. Men dessa enstaka vittnen överhopades i renlärighetens namn med lärd kritik och fördömelse. Spetsfundigt omtolkades Matteus 28: 19—20. Jesper Svedberg

var en av de länge misskända bibelläsare, som ville lyda befallningen att göra folken till lärjungar. Det svenska sändebudet i Paris, Hugo Grotius, hörde också till dem som uppfattade missionsplikten. De hade ett antal meningsfränder. Men motståndarna voro ännu i sjuttonde och adertonde århundradet vida övervägande. Ivern för den evangeliska kristenhetens missionsplikt betecknades såsom en dröm, ett svärmeri, ja renlärighetens förfäktare anklagade missionens förespråkare för självförhävelse och smädelse mot Moses och Aron, självvald gudlighet, bedrägeri och vådlig orosanda. Ur de brev och artiklar, som jag sett emot Ekumeniska mötet och hela den kristna plikt det företräder, skulle jag kunna citera ordagrant likalydande invändningar. Ännu Joh. Tobias Beck, den karaktärsfulle läraren i Tübingen, ogillade missionen, inte i renlärighetens namn, som han med sin moralism inte gärna kunde åberopa, men på grund av sin eskatologiska läggning. Ännu långt in på andra hälften av förra århundradet ställde sig det pålitliga och i stränga former fostrade kyrkofolk, som i västra och södra Sverige plägar kallas med Henric Schartaus stora namn, främmande för missionstanken. Men genombrottet måste ju komma. Dylika människor taga icke lamt och likgiltigt på sakerna, utan när en gång liknelsen om senapskornet uppgått för dem, så bli de ivrigare och offervilligare än andra missionsvänner.

Man behöver icke vara profet för att förstå, att alldeles samma sak kommer att ske med det kristna medvetandet om gudsrikets surdegsart. Hava otaliga så kallade ortodoxa predikningar riktat sig mot missionens vådliga irrlära under gångna århundraden, och erkännes nu missionen över hela linjen såsom ett centralt åliggande för kyrkan och oss kristna, så kommer lika visst det ekumeniska arbetet för Guds herraväldes tillämpning, om det också här och var mötes av oförstående och motstånd, dock i kraft av sin egen ound-

komliga sanningshalt att erövra sin centrala plats i kyrkans medvetande och arbete.

Man säger nu om den ekumeniska tanken, som man har sagt om missionstanken. Denna värld är hemfallen åt fördömelse. Lägg er inte i Guds sak. Gud sköter detta. Låt Gud sköta sitt. För övrigt tar världen snart en ända med förskräckelse.

För så vitt invändningarna vila på en allvarlig kristen övertygelse, komma de som nu uppresa dem, eller deras efterföljare, att en gång tillhöra arbetets säkraste tjänare.

Ty även liknelsen om surdegen handlar om en mission. När biskopen av Winchester tog till orda i Aulan efter avslutningsgudstjänsten i Domkyrkan, talade han om Gamla Upsala med dess tempel, en gång den svenska hedendomens medelpunkt. Omsider erövrades platsen av kristendomen. Hedendomen undanröjdes. Andra trakter av landet voro redan kristnade, även här inträngde omsider kristen tro och kristen sed. På samma vis finnas inom kristenheten livsområden, som ännu ligga under en icke-kristen betraktelse och sed. Vi måste göra ett samfällt korståg för att genomtränga även dessa hedniska områden i våra samfunds liv och i folkens inbördes förhållanden med kristen ande. Kyrkan har icke uppfyllt sin missionsplikt, förrän hon på allvar sökt efter surdegens art ingjuta kristna motiv och kristet handlingssätt även i dessa livsområden, som ännu undantagas från evangeliets avgörande inflytande.

Professor Brunstäd från Erlangen använde rent av i detta sammanhang ordet mission. Han ville väcka kyrkan till medvetande om hennes missionsplikt i kulturen: »Kultur och evangelium äro förvisso icke att sammanblanda, ty mellan dem stå synd och död och vårt livs motsägelser. Men vi kunna inte heller bara skilja dem åt och söndra dem från varandra. Uppenbarelsen är all kulturs ursprung. Evangelium intränger i världen, dess kulturella och offent-

liga liv, på grund av vårt ansvar inför evigheten, inför Guds skaparvilja och Guds syndaförlåtande kärlek. Kulturen är icke gudsriket, men en tjänst i väntan på dess ankomst. Vi få icke sky den nyktra mödan och omsorgen om allt detta, som hälsosamt påminner oss om vår '*kreaturlighet*'. Saltet måste in i födan, surdegen i mjölet — de få inte ligga där bredvid varandra och söka var för sig behålla sig obesmittade.»

»Den klenmodiga apologiens tid är förbi. Kyrkan, evangeliets bärare, är av sin evige Herre i denna vår nödtids historiska timma kallad att botfärdigt besinna sin eviga grund. Hon är kallad till koncentriskt och frontalt angrepp, ej blott till negation, utan till världsgestaltning. På nytt träder evangelium in i en sönderbruten värld såsom en gång i den antika. Och om vi icke förtvivla om vår kultur, så är det därför att övervärldsliga krafter varit inplantade i den, krafter som nu genom Guds vrede och dom väckas, då evangeliet träder in i det offentliga livet genom kyrkan, som har att förkunna det. Vi prisa därmed sannerligen icke evangeliet blott såsom ett medel till kulturens räddning. Vi påkalla kyrkans ansvar inför hennes *missionsuppgift*, som kommit i en ny ställning genom den hedniska upplysningskulturens kris.»

När vi höra eller läsa dylika uttalanden, instämma vi i Siegmund-Schultzes omdöme: »Vi måste, om vi äro rättfärdiga, erkänna att lutherdomen givit sitt bidrag till Stockholm så viktigt och så stort som det överhuvud kan givas.»

Professor Hans Ehrenberg vänder sig mot läran om de olika människoområdenas självständighet, deras relativt av varandra oberoende lagar. Denna lära måste, menar han, i livet alstra en inre osannfärdighet. Han vill, att den tyska kristenheten skall räta upp sin hållning såsom »den liksom en klippa i havet stående sachsiske biskopen».

»Luthersk måste bli och vara hjärtat för alla protestanter. Kalvinsk måste bli och vara deras hand.»

Professor Em. Brunner skriver i Protestantismus der Gegenwart, att lika mycket man betonar att Kristus icke är otiosus (overksam) utan framåtdrivande kampenergi, lika litet får man å andra sidan glömma, att allt vårt arbete dock icke bringar gudsriket å bane. »Om vi vilja kalla det som lyckas tron i dess bästa stunder för arbete för Guds rike eller icke — så långt jag ser har åtminstone urkristendomen trots bättre rätt aldrig gjort detta anspråk — är, när allt kommer omkring, bisak. Av det faktum att i Bibeln ett gudsrike utlovas, som kommer till stånd på jorden, får icke det andra fördunklas, att detta gudsrike är identiskt med uppståndelsens och det eviga livets rike, vilket ligger bortom all etisk, även all kristlig etisk verksamhet.» »I varje fall har slagordet om protestantismens Weltfreudigkeit (världsbejakande) intet stöd i den genuint reformerta tron. I Calvins Institutio talas mer om miserabilis haec ruina, om denna världs eländighet, än om dess härlighet.» Med den västliga aktivismens ljusa och optimistiska stämning, som tilltror sig seger över alla hinder, har denna tro föga gemensamt. »Däri står den Luther själv och framför allt det Nya testamentet oändligt mycket närmare än den moderna livsstämningen.»

Den vördnadsvärde Theodor Kaftan har företagit sig att värdera Stockholmsmötet just från luthersk ståndpunkt. »Den enskildes ställning till Stockholm bestämmes av hans ställning till kristenhetens nuvarande läge. Många hava långt före Stockholm sysselsatts av tanken hur obibliskt, hur onaturligt, hur otillständigt det är att kristenhetens olika grupper i världen stå så likgiltiga gentemot varandra, ja egentligen befatta sig med varandra endast i strid. Till dessa hörde även jag, och jag trodde, att jag lärt det i viss mån från min mästare Doktor Luther.» Redan på för-

hand skrev Th. Kaftan klarsynt till den som sammanställer denna bok, att Guds rike är den ekumeniska väckelsens centrala tanke: »Ett övervärldsligt rike, vars motsvarighet i världen är ett rike av sedlig rättfärdighet.» Efter mötet upprepade han, hurusom för oss lutheraner Guds rike är övervärldsligt och därigenom vårt ljus, vår tröst, vår lag. Men världsmötet var till för att vi skulle tjäna varandra var och en med sin gåva och med sin syn på sanningen. Lutheranerna som reste dit, gjorde det helt enkelt därför, att de äro kristna och hava kristna intressen.

Professor Pfenningsdorf menar, att kyrkomötet i Stockholm kan vinna världshistorisk betydelse just genom mötet mellan lutherdom och anglikansk och annan anglosaxisk kristendom. Samma sak har jag före Mötet icke tröttnat att inskärpa.

Men knappast kunde någon av oss ana, att vi redan några månader efter Mötet skulle få ett sådant svar som det som kom. Brittiska delegationen medförde rev. Edward Shillito för att skriva en bok om Life and Work. Hans bok om Copec gjorde honom självskriven till uppgiften.

Han citerar J. A. Eklund: »Jag tror, att alla skulle hava mycken nytta av, att ännu en gång det djupa religiösa livets djup och den forskande tanken och det ädla ord, som finnes i det germanska Centraleuropa men tillvinner sig alltför litet intresse, återigen bragtes i rörelse. Både England och Amerika skulle hava gagn därav. De äro hotade av vad som alltid kommer, när massans makt blir stor, så att livet liksom haltar i andelös massrörelse. Det blir någonting i stil med the biggest in the world, som mera liknar ett babelstorn eller en skyskrapa än en helgedom. Det andliga sinnelag, som räknar sitt upphov direkt från Luther, innehåller mera djup. Här äro både predikan och psalm och orgelns toner kanske mera dämpade, men mera innerliga och rika.» Shillito

anbefaller biskop Ihmels' föredrag på första dagen till noggrann eftertanke. Och han fortsätter:

»Luthers arvingar hava ett bidrag av varaktigt värde att giva kristendomen, redan därigenom att de framställa en ständig varning för att skilja kristen verksamhet från dess rot i den gudomliga nåden, mottagen genom tron. En pessimistisk ton tillhör den djupaste kristna erfarenheten, och därom erhöll Stockholmsmötet redan vid begynnelsen en kärv påminnelse. Samtidigt måste nämnas, att lutheranerna voro ivriga att lära av andra och att komma dem så nära de kunde utan att övergiva sina kardinaltankar.»

»Biskop Ihmels yttrade, att Mötet måste räkna med det faktum att det är en förlorad och fördömd människa, som evangelium har att göra med.»

Shillito karakteriserar de olika grupperna och talarna vid detta möte och liknar dem vid dem, som »stå, där stora vatten mötas och mötas vid våldsamt brus».

»Lutheranerna voro där med djupa och dystra tankar om de yttersta tingen och icke redo att hysa svärmiska förhoppningar om denna förtappade värld; det ligger alltid en ton av pessimism i tysk fromhet, och hos ett förödmjukat folk vill själen gärna förtvivla om världen och söka tillflykt hos Gud ... Fransmännen voro vältaliga och glödande och frikostiga i sina anbud; men de franska sociala entusiasterna voro en minoritet av en minoritet och kunna icke draga nationen med sig. Amerikanerna, överflödande av kraft, icke försvagade av någon tradition, ivriga att komma till praktiska åtgärder, utgjorde en ständig motvikt mot nedstämdheten, och ändå voro de de första att erkänna sin tacksamhetsskuld till de europeiska talarna. Icke heller den brittiska gruppen saknade särskilda och nödvändiga gåvor till Mötets samverkan. Dess medlemmar kommo med anden från Copec, och ingen grupp var bättre förberedd.»

Faran för en alltför lättvindig och snabb förening mellan

det gudomliga målet och det, som vi kalla framåtskridande, framhålles också av elsassaren Scheer, som finner att motståndarna mot en alltför optimistisk uppfattning gjorde Mötet en stor tjänst. Stockholmsmötet har enligt Scheer utfört en betydelsefull gärning för kristenheten, då det uppställde problemet om civilisationen och den kristna religionen. »Mötet ställde oss framför det verkliga problemet. Ty det gäller icke att veta, om vi i framtiden skola bli en smula mer verksamma, en smula mer socialiserande eller demokratiska eller pacifistiska. Utan den fråga, som kyrkorna genom sin hållning ha att besvara, är den: Kunna vi fasthålla, bekräfta och göra gällande evangeliets grundväsentliga paradox, som består i att mäktigt påverka civilisationen, genomtränga den, förvandla den, utan att någonsin identifiera sig med den eller förlora sig i densamma?»

8. Kristi konungavälde.

Scheer har rätt, då han hävdar den evangeliska kristendomens andliga självständighet i fråga om allt vad institutioner, kyrkliga eller civila, heter. Är evangeliet icke bundet vid kyrkobruk, så får det ännu mindre bindas vid kulturens tillfälliga former.

Tillmätes åt den yttre anstalten en avgörande betydelse, så tillmäter den i grunden likasinnade kritiken åt den yttre anstaltens avskaffande en avgörande betydelse. Annorlunda ställer sig saken, om åt anstalten anvisas en tjänande ställning till Guds herravälde, Andens verk och den Eviges världsplan. Masaryk skriver (Zur Russischen Geschichts- und Religionsphilosophie, del II, 1913, sid. 475) om den egendomliga motsatsen mellan den romerska katolicismen, åtföljd av antiklerikal negation, och protestantismen, åtföljd av en kritisk överkyrklighet. Han bevisar denna olikhet med den franska revolutionens två tänkare: »Voltaire,

den romerske katoliken, är kyrkans revolutionära negation, Rousseau, kalvinisten, försöker att stödja demokratien genom en borgerlig religion.»

Vilken är större, faran för en spiritualistiskt förfinad eller plump andlig självviskhet och lättja, när det gäller att göra Guds herravälde i hjärtana verksamt i samlivet, eller risken att förvärldsliga gudsrikestanken? Frågan är vansklig att besvara. Ett val mellan att hängas och dränkas.

Förvärldsligandet av gudsrikestanken kommer icke blott från den kulturoptimism, som framträdde och diskuterades under och efter mötet, utan även sedan århundraden tillbaka från ett kyrkosamfund, som ej var representerat vid mötet och vars gudsrikestanke man icke kritiserade av den ovanliga anledningen, att Stockholmsmötet ju befattade sig med egna brister, icke med andras.

Såsom avslutning på Anno Santo har påven i en encyklika av den 11 december 1925 inrättat en ny kyrkohögtid till Kristus konungens ära, vilken skall firas på sista söndagen i oktober, således före Allhelgonadagen. Den nya högtiden anslutes uttryckligen till kulten av Jesu heligaste hjärta, vars firande enligt encyklikan infördes, »då människornas själar, försvagade och nedstämda genom jansenisternas sorgbundenhet och sträva allvar, kände en invärtes kyla och avskräcktes från Guds kärlek och frälsningens tillförsikt». En riktig instinkt har, enligt påven, åstadkommit offentlig gemensam tillbedjan av det höga sakramentet »under storartade festligheter» (per magnificas pompas). »Den Jesus, som ogudaktiga människor icke velat mottaga, då han kom till sitt eget, har förts ut från helgedomarnas tystnad och så att säga gömställen och burits såsom triumfator på städernas gator, i det man velat återinsätta honom i alla konungsliga rättigheter.»

Mot påvens hänförda ord om den moderna massdyrkan av det till gudom förvandlade sakramentbrödet, hostian, har

man gjort gällande, att den rätta hyllningen av Kristus icke sker genom eucharistisk pomp, överhuvud icke genom kvantitet, utan genom kvalitet.

Denna encyklika har tagit fasta på ett ord, som länge varit lösen i den evangeliska ungdomsrörelsen och studentfederationen: Gör Kristus till konung. Den påvliga urkunden innehåller förträffliga satser om, hurusom Kristus skall regera i människornas sinnen och viljor och hjärtan och i samhället och mänskligheten.

Endast på få ställen i denna encyklika framträder den gamla romerska läran om kyrkans anspråk gentemot statsmakten. Här talas om kyrkans »rätt icke blott att undervisa människosläktet och föra människorna till den eviga saligheten, utan också att stifta lagar och regera folken. Och mitt i bibelbevisningen läses, att den romerska kyrkan är »Kristi rike på jorden». Otaliga äro de romerska dokument, vilka betyga detta i Västerlandets civilisation stundom välgörande, men i regel i principen och i utförandet ödesdigra och i sina konsekvenser utan tvivel mot Kristi ande stridande anspråk, att kyrkan själv, den hierarkiska inrättningen, sammanfaller med Guds rike. Mot ett dylikt förvärldsligande hava fromma sinnen i alla kyrkans århundraden uppträtt. Läran om de två svärden ter sig stolt i munnen på en Innocentius III, och när man blickar på den romerska kyrkans storslagna inrättning. Men marter och blod från otaliga Kristi lärjungar, som i den lärans namn hoptals eller enskilt marterats och dödats, ropa högljutt till himmelen. Var har världslig maktlystnad ernått och tillämpat en mer fulländad konst av världslig slughet och beräkning än i den romerska stolens och jesuiternas politik? Dylikt har skett och sker i korsets tecken. Huru mycket oskyldigare ter sig icke i jämförelse därmed samfundslivet, trots partipolitikens försyndelser, hos folk och stater, som vaknat till självmedvetande och lagfästat individens frihet och samhällets själv-

styrelse? I kyrkans alla tider och avdelningar hava fromma män och kvinnor sörjt och harmats över förödelsens styggelse på heligt rum.

Illusionen att med våld göra människorna bättre och lyckligare har ånyo prövats av den röda påvemakten i Moskva. Svårt är att säga, vilkendera vrångbilden är farligare, det kyrkliga eller det världsliga förvärldsligandet av Guds rike. Det senare ledes i regel icke av kollektivt eller enskilt maktbegär, utan av en uppriktig om också kortsynt iver att hjälpa nästan och göra tillvaron ljusare för dem som bo på dess skuggsida.

Kristus konungens dag blev, tack vare domprosten Robbins predikan och brev, föremål för Ekumeniska Nämndens betraktelse och skall omhandlas i sista kapitlet av denna bok.

I varje fall har Stockholmsmötet sökt väcka kristenheten till att höra Jesu predikan om Guds herravälde och ställt gentemot varandra två grunduppfattningar, som i själva verket icke utesluta varandra, utan behöva varandra och som båda renas och fördjupas genom att förenas i en levande syntes.

Från engelskt håll var man ingalunda blind för förvärldsligandet. Principal Garvie skriver i Goodwill, hurusom teologer i Storbritannien och Amerika lärt känna tyskarnas värdefulla bidrag till den kristna teologien, men att den allmänna uppfattningen i kyrkan behärskats av Calvin, medan Luther knappast haft något inflytande. »Det var därför en överraskning för många brittiska och amerikanska ombud, när den lutherska typen framteddes för dem.» Garvie hyser den meningen, att den exklusiva transcendenta och individualistiska uppfattningen icke kan upprätthållas. Han kunde hava tillagt, att den ingalunda är Martin Luthers lära. Men han finner, »att det var en stor vinst för dem, som icke tänkt sig in nog djupt och vidsträckt i dessa ting, att de

blevo nödgade att tänka». »Det är bara ett exempel på det gagn, som måste komma från utbyte av tankar.»

Domprosten Stave har i ett par artiklar i Svenska Dagbladet tolkat gudsrikestankens bibliska innebörd och därvid med rätta varnat för dess förvandling eller försvagning till ett blott immanent och mänskligt företag. Han skriver:

»Att gudsrikestanken åter blivit levande i den kristna världen och i vårt land, måste hälsas som en oskattbar vinst. Under långa tider har det varit högst få, som förstått denna tanke.»

»På tanken om Guds herraväldes närhet och begynnelse vilar hela Jesu förkunnelse. Han har i själva verket gjort den till medelpunkten för sin predikan. Därför lärde han sina lärjungar att bedja: 'Tillkomme ditt rike!' Och som förklaring tillfogade han omedelbart bönen: 'Ske din vilja, såsom i himmelen, så ock på jorden.' Icke bönen om det dagliga brödet, icke heller bönen om syndernas förlåtelse och den enskildes frälsning från allt ont ställes av Jesus i första rummet. Han riktar sin och sina lärjungars blick på någonting ännu större, på någonting ännu mera omfattande: världens och mänsklighetens förvandling till ett rike, där Guds vilja i allt är rådande.»

Stave citerar Albert Schweitzer: »*Människans etiska handlande är i Jesu tanke endast en mäktig bön till Gud, att han snart måtte låta riket inbryta*» (kurs. av Stave).

»För att åskådliggöra Guds rikes art och närvaro i denna värld vill jag begagna en liknelse, som Schweitzer använder i ett annat syfte. Mitt igenom oceanens stillastående och kalla vatten flyter Golfströmmen med sitt varma vatten fram, från den heta ekvatorn upp emot den kalla polen. Huru denna ström av varmt vatten kan röra sig mellan oceanens kalla vatten är en hemlighet, som ingen ännu förklarat. Så är också Guds rike i denna värld ett under, såväl till sin upprinnelse, som till sin utveckling och sitt mål.

Människor må göra allt för att föra den strömmen vidare. Men det viktigaste som vi kunna göra är att låta oss gripas av dess vågor och av dem föras mot dess mål.»

Vid en visitation i ärkestiftet sommaren 1924 talade pastor loci om ekumeniska mötets uppgift. »Vi kristna», sade han, »förfoga icke över Andens flod. Ingen mänsklig möda eller visdom eller kraft kan göra det, utan endast Guds Ande. Men Gud befaller oss att öppna våra hjärtan. Och han sätter oss att gräva kanaler och vattenvägar, så att det må finnas rum för Andens välsignade flod, när den kommer med livets vatten.»

9. En bön.

År 1920 i Genève kände vi behovet att samla alla oräknade bönesuckar från enskilda och grupper i skilda länder och samfund till en gemensam bön.

Förslaget till gemensam bön var framlagt. Jag såg att det ännu saknade andan och kraften och frågade min granne i sammanträdessalen i Champel: vilken bland de engelsktalande har ordets nådegåva? Min granne såg sig omkring, pekade tyst på en för mig dittills obekant man och viskade namnet: Merrill. Jag vände mig efter sammanträdet till den frejdade predikanten i presbyterianernas gamla Brick Church vid femte avenyen i New York. Inte kunde han åtaga sig något sådant. Han måste. Morgonen därpå lämnade han mig den bön, som sedan blivit använd på många språk i många länder, och som åtföljde inbjudan till Mötet. Där heter det:

»Detta är intet vanligt företag. Det kräver trons djärvhet. Vi skulle vara ovärdiga det höga ansvar, som vilar på oss såsom Kristi efterföljare, om vi icke gjorde ett gemensamt försök att klargöra betydelsen av hans levnadsregel för världen i våra dagar . . .

Vi anhålla om alla kristnas samfällda och oförtrutna för-

bön, för att, genom detta möte av kristna från hela världen, kyrkan må komma till att allt tydligare inse sitt ansvar och sina möjligheter och för att därigenom Guds Helige Ande må allt mäktigare påverka människornas hjärtan och viljor.»

Därefter följer tacksägelsen och bönen.

Allsmäktige Gud, himmelske Fader; vi prisa dig, vi tillbedja dig, vi tacka dig, kärlekens och fridens Gud, att du har sänt Kristus, vår Herre, att vara vår frid och förena oss i en kropp med dig och varandra genom korset.

Vi bedja dig:

Att din kyrka över hela världen må bliva allt mera ett i ande och verk;

Att alla kristna må vara redo att i tron våga stora ting och bättre fatta Kristi ande;

Att hos Kristi efterföljare kärleken mot alla människor må bliva mer djup och vid;

Att lidelser och fördomar må förkvävas och frid och brodersinne förökas;

Att vi må klarare skåda din vilja och Kristi verk i vår tid;

Att du må giva kraft åt allt, som främjar ditt herravälde på jorden;

Hör oss, milde Herre Gud.

Kriste, förbarma dig över oss.

Evige, barmhärtige Gud, vi bedja dig, att din Helige Ande må föra mänskligheten till det rikare liv, som är i dig, och att hela skapelsen, som nu suckar och våndas, må befrias från förgängelsens träldom och komma till dina barns härliga frihet; genom Jesus Kristus, vår Herre. Amen.

Bön kräver tro. »Tro vi på historiens levande Gud, så är det visst för oss, att den innersta meningen med det vi uppleva är denna: Tiden är fullbordad och Guds rike är nära». (Sam. Thysell.)

SJÄTTE KAPITLET.

Den gamla kristendomen.

Mycket har förändrats i vår tid.

»Naturkunskapens och den ekonomiska vetenskapens utveckling har oändligt vidgat vår blick in i det som sker fjärran på skilda håll. Men ju vidare horisonten har blivit, desto mindre skåda vi början och slutet och desto mindre hava vi för betydelsen av skeendet överhuvud formler som tillfredsställa vår ande. Således hava vi alla, även de, för vilka vetandets och forskningens skatter ligga öppna, genom det mänskliga andliga arbetets alla framsteg blivit allt ensammare. Även avståndet som skiljer oss från förgångna tiders kulturliv gör sig allt starkare märkbart. Det väldiga sökandet efter nya uttryck på alla områden av konsten är ett övertygande bevis därför. Hela den verklighet som är tillgänglig för våra sinnen runt omkring oss i rummet och tiden har mistat sin fasthet. Men människan kan icke slå rot eller äga rot endast i alla dessa relativiteter, utan hon behöver en rotstock i det absoluta.»

Har således omvälvning skett i världsbilden och i världens ekonomiska gestaltning sedan den tid, då kristendomen uppkom och utgestaltades till världsreligion och universalkyrka, så har dock människosjälen med dess djupa behov förblivit densamma, och Kristus och frälsningen är, Gud vare prisad och i all evighet lovad, densamma. Jesus Kristus

i går och i dag och desslikes i evighet. Tyske rikskanslern Luther, som nyss citerades, hänvisar till det gudomliga livets fasthet i all växling och bygger därpå vissheten om kyrkans uppgift, som icke förminskats utan förökats.

Underskrifterna på den inbjudan till Ekumeniska Mötet, vilken utsändes i april 1924:

Theodore Winton (Winchester).	Nathan Söderblom.
Arthur J. Brown.	Konstantinoupoleos Gregorios
Moeller.	J. A. McClymont.
Germanos Thyateira.	Charles S. Macfarland.
Henry A. Atkinson.	J. E. Choisy.
Thos Nightingale.	Adolf Keller.

»Även här hjälper endast religionen, som just genom känslan av fullkomligt beroende gör oss fria gentemot livets växlande spel. Således synas mig uppgifterna för religionen och särskilt för kristendomen, som vi bekänna, större än någonsin. Vi få icke låta bedraga oss genom svaghetssymptom

i det kyrkliga livet, som äro märkbara mångenstädes i världen och även i religiösa människors enskilda liv.»

Omdömet bedrages lätt av formlernas och formernas relativitet och av splittringen.

»Även det religiösa livets uttrycksformer tillhöra det historiska vardandets ström. En dylik insikt kan aldrig betyda, att icke fasta former äro erforderliga. Tvärtom talar all inre erfarenhet därför, att den enskilde lättast finner vägen till Gud i de fasta former, som äro honom förtrogna från ungdomen. Dock äro även de olika gestaltningarna av det religiösa livet och således också de olika kyrkosamfunden underkastade utvecklingens allmänna lag, som nu söker stora sammanhang för mänskligheten. Därför ser jag i den Allmänkyrkliga Världskongressen icke endast ett intyg om viljan att utöva praktisk kristendom, som vårt politiska och sociala liv behöver såsom inre utfyllnad och yttersta motivering. Fastmer ser jag i sammankomsten i Stockholm särskilt också den Världskongress, genom vilken just den evangeliska kristendomen, i vilken jag är uppvuxen och i vilken jag lever, strävar fram emot en naturlig inbördes förbindelse ur den splittring, som tillhör dess historia. Och denna närmare förbindelse söker kristendomen i anslutning till nutidens former och lagar.»

Väntar någon en ny Messias, så svara vi med lärjungen: »Herre, till vem skola vi gå? Du har det eviga livets ord.» Siar någon om en ny religion, så hänvisa vi honom till den gamla kristendomen.

Dr. Luther yttrade i sina slutord: »Men vad än månde växa fram i Stockholm, så blir det alltid endast en ny uppenbarelse av kristendomens väldiga livsfaktum i historien.»

I Journal des Débats söker en romersk-katolsk lekman, litteraturhistorikern greve Gonzague de Reynold, tolka Stockholmsmötets innebörd.

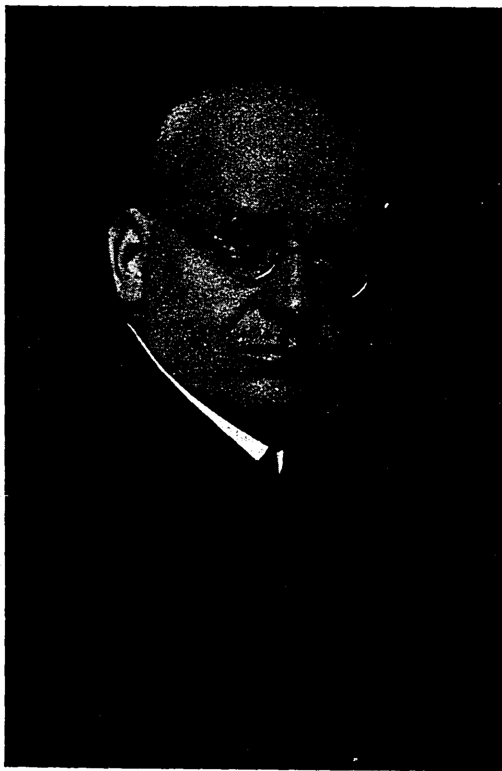
Han skildrar olikheterna mellan de grekisk-ortodoxa och

protestanterna och de mångfaldiga skiftningar som finnas inom den evangeliska kristenheten. Ordet protestant tolkas av honom som av de flesta i den negativa betydelsen: den som protesterar emot kyrkans verkliga eller förmenta missbruk, villoläror och förfall. Slik protest är nödvändig. Upphör den evangeliska kristendomen att säga sitt nej till andligt förtryck och erkänd vidskepelse och hedniskt väsende, så förtjänar den icke sitt namn. Men när ordet protestant 1529 för första gången kom till användning, betydde det icke något negativt, utan en eftertrycklig bekräftelse av evangeliets frälsningsväg, ett ja, icke ett nej. Protestati sumus betydde i de evangeliska bekännarnes mun: »Vi hävda kraftigt» rättfärdiggörelsen genom tron, den äkta paulinska och bibliska kristendomen, gentemot den gängse till oigenkännlighet förvanskade uppfattningen.

Professor Gonzague de Reynold skriver: »Det finnes många nyanser inom protestantismen, ett kollektivt begrepp som med sin närmast negativa mening täcker betydande olikheter såsom den, vilken skiljer High Church och den liberala anglikanismen. En anglikan är närmare till en romersk kristen än till en agnostiker från Genève. I varje fall hava vi Luther och Calvin. Och det är den gamla lutherdomens ande, den skandinaviska och särskilt den svenska lutherdomens ande, som synes hava besjälat Stockholmsmötet. Dess ursprung står, såsom vi hava sagt, i en stundom ganska ringaktande motsättning mot den episkopala rörelsen Faith and Order, och dock markerar Stockholmsmötet säkert en bekräftelse av den ortodoxa och traditionella protestantismen i dess dubbla former av anglikanism och lutherdom.»

I motsats mot de romerska skribenter som, enligt kända metoder, gjort sin förkastelsedom över Stockholmsmötet lättare genom oriktiga påståenden, såsom att Kristus icke förekommit på Mötet, då tvärtom alla deltagare äro eniga om att vitsorda, hurusom Mötets medelpunkt från början

till slut utgjorde bekännelsen till Frälsaren och hans efterföljd, vitsordar denne vetenskapligt förtjänte lekman, som tydligen är mån om sanningen, att Stockholmsmötet »icke

Dr. Luther.

upphörde att vid varje tillfälle fira minnet av den nicenska trosbekännelsen, vars sextonde sekelminne just sammanfaller med år 1925».

Författaren tyckes icke minnas, att de evangeliska kyrkorna i sina bekännelseskrifter bevara kontinuiteten med Nicaea

likaväl som med Apostolicum, men hans ord förtjäna ändå att anföras:

»Det är första gången efter Reformationen som ett sådant åberopande (av Nicaea) framträder med sådan kraft. Detta de separerade kyrkosamfundens gemensamma återvändande till året 325, som utgör källa för tro och auktoritet och således också för kristet liv och kristen handling, är ett tecken till föryngring, ett steg mot den enda varaktiga enheten, trons enhet.»

Författaren kallar sin märkliga artikel »Reflexioner av en katolik över kongressen för Praktisk Kristendom i Stockholm».

Knappast har han rätt i att hänföra Mötet till den evangeliska kristenhetens starkast kontinuerliga tros- och kyrkoformer, lutherdom och anglikanism, till skillnad från andra riktningar inom densamma. Tvivelsutan är detta lika oriktigt som när man på annat håll betecknat Ekumeniska Mötet såsom ett utslag av en mera liberal kristendomsuppfattning. En närmare undersökning visar varje samvetsgrann iakttagare, att Stockholmsmötets egendomlighet består även däri, att den evangeliska och den ortodoxa kristenheten såsom sådana och icke vissa kyrkliga eller teologiska riktningar här talat och handlat. Gemenskapen har icke sin grund i någon kompromiss eller kyrkodiplomatisk konst, utan i det enkla ofrånkomliga faktum, att Frälsarens efterföljd icke kan skiljas från tron på honom, och att tidens nöd högre än någonsin manar de kristna att komma ut ur sina fållor och samlas kring Mästaren. Men, såsom vi sett, uppenbarade sig utan mänsklig föranstaltning på Stockholmsmötet en djup och hänförd trons enhet, som fann sitt uttryck i Skriftens ord, i kyrkans psalmer och klassiska uttryck, icke minst i den grekiska kristendomens trosbekännelse.

För den nyss anförda skribenten var »konciliet i Stockholm» på avstånd »ett på samma gång imponerande och färgrikt,

men isynnerhet oväntat skådespel». I sanning, kontrasten mellan de orientaliska dräkternas prakt och de kalvinistiska redingoternas lekmannaenkelhet måste vara slående symboler för två motsatser som söka förena sig med varandra.

Han är icke alldeles exakt, då han berättar om »den gripande stund, då i Upsaladomen Östern och Västern samverkade», han tror nämligen, att patriarken firade en högtidsmässa i domkyrkan, denne »Athanasius som på återvägen skulle dö i Zürich» — och att ärkebiskopen av Canterbury och ärkebiskopen i Upsala assisterade såsom diakon och subdiakon. Men hans hjärta värmes av Stockholmsmötets allt igenom positiva ande.

Den gamla kristendomen företräddes i Stockholm icke av någon sådan rättrogenhet, som utesluter bröderna och menar sig hava monopol på sanningen. Presidenten Cadman betecknade det som ett under, att de starka olikheterna i teologisk och samhällelig åskådning, i nation, ras och lynne, som möttes i Stockholm, upptäckte och djupt förnummo sin enhet. »Fundamentalister, modernister, moderata, konservativa, liberala, arbetsgivare, arbetstagare, radikala representanter för arbetarrörelsen luftade sina åskådningar utan fruktan eller fördom, men med en smittande vänlighet och en välgörande känsla av humor». Även för honom var den av patriarken framsagda trosbekännelsen en symbol, och mer än en symbol.

De djupa rörelserna i kristendomen hava aldrig kommit med något nytt, som de velat tillägga till tron eller livet, utan de hava inspirerats av Kristus och kristendomens begynnelser. Ty progressiv och framtidsdiger blir en rörelse inom religionen eller eljest i människolivets värld icke genom att nya, i viss mån främmande moment plockas till från olika håll för att behaga massorna och vidga maktsfären, utan därigenom, att ur de egna inre förutsättningarna ständigt nytt liv har spirat och i sin utveckling uppenbarat fröets rikedom. Häri

ligger den väsentliga skillnaden mellan evangelisk och romersk religionsuppfattning. Den romerska har med mer eller mindre klok, i varje fall verkningsfull anpassning upptagit primitiva och fornromerska moment och samlat allt i sin complexio oppositorum. Den evangeliska kristenheten menar, att evangeliet, Frälsaren och tron på honom, är en livsprincip nog innehållsrik för att räcka för alla folk och länder och bildningsgrader i tid och evighet.

Vad är inom kristendomen enklare, ursprungligare, mera äkta än Fader Vår!

»Från första stund ställdes Stockholmsmötet inför sin verkliga uppgift. 1) att bedja Fader Vår och icke Fader Min, vilket innebär rättelse av en gammal tanke om faderskapet och fäderneslandet, 2) att bedja om *vårt* dagliga bröd, icke *mitt* dagliga bröd, vilket tvingar oss att rätta en gammal tanke om egendomen. Den kristne fosterlandsvännen måste upphöra att hålla sig till nationalismens lösen, en mot alla (en enda stat mot alla andra). Den kristne ägaren måste upphöra att använda det obarmhärtiga lösensordet: Allt för en (samfundet till tjänst åt individen).

Den sanna kyrkan är samfundet av dem som läsa Vår Fader och Vårt dagliga bröd kring Herrens bord, där offret för de många utföres. Han gav sitt liv för oss (trosbekännelse). Låtom oss giva vårt liv för bröderna (program).» (W. Monod.)

»Mötet var en Pingstförsamling, i vars mitt Guds ande var levande och människorna öppnade sig för hans inverkan. Det var icke en självbehagsam parad av kyrkosamfunden, utan en arbetsgemenskap, som i djupet av sin själ kände tidens, folkens, ständernas, kyrkornas och människornas nöd och var redo att räcka handen till hjälp, sammansvetsad av den vissheten att blott en djupare uppfattning av Andens krafter och Jesu Kristi kärlek kan visa mänskligheten en ny

väg till ljus, rättfärdighet, broderskap, renhet och frid. Kyrkosamfunden som voro företrädda i Stockholm hava i sitt samvete förnummit ett rop från Herren, som de måste låta gå vidare. Ty de hava fått en ny och djup påminnelse om kyrkans uppgift att vara folkens samvete. I Jesu namn hava vi i Stockholm höjt baneret. Vexilla regis prodeunt. Vår Herres fanor gå före oss. Må Stockholm vara början till nytt välsignelserikt arbete för kristenheten.» (Mahling.)

»Underligt är det i alla fall, att den grundval, varpå sålunda enheten banat sig väg i sinnena, väl närmast måste sägas vara den ursprungligt pietistiska grundvalen. Varken lärokristendom eller lagkristendom, utan livskristendom.» (Berggrav.)

SJUNDE KAPITLET.

Ekumener, från det landet Ekumenien.

I Journal des Débats konstateras att »alla kristna samfund i världen blivit inbjudna att låta sig representeras i Stockholm. Trots Roms frånvaro bevarar således konferensen sin titel Universell, och det budskap, som den skall sända ut till folken inom några dagar, vidkommer hela kristenheten. I sanning, Stockholmsmötet uttrycker någonting annat än denna koncentration eller denna evangeliska katolicitet, vars namn söker göra sig gällande sedan någon tid. Hela reformationen är närvarande här med dess gamla och djupa åtskillnader. Men dessutom hela schismen, Orienten och Occidenten. Alla de 'separerade bröderna' som i tanken enligt Wilfred Monods ord vända sig 'till sina separerade bröder de romerska katolikerna'. Vilka resultaten av ett sådant företag än kunna bliva, förtjänar Mötet uppmärksamhet från alla dem som det religiösa problemet sysselsätter. Mötet öppnar ett nytt kapitel i kristendomens historia.»

Ett resultat av Allmänkyrkliga Världskongressen är påtagligt. Den har skänkt svenska språket ett nytt ord, vilket icke veterligen förekommer i något annat språk. Jag menar ordet »ekumen». När beteckningen ekumeniskt möte för några år tillbaka började användas om den världskonferens, som planerades till ett vittnesbörd om de kristnas

enhet trots åtskillnader av många slag och för vinnande av ökad klarhet rörande kyrkans plikt, så mötte det åtskilliga svårigheter att få det rätt återgivet. Det blev gärna i pressen »ekonomisk» i stället för »ekumenisk», vare sig det gällde ett telegram om något förberedande sammanträde utomlands eller någon utredande artikel om saken. Biskop Danell berättar om ett föredrag, vars titel råkat få följande lydelse i tidningen: »Huru förena bekännelsetrohet med ekonomiskt

Ekumener på väg från Storkyrkan till Rikssalen den nittonde augusti.
Från höger: Father Tribe, Canon Newsom, Dr. Corder, Oliver Dryer, Frälsningsarméns representant George Mitchell. Den långe till vänster med helskägg, prof. Vernon Bartlet.

sinne?» Nu har det blivit annorlunda. »Jag var i går på Skansen och där såg jag många ekumener.» I Upsala före avslutningsgudstjänsten den 30 augusti hördes småpojkarna halvhögt säga till varandra, där de stodo väntande i folkhopen utanför domkyrkan: »Se, nu kommer ekumenerna». Det kunde ha sitt intresse att veta vad för föreställningar de förbinda med detta nya begrepp.

Ekumenisk, oikumene, betyder »den bebodda», nämligen »världen». Det har således samma bemärkelse som katolsk: allmännelig, universell, världsomfattande. Men i det grekiska

Österlandet har oikumene, »ekumenisk», fått en bestämdare innebörd. Den yverborna hederstiteln »världens domare», som bäres av patriarken av Alexandria, lyder »Oikumenes domare». Ordet oikumene betecknar i grekiskt kyrkligt språkbruk den grekisk-ortodoxa världen eller kristenheten i motsats emot barbarerna eller främlingarna därutanför. I den bemärkelsen användes namnet strängt taget om patriarkatet i Konstantinopel, vilket bär titeln ekumeniskt. Den ekumeniske patriarken är den grekisk-ortodoxa kristenhetens högsta andliga myndighet och erkännes såsom sådan ännu i dag. När den gamla kyrkans kyrkomöten kallades ekumeniska, betydde detta deras anspråk på att representera kyrkan i dess helhet. Eftersom den Tredje Artikelns motsvarande uttryck katolsk, katholike, catholica, lätteligen kunde missförstås, användes ordet ekumenisk från år 1916 för att beteckna den trosdjärva strävan efter ett så omfattande vittnesbörd som möjligt om kristenhetens enhet i Liv och Arbete. Men betänkligheter reste sig emot uttrycket redan på ett tidigt stadium. Man menade att »ekumenisk» leder föreställningen till ett möte med syfte att behandla dogmatiska frågor. Till skillnad från den tidigare, redan år 1910 från Amerika planerade världskonferensen rörande troslära och kyrkoförfattning, vilken i huvudsak framföres av samma krafter, som varit verksamma för Allmänkyrkliga Världskongressen, hade denna senare till föremål kristendomens tillämpning i livet. Konferensen för troslära och kyrkoförfattning är avsedd att hållas i Lausanne år 1927. Man menade att ordet ekumenisk lätt kan leda till en sammanblandning av de två. En sådan sammanblandning har sorgfälligt undvikits. De två rörelserna löpa parallellt med varandra. Den ena betecknas med orden Troslära och Kyrkoförfattning, den andra med orden Liv och Arbete. Man är fullt medveten om att trosläran och kyrkoförfattningen måste taga sig uttryck i kristet liv och arbete, om de

äga någon sanning i sig. Och det har under och efter Stockholmsmötet från flera håll blivit sagt och skrivet, att vad som åstadkom den starka enhetskänsla, som tog sig oförgätliga uttryck under mötets lopp, icke var reglerna för liv och arbete, utan den tro, som besjälade alla bakom konfessionella olikheter. Men här som eljest är klarhet och reda nyttig och nödvändig, och för att undvika även skenet av en sam-

Ekumener i Uppsala Domkyrka.

Från vänster: Patriarken Photios, Ärkebiskopen av Nubien, Patriarkens livmedikus, Professor Yngve Brilioth, Dr. H. Neander, Arkimandriten Kalliopios, Själlands biskop, Biskop Ammundsen, Biskop Janoska, Nidaros biskop, N. Melhorn, Biskop Irbe. Längst till höger: Pastor primarius.

manblandning, förändrades officiellt namnet på det så kallade Ekumeniska mötet år 1920 i Genève till The Universal Christian Conference on Life and Work eller, såsom tyskar och fransmän säga: Världskonferensen för Praktisk Kristendom. Life and Work, Liv och Arbete, hava blivit slagorden. Man skall icke strida om namn, och det var enligt min tanke både riktigt och praktiskt att namnet »ekumenisk» vid den konstituerande konferensen i Genève 1920 utbyttes

mot den beteckning, som rörelsen nu äger, och som så tydligt som möjligt för en och var anger vart saken syftar, vare sig man använder titeln »Universellt möte för Liv och Arbete» eller »Världskonferens för praktisk kristendom».

Men när man kritiserat beteckningen ekumenisk, därför att Rom ej var med utan här såsom alltför ofta eljest, särskilt på senare tid, avgränsat sig från övriga kristna samfund (och därmed också i viss mån från sin egen klassiska förtid i den gamla kyrkan och från medeltidens universellt lagda teologi och kyrkotanke), så håller en dylik kritik knappast streck. Detta av tvenne anledningar. Slå vi upp det officiella namnet på Vatikankonciliet, som år 1870 proklamerade påvens ofelbarhet, så heter det Sacrosanctum oecumenicum concilium Vaticanum. Detta ord ekumenisk användes sålunda om ett möte, som mer än tillförene avgränsade den romerska delen av kristenheten från kyrkan i övrigt och således förstärkte den sig avsöndrande karaktär, som den ultramontana romanismen från Tridentinum och jesuitordens uppkomst alltmer företett och som i våra dagar drivits så långt, att man väl kan hoppas på en reaktion från sunda kristna instinkter. Till Stockholmsmötet voro alla kyrkosamfund inbjudna, och Stockholmsmötet utgjordes av ombud från samtliga de kristna samfund, vilka vilja betrakta och behandla varandra såsom bröder, allt under det att de förbliva trogna var och en mot sitt heliga arv och sin övertygelse. Att Stockholmsmötet förtjänar epitetet ekumeniskt har hävdats av biskop Brent och andra skribenter i böcker och artiklar, som i växande mängd sett dagen efter mötet.

Ett kapitel i sin bok om mötet: »Understanding» ägnar biskop Brent åt sin sats: »*Mötet rättfärdigar sitt anspråksfulla namn av ekumeniskt och universellt både i avsikter och utförande.* Det fattade i sikte hela kyrkan och undvek från första början någon panprotestantisk ofullständighet. Den enda tomma platsen var tom, icke därför att inbjudan icke

utgått till den kyrka, för vilken den var avsedd. Närvaro av officiella ombud från den latinska kyrkan, som vägrades oss, skulle hava gjort vår gemenskap fullständig.»

Det borde hava varit lättare då det här gällde etiska problem, om också Mötets erfarenhet bekräftade, att tro och liv höra oupplösligt tillsammans.

»Jag har deltagit i många möten som varit sammansatta

I Musikaliska Akademien.
Från höger: Professor Choisy, Dr. Keller, Rev. MacClymont, v. president, Ärkebiskop Germanos, Ärkebiskopen i Upsala, Biskopen i Winchester, president för dagen, Dr. A. J. Brown, Dr. H. Atkinson, Miss Lucy Gardner med den ekumeniska klockan.

av mer homogena element än i Stockholm, och i intet möte har kontrovers varit så fullständigt frånvarande som här» . . . En var sökte tyda allt till det bästa. Intet hastigt ord talades. Det enda fallet, då skarpa ord förekommo, var, när en skotte påstod, att en annan skottes ord varken representerade Skottlands eller dess kyrkosamfunds åsikt. (Det gällde alkoholfrågan.) »Det förekom beklaganden av den romersk-katolska kyrkans vägran av

gemenskap. Men även där gjorde sig den kristna anden gällande. Detta kyrkosamfund betraktades såsom en förbundsbroder och man vädjade till detsamma för bistånd i det gemensamma ansvaret att i världen trygga rättfärdighet och fred.»

Östern och Västern möttes i Stockholm. »Fyra av de fem patriarkerna i den heliga ortodoxa kyrkan voro representerade.»

»Fanns där kyrklig ekumenicitet, så fanns där också nationell ekumenicitet. Jämbördigt och utan åtskillnad umgingos de folk, som för få år sedan befunno sig i blodig konflikt, nu som bröder genom sina ombud vid konferensbordet för Liv och Arbete.»

»I ett annat avseende rättfärdigade Mötet sitt anspråk på katolicitet. Det höll i sikte hela omfattningen av världens behov, vilket bevisas av de ämnen som behandlades och återgivas i Budskapet.»

»Trots de många revorna och söndringarna i Kristi kyrka, är det betecknande, att Mötet föredrog att tala om Kyrkan snarare än om kyrkorna, sålunda angivande den organiserade kristenhetens universella och övernationella karaktär.»

Här anföres hurusom lojalitet uttalades gentemot staten. Kyrkliga anspråk på makt voro fjärran. Konflikt kan uppstå mellan kyrka och stat. Dr. Simons påminde: »Är icke korset en våldsam och evig protest mot statens ställning till dom och straff? Men kyrkans övernationella krafter betyda ett ständigt vakande samvete, som påminner staten om dess plikt och vill leda folken till att vandra i Rikets ljus, icke Riket att vandra i folkens ljus.»

»Mötet gjorde således anspråk på ekumenicitet för sig självt och de kyrkosamfund det företrädde, och om hela åstundan icke kunde förverkligas, så åstadkoms en inbördes förståelse, som giver en god grund för överensstämmelse i framtiden.»

I Die Eiche talar Siegmund-Schultze om att det svenska folkspråket redan döpt mötet till det »ekumeniska». Han tillägger: »Ordet finns i alla språk och har väsentligen samma mening. Det innehåller samtidigt en stark maning till alla, som ännu hålla sig invändigt och utvärtes fjärran från enhetsverket. Betänkligheter som ekumeniska patriarkatet

Ekumener vid Centralstationen.

I övre raden: prof. Deissmann, konsistorialrådet J. Glasz. Längst upp till höger i dörren pasteur Lauga, Paris. Bredvid honom prof. Richter, Berlin. I nedre raden generalsuperintendenten Bursche, Warschau, prof. Comba, valdensare, Rom.

i Konstantinopel kan hysa, nämligen att endast en av detta inkallad konferens förtjänar namnet, eller de betänkligheter som anglikanska kyrkan har, eftersom hon vill genomföra enheten blott på basis av anglikanskt kyrkoväsen, eller betänkligheter från Rom, som ser den ekumeniska vägen endast i återvändande till den allena saliggörande kyrkan . . . dessa betänkligheter kunna icke bestå inför Mötets

erkända grundsats: fullt likaberättigande för alla i Stockholm företrädda kyrkosamfund och präster.

Stockholmsmötets ekumeniska karaktär beror därpå, att alla kristna kyrkosamfund till Kristi kyrkas gemensamma besittning bidraga med sina särskilda nådegåvor, som uppenbarat sig i deras liv och arbete. Kyrkor som i någon mening anse sig vara allena saliggörande, de må kalla sig romerska, lutherska, metodistiska eller med något annat namn, underkännas genom ordet ekumenisk. Just detta är ett stycke lydnad mot Gud, ett framsteg i kristen insikt, som betecknas genom Stockholm. De kristna börja att utan hänsyn, det är utan dogmatiska fördomar, fördömelser, bannlysningar och exkommunikationer erkänna sin gemenskap i Kristus.»

Författaren betygar den möda och den inre och yttre nöd, varunder enhetsverket haft att lida. Hans tidskrift har obekymrad om bifall eller motstånd sökt tjäna enhetsverket, ja, burit det i hjärtat, följt det med den djupaste spänning, beledsagat det med bön och tårar i dess skiftningar. »Ingen kongress som hållits under de senare åren har, visserligen icke i sin yttre form, men med hänsyn till målet stått så nära denna tidskrift som Stockholmsmötet ... Stockholm betyder såsom princip uppfyllelsen av vår strävan. Detta så mycket att jag trots verklighetens brister i Stockholm alltjämt hade känslan: Nu kunna de som kämpat sig trötta i kampens tider, under enhetstankens mödosamma genombrott, träda tillbaka från skådeplatsen. Nu är tiden kommen för dem som utföra arbetet i lycka, framgång och glans.»

»Ty trots all kritik måste gälla: Stockholm betyder ett oerhört steg framåt för enhetsverket. Det som hittills varit enskildas, de små sammanslutningarnas och på senare tid de större föreningarnas sak, har nu blivit en kyrkornas officiella angelägenhet. Många skola däri, icke med orätt, se en fara. Men det goda däri vilja vi också tacksamt erkänna.»

Kyrkoherde Olle Nystedt talar om Ekumeniens tungomål: »Genom att sammanföra ledande kyrkomän av skilda nationer, samfund och åskådningar har mötet kraftigt bidragit till den ömsesidiga aktning och förståelse, som är ett nödvändigt villkor för samarbete. 'Det finnes blott ett språk, Kristi kärlek', yttrade en gång mötets nestor, patriarken Photios. Men det finns många dialekter på det språket. Skola de kristna finna varandra, måste de lära sig att i de olika dialekterna känna igen munarter av det ena gemensamma språket.» »Det är kanske största hindret för enheten, att den fariseiska självbelåtenheten med det egna samfundet hindrar från att draga känsel på Guds Ande, om den verkar under andra former och med andra ordasätt än de hemvanda Det är ändå stort, att här hava män av vitt skilda bekännelser talat och lyssnat till varandra, icke för att 'rå på' varandra, utan för att förstå varandra och hjälpas åt. Här hava representanter för folk, som nyss lågo i bitter och hatfull fejd med varandra, sökt 'överträffa varandra i inbördes hedersbevisning' och firat Herrens nattvard tillsammans.»

Det grekiska ordet ekumenisk har i språkbruket helt naturligt kommit att knyta sig väsentligen till den ortodoxa, grekisk-österländska delen av kyrkan. Patriarken i Konstantinopel bär officiellt titeln ekumenisk. Han är i följd av sitt ämbete en av de fyra presidenterna för Liv och Arbete. Från det ekumeniska patriarkatet utgick 1920 det herdabrev som utgör ett av enhetsrörelsens märkligaste och mest verksamma dokument. I Stockholm var den ortodoxa kristenheten företrädd så fullständigt som aldrig tillförene, om också tyvärr ombud icke kunnat infinna sig direkt från den ortodoxa kyrkan i det nuvarande Ryssland. Även från den synpunkten sett förtjänar Stockholmsmötet namnet ekumeniskt.

I svenska språkbruket bibehöll sig ekumenisk, om också den svenska delegationen officiellt antagit namnet »Allmän-

kyrkliga Världskongressen». När gästerna kommo från när och fjärran, från östan och västan och sunnan och några även nordanifrån, skapade folkspråket av adjektivet ett substantiv »ekumen», som förmodligen skall fortleva i svenskan till ett vittnesbörd om, att det var i Sveriges huvudstad som kristenhetens första omfattande möte i nyare tid samlades.

Betyder »ekumen» i den allmänna föreställningen något exotiskt eller har det en varmare klang och en djupare innebörd?

»Var ligger Ekumenien, som alla farbröderna kommer från?» frågade Stockholmspysen sin pappa under mötet. Ja, var ligger det landet? Ekumenien? Ägde dessa människor ett gemensamt andligt fosterland? Ty på kartan lär Ekumenien knappast kunna utmärkas. Fanns det något innerligt och heligt som förband dessa människor och lät dem förnimma en djup och evärdlig enhet, fastän de flesta av dem aldrig sett varandra, knappast hört varandras namn, och fastän många av dem på avstånd och då de möttes sågo på varandra med en djupt rotad misstro? Var Ekumenien deras fosterland? Är Ekumenien också deras längtans land? De kommo tillsammans i en ärlig och uppriktig strävan att enligt Johannesevangeliets ord för världen uppenbara den enhet som de redan äga i Gud och Frälsaren. Då är Ekumenien inte bara ett sagans drömland, som hänförda sinnen och verklighetsfrämmande idealister trott på, i motsats emot alla de världsklokt och förståndigt tvivelsamma i kyrka och stat. Utan då är Ekumenien, låt vara brokigt och ofullständigt representerat av kristenhetens möte i Stockholm, ändå i grunden den Ena Heliga Katolska och Apostoliska kyrka, som vi i Tredje Trosartikeln bekänna.

ÅTTONDE KAPITLET.

Gud och mamon.

»Eder himmelske fader vet väl, att I behöven allt detta.» Mamon, egendomen är således icke värdelös. »Skaffen eder vänner medelst mamons goda», som alltför lätt lockar till orätträdighet. Egendomen kan således få även ett andligt och personligt värde utöver dess närmaste uppgift att uppehålla och gagna det lekamliga livet.

Men I kunnen icke tjäna Gud och mamon. Mamon, egendomen måste vara dräng. Han får icke bli herre över människan. Då dyrkar hon en avgud. Då blir hon en usel hedning, en slav, och slaveriet heter girighet, rikedomens omsorger, fattigdomens bekymmer, njutandet av livets goda. (Luk. 8: 14.)

Mötets budskap söker sammanfatta de grundsatser, som gjorde sig gällande i förarbeten, föredrag, förhandlingar:

»Mötet har fördjupat och renat vår kärlek till vår frälsnings hövding. I enlighet med hans maning 'Följ mig' hava vi under hans kors erkänt den heliga plikten att tillämpa hans evangelium på det mänskliga livets alla områden — det industriella, det sociala, det politiska och det internationella.

Sålunda hava vi beträffande det ekonomiska livet betygat, att människosjälen är det högsta av alla värden och icke får

underordnas äganderätten eller den industriella mekanismen, samt att själens främsta rättighet är rätten till frälsning. Därför kämpa vi för personlighetens fria och fulla utveckling. I evangeliets namn hava vi förklarat, att industrien icke får grundas allenast på det enskilda vinstbegäret utan bör ledas med det helas gagn för ögonen. Jordisk egendom skall betraktas såsom anförtrott gods, för vars förvaltning räkenskap skall avläggas inför Gud. Samverkan mellan kapital och arbete bör träda i slitningarnas ställe, så att arbetare och arbetsgivare må var i sin stad bliva i stånd att uppfatta sin andel i industriens arbete såsom uppfyllandet av ett kall. Endast så blir det oss möjligt att lyda Herrens maning. 'Allt vad I viljen att människorna skola göra eder, det skolen I ock göra dem.'» (Budskapet.)

Bakom dessa satser ligger ett oberäkneligt mått av samlad erfarenhet, eftertanke, samråd.

1. Ludwig Ihmels.

Själva grundtonen anslogs av Sachsens biskop i den predikan i Storkyrkan, varmed han den nionde augusti öppnade Ekumeniska Mötets arbeten, närmare bestämt den månghövdade Bestyrelsens sista energiska förberedande verksamhet. »Vår kyrka», sade predikanten, »är i alla stycken en ordningens kyrka. Hon hämtar gärna undervisning från söndagens fasta evangelier. Ja, kyrkan i Sverige binder din predikan rent av vid dessa perikoper».

Är Gud de dårars förmyndare? När någon kyrkans tjänare från annat land predikar i en svensk högmässa eller aftonsång, blir han alltid häpen över att texten är på förhand bestämd. Denna häpnad kan gränsa till förtrytelse. Får inte predikanten själv välja sin text? Veterligt är predikan ingenstädes i kristenheten fastställd på samma sätt som i Sverige. Det kan ha sina olägenheter. Men det kan

också hända, att predikanten är inkörd på ett älsklingstema. Vid stora tillfällen griper man lätt till samma stora bibelspråk. Väsentliga stycken av det evangeliska budskapet komma på det viset knappast till användning. Se vi på Mötets tre högmässor, bekräftas vår förmodan. Till avslutningsgudstjänsten i Upsala Domkyrka hade troligen ingen valt berättelsen om den döve och stumme. Men var det så olämpligt, att kristenheten på den dagen fick höra Frälsarens Effata, öppna ditt öra och hör, öppna din mun och tala? Mitt i mötesarbetet inföll Elfte efter Trefaldighet. Var det så olämpligt, att vi genom dagens evangelium och den utsedde predikanten, Arthur Judson Brown, påmindes om fariséen och publikanen?

Efter Ihmels' predikan enade vi oss båda om, att han säkert icke skulle hava själv valt denna text, men att knappast någon text kunnat bättre tvinga honom in på huvudfrågan. »Skola vi då verkligen», frågade predikanten, »kunna lära något för vårt gemensamma arbete av den orättrådige gårdsfogden, som Jesus tecknar i dagens evangelium?» Han svarade själv: »Jag hoppas, mycket», närmare bestämt, »att köpa tiden, att rätt använda de timliga tingen, att leva det timliga livet i evighetens ljus».

1. »Den otrogne förvaltaren är en förebild, visserligen icke i sin orättrådighet, men väl i sin klokhet. Klok var mannen, som genast insåg faran, som hotade honom, icke bedrog sig rörande lägets allvar, utan ofördröjligen sökte räddning.» Vår tid kräver också ett ingrepp. »Denna vår tid är en väldig tid, och framför allt är även den en Guds tid. Hur tröstligt är det icke att jag i allt som jag icke förstår i vår tid får säga: Även denna tid är min Guds tid. Han är i färd med att tillrusta sitt rike. Må vi endast icke försumma denna tid. Även denna vår församling är med all ofullkomlighet en erinran, att Gud verkar för att föra tillsammans Guds skingrade barn. Låtom oss endast se till, att vi köpa tiden. Vi

människor äro icke i stånd att frambesvärja Guds timme. Detta är endast Guds sak. Men vi människor äro ansvariga för att Guds timme icke kommer förgäves.

2. Det finnes en inbilsk kristenhet, som tycker sig vara för from för att bekymra sig om de jordiska tingen, och det finnes en hycklande kristendom, som tar munnen full med försäkran om hur mycket människan älskar Gud, som hon icke ser — men därvid försummar man nästan, som man dock ser. Men det finnes också en kristendom, som vi måste taga fullt på allvar, vilken med djup övertygelse tror sig böra draga ett skarpt streck mellan livet i Guds rike och livet i världens timliga ordningar. Till alla dessa säger Herren: 'Den som är trogen i det minsta, han är trogen i vad mer är, och den som är orättrådig i det minsta, han är ock orättrådig i vad mer är. Haven I icke varit trogna, när det gäller den orättrådige mamons gåva, vem vill då betro eder det sannskyldiga goda?'»

»Herren skulle icke giva de fabriksägare rätt, vilkas kristendom stannar framför dörren till fabriken. Han skulle heller icke sympatisera med de borgare, som svärja sin himmelske konung trohet, men icke hålla tro med sin jordiske konung, sitt folk och sitt land. Han skulle icke prisa oss, om vi ville trösta oss med att våra namn äro skrivna i livets bok, under det att våra jordiska räkenskaper icke befunne sig i tillbörlig ordning. Åt alla skulle Jesus säga: Är du icke trogen när det gäller en främmande, dig anförtrodd egendom, vem kan då giva dig det som är ditt eget?»

»Om man söker hjälpa någon annan att rätt bruka det jordiska goda, så får man alltid höra: 'Vad angår det dig? Jag är herre över mina pengar. Jag kan göra med dem vad jag vill.' Det är just vad du inte kan, kristna människa. Du är inte herre över din egendom. Du är endast förvaltare. Den stund kommer, då Herren skall säga även till dig: 'Gör

räkenskap för din förvaltning', och ju större egendomen är, desto allvarligare blir räkenskapen.»

»Vad fordrar då Herren av oss såsom hans förvaltare? Skaffen eder vänner medelst den orättrådige mamons goda. De flesta människor skaffa sig endast fiender därmed. Hur många knutna nävar mot de rika! Delvis med orätt, delvis även med rätta. Den heliga Skrift har en skarp dom mot arbetsgivare, som förhålla arbetarna lönen. Den vänder sig med uppskakande allvar mot ockrare, som anklagas av änkors och faderlösas tårar. Skriften betygar i varje form för den obarmhärtige, att en obarmhärtig dom skall gå över honom. Icke fiender skola vi göra oss med egendomen, utan vänner.

Detta ord giver en alldeles personlig klang åt bruket av det timliga. Det är icke nog att skänka en yttre allmosa, vår själ måste känna barmhärtighet. Inför Gud består endast det barmhärtighetsverk, som gör den andre till min vän. Hur mycket tillfälle hava icke de rika i denna världen att göra sig vänner? Men även för arbetsgivarna är ordet skrivet, att de skola göra sina arbetare till vänner genom att öva rättfärdighet, så långt på dem beror, i hela sitt förhållande till arbetarna. Och hur vida sträcker sig icke detta ord för alla storindustriens män, som medvetet göra sitt förvärv till en tjänst för mänskligheten. Oförnuft löper mot stormen. Vi välsigna dem såsom mänsklighetens vänner, om de verkligen med hela sitt arbete på allvar vilja tjäna. Det ansvar som de bära är stort, men Gud giver dem också tillfälle att i stor stil göra sanning av ordet: Gören eder vänner.»

3. Gören räkenskap. Vi veta av domens dag, men vi glömma den så lätt.

»Vårt liv är ett oupphörligt upp och ner, ett beständigt fram och tillbaka, en aldrig vilande växling av smärta och fröjd. Äro vi levande människor, så genomleva vi det allt med varmt hjärta, ofta också med blödande hjärta. Det skall

så vara. Men faran är, att vi gå upp i det alltsammans och förlora evigheten.»

»Låt oss därför på nytt säga varandra, att vi äro på väg till domaren. Vad är den svåraste skadan för vår tid? Icke den ena eller den andra enskilda tvisten, utan att tiden har i vid utsträckning mistat evigheten. Våra samtida hava ofta alldeles glömt, att vägen går mot domen. Vi hava i dessa dagar många viktiga ting att förhandla om, men allt är ingenting emot detta enda, att vi måste vara vittnen till domen över vår tid. Eller tron I inte, att vi mycket lättare skulle åstadkomma samförstånd i alla ärender, om detta för alla vore enkel och påtaglig verklighet? Vi gå med varandra mot domen, vän och fiende, förnäm och ringa, arbetsgivare och arbetstagare — skola de icke alla en gång stå inför samme domare? Då skall hos alla blott en önskan finnas kvar, att bestå inför domaren. I ändlös spänning skola ögonen hänga vid hans mun, hur domen månde lyda. Hölle vi alla detta ögonblick närvarande för oss, skulle vi då icke redan i dag råkas inför denne domares ögon? Därför, låtom oss vara domens profeter. Vi predikanter skulle mycket allvarligare än, som jag befarar, det ofta sker betyga denna enkla verklighet, att det finnes en levande Gud och en dom, och vi alla skulle med hela vårt liv vittna om Guds och domens verklighet. Det kommer en vredens dag, vem kan bestå? Skola vi icke i dag säga varandra, att vi skola råkas igen på domens dag? Om vi icke träffas mer i livet, skola vi träffas där. Då skall predikanten nödgas giva räkenskap även för denna predikan. Men även åhörarna för det sätt, varpå de hört den. Vad komma vi då att önska oss?

I vår text står ett underbart ord. Jesus vill föranleda oss att äga vänner, som en gång skola taga emot oss i de eviga hyddorna. Märkvärdigt. Endast Jesus öppnar dörren till himmelen. Men, såsom ofta i Skriften, träder han här tillbaka för människorna. Det är som ville han säga:

I måsten på den dagen hava vänner som säga till mig: denne min vän måste du taga upp i de eviga hyddorna.

Eviga hyddor! Hur gläder jag mig över att jag får sluta med blicken fästad på dem. Sen I inte huru ljuset från dessa eviga hyddor redan lyser över vägen på jorden och gör den klar? Kommen, låtom oss gemensamt vandra mot de eviga hyddorna, deras ljus lyse över oss. I denna helgedom hava vi för en kort stund kommit tillsammans från nära och fjärran. I dessa dagar skola vi komma tillsammans — måtte vi också evigt komma tillsammans i de eviga hyddorna. Då skall det heta: för evigt hemma. Efter all vandringens möda, efter alla vägens besvär, även efter alla vilsna vägar och omvägar, hemma, evigt hemma. Herre, för oss hem!»

Så var det egentligen vårt möte begynte. Alla voro icke komna, men vem måste icke glädja sig över en slik begynnelse?

2. Första kommissionen.

Ärendet vidkom den första kommissionen. Ett värdefullt material stod till buds, den evangelisk-sociala litteraturen från Tyskland, Frankrike och annorstädes, det engelska Copec-mötets utredningar och föredrag, ytterligare rapporter från de enskilda sektionerna. Gounelle's flammande teser, den grundliga tyska utredningen, den svenska kommissionens utlåtanden, vilkas principiella delar vi i annat sammanhang lära känna, och följande teser från den svenska kommissionen:

»1. Kyrkans uppgift är att göra Kristi evangelium gällande såsom en människolivet inifrån frigörande makt och så förverkliga Kristi herravälde. I den mån kyrkan förmår fylla denna uppgift, fullgör hon *sin* insats i det sociala livet.

2. Den ekonomiska verksamheten har att för samhällets

alla medlemmar skapa de materiella förutsättningarna för ett andligt personligt liv, vilket är det högsta av alla värden.

3. Mot sådant, som hindrar den ekonomiska verksamheten att tjäna detta högre syfte, är det samhällets rätt att reglerande ingripa, även om vissa samhällsgrupper därigenom skulle gå miste om tidigare fördelar.

4. Innehavare av kapital och annan egendom böra betrakta sig som Guds förvaltare och nästans tjänare. Den själviska strävan, som behärskas av begäret efter vinst utan arbete eller tjänande, och som särskilt framträder i en osund och för det ekonomiska livet skadlig spekulation, är förkastlig.

5. Den ekonomiska verksamheten måste utvecklas till en verklig *arbetsgemenskap*, varigenom de anställda kunna få förnimmelsen av att icke vara verktyg för främmande intressen, tryggheten i deras existens kan ökas och tillika starkare garanti vinnas för arbetets ostörda gång.

6. Arbetets nödvändiga organisation kräver en arbetsfördelning, som måste bestämmas endast med hänsyn till verksamhetens mål. Det är ett gemensamt intresse, att de dugligaste nå fram till ledningen, och att denna utrustas med erforderlig självständighet lika väl gentemot kapitalet som mot de i företagen anställda personliga krafterna, samt att över huvud även på detta område makt och ansvar förenas.

7. Såsom barn av samme Fader äro vi varandras bröder. Det av produktionsändamålet betingade över- och underordnadsförhållandet i själva arbetet får icke förhindra det mänskliga broderskapets förverkligande i det inbördes personliga förhållandet mellan individerna.

8. Det permanenta krigstillståndet på arbetsmarknaden står i bjärt motsats till det kristna samhällsidealet. I den tills vidare pågående kampen måste hänsynslösa och illojala stridsmetoder utdömas. Den allmänna opinionen bör uppfostras till att avhålla sig från förhastade partitaganden.

9. Det är icke kyrkans sak att bedöma den ekonomiska ändamålsenligheten av de förslag, som framkomma i syfte att övervinna den skarpa motsättningen inom produktionsordningen. Men genom att fördjupa samvetslivet röjer kyrkan väg åt en fördomsfri prövning av olika medel till den sociala frågans lösning.

10. Under alla omständigheter bevarar kyrkan sin uppgift att lindra nöd och göra kärlekens tjänst åt de lidande.»

Kommissionen arbetade under ordförandeskap av den gamle beprövade och oförtrutne förkunnaren och tillämparen av en socialt verksam kristendom, domprosten Ede från Worcester. Enighet åstadkoms, icke utan allvarlig möda. Ingen mindre än biskop Ihmels betygade offentligt sin tacksamhet för resultatet. De grundläggande principerna sammanfattades av kommissionen till tre:

»1. Kärlek. Gentemot den vanliga tron, att de krafter, som behärska världen, äro makt och själviskhet, fasthålla vi kristna, att kärleken är den starkaste makten. Gud är kärlek, och mänsklighetens välfärd och sedliga framsteg kunna främjas endast genom kärlek som uttrycker sig i god vilja, samverkan, inbördes hjälp, tjänst och självuppoffring.

2. Broderlighet. Såsom barn till en fader äro vi en familj. Eftersom var och en är värdefull i faderns ögon, måste vi teoretiskt och praktiskt erkänna varje mänsklig varelses värde. Den mänskliga personlighetens utveckling är viktigare än rikedom. Människan är viktigare än pengar. I alla ekonomiska problem är den mänskliga faktorn viktigare än materiell vinning.

3. Rättfärdighet. Ingen samfundsordning kan tillfredsställa människans längtan, om icke denna ordning är rättfärdig. Gud har skapat människorna så, att de aldrig kunna vara tillfreds under orättfärdiga förhållanden. Det närvarande missnöjet med det industriella läget kommer delvis

från känslan av orättfärdighet, emedan ingen metod ännu blivit funnen, varigenom lön riktigt anpassats efter arbete och förtjänst.»

Kommissionen har därefter ett ord, som i all sin oskyldighet förtjänar att uppmärksammas. Icke utan anledning har man på vissa håll anmärkt mot Ekumeniska Mötet, att dess uttalanden varit alltför allmänna vackra önskningar, sköna sanningar, men alltför litet inträngande i den konkreta verkligheten. Här bör tilläggas, att man från annat håll förebrått kongressen att den sysslat alltför mycket med konkreta detaljer, vilka icke vidkomma kyrkan såsom sådan. För visso var det en riktig grundsats att icke söka genomföra ett socialpolitiskt och utrikespolitiskt program. Kyrkan kan icke bindas vid någon särskilt ekonomisk eller politisk teori. Det har också på många håll, stundom med en viss kritisk udd, kraftigt betonats, att kyrkans enda uppgift härvidlag är att bearbeta sinnena. Ingen som något känner till verkligheten, kan förneka att detta är en ytterst trängande och mycket försummad plikt. Kyrkan behöver göra ordet till verklighet. Det visade sig på mötet liksom eljest att när orden skola tagas på allvar, yppa sig verkliga motsägelser och oklarheter, som det var en huvuduppgift för kongressen att bekämpa och klargöra. Kommissionen fortsätter:

»Kärlek, broderlighet och rättfärdighet äro inga talesätt. De äro en del av den eviga ordningen, ledande tankar som äga gudomlig myndighet.

Alla rapporter överensstämma däri, att kyrkan icke kan göra anspråk på att äga en särskild plan för samfundets utgestaltning. Dylika planer ändras alltjämt genom den växande erfarenheten. Det är kyrkans uppgift att genom rening och fördjupning av det mänskliga samvetet göra människornas ögon klarare och giva dem en bättre vilja.»

Sedan tillämpas grundsatserna på programpunktens fyra underavdelningar: människan och egendomen, samarbete i

industrien, minderårigas användning i industrien, arbetslöshet.

Människan har att i egendomen se icke ett ändamål, utan ett medel och ett anförtrott pund, varmed hon skall tjäna, icke vara sig själv nog. Här betonas nödig samverkan mellan kyrkans kärlekstjänst och det som det moderna samfundet såsom sådant numera inrättat till förmån för svaga och olyckliga.

I industrien bör samarbetet ersätta konkurrensen, som i vår tid tar sig uttryck i ett beständigt krig med förödande vapen, strejker och lockout. Hänsynslösa och orättfärdiga metoder måste kunna avlägsnas, och den allmänna opinionen, som tager dessa orimliga och förödande åtgärder såsom en oundviklig sak, måste väckas till att kräva en förbättring.

Med hänsyn till barns användning i industrien är läget mycket olika i de olika länderna. Inga allmänna talesätt kunna dölja det faktum att i de högst stående staterna lagstiftningen i detta hänseende stundom är så sträng, att man från arbetarhåll rent av klagar däröver, under det att i andra länder även inom kristenheten barnens kraft samvetslöst utnyttjas. Missförhållandena äro internationella. Den ekonomiska konkurrensen mellan staterna beröres av frågan, som således måste behandlas internationellt.

Arbetslöshetens elände tecknas av kommissionen kraftigt. Vi, som icke äro personligen berörda, ana knappast det tryck, den osäkerhet, den förlust av förmåga, den förnedring och förtvivlans stämning som vållas av omöjligheten att erhålla arbete. Försäkran mot arbetslöshet har gjort mycket i många stater, men kan icke förhindra sakens sedliga följder. Här som eljest kan ingen välmening ersätta grundlig undersökning av orsakerna.

3. Den kristna kärlekens väsen.

När man på något håll beklagat sig över att Stockholmsmötet använde allmänna talesätt, så borde detta i första hand gälla själva ordet kärlek. Behöver det verkligen bli föremål för någon undersökning? Är ordet icke det självklaraste, ja banalaste av allt? Så tänkte nog mången som fick programmet i sin hand och läste titeln på ett föredrag: »Den kristna kärlekens väsen». Men, när talaren hunnit ett stycke, blev uppmärksamheten allt mera spänd. Man lyssnade nogare och nogare. Mången erkände för sig själv eller för andra, att han aldrig genomträngt frågan. I sammanfattning återgives här professor Arvid Runestams föredrag om den kristna kärlekens väsen.

I. Två falska frågeställningar.

Såväl inom som utom den kristna församlingen träder oss den uppfattningen till mötes, att kärleken är så mycket mera värd, ju flera människor den omfattar och över ju större område den utbreder sig. Kärleken till hela människosläktet hålles för värdefullare än kärleken till fosterlandet, fosterlandskärleken för värdefullare än kärleken till hem och familj o. s. v. Det är denna föreställning som lett till, att den kristna kärleken förväxlats med en »allmän människokärlek» av annat ursprung än den kristna. Därmed har den kristna kärleken också fått en social inriktning: på den allmänna välfärden och åvägabringandet av dess förutsättningar i samhällslivet.

Gent emot denna åskådning står en annan, som gärna utger sig för att vara specifikt kristen. Den låter den kristna kärleken vara en kärlek till *själen*, till det *eviga* i människan, till *personligheten*. Den betraktar därför som okristen eller med misstänksamhet den kärlek, som inriktar sig på sociala uppgifter eller på avhjälpande och lindrande av timlig nöd.

Ingen av dessa åskådningar täcker helt den kristna kärlekens idé.

II. Kärleken är icke värdefullare redan därigenom att den omfattar många människor eller utbreder sig över ett större område.

Även kristendomen känner visserligen en kärlekens *universalism.* Men den är av annat slag än den »allmänna» människokärlekens. Först och främst: evangeliet *kallar* icke för kärlek annat än det som verkligen *är* kärlek. D. v. s. det frågar i första rummet efter kärlekens *djup,* icke efter kärleksobjektets omfattning. Den kristna kärleken är en *personlig insats.* Det betyder: den är ett genombrott, en nyskapelse i sinnelagets inre värld. Djup öppna sig och nya krafter välla utur djupen in i människolivet, vilka med inneboende drift fordra utlösning i handling. Djupet är Guds kärlek. Och den mänskliga kärleken är så mycket värd, icke som människan förmått prestera av allehanda sympatiska känslor gent emot sitt släkte eller av självvalda människoverk, utan som hon förmår med tron öppna dammarna för den gudomliga kärlekens spontana flöde.

I denna sin egenskap att vara en personlig insats och en spontan livsrörelse står den kristna kärleken närmare en naturbetingad kärlek mellan föräldrar och barn, mellan man och kvinna, fosterlandskärleken o. s. v. än en vag och obestämd »allmän människokärlek».

Men det gives också en kristen kärlek till de många, till den större gruppen, till folket, ja till mänskligheten. Sådan är *Guds* kärlek och Kristi kärlek, sådan den utstrålar klarast från Golgata. D. v. s., i den mån en människa verkligen kan med sitt liv gå in i omgivningens, i det egna folkets, i mänsklighetens nöd, dess andliga såväl som dess lekamliga, dess livsbekymmer, framför allt dess ansvar och synd och skuld, och vara med och genomlida allt detta och i folket och i mänskligheten draga in Guds kärlek till nödens

avhjälpande, till skuldens hävande och ansvarets stärkande, i den mån, men också endast i den mån kan hon vidga sin kärleks objekt, utan att kärleken själv opersonliggöres och upphör att vara kärlek.

Kärleken blir alltså icke värdefullare redan därigenom att den omfattar många, men i den mån kärleken själv fördjupas, sträcker den med nödvändighet sin verkan ut över ett allt större område. Däri ligger alltså den kristna kärlekens universalism: ju djupare den är, ju universellare är dess objekt. Kärlekens djup bestämmer icke blott kärlekens värde utan också kärleksobjektets omfattning.

III. Kärleken är icke värdefullare redan därigenom att den riktar sig på ett värdefullare objekt.

Själen må vara mera värd än kroppen, personligheten må vara »det högsta i historien», därmed är dock icke sagt, att kärlekens värde primärt är beroende av, att den riktar sig på det ena eller andra, värdefullare eller mindre värda objektet. Guds kärlek till Sonen, som Han utgav i döden, synes visserligen vara en kärlek till personligheten Jesus Kristus, en kärlek som icke skonade livets yta för att av människan göra en frälsare. Men Guds kärlek i Jesu liv, när han gick omkring och gjorde väl och hjälpte alla, *lekamligen* och andligen, förbjuder oss att ringakta den kroppsliga nöden och den kärlek, som tager sig an denna. Jesus frågar aldrig efter, om nöden är betydelsefull nog för att han skall bry sig om den. Däri består just »gudomligheten» i hans kärlek. Ty det gudomliga i den kristna kärleken yttrar sig just däri, att den från det höga sänker sig ned till det låga, att Gud sänker sig ned till människan, gudssonen till syndfulla och skuldbelastade människobarn. Det är rörelseriktningen i den gudomliga, kristna kärleken. »Nedåt sträcka sig Hans eviga armar». »Icke däri består kärleken, att vi hava älskat Gud, utan däri, att Han har älskat oss».

Därmed äro vi framme vid huvudsatsen:

IV. Kärlekens tyngdpunkt ligger ej i objektet, som älskas, utan i subjektet, som älskar.

Det är icke blott en oevangelisk tankegång utan också en förvirrad psykologi, som ofta står bakom talet, att den kristna kärleken är en kärlek till själen, till personligheten. Man ser ej, att det är kärleken själv som djupast grundlägger personligheten. Någon »själ», någon »personlighet», som vore för mer än kärleken och för vilken denna vore till blott såsom medel, ges icke. Kärlekens liv är självt målet, är självt personlighetens krona. *Guds* kärlek är alltså den högsta icke *därför*, att Han älskar människosjälen med dess »oändliga värde», utan därför att Han själv är kärleken. Och endast genom att själen får del i Hans kärlek, blir den »själ» i ordets djupare mening. Och en sådan verkan har även den djupa kristna kärleken mellan människor. Den skapar »själ» helt enkelt genom att vara till och utge sig, det må vara i förbarmande med kroppslig eller med andlig nöd. När kärleken »gudomligt» flödar över det hjälpbehövande, obekymrad om högheten eller ringheten däri, det är då strålar från kärlekens eviga ljus kastas in i människolivet och öppna ögonen för kärlekens källa och själarna för kärlekens liv.

Men ligger det i den kristna kärlekens väsen att även i den enkla barmhärtigheten med yttre lidande skapa »själ» och väcka kärlek, så är denna dess verkan beroende av att den förbarmar sig utan biavsikter. Ty kärlekens egen renhet är därav beroende. Jesus visar icke barmhärtighet med den kroppsliga nöden i avsikt att därigenom vinna själen. Utan biavsikter flödar hans kärlek över fattiga, syndiga människors kroppar och själar. En medveten avsikt att rädda själen genom att rädda kroppen vore också för en människa kärlekens död. Den skulle förstöra dess heliga spontaneitet. Psykologiskt sett ställer det sig ju

också så, att effekten uteblir, om en sådan avsikt sticker fram. »Man merkt die Absicht und wird verstimmt.»

Men Jesu kärlek visar ju icke blott, att han ingalunda gick den timliga nöden likgiltigt förbi. Den visar också, hur det går med en människa, som kommer Gud tillräckligt nära och blir gripen av Hans egen kärleks eld. Ju starkare denna börjar brinna i det egna hjärtat, ju större offer kräver den, icke blott av yttre bekvämlighet och möda, utan av djupare personliga insatser, som gripa in djupare i livet än till den yta, där kroppsligt lidande härjar. I Galileens och Judeens bygder gick han omkring och gjorde väl och hjälpte alla. Men på korset tog han på sig ansvaret för ditt och mitt liv, lider han för vår synd, bär han vår skuld.

Kärleken är alltså icke värdefullare redan därigenom, att den riktar sig på ett värdefullare objekt, men ju värdefullare kärleken blir, ju djupare personlig insats den kräver, ju djupare griper den in i livets centrala skikt, dit in, där *all* nöd har sin yttersta grund: det gemensamma ansvarets, syndens och skuldens nöd.

4. Teologen och nationalekonomen.

Om den kristna grundsatsens tillämpning på industrialismens nutida problem hade föredrag begärts av en teolog, dekanus Shailer Matthews från Chicago, och en nationalekonom, Sir William Ashley, professor vid universitetet i Birmingham, nu bosatt i Canterbury.

Shailer Matthews tog bladet från munnen. »Kyrkans framtid är oupplösligt förbunden med den moderna världens ekonomiska liv. Det är ett vitalt problem för kyrkan, om hon skall taga del i samfundets gestaltning, som framgår ur den nuvarande industriella rörelsen eller, om hon skall helt ignorera saken och därför också ignoreras av de skapande sociala krafterna.»

De tre ståndpunkter talaren sedan anför, sammanfalla

med dem som författaren till dessa rader plägat skildra så: Från en predikstol förklaras att den kristne måste vara socialist och hylla egendomsgemenskap, om han vill efterfölja Frälsaren och likna den första församlingen. I nästa kyrka, några minuters väg längre ner i staden, förkunnas från predikstolen, att en kristen måste bekämpa socialismen, eftersom egendomen är nödvändig för karaktärens fostran till ansvar och självständighet. Kanske hinner du in i en tredje kyrka, innan predikan är slut. Där förkunnas att den kristne och kristendomen icke har något som helst att skaffa med de sociala och ekonomiska problemen. Man kan väl fråga sig, om den sistnämnde prästen haft råd att inköpa och läsa en liten billig bok vid namn Nya testamentet, där Jesus talar mycket om mamon och den kristnes ställning till mamon, vilket betyder egendomen.

Kyrkan får enligt Shailer Matthews icke identifiera sig med någon politisk eller social samhällsklass. Synd och begärelse är synd hos alla, hos privilegierade likaväl som oprivilegierade grupper av samhället, och broderskapet är icke något nytt hjälpmedel till att utnyttja brodern. Kyrkan måste vara en förkämpe för rätt och rättfärdighet, även i samhällets gestaltning, så att icke människornas mognad till andliga personligheter ohjälpligt förhindras av övermäktiga ekonomiska svårigheter. Men kyrkan skall göra mer, nämligen förkunna det goda budskapet, att kärleken, även den, dock har sin plats i det ekonomiska livet och att kärlekens offervilja lönar sig.

Sir William Ashley sammanfattade Jesu lära i orden: kärleken och riket. Det första villkoret är att den kristna viljan skapas och stärkes genom en sinnesändring, som kan framträda som den avgörande krisen i livet eller utgöra en upprepad bättring. Den kristna predikan skall väcka viljan. »Prästen kan icke klandras, om han icke från predikstolen

försöker precisera de politiska åtgärder eller de personliga handlingar, genom vilka den skall förverkligas. Det är i själva verket bättre, om han icke försöker göra detta. Men det måste erkännas, att predikanter mycket ofta gjort sig skyldiga till det motsatta felet, de hava talat, som om överflyttandet av vilja i handling vore något omedelbarare och enklare, än det vanligen är i ett komplicerat samhälle. Det blir ofta glömt att vår religion skall vara en huvudets religion lika väl som hjärtats, att den kräver hela vår själ och vår tanke.»

Otroligt är, hur sent en evangelisk betraktelse av egendomen och barmhärtigheten slagit igenom.

»När nya ekonomiska förhållanden på 1500-talet tvungo Europas folk att skapa offentlig fattigvård, fick Sorbonne, den högsta teologiska instansen, i uppdrag att överväga, huruvida det var riktigt att begränsa tiggeriet. På den ena sidan förfäktades, att man därigenom skulle hindra de välgörande i deras utövande av den kristna dygd, som allmosegivande är, och förhindra dem att förvärva förtjänst; d. v. s. man såg frågan uteslutande ur synpunkten av givarens förmodade intresse. På den andra sidan förfäktades, att allmosegivning utan urskillning ofta vore demoraliserande och tenderade att göra det onda, som man inbillade sig att man botade, beständigt; d. v. s. frågan sågs med hänsyn till verkan på mottagaren. Man kände dunkelt, att den kristna plikten var att komma åt den sociala ohälsans orsaker mera än att lätta symptomen. Och detta är typiskt för den situation, som ständigt uppstår för de kristna, vilka skola omsätta sin kristendom i klokt medborgarskap. Det finnes ingen genväg till kloka beslut.»

Nationalekonomens förutseende ger en viktig upplysning.

»Den civiliserade världen står troligen inför en period av ökad nationalisering och socialisering, och den roll, som den kristna kyrkan kan spela, kommer icke att bli mindre utan i vissa hänseenden större än förut.

Det kräves av den att den insätter en drivande kraft i form av den kristna viljans osjälviska strävan efter social förbättring.»

Efter världskongressens val av utskott, och mottagande av hälsningar och budskap, föredrog på torsdagen den 20 augusti domprosten av Worcester kommissionens nyss angivna rapport och motiverade den.

Tungt vägde det inlägg som näst efter inledningen gavs av professor Kähler från Greifswald, forskare, nationalekonom, betrodd kristen och kyrkoman och på samma gång politiker, medlem av riksdagen.

Den av biskop Billing i hans promemoria beklagade bristen på sammanhang hos forskningen och, tillfogade Kähler, hos den faktiska påverkan på de sociala ekonomiska förhållandena förefinnes icke för Tyskland. Etiska, religiösa, nationalekonomiska och sociologiska synpunkter hava hos oss, sade han, sedan lång tid ömsesidigt genomträngt varandra.

Wichern började 1848 att profetiskt behandla det industriella proletariatets problem från kyrklig synpunkt.

»De så kallade katedersocialisterna, bland dem mina lärare Adolph Wagner och Schmoller, grundlade den etiska behandlingen av socialekonomiska problem och skapade för femtio år sedan statssocialismen. Ad. Stöcker försökte gestalta den på omedelbar kristlig grund.»

Kejsar Wilhelm I och Bismarck förordade för fyrtio år sedan i novemberbudskapet arbetarskydd och arbetarförsäkring såsom början på korporativ utformning av folklivet med den motiveringen att det utgjorde *praktisk kristendom.* Den evangelisk sociala kongressens och den kyrkliga sociala konferensens fria arbete har tidtals saknat understöd hos den organiserade kyrkan. Den kristna arbetarrörelsen förblev svag.

Internationellt erkändes och efterliknades kejsarrikets

sociala lagstiftning. »Men dess verkan på folkets sinnelag och folksjälens hälsa uteblev. En djup inre, ur kristen erfarenhet vunnen social sinnesförfattning saknades hos arbetsgivare och arbetare, liksom hos andra folkklasser».

»Kyrkans sociala budskap, som beslöts i Bethel 1924, tillämpar den evangeliska kristendomen utan hänsyn till de nationalekonomiska förhållandena och väcker samvetena. Detta upprop är så mycket mer nödvändigt som Tysklands, även efter Dawesplanen trälbundna och sin fria utveckling berövade, ekonomiska liv nödvändigt måste komma till en skärpning i kampen om fördelningen av den återstående, alltför knappa inkomsten.» Så långt Kähler.

I debatten gav den berömda ägarinnan av chokladfabriken nära Birmingham, fru George Cadbury, en redogörelse för åtgärder, vidtagna för arbetarstammen därstädes.

Innan vi skildes till en försenad middagsrast, hade Ihmels sitt yttrande, förmodligen kortast av alla de fyrahundra yttranden och tal och föredrag, som förekommo i Stockholm. Han betecknade sina ord som en genklang till den ton ordföranden för dagen och ordföranden för kommissionen anslagit.

»Tiden som står till förfogande har längesedan överskridits. Jag måste inskränka mig till fyra satser:

1. Först får även jag uttrycka min glädje över att det trots alla svårigheter i kommissionen blev möjligt för oss att förena oss i de satser som ligga framför eder.

2. Allt vad vi sökte fastslå går ut på den dubbla satsen: Kyrkan har endast den uppgiften att förkunna evangelium om Jesus Kristus, men i denna uppgift är hennes sociala uppgift innesluten.

3. I vår kommission talades med gripande allvar om kyrkans försummelser på det sociala livets område, man har velat kalla kyrkan till bot, jag tager upp detta och säger, viss om edert instämmande: Vi bekänna vår skuld.

4. Just därför får den ton som ordföranden för dagen och sedan ordföranden för vår kommission har anslagit icke bli utan genklang. Vi lova att efter vår hemkomst från Stockholm med nytt allvar kämpa för att vår Herre Jesus Kristus skall vara herre även för arbetsgivarne och arbetstagarne, men framför allt herre för sin kyrka och allra mest allas vår Herre, min Herre.»

Klockan två fortsattes diskussionen av Father Tribe från Kelham, kyrkoherde Kirk från London och redaktör Rinman, Stockholm.

Sedan upptogs första underavdelningen till särskild behandling.

5. Den kristna kärleksverksamheten och det sociala problemet.

Här framlägger kommissionen en synpunkt, som är i viss mån ny. Kärleksverksamheten är lika gammal som kyrkan själv och åtminstone i teorien i alla samfund nödvändigt knuten till en levande kristendom. Den moderna industrialismen har väckt uppmärksamhet icke blott hos nationalekonomer och hos arbetarrörelsen, utan även hos kristna tänkare och församlingstjänare. Man har sett orättfärdighet och upprörts däröver och frågat, vad kyrkan kan och bör tänka och göra. Detta var ju en huvuduppgift för Stockholmsmötet.

Men barmhärtighetens utövning och den kristna rättfärdighetens tillämpning i det sociala livet hava gått var sin väg. Det har varit nödvändigt. Ingenting är mer sårande än sammanblandning av barmhärtighet och enkel rättvisa. Häftar icke skamfläcken vid Pilatus, därför att han ville nå målet med barmhärtighet, i stället för att helt enkelt skipa rättvisa? Onekligen har samma fel i stor utsträckning begåtts av kyrkan. Den som endast kräver rättvisa, blir förfördelad, om han avspisas med barmhärtighet. Hos de socialt vakna kristna torde denna åsikt nu hava slagit igenom.

Men ett sammanhang finnes. Den kristna barmhärtigheten kan icke i det enskilda utföra sin gärning utan att stöta på ekonomiska förhållanden, som äro sedligt ohållbara, orättvisa och ett hinder för hjälpen.

Det betecknar ett framsteg att man i Stockholm, såsom mig veterligt aldrig tillförne på något större kyrkligt möte, klargjort detta sammanhang.

Ingen kunde vara mera dogse att inleda detta ömtåliga och, såsom jag nyss antytt, i eminent mening moderna problem än licentiat Steinweg i centralledningen i Berlin för Die Innere Mission, vad vi kalla för Diakoni. I München åstadkoms år 1922 på hösten en sammanslutning av den evangeliska kärleksverksamhetens organ i Europa. Det sammanhang, varom här är fråga, har framför allt framförts och klargjorts av Samariterhemmets föreståndare, Otto Centerwall i Upsala, och licentiat Steinweg i Berlin.

Han erinrade om den finländske ärkebiskopens protest mot vårt möte, ett undantag från den regel att olikheterna i denna fråga nog äro mindre än man vid första ögonkastet kunde tro. Ingen bestrider kyrkans plikt till kärleksverksamhet och barmhärtighetens utövning. Hur olika begreppen om kyrkan än äro, står det fast, att såväl den enskilda församlingen som kyrkosamfunden måste vara ett icke blott i tro utan även i kärlek. Genom ordets förkunnelse uppmanas församlingens medlemmar till kärleksverksamhet. Utvecklingen i den evangeliska kristenheten visar hän mot en tredubbel tjänst, som trosgemenskapen behöver och anlitar, nämligen ledningens tjänst (biskopsämbetet), ordets tjänst (predikoämbetet) och kärlekens tjänst (diakonien).

Denna kärlekens tjänst eller diakoni gäller efter Jesu förebild och ord alla hjälpbehövande, sjuka, fallna, urspårade och hemlösa. Kärleksutövning åligger församlingen såväl som de enskilda och har i första hand att göra med enskilda nödlidande. Men vi föra icke kampen endast mot enskildas

nödtillstånd, utan även med nöd som drabbar hela grupper. Detta kärleksarbete låter oss blicka ned i den mänskliga syndens och skuldens mörka djup, och denna skuld består icke minst däri, att förhållanden fått uppkomma och befästa sig, i vilka människorna snava och falla, sjunka och gå under.

Från socialistiskt och proletariskt håll riktas mot vår kärleksverksamhet denna förebråelse: Vi vilja rättfärdighet; åstadkommas rättfärdiga förhållanden, så blir kärleksverksamheten icke längre nödvändig. »Vi hysa den övertygelsen, att så länge jorden står, kommer nöden icke att upphöra, lika litet som synden. Kristi ord förbliva alltid sanna: Fattiga haven I alltid hos eder. Men det är riktigt att barmhärtighetsverk mycket ofta icke vore nödvändiga, om det funnes mer rättfärdighet i våra förhållanden.» Den elementäraste plikten för den kristna kärleken är därför rättfärdighetens tillämpning.

»Å andra sidan göra vi ofta den erfarenheten, att allvarliga och välsinnade människor hysa sympati för den kristna kärleksverksamheten, men tillstänga sig för insikten att vi behöva en rättvisare gestaltning av samfundet. Gentemot båda dessa, proletärerna och de gynnade i samhället, måste vi göra gällande, att den kristna kärleken och barmhärtighetens utövning icke får undantränga insikten om den myckna orättfärdigheten i vårt tillstånd. Båda spela in i varandra. Våra ekonomiska och sociala förhållanden äro lika förgängliga som allt annat i världen. Men rättfärdigheten, som vi söka tillämpa, godheten, med vilken vi vilja genomtränga den, förbliver i evighet. Om vi giva mat åt en hungrig eller stå i den stora striden för social rättfärdighet, så gäller det i båda fallen vår själs frälsning och Guds rike.» —

I överläggningen yttrade sig först dansken dr. A. T. Jörgensen, kärleksverksamhetens hävdatecknare och själv en ivrig och vida bekant tjänare åt kärleksverksamheten, så-

väl i Danmarks huvudstad, där han står såsom ledare för den manliga diakonien, som i den kyrkliga hjälpverksamheten, vilken under och efter kriget sträckt sig över nationernas gränser och i Danmark utövats med målmedveten offervillighet.

6. Kyrkan och egendomen.

Den andra underavdelningen, om människan och egendomen, behandlades i ett aftonföredrag av pastor Elie Gounelle.

Han ställde kyrkan och de kristna till rätta. »Om vi lyssna till arbetarrörelsens män, höra vi dem säga: Kyrkan är en vän till kapitalet, ett kassaskåp åt egendomen, ett opium för folket. Vi kunna icke ens här i Stockholm undgå den beska anklagelsen från dem som påstå, att vi präster gärna äta middag hos rikt folk och icke desto mindre lika gärna predika för de fattiga. Det är lätt att med sådana elaka antydningar vinna mängdens applåder. Skämt av detta slag hindrar oss icke. Det är alltför lättvindigt, och sådana ord bevisa endast den en smula obetänksamma ovärldsligheten hos dem som tala på det viset. Vi finna mycket mer intresse i det argument, varmed en anarkist avbröt mig under ett socialt föredrag, som jag höll i cirkus i Lille. Han ropade: 'Den där guden som ni har, tänker han ge oss bröd?' Såsom kristna måste vi grundligt besvara detta rop, som, när allt kommer omkring, utgör en av bönepunkterna i Herrens bön.

»Kyrkans ställning till de ekonomiska problemen förefaller oss mer tragisk än någonsin. Ja, eländet är icke värre än i gamla tider, tvärtom, det allmänna välståndet har i hög grad ökats, men människor äro mer medvetna om sina rättigheter än förut. De känna starkare den brist på jämlikhet som kommer icke från naturen utan från samfundet.» »Den ateistiske socialisten är nemesis för en civilisation, som kallar

sig kristen, men snarast är mamonistisk. Därför blir den första fordran på oss att bekänna vår skuld härutinnan. Därnäst bör mötet söka ur evangeliet härleda så bestämda grundsatser och program som möjligt. Och därvid måste vi minnas, att det enligt Kristus icke är nog att avhålla sig från att skada andra, utan att vi måste söka göra dem positivt gott, lekamligen, moraliskt, estetiskt, andligt».

Talaren anbefallde den närvarande kapitalistiska ordningens förvandling till ett samarbete av kapital, ledning och arbete med rättvis andel i kontroll och lön för alla redliga medarbetare.

För arbetarrörelsen i dess helhet ville talaren öppet vidgå våra misstag och brister såsom kristna och hänvisa dem till arbetarens handbok framför andra, evangeliet. Kyrkan skall vara det andliga centrum, det hem där fattig och rik, arbetsgivare och arbetstagare, handens och hjärnans arbetare skola samlas för att bedja, sjunga, lyssna till Guds ord och genomföra den andliga gemenskap som är det första villkoret för den sociala ordningens förbättring.

7. Forskningsinstitutet.

Dagen därpå, fredagen den tjuguförsta, fortsattes ämnet efter morgonbön av ärkedjäknen MacMillan från Maidstone, tidigare ärkebiskopens sekreterare. Han återgav själv på franska och tyska huvudtankarna i sin betraktelse. Sedan förekom den tredje underavdelningen: om vad kristendomen har att säga ifråga om samarbetet i industrien.

Inledare var biskop Einar Billing. Han berättade bland annat en personlig erfarenhet.

»Ofta när jag talat med en affärsman, stor arbetsgivare eller arbetsledare om dessa och liknande frågor, har jag lämnat honom med en känsla av förödmjukelse. Jag tänkte, att jag som professor i etik skulle kunna säga honom hans plikt och finna fel hos honom. Men så snart sådana män börjat

berätta om sina praktiska svårigheter och sin erfarenhet och fråga mig hur jag skulle hava handlat under sådana omständigheter, så måste jag medgiva, att jag icke kunde giva något svar. Jag har ofta funnit, att de hade gjort mycket allvarligare försök att lösa de etiska frågorna, än jag inbillat mig, och jag måste medgiva att jag förenklade sakerna alltför mycket och att problem, som jag betraktat såsom mycket enkla, i själva verket bestodo av en hel mängd tekniska spörsmål. Den man, med vilken jag brukade diskutera dylika ting, hade, liksom jag, känt dualismen mycket smärtsam mellan den etiska och den tekniska ståndpunkten. I stället för att debattera skilda ståndpunkter började vi då försöka intränga djupare i själva problemet, och då måste vi ännu klarare inse hur omöjligt det är att fastslå en färdig lösning för detta så komplicerade ekonomiska, sociala problem. Mycket, som jag förut ansett vara en självklar etisk fordran, visade sig nu helt enkelt vara en utopi. Men de etiska krav, som bevisat sin sanna etiska halt, konvergerade så småningom i riktning mot de tekniska krav, vilka verkligen voro sådana och icke dolda själviska intressen. Det slutliga idealet trädde kanske ännu längre bort i fjärran. Men vägen mot målet, vilken vi måste tåligt vandra steg för steg, blev oss klarare än förut, och till sist kunde vi komma överens om de närmaste stegen.»

Detta öppna erkännande av problemets komplicerade beskaffenhet och den erfarenhet och grundliga eftertanke, som talade därur, kunde icke förfela sitt intryck på dem, för vilka denna fråga icke endast var ett tillfälle till förkunnelse av höga grundsatser, utan en angelägenhet att verkligen åstadkomma något till förbättring av den olidliga industriella kampen. En kritiker av de nationalekonomiska frågornas behandling på Stockholmskonferensen, professor Ernst Cahn, själv nationalekonom och socialpolitiker, har i en varmt uppskattande uppsats om mötet förebrått talarna

i denna fråga, att de icke gått in på det socialetiska problemets utomordentligt invecklade beskaffenhet. Men han gör ett undantag, eller kanske två. Sir Murray Hyslop i England var såsom stor arbetsgivare mer insatt i svårigheterna än de som teoretiskt sysslat med problemet. Men bland dessa senare undantager han uttryckligen biskop Einar Billing och betecknar honom därför såsom »den som komma skall» med

Ärkedjäknen MacMillan, Canterbury.

Pastor Primarius Nils Widner.

en mer grundlig och insiktsfull behandling från kyrkans sida av detta brännande ämne.

Hur skall man här komma från allmänna grundsatser till en klar insikt i vad kristendomen kan och bör fordra och uträtta? I sin promemoria hade Billing sagt:

»Vid varje försök att bringa den kristna uppfattningen i här avhandlade frågor till ett klart och enande uttryck framträda på nytt de svårigheter, som vidlåda denna uppgift, så snart det gäller att ur de allmänna etiska grundsatserna draga konsekvenserna i fråga om de konkreta sociala och ekonomiska problemen. Till stor del är väl detta bero-

ende på det moderna sociala och ekonomiska livets utomordentligt komplicerade art. Men till ej ringa del sammanhänger det helt visst också med den alltför ringa kontakt, som vid det vetenskapliga arbetet på dessa problem bestått mellan representanterna för de olika synpunkter — etiska, nationalekonomiska, sociologiska — som här måste komma i betraktande. Med hänsyn härtill synes det böra tagas i övervägande, huruvida icke den ekumenisk-kyrkliga kongressen kunde vidtaga någon praktisk åtgärd för befrämjande av en ökad sådan kontakt, exempelvis genom att taga initiativet till upprättande av ett internationellt forskningsinstitut, där representanter för olika här ifrågakommande vetenskapsgrenar kunde mötas i samarbete för lösande av gemensamma uppgifter.»

Den svenska delegationen hade såsom sådan understött det förslag, som han utan kännedom om liknande önskemål från Gounelle, tyskar och amerikaner förordat.

Den svenska delegationen beslöt vid sitt sammanträde den 12 maj 1925 i Stockholm att föreslå kongressen stiftandet av ett gemensamt *internationellt forskningsinstitut* för att i gemensamt arbete för vetenskaplig utredning av de etisk-sociala problem, som kongressens program omfattar, sammanföra representanter för de olika vetenskapsgrenar — etiska, sociologiska och nationalekonomiska — som beröras av dessa problem.

I sin inledning definierade E. Billing på fredag förmiddag institutets uppgift i tre punkter.

Den första uppgiften skall vara en lugn, grundlig undersökning, som endast begär att se tingen sådana de verkligen äro. Om vi taga en så förfärande fråga som problemet om arbetslösheten, skulle undersökningen i någon mån ledas av önskan att finna utvägar att förekomma eller åtminstone att mildra de förskräckliga sedliga olyckor som nu göra sig gällande. Men just därför är det desto mer viktigt att icke

förenkla problemet eller dölja för sig någon av de förefintliga svårigheterna.

Institutet skulle vidare bli en upplysningsbyrå för alla de organisationer som arbeta för mänsklighetens sociala och sedliga välfärd — ett ämbetsverk där de kunde få upplysningar och anvisningar huru de skulle leda sina företag. Om en församling ville börja en social verksamhet, men inte visste hur den skulle bära sig åt, frågar den: hur har man gjort på andra håll och vad har man åstadkommit med olika metoder? Alla dylika frågor kunna riktas till institutet och få ett sakkunnigt och sant svar. Ehuru institutet huvudsakligen skulle befatta sig med undersökningar, skulle det också anordna instruktionskurser, likaväl som det med nödvändighet måste bli medelpunkt för konferenser och föredrag etc. Särskilt gagneligt måste det bli för ett möjligen inträffande nytt ekumeniskt möte. Det skulle i stor utsträckning kunna ersätta de många förberedande kommissioner som denna gång ofta hava varit bra nog improviserade.

»En sak vill jag mycket starkt betona, och det är min sista och tredje punkt, nämligen institutets vetenskapliga karaktär. I svenska delegationen uppstod någon opposition på denna punkt. Några voro rädda för att institutet skulle bli för opraktiskt. Jag har redan besvarat den invändningen. Jag kan här endast upprepa mitt svar: Just för att göra det praktiskt, är det nödvändigt att varje misstanke om att dess arbete icke skulle vara alldeles objektivt och fördomsfritt, blir avlägsnad, och ehuru det stundom knappast kan sägas om vetenskapen att den arbetar utan fördomar, så innebär kravet på institutets vetenskapliga karaktär den största möjliga arbetsaktivitet, särskilt som representanter för olika forskningsgrenar skulle samarbeta och på visst sätt kontrollera varandra, och om upprätthållandet av detta krav är nödvändigt från en yttre synpunkt, så är det detta ännu mycket mer, om vi se på det gagn vi vänta från institutet. Vad vi

behöva för att komma fram på denna väg är, jämte god vilja och tro på de kristna tankarnas verkliga och erövrande makt, god, solid sakkunskap.»

I diskussionen togo två i eminent mening sakkunniga personer först till orda. Den kände amerikanske prästen och kristligt sociale ledaren W. M. Tippy behandlade samarbetet i industrien inom samma folk, och Miss Constance Smith, sedan många år verksam i praktiska undersökningar ifråga om nationalekonomiska och folkliga spörsmål och tillärnad medlem i MacDonalds ministär, talade om industriellt samarbete över nationernas gränser. Hon har sedan dess i The Contemporary Review skrivit en av de mest tänkvärda och briljanta uppsatser om mötet som kommit under mina ögon.

Samtalet fortsattes av Natanael Beskow, pastor Mumm från Tyskland, Sir Murray Hyslop från England, vilken talade ur en rik erfarenhet, biskop Stanescu från Bulgarien, intresseväckande såsom inlägg från den ortodoxa kristenhetens håll, och Baltrusch, fackföreningssekreterare från Berlin.

Den särskilda frågan om barns användande i industrien inleddes av en präst från ett industriland, särskilt verksam i stor utsträckning bland industriarbetare, M. Busé från Belgien. Diskussionen blev så allsidig som kortheten medgav. Det framgår om jag nämner namnen på deltagarna: Dr. von Bodelschwingh, son till den store grundaren av Bethel vid Bielefeld, ledare för det största kärleksverk som finnes samlat på ett ställe inom den kristna kyrkan. Fröken Kerstin Hesselgren har erfarenhet som få och en mycket maktpåliggande ämbetsplikt i detta ärende samt en röst i riksdagen. Fru Anna Garlin Spencer från New York talade om amerikanska förhållanden. Biskopen i Växjö redogjorde för den svenska lagstiftningen. Detta var ganska nödvän-

digt. Ty den sociala lagstiftningen är himmelsvitt olika om man går till Österns vid Mötet företrädda länder, vidare till Syd-Amerika och Syd-Europa, samt till det övriga Europa, där Nordens länder, Schweiz och Holland jämte Tyskland intaga en särställning. Biskop Lindberg påvisade hurusom den svenska lagen till skydd för minderåriga av 1912 och 1918 går längre än den konvention som åstadkoms på den internationella konferensen i Washington år 1919.

Pastor Herz från Leipzig, som sedan tog till orda, är generalsekreterare för den evangelisk-sociala kongressen.

Frågan om arbetslösheten inleddes av arbetaresekreteraren Springer och utreddes vidare av pastor Ruppeldt från Checkoslovakien, Siebenbürgens ortodoxe metropolit ärkebiskopen av Sibiu Nicolae Balan, riksdagsmannen numera kyrkoherden Harald Hallén och domprosten Ede. Arbetsdagen avslutades med bön av pastor Wilfred Monod.

8. **Efterskörd.**

Biskopen i Winchester citerar i The Review of the Churches en politiker i Förenta Staterna: »Jag ser dagligen att sextio millioner människors petitioner, böner, protester och hänvändelser icke äro lika starka, då det gäller att bestämma lagstiftningen, som inverkan och ansträngning från chefen för ett enda ekonomiskt företag med femtio millioner dollar bakom sig.» Så oundkomlig är frågan om Gud och mamon.

Den kristet sociala rörelsen karakteriseras av E. Gounelle såsom stark hos anglosaxerna, mest framstående och sammanhängande i Copec-rörelsen i England, praktisk och kanske mer välment än djup efter Rauschenbusch i Amerikas kyrkosamfund, mer reflekterande och mer smärtsam i Tyskland och Frankrike på grund av våra prövningar i Europa och på grund av den nya vikt som problemen nu erhållit.

En lika oväntad som belysande kommentar till Adolf von Harnacks i andra kapitlet återgivna hälsning utgöres av mo-

numentalverket *Der Protestantismus der Gegenwart,* unter Mitwirkung führender Persönlichkeiten des kirchlichen und theologisch-wissenschaftlichen Lebens herausgegeben von Stadtpfarrer Dr. Theol. G. Schenkel (Stuttgart, Verlag Friedr. Bohnenberger, 1926). Ty dess olika kapitel, till det mesta härrörande från eminent sakkunniga skribenter, utmynna i det Ekumeniska Mötet och dess Budskap.

Det är också fallet med generalsekreteraren Johannes Herz' avhandling om protestantismen och den sociala frågan: Till sist anföras hithörande paragrafer ur Budskapet, och en hänvisning sker till det mångfaldiga och värdefulla material som Stockholmsmötets förberedelser och förhandlingar frambragt. Det av biskop Billing föreslagna sociala forskningsinstitutet omnämnes. »Om det kan förverkligas, måste det få den allra största betydelse för den evangeliska kristenhetens ställning till den sociala frågan.»

»Blotta faktum att dessa förhandlingar hållits, och att dessa uttalanden gjorts, är av oerhörd betydelse för det religiösa kyrkliga livets framtid. Mötet predikade med övertygande kraft: Kyrkan driver socialt arbete. Det som förr i den officiella kyrkligheten gällde som villfarelse, som ickekyrkligt arbete, som fribyteri, det har nu förvandlats därhän, att de kretsar, som avvisa kyrkans sociala ansvar, betraktas såsom kättare.»

Om man uppställer frågan, om Stockholmsmötet faktiskt ändrat det sociala läget i världen, så är denna fråga för tidigt väckt. Dock tvivlar professor Siegmund-Schultze för sin del icke på »att en sådan verkan snart skall göra sig gällande, helt enkelt därför, att ett stärkande av den sociala ansvarskänslan och det evangelisk-sociala arbetets kraftkänsla kommer att visa sig i många länder». (Die Eiche.)

Efter Stockholmsmötet har biskop Theodor Woods i Winchester sammanställt föredrag och uppsatser i denna fråga under titeln »Great tasks and great inspirations». Bör-

jan bildas av hans predikan i Storkyrkan. I boken åberopas flera gånger Stockholmsmötet och dess budskap. På Maurice's och Ch. Kingsley's tid förfasade man sig på kyrkligt håll över att dessa män och deras själsfränder påyrkade social förbättring och lagstiftning i evangeliets namn. Biskop Woods visar huru fri Kingsley var från någon övertro på lagstiftning. Han citerar ett tal av Kingsley till arbetarna, där han förehåller dem ett värre slaveri än industriens, slaveriet under dryckenskap och spelpassion, smicker och lätt uppväckt tanklös ilska. Men tag ett socialt elände, som nu blivit avskaffat, till exempel det offerväsen som gjorde arbetarklassens barn till snart utslitna maskiner, vilket på sin tid av mycket hyggliga kristna människor betraktades som en oundviklig nödvändighet, tillhörande Guds världsordning, och fråga en av dem som nu i kristendomens och kyrkans namn oroas av evangeliets sociala tillämpning, så lär han icke kunna förneka att dylika förhållanden på sin tid voro en skamfläck för kristendomen och att det var ett kristet, likaväl som ett mänskligt behov att avskaffa dem.

Biskop Woods varnar därför för att göra kristendomen till monopol för någon viss politisk grupp. Han skriver om Storbritannien: »Vi böra verkligen vara tacksamma att det bland socialisterna finnes åtminstone lika många kristna som hos något annat parti».

Vi började detta kapitel med en lutheran. Vi sluta det med en annan lutheran. Theodor Kaftan skriver: »Att kyrkan till största delen förlorat arbetarvärlden, är väsentligen hennes egen skuld. Har hon icke sett att med maskinernas uppdykande en ny gestaltning av livsvillkoren kommit till stånd? Har hon sovit? Men har hon sett detta och nöden som kommit därav, men icke tagit den på allvar, så smakar det starkt av: Skall jag taga vara på min broder?»

Kaftan gillar högeligen biskop Billings förslag om ett ve-

tenskapligt-socialt institut, bildat av etiker, nationalekonomer och det praktiska livets män. »När resultatet skall omsättas i verkligheten, då är stunden kommen, i vilken vi lutheraner kunna lära och skola och vilja lära av våra anglosaxiska bröder i England och Amerika utan brott mot gudsrikets övervärldslighet.»

Sommaren 1926 kom provet.

Biskopen av Lichfield — närvarande i Constanz 1914 och ett av engelska kyrkans ombud till Ekumeniska mötet — tog såsom ordförande för Förbundet för social gemenskap initiativet till biskoparnas förlikningsförslag juli 1926 i kolstrejken, sedan ärkebiskopen av Canterbury varit verksam för generalstrejkens biläggande. I »biskoparnas förslag» deltogo bland nonkonformisterna Garvie och Gillie. Winchester och Manchester hava insatt sin kraft. En av biskoparna skrev: »Det skulle vara ovärdigt vårt stora möte i Stockholm, om vi icke vidtagit avgjorda mått och steg för att få slut på denna mycket bedrövliga strejk».

Från åtskilliga håll i kyrka och stat har medlingen skarpt klandrats. Inte ens den genialiteten har uteblivit, att dessa män vänta sig stor belöning, när arbetarna komma till makten. Slugheten bedrar visheten. På kastkänslans förblindelse finnes ingen gräns.

Till årsminnet av Stockholmsmötet har Fortsättningsnämndens europeiske generalsekreterare Adolf Keller skrivit om mänsklighetens sociala förnyelse genom kristendomen. Åberopande Wicherns väckelse till »den räddande kärlekens ande» och Martin Luthers kallelselära ser han utgångspunkten i upptäckten av vad Guds herravälde innebär.

Den egoistiska fromheten som icke frågar efter sin nästa är icke längre möjlig. Coleridge beskrev den: »Jag räknar mig till den heliga, allena saliggörande och ofelbara kyrkan, vilkens enda medlem jag själv är».

I Stockholm blev frågan för kristenheten fullt allvar: Vad synes eder om Guds rike? Lika klart som det står för en biskop Gore, en Kaftan, en Troeltsch, att kyrkan icke har något särskilt politiskt eller ekonomiskt program, lika uppenbart blir det att dessa ting ej kunna få gå sin väg utanför kristet inflytande. Det Allmänna Kyrkliga Mötet i Tyskland i Bethel 1924, Amerikas Federal Council, fransmännens och schweizarnas kyrkligt sociala strävanden bevisa det. »Stockholm är det sammanfattande uttrycket för detta nya tidsläge».

Den första uppgiften är rent religiös. »Kyrkan skall knappast åstadkomma den sociala förnyelsen, men väl vilja den, bedja för den, inspirera den ... genom ordet, föredömet, själavården, läran, tjänsten, offret, det ställföreträdande lidandet» (Elie Gounelle).

Oundgänglig är grundlig insikt. Därför kan det socialvetenskapliga institut som Stockholmsmötet beslöt få den största betydelse. »Det kan bli den egentliga kristna högskolan för en djupare uppfattad och vidare utsträckt kristen diakoni».

Uppenbarligen hava de kristna grupperna här att lära av varandra. »Kanske skall den tyska teologien åter utöva ett starkare inflytande på den engelska och amerikanska världen, den sociala, mer aktiva kalvinismen på den kvietistiska lutherdomen och den sistnämnda kan ge åt den förra något av sin andliga erfarenhet. Den anglikanska kyrkan får kanske befrukta vår liturgi. Kväkarna befria oss från något av kyrklighetens börda, den engelska religiöst levande arbetarvärlden påverka den kontinentala arbetarrörelsen.

Subjekt för denna verksamhet är först den kristna församlingen, vidare fria organisationer, men för det tredje även kyrkosamfundet såsom sådant. Skall kyrkan förvärldsligas, om hon befattar sig med dessa världsliga angelägenheter? I Stockholm och annorstädes riktas blicken på det enda nödvändiga, men ingen kan älska Gud som han icke ser, utan att bevisa sin kärlek mot sin broder som han ser.

25—26290. *N. Söderblom.*

NIONDE KAPITLET.

Kallet, hemmet, ungdomen, fritid, nöjen.

Kyrkans ställning till en rad samfundsetiska spörsmål sammanfattas i Budskapets punkt. VII.

»Inom den sociala etikens område hava frågorna om bostadsnöd, arbetslöshet, osedlighet, dryckenskapen och dess följder samt brott och brottslighet behandlats av mötet. Vi hava härvidlag letts till den övertygelsen, att dessa problem äro så svåra, att de icke kunna lösas endast genom enskildas ansträngningar. Samhället måste taga ansvar för dem och, så långt det kräves för det allmänna bästa, utöva kontroll över individens handlande. Vi hava även sysselsatt oss med de inträngande spörsmål, som en högre uppskattning av personligheten medför med hänsyn till uppfostran, hemliv och kallelse. Dylika frågor gälla även kvinnan, barnet och arbetaren. Kyrkan har icke att hävda den enskildes rätt i och för sig, utan den sedliga personlighetens rätt, enär hela mänsklighetens rikedom ökas genom varje enskild själs fulla utveckling.»

1. Schoell.

Efter morgonandakt av Peter Ainslie, den älsklige »lärjungen» från Baltimore, som varit med i försoningsverket från begynnelsen, var på lördagen den tjuguandra augusti in-

ledningen anförtrodd åt en föga prelatensisk prelat, fylld av schwabiskt gemyt, tysk grundlighet och evangelisk hjärtevärme, generalsuperintendenten, det vill säga ärkebiskopen av Reutlingen, prelat dr. Schoell.

Den kommission han ledde hade efter goda förarbeten i tyska delegationen och de brittiska och amerikanska kommissionerna lyckats åvägabringa en viss enhetlighet i de mångfaldiga spörsmål, som voro den anförtrodda.

I sin inledning angav prelat Schoell bland annat de svårigheter, som den moderna industrialismen bereder för det evangeliska begreppet om kallet: »Arbetet har för otaliga människor blivit en glädjelös sysselsättning. Klandret drabbar delvis den form, som det moderna arbetet har med dess tvång och dess ytterliga arbetsfördelning. Men det verkliga felet består i att en etisk uppfattning av arbetet saknas. Arbetet har blivit en själlös vara, som kan säljas och köpas. Arbetet är en affär, icke en kallelse, ett sätt att förtjäna pengar, icke en tjänst eller en livsform. Inför dessa fakta har det den yttersta vikt, att den kristliga uppfattningen av kallet upplivas. Vi förstå väl de svårigheter som många hava i sitt försök att betrakta arbetet såsom en kallelse och en gudstjänst.» Men kyrkan kan icke övergiva sin övertygelse härvidlag. Även inför nutidens sociala och etiska problem måste kallelsetanken, nödvändigtvis modifierad och gjord rikare och djupare, bibehålla sin uppgift.

Schoell lade även fingret på dubbelmoralen, som spökar i det sociala problemet, likaväl som när vi komma till nästa stora fråga, kyrkans plikt med hänsyn till statslivet och staternas samliv. Han fördömer dubbelmoralen som har en regel för kyrkan och en annan för affärslivet. Han förstår svårigheterna. Vi skola se, att den dubbla moralen har ingalunda föraktliga förfäktare. Men, såsom Schoell säger, kyrkan kan aldrig upphöra att yrka, att det sociala lika väl som det politiska livet föres in under Guds Andes inflytelse.

2. Kallet.

Problemet om kallet blev ej föremål för diskussion utan var anförtrott åt två vederhäftiga lutheraner, som på eftermiddagen samma lördag i Blasieholmskyrkan höllo var sitt föredrag.

Teol. dr. Paavo Virkkunen, finska lantdagens vice talman, gjorde gällande, att en kristlig kallelsegärning i våra dagar icke kan förverkligas efter något på förhand uppgjort program:

»Den noggrannaste kunskap om den utveckling, under vilken den kristliga kallelseidén i den nya tidens kyrkohistoria klarnat, garanterar ännu icke fullföljandet av den kristliga kallelsegärningen med sådan framgång, att densamma blir till välsignelse för nutidens liv. Tvärtom uppställer den kristliga kallelsegärningen för vår tids människor, vilka såsom kristna vilja göra sitt inlägg för kristianiseringen av människolivet och det mänskliga samhället, problem, vilkas lösning först giver klarhet över den kristliga kallelsegärningens nutida uppgifter och deras möjligheter att förverkligas.»

Kallelsegärningen innebär, att livsuppgiften uppfattas såsom Guds gåva:

»Gud skänker åt den kristne ett orubbligt livsskydd för varje dag, i alla livsskickelser, i med- och motgång. Man måste först ha erfarit, såsom mången vår tids människa fått erfara, att livet, då Gud bortjagats därifrån, skakar i alla dess grundvalar, är fridlöst och ständigt under fruktan, brytes såsom en gren i stormen, driver såsom ett spån på vågorna, för att man i fullt mått skall kunna göra den motsatta erfarenheten: att ett levande gudsförhållande, då det skänkes åt människan, ger ro åt hennes hjärta och trygghet åt hennes liv.»

Därmed upprättas en verklig jämlikhet:

»Se blott på en människa», säger Luther, »som tror på Kristus och är gudfruktig, och fråga icke därefter, om hon är skräddare eller skomakare, bonde eller borgare, friboren

eller av låg härkomst. Då hon tror på Kristus och tjänar nästan, är hon ett levande helgon och håller sig till det största budet samt utför den största och bästa gärningen.»

En dylik samling och inställning av det egna livet i ett större sammanhang är ett behov för den nutida människan, som lider under splittringen och andelösheten.

Men »massor av människor binder det nutida livet vid ett arbete, där mekaniseringen av livet uti ett tröstlöst kretslopp är hotande. Den alltjämt stegrade fabriksdriften, som håller människan fången vid sig, men sällan låter henne känna glädje över ett helt arbetsresultat, storstädernas tröstlösa ödemarker, i vilka den största delen av deras invånare gå vilse, den nu för tiden till det yttersta utvecklade arbetsdelningen, som koncentrerar den enskilde arbetarens arbetsdel endast till förfärdigandet av någon ringa detalj från morgon till afton, från år till år i en dödande, maskinmässig takt — alla dessa nya former av arbetskultur hota att frånhända människan den innerlighet och andens värme, som den kristliga kallelsegärningens fullföljande även i små omständigheter är i behov av. Arbetaren råkar lätt i uppror mot sin gärning. Arbetets glädje minskas till ett minimum; tvärtom kan hennes arbete bliva till en likgiltig förrättning, kanske till en nödvändighet, under vilken hon motsträvigt, ofta även fientligt underkastar sig. I principiellt bättre läge stå ingalunda de, som uppfatta såsom enda ändamål med sitt arbete hopande av penningar. Deras ställning till arbetet är endast en yttre, tvångs- och maskinmässig.»

Men kallelseidén skall därför icke läggas på hyllan, utan har en större uppgift att fylla än någonsin.

Hur mekaniskt och ointressant mycket arbete än må te sig, så behåller den kristne, även om han sköter en maskin, sin själ, sin personlighet och lever i den andliga sfären. Det är knappast rådligt att överhövan nedsätta och ringakta ett

dylikt arbete, så länge det ingår i en berättigad produktion. Men det gäller framför allt att icke betrakta arbetaren själv som en maskin, utan låta den levande Guden bli ärad i det mänskliga samfundslivet genom kärleken och tjänandets ande i förhållandet mellan människor.

Den som skriver dessa rader, har för sin del sökt lösa problemet därigenom, att kallelsen uppfattas icke endast som ett yrkesarbete, vilket har den sedliga uppgiften dels att skaffa livsuppehälle åt en själv och ens närmaste, dels att giva sysselsättning, utan kallelsen växer fram ur alla de personliga förhållanden, tjänster och plikter som gruppera sig kring en människa från de mest innerliga förbindelser som hemmet och vänskapen och den kristna gemenskapen bringa å bane, till det mest mekaniska kroppsarbete.

Grundligt skildrades kallelseidéns historia, väsen och tilllämpning av professor Mahling från Berlin, som stöder sig på Karl Holls Lutherstudier. Kallets äldsta betydelse i Nya testamentet är att de kristna blivit kallade av Gud och till Gud. I medeltiden uppstår den egendomliga uppfattningen att munkar och präster ensamma innehava det egentliga kristna kallet. De andra stå på halva vägen. Mystiken tänkte högre om dem. Mäster Eckhart och Tauler och andra tala om den inre ställningen till Gud, som kan intagas även av den, som står i en jordisk uppgift. Denna tanke fullföljes av Luther, som år 1534 för första gången använde ordet kall (Beruf) i dess nya evangeliska betydelse.

Professor Mahling talar om hur de olika kallelserna och yrkena fördela sig i det moderna Tyskland och hur nödvändigt det är att de enskilda kallelsernas innehavare såsom grupper och klasser förstå och uppskatta varandra och bilda en enda gemensam familj av människor. Det finnes rent kulturvidriga kall, såsom ockrarens och dens som ockrar icke på medmänniskors pengar, utan även på deras kropps-

liga och andliga hälsa. Alla dylika kall måste undertryckas. Ty i kallets väsen ligger att tjäna medmänniskan. Kallet har till uppgift att skapa uppehälle åt den enskilde och relativ självständighet. Men det är på samma gång en kärlekstjänst. Friedrich Naumann påvisade en gång för bergsarbetarna, vilken tjänst de göra samhället med sitt hårda arbete. Värre är det att predika kallelsetrohet för kypare, som skola stå till tjänst då lättingar och nöjestrålar frossa, eller för typografer, som sätta dålig litteratur, eller för tjänare, som utföra en motbjudande syssla för att husbonden skall göra sig pengar därav. Således måste kallen i samhället rensas och ställas in under den gemensamma tjänstens och det verkliga gagnets synpunkt. Till kallet höra således också frågor om arbetstid, lön samt även om arbetets art och innehåll. Att klart se dessa problem är förutsättningen för och begynnelsen på deras lösning.

Han underströk det innerliga samband som i kristendomen till skillnad från andra religioner råder mellan religion och moral. Med allt erkännande av höga sedliga ideal och karaktärer, vilka sakna religiös övertygelse, betonar han, att en skilsmässa mellan moral och religion betyder att upplösa människosjälens inre enhet.

Men detta sammanhang betyder icke, att kristendomen är en polis för att övervaka sedlighetens efterlevnad. Utan den kristna moralen är osjälvisk, profetisk och social. Dess osjälviskhet grundar sig på läran om den gudomliga nåden, vilken i en underbar syntes förbinder kausalitet och frihet.

Dess profetiska karaktär består i att den är aktuell, icke inskränker sig till allmänna satser, utan har bestämda konkreta fordringar, som vi kunna utläsa ur Jesu liknelser och ord i deras tillämpning på ett särskilt konkret fall.

Men på samma gång som den kristna moralen tillämpas på aktuella fall, öppnar den ett stort perspektiv som överskrider mänsklighetens horisont. Fullkomligt förverkligas Kristi

bud endast genom Guds suveräna handlande, när hans herravälde inbryter.

För det tredje är den kristna moralen social i dubbel mening. Den sammanknyter oupplösligt vår gemenskap med Gud med vår gemenskap med bröderna, och den skapar ett samfund. Detta sker genom andens herravälde över köttet och därigenom att en tjänst, som göres åt Gud, måste ägnas åt människorna.

Utan tvivel har man i den kristna kyrkan stundom trott sig kunna ersätta offret och tjänsten med allmän syndabekännelse och vackra ord om kärleken.

Andens herravälde över köttet har heller icke hos de kristna varit tillräckligt stark för att fullt uppenbara skillnaden mellan dem som äro av världen och dem som känna en annan verklighet.

Vilja vi att vårt budskap till folken skall höras och tros, måste vi med vårt liv och våra handlingar bevisa, att den kristna moralen är en livets kraft, att den är osjälvisk och social.

3. Hem och bostad.

I bostadsfrågan yttrade sig rev. Will Reason. Icke i någon social fråga få vi glömma att det är med människor vi hava att göra. Med män och kvinnor som tänka, känna och handla, som le och gråta, och för vilka skönheten, sanningen och kärleken hava en hög mening och åstundas såväl hos människan själv som i omgivningen människan skapat åt sig. Man glömmer alltför lätt att de människor och människogrupper som äro föremål för vår omtanke och den sociala verksamheten hava alldeles samma mänskliga behov och längtan som vi.

Tre grundsatser fastslås. »Yrkena och storindustrien frambringa döda ting, under vilka man med brottslig lätthet

underordnar människolivet i följd av febern att producera så mycket som möjligt. Men det som hemmen frambringa är en levande produkt, gossar och flickor, som skola bli män och kvinnor. Vidare är det i fabrikerna och på arbetsmarknaden lätt att glömma målet för egendomen och arbetet och betrakta det blott som personlig vinst. Men i hemmet användes egendomen endast till gagn åt mänskliga varelser, även om bruket förfaller till missbruk, och under en sådan användning kunna livets rika och ädla egenskaper utveckla sig.»

Pastor Reason hävdar här en synpunkt, om vilken meningarna i den borgerliga och kyrkliga barnavården gå mycket isär. Han är följdriktig. »Ett hem måste vara mycket dåligt, för att det skall vara bättre att förstöra det än att uppehålla det. Vi mista tålamodet, då vi se vissa föräldrars dåraktighet, och vi frestas säga: Tag bort barnen från deras odugliga händer och anförtro dem åt ammor, läkare och erfarna pedagoger. Men det är ett faktum, att alla de, som mer grundligt arbetat för vårdslösade barns förbättring, säga, att man icke får spara någon ansträngning för att ställa dessa barn under det direkta inflytandet av ett hem. I faderskapet och moderskapet ligger något värdefullt, som varken vetenskapen eller duktigheten kan ersätta. Är hemmet verkligen alltför dåligt, inställer sig den andra lösningen, nämligen att sätta barnen och de unga i ett främmande hem. Först i sista hand bör man tillgripa en allmän gemensam inrättning.» Helst bör denna ikläda sig formen av ett hem, så att de ledande uppträda som far och mor.

Glöm icke att vad tidningarna berätta är de sämsta fallen. Skandal uppstår genom det värsta som förekommer. Men ingen talar om familjelivet, när det förlöper i harmoni eller bekymmersam, men dräglig och uppfostrande samverkan.

Vi påminnas om Geijers ord:

Var smärta har ett skri för sig,
Blott hälsan tiger still. —

Man är, yttrade Will Reason vidare, i våra dagar ivrig att använda synpunkten rättvisa och förtjänst, men glömmer att samlivet även kräver oegennytta och offervillighet. Livet i hemmet är en skola som vårt släkte mer än någonsin behöver, en övning i ömsesidigt givande och tagande utan egennyttans räkneexempel.

Talaren gick sedan in på den revolution, som vållats av att hemmen förr voro förvärvsarbetets verkstäder och medelpunkt, men nu för millioner och åter millioner i vår tid blivit den plats där man sover och på sin höjd äter. Den sociala mekanismen river med sig människor och hem. Sedan hemmet mistat mycket av sin tidigare ekonomiska betydelse, måste vi se och inskärpa att arbetet i hemmet ännu dock har en större även ekonomisk innebörd än man besinnar och dessutom är oersättligt för släktets fostran.

Hemmet behöver en bostad.

Fru Cadbury har ägnat bostadsfrågan mångåriga studier och även ingripande praktiska åtgärder. Hon skildrade storstädernas elände som förökats därigenom, att krigets förbannelse också visat sig i det nästan fullkomliga upphörandet av bostadsbygge. Hon skildrade de åtgärder man vidtagit i England och den förfärande inblick i problemet som den internationella arbetsbyråns utredning visar.

Man lyssnade sedan till överste de Witt-Guizot. Medelklassen behöver likaväl som kroppsarbetarna hjälp i bostadsfrågan. Goda bostäder underlätta kampen mot nöjesyran och lyxen.

En sund anda som härskar hos en sund familj i en sund bostad, där alla råkas och där var och en, föräldrar, barn, tjänare, har sin riktiga plats — det är glädjens, redlighetens, det fruktbringande arbetets och det andliga livets hemlighet. Det är en försäkring mot avund och hat. Pax huic domo. Frid i detta hus. Gud give att en dag kommer, då varje folk

är angeläget om att skriva samma ord på gränspelarna vid alla sina gränser!

»Kyrkans sedliga plikt är härvid klar. Hon måste sträva för att varje familj får sitt eget hem och bekämpa inneboendesystemet med alla dess vådor. Industrialismen och arbetslösheten ha sammanfört massor av människor i städerna och ytterligare förvärrat bostadsfrågan. Man får här också

Överste F. de Witt-Guizot, Paris.

Dr. Gillie, London.

räkna med många arbetares ingrodda vana och behov att bo mycket nära arbetsplatsen hellre än att ett stycke därifrån finna en sundare bostad.»

Talaren berättade om ansträngningarna att återuppbygga Nord-Frankrikes ödelagda provinser, där sjuhundratjugufem tusen hus förstördes genom kriget. Efter samvetsgrant utarbetade planer hava stora städer återuppbyggts, och man har sökt tillgodose trevnadens och hälsans krav.

Talaren uppmanade alla att i tanken besöka sina hemstäder och blygas över vår tid vid åsynen av så många ovärdiga människoboningar. Guds hus skall icke bli vad det bör

vara, förrän hundra tusentals dylika boningar blivit vad de böra vara. Det räcker icke med ord. Vi måste handla.

Dr. Margarethe Behm hälsades med bifall, då hon vände sig till kristna bröder och systrar från hela världen. Den bästa bostad är ingenting värd, om icke hustrun därinne sörjer för hemmet. »Jag arbetar sedan tjugufem år för hemarbeterskorna». De sköta sin syssla hemma för att samtidigt kunna sörja för make och barn. Barnadödligheten och ungdomens brottslighet är i hemarbeterskans familj vida mindre än i andra hem. Man klandrar hemarbetet. Men det har sitt värde och bör vidmakthållas, särskilt för hemmets skull. Därför behöva hemarbeterskorna organisation.

Canon Mac Culloch anser att kyrkan själv icke kan bygga hus, men måste väcka det offentliga samvetet. Viktiga exempel anfördes från Liverpool och andra engelska städer.

George Streiter, fackföreningsordförande i Berlin, ser i bostadsnöden en livsfråga för kyrkan. Prästen kan i sådana hem icke tala om Guds bud, ty dessa förhållanden stå i strid med Guds bud. Fader Bodelschwingh och många andra hava gjort sitt bästa för att bekämpa bostadsnöden. Kommer ett gemensamt institut till stånd för att samla, stärka och vägleda kyrkans pliktuppfyllelse i den sociala frågan, så bör bostadsnöden erhålla en viktig plats.

4. **Ungdomen.**

Ifråga om ungdomen lämnades inledningen åt Henri Louis Henriod, tillfällig generalsekreterare för den kristna studentrörelsen. »För att leva behöver kyrkan de unga. De unga behöva Gud. Men de flesta gå vid sidan om kyrkan, likgiltiga eller fientliga. För att vinna ungdomen behövs först samstämmighet mellan det som kyrkan lär och det som kyrkan gör.

Vidare måste kyrkan vara erövrande, aggressiv, full av

hänförelse för att kunna vinna de ungas förmåga av hänförelse och villighet att giva sig själva.

Vidare måste kyrkan hava plats för de ungas verksamhet. De äro icke nöjda med att endast mottaga. De behöva giva ut sig själva.

Bland kyrkans medel må nämnas den religiösa undervisningen. Okunnigheten i Bibeln är otrolig hos en hel del unga och även äldre i vår tid. Vidare bör prästen i församlingen samla ungdomen till aktivt medarbete i lokalförsamlingen. De kunna hjälpa till i söndagsskolan, vilket nu sker till och med inom den koptiska kyrkan i Egypten. I Kina hava de Kristliga Föreningarna av Unga Män icke utan framgång verkat för sociala förbättringar. I Sverige hava studenter företagit korståg med mottot: Sveriges folk ett Guds folk.

Dessutom behövas självständiga grupperingar, som kunna nå längre än kyrkan och vilka kyrkan bör se med glädje och understödja.

Talaren gav en rad av erfarenheter från dylika föreningars verksamhet i olika länder och världsdelar.

Vi få icke glömma att det är de unga, och särskilt de kristna studenterna, som öppnat vägen till broderligt umgänge mellan kyrkosamfund och konfessioner genom sina möten. Det är icke för mycket sagt att studentrörelsen och andra ungdomsgrupper berett vägen för detta vårt stora möte.

Talaren anbefallde också utbyte av studenter och särskilt teologie studerande mellan olika länder.

Många äro i vår tid förbryllade av lidandets och syndens tragiska verklighet. De äro trötta på den formalism och den vanställande ämbetsrutin som ännu gör sig gällande flerstädes i våra kyrkor. De unga behöva höra om Gud och hans uppenbarelse i Jesus Kristus. De behöva icke bud och formler, utan liv och en rikedom på liv. Famlande sträcka de sig dit, där de ana eller känna andligt liv.

En av den franska delegationens främste medlemmar, expeditionschefen Paul Fuzier, behandlade frågan som sig borde från området av sin egen erfarenhet: den franska ungdomen. Problemet ungdomen och kyrkan sysselsätter sedan årtionden Frankrikes ungdom som först på senare tid har kunnat besluta sig för ett positivt medarbete inom kyrkan.

De Kristliga Föreningarna av Unga Män hava sökt organisera avdelningar för gossar, som dock haft framgång endast när de utgjorts av scouter, éclaireurs. Gossarna och ynglingarna finna då på en gång en verksamhet, något som intresserar dem, och en sedlig fostran på klart religiös grund. Denna rörelse har i Frankrike begynt inom protestantismen.

Då gossar från romersk katolska familjer slöto sig till denna rörelse, uppstod nödvändigheten att icke urgera den kyrkliga karaktären, men väl behålla på programmet rörelsens religiösa och sedliga grundkaraktär.

Från kyrkligt håll erkännes redan den stora tjänst som dylika sammanslutningar av unga män och gossar börjat utöva inom kyrkan, icke minst i den formen, att ur deras led teologiska studenter och präster framgått, som hava ett manligt väsen och förstå ungdomen.

Kyrkans plikt är att visa förtroende och tillgivenhet (»trons lilla syster») och giva åt ungdomen intryck av att det här gäller verklighet, och att kyrkan äger denna sanna verklighet. Förtroende och samarbete, däri ligger hemligheten.

Dr. Stählin från Nürnberg, som är ordförande för de tyska ungdomsföreningarnas förbund, talade, såsom han sade, för en del av den tyska ungdomen. Han omtalade hurusom den tyska ungdomen är invärvd i kulturkrisen. Ungdomsrörelsen i Tyskland strävar att övervinna världens synd och nöd och erhålla en ny mening i livet. Den sysselsätter sig

med de yttre frågorna och således även med folkets öde. Gentemot denna ungdom har kyrkan först och främst plikten att taga den på allvar och att använda även det som icke uppvuxit på kyrkans mark till det inre livets förnyelse och till en ny uppfattning för evangeliet. Ungdomens motsättning mot allt skenväsen och dess strävan efter enhet i själens och andens liv kan bli kyrkan själv till värdefull hjälp. Dr. Stählin har i ett antal artiklar efter mötet ägnat detsamma intelligent kritik och uppfattning.

Därefter talade den ståtlige Londonpredikanten Gillie, presbyterian. Han ser hos ungdomen nu för tiden tre drag. Den är kritisk, den önskar verklighet och nöjer sig icke med ordasätt och moralkakor. Den vill se tillämpningen hos de äldre. Vidare begär ungdomen frihet. Vad som fordras är en öppen och uppriktig undervisning rörande livet, däri religionen innefattad. Vidare en noggrann åtskillnad mellan det som hör till vana och konvenans å ena sidan, och sedlighetens eviga grundsatser å andra sidan. För det tredje bör inskärpas att ansvar och underkastelse under höga krav äro enda vägen till verklig frihet. Under sådana förhållanden blir det en glädje, icke endast en plikt att föra det goda budskapet till de unga.

Gillie efterföljdes av vår landsman Karl Fries, som förblivit trogen den första kärleken, samt av den unge pastor Lauga i Paris, en bland hugenotternas framtidsmän.

Vad Henriod betygat, bekräftades med tyngden av ett helt hängivet livs erfarenhet av dr. Karl Fries, semitisk filolog med etiopiska språket till sitt särstudium, under många år sekreterare för Stockholms K. F. U. M., under ett kvarts sekel ordförande för den kristna studentrörelsen, som han 1895 var med om att stifta i Vadstena, under de senaste åren generalsekreterare för Världsförbundet för de kristliga föreningarna av unga män i Genève. Han erinrade om att dessa föreningar nu ägt bestånd i sjuttio år och att de från början

hyllat och tillämpat den läran att alla kristna äro ett i Frälsaren.

Den unge vältalige franske prästen G. Lauga underströk att den ekumeniska rörelsen bäres av ungdomen och att kyrkan måste avlägga räkenskap för ungdomen för det som ernåtts på detta vårt möte. Ungdomen måste veta att vi förstå dess strävan, och en särskild hälsning till ungdomen bör innefattas i budskapet.

Det i Birmingham i april 1924 hållna Copecmötet (Conference on Christian Politics, Economics and Citizenship) har en egen ungdomsgrupp, vars ledare E. P. D. Kelsey framhöll, att den religion, som skall hava något att säga till ungdomen, icke får vara endast ett bekvämt transportmedel från jorden till himmelen, utan måste hävda Guds herravälde. Livets fullhet måste förkroppsligas i religionen. Kyrkan måste fordra mer. Då kommer ungdomen efter. Ungdomen själv måste sluta sig tillsammans för att uträtta ett dugligt arbete i kyrkans tjänst.

Sekreteraren för Världsförbundet av de Kristliga Föreningarna av Unga Män, W. A. Visser t'Hooft, är holländare och lär hava varit Stockholmsmötets yngsta ombud. Han såg fram till en kristen sammanslutning av ungdom från alla världens länder och bad kyrkosamfunden räkna med denna viktiga faktor. Särskilt efterlyste han lämplig litteratur för att föra ungdomen in i de kristna lärorna och i den kristna församlingens liv.

5. Äktenskapet.

Inledningen till den ömtåliga frågan om könens inbördes förhållande var anförtrodd åt medlemmen av tyska riksdagen, fru Mueller-Otfried. Hon skildrade det tyska evangeliska kvinnoförbundets arbete på att fostra alla kvinnor

till fria sedliga personligheter. Könen skola leva icke endast i hygglig och harmonisk tävlan, utan de äro skapade för varandra. Kvinnans likvärdighet i äktenskapet gör henne icke blott till hushållerska, leksak eller prydnad, utan till medhjälperska, som i lärjungaskapet hos Frälsaren är mannens fulla jämlike och med honom kallad att uppbygga Guds rike.

Frågan behandlades även av fru von Tiling, vilken i lik-

Fru Paula Mueller-Otfried, Hannover.

Byråchefen Paul Fuzier, Paris.

het med andra tyska kvinnor, som togo verksam del i mötet, väckte berättigad uppmärksamhet. En av de franska delegerade kom en dag till mig och sade med en talande geste: »Dessa tyska kvinnor äro en företeelse som jag icke drömt om.» I samma fråga talade representanter från Amerika, England och Ungern.

Schoell hade i sin inledning vidrört problemet om barnbegränsningen. Kommissionen säger därom, att kyrkan nu som förr måste bringa till uttryck att till äktenskapets väsentliga bestämmelse hör barnen, och att rikedom på barn

skall betraktas som en särskild välsignelse. Kyrkan fördömer konkubinatet i äktenskapet likaväl som utanför äktenskapet. »Utom i undantagsfall och i förhållanden av intim beskaffenhet, över vilka kyrkan ej kan fälla ett omdöme, eftersom endast Gud i sin helighet är i stånd därtill, förklarar kyrkan dylika åtgärder osociala och okristliga».

Under debatten framställdes kritik av denna försiktiga och negativa formulering särskilt av en engelsman, rev. Norman B. Nash, som fann att kommissionens rapport använde ett alltför nedsättande uttryck om de äktenskap som genomföra födelsebegränsning. Han erhöll bifall från en hel del anglosaxiska medlemmar.

Sist i denna diskussion yttrade sig den australiske prästen James Mursell, som fordrade skydd för kvinnor gentemot sedligt och andligt undermåliga individer.

Även i pressen jämfördes Stockholmsmötets hållning med Copec, där man gick grundligare och närmare in på detta ytterst ömtåliga problem. Emellertid måste man, för att bedöma saken rätt, besinna, att situationen var en annan i Copec med dess engelsk-brittiska enhetlighet än i Stockholm, där jämte den rent etiska, personliga synpunkten även nationella olikheter möttes. Den franske patrioten och den franska staten se en huvuduppgift i folkmängdens ökning och hava därför en annan betraktelse av frågan än domprosten i S:t Paul's, som ser massorna och barnen kräla allt tätare omkring sig i Londons City.

Därtill kommer vanskligheten att i det sedliga livet undervisa om undantagen. Dem hitta människorna lätt på ändå. Abbén i Paris undervisar sina nattvardsbarn: »Kommer någon av eder i tjänst och er matmor ber er säga, att hon icke är hemma, så håll handen innanför förklädet och svara den besökande: 'Madame n'est pas là', det vill säga innanför förklädet.» En av mina församlingsbor hörde bokstavligen denna och liknande undervisning, när hon följde

sin skyddsling till nattvardsläsningen. Man behöver inte gå till Pascal eller fader Chiniquy eller det som citerades ur de kasuistiska läroböckerna, när skilsmässolagen dryftades i franska kammaren, för att förstå hur farligt det är att inskärpa undantag. Det sedliga livet lyder under en enda grundprincip, kärleken, och medger inga bokstavstyranner vid sidan av denne gudomlige härskare. I Copecrapporten hade den ömtåliga frågan om äktenskap och födelse behandlats med en skarp och allvarlig etisk omsorg och ingalunda ur opportunistiska grunder. Då den månghövdade och ur många skilda förutsättningar sammansatta församlingen i Stockholm icke kunde väntas vara lika förtrogen med detta problem i dess nutida tillspetsning, så var det nog riktigare att på sätt kommissionen gjorde lämna undantagen åt den enskildes omdöme och den individuella själavården och klargöra själva principen, hellre än att, låt vara med högljutt bifall från åtskilliga håll, proklamera lätt missförstådda och missbrukade satser.

6. Dryckenskapen.

På måndag morgon den tjugufjärde fortsattes efter morgonbön av ärkebiskopen av Nubien samtalet om en rad social-etiska brännande spörsmål.

I sista stund hade vid bestyrelsens sammanträde i Farnham i juni till det redan överlastade programmet fogats alkoholfrågan, som ju har sina egna kongresser och särskilt hos oss sedan mer än en generation kommit förbi det allmänna resonnemanget och universalmedicinens stadium fram till en ingående och detaljerad behandling. I kommissionen sutto förbudets och kontrollens anhängare och arbetade fredligt med varandra. Dock voro förbudets främste representanter lättare att komma till tals med än en gammal trohjärtad brittisk kyrkoman, som såg det egentliga problemet i att

rättfärdiga prästerskapets måttliga bruk av vin, och som inte kunde fås att inse, att det här gällde något vida svårare och allvarligare, nämligen ett socialt elände, som bringar förbannelse och förstörelse över otaliga hem och enskilda.

Utan att träda Strix' ära för nära, torde man kunna påstå, att den godmodiga eller makabra dryckeshumorns förlovade land är Skottland.

Enhet ernåddes utom i en punkt. Dr. McClymont, den skotska kyrkans förre moderator, och biskop Paissij från Bulgarien ville till utsagan om att evangeliet ej innehåller något absolut fördömande av vin och starka drycker såsom i sig själv syndiga, foga Jesu personliga hållning med hänsyn till vinet i umgänget och berättelsen om undret vid bröllopet i Kana. Denna passus kom — på goda grunder — inte med i underkommissionens rapport.

Efter en sammanträngd redogörelse för båda systemen konstaterades att bådas försvarare förklara, att de ernått goda resultat. Därefter föreslogs en resolution med fyra punkter. Först: Kyrkans första plikt är här som eljest människornas befrielse från syndens slaveri. För det andra kan den enskildes handlingssätt icke skiljas från samlivet i dess helhet. Kyrkan skall så eftertryckligt som möjligt inskärpa personlig måttlighet och nykterhet, men även lägga ökad vikt vid de fordringar och rättigheter som samfundet och det gemensamma hela äger, samt därav härleda förpliktelser för den kristne. För det tredje anbefalles grundligt studium av problemet i hela dess omfattning och upplysning särskilt för ungdomen. »Efter noggrant studium av olika metoder, som kommit till användning, kunna vi», heter det, »icke obetingat anbefalla det ena systemet eller det andra, utan måste räkna med olikheter i sed, tradition och allmänna villkor i olika länder. Kyrkan såsom sådan är icke förpliktad att söka driva staten till antagandet av den ena eller den andra lagen, men kyrkan kan icke vara

belåten med det nuvarande tillståndet, utan måste fortsätta allvarliga ansträngningar för förbättring. Därför bör kyrkan hos sina medlemmar inskärpa den kristne medborgarens ansvar att arbeta för sådan lagstiftning som synes mest verksam för stävjandet och förminskningen av dryckenskapens elände, i förvissning att en sådan lagstiftning, för att vara verksam, måste grunda sig på majoritetens övertygelse.» För det fjärde: »Vi erkänna varje medborgares rätt att arbeta för den metod som synes honom bäst, men vi anbefalla lydnad för och lojal tillämpning av den lagstiftning mot dryckenskapen som finnes», varvid man bör hava i minnet att varje system endast är ett medel för ändamålet.

Säkert skulle den amerikanska delegationen, åtminstone i dess majoritet, hava känt sig förhindrad att antaga någon resolution, som icke anbefallde förbudet. Emellertid beslöt konferensen en gång för alla på goda grunder att icke söka pressa fram resolutioner under ett kyrkomöte, vars omfattning och mångfald saknar like i historien. Behandlingen av detta och andra spörsmål återgavs i mötets Budskap, som blev dess sammanfattande beslut, varjämte viktiga åtgärder samfällt beslutades för det ekumeniska mötets fortsättning. Åt kyrkosamfunden anbefalldes att ägna noggrann uppmärksamhet åt alkoholfrågans behandling vid mötet.

Inledningen var anförtrodd åt den skotska kyrkans mångårige representant i Internationella Bestyrelsen, exmoderator J. A. McClymont, brittiska sektionens vice ordförande. Jesus har till skillnad från Johannes Döparen intagit en fri ställning i denna fråga. I vår tid är det elände alkoholen medför så stort, att vi, enligt mångas mening, böra offra den personliga friheten. Däremot säges ofta i Storbritannien att den personliga friheten måste hävdas. Men är icke kärleken en högre plikt? Vida lättare skulle vi kunna bedja tredje bönen i Fader Vår, om dryckenskapens faror avlägsnades.

Den amerikanske metodisten, biskop James Cannon, anförde en hel del siffror för att ådagalägga förbudets goda verkningar i Nord-Amerika.

Efter den amerikanske förbudsmannen lämnade professor Torsten Bohlin i Åbo en kritisk redogörelse för det svenska systemet. Han betonade att det ännu verkat alltför kort tid för att medgiva säkra slutsatser. Skälen för och emot det svenska systemet anfördes samvetsgrant.

Lord Salveson, en av Skottlands högst betrodde jurister, medgav åt samhället rätt att reglera sprithandeln, så länge lagen medgiver frihet till legitimt bruk. Detta sker däremot varken genom lokalt veto eller genom förbudslagstiftning. Ingen lagstiftning har rätt att föreskriva den vuxne hur han skall gestalta sitt liv, när han icke skadar sig själv och det samfund där han bor. Lagar måste åtnjuta människors förtroende och stödja sig på folkens moraliska sanktion. Han åberopade sig på att Luther, Knox och Calvin icke voro förbudsmän. Han åberopade alkoholens användning som läkemedel. Förenta Staterna hade år 1923 femtio gånger fler mördare än England. Lord Salveson fann också exemplet från Finland och Norge avskräckande. Åtskilliga ställen i talet framkallade stort bifall, skratt och motsägelse.

Kraftigt mothugg fick Lord Salvesons konsekventa hävdande av den kristna friheten av rev. Henry Carter, generalsekreterare för wesleyanernas sociala arbete i England. Han talade om kyrkans plikt och hänvisade på problemets allvar och omfattning, som under krigstiden och åren därefter mer än förr sysselsatt lagstiftningen även i de länder som eljest för litet befattat sig med dryckenskapens fara. Sedan tre år kämpa de som hava ekonomiskt intresse i alkoholförbrukningen en rasande kamp för att upphäva de restriktioner som lagstiftningen gjort. Såsom alkoholintressets motståndare står kyrkosamfundens nykterhetsnämnd, Tempe-

rance Council of the Christian Churches of England and Wales. Den år 1920 av parlamentet antagna lagen betraktas allmänt som en seger för denna nykterhetssträvan, som energiskt fortsätter sitt arbete, bland annat genom att i skolorna tillhandahålla undervisning om alkoholens faror. När den under kriget lagfästade inskränkningen av alkoholhandeln år nittonhundratjugufem trädde ur kraft, har som följd inställt sig minskning i arbetsförmågan, ökad dryckenskap bland kvinnorna och livligare arbete från alkoholproduktionen. Kyrkosamfunden måste fortsätta sitt verk särskilt bland ungdomen och söka åstadkomma lag om kontroll, söndagsskydd och lokalt veto. Anförandet hälsades med starkt bifall.

Med. professor J. Gonser från Berlin, känd nykterhetskämpe, betonade att alkoholfrågan icke är periferisk, utan griper djupt in i enskildes och kyrkans religiösa och sedliga liv. Ungdomen, familjen, söndagen, samhället hotas därav. Förbrytelser, prostitution, sjukdom, dödlighet ökas. Viktigt är att skaffa sig autentisk kännedom om dryckenskapens följder och väcka den offentliga meningen, så att avhållsamhet från alkohol betraktas såsom ett icke blott tillåtet, utan även gott föredöme, och så att lagstiftningen äntligen inskrider på allvar. Visserligen intager Tyskland den tjuguandra platsen bland världens alkoholförbrukande länder. »Men även hos oss kräves allvarligt arbete. Nykterhetsveckan i maj har verkat som en väckelse i vårt land.»

Nykterhetssakens mest kände förespråkare i Franska Schweiz, pastor H. Daulte från Lausanne, såg i alkoholen det första hindret för Guds rike. Hälften av de sociala frågorna skulle avhjälpas, om man kunde avskaffa dryckenskapen.

Rörelsen är en fosterländsk rörelse, ty det gäller folkets hälsa. Den är demokratisk, ty den skärper den enskildes ansvarskänsla. Nykterhetsrörelsen är internationell och

stärker folkens enhet. Vi böra akta oss för den slags frihet, som tillåter sig allt som ej är uttryckligen förbjudet. Kyrkan borde förbjuda alkoholbruket. Prästen bör föregå med gott exempel. Det romersk-katolska ordspråket bör besannas: »Folket tar sin tid från tornuret och sina oseder från prästen».

På eftermiddagen fortsattes diskussionen. Rev. John Mansie betecknade whiskyn som Skottlands olycka. Skottland är ännu icke moget för förbudet. Dryckenskapen har nära sammanhang med bostadsnöden. Här måste lagen hjälpa. Mansie underströk vikten av andra åtgärder än lagstiftning mot dryckenskapen, särskilt bättre bostäder och ställen där människor kunna träffas utan att dricka sprit.

Professor Wilfred Monod hotade kyrkan med att Koranen ställes framför Bibeln, om inte kyrkan tappert upptager striden mot alkoholen. Här gäller det liv eller död. Alkoholen förstör människans hjärta. Vill den evangeliska kristendomen vara en handlingens religion, måste den erkänna Blå Korset likaväl som Röda Korset. Talaren tackade Blå Korset för dess verksamhet, som är till gagn både för kropp och själ för den enskilde och för de små och stora samfunden.

Teologie licentiaten S. Sirenius, den kände sociale prästen och ledaren i Helsingfors, försvarade förbudet som har oerhörd betydelse, särskilt för kroppsarbetarnas ekonomi och odling. Människor som vilja samarbeta för sedliga ändamål, men eljest hava olika meningar, kunna förena sig i strävan för att tillämpa en dylik lag. Flertalet kvinnor torde godkänna endast en sådan lagstiftning som ger verklig säkerhet. »Det svenska systemet har icke löst problemet och vi ärna icke införa det i Finland.» Förbudet har däremot haft framgång. Smugglingen bekämpas nu verksamt. Kyrkan borde uppträda med all energi mot den otillåtna handeln och alla som taga del däri.

Biskop Brent tjänstgjorde tidigare under ett tjugutal år på Filippinerna och hade en svår kamp med opiumhandeln, vilken enligt hans ord beror på de västerländska folkens vinstbegär. Ombud från fyrtiotre folk hava nyligen hållit en konferens i Genève. Det första fördraget som åstadkoms var humbug. Det andra hade några goda punkter, men understöddes endast av ett fåtal regeringar. Vi få icke blunda för det faktum att de ostasiatiska folkens misstro till väsentlig grad beror på handeln med opium och andra narkotika.

Riksdagsmannen kyrkoherde Hallén yttrade: »I alkoholfrågan gäller det att komma från allmänna fraser till ett praktiskt resultat. Metoderna växla efter folkens växlande livsvillkor. Olikheter i tradition, seder, rättsbegrepp, social miljö, ja även i klimatet äro djupt ingripande. Sverige är som bekant intet förbudsland, dock lär ingen kunna påstå att huvudstadens befolkning eller någon del därav verkar som om den vore hemfallen åt dryckenskap.

Det svenska systemet med individuell kontroll och ransonering av sprit har naturligtvis sina uppenbara risker. Därtill räknas särskilt dryckessedens legalisering, som kan stärka densamma. Dock får man icke underskatta systemets uppenbara fördelar. I Amerika har man fört en beundransvärd kamp mot spritkapital, krog och alkohol. I Sverige behövs ingen sådan kamp, ty på grund av lagen kan ingen enskild skaffa sig vinst genom tillverkning av spirituosa. Ett bolag med monopol och av riksdagen bestämd maximivinst sörjer för import och alkoholtillverkning i riket. Ingen droppe alkohol får i detta land serveras för berusning. Lagen föreskriver noga de små och måttliga mängder, som få utskänkas, och detta blott vid måltider. Icke ens det svenska ölet får serveras utan förbindelse med en måltid.

Det kvantum spirituosa som får köpas hem varierar mellan två och fyra liter per månad. Naturligtvis kan detta

föranleda missbruk. Men utan tvivel har den allmänna folkopinionen vunnit på att man icke nu som förr kan köpa obegränsade kvantiteter. Kort sagt:

1. I Sverige finns det sedan många år icke mer någon krog eller 'saloon'.

2. Det finns ingen privat handel med spirituosa, intet privat kapital kan skaffa sig vinst av folkets förtäring av alkohol.

3. Ingen arbetare kan nu såsom förr på avlöningsdagen gå till en krog och där dricka upp pengarna som äro bestämda för hustru och barn. Förfaller han till dryckenskap, så sker det genom den alkohol som smugglas från Tyskland eller Estland, och härför kan det svenska systemet icke göras ansvarigt.

Efter kriget har antalet av dem, som bestraffats för onykterhet, avtagit med 60 % och alkoholförbrukningen med 50 %.

Kriminalstatistiken visar att antalet förbrytelser avtager. Nyligen diskuterades frågan att förvandla vissa fängelser, som blivit överflödiga, till hospital eller sjukhus.

I varje socken finns en nämnd som har att kontrollera medlemmarnas alkoholförbrukning. Jag är ordförande för en sådan. Varje år pröva vi listan på församlingsbornas inköp av spirituosa. Visar det sig att någon varit onykter, mister han rätten att köpa. Likaså om han misstänkes för att hava lämnat sitt kvantum åt andra. Det rikliga förrådet av spirituosa hos våra grannar i söder, men också hos grannfolken i öster och väster, i förening med vinningslystnad har till följd att vi alltjämt lida av svåra fall av dryckenskap. Genom internationell överenskommelse mot smuggleriet som ratificerats under de sista dagarna och genom mobilisering av opinionen mot de föraktliga smugglarna kan mycket vinnas.

Det svenska systemet söker alltså att individuellt fostra

medborgarna till nykterhet. Det är säkert inte sista ordet i frågan. Dock är jag övertygad att det är en väg, som flera folk under en ej avlägsen framtid kommer att beträda.

I längden kunna varken förbud eller restriktioner skydda ett folk mot dryckenskap. Det huvudsakliga skyddet ligger i att människornas sociala och kulturella livsstandard höjes, bättre bostäder, bättre existensvillkor, utbredd etisk upplysning och uppfostran och uppfattning av onykterheten såsom en skam, ett tecken på att man tillhör den andliga underklassen — ett sådant högre medvetande växer för varje dag. På den vägen segra vi säkrast.»

Ordföranden för dagen sökte sammanfatta diskussionen: »Utredningen från kommissionen om alkoholfrågan har en sällsynt egenskap. I sället för att bekämpa varandra anbefalla förbudsvänner och kontrollvänner en förenad energisk verksamhet från kyrkans sida gentemot dryckenskapens brutala elände.

Den som icke har sett hur dryckenskapen förstör individer, hem och samhällen, saknar den första betingelsen för att bedöma vad det härvidlag gäller.

Det finnes skilda metoder. De två huvudsakliga sätten för att genom lagskipning bekämpa alkoholmissbruket äro: 1) förbud, 2) kontroll. De länder som längst och utförligast prövat dessa två metoder äro Förenta Staterna och Sverige.

Förbudet i Förenta Staterna utgör, såvitt jag kan se, en heroisk akt av självförsvar mot en förfärande fiende, och har kommit till stånd efter en väl organiserad kamp under många år. Men för att uppfatta förbudet i Förenta Staterna måste vi se en påtaglig olikhet i tradition och vana som ofta lämnas ur räkningen, då förbudet diskuteras i gamla Europa. Jag var gäst vid en stor universitetsmiddag i New England för trettiofem år sedan. Ingen alkohol serverades, fastän det då icke var någon fråga om förbud, och jag gjorde samma

iakttagelse överallt i Nya England. Alkohol har aldrig ingått i samlivets former i de intellektuella och religiösa kretsarna i Nya England och i andra delar av Förenta Staterna. Detta beror icke endast på de första pilgrimsfäderna, utan också på den starka och stränga religiösa anden hos många av de pilgrimsfäder som senare invandrade, särdeles från Nordens länder. En sådan väsentlig skillnad ger skilda möjligheter åt förbudet i Förenta Staterna och i Europa.

Vidare bör märkas, att ett mycket stort område är nödvändigt eller åtminstone gynnsamt, när det gäller att göra förbudet effektivt. Förbudets öden äro i hög grad olika i olika delar av Förenta Staterna. Men ingen bör underskatta vad det innebär, att det finns i Förenta Staterna trakter, där den unga generationen växer upp utan nämnvärd känning med bruket av alkohol och utan att frestas av rusdrycker.

Den kommunala och individuella kontroll som tillämpas i Sverige misstolkas ofta i förbudsrörelsen utomlands av följande anledning. Krogsystemet, d. v. s. 1) fri konkurrens i tillverkning och försäljning av alkohol, som utgör ett utomordentligt stort privatekonomiskt intresse, och 2) frihet att köpa och konsumera rusdrycker, har i Förenta Staterna bekämpats i nära förbindelse med förbudskampanjen. Ställningen är densamma i vissa andra länder. Men i Sverige har den allvarliga frågan om krogarna behandlats för sig. Hembränningen och krogsystemet avskaffades hos oss för länge sedan. Privat tillverkning och försäljning av alkohol och frihet att köpa och konsumera sådan har efter ett beundransvärt frivilligt arbete av behjärtade män och kvinnor efterträtts av en noggrann kontroll, som gjort krogar i egentlig mening till en okänd sak för den nuvarande generationen i vårt land. Därtill har på sistone fogats individuell kontroll. En vän berättade om två sjömän, som för icke länge sedan hördes samtala om saken i en spårvagn i Stockholm. Den ene var utlänning och hade icke ord nog starka för att för-

döma detta svenska land, där det var så svårt att få sig en sup. Den andre, svensken, gjorde ett svagt försök att försvara sitt fosterland, som burit sig så illa åt mot hans nye vän. Han sade någonting om länder, som äro ännu värre, eftersom de ha förbud. Den andre skrattade överlägset och krossade den stackars svensken med svaret: »Förbud? Där kan du få hur mycket du vill, bara du vet vart du skall gå».

Naturligtvis kan varken kontrollsystemet eller förbudet göras ansvarigt för olaglig rusdryckshantering. Erfarenheten i vårt land tycks ge vid handen, att när det tillåtna kvantum av rusdrycker minskas så att man närmar sig förbudet för någon längre tid, så medför detta automatiskt ökning i den lagstridiga tillverkningen av alkohol. Slik tillverkning hade praktiskt taget blivit avskaffad för en generation sedan, när det stora krigets demoraliserande verkningar även medförde brott mot förbudet att tillverka alkohol på egen hand. Den olagliga tillverkningen tyckes nu åter igen hava åtminstone nedbragts till ett minimum. Men vi hava i dag i diskussionen hört vad man även eljest hör, nämligen klagomål från människor, som bo nära de omgivande förbudsländerna, över spriten som rinner in därifrån, särskilt då nätterna bli mörka och kontrollen därigenom försvåras.

Om man söker bedöma resultatet av den äldre kommunala kontrollen och av den nyare individuella kontrollen hos oss, är det naturligtvis svårt att draga allmänna slutsatser. I varje fall måste man räkna med den utomordentliga betydelsen av den frivilliga kamp mot alkoholmissbruket och alkoholbruket som efter tidigare strävan i samma riktning på fullt allvar begynte tidigt på åttiotalet. Denna strid för folkhälsan utfördes icke av de så kallade bildade, utan av den kroppsarbetande klassen på land och i stad. Genom sin beundransvärda sedliga ihållighet har den förvandlat allmänna opinionen i fråga om supsed och onykterhet och

desslikes radikalt ändrat våra gators och landsbygdens utseende. Ett resultat av lagen är påtagligt, nämligen minskningen av brott begångna under rusdryckernas inverkan och av brott i allmänhet i vårt land, vare sig denna minskning uppgår till 50 eller 60 eller 70 % under olika tidsperioder. Under diskussionen har påpekats att fängelser blivit tomma här i vårt land. Ett fullständigt studium av alkoholfrågan bör också verkställa noggrann och utförlig jämförelse mellan vårt land med dess kontroll och förbudsländerna i fråga om brottsligheten. Jag har icke tillfälle att kontrollera riktigheten av de siffror som nyligen meddelades i pressen, enligt vilka under det gångna året 1924 på ettusen innevånare 19 anhöllos för fylleri i Stockholm, 73 i Oslo och 94 i Hälsingfors. Måhända beror skillnaden till någon del på olika praxis hos polisen, och även andra faktorer torde böra tagas med i räkningen.

Vi hava hos oss i denna fråga övergått från allmänt resonnemang till detaljerad behandling. Varje tänkande medborgare här i vårt land har hört och tänkt mycket rörande fördelarna och olägenheterna i de olika metoderna för bekämpande av rusdryckernas skadliga verkningar. Det kan synas onödigt att här upprepa dem. Men när jag har att sammanfatta dagens samtal i frågan, må det tillåtas mig att säga ett par ord om vad som talar för och emot de två metoderna, ehuru det redan blivit delvis omnämnt.

Den stora förmånen med förbudet ligger däri, att bruket och missbruket av alkohol i sig självt dömes såsom ett ont på grund av de olycksaliga verkningar, som omåttligt bruk utövar på individerna och samfundet. Förbudet söker helt och hållet bevara och rädda svaga karaktärer från frestelsen till missbruk av alkohol genom att göra själva bruket omöjligt och fördöma rusdrycken såsom sådan.

I propagandan har förbudet ett utomordentligt företräde

däri, att det utgör en enkel och storslagen formel med en avgjordhet som icke kan förfela sin verkan.

Under storstrejken i Sverige 1909, då rusdrycker voro förbjudna av regeringen, skrev hustrun till en arbetare till mig: 'Vi ha under denna vecka haft mycket ont om mat. Men min man har inte kunnat få någon sprit. Därför ha vi föräldrar och barn levat som i ett paradis'.

Olägenheten med förbudet ligger i lagöverträdelsen. Den allmänna erfarenheten säger, att om en lag icke erkännes ens av den upplysta allmänna opinionen, så blir överträdelsen en slags sport. Det är ett farligt experiment att minska lagens myndighet. Pålitliga och allvarliga personer från förbudsländer hava berättat för mig, att måttliga och bildade män, som förut drucko vin vid högtidliga tillfällen i mycket begränsade kvantiteter, genom denna besynnerliga reaktion förts till att dagligen bruka brännvin och andra starka drycker som de förut knappast rörde vid. Naturligtvis kan ingen lag taga bort överträdelser och brott. Det finns överträdelser även av lagarna mot mord och rån och stöld. Men aposteln Paulus' ord om lagens förmåga att framlocka överträdelser äro sanna ännu i dag. När jag för ett par år sedan hade förmånen att besöka Förenta Staterna och ånyo efter trettiofem år åtnjuta den stora amerikanska gästfriheten, hade jag icke till ändamål att studera förbudet, hur ivriga vissa tidningsmän därute än voro att påstå det. För resten hade jag ingen tid övrig för studier, eftersom jag var, så långt mänskliga krafter förmår och litet mera, upptagen med föreläsningar, tal, predikningar och möten. Philadelphia var den enda stad där jag råkade se krogar öppna. Människor gingo fritt ut och in och drucko vad de ville. Det hände några gånger före en stor middag att en snäll herre av idel artighet kom och inbjöd mig till ett angränsande rum, där jag till min häpnad fann en myckenhet av spritvaror och en mängd herrar som inmundigade dem före maten. Eftersom

jag icke själv använder sprit, trädde jag aldrig in i ett sådant heligt rum, och i varje fall var detta njutningsmedel på denna plats förbjudet av landets lag. Låt mig genast tillfoga, att jag icke anser min personliga regel beträffande alkohol vara förbindande för någon annan. Jag vet full väl, att en person som måttligt brukar alkohol kan stå etiskt högre än en absolutist. Men för egen del betraktar jag min ståndpunkt som en social plikt.

Av denna anledning och även av andra lätt fattbara anledningar — även därför att jag gjort endast få och korta besök i våra grannländer som hava förbud — har jag haft mycket litet tillfälle att närmare undersöka de otaliga berättelserna om lättheten att i dessa länder erhålla spritdrycker.

När jag för några år sedan på en motorjakt på väg till Stockholm åt på ett par ställen i Finland, inträffade att vi utan initiativ från vår sida tillfrågades om vi ville ha en sup till maten. Vi sågo hur lätt det var att erhålla spritdrycker. Att alkohol icke serverades på ett sätt som är synligt för alla, utan i flaskor avsedda för mineralvatten eller på andra hemlighetsfulla vis, kan icke vara gagneligt för nykterheten. En vän som just nu kommer från Finland berättar, hur likör serverades icke i små särskilda glas, utan i vattenglas. På väg med några vänner från en lantlig vistelse i Jämtland till den underbara domkyrkan i Trondhjem fick jag av mina följeslagare, som bodde på hotell, höra hur mycket lättare det var att i förbudslandet[1] erhålla sprit än i Sverige, där bruket av alkohol icke är förbjudet.

Sådana lagbrott måste emellertid betraktas såsom barnsjukdomar, och man måste hoppas att förbudet kan genomföras i de länder, där det har blivit lag, och icke i fortsättningen framkalla sådan grotesk reaktion, som nog lär på sina håll förekomma.

Kontrollsystemet har en påtaglig sedlig förtjänst. Jag

[1] Förbudslagen blev genom folkomröstning 1926 upphävd i Norge.

minns vad en medlem av Londons stadsfullmäktige yttrade på en nykterhetskongress för många år sedan. Han sade: 'Nykterhetsivrarna göra sitt bästa för att förmå den som använder vin då och då till att upphöra därmed. Men drinkaren får fortsätta att fördärva sig själv, sin familj och samfundet'. Nykterheten kan aldrig ernås endast genom lagstiftning. Frågan är ett sedligt spörsmål och kan sålunda aldrig fullständigt försvinna. Synd kan icke utrotas genom några patentmetoder. I alla sedliga spörsmål måste vi räkna med den svårigheten att summariska åtgärder äro illusoriska. Vi måste gå till individen. Sådan var Kristi metod. Sådan är den smala väg som varje sedlig förbättring måste gå. Häri ser jag kärnan i doktor Bratts system. Det nöjer sig med ingenting mindre än att befatta sig med individen en och en. Detta är ett djärvt företag. Hur kan samhället nå och kontrollera varje individ? Endast en lång och hög tradition av lagfäst ordning kan överhuvud tänka sig något dylikt. Varje enskild tillfrågas: 'Kan du taga vara på dig själv? I så fall får du ett visst mått av alkohol till ditt förfogande om du vill'. Detta mått bör göras så litet som möjligt. 'Men om du icke är en fri man, om du icke kan stå emot frestelsen, så tar den kontrollerande myndigheten i din kommun från dig din motbok, och du har icke rätt till en enda droppe alkohol'.

Sådan är regeln. Men naturligtvis förekomma undantag och olagligheter.

Olägenheten med kontrollsystemet är att det tyckes ge berättigande åt ett visst bruk av alkohol och erkänna det såsom medborgarens fulla rättighet. Det berättas om fall då en man samvetsgrant förtär den kvantitet alkohol som han har rätt till, ehuru han säkerligen icke skulle intaga så mycket sprit, om kontrollsystemet icke funnes. Kontrollen tycks i vissa människors ögon göra bruket av alkohol till en slags medborgerlig inrättning.

Trots de olika metoderna borde alla kristna förena sig i kampen mot dryckenskapens elände.

a. Vi måste först och främst se hur verkligt och brutalt det onda är. Förmodligen leva åtskilliga i denna sal under förhållanden som aldrig låta dem blicka in i dryckenskapens förbannelse. För dem gäller frågan, huruvida det är tillåtet för en kristen eller för en präst att måttligt njuta av sitt vin eller ej. Detta spörsmål kommer i andra rummet och kan lösas endast i samband med det problem, som här sysselsätter oss. Den stora frågan är: Huru kunna vi rädda enskilda, hem och samhället från dryckenskapens förbannelse?

b. I stället för att bekämpa varandra böra förbudsvänner och kontrollvänner ena sig om en dubbel nödvändig verksamhet.

Kyrkan måste betrakta det som sin plikt att inskärpa den nykterhetslagstiftning som finns, vare sig den innebär kontroll eller förbud. Den måste göras effektiv. Varje lojal medborgare har här sin skyldighet tydligt tecknad. I Amerika yttrade nyligen Attorney General John G. Sargent: 'Landet kan vara lugnt, om lagen åtlydes, helt enkelt därför att den är lag'.

Kyrkan bör vidare studera frågan och söka i nykterhetens intresse utveckla lagstiftningen på bästa möjliga sätt, vilket icke nödvändigtvis är detsamma i alla länder, eftersom villkoren äro så olika. Varje reform, som icke tager verkligheten med i beräkningen, är en välment villa.

c. Vidare bör kyrkan uppmuntra och deltaga i den fria verksamheten mot dryckenskapen genom undervisning och uppfostran av yngre och äldre och genom fasta och kärleksfulla åtgärder för att rädda hem och enskilda från alkoholismens helvete.

Under min livstid hava nykterhetsföreningarna hos oss åstadkommit en revolution i det allmänna tänkesättet och

i folkseden. Den gamla goda tiden var icke alltid god. Det är en heder för de kroppsarbetande grupperna i samhället, att den offentliga meningen hos dem inriktats mot dryckenskapen, innan onykterheten på samma vis brännmärktes i andra kretsar. En sådan verksamhet får aldrig mena sig själv vara överflödig. Ty fienden är levande. Kyrkan måste taga en verksam del i detta sedliga korståg.

Den som inledde diskussionen yttrade, att kommissionens medlemmar icke föreslå Mötet någon resolution. Men det är nödvändigt att detta Möte på fullt allvar anbefaller åt kyrkan i alla länder att inse frågans vikt och handla därefter.»

Ett efterspel fick denna fråga i en av ett flertal amerikaner undertecknad protest rörande vad som under diskussionen från brittiskt håll yttrats om en förbudsbibel, i vilken obekväma ställen skulle vara uteslutna.

7. **Fritiden.**

Efter middagsrasten på måndag inledde fackföreningssekreteraren Franz Behrens, medlem av tyska riksdagen, frågan om fritiden. Ledighet är nödvändig för att arbetet skall göras med glädje. Hemmet, barnen, det andliga livet behöver fritid från yrkesarbetet. Kyrkan måste kräva dylik ledighet för individernas andliga fostran.

Motorn har bragt oro i vår levnad. Så mycket viktigare har fritiden blivit.

Lagstiftningen har givit oss åttatimmars-dagen. Genom fri överenskommelse givas dessutom ferier. Många yrken kräva ännu kortare arbetstid. Andra förlängd arbetstid under vissa månader, som då ersättes med kortare arbetstid under andra månader.

Ingen lag kan sörja för fritidens riktiga användning. Den som har familj, måste bruka sin ledighet annorlunda

än den som är ensam. Undervisning, föreningar, lagstiftning mot smutslitteratur och usel nöjeshantering och underlättandet av sådant, som tjänar den religiösa uppbyggelsen, bör komma till hjälp.

Miss H. A. Spence framhöll: Fritiden är frihet och därför oumbärlig för karaktärens bildning. Fritid är glädje, därför oumbärlig för själen. Uppfostran till självbehärskning främjas mer genom ledigheten än genom maskinen. Därför behövs uppfostran till fritidens rätta användning.

Mrs. D. Everett Waid från New York sade, att sexton millioner dagligen i Amerika besöka biografen. Detta borde visa kyrkorna deras kallelse att öppna för människorna djupare källor till glädje.

Rev. Th. Nightingale, sekreterare för de engelska frikyrkornas samarbetskommitté, hävdar söndagens välsignelse och rätta användning. Puritanismens lagträldom är lyckligtvis övervunnen, men puritanismens ande, dess kärlek till Gud och nitälskan för den gudomliga sanningen behöva vi alltjämt.

Pastor Werbeck från Elberfeld: Ju tyngre arbetet är, desto längre måste vilan vara. Dawes-planen har gjort åttatimmarsdagen illusorisk. De svårigheter, som därav uppkomma, böra läggas på kristenhetens hjärta. För att hava rätt att klaga över missbruk av fritiden måste kyrkan och dess tjänare giva den andliga hjälp som hon är kallad att giva. Feriehem och vilohem finnas och uppväxa. Vi böra sörja för att den som redligt arbetar även, såvitt det står i människors makt, kan erhålla god vila och vederkvickelse.

Licentiat J. Steinweg, Berlin, anbefallde de problem som tillhöra den tredje programpunkten åt det social-vetenskapliga institut som föreslagits, eftersom dessa frågor beröra alla länder. Detta institut bör samla och på flera språk utgiva de lagar som hittills stiftats i dessa spörsmål och som

ytterligare stiftas i de länder som överhuvud bekymra sig om dessa ting.

Enligt metodistpastorn E. Benson Perkins är i England hasardspelet under fritiden än värre än dryckenskapen. Två hundra millioner pund spelas årligen i England bort på sport och lotterier, av vilka en del äro ägnade åt kärleksverk. Men kärlek på så självisk grund är knappast kärlek. Vi måste betrakta börsspekulationen på samma vis och därför bekämpa den.

Mr. F. M. Snyder från New York City önskar att kyrkan måtte hava kontroll över filmindustrien och tycker att biografen hellre bort återgiva Stockholmsmötets olika faser än dåliga bilder.

Ordföranden för dagen erinrade om att läran om kallet måste utvidgas så att kallet icke omfattar endast ett förvärvsarbete, som inom industrien kan vara till sin natur själlöst och dödande, utan människans användning av fritid såväl som arbetstid.

Pastor Alfons Köchlin från Basel, den ypperlige tolken, läste upp en hälsning från förbundet för söndagsvila som bildades nittonhundrasexton i Genève och som ännu icke på långt när uppfyllt sitt ändamål. Det behöver kyrkosamfundens samfällda bistånd.

Principal A. E. Garvie från London sammanfattade de mångfaldiga ärendena inom denna tredje programpunkt i kärleksbudet och hävdade med andekraft kristendomens karaktär att vara evangelium, ej lag. Kärleken är den grundläggande principen, från vilken vi måste utgå. Den uppenbarar sig i Jesus. Hans nåd lär oss rätt bruka friheten och visar väg till den verkliga hjälpen. Friheten måste fyllas av nåden. Såsom kyrkans medlemmar stå vi i ansvar för alla syndiga människor likasom för oss själva. Först när nådens källor flöda och vårt liv giver ut sig i offervillig tjänst, äga vi den rätta friheten. Endast i nådens och frihetens luft

trives kristendomens tillämpning. Kyrkan skall stå på Golgata, ej på Sinai. Sinai fordrar mindre än Golgata.

Pastor Elie Gounelle varnade också för att låta alla de krav och program som upprullats dölja evangelii djup. Det är för frälsningens skull, för vår egen själs frälsning vi bekämpa social nöd.

TIONDE KAPITLET.

Brottets själavård.

Brottet och dess behandling var på lördag eftermiddag den tjuguandra föremål, ej för diskussion, men för föredrag i Blasieholmskyrkan av två män, duo, sed leones.

Hastings H. Harts namn är i Amerika liktydigt med fängelsernas förbättring.

I stället för Pauli uppmaning att om någon blivit förvunnen till någon synd, de kristna såsom andliga skola vänligt upprätta honom och se sig för, var och en, att han icke blir frestad och faller, finner Hart den kristna världen tillämpa en annan regel: »Mina herrar, om en man befinnes vara brottslig, skolen I, som ären världsligt sinnade, straffa en sådan i hämndens ande och se till att I icke liden någon skada.»

Jag vet icke om denne fångarnas varme och verksamme vän, liksom fångarnas och fängelsernas ängel i Finland Mathilda Wrede, i grunden tycker att det fattas en människa någonting om hon icke setat i fängelse. Men visst är, att han med rätta betonade att fångarna äro människor liksom vi andra. Vad betyder det, att många brottslingar aldrig i sin levnad kommit i nära förbindelse med en uppriktig och rättänkande man? Så mycket angelägnare är det att fängelset och straffet uppenbarar dylikt för fången.

Hart höll på längre än han skulle.

Riksdomstolens president Walter Simons visade därefter sitt anlete på Blasieholmskyrkans högt belägna predikstol. En radikal fransk tidning beskrev honom vid tiden för presidentvalet efter Ebert och undrade över ett land, som ägde en dylik personlighet och icke gav honom sitt högsta förtroendekall. Men Simons varken är eller kan bli en partiman i politikens tävlan. Den franska tidningen beskrev den klassiska renheten i hans profil och anade tankens nobless och höga egenskaper bakom hans breda Goethepanna.

När jag såg Simons och hörde honom tala, erinrade jag mig vårt första sammanträffande. En rätt manstark svensk skara var på väg sensommaren 1920 till mötet i Genève. Vi skulle hålla vår morgonandakt i järnvägskupén på färd genom Baden. Det kunde ske utan att störa medpassagerarna, eftersom vi fyllde kupén. Alla fingo icke ens rum där. Någon sändes efter Neander, fann honom icke, men bad en herre, som på förfrågan sade sig ha sett en person i andra klass mitt emot sig svarande mot Neanders signalement, benäget underrätta honom om svenskarnas önskan att han skulle komma. Mycket riktigt. Neander fick budet och kom. I tullen i Basel visades oss den oförtjänta uppmärksamheten att såsom genomresande i ett internationellt syfte föras runt om skärselden på en omväg. Någon frågade efter Hans Excellens. En av svenskarna var nog förmäten att genast tyda ordet om ärkebiskopen i Upsala. Men när vi stannade vid det stora bagaget, hörde jag en man nämna Dr. Simons' namn. Han var då utrikesminister och reste på några dagars ferier till Schweiz, där han skulle råka en brittisk utsänd. Vi föreställdes för varandra. Döm om Neanders förvåning, när han fick se vem grannen i andra klass var. Observera, Tysklands utrikesminister for ej som valutaresande svenskar i första klass. Simons tackade för två av sina barn, som befunno sig hos bönder i Sverige bland de många tusen, vilka Norden gav mat under

blockadens svältår. Vid ett senare tillfälle berättade Simons, att Neander väckt hans uppmärksamhet därför att han satt och skrev grekiska i sin anteckningsbok, förmodligen förberedelser till hans tjänstgöring i Genève och annorstädes såsom Introducteur des ambassadeurs för den ortodoxa kristenheten. Simons tillhörde under Berlin-åren länge ett litet valt sällskap som kallas »grekerna». Även under kriget samlades de regelbundet var fjortonde dag och läste tillsammans Thukydides, Sophokles och Platons Staten. Neanders grekiska var ett ofrivilligt argumentum ad hominem. Men vad jag egentligen minnes från detta första möte med Simons är orden: »Gott segne Sie und das grosse Werk». Han visste vårt ärende, och med en rättrådig och varmhjärtad kristens välsignelse och förbön, som förmår mycket när den är allvarlig, reste vi vidare.

Bland senare sammanträffanden påmindes jag i Blasieholmskyrkan om en dag i Eisenach 1923 under Lutherska Världskonventet, tiden delades mellan detta och Atkinsons viktiga ärenden. Dr. Simons, då redan Riksdomstolens president, hade märkligt nog ej förut varit på Wartburg. Vi vandrade sakta uppför stigen, som trampats av den Heliga Elisabeths och Martin Luthers fötter, den skära fina kvinnogestalten, pressad av livets och biktfaderns hårdhet, och religionshistoriens ömsinte kämpagestalt framför andra, fredad undan den fågelfries dödsfara, men under omåttligt arbete tryckt av melankolien. Där uppe satte vi oss i ett krypin mot norr med utsikt över skogslandskapets mjuka linjer och Tannhäuserberget. Staden klättrar sakta upp ur dalgången som fortsättes av den djupa Annathal ner mot Die hohe Sonne, Thüringens berg och folkvandringens Rennstieg. Solen sänkte sig. Det var stilla och högtidligt. Vi hade besökt den gamle örnen i hans näste, borghövdingen Lucas Cranach, ättling i rätt nedstigande led av hans namne, den siste av sin ätt och sitt namn. Han sitter i de små

nyckfullt inpassade rummen bredvid inkörsporten, omgiven av fin gammal konst och trevnad, ruvande över tidernas underliga omskiftning och det öde som månde förestå hans älskade borg och dess omgivning, som då oroades av anslagen mot Hainstein. Aftonen var tidig och ljus. Vi behövde inte, såsom jag gjorde en annan kväll i annat sällskap, anlita den åldrige ädlingens gammaldags lykta, som han själv, med vana tunga steg trampande bergsstigen, envisades att bära framför oss på väg ner till sammanträdet, där borgmästaren skulle utlägga för vänner från Gamla och Nya världen faran som hotade Hainstein och Wartburg. Nu sutto vi för oss själva försjunkna i en tystnad, vältaligare än ord, avbruten av samtal om Gud och människosjälen och det som ej sällan i döljande förklädnad av möda, frestelse och nöd rymmer i sig uppenbarelse av det heliga och det eviga. En sådan stund tillhör själv evigheten. Den tages icke, men den gives någon gång. Alles Vergängliche blev oss ein Gleichniss. I Simons' ande har uppenbarelsen genom Platon, som den amerikanske Platonlärjungen Paul Elmer More talar om, sammansmält med den gamla äkta kristendomen som just i dessa år och dagar visat sin beprövade förmåga att uppehålla och styrka, samt skänka inre befrielse och glädje även åt dem som tryckas av till synes olidliga bördor. Kvällståget skulle under många nattimmar föra honom till Bayern. När vi på grund av dess försening efter den långa promenaden väntade på stationen och jag såg att han hade tredje klass biljett, vilket då ännu betydde till trängsel fyllda kupéer och korridorer, i bästa fall nätt och jämt en sittplats åt en hårt ansträngd man i rikets högsta ämbete, så kunde jag inte låta bli att fråga ett och annat, och fick också upplysningar. Järnvägsbiljetten som jag råkade se i spärren förklarade han med sitt fina leende ur det faktum, att publikum i tredje klass är intressantare än i andra. För att lyda de goda utländska råden och lojalt

bevara valutan medan den blixtsnabbt sjönk mot avgrunden, hade han icke förvandlat sin avlöning på nyåret till amerikanska eller holländska eller svenska pengar, som, enligt vad jag själv erfor, av kyparna på hotellen, om de kunde komma åt dem, togos till och med till en högre kurs än den gällande, utan han hade satt in summan på Deutsche Bank. När han på sommaren skulle unna sin maka, ett par av barnen, som nyligen blivit studenter, och sig själv ferietid på en billig liten sommarort i Ober-Bayern, fann han att summan undergått en förvandling till niondedelen ($^1/_9$) av det belopp som blivit insatt.

I november samma år hade jag ett högeligen intressant samtal med Henry Ford i hans kontor ute i Dearborn. Jag sökte väcka hans uppmärksamhet för nöden i Europa, som det varit en smal sak för honom att offra några millioner på. Han svarade, att han hjälpte den stackars mänskligheten i Europa med automobiler. Då flög det i mig att berätta det konkreta fallet med Simons' lön. Ford blev betänksam och frågade långsamt, halvt tvivlande: Nio dollar blevo en dollar? En underlig värld, ofattlig för Henry Ford, som nog hade lättare att förstå att en dollar blev nio dollar.

Året förut, medan Simons var utrikesminister, minnes jag en middag en vacker sommardag i hans ämbetsbostad. Så ansträngt har jag aldrig sett det känsliga ansiktet. Telegrammen kommo, medan vi sutto vid bordet. Det gällde en mycket spännande, en ödesdiger avgörelse.

Senare, under mellantiden mellan Ebert och Hindenburg, befunno vi oss på lördagens kväll före den Gode Herdens söndag år 1924 tre gäster, icke fler, hos den tillförordnade rikspresidenten, hans maka och dotter i rummen som Bismarck en gång bebott. Rikskanslern hade blivit hindrad av resa. Med en någon gång tillåtlig egoism hade vi föredragit ensamheten framför flera gäster. Det blev också en minnesvärd afton. Gud hjälpe riket att på Gode Herdens

söndag välja till sin främste förtroendeman en sannskyldig god herde! Mellan två redlige, aktade män skulle valet stå. Den gamle fältmarskalken gick som segrare ur striden, hur föga angelägen han än var att vid sin höga ålder inkastas i ett nytt orimligt ansvar. Om fosterlandet hade han gjort sig nog förtjänt icke minst i den mest kritiska timmen, då kejsaren flytt över gränsen och det gällde för den gamle lojale tjänaren att i trohet mot evangeliets bekännelse och fosterlandets välförstådda bästa anbefalla lojalitet mot omvälvningens nya regering. I det tal, vari Hindenburg sedan som rikspresident lovordade Eberts gärning, och i den väg han tog och följde, ligger ett bland de största prov på lojalitet och självständighet som historien känner. Rättfärdighet och folkförsoning över partierna är hos den gamle preussiske krigaren en gärning, ej blott ord.

I Stockholm hade den lokala förberedelsen tagit på sig ett stort ansvar. Men åtskilligt var överlämnat åt den officiella internationella ledningen. Den skötte saken så, att Simons vid sin ankomst till Stockholm trodde sig hava fem minuter till ett diskussionsinlägg. Hans plats på programmet avsåg från början ett utredande föredrag. Han använde sin vilotid för året till att vara med om Stockholmsmötena och drog nu, efter Världsförbundets sammankomst, upp åt Dalarne till en ung släkting, anställd där som pastorsadjunkt. Skada att vi miste hans medarbete i femte kommissionen. Vad han under tiden åstadkom i Dalarne och vad han föredrog i Blasieholmskyrkan, blev emellertid ingenting mindre än en sammanträngd handledning för själasörjare, domare, lagstiftare, fängelseanställda och tänkande människor ifråga om behandlingen av den brottslige och av den förfördelade, vilken har ett lika allvarligt sedligt problem att lösa som brottslingen. Huru skall upprättelse och försoning ske och gynnas?

Miss Constance Smith i The Contemporary Review och ett

flertal skribenter i Gamla och Nya världen angiva Simons' föredrag såsom det yppersta mötet hade att bjuda på. Hans föredrag om kristendom och brott lyder som följer.

Kristendom och brott.

»Det ämne, som valts för mitt föredrag på detta möte, kristendomens ställning till det sociala problemet brott och straff, har synts mig allt svårare och svårare, ju längre jag sysslat med det. Och det har jag gjort sedan många år tillbaka, ty jag blev redan vid unga år kallad till domarvärv, och jag har grubblat mycket över, om och varför mitt kristna samvete tillåter mig att sitta till doms över mina bröder och göra dem skada genom straff, under det att jag dock med Goethe måste bekänna: 'Det finnes knappast en förbrytelse, vilken jag icke själv skulle ha funnit mig i stånd att begå.' Men när jag i vår kristna kyrkas läror sökt en klar handledning ifråga om grundvalarna för och handhavandet av mitt ämbete, när jag genomforskat religionslärarnes och de vises skrifter, har jag icke funnit någon säker väg. De kristna samfundens ställning till förhållandet mellan brott och straff är sedan gammal tid mycket svävande, oklar och full av motsägelser.

Jag förebrår icke någon därför och undrar icke heller därpå. Brott och straff tillhöra det område, som omfattar rätts- och maktförhållandena mellan människorna; men den kristna religionen och den kristna kyrkan, som är dess väkterska här på jorden, sysselsätter sig med människosjälarnas och människolivets förhållande till Gud. De taga icke särskilt sikte på brottet utan på synden; de syssla icke med straffet, utan med ånger, bot och bättring. Ja man måste gå än längre och fastslå, att den kristna religionen alltifrån början stått i en viss motsats till den statligt rättsliga uppfattningen om brott och straff. Såsom Jesus Kristus, vår Herre och

Mästare, vägrade att uppträda som domare och arvsskiftare mellan sina anhängare i deras tvister, så vägrade han även att fälla en straffdom över en förbrytare. Då man inför honom ställde äktenskapsbryterskan, vilken enligt judisk lag var värd döden och för sitt brott skulle straffas med att stenas, vägrade han att fördöma henne, ehuru han icke liksom kvinnans anklagare behövde nedtysta ett medvetande om egen skuld utan var den förkroppsligade representanten för den gudomliga rättfärdigheten; även till denna förbryterska sade han endast: gå och synda icke härefter. Och rövaren på korset, som omvände sig, lovade han den eviga saligheten.

Är icke korset, är icke själva instiftandet av den kristna religionen en hög och evig protest mot den statliga uppfattningen av brott och straff? Enligt den statsrätt, som då gällde i Jesu hemland, stod hans lära och hans lärarverksamhet utan tvivel i motsats till stats- och kyrkoförfattningen; hans anklagare och hans domare voro ingalunda några illasinnade människor, som av själviska bevekelsegrunder begingo ett justitiemord. Vid förrädaren Judas' och de falska vittnenas sida stodo övertygade ivrare för tro och lag, där befunno sig pliktmedvetna ämbetsmän, som då resonerade så som man ofta sedan resonerat: det är bättre, att en människa dör, än att hela folket fördärvas. För dem var det endast fråga om ett bevisat brott, och korset var det i lagen bestämda straffet. På den nåd, som folket beviljade rövaren Barabbas, kunde den förmente högförrädaren Jesus icke göra anspråk. Vår Herre visste detta väl, när han anträdde sin dödsfärd till Jerusalem; då han skulle lida straffet, bad han Fadern om förlåtelse för sina domare och plågoandar, emedan de icke visste vad de gjorde.

Denna religiösa motsats till det statliga systemet ifråga om brott och straff kan påvisas redan i Gamla testamentet. Många ställen i evangeliet, vilka synas giva den kristne

anvisningar om hans förhållande till brottet och straffet, ha sin motsvarighet i psalmerna och profeternas böcker. Jag tänker nu främst på det ord, som står i motsats till den hårda gammaljudiska vedergällningslagen: 'Hämnden är min, jag skall vedergälla, säger Herren.' Detta ord innebär en fordran på att man fullständigt skulle bortse från jordiskt straff och överensstämmer med Jesu krav, att man icke skall möta det onda med ont, utan övervinna det med gott. Det motsvarar Guds bud: Dömen icke, på det att I icke mån bliva dömda — ett bud, som människorna varje dag överträda till skada för sitt eviga väl.

När Gamla och Nya testamentet giva åt Gud allena makten att straffa, så förkunna emellertid båda vid sidan av det fruktansvärda straffet att avlägsnas från Gud även Guds oändliga nåd, som förlåter dem som ångra sig, och som skall vara oss en förebild i samlivet med våra bröder. 'Barmhärtig och nådig är Herren, långmodig och stor i mildhet', säger psalmisten. Jesus manar oss 'att vara fullkomliga som vår Fader i himmelen, som låter sin sol lysa över onda och goda och låter det regna över rättfärdiga och orättfärdiga', han manar oss att 'förlåta missdådaren icke sju gånger utan sjuttio gånger sju gånger'. Huru kan vid sidan av dessa bud om kärlek till fienden den straffrättsliga behandlingen av brottet upprätthållas i kristenheten?

I själva verket ha också flera djupt religiösa tänkare förkastat hela detta på statlig makt uppbyggda straffsystem. Jag vill ingalunda här för eder föredraga någon litteraturhistoria om denna andliga riktning, utan blott erinra om en personlighet, som före världskriget hade ett stort inflytande på europeiskt själsliv, nämligen Leo Tolstoj. Den som läst hans 'Uppståndelse' glömmer icke de fruktansvärt anklagande skildringarna av juryförhandlingarna och verkställigheten av straffet. Tolstojs grunduppfattning tangerar ofta Gandhis, vilkens lära om att icke bruka makt och icke

sätta sig till motvärn utesluter straffpåföljd. I sitt stora genom Romain Rolland även på den europeiska kontinenten berömda försvarstal inför sina engelska domare har han definierat den djupa motsättningen mellan hans mission och juristernas kall, då han ropade till dem: 'Om I viljen döma rättfärdigt, kunnen I icke annat än fälla mig. Stigen eljest ned från edra stolar!'

Även Dostojevski har i sin stora roman 'Brott och straff' brottats med det föreliggande problemet, han har närmat sig detsamma i djupt religiöst sinnelag, vilket trots alla avvikelser och misstag aldrig lämnar honom, men också med den underbara kännedom om människosjälen, som kännetecknar denne ryske mästare i psykologisk diktning. Om jag förstår honom rätt — att helt förstå honom är icke lätt för en tysk — kommer han till ett resultat, som är gynnsammare för det statliga straffet än Tolstojs uppfattning. Därom är senare mera att säga. I detta sammanhang vill jag påpeka, att den religiösa förkastelsen av statens bestraffning av förbrytelser nyligen funnit ett verksamt understöd i psykologiska, socialpolitiska och humanitära kulturrörelser.

Den punkt, mot vilken dessa motståndare mot statens straffande verksamhet rikta sitt angrepp, är skuldbegreppet. En gång var detta en tillkämpad fördel för den mänskliga kulturen; ty primitiva folk straffa skadeverkande gärning, även om gärningsmannen rent tillfälligt, ja mot sin vilja utfört den; de straffa till och med de oförnuftiga djuren. Romarnas geniala kulturarbete har framställt skuldbegreppet, metoden att tillräkna gärningsmannen skulden för en rättsvidrig handling, med dess graderingar så klart, att man trodde begreppet säkerställt för alla tider. Men nu vill man kasta det över bord. Jag bortser helt och hållet från de filosofiska deterministerna, förnekarne av viljans frihet, för vilka alla händelser i världen äro förutbestämda, vare sig enligt den teologiska predestinationsläran genom

Guds vilja och försyn, eller enligt den mekaniska världsuppfattningen genom lagen om orsak och verkan. Dessa förnekare av viljans frihet ha alltid vittnat därom, och om också för deras ståndpunkt begreppet om ett rättfärdigt straff förlorar sin betydelse, har varken en Calvins predestinationslära eller en Lenins marxism avskaffat straffet. Detta erinrar om anekdoten om den stoiske filosofens slav. Denne filosof lärde den förutbestämda nödvändigheten i allt mänskligt handlande. När filosofen ertappade slaven med en stöld och ville tukta honom, ropade slaven urskuldande: 'Det var förutbestämt för mig, att jag skulle stjäla.' — 'Och att bli pryglad', svarade filosofen och svängde gisslet.

Mindre radikalt och därför farligare för statens straffrätt är angreppet från psykoanalysen, som vill beskriva uppkomsten av en brottslig vilja hos människan och förklarar ur vilka lust- eller olustbetonade föreställningsområden denna utvecklar sig, ur vilka 'undanskjutna komplex' den plötsligt bryter fram, huru den övervinner de hämmande motiven och föder det brottsliga dådet. Psykoanalysen har i mina ögon medfört faran att upplösa den mänskliga skulden men också den mänskliga själen, att betrakta människan såväl andligt som själsligt som en komplicerad naturföreteelse på vilken man kan inverka, men vilken man icke kan göra ansvarig för dess handlande. Varje gång, när jag hör en juridisk sakkunnig tala om en anklagads tillräknelighet ur psykiatrisk synpunkt, har jag känslan av en fara för straffrätten: många av de skäl, som jag hör anföras för otillräkneligheten hos en viss, föregiven andligt abnorm gärningsman, passa även för varje frisk gärningsman, som handlar under inflytande av abnorma omständigheter, och upphäva till slut överhuvudtaget ansvarigheten.

Härtill kommer sociologernas angrepp. De betona med rätta, att flertalet av förbrytelser i våra dagar, vilka fylla våra fängelser med olyckliga missdådare och våra samhällen

med olyckliga offer, bero på de bakvända sociala förhållandena och på onormala omständigheter, som vanära vår civilisation. Uppskakande bilder av en sådan skenbart tvångsbestämd social uppfostran till brott finnas i en bok, på vilken jag nyligen gjordes uppmärksam, med titeln: »Fången. Nya områden för uppfostran i straffanstalten». Denna bok är författad av en varm folkvän, den i våras avlidne dr. Otto Zirker, föreståndaren för Thüringska ungdomsfängelset i Eisenach. Den omtalar även fall, vilka synas giva rätt åt denna förfärliga lära om födda förbrytare vilken lära upptagit den gamla predestinationstanken i modern, mekanisk form. På det hela taget har emellertid Lombrosos italienska skola övervunnits av den sociologiska skolan, vars ledare var den berömde tyske straffrättsläraren Franz von Liszt, och som även företräddes av italienaren Ferri. Liszt har uttalat orden: »Socialpolitik är den bästa kriminalpolitiken», och Ferri har uppbyggt sitt bekanta utkast till en italiensk strafflagbok på sociologiska grunder. Från denna ståndpunkt sett erhåller problemet brott och straff ett helt annat innehåll; det är fråga om formerna av en folksjukdom och sätten för dess bekämpande, båda icke på biologiskt, utan på sociologiskt område.

Enstaka anhängare av denna skola gå till och med ännu längre. Prof. Freudenthal i Frankfurt, en bekant tysk straffrättslärd, höll i pingst ett föredrag i Halle om straffets mening; däri förklarade han, att brottsligheten i och för sig är något normalt, men den är icke en socialpatologisk utan närmast en social företeelse. Enligt honom förhåller det sig icke på annat sätt med brottet i samhället än med bakterierna i människans kropp. En viss mängd är normal. Människokroppen liksom samhällskroppen infekteras av den eller tar avstånd från den. En fara bliva bakterierna och brotten först när de tilltaga i sådan mängd, att det icke längre finnes behövligt motgift i kroppen. Till de samhälleliga mot-

gifterna mot brottet räknar han utom socialpolitiska åtgärder av alla slag och en god social uppfostran även straffen, men straffen först i allra sista hand. Han står alltså på samma punkt som den tyska ungdomslagen, i vilken det bestämmes, att om rätten anser uppfostringsåtgärder tillräckliga, så förfaller straffet. Även vårt nya tyska strafflagsförslag har i stor utsträckning anslutit sig till denna uppfattning. Det innehåller tio »Massregeln der Besserung und Sicherung», men här står straffet i förgrunden och bestämmelserna om uppfostran och förbättring bilda ett bihang.

Jag måste bekänna att ur strängt sociologisk synpunkt synes mig Freudenthals åsikt, att straffet blott skall tillgripas som sista medel och bör utmätas blott i förhållande till förbrytarens farlighet för samhället, konsekventare än det tyska lagförslaget, som givetvis grundar sig på en kompromiss. Men fullt konsekvent är icke detta 'farlighets'-straff. Ty om det blott kommer an på farligheten, så är det ingen väsentlig skillnad mellan en vanlig förbrytare, en brottslig sinnessjuk och ett rovlystet djur, och jag inser icke varför man skall straffa den ene och göra den andre oskadlig. Nödvändigt är i alla dessa fall, att samhället skyddar sig mot faran från skadegöraren; vilka metoder man därvid använder, får man avgöra enligt humanitetens bud. Rovdjuret skall man skjuta ned, den brottslige sinnessjuke skall man isolera och om möjligt göra frisk, den vanlige förbrytaren måste man hålla under uppsikt, uppfostra och om möjligt förbättra. Vad berättigar oss att kalla vissa strängare former av uppsikt och uppfostran för straff?

Mer och mer nöjer man sig ju därför också med uppfostringsmetoden, medan man låter straffet blott hota, på det att gärningsmannen skall taga sig i akt i framtiden; låt vara att man beviljar honom den s. k. prövofristen, först då han lydigt underkastat sig en del av straffet, eller låt vara att

domaren redan vid domen genom fastställande av en prövotid gör straffet villkorligt. Sedan jag inträdde på domarebanan har denna villkorliga straffefterskänkning införts i nästan alla civiliserade stater. Denna form har i de ledande kretsarna i dessa länder vunnit mycket bifall och skall enligt statistiska uppgifter, som dock kunna vara tvivelaktiga, ha väl bestått provet, men mötes likväl av gemene man med motstånd. Den som hör sig för bland folk märker huru detta motstånd stiger. Nyligen gick jag med en hotellvaktmästare, som hade hämtat mig vid stationen, en natt genom de ödsliga gatorna i Eisenach. Då öppnade han sitt hjärta för mig och talade om den myckna orättfärdigheten i världen — som högste tyske domare hör och läser jag många dylika hjärteutgjutelser — och han sade till slut: 'Domarna göra icke mera sin plikt. De låta förbrytarna löpa. Vartill ha vi då domstolar, när de visserligen döma missdådarna, men icke fullborda straffet?'

Hela denna rörelse, som i grund och botten även är en protest mot det hittills gällande straffsystemet, sammanhänger med dess praktiska bankrutt. Den humanitära rörelsen i nyare tid, som för alltid är präglad av namnet Beccaria, har tagit bort de gamla hårda och grymma vedergällningsstraffen, döds- och livstidsstraffen, och i deras ställe satt frihetsstraff, som synas ge den humanitära tanken på uppfostran och bättring det största spelrum, utan att dock straffet helt förlorat sin karaktär av ett avskräckande hot. Båda dessa ensidiga straffsystem ha emellertid förfelat sitt mål. Varken cellfängelse eller gemensamhetsfängelse bjuder en garanti för uppfostran och bättring; cellfängelset förstör, om systemet energiskt genomföres, i längden de andliga och själsliga krafterna hos det stora övervägande flertalet av alla fångar, och gemensamhetsfängelset låter det brottsliga sinnelaget sprida sig som en

farsot från vaneförbrytarna till tillfällighetsförbrytarna. Avsikten att avskräcka blev så långt ifrån uppfylld, att vid ingången av den kalla årstiden mången brottslig handling begås endast därför, att förbrytaren därigenom skaffar sig en varm bostad och regelbundna måltider. Jag har själv några år varit föreståndare för ett litet rannsakningsfängelse och vet vad jag säger. Statistiken över återfallsbrott utgör en klar och tydlig dom över hela systemet. Om verkligen de statliga straffens uppgift är att avskräcka förbrytaren innan han begår brottet och att efter brottet uppfostra och förbättra den skyldige, då har staten lidit skeppsbrott med denna uppgift. Den store människokännaren och sociologen Dickens har förutsett detta; var och en känner till från 'David Copperfield' skildringen av besöket i förbättringsanstalten, där den skenhelige förbrytaren förstår att så skickligt till sin fördel anpassa sig efter fängelseförvaltningens förbättringssystem. Orätt har Dickens likväl i sin slutanmärkning: 'Det är bättre att rida en sjuk käpphäst hårt, så mycket fortare rider man honom till döds' — ty den ensidiga tillämpningen av frihetsstraffet har dröjt kvar mycket länge.

För den skull har man i Tyskland liksom i några andra länder börjat övergå till att ersätta frihetsstraffet med bötesstraff. Förut gjorde man tvärtom: hade en domare funnit ett brott så lätt, att det borde sonas med bötesstraff, så hotade han med ett frihetsstraff, för den händelse den skyldige icke betalade. Bötesstraffet ansågs i folkuppfattningen aldrig vara så svårt som en inskränkning av friheten; hotet var alltså verksamt. Enligt den nya tyska bötesstrafflagen kan domaren, om han på grund av brottets art måste döma till ett frihetsstraff på några månader, tillåta gärningsmannen att befria sig från avtjänandet av detta straff genom att till statskassan inbetala en viss bestämd summa. Det nya systemet har helt visst sina fördelar; den dömde

skyddas från det demoraliserande inflytandet av en kortvarig fängelsevistelse, och skattebetalaren spar kostnaderna för fångens underhåll, ja erhåller i stället ett bidrag till de övriga kostnaderna för rättsvården. Men tanken, att den som begått ett brott mot staten med pengar kan friköpa sig från ett lagenligt fastställt och rättvist utmätt straff, är farlig för folkets tillit till rättsvården och synes mig även ur kristlig synpunkt betänklig, emedan den varken tillfredsställer rättfärdighetens eller nådens krav.

Jag har nu fört mina åhörare genom en labyrint av åsikter; men alla vägar synas leda till en punkt, vid vilken det ursprungliga begreppet om straff upplöser sig. Skall den kristna kyrkan följa med på dessa vägar? Bör hon kalla materialisterna och deterministerna, psykoanalytikerna och sociologerna till bundsförvanter i kampen mot det straffsystem, med vilket staten söker värja sig mot brottet? Innan vi kunna besluta oss för att bejaka frågan, måste vi höra även motståndarna till dessa lärosatser, anhängare av vedergällningslagen. De äro visserligen i minoritet, men de ha ingalunda erkänt sig besegrade. För kort tid sedan bildades i Tyskland en förening för straffrättsvetenskap, vilken i motsats till internationella kriminalistföreningen icke följer Franz von Liszt utan den äldre, s. k. klassiska straffrättsskolan. Denna skola utgår icke endast från den brottsliges person, vilkens asociala eller samhällsfarliga egenskaper bringas i dagen genom brottet, och som genom de statliga åtgärderna kan göras i möjligaste mån oskadlig, utan tar än mer sikte på den brottsliga handlingen, det objektiva brytandet mot rättsordningen. För denna riktning är straffet medlet att återställa det förlorade rättsskicket. Straffet böjer viljan hos brottslingen, som motsatt sig folkets gemensamma vilja, under denna vilja, i det brottslingen tvingas att giva ifrån sig en rättsegendom — frihet, ära, förmögenhet, ja, livet självt — i vederlag för att han an-

tastat en lagskyddad rättsegendom. Gärningens grad utmätes efter betydelsen av den rättsegendom, på vilken gärningsmannen förbrutit sig, och straffets grad måste i sin tur motsvara gärningens grad. Den våg, som rättvisans gudinna håller i sin hand, är den gamla symbolen för jämvikten mellan brottet och straffet. Straffet såsom uppfostringsmedel och samhällets skydd behöver strängt taget icke den brottsliga handlingen som förutsättning, när brottslingens asociala, samhällsfarliga ande på andra sätt gör sig förnimbar; i varje fall borde straffets längd och grad mätas efter den verkan, det gör på förbrytarens själsliv, icke efter brottets inverkan på rättsordningen. Därför den ökade bestraffningen av försöket, ja den förberedande handlingen; därför den större frihet, som lagen bjuder domaren, att bedöma samma brott på skilda sätt; därför kravet på ådömande av straff på obestämd tid. Allt detta står i motsats till den klassiska skolans principer; hos den skolan har Themis en bindel för ögonen, hon kan icke se personerna. Som regel gäller satsen: för samma brott samma straff. Först sedan rättvisans våg uppmätt brott och straff efter deras svårhet och art, tages, i den mån lagen tillåter, i betraktande de omständigheter, som inverkade på den brottsliga viljan före dådet och vid dess begående. Därvid utgår den klassiska skolan från den vuxna människans ansvarighet för sina handlingar och räknar människan till last, att denna brutit rättsordningen, d. v. s. behandlar henne som bäraren av en fri, sig själv bestämmande vilja. Den klassiska skolan gör sig även på ett annat sätt förtjänt om den mänskliga friheten. Hon skyddar den borgerliga friheten mot statsmaktens oinskränkta ingripande, med vilket den sociologiska skolan hotar denna frihet. Hittills har naturligtvis detta ingripande i vår humanitära tidsålder huvudsakligen använts till en slags benuppmjukning av straffrättstillämpningen, men det kunde leda till, att de officiella sociologerna och psykologerna,

som bestämma över människornas öden, av den ringaste anledning göra de djupaste ingrepp i dessas rätt och frihet, om blott de vetenskapliga offrens samhällsfarlighet vore i erforderlig mån bevisad. Detta skulle medföra en avart av karaktärsstraffen, av det slag, som vi känna igen från historien om alla politiska och religiösa förföljelser från äldsta till nyaste tid. Sådant har man alltid ansett som den sämsta formen av straffrätt. Endast klara, fasta lagar, bestämda och rättvisa straff kunna rädda friheten.

Båda skolorna anse sina tankar rättfärdiga. Vad är sanning? Denna Pilatusfråga tränger sig på en, då man hör den ena skolan beskylla den andra för att dess vägar leda till orättfärdighet, och när man ser, huru den ena måste göra den andra medgivanden. Och ytterligare måste vi fråga oss: huru ställer sig kristenheten till dessa grundskilda uppfattningar?

Mig synes, att icke heller kristendomen kan ge ett klart svar. Så mycket står dock fast, att varken vår Herre eller hans lärjungar eller eljest någon av den kristna lärans erkända lärare företrätt en Tolstojs anarkistiska uppfattning som förkastar varje våldsamt mänskligt straff. När Jesus förbjöd de sina att behandla missdådare med straff, så har han icke velat förbjuda överheten att genom straff skydda det samhälle, vars ledning och ordning varit dem anförtrodd, mot förbrytare. När han själv avböjer att döma och även varnar sina lärjungar för att göra det, då förutsätter han dock att domarämbetet är med rätt bestående. Och Paulus betecknar i det berömda trettonde kapitlet av Romarbrevet överheten som Guds tjänare, människorna och de kristna till gagn. Att Luther härutinnan anslöt sig helt till Paulus behöver jag icke erinra om. Denna uppfattning står i full överensstämmelse med budet om fiendekärlek och förlåtelse. Båda dessa dygder vinna sitt fulla värde endast

i ett samfund där man kan hämna sig på fienden, straffa det orätta, och dock i Jesu sinne avstår därifrån. I ett samhälle, där brottet får fritt spelrum, blir kärleken till fienden och viljan att förlåta kanske förebilder av etiskt-religiöst värde, men målet, som Jesus vill vinna, nämligen att besegra det onda med det goda, blir icke mera uppnåeligt.

Den kristna uppfattningen om staten och dess gudomliga uppgift förkastar icke absolut dödsstraffet, men dödsstraffet är en statlig, icke en kyrklig strafform. Det måste från kristen ståndpunkt överlämnas till lagpolitikerna att avgöra frågan, huruvida överheten, d. v. s. den rättsskipande makten i staten, behöver dödsstraffet för bekämpande av brottsligheten och återställandet av rättsordningen. Vi böra, besinnande varje människosjäls oändliga värde, eftersträva att så mycket som möjligt inskränka dödsstraffen för att giva tid till ånger och bot. Men vi måste även erinra oss, att i de kristligaste och mest upplysta länder alltid den offentliga meningen framtvingat dödsstraff för särskilt grova brott. I varje fall finna vi goda kristna såväl bland anhängarna av som bland motståndarna till dödsstraffet.

Enligt min mening beror osäkerheten i uppfattningen om brott och straff därpå, att man alltid försökt att ställa den på ett enda etiskt eller praktiskt plan, under det att frågan har en dubbel rot, som sammanhänger med den djupa dualismen i vårt mänskliga tänkande och kännande. I barnkammaren gäller samma lag för alla, förhållandet mellan föräldrar och barn. Här gäller olikhetens lag samt folkmedvetandets olika skiftningar; ett brott mot en medmänniska kräver folket straff för, ett brott mot samhällsmaskineriet anser man ej för något svårare brott, eller man tar till och med parti mot överheten.

Då vår kristna religions och kyrkas uppgift är att med Jesu Kristi ande och efter sina krafter intränga i alla levnadsförhållanden, får hon icke göra halt inför problemet om brott

och straff. Den största kraften måste naturligen insättas på att förebygga brotten och därmed straffen. Mot rättsbrott mellan likar och därmed mot vedergällningsstraffet verkar hon genom inpräglandet av Jesu lära: 'Älska din nästa såsom dig själv'. Mot förbrytelse genom ohörsamhet verkar hon genom hänvisning till Herrens ord: 'Giv kejsaren det kejsaren tillhörer' och till Pauli ord: 'Varen överheten underdåniga'. Därvid får hon dock icke underlåta att genom en bättre och rättvisare fördelning av de jordiska ägodelarna trygga rättstillståndet mellan likar, i det hon medverkar vid lagstiftningen i syfte att skydda broderssinnet i det mänskliga samhället. Hon får å andra sidan icke underlåta att varna staten för att hänsynslöst utnyttja sin makt över den mänskliga friheten, så att icke för mycket regerande slår över i laglöshet och anarki. Det är ett misstag när man i kristna kretsar förmenar, att man måste verka för milda straff och omfattande benådningar. Den kristne behöver en nådig Gud, men en rättskipande stat. Vid lydnadsbrott må staten i sitt eget intresse att skydda ordningen mildra eller efterskänka straffen. Vid fullbordandet av vedergällningsstraffen måste staten mer än nu är vanligt tänka på den som skadats.

Kyrkans och den kristna församlingens svåraste uppgift inträder när brottet är begånget, domen fälld och boten börjad. Härom har i de förberedande skrifterna till denna världskonferens talats så klokt och så i detalj, att jag icke har mycket övrigt att säga. Jag anser det icke heller för en kyrklig församlings uppgift att för djupt ingripa i de tekniska enskildheterna av straff och fängelseförordning. Jag måste dock understryka utskottets fordran, att vår kyrkas tjänare aldrig under några omständigheter få försumma tillfället att tala manande och tröstande med den dömde och om möjligt, vore det också på vägen till avrättningsplatsen, söka öppna hans själ för ångerns och botens

känsla och söka återvinna honom som en levande lem i den kristna församlingen. Detsamma gäller beträffande gärningsmannens anhöriga under den tid han avtjänar sitt straff och beträffande gärningsmannen själv, då han efter avtjänat straff återvänder till den onda världen. Kyrkan och församlingen ha här ett stort arbetsfält att i omsorgen för denna sin nästa följa i Kristi fotspår.

Därvid få vi emellertid aldrig glömma att varje brott har två offer, missdådaren och den skadade. Offret eller offrets anhöriga behöva icke i mindre mån än förbrytaren den kristliga kärlekens omsorg. Alldeles frånsett det materiella nödläge, som ofta följer av brottet, lida de också under hat- och hämndkänslor, som kunna vara så mycket starkare och bittrare, ju mindre de känna sig skyddade av den omgivande världen. Det är den kristnes plikt att hjälpa dem ur bägge dessa nödlägen.

På en punkt särskilt bör enligt min mening den kristna kyrkan söka vinna inflytande på statens straffsystem; det är i fråga om valet av de straffmetoder, med vilka man söker återställa den kränkta rättsordningen. Det bästa återställandet synes mig vara, när de skador, som en brottsling förorsakat, i möjligaste mån botas. En person, vilkens själ icke är fullständigt vanställd, har själv det djupa behovet att sona, när han begått ett brott; han känner, att det icke var en kedja av omständigheter utan han själv 'som begick brottet, att ansvaret faller på honom, att gottgörelsen skall befria honom från skulden. Vem kan känna sig fri, så länge hans offer lider? På denna sida av problemet lägger staten för ringa vikt. Den genomdriver straffet, men låter offret sörja för sig självt. I stället borde den framför allt sörja för att brottslingen genom arbete för sitt offer verkligen sonar sitt dåd, helst frivilligt, men om det är nödvändigt, tvingad till arbete i en anstalt. I ett sådant strävande skulle kyrkan, enligt vad jag tror, få på sin sida lika mycket

vedergällningsjuristerna som psykologerna och sociologerna. Helt säkert är tankens genomförande mänskligt att döma svårt, men om vi äro övertygade om dess inre sanning, skall det icke visa sig vara omöjligt. Allt, vad man tror på, är möjligt.

Med stora betänkligheter har jag, en lekman i teologien, företagit mig att inför denna världskonferens, där så många högt lärda och andligt lysande kyrkomän äro församlade, tala om brott och straff ur religiös-kyrklig synpunkt. Jag har gjort det därför att jag tror, att det icke skall vara eder ovälkommet att höra vad en domare, som bekänner sig såsom kristen, tänker om dessa saker, en domare som i likhet med Luther anser att brottmålsdomarens ställning inför Gud är svårare än den bestraffade förbrytarens.

Problemet vidgar sig nu från att vara rent mänskligt till att bliva internationellt: Versaillesfreden, folkförbundspakten och Genèveprotokollet ha nu utsträckt begreppet om brott och straff till nationernas och folkens gemensamma rättssamhälle. Därmed uppstår för de internationella juristerna och för hela kristenheten ett nytt arbetsfält. Men arbetet på detta måste jag överlämna åt andra.»

ELFTE KAPITLET.

Nationerna och riket.

Tisdagen den tjugufemte augusti randades den dag, som både av tyskar och andra kallades för Mötets stora dag. Segrar vunnos, framför allt självövervinnelsens seger. Motiven voro här som eljest i historien blandade, och vi skola i det kommande se, hurusom hos den mest självgranskande, mest principiellt lagda och av självöverskattningens och isoleringens fara mest hemsökta av de stora nationerna, folkförsoningens seger under denna och andra ekumeniska dagar i Stockholm tolkats på ett sätt, som icke blott är mångtydigt, utan även så motstridigt, att det inom Tyskland framkallat den allvarligaste och skickelsedigraste efterdebatten om Mötet.

Två särdrag blevo för alla omdömesgilla uppenbara på denna dag. Uppriktigheten och försoningsviljan.

Professor Mahling konstaterar att icke ens den internationella frågan trots uppriktigheten ledde till någon förstämning, ännu mindre till en söndring, detta väsentligen, såsom pastor Jézéquel utförde, på grund av känslan för kyrkans övervärldsliga och internationella art.

Domprediger Doehring i Berlin skriver: »I Stockholm gjordes i motsats till de hittillsvarande fruktlösa politiska bemödandena med framgång försök att ärligt igenfylla skyttegravarna som sönderdelat jordens krets.» En ny ton

har ljudit i nationernas konsert, och politikerna skulle göra väl i att vända örat till.

Kristna från ex-neutrala länder behövde komma till tals jämnsides med de forna fienderna.

Morgonbönen hölls av den holländske mystikern professor Aalders från Groningen och förde oss, som sig borde, in i det inre livets helgedom.

1. Schweiz.

Vem borde inleda samtalet om kyrkan och folkens samliv, om icke en man från de neutrala länderna i Europa. Valet mellan Norden och Holland och Schweiz var heller icke så svårt. Ty i Norden hade visserligen påfrestningen varit svår, särskilt för att bibehålla den solidaritet som i en världshistorisk situation med anleten både åt öster och åt väster kanske räddades genom konung Gustafs norska resa, säkert bibehölls och stärktes genom trekungamötena och av folkvilja och statsmän i Norden. En dansk man bör man framför andra minnas med samfälld tacksamhet. Nordens samdräkt helgades av en offervillig tävlan i att hela krigets sår, uppehålla förbindelserna, som de blodiga gränserna avbröto, mellan folken ute i världen och öva barmhärtighet. Tankefrihetens första tillflyktsort i Europa, Holland, under kriget hårt ansträngt för att uppehålla sin neutralitet och framför andra nationer utmärkt för en stolt och oförvillad; av principiella skäl, ej blott av nationell heder och ännu mindre av känslotänkande förestavad självständighet i omdöme och handling, kom starkt i betraktande. Men valet föll på Schweiz, inkilat mitt i Europa, omgivet av stridande, utsatt för tryck, på ett hår när genomtåget och förfördelat av de kämpande, inom hörhåll för kanonerna på olika gränser. Det rymmer inom sig tyskar, som delvis voro mer tysksinnade än Berlin, fransmän, mer fransksinnade än Paris, och italienare i

växande mängd. Motsats i språk, motsats i världspolitiska sympatier, en fri författning med risken av folkopinionens strömkantringar, utan någon möjlighet eller — Gud ske lov — önskan att hållas i styr av en upplyst eller oupplyst tyrann. Hur skulle det gå? Detta lilla beundransvärda folkförbund höll tillsammans, tack vare icke minst sin kalvinska och zwingliska fostran till självtänkande och

Professor dr. W. Hadorn, Bern.

Missionsföreståndare J. Nyrén.

självstyrelse och sin beprövade medborgerliga tradition. Är icke Schweiz' historia under prövotiden ett föredöme, nej, mer än ett föredöme, en profetia om Europas Förenta Stater, mäktiga en gång i framtiden att i en gemensam fredsgaranti sammanhålla intressemotsatser och slopa tullar efter schweiziskt exempel.

Var det en tillfällighet att Gemenskap i Liv och Arbete redan i Genève 1920 i och för arbetsfördelningen bildade fyra sektioner med en kombination av geografiska och konfessionella synpunkter som ligger i sakens natur, framkallad av verkligheten, icke av logiken? En

av dessa sektioner sammanfaller med en kontinent, den amerikanska, och har som sin kärna kraftens av alla folkslag bildade unga världsrike, världens mest universella nation. En annan sektion sammanfaller med ett annat folkförbund, det största världshistorien hittills skådat, nämligen det brittiska imperiet, om man också 1922 i Hälsingborg föreslog och 1925 i Stockholm beslöt att låta Indien jämte den fjärran Östern och den främre Orienten bilda en särskild fristående femte grupp. Det låg också i sakens natur att de ortodoxa skulle ha sin sektion för sig. Återstår vad som kallas den europeiska eller, då Storbritannien och Irland också av ålder grundligt höra till Europa, den kontinentala-nordiska gruppen. Det är en tillfällighet som ser ut som en tanke, att Coudenhove Kalergi och andra förespråkare för Europas Förenta Stater icke i dessa medräkna det brittiska imperiet, som självt redan utgör en stats- och folkförening.

Schweizaren, som kallades till det maktpåliggande uppdraget att inleda samtalet om kyrkan och folkens samliv, blev professor Hadorn från Bern. Till diskussionsinlägg voro jämte schweizaren Hadorn på förhand inbjudna bland andra en nordbo, missionsföreståndaren J. Nyrén.

Det föreliggande materialet må först antydas.

Budskapet sammanfattar saken i följande satser:

»Vi hava ävenledes dryftat de ledande kristliga grundsatserna för mellanfolkliga förbindelser. Dessa grundsatser äro lika fjärran från nationalistisk självtillräcklighet som från blek kosmopolitism. Vi hava betonat kyrkans allmännelighet och erkänt hennes plikt att predika broderskärlek och utöva sådan. Vi hava behandlat frågan om individens samvete i förhållande till statens krav. Vi hava skärskådat rasproblemet samt skiljedomsfrågan och upprättandet av en mellanfolklig ordning till avlägsnande av krigsorsaker — frågor som djupt beröra oss under det nutida

världslägets tragik. Vi uppfordra kyrkosamfunden att med oss besinna krigets fasansfullhet och dess oförmåga att verkligen lösa folkens tvistefrågor, vi uppmana dem till bön och arbete för fullbordan av löftet att under fridsfurstens spira 'godhet och trofasthet skola mötas, rättfärdighet och frid kyssas'.»

Bakom dessa korta ord i Budskapet ligger mycken bön, inre kamp, samråd och arbete. En aning därom ger en annan paragraf i Budskapet.

»Under fem år hava män och kvinnor förberett mötet och bedit därför. Andra strävanden för närmare förbindelser mellan kyrkosamfunden hava jämnat vägen. Men detta möte har varit den märkligaste akt av gemenskap och samverkan över nationernas och konfessionernas gränser som världen hittills skådat. Synderna och sorgerna, striderna och förlusterna i världskriget och i vad som följde därpå hava nödgat de kristna samfunden att ödmjukt och med blygsel erkänna att 'världen är för stark för en söndrad kyrka'. Vi hava därför lämnat å sido våra åtskillnader i trosbekännelse och kyrkoförfattning och satt som vårt mål att åstadkomma samfälld praktisk gärning i kristet 'liv och arbete'. Världskongressen är själv ett allom synligt historiskt faktum. Men den är endast en begynnelse.»

Bland de förberedande rapporterna betecknar Deissmann Copec's utlåtande såsom beundransvärt.

Kommissionen hade under biskop Brents ordförandeskap och besjälad av denne gudsmans redliga vilja satt upp följande grundsatser.

2. Tredje kommissionens teser.

Det betydelsefulla uttalandet om Guds rike och de två divergerande uppfattningarna om detsamma behandlas i kapitlet om Ekumeniska Mötets grundfråga. Enligt kom-

missionen måste det inre livet förbinda sig med verksamhet i världen i Guds tjänst. »Utan en sådan förbindelse blir allt vårt profeterande såsom en ljudande malm och en klingande symbal.»

Om kyrkosamfunden äro i hjärtat starka i nåden, skola de inom hela området för sin offentliga uppgift också medarbeta på gestaltningen och främjandet av bättre förhållande mellan folken. Frågar man huru detta skall förverkligas, så framgår av studiet av utredningarna att ett antal särskilda frågor inom detta område ännu icke blivit besvarade och att på vårt Möte icke alla kunde bliva avgjorda. Det etiska tänkandets nya rörelse, som utlöstes genom det sista århundradets skakningar, befinner sig utan tvivel ännu i jäsning, och vårt Möte kan icke hava uppgiften att genom för tidiga satser avsluta denna process.

Till de ännu icke avgjorda frågorna räknar kommissionen framför allt frågan om kristendomens ställning till kriget. Med hänsyn härtill synes ställningen i Stockholm vara liknande den, som rådde vid Copec-mötet i Birmingham 1924. Då överensstämmelse där icke ernåddes, har den brittiska rapporten uppställt båda de med varandra kämpande uppfattningarna, nämligen den icke pacifistiska och den pacifistiska. »Icke desto mindre är kyrkans plikt att fastslå de sedliga och andliga värdena otvivelaktig och oförytterlig. Och tiden tyckes oss vara kommen för kyrkan att rörande kriget avgiva en lika tydlig förklaring som om slaveriet och duellen. Världen väntar därpå, och det vore bättre för oss att riskera ett misstag än att låta tvekan eller tvetydighet komma oss till last. Därför våga vi för Mötet framlägga ett uttalande om detta mycket viktiga ämne i resolution I.

För det andra äro våra meningar delade även ifråga om det nuvarande Folkens Förbund. Alla utredningar behandla av naturliga skäl denna punkt med särskilt eftertryck,

men i den amerikanska rapporten finna vi en viss återhållsamhet icke ifråga om Folkförbundets idé, som hjärtligt gillas, utan ifråga om det sätt, varpå Folkförbundet utfört sitt värv. Kommissionen söker därför i en annan resolution bringa till uttryck vad som enligt dess mening är den allmänna kristna ställningen till denna fråga. (Resolution V.)

Äntligen är det kommissionens enhälliga mening, att Mötet borde taga i övervägande följande förslag, som vi bifoga i form av resolutioner.»

Resolution I.

1. Kriget såsom medel att lösa internationella tvister genom fysiskt våld, som förbinder sig med list och lögn, är oförenligt med Kristi kyrkas ande och handlingssätt.

2. Så uppfattat är kriget missbruk, icke bruk av makt, eftersom det tillerkänner myndighet att avgöra över sedliga värden åt en faktor som är oförmögen därtill, nämligen makten.

3. Såsom angripare i ett krig bör det folk betraktas som avvisar avgörelse genom skiljedom eller underlåter andra åtgärder som tillhöra lag och ordning.

4. Det är kyrkosamfundens plikt att lägga hela tyngden av sitt samfällda inflytande i vågskålen till förmån för en broderlig organisation av nationerna.

5. Ingen av här förordade satser får kränka den rätt, som tillhör varje folk att försvara sig mot anfall och förtryck.

Resolution II.

När kyrkan uppfyller sin övernationella kallelse bland nationerna, måste hon inskärpa hos sina medlemmar att de, trogna mot värdiga nationella ideal, måste undvika »nationell förhävelse, rasfördom och en sinnesförfattning som gärna

lyssnar till krigiska maningar, likaväl som en matt kosmopolitism som fördunstar i idel sentimentalitet».

Resolution III.

Kyrkan måste erkänna förkunnelsen av Guds ord såsom det yppersta medel hon har för att främja vänliga förbindelser mellan folken, och i denna verksamhet skall hon innefatta icke endast predikan från predikstolen, utan också undervisning och användning av det offentliga ordet i pressen för att nå ett vidare publikum i hopp om att således skapa en kristen offentlig mening, som bliver den starkaste motvikten mot krig. I förkunnelsen av Ordet böra följande uppenbarelsens sanningar särskilt betonas:

a) Blodsbandet mellan alla folk. Apg. 17: 26.

b) Alla Kristi lärjungars enhet enligt Nya testamentets enstämmiga vittnesbörd om ovänskapens dödande och de forna fiendernas förening och försoning genom Kristi kors. Ef. 2: 14—16.

c) Kristi lärjungars solidaritet enligt Gal. 6: 2, 1 Kor. 12: 12—27 och andra nytestamentliga ställen.

d) Idén att varje kristen, varje kyrkosamfund, kyrka och folk har att utföra sin särskilda tjänst åt Guds herravälde.

Resolution IV.

Kyrkan tror att Ordet alltid skall uttryckas i handling, Gal. 5: 6. Den stora internationella kärleksverksamhet, som utförts av kyrkan under sista åren i det att hjälpen och gåvorna inför världskatastrofen samlats och utdelats utan hänsyn till de behövandes och lidandes nationalitet, anbefalles såsom förebild för kyrkosamfundens kommande kärleksverk.

Resolution V.

Kyrkan betraktar Folkens Förbund såsom det enda organiserade medlet i vår tid för trygghet genom internationell gemenskap mellan jordens folk. Därför anbefalles det till alla kristnas välvilja och understöd i hopp att genom utökandet av dess medlemskap och stärkandet av dess moraliska inflytande det må bli mer dugligt för sitt ändamål. Samtidigt erkänner kyrkan sin plikt att främja internationell vänskap och anbefaller därför varmt Världsförbundet för Mellanfolklig vänskap genom kyrkosamfunden, dess mål och dess arbete. Det är önskvärt att de kyrkosamfund, som ännu stå utanför Världsförbundet, ansluta sig till samma arbete.

Resolution VI.

Kyrkan betraktar det som en internationell, för alla stater bindande förpliktelse att skydda de nationella religiösa minoriteterna och undertryckta raser. Hon ser i dem bröder som befinna sig i nöd och behöva medkänsla och hjälp, och hon betonar endast att kyrkosamfunden äro själva pliktiga att skydda och försvara minoriteter som finnas i deras länder.

Resolution VII.

Kyrkan höjer sin röst till förmån för utbyggnaden av den ständiga internationella domstolen, till vilken alla tvister, som kunna leda till krig, böra hänskjutas och genom vilken svagare folk kunna erhålla hjälp i stället för att i ett förtvivlat läge eljest taga sin tillflykt till en utsiktslös väpnad kamp. Så skall vägen röjas för en allmän avrustning.

3. Gäller samma moral de enskilda och folken?

Dessa klart formulerade punkter voro av den natur, att några av dem kunde antagas såsom självklara, andra för-

anleda debatt. I denna debatt utkristalliserade sig, utan att programmet på förhand gav det vid handen, ur de två stora riktningarna i gudsrikestanken det speciella problemet: Gäller samma moral för de enskilda människorna i deras samliv och för det allmänna, det är för folken och klasserna i deras samliv?

»Rätt eller orätt, det gäller mitt fosterland», så tänka icke blott engelska patrioter, utan fosterlandsvänner i alla länder och överhuvud de, som för ett stort måls vinnande frestas att låta ändamålet helga medlen. Men i allmänhet nöja sig människorna med löst fattade allmänna höga maximer och låta sitt handlingssätt, när det gäller, ordnas på annat vis, tills krisen och spänningen äro över och de allmängiltiga etiska grundsatserna återigen kunna utan risk eller hyckleri förkunnas. Detta sker oftast omedvetet. Men det finnes också, besvärligt nog, människor så funtade, att de gärna vilja bringa överensstämmelse mellan teori och praxis, taga verkligheten sådan den är och tillämpa sina rön ur livets och samfundshistoriens erfarenhet i klart fattad och tydligt uttalad teori. Så hava särskilt tyska tänkare utbildat iakttagelsen om de olika livsområdenas relativt självständiga lagar icke blott till en, i nödfall kanske mycket kraftigt tillämpad fast icke erkänd regel, utan till en teoretiskt motiverad dualism mellan det offentliga livets och politikens hävdande av rätten med maktens tillhjälp å ena sidan, och den kristna moralens krav i de enskildas samliv å andra sidan. Vi igenkänna här en tillämpning av den lära, som begränsar gudsherraväldet till det personliga livet och dess yttringar. En debatt utspann sig icke vid Mötet i Stockholm. Men avgjord seger vanns över hela linjen för den grundsats, som Siegmund-Schultze citerar ur ett brev av Augustinus: »Eftersom jag vet att du är en vän av samfundslivet, så ge akt på hur tydligt den Heliga Skrift visar, att staten icke blir lycklig genom något annat än det varigenom den enskilda människan blir lycklig.»

Ärendet hade redan aftonen förut, måndagen den tjugufjärde augusti, börjat behandlas i tre föredrag. Professor Stephan Zankoff från Sofia, vilja och nerver i en mager energisk gestalt, som i kommission V hade vunnit respekt med sitt skarpsinne och sitt krav på att gå till botten med frågorna, skildrade tillståndet.

»Vi leva mitt i sammanstörtningar av oerhörd omfattning och i den mest gåtfulla förvandlingen i människosläktets historia. Under oss kännes en skakning och i oss kännes en bävande aning av något väldigt, liksom om livet under oss befunne sig i födslosmärtor. Över oss simma svarta och ogenomträngliga moln av lidelse, färdiga att brista över våra huvuden vilket ögonblick som helst och förstöra oss utan miskund. En fruktansvärd urladdning följer den andra, en bedövande åskknall följer den andra. Själen är trasig, hjärtat är pressat. Banden som förena människorna äro slitna.»

Var äro vi? Ack, varest är han? Hur ofta slita vi oss icke lösa från honom som är vårt eviga fäste? Såsom dåraktiga barn bedraga vi oss och lita på avgudar som vi sätta upp i hans ställe. Leva vi icke i Antikrists tid? Ja och nej. Ja, ty vi brinna i våra synders ugn. Nej, ty vi förtäras icke därav. Där synden överflödar, där överflödar också Guds nåd. Kärlekens eld är starkare, och den tändes i våra hjärtan.

Vari ligger botemedlet?

Samtidigt är denna period en förnyelse, en kristen väckelse, den har växande känsla av gemenskap. Den som har ögon att se, skönjer en ny dag som går upp över den kristna världen. Förföljelserna i Ryssland föda fram ett nytt kristet medvetande, heligt i dess ödmjukhet, rent och djupt i kärleken, upphöjt i offervillighet. I Amerika har ett stort initiativ tagits. »Och detta svenska land, åt vilket Gud har givit så mycken skönhet jämte dess sunda och allvarliga kristna folk, bidrager kraftigt till att främja den broderliga

kärlekens ande. Det råder intet tvivel om att två motsatta strömningar kämpa med varandra i vår tid såsom de knappast förr hava kämpat.»

Talaren höjer sig sedan till en mänsklig och kristen syftning, som är ett starkt vittnesbörd om personligt mod, då det i denna tid kommer från en ortodox kyrkoman bland balkanfolken:

»Vad betyder det i evighetens ljus om jag under femtio eller sjuttio år varit en bulgar eller engelsman eller japan? Om jag talar serbiska, franska eller kinesiska, om jag har hört till den amerikanska, grekiska eller persiska staten? Detta betyder icke att vi förneka vår nationalitet eller taga den lätt. Det betyder endast att Kristi kyrka betraktar alla raser och nationer som bröder och måste behandla dem med samma kärlek såsom frigjorda medlemmar av Guds rike.»

Schweiziska kyrkoförbundets vice president pastor F. Ferrier inskärpte också kyrkans plikt att predika människornas broderskap. »Söka vi efter definitionen av varje kyrkas plikt härvidlag, så är ingen allmännare tillämplig än denna: Kyrkan är nationens andliga samvete. Om kyrkan icke vore detta, om hon icke sökte uppfostra folket och ingjuta en kristen ande i dess styrelse, om hon icke ständigt vore angelägen att förkunna Guds rikes grundsatser och särskilt broderskapet för folken och för dem, som äro ansvariga för deras ledning, skulle hon förtjäna att försvinna.

4. För freden mot kriget.

Sinnelaget är det viktigaste. Alla betonade det. »Vad skall kyrkan göra för freden och mot kriget», var ämnet för tisdagens eftermiddag i Blasieholmskyrkan, som blev en av

Mötets höjdpunkter. Vem kunde undgå att tänka: Vore varje ansvarig britt och fransman och tysk och amerikan så sinnad som de fyra, vilka efterträdde varandra i talarstolen, skulle världen se annorlunda ut.

Den förste var en engelsman och statsman, jurist av hög ordning, engelska kyrkans högst betrodde lekman, beprövad fredsfrämjare. Lord Parmoor hade tidigt på våren allvarligt insjuknat. Midsommardagen besökte jag honom enligt hans vänliga inbjudan ute på Parmoor, ett välsignat hemvist för fredens oförtrutna, vidsynta och hjärtliga verk på denna jord. Han var konvalescent, ännu svag; alla som jag råkade, utom han själv och hans maka, ruskade på huvudet eller sade bestämt nej, då fråga uppstod om hans deltagande i det stundande Stockholmsmötet. Men han kom. Visserligen var han oförmögen att stanna över hela mötet och kunde endast en kort stund närvara vid förhandlingarna. Så mycket flitigare var Lady Parmoor, vilkens inlägg i debatten gjorde märkbar verkan. Lord Parmoors närvaro var vältaligare än ord. Han yttrade i frågan:

»Religionen har slagit djupare rötter än någon annan makt i mänsklighetens tanke och handling. Vi kristna ha önskat och önska allt fortfarande att göra religionen till en hjälpkälla för alla, en ideell uppfattning att användas som grund för religiös handling och ingivelse. Religionen har icke undgått, och kan icke väntas undgå, de risker som missriktad nitälskan föra med sig. Kristendomen, grundad av den Fridsfurste, som välsignade de fridsamma och lovade dem att de skulle kallas Guds barn, kan icke fritagas från anklagelsen att hava uppmuntrat både religionskrig och religionsförföljelse. Det finns emellertid ett överväldigande tillgodohavande på kristendomens konto. Kristendomen har under århundraden vädjat till de ideal och syner, vilka hålla mänsklighetens ädlare ingivelser vid liv, och kristendomens budskap har utstakat vägen till

föreställningen om ett gemensamt mänskligt broderskap, i vilket medlemmarna äro sammanlänkade och beroende av varandra i det osjälviska tjänandets gemensamma plikt. Skarpa meningsskiljaktigheter ha gjort sig gällande rörande frågor av vital betydelse; men trots dessa är det visst, att alla kristna i sitt förhållande till Kristus utgöra en hjord under en herde, till vilken de vända sig instinktivt vid alla tillfällen för att få ledning och inspiration, och detta särskilt i tider av tvivel och trångmål. Genom mod och ett rättskaffens liv, genom beslutsamhet att ersätta våld med rätt och genom känslan av plikt mot varandra erhålla de kraft till gemenskap med sin Mästare. Slikt sinnelag gav dem styrka under martyrskapets grymheter och kommer till deras hjälp, när samvetet tvingar dem att hävda den kristna pliktens överhöghet.»

»Kristendomens stora budskap, som borde dominera alla länders uppfattning, består i att väcka medvetandet om det mänskliga broderskapets enhet samt i vidmakthållandet av jämlikheten mellan människor och nationer inom detta broderskap. Denna lära framstår så mycket märkligare, då man tar i betraktande den intensiva nationalkänsla, som kännetecknar den judiska religionen.»

Viktigast är att alla medlemmarna »inom det kristliga broderskapet skulle genom att uttala sin tillit till varandra göra slut på de ovärdiga misstankarna och tvivlen, och därigenom lära sig att samarbeta som bröder i kristlig solidaritet. Hjälpen måste komma från kyrkorna och från män med verkligt kristligt mod och tro, men med deras hjälp är allt möjligt. En sådan man var den nyligen avlidne biskopen av Oxford, vilkens död vi alla beklaga.»

Professor Deissmann skildrade tillståndet. »Europa saknar fred. Det skakar i sina grundvalar. Politiska och ekonomiska problem av oerhört invecklad beskaffenhet

hänga över oss som åskmoln. Det ekonomiska livet är i oordning, arbetarvärlden i upprört tillstånd. Den bildade medelklassen är i många länder bragt till tiggarstaven. Storindustrien saknar kapital och reducerar sin produktion. De fängslande orden om frihet, självbestämmelse och rättvisa ha blivit till kraftlösa och dystra fraser, som icke ingiva tilltro. Bitterhet, ångest, ovisshet kvälja våra hjärtan. Östra Europa är en hotande sfinx. Främre Orienten en ruinhög. Bortre Asien knackar hotande på dörren hos dem som exploatera detsamma.»

Professor Deissmann påpekade en sak, som i detta sammanhang fick stor vikt. »Vi fyra talare», sade han, »Lord Parmoor, Jézéquel, jag själv och dr. Gulick, som skola behandla detta ämne, tala icke som internationalister, utan som medborgare av våra fosterland, en brittisk fosterlandsvän, en fransk fosterlandsvän, en tysk fosterlandsvän och en amerikansk fosterlandsvän.»

»Japanerna ha ett skrämmande ordspråk: Det är mörkt vid fyrtornets fot. Ljuset äga vi, honom, som sade: Jag är världens ljus. Men mörker råder i ljusets närhet. Huvudsaken är att vi begynna arbeta på internationellt kristet samförstånd inom det egna folket, att vi således själva upplysa det ofta dunkla området närmast fyrtornet.»

»Det djupt allvarliga ord landsbiskopen av Sachsen här frimodigt talade om kyrkans underlåtenhetssynder på det sociala området skulle vi kunna tillämpa också på det internationella området. Kyrkosamfunden hava inom sina egna folk gjort alltför litet för att evangeliet må förädla även det internationella livet.»

»Bröder och systrar. Att predika Kristus, att förkunna hans härskarvilja och brodersvilja, att gestalta människorna efter hans bild, att med hans ande besjäla vår omgivning med dess egna lagar och villkor, att genom hans sanning utrota lögnen, genom hans rättfärdighet orättfärdigheten,

att genom hans kärlek förvandla hatet till förtroende, det är vad kyrkosamfunden kunna göra för att främja freden och avlägsna krigsorsaker.»

»Det är icke tanklösa floskler från en matt kosmopolitisk fraseologi, utan det är den ursprungliga uppenbarelsen som vi förkunna för våra församlingar, våra barn, våra studenter om människosläktets blodsenhet, och vi ifylla och fördjupa detta budskap från aeropagen med det andra budskapet att denna fysiska enhet har i Kristus blivit till en andlig enhet, I ären en lekamen i Kristus.

Och denna lekamen har i sig underkraft. Jag säger underkraft, ty den är starkare än all världens kosmiska krafter sammanlagda. Ty denna kraft till försoning mellan fiendefolken ligger i korsgemenskapen med vår upphöjde Herre och Frälsare.»

»Om århundraden gammalt hat, om nya slagord förgifta förhållandet mellan folken, då måste de kristna kyrkorna handla så, som vore de ett 'clearing-house' som bringar ordning i förvirringen. De måste rensa atmosfären från gift, så att aktning kommer i stället för hat och förtroende i stället för misstro. Där nationella religiösa minoriteter och rasminoriteter lida under hård ofrihet skulle kyrkan påkalla världens offentliga mening för dessa bröder i nöd, och hon skulle om sådana minoriteter hava svårigheter i hennes eget land för sin del bliva deras försvarare och beskyddare. Och när stora öden i den politiska världen eller i naturen bringa nya katastrofer över ett folk och hård yttre nöd ropar mot himmelen, då skulle kyrkosamfunden förstå Guds röst som genom kyrkans kärleksverk vill höra de beträngdas suckan. Det stora barmhärtighetsverk som kyrkosamfunden i Gamla och Nya världen utövat för de genom kriget och dess följder svårt hemsökta folken i Centraleuropa är ett lysande föredöme för kommande ekumenisk handling vid utomordentliga hemsökelser. Det underbara i saken är, att genom

broderskärlekens samverkan de i hjälpen verksamma kyrkorna själva och deras folk komma varandra närmare.»

Deissmann nöjde sig inte utan två praktiska förslag. Det ena rörde språket. »Det är inte nödvändigt att kristna världsmöten alltid skola äga rum i babelstornets skugga. Vi borde i framtiden hava pingstmöten, där parther, meder och elamiter förstå varandra utan svårighet, när de tala om Guds stora verk och Guds stora krav. Vi böra lära varandras språk.» Deissmann uppställer som föredöme språkkunskapen hos schweizarne (mindre underligt då de tala tyska och franska inom sina egna landamären), belgare (som gratis kunna franska), holländare och nordbor (som måste lära sig de tre språken jämte sitt eget, att icke tala om finländare, estländare och lettländare, ungrare och slaver, som hava en ännu större språkbörda).

Här må en parentes tillåtas. Ett vackert gensvar erhöll Deissmanns maning i den julhälsning som Brittiska sektionen sände till alla Mötets deltagare. Den innehöll, efter mötesmärket på första sidan, på den andra sidan ett citat ur brevet till Diognet som sannerligen är tidsenligt.

Denna fornkristna skrift har i kapitel sex några satser, som den brittiska julhälsningen anför på engelska, och som på svenska lyda:

»Vad själen är i kroppen, det äro de kristna i världen. Själen sammanhåller kroppen, även de kristna sammanhålla världen. En så viktig ställning har Gud anvisat åt dem, och det skulle vara orätt för dem att övergiva den.»

Tredje sidan upptager bibelspråk på tyska (Fil. 4: 7), franska (5 Mos. 6: 5), engelska (Joh. 14: 34), latin (Gal. 3: 25), grekiska (1 Joh. 4: 7). Därefter återgives Fader vår alldeles felfritt på svenska. —

Deissmanns andra förslag gällde en ekumenisk central, icke blott för hjälpverksamhet, utan även för att organi-

sera ett nät av personliga förbindelser efter regeln av ömsesidigt givande och mottagande.

Denna internationella nyhetsbyrå skulle förmedla de stora linjerna i kyrkornas utveckling, utbyte av studenter och lärare skulle vidga de teologiska fakulteternas andliga inflytande. Kyrkomöten och konferenser skulle göras rikare genom vänskapliga besökare från andra kyrkor och väl utrustade unga präster och lekmän skulle söka intränga i andra kyrkosamfunds liv och verksamhet.

Franska språket har ingen mer helhjärtad och självständig förkämpe för folkförsoningen än J. Jézéquel. Hans föredrag denna eftermiddag hörde till det klaraste och allvarligaste, som förekom under Mötet. Han kräver ingenting mindre än bot och ånger.

»Mitt uppdrag har betytt strängt taget endast att väva in några trådar i den stora väven som här åstadkommes. Lyckligt nog för eder hava andra arbetat med mig och bättre än jag. Därför må det vara nog att säga: Vi alla tillsammans hava i förödmjukelse och förhoppning sagt vad som kyrkan kan göra för freden.»

»Ty det är icke genom en förträfflig organisation och genom väl uttänkta åtgärder som kyrkan kan giva världen fred. Vad hon kan göra bättre och starkare och verksammare mot kriget innehålles i det enda ordet omvändelse. Hon skall omvända sig till den Gud som hon önskar tjäna. Alla hennes hinder och nederlag förklaras genom hennes otrohet. Om hon också utvecklar en outtröttlig iver, om hon också på tankens vägar stiger upp till de högsta höjder, blir hon utan inflytande på människorna, om hon icke är trogen.»

Omvändelse, conversion, är hans slutsats. Han tänker på de unga.

»Men kyrkan har icke endast ansvar för de vuxna. Hon har också den heliga plikten att förbereda barnen för ett

kristet liv. Hon skulle betrakta det som en svår urakt-låtenhet att icke undervisa dem om evangeliets dygder. Hennes katekes skulle vara sorgligt ofullständig, om den icke innehölle nödvändiga föreskrifter härutinnan. En underlig missuppfattning av den mest elementära sanning har föran-lett kyrkan att icke åt folkens plikter sinsemellan giva samma plats som hon giver åt människornas plikter inbördes.

Madame Jézéquel, Paris.

Biskopen av Lincoln.

Du skall älska din nästa, har avseende på folken likaväl som på de enskilda.»

»Alla lärare veta väl att det icke finnes två moralläror, en för de små och en för de stora.»

Alla kristna kyrkosamfund, vad färg och religionsuppfattning de än må äga, hava betraktat kriget med samma ögon. Alla hava hälsat kriget med samma klara uppsyn. Alla hava välsignat det. Alla hava sjungit Te Deum för alla segrar. Vad kunna dessa kyrkosamfund göra mot kriget och för freden, när de alltid varit eniga för kriget och mot freden? Vad kunna de göra? Motsatsen till vad de hava

gjort hitintills. Om de rycka sig loss från den ödesdigra dragning som styrka och våld alltid utövat på dem, och om de vilja bliva budbärare om endräkt och godhet, måste de först utföra någonting. De måste falla på knä, och var och en av dem och alla tillsammans måste säga: Jag är skyldig. Ångern äro de skyldiga det förgångna, detta fruktansvärda som är tyngt av skam och färgat av blod. Ånger äro de skyldiga framtiden, ty endast en djup ånger kan åter skänka dem människornas förtroende och vår himmelske Faders välsignelse.»

Denne man har sett kriget i ögonen. Vi söka i Jézéquels tal förgäves klingande fraser. Från början till slut är det blodigt allvar och från början till slut geomtränges hans tal av evangelii salt, som svider i den egna lekamen likaväl som hos de andra. Intet yttrande på mötet tog saken mera allvarligt.

»I stället för denna rörande enhet i att stödja nationalismen borde de kristna och kyrkan ena sig mot kriget. Om kyrkan önskar åstadkomma frid på jorden, måste hon först bryta med kriget och icke längre tåla det. Hon måste slunga emot kriget det anatema, som hon så ofta använt mot hängivne ledare i arbetet för framsteg och samdräkt. Kyrkan måste förklara krig mot kriget och säga att det är förbannat av Gud likaväl som det avskys av mödrarna.»

Jézéquel nöjer sig icke med en allmän maning. Han går in på de kinkiga problem som de hemsökta känna djupare än vi.

»Jag menar icke att kyrkan skall taga del i den ömtåliga och svåra diskussionen om förhållandet mellan rätt och makt. Måste icke rätten uppehållas endast av andliga krafter? Måste icke rätten begränsa sig till den sedliga styrkan? Måste rätten vara obeväpnad bland människor som lita på dess myndighet och glans, eller skall den taga makten i sin tjänst och utstyra sig med blixtrande bajonetter? Har

rätten rätt att när den gör anspråk på nationernas lydnad tala med kanonernas dån? Detta är en oändlig debatt, som filosofer och teologer fört sedan århundraden och som är ett av de svåraste och smärtsammaste av alla problem för det mänskliga samvetet.

Men det problem vi ha att göra med innesluter icke denna fråga. Här är icke ögonblicket att undersöka, om en rakryggad man har rätt att förekomma ett anfall, när han ser det komma, eller om han har rätt att försvara sig mot anfallet som drabbar honom själv.

Den fråga vi diskutera är i själva verket mycket mindre sammansatt. Jag kan uppmana kyrkan att fördöma kriget radikalt utan att vänta på en lösning av spörsmålet om förhållandet mellan rätt och makt. Ty kriget är icke nödvändigt för rätten. Detta är icke en paradox, utan en påtaglig verklighet. Missförstå mig icke. Hur allvarligt jag än längtar efter fred, hur helig än freden är för mig, sätter jag icke fred högre än allt annat. Jag säger icke fred till vilket pris som helst. Över freden sätter jag det gudomliga anletet, mot vilket alla mänskliga släktled söka vandra med fasta steg, rättfärdigheten, utan vilken människor förklara att livet icke är värt att leva? Rättfärdigheten, rättfärdigheten framför allt. Rättfärdigheten alltid. Men rättfärdigheten kan icke skilja sig från freden. Där det icke finnes någon rättfärdighet, där är fred icke möjlig, och det är därför att jag åstundar fred som jag söker rättfärdighet. Vi upptäcka här det nya utseende som problemet fått under de sista åren. Under århundraden åtminstone har kriget, det vill säga makten, betraktats såsom en nödvändig tjänare åt freden. Människor tro att makten till och med i krigets form är det enda medlet, som de med eller mot sin vilja måste använda. Jag nekar icke — fastän fallen synas mig vara mycket sällsynta — att i historien exempel finnas på krig som börjats för rättfärdighetens seger. Men nu är situationen

alldeles annorlunda. Efter människans rättigheter bliva nationernas rättigheter omsider fastställda, för att man må med andra medel än tvång och våld kunna lösa internationella tvister. Det är ett nytt faktum.»

»Må de kristna ena sig för freden. Om kyrkan vill att mödrar icke längre skola gråta vid foten av träkorset, att blod icke längre skall färga marken röd, att lågorna från brinnande kyrkor icke längre skola fladdra mot himlen, att rosslandet av döende män icke längre skall stiga mot höjden som en hädelse, om kyrkan önskar att det skall bli fred på jorden, så innesluter en enda plikt alla andra plikter, en enda sak återstår, nämligen att kyrkan måste bryta sönder sin högfärd, övervinna sin stolthet, omvända sig och med hela sitt hjärta, med all sin kraft och med all sin själ komma till den ende som sade: I ären bröder, älsken varandra.»

När jag på nytt läser hans föredrag, undrar jag, om det inte var det förnämsta som yttrades ur ett kristet hjärtas lidelse under hela meningsbytet i denna fråga.

Sidney L. Gulick från New York förklarade att kyrkans uppgift och förmåga kommer av Guds nåd och den Helige Andes verk. Ty kyrkan förenar folken i en och samma tro på den himmelske Fadern och Frälsaren. Det är kyrkans sak att uppfostra nationernas samvete i mellanfolklig moral genom predikan, ungdomens uppfostran och barnens undervisning.

Här står inte bara människors välfärd på spel, utan även Guds ära.

Det var vad biskop Kempthorne från Lichfield betonade i sitt föredrag.

»Vi betrakta ej den kristna kyrkan som en förening av individer, ett resultat av deras egen vilja blott, stiftad för att befrämja deras egna själviska andliga intressen. Vi protestera mot uppfattningen av kyrkan som en belägrad

stad, vars medborgare stå på huk bakom dess vallar, sökande sin egen trygghet, medan världen därutom är lämnad åt djävulen. Till och med bilden av 'den kristna kyrkans ark', sann och skriftenlig som den är, borde leda oss till att tänka ej så mycket på deras trygghet, som äro därinne, som på Konungens uppdrag, i vilket den är ute. Kyrkans skepp för nya passagerare: alla som äro ombord äro visserligen i trygghet under den store Lotsens ledning, men deras verkliga glädje är att de samverka med honom till förverkligande av hans syfte.

Detta är just vad Paulus menar med kyrkan som 'Kristi kropp'. Han, som lever och segrar i evighet, använder denna kropp, detta redskap för utförandet av sina syften. Kyrkan är familjen, samfundet av dem som han litar på som sina medarbetare. Hans syfte är klart. Det kan ses från två sidor. Han kom för att människor skulle hava *liv*. Han kom för att upprätta Guds rike, som är ett kärlekens rike. Hans syfte är allomfattande, och kyrkan, som är hans kropp, måste hava en allomfattande karaktär. Att vi ha skamligt misslyckats att höja oss till hans höga ideal, bekänna vi med blygsel. Men kyrkan, Kristi kropp, har icke misslyckats: Anden, som är dess liv, har icke misslyckats: det är vi, kyrkans medlemmar — i alla dess delar, och i alla folk, som misslyckats. Vi bedja honom skänka oss ångerns gåva.

Då vi på nytt föresätta oss att fullfölja Guds syfte, erkänna vi, att kyrkans förnämsta uppgift är individernas omvändelse till Gud. Vi skola senare återkomma till denna grundläggande uppgift. Men om omvändelse betyder något, så betyder det erkännandet av Gud i Kristus som konung. Men hans rike vet ej av någon begränsning. Om han skall vara konung någonstädes, så måste han vara konung överallt, och varje medlem av kyrkan måste vara omvänd för att för sin del vara med om att göra kyrkan till vad den borde vara — ljuset som upplyser mörkret på jorden — surdegen

som omgestaltar världen — saltet som räddar världen från förruttnelse. Ja, kyrkan skulle vara världens själ. Däri består dess allomfattande karaktär.»

»De finnas, som då ropa: 'Syssla inte med det!' Politik, säga de, är någonting, som endast bör skötas av den erfarne statsmannen: om kyrkan försöker lösa politiska problem, blir resultatet helt säkert ingenting eller tilläventyrs ödesdigert. 'Fas est et ab hoste doceri'. Om våra kritiker mena att sfären för Guds suveränitet skall strängt begränsas, och att politiska problem böra lösas enligt det egna intressets krav, efter härsklystnad hellre än efter kristna principer av rättfärdighet och god vilja med tillit till Kristi återlösande kraft, då lyssna vi ej till dem ett ögonblick. Som kardinal Newman sade: 'Kyrkan bildades med det uttryckliga ändamålet att gripa in i (eller, såsom icke-religiösa människor säga) blanda sig i världsliga angelägenheter'. Men om den vetenskaplige politikern säger oss att idealen ej förverkligas i en ofullkomlig värld, att vis handling måste grundas på en ingående kännedom om nakna fakta, att det finns ett mycket starkt behov av uppbyggande statsmannaegenskaper, då måste vi tro hans ord. Entusiasm är ej någon ersättning för kunskaper, vi behöva en kombination av andlig insikt och politiskt analyserande förmåga.»

»Ty även om 'ekonomiska förbindelser ena världen', är det de ur dessa uppstående stridiga intressena, som komma att ständigt hota freden i världen. Här ha vi en utmaning till den kristna kyrkan. Det fanns en tid, då kyrkan kraftigt förkunnade Guds rikes förverkligande såsom livets verkliga ändamål. Kan kyrkan under våra dagars oerhört mycket mer invecklade förhållanden göra förkunnelsen av Guds rike framgångsrik, så att människorna och nationerna komma att betrakta handeln ej såsom ett medel till snålt förvärv utan såsom ett medel till ömsesidigt bistånd, och mäta sin nationella storhet ej efter nationens makt och ära

utan efter dess förmåga att medverka till allas gemensamma bästa?

Denna fråga behandlas av andra talare. Jag tar mig friheten att inledningsvis framkasta två synpunkter.

1. Kyrkan måste för folken framhålla sanningens, rättfärdighetens, kärlekens positiva ideal, och visa vägen till de oändliga tillgångar, som finnas i honom, i vilken kärlek, rättfärdighet och sanning tagit gestalt.

2. Ett beslut att förekomma krig är sålunda ej nog. Vad vi, såsom ärkebiskopen av Canterbury sagt, behöva är att åstadkomma ett så hälsofyllt tillstånd i den politiska kroppen, att krigets bacill blir maktlös. Det är sant nog, att vi måste förklara krig (vi kunna ej undvika bilder hämtade från kriget) mot de onda passioner, som orsaka stridigheter bland människorna: girighet, förvrängd nationalism, usel fruktan och misstänksamhet. Men mörker kan endast fördrivas med ljus och dessa onda passioner kunna endast utdrivas med Kristi anda. Där den andan finnes, där skola vi äga sanning, rättskänsla, god patriotism och den kärlek som tillintetgör fruktan. Det slutliga resultatet blir då fred. Ty fred är inget negativt tillstånd; den är ej en blott och bar vägran att strida; den är det harmoniska tillstånd, som uppstår, då sanning, rätt och kärlek intagit människornas hjärtan.

Kärlek betyder samarbete. De som bland nationerna befrämja ömsesidig förståelse och allmänt bistånd äro de bästa fredsvännerna.»

»Det är tydligen kyrkans uppgift att ge prov på och arbeta för en sådan ordning som i rättvisa och fast grundad fred återspeglar själva Guds väsen, som skapade och befriade världen. Kristendomen måste ingjuta i varje nation den sanningsanda, rättfärdighet och kärlek som utdriva girighet och själviskhet och bringa fredens välsignelse.»

»När Beethoven komponerade sin mässa i D-dur, marsche-

rade Napoleon redan mot Wien. Kompositören hade hunnit till kören: 'Dona nobis pacem', och man fann senare, att han hade skrivit över partituret: 'Fred inåt och utåt'. Han kände att, innan människornas förbindelser kunna bliva idealiska, måste det finnas en inre frid härstammande från rätt förbindelse med Gud. Den freden måste börja med individen. 'Ingenting kan åstadkomma frid på jorden utom en ny skapelse från Gud till svar på ånger och böner.' Dock är denna fred ingen mild pietism, som ömt omhuldar en självisk säkerhet och sjunger hymner om 'ära för mig'. Den har sin medelpunkt ej i individen utan i Gud. Beethovens körsång 'Giv oss din frid' innehåller några reminiscenser från en körsång, komponerad av Händel, vilken kompositör han mycket beundrade. Körsången heter: 'Han skall regera för evigt'. Fred, inre och yttre, kommer till människan just i den grad hon låter Guds rike bliva sitt högsta mål, i det hon giver Konungen sitt hjärtas hela tro och lydnad och på samma gång från hans ande mottager en aldrig sinande inspiration.»

5. **Enhet och samverkan nödvändiga.**

För att fylla uppgiften måste de kristna och kyrkosamfunden förena sig. Professor Hadorn, inledaren, hade något att säga därom:

»Om jag rätt förstår det ämne som anvisats oss till behandling, så gäller det i grunden ej frågan 'Hur kunna de skilda kristna kyrkosamfunden, som äro så olika med hänsyn till ursprung och historia, i lärans utprägling, i författning, sed och vanor och som stå självständiga och oavhängiga i förhållande till varandra, och vilkas förening till en enda organism såsom motstycke till den påvliga romerska kyrkan, icke alls kommer ifråga — hur kunna de bringa sin inre enhet till uttryck på sådant sätt, att därav framgår en samstämmig, målmedveten Guds rikes tillkommelse tjänande eller, för att

tala mer bibliskt, mot väntan på Guds rikes tillkommelse svarande verksamhet, och hur kan därigenom deras vittnesbörd bli en makt i folkens och mänsklighetens liv och historiska utveckling till att vara en hjord under den ende herden?'

Ibland oss finns ingen som icke med djupaste hjärtats bifall ansluter sig till denna fråga och för vilken icke historiens slutmål uttryckes i lösensordet Rom. 11: 36. 'Av honom och genom honom och till honom är ju allting. Honom tillhör äran i evighet. Amen.' Vem av oss vill icke med blicken riktad på detta mål utropa: 'Ja, kom, Herre Jesu, kom snart.'

Då vår Herre hade samlat sin första församling ur Israel, sade han med tanke på den vida skingrade folkvärlden och med tanke på sitt förestående lidande, sin död och uppståndelse, att han måste bli upphöjd från jorden för att draga alla till sig.

Men det är heller ingen ibland oss som icke i denna stund känner de konkreta svårigheterna som uppresa sig när vi uppställa frågan efter ett handlande som motsvarar detta slutmål. Svårigheten kännes så djupt, att man kan frestas att överväga om det icke räcker till med att vi bekänna vårt hopp, giva frimodigt och kraftigt uttryck däråt och överlämna dess förverkligande åt Gud.

Vi, som tillhöra våra små schweiziska kyrkosamfund, känna dessa svårigheter mycket starkt, om också Zwingli icke saknade insikt i nödvändigheten att sammansluta trosfränderna över statens och folkens gränser, och om också Calvin mycket kraftigt och tydligt uttryckte tanken på en överstatlig och över det enskilda folket utsträckt, i sanning internationell trosgemenskap mellan alla sina kristna, en övertygelse som den reformerta kyrkan har fasthållit ända till våra dagar såsom ett heligt arv, så har dock hos oss protestantismen mer i följd af nöden än den egna inre hågen

nöjt sig med att utgestalta en nationell och landskyrklig organisation.»

Han påminner om historiska fakta.

»Jag får till våra kyrkors heder säga, att de reformerta samfunden i vårt land då och då utsträckt en hjälpande brodershand till de förföljda valdenserna och trosfränderna i Ungern och hugenotterna och att den nya tidens missionsverksamhet och den närvarande tidens enhetssträvan funnit en högljudd och fröjdefull genklang i vårt land. Men det ligger i sakens natur att andra större folk, som vida överträffa oss i antal, kunna mycket eftertryckligare företräda tankarna på en världsomfattande internationell gemenskap i kristenheten.»

Själv är talaren individualist och protestant intill märgen.

»Protestantismen utgår icke såsom den romerska påvekyrkans världskatolicism från det hela för att sedan komma till den enskilde, utan den utgår från individen och kommer sedan till det hela. Med andra ord, den evangeliska kyrkan står och faller därmed, att den fråga som uppställde sig för Luther och som grep honom med all makt: 'Hur kan jag få en nådig Gud', alltså frågan till den enskilde blir grundvalen för ett sunt kristet samliv och för ett livskraftigt vittnesbörd och en kristen inverkan, som ensam tillika är förutsättningen för ett sunt folkliv.

Frälsningen för den enskilda människan genom budskapet om Jesus Kristus på grund av Guds nåd, omfattad genom tron, 'sola fide', är och förblir det primära, och därpå måste hela kyrkan hos de enskilda folken och den kristna universaliteten i hela mänskligheten uppbyggas.

Således kunna vi besvara den fråga som sysselsätter oss, nämligen om kyrkosamfundens förening till en enhet i Kristus med gemensamt vittnesbörd och gemensamt handlande, under bilden av cirkeln och dess radier, som föra till medelpunkten, i det vi uppmana de enskilda kristna och de enskilda

kyrkosamfunden att från den plats som anvisats dem, och på den radie som löper därifrån till medelpunkten, icke blott oavlåtligt se på Kristus, utan också skrida honom närmare på trons och helgelsens väg. Då skola de, ju närmare de komma medelpunkten Kristus, också komma varandra närmare. I honom sammanfattas allting.»

Så mycket djupare fattar Hadorn enheten. Han är ingalunda blind för individualismens fara.

»Just denna sats behöver en utfyllnad. I betonandet av denna för all fromhet väsentliga tanke att människan, den enskilda människan, i sitt egnaste personliga förhållande till Gud är viss om sin salighet, såsom en troende oberoende av hela världen och obekymrad om hela världen, ligger också den stora fara som alldeles särskilt alltid följt den evangeliska kristenheten på dess väg, faran att människan, även den troende människan, tar sig själv alltför högtidligt och därigenom blir ofrom mot Gud och likgiltig mot medmänniskorna.

Denna överspända individualism med alla sina biföreteelser, rätthaveriet och den dömande anden, har åstadkommit den olycksaliga splittringen och sektväsendet inom protestantismen, som utgör vår vanmakt i världen och har gjort oss blinda för Guds mål med hela mänskligheten. Det måste vi åter lära oss av Nya testamentet.»

Professor Hadorn betecknade splittringen, rätthaveriet och den dömande anden och den egna viktigheten såsom den evangeliska kristenhetens särskilda synd och skuld, som vi här i Stockholm måste inse och ödmjukt och botfärdigt erkänna såsom vår särskilda skuld, nostra maxima culpa. Då kan och skall Gud hjälpa oss genom att han stärker vår vilja till enhet.

Endast ur boten och icke ur den hänförda stämningen under några flyktiga timmars samvaro kan denna vilja till enhet och lydnad för vår Herres Jesu Kristi arv, ut omnes unum sint (»att alla må vara ett»), framfödas.

Den stilla beslutsamma nitälskan hos denne djupt lagde man förkunnar ingalunda enheten med trummor och pukor: »Därför bekänna vi oss till det mål som uttalats i den första tesen, men icke med den morskhet som ofta gör sig bred vid kristna och icke-kristna kongresser, utan endast med stor tvekan, med fruktan och bävan, väl med het åstundan att Gud må bekänna sig till oss, men också i det nedtryckande medvetandet att vi icke hava någon rätt alls att Gud skulle bekänna sig till oss, framför allt icke om icke vi bekänna oss till honom. Ja, vi bekänna oss till Guds mål med mänskligheten, till folkens och människornas gemenskap i Kristus, men vi veta väl att, sådana vi äro, såsom skuldbelastade människor och skuldbelastade folk ha vi ej någon rätt till denna gemenskap, vilken således icke kan uppbyggas och åstadkommas genom naturen, icke nerifrån, utan endast av Gud. Nedifrån, det är från vår sida, finnes alls ingen möjlighet därtill. Om vi varit blinda därför, så borde kriget hava öppnat våra ögon, och om kriget icke har gjort det, då borde åtminstone det som detta krig fört med sig, öppna våra ögon, så att all förvänd folkförbrödringsoptimism och all tro på de naturliga goda instinkterna måste taga en ända. Endast såsom troende, det är, endast såsom människor vilka leva av Herrens Jesu Kristi nåd, icke med kringgående av denna tro och förbiseende av trons möjligheter och risker, utan endast med uttryckligt bejakande av den i tron liggande krisen och i det vi klamra oss fast vid denna tro, våga vi överhuvud föreslå något, fatta möjligheter och vägar i sikte, hur vi kunna räcka händerna åt varandra.»

Vi stå vid en vändpunkt i det evangeliska medvetandets historia.

»Efter det sista årtiondets tilldragelser synes det oss vara en bjudande plikt, att kristenheten icke längre betraktar kyrkosamfundens inbördes förhållanden och även folkens

inbördes förhållanden såsom något likgiltigt, som ligger utanför Guds rike och hans rättfärdighet, utan träder in för rättfärdighet och fred med det kristna vittnesbördets hela eftertryck och främjar och understödjer alla internationella strävanden, vare sig de äro officiella och gå diplomatiska vägar, eller de äro enskilda och rikta sig från människa till människa och från folk till folk; vare sig de ske genom föreningar eller genom ett Folkens förbund.»

Låtom oss därför icke stanna under intrycket av en tillfällig stämning, utan höja vår blick till Gud.

»Icke jämmer över krigets bördor och icke den sentimentala förtvivlan över krigets fasor och ännu mindre några rationella överväganden kunna skänka och tillförsäkra fred, utan endast Gloria in excelsis Deo som föregår Pax in terra, ty gentemot Guds ära är det förbi med all vår ära och berömmelse.»

Låtom oss aldrig falla för frestelsen att med vår enhet eftersträva världslig makt.

»Huvudsaken är samförstånd på evangeliets grund, utträde ur isoleringen, inträde i gemenskap på grund av gemenskapen med Kristus. Men det får icke ske i avsikt att åstadkomma något motstycke till den romersk-katolska internationalen eller att skapa en världslig maktfaktor som kan konkurrera med världens makter. Ingenting är i vår särskilda ställning till Gud farligare än illusionen att vara på väg till en världsprotestantism och varje förslag att sammankoppla vår kristna tro med världen, ingenting är farligare än hoppet på en kristen värld. De kristna kyrkosamfundens internationella enhet har endast betydelsen av ett gemensamt vittnesbörd om det rike, som icke är av denna världen, gentemot en icke-kristen värld bland de hedniska och de kristna folken.»

Det gäller således att i världen manifestera en överväldslig makt, icke medelst mänskliga resurser, utan med den kraft som uppenbarat sig i världen genom korset.

Efter professor Hadorn talade först i diskussionen biskop Brent. Hans ord få en tyngre vikt än de flesta andras på grund av hans personlighet, hans oförvillade fredskärlek även under kriget, då han stod i spetsen för amerikanernas själavård i fält, och hans verksamhet i dess helhet. Det föredrag han på mötets andra kväll höll jämte professor Brunstäd, om evangelium och det offentliga livet, rörde sig även i stor utsträckning om krig och fred och har både under mötet och efter detsamma väckt stor uppmärksamhet. Det anföres i annat sammanhang. Nu sammanfattade biskop Brent sitt votum i fem punkter.

»1. Under förberedelserna för konferensen i Versailles påyrkade jag, att den skulle öppnas med bön och att en klar utsaga skulle inlemmas i Folkförbundspakten om att mänskligheten hör till Gud och är satt att tjäna hans avsikt. Båda förslagen förkastades. Presidenten Wilson skrev ifråga om det senare: 'Jag behöver inte säga Eder att Edert förslag tilltalar mitt hjärta, men jag fruktar att det med sammansättningen av vår kommission för Folkens Förbund skulle vara gagnlöst att föreslå en sådan sats.' En sats är naturligtvis utan värde både då och nu, om den icke uttrycker en övertygelse, under vilken vi leva. Jag tror att Gud vill fred.

2. Biskopen av Lichfield säger med rätta, att vi måste syssla med krigets ekonomiska orsaker. Ett annat irritament är rasernas inbördes ovilja och fördomar. 'Hur fullständigt dessa fördomar övervunnits av kristendomen betygas av det faktum, att vår Herre Jesus Kristus var en jude.' Vi böra aldrig tänka på judarna utan att minnas, att de äro det folk, till vilket vi som kristna stå i större tacksamhetsskuld än till någon annan ras eller något annat folk.

3. Icke mycket har sagts om avväpningen. I sig själv är avväpningen föga mer än en åtbörd. Det är inte rustningar som åstadkomma krig, utan krigets ande och tro på dess

förmåga. Avrustning utan vidare är blek, ryggradslös pacifism. Att söka tämja kriget och göra det anständigt genom vissa inskränkningar är dåraktigt. Varje försök att styra kriget med ridderlighet eller inskränkningar i vapnens bruk är att leka med hela frågan.

4. Vad som nu behövs mer än någonting annat är mod att försöka Guds väg för att nå Guds avsikt i alla stora, likaväl som i alla små ärender i livet. Fruktan, misstanke och tvivel hålla nationerna i spänning. Många internationella orättvisor böra rättas. Krig kommer aldrig att göra det. Det kan till att börja med vara ett redskap i nationernas händer. Det slutar oundvikligt i straff för alla inbegripna, skyldiga och oskyldiga, segrare och besegrade. Varje krig har i sig utsäde till ett nytt krig. Slutade världskriget med att avgöra frågan om Österrikes och Serbiens rätt i fråga om mordet på ärkehertigen? Var avgjordes de tyska kolonisternas öde, i Ost-Afrika eller i Stilla Oceanen? På Västfronten.

5. Därför att jag tror på folkets helighet och fosterlandskärlekens storhet, därför att jag tror att ungdomen kan bäst tjäna sitt folk genom att leva för plikten, hellre än att dö för den, betygar jag åter min tro att den kristna kyrkan, om den så vill, kan i Kristi namn avskaffa kriget och skapa fred inom ett släktled. Jag är kanske en dåre, men om så är, är jag en Guds dåre.»

Missionsförbundets främste förtroendeman, missionsföreståndaren J. Nyrén framhöll, att oron i världen just för närvarande är ovanligt stor, främst på grund av de starka nationalistiska rörelserna bland de färgade raserna.

»Den renodlade nationalismen och materialismen säger med lugn inför allt detta: Det måste så vara i världen. Synden är förhanden, människorna äro onda, själviska, giriga och våldsamma. Vilja de leva och finnas till samt bevara och öka sina skatter, så måste det ske under kamp och strid,

eld och blod. Varje tanke på att en annan, en broderskapets och kärlekens ande skulle komma till stånd är fåfäng. Vi ha endast att fortsätta, tills allt blir genom självförstörelsens makt ett kaos. Under tiden må var och en för sig vinna det bästa han kan.

Kristi kyrka får dock icke och kan icke heller se på de internationella förhållandena med en sådan blick. Den är kallad att ingjuta Guds och Kristi ande i världen, kärlekens, rättfärdighetens och försoningens ande. Den är kallad att med Guds bistånd lyfta mänskligheten upp ur den självviskhetens, misstroendets och fiendskapens försumpning, i vilken den nedsjunkit, lyfta den till samhörighetens och broderskärlekens fasta och solbelysta höjder.

Kristi kyrka måste söka åvägabringa en brygga över det svalg, som uppstått nationerna emellan, ej minst de vita och färgade, en brygga med starka andliga landfästen å ömse sidor, orubbliga brofästen av högaktning och förtroende. Människovärdets och rättfärdighetens helgd måste upprättas genom Guds och Kristi ande. Broderskapskänslan och tjänaresinnet måste få gå med i det internationella umgänget i allmänhet och då den vita rasen träder i förbindelse med den färgade.

Kristi kyrka på jorden måste ådagalägga gudomlig och biblisk vidsyn på de internationella förhållandena. I all den ensidighet, självviskhet och begränsning, som historien bär vittne om, erfar man en befriande och upplyftande känsla, då man ser huru uppenbarelsen framställer Gud i sin frälsningsplan och Kristus i sin frälsaregärning såsom omfattande alla människor med samma kärlek och omsorg.

Djupast sett äro vi alla ett enda broderskap, alla hava vi en Gud och Fader och en Frälsare, vår Herre Jesus Kristus. Misstroendet och fiendskapen är oss ovärdig och fördärvbringande, men kärleken och förtroendet vårt rätta element.

I det djupa medvetandet och den starka ansvarskänslan

av, att Gud vill genom sin församling framföra Kristi ande i de mellanfolkliga förhållandena har det ekumeniska mötet upptagit detta betydelsefulla spörsmål. Endast Kristi kyrka kan ingjuta Kristi ande i världen. Och Gud vill, att det skall ske nu, i vår samtid och genom oss.

Jesus Kristus, vår Frälsare, visar oss själv vägen till fridens mark, där folken skola få bo i trygghet och i lugna hyddor. Han gör det ej blott med ord utan med handling. Genom blodet på sitt kors har han nedbrutit avskrankningens skiljemur mellan folken och därmed berett frid. Det är på kärlekens offerväg Kristi kyrka skall nå fram till målet. Äro vi beredda och villiga att gå den vägen?

Må Guds nåd därtill vara väldig över oss! Så skall folkens bästa befrämjas och Guds konungavälde i världen befästas.

I den förhoppningen bedja vi Tillkomme ditt rike!»

Efter Nyrén talade Lady Parmoor. »Om vår generation icke kan avskaffa kriget, såsom biskop Brent yrkat, vilket släktled skall då göra det? Detta möte måste lyfta världen till en högre ståndpunkt. Kyrkan har mer makt än hon vet om, bara hon beslutar sig för att använda den.

Detta stora möte betyder ett rop från kristenheten. I England kom en grupp kristna, som på intet vis deltogo i kriget, tillsammans i bön för freden. Vi måste välja den högre vägen. Vi måste anbefalla den högre vägen, den kristna vägen.»

Det tyska evangeliska kyrkoutskottets president dr Kapler angav under stor tystnad med lugn värdighet den tyska delegationens förklaring i saken.

»Tyskarnas gemensamma förklaring, att de icke kunde godkänna resolutionen, blev av deras kyrkopresident, doktor Kapler, så höviskt och fint framförd, att den icke alls verkade förstämning.»

Doktor Kapler yttrade på sitt juridiskt klara och sakligt uppriktiga sätt:

»Jag ber att få i få ord framlägga den tyska delegationens eniga ställning till kommissionens rapport.

De tyska delegerade ställa sig med uppriktigt hjärta under Frälsarens ord, som prisar dem saliga och kallar dem för Guds barn, vilka icke endast så långt på dem ankommer hålla frid, utan även stifta frid. Tacksamt och varmt erkänna de kommissionens bemödanden att ur ett sådant fridens sinnelag söka formuleringar för att lösa de problem, som ligga i kriget och en freden garanterande internationell organisation. Men de förmå icke övertyga sig om att dessa bemödanden hava ledt till målet. Huru mycket riktigt de föreslagna formuleringarna än innehålla, göra de dock icke full rättvisa åt de invecklade problemens utomordentliga svårighet, och ett antagande av dem utan förbehåll skulle kunna i motsats till kommissionens avsikt föra till ödesdigra misstolkningar.

Vi deltaga i uttalandet i den förväntan, att Mötet lika litet omröstar i anledning av Tredje Kommissionens rapport som det skett i fråga om de övriga rapporterna.»

Av det intensiva arbete som utfördes i tyska delegationen dag efter dag, timme efter timme, långt inpå nätterna, då åskådningarna stodo skarpa emot varandra, visste de flesta av mötets deltagare just ingenting. Den som förstod de inre svårigheterna måste finna delegationens samfällda yttre uppträdande beundransvärt i dess självbehärskning och styrka. Ett resultat förelåg i den nyss anförda förklaring tyska kyrkoförbundets och överkyrkorådets president Kapler gav på denna tjugufemte augusti. Tyskland hade från början icke fått vara med i Folkförbundet, och dess kyrkliga målsmän kunde knappast yttra sig om detsamma med samma oförbehållsamhet som andra länders medborgare.

Oliver Dryer, generalsekreterare för Försoningsförbundet, som i Sverige har sin närmaste frände i Samfundet för Kristet Samhällsliv, yttrade att mötet visar vad vi upptäckt, nämligen att vi alla äro bröder. Men frågan får icke betraktas för abstrakt. Med Guds hjälp kunna vi göra mer än att kalla varandra bröder.

Kontrasten var stor och slående, när efter denne noble representant för pacifismen de besatta tyska västområdenas högste ansvarige kyrklige tjänare generalsuperintendenten Klingemann från Koblenz tog till orda. Hans yttrande var frankt, och det rensade luften. Han sade ungefär:

»I det stora målet, nämligen ett samförstånd mellan folken som säkerställer freden, veta vi oss eniga med hela Mötet. Men just därför måste jag och med mig många medlemmar av Mötet för sanningens och ärlighetens skull framställa en mening, som i många punkter avviker från kommissionen, för att genom tåligt arbete grundvalen för en sann fred må kunna läggas.»

Vi hava här att göra med Guds rike, men vi kunna icke likställa det med ett tillstånd av timlig välfärd, icke ens med fredliga och människovärdiga förhållanden. »Alldeles omöjligt är det för oss att bringa ett förevigande av nuvarande tillstånd och förhållanden i folkens liv i samklang med förarbetet för Guds rike.»

»Om vi betrakta strävan efter ett sinnelag som förbereder fred och samförstånd mellan folken för ett kyrkans välbehövliga verk, som vi av hjärtat ägna vår medverkan, så kunna vi icke tro på en snar verklig fred, så länge fredens välsignelser vägras vårt folk. Vi måste erinra om att i folkens liv de kristna alltid skola vara en minoritet, visserligen ett salt och en surdeg, men icke mer, och att de stora frågorna om krig och fred ändå till sist gestalta sig efter egna jordiska lagar, som vi icke kunna ändra. En av världens störste statsmän har förklarat det såsom statskonstens

väsen att fatta fliken av Guds genom händelserna fladdrande mantel.» »I fån förlåta mig om jag med många ser frågorna om krig och fred, folkförbund och samförstånd i ett annat ljus än de fleste bland eder. Vi lida under svårt tryck och kunna icke bedöma dessa ting med samma lugna jämnmod som de folk, vilka betrakta tingens nuvarande tillstånd med tillfredsställelse!»

»Mina landsmän i Rhenlandet, de katolska likaväl som de evangeliska, skulle icke förstå, om icke på denna plats vår fordran på befrielse från svårt inre och yttre tryck bleve utsagd. Vi äro dömda till att leva under ett odrägligt tryck. Vårt land och vårt folk är sönderslitet. Vårt välstånd förstört, vårt ekonomiska liv trälbundet. Vi vilja predika och utså kärlek, men man gör det oändligt svårt för oss. Men om vi — icke utan rik erfarenhet — lämnat vårt bidrag till allvarligt kristet ungdomsarbete, så glömma vi icke att vi ofta sysselsättas av den enda ungdomsfrågan, huru vi åter skola kunna föra vår undernärda ungdom till den nödvändiga hälsan.» »När de bestämmelser, som ålagts oss, i många hänseenden ställa vårt folk liksom under straffet, så få vi icke tröttna att betona, att vårt folk har samma anspråk som de andra i kriget deltagande folken, nämligen att det i tung kamp givit outsägliga tunga offer för helig rätt. Det medgives att det i folkens liv *kan* finnas förvecklingar som endast kriget kan lösa, och då bören I göra det klart för eder, att vi leva avväpnade i en värld som är stel av vapnens mängd. Förgäves vänta vi på den allmänna avväpning som fördragsmässigt skall ske, och som först kan göra det möjligt för oss att tro på en varaktig fred.»

»Det ligger mig fjärran att underskatta Folkens Förbund och folksamförståndets tanke. Men avsett därifrån att många av oss betrakta dess förverkligande som en omöjlighet, ja i tanken själv se en fara för folkens sanna frihet och

självbestämning, är jag ur stånd att i Folkförbundets nuvarande gestalt se någon religiös kraft, någon inre förbindelse med Guds rike. För oss är nu Folkförbundet väktare och garanti för ett tillstånd som för oss är odrägligt. För visso ligger mycket gott och hälsosamt inneslutet i tanken på Folkförbundet. Men vi måste just i den fråga, som ligger oss särskilt om hjärtat, då vårt folk blivit sönderstyckat, nämligen om skyddet för minoriteter som tala vårt språk, höja klagan över att detta skydd icke kommer de tyska minoriteterna till del. Utrotandet av vårt språk, förstörelsen av tysk kultur borde strida mot Folkförbundets grundsatser. Här glädja vi oss över överensstämmelse med sjätte punkten i kommissionens rapport.

För sanningens skull tagen I säkerligen vänligt emot ett öppet ord. Tacksamma för mycken kärlek som vi erfarit, begära vi icke någon hjälp för vår yttre nöd och fordra ingenting mer än fritt spelrum för vårt arbete på vår egen inre hälsa. Men vi fordra rättfärdighet i omdömet om vårt folk, och i uppfattningen av vårt särskilda läge. Vår nöd uppgöra vi med oss själva, i det vi djupt böja oss inför Guds ansikte. Vi lida, vi arbeta, vi bedja, vi hoppas.»

Klingemanns anförande avbröts ofta av tyskarna med bifall, och den amerikanske ordföranden för dagen, A. J. Brown, som eljest var mer noga än någon annan med minuterna och klockan, tycktes icke märka att fem och sju minuter och mer förflöto. Generalsuperintendenten Klingemann erhöll ytterligare tid att upprepa talet fullständigt på engelska språket. Men när han började även en fransk översättning, tog ordföranden tiden i akt och övergick till näste talare. En tysk skildrare anmärker, att den rörelse, som genom denna episod uppkom i salen, lugnades av ordföranden med hans fasta och kloka ledning.

I The Contemporary Review skriver Miss Constance Smith om att tyskarnas känslor och lidanden »funno en röst i ett

gripande tal av dr. Klingemann lika märkligt genom självbehärskningen som genom den vältalighet, varmed talaren framställde sina fakta och framlade sin ställning. Ehuru han icke gjorde anspråk på att tala officiellt för den delegation, vartill han hörde, och ehuru några av de ledande männen i delegationen icke helt omfattade hans åsikt, så rensade hans uppriktiga yttrande luften. Biskopen av Winchester, som sedan förde ordet, välkomnade yttrandet såsom en hjälp och icke ett hinder i diskussionen, och uttalade öppet sin glädje över att mötet visade uppriktighet. Han tillade ett ord av stark sympati . . . Alla delegerade, sade han, kunde förstå tyskarnas tvivel och fruktan med hänsyn till Nationernas Förbund. De visste ju vad detta enda ord Schlesien måste betyda för alla tyskar. Svaret från de tyska lederna kom omedelbart: en skiljemur hade nedrivits. Känslan av en möjligen befintlig moralisk bojkott ströks i detta ögonblick bort.»

I själva verket förde biskopen av Winchester icke denna dag ordet, utan dagen därpå, onsdagen, då denna diskussion avslutades. Han var situationen vuxen. Han yttrade med särskild tanke på detta inlägg: »Det var uppriktigt, manligt och helt och hållet i kristen anda». Engelsmän uppskatta uppriktighet. Jag fördes av Winchesters ord i minnet till teatern i West Hartlepool, där jag satt jämte andra på scenen för några år sedan under kolstrejken, under det att den lille stridbare biskop Henson talade allvarliga, delvis skarpa ord till ett auditorium, som fyllde varje plats på teatern och till stor del bestod av strejkande och deras meningsfränder. Jag hade fått plats bredvid ordföranden, kyrkoherden i församlingen, som av regeringen var utsedd till president för den blandade nämnd som sedan några år finns i Englands fabrikscentra för behandling av spörsmål mellan arbetsgivare och arbetare. På min andra sida satt en politiker, själv gruvarbetare och representant för dessa. Hans North-

umberland-dialekt var svår att begripa. Han prisade biskopen trots deras motsats i den brännande frågan. Han sade: »Vi äro stolta över vår biskop, because he does not trim his words, ty han talar rent ut». —

Nog kunde man således förmoda, att engelsmännen skulle värdera generalsuperintendenten Klingemanns uppriktighet, som nog över hela linjen verkade befriande i och för sig, så till vida som den gav den för sakens nyttiga behandling oundgängliga kännedomen om millioner uppriktiga kristna människors av kriget närgånget berörda tankegång. Inom Tyskland har Klingemanns tal varit föremål för skarp kritik. Denna episod intager i diskussionen om mötet efter detsamma ännu en kritisk ställning inom den tyska kristenheten.

Peter Ainslie från Baltimore betonade, att Kristi ande måste åstadkomma en ny odling. Kriget har visat sin egen omöjlighet. Men en väsentlig del av ansvaret för ett nytt krig faller på kyrkan, om hon icke gör fullt ut sin plikt.

Canon Douglas, högkyrkomannen, manade till noggrannhet och försiktighet i behandlingen av detta ämne. Krig kan hava många orsaker, men dess egentliga rot är enskildas och gruppers själviskhet.

Ordföranden underströk med taktfulla ord Canon Douglas' mening, då denne skildrade den kristna ande som behärskade våra förhandlingar.

Pastor Furnajeff, evangelisk präst i Sofia, hänvisade till Guds ord såsom räddningen. Rättfärdighet är fredens nödvändiga underlag. Det är icke rättfärdigt, att folken beväpna sig kanske mer än någonsin, under det att andra äro avväpnade.

Arkimandriten Scriban, den ekumeniska sakens rikt utrustade, teologiskt skolade förkämpe i Bukarest, ville stärka känslan av solidaritet mellan kyrkorna. Alltid betonas vår broderskärlek. Men den stannar gärna vid gränserna.

Inom den grekisk-ortodoxa kyrkan hava förföljelser och förtryck hårt drabbat den kristna bekännelsen, men de kristna kyrkosamfunden i väster hava icke talat högt nog och icke uträttat någonting. Jämte det nationella medvetandet måste ett gemensamt övernationellt kyrkligt och kristet medvetande uppstå.

Efter middagsrasten yttrade sig senior Peter Wack från Backi-Jarak, ombud från den evangeliska kyrkan i Jugoslavien. Kyrkosamfunden hava före och efter kriget gjort för litet ifråga om folkens samliv, därför att de tillämpa evangeliet endast på det enskilda livet och glömma att Kristus sade: »Jag är världens ljus». Kyrkan har varit för pessimistisk ifråga om evangeliets kraft. Har inte Jesus sagt: Mig är given all makt i himmelen och på jorden. Tror man att kriget har en gud, freden en annan, kriget ett evangelium, freden ett annat, kriget en frälsare, freden en annan? Tror man på en tysk gud eller en fransk gud, på en jugoslavisk och en rumänsk gud? Vi måste minnas att det finns bara ett evangelium, en Gud, en Frälsare.

Professor Ludwig Köhler från Zürich efterlyste ett grundligare och rättfärdigare omdöme om de folk, som mest lidit av kriget och freden. Från det schweiziska kyrkoförbundet anförde han ett budskap, som påyrkade en vädjan mot kriget, klarare och starkare formulerad än kommissionens. Den schweiziska till världskonferensen riktade vädjan lyder:

»Med blick på det nuvarande politiska och ekonomiska läget, som innesluter i sig möjlighet till nytt krig och

i övertygelsen att kriget betyder en öppen motsägelse mot Jesu Kristi ande och

i medvetandet om det ansvar som åligger varje kyrka genom den gyllene regeln i evangeliet: Du skall älska Gud och bröderna

håller schweiziska evangeliska Kyrkoförbundet det för sin plikt att med alla till buds stående medel verka för att främja och uppehålla freden mellan folken och offentliggör därför följande förklaring:

1. Det fördömer i Kristi evangelii namn varje våldspolitik, varje

hämndtanke, varje ekonomisk egoism, med ett ord, allt som gynnar allehanda konflikter och kan framkalla ett sinnelag, som sätter freden och mänsklighetens lekamliga och andliga väl i fara.

2. I medvetandet av den plikt, som utgör kyrkans andliga makt, vill Kyrkoförbundet bekämpa hatets och förstörelsens fördärvliga makter och i denna kamp använda endast Andens, trons och bönens vapen.

3. Förbundet håller det för de kristna kyrkornas obetingade plikt att i lydnad mot deras herre och mästare med större avgjordhet än hittills höja kärlekens och välviljans profetiska stämma över de mänskliga lidelsernas kaos och förkunna budskapet om alla människors brödraskap.

4. Förbundet vet sig vara i överensstämmelse med Världsförbundet för Mellanfolkligt Samförstånd. Det hälsar med stor förhoppning det verk som Folkens Förbund har börjat och beder sina vänner att icke låta sig förvillas av de stora svårigheterna i fullföljandet av dess mål och bekänner sin vilja att understödja detta arbete med bön och hjälp.

5. I Genève-protokollets anda önskar Kyrkoförbundet

a) avgörandet av alla konflikter genom obligatorisk skiljedom.

b) skydd för internationell rätt och folkens trygghet genom Folkens Förbund.

c) fortskridande militärisk avrustning på grundvalen av internationellt samförstånd.

6. Det protesterar i den kristna solidaritetens namn mot varje kränkning av mänskligheten, varje undertryckande av evangeliska minoriteter och i synnerhet mot prisgivandet av det armeniska folket, som offrades åt en orättfärdig intressepolitik.

7. I den tron att världens hopp närmast beror på den levande Gudens hjälp och mänsklighetens upplysning genom Jesu Kristi evangelium och i den övertygelsen att en förening av gemensam bot och förbön i närvarande stund skulle äga stor andlig betydelse, inbjuder Schweiz' Kyrkoförbund alla i Stockholm företrädda kyrkosamfund att ödmjukt och i bön förena sig till ett gemensamt och allmänt uttalande mot kriget och att högtidligt bekräfta sin tro på fredens väg.

8. Kyrkoförbundet nedbeder Guds välsignelse för ansträngningarna att ernå en andlig samling av krafterna genom Stockholmsmötet och ett broderligt samarbete av folken genom Folkens Förbund, och anropar Gud att han måtte upplysa kyrkosamfunden, på det att

de mer och mer må bliva trogna vittnen av sin osynlige Herre och träda in till förmån för rättfärdig kärlek och frid.

Allsmäktige Gud, vår Fader i Kristo, tillkomme ditt rike.»

Denna vädjan är undertecknad i det schweiziska Kyrkoförbundets namn av dess president O. Herold och dess sekreterare Ad. Keller och Alb. Lequin.

Biskopen av Olomouc, Rev. J. Rost Stejskal, tillhörande den från Rom fria katolska nationalkyrkan i Checkoslovakien, förordade broderskärlekens utbredning i världen.

Metropoliten av Sofia, ärkebiskop Stefan, som icke långt före mötet suttit i sin domkyrka, då bolsjevikernas attentat dödade hundratals människor, och som bibehållit sin kallblodighet och lugnat kyrkomenigheten, fastän bomben krevade i hans närhet, föreslog en stor kommission med underavdelningar för att studera bolsjevismen och bad om hjälp för dess offer.

Innan samtalet för denna dag slutade och gav plats för rasproblemet, yttrade sig sist den eldige sociale aposteln från S:t Etienne, Elie Gounelle. Han vände sig direkt till tyskarna och deras reserverade hållning under förmiddagsdebatten. »I tyskar haven talat mycket pessimistiskt. Även vi i Frankrike äro icke tillfredsställda. Vi äro visserligen segrare, men i denna fred ligga ännu många giftiga sprängämnen och även Folkens Förbund har sina brister. Men det är dock ett underbart försök som vi alla måste understödja.»

Gounelle's passionerade vädjan till de forna fienderna och anförande av citatet, att vi äro komna i världen icke för att hata, utan för att älska, mottogs av många bland de församlade med hänförelse. Kanske avses denna episod, då dr. Simons i en uppsats skriver om »den rent av dramatiska fredsviljan» från vissa håll under mötet.

Livligt skildras av en fransman ögonblicket, då Gounelle tog till orda:

»Lång, mager och blek störtar han fram till talarstolen och

vänder sig till tyskarna med en vädjan, som förtar andedräkten hos auditoriet, icke en förebråelse, icke ett hårt ord, utan en storsint vädjan till samverkan. Den amerikanske ordföranden tar i sin klocka. De fyra minuterna hava gått. Ärkebiskopen hejdar honom och hela salen applåderar och ropar: Fortsätt. Gounelle böjer ryggraden, sträcker ut armarna, vill vinna likaväl genom gester som sina eldiga

Schweiziska delegationen.

Stående, andra från vänster: tolken Pastor A. Köchlin. Sittande från vänster: Pasteur F. Ferrier, Schweiziska Kyrkoförbundets v. president, sedermera avliden. Den andre Prof. Choisy, den fjärde Dekan Herold, den femte Dr. Keller.

ord. Skada. Han slutade. Man applåderade och ropade: Översätt, översätt!»

I samtalets fortsättning påföljande dag underströk kyrkopresidenten Heinrich Tilemann från Oldenburg nödvändigheten att lära känna andra folks karaktär, språk, historia och levnadsvillkor. Många finnas här, som förstå endast ett

språk. Varje kristen borde känna åtminstone ett annat språk än sitt eget. Men framför allt gäller det här att uppfatta det andra folkets andliga individualitet, dess läge och dess historia. Vi tyskar taga icke så lätt i munnen ord, som falla sig naturliga för folken i Väster: Guds rike, broderskap, glädje. Vår pessimism innebär en noggrannare uppfattning av verkligheten. Den är Luthers pessimism. Luther, icke Wycliff och Hus, hava vi att tacka för trons förnyelse. Hans pessimism och hans trosstyrka hava vi att tacka därför; att vi samtidigt äro optimister visar stiftandet av kyrkoförbundet.

Rev. J. G. Tasker: »Man påstår att den mänskliga naturen är sådan den är. Men hon behöver icke alltid så förbliva. Redan har mycket skett. Den kristna studentrörelsen är en betydande faktor i fredsarbetet. Även vetenskapen skall slå broar, i skogen hotar eken icke boken. De hjälpa varandra att komma upp i höjden.»

Dr. Wilhelm Stählin från Nürnberg talade på den tyska ungdomens vägnar, som förstår Guds vilja att vi måste lära oss att leva i ömsesidig kärlek. När kongressmedlemmarna återvända hem, skola de unga icke blott i Tyskland, utan även annorstädes fråga oss, icke hur och vad vi talat, utan hur vi hava bedit med varandra, hur vi såsom människor levat med varandra. Varest gemenskap är, där finns icke ett enahanda, utan olikhet och sammanhållning i spänningen mellan jag och du, därför att vi känna vår solidaritet inför Gud, som står över det som skiljer oss åt. Den som kämpar för gemenskap, kämpar mot djävulen. Vi tyska lutheraner äro rädda för djävulen. Det är hans list, som ofta låter oss ringakta de åtskiljande makterna och inbilla oss en enighet, som icke finns. De människor hava gjort mer för gemenskapen, som inför Guds anlete och med kärlekens vilja bekänt sina olikheter, än de, som med knytnäven i fickan och hatet i hjärtat hava talat om kärlek.

Biskop Paissij Raykoff av Znepole, vigbiskop i Sofia,

hävdade nödvändigheten av alla kyrkosamfunds enhet för att genomföra kristna grundsatser mot tidens ondska, särskilt även mot bolsjevismen. Vi måste uppehålla fattiga och små kyrkosamfund och icke sträva att uppsluka minoriteterna inom en stat. Vidare bör obroderlig religiös propaganda avskaffas. Vi få icke öva proselytmakeri hos varandra. Kyrkorna skola hopveckla sina konfessionella banér och utveckla Kristi banér.

Rev. Samuel H. Chester från Tennessee: Gud har ofta använt krig för att förstöra sådant som måste förstöras och uppenbara krigets djävulska väsen. Så kunna också i framtiden uppstå krig, i vilka soldater visa sin hängivenhet för fosterlandet och genom vilka dock inbördes uppfattning och förståelse måste komma.

Rev. E. O. Davies berättade från Wales, de religiösa väckelsernas land, att barn påverkas av Folkförbundets anda och årligen sända ett budskap genom radio till barnen i andra delar av världen. Unga människor föranledas att se politik under nya synpunkter. Kvinnorna uppmanas att intressera sig för sina systrar i andra länder och ha också sänt ett budskap till kvinnorna i Amerika.

Pastor Feodor Ruppeldt, Zilina, från Checkoslovakien, tillhörande den lutherska kyrkan, påpekade olikheter mellan texterna i kommissionernas rapporter. Man bör icke alltid tala om mistade områden. Det väcker ingen glädje. I dessa områden sitta också människor, vilka känna sig vara befriade.

Under ny rubrik och efter ny inledning om nationen och staten fortsattes den allmänna diskussionen av metropoliten av Malabar, Mar Timoteus, som uttryckte de skingrade assyriska kristnas förhoppning att få ett hem och ett land. De allierades löften härutinnan hava icke uppfyllts. Han hoppades att kyrkan, samlad till världskonferens, måtte göra mer. »En gång räckte den syriska kyrkan från Europa till

Japan, nu finnas endast spillror kvar. Under århundradens krig har hon slagits sönder. Samla ihop bitarna.»

Mrs. Alexander Wilson från Manchester: »Mellan Guds bud och människors bud består i dessa ting stor olikhet. Diplomaterna räknade icke med Gud. Vid krigsutbrottet fordrades strax lydnad, och det är svårt för sådana som vägra krigstjänst att få laglig hjälp. Vi hoppas, att inga vidare krig skola föra oss i detta fruktansvärda läge. Unga människor hava under kriget förgäves väntat på den sanna kristna kyrkan. Det är svårt att vägra värnplikt, men det är ett nödvändigt offer.»

Rektor J. Julén yttrade i huvudsak:

»Den som älskar sitt land känner helt naturligt också som sin plikt att försvara sitt land och folk, dess självbestämmanderätt och fria kulturella utveckling. Men hur skall ett land försvaras? Hittills har man svarat: med krigsmakt och våld, men tvivel på svarets riktighet har uppstått både inom kristliga kretsar och på andra håll. Talrika äro de unga män i länder med allmän värnplikt, som kommit i djup samvetsnöd. Några se det hela ur rent individualistisk synpunkt — och rörande dem ha kyrkan och dess tjänare oftast ställt som sin uppgift att vederlägga denna individualism med hänvisning till de förpliktelser man har till det hela.

Men det finns dock även sådana bland de unga, som mycket väl inse dessa förpliktelser, och dock fråga de: 'Hur skola vi försvara vårt land? Är våld det enda, det riktiga försvarsmedlet för ett land?' I denna samvetsnöd, där gudsfruktan och fosterlandskärlek äro lika uppriktiga, måste kyrkorna mer än hittills giva de unga förtroendefull ledning. En del av dessa ha vägrat att fullgöra sin värnplikt, andra ha med tungt hjärta fullgjort den, emedan de ej sågo andra vägar öppna för att försvara sitt land. Den civila värnplikt, som finnes i vissa länder, tyckes icke dessa senare erbjuda en form av verkligt försvar.

Dessa unga ställa till kyrkorna denna fråga: Kan man icke försvara sitt land på ett bättre, ett kristligare sätt än genom militärtjänst, genom våld? Kunna icke andra vägar öppnas? Det är kyrkornas plikt att svara, och att giva ungdomens idealistiska opposition mot kriget positiva mål ... Kyrkan borde gynna uppkomsten av en internationell kärlekens armé, kyrkorna borde säga människorna, att de

Stiftsprosten Henry Ussing, Köpenhamn.

Sir Willoughby Dickinson, London.

unga, som utföra ett självförnekande, årslångt arbete av materiell eller andlig art för praktisk folkförsoning, göra sitt lands försvar lika stora tjänster som den, som gör militärtjänst. Kyrkorna borde också fordra, att en sådan tjänst av staten anses likvärdig med militärtjänst ...»

Stiftsprosten H. Ussing från Köpenhamn förfäktade kraftigt den kristna fredsviljan i en annan form:

»Om folken skola bliva ett, icke genom Antikrists lister — vi få icke glömma att många Antikrist hava uppstått i dessa dagar — utan genom Kristi ande, måste först de kristna bliva ett ... Om vi kristna icke kunna hålla fred

ens i vårt arbete för freden, hur kunna vi då hoppas att åstadkomma fred i världen?» Stiftsprosten ville understryka den olikhet som här skiljer ärliga kristna fredsvänner. »Några hava talat som om hela frågan vore löst med änglarnas hymn 'Frid på jorden'. Andra kristna finna hela frågan avgjord genom Bergspredikans ord: 'Om någon slår dig på den högra kinden, så vänd ock den andra till åt honom'. Men kunna vi tänka oss Jesus säga: 'Om någon slår din moder eller hustru på högra kinden, vänd också hennes vänstra kind till'?

Man säger oss, att hela saken avgöres genom det enda ordet kärlek, Gud är kärleken och hela vår kristendom är också kärlek. Detta är alldeles sant. Men en kärlek som innefattar rättfärdighet och sanning. I dessa två ord ligger hela svårigheten.»

Förlåtelse är kärlekens frukt, men förlåtelse förutsätter bekännelse och skuld. Och vidare. Frälsarens ok måste tagas frivilligt, kan icke påläggas av någon stat eller någon yttre makt.

»Det kan icke i kyrkans namn förkunnas, att alla unga män skola vägra att fullgöra sin värnplikt. Vi måste säga dem att det är en invecklad fråga. Vi borde visa dem svårigheterna och lämna avgörandet åt de enskildas samvete.»

»Detta är icke gjort med att ställa kriget utanför lagen, förklara det för niding. Jag skulle av allt hjärta önska, att så vore, men ett ord kan icke lösa problemet. En niding eller biltog var den, som en var hade rätt att döda. Men vi kunna icke döda kriget. I alla de kristnas namn, som hata kriget och stå bedjande inför den utomordentliga svårigheten i detta olösliga problem, som är olösligt därför att synd är oförnuft, något irrationellt — ber jag våra kristna bröder, som se saken absolutistiskt, låtom oss hålla fred inbördes. Vägra oss icke namnet fredsvänner, därför att vi kämpa för freden på ett annat sätt. Inrätta icke det kristna freds-

strävandet så, att vi ställas utanför lagen såsom nidingar. Låt oss stå och arbeta tillsammans, kämpa och undertrycka kriget och frälsa vårt folk från krigets förbannelse, så långt det ske kan i denna värld som ligger i det onda — så långt som Gud giver oss nåd att göra det.»

Professor Elbert Russel från Swarthmore i U. S. A. förfäktade den pacifism, som består i att predika fred i det egna landet. Folket dödade Jesus och åsamkade sig därigenom ofärd. Så åsamkar oss varje krig ofärd. Om ett land befolkades av monister och på andra sidan gränsen funnes kväkare, så skulle intet krig uppstå, om de också hade olika meningar. Lämna icke de unga som vägra att göra krigstjänst utan kyrkans understöd och välsignelse.

Rev. Malcolm Spencer från England sammanfattade kyrkans plikt i tre punkter:

1. Det internationella livet måste erhålla kristna organ.
2. Den sociala plikten måste utövas.
3. Med trohet mot folkets arv och mot dess lag skola de kristna gå Guds vägar.

Ordföranden, biskopen av Winchester, avslutade diskussionen. Jesus älskade sitt folk. Hans fosterlandskärlek grundade sig på Guds kärlek. En sådan patriotism ställer det egna folkets krafter och gåvor i mänsklighetens tjänst. Av honom lära vi den sanna fosterlandskärleken.

»Jag förstår till fullo de tyska brödernas svårigheter gentemot Folkens Förbund och säger endast ett ord: Ober-Schlesien. Jag är tacksam för att de tyska ombuden talat uppriktiga ord som fört oss in i smärtsamma fakta och därigenom bevarat oss för en känslostämning, som icke kan leda till handling. Jag läste om en tysk student, som till tecken på att han övervunnit kriget lade ner en krans vid en minnesvård över stupade i Cambridge. Men Folkens Förbund har dock även förtjänster. Man må endast tänka på arbetar-

frågan som behandlats där. Det behöver edra sympatier och eder bön, för att det må uppbygga Guds rike.»

Han förstod också Förenta Staternas tveksamma ställning, men trodde att Folkens Förbund utgör en stor möjlighet för att undvika krig, åtminstone för den närmaste framtiden. Folkens Förbund är ett enastående exempel på att nationerna kunna komma tillsammans och diskutera tvistepunkter, innan krig utbryter. »Låt oss lämna denna världskonferens med den fasta föresatsen, att snart ingen stor eller liten nation får stå utanför Folkens Förbund. När vi återvända hem, måste vi göra det med den botfärdiga tanken att vi icke gjort vad vi borde göra, men även med ny förhoppning.»

I sin efter mötet utgivna märkliga bok: Great Tasks and great Inspirations, har biskopen av Winchester skildrat, hur långt vi äro från den väntade förbättringen.

6. **Mellanfolkligt samförstånd genom kyrkan.**

En viktig underavdelning av det stora ämnet behandlades efter bön av professor Vernon Bartlet från Oxford på onsdags morgon, den 26 augusti, då Sir Willoughby Dickinson, professor Julius Richter, auktoritet i missionsärenden och modig självtänkande kristen bekännare, rev. Lynn Harold Hough från Detroit, den evangelisk-lutherska kyrkans i Elsass president Ernwein, professor Zilka från Prag, som är de checkiska brödernas högt förtjänte målsman, samt holländaren professor Cramer, under kriget ärlig förfäktare av redlighet och rättvisa, skildrade Världsförbundet för mellanfolkligt samförstånd och dess arbete.

Sir Willoughby Dickinson har personligen lärt känna tillståndet i Europa särskilt kring de nya östliga gränserna och sökt sammanföra därvarande kyrkosamfunds ledande personligheter till fredliga meningsbyten och fria samman-

slutningar i syfte att avlägsna missförstånd och missförhållanden, hävda de religiösa och folkliga minoriteternas rätt och skapa inbördes förtroende. Detta har skett genom talrika resor. På senare år ha resorna mest företagits av den språkkunnige skotten dr. Alexander Ramsay, förut kyrkoherde i London, efter kriget resesekreterare åt Världsförbundet, ovärderlig genom sin andes friskhet, sitt snabba och säkra omdöme och sin mogna erfarenhet. Tyvärr har iråkad klenhet nu satt en gräns för hans resor. Sir Willoughby yttrade: »Jag tror inte, att en enda av våra talare, efter en aldrig så flytande utläggning om kristen vänskap, verkligen tror, att hans ord skola förhindra nästa krig. Säkert lever ingen av hans åhörare i en sådan illusion. Freden är ingen planta som lever endast av luft. Hon måste vara fast rotad i jorden, och därför måste vi bereda marken, sikta, plöja och bevattna jorden. Arbete önska vi, icke ord. Kristna känslor äro mycket bra, men de räcka icke. Tron utan gärningar är död. Det är tydligt att marken behöver bearbetas. Ingen kan resa i Europa, Asien och Amerika utan att förskräckas över jordmånens stenighet. Finns det en enda fläck där fredens sådd slagit rot? Jag känner ingen. Och jag har på senare tid gjort resor genom många länder. Världen är mogen för kriget. Mänsklig lidelse väckes hos millioner människor, och knappast i ett enda land kan man finna mer än en handfull människor som dämpa dessa lidelser.

För detta ändamål har Världsförbundet grundats, och jag ville göra eder bekant därmed, som ett organ för praktisk kristendom.

Förbundet är en organisation med en bestämd konstitution. Det består av tjuguåtta kommittéer, vilkas medlemmar hava slagit sig tillsammans från olika länder och samfund. Målet är 1) att söka åstadkomma goda och vänskapliga förbindelser mellan nationerna, 2) att påverka kyrkorna för sam-

fälld strävan till främjande av mellanfolklig vänskap och undvikande av krig.

Det har inga andra avsikter än de som uttryckts i dessa enkla ord, och dock finns det människor, som framställa Förbundet såsom en institution med den olycksdigra avsikten att föra kyrkosamfunden bort från den rena religionen till politikens och diplomatiens slingervägar. Förbundet har ingenting att göra vare sig med det ena eller det andra, ehuru det nog kunde vara på sin plats att ingjuta kristendomens anda i hjärtat på våra politiker och diplomater. Dess mål är ett sådant, som varje kristen kan underskriva, och det bevisas ju även av det faktum, att nästan alla evangeliska samfund och största delen av den ortodoxa kyrkan anslutit sig till vår rörelse och genom kommittéer i varje land sända delegerade till Förbundets sammankomster.»

Varje lands kommitté kan arbeta självständigt, men har en författning i överensstämmelse med Förbundets ändamål och måste årligen till centralen insända en berättelse om sitt arbete.

»Över eller rättare bredvid dessa kommittéer inom nationerna står den internationella kommittén med sitt verkställande utskott och sina underkommittéer. Den internationella kommittén består av etthundratrettio personer, valda av de nationella kommittérna för tre år. President är ärkebiskopen av Canterbury, vice presidenterna äro femton. Sekretariatet räknar åtta personer ur olika länder. Förbundets handbok ger närmare underrättelser om dess arbete. Det har efter 1914 hållit åtta allmänna sammankomster och dessutom en hel rad smärre möten för grupper av folk och kyrkosamfund i Jugoslavien, Ungern, Frankrike, Lettland, Checkoslovakien, Rumänien och Italien.

I Novisad höllos gudstjänster i den ortodoxa domkyrkan och i de tyska, ungerska och slovakiska kyrkorna. I det sköna Sinaiaklostret rådgjorde greker, rumäner och bulgarer

fredligt med varandra. För kyrkan är det dårskap, ja självmord att låta politik eller folkliga åtskillnader förlama kyrkans inflytande på folken. Nu har kyrkan en besökelsetid, ty den moderna civilisationens hela byggnad vacklar. Vårt invecklade sociala system är uppbyggt under kristendomens egid och har givit efter, därför att det varit otroget sin egen grundsats. Förbundets arbetsmöjligheter äro begränsade.»

Den sympatiske kristne gentlemannen slutade sitt anförande med en vädjan till alla som kommit från världens ändar att finna medel och vägar genom vilka Kristi kyrka bäst kan tjäna släktets behov och göra Herrens vägar raka och leda nationerna på fredens väg.

Professor Julius Richter hade till uppgift att redogöra för Världsförbundets arbete i Tyskland, där det särskilt tack vare dr. Siegmund-Schultze, tidskriften Die Eiche och de många förgreningarna överallt i riket nått en betydelse såsom icke i något annat land, knappast ens i England, där centralen är belägen. I slutet av sitt tal kom han in på Folkens Förbund: »Vi tyskar lida under Folkförbundets orättfärdiga beslut, men vi önska dock, att den tyska regeringens anhållan om tillträde till Folkens Förbund, efter undanröjandet av ännu bestående svårigheter, snart må leda till målet, så att inom en icke avlägsen framtid Förenta Staterna och Tyskland tillhöra Förbundet.»

Dr. Richter översatte sitt anförande till engelska. Det utlöste hos anglosaxerna hänfört bifall.

Metodisten Hough från Förenta Staterna förordade en liga för vänskapligt sinnelag, som skulle bildas inom kyrkosamfunden genom uppfostran. Vi kunna här icke hysa ställföreträdande ånger för bestämda folks gärningar, men vi kunna stärka solidariteten genom medkänsla. Vi skola söka bättre förstå vad som händer och sker hos andra folk.

Presidenten F. Ernwein betygade fredssakens djupa rötter i Elsass. En kyrka, som icke predikar försoning, glömmer den på korset dödade Kristus' ande. Särskilt har kyrkan i Elsass uppgiften att försona Tyskland och Frankrike.

Professor Francis Zilka från Prag bekände, att kyrkosamfunden icke gjort mycket för freden, utan hyst mycket misstroende och missförstånd. Nu måste de höja sin röst för minoriteterna och icke blott predika utan gå till handling. Viktigast är vänskapen inom kyrkosamfunden själva. Bli kyrkorna kristnade, så skall också världen kunna kristnas.

Professor J. A. Cramer från Utrecht: Genom Världsförbundet skapas en andlig atmosfär för freden. Det har vunnit erfarenhet i internationella frågor och kan därför icke undvaras. Dess verk är icke dåraktig optimism utan ett trons verk.

7. Plikten mot folk och stat.

Det särskilda ämnet för onsdagens eftermiddag klockan två den tjugusjätte var den kristnes plikt mot nation och stat. Enklare blir frågan för dem, för vilka nation och stat sammanfalla. Ur deras led var inledaren vald. Biskopen i Tammerfors, en av mötets förnämligaste kyrkomän, talade såsom medborgare i ett nyligen befriat folk, som — Gudi lov — blivit sin egen stat.

Hermelinck skriver om Gummerus' referat: ett mönster av väl överlagt avvägande.

Biskop Gummerus anförde Gustaf Adolfs »grandiosa ord» om fäderneslandets majestät och Guds kyrka, som däruti vilar. Kristendomens djupa ideal är »mitt folk skall bli ett Guds folk». Mycket skönt finnes i denna harmoni mellan det nationella och det kristliga. Huru ofta har icke kyrkan för folk under främmande ok varit det nationella livets sista borg och räddare till en fri framtid? Om vi tänka historiskt,

så är redan den tusenåriga förbindelsen mellan kristendom och nationellt liv för oss ett bevis att båda i själva verket höra tillsammans. Gud vill icke en mekanisk uniformitet. Han har givit varje folk dess eget kynne och uppgiften är att förädla det ... Men kyrkan tjänar nationen bäst genom att utan prut tjäna Guds rike. De som erfarit kristendomens övervärldslighet måste vara fria från människofruktan och

Friherre Marks von Wiirtemberg.

Professor F. Zilka, Prag.

i stånd att arbeta för det nationella lynnets renande och helgd. »De äro sanna patrioter även om de såsom Jeremia anses såsom olycksfåglar och förrädare. De känna spänningen mellan statsordningen och den i egentlig mening kristna livsordningen» ... »Jag tror att Luther är trogen den kristna sanningen, när han å ena sidan högt skattar den världsliga staten, som även när den använder våld är Guds tjänare, men å andra sidan vill bringa den egentliga kristna sedligheten till stånd endast genom Evangeliets inre krafter. I denna värld kan samhällslivet icke verkligt göras kristet. Men detta befriar icke i minsta grad den enskilde kristne från

att samvetsgrant följa det kristna idealet och medverka till dess genomförande i samfundslivet så långt detta kan ske utan osanning. Däri ligger spänningen» ...

»Den nationella egoismen får icke klädas i kristna fraser. Frestelsen därtill är stor för varje folk, men då fraser ändå genomskådas av de andra, så länder det endast till kristendomens smälek. Den kristne skulle såsom medborgare i sitt fosterland och folk sträva att även härutinnan skärpa samvetet i sin nation.»

Som tacksam medlem av en frihetskär nation med stolta traditioner framförde den kalvinska folkkyrkans främste förtroendeman, presidenten Weyland från Holland, sin kyrkas hälsning. Hon har länge varit skild från staten, men dess medlemmar hava alltid arbetat för folk och stat.

Professor Bachmann, teologen från Erlangen, sade: Våra nutida böner äro nationella. Fader vår är en internationell bön. Men samtidigt med att Jesus lärde oss denna internationella bön, älskade han själv sitt folk.

Svårare är ställningen för dem, som redan före världskriget eller efter detsamma sitta som språkliga och folkliga minoriteter i en för dem främmande stat. Åt vem kunde ett så ömtåligt uppdrag överlåtas? Uppgiften att tala såsom kristen och patriot i denna fråga fylldes med allvar och lojalitet av generalsuperintendenten Blau från Posen. »Den kristne tillhör Guds rike, men även sitt eget folk genom födelse, blod, språk, uppfostran, odling. Därför måste den kristne älska sin nation. Men därför får han icke hata andra nationer. Vi äro allt ifrån Nya testamentet ålagda att vara laglydiga medborgare, som bedja var och en för sin stats överhet. Den kristne får icke glömma att över nation och stat stå Guds folk och Guds rike.»

Lord Parmoor hade varit inne på frågan:

»Ingen har klarare än den nu döde svenske statsministern

Branting i liv och gärning visat, att internationalismen, rätt förstådd, måste vara den avgörande faktorn i utformandet av en stor patriots handlande. De som hade äran och förmånen att samarbeta med honom kunna aldrig förgäta, hur konsekvent han var i att stödja strävandena efter rättvisa och jämlikhet ibland nationerna, och hur klart han insåg de grundläggande principerna för förverkligandet av ett nationernas förbund.

Att svårigheter säkerligen komma att uppstå vid utstakandet av gränslinjen mellan den gudomliga lagens område och förpliktelser mot staten ger ingen anledning till onödig räddhåga. Sådana svårigheter ha existerat alltifrån kristendomens begynnelse, och förföljelser i vår tid äro icke stort mer än en svag återspegling av de förhållanden, som utmärkte förföljelsen mot de första martyrerna, eller religionskrigens fasor. Biskop Westcott uttalar denna åsikt, när han säger att 'gemenskapen och frändskapen med Gud måste finna uttryck i livet. Kristus säger själv, att de troendes liv är en Guds uppenbarelse i världen'.»

Den stora ekumeniska rörelse, som här uppbär oss, vill icke till någon enformig grå och trög millionmassa av indifferenta normalvarelser förvandla folk och kyrkosamfund, vilka genom språk, kulturell egenart liksom också genom årtusendens skilda öden blivit varandra olika. Den vill tvärtom odla och förädla allt det, som Gud anförtrott de enskilda folken och kyrkorna av egendomliga gåvor och krafter, men sammansluta dem på evangeliets mark till en stor samverkan. I synnerhet vill den mobilisera kyrkorna för att de må mer än hittills ställa sig i tjänst hos den stora tanken att alla som bekänna Frälsarens namn bilda en stor solidarisk enhet mot mörkrets makter.

Tidningen Le Quotidien berättade nyligen, år 1926, om en fransk resande som varit i den tyska byn Friedrichsburg i

Taunus. Till sin förvåning fick han ett svar på gammaldags franska, när han på tyska frågade efter vägen. 1686 grundades byn av franska hugenotter och har sedan dess i skola och kyrka behållit sitt franska språk. Varför skulle icke de stora och de små nationerna följa en liknande grundsats även när det gäller icke en liten språkholme, utan ansenligare utlöpare med andra folks tungomål?

8. **Rättens majestät.**

Sinnelaget är huvudsaken.

Men Skriften anvisar även en annan linje, nämligen rättens utbyggnad så att dess majestät råder över folkens gränser. Rätt i stället för våld i folkens samliv behandlades av två bland samtidens förnämligaste juridiska auktoriteter.

I Musikaliska Akademiens sal yttrade friherre Marks von Würtemberg, president i Svea hovrätt, på onsdag eftermiddag i huvudsak följande:

Någon mera kraftig fredspredikan än den, som världskriget, särskilt i sina senare skeden, innebar, låter svårligen tänka sig. Den oerhörda tillintetgörelse av materiella och andliga värden, som envar kunde konstatera, den nedgång i kultur som måste bliva en följd av denna förstöring, den förnedring och skam för den europeiska kulturen, som låg i det som försiggick, allt detta borde, om något, vara ägnat att bereda marken för tanken på en effektiv organisation av freden på rättens grund.

För min del hör jag till dem som mena, att fredens och rättens sak under de år, som förflutit efter fredssluten, gjort vissa framsteg, men att målet dock alltjämt är långt avlägset.

Såsom ett framsteg ter sig först och främst tillkomsten av Nationernas Förbund. Det skulle tjäna till intet att söka överskyla det beklagliga faktum, att förbundet hittills icke varit i stånd att ens tillnärmelsevis fylla sin stora uppgift

att skapa ett gott samförstånd mellan världens folk. Men om lika stor ensidighet vittnar det ofta hörda talet, att förbundet hittills icke varit i stånd att uträtta något av värde. En opartisk domare måste, så vitt jag förstår, erkänna, att förbundet redan gjort världen betydande tjänster. För en utförlig och motiverad värdesättning av förbundets verksamhet är här dock icke tid eller plats. Jag måste inskränka mig till att såsom min mening uttala, att det, även i sitt nuvarande skröplighetsstadium, bildar en ljuspunkt på vår tids eljest mörka horisont, att hopp finnes om dess utveckling till en betydande freds- och kulturfaktor, och att dess försvinnande skulle innebära en betänklig och sannolikt oersättlig förlust för mänskligheten.

En av sina vackraste framgångar vann förbundet redan under år 1920, första året av dess tillvaro, då man enade sig om åvägabringande av den institution, som fått namnet den fasta domstolen för internationell rättskipning.

Denna domstol är, i motsats till de förut brukliga skiljedomstolarna, ett verkligt domarkollegium; den emanerar icke från parterna själva utan har sin fullt självständiga tillvaro. Att ett sådant kollegium i högre grad än skiljedomstolarna har förutsättningar att kunna skipa verklig rättvisa ligger i öppen dag. Under sin hittillsvarande verksamhet synes domstolen ock hava lyckats förvärva och bevara det anseende för omutlig opartiskhet, som är oundgängligt för hävdande av dess ställning. I hög grad kommer denna att ytterligare stärkas om, såsom man har anledning att hoppas, Amerikas Förenta Stater inom en snar framtid skulle komma att ansluta sig till domstolen.

Den framgång för rättstanken, som låg i skapandet av denna fasta domstol, blev dock ej så fullständig som man hoppats. Man lyckades ej få till stånd en överenskommelse om skyldighet för förbundets medlemmar att till domstolen hänskjuta de rättstvister, som kunde uppkomma dem emellan.

Hittills har endast ett antal mindre stater anslutit sig till en sådan överenskommelse. Framtiden må visa, huruvida man från stormakternas håll har att påräkna den självövervinnelse, som det skulle innebära att i avseende å rättsfrågorna offra den privilegierade ställning, som är förknippad med politisk övermakt.

Skulle nu staterna, större och mindre, lyckas ena sig om en mera allmän överenskommelse rörande rättstvisters hänskjutande till judiciellt avgörande, innebär detta naturligtvis ett avsevärt framsteg. Men för den, som till äventyrs drömmer om fredlig internationell reglering av alla slags tvister mellan stater, återstår dock även efter ett sådant steg mycket att önska.

Det finnes nämligen en mångfald av allvarsamma konflikter, där respektabla intressen kunna göras gällande å ömse sidor, men någon lösning ej står att vinna på grund av rättsprinciper. Den internationella rätten är nämligen, i motsats till kulturstaternas inre rättssystem, av en i hög grad fragmentarisk karaktär. Många av de internationella tvister, som i senare tid givit anledning till konflikter, kunna ej vinna sin lösning på grundvalen av erkända rättsprinciper. Såsom exempel på dylika tvister kunna nämnas tvister om immigration, om utländska medborgares rätt att besitta egendom eller driva näring och om råämnesfattiga länders rätt att på skäliga villkor få del av andra länders naturrikedomar (t. ex. brännoljor, stenkol, malmer, gödningsämnen).

I detta sammanhang kunna även nämnas frågor om religiösa eller nationella minoriteters ställning i länder, där dessa frågor ej blivit traktatmässigt reglerade. Att man i framtiden även har att räkna med spörsmål om territoriella förskjutningar mellan staterna torde väl ock vara sannolikt. All historisk erfarenhet visar dåraktigheten av den någon gång framträdande tron på att världens eller Europas karta

under den överskådliga framtiden skulle kunna bliva oförändrad. Man må tänka vad man vill om önskvärdheten av de genomgripande rubbningar i förut bestående förhållanden, som kommo till stånd genom fredssluten. Tydligt är i alla händelser, att territoriella förändringar i status quo framgent såsom hittills måste ifrågakomma, likasom att ingångna traktater mången gång måste under förändrade förhållanden förlora sin helgd.

Ett försök att låta rubbningar av denna art falla inom den internationella rättsordningen har gjorts i akten för Nationernas Förbund, vilken urkund åsyftar att möjliggöra nödvändiga ändringars genomförande genom påtryckning från förbundets sida. Huruvida detta försök skall leda till resultat, beror av förbundets utsikter att tillvinna sig den auktoritet och makt, som tarvas för förverkligande i det hela av förbundets världsfamnande uppgifter.

Bland de mångfaldiga konfliktämnen av icke juridisk art, som i övrigt kunna i framtiden giva anledning till svårigheter, må framhållas de koloniala spörsmålen. För övrigt torde den antagonism, som, utan att taga sig uttryck i någon konkret konflikt, framkallas av kommersiell tävlan, framdeles såsom hittills kunna antaga en vida mera betänklig karaktär än formliga tvister av mera tillfällig art.

Många fredsvänner, vilkas mening ej kan bagatelliseras, vilja emellertid i skiljedomsväsendet se en utväg för lösning av intressetvister av allehanda slag.

För min del tror jag, att man, åtminstone tills vidare, knappast bör i avseende å de vitala intressetvisterna räkna med ett mera allmänt genomfört skiljedomsförfarande. Vad man härvidlag har att bygga på är huvudsakligen den aktion för medling och förlikning, som kan ifrågakomma från Nationernas Förbunds sida, och i vissa fall det avgörande, som enligt förbundsakten kan komma till stånd genom ett enhälligt beslut av förbundets råd.

Vad beträffar beskaffenheten av ett dylikt avgörande må det tillåtas en varm vän av förbundet att erinra, hurusom denna institution på det nuvarande stadiet av sin existens ej alltför sällan torde anse sig av sin självbevarelsedrift manad att låta avgörandet i viss mån gå i den riktning, där det minsta motståndet är att befara. Man kan blott hoppas, att om förbundet tills vidare lyckas slippa alltför hårda belastningsprov, möjlighet skall föreligga för en utveckling, som efter hand gör förbundet starkt nog att bortse från synpunkter sådana som den nyss antydda.

För min del är jag emellertid — det vill jag ej dölja — av den meningen att, om över huvud en internationell fredsorganisation skall tänkas kunna fylla uppgiften att nedbringa krigsfaran till ett minimum, denna organisation måste till en viss grad antaga karaktären av en överstat, med andra ord att det nuvarande suveränitetsbegreppet måtte i någon mån offras. Måhända är fredsproblemets lösning att söka i en långsam evolution, varigenom Nationernas Förbund efter hand konsolideras till en sammanslutning av denna art, en ny form av Förenta Stater. Huru som helst, synes dock en dylik radikal omstöpning av den nuvarande internationella situationen — om den överhuvud skulle vara tänkbar — tillsvidare ligga helt och hållet utanför den praktiska politikens område.

Jag har nu sökt framhålla, att framtiden bär i sitt sköte internationella svårigheter, för vilkas utjämnande varken Nationernas Förbund eller den nya internationella domstolen eller andra till hands stående institutioner erbjuda säker garanti. Huru stor betydelse man än må tillmäta dylika institutioner, måste det dock fasthållas, att för närvarande och ännu länge fredssakens tyngdpunkt i själva verket ligger på ett annat plan, nämligen på det andliga.

Vad det framför allt gäller är, huruvida man äger förhoppning om att hos folken skall växa fram en annan anda än

den som hittills i allmänhet behärskat de internationella förhållandena, en anda mera besläktad med kristendomens höga grundsatser.

För att ej bliva missförstådd vill jag här genast framhålla, att jag icke är i stånd att till de fredsbefrämjande faktorerna räkna den extremt pacifistiska strömning, som från religiös eller humanitär utgångspunkt söker hävda otillåtligheten av all slags krig, även försvarskrig. Det må anses förmätet av mig att inför ett auditorium sådant som detta ingå på en utläggning av Kristi ord, att man ej bör stå det onda emot. Jag kan dock ej dölja min oförmåga att i dessa eller liknande ord inlägga den tolkning, att en man skulle vara förbunden att med korslagda armar iakttaga hur ett upprörande våld begås mot en värnlös medmänniska, eller att han skulle vara förhindrad att i mån av förmåga medverka till att försvara fosterlandet, när ett fientligt överfall ägt rum. Med allt erkännande av de nobla motiv, som säkerligen behärska flertalet av dem, som hävda en dylik pacifism, anser jag att deras åskådning, om den skulle lyckas göra sig gällande i ett eller annat av Europas länder men ej i de övriga, endast vore ägnad att öka orosämnena i vår världsdel.

Den allmänna moraliska avrustning, varom man ofta talar, kan, såvitt jag förstår, icke åvägabringas genom en rörelse av denna art. Uppgiften är i själva verket långt mera komplicerad. Det gäller att — utan uppgivande av kärleken till fosterlandet, vilket på mänsklighetens nuvarande stadium hör till de oumbärliga värdena — bekämpa patriotismens avarter, att, utan propagerande av självuppgivelsens idéer, motarbeta hämndens, högmodets, avundens, misstrons och den s. k. heliga egoismens onda makter. Vinner ett sådant arbete framgång inom skilda länder, har efter min mening fredssaken gjort större framsteg än på annan väg står att uppnå.

För min del vågar jag tyvärr ej hoppas på något avgörande resultat av en än så intensiv fredspropaganda av den art jag här antytt. Jag befarar, att det dröjer länge, innan man i alla länder kommer bort från den särskilda moral, som i internationella konflikter så lätt får leda folken och de styrande, en moral som mången gång vitt skiljer sig från den som tillämpas i privatlivet. Jag betvivlar, att man snart får till det förflutna räkna den tid, då masspsykologiens mystiska och farliga naturlagar kunna spontant sätta grannfolks sinnen i brand, eller då en regering, för avledande av uppmärksamheten från inre förhållanden eller eljest för ökande av sin prestige, lyckas uppväcka en krigisk folkstämning gentemot ett annat land. Att emellertid folken äro till en viss grad mottagliga för fostran till fred drager jag ej i tvivelsmål. Jag vill gärna tro, att man i vissa länder kan genom målmedvetet arbete av denna art uträtta mycket gott. Månända kan man till och med i ett eller annat av de stora och mäktiga länderna göra den tanken till allmän egendom, att fall finnas och ej äro alltför sällsynta, då, även ur hemlandets egen synpunkt, omsorgen om den s. k. prestigen icke bör vara den högsta normen, ja, att till och med ett frivilligt offrande av vad som för ögonblicket ter sig som ett verkligt statsintresse kan vara till gagn för den stat som gör offret, såväl som för motståndaren och för det hela.

För den, som tror på möjligheten av fredssakens främjande genom en metodiskt driven uppfostran av folken, måste naturligtvis de kristna kyrkorna te sig såsom synnerligen viktiga härdar för en sådan fostran. Den som så ser saken kan ej annat än glädjas över att det stora spörsmålet bragts å bane vid det märkliga möte, som här pågår, och över det intresse, varmed ämnet synes hava inom mötet omfattats från alla håll.

De finnas — varför dölja det? — som mena, att kyrkornas män under världskriget stundom åsidosatt sin plikt att

verka för tillämpande av kristendomens grundsatser gentemot fienderna och i stället själva alltför ofta gripits av hatets anda. Andra mena, att i varje fall efter krigets slut kyrkorna och deras tjänare bort tidigare än som skett låta folken höra fredens och försoningens språk. Jag vill ej här sätta mig till domare i detta ömtåliga ämne. Jag inskränker mig till uttalande av en varm förhoppning att vad som vid denna konferens förhandlats i fredsfrågan må vara ägnat att bereda mark för den goda vilja mellan folken, varav världen hittills sett allt för litet, men varav den nu mer än någonsin är i behov. Ett är visst: att kyrkorna hava sin naturliga plats i deras led, som verka för fred och rätt. Ett dylikt verk går, om något, i deras Mästares anda.

I stället för Lord Cecil, som av klenhet hindrats komma, talade rev. Harold Buxton. Han citerade Augustinus: »Om gudsstaten» och påminde om medeltidens Europa, som förenats i en res publica christiana, vilken i teorien erkände lagen om den också i praktiken överträddes. Den moderna världen befinner sig i ett kaotiskt tillstånd. Nationalstaten har gjort sig själv till högsta ändamål trots en Hugo Grotius' och andras läror. Förra seklet såg uppkomsten av en ekonomisk imperialism, som ledde till världskrigets utbrott. Det krig, som fördes för att göra slut på kriget, har lämnat efter sig ett nytt arv av fruktan och skräck. Europa är återigen ett beväpnat läger. Statsmännen synas vara maktlösa. Ingen profet har uppträtt, som kan med tvingande kraft föra oss till en rättfärdig rättsordning.

Dock leder en ny strömning till samförstånd och samverkan. Kyrkorna böra inse sitt ämbete att leda samfundens samvete. Vi måste finna en communitas communitatum, en enhet, en gemensam idé, en lag och ett förbund för folken. Detta kan endast komma från Gud och en universell religion.

Under tiden bör mötet anbefalla ett kraftigt angrepp på

krigets erkännande såsom medel att slita internationella tvister, en direkt krigsförklaring mot alla dessa intressen och halva sanningar, som ännu gynna krigsfaran, och ett uppriktigt understöd av Folkförbundet och den internationella domstolen.

Superintendenten dr. E. Wolff varnade för att med säkerhet och självklarhet tala om Guds världsplan. »Brukar inte Gud också våldet för att fullborda sina domar? Äro inte Hans domar rätt och nåd?» »Det finnes ett rättens majestät. Vi spåra däri något av den anda, som utgår från Gud. Det finns fall, i vilka ingen kärlek kan hjälpa utan endast rätten. Likväl kvarstår frågan: Få vi beteckna rätten som Guds vilja? Även rätten är något mänskligt, något relativt. Den kan innebära ett försök att säkra tillfälliga maktförhållanden; gammal stadfäst rätt kan innebära orättvisa. Rätt sammanhänger alltid med våld. Våldet skapar rätten. Men vi kristna ha en helig plikt att undvika det minsta sken av hyckleri och att inte fastna i det mänskliga. Vi måste tränga in i Guds förnuftiga fulla verklighet ... Kristi kyrkas kallelse är profetisk. Profeter uppställa inga program, de kalla till bot, de predika helig lydnad och kärlekstjänst, de förkunna Guds vilja för mäktiga konungar och folk. Så får det inte heller vara vår uppgift att uppställa program för försoningen mellan folken. Man har sagt på denna världskonferens: 'Läran söndrar, handling enar'. Jag säger: 'Program söndra, lydnad inför Gud enar'.»

I stället för Hamilton Holt, Folkförbundets energiske förespråkare i U. S. A., som hindrats komma, yttrade sig presbyterianen J. A. Marquis från Förenta Staterna. »Endast religionen kan ändra meningarna om våld och rättvisa. Jesu Kristi kyrka kan ingjuta Gud och den gudomliga anden i världen i förhållandet mellan folken, och ingenting är så nödvändigt i detta ögonblick som detta».

Jézéquel hade i sitt föredrag gjort ett förnuftigt inlägg för Folkens Förbund.

Folkförbundet framhävdes såsom stöd för mellanfolklig rättsordning i synnerhet även av Lord Parmoor i hans delvis redan återgivna tal:

»Nationalismen och särskilt den moderna nationalismen har givit upphov till en för högt uppdriven tävlan och ett odlande av själviska instinkter, vilket resulterat i en vansinnig tävlan om första platsen i såväl militärt herravälde som i industriell utveckling. Denna tävlan, som snarare är grundad på förfäktandet av anspråk än på pliktens föreskrifter, har stimulerats icke så mycket av önskan att uträtta den största gärningen, som att vara den härskande, vilket ju står i stark motsats till Kristi liv och lära. Jag påminner om Kristi ord: 'Så skall det icke vara bland eder. Men var och en som vill vara störst bland eder han vare de andras tjänare. Ty också människosonen har kommit icke för att låta sig betjänas utan för att tjäna.' Den moraliska norm som är uttryckt i de förpliktelser, vilka undertecknarna av Förbundsfördraget åtagit sig, har fastställt en gräns innanför vilken de militära rustningarna måste hållas, för att kunna bli betraktade som enbart försvarsrustningar. Dessutom försäkrade de allierade i sitt svar på Tysklands protest mot Versailles-traktaten, att det vore deras avsikt att omedelbart öppna förhandlingar i avsikt att antaga ett förslag till minskning av rustningarna. Ensidig avväpning är en omöjlighet, om fred skall förbli varaktig.

Det ekonomiska system, som byggts upp på konkurrensens grundval, förutsätter, att människosläktet för snöd vinnings skull äger rätt att föra en okristlig, självisk politik, det allmänna stöd, som kom ovannämnda system till del både i fråga om militära rustningar och utvecklingen på handelns område, var i stort sett den orsak, som framkallade det stora världskriget. Och samma konsekvenser komma åter

att följa, såvida icke kristendomens budskap och plikten att påtaga sig bördan av osjälvisk handling för det gemensamma goda, vilket är i internationalismens väsen, kan uppställas som en ledande princip.

Så vitt jag förstår, är det en av konferensens främsta uppgifter att visa, att det icke är tillräckligt att erkänna freden som den enda idealiska lösningen, att motarbeta den fiendskap, som bragt den moderna civilisationen till ruinens brant, utan det måste även skapas en praktisk positiv fredspolitik för att denna idealism skall få rotfäste och antaga formen av en livskraftig planta, som är i stånd att växa och utbreda sig. Det är huvudsakligen på denna grund, som det är viktigt att i Genève skapa en liberal och tolerant förståelse för vad som kan innefattas i ett fredligt ordnande av internationella tvistigheter. Här är icke platsen att gå närmare in på de principer på vilka Genèveprotokollet byggts. Dessa principer framhålla emellertid tydligt två idéer av vital betydelse för kristen moral. Den första innebär, att det icke finnes någon garanti för fred utom att godtaga idén om ett kristligt världsförbund, vars medlemmar stå i jämlikhetsförhållande till varandra och där tvistigheter medlemmarna emellan kunna biläggas på vänskapligt sätt. Detta är nödvändigt för att åstadkomma en begränsning i rustningarna till att gälla uteslutande försvarsändamål och för att kunna stämpla anfallskrig som ett internationellt brott.

Den andra principen innebär, att alla medlemmarna inom det kristna broderskapet skulle genom att uttala sin tillit till varandra göra slut på de ovärdiga misstankarna och tvivlen, och därigenom lära sig att samarbeta som bröder i kristlig solidaritet. Hjälpen måste komma från kyrkorna och från män med verkligt kristligt mod och tro, men med deras hjälp är allt möjligt. En sådan man var den nyligen avlidne biskopen av Oxford, vars död vi alla beklaga. För mig var hans vänskap ovärderlig, men kristna måste försöka ersätta

förluster genom att fastare sluta sig samman och alltid visa sig redo att påtaga sig de bördor, som komma på deras lott såsom medlemmar av den kristna familjen. För att använda de ord, som uttalades av den store engelske religionsfilosofen Dean Colet 'Why shall we try to narrow what Christ intended to be broad'[1], eller söka pålägga fjättrar, vilka det var Kristi mission att lossa. Ingen verkligt uppriktig och andligt modig människa kan, om hon är ärlig, bestämma de slutsatser, som hon når fram till. Sir Thomas More uttrycker på ett beundransvärt sätt denna ståndpunkt i sitt berömda försvar för religiös frihet, vari han säger 'A man cannot think what he listeth'[2], eller med andra ord en uppriktig människa kan icke godkänna andra slutledningar än dem som hon kommit till genom sitt eget sökande. More, som var vän till Colet och Erasmus, har i sitt verk Utopia riktat en skarp udd mot Henrik VIII:s passion för krig: 'Utopisterna hata krig såsom enbart brutalt, fastän det utövas mera ivrigt av människor än av djur.' Man torde också ihågkomma Mores uttalande, att han önskade, att hans land bleve ett samfund av välmående och högt bildade människor. Jag önskar, att Utopia kunde bli mera läst, då den innehåller fröet till alla de strävanden, som sedan dess haft sina förespråkare i syfte att bilda ett sant kristligt samfund.

Genom sådana möten som detta befordras samförstånd nationerna emellan, men framför allt sker detta genom uppriktig diskussion och meningsutbyte i Förbundsmötet i Genève. Jag tillåter mig att till slut anföra några ord från ett tal, som jag höll inför representantförsamlingen i Genève:

'Jag nalkas icke denna fråga i pessimistisk sinnesstämning. Jag tror på det rättas seger och på dygdens triumf. Fastän vi kanske måste vänta tålmodigt, kunna vi vara förvissade

---

[1] »Varför skola vi söka göra det trångt, som Kristus ville ha rymligt».
[2] »En man kan icke tänka vad honom lyster».

om att kristlig rättfärdighet och kärlek komma att vinna seger. Och endast så kunna vi nå frid och trygghet för de skilda nationerna i världen.'»

I Le Figaro skrev den katolske litteraturhistorikern Gonzague de Reynold om mötet i Stockholm: »I Genève har Folkens Förbund just haft en sammankomst, som icke var vidare god för Folkens Förbund eller för Europas framtid. Folkens Förbund trodde först, det var Wilsons dröm, att alla stater utan undantag och alla folk skulle förena sig för att tillsammans införa den definitiva freden. Sedan trodde det, att det tekniska studiet av avväpningen skulle leda dit. Vidare gick Folkens Förbund in i den återvändsgränd, som heter skiljedomar, trygghet, protokollet. Nu börjar Folkens Förbund förstå, att man måste vädja till de sedliga krafterna. Därför tillmäter man den intellektuella medverkan så stor betydelse. Men den intellektuella medverkan räcker icke till för en sådan uppgift. Ty uppgiften är övermänsklig. Vad som kräves, är Guds medverkan. Den dag är således icke avlägsen, då med eller mot sin vilja Folkens Förbund måste vända sig till kyrkosamfunden. Men kyrkosamfunden kunna icke handla utan att göra det i enighet.»

Ingen kan väl förneka, att idén om en rättslig ordning utöver staternas gränser är en direkt uppfyllelse av den bibliska profetian om fred genom rätt och rättvisa. Ett annat spörsmål är huru och i vad mån Folkens Förbund kan bringas att motsvara detta ideal.

Över denna fredsdebatt mellan de förra fienderna vila för den, som skriver dessa rader, orden i två brev från Haagdomstolens president schweizaren professor Max Huber, av sammanträde i Haag hindrad att komma: »Den sak som bär namnet Life and Work och överhuvud den politik som vill följa en kristen orientation behöver å ena sidan stor tro och hoppfullt mod för att icke förfalla till skepsis

och världsfrånvändhet, och å andra sidan djup ödmjukhet för att icke överskatta räckvidden av allt vårt verk. Men Mötet kommer att bäras av mångas bön». »Fred och frid kommer till stånd, endast om och när korset höjer sig över allt, även över det nationella tänkesättet, och när från korsets övervärldshistoriska ståndpunkt alla historiska ting och tilldragelser uppfattas och uppskattas såväl i sin relativa betydelselöshet som i sin immanenta nödvändighet.»

Att skulden till kriget icke stod på programmet berodde på moget övervägande. Hur skulle en så månghövdad församling kunna, överhopad som den var med arbete, ägna ens tillnärmelsevis den tid åt frågan om skulden till kriget, som kräves för att bilda sig något som helst omdöme? Historien kommer att i alla tider diskutera detta spörsmål. Ett deklamatoriskt uttalande saknar värde och skulle varken motsvara själva sakens allvar eller mötets värdighet. Härom rådde fullständig enighet. När den europeiska sektionen för första gången ensam sammanträdde utan anglosaxerna, nämligen i Zürich i april 1925, förklarade de tyska ombuden med sin personliga och i kyrkoförbundets uppdrag liggande vederhäftighet att Stockholmsmötet icke kunde upptaga frågan om skulden till kriget. Därmed voro franska farhågor nöjaktigt lugnade, om de än döko upp även senare. Tiderna förändras och vi med dem, och förändringen går stundom ganska hastigt. Den franska frågeställningen hos dem, som syssla med saken, torde nu vara en annan. Anmärkningen gäller ingalunda, att tyskarna vägra erkänna sin skuld till kriget, utan tvärtom finna fransmännen det orimligt, att tyskarna kunna göra ett så orimligt påstående som det, att fransmännen någonsin påstått tyskarna vara skuld till kriget.

Att tyska delegationen som sådan således icke framförde frågan om skulden och att ingen enskild medlem av den manstarka tyska delegationen i den fria diskussionen ryckte

fram med detta ämne, som i åratal stått i förgrunden i världens tidningspress, vittnade om ett kristet och nationellt allvar och en inre styrka, som imponerade vida mer än några mötesresolutioner i ärendet skulle hava förmått. Man anar även härvidlag inom tyska delegationen en andarnas kamp och en segrande känsla av solidaritet och gemensamt ansvar. Då mötet på sin sista plenidag enhälligt tillsatt en Fortsättningsnämnd, var möjlighet given att till dess åtgärder hänskjuta skuldfrågan. Dr. Kapler inlämnade till Fortsättningsnämnden följande skrivelse. Vem som avfattat skrivelsen är mig icke bekant. Men nog skönjes däri något av W. Kaplers fasta, lugna, behjärtade och vidsynta ande.

»På den tyska delegationens uppdrag har jag äran att bringa följande till Fortsättningsnämndens kännedom.

De tyska ombuden kunde icke lämna Stockholm utan att fullgöra en allvarlig plikt. Då det blev bekant i Tyskland, att det tyska evangeliska kyrkoförbundet skulle genom officiella ombud taga del i världskongressen, väntade man i vida kretsar av våra kyrkor och lät på ett rent av gripande sätt önskan komma till uttryck att av oss i Stockholm en fråga skulle upprullas som, så länge som den icke klargjorts inom kristenheten i dess helhet, tynger på vår själ och outsägligt försvårar ekumeniskt samarbete: Frågan om skulden till världskrigets utbrott.

Nödvändigheten av ett oförbehållsamt och allmänt uppklarande av denna fråga känna vi i hela dess samvetsallvar. För oss, liksom för vårt kyrkofolk är det framför allt en fråga om sanning och rättfärdighet. Dock hava vi enstämmigt tagit avstånd ifrån att upprulla denna fråga under själva mötet. En ingående behandling av denna fråga på konferensen, som redan är alltför rikt sysselsatt med så många andra uppgifter, vore tekniskt fullständigt omöjlig. En blott formell protest mot att skulden påbördas Tyskland är överflödig, då hela världen vet att det tyska folket med

avgjordhet avvisar en sådan beskyllning, och att vi i talrika kristna länder genom framstående forskare i växande grad vunnit instämmande häri. En blott formell protest skulle dessutom kunna störa mötets endräkt, som uppbäres av den allvarliga viljan hos ombuden från alla länder, och skada dess höga värv utan att på något vis gagna saken.

Den tyska delegationen ber Fortsättningsnämnden taga kännedom om detta beslut av den tyska delegationen och motiven därtill och samtidigt uttrycket av dess allvarliga, kristna, av hela det evangeliska Tyskland delade övertygelse, att ett klargörande av skuldfrågan är en sedlig uppgift av första rang, som för sin egen skull, men även alldeles särskilt med hänsyn till kyrkosamfundens kommande ekumeniska samarbete synes vara oavvislig och trängande.»

Senare har sagts: »Liket, frågan om skulden till kriget, måste kastas överbord».

Ingen enda medlem av kristenhetens världsmöte var nog dåraktig att tänka, att Tyskland bar ensamt skulden till kriget. Från Ententeländerna framkommo gång på gång kraftiga gensagor mot en sådan i sig själv historiskt och psykologiskt dåraktig tanke. Men hur djupa märken världsopinionen om Tyskland såsom var mans niding — med undantag för sådana enskilda tyskar som högtidligt tagit utträde ur det tyska fosterlandet — satt i hjärtat även hos dem som äga hjälpen av en hög historisk och politisk bildning, visar sig bäst i Reichsgerichtspresident Walter Simons tryckta uttalande efter mötet.

På tal om den överkänslighet, som gjorde sig märkbar hos åtskilliga tyska delegerade och som på andra gjorde ett mindre gynnsamt intryck, skriver dr. Simons, att man därför icke får med en författare i Die Christliche Welt bryta staven över den tyska delegationen. »Ty den verkliga orsaken till denna misstro och detta bekymmer ligger icke så mycket i ombudens karaktär, som fastmer i den

behandling som kommit det tyska folket till del genom fredsfördraget i Versailles och genom efterkriget, och som gör det svårare för oss att glömma, än för medborgarna i de stater som vunno kriget eller icke deltogo däri. Den avtvungna skuldbekännelsen i artikel 231 i Versailles-'freden' bränner som ett öppet sår i varje tyskt bröst, och detta så mycket djupare, ju allvarligare den enskilde tager sina sedliga och religiösa uppgifter. Därför var frågan, om man skulle föra fram temat om skulden till kriget på konferensen eller ej, föremål för heta strider inom den tyska delegationen. Med full rätt hade kyrkoutskottet avböjt att från tysk sida föra fram denna fråga vid konferensen; en bekännelse, som en politisk konferens avtvingat oss, kan borttagas från oss endast av en politisk konferens, icke av en kyrkokonferens, och även om de i Stockholm församlade ombuden från alla kyrkosamfund hade uttalat sig mot påståendet om Tyskland såsom ensamt skuld till kriget, så skulle detta icke hava haft avgörande betydelse för frågans reglering. Men ett sådant beslut av konferensen kan man icke tänka sig. De franske delegerade, vilka såsom ombud från en liten minoritet måste vara särskilt försiktiga i politiska ting, kunde alls icke inlåta sig på en sådan förklaring. Tyskarne skulle således med sin fordran hava sprängt konferensen. Men detta skulle hava varit till stor skada, icke blott för den kristna, utan även för den tyska saken; ty ingenting kan bättre förbereda sanningens och rättfärdighetens äntliga genombrott än ett förtroendefullt och uppriktigt samarbete på etiskt, socialt och religiöst område. Just att de tyske delegerade inrymde åt politiskt mycket berättigade känslor ett så stort inflytande på sin hållning i Stockholm, har snarare varit till skada för konferensens politiska verkan i tyskt intresse.»

Om generalsuperintendenten Klingemanns tal, vars nödvändighet och nytta Simons fullt ut erkänner, skriver han: »Man kan endast beklaga att denna förklaring icke var var-

mare genomglödgad av den religiösa eld, som genomträngde mötet».

Mest hos oss, men även i andra neutrala länder uppträda alltjämt i ogjort väder snälla beskyddare av den tyska nationen. De beskärma sig över, huru stygg världen är mot detta stackars betryckta folk. Människonaturen tycker om att beskydda. Däri ligger en kraftkänsla som är desto mer lockande ju mindre verklig kraft personen ifråga besitter. Men det vore synd att säga, att denna protektion är alltför klok eller finkänslig. Den glömmer, att tyska riket verkligen har existerat och klarat sig icke så illa, redan innan dessa herrar och damer togo sig an dess sak, och att en dylik taktlös välmening måste förolämpa varje tysk, som känner sin nations värdighet. Tyska riket behöver icke dylika advokater, som skrika högt utan någon aning om den tyska självkänslan och om dess växande kraft.

Mötet i Stockholm var icke endast, såsom vi sett, ett sammanträffande som aldrig tillförne mellan evangelisk lutherdom och kalvinsk fromhet och anglosaxisk ande. Från tyskt håll har sagts, att detta möte betydde ingenting mindre än Tysklands definitiva utträde ur den andliga isoleringen. Här skedde ett andarnas möte på det kristna broderskapets plattform, där Guds rike gäller mer än världspolitikens åtskillnader och fördomar. Här skedde, vad mer är, hos anglosaxiska sinnen i stor utsträckning upptäckten av den verkliga tyska anden — liksom hos tyskarna fördomar förintades mot anglosaxer och fransmän.

Huru betydelsefull en dylik tilldragelse än månde vara, så ligger däri också en farlig frestelse. Det var icke bara lutherdomens gudsrikestanke som gjorde sig gällande, utan även den tyska nationens och den tyska andens fulla rätt till jämlikt deltagande i kristenhetens och folkens samarbete. Lätteligen blev då för ett nationellt eller nationalistiskt sinne den fosterländska synpunkten lika stark som, ja kanske

starkare än den rent religiösa. När tyskar kallade den tjugufemte augusti för »vår stora dag», så ligger däri på vissa håll ett nationalistiskt utnyttjande av vad som var en akt av uppriktighet och försoning.

Ytterst komma vi här till den obönhörliga lagen, att människan icke kan taga något som icke varder henne givet ovanifrån. Man kan icke begära vad som icke finnes. Hyggliga, duktiga, framstående, ja uppriktigt fromma människor känna varmt för kyrkan, för fosterlandet, för rättfärdigheten och verka därför. De hava sinne för duktighet, äregirighet, tapperhet. Men de kunna icke förstå ett handlingssätt, som har rent ideella motiv. Att företaga något, kanske utsätta sig för allsköns omak, motstånd och otacksam möda helt enkelt för Kristi skull, för nästans skull, för samvetets skull, är för dem alldeles ofattligt. För bedömandet av människors handlingar och således även för tolkningen och användningen av Stockholmsmötet äro de hänvisade till den skala, som rymmes på deras eget psykologiska instrument. Toner som gå djupare eller högre förstå de icke, utan måste, för att förstå, transponera dem in i sitt eget omfång. Häri ligger själva problemet och den ganska tragiska svårigheten. Men genom sådana trånga villkor har det andliga livet i vårt släkte alltid haft att sträcka sig framåt.

I den negativa frågan om krig och fred nåddes icke enighet. Meningarna gå isär bland uppriktiga kristna fredsvänner. Ena riktningens taleman, Natanael Beskow, och tre andra, röstade emot Budskapet, därför att de funno det otillfredsställande i denna punkt. De önskade starkare uttryck. Det viktiga är vad dessa skulle hava betytt i sak.

Åttonde paragrafen i Budskapet lyder:

»Vi hava ävenledes dryftat de ledande kristliga grundsatserna för mellanfolkliga förbindelser. Dessa grund-

satser äro lika fjärran från nationalistisk självtillräcklighet som från blek kosmopolitism. Vi hava betonat kyrkans allmännelighet och erkänt hennes plikt att predika broderskärlek och utöva sådan. Vi hava behandlat frågan om individens samvete i förhållande till statens krav. Vi hava skärskådat rasproblemet samt skiljedomsfrågan och upprättandet av en mellanfolklig ordning till avlägsnande av krigsorsaker — frågor, som djupt beröra oss under det nutida världslägets tragik. Vi uppfordra kyrkosamfunden att med oss besinna krigets fasansfullhet och dess oförmåga att verkligen lösa folkens tvistefrågor, vi uppmana dem till bön och arbete för fullbordan av löftet, att under fridsfurstens spira 'godhet och trofasthet skola mötas, rättfärdighet och frid kyssas'.»

Denna punkt i Budskapet har varit föremål för mycket olika omdömen. Den har kraftigt underkänts av Sir Henry Lunn, dr. Peter Ainslie, professor Ludwig Köhler, dr. Alf Ahlberg. Andra hava hävdat, att ett dylikt samfällt uttalande utgör en djupt ingripande handling av kyrkans ombud. Om Budskapet genomföres, betyder det enligt denna mening mer för freden än aldrig så starka ord av fördömelse. Mötet måste taga saken fullt ut på allvar och sålunda vara redo att förkunna och i praktiken omsätta vartenda ord, som Budskapet innehåller. Så har samma uttalande uppskattats av professor Brown, president Cadman, pastor Jézéquel och andra.

Amerikanerna anses inte utan anledning ha förkärlek för korta, kraftiga slagord. Professor William Adams Brown har i The American Review of Reviews kännetecknat situationen med hänsyn till kriget. Han förstår, att omdömet icke kunde vara detsamma hos folk och nationer, som efter kriget befinna sig i ytterst olika läge, och han antecknar det djupa intryck, som Mötets vädjan till kyrkorna i denna punkt måste göra på var och en som tar orden på allvar.

President Cadman uttrycker sin sympati för de starkare uttryck, som föreslogos till krigets fördömande, men håller det dock för ett misstag att på denna grund underkänna budskapet.

»Mötets allmänna beskaffenhet förbjöd praktiskt sådana bindande åtgärder som åstundas av dess mer avancerade medlemmar. Sanningen att säga äro sådana åtgärder sällan, om någonsin, förbindande och avgörande, och ofta äro de föga mer än välmenta åtbörder, som lätt bliva missbrukade eller utan gagn. Om de icke äro det frivilliga och praktiskt enhälliga uttrycket för en mogen övertygelse, råka de snart in på de blotta protesternas gagnlösa område, som redan är uppfyllt med sorgliga reliker av vår individualism och ytterlighetsgruppernas beslut.»

Cadman betonar, att varje ord i budskapet bör läsas i ljuset av dess ekumeniska karaktär. »Det inbjöd hela kyrkan att med Mötet besinna krigets fasansfullhet och dess oförmåga att verkligen lösa folkens tvistefrågor.»

Principal Garvie från London medger i The Goodwill, att »åtskilligt av det som sades om the outlawry of war, att göra kriget till biltog niding, var ganska mycket i luften och räknade icke med den praktiska historiska situationen. Budskapet går icke så långt, som många kunde hava önskat, men det betyder något, att ett sådant möte gått så långt som till att säga» vad här står.

Dr. J. Lindskog använder en bild. Hur skulle det gå, »om en kompanichef ville dekretera, att alla i truppen, som endast kunde taga korta steg, under marschen borde göra rättning efter sina långbenta kamrater. Ordningen får nog bli den motsatta.» Han anför ett exempel: »Antag att Finland angripes av Sovjetryssland, som med vapen vill utbreda kommunismen och tvinga sin lycka på världen. Gör man sig verkligen skyldig till en logisk inkonsekvens, om man ur alla synpunkter fördömer detta krig som för-

kastligt och okristligt, men dock vill hävda, att Finland för att om möjligt förebygga det och betaga en angripare lusten, har rätt att på förhand väpna sig och sedan att eventuellt sätta hårt emot hårt? Mötets finska delegerade voro övertygade om att här icke förelåg någon motsägelse.»

Jesu ord om bröderna måste, enligt Lindskog, tagas på fullt allvar. »Det som sker på andra sidan haven sker i vår egen familj. Genom vår Fader — om ordet är sanning i våra hjärtan — äro vi förenade till en familj, till en inre enhet i lidande och glädje, i nederlag och seger. Kainsfrågan: skall jag taga vara på min broder? har i kristendomen fått sitt stora, världsomfattande, jakande svar. Icke passar det med slagsmål i en familj. Och lika litet kunna vi finna oss till rätta med krig i den större syskonskaran. Ett erkännande av krigets rätt och oundviklighet är i grund och botten ett erkännande av att vi icke mena allvar, när vi kalla Gud allas vår gemensamme himmelske Fader.»

En ståndpunkt är konsekvent. Är krig brott, så äro också alla deltagare i kriget brottslingar. De millioner, som i skilda länder stupat för sitt fosterland eller blivit för livet krymplingar och på annat vis krigslidande, hava således hårt straffats, därför att de deltagit i en väldig förbrytelse. De skulle hava vägrat att vara med och hellre i likhet med värnpliktsvägrarna i England och andra länder utstått smädelse och fängelse än att vara med om ett brott av oerhörda dimensioner. Den, som så tänker, vågar vara konsekvent.

Men en människa med något sammanhang i sin tanke kan icke på en gång använda om kriget beteckningen brott helt simpelt och sedan hedra dem, som deltagit och stupat i kriget, såsom det skett vid den okände soldatens grav i England och Frankrike och annorstädes.

En uppfattning av deltagarna i kriget såsom brottslingar delades säkert icke av den stora mängden kristna män och

kvinnor, som utsett ombuden till Stockholm eller som själva kommit dit.

En alldeles motsatt förebråelse finner jag i ett öppet brev till Die Eiche's utgivare från professor Karl Bornhausen, själv deltagare i kriget och fånge, och såsom sådan en folkförsoningens förkämpe. Även han finner, att Stockholmsmötet gjorde för litet, men i en alldeles motsatt riktning. Jag beklagar, att jag icke förrän i det ögonblick, när jag läste hans brev i Die Eiche, hört någon i tal eller skrift framställa det förslag han gör, och som enligt min tanke av Bestyrelsen gärna kunde ha uppsatts på Stockholmsmötets dagordning. »Världskonferensen i Stockholm saknade en vigning, som varken kyrkor eller stat kunde giva, men som framgår ur en omedelbar kristlig känslas genombrott. De tyska män, som deltagit i kriget, följde med uppmärksamhet mötet i Stockholm. De hade under de sista åren vant sig vid att av det kristna utlandet betraktas såsom kristna brottslingar, vare sig detta omdöme hade pacifistiska eller nationalistiska motiv. Å andra sidan hava de med häpnad sett, huru Frankrike, England, Amerika och Italien samlat sig omkring den okände soldatens symbol och huru icke blott nationella känslor utan även kristen tacksamhet och hängivenhet komma till uttryck vid dessa gravar.»

»När kristna kyrkosamfund för första gången kommo tillsammans efter världskriget offentligen från fiendeländerna och neutrala folk, syntes det självklart för alla kristna, som fört vapen på någon sida till sitt fosterlands försvar, att frågan om krigets offer skulle beröras.» Ty så enkel är icke saken, att krig är brott. »Med ett sådant votum vanära de kristna kyrkosamfunden sina egna anhängare, som voro trogna intill döden.» Här ägnar författaren åt Elsa Brändström en välförtjänt hyllning för vad hon gjort för krigsfångarna. Han berättar vidare »att en svårt sårad tysk jämte en fransman och en amerikan gjort förslag att vid

sidan om konciliet i Stockholm och under personligt ansvar för dem som utförde saken, föranstalta en liten minnesfest över de i världskriget fallna. Planen uppmärksammades icke, ty den var icke förberedd på förhand, liksom minnesfesten över patriarken Tichon.»

»Den kristna världen borde hava tackat sina döda, som offrats på slagfältet eller bland civilbefolkningen, kvinnor, barn och män. De äro slagna genom vår, all världens kristnas ondska.»

»Omkring denna bot och denna tacksägelse hade en flod av gemenskap och längtan efter förtroende kunnat bildas.»

»Jag vet att fäder till söner, som fallit i kriget, såväl från Tyskland som från Frankrike, befunno sig i Stockholm. Om sådana män hade försonats över sina söners grav, hade det betytt en kristen fred.» Denna vision har hänryckt författaren. »Otaliga fäder och mödrar, kvinnor och barn och icke minst vi frontsoldater i hela världen skulle hava sjunkit ner på knä.»

Man kan endast beklaga, att förslaget av professor Bornhausen icke framställts i tid för att kunna förverkligas. Men även om åtanken av de stupade icke fått ett sådant dramatiskt förlopp, som han skildrar, så har den både i Stockholm och dessförinnan fört otaliga fäder och mödrar till stupade och krigslidande tillsammans i den gemensamma smärtan och i den gemensamma hängivenheten till Smärtornas man.

På professor Bornhausens förebråelse svarade jag, att en enda antydan från de av kriget lidande skulle hava föranlett lokalkommittén att anordna en slik minneshögtid. »Men från neutralt håll kan något dylikt icke föreslås eller anordnas. De gustibus non est disputandum. Men åtminstone för mig skulle det hava varit en stor taktlöshet, om vi på eget initiativ anordnat något dylikt. Varje folks förhållande till dem, som offrat sitt liv för fosterlandet, är en helig inre angelägenhet.

Gällde det min egen nation, skulle det på mig verka mycket egendomligt, om främmande företoge sig att söka fira våra egna döda bättre och värdigare än vi själva — så länge vi äro ett fritt folk och icke av våldet hindras att hålla minnet av de stupade högt ...

Därtill kommer att den av professor Bornhausen nämnda skillnaden i omdömet om de i kriget stupade är mig alldeles obekant ... Tvärtom har jag otaliga gånger och även i Stockholm erfarit gripande bevis därpå att det gemensamma lidandet fört fäder och mödrar och andra anhöriga till dem, som offrat sitt liv för fosterlandet, tillsammans i innerlig samkänsla, ehuru de officiellt varit fiender. Detta är mänskligt och kristligt».

Vidare avvisade jag den föga tilltalande beteckningen av minnesfesten för patriarken Tichon såsom »hög kyrkopolitik». Hans öde var just inte furstligt. Han var en sällsynt hårt prövad tålig tjänare åt Kristi kyrka, och därför väckte också minneshögtiden så djup och enstämmig anklang. Tichon och de tusenden, som i Österns kyrka grymt förföljts eller dödats för sin kristna tro, hava också lärt sig något om martyrskapet.

Jag anförde de tre anledningarna till gudstjänsten till Tichons minne.

1. Den största nationella kyrkan i världen kunde denna gång icke sända egna ombud, ehuru Tichon till svar på den första inbjudan i ett skönt och evangeliskt brev uttalat hjärtligt instämmande.

2. Vi ville betyga, att den östliga kristenhetens martyrskap är ett brutalt faktum, som icke kan vara oss andra kristna likgiltigt.

3. Av den europeiska eller riktigare kontinental-nordiska sektionen höll biskop Ihmels nionde augusti sin djupa och grundläggande predikan om människan och egendomen. Under mötet predikade biskop Raffay i Budapest i samma

kyrka den tjugutredje augusti. Vid slutgudstjänsten undertecknad, europeiska sektionens ordförande. Av den brittiska sektionen predikade dess ordförande, biskopen av Winchester, den nittonde augusti vid mötets öppnande i Storkyrkan. Av den amerikanska sektionen dess ordförande Arthur J. Brown vid högmässan den tjugutredje augusti. Men den fjärde, den ortodoxa sektionen? Vi inbjödo den till våra gudstjänster, men vi måste, såsom jag redan har skrivit, även en gång komma till dess gudstjänst. Efter mogen överläggning funno vi, att den värdigaste formen var en minneshögtid över Tichon.

Jag påminde vidare professor Bornhausen om, att för de förra neutrala nationerna tanken på de av kriget dödade eller de genom kriget lidande icke varit alldeles främmande. Det har visat sig i handling mer än i ord.

Här stå två rakt motstridiga uppfattningar emot varandra. Den icke-pacifistiska avskyn för kriget och nitälskan för freden uttrycktes kort och klart av stiftsprosten Ussing. Den pacifistiska ståndpunkten har förvisso verkat som ett salt. I varje fall menar ingen, att den negativa åtgärden, vägran att göra värnplikt, är tillfyllest. Den måste utfyllas med positiva åtgärder för att tända förtroendet, fredsviljan, solidariteten och den kristna kärleken i folkens bröst.

Fyra ståndpunkter kan man iakttaga.

9. De fyra grupperna.

Då jag före Ekumeniska mötet en februarikväll 1925 åhörde Upsaladiskussionen över ämnet: Vad kunna vi göra för freden? ordnade sig krigsländernas och även andra länders kristna ofrivilligt för min blick i fyra grupper. På förekommen anledning söker jag här återgiva dem.

Den första och största gruppen utgöres av dem, som åtminstone under kriget, men även eljest giva nationalismen

plats i sin religion. Liksom press och bilder och skola och allting användes för att mobilisera nationerna och upphetsa krigsstämningen, så ställdes också i stor utsträckning den religiösa eller kvasi-religiösa förkunnelsen i samma herres tjänst. Den syndaflod, som trycksvärtan väkte fram under krigsåren även från predikstolarna och i kristendomens namn, är av sådan beskaffenhet att även de, som verksammast bidrogo till denna litteratur, nu helst begrava den i stillhet. Slik predikan har ökat kristenhetens syndaregister. I stället åberopar man nu till förmån för sitt land och sin kyrka värdiga uttalanden från andra personer, som under kriget förtäckt eller öppet stämplades såsom landsförrädare, därför att de icke kunde förmås att tjuta med ulvarna. De gångna åren hava utövat sin inverkan även på nationalandarnas dyrkare. Kriget har obarmhärtigt avklätts sin glans och romantik. De äro väl mera rädda än förut att frammana blodsutgjutelsen. Men i grunden hava de ingenting lärt och ingenting glömt.

För denna första grupp utgör religionen och den religiösa organisationen strängt taget, om man går till grunden med saken, ett av de medel, varöver staten förfogar för att hävda sig själv gentemot andra stater.

Den andra gruppen är alldeles ny efter världskriget Jag har hört dess vittnesbörd i de mest patetiska ordalag från en och annan, som tog till orda vid Birmingham-mötet i april 1924. Jag har sett namn tillhörande denna grupp under resolutioner framför allt från de anglo-saxiska länderna, men även från andra håll. Jag menar dem, som genomgått en omvändelse. De bekänna och ropa ut denna sin omvändelse så högt deras lungor förmå. De hava icke ord nog starka för att brännmärka kriget och chauvinismen. Deras dom avkunnas måhända även över sådana kristna, som fortfarande anse det vara sin plikt att stödja fosterlandets försvar. Avskyn för kriget är så befogad och hälsosam som möjligt.

Vilken kristen skulle icke högt skatta omvändelse? Men när man erinrar sig vad dessa nu kraftigt omvända yttrade under kriget, när man av dem läser utgjutelser, som i krigshets och hätskhet mot fienderna överträffa det mesta av det som presterats, vilket vill säga ganska mycket, så kan man icke återhålla den kanske något förmätna tanken, att det hade varit ännu bättre om de under kriget, då det egentligen gällde, sökt en smula släcka lidelsernas brand i stället för att gjuta olja på elden. Åtminstone borde de vara försiktiga i sina omdömen om de medkristna, som under kriget konsekvent bekämpade hetsen och sökte tala förnuft och rättvisa, men som allt fortfarande räkna nödtorftig försvarsberedskap till sitt fosterlands och sina egna plikter. Man kan icke undertrycka en viss farhåga, att om påfrestningen ännu en gång blir stark, och den patriotiska självkänslan försättes i svallning, dessa nyomvända till äventyrs komma att genomgå ännu en omvändelse. Ty människor, som tänka mera med känslan än med förståndet, ryckas nu helt naturligt med av den allmänna fasan över själva förödelsens ohygglighet, men en ny stormvåg kan kanske, dess värre, om den blir för stark, rycka dem iväg igen åt annat håll.

Jag kommer nu till de två återstående grupperna, i vilka jag igenkänner de kristna fredsvänner, som äro beprövade och som man kan räkna med. Den tredje gruppen är icke stor. Till den räknar jag sådana, som ur sin kristna övertygelse härleda ett absolut förbud mot att bära vapen, vore det också till nödvärn. Jag räknar således icke till denna grupp sådana värnpliktsvägrare, som till äventyrs lyda fegheten och helst hålla sig undan. Jag räknar heller icke sådana vänner av avväpningen, som behärskas av känslan, att det är omöjligt att försvara sig, och därför anse att man gör klokast i att från början avstå från varje försvar. Sällan har jag känt mig så missräknad, som när en uppriktig idealist och förespråkare för avväpningen hos oss före världskriget,

ställd mot väggen, förklarade, att vi ändå måste bliva övervunna och uppslukade, om Ryssland skulle överfalla oss, och att det därför är ett vanvettigt företag att sätta sig till motvärn. Föraktligheten i dylika motiv ligger i öppen dag. Skulle vi såsom enskilda, skulle den kristna församlingen, skulle nationerna och släktet endast våga sig på det som på förhand ter sig lätt eller sannolikt eller möjligt, ja, så skulle historiens och det förborgade sedliga livets bragder vara ogjorda. Det inträffar underbart nog — det kan varje sedligt vaken människa bevittna, liksom varje läsare av historien — att det omöjliga blir verklighet, om nämligen en målmedveten vilja och en djärv tro sätter in hela sitt liv och sina yttersta krafter på en sak, som är rätt och nödvändig, och om Gud vill det så. Kan någon förneka, att det som är rätt och sedligt nödvändigt mer än en gång ter sig omöjligt och ändå kan förverkligas?

Bland dem som undandraga sig värnplikten lära väl åtskilliga inse, att fosterlandet för människohjärtanas hårdhets skull behöver jämte det viktigaste skyddet, som består i rättfärdighet i hjärtan och samliv, även något yttre skydd för sin frihet gentemot våldet. Men den saken överlåta de åt sådana, som äro mindre fina och fromma än de själva. En dylik förstucken eller naiv högfärd är mycket främmande för de helhjärtade och offervilliga kristna människor, som under kriget hellre ledo vad smälek och straff som helst än de utsatte sig för möjligheten att behöva döda.

Det är således icke om själviska försvarsvägrare jag talar, utan om de ärliga kristna människor, som gärna bära med på samfundets bördor och gärna underkasta sig längre mödor och ansträngningar för fosterlandets skull om så påfordras, men som av sitt samvete förhindras att deltaga i vad som i sina konsekvenser kan leda till att döda och fördärva. Under kriget fingo dylika kristna umgälla sin övertygelse med fängelse och andra hårda straff. Störst var deras antal i Eng-

land. Man vill efteråt knappast tro de fullt ut dokumenterade tryckta berättelserna om statens behandling av dessa människor, bland vilka befinna sig sådana, som bäst av alla förtjäna hedersnamnet Kristi lärjungar. Jag kan icke helt ut dela dessa medkristnas tankegång. Men frågar jag mig, om deras värnpliktsvägran och martyrium under världskriget länt till heder eller skam för det kristna namnet, om de ökat eller minskat kärleken och rättfärdigheten, så kan jag intet ögonblick tveka om svaret. De hava varit ett salt i kristenheten. Deras offer har tvingat många till besinning. De hava ökat avskyn för kriget och angelägenheten att avlägsna alla slags krigsorsaker i människornas sinnen, i staternas samliv och i den ekonomiska tävlan. Dessa män hava främjat fredens, den verkliga, sanna fredens sak.

De, som under kriget fingo lida för en slik övertygelse, voro till stor del kväkare. Men många tillhörde även andra kristna samfund.

Vi se alla endels. Ur samma kristna tro och kärlek härledas här två skilda grundsatser. De ena se sig nödgade att hellre lida allt än bära vapen. De andra se sig av samma kärlek nödgade att med sina bröder i samfundet bära med även på den tunga och för den kristne motbjudande bördan att öva sig i vapnens bruk med klart medvetande om möjligheten att behöva bruka dem till nödvärn för fosterlandet mot inkräktarne, om också en mer än hundraårig fredstid och en även i svår påfrestning bevisad fredsvilja giver utsikt åt vår neutralitetsvakt att genom sin blotta tillvaro bidraga till fredens fortbestånd. Så tillkrånglad är vår mänskliga tillvaro. Så dunkla äro våra vägar, att hur orimligt det än må lyda, dessa båda motstridiga slutsatser ur den kristna kärleken kunna enligt den Högstes vilja samfällt tjäna samma ändamål, nämligen avskyn för kriget och offervillig nitälskan för freden.

Respekten för andras övertygelse fordrar, att uppriktiga

och allvarliga värnpliktsvägrare litet varstans i världen erhålla samma rätt som här i Sverige, och att denna samvetsfråga hos oss blir fullständigare löst. I mer än ett fall, då de samvetsömmes motvilja mot att bära vapen vädjat till mig, har jag hos officerare som haft saken om hand mött ett tillmötesgående och en humanitet, som förtjänar namnet själavård — ett bevis bland de många på det tänkesätt som besjälar en ansenlig del av vår officerskår. Detta tänkesätt ger också rätt till förhoppningen, att militärlivets förråande inflytelser, varom bedrövliga vittnesbörd åter och åter ges från vittnesgille värnpliktige, skola kunna förbättras över lag och att överhuvud övningstiden kan bli bättre och samvetsgrannare använd.

Den fjärde gruppen är talrikare men mindre uppmärksammad. Den framträder icke ur mängden av kristna människor genom en särskild lära, och den blir i allmänhet icke uppmärksammad, när vi läsa kyrkans syndaregister från världskriget och deltaga i hennes syndabekännelse. Men rättvisan fordrar, att även denna grupp blir nämnd. Jag menar de kristna, som före, under och även nu efter världskriget hysa den övertygelsen, att en förnuftigt avpassad försvarsberedskap är en hård nödvändighet, som åligger den kristne lika väl som varje annan meddelägare i det gemensamma fosterlandet och rättssamhället med dess andliga och materiella skatter. Man sätter den okvalda och lagbundna friheten, en senvunnen och ännu ingalunda fulländad vinst av gångna släktleds flertusenåriga möda, så högt, att man anser sig nödsakad att bringa åt densamma även det offer, som ligger i försvarsberedskapen. Men de kyrkans vigde tjänare och andra kristna, som tillhöra denna grupp, skilja så skarpt som möjligt mellan försvarsberedskapens tunga plikt i och för fredens upprätthållande å ena sidan och den osedliga nationalismens självförhävelse och maktlystnad, dess rustningsiver och avoghet mot grannfolk å

andra sidan. Under världskriget syndades mot sanningen och besinningen, mot kärleken och det kristna namnet på mångahanda sätt inom frikyrkor lika väl som inom nationalkyrkor, inom romerska kyrkan minst lika mycket som inom evangeliska samfund. Intet samfund har härvidlag anledning till att yvas i jämförelse med sina systersamfund i kristenheten.

Bland dem som, solidariska med sin kyrka och sitt land, ändå aldrig böjde knä för krigshetsens och folkhatets Baal, finnas många undangömda och okända kyrkans och religionens tjänare. Men deras namn välsignas, så långt deras röst hördes. Och de stå upptecknade i en förnämligare bok än någon, som människor skriva. Kanske är det säkrast att här nämna några namn. Då måste jag uttryckligen förutskicka, att många andra säkert äro minst lika förtjänta att omnämnas som dessa, vilka jag händelsevis haft tillfälle att följa under världskriget. De hava under de kritiska åren låtit trycka en myckenhet predikningar, betraktelser och andra uppsatser, så att var och en kan kontrollera mina ord. Inom Tysklands evangeliska kristenhet nämner jag bland representanterna för den konservativa teologiska riktningen Sachsens biskop Ludwig Ihmels och förre generalsuperintendenten Theodor Kaftan och inom en mera modern riktning professorerna Adolf Deissmann och Siegmund-Schultze. Under en hjärtkur i Nauheim våren 1923 hörde jag en gammal hessisk evangelisk kyrkoherde predika fridens evangelium alldeles i närheten av de besatta områdena. Man sade mig, att han under kriget söndag efter söndag fört samma språk. Låt mig från Frankrike nämna professor Wilfred Monod, pastor Nick, abbé Felix Klein. En tysk professor berättar, att han under sin fångenskap i Frankrike läste del efter del av Wilfred Monods då utgivna betraktelser. Det fanns ingen rad ägnad att såra honom, ehuru han hos Monod igenkände den glödande franske

patrioten. Jag påstår naturligtvis icke, att dessa män hyste eller hysa samma åsikter. Tvärtom stå de mycket skarpt emot varandra i sitt omdöme om egna och andra regeringars politiska åtgärder. Men vad jag här avser är, att de icke låtit sig ryckas med av den hatfulla krigsstämningen. Och de hava givit Gud vad Gud tillhör. Gå vi till England, så påträffa vi dylika män inom den anglikanska nationalkyrkan, men även i andra kristna samfund. Tag fram de båda ärkebiskoparnas offentliga uttalanden under kriget. Vi minnas hur ärkebiskopen av York blev illa behandlad för sina modiga ord mot hatet. Jag nämner vidare män sådana som domprosten i Worcester, dr. Ede, the Dean of St. Paul's, känd och beundrad av hela den skrivande och läsande världen, biskop Gore, högkyrklighetens yppersta namn, som i The Times i ett par korthuggna satser uttalade det skarpaste omdöme jag sett om den fortsatta blockadens verkningar. Biskopen i Oxford reste till Skottland och fick jämte de förutnämnda och andra vänner bland lekmän och präster inom skilda konfessioner under sommaren 1917 till stånd the British Council for Promoting an International Christian Conference. Canon Newsom, Canon Raven och andra skribenter i The Challenge kunna anföras. Nästan mangrant uttalade sig de anglikanska biskoparna (med något enda notabelt undantag) mot ropet på repressalier i anledning av luftskeppens hemsökelser. Jämte prästerna må det tillåtas mig att här nämna den engelska kyrkans högst betrodde lekman, Lord Parmoor, en fredens förkämpe såsom få i vår tid. Hans maka, Lady Parmoor, är kväkare och pacifist. I sitt äktenskap och samarbete företräda de den hjärtliga och förtroendefulla samverkan, som kristna av båda dessa skilda åskådningar i fråga om försvarsberedskap måste bemöda sig om. Exemplen kunna fortsättas med frikyrkomän sådana som principal Garvie, dr. Gillie, dr. Hodgkin.

Vårt land åtnjöt den oförtjänta förmånen att stå utanför

blodsutgjutelsen, om också även vi lidit av krigets anda och verkningar. Jag har från krigets början varnat för de neutralas frestelse till fariseism. Men Spaniens, Schweiz', Hollands, Danmarks, Norges och Sveriges neutralitet utgör icke endast en utomordentlig förmån för dessa länder själva, utan även de krigförande länderna på bägge sidorna och hela vår civlisation hava all anledning till tacksamhet för denna neutralitet. Blev denna neutralitet främjad eller förhindrad av de neutrala ländernas försvarsberedskap? När man talar om försvar och avväpning, användes ej sällan ett otillbörligt konsekvensmakeri. Neutralitetsvakt och nödvärn är något helt annat än de kapprustningar, som bidrogo till krigets utbrott och som förhöjde dess ohygglighet. Vi minnas den numera klassiska karikatyren i Simplicissimus före kriget. En fransk och en tysk bonde arbeta på var sin sida om ett dike i sitt anletes svett. Själva tärda av ansträngning bära de på ryggen var sin välfödd soldat med tung utrustning. Den ene säger till den andre: »Varför ha vi de här på ryggen? Är inte vårt arbete tungt nog ändå?» Den andre svarar: »Folk säger, att om vi lassa av oss de här två, så skall du och jag ryka i luven på varandra.» Om man anser det klokt och nödvändigt att försäkra sitt hus för eldsvåda, behöver man därför icke spänna upp försäkringen så högt, att försäkringssumman tynger ned och förhindrar ens övriga intressen och uppgifter och arbete, och om så är fallet, fordrar ingalunda konsekvensen, att man skall stryka bort varje försäkring av ens lösa och fasta egendom. Denna jämförelse haltar liksom alla andra jämförelser. Men den har ett visst berättigande. Ingen klok människa lär kunna betvivla, att Schweiz och Holland skulle hava varit nedtrampade av främmande härar, om de icke till det allra yttersta ansträngt sin försvarsberedskap för att vidmakthålla sin neutralitet. Ingen lär väl heller tvivla på att det skulle hava varit mindre omöjligt att draga med de nordiska länderna på den ena eller andra

sidan i konflikten, om vi varit avväpnade. Under det samtidiga och målmedvetet genomförda arbetet för avrustningen, en av fredens betingelser, kommer man icke ifrån den naturlag, som heter det starkare tryckets lag, och som inleder en kraftigt väpnad nation i den övermänsliga frestelsen att behandla en avväpnad granne ungefär hur som helst och gå in över en gräns, som icke erbjuder något hinder. Om freden är vårt mål, så lär det väl också vara vår oavvisliga plikt att förhindra uppkomsten av en dylik frestelse till krigshandlingar. Att enskilda och nationer och samhällsgrupper falla för den, betygas alltför ofta av erfarenheten.

En försvarsberedskap, som således uppgöres uteslutande med nödvärn och fred i sikte, utgör i närvarande världstillstånd för varje människa, som ser den historia vari vi leva, ett stöd för freden.

Kanske tillkommer en särskild talan härvidlag de neutrala länder, som i likhet med oss i över hundra år och, vad Norge, Holland och Schweiz vidkommer, vidpass lika länge levat i fred med sina grannar. Det krig, som skilde Sverige och Finland, var ett så uppenbart överfallskrig som möjligt.

Nordens neutralitet och sammanhållning har en förhistoria. 1905 års unionsbrott är ett av dess viktigaste årtal. Röster ljödo inom landet och utom landet: »Varför har Sverige en armé om icke för att klämma till vid ett sådant tillfälle?» Den nationella känslan var kränkt. Är det någon, som bevarar urklipp från det som då offentligt och enskilt skrevs om oss och till oss, särskilt från Amerika och Tyskland, men även från andra håll? Vad är Sverige för en feg stackare? Finns det inga soldater i Sverige? Låter man sig så skymfas utan att ge svar på tal, hette det, så är det en skam att heta svensk. Mänskligt att se har Sverige i främsta rummet sin konung och sin arbetarrörelse att tacka för att freden då trots allt bevarades. I våra dagar kan ingen vettig människa undgå att se, att motsatsen hade varit till obegränsad

skada. Vad den under världskriget skulle hava fått för följder, vill jag icke söka skildra. Lyckligtvis kan människan icke veta, vad som möjligen kunnat ske.

Den nation, som genomlevat något sådant, har kanske en viss moralisk rätt att bevara sin försvarsberedskap uteslutande för fredens skull. En sådan nation kan nästan begära att slippa höra, att dess väpnade neutralitet utgör en fara för freden.

Det är dylika iakttagelser, som beröva mig möjligheten att i kristendomens namn påyrka avväpning för vårt land i nuvarande onda världstid. —

För en tung och beslutsam känsla av människolivets tragik har kriget avklätt sig all sin inbillade glans och ära. Det blir inga flygande fanor och klingande spel. Kriget framstår i sitt blodiga vanvett och i sin förfärande brutalitet. »Varför har dom krig? Dom dör ju ändå?» Den lille pojkens anmärkning i början av världskriget lär väl vara ovedersäglig. Redan under kriget uppkom hos de högst stående i skilda länders arméer en stämning av tyst resignation och broderskänsla med dem, som på andra sidan voro i samma fördömelse. I krigslitteraturen på engelska, franska och tyska ljuder som det kristna samvetets underton en dylik förgrämd pliktkänsla, vilken utgör en bättre garanti för framtidens fredsvilja än alla granna och ädla krigsmotiv, huru ärliga dessa än månde hava varit. Under kriget upptecknades en underlig version av Die Wacht am Rhein, som användes vid vissa tyska regementen, och som kommer att i framtiden kvarstå som ett klassiskt dokument:

Wir fragen nicht. Wir zagen nicht.
Wir kämpfen treu für unsre Pflicht,
Bis Gott das Urteil spricht im Weltgericht.[1]

[1] Vi fråga ej, vi tvekan mist.
Vi plikten trogna kämpa visst,
Tills Gud ger klart besked i domen sist.

I Frankrike har efter kriget samvetets revolt och den tunga pliktuppfyllelsen fått konstnärlig gestaltning i dramat »Under Triumfbågen». Vad som där antydes lär vara sant, nämligen att dylika sinnen, som våga se verkligheten i ansiktet och avkläda krigets styggelse all skyddande förklädnad, när det gäller, dock icke svika. Även om de inte vägra att underkasta sig statens krav, säga de: »Det får inte bli något krig mer». Sådana sinnen uppbygga den andliga stommen till Europas Förenade Stater.

Jag måste såsom kristen tro på freden och med alla till buds stående medel arbeta för densamma. Ty om världsfreden hava profeterna siat, och julevangeliet bebådar frid på jorden. Även gentemot all sannolikhet är det min kristna plikt att tro på världsfreden. En tid skall komma, då kriget såsom ultima ratio i nationernas tvister skall te sig lika barbariskt som socknarnas och landskapens forntida fejder av oss betraktas, sedan rätten utsträckt sitt välde över folket i dess helhet. Fred genom rätt och lag är profeternas lösen.

Lika uppenbart som det är, att den moderna tidens rustning icke blott i oberäkneligt mått ökat krigets djävulska förstörelsekraft utan även väsentligt bidragit till storkrigets utbrott, lika uppenbart torde det vara att, även oavsett de förpliktelser folkförbundet ålägger sina medlemmar, en stat kan äga ett sådant läge, att dess klokt avpassade försvarsberedskap utgör en uppenbar nödvändighet för fredens tryggande. Av alla de politiska konferenser, som hållits i anledning av världskriget, hava de flesta varit bittra missräkningar för fredens vänner. En plats för sig intager Washingtonmötet. Varför? Jo, därför att man där gjorde allvar med rustningarnas successiva nedbringande. Ingen kulturuppgift är nödvändigare. Ingen åtgärd angelägnare för fredens skull. Tro vi, såsom vi i vår egenskap av kristna måste göra, på rättens seger över våldet och på ett sakernas tillstånd, som utesluter krig mellan civiliserade stater, så

måste försvarsfrågan behandlas i riktning mot rustningarnas ersättande med ett för alla folk och stater väl avvägt system av betryggande vakt för de nationella värdena och för freden staterna emellan.

Om också de kristna ur Jesu ord och kristendomens anda draga olika slutsatser med hänsyn till fredens väpnade värn, så äro vi pliktiga att hjärtligt samarbeta för freden.

Ett dylikt organiserat samarbete äger också sedan många år rum. Världsförbundet för Mellanfolkligt Samförstånd genom Kyrkosamfunden grundades just när världskriget bröt ut. Då beleddes det såsom ett barnsligt verk av svärmare. Samma omdöme drabbade nog också vår gemensamma vädjan om kristen gemenskap från de neutrala länderna i november 1914. Men under kriget och efter freden under trycket av dess problem och lidanden har tillslutningen alltjämt ökats. I de flesta länder sitta nu de evangeliska kyrkornas främsta förtroendemän i ledningen av Världsförbundets avdelningar. Och inga medlemmar hava visat sig mera hängivna och offervilliga än sådana, vilka samtidigt tillhöra det på pacifismen grundade Försoningsförbundet. Allt ifrån mitt första deltagande i detta arbete 1914 har jag aldrig förnummit någon slitning eller något missförstånd i trots av den här ovan antydda olikheten. Världsförbundets medlemmar voro de förste ansvarige och betrodde män och kvinnor, som från de nyss krigförande länderna samlades till broderligt samråd. Vad särskilt vårt land angår, må det tillåtas att påminna om försöket att föra de skilda evangeliska grupperna i det nya Polen närmare varandra genom mötet i Upsala våren 1921 och om Herman Neanders arbete, som från början helgats därigenom, att han i likhet med Elsa Brändström, fru Anna Linder och andra svenska kvinnor och män under kriget satte in ingenting mindre än sitt liv i barmhärtighetens och folkförsoningens tjänst.

De som före kriget med harm och smärta sett, huru de officiella läroböckerna i historia och moral förgiftat barnens sinnen och verkat för kriget, måste vara angelägna om att rensa ut ur skolböckerna uppenbara osanningar om grannfolk, nationell självförhävelse och krigsstämning. Världsförbundet upptog saken på sitt program redan år 1919, och den Allmänkyrkliga Världskongressen hade på sitt program även läroböckernas rensning och inriktning på fred. Detta är en viktig del av kyrkans alltför mycket försummade plikt att inskärpa sanning och broderssinne nationerna emellan såsom kristendomens bud.

Fredsarbetet måste börja i det egna hjärtat. Ty här är icke endast fråga om åsikter. Utan det gäller att med Guds hjälp undertrycka den sårade självsikhetens uppbrusning och den naturliga människans farliga begrepp om att heder och ära kräva vedergällning i den ena eller den andra formen. Det har hänt, att man vid fredsälskande och fredsivrande människors kongresser varit nära att komma i luven på varandra, då meningarna gått isär. I det politiska och allvarliga livet kallas sådant för krigsorsaker. Dylika finnas närmare oss än vi tro. Vi måste börja i det egna hjärtat och i vår egen personliga vandel och sedan efter den kraft Gud förlänar söka omkring oss i de smärre och större kretsarna, i vårt folks själ och i folkens inbördes tankar och beteende göra gällande den kärlek, som icke kan lida orättfärdigheten, men som gläder sig över sanningen. Ty kärleken till bröderna är fredens enda pålitliga värn.

10. Efterskörd.

Efter diskussionen på Musikaliska Akademien omtalade en dag ordföranden, liksom tidigare på Köpenhamnsmötet 1922, för fransmän och tyskar och allesammans, att Sverige och Danmark förr i världen inte levat alltför fredligt till-

Europeiska sektionens sammanträde i Zürich april 1925.

Översta raden från vänster: Dr. Conrad, överkyrkorådets andlige vice president i Berlin, Professor Hadorn, Bern, Licentiat E. Stange, tyska evangeliska ungdomsrörelsens Jugendwart, Pastor Jézéquel, Paris, Generalsuperintendent Blau, Posen. Andra raden: Dr. Ad. Keller, Schweiz, Professor Zilka, Prag, Statsrådet Prof. Slotemaker de Bruine, Oberkonsistorialrat D. Scholz, schweiziska kyrkoförbundets vice president Dr. Ferrier, nu avliden, Biskop Raffay, evangeliska kyrkans i Ungern primas, Själlands biskop, biskop Ammundsen, Pastor L. Koren, Oslo. Sittande: Professor E. Choisy, Dekan O. Herold, Ärkebiskopen i Upsala, Dr. W. Kapler, Berlin, Professor H. Monnier, Paris.

sammans, men nu kunna vara föredöme för sina större kusiner.

Efter Stockholmsmötet skrev Elie Gounelle om den spänning och samtidigt den hemlighetsfulla dragningskraft, som fransmän och tyskar utöva på varandra, eftersom de veta, att de behöva varandra såsom komplement och ifyllnad, ehuru de hittills icke hava kunnat riktigt förstå varandra.

Intet meningsbyte tillvann sig allmännare uppmärksamhet än den internationella frågan, som också fick en brorslott av tiden sig tillmätt. Dr. Garvie betraktar i Goodwill denna debatt som ett mirakel: »Vem som minnes den hatets propaganda, vari även kristna kyrkor deltogo, den propaganda, som gjordes under kriget, och som icke upphörde med freden, vem hade kunnat tro, att sju år efter stilleståndet Akors (Bedrövelsens) dal skulle bliva en hoppets port, att i Tåredalen (Baka) där skulle finnas ett försoningens källsprång. 'Av Herren har den blivit detta; underbart är det i våra ögon'. Vem kan väl bedöma, i vad mån Stockholm 1925 har bidragit att göra denna himmelska syn till en jordisk verklighet? Må blott ingen, som har sett denna himmelska syn, bliva olydig emot den.»

Men han tillägger: »Europa skördar ännu krigets sådd, och om icke en vändning inträder, blir skörden större av de frön till konflikt, som såddes i freden, vilken utmärktes av hämnd och icke av storsinthet, som några bland oss fordrade 1918. Så länge tyskt område är ockuperat, framkallas vrede och hat.»

Biskopen i Winchester varnar för tilltro till politikens sköna fraser: »Det är alltför oroande att se, i vilken utsträckning rustningarna hava ökat under allt tal om fred under de fem sista åren. Tal om minskning av rustningarna ha strömmat i störtfloder, men Europas stående härar hava ökats med nästan tjugu procent. Trots de millioner som so-

pades bort i den stora striden, finns det nu omkring en million flera män under vapen i Europa än år nittonhundratretton. Detta tillstånd och detta antagande av krigets oundvikllighet är del av det antagandet, att konkurrens är en oskiljaktig beståndsdel i livet, det sociala och det ekonomiska livet.»

Hemkommen skrev president Cadman: »Det är icke överraskande, att många av oss fast tro på undret i Stockholm såsom föregående och överglänsande undret i Locarno. Det underbara i harmonien hos denna högst komplicerade församling understrykes av det faktum, att de grupper, som bildat densamma, förde med sig en här av fientliga fördomar och sympatier, härledda från ras och stam. Dessa känslor, som ingalunda allesammans äro ovärdiga, skärptes genom de ännu svidande såren från världskriget. Segrare och besegrade sutto för föista gången sida vid sida i Stockholm. Tysk och fransman, bulgar och checkoslovak fraterniserade med britter och amerikaner, med de få austral-asier som voro närvarande och med delegerade från Främre Orienten eller från Afrikas och Asiens missionsområden . . . Alla grupper höjde sig över den brand i hjärtat, som kvarlämnats av stridens raseri, och många, som hade varit skeptiska, förstodo, att andra jämte dem själva och deras egen grupp voro livligt medvetna om de orättvisor, som hämndfreden åstadkommit.

Jämsides med en ständig tillväxt av försoning ocn tillförsikt gick den bestämda strävan förestavad av god vilja att se på andras behov med förstående öga. Förmågan att med fantasiens hjälp leva sig in i andras synpunkter och tänkesätt eggades hos konferensen med riktiga medel, som hade god verkan. Män och kvinnor som kommo dit, antingen med en bekymmersam motsträvighet eller de mörkaste förhoppningar, reste därifrån med den glada förhoppningen, att en ny och levande enhet hade förunnats dem.»

Sammanställandet av Stockholm och Locarno har efter Folkförbundets marssammanträde i Genève 1926, sorgligt och skamligt i åminnelse, fått en annan och mindre glädjefull klang. När människor ställas inför en princip, bli många hjärtans tankar uppenbara. Män, som kunnat reda sig i de svåraste politiska situationer, stå handfallna och begripa ingenting, när de ställas inför den underliga företeelse, som heter en idé. De hava vunnit fulländning i kompromissens konst och äro färdiga att ställa denna sin virtuositet till förfogande. Men här stöta de på något besynnerligt, som de icke kunna förstå, därför att det icke alls ligger på det plan, där deras liv och verksamhet har rört sig. Finns det verkligen någonting, som icke kan jämkas och ändras och avvägas genom en skicklig och fördelaktig kompromiss? Finns det någonting, som är obetingat rätt? Skådespelet från Genève ger alltför rätt åt dem, som under Ekumeniska Mötet icke ville gå med på att engagera kyrkan såsom sådan till förespråkare för Folkens Förbund. Detta hade rimligtvis hos mången sin grund i politiska förödmjukelser och farhågor, men hos andra var anledningen principiell. De sågo sig nödgade att skilja mellan den, såvitt man kan se, bibliskt grundade och oförgängliga tanke, som ligger till grund för Folkens Förbund, och det komplex, som nu bär detta höga namn.

Är Folkens Förbund endast en ny form av köpslagan mellan politiska intressen, ger Folkens Förbund endast en ny plattform för det mer eller mindre kloka och skickliga avvägandet av maktfaktorerna, som bryta sig mot varandra i det politiska spelet, så förtjänar det ingenting annat än att avslöjas och sönderbrytas. Eller skulle Folkens Förbund verkligen kunna räddas till att bli vad det var avsett att vara, en sedlig och rättslig myndighet över staterna? Skola vi naiva människor, som sett storheten och riktigheten i att utsträcka rättens majestät utöver staternas gränser, skola

vi begrava denna mänsklighetens nya förhoppning? Eller betydde det groteska skådespelet i Genève, inför vilket rättsinniga människor ville betäcka sina ögon, betydde det en kris, en omvändelse, en ny födelse? Det mest tröstlösa i situationen ligger i den ofrånkomliga iakttagelsen, att åtskilliga av de medverkande tydligen aldrig fattat Folkförbundet annat än som en ny verkstad för sin politiska konst.

Tyvärr gav det mycket extraordinära sammanträdet i Genève under passionstiden 1926 anledning att upprepa ordet. Folkens Förbund behöver en själ, en ande, ett sinnelag i folken, har jag brukat betona, men först och sist hos de ansvariga männen. Eljest blir det en död mekanism. Eller snarare: en själ kryper nog in i denna nyskapade konstiga organism, men blir det icke en kristen själ, en obetingad underkastelse under rätten och rättfärdigheten, så blir själen lätt en djävul. Corruptio optimi pessima.

I mina öron ljuda åter och åter orden av en man, bortgången, men oförgängligt levande i åminnelsen. Han var kritisk, mördande kritisk gentemot allehanda företag. Han hade sett sig om i folkens och staternas historia i forntid och nutid, rikare på lärdom och snille och omdöme än någon annan, som jag har känt, och kritiken gick icke sällan ut över sådant, som sysselsatte min strävan. Men ett av de sista åren, då jag lämnade Harald Hjärnes arbetsrum, där vi dryftat planerna på en organiserad kristen samverkan i Liv och Arbete, sade han i dörren: »Det här kan komma att betyda mer för mänskligheten än Folkens Förbund».

Jag anför orden icke för att lägga beslag på dem för Stockholmsmötet. Vad skulle Harald Hjärne hava sagt därom? Ingen av oss vet det. Men jag anför orden därför, att de understryka förutsättningen för varje verkligt främjande av freden i världen. Hur man adderar och subtraherar egoismer och passar in dem i varandra, och åstadkommer ett slags jämviktsläge, så förblir det hela trots alla vackra ord, som

slå dunster i ögonen på de stackars fredslängtande folken och troligen bedraga även de agerande personligheterna, av vilka många i Genève i mars uppenbarat, hur främmande de äro för Folkförbundets tanke, så blir det dock till sist endast bara egoism. Något annat måste till än självisk åtrå och klok beräkning. Folken måste besjälas av en idé, ett ideal. Folken och de enskilda måste, hur morska och mäktiga de än månde vara, böja sig ovillkorligt inför en myndighet som står över dem alla. Och vilken skulle denna myndighet vara, om icke den kärlek och rättfärdighet, som framträder hos Jesus Kristus, och som mitt i historien planterat vad Haag-domstolens president kallar sin övervärldshistoriska uppenbarelse, korset? Skulle statsmännen och folken kunna tänka och göra något större än att böja sig inför denna kärlek, som giver livet för bröderna, och att tillämpa den i anda och sanning?

Evige och allsmäktige Gud, allvise Fader, du, som är allas skapare och förbarmar dig över alla! Du, som i nåd och vishet utstakat folkens vägar, givande åt vart och ett, i dess tid och efter dess mått, en uppgift i släktets liv, vi tacka dig, o Gud, för de rika gåvor, du givit åt vår världsdels folk och åt deras stamfränder på jorden. Vi tacka dig för deras härliga kallelse att vara ljusets och sanningens, kärlekens och rättfärdighetens bärare i världen. Men särskilt tacka vi dig, att du anförtrott ditt evangelium åt vår världsdel och åt dess dotterfolk på andra sidan haven. Giv nu, o Gud, åt alla dessa folk, som råda över det mesta av jordens krets, att besinna din kallelses storhet och ansvar! Förlåt, att de övergivit ditt evangelium, söndrats i blodiga strider och förgätit din kallelse att vara ett ljus och ett salt bland folken! Lär dem att på allvar besinna detta och din stränga dom, att icke din kallelse, ditt evangelium och ditt rike må tagas ifrån dem! Hör oss och välsigna oss åter för din trofasthets skull! (Em. Linderholm.)

TOLFTE KAPITLET.

Österland och Västerland.

Färgade och vita.

Mer än en, som i Musikaliska Akademiens ljusa sal torsdagen den tjugusjunde augusti på eftermiddagen lyssnade till vad biskop Gwynne från Kairo, vår Johan Gunnar Andersson, Kinas kännare, och biskop Motoda, japanen från Tokio, hade att säga om ett bättre samförstånd mellan Orienten och Occidenten, fick ovillkorligen den tanken, att föredragen vore värda att i en särskild broschyr erhålla masspridning både bland Västerns och Österns folk.

Biskopen av Plymouth hade talat tänkvärda ord om uppfostran till broderskap inom folken och mellan folken. Till djup avsaknad för alla, som känna honom, hade Siegmund-Schultze avstått från att över samma ämne hålla det föredrag, som följde på dagordningen. Han trodde sig bäst gagna saken därmed.

De sista åren hava varit kritiska för kristenhetens anseende inom den utomkristna världen, framför allt hos de gamla höga kulturerna i Indien och Ost-Asien. Ej kunna vi undra över att inhemska tänkare utgjutit sitt hån över en kristenhet, vars odling och etik utmynnar i rasande inbördes självförstörelse. Men Österlandet gör en klar distinktion. En Gandhi, en Tagore, en Sundar Singh och vad de heta, undan-

taga från sin skarpa dom över vår kultur något, som Västerlandet äger, men icke nog uppskattat och följt, nämligen Jesu Kristi evangelium. En av den tyska religiösa och teologiska förnyelsens starka andar, den unge professor Paul Althaus, nu i lutherdomens gamla borg i Bayern, Erlangen, sade från Engelbrektskyrkans predikstol på eftermiddagen söndagen den tjugutredje augusti ett förödmjukande ord, som vi behöva taga djupt till hjärtat: »Östern dömer oss efter evangeliet, icke evangeliet efter oss.»

Några dagar därefter hade vi som sagt en mycket förnämlig eftermiddag i Musikaliska Akademien. Föredragen voro inordnade under femte huvudpunkten: uppfostran, de behandlade uppfostran till bättre inbördes förstående mellan Västerland och Österland.

Biskop Gwynne talade om Orientens kyrkor:

Kristenhetens förening är en av de viktigaste förutsättningarna för världens framsteg. Många av oss, som tro detta och arbeta därför, äro medvetna om att drivas av en ande som icke är vår egen. Talaren påminde om vädjan från Lambethkonferensen 1920 och gick sedan till de särskilda svårigheter, som kvälja Österns kyrkosamfund. Dessa tillfriskna långsamt från det svaghetstillstånd, som den ene och den andre förtryckaren åsamkat dem.

Svårt är det också för Orientens kyrkor att övervinna inbördes misstänksamhet och politiska skiljaktigheter. Icke ens grekernas fem patriarker hava kunnat hålla ett möte. Känna vi historien, kunna vi icke taga dessa saker lätt. Men vi måste understödja dessa Österns kyrkor icke minst i deras strävan till inbördes närmare samförstånd. Den första förutsättningen är, att vi lämna åsido varje slags anspråk på att uppträda såsom beskyddare. Vi äro yngre än de, och det är mycket svårt för den kristna Orienten att förstå, varför den mäktiga västerländska kristenheten egentligen ingenting gjort för sina förtryckta trosbröder i Österlandet.

Med strävandet för enhet i läran torde vi för närvarande icke kunna komma långt. Österlänningarna äro stora teologer och älska lärostrider, som dock knappast leda till något resultat. Talaren menade med rätta, att patriarkernas besök i Västerlandet i London (och, vad patriarken Photios angår, sedan också i Sverige) uträttat mera genom den personliga beröringen än genom själva firandet av Nicaea-jubileet.

Biskop Gwynne, Kairo, Egypten.

Professor Johan Gunnar Andersson.

I vad professor Gunnar Andersson anförde förnams föreningen av Västern och Östern i en kristen tro som i Frälsarens anda omsluter båda. Det var hälsosamma och säkra och upplysande ord.

»När ärkebiskopen i Upsala hedrade mig med anhållan om ett bidrag till frågan om bättre inbördes samförstånd mellan Österland och Västerland, bad han mig tala, som om jag vore en målsman för Kina. Detta ger mig anledning att, så gott jag kan, återgiva den nutida bildade kinesens uppfattning av Västerlandets odling, särskilt med hänsyn till det kristna arbetet. Jag tror att jag på detta sätt

kan giva ett nyttigare bidrag till mötet, än om jag hade att tala såsom västerlänning och kristen. Det sätt varpå Kina vanligen beskrives i Västerlandet nu för tiden är ingalunda tillfredsställande. Vi höra om inbördes krig, om talrika militära ledares tävlan om makten, om rövarband i de flesta provinserna, om mutsystem, om odlandet av vallmo och opiumrökning. Härigenom föranledes mången att tro, att Kina, som en gång var Mittens Rike i makt och odling, nu befinner sig i förfall och upplösning. Men trots oroande tecken förtvivla icke Kinas fosterlandsvänner och de som söka intränga i dess kultur.

Vi veta av historien, att Kina åtskilliga gånger genomgått inbördeskrig och tvedräkt. Dylika tillstånd ha kanske varat tiotal av år, ja i sekler, men varje gång har Kina gått ut ur dem såsom en återförenad nation.

Vad berättigar då Kinas vänner till tro på dess framtid i våra dagar?

I första rummet hava vi sundheten hos Kinas åkerbrukande befolkning, som utgör flertalet, dessa 'de fyrtio seklernas bönder', som i goda och onda tider fortsatt att bruka Kinas bördiga jord. Om byn icke rånas av rövare eller härjas av soldater eller ansättes alltför hårt av skatteindrivarna, så fortsätter bonden sitt fredliga värv utan att bry sig mycket om frågan om monarki eller republik, om motsättningen mellan Norden och Södern och om tävlingskampen om makten. Kinas omätliga styrka i denna orostid är självstyrelsen, ett gammalt arv. Tidtals är den centrala regeringens makt endast nominell utom inom huvudstadens murar, men de förvaltande myndigheterna i provinserna, av vilka några hava en folkmängd jämförlig med Europas stormakter, äga självständigt skatteväsen, utrikespolitik, undervisningsväsen och så vidare. En av dessa provinser, Chansi, har under en dugande styresman åtnjutit sju års

sammanhängande fred och framsteg, ostörd mitt i oredan som rasat runt om dess gränser.

Om man betänker Pekingregeringens ekonomiska svårigheter och militärväldets laglöshet, är det märkligt, att under de sista tjugu åren så många verkliga framsteg hava gjorts i handel, industri och framför allt i undervisning och uppfostran.

Vi få icke glömma att efter år 1906, då det gamla examenssystemet avskaffades, har Kina genomgått ingripande förändringar i skolväsendet, intill dess nu moderna skolor, läroverk och universitet inrättas icke blott i kustprovinserna, utan i mindre utsträckning även i det inre.

'Denna utveckling främjas av ett flertal andliga rörelser av vilka den litterära revolutionen och studentpropagandan äro mest anmärkningsvärda.'

I stället för det skrivna lärda språket, som redan i början av vår tidräkning var ett dött språk, har det talade språket, Pai Hus, särskilt genom tänkaren och skalden dr. Hu Shih blivit upptaget såsom skriftspråk — en mycket viktigare revolution än Sun Sens politiska omvälvning. Härigenom förmedlas lättare moderna tankar. Intet under att krisen medfört böjelse för ytterligheter. Ibsen, Nietzsche och den ryska bolsjevismens läror äro på modet i studentkretsar. Alla gamla dogmer betvivlas. Studentföreningarna heta gärna 'anti', 'mot kapitalet, mot religionen, mot familjetraditionen, mot gammaldags etik'.

Tre västerländska gäster hava fått vidsträckt inflytande. John Dewey, pedagogen från Columbia-universitetet i New York tillbragte två år i Kina, Bertrand Russel, den brittiske matematikern och filosofen, var ett år i Kina, Hans Driesch, den tyske psykologen, kom efter honom. Senare väckte Rabindranath Tagore hänförelse med sin all-asiatiska förkunnelse.

Till den nuvarande tidens signatur i Kina hör dessutom

en märklig religiös förnyelse. En modern riktning anklagar Kong-Fu-Tses mäktiga levnadsregel för att hava förorsakat Kinas stagnation. Men samtidigt sträva andra kretsar att upphöja konfutseismen till statsreligion. Detta har icke lyckats, men en ny konfutseism har sitt centrum i den konfutsianska kyrkan i Peking.

Den buddhistiska väckelsen ledes av munken T'ai Hsü från Tien-Tong-klostret i Chekiang. Han strävar att sammanknyta buddhismen med nutida förhållanden och sociala strävanden och har haft framgång, särskilt i provinserna Kiangsi och Chekiang. På ett möte sommaren 1922, där T'ai Hsü förde ordet, var den norske professorn K. L. Reichelt inbjuden att tala om förhållandet mellan kristendomen och buddhismen.

Även den mest vidskepliga av Kinas tre religioner, taoismen, visar tecken till ny verksamhetslust. Ur taoismen har framgått Tas-Yuan-rörelsen, ett försök att till ett sammansluta de fem stora religionerna Konfutseismen, Buddhismen, Taoismen, Islam och Kristendomen.

Dessutom finnas ett flertal smärre religiösa sekter, som kanske hava grundats för att främja ett socialt ideal, försvara folket mot en förfallen dynasti eller mot hatade främlingar, värja det mot pest, hungersnöd och översvämning. Inom denna religiösa livaktighet hava förekommit värdiga omvändelser till kristendomen.

Missionärens största svårighet är motsägelsen mellan hans läror och de främmande makternas handlingssätt. Filmen predikar i stor utsträckning mord, rån, fylleri och otukt. Denna film kommer från kristna länder. En kvinna, även en främling, kan i fullkomligaste trygghet gå i Peking mitt i natten även på de smalaste gatorna, men den främmande stadsdelen i Shanghai erkännes vara en av brottslighetens medelpunkter i världen.

Huru kunna missionärerna med kristendomens läror förena

'kristna' regeringars åtgärder, sådana som opiumkriget 1838—40, det gamla sommarpalatsets förstörelse genom eld 1860, ockupationen av Tsingtau, Wei Hai Wei och Port Arthur i förra seklets slut. Men det värsta slaget för främlingarnas anseende och det kristna arbetet var världskriget, som visade den mest fredsälskande av alla nationer, hurusom kristendomens grundläror endast ytligt påverkat de länder, som äro kristenhetens fäste. Skall man rättvist bedöma missionsverket i Kina, måste man taga i betraktande, hurusom missionären till sin bittra sorg har dylika svårigheter att dragas med.

Kinesen har två invändningar, nämligen att missionären stundom understödjer sina omvända i strid med kinesisk rättskipning, och vidare, att i vissa fall missionssällskap och missionärer gjort sig oriktig ekonomisk vinst av de traktatmässiga privilegierna. 'Jag kan tryggt säga, att de flesta av dessa förebråelser hänföra sig till romersk katolska missioner, och att den stora mängden av missionärer fördömer dylikt handlingssätt.' Vidare kan kinesen icke förstå de kristna kyrkosamfundens fientlighet sinsemellan och anspråket på att äga den enda sanna och högsta läran. Eftersom de kristna dyrka endast en Gud, tycker kinesen, att det borde finnas endast en kristen kyrka. De mest framsynta missionsledarna se allt detta, och de hava redan börjat med beundransvärd djärvhet taga lärdom därav.

Man får heller icke glömma att tusenden kinesiska studenter, som tillbragt åratal i Västerlandet, veta mer om kinesisk och västerländsk odling än de flesta gammaldags missionärer. Därför måste missionärens bildning höjas.

Vidare förstår man, att just i etiken Kina har något att giva den västerländska världen, och att sanningssökare borde närma sig varandra i ömsesidig önskan att lära av varandra. Problemet har med beundransvärd klarhet uppställts i en liten bok av dr. Lucius Capin Porter under titeln 'China's

Challenge to Christianity', utgiven 1924 av the Missionary Education Movement i Förenta Staterna.»

Sist talade Japans främsta ombud vid mötet, biskop Motoda:

»Redan i förhistorisk tid märktes en åtskillnad mellan Västerland och Österland. Före kristendomen uppträdde nästan alla stora tänkare i Östern, Soroaster i Persien, de indiska filosoferna, buddhismens grundläggare, den kinesiske etikern Kongfutse. Deras inflytande gick österöver och möttes i det fjärran Japan, under det att hebreiskt tänkande och grekisk filosofi togo den andra riktningen i förbund med kristendomen. Nu strömma de båda floderna tillsammans och därav uppstår en virvelrörelse, som vi i Japan starkt förnimma.

Den nya kultur, som vi behöva och hoppas och tro på, är en kristen kultur i ordets djupaste bemärkelse. Vi i Österlandet hava icke samma tankebanor som i Västerlandet. Våra seder äro andra än edra. När Ni talar rakt ut, så gå vi runt om saken. Ni säger vanligtvis allt vad ni vill säga, men vi meddela bara hälften och räkna med att man kan gissa sig till den andra hälften. Därför är det svårare för en västerlänning att förstå en österlänning än tvärtom. Därav uppkomma många missförstånd.

Första steget till verklig fred är ömsesidigt utbyte av tankar. Men ingenting kan åstadkomma en sådan gemenskap som den gode herden vilken säger: mina får känna mig. Då böra de också igenkänna varandra. Icke Östern för Östern och Västern för Västern, utan Östern och Västern för mänsklighetens samfällda väl är regeln. Söken först Guds rike. Vi skola med våra olika gåvor bidraga till detta gudsherravälde.»

Under professor Richters ledning hade hans sektion uppställt klara grundsatser för rasfrågan:

Kyrkan måste giva upp den ensidiga individualismen och subjektivismen i religionen och förkunna hela evangeliet för hela livet, det inre såväl som det yttre. Det personliga såväl som det sociala. Det nationella likaväl som det internationella.

Från kristen synpunkt är tillvaron av olika raser en del av Guds plan med mänskligheten. Måhända förstå vi ännu icke vad för en andlig rikedom mångfalden av raser är avsedd att förverkliga. Men vi se, att högre och ädlare egenskaper och förvärv hos varje ras bidraga till allas välfärd. Så mycket oförsvarligare är att utbyte av dessa goda ting nästan omöjliggöres genom förmäten stolthet, ringaktning och fördom.

Trots olikheten äro alla i stånd att mottaga Guds nåd sådan den förmedlats genom Kristus, den Helige Ande, Skriften och Kyrkan. Alla hava rum i det universella mänskliga broderskapet under Guds universella faderskap.

Målet är icke blandning och uppgivelse av raser och kulturer, utan deras fria utveckling till fullkomning och vänskapligt utbyte.

Djupa hemligheter finnas i rasernas tragedi och kamp. Men vi se, att lösningen ligger i det kristna idealet. Insikten, som Petrus vann i berättelsen om Kornelius, att raserna äro likvärdiga inför Gud, medför, att kyrkan måste giva alla raser utan undantag plats i hennes liv, i hennes gudstjänst och i hennes ämbeten.

Men ingalunda förnekas därmed olikheterna, vilka måhända i vissa fall göra det lämpligt och praktiskt, att de olika raserna till en viss grad leva skilda från varandra, blott broderlighet och rättvisa utövas. Den gyllene regeln kommer här liksom eljest till användning.

Kommissionen uppställer ett antal trängande uppgifter.

1. Motsägelsen mot den vita rasens herravälde tillhör tidens svåra rasproblem, som är invecklat genom ekonomiska

och politiska frågor. Läget har icke uteslutande sin grund i vita människors och vita folks ogärningar, utan även i nödvändigheten att ordna samhälle och lagstiftning hos efterblivna folk, vilka eljest skulle vara oförmögna att skapa betryggande former för förbindelse med den högre kulturen. Alltför ofta hava de vita behandlat de infödda på ett okristligt och upprörande sätt. Men därjämte hava de givit oskattbara bidrag till de färgade rasernas liv.

Exempel nämnas. Huru skola de materiella tillgångarna i mindre utvecklade länder tagas om hand och ställas till förfogande? Hur skola folk som erövrats, uppfostras till självstyrelse?

Det enda stora land och folk, som ännu icke behärskas av den vita rasen, är Kina. Under ett århundrades umgänge mellan Kina och Västern ha många obilliga fördrag kommit till stånd. Nu ske mäktiga omgestaltningar i detta stora gamla folk, och millioner insiktsfulla kineser fordra återupprättandet av rikets suveränitet. Främlingarnas tillskansade rättigheter äro förödmjukande och olidliga för folkets eget nationella liv. De stora utländska finansintressenas representanter blanda sig i Kinas inre politik och hindra jätterikets sammanslutning och konsolidering.

Inför dessa fakta skulle kyrkosamfunden i alla länder, som hava beröring med Kina, bedja sina folk att behandla Kinas anspråk och behov med rättvisa och broderlighet.

2. Rasernas vandringar hava under de sista årtiondena fått en ny innebörd för den vita rasen. Så länge endast de vita trängde in bland de färgade raserna, hade de vita föga intresse för saken. Men sedan de icke-vita raserna började invandra i den vite mannens land, blir saken allvarligare.

Har någon ras en medfödd rättighet att förbjuda en annan ras tillträde till dess land, och i så fall på vilka grunder? Har Kalifornien eller Australien en medfödd rätt att utesluta alla asiater, som behöva utlopp för sin överbefolkning, eller

ha de överbefolkade länderna sedlig rätt till inträde i glest befolkade och fruktbara länder? Här behövs grundlig insikt och mogen prövning; makt och själviskhet borde icke få vara bestämmande.

3. Frågan om äktenskap mellan olika raser är ytterst ömtålig och innefattar mångfaldiga problem. Givetvis måste kyrkan här som eljest kräva kristna äktenskap och icke nöja sig med konkubinat i den ena eller den andra formen. Ävenledes måste kyrkan motarbeta ringaktning av barn från blandade äktenskap.

Många svärma för så kallade rena raser. Utan att gå in på frågan, om oblandad rasrenhet vetenskapligt är en fördel eller ej, måste betonas, att en dylik grundsats ej kan härledas ur kristendomen. Erfarenheten synes visa, att blandning mellan vissa raser ger god avkomma, emellan andra sämre avkomma. Men vår insikt i dessa ting är ännu mycket inskränkt. Dock varnar klokheten för förbindelser mellan personer av olika ras, civilisation, social ställning, uppfostran och tradition, även om båda äro kristna, därför att följderna lätt kunna bli olyckliga.

4. Oberäkneligt stort är det bidrag, som tiotusenden av goda missionärer — de enda, med vilka vi i detta sammanhang räkna — givit åt de länder, till vilka de av Gud utsänts. Men vi se, att deras uppgift, som kyrkosamfunden understödja med osjälvisk offervillighet, ej sällan hotas genom de egna nationernas uppträdande och politik. Ödesdiger är motsägelsen mellan missionärernas läror och den pansrade nävens politik, som »kristna folk» använda. Missionens framgång beror i icke ringa grad av de västerländska folkens politik, som därför måste lyda kristna grundsatser.

Guds nåd omfattar hela människosläktet som genom Kristus försonats med honom och inbördes. Han har nedbrutit skiljemuren mellan raserna och förenat dem. Han är vår frid. Oss, människofamiljens olika raser, åligger det att

fullständigt taga i besittning det arv, som är oss berett i Jesus Kristus, i samma mån som vi alla komma till korsets fot och inför den evige Gudssonen och Människosonen skåda Guds eviga väsen och frälsningsplan. I samma mån försonas vi med varandra inbördes och bliva därigenom i stånd att deltaga i uppbyggandet av hans rike, i vilket varje ras når sin högsta fullkomning och giver åt de andra sin fulla tjänst. Då skall väldet över världen tillhöra vår Herre och hans Smorde. (Joh. Upp. 11: 15.)

Rasfrågan behandlades på eftermiddagssessionen tisdagen den tjugufemte.

Inledningen gavs av biskopen av Bombay. Här några av hans huvudtankar. Jesus sätter sig ned vid en brunn i ett land bebott av ett blandfolk och talar med en kvinna, som vi skulle kalla halvblod, om livets vatten.

En annan bild. En romersk kapten, officer vid den förhatade främmande garnisonen, kom och bad Jesus om hjälp, ty hans slav hade råkat ut för en förlamning. Officeren talade så, att Frälsaren vände sig till sina egna och sade: Sådan tro har jag icke funnit i Israel, och han tillfogade: Mången skall komma från Östan och Västan och sitta i himmelriket bredvid Abraham, Isak och Jakob. Men rikets barn skola bliva utkastade. Jesus tillerkände avgjort företräde åt sin egen ras, men det var just mot den som han använde grundsatsen: Den åt vilken mycket blivit givet, av honom skall mycket bliva utkrävt.

Ännu en annan bild. Hans vandringar förde honom till gränsen av ett främmande land. En främling, en syrofenicisk kvinna, kom och bad honom driva ut en oren ande ur hennes dotter. Han börjar med att visa på gränsen för sin kallelse. Låt barnen först äta. Det passar icke att taga brödet från barnen och kasta det åt hundarna. Men modern svarade: »Och dock, Herre, äta hundarna de smulor som falla från

deras herres bord». Svaret var klokt och sant och fyndigt. »Jag ser vår Herres ansikte lysa upp, och jag föreställer mig, att han brast ut i ett hjärtligt skratt, ett skratt som har en helande verkan i denna värld. Ett bra svar, sade han. För det ordets skull säger jag dig: gå. Han hjälpte henne.»

Må det vara nedskrivaren av dessa rader tillgivet, att jag lystrade till och tittade närmare på detta skäggomkransade anlete, som aldrig fattades på sin plats i salen. Nu stod han på talarstolen. Samma afton skulle han överraska med sin fina intima uppfattning av Johann Sebastian Bach i Engelbrektskyrkan. Jag hade anmodat honom utan att veta om hans ställning till musiken, endast därför att den mycket krångliga fördelningen av uppgifter pekat på en av Österns kyrkomän för denna kväll.

Torsdag morgon måste samme man improvisera bönen, enär en ortodox präst, som var i tur, icke blivit utsedd. Det fanns ingenting av föredrag i Bombay's bön. Det var friskhet och anda, bestämda bönepunkter, korta bönesuckar, sagda till Gud, ej för människor.

Nu i rasproblemet lystrade jag till. Ty utläggarne göra Frälsaren gemenligen rörande och känslosam och se i allmänhet icke glimten av löje som stundom upplyste hans manliga drag. Särskilt hårdrages mötet med den kanaaneiska kvinnan till att bli någonting ängsligt och konstigt. Jag hade aldrig hört någon se scenen så levande och naturlig framför sig utom Sam Fries, och jag växlade därom en förstående rad och en förstående blick, när biskopen kommit ner. —

Nu fortsatte han med Petri insikt, att Gud icke har anseende till personen, och Pauli ord: »Här är icke jude eller grek, här är icke träl eller fri, här är icke man och kvinna: alla ären I ett i Kristus Jesus».

Människorna äro lika och olika.

Lika ifråga om återlösningen. — Alla hava syndat, Jesus har dött för alla, Gud vill att alla skola frälsas, alla kunna

bliva heliga — och ifråga om det sedliga kravet, som är lika för alla, svarta, bruna, gula, vita. Det är lika orätt att döda en svart som att döda en vit. Otukt är förkastlig, vemhelst som utövar den. Det är lika orätt att taga något från en svart som från en vit. Hat är förkastligt. Och det är hyckleri, om en kristen ursäktar sådana brott med hänvisning till rasproblemet. Människorna äro lika ställda inför sedelagen och återlösningen.

Människor tala ofta om en tredje likhet, likheterna i möjligheter, vilka krävas som en rättighet. Människorna hava lika rätt att leva sitt liv o. s. v. Från kristen ståndpunkt har ingen människa rätt till någonting — genom sin synd har hon förlorat den rätt som hon månde hava ägt. Guds nåd bjuder henne frikostigt möjlighet till upprättelse, och denna nåd är över måttan rik. Men ingen enskild och ingen ras har rätt att söka sin fördel till andra människors och andra rasers fördärv. Ve den, genom vilken förargelse kommer.

Människorna äro också olika, beroende på arv, omgivning, uppfostran, egenskaper. En av de djupaste orsakerna till misshällighet mellan folken ligger däri, att de icke förstå andra folks dygder.

Det är en trång synpunkt att kalla raser högre eller lägre allt efter den grad, vari de tillägnat sig vår mycket beprisade moderna civilisation. Dess frukter äro komfort, nöjen, brådska, rikedom, lyx, men människans liv beror ju icke av sådana ting. Alltså måste ett kristligt omdöme se bort därifrån och taga saken grundligare.

Vår Herre erkände olika förmåga hos olika folk. För honom var det Guds vilja att romarna behärskade Palestina. Han visste att de kunde åstadkomma fred och ordning, vilket judarna icke förmådde.

Vår Herre såg också, att hans eget folk hade ett utomordentligt företräde genom Guds kallelse. Men företräde medför ökat ansvar. De likheter vi konstaterat härröra icke

från människan utan från Gud, från hans mot alla lika stora kärlek och rättfärdighet. Hos människorna finna vi en mängd olikheter. Rasproblemet kunna vi få bukt på, endast om vi söka likna Gud.

Professor Richter utlade kommissionens rapport och gick därvid in på oroligheterna i Shanghai i maj och juni 1925.

Biskopen av Plymouth J. H. B. Masterman.

Professor K. L. Reichelt, Kina.

En opartisk rättvisa och radikal revision av fördraget kan stävja denna tragedi. Överhuvud präglades professor Richters anförande liksom kommissionens rapport icke av allmänna uttryckssätt och grundsatser utan av en ingående kännedom, som ser rasproblemets mångfald och olikhet och enkannerligen ger åt Kina den plats, som tillkommer en fjärdedel eller femtedel av människosläktet och dess äldsta ännu bestående rike. Han betonade vidare huru rasproblemet blir dag för dag mer skärpt överallt i världen. Kyrkan måste äntligen tillämpa Kristi grundsats.

En negerbiskop, tillhörande metodistkyrkan, dr. William

Bell från New York, framförde negrernas krav på en bättre lösning av rasproblemet. Ty den mörka rasen har blivit medveten om dess värde och förmåga. Det beror på de kristna, om negrerna i framtiden skola använda detta sitt nya självmedvetande till hämnd eller icke.

Rasfrågan består icke i förbindelser mellan en högre och en lägre ras. Eller mellan en som är sedlig och en som saknar moral, utan de fem raserna äro såsom fem fingrar på Guds hand. Vi negrer kunna icke nöja oss med status quo utan måste fordra ett framsteg i brodersinne och vänskap. Han förklarade sig vara talman för millioner av negrer i Amerika och Afrika.

De vita hava begått stora orättfärdigheter, men ställningen börjar förbättras. Viktigare än lagar är upplysning. De färgade kunna ej erkänna den vita rasens anspråk på överhöghet. De begära frihet och likhet och göra det i kristendomens namn.

Fröken Fan från Kina talade för den gula rasen, men, sade hon, jag är icke gul alltigenom. Det finns heller ingen här som är vit alltigenom. När det talas om den vita rasens överlägsenhet, så glömmer man att hemma i vår gamla kinesiska kultur är övertygelsen lika stark om överlägsenhet. Man kan fråga, varest den är mer välgrundad. Detta möte har kommit tillsammans för att söka sanningen. Rasproblemet innefattar ekonomiska och sociala orättfärdigheter. Men svårigheterna ligga framför allt däri, att vi sakna personlig kännedom om varandra och verkligt intresse för varandras framtid.

Den kinesiska damens uddiga älskvärdhet och ironiska skärpa förfelade icke sin verkan.

Biskopen av Mombasa redogjorde för ställningen i Afrika.

Den norske buddhistvännen professor Reichelt från Kina fann rasproblemet mycket allvarligare därstädes än den förmenta bolsjevismen. Vilken förbannelse har icke opium-

frågan medfört för det nödvändiga närmandet mellan Västern och Östern? Här måste en målmedveten kristen vilja ingripa och mötas av Kinas förståelse.

Även rev. J. A. B. Cook från Singapore nämnde opiumfrågan och skildrade situationen i sina trakter.

Den inflytelserike lekmannapredikanten Fred. B. Smith, en kärnkarl i den amerikanska delegationen, räknade kommissionens krav såsom ett minimum och önskade på den amerikanska delegationens vägnar större fordringar.

TRETTONDE KAPITLET.

Kärlekens makt.

Hennes röst var icke stark, men melodisk. Den lät upplysande, övertygande. Den sjönk icke ned i det dike, där de flesta talare och uppläsare sluta varje mening för att tvärt klara sig upp igen och upprepa samma manöver, utan hon höll sig hela tiden uppe på vägen, hördes märkvärdigt bra, fängslade genom föredragets konst, likaväl som genom den sannsaga hon berättade — uppslaget till hennes Jerusalem. Hon stod där trygg länge, och man lyssnade. Selma Lagerlöf talade som sig bör svenska språket. Främlingarna följde med i tryckta översättningar, men det märkvärdiga var, att diktarinnans muntliga föredrag och känsla meddelade sig även genom det översatta och tryckta ordet. Jag såg Sir Willoughby och andra, hur de började läsa med en viss nyfikenhet, som stegrades till gripenhet. Vad skulle följa därnäst? Tårarna tittade fram här och var nedom ögonen. Det var så tyst i salen. Ändå var den överfylld såsom aldrig eljest. Man satt på allt som var möjligt att aptera till sittplatser, och man stod tåligt de två timmarna, av vilka Selma Lagerlöf använde den senare. Det var en folkförsoningens högtid. Frågorna, debatterna förklarades här av kärlekens skimmer. Höra vi icke ännu i örat röstens angelägna, nästan förebrående, men innerliga vädjan, när hon tre gånger liksom i boken upprepade: enighet, enighet, enighet.

Först hade vi sjungit, så att taket kunde lyftas, Waldemar Rudins melodi till Natanael Beskows psalm. För några år

sedan sammanträdde en psalmbokskommitté i Sankta Klara kyrkorådsrum. Vem skulle kunna tolka tidens rättfärdighetstrångtan så djupt, att det sociala problemet och arbetarrörelsen finge en evangelisk rening och skärpning? Fabian Månsson fann utsikterna små för en sådan dikt. Han undrade om någon klosterbroder förnummit ekot av klassernas kamp och tidens trängtan så starkt, att han nödgades giva uttryck däråt. Jag började läsa:

Ack saliga dag, som i hoppet vi bida,
Då världen är vorden Guds rike till sist.

— — — —

Han kommer, han kommer, den dag som vi bida,
Den ljusaste dag som i världen har grytt.

Jag såg, huru Fabians ögon började lysa. När det var slut, frågade han: Vem har gjort den dikten? Jag pekade på den man, som satt mitt emot honom, på andra sidan bordet. När Beskow i unga år skrev den psalmen, kunde ingen drömma om, att den en gång skulle tolka den eskatologiska och erövrande tron på Guds rike för kristenhetens ombud samlade i Sveriges huvudstad. Den ljöd i samlingssalen, nu i kväll i Blasieholmskyrkan. Den steg vid sista gudstjänsten upp och fyllde valvet i Upsala Domkyrka.

1.

Efter psalmen visade sig psalmistens resliga, strama gestalt. Han talade om »Den kristna kärleken».

»Kristlig kärlek — en folkförsonande makt! Var fanns denna kärlek, när densamma skulle ha räddat världen från katastrofen? Finns det någon sådan kärlek? Och hava vi, representanter för de kristna kyrkorna, någon rätt att framträda såsom dess förkunnare?

Många människor anse utan tvivel allt tal om kärlek såsom en makt i internationella förhållanden såsom ett

tomt tal. Det kan kanske göra sig på kyrkliga kongresser, men i politiken är det endast användbart såsom sömnmedel.

Förvisso, kärlek kan inte sättas in i internationella förhållanden, eller över huvud i några förhållanden mellan människor, såsom en paragraf i ett program. Antingen är kärleken spontan eller existerar den alls icke. Intet kunde vara mer löjligt misslyckat än om en regering, efter att ha funnit sina militära resurser otillräckliga för att lösa en tvist på det vanliga viset, skulle säga: 'låt oss försöka med kärlek!' Men där kärlekens spontana kraft finnes, där *måste* den göra sig gällande, oberoende av alla program. Kärlek är makt. En skapande makt. Den skapande makten. Om vi tro på Gud, så tro vi på kärlekens skapande makt. Ty Gud är kärlek. Med tron på en Gud, som är kärlek, står eller faller tron på kärleken såsom folkförsonande makt.

Folk, som rycker på axlarna åt tanken, att kärleken skulle kunna ha något att göra med politik, eller att den över huvud skulle kunna ha någon real betydelse i fråga om människornas praktiska mellanhavanden, förstå sannolikt med kärlek ungefär detsamma som svaghet, efterlåtenhet. Om Gud är kärlek, måste kärleken vara det mest positiva i universum; och där kärleken är i verksamhet, måste det betyda, att en kraft är i verksamhet, som svarar mot det djupast verkliga i allt som är till, en kraft, vilken i allt, som den berör, frigör och uppkallar till samarbete krafter av samma natur. Och detta är orsaken, varför kärleken är den försonande makten. Genom sin egen gudomliga närvaro fördriver den hänsynslöshet, list och — den mest förgiftande av alla känslor — fruktan och frigör därigenom livets krafter, som förena människa med människa.

Problemet blir alltså detta: om det gives en sådan allsmäktig, skapande makt till försoning, hur kunna vi få den att verka i förhållandet mellan folken i våra dagar?

Det första svaret är: kärlek kan endast göras verksam genom helhjärtad handling, ända till offrande av livet, ty kärlekens natur är att giva sig själv. I samma mån som en människa är reserverad i sin kärlek, måste hon misslyckas i sina försök att använda kärleken såsom försonande makt. Den som tänker: 'jag vill försöka med kärlek, men jag skall akta mig för att gå för långt', kan ingenting uträtta. Och detta är anledningen varför kärlekens väg är utsatt för så

mycken misstro från människor med verklighetssinne. Det är en riskabel sak att 'försöka med kärlek' såsom ett medel att bilägga tvister, medan man håller revolvern bakom ryggen, för den händelse det inte skulle lyckas med kärlek.

Om villkoren för den försonande kärlekens verksamhet äro sådana, så må vi i sanning fråga oss själva: kunna vi? Det beror på, huruvida vi äro villiga att låta oss *användas* av den kärlek, som talade genom Jesu mun när han sade: 'När jag bliver upphöjd från jorden, skall jag draga alla till mig.' Vi tala om korset såsom försoningens tecken för folk och raser, men att tro på korsets försonande makt måste

betyda icke blott att stå under korset, utan att gå korsets väg. Gud vare prisad för våra bröder och systrar, vilkas liv i denna världen på sådant sätt hava uppenbarat kärlekens försonande och enande makt!

Kan denna makt uträtta något mellan nationer? Är det icke omöjligt att tänka sig en stat förhandla med en annan stat i kärlek — utan revolvern bakom ryggen?

Det förefaller mig, som om vi ofta vore bundna i någon slags vidskepelse med hänsyn till staten. Lyckligtvis äro förbindelserna mellan folken icke begränsade till dem, som äga rum genom statliga organ. Vi hava både under och efter kriget fått bevittna, hur handlingar av kärlek, utförda av individer eller av grupper, fört sådana folks hjärtan nära varandra, vilka voro vitt åtskilda, och till och med förmått staterna såsom sådana att i en viss utsträckning ställa sina medel i kärlekens tjänst. Här öppna sig stora möjligheter för Kristi lärjungar.

'Kärlek kan icke sättas in i internationella förhållanden såsom en paragraf i ett program. Antingen är kärleken spontan, eller existerar den alls icke. Men där den finnes, där *måste* den göra sig gällande.' Vad vi alltså hava att göra är att upplåta oss själva för denna allsmäktiga kärlek för att uppfyllas och användas. Kärleken kommer då själv att utforma sina redskap och metoder, begagnande sig också av våra hjärnor härför. Och så stark är kärlekens försonande makt, att äkta handlingar av kärlek, även i en liten skala, kunna bryta igenom missförstånd och fruktan och öppna hjärta för hjärta.

Låt oss utan reservation hängiva oss åt kärlekens makt, som är redo att verka genom oss. Och låt oss försöka att tänka ut de bästa vägarna för dess verksamhet i internationella förhållanden. Låt oss inte vänta till nästa stora utbrott av hat och fruktan. Vi skulle använda den respittid, som nu är oss given, till att organisera kärleken för interna-

tionell tjänst. Jag vet, att det gives en växande skara av unga människor, vilka, av sitt samvete tvingade att neka taga någon del i krig, längta efter tillfälle att giva sin kraft och sin hänförelse till ett uppbyggande i stället för till ett nedrivande arbete. Det är vår sak att skaffa dem detta tillfälle.» Så långt Beskow.

2.

Vi känna ett starkt behov att ära de hjältemodiga kvinnor och män, vilka, medan hatets och fruktans stormflod ännu översköljde världen, gingo den försonande kärlekens svåra och farliga vägar. Men det bästa sättet att ära dem är att genom praktisk handling vandra i deras fotspår.

Kärleksverksamheten under kriget har till allra största delen både formellt och reellt utförts i Röda Korsets namn. I dess ledning höjer sig inom kristenheten ett fåtal män, som världen lärt sig vörda och tacka. Bland dem är Prins CARL, Svenska Röda Korsets ordförande. Han tog nu till orda och omtalade den tvekan, som kommit honom att först avböja inbjudan att tala. Sedan yttrade han:

»Den kristna kärleken såsom utövande människokärlek är för visso en makt till det goda på jorden. Vad kan i själva verket bättre hugsvala ett sargat hjärta, säkrare lindra nödens och lidandets bitterhet och mildra ett hatfullt sinne än en kärleksgärning i Kristi ande?

Det är kärlekens makt, som håller nationen samman, på den vilar i hög grad staten och samhället. Den styrelse, som icke ledes av kärlek till folket och hyser omsorg även om dess hungrande, sjuka och värnlösa, kan icke länge fylla sin gärning och bli till verklig välsignelse. Sammaledes på alla livets områden. Utan människokärlek, som är rättfärdighetens och barmhärtighetens ursprung, kan intet samhälle, intet

hem i längden bestå, och livet mellan människorna bleve utan dem snart ett helvete.

Orsaken varför världen är så uppfylld av hat och av så mycket mera och bittrare lidande än som är oskiljaktigt från livet och döden självt, det är främst brist på kärlek mellan människorna. Människan har glömt, att hon är skapad att vara god. Detta att vi känna och möta kärlek och själva få utöva kärlekstjänster, vare det i stort eller smått, det bidrager att försona oss med livet och med varandra. Men den rätta människokärleken skall i sin utövning vara osjälvisk och fri från hänsyn till samhällsställning, ras och religion. Likhet inför lidandet är lika viktigt som likhet inför lagen.

Den som har medel och makt att utöva kärlek och rättfärdighet och att på denna väg närma och försona folk och klasser och människorna med varandra och försummar detta, den har i sanning ett stort ansvar.

Vägen till fred och en lyckligare värld går över människohjärtats egen förädling och medvetande om sitt ansvar, över klasshatets bekämpande och införandet av en mera behärskad och osjälvisk ande i folkens eget, inre liv. Den vägen är lång och mödosam, men den är värd att beträdas. Må vi icke förtröttas. Härpå beror kulturens räddning och millioner och åter millioner människors väl och ve.

Internationell hjälpsamhet, som vi sett så många och vackra prov på under världsnödens förfärliga år, är helt visst ett steg i rätt riktning och ett glädjande bevis på att kärleken lever. Men detta är icke nog. Det fordras vida mera, för att målet skall nås. Skall den kristna kärleken bli en folkförsonande makt att skapa fred och frid på jorden, måste den genomsyra människosjälen och folksjälen.

Förvisso fordras det därjämte även mycken visdom, kunskap och personlig duglighet i livet, men dessa krafter skola träda i människokärlekens tjänst och tjäna dess högre syften.

Man skyller så ofta på att världen är ond. Men vems är felet? Vi människor äro ju icke allenast krigets beklagansvärda offer, vi äro även själva upphovet till dess oerhörda olycka och skam. Omskapa dig själv och dina medmänniskor, och världen skall förändras. I vår demokratiska tid är detta en större sanning än någonsin. Människorna ha den värld som de förtjäna.

Det är en väldig uppgift allt detta. Må vi alla förena oss att söka lösa den — statsmakten, kyrkan, skolan, hemmet och det offentliga ordet, alla krafter, som kunna påverka livets utveckling till större rättfärdighet och kärlek. Även den världsomfattande organisation, som symboliskt bär korset på sin fana och som jag har äran att här företräda, önskar intet högre än att genom utövad vidsynt människokärlek få vara icke endast en hugsvalare för dem som lida utan även, i det Ekumeniska Mötets anda, en främjare av försoningstanken i världen. Och fruktan för att internationalismen, kärleksgemenskapen mellan nationerna skall slappa utvecklingens drivfjäder, döda fosterlandskärleken och förflacka livet är säkerligen grundlös. Den lojala nationalandan, som tager hänsyn även till andra, kan leva ändå och har sitt fulla berättigande, ja den är i själva verket förutsättningen för en sund internationalism. Ty den som icke känner varmt för sitt eget land, där hans vagga stått och i vars jord han en gång skall vila, den kan ännu mindre famna hela världen med sin kärlek. — Må vi alla, alla folk, detta är villkoret, böja oss för den kristna kärlekens försonande makt och försöka tjäna denna makt i anda och sanning till mera ljus över världen och frid på jorden.»

3.

Mången, som i Gamla och Nya världen läst om »Sibiriens ängel», längtade att få se henne och höra henne personligen, krigsfångarnas hjältemodiga vän. Ingen kvinna har veter-

ligt i vår tid vunnit en världs beundran så som hon, genom tapperhet och uthållighet i kärlekens tjänst. När Elsa Brändström talade, gick tanken även till alla hennes systrar, som satt in sitt liv på att lisa och hela världskrigets sår. Blommorna, som hon fick, voro välförtjänta. Karakteristiskt i hennes anförande var, att hon betonade, att hjälpverksamheten och kärlekens utövning kräver mod och beslutsamhet, icke veka egenskaper.

»Det är med stor tvekan, som jag vågar säga några ord över ämnet: Kärleksverksamhet som folkförsonande medel. Jag saknar fullständigt alla teoretiska kunskaper på detta område och kan därför blott utgå från personliga iakttagelser och upplevelser under och efter världskriget, samlade i Ryssland och Sibirien, Tyskland, Österrike och Amerika. — Om man haft tillfälle att i olika länder följa de psykologiska utvecklingsstadierna under och efter kriget, så måste man säga sig, att mycket av vad man då har för ögonen blott är koncentrerade högtrycksförhållanden, som äga sin fullkomliga motsvarighet, blott blekare och kallare, hos såväl individer som nationer under fred och lugn. — Och därför bjuda förhållandena under världskriget ett åskådningsmaterial av sällsynt klarhet.

Om vi hoppas, att kärleksverksamhet skall kunna bliva en av de bryggor, som skola tjäna som folkförsonande medel, då måste vi göra klart för oss, vilka bryggor som i dag finnas, av vad för beskaffenhet de äro, och vilka mått de fylla. Om vi äro ärligt kritiska, måste vi medge, att blott lätta pontonbroar äro slagna från strand till strand. Dessa kunde visserligen då och då bära mäktiga tyngder. Om man tänker på sådana händelser som Titanics undergång, jordbävningen i Messina, hungersnöden i Ryssland och erinrar sig, vilka stora offer som bragtes av individer och nationer för att komma de lidande till hjälp, då ha vi säkert rätt att glädja oss åt dessa bevis av etiskt framåtskridande i vår tid. Men

vi skola ej låta oss bländas av skenet från dessa tillfälliga offereldar, utan ärligt tillstå, att de blott äro enstaka tillfällen, då vi genom katastrofer av ovanliga dimensioner ryckts upp ur vår vardagliga likgiltighet, katastrofer som givit, såväl enskilda som nationer, tillfälle att bevisa hur mycken etisk reaktionsförmåga de besitta och hur stor förmåga de äga att växa ut över sina egna mått. Så länge vi

Selma Lagerlöf.

Elsa Brändström.

måste medge, att dessa upplevelser blott äro korta perioder, så måste vi tillstå, att den grund, på vilken internationell kärleksverksamhet är byggd, ej är stark nog.

Det gäller därför att stärka det fundament, på vilket kärleksverksamheten vilar, och framför allt måste dess arbetare genomträngas av känslan av det oerhörda ansvar, som vilar på dem.

Finnes det något mer onaturligt än den trånga, fördomsfulla form, under vilken mycken, såväl nationell som internationell, kärleksverksamhet utövas. Varför är blotta ordet 'kärleksverksamhet' ett rött skynke för så många präktiga

människor? Hur mången ung entusiast har ej blivit besviken, då han haft tillfälle att se bakom kulisserna och erfara hur mycken fariseisk självgodhet, egennytta, intriger och fördomar, som ofta döljas bakom ordet kärleksverksamhet. — Idealisten gör ej klart för sig, att kärleksverksamhet, liksom allt annat arbete, blott avspeglar människornas inställelse till det högsta i livet. Och denna är tyvärr ofta så oskön!

Med individens och nationens etiska utveckling följer också möjligheten till en ädlare och sannare kärleksverksamhet. Men denna utveckling går ej hand i hand med den intellektuella, ofta tvärtom.

Om vi försökte att *tänka* litet mindre och *känna* litet mer, komme vi säkerligen längre.

Om vi ej själva ha förmåga att handla intuitivt, då vi från spädaste barndomen blivit inpressade i former, vilka verka förlamande på all spontan handlingskraft, så måste vi åtminstone försöka att ej på samma sätt förstöra den generation, som växer upp. —

Denna nya generation, som skall gottgöra så mycket som vi förbrutit, den måste också uppfostras till att skapa en kärleksverksamhet, som är levande, förstående och slutligen även folkförsonande. —

Men hur skola vi kunna bidraga därtill? Säkerligen genom att försöka låta ungdomen utvecklas till sanna, fria, självständiga individer, vilka förstå att blott det naturliga, det spontana, det enkla är stort. Det spontana och ursprungliga är dragning till varandra. Först när eftertanken kommer, uppstår klyftan. Hur ofta kunde man ej under kriget iakttaga detta. — Jag har sett ryska bondkvinnor, vilka just tagit avsked av sina söner och män, som gått till fronten, ge mat och dryck åt sårade fångar av fienden. — Jag har sett tyska krigsfångar i Sibirien dela sitt sista brödstycke med hungrande kvinnor och barn av det fientliga folket. Tusentals äro de

exempel, som världskriget bragt på att känslan långt tidigare än förståndet slår försonande bryggor. Därför har, så paradoxt det än kan låta, kriget ej alltid endast verkat skiljande, utan det har även verkat förenande. Och den trollformel, som då och då verkat detta under, heter 'att lära känna och akta varandra'. Av inga amerikaner har jag i Amerika hört så lojalt och objektivt talas om tyskarna, som av dem, vilka varit med i kriget och stått öga mot öga med fienden — tysken. Ingen österrikare talar med mer förståelse om den forna fienden ryssen, än den, vilken i åratal lidit i rysk fångenskap.

Vilken oerhörd lärdom borde man ej draga av sådana fakta. Och hur borde man ej försöka göra ungdomen uppmärksam på denna primitiva, naturligt mänskliga, storstilade uppfattning.

Det ligger varken kosmopolitiska eller internationella tendenser i dessa strävanden, tvärtom, endast den, som känner sig stolt över sin nationella egenart, sitt land och sitt folk, kan bestå sig lyxen att respektera övertygelser, seder och bruk hos andra. Tolerans är en egenskap, som blott starka personligheter och folk kunna hysa. Ju mindre vår horisont är, desto mer fronter kämpa vi på — desto mer fördomar ha vi. — Ju större vyer, desto mer tolerans, desto mer möjlighet till rättvis förståelse. Endast genom ärliga försök att känna och förstå kunna vi bana väg för sympatier. — Men förståelse och tolerans för olika tänkande av vårt eget folk är första betingelsen för att vi skola kunna bringa något av värde utöver våra egna gränser. Om vi vilja lägga grunden till ett fruktbringande, levande internationellt kärleksarbete, då skola vi börja med att sopa rent för vår egen dörr.

Varje utövare av en idé bidrager till dess förverkligande eller förhindrar densamma, och så är det även inom kärleksverksamheten. Säkerligen är den kritik ej alltid obefogad, som så ofta uttryckes av utomstående över de personligheter,

som anförtros med utförandet av kärleksarbete. Det förefaller, som om man härvidlag i mycket mindre grad än på andra områden fäste sig vid, om personen ägde alla de förutsättningar, som krävas för att han skall lyckas i sitt arbete. — God vilja och ärlig önskan att tjäna saken är naturligtvis den första betingelsen, men dock ej den allena tillfyllestgörande. Att på de allra flesta poster i lika hög grad fordras viljestyrka, duglighet och självdisciplin, blir tyvärr alltför ofta förbisett, och så har en uppfattning bland allmänheten bildat sig, att för arbete i kärleksverksamhetens tjänst ställas ej så höga fordringar på kapacitet, utan odugligheten döljes under den vackra täckmanteln av god vilja och pliktrohet. Skulle på något område duglighet och kunskap fordras, så är det väl här. Tänk på de andliga värden och kulturella skatter, som antingen kunna räddas eller gå förlorade. Från materiell synpunkt borde allt kärleksarbete skötas på det mest praktiska, sparsamma och rationella sätt. Det ha både den allmänhet rätt att fordra, med vilkens medel det arbetas, liksom de, för vilka dessa medel skänkts.

Kärleksverksamhet är ett kulturarbete, vilket vi alltid borde anse som konst. Om vi betrakta de människor, vilka utövat en kärleksverksamhet, som varit fruktbringande utöver ögonblickets materiella bistånd, så framstå deras liv och arbete som ett harmoniskt konstverk, därför att de haft mod och kraft att följa den inre inspirationen och givit det bästa de ägt, ej av plikt eller samvetsskäl, utan därför att de ej annat kunnat. De ha inspirerats av en högre makt och de ha frambringat det sannaste och största: *kärlek.* Deras konstnärskap är att skapa harmoni, harmoni bland enskilda, harmoni bland folken. Vår förståelse och vår beundran, vår hjälp och vårt understöd borde vi skänka dem, på det att de måtte kunna slå starkare bryggor från strand till strand.

Kunskap och förståelse äro brohuvudena, tro på människor-

na och hänförelse äro pelarna, på vilka den kärleksverksamhet skall vila, som kan tjäna som folkförsonande medel. 'Den, som icke älskar sin nästa, som han ser, hur skall han kunna älska Gud, som han icke ser?'»

4.

Sist tog dr. Selma Lagerlöf till orda. Hon talade om Enighet.

»Törs jag be att för det Ekumeniska Mötet få berätta en händelse, som tilldrog sig för omkring en femtio år sedan? Det var en dimmig natt ute på Atlanten. Två stora fartyg hade stött samman, och det ena av dem, en väldig poståNgare på väg från New York till Le Hâvre, hade fått en läcka midskepps och gått till botten. Det andra fartyget, ett ofantligt segelskepp, hade försvunnit i dimman utan att göra något försök att hjälpa de talrika passagerarna på postångaren. Bland dessa nödställda befann sig en ung amerikanska, på den tiden bosatt i Chicago, förmögen, vacker, begåvad, gift med en god och framstående man, mor till fyra små förtjusande flickor. Hon hade företagit resan för att besöka sina gamla föräldrar, som bodde i Paris, och visa dem sina barn samt hade fördenskull alla fyra döttrarna med ombord. Då sammanstötningen skedde, hade en förskräcklig oreda uppstått på den sjunkande ångaren. Båtar hade visserligen satts ut, men varken hon eller något av barnen hade fått plats i dem. Då fartyget slutligen hade sjunkit, hade de alla fem spolats ut i havet.

Hon sögs nu först av svallvågen långt ner i det oändliga djupet, men vräktes sedan åter upp till ytan. Hennes barn voro då ryckta ifrån henne, och hon förstod, att de voro drunknade. Hon själv kunde inte simma. Om ett ögonblick skulle hon föras ner i djupet igen, och då var det döden.

Då, i sin yttersta stund, tänkte hon inte mer på man eller barn. Hon tänkte endast på att upplyfta sin själ till Gud.

Hon hade strax förut varit vittne till förskräckliga scener. Inför den oundvikliga undergången hade de skeppsbrutna förlorat besinningen. Det hade uppstått en vild kamp om båtarna, som alla inte hade kunnat rymma de fem hundra passagerarna. Friska och kraftiga män och kvinnor hade banat sig väg med käpprapp och sparkar. De svaga och sjuka hade blivit undanstötta, nertrampade eller rentav nervräkta i havet. Samma ohyggliga kamp för livet fortgick ännu runt omkring henne nere på havsytan. Några tungt lastade båtar ströko fram i närheten, och i dessa sutto människor, som hade dragit knivarna för att hålla borta de simmande, som närmade sig för att gripa fast i båtkanten. Ohyggliga skrik och svordomar hördes från alla kanter. Men från alla dessa scener av grymhet och oreda, av obarmhärtig vildhet och ömklig dödsfruktan frigjorde hon sin själ för att upplyfta den till Gud.

Och hennes själ höjde sig som en lössläppt fånge. Hon kände hur den fröjdade sig att avkasta människolivets tunga bojor, hur den med jubel beredde sig att draga upp till sitt rätta hem.

'Är det så lätt att dö?' tänkte hon.

Då hörde hon en mäktig stämma, en röst från den andra världen fyllde hennes öron med ett dånande gensvar.

'Det är sant, att det är lätt att dö. Det som är svårt, det är att leva.'

Det tycktes henne, att detta var den största sanning, och hon instämde glad: 'Ja, ja, det är sant, att det är svårt att leva.'

Och med en känsla av beklagande för dem, som ännu skulle fortfara att leva, tänkte hon: 'Varför skulle det behöva vara så? Kunde inte livet på jorden så ordnas, att det bleve likaså lätt att leva, som det nu är att dö?'

Då förnam hon på nytt den mäktiga stämman, som svarade henne:

'Det som fordras, för att det skulle bli lätt att leva på jorden, det är enighet, enighet, enighet.'

Medan orden ännu genljödo i hennes öron, blev hon räddad. Det var den stora seglaren, som hade vänt tillbaka och satt ut båtar. Hon lyftes upp i en av dessa och blev sedermera jämte ett åttiotal andra skeppsbrutna landsatt i en europeisk hamn.

Denna händelse, detta tillrop kommo mig i tankarna, då jag först hörde talas om det Ekumeniska Mötet. Jag föreställde mig, att efter den stora sammanstötningen, efter det förfärliga skeppsbrottet, som hade övergått kristendomen, ha många av dess bästa medlemmar känt sig utkastade i ett bottenlöst djup med det käraste förlorat, med ovilja mot livet, färdiga att mottaga den hotande förintelsen som en befrielse. Men ur denna avgrund av ångest ha då till dessa förtvivlade nått stämmor från en annan värld. Också de ha mitt i det vilda tumultet, mitt under blodsutgjutelsen hört ropet om enighet, enighet, enighet, och det är därför, som de nu ha samlats hit från världens fyra hörn för att skapa den frid och sammanhållning, som folken i årtusenden ha eftertrånat och som förvisso skulle göra livet lättare att leva.

Detta var den första tanke, som inställde sig vid underrättelsen om det Ekumeniska Mötet. Den andra var den, att jag gärna ville vara med om att hälsa mötet välkommet. Ty hur än försöket månde avlöpa, så var dock tanken stor och djärv och värd att hälsas som ett förebud till ljusnande tider.

Må mötet tillåta mig att än vidare berätta om den skeppsbrutna kvinnans liv och verk! Det problem, som hon hade att lösa, var ju detsamma som mötets, om än efter en annan måttstock. Och jag må väl bekänna, att då jag genomtänkte hennes levnad, darrade mitt hjärta. Jag tyckte mig se en skrift, skriven av Guds eget finger, en skrift till ledning, till väckelse, till förtröstan, som borde läsas av just denna församling.

Låt mig alltså först säga, att den unga amerikanskan, Anne Spafford, mottog budskapet, som hade mött henne under olycksnatten, som ett verkligt gudsord. Hon sade inte till sig själv, att det var en villa, ett självbedrägeri, utan uppfattade det som en gudomlig befallning, som det var hennes uppgift att omsätta i verklighet.

Likväl dröjde det flera år, innan hon gjorde ett allvarligt försök. Hon var alltför nedbruten av sorgen över de förlorade barnen. Två döttrar växte upp i hemmet, men saknaden fortfor. Till sist insåg hon, att hjälp och tröst inte skulle skänkas henne, förrän hon ägnat sitt liv åt att i den söndrade världen införa enighet.

Men enighet — vad är enighet? Hur kan den genomföras? Hur kan man leva i enighet med människorna, sådana de nu en gång äro: själviska, egenrättfärdiga, osanna, liderliga, brottsliga? Må man tänka sig in i den stora svårigheten! Fordras det inte egentligen, att alla skola bliva fullkomliga, innan någon enighet kan råda på jorden? En ensam människa, som försökte leva i enighet med sina likar, skulle inte hon bli förhånad, nedtrampad, korsfäst?

Anne Spafford tillgrep den vanliga utvägen. Hon, hennes man och ett tjugotal av deras vänner stiftade ett samfund, vars medlemmar förbundo sig att leva i enighet med varandra och att tjäna och hjälpa den övriga mänskligheten.

Dessa Chicago-bor sökte ingalunda införa en ny religion. De voro alla varma, beprövade kristna, och de fördjupade sig i studiet av Apostlagärningarna för att i de första kristnas levnadssätt finna ett rättesnöre för sin vandel. Efter deras föredöme flyttade de samman i ett enda stort hushåll. De införde egendomsgemenskap, de tjänade varandra utan ersättning, och de förvånades över den trygghet och lättnad, som härmed inträdde i deras liv.

Medan de sålunda sökte efterfölja Jesu första bekännare, och dessas liv i Jerusalem städse var i deras tankar, nådde

dem underrättelser om att nöd och sjukdomar förhärjade den heliga staden. Härav uppstod bland dem en önskan att dit förflytta sin verksamhet, och denna bragtes även till utförande. Flera andra orsaker torde härvid ha samverkat. De levde i den första hänförelsens värme och hoppfullhet. Det budskap, som hade givits Anne Spafford, syntes dem vara kristendomens fullbordan, och de ansågo, att den borde utbredas från samma plats, varifrån vår religion först hade utgått.

År 1881 anlände samfundets medlemmar till Jerusalem. De hyrde in sig i ett vackert litet hus tätt vid stadsmuren, där man från takterrasserna kunde se ut till den krans av sköna kullar, som omrama landskapet. Deras sysselsättning blev att uppsöka de sjuka i den heliga stadens trånga gränder, att mätta de hungriga och att upptaga och vårda föräldralösa barn. De levde ett enkelt liv med gemensamma måltider och trägna andaktsstunder. Något predikande av den grundsats, som ledde dem, var det knappast fråga om. Men för alla, som besökte dem, berättade de om det gudomliga budskapet, som hade ljudit i den skeppsbrutnas öra, och sade, att de genom sitt levnadssätt ville vittna om dess sanning.

Låt oss för ett ögonblick stanna vid detta! Måste det inte synas förunderligt, att detta samfund, som ville utbreda enighet över världen, valde en förkunnelse genom handling? Det begärde inte likformighet i trossatser. Det ville, liksom detta möte, skapa kristen gemenskap i levnadssätt och verk.

Det inträffade också, att en och annan genom att se den frid, den sammanhållning och stilla glädje, som rådde inom den lilla kretsen, blev övertygad om att detta var en rätt väg och bad att få sluta sig till den amerikanska kolonien. Det var en del syrer från Palestinas kuststäder, några döpta judar, några resande från Europa och andra världsdelar,

men österlänningarna voro huvudparten av de nytillkomna. Samfundet tillökades härigenom med ett fyrtiotal nya medlemmar, ett ringa antal i och för sig, men då man betänker, att det av de nytillträdande fordrades, att de skulle övergiva sitt gamla liv, flytta till kolonien i Jerusalem, överlämna till denna all sin egendom och underkasta sig ett strängt och återhållsamt levnadssätt, kan man nästan undra på att tillströmningen blev så pass betydlig.

Det största tillskottet till den amerikanska kolonien kom dock inte från Palestina utan, egendomligt nog, från Sverige. I Nås socken i Dalarna hade en skara bönder bildat en religiös sammanslutning av liknande art. Genom landsmän, som hade utvandrat till Chicago, fingo dalabönderna höra talas om amerikanerna, som hade utflyttat till Jerusalem för att där föra de första kristnas liv i enighet och fullkomlighet. De grepos av begär att förena sig med dem. De sålde sina gårdar, övergåvo hem och fosterland och drogo till Jerusalem. Detta skedde år 1896, då amerikanerna hade bott i Jerusalem i femton år. De svenska utvandrarna voro omkring fyrtio, men ibland dem befunno sig flera minderåriga.

Måste man inte återigen slås av förundran vid tanken på detta? Kolonien i Jerusalem bildades alltså huvudsakligen av samma folkslag, som ha samlats till detta möte. Dit kommo små människoskaror från fjärran västern, från höga norden för att i förening med några österlänningar verka för enigheten. Där som här möttes anglosachsisk handlingskraft med österländsk mystik och germansk innerlighet. Där som här lyssnade reformerta, lutheraner och ortodoxa till ropet om enighet, medan folken från södern blevo sittande stilla. Här kommer även den galliska klarheten med. Är det inte liksom ett tecken, att av dessa, som här ha kommit samman, skall begynnelsen göras till den stora sammanslutningen, till väckande av broderskänslor mellan kristna folk, till gemensamhet i kristligt handlande?

Men låt oss gå vidare! Genast från början hade kolonien intagit en särställning bland de många kristna samfunden i Jerusalem. Dess medlemmar hade alltid känt det som en plikt att gentemot den österländska omgivningen visa ett kristligt sinnelag och fasthålla vid enigheten. De hade märkt judars och muhammedaners spefulla beklagande av de stän-

Vid Drottningholm.
Från vänster: Ärkebiskopen, Mrs. Cadbury, Dr. Selma Lagerlöf, Fröken Esther Montelius, Fröken Valborg Olander, Mrs. Graham.

diga strider, som söndra de kristna, och ville ge dem ett bättre exempel. Kolonisterna, som voro bildade, rättrådiga, fridsamma människor, ha också alltid åtnjutit det största anseende bland stadens inhemska befolkning, och detta inte endast bland de fattiga. Vad som fanns i staden av förnäma arabiska och judiska familjer, uppsökte kolonisterna och voro deras trogna vänner. Men för många av de kristna samfunden i Jerusalem och i hela Österlandet

blev kolonien från första stund en förargelseklippa. Man kunde inte förstå vad denna lekmannasammanslutning, som inte utövade någon missionsverksamhet, som gjorde sig vänner bland kristendomens motståndare, hade att göra i Jerusalem. Man anklagade dem för att föra ett föraktligt liv, man sökte skada dem. Man sökte göra vistelsen i Österlandet omöjlig för dem.

Är det någon här närvarande, som tvivlar på att Mötet skall träffas av samma öde? Är det inte säkert, att de bästa bland de icke-kristna skola hälsa ett möte som detta med glädje och följa det med välönskningar? Och är det inte likaså säkert, att dess värsta vedersakare skola komma från kristet håll, att därifrån skola komma de röster, som skola vantolka dess avsikter och önska omintetgöra dess beslut?

Jag behöver knappast säga det. Det är i alla fall tydligt för envar, att kolonien i Jerusalem inte kunde leva i ostörd fred, utan att den kom att skakas av allvarliga inre strider. De farligaste av dessa uppstodo därigenom, att man hade antagit rent asketiska levnadsregler, såsom att inte mottaga lön för något arbete, inte ens för sådant, som begärts av utomstående, förmögna människor. Likaså vinnlade man sig i fråga om förhållandet mellan män och kvinnor om den största återhållsamhet. Härav uppstod fattigdom, missnöje och en mängd onödiga konflikter, i synnerhet sedan koloniens barn började växa upp till jungfrur och ynglingar. Men koloniens ledning kom så småningom till insikt om att detta asketiska inslag inte var för enigheten nödvändigt, och det har också övergivits. Det är ett rättskaffens och kärleksfullt leverne, som fordras av kolonisterna, men inga mot människonaturen stridande stadgar påläggas dem. De få mottaga lön, och en glad arbetsamhet råder sedan dess i varje vrå av kolonien. De få gifta sig och bo i egna hem utanför koloniens stora palatslika huvudbyggnad. Alltsedan dessa asketiska frågor avgjorts, har koloniens anseende och väl-

måga varit i ständigt stigande. Mångfaldiga svenskar, och jag själv däribland, ha under tidens gång besökt kolonien och ha sedan omtalat den med beundran och intresse. De vittna om den varma kristliga andan, om den obrutna enigheten, om den i grund och botten djupt allvarliga, men dock så rika och lyckliga sammanlevnaden.

Och se, mig tyckes, att Mötet inte bör underlåta att härav taga varning. Mötet vill införa kristen lag i förhållandet mellan folken. Mötet skall göra detta med varsamt betänkande, att staterna äro levande väsen, vilkas natur inte kan ändras, och inte pålägga onödiga band, endast vad som fordras för att upprätthålla enighet och skapa trygghet.

Samfundets stiftarinna dog för två år sedan, 81 år gammal, efter att ha använt hela sitt liv till att leda och tjäna det. Det blev aldrig väldigt och världsomfattande, såsom hon kanske från början hade hoppats, det räknar inte ens hundra medlemmar. Men på sin dödsbädd kunde hon säga sig, att den gudomliga rösten hade visat henne rätt. Enigheten hade omgivit hennes liv som en skyddande mur. Sorger hade inte uteblivit, men delade av många trogna och deltagande hjärtan, förlorade de sin skärpa. Och makten att hjälpa, att lätta andras bördor hade på ett förundransvärt sätt förökats. Hon kunde säga sig, att för det forna, fattiga Jerusalem hade hennes koloni varit till största välsignelse. Hon kunde tänka på judiska flyktingsskaror, som kolonien hade räddat, på nödställda pilgrimer, som den hade bisprungit i livsfara, på de femhundra hungrande, som i nödtiden dagligen hade bespisats i kolonien. Hon tyckte, att de människor, som hade fostrats inom kolonien, voro frimodiga, renhjärtade, glada, milda, lyckliga att tjäna. Hon kunde glädja sig åt att den amerikanska hjälpen under kriget till stor del hade utdelats genom hennes försorg.

Säkert var det långt från henne att på sin dödsbädd berömma sig av världslig framgång, men hon tänkte väl

dock därpå, att Gud även genom sådant hade velat visa, att enighet vore människolivets välsignelse. Kolonien ägde nu ett stort palats, liggande ett stycke utanför Damaskusporten, jämte sex mindre byggnader. Den ägde dromedarer och hästar, kor och getter, uthus och marker, oliv- och fikonträd, butiker och verkstäder. Palestinafotografier från dess ateljé såldes över hela världen, och den utrustade karavaner, som förde resande vida omkring i Palestina och Syrien.

Hennes en gång så föraktade koloni hade blivit en viloort, en fridsplats i den Heliga staden. På dess terrasser samlades man om kvällarna till bön och samtal, sång och musik. Fredstankar utgingo därifrån under världskrigets hopplösa mörker. Enighet är möjlig, enighet kan uppnås mellan människor av olika nationer, enighet kan också råda mellan riken och folk.

Men ligger inte i framgången för den ringa föregångaren den skönaste profetia för den väldiga efterföljaren? Känner man inte hur Gud på detta sätt utlovar sin välsignelse åt arbetet för enighet mellan människor, enighet mellan folk? Vill Han inte säga oss, att i enighetens tecken skall mänskligheten nå en skönare utveckling, i dess tecken skall välmågan ökas, makten att hjälpa och lyckliggöra mångfaldigas, de sorger, som måste följa människolivet, på mångfaldigt sätt förminskas?

Låt oss höra! Låt oss lyssna! Han, vars stämma genom världskrigets åskor tillropade oss enighet, talar också till oss genom sin ringa tjänarinnas ödmjuka skapelse. 'Enighet', tillropar hon oss, 'enighet mellan reformert och lutheran, enighet mellan protestant och grek, mellan grek och katolik, enighet mellan kristna och icke-kristna, enighet, enighet, enighet mellan alla jordens folk.'»

5.

Före och efter Syster Elsa Brändströms ord och sist sedan

Selma Lagerlöf talat, invärvdes sinnena i ett hav av välljud. John Forsell sjöng.

En fransman, professor Henri Monnier, skriver: »Jag kan aldrig någonsin glömma aftonen då Forsells röst fullföljande verket gav oss känslan av att själarnas enhet var förverkligad.» En tysk, professor Siegmund-Schultze skrev:

»Hans underbara baryton fyllde kyrkan och betydde hemlandstoner både för tyskar och svenskar. Den svenska nationalsången åhördes stående. Griegs komposition till en dikt av Brorson. Schuberts Allmacht avslutade aftonen.»

Aftonen omnämnes av flera deltagare såsom en ren och ovärderlig behållning. Den går under namnet: Den svenska aftonen.

John Forsell.

Natanael Beskow.

FJORTONDE KAPITLET.

Uppfostran och undervisning.

1. Fostran till kristen personlighet.

Professor William Adams Brown är en förnämlig medlem av Amerikas förnämsta teologiska fakultet, Union Theological Seminary, förbunden med Columbia University i New York. Han inskeppade sig på Polar med sin kommission till Sigtuna. Den bestod av nitton medlemmar. Sexton självständiga kyrkosamfund, tolv länder, elva språk, tre kontinenter och nästan varje typisk pedagogisk teori voro företrädda i denna kommission. Den häpnadsväckande enhet i mångfalden, som den ernådde, när den framställde en enhällig utredning, var typisk även för övriga kommissioner. Vi låta honom själv beskriva den.

»Det är tvivel underkastat, om fem grupper av kristna representerande så vitt skilda åsikter någonsin suttit tillsammans och samrått rörande sin kristna plikt i ämnen av så tryckande praktisk vikt. I början såg det ut, som om överensstämmelse skulle vara omöjlig.»

Kommissionen betonar i sin rapport den kristna utgångspunkten. Det praktiskt viktigaste i dess förslag gäller inrättandet av en internationell undersökningsbyrå med uppgift att upplysa de olika kyrkosamfunden i sedliga och religiösa frågor, som de behöva känna och genomtränga. Kommissionen betonar, att det icke gäller någon slags ny myndig-

het, som skall ge råd och anvisningar, utan helt enkelt en byrå för upplysningar. Alldeles särskilt nödvändigt har ett sådant institut visat sig vara för den sektion av fjärde kommissionen som behandlade läroböckerna i historia. Men kommissionen utvidgar uppgiften och förordar att Fortsättningsnämnden måtte bland sina uppgifter få upprättandet av en dylik centralhärd för kyrkans skolproblem och för kristendomens uppgift i undervisningsväsendet i alla länder.

Ärendet kom före på mötet torsdagen den 27 augusti. William Adams Brown återgav två grundtankar som varit bestämmande för kommissionen. 1) För oss kristna är intresset för uppfostrans problem i första hand religiöst. Endast i andra hand sysselsätta oss de teknisk-pedagogiska frågorna. 2) Men vi äro samtidigt övertygade om, att vi icke kunna göra evangeliets andliga hjälpkällor verksamma för släktet, om vi söka indela livet i en religiös del och en världslig del. Allt måste komma in under läran om Guds faderskap och vårt broderskap.

Vi måste för den skull göra allvar av att vara konsekventa kristna, var och en i sin livsuppgift, och vi måste söka varje möjlig beröringspunkt med det större livsområde, som vi böra påverka.

Vi måste hysa respekt för de relativt självständiga strävanden och anstalter, som äro inriktade var och en i sitt slag på förvärvandet av kunskaper och på utökandet av det mänskliga vetandet.

Svåraste felet i kyrkans undervisning är, liksom ifråga om kristendomens inflytande överhuvud, att vi, som kalla oss kristna, hava givit så klena vittnesbörd om det kristna livets sanning och kraft. »Med ett hjärta och en själ bekänna vi vår gemensamma synd och bedja om den livgivande ande, som kan förnya och förvandla varje vunnen själ.

Vad Gud kan göra för oss, kan han göra för andra. Han kan göra det för världen.»

»Framför allt måste vi klargöra för oss den centrala ställning, som bön och tillbedjan har i ett fullständigt liv, och vi måste draga ut konsekvenserna härav för uppfostran och undervisning. Över hela världen skönjes en väckelse i bönens ande, född av känslan av mänsklig hjälplöshet. Men bönen måste, för att vara verksam, hava koncentration, övning, självbehärskning. Jesus lärde sina lärjungar att bedja.»

Professor Brown underströk kommissionens yrkande på skapandet av en internationell byrå för uppfostran och undervisning.

Denne amerikanske professor gav ett nyttigt föredöme, då han själv framförde sin inledning på mötets samtliga tre huvudspråk.

Härnäst talade synodalpresidenten Jacob Ernst Koch från Österrike, där de evangeliska skolorna råkat i kritiskt läge trots understöd från Sverige och andra länder, dels på grund av krigets och fredens olycksaliga verkningar, dels på grund av den hastigt årligen ökade efterfrågan som uppstår genom övergångarna från romersk till evangelisk bekännelse. Skolväsendet har från början varit den evangeliska kyrkans styrka, ty hon vill uppfostra tänkande människor och självständiga kristna karaktärer.

Bättre hade enligt min mening varit att lämna uppfostran och andra stora spörsmål å sido och, såsom jag från början föreslagit, koncentrera hela mötet på de tre huvudämnena: den sociala frågan, kyrkans uppgift i folkens samliv och former för fortsatt samverkan. När uppfostran togs med, lyckades det ändå att väsentligen inrikta detta ärende på de två huvudområdena för kristendomens tillämpning, det sociala och det mellanfolkliga. Men på tyskarnas yrkande i Zürich 1925 insattes som första underavdelning uppfostran av den kristna personligheten, logiskt tvivelsutan riktigt.

Tänkvärda och levande ord sades därom av professor

Carnegie Simpson från Cambridge och Leipzig-universitetets rektor, professor Rendtorff.

Professor Simpson inledde frågan om fostran till kristen personlighet. Friheten tillhör personlighetens kännetecken. Men för den kristne skapas och utfylles friheten genom underkastelse under Kristus. Talaren påpekade, hurusom man bland fattiga människor och personer, som hava ett strävsamt

Professor Carnegie Simpson, Cambridge.

Biskop James Cannon, Washington.

liv, mycket oftare påträffar verkliga personligheter än bland de rika.

Domherren professor Franz Rendtorff framhöll, att det mänskliga jaget i djupare mening kan förverkligas endast genom att det böjer sig under Guds Du. Människan måste födas på nytt. Den kristna personligheten måste vara sådan, att en nyskapelse uppenbaras hos den. Det måste finnas ett sätt att uppleva denna förnyelse. Den sker genom hängivande åt Kristi förbarmande kärlek. Människohjärtat är enkelt, men det söker många undanflykter.

Professor William Fulton påminde om den kristna kyrkans

förtjänst om undervisning och vetande. I Skottland uppbar kyrkan odlingen i romersk och kalvinsk tid. John Knox uppgjorde en storartad plan för undervisningen. Sedan staten övertagit kyrkans bildningsarbete, är det dubbelt nödvändigt, att kristna föräldrars inflytande säkerställes även i skolans läroplan och syfte. Den bästa formen för etisk undervisning sker genom hänvisning till Kristi efterföljd.

Både inledarna och andra betonade, huru otillräckliga kunskaper äro utan sedliga grundsatser och hjärtats bildning och huru ödesdiger en formell och sedligt indifferent färdighet och kunskap visat sig vara. Denna uppriktiga betoning av blotta kunskapens otillräcklighet har av andra drivits in absurdum. I det gamla ungerska riket, för att taga ett bjärt lysande exempel, kunna kalvinisterna (den helvetiska kyrkan) och lutheranerna (den evangeliska kyrkan) samtliga läsa och skriva tack vare ett med stor uppoffring av kyrkosamfunden själva ombesörjt och underhållet lägre och högre skolväsen. Det bör tilläggas att dessa delar av Ungerns befolkning också ägde låga siffror i brottmålsstatistiken. Amerikanska och engelska redogörelser intyga, att överförandet av större delar av denna evangeliska befolkning till Rumänien, ett land där läskunnigheten före kriget var prerogativ för högst en fjärdedel, medfört en tillbakagång på ett femtiotal år. Man kan icke begära, att fullgod uppfattning och erfarenhet rörande folkbildningen kan förvärvas i några års bataljer och genom några riksdagsbeslut. Nu invändes rörande denna tillbakagång likasom rörande läskunnigheten i allmänhet: »Varför skall folk just kunna läsa och skriva? Ha de det inte lika bra ändå, bara de kunna plöja och så och sköta sin maskin?» Jag måste för min del bekänna, att jag för egen del icke skulle vilja vara av med förmågan att läsa och skriva, och jag vädjar till var och en, om han eller hon skulle vara belåten med att vara utestängd från böckernas värld. Uppfattningen ifråga är utsökt hög-

dragen. Har någon läst Victor Hugo's dikt A qui la faute? Arbetaren brände biblioteket med dyrbara böcker och manuskript. Förklaringen kom: »Jag kan inte läsa».

Det hotar att bli modernt med en högdragenhet, som föraktar, åtminstone för andras räkning föraktar, en så plebejisk konst som att läsa innantill. Det berättas, att rumänska soldater efter freden i ett av den gamla ungerska odlingens

Förre envoyén Stephan de Ugron, Cluj-Kolozsvar.

Professor A. Titius, Berlin.

huvudkvarter under regnväder plockade ut en mängd böcker ur hyllorna och lade ut dem på gården för att kunna taga sig fram torrskodda. Jag har ingen möjlighet att kontrollera uppgiftens riktighet. Åtskilligt i den stilen förtäljes av besökare, som rest i de amerikanska kyrkornas namn. Bokälskaren kände det svida i hjärtat, när de kära och fina volymerna, äldre och yngre, med sitt innehåll formligen trampas i smutsen. Men är inte detta en bornerad ståndpunkt? Leve analfabeterna och det lilla fåtal intelligensaristokrater som sätta en ära i att försvara deras okunnighet!

Låtom oss tillämpa den gyllene regeln att göra mot

andra, vad vi vilja, att de skola göra mot oss. Hava vi själva någon glädje av vår läs- och skrivkunnighet, böra vi helst unna den också åt våra medmänniskor. På detta tema skulle mycket vara att tillägga. Det gäller mer än läskunnighet. Betraktelsen av historien, av Europa, av staternas förmåga av självstyrelse och lagfäst frihet, visar tydligt vad det innebär, att människor utrustas med möjlighet att själva skapa sig kunskaper och därmed också ökat ansvar.

Nu vill jag icke anställa någon som helst politisk betraktelse. Någon talar kanske med rätta om gammal hårdhet, som straffar sig. Det finnes andra dygder än skolväsen. Man häpnar över den ringaktning av underlydandes människovärde, som kunnat förenas även med en evangelisk bekännelse. En annan talar kanske om uppgiften för en högre bildad folkminoritet att i en ny nation sprida hågen för kunskaper. Jag talar alls icke härom. Men betraktelser sådana som de här återgivna inställde sig ovillkorligen, då en ungrare tog till orda. Bestyrelsen hade beslutat begära några ord just om denna i Siebenbürgen brännande fråga av en målsman för den stora ungerska kalvinska kyrkan därstädes. Då biskop Nagy blev förhindrad komma[1], anmodades stiftets kurator, en gammal högt kultiverad diplomat Stefan de Ugron. Han var inte mycket villig att tala, och hans ord voro valda med ytterlig försiktighet i känslan av det dubbla ansvaret mot stat och nation, som på grund av människosläktets invecklade fördelning icke för alla människor kunna sammanfalla. Han yttrade:

Den reformerta kyrkan i Siebenbürgen, som räknar omkring åttahundra tusen medlemmar, arbetar under stora svårigheter. Visserligen har åtskilligt gjorts för att komma de språkliga och religiösa minoriteterna till hjälp. Men den

---

[1] I februari 1926 ingick sorgebudet om hans död.

evangeliska kyrkans av ålder med all kraft och offervillighet bedrivna uppgift att uppfostra medlemmarna till kristna personligheter och självständiga karaktärer försvåras på ett sätt, som är okänt för lyckligare lottade systersamfund. Det är icke lätt att fostra till kristen personlighet, när politiskt förtryck vilar över en minoritet, som enligt vår evangeliska bekännelse måste vara och är lojal medlem av den stat den tillhör, men som samtidigt måste, om den icke vill förneka sitt heliga arv, bevara sitt modersmål, sitt folks odling och sin religion. Så som sakerna förhålla sig i Transsylvanien är enda medlet de konfessionella skolornas upprätthållande. »Det är min starka övertygelse att särskilt i de länder, som hava religiösa och nationella minoriteter, icke statens skolor, utan endast kyrkans skolor äro i stånd till en undervisning och fostran av kristna personligheter.»

I Checkoslovakien finnes sedan åtskilliga år en stor och växande katolsk kyrka, som redan räknar en million anhängare och som efter Böhmens gamla traditioner från fjortonhundratalet vägrar underkasta sig den romerska, sedan dess tillspetsade, absolutismen. Dess patriark dr. K. Farsky redogjorde för sin kyrkas ställning. Han arbetar självfallet under bekymmersamma ekonomiska villkor, ty det händer sällan, att församlingarna som ansluta sig även kunna medföra kyrkobyggnaden och dess egendom. Kyrkans svårigheter ökas, i samma mån som hon i följd av sin övertygelse måste skärpa kravet på verklig skolundervisning och kunskap.

Ordföranden för dagen meddelade, att den lutherska siebenbürgska kyrkans valda ombud Schullerus, närmast uppförd på programmet, icke hade kunnat komma till Stockholm på grund av passvårigheter, som kanske i sin mån belysa för oss andra de vanskligheter, under vilka religiösa och språkliga minoriteter flerstädes levat och leva.

Väsentligen uppfattades femte ärendet om uppfostran såsom ett tillägg till de sociala och internationella punkterna.

2. Uppfostran till brodersinne inom folket.

I sitt tal om uppfostran till brodersinne i det egna folket ryckte inledaren, professor Slotemaker de Bruine, med sig hela mötet. Han vände sig mot de två ytterligheterna, den självtillräcklige individen som i själva verket skapar åt sig ett helvete, inte bara av hybris, övermod, utan även av egocentrisk, hejdlös individualism, och på motsatta sidan den överdrivna samfundsiver som förringar den kristna personlighetens betydelse och låter den helt och hållet uppgå i samfundet. »Pour pouvoir se donner, il faut se posséder».[1] Brodersinne ernås icke genom sammanslutningar, i vilka alla åtskillnader utstrykas. Skaparen av mångfalden ville, att var och en skulle behålla och utveckla sin distinktiva karaktär. (Hör holländaren och kalvinisten!) Vi få icke glömma olikheterna i religiösa, dogmatiska, sociala och politiska övertygelser. Men brodersinnet blir därigenom endast rikare.

Det är en falsk och farlig uppfattning att i det politiska och sociala och ekonomiska livet se endast klasser i motsats mot varandra. Alla äro medlemmar av ett och samma liv, där de enskilda komplettera varandra, och ingen får högfärdigt draga sig undan. Självuppoffring och självförsakelse måste gå hand i hand med hängivenhet åt det hela. Kyrkans uppgift är att åstadkomma en sådan ande. Var finns den? Den fattas. Samhällsgrupper, folk, män och kvinnor längta efter den. Medvetet eller omedvetet, öppet eller hemligt frågar man: Var äro de kristna?

En bland den sociala tankens beprövade förkämpar i Tyskland, professor Arthur Titius från Berlin, beivrade i sitt

---

[1] »För att kunna giva ut sig själv måste man äga sig själv.»

anförande avunden och självisheten och påvisade de fördelser de anstiftade.

Generalsuperintendenten Burghart från Berlin betonade, att skolfrågan inte så mycket betyder lärarnas eller kyrkans rätt, utan barnens rätt — han skulle hava kunnat tillägga: Barnen äro icke till för skolans skull, utan skolan för barnens skull.

Från Amerika talade biskopen av Rhode Island, James de Wolff Perry, och sade:

Det är smärtsamt sant i Amerika och i växande grad sant i andra delar av världen, att kyrkosamfunden genom sina söndringar, som nödvändiggöra en skilsmässa mellan kyrkans och statens plikter, hava möjliggjort en sammansvärjning att i våra skolor och läroverk förtiga den kristna trons innehåll. Resultatet är ledsamt och tydligt. Botemedlet är lika uppenbart. Det är en återförening i skolväsendet mellan den religiösa känslan och det medborgerliga medvetandet.

3. Uppfostran till brodersinne mellan folken.

Om uppfostran till brodersinne mellan folken yttrade sig E. F. Wise från London. Han presenterade sig såsom varken predikant eller lärare utan som en lekman, som i egenskap av tjänsteman och affärsman kommer i daglig beröring med de internationella svårigheterna. Det är inte nog med att kyrkan förkunnar sina principer, utan dessa måste även tillämpas av kyrkans män när det gäller. Därav följer ej, att kyrkan i varje svårighet skall framträda med en detaljerad lösning, men det finns intet större fel än att låta människorna tro, att den kristna religionen och dess förespråkare ingenting hava att säga i det dagliga livets mest brännande frågor.

Fanns det i storkriget något erbarmligare skådespel än

att se kyrkosamfunden med eller mot sin vilja länkade vid krigsvagnen och tjänande nationalismen? Vanliga människor skola bättre förstå de kristna principernas användbarhet, om de finna, att kyrkornas målsmän icke draga sig för att löpa risken och därigenom skaffa respekt för sina meningar hos andra.

Arbetarrörelsen har skapat en slags internationell ekonomisk solidaritet. Den organiserade kristenheten måste skapa en internationell solidaritet, inspirerad av den kristna religionens ideal.

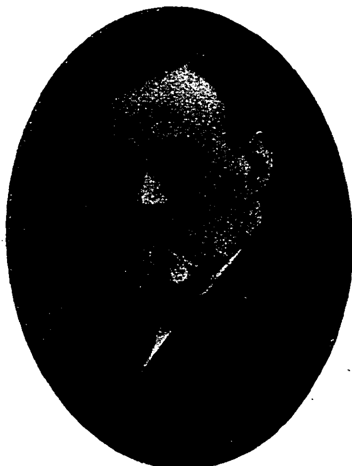
Själlands biskop kunde i denna fråga tala av egen rik erfarenhet. Under kriget hade han varit verksam för att skaffa uppbyggelse åt krigsfångarna i Ryssland och Sibirien och för att hjälpa och förmedla i skilda länder. Han lade fingret på den svaga punkt som Amerika, Frankrike, Holland, även delvis Storbritannien och andra länder erbjuda, nämligen religionsundervisningens frånvaro från skolan. Många kyrkans medlemmar tro icke, att kristendom kan inläras såsom andra ämnen, utan vilja ha en specifik undervisning i katekes och bibel. Andra mena från en rent humanistisk ståndpunkt, att religionsundervisningen bör slopas. Följden är, att man i många stora länder låtit religionsundervisningen försvinna från skolan. Nu fordrar man av kyrkan, att den skall förhjälpa det yngre släktet till bättre tänkesätt och levnadsvanor. »Här håller jag», sade biskop Ostenfeld, »medelvägen för den bästa. Likaväl som man ger undervisning om Kant och Goethe, Lincoln och Washington, Gladstone och Wilberforce, så borde man också ge historisk kunskap om Kristus, hans liv och lära, hans död och hans församlings tro på hans uppståndelse. Den kraft, som finnes i Kristus, kommer då att göra sig gällande. Paulus säger: Hur skulle de kunna tro det som de icke hava hört?»

Utan biskop Ostenfelds yttrande hade en betänklig lucka

i kommissionens och mötets behandling av denna viktiga fråga förblivit outfylld. I likhet med andra besinnade han vad han anförde efter hertigen av Wellington: »Kunskaper utan Gud göra människorna till bättre tjuvar». Således yrkade han på kyrkans och kristendomens fostrande medverkan. Men han pekade också på det brutala hinder, som den moderna kulturstaten lägger i vägen för sin fostran

Professor dr. J. R. Slotemaker de Bruine, Utrecht.

Själlands biskop, dr. H. Ostenfeld, Köpenhamn.

av de unga, då den på grund av olika svårigheter lämnar undervisningen om det som varit själen i de störstes liv och i släktets högre liv, nämligen religionen, utanför skolan. Själlands biskop påminde kyrkan om hur hon genom sin söndring minskar sin makt. Men Kristus har icke övervunnits. Kyrkan måste först göra bot. Hon skall icke bedja Gud att bli hennes medarbetare, utan själv bli Guds medarbetare. Människorna begära kristendomens verkningar. Men hur skulle dessa kunna rönas, om icke orsaken finnes, kristendomen i hjärtat?

Folken böra behandla varandra som goda syskon i en familj, icke slaviskt efterlikna varandra, men glädja sig över de goda sidorna hos varandra.

Som ett apropå till biskop Ostenfelds yttrande må ur Federal Council Bulletin januari 1926 anföras, att statsskolornas sekularisering visserligen till stor del beror på att romersk-katolska kyrkan under det sista halva århundradet haft mycket att göra med utestängandet av bibeln från skolan. Men statsskolornas sekularisering var till stor del genomförd, innan den romerska kyrkan var stark nog att protestera. Skolorna i Connecticut till exempel berövades religionsundervisningen i följd av striden mellan den kongregationalistiska statskyrkan och dissenters som voro metodister, episkopaler och baptister, vilka slutligen lyckades beröva kongregationalisterna deras ställning som statskyrka 1818. Sekulariseringen av skolorna i Massachusetts var en följd av striden mellan trinitarier och unitarier. »Det har icke varit ateister eller otrogna som tagit bort religionen från Amerikas statsskolor. Det har gjorts i religionens namn.»

Vi återgå till samtalet i Musikaliska Akademien.

Schweiz' kyrkoförbunds vördnadsvärde president, dekan Herold, framlade ett yrkande från den schweiziska delegationen om att mötet skulle till alla kyrkosamfund i världen sända ett budskap för främjande av freden, som schweiziska kyrkoförbundet framlagt. Detta förslag överlämnades till Bestyrelsen och sedan av densamma till Fortsättningsnämnden. Det är återgivet sid. 486—488.

I Slovakien finnes en luthersk kyrka, som talar det slovakiska språket och vars numera till Checkoslovakien hörande större del räknar omkring fyra hundra tusen själar. När denna kyrka efter skilsmässan från Ungern organiserade sig, återinfördes biskopsämbetet, och den ene av de valde bis-

koparna begärde vid Köpenhamnsmötet 1922, att den som skriver dessa rader skulle förrätta hans installation. Skriftligt förslag hade tidigare gjorts i samma riktning. Jag sörjer över, att ämbetsplikter och även en iråkad överansträngning gjorde det omöjligt för mig att på detta sätt knyta ett närmare band mellan oss i Norden och våra slovakiska lutherska trosfränder. Förslaget att en annan svensk biskop skulle

Professor Otto Nordenskjöld, Göteborg.

Licentiat E. Stange, Kassel.

inbjudas och resa, ledde icke till påföljd, och själva installationsakten kunde icke uppskjutas. De båda biskoparna Janoska och Zoch voro i Stockholm ombud för den evangeliska kyrkan jämte kyrkoherde Ruppeldt. Den förstnämnde är Checkoslovakiens ordinarie ledamot i Fortsättningsnämnden med professor Zilka och patriarken Farsky som suppleanter. Han deltog i biskopsvigningen den sextonde augusti i Upsala Domkyrka jämte övriga lutheraner och knäböjde under handpåläggningen. Det var av särskilt intresse att i diskussionen den tjugusjunde höra hans äkta lutherska uppskattning av undervisningen i hem, skola och kyrka.

Licentiat Erich Stange, den tyska kyrkliga ungdomsrörelsens främste man, talade också ur vidsträckt egen erfarenhet. Är det någonting som ungdomen kan fatta, så är det säkert det kristna brodersinnet även mellan folkslagen. Söka vi ett världsspråk, så finns det redan ett, nämligen Guds ord i bibeln, som alla, ung och gammal, kunna förstå.

Metropoliten Stefan från Sofia föreslog en kommitté för åstadkommande av litteratur för ungdomen om Kristi efterföljelse.

Biskop Zoch från Checkoslovakien underströk, att ett verkligt brodersinne mellan folken kan varaktigt grundas endast på kristen tro.

Rev. W. Blackshaw föreslog tre praktiska åtgärder. Ungdomen bör lära sig ett språk utom sitt eget. De unga böra lära sig lika mycket om andra folks historia och odling som om sitt eget. De böra resa mer än nu i främmande länder.

Ett väsentligt inlägg gjordes samma eftermiddag av biskopen i Plymouth, välkänd i den ekumeniska rörelsen. Han var förr Canon Masterman. När mötet från kristna i neutrala länder var samlat i Upsala år 1917 och passvårigheter hindrat ombuden från Västern att komma med, hölls i Oxford ett möte av den brittiska nämnden för främjandet av An International Christian Conference. Canon Masterman, som vid detta tillfälle redan framkastade tanken på en central för den evangeliska kristenheten och nämnde Jerusalem, yttrade, att »i dessa dagar lägga våra bröder från de neutrala länderna genom sitt möte i Upsala grunden till en kristen international».

Den 27 augusti på aftonen utförde han samma tanke, som vi nyss hörde. Att vilja uppbygga mänsklighetens broderskap på någon annan grund än Jesu Kristi evangelium, är en dröm. När han i samma andedrag talade om opartiskheten hos Guds kärlek, så har han väl rätt. Men vi kunna icke genomtränga och fatta Guds handlingssätt. Frågan är

väl — för att tala i fåvitsko — om icke Gud för sina avsikter på ett för oss obegripligt vis korat egendomsfolket och särskilt använt andra nationer. Det hör till historiens gåta, och det inkräktar icke på den gudomliga kärlekens universalitet — om Gud sålunda knappast kan kallas på mänskligt vis opartisk.

Biskop Masterman fortsatte med att påvisa både den nationella och den katolska tankens rätt, ehuru den senare måste vara den starkare. Ett kyrkosamfund räcker ut ena handen till nationens liv för att hjälpa det, men måste sträcka ut den andra, den högra handen, till den mänsklighet för vilken Kristus dog.

I detta sammanhang påyrkade talaren, att läroböckerna i skolan måtte kristnas. De äro ofta hedniska i dålig mening och uppamma oriktiga och onda tankar om andra folk. Hos andra nationer äro deras dygder och förmågor minst lika intressanta som deras fel. Visar icke historien, hurusom framstegen vunnits genom folkens samverkan? Lärarna hava här en stor uppgift. De böra äga en ekonomisk och social ställning, som sätter dem i stånd att skaffa sig tillräcklig bildning. Varför skulle icke en internationell organisation uppliva och understödja besök av lärare i andra länder? Men lärarnas möda är förgäves, om den icke understödjes av en andlig atmosfär i hemmen, som icke lämnar rum för trångsynt och intolerant nationalism.

I Führerdienst skriver licentiat Erich Stange, den europeiska sektionens förtjänte sekreterare: »Jag tillstår att under de gångna dagarna ofta en sällsam önskan uppkommit i mitt sinne. Tänk om man finge helt enkelt taga fram en av de friska blonda ynglingarna som i dessa dagar så troget hjälpt oss, och ställa honom mitt i den högtidliga församlingen. Jag undrar om icke i ungdomens ögon mångt och mycket ter sig helt annorlunda än vi fint uttänkt.»

FEMTONDE KAPITLET.

Läroböcker.

Hos Förenta Staternas dåvarande utrikesminister, sekreteraren Charles H. Hughes, talade vi en decemberdag 1923 om läroböckerna i historia på programmet för det beramade mötet i Stockholm. På vägen därifrån sade den reslige diplomaten vid min sida: »Gör ett möte bara för att rensa läroböckerna från ogräs. Det lönar sig. Det är arbete nog.»

På mitt förslag upptogs frågan av svenska delegationen, som tillsatte en kommitté för att förbereda utrensningen av »osanna, nationalistiska och för andra folk kränkande påståenden» och således göra sin insats i det svåra, men välsignade arbete, som redan på flera håll begynts.

I Kallundborg på Själland för några år sedan följde jag min hustrus regel och köpte en lärobok för folkskolan i historia. Vi slogo upp de vanskliga tiderna under Karl X och Karl XI och läste, läste och häpnade, läste och gladdes. Dessa sidor kunde i översättning ungefär ordagrant användas i svenska skolor. En hög kultur. När jag 1922 vid Världsförbundets stora möte i Köpenhamn hade att tala om folkförsoningen, anförde jag detta exempel. Danmark och Sverige hava levat ungefär lika fredligt med varandra som Frankrike och Tyskland. Men nu hava vi kommit därhän, att våra läroböcker kunna lånas ut över Sundet. Jag var nog förmäten att framställa oss små nordiska nationer som ett föredöme för våra stora

systernationer nere i Europa. Vad läroböckerna angår, hava dessa folk, frikostiga och rika kulturskattkammare, en bra lång väg kvar, innan de nå lika högt som Danmark och Sverige.

Under en hjärtkur i Bad Nauheim april 1923 följde jag samma regel. Den hessiska skolboken gjorde mig så glad, att jag i Stockholms-Tidningen avtryckte några utdrag under överskriften »För freden».

»Ingenting nytt under solen. Hos Augustinus står att läsa i De Civitate Dei om en romersk fred: Pax cum bello de crudelitate certavit, et vicit. 'Freden tävlade med kriget i grymhet och vann'. Vad kunna vi, vanliga människor, som ej förfoga över tanke eller rikedomar eller riksdagsmajoriteter eller andra maktmedel, göra för att freden skall förtjäna sitt namn? Jo, först och sist skall freden äntligen få sin rättmätiga plats i vår kristna lära. Under fjärde budet och femte budet och nionde och tionde buden och under det enda stora budet om kärleken skall den elementära undervisningen i religion inskärpa vad profeterna siat om världsfreden och vad Frälsaren och hans apostlar lärt om människornas broderskap. Denna läropunkt är för kristendomen lika oförytterlig som de andra. Därnäst komma läroböckerna i historia. Att låtsas som om krigen inte funnits till, vore fromt bedrägeri, eller åtminstone bedrägeri. Men våra läroböcker besinna alltmer, att även annat har hänt. Tänk, om man finge känna något av den underström, som ständigt förmärkes i Fabian Månssons svenska fjortonhundratalsepos: tanken på de många små, som med sitt arbete skaffade uppehället, och som sleto ont i de stores strider. Nationalhatet skall i varje fall avlägsnas. Vi kunna ena oss om, att det är barbari. Jag nänns inte påminna om, hur en vacker patriotisk bit förvanskades ännu i vårt sekel till nationalhatets tjänst i en skolbok i Norden. Men jag har desto hellre berättat, vad som hände för en del år

sedan på vallfärd till evangeliets helgedom framför andra, Joachim Skovgaards domkyrka i Viborg. Vi snappade i en dansk stad upp en läsebok för folkskolan ... Det kunde löna sig att undersöka, vilka folk härutinnan äro barbarer, och vilka äro civiliserade.

Här i Nauheim lade jag mig till med den nyaste skolboken i historia jämte ett tillägg om världskriget, till tidsfördriv mellan de korta baden i den heta och salta ölsupa, som sprutar fram ur den hessiska jordens innandömen. Man får i denna Geschichte av P. Michel, Offenbach 1922, veta, att tyska folket efter hohenstaufen Heinrich VI icke haft någon stor kejsare mer. När i senare medeltiden rättskipningen sprängdes genom furstars och enskildas godtycke, fanns det en landsända, där folkets självmäktighet var seg nog att hålla de gamla bondedomstolarna vid makt och utbreda dem över riket. Det var Westfalen. Där ligger Ruhr. Reformationen är så beskriven, att en upplyst katolik kan instämma lika väl som en lutheran. Om en episod heter det: »År 1680 förenade den franske konungen Ludvig XIV ungefär 600 tyska städer och byar med sitt land och ett år senare besatte han Strassburg.»

Egentligen ville jag veta, vad tyska barn nu få lära sig om världskriget. Läroboken slutar: »Världskriget var ett fasansfullt öde för folken, som deltogo däri. Men stort var också deras offervilliga mod.» Samt efter några ord om fredsförsöken: »En väldig övermakt påtvang slutligen centralmakterna tryckande villkor för stillestånd. Tyskarna måste antaga den hårda Versaillesfreden. Tyskland blev en republik.» I tillägget talas om tremaktsförbundets ändamål att »bringa de hämndlystna fransmännen från revanchtanken». »Två gånger, 1899 och 1900, lämnade Tyskland det engelska anbudet (om ett närmande) obesvarat.» När England sedan slöt sig till ententen, »är icke att antaga, att England på den tiden blev vår fiende av ekonomisk avund». Tyskland in-

ringades. Tysklands avvisande hållning på andra Haag-konferensen 1907 »lyckades furst Bülow skickligt försvara i ett tal i riksdagen», men i utlandet fick världen den uppfattningen, att Tyskland och Österrike-Ungern hyste krigsplaner. Än mer utnyttjades händelser i Elsass till att stämma »världsopinionen mot Tyskland». »För den tyska rikspolitiken var Elsass-Lothringen alldeles särskilt ett

Dr. Peter Ainslie, Baltimore.

Professor A. Hjelt, Helsingfors.

sorgebarn.» »Genom den olyckliga Zabernaffären framkallades en konflikt mellan den militära och den civila förvaltningen.» Ståthållaren och rikskanslern sökte »medla och lugna det kränkta elsassiska folket, men kommandomakten segrade över civilförvaltningen». Efter Sarajevomordet lyda rubrikerna: »Under de tretton dagarna» (där Lloyd Georges ord av december 1920 anföras: »Ju mer man läser om händelserna före 1 augusti 1914, desto mer förstår man, att ingen i ledande ställning då rent ut ville kriget»), »Ryssland angriparen», »Englands krigsförklaring» (underlättad, heter det, »genom den tyska inmarschens våld, av riks-

kanslern betecknad såsom en »Unrecht an Belgien»). Sedan följa knappa ord om världskrigets huvudakter. Det oinskränkta u-båtskriget gjorde i Amerika »intryck av politisk obeständighet». Utnyttjandet av de östra randstaternas resurser väckte »här och var stort hat mot Tyskland». Om krigsmålen funnos olika tankar i folket, men även mellan regeringen och krigsledningen. »Foch uppfyllde snart franska folkets förhoppningar». Tyskland bad om fred. »Kejsaren for rådlös och hjälplös till Holland.» Nu två stora rubriker: »Tysklands sammanfallande», och »Den unga republiken», samt en mindre: »Fredsfördraget», vars 440 artiklar sägas vara »dikterade av djupt hat». »Vårt ekonomiska liv är hotat i sina grundvalar, och vår politiska vanmakt skall därigenom göras evig.»

I Versailles grundades också folkförbundet. Om än, enligt skolboken, det ideala målet är vanställt, så kan Tyskland icke vara otillgängligt för grundtanken. »Vilja vi bidraga till att förverkliga dessa i sina grunddrag ädla strävanden, måste vi i första hand söka ena våra egna landsmän». »Varje fredsrörelse måste börja hos oss själva.» Det är lärobokens sista ord till det uppväxande släktet.

Det var ingen ny visdom. Ingen sådan var att vänta i en bok för folkskolan. Märkligast är vad som inte står. Jag köpte boken för att finna det, men har letat förgäves. Där finnes ingen tillstymmelse till någon revanchtanke. I sitt korta förord anger tilläggets anonyme författare, »en skolman», sitt syfte: »Endast om vårt folk modigt ser verkligheten i ansiktet och söker bemästra de sorgliga förhållandena, kan det åter komma till lugn och ädel levnadsnjutning. Återvända i alla folklager arbetsiver och levnadsmod, så banar sig den allvarliga folkviljan väg, och vårt hårt betryckta folk skall åter kunna föra en värdig tillvaro.»

Det är en uppgift för den det vederbör att anskaffa de stora ländernas mest brukliga skolböcker i historia före och efter

världskriget och pröva nationalismen och idealen i dem. Ty skolböckerna äro termometrar på fredsviljan. Kan krigstemperaturen bringas ner på nollpunkten i dessa böcker, så är något vunnet. Skada, att så mycket göres, som tvingar kvicksilvret i höjden.»

Jag nästan ångrade min artikel, då en mycket sakkunnig historiker och pedagog, lektor Wilhelm Carlgren, omedelbart därefter i samma tidning under rubriken »För kriget» översatte några stycken ur en annan skolbok.

Jag förstod bättre än någonsin, hur allvarlig saken är. Före kriget hade jag i officiella franska skolböcker sett revanchtanken inskärpt. I Leipzig hade jag erfarit, hur läroböckerna behandlade Karl X, Karl XII. I ett folkskådespel om trekejsarslaget vid Leipzig föras svenskarna när allt är färdigt in under Karl XIV Johan för att skrattas åt — ändå har en sachsisk militärhistoriker i ett digert verk visat att Karl Johan betydde kanske mer än någon annan för fälttågets utgång.

Varje nation måste lägga sin värdering på de historiska händelserna. Det vore utopiskt och orätt att vilja taga bort den färg som fosterlandskärleken ger åt historien och göra den blek och meningslös. Således är det fullt begripligt att Leopold von Ranke börjar sin historia om Preussens resning med orden: »Endlich waren die Schweden aus Deutschland vertrieben», och det är fullt rättvist att vi få bära namn för allt ofog våra härar anstiftade nere i Europa under trettioåriga krigets sista tid. Men fakta böra vara exakta.

Man må betänka den osanning, den ovilja och den okunnighet, som förmedlas till miljoner barn i många länder genom snedvridna, nationalistiskt färgade uppgifter i skolornas historiska läroböcker. Jag har ofta offentligt behandlat detta ämne och kan andraga bevis både på högst hedervärda föredömen i dylika läroböcker och på avskräckande texter,

som uppammat och ännu uppamma krig. Denna fråga har också under åratal sysselsatt den internationella sammanslutning av kyrkomän, som grundades de sista julidagarna 1914 i Konstanz. En metodisk undersökning är i gång. Mycket göres för kroppens hygien. Gifter gå ej fritt i marknaden. Men få barnens själar fritt förgiftas? Allt från början har Sverige varit ett av de numera trettio länder, som äga avdelningar av denna sammanslutning. Detta Allmänkyrkliga Förbund har utfört ypperliga förberedelser för Stockholms-mötets behandling av kristenhetens fredsplikt. Det gäller här icke bara en allmän välmening, utan det gäller en grundlig omvändelse och självövervinnelse, en förvandling av den gamla människan. För detta ändamål måste undervisningen i hithörande ämnen, religion, etik, historia, reformeras och besjälas av det brodersinne som Kristus inskärpte. Han gav sitt liv, säger aposteln, för att nedbryta skiljemuren. Ingen uppgift är angelägnare för kyrkan, ingen mer försummad.

Den av svenska delegationen tillsatta nämnden, lektor Wilhelm Carlgren, dr. Verner Söderberg och professor Otto Nordenskjöld, som länge fungerat som ordförande i Världsförbundets internationella nämnd med samma uppgift, lämnade till Ekumeniska Mötet en av den förstnämnde utarbetad översikt av vad som gjorts och bör göras.

Varje läsare tillrådes att skaffa sig *dels* den svenska nämndens yttrande, som innehåller nämnda historiska redogörelse (på svenska, engelska, franska och tyska) av vad som gjorts, *dels* den ypperliga lilla bok, vilken såsom supplement åtföljer yttrandet. I den senare genomgår nämligen lektor Wilhelm Carlgren ett stort antal läroböcker, som nu äro i användning i skilda länder.[1] Dessa små böcker äro mer upplysande än

[1] a) Svenska kommitténs redogörelse heter: V. The Church and Christian Education, Läroböcker (Section Européenne). b) Dr Carlgrens översikt har alldeles samma titel med tillägget *Supplement*.

allehanda beskrivningar, ty de hålla sig till skolböckerna. Svenska nämndens yrkande må här anföras.

»I enlighet med det sagda få kommitterade föreslå:

att Allmänkyrkliga mötet uttalar sin fulla och tacksamma anslutning till den kamp mot ensidig och hatfull nationalism i skolorna, som upptagits av skilda organisationer för fred och samförstånd, och som förpliktar oss alla till medverkan;

att Mötet, sedan Världsförbundet för mellanfolkligt samförstånd genom kyrkosamfunden och Europeiska centralen av Carnegiestiftelsen för internationell fred inlett en allmän undersökning av historiska och geografiska läroböcker efter kriget, förordar ett samarbete mellan dessa båda organisationer för undersökningens vidmakthållande och fullföljande i universell och opartisk anda;

att Mötet i detta syfte tillsätter ett arbetsutskott, som genom fritt valda medarbetare i olika länder följer läroboks-litteraturens utveckling under de närmaste åren och tillika, i den mån medel därför kunna erhållas, sammanfattar deras iakttagelser i en enquête, vilken eventuellt periodiskt upprepas;

att Mötet, om ett internationellt »Etiskt institut» skulle skapas för samförståndet mellan folken, för sin del tillstyrker, att detta institut övertar ledningen av läroboksundersökningen, så vitt Världsförbundet därtill ger sitt bifall;

att Mötet anbefaller en historieundervisning, som på skilda skolstadier beaktar den universella utvecklingen i och jämte den nationella, den kulturella i och jämte den politiska; som efter forskningens kritiska rön bedömer politiska tvistefrågor med möjligast objektiva sanningsenlighet; som avhåller sig från förhastade och nedsättande generalisationer om täv-

---

Båda äro utgivna på Diakonistyrelsens bokförlag (vardera 1 krona). De kunna mot insändande av 2 kronor även erhållas från Ekumeniska arkivet, Upsala.

lande och fientliga folks nationalkaraktärer och tvärtom erkänner jämväl deras insatser i kulturarbetet; samt

att Mötet i detta syfte finner ett växande samarbete mellan särskilt historielärare i olika kulturstater synnerligen önskvärt.

Utom de tre svenskarna sutto i den av Mötesbestyrelsen tillsatta underkommissionen för läroböckerna på Rydboholm professorerna Arthur Hjelt, Finland, V. J. Aalders, Holland, och doktor och fru Peter Ainslie, Baltimore.

Den föreslog det Ekumeniska Mötet att bedja Världsförbundet (World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches) låta sin kommitté för uppfostran, bestående av dr. Lynch, prof. O. Nordenskjöld, pastor Jézéquel, prof. Richter och prof. Aalders, fungera tills vidare för ändamålet och såsom arbetande utskott betrakta den svenska kommissionen, O. Nordenskjöld, W. Carlgren och V. Söderberg. Detta blev Fortsättningsnämndens beslut och skall närmare bestämmas och utföras, då en blandad kommitté, utsedd dels av Världsförbundet, dels av Ekumeniska Mötet, för framtiden ordnar samarbetet mellan Världsförbundet och dess hastigt storvuxna barn Ekumeniska Mötets Fortsättningsnämnd.

På morgonen fredagen den 28 augusti föredrog professor Otto Nordenskjöld ärendet. Han refererade vad som åtgjorts, senast vid Världsförbundets möte i augusti.

Är det verkligen så illa ställt som man säger? Tyvärr måste frågan besvaras med ja. Därför måste saken bedrivas med takt och energi. Det räcker icke med negativa åtgärder, som visa på olämpliga böcker och uttryck. Man skall också giva prov på, hur undervisningen bäst kan ordnas. En gemensam internationell lärobok är omöjlig. Men väl bör stoffet sovras, och vissa värdefulla moment kunna vara gemensamma i olika länder. Mäktiga nationella och kon-

servativa krafter äro i verksamhet för att förhindra en förändring och förbättring. Men gift måste avlägsnas från våra skolor.

Dessa synpunkter utfördes vidare av dr. Carlgren, vilken, med rätta i skildringarna av Mötet betecknad som en auktoritet i dessa frågor, underströk professor Nordenskjölds förslag. Historien bör betraktas i den evangeliska och bibliska kristendomens ljus. I lärjungarnas hjärtan bör världsfredens ideal inpräntas.

Professor Arthur Hjelt från Finland tackade den svenska nämnden för dess utmärkta arbete. Alla strävanden till folkförsoning äro förgäves så länge hat gentemot andra folk systematiskt ingjutes i den uppväxande generationen.

Dr. Peter Ainslie från Baltimore menade, att den nationella och konfessionella isoleringens tid är förbi, och att vi nu inträtt i en epok, som på båda områdena strävar till större samförstånd och enhet. Broderskapet kräver mer av oss än vad hittills gjorts. Den riktiga kristna fosterlandskärleken fordrar, att samma rättvisa i historieundervisning vederfares andra länder likaväl som det egna. Barnen måste lära sig att det finns något ännu större än nationell lojalitet.

Oberkonsistorialrat Scholz, Tyskland, påpekade, att intet folk får glömma sina hjältar. Beklagligen hava tyskarna ingen representant i Carnegie-kommissionen. Kunna svenskarna glömma Gustaf Vasa, Gustaf Adolf, Karl den tolfte? Kunna engelsmännen förgäta dem som äro begravna i Westminster Abbey? Gäller det icke om flera bland folkens försvarare och förkämpar, att »ingen har större kärlek än den att han giver sitt liv för bröderna»? Den nationella känslan är, om den besjälas av brodersinne mot andra nationer, en styrka för det hela.

Professor Lupas från Rumänien talade mot chauvinismen i läroböckerna. Mr. Herbert Corder i England, tillhörande kväkarnas samfund, betonade, att kyrkan icke endast består

av präster och kyrkomän, utan av kvinnor och arbetare och lekmän av allehanda slag. I denna fråga hava lekmännen redan uträttat åtskilligt. Han föreslog ett världsbibliotek med de bästa saker översatta på flera språk.

Mrs. Waid från U. S. A. betonade kvinnornas uppgift. Hon sade sig företräda majoriteten inom kyrkan, vilken nämligen utgöres av kvinnor. Moderns undervisning av barnen i familjen är kanske det viktigaste momentet för bildandet av barnets övertygelse.

Fru Carola Barth berättade om den skolreform som nyligen genomförts i Tyskland. Men den berömda paragrafen i tyska rikets författning, enligt vilken uppfostran skall ske i folkförsoningens ande, gagnar till intet, om icke lärarna uppfostras i samma anda. Den pedagogiska kommission, som föreslagits, bör föra religionslärare från skilda länder i närmare beröring med varandra.

Rev. Walther W. van Kirk varnade för att kasta stenar på lärarna, medan vi själva sitta i glashus. Vi hava också en skuld härvidlag. I Edinburgh har man beslutat upprätta en byrå för att sätta lärare i tillfälle att besöka andra länder.

Teol. dr. Wilhelm Engelhardt från München förordade även en nämnd för prövning av läroböcker i historia och för utbyte av dylika läroböcker. Två förutsättningar äro oundgängliga. Forskningen måste stå endast i sanningens tjänst och uppgiften bör begränsas till ungdomens undervisning. För detta ändamål bör kommissionen vända sig till lärarna i alla länder. Måhända kan en lärobok åstadkommas som duger för alla folk.

Ordföranden för dagen meddelade, att någon under samtalet sänt upp ett papper med den inskrift, som är inristad på den till minnet av slaget vid Lund 1676 mellan svenskar och danskar år 1876 resta minnesvården. Vården restes av danskar och svenskar gemensamt.

Den svenska texten lär härröra från Oscar II. Den danska versen är författad av en dansk präst.

Inskriften på monumentets västra sida:

Den 4 december 1676
stridde och blödde här
Folk av samma stam.

Försonade efterkommande
Reste minnesmärket.

Inskriften på östra sidan:

Her ligger kjække Mænd, hvis Ben og Blod er blandet
Iblandt hinanden saa, at Ingen siger andet
End de var af en Slægt; de var og af en Troe;
Dog kunde de med Fred ej hos hinanden boe.[1]

Vältaligare än några som helst ord och utläggningar var den åtgärd som svenska kommittén icke utan mycken möda vidtagit, då den anordnat en utställning av läroböcker från skilda länder. De voro valda så opartiskt och objektivt som möjligt. Var och en som passerade förhallen till Musikaliska Akademiens stora sal, kunde förvissa sig om vad för ena rysligheter som bjudas barnen, icke av enskilda fanatiker, utan av staterna själva i deras skolor. Någon berättade mig att en bok nästan alltid slogs igen. Vem som gjorde det, vet man ej. Men nog kunde man förstå att en medlem av den nationen blygdes. Ett ombud från ett av de stora nyss krigförande länderna beklagade, att en lärobok fanns där med svåra ut-

---

[1] (Inbjudan till monumentets resande är tryckt i Samlingar utg. för de skånska landskapens hist. förening av Martin Weibull V. 1876; talet vid avtäcknigen hos Martin Weibull, Från Lund och Lundagård, s. 259.)

talanden. Läroboken tillhörde en under världskriget fientlig nation, men var, menade han, ägnad att väcka ovänliga känslor hos hans landsmän.

För att komma till resultat, måste arbetet givetvis bedrivas internationellt samt med anlitande och nödig utfyllnad av de krafter, som redan begynt detsamma. Pedagoger och historiker måste utföra verket. Men det är nödvändigt att kyrkan med sin övernationella auktoritet står bakom det hela, så att det icke sjunker undan. Den inbillade normalhistorien är ett oting. Skapas ett institut av Fortsättningsnämnden, bör läroböckernas granskning på lämpligt sätt knytas till detsamma.

Exmoderator dr. J. A. McClymont, Edinburgh.

SEXTONDE KAPITLET.

Samverkan.

1. Etiopiske riksföreståndarens fråga.

Ras Tafari, kejsarprins och Etiopiens riksföreståndare, frågade mig under besöket i Upsala juli 1924, om vi kunde få ett enskilt samtal. Det kom till stånd några dagar därefter i hans rum på Grand Hotell i Stockholm. Han hade först en ringare sak på hjärtat, och när den var utagerad, satt han en stund tyst. Så riktade han några ord på amhariska till sin vän och sekreterare domaren Blata Heroi. Samtalet mellan oss tre led av en viss svårighet, ty tronföljaren talade franska, och Blata Heroi talade något engelska, men Tafari förstod icke engelska, Blata förstod icke franska, och jag förstår icke amhariska. När någonting skulle förhandlas mellan alla tre, måste således två språk användas. Han såg på mig med sina mörka, tankfulla ögon och sporde: »Får jag rikta en fråga till er?» »Ja, visst får ni det.» Frågan kom inte strax ändå, men efter några ögonblicks ytterligare fundering sade han: »Varför äro de evangeliska kristna splittrade?» Jag hänvisade till Martin Luther, han ville ingalunda skilja sig från kyrkan, men han blev av den dåvarande ledningen i Rom bannlyst och således nödgad att bilda en evangelisk avdelning av den ena allmänneliga kyrkan. Ja, detta om Luther och de andra visste han redan. »Men varför äro protestanterna ännu uppdelade i så många samfund?»

Jag svarade: »Inom den romerska kristenheten finnas olika riktningar, som stått och ofta stå emot varandra. Jag tänker då på franciskaner och dominikaner och jesuiter, inbördes ofta varandras rivaler och i viktiga frågor varandras motståndare, och jag tänker framför allt på spänningen mellan församlingarnas prästerskap och ordensbröderna. Men de hava alla en gemensam organisation och lyda under samme påve i Rom. Inom den evangeliska kristenheten finnas också olika riktningar. Icke minst erfarenheten efter kriget har visat, att en enhet i Anden förefinnes i mycket större utsträckning än vi själva eller utomstående anat. Således har det för evangeliska kristna från de krigförande länderna varit lättare att komma tillsammans och behandla de ytterst ömtåliga frågor och lidanden som grymt åtskilt dem, än för romerska kyrkans förtroendemän, huru ärlig strävan även där hos mången finnes för folkförsoning och verklig fred.

Men vi ha ingen gemensam organisation. Över huvud spelar organisation och yttre anstalter för oss med vår religionsuppfattning mindre roll, och vi kunna icke underkasta oss en gemensam påve. Det strider emot vår tro och emot vår frihet.»

Ras Tafari nickade långsamt några gånger, växlade efter en stund lågmält några ord på amhariska med domaren Blata, som ju fått utstå förföljelse för sitt evangeliska sinnelag. Nu vände sig Tafari till mig igen och sporde: »Får jag ställa ännu en fråga till er?» »Ja, naturligtvis.» Jag måste le. Frågan kom. Bakom den låg tydligen en viss tvekan, om det var riktigt och finkänsligt att så fråga. Den abessinska kyrkan omfattar liksom dess moderkyrka, den koptiska i Egypten, den monofysitiska läran, som hos Kristus erkänner endast en natur, den gudomliga. Mötet i Kalcedon år 451 skiljde dessa vördnadsvärda delar av kristenheten från såväl den ortodoxa (grekisk-katolska) som den västerländska (romerska och evangeliska) kyrkan. Han formulerade sin

undran kort och skarpt: »Varför förena sig icke de evangeliska kristna?» (Les protéstants, pourquoi ne font-ils pas une Union?) Jag såg på honom. Saken hade länge legat på hans hjärta. Han hade längtat efter tillfälle att få framställa vad han där borta i sitt bergland gått och tänkt rörande vår västerländska kristenhet. De svenska missionärernas av honom högt vitsordade arbete har gjort problemet levande för honom. Svaret trängde sig ovillkorligen på mig. Jag sade honom: »Det är Gud själv som talar genom edra läppar i denna fråga.» Och jag sade honom, att svaret låg i den inbjudan han för den abessinska kyrkans och dess överhuvud Abunans räkning mottagit i Upsala Domkyrka, enligt det uppdrag, som vi erhållit av bestyrelsen för Kristen gemenskaps möte i augusti i Stockholm nästa år. Han sände Blata ut i ett annat rum för att hämta kuvertet. Det var icke öppnat. Med hans tillåtelse skar jag upp kanten, tog fram och översatte för honom till franska språket den engelska för Kristen gemenskaps samtliga fyra sektioner gemensamma texten. (Inom den europeiska sektionen använde vi franska och tyska språken för de särskilda inbjudningar som sektionen enligt överenskommelse utsände.) Han lyssnade, och hans uttrycksfulla ögon sade mig, även om icke munnen bekräftat det, att han, dock med bibehållen österländsk värdighet, knappast trodde sina öron. Är något sådant verkligen i görningen? Jag talade om ett och annat från förberedelserna. Jag sade honom mitt hjärtas mening, att tanken är djärv och stor, vi skulle icke våga oss på den, om vi icke redan under förarbetet haft icke blott samvetets tvång och Kristi kärleksbud över oss, utan även tydliga vittnesbörd för vår tro om att denna angelägenhet är Guds vilja.

Ingen gång förmärkte jag hos den långväga gästen en mera påtaglig iver. Denne österlänning har suttit i sin huvudstad Addis Abeba och sett på våra söndringar och beklagat

dem så mycket djupare som han själv, under strävan att fostra och upplysa sin nation, erfarit evangeliets bildningskraft. Han kom till oss, som vant oss vid det orimliga och taga splittringen som en naturlig sak. Österlänningen kommer och talar med ett barns oundkomliga logik och rättframhet.

2. Svårigheterna.

»Matthew Arnolds rad 'där okunniga härar drabba samman i nattens mörker' är enligt ärkebiskopen av Dublin ingen dålig framställning av den brist på målmedvetenhet som utmärker kristenhetens arbete, om det ses i dess helhet. Varken lång sikt eller klar sikt hjälper upp dess gärning. Vi skönja endast en halvhjärtad och fumlande rättskaffenhet utan ordning och ledning.»

Tribune de Genève påyrkade en fastare konstituerad organism för kyrkornas samfällda arbete.

Svårigheterna syntes oöverstigliga. Det lönar sig icke att ägna krafter åt lätta företag. Men här behövdes det något av kristen dårskap för att lägga sin hand vid verket. När vi tänkte, syntes saken omöjlig. När vi bådo, syntes hon oss, jag säger icke möjlig, men nödvändig. Och vi hava ännu en gång funnit, att Gud kan uträtta det som är omöjligt.

Tre slags svårigheter reste sig vid Stockholmsmötet mot enheten:

1. Först och främst de politiska motsatserna. Några hava sin grund i en lång historisk tradition, som då och då avbrytes och kanske för ett släktled ändras genom våldsamma tilldragelser, men som ändå sitter envist fast i själarna. Andra motsatser äro av mer tillfällig, men därför icke mindre häftig art. Världskriget har gjort båda dessa slag av motsatser djupare och bittrare. Såren blöda ännu,

och det som skett, sedan vapnen lades ned på de europeiska fronterna, har knappast varit ägnat att stärka tilliten och fredens sinnelag.

2. För det andra fanns där motsatsen mellan två religiösa världar, den ortodoxa kyrkan och den evangeliska kyrkan. Två av kristenhetens tre huvuddelar. Vi äro Västerlandets barn och stå helt naturligt i mångt och myc-

Ras Tafari.

ket närmare den romerska kyrkan, vilken omfattade hela den västerländska kristenheten, tills dess överhet på femtonhundratalet utstötte kyrkoförnyelsens män och därefter så småningom alltmer avgränsar sig från den kristna kyrkan i stort. Vi erforo under Stockholmsmötet åtskillnaden mellan ortodox och evangelisk tradition och anda, men vi kände framför allt den djupa, allt genomträngande enheten, som stärktes av att Kristi person, det inre livet och Kristi efterföljelse fingo, såsom sig bör, gälla mera än de mer eller mindre ofullkomliga formuleringar, som i tidernas lopp framkommit och ofta tjänat till att fixera olikheter. Den ortodoxa och

den evangeliska kristenheten hava aldrig mötts förr så som i Stockholm. På båda sidorna gjordes en framtidsdiger upptäckt. Saken kunde ha gjorts mycket lättare, om, enligt gammalt känt mönster både i romersk och annan kristenhet, gemensamheten hade sökts i samfälld fördömelse av dem som uteblevo. Men jag tror icke, att någon som känner kyrkans historia och kyrkomöten av större eller mindre omfång skall kunna förvägra sin beundran åt det faktum, att Stockholmsmötet och dess förberedelser trots det sätt, varpå denna strävan på sina håll blivit bedömd, behöll en alltigenom positiv karaktär och aldrig på något sätt riktade sin negation emot Rom, men väl emot egna och andras försummelser och förbrytelser.

3. Den tredje motsatsen var i själva verket märkligast. Jag menar olikheten mellan den evangelisk-lutherska kontinentala anden och den anglosaxiska, man kan också med en viss rätt säga, den reformerta anden, men det måste ske med det klara medvetandet, att det här icke är fråga om Calvins ande, utan ett lynnesdrag som utvecklat sig inom den västra evangeliska kristenheten, särskilt i England och Amerika.

Knappast torde dessa två storheter förr hava på så nära håll tvingats att se varandra i ansiktet och taga varandra och varandras meningar på fullt allvar. På båda hållen märktes vid Mötet och ännu mer i litteraturen därefter, att man, i början väpnad med opposition, dock på båda hållen har märkt, att man har något att lära i stil med vad den danske biskopen sade, då han yttrade, att han blivit bättre lutheran genom att lära särskilt av den anglosaxiska handlingskraften, eller då en av anglosaxernas allra yppersta män med evangelisk kraft återförde all företagsamhet och alla program till det enkla faktum, att vi äro nådehjon hos Guds barmhärtighet och måste mottaga både viljan att tjäna och själva tjänsten såsom en gudomlig gåva av Guds förlåtelse

och hans paradoxala miskund. Denne man, Garvie, kände väl Luthers skillnad mellan lag och evangelium. Motsatsen behandlas i vårt kapitel om Guds rike.

3. Icke enhet för enhetens skull.

Stockholms-mötet var ej sammankallat för att tala om enheten och åvägabringa enhet. Utan det var vår kristna plikt och världens nöd som tvingade ombud från större delen av kristenheten tillsammans. Samvetet sved och nödgade. Kunna vi stå till svars inför Gud för att vi söndrade se på i stället för att efter Frälsarens ord och föredöme endräktigt ingripa? Ännu ljuder i öronen på oss, som voro med 1920 i Champel, det hesa ropet från den långe, tärde ungerske prästen: »Ondskan väntar icke. Skola vi vänta?»

Inför den nöd, varom här är fråga, står en enskild konfession maktlös. Alla kristna i ett land, det är enligt Nya testamentets språkbruk, kyrkan i ett land måste framträda såsom en, lika väl som alla Frälsarens sanna efterföljare äro i Anden ett. Den nöd, varom här är fråga, sträcker sig utöver folkens gränser och kan endast mötas av en makt, som är övernationell, universell eller, enligt trosbekännelsens tredje artikel, katolsk, allmännelig. Således är samverkan och enhet nödvändig för att kunna i kärlekens och rättfärdighetens tjänst följa Mästaren och förverkliga hans bud. På den helige Grillus' och Methodius', slavernas apostlars dag, den 24 maj 1925, skrev professor N. Glubokowski:

Men det är bråd tid för oss med enheten i kristligt liv och broderligt arbete. Världen lutar mot sitt fall. Här är icke tid att vänta. »Det är tid att offra åt Herren.» (De ord, som diakonen vid början av varje liturgi riktar till prästen.)

Ty med alla olikheter och nyanser hava vi en gemensam skatt och ett gemensamt ansvar. Denna gemenskap fick ett vackert uttryck i det namn som år 1920 bestämdes för

rörelsen, nämligen Allmänkyrkliga Världskongressen för *Liv och Arbete* (Life and Work). Ur den kristna livsgemenskapen vilja vi för kyrkans och de enskilda kristnas räkning härleda klart fattade gemensamma regler för fred inom och mellan folken och för ett målmedvetet samarbete. Enheten åsyftas således icke för enhetens egen skull. Vi hava icke ägnat denna heliga angelägenhet vår bästa kraft under många år för att bliva ett, utan för att hjälpas åt i uppgifter, där samarbete är nödvändigt, eftersom ett enskilt kyrkosamfund eller en enskild konfession icke räcker till, och eftersom de sociala och mellanfolkliga problemen i stort sett äro gemensamma för alla länder och alla konfessioner inom vår civilisation. Endast en samverkande kristenhet, som i skilda länder verkligen behärskas av Kristi ande, kan verksamt värna freden.

Främjas icke enheten bäst genom att alla bliva gripna av en gemensam uppgift? Vi minnas mannen som blev invald i en kommitté, men vägrade att gå med. Han behjärtade till fullo kommitténs uppgift, men, sade han, »byggmästare Pettersson är med, och jag tycker illa om honom och hans åsikter. Komma vi att arbeta ihop för att avhjälpa arbetslösheten i vår stad, så kanske jag kommer att tycka om honom och rent av gilla hans åsikter. Men det vill jag inte.» Han ville hata Pettersson, men var rädd för att råka honom. Sådan är samarbetets risk. Jag skulle vilja utsätta alla de mer eller mindre småaktigt kivande religiösa partierna och samfunden för samma nyttiga risk.

4. **Grunden.**

Om grunden till en dylik samverkan och enhet hava vi redan talat i kapitel två.

Den kommission, åt vilken programmets sista punkt, samverkan, och Mötets fortsättning var anförtrodd, angiver

källan till allt kristet verk. All framtida verksamhet blir förgäves, om den icke framgår ur Andens innersta liv. Dess källa är Guds återlösande kärlek i Kristus, som begynner ett nytt liv hos människor genom den Helige Ande. Kyrkan är icke endast en mer eller mindre effektiv sammanslutning för praktiska ändamål, utan Kristi kropp. Kallelsen till praktisk samfälld handling är icke en ny lära, som ändrar kyrkans natur, utan en väckelse till förverkligande av det, som ligger i den kristna tron, men som hittills blivit ofullständigt uppfattat och ännu ofullständigare tillämpat.

Svensk-amerikanska kyrkans primas, dr. Brandelle, yttrade den 28 augusti: »Kristi sanna kyrka, de verkligt troende, är i dag och har alltid varit en, oavsett dess medlemmars nationella kyrkliga härstamning. Den andliga gemenskapens förblivande sanning har alltid framhävts av Kristi återlösta.»

Han ser icke så mörkt på kyrkans och släktets historia som mången annan.

»I trots av kyrkans svagheter och fel, måste det dock fastslås, att hon aldrig misslyckats under tider som svunnit. Jordbrukaren fullgör sitt arbete med trohet och flit, likväl inträffar missväxt nu och då till följd av ogynnsamma naturliga förhållanden. Alldeles så tillgår det i moralens och andens värld. Dygd, insikt och förfarenhet gå ej i arv från föräldrar till barn. Allt, som behöves för bildandet av ett lyckligt andligt och lekamligt samhälle, måste förvärvas. Människans naturliga böjelser ligga inte åt det hållet. Den opånyttfödde frågar litet eller intet efter bergspredikan, inte heller bryr han sig om Guds röst i samvetet. Och så ha vi strax orättfärdighet och brott. Det hela utfylles gång efter annan med krig. Om nationerna hörsammade kyrkans maningar, som höras i all världen, sluppe vi orättrådighet och krig. Millioner påstå, att Kristus var misslyckad. Ingen av oss går med på någonting dylikt.

Frånsett det sista stora världskriget tyckes mig världen

hava förbättrats i nära nog alla avseenden. Sannerligen, jag vet det, ty min barndomstid var alls icke lik nutiden. Och dock, sörja vi inte alla över Kristi församlings olika avdelningars brist på förtroende för och förståelse av varandra? Vi önskade gärna, att det vore annorlunda. Men huru skall det gå till att få en förändring till det bättre?

En vis och förståndig byggmästare räknar ut, vad han månde behöva i form av materialier, och sedan sammanför han det. På samma sätt skickar han sig, när det gäller att anskaffa arbetare, och han lagar dessutom, att det finnes enighet bland arbetarna i fråga om mål och handling. Vi måste skicka oss på samma sätt. Ty även vi äro byggmästare, som syssla med gudsrikets vidmakthållande och utbredning på jorden.»

Men vi få icke glömma det väsentliga. Talaren fortsätter:

»Jag tänker härvidlag inte så mycket på kyrkans yttre organisation som fastmer på hennes inre väsen, den underbara, allt genomträngande kraft från ovan, som griper människan och gör henne till ett Guds barn, som försvarar och stödjer allt, som är sant, rätt och heligt.»

Brandelle skildrar de kristnes och kyrkans uppgifter på det sociala området, där ett stort svalg är befäst mellan de bästa och de sämsta förhållandena, men där de länder, som hava det bättre ställt, ej må misströsta om möjligheten att hjälpa de sämre lottade samfunden, på det industriella området, där ett världskrig, som varken erkänner individen eller nationen, pågår mellan kärleken till penningen och rättfärdighetsbegreppet, och där kyrkan måste sätta sig till motvärn mot varje praxis och grundprincip, som är omänsklig, samt i det till synes övermänskliga syftet att förmå världens olika nationer att hålla fred med varandra. Kyrkans alla krafter i hela världen borde enas till förmån för världsfredens bevarande och befästande. Sedan påminner Brandelle om vad som är centrum.

»I våra försök att utföra mer eller mindre av det, som nämnts, må vi ständigt minnas, att vi representera den levande Gudens församling och att hennes stora uppdrag, förkunnandet av Kristi evangelium till människornas frälsning, alltid måste vara vår huvuduppgift . . .»

»I verkligheten finns det bara ett enda botemedel för det onda i världen, och det är detta: 'Jag är dörren; den, som går in genom mig, han skall bliva frälst, och han skall få gå ut och in och skall finna bete. Tjuven kommer allenast för att stjäla, slakta och förgöra. Jag har kommit för att de skola hava liv och hava över nog.'»

En annan lutheran, Latvias biskop Karl Irbe, som hade ordet samma fredag eftermiddag den tjuguåttonde augusti, återför också arbetsuppgifterna till det som är eländets grund. Han förutsätter enighet i tre punkter:

1. De västerländska folkens svårigheter äro en naturlig följd av att de vänt sig bort från Gud.

2. Endast Kristus är i stånd att bliva herre över situationen och frälsa oss från ondskans yttringar.

3. Det är kyrkans uppgift att bringa tillbaka till Kristus de massor som nu äro fjärmade från honom.

Djupt hade förut grunden lagts av den ryske teologen Glubokowski.

5. Icke uniformitet.

Grunden är en och densamma för alla kristna. Stockholmsmötet blev en utomordentlig uppenbarelse, för många en upptäckt, av denna inre enhet, som kommer till synes, då den privata eller kollektiva själviskheten och rätthaveriet uppbrännes av Kristi närhet. Men vi se alla endels, uppfattningarna och traditionerna äro därför olika. Enheten är icke uniformitet. Sveriges Kronprins betonade denna grundsanning i sitt tal vid Mötets avslutning, vilket ofta citeras

i skildringarna med hjärtlig överensstämmelse. Biskop Brent från New York tager satser ur detta Kronprinsens tal till text för tänkvärda sidor i den lilla bok han strax efter hemkomsten utgav om Mötet under titeln »Understanding».

Vi anföra ur Kronprinsens tal: »Enhet i bekännelse är ingalunda nödvändig för att skapa en ande av god vilja och inbördes förståelse mellan människor. Detta har rikligen bevisats av detta Möte för Liv och Arbete, som nu närmar sig sitt slut. Det är lyckligt, att mänsklighetens välfärd icke kräver, att alla skola tänka lika. När så förhåller sig, huru väl då, att olika åskådningar uppriktigt framläggas, såsom det skett under detta Möte, så mycket mera som grunden, på vilken vi alla stå, är en, erkännandet av kristendomens ideal.»

Kommissionen hade redan skrivit därom. Dylikt samarbete får varken för den enskilde eller för något kyrkosamfund betyda prisgivandet av heliga övertygelser; fastmer skola sådana övertygelser underkastas det praktiska livets prov, i det var och en i tävlan med andra kämpar för förverkligandet av Guds vilja.

I detta sammanhang uttalar sig kommissionen principiellt om kristenhetens uppdelning.

»Kristenhetens avdelningar böra betraktas under en dubbel synpunkt. Till en viss grad äro de berättigade och nödvändiga, i det att de motsvara religionens och folkens historia och karaktär. Men delvis måste det erkännas, att de bero på trångsynthet och synd. Även då kunna de övervinnas endast genom så småningom växande inbördes förtroende och 'på en övermåttan härlig väg', kärlekens högre väg, som lär människor, att ingen enskild och ingen del av kyrkan har varit i stånd att fatta Kristi fullhet. Vårt Möte och dess evangeliska fortsättning har emellertid icke att göra med kyrkolära och författning. Vi erkänna till fullo, att varje kyrka måste utföra sitt eget verk på sitt eget sätt, men varje

enskilt kyrkosamfunds liv kan i hög grad väckas och göras rikare genom umgänge och inbördes inspirerande påverkan. Även då det finnes allvarliga skillnader mellan kristna människor, måste de söka samarbeta och uppliva varandra till att göra Guds vilja.» Här beröres sedan Konferensens huvudfråga om Guds herravälde. Vi kunna hava olika meningar om möjligheten att förbättra världen enligt Guds vilja. Vi

Utanför Ärkebiskopsgården i Upsala.
Domprosten i Canterbury, Kronprinsen, Ärkebiskopen, Biskopen i Winchester.

måste vara överens, att alla kristna kämpa för Guds vilja. Vi kunna hava olika meningar rörande den yttersta meningen av Guds rike. Vi måste vara eniga i att samverka för uppfyllelsen av vår bön: Tillkomme ditt rike, ske din vilja. Det är just inom det praktiska livet för i dag och i morgon som ett stort område öppnar sig, varest inför Guds ansikte alla tvivel rörande hans heliga vilja nödvändigtvis måste försvinna. Var och en måste hava den tillförsikten, att hans övertygelser kunna bestå i livets prövning. Just då vi tro, att våra övertygelser äro rätta, måste vi hava mod att lita

på dem och låta deras sanning ställas på prov. Ty om någon vill göra Guds vilja, skall han förstå om Kristi lära är av Gud eller ej.

I samma anda yttrade Kronprinsen: »Individualitet, personlighet är en dyrbar ting. Detta gäller både enskilda och samfund. Att stryka bort den säregna karaktären hos en människa eller hos ett samfund är en farlig sak, som kan medföra förlust. Likformighet är icke alltid så eftersträvansvärd, som den stundom kan tyckas.»

Denna dubbla insikt om den djupa väsentliga enheten i tro och kärlek och om det berättigade i kyrkosamfundens säregna erfarenheter, övertygelse och utformning blev grundläggande för både kommissionens och Mötets lära och beslut.

En slutsats av utomordentlig vikt inställer sig omedelbart. Kyrkosamfunden skola ej sträva efter makt på de andras bekostnad, ej heller kunna de hava full rätt till det kristna och evangeliska namnet, om de söka intvinga andra i åskådningar och former, som under Andens ledning blivit särdrag hos det ena eller det andra samfundet. Det är heller icke nog att konstatera olikheterna, utan »bı oderskapets sannskyldiga ande måste härska, som vill förstå andras uppfattning och som hyser aktning för andra meningar än ens egna». »Därför borde det i varje kristet kyrkosamfund i vår tid tillhöra de viktigaste företagen att främja verklig inbördes uppfattning.»

Kronprinsen, som yttrade dessa ord, tillade: »Är det för mycket att säga i detta ögonblick, att de kristna kyrkosamfunden här förts närmare varandra och att en grund har lagts, på vilken fortsatt samverkan kan uppbyggas. Detta är i sanning en vinning, för vilken vi icke nog kunna tacka, ty de kristna kyrkosamfunden måste för visso vara de första av alla samfund, som visa broderskapets och förståelsens ande.» Genom en sådan inbördes närmare kännedom och förtroendefull samverkan blir kyrkan ett föredöme både för

folken och för samhällsklasserna. Detta kärleksfulla inträngande i andras uppfattning får icke gälla endast systersamfund, utan även den tid och de förhållanden, under vilka vi leva. Kronprinsen uttalade den förhoppningen, att även härutinnan världskongressen givit ett icke ringa bidrag.

Hur är det ställt med den inbördes hänsynen och respekten? Professor Glubokowski talade skarpa ord om Roms tillvägagående. »I sitt förhållande till ortodoxien erinrar romerska kyrkan om en rik och slug godsägare, vars diktan och traktan går ut på att få i sin hand så mycket som möjligt av sin sjuke och modlöse grannes egendom, och som härför begagnar sig av varje tillfälle och möjlighet. Jag säger detta med djup bedrövelse, men fakta tala sitt tydliga språk. I Östern har den muhammedanska halvmånen öppet föredragits framför det kristna korset. Mot det ortodoxa Ryssland har man, sedan den olyckliga Genua-konferensens dagar, ingått ett hemlighetsfullt förbund med de ateistiska bolsjevikerna och i samförstånd med dessa utrustat apostoliska expeditioner, som efter de ortodoxes ledares, patriark Tichons död, fullföljer sina särskilda syften. I Polen har man iscensatt ett formligt fälttåg mot ortodoxien med syfte att få landet över till latinism eller åtminstone till unionism. Under det att i England katolikerna auktoritativt anbefallas att 'icke bidraga till fonder för S:t Paulskatedralen', bli i den 'fria' polska republiken ortodoxa katedraler, som stått där som dyra minnesmärken av många generationers tro och kärlek, jämnade med marken (så i Lublin och Warschau). Överallt drar man fördel av osäkerhet och förvirring.»

I motsats emot en tyrannisk självtillräcklighet hävdar Glubokowski ingalunda någon likgiltighet med hänsyn till lära och kyrkoväsen, men väl evangeliets förening av sanningskärlek och brodersinne.

»Vi vilja ej längre dröja härvid Vad som här anförts

har blott nämnts för belysning av principen, att en levande och kristlig samverkan framgår av kristendomens sanna natur, att den måste uppbyggas på denna grund och blott kan på så sätt utvecklas och föras vidare. Därmed är dock icke meningen, att här på en gång alla konfessionella gränser skulle nedrivas och fältet läggas fritt för en kaotisk blandning och anarki. Form är oundgänglig för ett väsens konkreta framträdande, och formen gör ingen skada, om den ger bästa möjliga uttryck åt innehållet.

Just ur denna synpunkt synes mig uppgiften från ortodoxiens sida — vår egen fast rotade trosåskådning — tyvärr ofta nog vanställd av historiska missbruk. Vi förneka det ej, ehuru vi ej alltid finna de mot oss framförda invändningarna starka och förnuftiga. I varje fall är vår uppfattning ej grundad på konfessionell förhävelse. Ty dylikt äger intet stöd i organisationen av de ortodoxa kyrkorna. Dessa bilda tillsammans en förening av oavhängiga kristliga samfund, alla fullkomligt likställda och dock alla såsom lokala synoder underordnade en allmän synod. Despotisk centralisering är helt och hållet utesluten. Trots alla ogynnsammare yttre och inre omständigheter ha de ortodoxa kyrkorna uppehållit enhetens och fridens ande och hittills framgångsrikt och värdigt försvarat och förverkligat sin autonoma solidaritet. De bygga och verka på sin inre enhetliga grund och övervinna därigenom all yttre isolering. De hjälpa varandra i arbetet för gemensam välfärd. Detta är det sanna uttrycket för de ömsesidiga broderliga förbindelserna mellan de ortodoxa kyrkorna.

Därav framgår också som naturlig följd, att ortodoxien i denna punkt icke kan tillämpa andra principer för sitt förhållande till andra kristliga bekännelser, ehuruväl den ej kan se dem likställda med sig ifråga om rena och fullständiga uttryck för sin kristliga tro.

I denna sorgefulla och onda värld vandra vi alltså kvar i

den orubbliga vissheten om, att i vår himmelske Faders hus äro boningar för oss alla. Kunna väl yttre åtskillnader och meningsskiljaktigheter störa denna gudomliga enhet? Är icke det gudomliga starkare än det mänskliga? Om vi än med våra läppar tala olika bekännelser, så ha vi dock i vårt hjärta samma tro på Kristi sanning, som i oss skall fullborda 'verket i tro', 'arbete i kärlek' och 'uthålligheten i hoppet på vår Herre Jesus Kristus'.» (1 Tess. 1: 3.)

Men man behöver ingalunda gå till Rom för att finna synd mot inbördes kristen respekt och hänsyn. Betecknande nog framfördes denna läxa särskilt av en lutheran och en ortodox. Den riktade sig särskilt till de kyrkosamfund, som, i stället för att allt grundligare bearbeta sitt eget område, missionera bland andra och därvid behandla såsom missionsfält systerkyrkor där kanske, när allt kommer omkring, kunskapen om Gud och den han har sänt är minst lika allmän och tillämpad som hos dem själva. Jag påminnes om min vän den skotske sjömansmissionären, som i Dunkerque beklagade sig över att han hade så svårt att samla pengar i Skottland för hans s. k. mission bland skandinaviska sjömän, därför att man i hans hemland trodde, »att skandinaverna redan hade evangeliet». Jag bekräftade till hans häpnad en dylik uppfattning kanske litet eftertryckligare än vad hans besynnerliga verksamhet medgav. The Church Times står så långt som möjligt från den skotske fripredikanten, men visade i somras samma anglosaxiska omtanke för Sveriges kristnande.

Augustanasynodens president yttrade följande allvarliga och tänkvärda ord:

»Under svunna tider har onödigtvis mycket teologiskt gnabb förekommit oss emellan. Det har varit för litet respekt för varandras uppfattning och strävanden. Så kallad missionsverksamhet, som utförts i evangeliska kristna länder till förfång för hemkyrkan, bör slopas, antingen den

går under namnet hednamission eller är en förgrening av samfundets verksamhet. Det oppositionsarbete, som förekommer samfunden emellan även i hednavärlden, är oberättigat. Inte heller böra delar av samma samfund driva kyrklig mission i samma land i syfte att skada varandras arbete. Verksamhet av dylikt slag är alls inte till heder för Kristi kyrka. En sådan nitälskan var främmande för Mästaren själv.»

Ärkebiskop Germanos sade i sin inledning, att den inbördes misstron måste avskaffas, särskilt där den tillämpas och frodas i form av omvändelseförsök hos en annan kyrkans medlemmar. »En sådan ensidig uppfattning och en sådan klandervärd iver skada enhetens ande och vidga den klyfta, som skiljer kyrkorna från varandra. Detta misstroende kan övervinnas endast därigenom, att varje kyrkosamfund skaffar sig mer förstånd för de historiska betingelser, under vilka andra kyrkosamfund utvecklats, och erkänner och aktar de andras traditioner, sedvänjor och säregna former för det religiösa livet.» Han gör gällande samma princip som Glubokowski: »Frihetens grundsats, som den ortodoxa kyrkan alltid upprätthållit i alla mindre viktiga frågor, skall utvecklas så, att ingen föraktar andra kyrkosamfunds skillnader och avvikelser, utan att därmed följer något intrång på det enskilda kyrkosamfundets särskilda beskaffenhet.»

Här som eljest gäller det, att bokstaven dödar, men anden gör levande. När Brandelle och andra hos kyrkosamfunden efterlyste och vid Stockholmsmötet djupt grepos av den ande som är kärlekens och tuktens ande, så träffade de frågans kärnpunkt. Därför ligger det, såsom biskop Irbe betonade, vikt uppå att få de rätta männen för enhetsverket.

6. Germanos.

Vi hava gått händelserna i förväg. Varje dag under Mötet gav sitt nya, uttalade eller endast i anden förnumna

tillskott till känslan av gemensamt ansvar och gemensam rikedom. På fredags eftermiddag klockan två var stunden kommen, då det sista ämnet, som förberetts av kommission V, upptogs till behandling.

Vem skulle inleda det spörsmål, som kanske mer än något annat av mötets ämnen tillvunnit sig kristenhetens och mänsklighetens levande uppmärksamhet, nämligen kyrkosamfundens samarbete? Att valet föll på den ortodoxa sektionen hade icke endast sin grund i hänsynen till den äldsta kyrkan, som mottog Pauli brev och skapade Nya testamentet och talade Photios' och Germanos' tungomål. År 1920 hade ortodoxa kyrkans erkänt främsta andliga myndighet, det ekumeniska patriarkatet i Konstantinopel, utsänt det herdabrev, varmed isoleringen, om en sådan funnits, blev bruten och handen räcktes till alla de kristna samfund, som på grundvalen av den gemensamma kristna tron vilja leva och samverka såsom bröder i en familj, där ingen förhäver sig över den andre, utan där en är Mästaren, Jesus Kristus.

Konstantinopels representant, som samtidigt var utsedd att på Mötet företräda den grekiska folkkyrkan, patriarkatet i Jerusalem och Cyperns kyrka, berättade själv om det livliga intresse, som det ekumeniska patriarkatet lagt i dagen för samverkan, innan ännu den konstituerande konferensen 1920 hölls i Genève. »Redan i januari detta år hade det ekumeniska patriarkatet i full insikt om de smärtsamma sår, som världskriget slagit på kristenhetens kropp, och i medvetandet om svårigheten av de problem, som skapats genom kriget, och de vådliga faror, som hotade kristendomens hela byggnad, utsänt sin bekanta rundskrivelse till alla kristna kyrkosamfund med uppfordran till inbördes närmare kännedom och till gemensamt arbete av de olika kyrkosamfunden med hänsyn till praktiskt viktiga frågor, som angå hela kristenheten. Patriarkatet fortsatte sin strävan med framgång. När i en annan del av kristenheten liknande initiativ togos,

har patriarkatet med full beredvillighet givit sin anslutning till detta mötes arbete.»

Germanos börjar med principerna. Det är en tvingande nödvändighet att giva nytt liv och ny kraft åt tanken på den vidsträcktare enheten, som förbinder alla kristna. Vi äro medarvingar, vi hava del i Kristi löfte. »Utan att på något vis med okristlig hårdhet behandla de skiljaktigheter, som finnas mellan kyrkosamfunden, är det därför vår plikt att odla denna tanke på den större enheten och utveckla den, så att varje samfund bildar en grupp för sina egna medlemmar, men samtidigt självt är en lem i denna större kropp enligt apostelns härliga ord (1 Kor. 12: 12): 'Likasom kroppen är en och likväl har många lemmar, och likasom kroppens alla lemmar, fastän de äro många, likväl utgöra en enda kropp, likaså är det med Kristus.'

Erfarenheten har visat, att även utan någon organisk enhet dock ett samarbete mellan olika kyrkosamfund kan äga rum. Ingen kan naturligtvis förneka, att en organisk enhet är den säkraste grundvalen för gemensamt arbete även i rent praktiska ting. Dock är redan nu ett samarbete på dessa områden möjligt, om den uppfattningen är riktig, att de punkter, i vilka kyrkosamfunden skilja sig åt, hava mer teoretisk karaktär, under det att i livets praktiska frågor större överensstämmelse härskar — änskönt den uppfattningen kan bestridas, att den sedliga åskådningen skulle vara oberoende av dogmat. Det är nödvändigt att i alla stycken visa uppriktighet och undvika allt, som kan se ut som en fordran, att någon kyrka skulle uppgiva vad hon själv känner vara en vital del.»

»Troheten mot det egna samfundet bildar intet hinder för samarbetet, när nyss nämnda villkor strängt iakttages. Tvärtom, trogen hängivenhet för den egna kyrkan kan vara en fördel för det gemensamma arbetet, om den förenas med den vidsträcktare enheten.»

I andra hälften av sitt anförande berättade Germanos om kommissionens arbete och anbefallde dess förslag. Han slutade: »De erfarenheter, som ligga mellan Genève och Stockholm, leda oss till att tacka Gud och fatta mod, när vi nu tillsammans genomleva dessa dagar i bön och samråd och blicka in i framtiden, anförtroende oss åt vår himmelske Faders och hans Andes ledning. (Ef. 4: 16.)»

Den förste av Bestyrelsen anmodade talaren i diskussionen, Finlands förre statsminister professor Lauri Ingman, hade tyvärr nödgats återvända hem före konferensens slut.

Samtalet blev ett tungviktigt vittnesbörd från skilda konfessioner, tungomål och folk om en under, som det tyckes, oövervinneliga svårigheter framfödd och mognad beslutsamhet att i obrottslig trohet mot vars och ens andliga arv och heliga övertygelse begynna ett metodiskt samarbete.

Federal Council's generalsekreterare dr. Charles Macfarland från New York, som själv haft en andel i den amerikanska rapportens längre gående yrkande på organisation, men som i kommissionen slutit sig till den varsammare linjen, förordade kommissionens yrkande. »Det är Guds ande som uppenbarar sig i den enhetssträvan, vilken samtidigt uppstått i så många länder och kyrkosamfund. Vårt förtroende till Gud ger oss också tilltro till varandra. Vår sanna enhet hava vi i den Mästare, som tvådde lärjungarnas fötter.» Orden som upprepades på franska språket utlöste allmänt bifall.

Därefter kom turen till ett kyrkligt enhetsverk, som redan vunnit burskap. Dr. Ad. Keller har i Europa varit medelpunkt för den hjälp, vilken evangeliska kyrkosamfund under och i synnerhet efter kriget ägnat nödställda samfund. I samband med Världsförbundets möte i Köpenhamn 1922 hölls i Betesda den konferens som organiserade det mellankyrkliga hjälparbete, vilket redan då utfört sina största bragder. De kristnes enhet i kärleken förverkligas över

Oceanen. Denna rörelse bör genom Stockholms-mötet erhålla en varaktig organisation, till vilken hör en upplysningsbyrå. Kyrkosamfunden böra uppliva varandra till hjälpverksamhet. Dr. Keller talade franska och engelska.

Tyska Kyrkodagens president, friherre von Pechmann, talade först engelska och sedan i fortsättningen tyska. »Här gäller det en gemensam bekännelse, i vilken den tyska rösten icke får fattas. Eljest skulle jag gärna hava avstått från ordet. Liv och Arbete samlar oss. Liv är för det första ej ett liv av denna värld, av denna tid eller av det liv som är och förblir synd och sjukdom och är hemfallet åt förgängelse och död. Livet är ett liv i honom, det når på den yttersta dagen sin fulländning. Om vi erfarit den förlåtande nåden i tron, så hava vi i honom den väsentliga enhet som förbinder oss över alla skiljemurar. Där liv finnes, där finnes också arbete. Allt liv verkar efter egna lagar. Lagarna äro annorlunda här på jorden än där i härligheten. Men kyrkan skall plantera och fostra detta eviga liv. Och hon måste därvid se till, att hon icke genom att förkristliga världen förvärldsligar kristendomen.»

Rev. W. C. Emhardt från New York talade om det arbete som kyrkan i Amerika utför bland invandrarna från Europa och Främre Orienten. För detta arbete behöves samverkan med kyrkosamfunden i Europa för varje trosform och för varje folkstam.

Ex-moderator dr. J. A. McClymont från Skottland: »Kyrkan är en lekamen och ett redskap för det sociala och sedliga arbetet. I det egna landet utför hon detta bäst ensam. För dylika praktiska ändamål har också Amerika gått före i enandet av kyrkosamfunden. Storbritannien måste göra detsamma för att evangeliets makt må växa.»

Professor Henri Monnier från Paris: »Kunna vi arbeta tillsammans, och kunna vi behålla den andliga enheten? Vi måste det. Vi hava kommit till skiljevägen, och om icke

Kristi ande får göra sitt verk i denna stund, då är kyrkan och världen förlorad. Allt är en begynnelse. Slutet se vi icke. Vi bygga på en katedral. Låt oss fortsätta arbetet. Trots alla svårigheter är det möjligt. Låtom oss begrava den gamla striden och rädda mänsklighetens själ.»

Från Danmark talade biskopen av Haderslev Valdemar Ammundsen. »Varje kyrka måste utföra sitt eget arbete.

Professor Harald Westergaard, Köpenhamn.

Dr. Charles Macfarland, New York.

Men hon behöver väckelse från andra för att finna de ädla stenar, som ligga i hennes egen mark. Världen är ond. Den enskilde måste räddas. Därför är i kyrkan den riktning stark, som vill trösta samvetena. Men det är fara värt att världen icke förbättras därav. Därför behöves också denna andra riktning, som vill grunda Guds herravälde i denna värld. Hon är ungdomlig, har självförtroende och innesluter även i sig stora faror. Vi skandinaver äro tacksamma mot båda riktningarna. Vi äro lutheraner, men vi hava erhållit fruktbringande väckelser från väster. Genom anglosaxiskt inflytande har jag själv blivit en bättre lutheran.»

Statssekreteraren professor V. Ispir från Bukarest: »Kyrkans enhet måste uppbyggas på enhetliga ideal. Popen och pastorn måste underkasta sig den ekumeniska kyrkans gemensamma uppgift. Även i Rumänien är tiden kommen att glömma de gamla skillnaderna. Uppgiften är svår. Ty här måste mystikens religion och handlingsreligionen ingå förening, Lux och Lex, icke för att åstadkomma vår religion, utan Guds religion.»

Professor E. Choisy från Genève varnar för övertro på organisation. Men sådan behöves. Därför äro kyrkoförbunden i Amerika, Frankrike, Schweiz och Tyskland så viktiga. Vår sammanslutning har möjliggjort att räcka amerikanerna handen till hjälpverksamheten i Europa, och vi hava sammanförts i social strävan och även i fredsbudskapet till våra systerkyrkor. Hur försporde vi icke i Copec den brittiska kristenhetens härliga enhet trots olikheterna?

Dr. G. Füllkrug, direktor för Innere Mission i Berlin: »Nöden, arbetet och Guds kraft hava inga nationella gränser. Därför sammanslöto sig för två år sedan de fria organisationerna för inre mission eller diakoni till en organisation, i vilken en tysk är president, en holländare och en svensk vice presidenter. I Amsterdam hålles år nittonhundratjugusex en stor kontinental kongress för denna inre mission, varvid flera kärleksverk, som vi hoppas, sluta sig till oss. Detta förbund driver varken nationell eller internationell eller världspolitik utan barmhärtighetens politik och följer Wicherns paroll från år adertonhundrafyrtioåtta: Det är gott att kämpa vid Guds sida.»

Professor J. A. Cramer från Utrecht tackade Adolf Keller för hans stora hjälparbete till förmån för de nödlidande kyrkosamfunden i Europa.

På de evangeliska frikyrkornas i Tyskland vägnar talade pastor Theophil Mann från Stuttgart och uttryckte frikyrkornas beredvillighet till medarbete för Mötets stora upp-

gift. Dessa frikyrkor hava kanske en halv million nattvardsgäster, men deras inflytande på den praktiska kristendomens område är större än antalet giver vid handen. Talaren önskade, att dessa frikyrkor måtte företrädas i Fortsättningsnämnden.

»Det är icke så lätt att överallt i våra kretsar vinna frimodig anslutning till en så mångfaldig och sammansatt konferens. Samvetsbetänkligheter uppkomma ur olika uppfattningar om Jesu Kristi kyrkas väsen. Misstänksamhet uppstår av minnet, att våra kyrkosamfund ända tills helt nyligen missaktats och bekämpats. Men kommissionen talar om nödvändigheten av samarbete trots olikheter, och detta underlättas genom att Mötet icke vill vara annat än ett organ för gudomliga krafter, vilket hämtar sina impulser från Guds återlösande kärlek i Kristus, som i människan skapar nytt liv i den helige Ande. Kommissionen betonar också att söndringen inom kristenheten stundom är uttryck för berättigade och nödvändiga individuella utpräglingar.

Även vi vilja, så långt på oss ankommer, insätta vår kraft på tro och tålamod, på att nå enheten på kärlekens väg.»

Miss Lucy Gardner hänvisade på det kyrkliga samarbetets växt under de sista tjugufem åren. Världsmissionsmötet nittonhundratio och Lambethkonferensen nittonhundratjugu utgöra avgörande huvudpunkter. Samarbetet har varit starkare i dryckenskapens bekämpande och annat socialt arbete. Efter tre års förberedelse hölls Copec med ettusenfemhundra ombud från den brittiska kristenheten på samma basis som detta möte, och vad Copec uträttade tjänar till material för detta vårt möte.

En bred och djup grundval åt nämnda beslut om samverkan gavs av eftermiddagens fyra föredrag, vilka under Mötets sista dagar voro flyttade från Blasieholmskyrkan till Musikaliska Akademien. Talare voro professor Glubokowski,

presidenten Brandelle, Rock Island, amerikanska Kyrkofederationens kraftfulle och andligt myndige president Cadman, en uttryckets mästare, och Latvias högreste biskop Karl Irbe.

En innerligare klang fick samma vittnesbörd på kvällen klockan nio i Jakobs kyrka, då tre nordbor varmt och fulltonigt vittnade om allas vår enhet i Kristus. Professor Harald Westergaard från Köpenhamn hade i sin egenskap av vetenskaplig auktoritet inbjudits att behandla ett ämne under den sociala industriella frågan. Men den gamle kristne mannen skrev, att han hellre ville tala om Frälsarens kärlek. Efter honom tog den yttersta västern i Skandinavien till orda i Björgvins själfulle biskop, dr. Hognestad från Bergen. Sist talade vår egen dr. Jakob Byström från Stockholm, som under många års samarbete givit prov på prov på att Kristus och sanningen för honom betyda mer än allt vad kyrkopolitisk hänsyn heter.

7. **Kyrkoförbunden.**

Samarbetet är redan prövat. Först på missionsmarken, men även här hemma. Schweiz, som inlagt större förtjänster än något annat land om Stockholmsmötet och dess fortsättning, äger sedan länge sitt kyrkoförbund. Frankrike likaledes sin Fédération Protestante. I Tyskland fanns Evangelischer Kirchenausschuss, en kommitté för samarbete på vissa områden. Men hur skulle det gå när landskyrkorna mistade sina kungliga och furstliga summ-episkopat och icke längre såsom överhetskyrkor kunde stödja sig på en visserligen för tron, hoppet och kärleken knappast gynnsam, men för sammanhållningen viktig byråkratisk ryggrad? När den yttre ramen således föll sönder, måste väl de teologiska riktningarna i individualismens och den fria teologiska diskussionens förlovade land framför andra bryta

sönder kyrkosamfunden i grupper och spillror, att icke tala om norr och söder, öster och väster, saxare, bayrare, schwaber, hannoveraner, preussare, rhenländare, hur skola de icke skynda var åt sitt håll och bilda var och en sin kyrkliga tillflykt, när de icke längre sammanhållas av kejsarrikets överhet? Förslag hade gjorts att konsolidera Tysklands evangeliska kristenhet i något slags förbund, men de hade alltid strandat. Och nu inträffade undret. Efter krigets lidanden, revolutionen, fredens smälek, under hungern och nöden samlades de nyss från staten skilda och i flera fall med hänsynslös hårdhet behandlade kyrkosamfundens ombud. Efter förberedande möten hölls den avgörande kyrkodagen i Stuttgart 1921. Jämte andra inbjudna från systerkyrkorna voro vi där, tre biskopar och två domprostar från Sverige. Det var dagar av hårt andligt arbete under den valde ordföranden Freiherr dr. von Pechmanns ledning. Resultatet blev vad som aldrig kunnat ernås under lyckans och övermodets och framgångens och statsvälbevågenhetens solskensdagar. Ett kyrkoförbund bildades med äkta tysk grundlighet, icke bara en fri sammanslutning för diverse ändamål, utan en noga uppbyggd gemensam organism, som utgör en juridisk personlighet, och som visserligen icke får inkräkta på de särskilda landskyrkornas och fakulteternas och de fria likaledes i Kyrkoförbundet företrädda kristna verksamheternas inre liv, men som dock utgör den evangeliska kristenhetens största fast sammanfogade enhet, det tyska evangeliska kyrkoförbundet. Dess första åtgärd, då det kommit till stånd, var en hälsning till systerförbundet i Förenta Staterna. Dess andra åtgärd var ett hjärtligt ja till inbjudan att med andra kristna samfund bedja och samråda om Guds rikes tillkommelse på det möte som kom att förläggas till Sveriges huvudstad. The Federal Council är äldre och omfattar inom de anslutna kyrkosamfunden ett tjugutal millioner själar mer än de tyska kyrkosamfunden.

Men det äger i enlighet med den anglosaxiska karaktären icke från början samma fasta, juridiskt beseglade gestaltning.

Därför ville Stockholmsmötet höra amerikanernas erfarenhet. Dr. Frederick Lynch, ägare och huvudredaktör för the Christian Work, hade första veckan i Blasieholmskyrkan lämnat en kort redogörelse för samarbetets utveckling i Amerika, där det enligt hans ord hunnit längst.

»Detta har skett icke på grund av någon särskild fallenhet hos det amerikanska folket för ett sådant samarbete utan helt enkelt därför att sektväsendet är mycket mer utvecklat i Amerika än i något annat land. Om någon moralisk kris uppstår i Amerika, är det icke mindre än åtta eller tio stora kyrkosammanslutningar, som måste samarbeta för att ernå någon givande inverkan på krisen. Dels på grund härav, dels därför att vi haft några verkliga profeter för samarbetet, har rörelsen utvecklats så storartat som den gjort.

Början till detta samarbete i stor skala gjordes genom bildandet av de kristna kyrkornas i Amerika förbundsråd. Detta är en sammanslutning av praktiskt taget samtliga stora kyrkosamfund i Amerika ävensom många av de mindre — tillsammans icke mindre än tjugonio. De ständiga medlemmarna av rådet utses av kyrkosamfunden själva, varför det i sitt arbete klart verkar för den förenade protestantismen i Amerika. Förbundsrådets första åtgärd var att utse kommissioner på femtio à sextio medlemmar vardera, valda från de olika samfunden, för att låta kyrkosamfundens förenade inflytande göra sig gällande beträffande de skilda moraliska och sociala problem, som förekomma inom nationen. Dessa kommissioner, särskilt de som haft att syssla med frågorna om kyrkan och industrien, kyrkan och internationellt samförstånd samt kyrkan och rasfrågorna, ha varit mycket verksamma och utövat ett verkligt inflytande på lösningen av dessa problem i kristlig anda.

De olika kommissionerna ha också då och då samlats till

två eller tre dagars konferenser för diskussion av föreliggande frågor. Sålunda skola de olika samfundens kommissioner för internationellt samförstånd hålla en konferens i Washington i december i år för att överlägga om kyrkans ställning till hela den stora frågan om kriget. Kanske har ingen annan organisation i Amerika gjort så mycket för att åstadkomma ett vänskapligt förhållande till Japan som förbundsrådets kommission för internationellt samförstånd. I den förenade protestantismens namn har det ständigt framhållits för det japanska folket, att kyrkosamfunden i Amerika icke sympatisera med de orättvisor, som Förenta Staternas kongress ofta begått mot detsamma, och önska, att Japan på allt sätt tillerkännes samma rättigheter som varje annan nation.

Ett annat vackert exempel på kyrkornas samarbete är organiserandet av olika missionsstyrelser till ett råd, som inrättat ett centralkontor och håller årliga konferenser, där under flera dagar allmänna missionsproblem diskuteras. Dessa överläggningar ha lett till mycket och givande samarbete såväl på yttre som inre missionsfält och i flera fall till verklig kristlig enhet.

Det kanske mest effektiva samarbetet mellan kyrkorna såväl beträffande förbundsrådet som andra kristna organisationer i Amerika har skett ifråga om internationellt samförstånd. Detta är naturligt, därför att kriget och särskilt förhållandena åren efter detta gjort sagda fråga till den mest brännande bland de problem som kyrkorna ha att behandla. Denna fråga har icke blott stått främst på dagordningen på samtliga kyrkosamfunds årliga kongresser — dessutom ha stora kristna organisationer bildats med uteslutande ändamål att verka för internationell fred. Sålunda bildade mr. Carnegie år 1914 en stiftelse, sammansatt av 29 direktioner representerande alla samfund. Till denna stiftelse donerade han två miljoner dollars, och avkastningen härav skulle

användas för främjande av internationellt samförstånd genom kyrkosamfunden. Såsom ett slags barn till detta kyrkliga fredsförbund föddes The World Alliance. Det kyrkliga fredsförbundet är nationellt och arbetar inom Amerika, medan världsalliansen är internationell, förenande de kristna i alla länder. Kyrkliga fredsförbundet finansierar emellertid till stor del världsalliansens arbete.

Som slutord vill jag säga, att det verkligt stora och betydelsefulla resultatet av all denna samarbetsrörelse i Amerika har varit att fördjupa övertygelsen om behovet av enighet mellan alla troende. Släktkänslan är ännu stark i Amerika, ty patriotism och trohet mot sekten är djupt rotad, varför man icke kan vänta en snabb övergång från nuvarande förhållanden till en förenad kyrka. Inom alla samfund råder emellertid en ständigt allt starkare övertygelse om att kyrkan är större än kyrkorna, och att kyrkan, när allt kommer omkring, är en enda.»

På näst sista mötesdagen hade Federal Council's nye ordförande S. Parkes Cadman talat om denna gemensamma bestyrelses förhållande till de olika evangeliska denominationerna i Amerika.

Han angav såsom Federal Council's huvuduppgifter tre. 1) Att bringa den kristna kyrkans gemensamma liv och katolska enhet till uttryck. 2) Att leda Amerikas kristna denominationer till förenad tjänst åt Kristus och världen. 3) Att främja gemenskap och samråd i kyrkornas andliga liv och religiösa arbete. Han skildrade huru väldiga dessa uppgifter äro.

Ur sin erfarenhet manade Cadman att »anförtro kyrkornas gemensamma arbete åt personer som bekläda strategiska ställningar inom kyrkosamfunden. Man frestas att glömma dem för de älskvärda personerna och de vältaliga predikanterna, som icke sällan överskattas av det evangeliska kyrkofolket».

En utmärkt sammanställning av samverkan, som kommit till stånd på skilda områden, gjordes av Femte kommissionen i dess utredning.

8. Copec.

Ordet är icke esperanto eller något annat konstgjort språk utan engelska. Konferensen i Birmingham, april 1924, har nämligen riktat det engelska språket med ett nytt ord, som visserligen icke är vidare prydligt, men som redan i var mans mun blivit ett kort och genom konferensens vidlyftiga förberedelser och grundliga arbete innehållsrikt uttryck för den sak det gäller, nämligen att först och främst klart se, och därefter med kraft och enighet söka tillämpa Kristi Ande och evangeliets grundsatser, så långt dessa äga användbarhet härvidlag, på de sociala problemen och folkens samliv. Intet under, om Copec-kommissionernas utredningar, små händiga volymer på 100—250 sidor, då ännu tillgängliga endast på korrekturpapper utan omslag, nu tryckta och utgivna i blå kapprockar av Longmans Green & Co., i en serie på tolv volymer, befunno sig i händerna på litet var, som styrde kosan till Birmingham. Mer anmärkningsvärt var, att när jag efter mötet anlände till London på måndag morgon från ett helt annat håll, samspråket med mitt sällskap blev ivrigt avbrutet av en äldre herre snett emot oss i kupén, som hade läst i tidningarna om Copec och var ivrig att få närmare besked om denna märkliga samfällda livsyttring från kyrkosamfunden i våra dagar. Han befanns för övrigt vara skräddarmästare i London och utvecklade med livliga handrörelser klädedräktens etik. Från The Times till The Daily Herald sysselsatte sig Londonpressen flitigt med Copec. Det är icke minsta beviset på företagets energi och livskraft, att det förmådde på sätt som skedde fånga och sysselsätta allmänhetens uppmärksamhet. Diskussionen synes icke vara

nära sitt slut. Vad upphovsmännen velat har varit att söka koncentrera alla tänkande människors uppmärksamhet på orimligheter, som råda i våra samhällen och i vår civilisation, men som eljest tilldraga sig endast flyktig uppmärksamhet från sådana, som icke direkt och kännbart lida av dem. Dessa samhällsfrågor äga en teknisk sida, som kräver särskild sakkunskap och där välment kvacksalveri kommer skada åstad. Men de sociala och mellanfolkliga problem vi här avse äga också en allmänmänsklig och sedlig innebörd. Frågar man vad kristendomen har att säga i målet, så bli svaren kaotiskt förvirrade.

En dylik brist på klarhet är ovärdig och olidlig. Det har blivit sagt, att liksom gamla kyrkan efter skilda tolkningar av Kristi person och gudsväsen sökte vinna gemensamma uttryck för sin tro och erfarenhet, så måste också nutidens kristenhet söka vinna en klar insikt i vad Kristus har att säga och icke har att säga i de förvirrande konflikter, som uppriva samhället och vår civilisation.

Copec betyder strängt taget The Conference on Christian Politics, Economics and Citizenship, men man har börjat skriva Copec rätt och slätt, och då vet var och en vad därmed menas.

Anstiftarna hade gått till verket med brittisk realism och grundlighet. Sedan ett par år hade nämnder suttit och arbetat på de särskilda uppställda frågorna. Se vi på namnlistorna i början på varje utlåtande, så finna vi präster, biskopar och andra teologiska ämnessvenner i behaglig blandning med historiker, politiker, nationalekonomer, läkare, lärare, arbetarledare och arbetsgivare, officerare, sakkunniga i fattigvård och andra sociala inrättningar. Kvinnor och män hade anmodats allt eftersom deras studier och livserfarenheter gjort dem skickade till nyttig medverkan. På grund av samma önskan att åstadkomma allt vad den brittiska kristenheten överhuvud förmår, hade man varit angelägen

att tillgodogöra sig de bästa krafterna, i vilket religionssamfund de än månde finnas. Var Copecs fader en anglikansk biskop (Manchester), fyrkantig och tätbyggd till kropp och själ, så var dess moder och egentliga initiativtagare en kväkare (miss Lucy Gardner), tillika från början sekreterare i den brittiska sektionen av den internationella nämnd, som sedan flera år förberedde mötet i Stockholm. Bredvid biskopen av Manchester, dr. Temple, fungerade såsom vice president en av frikyrkornas ypperste, dr. Garvie, rektor för Hackney College i Londons universitet. Hans skotska dialekt var icke alltid så lätt att förstå. Men hans breda humor tävlade med Lucy Gardners stillsamma roligheter i att bereda konferensen välbehövlig förnöjelse under det dryga arbetet. Även ett antal romersk-katolska präster och munkar hade lämnat goda bidrag till samarbete, och man gladde sig åt att åtminstone på dessa rent praktiska områden kunna räkna på brodersinne även från romerskt håll. Romersk-katolska lekmän lära hava befunnit sig bland deltagarna. Borgmästaren i Birmingham, som tillhör romerska kyrkan, hälsade konferensen och mottog den första kvällen i stadens välförsedda tavelgalleri. Men illusionen blev ohjälpligt krossad genom offentliggörandet av ett brev, som den romerske ärkebiskopen av Birmingham jämte tre underlydande biskopar hade sänt till sina präster med förbud för dem att deltaga i konferensen och samarbeta i denna rörelse. I motsats till »vår gemensamma kristendom» ställes den romerska kyrkan, som har allting på förhand klart och bestämt. De bekanta samtalen i Mecheln lära ha vållat misshag hos de romerske i England. Ha de inte själva kardinal och allt som behövs? Varför resa till Mercier i Belgien?

Det kan vara skäl i att höra hur Copec själv fattade sin uppgift. »Konferensens underlag är den övertygelse, att den kristna tron rätt tolkad och konsekvent följd giver den klarhet och den kraft, som äro väsentliga för lösandet av våra

problem, och att kristendomens sociala etik har i hög grad försummats av de kristna, vilket haft olycksdigra följder för den enskilde och för samhället.»

För det påföljande året 1925 utgavs en »Copec Calendar» med böneämnen och tänkespråk för årets olika dagar. Onsdagen den 19 augusti är betecknad med »Universal Conference on Life and Work, Stockholm». Tänkespråket är hämtat från presidenten Masaryk:

»Det som behöves är en inre förnyelse, utan vilken politisk frihet icke har någon mening.

Det som behöves är en öppet erkänd kärlek till nästan (grannfolket), utan vilken det icke finnes någon sann fosterlandskärlek.

Det som behöves är att älska, söka och försvara sanningen.

Det som behöves är att uppbygga det offentliga livet på sedlighetens och sanningens grund.»

När ordföranden, biskopen av Manchester, Temple, öppnade Mötet, betonade han att det hade en dubbel uppgift, nämligen att samla de levande krafterna för en förnyelse i kristendomens ande inom Storbritannien, men att det därjämte också tjänade såsom en av de särskilda nationernas förberedelser för det universella Stockholmsmötet. Ingen förberedelse har visat sig vara mera betydelsefull. Efter Stockholmsmötet fortsätta Copecgrupperna sitt arbete i dess anda.

9. Ekumeniska Nämnden. Forskningsinstitutet.

Sista dagen, en lördag, gick man i Stockholm from sounds to things. Stiftsprosten Henry Ussing från Köpenhamn samlade oss på morgonen i en andekraftig bön och betraktelse. Han anslöt sina ord till Hebréerbrevet 12: 2 och 10: 7. »Och må vi därvid se på Jesus, trons hövding och fullkomnare, på honom, som i stället för att taga den glädje som låg framför honom, utstod korsets lidande och aktade smä-

leken för intet, och som nu sitter på högra sidan om Guds tron.» »Då sade jag: 'Se jag kommer — i bokrullen är skrivet om mig — för att göra din vilja, o Gud'.»

Biskopen av Winchester ledde förhandlingarna.

Nu upptogs samtalet om ekumeniska mötets fortsättning. Kommissionen hade enhälligt framlagt en plan för det ekumeniska arbetets fortsättning ur begynnelserna i Stockholm och därvid från början kraftigt understrukit den andliga karaktären hos den fortsättningsnämnd som påyrkades.

Kommissionen skriver: »Mötets fortsättning bör icke vara en stel organisation eller en lagstiftande församling, utan ett verksamt organ för gemensam tjänst.

Om ett sådant organ skulle söka härska, skulle det icke få något inflytande. Men om det kan hävda sig genom verklig och värdefull tjänst, kan det växa till någonting större.

I varje fall mena vi, att vi med tro och tålamod skola ledas fram till en utveckling framdeles i överensstämmelse med Guds vilja, och för denna framtid kunna vi hämta uppmuntran och ljus från framstegen i det gångna.»

Kommissionen kunde icke lida tanken på att ett möte sådant som detta, vilket måhända i överskådlig framtid icke kan åstadkommas en gång till, skulle åtskiljas utan att skapa ett organ för gemensamhet i Liv och Arbete. Den hade samvetsgrant begrundat de förslag, som framlagts av den amerikanska sektionen och från andra håll, och kommit till den slutsats, att det var olämpligt och låg utanför mötets egentliga myndighet att söka skapa »en auktoritativ organisation». Men kommissionen föreslår Mötet att erkänna den allmänna känsla, som uttryckts på många håll, att Mötet icke kan skiljas åt utan att sörja för fortsättning av det verk, som begynt så lyckligt: »Det skulle vara beklagligt, om ett möte, som så länge varit föremål för förberedelser

och böner, och som betyder ett så högt trappsteg i samverkan i Kristi gemenskap och tjänst, skulle fördunsta i endast tal och samtal, hur betydelsefulla och inspirerande de än må hava varit för oss, som fått deltaga däri.»

Men denna nya skapelse inom Kristi kyrka måste noga bestämmas. »Det måste från början vara klart, att det organ, som utses, icke skall syssla med frågor om lära och kyrkoförfattning, utan noga begränsa sig till sådana ämnen, som behandlats av Mötet, nämligen Kristi kyrkas Liv och Arbete och särskilt tillämpningen av kristna grundsatser i dessa problem», som äro vitala för odlingens framtid.

Till missförstånd och förtal, för vilka Mötet varit föremål, hör det åter och åter uppdykande och ännu efter Konferensen spökande påståendet, att någon slags överkyrka skulle planeras. Härifrån har ekumeniska väckelsen allt från sin begynnelse tagit avstånd. Siegmund-Schultze beivrar nu igen i Die Eiche de osanningar, som på enstaka håll uppdukats, såsom då man velat göra konferensen misstänkt genom att falskeligen tillskriva den avsikten att bilda en slags överkyrka eller enhetskyrka. Hur sakkunnig skribenten är, framgår därav, att han ger sitt erkännande åt något som »ärkebiskopen av Westminster» talat vid mötet i Stockholm. Som bekant är ärkebiskopen av Westminster den romerska kyrkans primas i England. Förmodligen menas biskopen i Winchester.

Vad det gällde och icke gällde sades ifrån med omisskännlig klarhet redan i den promemoria, som förelades Världsförbundets sammankomst i Oud Wassenaer 1919. Grundsatsen uttryckes bäst i de ord, som den gamle biskop Talbot skrivit i en av ärkebiskoparnes av Canterbury och York kommittéer redan tidigare. »Inom området av sedliga och sociala frågor önska vi, att alla kristna genast begynna handla tillsammans, som om de utgjorde en kropp i en osynlig gemenskap. Detta kan göras av alla utan något intrång på teo-

logiska grundsatser.» När jag redan då och i åtskilliga tal, yttranden och uppsatser därefter, till exempel i The American Scandinavian Review 1920, förordade en gemensam tunga för det kristna samvetet och en gemensam hand för kristenhetens samfällda handling, betonade jag alltid, att ingen yttre myndighet bör förlänas åt en dylik nämnd. »Ett sådant organ skall vinna gehör och utöva inflytande i samma mån, vari det kan i brännande religiösa och sedliga frågor göra sig till taleman för det kristna samvetet och Kristi ande mitt i tidevarvets stormar.»

Samma grundsats betonades i de fyra häftena Announcement, som givit kyrkosamfunden kännedom om denna enhetssträvan.

Där säges om beslut, som till äventyrs skulle fattas på Konferensen: »Sådana beslut bliva icke på något sätt bindande för något kyrkosamfund, innan detta behandlat dem genom vederbörliga kyrkliga myndigheter och eventuellt antagit dem». Samma grundsats antogs nu också av Mötet på förslag av kommission V. »Det är alltså klart, att den eventuella fortsättningsnämnden icke skall hava makt att tala i kyrkornas namn eller på deras vägnar eller företaga något som är bindande för något kyrkosamfund. Utan dess yttranden uttrycka endast dess egen mening, så framt icke något särskilt yttrande uttryckligen godkännes av ifrågavarande kyrka eller kyrkosamfund.» Man skulle väl tro, att en grundsats, som under sex år enhälligt och ständigt upprepats, därefter åtminstone kunde få lov att gälla såsom Mötets åsikt. Men världen är besynnerlig, och jag är övertygad om, att vi ännu skola få höra och läsa hos mer eller mindre tänkande medmänniskor och medkristna, att Stockholmsmötet avser att avhända de enskilda kristna och kyrkosamfunden och de fria sammanslutningarna något av deras makt och myndighet och tillvälla sig en utvärtes auktoritet. I varje fall står varje sådant påstående i snörrät strid emot

kommissionens och Mötets och dess förberedares och talares enhälliga uttalanden.

Med dessa förbehåll anbefallde kommissionen Mötet »att utse en Fortsättningsnämnd bland dess närvarande medlemmar, internationell och så brett representativ som möjligt, med fem uppgifter:

1. Att fullfölja och stärka den gemensamhetens ande, som detta Möte så lyckligt uttryckt.

2. Att offentliggöra Mötets akter både i officiell och i mera populär form.

3. Att fortsätta Mötets arbete och undersöka, på vilket sätt och i vilken utsträckning dess praktiska förslag kunna göras verksamma.

4. Att samla uppgifter om metoder för samarbete i kyrkosamfunden i olika länder med hänsyn till de uppgifter, som Mötet uppställt för sig, att samråda med kyrkosamfunden huru närmare internationellt samarbete kan åstadkommas, att främja bildandet av sådana organisationer i länder, där de icke finnas, att tid efter annan genom lämpliga publikationer underrätta kyrkosamfunden om Nämndens arbete och andra ting, som sammanhänga med dess ändamål.

5. Att undersöka huruvida ett nytt möte för Liv och Arbete bör och kan hållas inom en överskådlig framtid.

Ifråga om den sista och femte punkten hava efter Mötet alldeles motsatta åskådningar gjort sig gällande. Båda, egendomligt nog, byggda på samma i starkaste ordalag uttryckta övertygelse om Stockholmsmötets utomordentliga vikt och framgång. Sir Henry Lunn härleder därav det yrkandet, att man icke skall försöka sig på ett upprepande: »Ingen kan förändra den omätliga historiska betydelsen av Mötet. Men det borde vara det enda försöket i sitt slag under vårt släktled. Vi hava ett brittiskt uttryck, att när en man har 'struck twelve' (vunnit högsta märket), så bör han vara belåten. Detta borde för många år gälla världsmötet om Liv och Arbete.

Städer, socknar, länder kunna göra stor vinst med att hålla lokala och nationella möten.» Sir Henry pekar här särskilt på den svårighet som språket utgör, och hoppas att engelskan inom en icke för avlägsen framtid skall bli »lingua franca» i religiöst arbete utanför den romerska kyrkan och kanske också inom denna stora kyrka. Han anser det klokt att vänta länge, innan man söker »upprepa Stockholmsmötet, stor och överväldigande betydelsefull som dess framgång varit».

Sir Henry's ord om språket fick jag nyligen bekräftat från ett oväntat håll, då den syd-indiske sadhun Johannes Christananda, gemenligen kallad John Nelson, en högt begåvad Telugukristen av luthersk bekännelse, som är ytterst mån om den indiska kristenhetens självständighet i tro, organisation och språk, jämförde engelskans användbarhet för religiösa ändamål med det faktum, att Paulus för Kristi skull talade och skrev grekiska, fastän hans modersmål var det utvalda folkets språk.

Dr. Cadman däremot skriver, att »många av oss tro fast på undret i Stockholm såsom föregående och överglänsande undret i Locarno. Det underbara i harmonien hos denna i hög grad sammansatta församling förhöjes av det faktum, att dess medlemmar förde med sig en här av fientliga fördomar och sympatier». Han önskar en snar upprepning. Denna femte uppgift för Fortsättningsnämnden »motsvarar», skriver han, »den käraste önskan hos alla, med vilka jag talat om Stockholmsmötet. Det var alltför enastående högtidligt och ljuvligt för att inträffa alltför ofta. *Men det borde inträffa igen*, och detta när och var Gud i sin visdom låter sina tjänare bestämma det.» Denne temperamentsfulle kyrkoman, som enligt vad en framstående amerika-svensk skriver till mig, efter Stockholmsmötet gjort vårt fosterland större tjänster i Amerika, än Sverige någonsin kan återbörda eller ens tacka för, blev så intagen i Stockholm, att han i Federal Council's varmhjärtade och sköna tackskrivelse framkastar

Stockholm såsom plats för ett nytt möte. Emellertid torde allt peka i den riktningen, att åtminstone inom de närmaste årtiondena arbetet koncentreras på Fortsättningsnämnden och inom begränsade områden.

Den andra huvudpunkten i kommissionens förslag avser Fortsättningsnämndens medlemskap. En statistik över den kristna kyrkan och dess olika avdelningar sattes i gång 1919 och har kostat mycket arbete. Endast tillnärmelsevis kan medlemskapet angivas. Ty en del kyrkor, såsom folkkyrkorna i Europa och romerska kristenheten, räkna alla döpta, andra räkna endast konfirmerade och nattvardsgäster. Ännu andra räkna endast aktiva kyrkomedlemmar. Man har sökt väga kyrkosamfundens betydelse i kristenhetens organism på grund av historia, andekraft eller kanske såsom företrädande en alldeles särskilt viktig kulturform. Jag nämner därvidlag den franska protestantismen, som inom den evangeliska kristenheten jämte de fransktalande folkkyrkorna i Schweiz och valdenserna i Italien och några andra små grupper företräda den latinska rasens egenart. Kväkarne och Brödraförsamlingen och gammalkatolikerna räkna så få anhängare, att de enligt statistikens allmänna grundsatser icke ens skulle hava inbjudits till Stockholmsmötet. Men det var ju oss alla klart, att dessa icke finge saknas. Så har under årens lopp en viss erfarenhet vunnits med hänsyn till en ur många synpunkter avvägd proportion. Talen äro icke fullkomliga. Inom den europeiska sektionen hade tyskarna ensamma fyra ombud, under det att vi andra hade endast en medlem för varje land i den Internationella Bestyrelsen, som förberedde Mötet. Men även detta innebar naturligtvis en vida ringare representation av tysk evangelisk kristendom, än vad dess andliga, sedliga, teologiska, folkliga och kulturella betydelse och folkmängd ger vid handen. Särskilt påtagligt blir detta vid en jämförelse med den brittiska sektionen. När denna synpunkt i kommissionen på ett mycket hänsynsfullt sätt

omnämndes från tyskt håll, bör det nämnas att understödet, jag tror nästan i första hand, kom från franska protestantismens ombud. Således fick reformationens moderland sex ombud motsvarande den brittiska sektionens tio och för Europas kontinent i övrigt och Norden fjorton. Efter moget övervägande och i anslutning till den internationella Bestyrelsens sammansättning, förordades av kommissionen och beslöts av Mötet en Fortsättningsnämnd på sextiosju medlemmar, nämligen för amerikanska sektionen tretton, den brittiska tio, den europeiska (utom brittiska) tjugu, den ortodoxa tolv. Allt ifrån Peterborough 1921 och Hälsingborg 1922 hava olika meningar gjort sig gällande med hänsyn till de övriga världsdelarnas kyrkosamfund. Först inordnades de i den brittiska sektionen. Sedan hava olika åtgärder vidtagits. I Stockholm uppträdde de såsom ett lika berättigat tillägg till de fyra sektionerna. Nu beslutades en femte grupp av tolv representanter, nämligen för Australien en, för Kanada en, för Kina två, för Indien två, för Japan två, för Syd-Amerika en, för Främre Orienten en, för Syd-Afrika två.

Varje delegation hade på förhand anmodats att förslagsvis uppsätta medlemmar. Dessa föreslagna blevo på Mötets sista dag valda till Fortsättningsnämndens ledamöter, men vissa platser blevo tomma eller endast tillfälligt besatta. Så ordnades den mycket omdebatterade sammansättningen av den ortodoxa sektionen, som tvivelsutan i en snar framtid måste få flera medlemmar, på förslag av professor Glubokowski, understött av domprosten av Canterbury och andra insiktsfulla män, enkannerligen av behjärtade medlemmar av den ortodoxa delegationen, så, att av de tolv platserna nio nu tillsättas, representerande jämte patriarkaten och den grekiska kristenheten, Balkanstaternas stora och Polens ortodoxa folkkyrkor. Tre platser lämnades öppna för den ortodoxa kyrkan i Ryssland, när den blir i tillfälle att utse och sända ombud.

Möjlighet finnes att utse ersättare och därigenom åstadkomma en rikare representation. Vad den tyska delegationen angår, förbehöll den sig att lämna definitiva namn efter Kyrkoutskottets sammanträde i Berlin, vilket sedermera också skett. För främre Orienten utsågos den monofysitiske biskopen av Jerusalem med metropoliten av Malabar, Mar Timoteus, såsom stadman. I denna österländska grupp återstå ett flertal tillsättningar. För att underlätta Fortsättningsnämndens fulltalighet bestämdes, att »ledigheter inom nämnden skola fyllas av nämnden efter samråd med och med samtycke av andra medlemmar av Kommittén som representera den sektion eller grupp, i vilken ledigheten eller ledigheterna förekomma». Sålunda bibehålles en riktig fördelning av medlemskapet inom kommittén.

Den ömtåliga och för Mötets hela ändamål avgörande framställningen rörande Fortsättningsnämnden anförtroddes som sagt åt domprosten av Canterbury.

Huvudpunkterna i hans anförande återgivas här:

»I dag avslutas vårt möte. Vi hava behandlat Kristen Gemenskap i de särskilda problem, som sysselsätta nutiden. Man jag är viss om, att det som gjort starkaste intrycket på oss under dessa dagar och gjort oss mest tacksamma mot Gud, är icke det tankearbete och den omsorg som ägnats dessa ämnen, utan det enkla faktum, att i en sönderslitеn värld män och kvinnor av olika folk, som politik och politiska samfund icke lyckats sammanföra, hava sammanförts här av Kristus. Det är det enkla faktum, att män och kvinnor av många kristna samfund, som på många vis äro skilda från varandra, här mötts i tillbedjan och kärlek. Intet tvivel kan råda om Mötets gemensamma åstundan, att allt vad som kan göras bör göras för att främja denna känsla och detta ådagalagda broderskap: att utveckla den enhet v nått fram till och att giva vad vi vunnit åt andra. Och intet tvivel råder, att vi alla, om jag får peka på en särskild sak, i det

vi sträcka oss mot det som är framför oss, liksom vi hört ungdomens röst i denna sal, måste höra ungdomens åstundan utanför denna sal, lära därav, tala därom och arbeta med ungdomen.

Men ord äro icke handling. Det är bra, att vi hållit vårt möte, men det är icke tillräckligt. Jag menar icke, att vi skola anordna ett nytt möte i samma omfattning under de

F. Statsministern, professor Lauri Ingman.

Domprosten i Canterbury G. K. A. Bell.

närmaste åren. Snarare anser jag, att vi måste taga ett avgörande steg för att fortsätta detta mötes ande och verk. Fortsättningen av Mötet för Liv och Arbete har tre bestämda, var för sig nödvändiga förutsättningar. Får jag framställa dem?

1. Först hos oss själva såsom enskilda ombud. Efter detta möte kunna vi icke påstå, att våra nationer aldrig skola bliva oense eller kriga med varandra. Men vi kunna säga, att vi skola såsom präster i Guds kyrka eller medlemmar av våra länders representation eller röstberättigade vid val, såsom lärare eller såsom skribenter i pressen avhålla oss från

ord som tända stridens låga, från bitterhet och hat, vi skola bruka fredens språk och utföra fredens verk. Vi kunna säga, att vi sex hundra ombud beslutat sträva för försoning och samverkan, och att vi i tvivelsamma tider skola över de gränser, som dela oss, tänka på varandra såsom bröder och såsom bröder vilja söka förstå våra bröders handlingar och ord.

2. Detta möte företräder en mycket liten del av den allmänna opinionen i de länder och kyrkor, från vilka vi komma. Det säges stundom om en enskild eller en institution: Det behöves en jordbävning för att skaka honom. Jordbävningen har kommit. Dock hava kyrkosamfunden likaväl som folket i vissa livsviktiga frågor icke låtit jordbävningen verka på sig. Nu måste vi göra vårt bästa för att uppväcka en internationell ande i våra egna kyrkosamfund och länder. För detta ändamål vill jag utan anspråk göra ett par förslag. Något kunna vi ombud göra av oss själva. Varför icke i olika delar av Europa och världen ordna internationella sammankomster med ett starkt begränsat antal medlemmar tid efter annan för att behandla någon av uppgifterna för Liv och Arbete? Slika grupper borde sammansättas av män och kvinnor med olika lynnen och åsikter. Jag skulle glädja mig, om en sådan grupp kunde bildas i skuggan av katedralen i Canterbury.

För vår kyrka föreslår jag, att vi, när vi komma hem, söka i vårt kyrkomöte åstadkomma en nämnd för förbindelser med kyrkosamfund i utlandet.[1] En sådan nämnd bör stå i livlig förbindelse med andra liknande på andra håll och öka kännedomen och uppfostra sina egna kyrkomedlemmar genom redogörelser, föreläsningar, förbindelser. Det skulle icke skada om därjämte kommittéer för olika sociala ändamål ägde ständig förbindelse med liknande organisationer utomlands.

---

[1] På förslag av domprosten i Canterbury och ärkebiskopen av York (även han en sannskyldig medlem av Una Sancta Catholica et Apostolica och en kyrkotjänare av stora mått) tillsatte Engelska kyrkans National Assembly, kyrkomöte, en dylik nämnd i juli 1926.

3. För det tredje och sista komma vi till Mötets fortsättning, som är huvudsaken.

Här möta vi en större svårighet. Det skulle, såsom femte kommissionen förklarar, vara olämpligt att i detta ögonblick söka skapa någon auktoritativ eller ständig organisation. Jag väntar stort gagn från ett internationellt kristet råd, som kunde i vissa svåra spörsmål och i vissa allvarliga lägen uttrycka den bästa tanken i alla kyrkosamfund (eller åtminstone såsom saken nu ligger, tills vidare i alla utom den romerska kyrkan) och som kunde i sitt handlande och omdöme hava bakom sig kyrkosamfundens allmänna mening i ett särskilt tidsläge. Men skapandet av ett sådant råd och dess förmåga att vinna kyrkosamfundens förtroende måste taga tid. Särskilt ville jag till de rätta andliga bevekelsegrunderna, som möjliggöra en sådan uppgift, lägga fyra villkor, oundgängliga för framgång: 1) En sådan nämnd måste noga känna vad den har att göra. 2) Den måste hava fullt tillräckliga penningmedel till sitt förfogande. 3) Den måste äga kyrkornas säkra, om också gradvis stigande bistånd, ty dess myndighet måste bero på kyrkorna i stort och icke på enskilda män och kvinnor. 4) Den måste hava just rätte mannen till sekreterare, en man, som det är mycket svårt att finna. Rådets värde beror på den mannen mer än på någon annan mänsklig faktor.

Alla dessa villkor äro nödvändiga och därtill kommer vad biskop Billing så noga utstakat med hänsyn till det sociala problemet, att det internationella kristna rådet måste, för att tala med effekt och bliva hört, äga icke endast andlig kraft, utan verklig kunskap. Den utan jämförelse största delen av rådets arbete skulle bestå av djupa, ihärdiga och opartiska undersökningar av de många enkla eller sammansatta internationella frågor, rasproblem och sociala spörsmål, som ligga framför oss eller komma till oss. Därför skulle mötet enligt min tanke handla klokt i att antaga femte

kommissionens förslag att tillsätta en Fortsättningsnämnd enligt de angivna linjerna med rättighet till samverkan och med en särskild maning att innesluta den yngre generationen.

Denna Fortsättningsnämnd kan få god hjälp genom att noggrant tillgodogöra sig erfarenheterna från det internationella missionsrådet, vilket bildades av Världsmissionsmötets i Edinburg Fortsättningsnämnd.»

Domprosten Bells tre önskemål kunna icke nog kraftigt understrykas. De gjorde djupt intryck.

Närmast därefter tog den man till orda, som på Stockholmsmötet företrädde den största fast organiserade och rättsligt grundade sammanslutning i Västerlandets kristenhet efter romerska kyrkan, presidenten Walter Kapler. »Skall Mötets arbete finna en fortsättning, eller är dess ändamål uppfyllt med själva konferensen?» »Om Mötet skall fortsättas, vilken organisatorisk form bör då väljas?»

»Den första frågan är besvarad av kommissionen. Konferensen skall vara det kristna samvetets röst, som tränger igenom världen och kallar oss att söka ställa människornas och folkens samliv med dess nöd och skador i evangeliets ljus, för att vinna bot för dem i Jesu Kristi anda. Genom vårt deltagande i mötet hava vi godkänt detta mål. Lika visst som nöden och problemen fortsätta och växa, måste även vårt möte fortsätta och växa. I vilken form?

Mången som djupt gripits av Mötets avgörande ändamål föresvävar måhända ett kyrkornas världsförbund. Men oöverstigliga hinder resa sig ännu, såvitt jag ser. Det är bättre att med kommissionen nyktert välja en Fortsättningsnämnd, som visserligen icke kan tala i kyrkornas namn eller förbinda dem till något, men som genom sitt arbete bör vinna kyrkosamfundens förtroende. Denna Fortsättningsnämnd bör bildas i anslutning till den Internationella Bestyrelsen, och således grupperas i en amerikansk, en brit-

tisk, en kontinental-europeisk och en ortodox sektion, till vilka nu fogas en femte grupp för de kyrkosamfund, som icke företrädas i de fyra tidigare sektionerna. Man har även för Europa föreslagit en gruppering efter kyrkor och icke efter länder. Men tänker man sig in i saken, uppstå därigenom nya svårigheter. Bäst är, att de olika ländernas ombud se till, att de så fullständigt som möjligt företräda kyrkosamfunden i varje land.»

Dr. Kapler motiverade den av kommissionen föreslagna höjningen av de tyska medlemmarnas antal från fyra till sex. Det tyska evangeliska kyrkoförbundet omfattar i runt tal fyrtio millioner döpta bland de ungefär sjuttiofyra millioner, som hela sektionen omfattar, och kommer således i antal icke så långt efter den brittiska sektionens vid pass fyrtiosju millioner, vilka äga tio ombud.

För att arbetet icke skall vara beroende av svårigheten för ett kollegium på sextiosju medlemmar att ofta komma tillsammans, behövs ett arbetsutskott.

Principal Garvie sammanfattade först på engelska dr. Kaplers viktiga framställning och yttrade vidare:

»Kommission V hade en annan uppgift än övriga kommissioner. En i vissa hänseenden svårare uppgift, ty den måste på förhand göra sig en föreställning om Mötets gång. En anvisning i ett gammalt mirakelspel lyder: 'Adam och Eva gå över scenen för att bliva skapade'. Så måste vi i kommissionen räkna med Mötet, innan det börjat. Skulle försiktighet eller mod bliva vår rådgivare? En fri överläggning, i vilken alla kommissionens medlemmar togo del, gjorde det klart, att något måste göras, och att detta något måste göras med sådan omsorg, att det icke uppväckte misstanke eller motstånd från något av de vid Mötet företrädda kyrkosamfunden. I denna stund måste sägas att vår kommission kanske hade en 'profetisk själ'.» Principal Garvie hade nu uppgiften att för de engelsktalande anbefalla rapporten.

»Det uppdrag vi av våra kyrkosamfund erhållit, innefattar icke skapandet av en formlig ständig organisation, men väl en fortsättning av Mötets vinst för inbördes förtroende och gemenskap.» »Vi beslöto först att föreslå en mindre nämnd, men funno snart, att de olika sektionerna måste mera fullständigt företrädas, och jag vågar säga, att den fördelning som vi nu framlägga har framgått ur en synnerligen allsidig och samvetsgrann prövning.

Vi föreslå en femte grupp, dock icke definitivt. Önska Canada, Australien och Syd-Afrika helt tillhöra den brittiska sektionen, står detta dem fritt. Om latinska Amerika hellre tillhör den amerikanska gruppen än den femte, och om Främre Orienten vill sluta sig till den ortodoxa sektionen, så finnes därför intet hinder. Vår uppdelning är icke gjord efter vare sig logiska eller politiska gränser, utan avser att på ett så praktiskt och effektivt sätt som möjligt företräda kristenheten.»

»Fortsättningsnämndens uppgift är begränsad, men den kan under Guds Andes ledning med vishet och mod utöva en sådan andlig ledning i de ärender som förelegat Mötet, att därur uppenbaras Kristi kyrkas väsentliga enhet och Guds nådiga vilja i Kristus Jesus vår Frälsare och Herre genom kyrkan i sin mån främjas. Detta vare vårt hopp och vår bön.»

För de fransk-talande tog sedan professor Choisy till orda och anbefallde kommissionens förslag samt räknade upp de ombud, som enligt detta förslag skulle utgöra den europeiska sektionen inom Fortsättningsnämnden.

Från den ortodoxa sektionen talade professor Nicolas Glubokowski, nu anställd vid universitetet i Sofia, men egentligen företrädande den ryska ortodoxa kristenheten. Han framställde ett förslag till medlemskap i Fortsättningsnämnden för den ortodoxa sektionen.

Den fortsatta diskussionen upptog hela förmiddagen och sammanträdet därefter mellan två och fyra.

Domprosten av Canterbury underströk professor Glubokowski's förslag och betonade, hur nödvändigt det är att inom den ortodoxa sektionen så fullständigt som möjligt företräda hela den ortodoxa kristenheten.

Tolv medlemmar beräknas för denna fjärde sektion. De gamla patriarkaten hava efter Islams segertåg och en lång martyrtid visserligen ringa medlemsantal, men de fortsätta den grekiska fornkyrkans, kristendomens äldsta form såsom världsreligion, traditioner och äga därför anspråk på att samtliga vara företrädda i Fortsättningsnämnden, dock på ett sätt, som lämnar fullt utrymme för de stora och framtidsdigra ortodoxa folkkyrkorna på Balkan och i Ryssland.

Förslaget innefattar:

1. Patriarken av Konstantinopel med ärkebiskopen av Thyateira, Germanos, som sin representant.

2. Patriarken av Alexandria med ärkebiskopen av Nubien som ställföreträdare.

3. Patriarken av Jerusalem med ärkebiskopen av Jordan som suppleant.

4. Patriarken av Antiochia.

Den autokefala kyrkan på Cypern och dess ärkebiskop anses vara företrädda av det ekumeniska patriarkatet.

5. Den grekiska folkkyrkan, företrädd av metropoliten av Athén med professor Alivisatos som stadman.

6. För kyrkan i Bulgarien metropoliten Stefan av Sofia med biskop Paissij av Znepole som suppleant.

7. För kyrkan i Jugoslavien biskopen av Novisad, Irenaeus, med arkimandriten Valerian Pribitchevitch och dr. Irinej Georgevitch som stadmän.

8. För kyrkan i Rumänien, som är den största näst efter Rysslands, patriarken av Bukarest, Miron Christea, med metropoliten av Transsylvanien, Nicolae, och arkimandriten Julius Scriban som suppleanter.

9. För den sex millioner starka ortodoxa kyrkan i Polen

metropoliten av Warschau Dionysius med biskopen av Pinsk, Alexander, som stadman.

De övriga tre platserna reserveras åt den ryska kyrkan i väntan på att officiella ombud därifrån kunna i vederbörlig ordning utses.

Detta av dr. Glubokowski framställda och av dr. Bell understödda förslag vann Mötets gillande.

Oberkonsistorialrat Scholz förebrådde kyrkan, för att hon icke i rätt tid sökt inverka på utvecklingen. En ekumenisk organisation för betjänande av pressen är nödvändig. Teologiska arbeten böra utbytas. Samverkan är nödvändig gentemot vita slavhandeln och för sjömansvården.

Dr. Roy B. Guild, som tidigare varit sekreterare för Federal Council's internationella kommitté, betonade nödvändigheten av en fortsättning i form av organisation, centralställe och sekreterare. Konferensens framgång beror på vad de enskilda kyrkosamfunden kunna uträtta. Han anbefallde smärre möten för särskilda uppgifter. De rätta männen behöva vi, och medel för ändamålet måste finnas.

Professor dr. A. Titius från Berlin föreläste det förslag, som uppsatts av ett antal ombud från skilda länder i och för det sociala institutet. Där heter det bland annat: »Vi föreslå upprättandet av en permanent kommission som tillsättes av Världskongressen för Liv och Arbete i och för studium av den kristna verksamheten med hänsyn till de ekonomisk-sociala problemen och hjälparbetet. En sådan kommission bör meddela sina erfarenheter och utbyta dem med kristna i hela världen. Kommissionen bör utgiva en tidskrift, i vilken det kristna arbetet inom det hithörande området skildras och anvisningar givas.»

Presidenten för amerikanska sektionen uppläste den amerikanska medlemslistan i den föreslagna Fortsättningsnämnden.

Rev. J. E. B. Sawbridge fann Mötet vara fullt av mysterier. Mötet självt har varit ett mysterium och dess mer än trettio kyrkosamfund ännu ett. Vårt ämne, personligheten och samtidigt gemenskap är ett djupt mysterium. Ärkebiskopen själv personifierar detta mysterium. Samma undransväckande mysterium bereda vi oss att i morgon tillsammans fira i hans domkyrka i Upsala på Tolfte efter Trefaldighet.

Överkonsistorialrådet dr. Scholz, Berlin.

Biskopen av Mombasa.

Det eviga mysteriet som sysselsätter våra stackars hjärtan: tre som äro ett, finnes i Life and Work. Först Guds vilja att tänka på. Sedan Guds ord att tala om. Sedan Guds verk att sträva för. Ty vår treenighet får icke vara ord, ord, ord. Vår Gud får icke vara tal, tal, tal. Vår Fortsättningsnämnd måste fortsätta det mysterium vi här börjat. Sätt upp studienämnder för de särskilda problemen. Vinn i varje fall de bästa männen. För engelska kyrkan vår djupaste tänkare, biskop Gore, och klaraste talare Geoffrey Studdert Kennedy, vår störste omsättare av principerna i praktiken, mr. R. H. Tawnay. Att Ordet blir kött är my-

steriet. Ordet måste bli verklighet. Guds vilja måste inkarneras i vårt samliv, i våra mänskliga förhållanden. Det institut vi vilja upprätta måste förbinda forskning och bön, så att både insidan och utsidan tillgodoses. Väckelse och reformation måste där finnas tillsammans. Det är en ny ande vi känna behovet av. En sakramental förening måste ske mellan kärlekens ande och mänsklighetens kött och blod. Förena för detta ändamål teologer och sociologer på knä och runt om bordet för överläggning. Liv och Arbete i Guds inkarnerade Ord måste vara mycket gudomliga och mycket mänskliga på samma gång.

Professor J. Vernon Bartlet från Oxford anbefallde erfarenheterna från Copec. Vi komma hem och möta den hårda verkligheten, men vi fröjdas och stärkas då av det stora broderskap som vi här hava upplevat. Guds makt och herravälde förverkligas. Vi hava en missionsuppgift i världen som Copec utdelat åt en mängd smärre grupper.

Father R. H. Tribe från Kelham anbefallde en förbindelse mellan den praktiska verksamheten och det intellektuella livet. Hela verket måste genomträngas med bön och bliva en Pingströrelse. I Gud hava vi den levande enheten. Det är icke nog att tjäna honom. Vi måste älska honom.

Biskopen i Västerås instämde i förslaget att tillsätta en Fortsättningsnämnd, men betonade starkt nödvändigheten av en strängt vetenskaplig prägel för forskningsinstitutet.

1. Ingen partiriktning eller konfession får giva det sin prägel.
2. Det måste alltfort hava känning med både arbetsgivare och arbetare, överhuvud med samtliga grupper i arbetsgemenskapen.
3. Det får icke taga på sig alltför många uppgifter.
4. Det måste hava nära förbindelse med den internationella arbetsbyrån.
5. Det måste samarbeta med kyrkosamfunden. Ja, kommissionen skall vara kyrkans spanande öga.

Pastor E. Gounelle från S:t Etienne underströk vad biskop Billing redan sagt, och talade till förmån för det sociala institut han, oberoende av alla andra, tidigare skriftligen föreslagit. Metoden måste vara andlig och därmed skilja sig från analoga företag. Institutets originalitet skall vara att låta evangeliets ljus falla över alla spörsmål. Vidare måste metoden vara strängt vetenskaplig och göra sig tillgodo vad forskningen bjuder. Metoden måste också vara demokratisk och innebära levande samverkan med hithörande krafter samt befatta sig med de verkligt brännande frågorna och således besjälas av en känsla för vad det i den sociala frågan egentligen gäller. Kyrkorna måste omvändas till folket för att sedan kunna omvända folket till Kristus och kyrkorna.

»Stor är min glädje, att detta möte vill giva fortsättningsnämnden i uppdrag att åstadkomma en kommission, som skall organisera en forsknings- och upplysningsbyrå. Därför behöves en dugande personal, ett rikt bibliotek, en samling av frågor och svar och i synnerhet en internationell tidskrift, motsvarande den internationella missionstidskriften, eller kanske hellre ett samarbete mellan tre eller fyra tidskrifter, en för varje huvudspråk och huvudområde. Ett centrum är av nöden. Kommer en sådan institution till stånd, så har vårt Möte gjort skäl icke blott för namnet Life utan även för namnet Work. Då har det utfört en handling, en bragd.»

Fortsättningsnämnden borde vidare kunna protestera mot orättfärdigheten i evangeliets namn, ordna kurser, möten, kongresser, evangelisation för våra uppgifter, ja, ett stort kristet-socialt korståg för folkets frälsning.

Innan Gounelle slutade sina flammande ord, slog den obönhörliga klockan sina slag, men han fortsatte att tala och hann sluta, innan han kom tillbaka till sin plats.

Den vördnadsvärde dr. A. Spiecker i Berlin, tidigare ekono-

michef hos Siemens & Halske och sedan många år ordförande i Die Innere Mission, ansåg att den kommission för ekonomiska och sociala frågor som Titius föreslår icke är tillräcklig, utan förordade den institution biskop Billing vill skapa. Det räcker icke med en kommission, utan vi måste hava ett fast, varaktigt organiserat institut, som arbetar efter strängt vetenskapliga regler. Vi få icke stanna på halva vägen. Då blir resultatet därefter.

Licentiat Erich Stange, den siste talaren, kallade mötets fortsättning för dess egentliga gärning. Sådant som vi här uppleva återkommer aldrig. Mötet har redan vunnit betydelse såsom det första stora samrådet mellan de kristliga kyrkosamfunden, vilket måste fullföljas i Fortsättningsnämnden. I många spörsmål hava vi icke hunnit fullt uttala oss och vinna klarhet. Olika uppfattningar om Guds rike kunna icke skaffas ur vägen. Världen är icke så enkel som dess spegelbild i vissa lyckliga optimisters huvuden. Därför måste vårt andliga möte fortsättas och koncentreras i Fortsättningsnämnden.

Sedan denna Fortsättningsnämnd blivit utsedd, slutade sammanträdet.

Ännu återstod antagandet av Budskapet, vilket skall relateras i nästa kapitel, samt mötets avslutning under sista sessionen kl. fem till sju e. m. lördagen den tjugunionde, som skildrats i kapitel III.

William Adams Brown och hans kommission IV om uppfostran förordade skapandet av en internationell byrå för uppfostran och undersökning för att tjäna utbytet av meddelanden och erfarenheter för de kristna kyrkosamfunden rörande sådana sedliga religiösa frågor som sysselsätta dem alla. Här utvidgades således det tilltänkta centrum för skolfrågor till att vara ett gemensamt institut för fortsatt gemenskap i Liv och Arbete.

Liknande tankar uttalades eller formulerades från flera håll. Så yttrade Wilfred Monod i sitt inspirerade tal den nittonde augusti:

»Huru skola de universalistiska principerna i Herrens bön, vår trosbekännelse och vår dekalog bringas till världens kännedom? Det är tydligt, att vi måste träda i beröring med de krafter, som leda den allmänna opinionen, från pol till pol. Vi måste använda predikstolen, men också den högtalare som heter pressen. Om vi verkligen förstå tidens tecken, måste vi upprätta, till vad pris som helst, en fullt opartisk byrå, i stånd att förse världsopinionen med uppriktiga och sannfärdiga meddelanden. På detta sätt skall kyrkan kunna systematiskt avslöja de infernaliska manövrerna att i smyg göra propaganda för dryckenskap och krig och utså materialismens säde. En sådan organisation skulle utgöra den kraftigaste och modernaste form för en moralisk och social evangelisation, anpassad efter vår olyckliga generations skriande behov. Vi skulle giva Världen förnimmelsen av att Mästaren icke sover i skeppet utan vakar och styr det genom stormar och vågor. Man skulle få en känsla av, att vår planets affärer hållas under observation i Jesu Kristi namn på kyrkans uppdrag. Denna pressbyrå skulle nämligen sortera under ett styrande råd, som med officiell auktoritet representerade den allmänneliga kyrkan. Från och med detta möte är vår stämma stark nog att kunna nå de stora internationalernas ledare.»

Enligt biskop Brent borde kyrkosamfunden utgöra ett »clearing-house» för den internationella förlåtelsen. Han framkastade tanken på en kyrkornas byrå i Genève, under förutsättning att dess uppgift kunde hållas utanför alla politiska intriger och koncentreras på det andliga och sedliga området.

Schweiziska Kyrkoförbundets vice ordförande Ferrier ville skapa en permanent byrå, som skulle utgöra ett för-

eningsband mellan kyrkosamfunden, underlätta utbyte av män och tankar och för varje kyrkosamfund tjäna som ett fönster för att se ut igenom och lära känna hur andra ha det. Den skulle vidare vara en medelpunkt för undersökningar och möjliggöra snabba autentiska och opartiska underrättelser om kyrkosamfunden och deras verksamhet och deras erfarenhet. Den skulle företräda kyrkan hos regeringarna eller hos Folkens Förbund, med vilket den har att träda i allt närmare förbindelse. Den skulle koncentrera och utan fördomar opartiskt undersöka de religiösa minoriteternas krav och intervenera till förmån för dem. Den skulle förbereda nästa möte. Den skulle vara ett varaktigt förkroppsligande av det kristna broderskapet.

Som synes sammanslås i detta förslag Fortsättningsnämndens uppgifter med det särskilda institutet.

Även professor Deissmann ville i sitt föredrag få till stånd en ekumenisk tjänst.

För att till Fortsättningsnämnden framlägga noga genomtänkta förslag och förbereda forskningsinstitutet utsågs av Fortsättningsnämnden en kommitté med professor Titius som sammankallande och följande övriga medlemmar:

Principal A. E. Garvie, Pasteur Elie Gounelle, Dr. Worth M. Tippy, Dr. Chas. S. Macfarland, Prof. J. R. Slotemaker de Bruine, Dr. Adolf Keller, Dr. J. Baltzer, Dr. A. Th. Jörgensen, Dr. Streiter, Dr. Philipps, Biskop Einar Billing.

SJUTTONDE KAPITLET.

Budskapet.

Allmänkyrkliga Världskongressens Budskap lyder:

1. Bot och tacksägelse.

1. Allmänkyrkliga Världskongressen, som sammanträtt i Stockholm från den 19 till den 30 aug. 1925, sammansatt av ombud från de flesta kristna kyrkosamfund tillhörande trettionio nationer i Gamla och Nya världen, i Främre Orienten och i Fjärran Östern, sänder detta broderliga budskap till alla Kristi efterföljare med uppmaning till samfälld bön och bekännelse, till tacksägelse, efterforskning och tjänst. Vi beklaga, att icke alla kristna samfund funnit sig kunna antaga vår inbjudan, ty inför de vitala och vittutseende spörsmål, som sysselsatt oss, kunna vi icke undgå att hoppas på samarbete av alla delar av den kristna kyrkan, varförutan hennes vittnesbörd och inflytande i världen blir ofullständigt.

2. Under fem år hava män och kvinnor förberett mötet och bedit därför. Andra strävanden för närmare förbindelser mellan kyrkosamfunden hava jämnat vägen. Men detta möte har varit den märkligaste akt av gemenskap och samverkan över nationernas och konfessionernas gränser, som världen hittills skådat. Synderna och sorgerna, striderna och förlusterna i världskriget och i vad som följde därpå hava nödgat de kristna samfunden att ödmjukt och med blyg-

sel erkänna, att »världen är för stark för en söndrad kyrka». Vi hava därför lämnat å sido våra åtskillnader i trosbekännelse och kyrkoförfattning och satt som vårt mål att åstadkomma samfälld praktisk gärning i kristet »liv och arbete». Världskongressen är själv ett allom synligt historiskt faktum. Men den är endast en begynnelse.

3. Vi bekänna inför Gud och världen de förbrytelser och fel, vartill kyrkosamfunden gjort sig skyldiga genom brist på kärlek och förstående medkänsla. Redliga sökare efter sanning och rättfärdighet hava känt sig avvisade från Kristus, därför att de, som åberopa sig på honom, så ofullkomligt framställt honom för människorna. Kyrkan är därför i denna stund kallad att göra bot och bättring och att med ångern vinna en ny tillförsikt, som kommer från de outtömliga tillgångarna i Kristi person och verk.

4. Det uppfyller oss med djup tacksamhet, att enligt Guds avsikter och genom hans Andes ledning ombud från så många kristna samfund hava blivit föranledda att komma tillsammans och i innerlig gemenskap förnya sin tro, sitt hopp och sin kärlek till Jesus Kristus såsom Frälsare och Herre. Det uppfyller oss med djup tacksamhet, att i trots av verkliga och djupa skillnader dessa kristna varit i stånd att behandla så många svåra spörsmål med en uppriktighet, en kärlek och en självtukt, som endast Guds ande kunnat ingiva. När vi bådo Fader Vår tillsammans var och en på det språk, som hans moder lärt honom, så fröjdades vi över vår trosgemenskap, och vi upplevde såsom aldrig förr Kristi kyrkas enhet.

2. Mötets arbete.

5. Mötet har fördjupat och renat vår kärlek till vår frälsningshövding. I enlighet med hans maning »Följ mig» hava vi under hans kors erkänt den heliga plikten att till-

lämpa hans evangelium på det mänskliga livets alla områden — det industriella, det sociala, det politiska och det internationella.

6. Sålunda hava vi beträffande det ekonomiska livet betygat, att människosjälen är det högsta av alla värden och icke får underordnas äganderätten eller den industriella mekanismen, samt att själens främsta rättighet är rätten till frälsning. Därför kämpa vi för personlighetens fria och fulla utveckling. I evangeliets namn hava vi förklarat, att industrien icke får grundas allenast på det enskilda vinstbegäret utan bör ledas med det helas gagn för ögonen. Jordisk egendom skall betraktas såsom anförtrott gods, för vars förvaltning räkenskap skall avläggas inför Gud. Samverkan mellan kapital och arbete bör träda i slitningarnas ställe, så att arbetare och arbetsgivare må var i sin stad bliva i stånd att uppfatta sin andel i industriens arbete såsom uppfyllandet av ett kall. Endast så blir det oss möjligt att lyda Herrens maning: »Allt vad I viljen att människorna skola göra eder, det skolen I ock göra dem».

7. Inom den sociala etikens område hava frågorna om bostadsnöd, arbetslöshet, osedlighet, dryckenskapen och dess följder samt brott och brottslighet behandlats av mötet. Vi hava härvidlag letts till den övertygelsen, att dessa problem äro så svåra, att de icke kunna lösas endast genom enskildas ansträngningar. Samhället måste taga ansvar för dem och så långt det kräves för det allmänna bästa utöva kontroll över individens handlande. Vi hava även sysselsatt oss med de inträngande spörsmål, som en högre uppskattning av personligheten medför med hänsyn till uppfostran, hemliv och kallelse. Dylika frågor gälla även kvinnan, barnet och arbetaren. Kyrkan har icke att hävda den enskildes rätt i och för sig, utan den sedliga personlighetens rätt, enär hela mänsklighetens rikedom ökas genom varje enskild själs fulla utveckling.

8. Vi hava ävenledes dryftat de ledande kristliga grundsatserna för mellanfolkliga förbindelser. Dessa grundsatser äro lika fjärran från nationalistisk självtillräcklighet som från blek kosmopolitism. Vi hava betonat kyrkans allmännelighet och erkänt hennes plikt att predika brederskärlek och utöva sådan. Vi hava behandlat frågan om individens samvete i förhållande till statens krav. Vi hava skärskådat rasproblemet och skiljedomsfrågan och upprättandet av en mellanfolklig ordning till avlägsnande av krigsorsaker — frågor, som djupt beröra oss under det nutida världslägets tragedi. Vi uppfordra kyrkosamfunden att med oss besinna krigets fasansfullhet och dess oförmåga att verkligen lösa folkens tvistefrågor, vi uppmana dem till bön och arbete för fullbordan av löftet, att under fridsfurstens spira »godhet och trofasthet skola mötas, rättfärdighet och frid kyssas».

9. Vi hava ej ävlats att giva noga formulerade lösningar, ej heller hava vi sökt genom omröstning fastslå resultaten av våra vänskapliga överläggningar. Detta beror icke blott på aktningen för enskildas och gruppers övertygelse utan i än högre grad på känslan av att kyrkans uppgift framför allt är att klarlägga grundsatserna och idealen, under det att deras tillämpning i kärlek, vishet och kristlig tapperhet måste överlåtas åt den enskildes samvete och åt samhället.

3. Uppgifter för framtiden.

10. För ernåendet av detta mål inse vi uppfostrans trängande nödvändighet. Kyrkan måste uppfostra den enskilde till självständigt kristligt omdöme i dessa frågor. Kyrkosamfunden måste uppfostra sig själva genom tankens möda, samfälld överläggning och bön, för att de må av sanningens Ande ledas till hela sanningen och så bliva allt skickligare att fatta Kristi sinne. Det ondas rot är att söka i den

mänskliga viljan, och vi betona därför med allt eftertryck, att människans vilja måste underkastas Guds höga och heliga vilja, som det är sann frihet att lyda och tjäna. Kristna tankar och ideal kunna icke frälsa världen, om de skiljas från den personliga kraftkällan, vår Herres Jesu Kristi Fader, eller om de icke tillämpas i den troendes personliga liv.

11. Därför rikta vi vår maning först och främst till alla kristna. Må envar, i lydnad för sitt eget samvete, omsätta sin övertygelse i liv och gärning, taga sitt fulla personliga ansvar för att Guds vilja må ske såsom i himmelen så ock på jorden samt arbeta för Guds rikes tillkommelse. Må envar, i full trohet mot sitt eget kyrkosamfund, äga andel i den vidare gemenskap och samverkan de kristna kyrkorna emellan, varom detta möte är ett löfte, och varpå det utgör en underpant. I denna världsomfattande kristna gemenskap sända vi en deltagande hälsning till alla dem, som mitt under förföljelse och prövning förbliva trogna sin kristna kallelse. Må den tanken vara dem till hugsvalelse och tröst, att de hava delaktighet i Kristi lidande.

12. Men vi kunna icke begränsa vår vädjan till kyrkosamfunden, ty vi äro tacksamt medvetna om att vi nu hava många bundsförvanter i denna heliga angelägenhet.

Vi vända oss till ungdomen i alla länder. Med varm uppskattning hava vi erfarit de ungas längtan och strävan efter en bättre tingens ordning. Därom vittna ungdomsrörelser i många länder. Vi räkna på ungdomens hänförelse och arbetsiver och dess friska åstundan att under Guds herravälde tjäna mänsklighetens väl.

Vi tänka också på dem som söka efter sanningen, på vad sätt det än månde vara, och vi anhålla om deras bistånd. Eftersom Kristus är Sanningen, så välkomnar hans kyrka hjärtligt alla framsteg i tänkande och kunskap. Särskilt vilja vi till samarbete inbjuda lärare och forskare, som inom sina områden äga det inflytande och den insikt, varför-

utan en lösning av våra brännande praktiska problem är omöjlig.

I människosonens och timmermannens från Nasaret namn sända vi detta budskap till arbetarna i hela världen. Vi omnämna tacksamt, att i denna stund en mängd kroppsarbetare i skilda länder även under svåra förhållanden handla i enlighet med dessa grundsatser. Vi beklaga de anledningar till missförstånd och fjärmande, som ännu finnas, och vi äro för vår del beslutna att söka avlägsna dem. Vi dela arbetarrörelsens strävan efter rättvis och broderlig gestaltning av samhället, varigenom möjlighet tillförsäkras varje människa att enligt Guds avsikt utvecklas till full mänsklighet.

13. Vi sade, att detta möte är endast en begynnelse. Vi kunna icke åtskiljas utan att träffa anstalter för verkets framtid. Vi hava därför beslutat att bilda en Fortsättningsnämnd för att fullfölja det som blivit begynt, för att undersöka, huru önskemål som framställts kunna sättas i verket, för att pröva i vad mån en ny världskongress kan och bör sammankallas en gång i framtiden, och i synnerhet för att vidtaga mått och steg för fortsatt studium av svåra spörsmål. Fortsatt självuppfostran av oss enskilda och av våra kyrkosamfund är nödvändig för att upplysa omdömet och leda handlingen. Vi hoppas, att genom Fortsättningsnämndens arbete och genom växande gemenskap och samverkan mellan kristna av skilda nationer i en och samma ande vår enhet i Kristus skall allt mer och mer uppenbaras för världen i Liv och Arbete.

14. Endast på innerlighetens väg kunna vi komma fram till en sannskyldig enhet i själ och ande. Ju närmare vi komma den Korsfäste, desto närmare komma vi till varandra, huru skiftande än de färger äro, i vilka Världens Ljus brytes i vår tro. Under Jesu Kristi kors räcka vi varandra händerna. Den gode herden måste dö för att samla Guds

skingrade barn. Endast i den Korsfäste och Uppståndne Herren finnes hopp för mänskligheten.

»Men honom, som förmår göra mer, ja, långt mer, än allt vad vi bedja eller tänka, efter den kraft, som är verksam i oss, honom tillhör äran i församlingen och i Kristus Jesus alla släkten igenom i evigheternas evighet. Amen».

På sammanträdet kl. två till fyra sista dagen den 29 fördes ordet av biskopen av Winchester. Han betonade ögonblickets vikt och det ansvar som vilade på denna dag. Några av Mötets bästa huvuden hava under timmar, på nätter och dagar under Mötet ensamma och tillsammans i bön och samråd med varandra efter många förslag och ändringar kommit till den text som nu föreligger. De hava försökt att i budskapet inarbeta Mötets hela andliga gärning. I Budskapet har därför också, eftersom inga särskilda resolutioner antogos, en sammanfattning givits av föredragen och överläggningarnas huvudsakliga resultat. Med rätta är detta Budskap anonymt. Visserligen skulle ett antal namn kunna sättas under detsamma, men i själva verket har hela Mötet samarbetat, och det är den Helige Ande som haft ledningen om hand. I enskilda frågor är det oundvikligt, att den ene och den andre kan hysa en avvikande mening. Men Budskapet torde så nära som möjligt uttrycka den ande och de allmänna grundsatser, som besjäla Mötet, och uttala dess förhoppningar. Ordföranden manade till att icke låta oväsentliga avvikelser förhindra enhälligt antagande av Budskapet.

Sedan lästes långsamt och med eftertryck texten på engelska av biskopen av Winchester, på tyska av presidenten Kapler och på franska av professor Monod. Varje föreläsning hälsades med kraftigt bifall. Då och senare i den fortsatta diskussionen har åtskilligt ordats om bristande överensstämmelse. De som åstadkommit texten i dess tre

auktoritativa språkformer betona, att ett Budskap, som skall spridas i massor bland församlingarna, och som kommer att tjäna till underlag för mycket tankearbete och många meningsbyten och framför allt, såsom vi hoppas, för målmedveten handling, icke får i något av de tre huvudspråken äga prägeln av en mer eller mindre begriplig översättning, utan varje text måste hava karaktären av originaltext. De som närmast utformat de tre texterna, professor Deissmann, professor Monod och domprosten av Canterbury, hava var för sig känt behovet att tala ur sitt eget språks ande och därvid i vissa satser blivit ledda till en frihet, som tyder på överensstämmelse i anden, om också icke i bokstaven.

Det avgörande yttrandet fälldes av tyska kyrkodagens president bankdirektören och teologie och juris doktorn friherre dr. W. von Pechmann. Han yttrade att han icke talade officiellt, ej heller på eget initiativ, utan på uttrycklig begäran att han skulle taga ställning till en av Mötets viktigaste uppgifter.

»Såsom förste talare bör jag framför allt tacka. Hur man än ställer sig till detta förslag, vare sig man anser ett Budskap önskvärt och nödvändigt eller icke, om man helt eller övervägande gillar eller ogillar det föreliggande förslaget, måste man se, att uppgiften var så svår, att man skulle kunna kalla den olöslig. Det högsta mått av möda, samvetsgrannhet och sannskyldig uppoffring har ägnats åt saken. Jag kan säga det, då jag icke på något sätt varit med därom, och jag är viss om att jag talar i hela församlingens namn, om jag, oaktat alla meningsskiljaktigheter i stort och i enskildheter, uppriktigt och varmt tackar dem, som varit upphov till förslaget.

Nästan lika svårt som att uppsätta ett sådant förslag är att tala därom i en stor församling som vår. Vi måste utöva långtgående begränsning. Eljest råka vi ut på ett hav utan

strand. Jag åtminstone ålägger mig stor återhållsamhet. Det är beklagligt, men efter allt vad jag hör oundvikligt, att vi erhålla texten så sent. Först måste förhandlingarnas gång avvaktas. Därav uppstår också för oss och Mötet en svårighet. I enskildheter torde knappast någon, icke ens bland huvudredaktörerna, kunna underskriva varje sats utan förbehåll. Ett sådant aktstycke kan icke komma till stånd utan många kompromisser. Jag begränsar mig till några få frågetecken.»

Talaren befarade missförstånd i anledning av paragraf tre och erinrade till paragraf fem om vad han yttrade under behandlingen av detta ämne. Särskilt skulle han hava mycket att säga om paragraf åtta.

»Även skulle jag vilja med bifall understryka det ena och det andra, men tiden är kort. Jag kan endast i förbigående beröra den viktiga och utomordentligt lyckligt formulerade sats, enligt vilken antagandet av Budskapet icke innebär fastslåendet av alla enskildheter. Härmed bortfaller också varje betänklighet mot att antaga det betydelsefulla Budskapet såsom ett helt och därmed bekänna sig till Mötet självt och i synnerhet också till verkets fortsättning.»

Då klockan slog, yttrade biskopen av Winchester: »Ännu två minuter». Talaren fortsatte:

»Jag tillstår frimodigt att jag hör till dem, som kommit med mycket anspråkslösa förväntningar och icke utan allvarliga farhågor och bekymmer. Men nu, vid slutet av vårt innehållsrika möte, ser jag att mina förväntningar vida överträffats och att mina bekymmer och farhågor förminskats och kommit på skam. Må detta också för framtiden förbliva vår välsignade erfarenhet. Vi vilja, ödmjuka, utan anspråk och nyktra, alltid vara på vår vakt, så att vi icke spänna våra förväntningar alltför högt. Vi skola med öppet öga och sanningsenligt hjärta se svårigheterna och de allvarliga farorna i ansiktet, med vilka vi hava att räkna och

att kämpa. Ju mera vi intaga den ställningen, med desto större tillförsikt få vi hoppas, att Gud skall, ju längre det lider, desto rikare låta den välsignelse, av vilken allt beror, komma vårt verk till del.»

Miss Constance Smith talade för Budskapet och uppställde särskilt det kravet, att Budskapet måste hävda vår Herres krav och ära.

Doktor Natanael Beskow kände sig tveksam, därför att han i Budskapet saknade klara och tydliga ord rörande kyrkans ställning till kriget. Världen fordrar där klart besked av kyrkan. Men Budskapet säger, enligt talaren, mindre, än vad som uttalades på Copec, och är därför ett steg tillbaka.

Father Bull tackade för den underbara anda av enighet som rådde på detta Möte och för den uppfostran i kärleken som detta Möte inneburit. Budskapet ger ett beundransvärt uttryck åt den således vunna principiella överensstämmelsen.

Professor Wilfred Monod yttrade: »Till vilka vänder sig Budskapet? För visso till kyrkan, men över kyrkan till världen. Budskapet är den härold, genom vilken vi söka nå massorna, som irra utan Gud och utan hopp. Vi vittna om Kristus med de första apostlarnas lidelse, då de ropade 'Eurekamen': vi hava funnit Messias. Det är Archimedes' rop. Vi säga i vår tur: Vi hava funnit läkaren, lotsen, enaren, Frälsaren, Fadrens son, som är vår äldste broder. Vi hava sökt utarbeta ett socialt program, men det är endast ett återsken av vår kristna tro. När det universella mötet för praktisk kristendom går till ända, känna vi ett starkt behov att betona den andliga kristendomen, verkligheten av det liv som är fördolt med Kristus i Gud. Över alla kyrkliga eller politiska åtskillnader hava vi i tystnad övat gemenskap med varandra i det allra heligaste. Jag förråder ingen hemlighet, när jag säger att de som arbetat med Budskapet hava smakat

den gemensamma bönens oändliga ljuvhet, i det att var och en av dem, den ene efter den andre på sitt språk nedkallat den gudomliga inspirationen. Ett dokument av detta slag utarbetas icke omkring ett bläckhorn, utan framför den brinnande busken. O, låtom oss alla tillsammans förnya vigningen till Honom, som är densamme igår, idag och i evighet.»

Professor Hadorn från Bern yttrade i några schweiziska vänners namn, att de sista dagarnas förhandlingar i Budskapet erhållit ett djupt uttryck. Men det är för långt för pressen, och i fråga om kriget har doktor Beskow satt fingret på den svaga punkten. Så länge rustningarna fortgå, kan allt åter bliva förstört. Vi borde övervinna fruktan som skiljer folken och för det ändamålet offentligen kräva avrustning.

Professor William Adams Brown anknöt till doktor Beskows ord. »Vi skulle hava varit glada, om vi hade kunnat säga mer. Men vi kunna icke säga mer i de här församlade människornas och gruppernas namn. Sanningen är dock det allra viktigaste, och den uppriktighet och sanningskärlek som kommit till synes i förhandlingarna hava funnit uttryck i Budskapet. Vi hava här fyra anledningar att hoppas på Mötets framgång. De ligga i bekännelsen av vår synd och skuld, i ödmjukheten, i den heliga självutgivelsen och i hoppet. Vi här närvarande äro knappast i stånd att mäta vikten av ett sådant gemensamt erkännande av vår gemensamma skuld och vår gemensamma förtröstan och vår gemensamma heliga plikt.»

Sedan antogs Budskapet med alla röster mot fyra.

Redan från början var det klart för kommission V att Mötet borde, om Guds Andes kraft till enhet där blev förhärskande, sända en hälsning och en vädjan till kristenheten och till mänskligheten. Därför lades också några män

på hjärtat att så tidigt som möjligt söka sammanfatta vad som rörde sig i allas våra hjärtan. Man varken kan eller bör göra ett försök att utmäta den andel, som en Wilfred Monod, en Deissmann, en Garvie, en Ammundsen, en Bell, en Ihmels, en Conrad, en Siegmund-Schultze och andra onämnda hava i Budskapets slutliga avfattning. Det framlades för Bestyrelsen under dess dagliga möten vid gemensam middagsmåltid klockan ett på Strand Hotell. Ändringar företogos. Så till exempel strökos orden, som i textens början beklagade den romerska kyrkans officiella frånvaro. Egentligen berodde detta på tyskarna, som befarade att ett dylikt omnämnande, hur omsorgsfullt det än månde vara avfattat, kunde vantolkas såsom ett klander. De voro med rätta angelägna om att i det positiva uppbyggande verk som förelåg Mötet behålla det andliga samförstånd, som faktiskt är för handen med många uppriktiga och brinnande hjärtan inom den romerska kyrkan, och som också under Mötet kommit till synes i den romerska pressen, särskilt i Tyskland. Olika meningar funnos om den sociala paragrafen. Några funno den för radikal. Andra funno den för svag. Ännu tydligare voro olikheterna, när det gällde den fredssträvan som besjälade alla. Några ville hava värnpliktsvägran anbefalld. För andra stod denna form av pacifism i strid mot deras kristna övertygelse.

Om den yttersta ansträngning av andlig och även kroppslig kraft, som frikostigt ägnades åt Budskapet, och som också belönades med stunder av inspiration och mottagande, får man en livlig föreställning i den skildring Wilfred Monod offentliggjorde i La Conférence Universelle du Christianisme Pratique de Stockholm, en volym på trehundratrettio sidor fint tryck som »Le Christianisme Social» och genom densamma den franska delegationen ägnat Stockholmsmötet.

Sent på torsdag kväll satt Monod för att i Budskapet införa de sista ändringarna. Boktryckaren begärde manu-

skriptet. Vid midnattstimmen åkte de genom den tysta staden till Hæggströms tryckeri. Där befann sig redan domprosten av Canterbury. Den franska texten måste åter korrigeras. Klockan blev tre. Boktryckaren väntade. »Jag beundrade hans lugn, hans intelligens och det goda lynne, varmed han från Mötets början bar sin överansträngning. Vilka okända mödor, vilka dolda ansträngningar mellan kulisserna på ett ekumeniskt möte! Och vilket bevis för den sociala kristendomens program.»

Wilfred Monod har rätt i att Mötet, om man räknar med denna enastående församlings förutsättningar, gav ett ganska märkligt erkännande åt Budskapet såsom riktigt uttryck för Mötets ande och avsikt. »Mötet erkände sitt barn och adopterade det. Det gjorde mer än så. Frambärandet av den nyfödde förvandlades till ett religiöst sakrament. Han döptes till kristen och inskrevs såsom sådan av alla närvarande kyrkosamfund från Bysanz till Genève, från Alexandria till New York, från Berlin till Jerusalem.» Samme man betonar med rätta, att för Budskapet likasom för den underbara, endast för helhjärtade medlemmar uppenbara andens enhet, som behärskade Mötet, grunden får sökas icke endast och förnämligast i ivern, ja, hänförelsen att handla, utan i en trons gemenskap. På ett lyckligt sätt har denna trosgemenskap uttryckts i Mötets officiella namn med ordet »Liv». Ty vad är det att tro på Jesus Kristus? Han jublade själv och sade: »Jag prisar dig, Fader, för att du har fördolt detta för de vise och kloke, men uppenbarat det för de enfaldige». »Ingen känner Sonen utom Fadern, och ingen känner Fadern utom Sonen och den som Sonen uppenbarar honom för.» Det är denna Guds uppenbarelse som är kristendomens hjärta. Skrev icke Paulus: »Att leva är för mig Kristus, ty nu lever icke jag, utan Kristus lever i mig». Kristus säger hos Johannes: »Jag är vägen, sanningen och livet». Detta evangelium uppfyller hela Nya testamentet

och skapar dess andliga enhet, och här i denna livets enhet. i grenarnas oupplösliga sammanhang med vinträdets stam, var det som vi kände oss innerligt förenade i Stockholm. »Bed och arbeta! Du skall älska Herren din Gud betyder: Bed. Du skall älska din nästa betyder: Tjäna, arbeta. Att bedja och arbeta är med andra ord att leva i Faderns gemenskap och handla i gemenskap med bröderna. Det är just idealet för vårt Möte. Life and Work, liv och arbete, eller, såsom reformatorerna sade med Paulus: Tro och gärningar.»

I denna inspirerade uppsats återkommer Wilfred Monod till sitt gamla tema, att vi skola uppfatta gudsriket, gudsherraväldet i enlighet med dess konung Messias, Kristus, vår Herre. Då behöva de olika meningarna om gudsriket icke bekämpa eller försvaga varandra, utan då utfylla de varandra och göra bättre rättvisa åt människosonen.

»Ledarens kallelse lyser i Stockholmsmötets budskap, liksom den strålar i evangeliets midt. Följ mig! Han ensam är stor nog att i ett tag föra oss till Fadern och till bröderna. I hans gemenskap finnes ingen motsats mellan ordet Himmel och ordet Jord, ty han är Livet. De två termerna komplettera varandra, likasom glasen vilka i en stereoskopisk apparat giva den som ser däri föreställningen om perspektiv. Följ Frälsaren! Hela credo ligger i titeln Frälsare. Hela programmet inneslutes i föresatsen att följa.»

Biskop Brent kände sig först missräknad, när han läste Budskapet. Han fann det tamt. »Men sedan jag studerat det och tänkt på dess uppkomst, att det skall företräda mellan fem- och sexhundra ombud från etthundratre kyrkosamfund med olika historia, fördelade på fyrtiofyra länder, fick det en ny vikt och mening för mig.» Han framhåller tre synpunkter:

1. Ett dokument av sammansatt natur kan aldrig äga klor och näbbar, såsom när en enskild profet talar. Men det

är också värdefullt, att Budskapets nyktra, enkla ord just uttrycka vad vi måste vara beredda på att omsätta i praktiska livet. »Amerikanerna äro snara att anstränga och pressa upp språket. När orden omsorgsfullt vägas med hänsyn tagen till deras värde, så tillfredsställes icke denna fördärvade smak. Vårt liv sjunger och ryter om höga ideal, och vi känna icke den skam, vi borde, över det lättfärdiga sätt vi behandla dem i praktiken.

2. Budskapet måste tagas såsom ett helt. Det innebär i själva verket ett utomordentligt betydelsefullt erkännande av kyrkans sociala plikt.

3. Det skulle vara ohederligt att sända ut ett budskap med högtravande fraser och extravaganta löften. Uppriktighet åtminstone kännetecknar vad vi säga.

Förverkliga vi vad här står, så hava vi gjort allt, vad som nu kan göras.»

Enligt pastorn dr. Stählin betyder Mötet en verklig ny början i kristendomens historia, ett första steg på en ny väg, som erbjuder stora svårigheter, men som dock måste gås. Det betydelsefullaste i Budskapet är enligt honom dess religiösa hållning, dess återhållsamhet, dess enkla ärlighet, dess erkännande av den verkliga nöden och dess varma klang.

Änskönt schweizarna icke fingo med i Budskapet allt vad deras egen tänkvärda vädjan innehöll, så uppskattar dekan Herold detta Budskap såsom ett betydelsefullt uttryck av så många människors och kyrkosamfunds samfällda kristna bekännelse och ansvarskänsla.

Cadman skriver: »Mötets betecknande drag var icke dess oförmåga att räkna upp älsklingstankarna hos det partiet eller folket utan det faktum, att det ägde en bred och oförytterlig grundval av kristen övertygelse, på vilken dess väsentliga överensstämmelse i många punkter vilade. Därför gjorde den handling, som verkligen utfördes, ett desto djupare intryck, och Budskapet, som utsändes, blev desto mer

verkningsfullt. Handlingen och Budskapet voro ett försök att uttrycka Mötets utveckling i dess helhet, icke i någon del därav. Varje ord i Budskapet bör läsas i ljuset av dess ekumeniska karaktär.»

Gounelle's omdöme lyder: »Vad angår Budskapets brister, så bör man, för att vara rättvis, minnas, att det härrör från den delade kristenheten, att det utgör det första officiella manifestet av den sociala och internationella kristendomen.»

En beräkning gjordes, att de delegerade kommo från fyrtiofyra länder och företrädde etthundratre samfund av trettioen konfessioner och att de, om man medräknar de döpta, även sådana som på ett mera utvärtes sätt tillhöra kyrkosamfunden, representera över trehundrafyrtiofem millioner kristna. En siffra var också föreslagen i Budskapet, men vi voro eniga om att taga bort den, eftersom statistik är vansklig, och vår strävan gick till kvalitet snarare än till kvantitet.

Med mognad erfarenhet av kyrkans och församlingens liv skriver Arthur J. Brown om Budskapet och uttalandena vid Mötet: »Det är bara retorik att säga, att kyrkosamfunden, om de ville, skulle kunna förekomma krig, ordna striden mellan kapital och arbete, och göra ett slut på dryckenskap och lagbrott.»

Han ser kyrkans uppgift, icke att vara härskare eller polis, utan att inskärpa Kristi grundsatser och skapa en andlig atmosfär.

Mötet i Stockholm utmärkte sig för sin sundhet. Vekliga idealister, fanatiker, vurmare och propagandister syntes icke där.

Åtskilliga ville hava Budskapet starkare i några punkter. Tages det i sin helhet och såsom det samfällda uttrycket från ombud av så många konfessioner, är det ett ädelt dokument. En förläggare, som var närvarande, sade till mig: Låt ingen förakta evangeliet, som predikades i Stockholm. Det är ingenting mindre än ett under, att ett sådant Budskap alls

kunnat utsändas. För första gången sedan Jesus vandrade på jorden har kristendomens sedliga och sociala tillämpningar officiellt erkänts och antagits på ett sätt, som omfattar världen och inskärpts i kyrkans själ.

Göteborgs Morgonpost, vilken ansåg att det Ekumeniska Mötet i Stockholm kan betraktas såsom idealismens största framstöt i modern tid, och som menade, »att med de strider i minnet, som häftigt söndrat äldre tiders kyrkomöten, kan man knappast undertrycka en känsla av beundran inför Stockholmsmötets åtminstone i yttre avseende så lyckade förlopp», yttrade sig om Budskapet: »Låt vara att det budskap till kristenheten, som utgör det egentligen påtagliga resultatet av mötets arbete, är ganska allmänt och vagt hållet i sina detaljanvisningar för det ekonomiska, sociala och internationella livet. Budskapets tyngdpunkt ligger dock ej i dessa anvisningar, vilka såsom vi i ett annat sammanhang påvisat stundom rent av bottna i en bristande förmåga att intränga i exempelvis produktionsordningens förutsättningar och nödvändiga former. Tyngdpunkten ligger i budskapets hävdande av själens värde i det materiella livet, i den beslutsamhet som visas från kyrkornas sida att ånyo gripa fatt i individernas uppfostran till att allt mera fatta 'Kristi tanke' och ledas 'i all sanning genom sanningens ande'. Uttryckt på profant språk betyder detta ett hävdande av andliga lagar, även när de komma i konflikt med den materiella tillvarons s. k. lagbundenhet.» Tidningen finner, att även Budskapets uttalande om kriget delvis brister i verklighetssinne, men tidningen tillägger: »Man kan dock ej säga att budskapet — lika litet som mötets förhandlingar i allmänhet — ger ett världsfrämmande intryck. Bakom de försiktigt valda, teologiskt turnerade meningarna känner man hela tiden slagen av ett klappande hjärta, mänsklighetens eget hjärta, sådant det gjort sig gällande i dessa stunder av gripenhet och allvar.»

I The American Review of Reviews kännetecknas Budskapet såsom en »bild, en vädjan, ett löfte, en bild av vad som försiggick i Stockholm, en vädjan till kristenheten och ett löfte för framtiden. Vart och ett av dessa karakteristiska drag måste hållas i minnet för att rätt bedöma Budskapet. Vad som skedde var att sexhundra officiella ombud kommo från många nationer för första gången i nutidens historia och första gången efter världskriget — ombud, som kommo några med förhoppningar, andra med tvivel i hjärtat, för att se till huru de kunde tillsammans föra Kristi ande in i dagens fruktansvärda problem, och huru de kunde framställa och tillämpa de kristna kraven.»

»Budskapet börjar med en förkrossad bekännelse av de synder och försummelser, vartill kyrkosamfunden gjort sig skyldiga. Denna ton av ödmjukhet och blygsel anslogs oupphörligt av Mötets medlemmar i deras anföranden, från vilken nation talaren än kom. Budskapet erkänner också att problemen insågos, men icke löstes, återigen en ödmjuk, men samtidigt hoppgivande linje att följa. Budskapet talar om att i följd av en ömsesidig kärlek, som tålde och uppmuntrade en fullständig uppriktighet på alla håll, inga resolutioner fattades och inga minoriteter överröstades. Det var ett möte för att lyssna och förstå. Det första steget i internationell kristen samverkan.

Vidare är Budskapet en vädjan till kristenheten, men även till dem, som utanför kretsen av Kristi bekännare hava en känsla för vad det gäller. Särskilt vänder sig Budskapet till tre grupper, till de unga, till sanningssökarna och till kroppsarbetarna. Sist är Budskapet också ett löfte. Ombuden ansågo, att mötet endast var en början, en utgångspunkt för kommande handling.»

Generalmönstringen av nutidens evangeliska kyrka (Der Protestantismus der Gegenwart) utmynnar i behjärtade ord om Ekumeniska Mötets budskap:

»De kyrkliga ledarne på kyrkokonciliet i Stockholm leddes

till en uppskakande bekännelse av egna försummelser och förbrytelser.» »Om kristenheten i framtiden vill gottgöra detta fel och enligt Stockholmsbudskapet söka använda evangeliets krav även på det industriella, sociala, politiska och internationella livet, så kommer hon, i den mån verklighet göres härmed, att stöta på motstånd från sådana personer och grupper, som därigenom känna sig besvärade i sina själviska intressen eller i sin grundsats att använda våld och utnyttja varje egen fördel. Då kommer kristenheten att i helt annan mening åsamka sig världens hat, men detta hat blir då en ära och ett bevis för att kyrkan vandrar törnestigen i Mästarens fotspår.»

För att fullgöra denna plikt »behöves en stor tro. Icke tro i den oerhört vanställda mening, som ordet fått i kyrkohistoriens lopp och som betyder instämmande i mer eller mindre komplicerade dogmatiska föreställningar, utan tro i Mästarens mening: 'Om I haven tro, vore den ock blott såsom ett senapskorn, så skolen I kunna säga till detta berg: Flytta dig härifrån ditbort, och det skall flytta sig; ja, intet skall då vara omöjligt för eder'.»

Till ungdomen rikta Lauga och Jézéquel följande ord: »Kyrkan har iklätt sig en ny ungdom. För eder, I unge, har hon gjort sig skön och tilldragande. För eder skull har hon lämpat sina lösensord efter tidens behov och föryngrat sina förhoppningar. Sådan hon nu är, uppmanar hon eder att hjälpa henne i den stora uppgift hon åtagit sig. Hon behöver frivilliga präster, missionärer. Given henne dem!»

J. C. K. Preus skriver i The American Lutheran Survey: »I detta är ingenting nytt, ingenting radikalt. Det är väsentligen vad kyrkan har gjort genom tidevarven. Budskapet liknar nästan mera en framställning av lära och grundsatser än en praktisk lösning av de stora moraliska problem som uppställa sig för världen. Mötet var en undervisning, icke en demonstration. Däri ligger kanske den största missräkningen för vänner likaväl som för kritiker.»

ADERTONDE KAPITLET.

Programmet.

Hos mer än en skribent bland de många, som behandlat Ekumeniska Mötet, finner jag bekräftelse på min åsikt, att programmet upptog alltför många ämnen. Allt ifrån den första ingående diskussionen om programmet i Genève 1920 har jag ständigt, stundom med en viss framgång, påyrkat reduktion och koncentration. Både i Genève 1920 och i Hälsingborg 1922 framburos starka krav på att den kristna missionen skulle få plats på programmet, vilket dock icke skedde, eftersom missionen redan har sin internationella organisation. Protokollet från Genève 1920 upptar bland andra föreslagna ämnen kyrkans plikt med hänsyn till pensionerade präster, änkor och faderlösa barn. Den som erinrar sig det vidlyftiga program, som trots yrkanden på förenkling uppgjordes i Peterborough 1921, och som sedan ännu ytterligare utfördes vid Bestyrelsens möte i Amsterdam, där jag icke var närvarande, ser, att Stockholmsmötets arbetsplan betydde en mycket betydande förenkling av det program som tidigare uppgjorts. Yrkanden på nya programpunkter och på ytterligare uppdelning av programmet kommo i synnerhet från anglosaxiskt håll, men även det tyska sinnet för systematik och fullständighet gjorde sig härvidlag ganska kraftigt gällande.

När Bestyrelsen sammanträdde i Farnham Castle i juni

1925, uppstod en energisk debatt, som icke blott föranleddes av de olika grundåskådningarna om Gud och världen och Guds rike, utan som även rörde sig om programmets förenkling. Copec-mötet i april 1924 i Birmingham spelade härvidlag in. Det hade utgjort den förnämsta förberedande konferensen för Stockholmsmötet och hade ju medtagit en mängd sociala frågor och i vissa av dem gått in i detaljer. Intet under att våra brittiska vänner knappast kunde riktigt sätta sig in i skillnaden mellan Birminghammötet med dess enda språk och dess enhetliga brittiska orientation å ena sidan och kristenhetens möte i Stockholm med mängden av språk och traditioner och sociala och kulturella betingelser å andra sidan. Om vi ändå företogo en viss förenkling, så lär det icke läggas Stockholmsmötet till last.

Den första angelägenheten, som framstod redan 1914 i november, då vi sände ut vår gemensamma vädjan, och som antog allt fastare form i våra böner och strävanden och tillkännagivanden under de närmast följande åren, var behovet av ett allom synligt vittnesbörd om de kristnas enhet kring Frälsarens kors och nödvändigheten att åstadkomma ett gemensamt organ eller såsom det uttrycktes, »en röst för det kristna samvetet och en hand för samfällt kristet handlande».

Att ett dylikt behov gjorde sig starkare gällande än förr, berodde på krigets blodiga söndring. Överallt reste sig i kristna hjärtan den frågan: Har kyrkan med hänsyn till folkens samliv och den kristna fredsplikten fullgjort sin skyldighet i skilda länder? Därur gav sig med nödvändighet en väsentlig uppgift för det Allmänkyrkliga Möte, som påkallades av enskilda kristna och kyrkosamfund i Gamla och Nya världen oberoende av varandra.

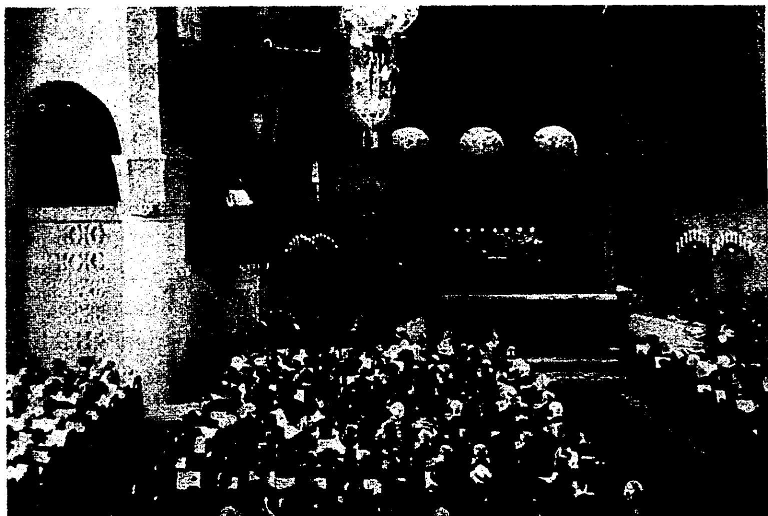
Men ofreden inom nationerna och de brännande spörsmål, som industrialismen skapat, äro även de av sådan natur, att kyrkan och en ansvarskännande kristenhet icke kan undgå att söka klarhet om vad kristendomen såsom sådan har

att härutinnan tänka, undervisa och göra. Oklarhet råder. Motsatta meningar förkunnas stundom inom samma samfund rörande kristendomens lära om egendomen. Således behövs först teoretisk klarhet.

Under krigsåren klarnade det för oss, att vår samfällda möda måste avse att hos oss och våra medkristna väcka ansvarskänslan och redobogenheten att såväl i folklivet som i folkens samliv bättre än hittills efterfölja Mästaren och tillämpa Hans ande. Vad säger kristendomen i dessa spörsmål? Det är icke nog att framvisa nöden och uppväcka ur sömnen och ställa oss inför den hårda osminkade verkligheten till vår egen förödmjukelse. Därav måste uppstå villighet och iver att handla. Men handlandet får icke ske på måfå. Det gäller således härvidlag ytterst att söka och finna en lära. Jag har till och med vågat bruka ordet bekännelse. Kristenheten måste veta besked om sin plikt. Vi måste se vägen för att kunna vandra den. Redan på ett tidigt stadium blev det således klart för oss, att detta möte, som under skilda namn påyrkades i skilda länder och kyrkosamfund, icke bara måste åstadkomma en offervillig iver att hjälpa, utan att vi måste inför Guds ansikte, med användandet av all tillgänglig erfarenhet och sakkunskap och tankekraft, i Ordets ljus vinna klarhet om vad kristendomen lär i dessa spörsmål. Denna insikt om det tilltänkta mötets teoretiska beskaffenhet trängde icke igenom över hela linjen. Med denna visshet trängdes den andra känslan av att bot måste rådas på sociala missförhållanden av skilda slag. Programmet kom därför ännu i sin sista form att bära märke av båda dessa krav: 1) Sökandet efter principiell klarhet om vad kristendomen lär i hithörande brännande spörsmål, och 2) Samråd rörande enskilda praktiska spörsmål, som för visso äga sin vikt. Tyskar och fransmän döpte mötet på förhand till Världskonferensen för Praktisk Kristendom, ett ypperligt namn jämte det redan tidigare i Genève 1920

antagna officiella namnet på engelska: The Universal Christian Conference on Life and Work, Kyrkans Världsmöte för Liv och Arbete. Men *praktisk* betydde i detta sammanhang icke *handling* i motsats mot *teori*, utan *teori* om kyrkans *praktiska plikt* i hithörande spörsmål.

Före Bestyrelsens Möte i Peterborough år 1921 höll the Anglo-Swedish Society i London en bankett den 15 april, där

Dr. Arthur Judson Brown predikar i Engelbrektskyrkan den 23 augusti 1925.

Sir Henry Penson presiderade, och där utom honom biskop Ryle, på sin tid såsom biskop i Winchester ordförande för den beskickning ärkebiskopen av Canterbury i september 1909 sände till Upsala för samråd om närmare gemenskap, sedermera domprost i Westminster, avliden 1925, the Dean of St. Paul's, W. R. Inge, Lord Parmoor, svenske ministern, friherre Palmstierna och ärkebiskopen i Upsala togo till orda. Det var vid detta tillfälle, som biskop Ryle hos svenska kyrkan sade sig ha funnit en tro, som icke rädes

för forskning, och en teologisk forskning som räknar med trons faktum. Den som skriver dessa rader talade om nödvändigheten av en ny trosbekännelse. Folkens Förbund är, yttrades det, mycket svagare och bristfälligare än man hoppats, men tanken på en överstatlig enhet bildar en ny epok. Allt kommer an på anden. Utan en själ blir varje institution ett lik eller ett maskineri, och om själen är självviskhet, om förbundet icke ledes av sedliga grundsatser, blir denna själ lätteligen en djävul. Det är kyrkans uppgift att besjäla folkens samliv och även arbetsgruppernas inbördes förhållanden i samhället med broderskapets ande.

Sedan fortsattes: »I båda dessa frågor, broderskapet mellan folken och social och ekonomisk rättfärdighet, kräves nit och uppoffring. Men mycken och vådlig oklarhet råder, och oklarheten blir lätt ett hyende under trög självbelåtenhet men även anledning till ovis iver. Jag tvekar att taga till orda om kyrkans förenade liv och arbete i den kyrkliga enhetstankens klassiska land, där den brittiska kristendomen genom sin rika historia och lynnesart samlat som i en brännpunkt kyrkans väsentliga riktningar och där särskilt under krigets tryck enhetstanken har på oanat sätt främjats. Många maningar till enhet ha ljudit. Men i somras sattes storklockan i gång. Hela kristenheten måste fyllas av andakt och eftertanke genom det djupt allvarliga, ur Andens verk och ur mycken självövervinnelse framgångna maningsropet från Lambethkonferensen.[1]

Jag vill inskränka mig till tvenne ting.

Vad vi behöva är en ny trosbekännelse. Jag menar ingen

---

[1] Så kallas efter ärkebiskopens av Canterbury ämbetsbostad i London, Lambeth Palace, det biskopsmöte som från mitten av förra århundradet vart tionde eller elfte år samlar de anglikanska biskoparna från hela världen, den protestantiska episkopala kyrkan i Nordamerika inberäknad.

förändring av kyrkans gamla trosbekännelse, men ett klart uttryck för Kristi lära och vår kristna plikt i frågan om folkens broderskap och i fråga om de sedliga grundlagarna för samhällets gestaltning. Liksom dogmbildningen i Gamla kyrkan föregicks av ivrig diskussion och djupgående undersökningar, så förberedes också i vår tid genom enskilda kristnas forskning och eftertanke och genom samfällda strävanden av större och mindre grupper icke minst inom Storbritannien den nya dogmbildning, som vi behöva till eggelse och ledning. Och liksom de gamla trosbekännelserna i vissa stycken äro paradoxa uttryck för det som kristendomen måste för sin egen skull hävda, men som den mänskliga tanken icke förmår helt genomtränga och bringa i system, så måste kanske också kristenhetens nya trosbekännelse om övernationellt broderskap och om kristna grundsatser för det sociala och ekonomiska livet stanna vid klart fattade satser och heliga uppgifter utan att orka sammansmälta dem till logisk enhet. Men plikten är given. Jag tror icke, att vi kunna nöja oss eller få nöja oss med något mindre.

Jag talade nyss om kyrkan såsom en helig, katolsk kyrka över hela världen. I väntan på att denna enhet blir genomförd så långt det är nödvändigt i troslära och kyrkoförfattning, så låt oss enligt uppmaningen i företalet till den berättelse, som Ärkebiskopens femte undersökningskommitté avgav år 1918, genast börja handla gemensamt, som om vi vore ett samfund i en synlig gemenskap. För detta ändamål behöves ett gemensamt organ, ett ekumeniskt kyrkoråd, som borde komma till stånd, så snart det kan ske på ett betryggande och riktigt vis. Så länge jag kan tala och handla, skall jag påyrka ett sådant program för gemensam undervisning och handling och en sådan organisation, som företräder hela kristenheten, till dess en dag vår syn blivit förverkligad.»

Således avtecknade sig för åtskilliga bland oss redan under

de första krigsåren tre väsentliga programpunkter för det möte, som kristen trosdjärvhet ofattligt nog drömde sig, bad och arbetade för. För egen del har jag i mina muntliga och tryckta uttalanden allt ifrån 1917 uppställt tre huvudämnen för Mötets förberedelser och överläggningar och beslut, nämligen

1. Den sociala frågan eller vad anglosaxerna kalla det industriella och ekonomiska problemet.
2. Kyrkans plikt med hänsyn till folkens samliv.
3. Skapandet av ett gemensamt organ som utan någon som helst utvärtes myndighet och utan möjlighet till inblandning i de enskilda kyrkosamfundens självbestämning genom att öppet framlägga sanningen (2 Kor. 4: 2) vinner anslutning hos var människas samvete inför Gud.

Vi evangeliska kristna hava av Luther lärt oss eller borde åtminstone hava lärt oss att lita på Ordets andliga makt. Genom Ordet är världen skapad. Genom Ordet är återlösningen skedd, genom Ordet skall kyrkan styras. Inga lagar och stadgar och inga utvärtes åtgärder kunna ersätta Ordets andliga myndighet. Det är en sådan äkta evangelisk myndighet genom Ordet, som ett dylikt organ för det kristna samvetet och gemensam kristen handling till äventyrs skulle tillvinna sig.

Vid Bestyrelsens möte i Hälsingborg 1922 fastställdes de sex programpunkterna:

1. Kyrkans plikt i betraktande av Guds världsplan.
2. Kyrkan och ekonomiska och industriella frågor.
3. Kyrkan och andra det sedliga samlivets frågor.
4. Kyrkan och mellanfolkliga förhållanden.
5. Kyrkan och kristlig uppfostran.
6. Metoder för samverkan mellan de kristna samfunden.

Formuleringen av den första bär märke av dess anglosaxiska ursprung. Vad veta vi om Guds världsplan? invände man från evangeliskt håll.

Alltså sex huvudpunkter i stället för tre. Den första hade historiskt sitt ursprung i det yrkande, som, särskilt från den amerikanska sektionens högt förtjänte ordförande, gjordes ännu i Hälsingborg om att på programmet medtaga missionen. En gynnsam lösning vanns efteråt, då denna första punkt blev betraktad som en inledning till hela mötet, en orientation från de skilda konfessionernas utgångspunkter och på samma gång en ingivelse, som utvalda förkunnare inbjödos att förmedla till Mötet i dess helhet. Den fyllde ypperligt sin uppgift.

De egentliga huvudpunkterna på programmet, som motsvara min och fleras tanke om Ekumeniska Mötets uppgift, äro andra punkten: Den sociala frågan, och fjärde punkten: Den internationella frågan, samt sista, sjätte punkten: Former för samarbete.

Den koncentration på dessa tre ärenden, som jag från början och alltjämt påyrkat, skulle hava varit gagnelig för mötets arbete. Nu medförde punkt tre med dess mångfald av socialetiska spörsmål en myckenhet av ytterligare stoff, men naturligtvis också en för många av konferensens understödjare och deltagare välkommen uppmärksamhet för den kristna kärleksverksamheten och kyrkans samfundsplikter. Först i sista ögonblicket vid sammanträdet i juni i Farnham Castle fogades till mängden av dylika spörsmål alkoholproblemet, som ju eljest har sina egna internationella kongresser, och som här i Sverige blir behandlat med särskild grundlighet. En begränsning var nödvändig med hänsyn till samtliga dessa frågor.

Punkt fem upprullar hela undervisningsproblemet, som ju borde vara tillräckligt som stoff för en egen världskonferens. Huru reda sig med denna mångfald och med denna splittring, som var dubbelt menlig, då det gällde det första sammanträffandet av ombud från större delen av kyrkan i dess helhet? Det lyckades verkligen, mirabile dictu, och det

var mer än vad jag vågade hoppas — att underordna punkt fem, undervisningen, under de två huvudproblemen två och fyra. Helt och hållet skedde det ej. Ännu på europeiska sektionens möte i Zürich i april 1925 framställdes yrkande på att det kristna uppfostringsidealet såsom sådant skulle få ett självständigt rum. Men väsentligen inskränktes ämnet undervisning och uppfostran till dels uppfostran till brodersinne inom det egna folket och dels uppfostran till brodersinne folken emellan, vartill fogades en bättre inbördes förståelse mellan Österland och Västerland — vilket sistnämnda ämne erhöll en märklig och storslagen behandling på torsdag eftermiddag den tjugusjunde augusti — jämte frågan om skolböckernas rensning från oriktiga uppgifter om andra nationer och från hatiska tendenser och deras inriktning på det kristna broderskapets ideal. Således kunde i stort sett programpunkten fem inordnas under mötets två huvudämnen. Den inleddes med en grundläggande utredning om den kristna personlighetens fostran.

Under mötets förlopp måste jag se denna sak även från en annan sida. Måhända låg i denna hopning, denna överhopning av programmet, ändå en god skickelse. Ty en förutsättning för att detta djärva försök skulle lyckas, var att deltagarna även i programmets överfyllnad ägde en ständig påminnelse om kravet på grundligt och intensivt arbete och situationens ansvarsfyllda allvar. Många klagade över att konferensen var mödosam. Jag tänkte i mitt stilla sinne att vi, som sutto i Arbetsutskottet och som buro huvuddelen av förberedelserna och av ansvaret för det hela, dock måste sätta till en andlig och kroppslig ansträngning, varom de fleste konferensdeltagarne hade föga aning. I artiklar och brev och principiella utredningar och bedömanden om konferensen, som strömmat in från alla håll efter densamma, återkommer titt och ofta samma iakttagelse om den ande av självtukt, som gjorde sig mäktigt gällande. En morgon

kom en amerikan till mig och berättade, hurusom de blivit sittande på ett rum på Grand Hotel långt in på natten, utbytande intryck från det pågående mötet. Det var män, som deltagit i ett otal konferenser, och som också i Stockholm buro med på ansvaret och arbetet i fullt mått. Samtalet stillnade av. Det övergick till en inre betraktelse av vad som egentligen skedde i och bakom allt, som talades och gjordes i Stockholm. Min interlokutör satt kvar med en av den amerikanska sektionens förnämligaste teologer. Klockan närmade sig ett. »Jag såg hur hans ögon tårades. Han sade om en stund: Hör du, vad är det som egentligen sker här? Märker du inte, att det är en mäktigare än vi alla tillsammantagna, som verkar här? Här mötas ju motsatser som aldrig förr i kyrkans historia. De ha på allvar bragts tillsammans och tvingats att redligt taga ställning till varandra. Och ändå, känner du inte den ande av uppriktighet, av disciplin och självbehärskning och den ärliga vilja, som råder vid detta möte. Det är ett under. Det är Guds ande. Nu stå vi mitt i det. Men när vi tänka tillbaka på dessa dagar, skola vi än mer förundra oss över självtukten och ansvarskänslan som präglar detta möte.»

Jag skall icke söka analysera, varpå en dylik iakttagelse berodde hos oss, som icke stannade utanför såsom åskådare utan som på vinst och förlust gåvo oss hän åt saken själv. Kanske var det trots allt en god skickelse, att programmet blev så överfyllt och mångfaldigt.

Jag kan dock icke undertrycka, vad jag under de sista åren så ofta hävdat, att vi skulle haft fullt upp att göra med de tre huvudspörsmålen. Samtidigt vet jag ju, att flera helhjärtade deltagare hade satt in mycket arbete på det ena eller det andra ärendet som förekom under den allmännare socialetiska punkten tre om kallet, hemmet, bostadsfrågan, ungdomen, förhållandet mellan könen och äktenskapet, den kristna uppfattningen av förbrytelse och

straff, alkoholfrågan, fritid och nöjen. Visst är att under dessa överskrifter föredrag och uttalanden skänktes åt Mötet, av vilka några nu synas oss omistliga.

Först nu när Mötets förhandlingar utkommit och bjudit åt kristenheten i alla länder det rika material, som kom till synes i Stockholm, och som ingen enskild konferensmedlem hann smälta, kan en bestämdare uppfattning vinnas rörande de divergerande meningar om programmet, som jag här antytt.

Ett ord bör tilläggas dels om tidens uppdelning, dels om anmodade talare.

Erfarenheten från andra internationella möten och särskilt från Copec ledde oss till att efter morgonandakten med dess betraktelse och bön och efter diskussionerna mellan 10—4, med mellanliggande middagsrast, ägna dagen åt tidsbegränsade orienterande föredrag av valda talare utan diskussion. Dessa timmar 5—7 på eftermiddagen och under ett flertal dagar 9—10,30 på kvällen gåvo oss något av det värdefullaste, som inom kristenheten kan åstadkommas.

Dr. Simons' föredrag om brottet, den brottslige och den förfördelade, om straffet, om samhällets plikt, om kyrkans och prästens och de närståendes själavårdsplikt gentemot såväl den brottslige som den förfördelade gav i sammanträngd form en anvisning för kyrkans arbete inom ett ömtåligt område. Veterligen finnes inom litteraturen intet därmed jämförligt. Eller tag professor Johan Gunnar Anderssons föredrag om Kina och Västerlandet. Jag måste stanna. Eljest bli exemplen alltför talrika. Dessa föredrag på eftermiddagen och kvällen voro begränsade till tjugu, tjugufem eller trettio minuter.

Arbetstiden mellan 10—4 utfylldes av inledningar och diskussioner. För varje huvudpunkt gavs tjugu minuter åt inledaren, utsedd i tur och ordning från de fyra sektionerna. Inledarne av underavdelningar under huvudpunkterna erhöllo en kvarts timme. Övriga anmodade eller vid mötet sig anmä-

lande talare erhöllo fem, högst sju minuter. Det klagades över den stränga begränsningen. Särskilt när det gällde våra orientaliska bröder, men även ifråga om ett och annat genom personens och innehållets auktoritet tungt vägande inlägg från västerländskt håll kunde, enligt min tanke, en viss tänjbarhet tillämpas trots den inventiösa tingestens obönhörliga exakthet. Jag menar klockan, som major Sjöstedt hade anskaffat, och som automatiskt angav tidsbegränsningen.

Vi hade nog alla önskat, att större utrymme kunnat beräknas för fritt meningsbyte mellan talare, vilka under konferensen kunde anmäla sig. Men den, som varit med om mötets förberedelser i alla dess detaljer, insåg vilken hänsyn härvidlag måste tagas. Kommo för första gången ombud från större delen av kristenheten med stor möda och kostnad tillsammans, så skedde det naturligtvis icke för att åhöra ett mer eller mindre tillfälligt meningsbyte, utan för att erfara vad ledande personligheter inom skilda läger, länder och konfessioner hade att ur sin erfarenhet och övertygelse efter noggrant övervägande säga i de brännande spörsmål, vilka nödgat oss tillsammans. Därför måste en icke ringa del av inläggen på förhand begäras. Hur nödvändigt detta var, bekräftades under mötet av den fråga, som ställdes till oss enskilt: »Varför har icke jag blivit anmodad att yttra mig i detta ämne?» På tillfrågan varför den ene eller den andre icke begärde ordet i laga ordning, fingo vi icke sällan svaret: »Jag har icke blivit på förhand anmodad». »Men ordet är ju fritt. Vi ha ju kommit tillsammans för att utbyta tankar.» »Ja», invändes det, »men när det gäller ett möte av så enastående omfattning, vill den enskilde, även om tid och tillfälle beredes honom, icke gärna på egen hand tränga sig fram, låt vara att han har att representera sin kyrka, utan det är bättre, om han blir anmodad av mötesledningen, som kan överblicka det hela och se till, att bidrag lämnas från skilda håll.»

Här röra vi vid en omständighet, som torde hava undgått de flesta. Vilka voro här församlade? Amerikaner, negrer, engelsmän, skottar, irländare, fransmän, tyskar, polacker, rumäner, ryssar, greker, bulgarer, serber, rumäner, schweizare, holländare, syrer, hinduer, kineser, japaner m. fl., m. fl. De voro lutheraner, kalvinister, metodister, ortodoxa, baptister, unierade, anglikaner, kväkare m. fl. Fleråriga undersökningar hade verkställts, för att representationen av dessa skilda språk och länder och konfessioner skulle bli på bästa sätt beräknad icke blott efter deras medlemsantal, som i många fall är ytterst svårt att fastslå, utan även efter deras andliga betydenhet och ställning inom kristenheten. Det gällde också att under själva mötet vidmakthålla dylika proportioner. Jag tror knappast, att någon utom de närmast stående anar, vilken ömtålig uppgift som härvidlag förelåg mötesledningen. Vilka borde tala inom de olika frågorna? En fördelning hade skett av huvudpunkterna mellan den europeiska sektionens delegationer. Här gällde det att finna, varest de olika ämnena äga mest vital betydelse, och att anmoda de personer och riktningar, som hava någonting egendomligt att i den ena eller den andra frågan framföra. Man måste också i någon mån avväga antalet talare från olika håll. Inom de särskilda grupperna eller delegationerna borde de rätta männen komma till tals i de rätta uppgifterna. Även språket spelade härvidlag en roll. Inom den evangeliska kristenheten är engelskan det största språket och därnäst tyskan. Men det gick icke an att låta språklättheten omedvetet giva åt dem som hava dessa språk till modersmål, en allt behärskande plats på mötet. Även de fransktalande och de mindre språkens representanter måste komma till sin rätt och giva sitt bidrag. Det ena förslaget efter det andra uppsattes och kontrollerades. Saken försvårades därigenom att från vissa håll önskningar uttalades om ett ansenligt antal inledare och talare. Man kunde icke lämna åt

slumpen att avgöra, huruvida under timmar, anslagna för fri diskussion, företagsamma talare skulle lägga beslag på hela tiden och hela åsiktsgrupper inom konferensen ofrivilligt förbli tysta och ohörda. Således återstod ingenting annat än att sorgfälligt söka föra målsmän för olika traditioner och synpunkter till tals efter en ordnad plan. Det kan konstateras, att man enskilt och offentligt under och efter mötet erkänt Arbetsutskottets noggranna och ärliga bemödanden härutinnan. Den som tar programmet i sin hand och bläddrar i det, eller sitter och hör på förhandlingarna, åtnjuter i själva verket frukterna av ett långvarigt, svårt och ömtåligt arbete, som utfördes av en redlig vilja att giva åt var och en sitt, och som krävde en överblick över vad kristenheten i sina skilda delar är och vill och förmår.

Vi sakna ett gemensamt språk. De folk, som tala ett världsspråk, sätta sig icke gärna in i att andra icke förstå det. Särskilt gäller detta våra anglosaxiska bröder, som understundom visa en viss ofrivillig otålighet, då saker sägas och måste sägas på ett språk, som de själva icke förstå. De hava något av samma känsla, som en hygglig svensk tjänsteflicka under min första Parisertid. En man kom från Ivry med en säck kol. Hon begrep honom inte. Flickan kom in och fann det hela orimligt. »Där står han och rör på armarna och rycker på axlarna och går på, och tänk, så enkelt han skulle kunna säga det på svenska.» Visst vore det fördelaktigt, om på en kyrklig världskonferens samma språk kunde användas av alla, men detta är nu faktiskt omöjligt. Vi avundas våra förfäder som talade latin.

Faith and Orders möte i Genève 1920 omedelbart efter den sammankomst, på vilken Life and Work-konferensen, som nu hållits i Stockholm, blev beslutad, var under biskop Brents ledning ett mönster i suum cuique, rättvisa och villighet åt alla håll. Men de fullständiga översättningarna, som

för tydlighets skull stundom blevo längre än yttrandena själva, krävde mer än tre gånger den tid, som skulle hava åtgått utan översättning, och när man hört varje sak utförligt relateras på tyska, franska och engelska, så mister diskussionen något av sin friskhet. Man nästan avundas dem, som förstå endast ett språk — särskilt om de icke nyttja sin okunnighet till att alltför högljutt samtala, när ett för dem främmande språk talas. Hur ordna språkfrågan i Stockholm, där vi också räknade med orientalerna, för vilka, liksom för oss nordbor, holländare och många andra, alla tre konferensens officiella språk äro främmande språk? Vi vände saken ut och in och kommo till en plan, som kostade mer arbete, tid och kostnad än man anar, men som besparade åt konferensens arbete åtminstone hälften, kanske två tredjedelar av den tid, som eljest skulle hava krävts. Orienterande föredrag, predikningar, inledningsanföranden och överhuvud yttranden, som på förhand kunde och måste beräknas, infordrades i manuskript, blevo översatta och tryckta på de andra språken och utdelade i auditoriet, så att, medan talaren brukade engelska språket, följde auditoriet med i sina blad på tyska, franska eller svenska. Veterligt har metoden aldrig använts vid någon föregående internationell konferens. När jag nu ser tillbaka på den energi och på det arbete natt och dag, som fordrades ända in i det sista av våra goda medarbetare, så ter sig saken ganska otrolig. En olägenhet låg däri, att man under loppet av några veckor gärna formar om ett föredrag eller ett yttrande, och mer än en talare förklarade, att han icke kände sig bunden av det i översättningar och tryck föreliggande manuskriptet. Det hände också någon gång, att en ny text användes för nya översättningar och nytt tryck.

Vad sedan den muntliga översättningen angår, hade vi sörjt för att vi ägde en rad av sakkunniga, teologiskt skolade och goda tolkar. De användes också under konferensens

lopp vid mångfaldiga tillfällen, och de förtjäna tacksägelse, ifrån dr. Garvie och andra, som själva återgåvo sina yttranden på de övriga språken, till Keller och Choisy och våra andra beprövade hjälpare. Men i den schweiziska delegationen fanns en man, som gjorde underverk: pastor Köchlin från Basel kom till oss som en gåva från himmelen. Han gjorde mer än översatte. Han koncentrerade innehållet i vad som sagts och var i regel i stånd att på halva tiden eller mindre återgiva kontentan av det sagda.

Il Progresso Religioso ser i programmet ett vältaligt uttryck för universaliteten i den förenade kristenhetens håg. Scheer skriver härom: »Var det icke oklokt att vid ett första möte till denna grad utvidga programmet och väcka så många frågor, som var för sig giva anledning till så många olika meningar? Var det inte att sätta Mötets framgång i fara? Så tänkte jag i början. Och det är sant, att intet av ämnena på detta sätt kunde allvarligt dryftas. Men var detta en så stor olycka? Är det inte sannolikare att det faktum att man framställde för ombudens och hela världens ögon de väldiga uppgifter, som behöva utföras, och visade på alla de livsområden, i vilka den kristna anden knappast ännu har inträngt, var det icke en lycklig ingivelse? Jag tror så nu, och jag är tacksam mot organisatorerna, för att de öppnat vida utsikter för den kristna tanken.»

Det torde för läsaren vara önskvärt att se Stockholmsprogrammet i svensk översättning. Det återgives efter texten såsom bilaga, sidorna 927—938.

NITTONDE KAPITLET.

Kritik.

Brent skriver i förordet till sin bok om Mötet, »Understanding»: »Jag är mycket slagen av den allmänna vana, som råder bland bekännande kristna att fördöma människor och rörelser efter hörsagor eller på grund av fördomar och okunnighet, innan någon rimlig ansträngning har gjorts att upptäcka, hur saken förhåller sig, och ärligen lyssna till dem, som vi göra till föremål för vår fördömelse.»

Predikan är en vansklig sak, vare sig den utövas från predikstolen eller i en tidnings spalter. Det blir enformigt att tala illa om synden, som till på köpet är så närgången, att han innästlar sig t. o. m. hos predikanten själv och hans meningsfränder. Man tillgriper då gärna utvägen att tala illa om olika tänkande. Men även det ämnet kan bli utnött. Och med begärlighet faller man över ett nytt aktuellt ämne, en tilldragelse, som höres och synes vida omkring, sådan som det Ekumeniska Mötet. Ty efter denna uppfattning består fromheten i att man tager avstånd. Gudfruktig och helig är man därigenom att man ställer sig på avstånd från andra kristna människor. »Jag tackar dig, Gud, att jag icke är såsom andra syndare och såsom denne publikan. Utan se på mig, jag bekänner mina synder och är i grunden en förträfflig människa, en riktig kristen. Jag tackar dig, Gud, att jag och mina meningsfränder icke äro såsom dessa eku-

mener, vilka komma och sitta i bänkar och kyrkor med folk av andra språk och av andra fållor i din hjord.» För denna tacksamhet ligger det snubblande nära att om dessa ekumener tro alla möjliga och omöjliga ting. I ett brev från en trohjärtad enkel kvinna i Stockholm läser jag, vad hon från sin predikant, från sin krets och i sin fromma tidning erfarit om de förskräckliga ekumenerna. De kunde icke förmå sig att erkänna Kristus, och i stället för att gå till Nattvarden gingo de på restaurang. Eftersom jag icke har lyckats finna hennes adress, kan jag icke upplysa henne om att det för främlingar, huru fromma och fullkomliga de än månde vara, i en främmande stad stundom icke finnes någon annan möjlighet att uppehålla livet än att äta på en restaurang. Mer förvånande är att dylika kretsar i Stockholm kunnat undgå att märka den dagliga nattvardsgången i Jakobs kyrka och den stora nattvardsgången i Engelbrekts kyrka, vars karaktär av kärleksmåltid i Frälsarens sinne djupt grep deltagare och andra närvarande.

Till kritiken lär i varje fall knappast kunna räknas, om någon på en predikstol eller i en tidning om Ekumeniska Mötet och dess delegationer uttalar saker, som äro rakt motsatta det, som offentligt av Mötet och dess delegationer på ett för varje iakttagare oundvikligt sätt betygats. Mera värd och mera martyrliknande blir icke en dylik kritik därigenom att uttalandena förolämpa främlingarna, deras heder och kristna sinnelag. Dylika förvillande utsagor kunna behöva eftertryckligt rättas — helst om så är möjligt utan personlig påföljd för vederbörande. En viss kännedom om, vad som under mötet förekommit, saknar inte värde, när det gäller att bedöma detsamma.

Underligt, ja, oroande vore om icke ett så djärvt försök som Stockholmsmötet skulle väcka misstro och fruktan i den ena eller andra riktningen. En amerikansk lutheran, pastor J. C. K. Preus, som befann sig i Stockholm som korre-

spondent, icke såsom ombud, har i The American Lutheran Survey givit ett väl formulerat uttryck för den vitt spridda meningen, att Mötet var dömt att misslyckas, därför att det icke utgick från en enhet i tron eller rättare sagt i trosläran. Han påpekar svårigheterna som visade sig under konferensen, när det gällde att tillämpa Kristi ande på de föreliggande väldiga problemen, och särskilt fäster han sig vid den olikhet vi skärskådat i uppfattningen av Guds rike, Guds herravälde. Måhända kunde han hava tillagt, att denna olikhet och den ömsesidiga lärdom, som till äventyrs kan hämtas ur en dylik olikhet mellan evangeliska kristna — snarare från olika väderstreck än från olika konfessioner — aldrig förr på allvar gjorts gällande, och att vi icke kunna komma någon vart utan att grundligare tränga in i spörsmålen. Måhända kunde han också hava upptäckt, att trosenhet och överensstämmelse i formulerad bekännelse icke alltid sammanfalla, allra minst för en lutheran, som av Martin Luther lärt sig vad tro är i sitt innersta väsen. Preus ser i Stockholmsmötet en svår och farlig attack på den konfessionella troheten. Redan det faktum, att en rysk ortodox präst och en anglikansk ärkebiskop få uppträda i en kyrka tillhörande en evangelisk-luthersk konfession, är för honom något oerhört. Men det egentligen intressanta i hans kritik är följande. Han förebrår Mötet, att det icke kommit till bestämda sociala program i de ena och de andra frågorna, utan att det stannat vid att uttala grundsatser och läror. Här igenkänna vi en för vissa amerikaner karakteristisk syn på Mötet. Det har varit från början klart både från mer konservativt och mer progressivt håll inom de olika konfessionerna, att Mötet måste vinna teoretisk klarhet rörande kyrkans ställning till dessa praktiska spörsmål, innan en omedelbar tillämpning kan ske.

I rättvisans namn bör tilläggas, att författaren börjar sin artikel med att beskriva, hur sorgfälligt Mötet var förberett

i stort och i smått, och vilken tjusning Stockholms stad och den svenska nationens andliga och utvärtes gästfrihet utövade. »Utan tvivel skall Mötet genom sin sällsynta ande av tolerans och gemenskap resultera i en bättre inbördes förståelse och en djupare sympati mellan kyrkosamfunden, som deltogo. Icke heller kan det betvivlas, att förbindelser som inleddes mellan ombud av så många nationer — i många fall män med nationellt eller internationellt rykte — kommer att framkalla sympati och förtroende mellan folken.» »Vidare kommer Mötet tvivelsutan att på många håll giva de kristna kyrkosamfunden ett nytt mod, mer förtroende till kyrkans styrka såsom Kristi anstalt i världen.»

»Ehuru Mötets budskap lämnar mycket övrigt att önska, så riktar det dock i full överensstämmelse med upprepade yttranden från Mötets talarstol och ordförandeplats till kyrkosamfunden en högtidlig maning till ånger. Det erkänner Jesus Kristus såsom frälsare och herre och förklarar, att endast i den korsfäste och uppståndne frälsaren ligger världens hopp. För många kommer Mötet att stå såsom den förenade protestantismens svar på den ofta upprepade anklagelsen, att kyrkan har gjort bankrutt, och att kristendomen har fallit tillsammans. Kyrkan har här givit världen underrättelsen om att hon alltjämt är att räkna med. Medan brist och misslyckande i åtskilliga hänseenden i det gångna erkännes, skall kyrkan för framtiden bekräfta sig själv och göra sitt inflytande förnummet på flera håll och i en högre grad. Kyrkan utkräver i Stockholm sin rätt att leda världen i alla ärender, som hava med moralen att skaffa. Självfallet är Mötet självt ett märkligt faktum. Den uppgift det uppsatt för sig, dess nästan ekumeniska karaktär, anden som genomgick dess förhandlingar. En mönstring av kyrkliga och borgerliga märkesmän utan motstycke i modern tid, allt detta, mer än vad mötet konkret uträttade, kan komma att historiskt infoga det i raden av fornkyrkans frejdade koncilier.»

Farhågor voro på förhand oundvikliga och lätt förklarliga. Vad månde bliva av ett så äventyrligt företag? Men det fanns också bland de stilla i landet och bland dem, som från sin kristendomsriktning måste se med misstro eller rent av oro på detta företag, sådana som voro nog kristna att giva sanningen rum. En ledande artikel i Kirche und Welt, Blätter aus der Hessischen Renitenz skriver under överskriften: »Stockholm», bland annat följande:

»Hittills har vårt blad intagit en principiellt avvisande hållning mot Stockholm. Sedan vi sett de nu föreliggande berättelserna och närmare tänkt igenom saken, blir det nödvändigt att ändra bladets hållning. Vad som avhöll oss från att hälsa Stockholm, var bristen på läroenhet och trosenhet. Vi stötte oss på att konferensen sköt undan trosfrågorna, vi kunde icke tänka oss någon annan väg till kyrkosamfundens enhet än att man ställde trosfrågorna i första rummet. Detta var en stor dårskap och motsade egentligen vår egen allmänna hållning i trossaker. Tro och lära är någonting olika. Stockholm uppstod icke ur läran, men väl ur tron. Och därför att det uppstod ur tron på Gud, Jesu Kristi Fader, en tro som är gemensam trots olikheter i läran, inskränkte det sin uppgift till det, som under dessa omständigheter var allena möjligt, nämligen att återupprätta det första huvudstycket, Herrens lag för allt söndersplittrat politiskt och socialt liv. Hade kyrkorna satt sig tillsammans för att rådgöra om enighet i läran, så hade det fördjupat revorna och åtskillnaderna. Men de samlade sig i känsla av ansvar inför världen och gjorde den djärva vändningen från läran till livet i tron. De kunde icke längre se på, huru Kristi lekamens döpta lemmar försmäkta, utan med åsidoskjutande av alla olycksaliga skillnader gjorde de en första begynnelse.» Bladet framhåller vad Budskapets hjärtliga syndabekännelse innebär. »Biskopen av Winchester predikade om ordet: Gören bättring. Den amerikanske ord-

föranden, Arthur Judson Brown, angav fyra skäl för Mötets framgång: 'Bekännelsen av skulden, förödmjukelsen, den heliga självhängivelsen och hoppet.' Ombudet för patriarken i Konstantinopel Germanos bekände sin glädje över att i Stockholm hava funnit den *levande* Kristus. Söderblom sade, att en högre makt än människors åtgöranden hade härskat under Mötet. Det skulle göra oss ont, om vi hade föranlett någon att framträda med en dom över Stockholm.» »Så skydde Gud den i Stockholm satta plantan, att den må växa och frodas! Vi vilja vattna den.»

Den allvarliga kritiken har väsentligen utgått från farhågor för att Ekumenmötet skulle förvärldsliga kristendomen. Äro icke dessa spörsmål om krig och fred, om egendomens rätta användning, industrialismens problem, bostäder, hemmens renhet, undervisningen ägnade att leda uppmärksamheten bort ifrån det enda nödvändiga, själens frälsning? Vidare har man väl på sina håll blivit skrämd av det faktum, att så många av samtidens förnämsta personligheter givit en varm anslutning till Mötet och dess syfte. Kan det bli något uppriktigt kristligt och gudeligt av en sammankomst, som bland medlemmarna räknar tyska rikets kansler och dess förnämsta ämbetsman, riksdomstolens president, Englands föregående och nuvarande utrikesministrar, dess förutvarande statsminister, som är arbetarrörelsens ypperste man i vår tid efter Hj. Brantings död, Haag-domstolens president och vice president, Hollands utrikesminister, Förenta Staternas marinminister, två bland Sveriges ännu levande förutvarande statsministrar, dess förre utrikesminister, Finlands förre statsminister, Schweiz' förutvarande statschef, låt vara att någon av dessa som anmält sin tillslutning av omständigheterna förhindrades att närvara vid själva Mötet? Kan man tro på kristligheten i ett möte, som mottager hjärtlig hälsning och försäkran om tilltro och stora förhoppningar från tyska rikets president, Förenta

Staternas president, det brittiska världsimperiets statsöverhuvud, att icke tala om den utomordentliga och från alla håll högt skattade verksamma andel, som Sveriges konung och drottning, dess kronprinspar, Svenska Röda Korsets furstlige ordförande och andra medlemmar av Sveriges kungafamilj ägnat åt detta möte, en världskonferens, åt vars strävan Frankrikes utrikesminister och en rad andra ledande personligheter i samtidens historia giva ett hjärtligt erkännande, en sammankomst, som uppbäres icke blott av vissa fromma kretsar, utan av breda lager i folken och i stor utsträckning av de evangeliska och ortodoxa kyrkosamfundens främste förtroendemän, ett möte, vid vilket kyrkornas vigde tjänare rent av då och då uppträda i sina hävdvunna historiska dräkter, icke utan prakt och glans, ett möte, vars enastående omfattning och ändamål nödvändiggjort vidlyftiga och fleråriga förberedelser och sammankomster som fångat pressens uppmärksamhet och blivit omtalade i större eller mindre omfång i de olika ländernas tidningar i ord och bild, vilket ju kan betecknas såsom reklam, om man vill välja ett vackert ord? Huru kan ett sådant kristenhetens världsmöte hava något att skaffa med det goda budskapets upphov och förkunnare, huru kan det undgå förvärldsligandets fara?

Här föreligger i sanning ett allvarligt problem. Jag skulle vilja tillägga: just den väsentligaste faran för varje kristet företag, som vågar tro stora ting, och som betraktar kristendomen icke blott såsom en undangömd fristad, utan såsom en erövrande andemakt.

Faran föreligger och har förelegat. Ett flertal av föredragen och yttrandena på Allmänkyrkliga Världskongressen vittnade därom. Läs till exempel Glubokowskis storslagna och djupt gående teologiska utredning om skillnaden mellan ett omfattande filantropiskt företag och den samfällda tjänst åt mänskligheten, som med nödvändighet framkallas av kyrkans väsen, det är: av kristna människors gudsgemenskap.

Världsligheten tolkades av vår Frälsare på ett invärtes, icke på ett utvärtes sätt. Han vill icke taga sina lärjungar ut ur världen. Han hade sett alltför mycket av den inpyrda självgodheten och osanningen, som trivdes i de avskilda fromma kretsarna. Han ställde sina lärjungar i kast med livets uppgifter. Men om han ville hava dem i världen, så var han lika angelägen om att enligt Sundar Singhs träffande

Kyrkoherde C. Skovgaard-Petersen, Hellerup.

Dr. Adolf Keller, Zürich.

uttryck icke hava världen i dem, utan hålla dem rena från det onda och från det världsliga sinnelaget. Gud allena ser till hjärtat. Han ensam kan döma. Men man blir rädd ibland, när man läser de självsäkra fördömelserna från sådana pressorgan och kretsar, som göra anspråk på att framför andra människor vara fromma och heliga. I regel utmärka de sig icke för något större mått av försakelse av detta livets goda. Det är heller icke sagt, att de så värst anstränga de gåvor Gud förlänat dem. Men i ett avseende äro de stränga icke så mycket mot sig själva, men mot sina medmänniskor

och sina medkristna, om de nu alls erkänna fattiga syndiga människor, som vilja tillhöra Frälsaren och efterfölja honom, såsom sina medkristna.

Det finnes också, Gudi lov, här och var i bygderna rättframma, gudfruktiga människor, som visst icke utmärka sig för självsäkerhet. Den bulgariske professor Petkoff liknade dem vid violblommor. De växa undangömda. Den som upptäcker dem tjusas av deras fägring och doften av deras liv och död. Bland sådana hava åtskilliga med oro och lätt förklarlig misstro motsett ekumeniska mötet. Kanske hava de i sitt stilla sinne överflyttat på denna kristenhetens trosdjärva enhetssträvan något av sina minnen från de gamla kyrkomötena med deras intriger, politiska karaktär, våldsamhet och oheliga levnadssätt. Sanningen fordrar ett tillägg. Det finnes mer än ett bevis på att dylika stilla, djupt allvarliga och andligt bedömande människor sett sina farhågor hävda genom själva mötets förlopp. Nyss anfördes dylika ord ur en strängt pietistisk tidning från Hessen efter Stockholmsmötet.

Vi hava eftersträvat att ställa det Ekumeniska Mötet i verklig kontakt med kristenhetens liv och böner just på den ort, där Mötet skulle hållas. Vi ville icke samlas till en konferens, som skulle äga allsköns yttre bekvämlighet och trevnad (sådan är ju eftersträvansvärd), men vara föga känd och uppmärksammad av det bedjande och arbetande kristna folket inom det land som skulle hysa Mötet. För detta ändamål och för att hos oss och andra motarbeta den alltid lurande faran för världslighet i hjärta eller former eller ändamål, hava vi också allt från början anhållit om våra medkristnas förböner i alla länder. När i undertecknade eller anonyma brev och telegrafiska hälsningar (en lika ovanlig som glädjande form av anonymitet) enskilda, ofta undangömda kristna, eller hela grupper av erfarna och trogna bedjare från början försäkrade Mötet om sin förbön och

efteråt sågo i detsamma något av bönhörelse, så igenkände vi alla, som helhjärtat deltagit i Mötets ansvarsfulla arbete, häri en av förklaringarna till det under, vi fingo tillsammans uppleva. Andens närvaro gjorde sig märkbar i uppriktighet, i självtukt, i enhetens makt. Bönens hemlighet är förborgad för den, som saknar erfarenhet av vad bön betyder i ett människoliv och i den lilla och den stora historien. Det obligatoriska hånet har heller icke uteblivit.

En betänklighet, befryndad med den som nu skärskådats, har kommit från övertygelsen om, att världen nu en gång för alla är ond. Det kan man icke hjälpa. Saken måste ha sin gång. Att försöka förbättra tingens ordning, är att ingripa i Guds regemente.

Svårt är att förstå huru en sådan uppfattning kan bedja: »Tillkomme ditt rike, ske din vilja såsom i himmelen, så ock på jorden». Men härom skola vi här icke orda. Kristenhetens nutida lärofråga framför andra gäller vad som menas med Guds rike, Guds herravälde.

Någon blickar från sin fromhets avskilda vrå på Ekumeniska Mötets brokiga procession och finner den ungefär lika blandad som innehållet i Noaks ark.

Lika vanligt som detta är, lika sällsynt är att se en konsekvent fördömelse av kristna och kyrkliga strävanden att förbättra tillståndet i världen. Den som läser ärkebiskop Johanssons i Åbo förkastelsedom över Ekumeniska Mötet, kan icke längre upprätthålla en ogynnsam tydning av hans hållning under ryska tiden. Ty av honom genomföres följdriktigt den åskådningen, att man skall lojalt taga ondskan och orättfärdigheten i världen sådan den är och underkasta sig den, betrakta den såsom Guds straffdom och till äventyrs i Uppenbarelseboken finna varest den där är upptecknad, men icke bjuda till att åstadkomma en ändring och förbättring, som står i strid med Guds världsregemente. Sällan

är en dylik åskådning så konsekvent, som hos den vördnadsvärde ärkebiskopen i Åbo. Den kastar ljus över tidigare åtgärder av honom, som blivit orättvist och hårt bedömda. Han tillsade på sin tid prästerna att från predikstolen promulgera det rättsvidriga tsarpåbudet om värnplikten i Finland och tillade, kanske icke alldeles konsekvent och lyckligt, ett ord om de yttre påföljder, som prästernas eventuella konstitutionella vägran skulle kunna medföra för dem. I »Fria Ord» för den 18 september 1901 återgives i svensk översättning hans skrivelse till prästerna, där det bland annat heter: »Prästens plikt är enligt lag att i kyrkorna uppläsa utfärdade författningar, och honom tillkommer ej att pröva deras laglighet. Om han icke kungör dem, ställer han sig utom lagen och uppreser sig mot överheten. För att göra det måste han säkert veta, att sådant motstånd överensstämmer med Guds vilja. Med olikartade skäl har man visserligen sökt bevisa prästens plikt att icke kungöra värnpliktslagen, men enligt min åsikt är det klart, att Guds vilja icke är för ett sådant motstånd. Om det vore fråga om en kränkning av tro och bekännelse, då vore prästens skyldighet självklar, men nu är det fråga om kungörelser, som äro ett för prästen så främmande åliggande, att man redan länge bett om att befria kyrkan därifrån, och nu gäller det att kungöra en militärangelägenhet, som ligger utanför prästens egentliga verksamhet. Icke heller kan prästerskapet genom en vägran få till stånd någon ändring i denna ledsamma sak. Men en sådan vägran vore, även om en mindre del av prästerskapet skrede därtill, en så ömtålig sak, att den skulle medföra oberäknelig skada åt vår kyrka och vårt folk ... Det ligger säkert i regeringens makt att bestämma på vilket sätt lag bör kungöras, och försummelsen att kungöra skulle likväl icke upphäva en lag. Däremot skulle följderna av en vägran ingalunda bliva så obetydliga för prästen själv, som många antaga, ty han skulle riskera sin tjänst och sin utkomst.

Vad den rättsliga sidan av saken angår, så säges att lagbrott från den ena partens sida berättigar den andra parten att bryta lag. Men i en sådan åsikt kan en kristen ingalunda förena sig» . . .

Redan längesedan har jag både anat och vetat, att den finske ärkebiskopens åtgärd icke berodde på angelägenhet att bibehålla och stärka vänskapen med Bobrikoff eller överhuvud på några opportunistiska hänsyn utan på en djupt rotad övertygelse. Denna gynnsamma tolkning av saken har fått ett oväntat stöd i den ärevördige åldringens häftiga ovilja mot Ekumeniska Mötet. Därav följer icke, att kristna i Finland och i andra länder skulle känna sig övertygade om, att kyrkan bör låta världen och politiken och den sociala utvecklingen hava sin gång och finna sig däruti. Är Kristus vår Herre, så bör han hava sitt ord med i laget, även när det gäller det borgerliga samfundet. En dylik åtskillnad mellan den kristnes inre gudsumgänge och levnadsform å ena sidan och det offentliga livet å andra sidan kan knappast genomföras och strider i varje fall mot den kristna erfarenheten och kärleksbudet mot nästan. Vi ha hört berättas om en finsk pietistisk bonde, som när han tillfrågades om förkastelsen av Ekumeniska Mötet, svarade rätt oväntat: »Jag undrar bara på, att man inte har försökt något dylikt för längesedan.»

En annan misstro och kritik har riktat sig mot frånvaron av diskussion av trosläror och kyrkoförfattning vid Ekumeniska Mötet. Såsom vi påvisat, var Mötets syfte teoretiskt, icke praktiskt. Men teorien gällde det kristna livet, icke trosläran. Enstämmigt vittnar Nya testamentet om, att tron utan gärning är död och att livets bekännelse är minst lika viktig som munnens bekännelse. Därav torde följa, att det är fullt värdigt kristna människor att ägna bön och samråd, arbete och eftertanke och även en sådan kraftansträngning, som Stockholmsmötet var, åt att söka skapa klara och ge-

mensamma läror om livet, likaväl som det är ett Gudi behagligt, i själva trons väsen liggande oavvisligt behov att sammankomma eller i skrift fredligt med varandra dryfta våra trosläror, gudstjänstformer och kyrkoordningar.

En annan sak bör härvidlag märkas. Tron var icke frånvarande under Stockholmsmötet. En djärv, enligt många kloka människors omdöme alltför djärv, ja, fantastisk tro, har framkallat detta Möte och förverkligat det, och det har med rätta blivit sagt, att vad som åstadkom de underbaraste stunderna under Mötet var dock icke den samfällda beslutsamheten att tjäna Mästaren i bröderna, utan den gemensamma tron på Guds förlåtelse för Kristi skull, icke Sinai, utan Förklaringsberget, icke Bergspredikans höjder, utan Golgata.

När man härvidlag såsom en slags motsats ställer upp den tidigare begynta enhetssträvan, vilken av sina amerikanska upphovsmän med rätta döptes till Faith and Order, så beror detta på okunnighet. När vi insågo, att samråd om Faith and Order icke frikallar oss från gemenskap i Liv och Arbete, ja, att Frälsareorden i Johannes' sjuttonde om en för världen uppenbar och Guds Sons kallelse betygande enhet måste framför allt ligga i de kristnas och kyrkans efterföljd av Mästaren, så betydde detta ingalunda någon ens den ringaste opposition emot Faith and Order-rörelsen. Under de första åren rådde, som vi väl kunna förstå, oklarhet. Vi sökte oss fram. Förslag framställdes från skilda håll om att sammanslå de två enhetssträvandena till ett. Ännu när den amerikanska biskopskommissionen år 1919 besökte Konstantinopel, Rom och därefter i juni Upsala, hyste dess högt förtjänta medlemmar tankar på en dylik sammanslagning. Visserligen hade deras i sann mening ekumeniska och katolska förhoppningar betänkligt svalkats av påvens besked, att med romerska kyrkan samråd och samarbete kunde tänkas endast i form av underkastelse under Roms envåldsmakt.

En icke oväntad bekräftelse på Leo XIII:s berömda besked till Robert Gardiner och andra hänförda tjänare åt enhetsverket, då de sökte vinna påven i Rom för sina strävanden: »I behöven endast återinträda.» »Vous n'avez qu'à rentrer.» Så enkel är saken. Allt står i ordning. Den allmänneliga kristenhet, vilken icke i likhet med Rom avgränsar sig, har endast att förneka sin historia, sina heliga erfarenheter, sina fäders tro, sin övertygelse om uppenbarelsen och om evangeliets troskrav och frihetskrav och gå in under den påvliga hierarkiens fasta valv, så är enheten förverkligad. Presidenten för Schweiz' kyrkofederation påminner därom i den bok han ägnat »die Weltkonferenz in Stockholm».

Vi andra voro fortfarande livligt övertygade om, att dessa båda rörelser böra hållas strängt isär för att tjäna sina ändamål med framgång. Icke som om dessa ändamål skulle stå i någon slags motsättning till varandra. Åter och åter har det framhållits, att ett ökat mått av inbördes förtroende och samverkan i kristenhetens oundkomliga praktiska uppgifter måste skapa en atmosfär, som är gynnsam för broderligt och grundligt tankeutbyte i de dogmatiska och kyrkorättsliga spörsmålen. Under förhandlingarna i Upsala domkapitelsrum år 1919 med den förnämliga nord-amerikanska delegationen blev det även för våra nord-amerikanska bröder klart, att det i följd av den mänskliga begränsningen är nödvändigt att noga genomföra en arbetsfördelning. Denna sin åsikt uttalade den amerikanska kommissionen i det tryckta protokollet över sin kyrkohistoriska färd i Gamla världen. En närmare motivering erhöll åtskillnaden i det brev, som Liv och Arbetes bestyrelse vid sin sammankomst i Hälsingborg i september 1922 avlät till den självförgätne huvudmannen för Faith and Order-rörelsen, den sedermera avlidne och djupt saknade, av biskop Brent värdigt efterträdde Robert Gardiner, som svar på en hemställan från Faith and Order om en sammanslagning

i den ena eller den andra formen av båda strävandenas världsmöten.[1]

Ser någon snett på Liv och Arbete, för att det icke är Troslära och Kyrkoförfattning, så är han illa underrättad. Jag talar här icke om illojalt utnyttjande av kritiska eller betänksamma uttalanden, då man för att komma Stockholmsmötet till livs anser alla medel vara goda, och icke ens drar sig för att till stöd anföra auktorer, för vilkas grundåskådning och strävan man eljest är så främmande som möjligt.

Ett allom uppenbart faktum borde härvidlag framkalla en viss eftertanke. Life and Work och Faith and Order stå ingalunda emot varandra såsom två skilda, parallella eller i viss mån stridiga grupper av enhetssträvan inom kristenheten. Utan de arbetande personligheterna inom båda dessa strävanden äro i stort sett desamma i nästan alla länder. Sitt kanske skönaste uttryck har detta funnit i det uttalande, som Robert Gardiner gjorde under min Amerika-resa 1923 på hösten, då han tillkännagav sin fulla anslutning till Life and Work och sin vunna övertygelse, att dess världsmöte borde föregå världskonferensen för Tro och Kyrkoförfattning. Lika betecknande är den ställning som biskop Brent intager. Vågar jag kalla honom gudsmannen bland Amerikas biskopar? Han var närvarande i Genève vid Life and Work's konstituerande sammanträde år 1920. Han var ditkommen för att omedelbart därefter leda det förberedande mötet för Faith and Order. Det var mig förunnat att övervara första dagens förhandlingar i Faith and Order och till dess generalsekreterare föreslå Robert Gardiner. Sedan måste jag resa hem. Men en högt kvalificerad svensk delegation stannade och har givit mer inblick i sammankomstens förlopp, än vad protokollet ger vid handen. Biskop Brent ledde snart efter kriget och fredsslutet detta internationella

---

[1] Se sidan 26 f.

kyrkomöte på ett sådant sätt, att ingen av hans, den kristne gentlemannens, åtgärder från ordförandestolen eller eljest kunde gissa sig till att deltagarna nyss förut tillhört världskrigets två stridande grupper. Det var samme man, som med liv och själ deltog i Stockholmsmötet och lyfte våra hjärtan och stålsatte våra viljor med inspirerade ord, understödda av ett nobelt livsverk. Han har i sin lilla bok om Stockholmsmötet under titeln »Understanding» också så uppenbart som möjligt visat på en gång det innerliga sambandet mellan Life and Work och Faith and Order och nödvändigheten av att låta varje sak vara vad den är och att fullfölja dessa två linjer i enhetssträvandet under varderas givna förutsättningar. Meningen är att Faith and Order-mötet skall sammanträda i Lausanne 1927. Jag beklagar, att den ursprungliga planen övergivits, enligt vilken vi skulle hålla detta kyrkomöte i själva Jerusalem. I England intager kyrkans högst betrodde man, ärkebiskopen av Canterbury, den framför andra ledande platsen i båda dessa strävanden, och hans visdom har en icke oväsentlig andel i, att Liv och Arbete gjort sin kraftansträngning före Faith and Order.

I Tyskland har ingen grundligare hävdat nödvändigheten av ärligt och erfaret samråd rörande vår heliga tro än Sachsens biskop Ludwig Ihmels. Han är samtidigt sedan flera år en av de förnämsta och mest inflytelserika personligheterna i ledningen av vad tyskarna kalla Världskonferensen för Praktisk Kristendom. Fanns det i Stockholmsmötet någon enda personlighet, som gjorde sig ovillkorligen, ja, omedvetet starkare gällande genom sin andliga myndighet än denne man?

Gå vi till den ortodoxa kyrkan, finna vi patriarken av Konstantinopel och hans västerländska ombud ärkebiskop Germanos i båda dessa lika nödvändiga strävanden.

Jag vågar tillägga, att båda äga en del av sin styrka i det klara medvetandet om det andras nödvändighet. Vartdera måste följa sin egen tonlinje, och just därigenom framkommer

utan mänsklig beräkning, men genom den kristna trons och levnadens inre struktur, den samklang som utgör ett bevis för bådas uppgift.

Tonvikten kan läggas på den ena eller den andra av dessa väckelser. Personliga förutsättningar och temperament hava härvidlag betydelse. Men den, som har deltagit i enhetssträvan under dessa hårda år, har mer och mer genomträngts av vissheten om, att de två programmen ingalunda betyda en splittring, utan en av sakens egen art framkallad arbetsfördelning.

Kritiken från professionella grinare, från kulturheroer, samt — motsatserna beröra varandra — från fromma kretsars kanske mer ivriga än egentligen noggrant underrättade och kritiskt prövande målsmän kan här icke i alla detaljer skärskådas.

Man har genialiskt betecknat Mötet såsom kastrerad socialism och vattenvälling. Betyder inte Mötets syndabekännelse, att deltagarna sneglade efter bifall från tidens nya makthavande? Man har efterlyst tron. Svårt är att veta vad som i detta sammanhang menas med tro. Betyder tro förtröstan på Guds makt och något av den vanligen lågt taxerade dårskapen att våga något i denna tro, även om det är en stötesten och en galenskap, ja, då lär väl knappast tro kunna frånkännas det Ekumeniska Mötet. Men kanske menar man med bristen på tro frånvaron av häftiga lärostrider och högkyrkliga debatter. En kulturpamp har motiverat sin ringaktning för vad han med blixtrande kvickhet kallar för smörgåsbordet i Stockholm. Han har något av samma beklagande som det nyss anförda. Det gick alltför fredligt till vid det ekumeniska smörgåsbordet. Man förstår den estetiska förkärleken åtminstone på avstånd för en reell huggsexa. Med vemod minnes denne auktor något kyrkomöte långt borta i tiden. Det var konferenser med näbbar och klor. Där tog

man ståndpunkt, där fattade man beslut, som icke kunna missförstås, och ibland hände det, att en och annan av patriarkerna efter beslutens fattande dog av de sår han hade fått under den dogmatiska debatten. »Det var något annat än att spisa smörgås i Stockholm.» Man förstår så väl tidningsmannens avsaknad av något som verkligen inträffar. En grekisk historiker berättar, att vid mötet i Chalcedon patriarken av Alexandria sparkade sin broder patriarken av Konstantinopel »liksom en vild åsna», så att den senare dog av de skador han fått. Även redaktören för »The Review of the Churches» påminner i sin artikel om Stockholmsmötet om denna berättelse. Men knappast med avsaknad. Han är nog prosaisk att glädja sig över åtskillnaden. »Urbanitet och vänlighet, som fördjupades till brodersinne dag för dag, karakteriserade förhandlingarna i mötessalen i Stockholm i deras helhet och den sällskapliga samvaron utanför möteslokalen.» När The New York Times skrev att »Nicæamötets ande återupplivades i Stockholm», så tänkte skribenten säkerligen icke på prelaternas dramatiska sammandrabbningar. Om han nu icke var så lärd, att han har läst om detaljerna, så kände han åtminstone den allmänna opinionen om de gamla ekumeniska kyrkomötenas ogudliga förlopp. Han menade säkerligen med sina ord, att den universella, katolska, ekumeniska, i kristendomens väsen liggande ande,, som fick uttryck i de första kyrkomötena, blivit levande och verksam under Stockholmsmötet.

Biskopen i Visby hade i en predikan något att berätta om gammalmodiga och nyare andliga byggnadsverk i kyrkans historia. Jag minns icke hur orden föllo. Men vi igenkänna alla de herrar och damer han åsyftade, då han talade om sådana, som med allvarlig, kanske bister min prisa gamla former för kyrkans tankeliv och arbete, men aldrig ett ögonblick tänka sig möjligheten att för egen del leva och trivas i dem. Onekligen gör man sig genom en sådan antikise-

rande förkärlek kritiken av kyrkans nuvarande liv och arbete betydligt lättare.

Vanskligt är för kyrkans lärare att upptaga de spörsmål, som härflyta ur den moderna industrialismen. Lätt förfaller dylik nitälskan till välment dilettantism. Men saken kan därför icke lämnas åt sitt öde. Därtill är anarkien i kristen och kyrklig uppfattning av dessa frågor allt för ödesdiger. Kritik har vankats från nationalekonomiskt håll. När denna kritik härleder sig från sakkunniga män, är den det bästa Mötet kan önska. Men erkännanden hava också i varma ordalag kommit från nationalekonomiska auktoriteter, även från sådana, som icke själva deltogo i Mötet, men som giva en plats åt moraliska krafter i den ekonomiska utvecklingen. Mer än en av dem har under flera år varit medarbetare i evangelisk-sociala strävanden.

Kritik har kommit från ett motsatt håll. Man har kanske i skarpa ordalag brännmärkt vad man kallat en tamhet och försiktighet i uttalandena vid Mötet och i dess utsända budskap. Man har önskat flammande anklagelser och stora löften. För egen del betecknade jag vid Mötets öppnande en slik naturlig böjelse som en av Mötets svåraste frestelser. Man kan mätta sig själv och sin rättfärdighetslängtan med feta ord i stället för att, såsom avsikten var, verkligen söka vinna någon klarhet över vad kyrkan här måste betrakta såsom samvetsplikt och sålunda bör göra och stå för och vad hon icke såsom kyrka kan stå för — enskilda kristna obetaget att i de sociala spörsmålen hysa olika meningar. Vad på Mötet förekom och vad dess budskap har att förkunna, må tala för sig självt. Den ene och den andre skulle ha önskat det ena och det andra annorlunda.

Professor Ernst Cahn, för vilken »liksom för oräknade kongressdeltagare Mötet var en oerhörd inre upplevelse», »med ögonblick då man trodde sig höra evangeliets djupaste käll-

språng brusa», anmärker, att frågan om den kristna religionens ställning till denna världens ordningar och överhuvud vad vi här skildrat såsom gudsrikesfrågan borde hava fått en mycket grundligare behandling och därigenom också blivit en fastare utgångspunkt för enskilda spörsmåls behandling och för det kommande arbetet. »Då och då ljungade blixtar såsom i Ihmels' och andras tal, men intet åskväder brakade löst.» »Det enligt min tanke lyckliga försöket att finna en syntes av den till synes ohjälpliga motsatsen mellan de båda uppfattningarna, såsom hos holländaren Slotemaker de Bruine, svensken Billing, dansken Ammundsen, kom, trots framställningens tyngd, dock icke till sin fulla verkan.»

Han hade också önskat ett fördjupande och en ny orientering av kallelsebegreppet under de förändrade ekonomiska och sociala villkor, i vilka den lutherska och kalvinska kallelsetanken trots sitt bestående värde icke längre är tillräcklig för vår tids förhållanden och problem. Med så mycket större glädje hälsar denne kritiker upprättandet av ett internationellt forskningsinstitut för kristen social etik.

Emellertid har också från vederbörliga håll erkännande framkommit i rikligt mått. Å ena sidan har man erkänt en grundlighet och besinningsfullhet, som icke nöjde sig med allmän välmening, klagomål och planer, utan sökte vinna principiell klarhet från den kristna etikens ljus över hithörande problem, därvidlag icke berusad av tidsläget utan med skarp skärskådan av verkligheten. Å andra sidan har man icke blott i kyrkliga kretsar i skilda länder, utan även utanför desamma hos vederhäftiga målsmän för arbetarrörelsen funnit gensvar för det uppriktiga sociala patos, som besjälade enskilda mötesdeltagare, och som ryckte med sig mötet i dess helhet. Ingenting var för den som skriver dessa rader mer gripande än att bevittna, hurusom samvetsmänniskor av mötets arbete föranleddes till att uppriktigt bekänna, att de ännu icke sett vad kyrkan i klasskampen

förbrutit och försummat, men att de nu ville göra denna angelägenhet till en allvarlig uppgift såsom icke tillförne. Även i detta ärende besinnar man icke alltid skillnaden mellan vad den ene eller den andre ur sitt hjärtas djup har att framlägga och mötets tunga uppgift att övertyga kyrkan såsom sådan om hennes oavvisliga plikt, såvida hon vill göra skäl för sin kallelse såsom kristen kyrka.

Peter Ainslie påtalar, att ombuden i genomsnitt voro för gamla. Han önskade mera av den profetiska tonen.

Den allvarligaste förebråelsen formulerades av riksdagsmannen, kyrkoherde Harald Hallén, under sammanträdet den tjuguförsta augusti. Han framhöll, att när kongressen behandlade skyddslagstiftningen, skulle det ha varit önskvärt, att de som saken gäller varit närvarande. »Men de lysa med sin frånvaro. Det är det stora molnet, som överskuggar denna kongress. Miljoner och åter miljoner arbetare misstro oss. För tjugo, trettio eller fyratio år sedan, när industrialismen skapade sitt masselände, då tego de kristna samfunden eller talade ord, över vilka vi böra draga tystnadens barmhärtiga slöja. Arbetarna fingo taga sin sak i egna händer i kampen för människovärde, medborgarrätt och en dräglig existens. Nu ha de vunnit medborgarrätt och rösträtt, lagstadgad arbetstid, skyddslagar, som förbjuda barns och kvinnors användning i industrien, olycksfallsförsäkring och ålderdomspensionering av hela folket, ja, Sverige står främst i raden av socialt utvecklade nationer. Har då kyrkan ingen del däri? Jo, indirekt, ty här i Sverige och mångenstädes i andra länder äro bärarna av folkens krav på fred och ekonomisk rättfärdighet själva barn av kristliga hem, av kristna föräldrar, men kyrkan känner ej igen sina barn. Ja, vore väl hela den sociala evolutionen möjlig utan Kristi förkunnelse? Vem har lärt MacDonald att tala såsom han gör på politiska möten: icke Marx utan Kristus. Dock, vi berömma oss icke därav. Kyrkan har icke känt igen sina

egna barn. Guds röst hör man ibland i katedraler, aldrig i fackföreningar. Men låt de döda begrava sina döda. Vi bekänna ett ärligt Pater peccavi, och börja arbeta. Men då är det nödvändigt att komma från ord till handling. Två saker äro nödvändiga: Vad som här uttalas av rapporten, måste sedan av varje samfund bekännas och antagas. Vi måste få ett symbolum sociale, icke bindande oss vid vissa tekniska metoder eller partiprogram, men i klara, distinkta ord angivande vår ställning till de sociala och ekonomiska problemen. Det andra: Vi måste få ett organ för världens evangeliska samvete. Vi önska ingen påve, men det upplysta samvetet måste ha en röst, som både kan tala domsord till hedniskt handlande stater och ge lösensordet åt världens kristna. Tänk vad det betyder, när en dag en sådan röst blir hörd, som ropar: Alla kristna, ned med vapnen! eller som inför stora, sociala och ekonomiska problem säger: Det kräver den kristna rättfärdigheten! Vad gör det, om vi ådraga oss statens missnöje, ja, om fängelserna öppnas för oss? Vad gör det? Den kristna församlingen har haft sitt martyrium förr. Det öppnar då som fordom världens ögon. Miljonerna skulle återvända, kanske ej till oss, men till vår älskade herre.»

Die Freie Volkskirche betecknar med rätta såsom Stockholmsmötets svåraste brist, att »det var en gemenskap mellan kyrkor och bekännelser och länder och nationer, men ingen gemenskap mellan klasserna. Arbetarståndet var så gott som icke företrätt på denna rent borgerliga kongress.» Författaren uttalar sin glädje över det samtal, som på Folkets Hus i Stockholm anordnades med svenska socialister. Han ser världsmötets viktigaste framtidsuppgift i att avhjälpa här nämnda brist.

Vorwärts beklagar, att intet ombud kom från de socialistiska och pacifistiska kretsarna, och att kyrkan i Tyskland avstänger sig från den nya tyska republikanska anden.

En annan socialdemokratisk tidning, Frankfurter Volkstimme skriver: »I Budskapet imponerar dock att här icke självmedvetna prelater (Pfaffen) träda fram inför folket för att förehålla det dess synder och bredbent uppropa det till bot, utan handlingskraftiga män, som i vördnadsfull nykterhet och dock med glad skaparevilja mäta sitt verk efter idealet. Visserligen vilja vi icke kasta oss blint i armarna på dem som stå bakom Budskapet. Men vi vilja med uppmärksam aktning iakttaga den stora löftesrika strömning som trätt fram på Stockholmsmötet.» Även Ernst Cahn finner, att Mötet var ensidigt sammansatt. »Alldeles tydligt hade det så kallade positiva elementet övervikten.» Pfarrer Schmidt konstaterar, att den tyska delegationen mest bestod av män, tillhörande högerpartierna. »Vi tro icke, att socialismen hos oss överhuvud hade kunnat finna så varma ord, som den engelske socialistledaren MacDonald.»

Med hänsyn till folkens samliv hava anmärkningarna mot Ekumeniska Mötet, där sådana framkommit, påyrkat ett större mått av praktisk politik. Mötets grundsats var ju att så litet som möjligt blanda sig i politiken och framför allt att icke binda kyrkan vid politiska program, men väl hade Mötet till uppgift att skapa en sådan sinnesstämning och även gynna sådana åtgärder, som härflyta ur bibelns grundsatser och äro ägnade att skapa och stödja fred på jorden mellan staterna och samhällsgrupperna. Yrkandena hava gått i två riktningar. Man ville, att Ekumeniska Mötet skulle oreserverat anmäla sig såsom moraliskt stöd för Folkens Förbund. Däremot reste sig under Mötet väl grundade betänkligheter. Att rättsordningens utsträckning även utanför de enskilda staternas gränser till att omfatta allt större delar av den civiliserade mänskligheten med nödvändighet följer ur bibelns positiva uppskattning av rättsordningen såsom en Guds skapelse, torde hava erkänts av konferen-

sens ojämförliga flertal. Därför uttalar också Budskapet sin anslutning till den stora, enligt min mening i sitt väsen kristna idé, som ligger till grund för Folkens Förbund, hur klent och villsamt den än hittills blivit förverkligad. Men Mötet aktade sig noga för att engagera sig i de förefintliga politiska motsatserna.

Å andra sidan har man påyrkat, att Mötet borde på allvar befatta sig med Versaillesfredens orättvisor och särskilt med frågan om skulden till världskriget. Även härvidlag är det mycket lätt att slå på trumman. Man skall alltid kunna finna gensvar hos nationalister på det ena eller det andra hållet. Men har man verkligen satt sig in i vartill det skulle hava ledt, om Stockholmsmötet satt sig att diskutera skulden till kriget och fatta resolutioner rörande alla de missförhållanden, som äga samband med Versaillesfreden? När man från något håll utbasunat, att fransmännen och engelsmännen vid konferensen vidhöllo, att Tyskland ensamt bär skulden till kriget, så är detta helt enkelt en grov osanning, varpå man icke behöver spilla många ord. Man torde kunna våga påstå, att ingen enda, säger icke en enda av konferensens medlemmar hyste en sådan mening, åtminstone var det ingen som uttalade den. Däremot förekommo i föredrag och diskussionsinlägg från olika håll i Nya och Gamla världen upprepade bekännelser av den gemensamma skulden.

Emellertid vilar en sådan på sin tid skapad allmän opinion som en mörk skugga över vår folkvärld, och den måste avlägsnas. Den tyska delegationens samfällda hållning härvidlag är lika beundransvärd som föredömlig för kortsynta ivrare. Samma övertygelse framkom, då europeiska sektionen inom bestyrelsen i Zürich i juni 1925 uppgjorde förslag till programmet. Skulle frågan om skulden till kriget upptagas, så måste man beräkna, att knappast något annat spörsmål skulle få rum på föredragningslistan. Och vidare, vilken allvarlig människa kunde tro, att en hittills i kyr-

kans historia enastående församling av över sex hundra officiella ombud från den evangeliska och ortodoxa kristenheten skulle kunna med något verkligt resultat behandla ett så invecklat spörsmål, som kommer att sysselsätta historikerna i alla tider. Den tyska delegationen imponerade icke blott genom sin numerär, genom mängden av de högt uppsatta förtroendemännen inom kyrka och stat och genom den höga personliga kvaliteten hos många av dess medlemmar, utan även genom sitt intensiva, säkert mycket svåra och krävande samarbete. När den icke önskade skuldfrågan behandlad på det stora Mötet, hänsköt den frågan till Fortsättningsnämnden, som har helt andra möjligheter till att föranstalta en ingående granskning och således förbereda moget övervägda, allvarliga och verkningsfulla åtgärder härutinnan. Även i detta stycke har således Stockholmsmötet iakttagit en väl grundad återhållsamhet och självbehärskning.

Dess uppgift var stor och överväldigande nog ändå att dels i sinnena skapa fredens enda, varaktiga förutsättningar, dels utreda den kristna uppenbarelsens lära om rättsordningen såsom ett gudomligt verk.

En av Nordens mest betrodde konservative teologer skriver, »att man i dessa vargatider på alla håll och inom alla riktningar har skäl att söka uppbygga sig på vår allraheligaste tros grund och göra densamma verksam i levande kärlek. Orden: I ären jordens salt; I ären världens ljus, så stolta de låta, och så klen den kristenhet än är, till vilken de ljuda, stå dock där allvarligt förpliktande och påminnande de kristna om, vad världen har rätt att fordra av dem. Lättare, än att omsätta dem i livet, är visserligen att låta domsbasunen friskt ljuda, men erfarenheten visar, att resultatet av det blotta dömandet, såsom av varje enbart kritisk verksamhet, är svagt.»

Någon har av den väldiga litteratur, som kommit till hans kännedom, räknat ut, att nittiofem procent av de evangeliska pressrösterna uttalat sig gynnsamt om Stockholm, men för

den romerska pressen äro dessa nittiofem procent tydligen okända. Så mycket ivrigare har man citerat uttalanden av de fem procent, som målat svart på grund av den ena eller den andra anledningen.

Noggrannheten lämnar därvidlag åtskilligt övrigt att önska. Så går Freiherr von Pechmann både i Osservatore Romano och i Germania under namnet von Pecharem. Från romerskt håll har man anmärkt, att det enda som dugde något till, yttrades av en romersk katolik, nämligen förre rikskanslern Wilhelm Marx. Hur förväxlingen uppkommit med rikskanslern Luther är svårt att förstå. Kanske hade omdömet utfallit mindre gynnsamt, om skribenterna ifråga vetat vem det gällde.

I välgörande kontrast häremot stå andra romerska skildringar, som äro sakliga, och som icke vanhedra det kristna namnet.

Trots Roms avvisande hållning hava romerska katoliker även i kyrkligt ansvarig ställning offentligen eller enskilt tillkännagivit sin fulla anslutning till Liv och Arbetes uppgifter. En ärkebiskop, biskopar och präster, berömda teologer inom den romerska hierarkien befinna sig bland dessa andligen om också icke personligen närvarande deltagare i Allmänkyrkliga Världskongressen. Omisskänneliga uttryck för hänförelse för en dylik strävan ha från romerskt håll sett dagen. Några av den romersk-katolska kristenhetens förnämsta nutida lekmän inom forskning och samhällsliv hava sänt hjärtliga hälsningar och försäkran om sitt andliga understöd. Det händer till och med, att sådant och sådana som Rom fördömt, omfattas med sympati av uppriktigt troende inom den romerska kristenheten.

Ännu omöjligare är det inom den evangeliska kristenheten att upprätthålla en snörrät disciplin. Har ledaren eller hava ledarne för någon religiös riktning fördömt ekumenernas strävan, så har det ändå ofta hänt, att många av deras anhängare, enkla människor som icke veta bättre, ägnat sina böner, sitt bistånd och sina gåvor åt saken.

TJUGONDE KAPITLET.

Österns patriark och Österlandets kyrka.

1. Photios, Patriark och Påve av Alexandria, i Sverige.

Nunc dimittis.

Den barmhärtige samaritens söndag den sjätte september. En förnämlig medeltidskyrka i mellersta Upland fylld av en andäktig menighet. Tolkad av pastor Ruben Gustafsson utlägger professor Adolf Deissmann från Berlin från predikstolen dagens text. Begynnelseorden: »Många profeter och konungar ville se det, som I sett, men fingo dock icke se det», tillämpar han på dem, som under tidernas lopp längtat efter uppenbarelsen av de kristnas enhet, bedit därom och strävat därför. Nu har undret skett. Vi hava sett det. Vi hava hört det. När det ligger som fullbordat faktum, äro många ögon kanske nästan lika oförmögna att ana och fatta undrets storhet, som de voro på Frälsarens tid.

En av förutsättningarna för kristenhetens världsmöte i Sveriges huvudstad har kärleksverksamheten varit. Professorns ord föllo som följer: »Bakom den ärevördige patriarkens höga gestalt, bakom Västerns mäktige biskopar och andra kyrkomän skönjer jag den barmhärtige samariten, hans hjärtelag och hans gärning.»

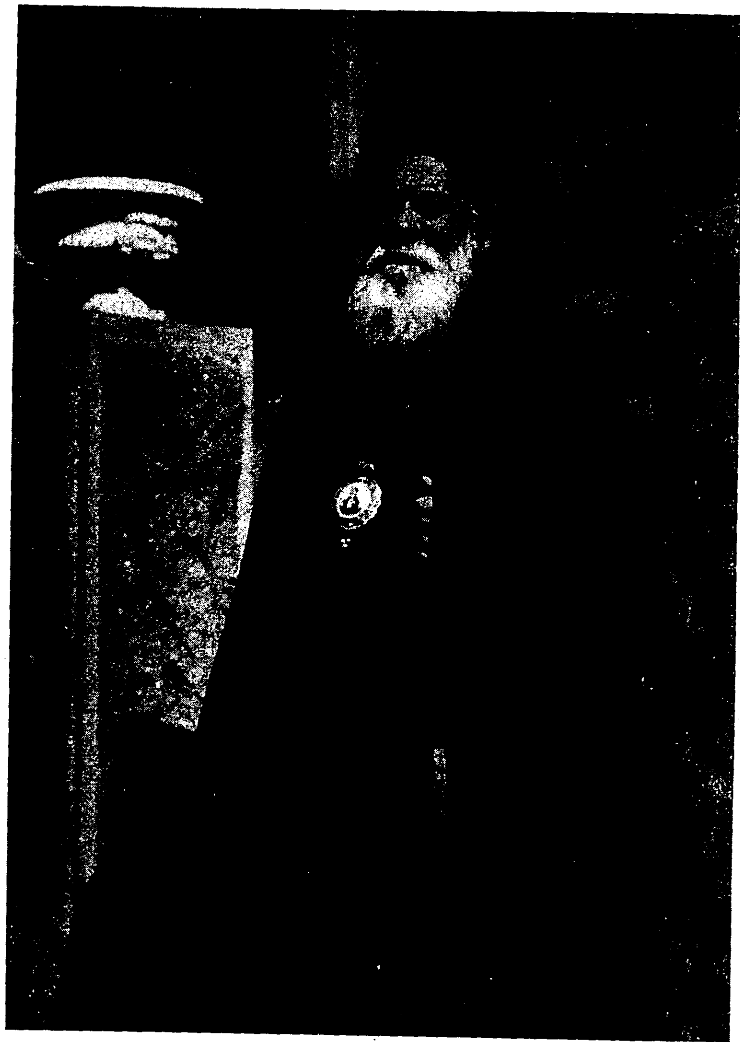
När patriarken Photios nämndes från predikstolen, lutade sig min granne till mitt öra och viskade: »Har ärkebiskopen

hört, att patriarken Photios har dött?» Patriarken död? Det kom en plötslig stilla klarhet. Hågen blev varm. Har Gud själv med dödens svarta streck understrukit mötets vikt? Har den gamle kallats hädan, liksom Mose från Nebo skådande i fjärran löftets land, en enad kristenhet?

Tanken vandrade. Jag hade sett Photios i Westminster Abbey, suttit vid hans sida vid middagen i Lambeth hos ärkebiskopen av Canterbury. Efter åtskilliga växlade brev och telegram skulle han en lördagsmorgon, den 15 augusti, anlända till Stockholm. På torsdag hade jag sökt rädda några aftontimmar för nödtvunget arbete i Upsala. Efter kl. 10 på kvällen anlände telegram, att patriarken skulle komma redan fredag morgon, tjugufyra timmar tidigare än han förut angivit. Det var icke lätt att nå vännerna i Stockholm och få saken ordnad. Den som burit arbetets tunga och hetta mer än någon annan, major Anders Sjöstedt, hade för första gången på ett par veckor unnat sig nattens vila i sitt eget hem på landet och kunde icke nås. Kyrkoherde Herman Neander slumrade på nattåget för att möta patriarken i Sassnitz och ledsaga honom till Stockholm. Det gällde att få honom väckt och överflyttad till norrgående nattåget, vilket också lyckades. En bil i den tidiga morgonstunden förde oss från Upsala. Envoyén friherre Hamilton, pastor primarius, major Sjöstedt och allesammans voro nere vid stationen. Vid utgången från stationen höjde Photios sin hand till välsignelse. I Klara kyrka, dit vi begåvo oss direkt från tåget, ljöd den gamles grekiska bön framför altaret varm och hjärtlig, som han själv var. Under veckorna, som följde, tillvann sig den österländska grekiska kyrkans ypperste målsman i våra dagar allas vår vördnad och våra hjärtans tillgivenhet. När det oväntade dödsbudet nådde mig under predikan i Skepptuna kyrka, var det, som om en nära faderlig vän kallats hädan. Genast slog mig också den tanken, att Gud med den hastiga

bortgången beseglat och helgat patriarkens kyrkohistoriska värv.

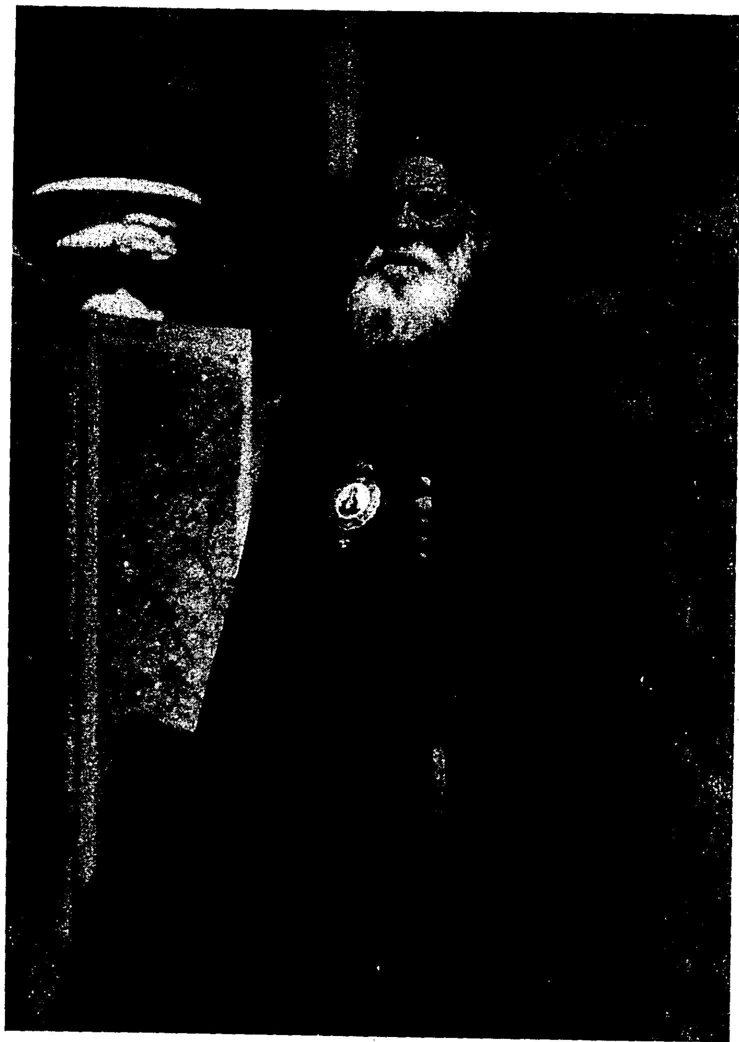
Under den grekiska fornkyrkans välsignande hand öppnades Mötets förhandlingar. Och den höge gästens sista offentliga gärning blev hans nicenska trosbekännelse, uttalad med kraft och klarhet på Platons och Paulus' tungomål från Upsala Domkyrkas högaltare inför kristenhetens ombud från världens skilda länder. Jag skulle predika i samma högmässa den trettionde och befann mig i sakristian, sedan jag tillsett, att dörrarna höllos öppna, för att Herrens menighet måtte få strömma in. Under gradualpsalmen gick jag fram i mittelgången nedom predikstolen, så att jag såg det mäktiga patriarkhuvudet rätt framför mig genom den öppna gången mellan människomassorna. Kyrkans historia sammansmälte till en levande enhet. Forntid och nutid, den hellenska dogmbildningen, kristenhetens våndfulla frågor i våra dagar och dess eviga förtröstan förenade sig. Det låg myndighet i stämman som sig borde. Och vad patriarken under måltiden i Aulan högt yttrade om sin glädje över att Världsmötet och den svenska kyrkomenigheten velat mottaga det hävdvunna uttrycket för Athanasios' heliga tro, utvecklade han sedan för mig med livlighet och värme. Nicenum i Domkyrkan var för honom bekräftelsen på hans vågsamma färd och hans långväga värv lika väl som på Konferensens kristna tro. »Nicenum», yttrade han enskilt, »är den orientaliska kyrkans enda dogm.» I hans store föregångares trosformel utmynnade patriarkens livslånga strävan för kyrkans väckelse till att klarare se sin väg och samdräktigt vandra den. Den grekiska kristendomen, kyrkans moder. Alexandrias patriark i Upsala domkyrka! Hymnen om Fadern och Sonen och Anden på de grekiska fädernas språk, föredragen sextonhundra år efter Nicaea av deras värdige arvtagare inför en lyssnande kristenhet. I det ta varmed Konungen öppnade Allmänkyrkliga Världskongre

Patriarken och Påven av Alexandria, Photios.

bortgången beseglat och helgat patriarkens kyrkohistoriska värv.

Under den grekiska fornkyrkans välsignande hand öppnades Mötets förhandlingar. Och den höge gästens sista offentliga gärning blev hans nicenska trosbekännelse, uttalad med kraft och klarhet på Platons och Paulus' tungomål från Upsala Domkyrkas högaltare inför kristenhetens ombud från världens skilda länder. Jag skulle predika i samma högmässa den trettionde och befann mig i sakristian, sedan jag tillsett, att dörrarna höllos öppna, för att Herrens menighet måtte få strömma in. Under gradualpsalmen gick jag fram i mittelgången nedom predikstolen, så att jag såg det mäktiga patriarkhuvudet rätt framför mig genom den öppna gången mellan människomassorna. Kyrkans historia sammansmälte till en levande enhet. Forntid och nutid, den hellenska dogmbildningen, kristenhetens våndfulla frågor i våra dagar och dess eviga förtröstan förenade sig. Det låg myndighet i stämman som sig borde. Och vad patriarken under måltiden i Aulan högt yttrade om sin glädje över att Världsmötet och den svenska kyrkomenigheten velat mottaga det hävdvunna uttrycket för Athanasios' heliga tro, utvecklade han sedan för mig med livlighet och värme. Nicenum i Domkyrkan var för honom bekräftelsen på hans vågsamma färd och hans långväga värv lika väl som på Konferensens kristna tro. »Nicenum», yttrade han enskilt, »är den orientaliska kyrkans enda dogm.» I hans store föregångares trosformel utmynnade patriarkens livslånga strävan för kyrkans väckelse till att klarare se sin väg och samdräktigt vandra den. Den grekiska kristendomen, kyrkans moder. Alexandrias patriark i Upsala domkyrka! Hymnen om Fadern och Sonen och Anden på de grekiska fädernas språk, föredragen sextonhundra år efter Nicaea av deras värdige arvtagare inför en lyssnande kristenhet. I det tal, varmed Konungen öppnade Allmänkyrkliga Världskongres-

Patriarken och Påven av Alexandria, Photios.

sen, påminde han om sextonhundraårsminnet och tillade, att det möte, som nu sammanträdde, hade ett icke mindre viktigt syfte. Den historiska fantasien sättes i rörelse. Deissmann yttrade i sitt tal i Aulan en stund efter gudstjänsten i Domkyrkan: »Dogmen ter sig för oss såsom en vördnadsvärd skatt från gamla tider; metallen, den levande fromheten, förefinnes i dogmen stelnad, gjuten i kantiga former. Men när den vördnadsvärde grekiske patriarken läste bekännelsen på dess eget tungomål, som är hans modersmål, var det, som om metallen upphettats och blivit flytande igen.» Jag fattar något mera av Adolf von Harnacks hälsning till Allmänkyrkliga Världskongressen. »Inför detta stora möte samla sig alla mina kyrkohistoriska minnen. De synas mig alla vara en förhistoria till denna kongress.» Biskopen av Winchester skriver: »Vad vi varit med om är större, än vi själva veta.»

Patriarkens stämma har gjort sin tjänst. Oförsvagad fick den tystna på jorden för att ljuda förandligad inför Tronen.

Där jag satt i koret i Skepptuna kyrka, hörde jag den hjärtliga klangen av patriarkens grekiska, av Herman Neander tolkade, förkunnelse framför S:ta Klara altare om den korsfäste Kristus, för judarna en stötesten och för hedningarna en dårskap — det bästa svar som kan tänkas på de ord, varmed jag hälsat honom, om den grekiska bildningens ideal och dess förmälning med evangeliet. Han vände sig om och blev varse altarbilden, som föreställer Frälsarens nedtagande från korset. Han kom i hänryckning. Det var, som om han glömde omgivningen och endast skådade Frälsaren. Orden fingo glans och eld. Han tog av den höga, svarta huvudbonaden och böjde det grånade huvudet och tillbad och anropade Kristi kärlek, som var hans liv och som är världens enda hopp. Höra vi icke ännu de inspirerade slutorden till Frälsaren på korset!

Ingen predikan kunde vara mera evangelisk och gå en

rakare väg till människornas hjärtan än det som främlingen, Österns kyrkoman, hade att förkunna.

Sankta Klara kyrka blev honom kär. Många gånger talade han om sin glädje över att just den helgedomen uppläts för hans enskilda andakt. D:r Herman Neander har upptecknat huvudpunkterna av patriarkens tal framför altaret ur minnet:

»Denna stund i helgedomen, då kristna från alla folk och länder äro församlade, synes mig likna det heliga ögonblick i den kristna kyrkans historia, då alla de församlade talade på olika tungomål, men alla förstodo varandra. Jag skulle i

Patriarken skrev i Upsala domkyrkas krönikebok: »Förbliven fasta i broderlig kärlek (Hebr. 13: 1). I Upsala den 16 augusti 1925», samt namnteckningen.

afton gärna velat lämna en framställning över min egen kyrkas historia, men detta skulle föra oss alltför långt. Jag vill i stället giva ett svar på den frågan: Vem är den, som Gud sänt i världen att bringa frälsning och frid? I veten det alla: Kristus den korsfäste, för judarna en förargelse och för grekerna en dårskap, men för oss, som äro frälsta, en Guds kraft. Jag vill vidare giva ett svar på frågan: Vad är det att göra Guds verk? Det är att älska varandra. Längta vi efter att frigöras från världen, så låt oss tro på Gud och omsätta denna tro i kärlek. I kärlekens och det praktiska livets gärningar skola vi då förnimma den frid, som gör oss fria från världen. Detta var aposteln Pauli kristendom. Detta var den lära och förkunnelse, som Jesus förverkligade.

Jag ber eder betrakta altartavlan i denna kyrka; Kristi nedtagande från korset. Det är genom denna hans gärning, som jag lever och känner mig lycklig åt att få vara en ringa arbetare i hans vingård. Det är genom hans gärning på korset och icke på annan väg, vi kunna frälsas. Och det är genom hans gärning vi själva kunna utföra kärlekens verk och arbeta för friden på jorden.»

Sedan patriarken vänt sig halvt mot altaret, fortsatte han: »Det finns endast ett språk: Jesu kärlek. Det finns endast en gärning: Jesu kärlek. För oss in i din kärlek, Herre, att vi i densamma må verka här i världen, medan dagen varar, och vid livets afton gå in i din härlighet. Amen.»

Jag såg de fuktiga blickarna hos kongressdeltagare och inbjudna svenskar i Vita Havet, då konung Gustaf vandrade fram, stödjande Alexandrias patriark vid sin arm. Det var en vacker syn, som väckte till liv vackra tankar. Nyss förut hade Photios yppat sitt hjärtas mening, då han i rikssalen lyckönskade Sveriges konung till att hava fått uppleva kristenhetens möte i förtroendets och fredens tecken.

Den gamles impulsiva art hade jag nogsamt erfarit, då han till min häpnad, i stället för att njuta den vila, som major Sjöstedt varit angelägen att förskaffa honom i ett idylliskt beläget, vänligt hem på Djurgården, lät fråga, visserligen med en försynt undran, om han kunde komma till biskopsvigningen i Upsala den sextonde augusti. Han hade i någon tidning kunnat uppsnappa, att biskopsvigning skulle äga rum i Upsala. Då fanns ingen trötthet efter den långa resan. Vi ville lämna honom i fullkomlig stillhet därute vid vågskvalpet med den tornkrönta bilden av Stockholm i fonden. Ett bland de första uttrycken av tillfredsställelse, då han kommit dit ut, var frågan om man kunde fiska i vattnet. Det prövade han mycket riktigt på längre fram, i en förbifarande motorbåt passade man på att ta ett fotografi av en grånad österländsk patriark, som sitter och metar vid en

Djurgårdsvilla. Hur lydig Photios än var sin läkare i sin ytterst försiktiga och knappa diet och i andra levnadsregler, så insåg denne klokt nog att, när det gällde verkliga intressen hos den gamle, bestod bästa hygienen i att låta hans livliga ingenium få sin vilja fram. Alltså kom han med följe söndag morgon den sextonde augusti till Upsala.

I domkyrkan, vid bordet, i staden, i hemmet förvånade

På väg till Domkyrkan 16 augusti 1925.

oss liksom eljest hans lätthet att snabbt och säkert uppfatta människor och förhållanden. Patriark, åldring, österlänning. Vad kunde en slik se och förstå av oss och vårt? Fanns en sådan förmodan, så kom den grundligt på skam. Han såg och uppfattade mer än de flesta anade. Den vänliga glimten av humor, som titt och ofta upplyste de stora ögonen, förrådde stundom mer, än vad tungan omtalade.

Livligheten och smidigheten i hans intelligens skvallrade om den nära släktskapen med grekerna tiderna igenom. Photios var icke endast vaken och mottaglig för intryck,

utan trots sin impulsiva natur målmedveten i vad han gjorde och sade. Den som gav akt, kunde märka, huru han i sina uttalanden både enskilt och offentligt mitt i livfullheten och vältaligheten höll noga reda på vad han yttrade och aldrig överskred gränsen. Icke för ro skull tillhörde han vältalighetens och snartänkthetens folk framför andra. Han är känd där nere i Alexandria och stundom kritiserad för en politisk konst, som tycker om att hålla många trådar i sin hand och bruka dem efter situationens krav.

När jag under bordsgrannskapet i Lambeth blev slagen av patriarkens vakenhet och intelligens, yttrade jag något därom till en annan förnämlig grek, som kände patriarkens verksamhet sedan åratal. »Om han har gott huvud? Var viss om det. Alltför gott huvud.» Det har behövts mycken påpasslighet och klokhet för att lotsa patriarkatet fram mellan blindskären särskilt under de senaste svåra åren. Photios har utvidgat uppgiften till en kyrkogärning, som leder tanken till Alexandria-patriarkatets bästa män och traditioner, och som beseglades genom hans sista akt och frånfälle. —

Alexandria har under tidernas lopp genomgått växlande öden. I staden, grundlagd av den hellenska bildningens segerherre, Alexander den store, började förmälningen ske mellan bibelns profetiska uppenbarelsereligion och den grekiska visdomen. Den äldsta översättningen av Gamla testamentet till grekiska var ett stordåd, vars betydelse icke kan överskattas. Föreningen mellan hellenska tankar och profetisk tro hade fortsatts av den store Philo, Frälsarens äldre samtida, och utfördes efter honom av kyrkolärare sådana som Klemens och Origines. I Alexandria var Athanasios född, som, ännu ung, gav utslag år 325 vid kyrkomötet i Nicea gentemot den försåtliga faran för ett fint mångguderi. Ömsom förföljd och fördriven, ömsom segrande, utövade Athanasios biskopsämbetet i sin födelsestad.

I Alexandria fanns en patriark, innan påvedömet upp-

rättades i Rom. Vid nicenska mötet 325 nämnes Alexandria i första rummet i uppräkningen av kyrkans biskopliga medelpunkter. Efter Alexandria följa Rom och Antiochia. Men redan på synoden i Konstantinopel år 381 har patriarken i det öst-romerska rikets huvudstad Konstantinopel fått företrädet. Sedan under påföljande århundrade även Jerusalem blivit räknat som patriarkat, blev ordningen för framtiden

Från Storkyrkan den 19 augusti 1925.
Stefan av Sofia; Nikolaos av Nubien; Photios; Germanos av Thyateira.

Konstantinopel, Alexandria, Antiochia och Jerusalem; Alexandria fogade till den från fjärde århundradet kända hederstiteln »patriark» även titeln »påve». »Påve och patriark för kyrkan i Alexandria.» Därtill lades senare de högtravande namnen: »den trettonde aposteln, och den kristna världens domare». *Oikumene*, »världen», betyder den kristna världen eller den ortodoxa kristenheten i motsats mot »barbarernas länder».

Islam bröt fram som en stormflod i sjunde seklet över den gamla grekiska orientaliska kristenheten. Det är svårt

att säga, huruvida dessa folk och länder erövrades av en kristen sekt eller av en främmande tro. Kyrillos Lukaris, såsom ekumenisk patriark av Konstantinopel från 1621 känd även för sina förbindelser med Sverige, verkade ett tjugutal år dessförinnan såsom patriark av Alexandria. Under 1700-talet hade patriarkatet i Alexandria förlorat i betydelse därhän, att dess innehavare utsågs i Konstantinopel och levde därstädes. Återflyttningen skedde på 1840-talet. Patriarkatets fortsatta historia visar, särskilt under dess sist bortgångne innehavare, vad en betydande personlighet kan uträtta även i trånga förhållanden.

Photios har strävat att höja prästbildningen och att förvalta det gamla patriarkatets goda traditioner.

Alltigenom konservativ till sin läggning har Photios under sina senare år kommit till insikt om kristenhetens samverkan både som ett heligt av Herren givet åliggande och såsom en nödvändighet för kyrkan. Till vårt konstituerande möte i Genève 1920 hade han sänt ärkebiskopen av Nubien såsom kunskapare och ombud. »Tidens allvar kräver samverkan mellan kyrkorna, och vår plikt såsom kristna blir för varje dag allt större» — så återgiver Herman Neander patriarkens lösenord. Behöves ett intyg på hur djupt han fattade enheten, så hänvisas till de ord, Neander anför från färden till biskopsvigningen i Upsala den 16 augusti: »Det är icke rätt att säga, att det är många kyrkor, som nu samlas i Stockholm. Jag vill icke kalla dem kyrkor, utan 'sistimata', delar av en och samma kyrka. Det finnes blott ett vinträd, men många grenar, det finnes blott en kyrka på jorden.»

Kyrkoherde Herman Neander, som dagligen vistades i patriarkens närhet på Ekudden, omtalar, hurusom hans tankar och ord ständigt kretsade kring Frälsarens liknelse om vinträdet och grenarna. Hans älsklingsbön ingår i den grekiska liturgien och lyder i översättning:

»För frid i hela världen,
för Guds heliga kyrkors lycka och välgång,
och att de alla måtte förenas,
må vi bedja till Herren.»

En svenskfödd amerikansk affärsman angav före mötet som dess enligt hans tanke viktigaste drag den grekisk-orientaliska kyrkans närvaro. Gentemot en särskilt i Amerika, men även i Europa mångenstädes tyst tillämpad eller uttalad kyrkotanke, som gör kyrkosamfunden till ett slags föreningar för det godas befrämjande på allehanda vis, kände denne lekman starkt behovet att fördjupa sig i den kristna kyrkans heliga mysterium och andliga organism. Han kände desslikes nödvändigheten, som i våra dagar uttryckes från håll som man minst kunnat ana, av att stärka sammanhanget med den kristna församlingen i alla tider och göra det mera medvetet. En ämbetsman i Stockholm utropade ett par veckor efter mötet, då vi råkades: »Störst var, att Östern kom».

Aldrig hava Österns och Västerns kyrkor mötts så som i Stockholm. Vi behöva lära känna varandra och inbördes lära av varandra. Samarbetet under förberedelserna för Allmänkyrkliga Världskongressen och under densamma har ingivit båda parterna ökad respekt för varandra. När patriarken Photios av Alexandria av Mötet valdes till hederspresident för den ortodoxa sektionen, förelåg både från evangeliskt och ortodoxt håll förslag om, att en dylik heder skulle ägnas honom för hela konferensens vidkommande. Detta betydde ett erkännande från den mera officiellt och fulltaligt än någonsin företrädda evangeliska kristenheten av vad vi hava den gamla grekiska kristendomen att tacka för, som var kyrkans tidigaste utgestaltning och hela kristenhetens moder. Vad detta möte mellan ortodox och evangelisk kristendom kan hava att betyda för framtiden, är oss fördolt. Hjalmar Holmquist har påvisat, hurusom en evan-

gelisk strömning går igenom den ortodoxa kyrkans historia från begynnelsen bredvid andra strömningar. Skall icke Stockholmsmötet med nödvändighet stärka den strömningen?

Mötets hyllning berodde också på patriarken Photios' personlighet. Hos honom förenade sig temperamentets livlighet och värme med en naturlig värdighet. Den granna patriarkgestalten med de stora anletsdragen, det grånade skägget och den majestätiska hållningen upplivades av en oförställd hjärtlighet, som yttrade sig, när han talade fritt ur hjärtats tro och Kristuskärlek, och när de goda ögonen lyste mot en medmänniska.

Han hade tvekat, om han skulle komma. Hans ålder och hjärtats förrädiska klenhet manade till försiktighet. Han avråddes. Aldrig hade någon av hans företrädare företagit en dylik resa. Men han övervann betänkligheter och tvekan. Han kände att han måste resa. De vänliga inbjudningarna lockade honom, och självständig och självsäker som han var, ville han själv se och döma. Under vistelsen i England inträffade det vid en stor bankett, att han, medan tolken översatte en passus i hans tal, föll avsvimmad handlöst fram över bordet till bordsgästernas förskräckelse. Men sedan han i ett angränsande rum återfått medvetandet och återhämtat sig, gav han sig inte med mindre än att han fick fortsätta och avsluta sitt tal. Både i London vid den minnesgudstjänst, som i Westminster Abbey hölls över nicenska mötet den 30 juni, och sedan i telegram och brev från badorten i Frankrike, där han sökte välbehövlig vila, försäkrade han mig muntligen och skriftligen, att han ville deltaga i Stockholmsmötet. Ändå vågade jag knappast tro, att det var sant, förrän telegrammet kom, att han var på väg från Trälleborg.

Den högtidligaste akten under mötet blev det ögonblick, då patriarken från altaret i den överfyllda Upsaladômen

med sin höga och klara röst föreläste den gamla trosbekännelsen på dess eget grekiska språk. Det var rörande att se, vilken vikt denna gudstjänstakt hade för honom själv såsom symbol för det djupa källsprång, från vilket kristenhetens gemenskap i Liv och Arbete i själva verket härflyter. I sitt tal i Aulan, där hans stämma för övrigt i sorlet i den

Från ankomsten till Upsala den 30 augusti 1925.
I mitten synes metropoliten av Sibiu [Hermannstadt] i Siebenbürgen Nikolae och metropoliten av Sofia ärkebiskopen Stefan, Bulgarien.

väldiga improviserade matsalen gjorde sig hörd som ingen annans, nämnde han om sin tillfredsställelse, då han hörde den apostoliska hälsningen uttalas från predikstolen på grekiska: Nåd vare med eder, och huru hans åldriga herdehjärta uppfattade bekännelsen läst för en ekumenisk menighet, sådan icke våra djärvaste drömmar vågat hoppas. Han fann häri bekräftelsen på, att han riktigt uppfattat sin plikt att komma och deltaga. Vad han erfarit i Västerlandets

evangeliska kristenhet hade ingivit honom förtroende. »I dag», sade han, »har en händelse inträffat, en händelse av stor betydelse, som förjagat mina tvivel. Det var, då jag i Upsala domkyrka framsade det nicenska symbolum på originalspråket.» Och han tröttnade icke att uttala sin tacksamhet mot Sveriges folk från konungen och drottningen och kronprinsparet till alla dem, som andäktigt lyssnade till hans ord och visade honom uppmärksamhet och heder.

Hur prisade icke patriarken och hans följeslagare stillheten och värdigheten hos den menighet, som satt och stod i Klara kyrka den tjuguförsta augusti på kvällen, tätare packad än jag någonsin sett i en kyrka. De förundrade sig liksom andra främlingar över hållningen hos dem, som tåligt väntande kantade främlingarnas väg.

Åt sin känsla för vårt fosterland gav Photios mångfaldiga sköna uttryck. Hans första hälsning lydde: »Jag vet, att jag kommer till ett lyckligt och av Gud välsignat folk. Och jag är glad att få deltaga i ett möte, som sker till Guds ära och mänsklighetens fromma.» På sin väg från Sverige sände han från ångfärjan följande telegrafiska hälsning: »När jag lämnar edert gästfria land, så nedkallar jag med rört hjärta över dess kristtrogna folk himmelens välsignelse, och jag tillönskar eder att under en mängd av lyckliga år få med Andens heliga ämbete leda det till Herrens gårdar.»

Likaledes gick hans tacksamhet till kristenhetens Möte, som, om än ofullständigt, dock innebär en förhoppning. Både Mötet och Sverige ägnade han sin hjärtliga välsignelse. Han bad oss alla icke glömma, att vad vi ha förehaft endast är en begynnelse, som det gäller att troget och troskraftigt fullfölja.

Detta och annat mer gick genom mina tankar, medan jag lyssnade till slutet på professor Deissmanns predikan, kungörelserna efteråt och psalmen som började sjungas.

Predikanten kom ner och intog åter sin plats vid min högra sida i koret. Jag viskade till honom under psalmsången vad jag hört om patriarkens bortgång. Han svarade med två ord: *Nunc dimittis.* I sanning, patriarken av Alexandria kunde säga med den gamle Simeon i templet: »Herre, nu låter du din tjänare fara hädan i frid, efter ditt ord, ty mina ögon hava sett din frälsning, vilken du har berett till att skådas av alla folk.» (Luk. 2: 29—31.)

Herrens härlighet hade uppenbarats. Ett under hade skett, en profetia, en synlig profetia om kristenhetens enhet i Liv och Arbete. Den alexandrinske patriarkens livsgärning hade nått en höjdpunkt, som blev dess fullbordan.

Telefonledes skaffade jag mig förvissning om att underrättelsen var tillförlitlig. När samtalet med ungdom och församling och visitationsstämman voro avslutade, talade jag från predikstolen om patriarkens bortgång. Den fulltaliga menigheten av uppländska lantbor upptog underrättelsen, som om den hade gällt en närstående, en av Sveriges egna förtroendemän. Det var omisskänneligt. Tack vare en instinktiv förnimmelse, varav folksjälen är mäktig, har patriarken inskrivit sin andliga bild här i kristenheten i Sverige, fastän han var långväga och kort tid vistades ibland oss.

Photios var född på Naxos, flyttade sjuårig med sina föräldrar till Konstantinopel. Vid tolv års ålder fick han år 1865 följa sin fromma moder på en pilgrimsfärd till de heliga orterna. Påsken firades i Jerusalem. Den grep gossens sinne. På hans ivriga önskan läto föräldrarna honom stanna och gå i den grekiska klosterskolan och sedan i prästseminariet i Jerusalem. Redan tidigt inträdde han i det broderskap, som har sitt namn efter den heliga graven och kallas: Hagiotafotike adelfotes, »Den heliga gravens brödraskap». Det härstammar från fjärde århundradet. Såsom klosterbroder och ung präst hänryckte Photios församlingen med sin vältalighet, vilket förklarar att han, tjugunioårig,

valdes till patriark av Jerusalem vid den då inträdda ledigheten. Ryska intriger förmådde sultanen att förvägra valet sin bekräftelse. En annan för ryssarna behaglig kandidat, Nikodemos, valdes i stället, och han förvisade Photios, den överlägsne rivalen, från Jerusalem till Sinaiklostret. En brutal maktåtgärd skulle göra den obekväme mannen oskadlig. I Orienten flätas religion och politik olycksaligt in i varandra. Intrigspelet och omkastningarna höra till ordningen för dagen. Photios vistades i Katarinaklostret på Sinaihalvön i sju år såsom arkimandrit, läste, bad, undervisade, jagade i ökenomgivningen och blev god vän med beduinerna i omnejden. En arabisk gosse flyttade från ett beduintält till klostret såsom hans tjänare. Photios tog sedan med honom till Jerusalem, undervisade honom och gav honom i dopet namnet Christos Photios. Denne arabiske mörkhyade tjänare förblev hans oskiljaktige medhjälpare och följde honom även till Stockholm. Det var till honom Photios yttrade, när han rådfrågade sin faderlige husbonde om sin avsikt att bilda familj: »Ja, patriark kan du då inte bli, min käre Christa, men du kan bli en god familjefader». Vid dödsfallet var denne öknens osammansatte son otröstlig, och det var nästan omöjligt att skilja honom från hans husbondes kista.

Genom en av de täta omkastningarna i Orientens oroliga kyrkocentra föranleddes Nikodemos att taga avsked. Efter honom förflyttades patriarken i Antiochia, Gerasimos, till Jerusalem. Han återkallade Photios, som nu blev biskop av Nasaret och erhöll ett ledande inflytande på patriarkatets verksamhet.

År 1899 valdes Photios till patriark av Alexandria, ungefär samtidigt med att den äldre Damianos efterträdde Gerasimos i Jerusalem. Hans lysande intelligens och varma, rika personlighet vann åt honom församlingarna i Egypten. När man icke blott i engelska och egyptiska nationalistiska kret-

sar, utan även från grekiskt håll förebrådde honom att han allför mycket sysslade med politik, så har detta utan tvivel sin grund i hans eget lynne. Men även hans ämbete ledde honom in i de politiska beräkningarna. Det var ingen lätt konst att hålla patriarkatet i sin mån självständigt i konflikten mellan det engelska imperiets intressen och den växande egyptiska nationalismen. När Photios' politiska spel klandrades även av greker, har detta sin anledning i hans kungatrohet. Även nere i Egypten lär flertalet greker hava varit Venizelos' anhängare med republikanska sympatier. Mina sagesmän hava icke kunnat avgöra, i vad mån Photios' rojalism berodde på politiska grundsatser eller på hans personliga vänskap och trofasthet mot konung Konstantin. På hemväg från Stockholm frågade han efter möjligheterna att besöka Florens, ingalunda för att skåda dess konstskatter och minnesmärken, utan för att bedja vid konung Konstantins grav. Sådant var hans hjärtelag mot en vän.

På lördagen efter mötets avslutning besökte professor Friedrich Heiler patriarken. Han träffade honom, medan han i sitt rum bad Vesperbönerna jämte sina båda följeslagare, ärkebiskopen av Nubien och arkimandriten Kalliopios. Den åldrige kyrkofursten med sitt ärevördiga munkutseende stod under hela gudstjänsten stödd på sin stav. Han var helt och hållet försjunken i bön, och medan hans båda följeslagare växelvis läste långa böner, ropade han varje gång mellan bönerna de korta responsorierna: »Ära vare dig.» »Herre, förbarma dig.» Professor Heiler skriver härom: »Jag kände, huru nära denne vördnadsvärde åldring stod evigheten. Då jag åtta dagar senare kom till Zürich, erhöll jag sorgebudet, att han dagen förut hade gått hädan.»

Efter sin svaghetsperiod på 1700-talet och 1800-talets början hade patriarkatet i Alexandria ännu icke hunnit skapa åt sig en betryggande författning för framtiden, och

man beklagar, att Photios icke använt sitt inflytande och sin förmåga för att genom en kyrkoordning säkerställa formen för patriarkens kommande tillsättning. Photios var autokrat med föga sinne för organisation.

På återresan stannade Photios i Lausanne och begav sig därifrån till Zürich för att mottaga ett antal grekiske lärde, som studera vid tyska och schweiziska universitet. Han hade på resan från Stockholm befunnit sig i ett strålande humör, tacksam över Mötets förlopp, glad över beslutet att företaga den långa färden. Hjärtat gjorde sig någon gång påmint, men ingen anade det snara slutet. En natt tyckte sig patriarkens läkare på hotellet i Zürich i drömmen höra patriarkens röst. Han skyndade upp, väckte arkimandriten och begav sig in i den gamles rum. Patriarken hade vaknat med oro i hjärtat, stigit upp och oviss som han var om doktorns dörr i korridoren sakta kallat på honom och bett om hjälp. Nu satt han flämtande på sängkanten. Läkaren gav honom insprutning. När han skulle taga blodprov, såg han, att hjärtat inte orkade mer. Om en kvarts timme var andhämtningen slut. Photios' sista ord voro: »Herre, hav barmhärtighet med mig». —

Så snart det blev mig möjligt, sände jag till ärkebiskopen av Nubien, den ståtlige greken som varit patriarkens stöd och följeslagare, en utförlig telegrafisk hälsning med uttryck för vårt tack och lov till Gud för patriarkens betydelsefulla närvaro vid Världskongressen och med innerligt deltagande i den förlust, som kyrkan gjort då Herren låtit sin tjänare fara i frid, sedan han skådat Kristi lärjungars enhet såsom aldrig tillförene uppenbarad inför alla folk. »Denne store målsman för den grekiska kristendomen, som är hela kyrkans moder, var vördad och älskad som en fader av Världskongressen och av Sveriges kristna folk. Sin långa oförtrutna tjänst beseglade patriarken genom sin prisvärda dristighet att komma till Stockholm i och för broderlig samverkan inom

den Heliga, Katolska och Apostoliska Kyrkan, som han med sin personlighet och i ämbetet inneburna myndighet mäktigt bekände i Upsala Domkyrka, hans sista offentliga handling, som tillhör historien. Denne vördnadsvärde fader i Gud, som inskrivit sitt namn i alla hjärtan, vilka bedja Joh. 17: 21 om att alla må vara ett, och i den allomfattande kyrkan, har, säkerligen väl förberedd, plötsligt fått höra sin himmelske Faders kallelse att gå in i sin Herres glädje.»

Detta sist antydda citat ur Matt. 25: 23 hämtade jag ur ett skönt telegram, som jag fick mottaga från Drottningen, omedelbart sedan hon förnummit underrättelsen om patriarkens bortgång; hon uttryckte hur djupt gripna Konungen och hon själv och deras omgivning blivit av dödsbudet.

Fredagen den 11 september firades en requiemmässa i den lilla ryska kyrkan i Lausanne, dit svenska konungaparet sänt en krans, en tacknämlig fortsättning på den svenska konungafamiljens verksamma och betydelsefulla deltagande i Stockholmsmötet och enkannerligen på den heder, som bevisats Österns värdige förtroendeman. Vid requiemmässan i Lausanne höll dr. Adolf Keller från Zürich, en av sekreterarne i Allmänkyrkliga Världskongressens Fortsättningsnämnd, följande tal på franska språket:

»Endast för några dagar sedan hörde vi, kyrkosamfundens ombud vid Allmänkyrkliga Världskongressen i Stockholm, i denna historiska församling Hans Salighets röst. Den vördade patriarken av Alexandria gav oss välsignelsen på Nya testamentets tungomål. Nätt och jämt hemkomna, hava vi förnummit den sorgliga underrättelsen om hans plötsliga död. Alla de, som sett och hört den vördnadsvärde åldringen, och som hava vunnits av hans evangeliska mildhet och tagit intryck av hans patriarkaliska myndighet och värdighet, hava djupt gripits av denna plötsliga förlust. Han har liksom Mose från bergets topp skådat löftets land. I kongressmedlemmarnas namn, på Stockholmsmötets ge-

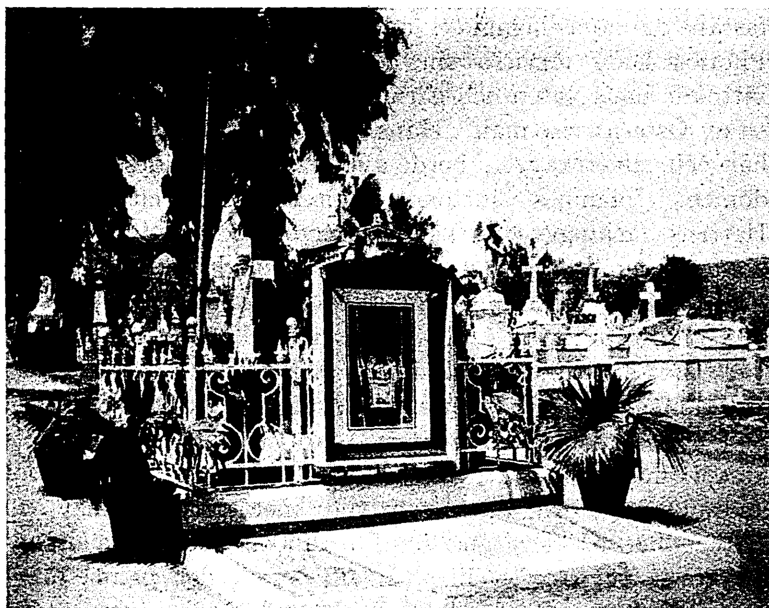
neralsekretariats vägnar och på uppdrag av Schweiz' evangeliska kyrkofederation uttrycker jag här till den grekiskortodoxa kyrkan, moder för kyrkan i dess helhet, och särskilt till medlemmarna av biskopsstiftet i Alexandria vårt djupaste kristna deltagande. Jag har även fått i uppdrag av ärkebiskopen i Upsala, som är Fortsättningsnämndens ordförande, att uttala en särskild hälsning. Det var mitt i en gudstjänst, som han erhöll underrättelsen om patriarkens död, vilken är vördad och älskad av hela Världskongressen och av det kristna folket i Sverige.» Talaren anförde därefter huvudinnehållet av det telegram, jag sänt honom vid underrättelsen om sorgehögtiden, som skulle hållas i Lausanne, och återgav därefter den telegrafiska hälsning, som ingått från biskopen av Winchester, den brittiska sektionens och arbetsutskottets ordförande.

En tillfällighet ville, att ett tjugutal grekiska familjer från patriarkens menighet i Egypten under sommaren hade uppsökt nordligare trakter. Nu samlades de i oväntat antal till requiemmässan i ryska kyrkan i Lausanne den elfte september.

Samma dag som jordfästningen ägde rum i Alexandria, den 29 september, anordnades i S:ta Klara, som under Stockholmsvistelsen blev patriarkens kyrka framför andra, en sorgehögtid, där minnesord uttalades av undertecknad, och där kyrkoherde Neander i stora drag skildrade patriarkatets i Alexandria öden under skilda tider och sina personliga intryck av Photios. —

»De aktade sina liv ringa för den stora sakens skull.» Orden yttrades av en svensk läkare inför de båda patriarkernas hastiga frånfälle på väg från Stockholm. Särskilt ömmande är professor Clutz' bortgång, eftersom den mänskligt att döma stod i nära samband med en i Stockholm inträffad olyckshändelse på gatan. Visserligen utsatte sig ingendera av de två vördnadsvärda åldringarna, den ene

från Österlandet, innehavare av ett bland kristenhetens äldsta och förnämligaste ämbeten, den andre från Västern, professor Clutz, patriarken inom den amerikanska delegationen, genom resan för någon särskild dödsfara, men vid deras ålder betydde dock färden till Stockholm en behjärtad handling, framkallad av en djup känsla för vad kristenhetens

Patriarkens grav vid grekiska S:t Georgskyrkan i Gamla Kairo.

möte ville och betydde. Den svenske läkarens ord äga därför sin tillämpning. Den förnimmelse av överjordisk helgd och av Guds röst, som hos honom framkallats av underrättelsen om de två åldringarnas bortgång, överväldigade nog många, när det visade sig, att Stockholmsmötet blev den sista akten i deras långa och trogna värv i församlingens tjänst. Det var, som om den Högste själv med dödens maje-

stät hade betonat vikten av vad som skedde i Sveriges huvudstad och därmed också skärpt ansvaret för oss efterlevande, som äro kallade att fullfölja verket. —

»Var ligger Ekumenien?» Ekumenien är intet rike, som synes på kartan. Men det finnes. Därom vittnar Mötet inför hela världen. Det är icke sagt, att alla kommo från Ekumenien. Det fanns kanske icke så få, som drogos med, fastän de höra hemma i andra andliga luftstreck. Men Photios hade förvisso sin hemvist i Ekumenien, därom vittnade hans väsen och gärning. I minnet står han såsom en av Österns vise män. Hans anlete, omramat av grånande hår och silverskägget, borde avbildas någonstädes i Upsaladômen. Johannes' sjuttonde kapitel talar om en plats, där Herrens lärjungar från skilda länder och tungomål och konfessioner höra hemma och äro förenade med varandra. »Jag beder att de alla må vara ett, och att, såsom du, Fader, är i mig, och jag är i dig, också de må vara i oss, för att världen skall tro, att du har sänt mig.»

Ekumenien betyder det andliga rike, där en var är trogen mot vad som blivit honom anförtrott och lyder samvetets krav i smått och stort, även när det markerar olikheter mot andra kristna och andra samfund; men där fördomar och självgodhet på det egna samfundets och den egna ståndpunktens vägnar bli likasom alla andra den gamla människans gärningar och olater dagligen dödade genom ånger och bättring, så att, med fullt och klart erkännande av olikheterna i kristenhetens stora familj, den andliga enheten betygas och stärkes genom bön och bekännelse i hjärta och vandel, och en sannskyldig kristen gemenskap uppenbaras i Liv och Arbete.

Biskop Brent skriver, att den vördnadsvärde Photios bevistade Mötet med full kännedom om att det kunde bli hans sista tjänst i kyrkan, vilket det också blev. »Vem kan väl glömma hans djupa stämma, när han läste den

nicenska trosbekännelsen på sitt grekiska tungomål vid slutgudstjänsten i Upsala Domkyrka, eller det farväl han uttalade vid måltiden omedelbart därefter?» En »obetydlig svensk kvinna» skriver om sin tacksamhet över »att jag gamla svenska kvinna fått se denne gamle — helt visst trogne Herrens tjänare, och att han nu efter allt det ljusa rika, som han upplevat i vårt Sverige, fått fara i frid. Han liksom gav, så tyckes det mig, sina sista krafter åt vårt land tillbaka. Vilken rikedom i alla avseenden gav icke det Ekumeniska mötet åt var och en, som tog emot, som ville taga emot.»

2. Ekumeniska patriarkatet.

Sedan halvtannat årtusende räknas ekumeniska patriarkatet i Konstantinopel såsom den ortodoxa kyrkans främsta biskopssäte. Till mötet i Genève 1920 sände Ekumeniske Patriarken dåvarande rektorn för teologiska högskolan på Halki ärkebiskop Germanos, och inbjudan till mötet undertecknades av den ekumeniske patriarken Gregorios i april 1924. Han efterträddes efter sin död av Konstantin VI, som utvisades av turkarna i enlighet med bestämmelsen om utbyte av grekiska och turkiska undersåtar. Då valdes nästan enhälligt till patriark ärkebiskopen av Nicaea Basileios. Basileios III är en gammal beprövad vän till de ekumeniska strävandena. Till hösten 1917 hade biskoparna i Köpenhamn och Oslo och undertecknad inbjudit ett allmänkyrkligt möte, som dock på grund av mellankommande passförhinder och andra omständigheter kom att inskränkas till kyrkomän från Europas fem neutrala evangeliska länder. Det ekumeniska patriarkatet hade emellertid till detta möte utsett två ombud, av vilka det ena just var dåvarande metropoliten Basileios av Nicaea. Då ombuden således ej

kommo att fullgöra sitt uppdrag, sände metropoliten Basileios till det tillärnade mötet en utförlig, lärd och varmhjärtad skrivelse, som jämte professor N. Glubokowskis Olaus-Petriföreläsningar, en berättelse om den nye ryske patriarken Tichons högtidliga invigning i Moskva, ekumeniska patriarkatets av dess locum tenens Doroteos av Brussa utfärdade, sedermera berömda sändebrev om ett kyrkornas förbund och andra dokument från den ortodoxa kristenheten offentliggjordes i en särskild volym med titeln »Den ortodoxa kristenheten och kyrkans enhet» i Olaus-Petristiftelsens serie om »Kyrkans enhet».

Det kan ha sitt intresse att anföra ett och annat av vad den redan då åldrige grekiske kyrkomannen skrev till Sverige. »Gud vare lov att Nordens folk, ringa till folkmängd, men stort i ädla tankar, religiöst nit, andlig utveckling, vördnadsbjudande civilisation och ypperlig mognad, av fritt människovänligt initiativ genom sin kyrkliga myndighet kallar andra sådana till rådslag om religiösa tidsfrågor. Där skola representativa män, med religiös bildning, i känslan av sina kyrkliga förpliktelser och i broderlig kärleks och frids ande skapa något betydande gott för kristenheten och mänskligheten. Sverige är i sanning nu den lämpligaste orten för religiösa överläggningar och närmanden till gemensamt bästa. Vem känner ej den store hjälten, den oförfärade förkämpen för religiös frihet och mänskliga rättigheter, Sveriges odödlige konung, Gustav Adolf? Tack vare osedvanliga, medfödda och förvärvade egenskaper förde han, ännu i sin ungdom, upp sitt folk till en utomordentlig höjd av politisk och religiös blomstring och ära, men dog i förtid under seger och triumf i Tyskland (f. 9 dec. 1594, d. 6 nov. 1632). Sannolikt är, att han, om en större livslängd hade blivit honom beskärd, skulle fullständigt hava hemfört en utomordentlig seger för en världsomfattande religiös frihet och vunnit den fullständigaste framgång. Mot denne framför andra beund-

ransvärde och oförliknelige man riktade också den beprövade store ekumeniske patriarken Kyrillos Lukaris förhoppningsfullt sitt skarpsynta öga. Han var då omringad av oförsonliga romerska fiender, vilka sökte vålla våra intressen allt slags avbräck. Förhållandena fordrade synbarligen hjälp utifrån. Då namnet på Sveriges store konung med ryktet utbredde sig, fann patriarken för gott att vända sig till honom och hans mäktige kansler Axel Oxenstierna. Till bägge skrev han. Till konungen skickade han också en gammal handskrift, innehållande bl. a. en kommentar till Jobs bok, och tillrådde, att en upplaga därav skulle utgivas till samfällt gagn. Av hans brev till konungen har vår flitige och utmärkte forskare Iohannes Beludes utgivit ett (Venedig 1893) i 'Guldbullor och skrivelser från de ekumeniska patriarkerna till metropoliterna i Philadelphia', 2 uppl. sid. 35—38, och två till kanslern, skrivna på latin, utgav ur Svenska Riksarkivet i Stockholm vår ansedde forskare Perikles G. Zerlentis med en värdefull inledning. (Tidskrift för Greklands historiska och etnologiska sällskap, Aten 1902 och i särtryck, Brev till Axel Oxenstierna, Brev från Cyrillus, patriark av Konstantinopel, Riksarkivet, Stockholm).

Det ena är daterat den 1 juli 1632, det andra den 20 september 1633 efter konungens plötsliga död. Samma tid tillhör också den bild av den vördnadsvärde patriarken, som bevaras i Sverige och är daterad 1634.»

Detta porträtt finnes på Strömsberg i Upland.

»Upsala, som var centrum för andlig utveckling och religiöst liv, omfattades med särskild välvilja av den storsinte konungen. Dess universitet, grundat 1477, reorganiserades, dess bibliotek riktades och innehåller nu en utvald samling av gamla handskrifter. Och biskopen därstädes — lyckligtvis bevaras i Sverige hierarkien och klerus i sin kanoniska sammansättning enligt Herrens och apostlarnas kyrkliga

ordning — utsågs till primas och överhuvud för det svenska prästerskapet och den svenska kyrkan.»

Om den ortodoxa kristenhetens ställning till enhetssträvan tillfogas följande:

»Vi fjärranifrån lämna beredvilligt vår skärv till ett allmännyttigt verk och uttala av hela vår själ vårt gillande av våra svenska trosbröders ädla avsikter. Dessa rader framföra svaga broderliga tankar till stöd för den lyckobådande planläggningen av de högst allvarliga spörsmålen och vilja framför allt lämna sitt bidrag till en förnuftig och lämplig ömsesidig gemenskap och till samförstånd mellan Guds heliga kyrkor. Vi anse religionens tillvaro i världen förnuftig endast i den mån den är ett oundgängligt, väsentligt element i människornas etiska och sociala utveckling. När god vilja, andens renhet, vidsynt uppfattning, endräkt och samarbete vinnas, skola de med tiden medföra allas mycket efterlängtade enande, varigenom intet intrång göres i skilda orters frihet i fråga om sedvänjor och läroformer, såvida denna icke står i motsättning mot kristendomens grundläggande teoretiska och praktiska principer. Vi tro med aposteln, att alla, som ha en rätt tro på Gudamänniskan-Frälsaren, utgöra *en* organism, *en* kropp, *en* Guds kyrka (1 Kor. 12: 24—27).»

Basileios vill icke vara med om någon propaganda eller för den ortodoxa kyrkans räkning tåla någon sådan. Härom skriver han: »Ingen förnuftigt tänkande människa inbillar sig, att hon kan egenmäktigt påtvinga en annan sina åsikter rörande den kristna trons föremål, som har sina fastslagna, oföränderliga grunder. Och aposteln Paulus förkunnar: En annan grund kan ingen lägga än den, som är lagd, nämligen Jesus Kristus. Vidare erkänna vi i fritt kristet sinnelag, att den kristna religionen och tron, trots alla kyrkliga olikheter och dogmatiska skiljaktigheter, till sitt väsen förbliver överallt en, odelad. På den yttersta av dessa dagar

ha de, som leda den påvliga kyrkan, ånyo försökt att grunda ett religiöst sällskap för att omvända oss här i Anatolien. Må Herren vara dem nådig och giva dem rent hjärta och ren vandel!»

Några ord må till sist anföras ur hans slutönskan:

»Den som med glädje i hjärtat och andens besinning skriver dessa rader, har sedan länge riktat själens öga mot detta stora och allvarliga spörsmål, som rör hela mänskligheten. Han förlitar sig därpå, att också härutinnan den vise grekiske skaldens gamla ord talar sant: 'Det som sökes, kan vinnas, men det som försummas, undflyr' (Sophokles, Oidipus Tyrannos 111). Söka vi med samvetsgrannhet och brinnande längtan endräkten, skola vi till slut finna den och leva lycksaliga i den. Härtill bör framför allt den äkta kristliga kärleken leda oss, som 'fördrager allt, tror allt, hoppas allt, uthärdar allt, aldrig förgår' (1 Kor. 13: 7). Till sista andedraget är jag beredd att göra allt vad i min makt står för att få se kristendomen enad, förnyande mänskligheten och överallt på jorden lyftad upp till den höjd, som med rätta tillkommer den. Och nu avslutar jag på lämpligt sätt denna skrivelse:

I frid må vi bedja till Herren.

För friden ovanifrån och för våra själars frälsning må vi bedja till Herren.

För hela världens frid och Guds heliga kyrkors bestånd och allas enande må vi bedja till Herren.

Chios den 14 september 1918.

Eder ödmjuke och i Kristus tjänstvillige broder

Basileios av Nikaia.»

3. Österlandet.

Jämte den stora ortodoxa kristenheten voro även andra orientaliska kyrkor företrädda i Stockholm: nestorianer, monofysiter, jakobiter, tomaskristna.

Betydelsen av den ortodoxa kyrkans och orientalernas närvaro kan icke överskattas. Jag har berättat om den amerika-svenske affärsmannen från en av centralstaterna i U. S. A., som utvecklade för mig klarsynt och övertygande, huru viktigt det enligt hans åsikt är, att kristenheten i sina skilda förgreningar och särskilt i sådana samfund, som mistat mycket av själva begreppet kyrka, känner sitt sammanhang med kristenhetens historia allt ifrån Frälsarens och apostlarnas dagar. »Vet ärkebiskopen vad jag tycker är märkvärdigast i Mötet, som snart skall sammanträda?» Nej, det visste jag icke. »Jo, att patriarken och de andra österlänningarna komma. Ty våra kyrkor i Amerika äro på väg att bli kotterier eller klubbar. Vi behöva påminnas om att vi tillhöra den allmänneliga kyrkan. De där österlänningarna hava mycket att lära oss.»

»Bakom vördnaden för dessa gestalter ligger ju såsom förklaring vår nyvaknade känsla för *traditionen* inom kyrkan. Enbart titeln *patriark* är ju i detta sammanhang en juvel; den pekar långt bakom alla påvars och alla romerska katolikers tid. Och så sådana namn som Jerusalem och Alexandria — det är ju som om apostlaminnet döke upp livslevande mitt ibland oss.» (Berggrav.)

Friedrich Heiler anför i Internationale Kirchliche Zeitschrift 1926 efter Glubokowski, att namnet ortodoxi icke endast betyder den rätta läran, utan också det rätta lovet. »Ingenting är så främmande för den orientaliska kristenheten som det västerländska romerska väsendets juridiska kyrkobegrepp. Den anatoliska kyrkan har öppnat sig för evangelisk väckelse likaväl som för evangelisk teologi. Hon har börjat sprida bibeln bland folket och förenar sig med reformationens kyrkosamfund till praktisk samverkan. Under hela församlingens jubel förklarade på Stockholmsmötet den åldrige patriarken Photios, att Österns kyrkor nu funnit anslutning till reformationens kyrkor.» Å andra sidan be-

höver den evangeliska kristenheten återknyta bandet med den gamla österländska traditionen och uppliva dess levande Kristusmystik. Jämte de tre, ortodox, romersk och evangelisk kristenhet, nämner Heiler den anglikanska kyrkan och den gammal-katolska.

Howard Chandler Robbins, domprost i S:t John the Divine, Amerikas nationella katedral i New York, beklagar Roms frånvaro. Ty närmare förbindelse med den österländska ortodoxa kyrkan borde kunna rädda Rom från ytterligare nyheter, som hindra kyrkans enhet. »Mötet är ett första steg, som ej kan tagas tillbaka, till ett yttre förverkligande av den kyrkans enhet, som trots alla omistliga särdrag hos de olika samfunden måste bli en verklighet i liv och arbete, om kyrkan skall fylla sin kallelse. Det kyrkopolitiskt märkvärdigaste härvidlag är givetvis det otvetydiga och hjärtliga sätt, på vilket den grekisk-ortodoxa kyrkan betygat sin vilja till gemenskap med den evangeliska delen av kristenheten.» (O. Nystedt.) Till dem, som högt skatta orientalernas närvaro, hör Fritz von Bodelschwingh, fortsättaren av faderns oförlikneliga barmhärtighetsverk i Bielefeld. De ha att giva oss något av sin innerliga mystik och kunna själva lära sig handlingskraft. Professor H. Ehrenberg finner hos många tyska evangeliska kännedom endast om en pietistisk gemenskap och ett förhållande till staten, men icke kyrkan. Därför har för denna protestantism nu timmen slagit. Åt reformationens ursprungsland skall undret som är den av Guds son stiftade kyrkan nu skänkas. Då kommer Luther att fira en uppståndelse. Han, som i sin bibel förvärvat åt sitt folk så mycken evighet, som ett jordiskt folk överhuvud kan förvärva.

Charly Clerc menar, att det för flertalet ombud var en uppenbarelse, då de i Stockholm för första gången fingo en konkret förnimmelse av vad de österländska kyrkorna

andligen betyda. »Och ännu ett, som är mer ömtåligt att säga: Hade kongressen förenat endast protestanter, så skulle det konfessionella intresset och en polemisk attityd gärna ha kommit till uttryck. Man hade uppfattat sammanslutningen såsom riktad mot en motståndare. Men eftersom mötet i Stockholm samlade i sina delegationer så skilda element av kristenheten, ställde man sig utanför och över varje konfessionell polemik.»

»Den grekiska kyrkan är äldre än den romerska och har djupare rötter. Allting visar det, dess ordförråd, dess sedvänjor, dess riter, dess teologi.» (W. Monod.)

Mikael Hertzberg skriver: »Men naar man skal si hvad der var det største ved dette møte, da kommer man først til kjernen, til det som gjorde det til et saa merkelig og enestaaende møte, ja av verdenshistorisk betydning. Det er at patriarker og metropoliter fra Østens kirker er møtt frem. Just dette faktum gjør møtet til den enestaaende begivenhet det er siden oldkirkens dage. Ved den situation som dermed er indtraadt, vil det ske, som en bemerket: 'herefter vil man maatte betragte den romerske kirke som en sektkirke der er traadt ut av sammenhængen med hele den øvrige kristne kirke paa jorden'. Det kommer da an paa hvor længe den vil fastholde denne sin splendid isolation.»

Presidenten för det påvliga orientaliska institutet, jesuitpatern Michel d'Herbigny, utger en serie Orientalia Christiana, i vilken abbé Quenet ägnat ett mycket intressant häfte åt sitt besök i Moskva i september 1925. Han samtalade med ryska kyrkomän av olika riktningar. Ehuru det ingenstädes utsäges, läser man mellan raderna en förhoppning om att den reformerade ortodoxa kyrkan eller, såsom han säger, konkordatkyrkan under metropoliten Vedenski, en av den ryska kristenhetens yppersta andliga och intellektuella krafter, som visserligen missräknades på sin första glädje över sovjetrevolutionens sociala välfärdstankar, men som

fortfarande önskar överenskommelse med sovjets makter, skall visa sig medgörligare mot Rom än den år nittonhundratjugutre till avsägelse nödgade patriarken Tichons anhängare, vilka bilda majoritet.[1] Som bekant ställde sig även Tichon lojal till den nya revolutionära överheten och intog icke minst på grund av sin långa verksamhet i Amerika en vida mer evangelisk och fri hållning än hans medtävlare till

Patriarken Tichon, Moskva.

patriarkstolen, den myndige metropoliten Antonin, som från Karlovec i Jugoslavien övar kyrkopolitik i stor stil. Jag råkade honom och metropoliten Eulogics från Paris vid Nicaeajubileet i London den 29 juni och erhöll intryck av Antonins personliga betydenhet.

Åter och åter överraskades Quenet av de frågor, man ställde till honom rörande Ekumeniska Mötet i Stockholm. Hans bok vittnar ofrivilligt om det starka och levande intresse

---

[1] Ryktet förmäler, att Vedenski sommaren 1926 antagit romersk ritus.

och även om de förböner, varmed Stockholmsmötet följdes av många själar i Ryssland.

För abbé Quenet är detta intresse olägligt. »Mötet i Stockholm tolkas av dem såsom en symbol och en profetia, eftersom det ägnade en hyllning åt patriarken Tichons minne.» Quenet invände, att de franska kalvinisterna och lutheranerna i Tyskland och Sverige icke hava beslutat eller ens föreslagit att begära dop och vigning av patriarken Tichons efterföljare. Hans ryske interlokutör undrade då, om icke hans papism dolde för honom protestanternas underkastelse under den kommande patriarken i Moskva. En av de ryska biskopar, som knöto förhoppningar till Stockholmsmötet, yttrade, när påven fördes på tal, enligt Quenet: »Föreningen mellan Orient och Occident är utesluten, om icke påven gör bot för att mottagas i kyrkan och vänder sig till de österländska patriarkerna». Svar: Till vilket patriarkat? »Till patriarken i Konstantinopel.» Quenet genmälte, att han betraktar patriarken Tichons trogna såsom schismatiker och bannlysta. »Eller patriarken i Alexandria?» Quenet: »Han har nyligen dött i Schweiz efter mötet i Stockholm, och en av edra ämbetsbröder har sagt mig, att det var en gudomlig straffdom för detta förbund med lutheranerna och kalvinisterna.» Någon kritik av sistnämnda uppfattning förekommer icke i abbé Quenets livliga och upplysande skildring. Han återkommer till den genklang, som Stockholmsmötet uppenbarligen haft i Ryssland. För abbé Quenet är saken klar. »Då de evangeliska och ortodoxa partikularismerna känna sig för svaga, söka de nu vinna överensstämmelse. I Stockholm, i London, i Jerusalem, i Belgrad eller på Athos söka de sammangjuta sig till en universell enhet.» För honom äro dessa ansträngningar endast mänskliga och fruktlösa. Det finnes en enda sann kyrka, som förfogar över det gudomliga livet.

Professor Hamilcar S. Alivisatos i Atén skriver i en

artikel: »Den romersk-katolska kyrkan var förskräckt och de evangeliska förvånade och överraskade. Båda dessa reaktioner hava sitt berättigande och äro förklarliga. Den romersk-katolska kyrkan har trots de delvis djupgående olikheterna dock i den grekisk-katolska kyrkan sett en, om också avfällig syster i tron. Därför har Rom, varje

Metropoliten av Sofia, Stefan, leder mässan i ryska kyrkan 23 augusti.
Närmast åskådaren synes till vänster professor Zankoff. Ovanom honom biskop Paissij, Znepole, Sofia. Till höger om Stefan ärkebiskopen av Nubien och biskop Darlington, U. S. A.

gång vänskapliga förbindelser skulle knytas mellan den evangeliska kristenheten och den ortodoxa kyrkan, icke lämnat något medel oförsökt för att varna och visa på allehanda faror. Likadant förhöll sig Rom under de högtidligheter, som ägde rum i Westminster Abbey vid sextonhundraårsjubileet av det första ekumeniska mötet. Likaså slutligen också därefter under Stockholmskonferensen . . . Rom vill

undvika den fullständiga isolering, vilken skulle inträda, om den grekisk-katolska kyrkan räcker sin hand till den evangeliska. Det är därför väl begripligt, att Rom med fasa ser den ortodoxa kyrkans nya aktivitet.»

Den evangeliska kristenhetens förvåning beror enligt Alivisatos på bristande kännedom om den ortodoxa världen. Författaren uppvisar vidare, att det står i god överensstämmelse med den ortodoxa kristenhetens bästa traditioner, då den nu hjärtligt deltager i strävandena att åstadkomma en ny och rättfärdigare tingens ordning.

»Den bästa vägen till en kommande enhet ligger i viljan att bättre lära känna varandra ömsesidigt. Om verkligen en stor sammanslutning för världsfredens garanterande eftersträvas, är det viktigt, att man förut noga lär känna de element som skola sammanslutas. Den grekisk-katolska kyrkan, det kan jag med bestämdhet säga, arbetar sedan många år på denna linje och för detta ändamål.»

Orientalernas närvaro har för Rom uppställt ett allvarligt problem. Faktum kan ju icke förnekas. Man har sökt trösta sig med att ryska kyrkan icke var företrädd. Jag har ovan meddelat den klara och av händelserna kraftigt rättfärdigade grundsats, som härvidlag följts, att icke låta ryska kyrkan direkt företrädas av emigrantsynoderna, om också deras ombud mottogos såsom välkomna gäster, utan att lojalt avvakta händelserna i Ryssland och i Fortsättningsnämnden hålla tre platser öppna för de ombud, som säkerligen en dag kunna utnämnas av Rysslands ortodoxa kristenhet. Man har från romerskt håll slagit mynt av ryssarnas frånvaro. Det är ganska förvånande, ty i publikationer både i Nya och Gamla världen har man visat sig hava klar kännedom om förhållandena. En var förstår, att det är uteslutande Rysslands inre läge, som förhindrat den ortodoxa ryska kristenheten att själv sända ombud.

Bekant är den ytterst energiska politik och propaganda,

som från romerskt håll sedan olycksåren satts i gång för att under den ortodoxa kyrkans martyrskap och svårigheter åstadkomma anslutning till Rom i den ena eller den andra formen. En förtjänt kyrkoman från Balkan, som lär vara en av sitt lands själfullaste predikanter, och som personligen gör starkt intryck av innerlighet och gudshängivenhet, berättade, hurusom en romersk pater direkt uppsökte honom för att locka honom till övergång och därvid förespeglade honom, vilken makt hans ord och verksamhet skulle få, om han hade bakom sig påvens och den romerska kyrkans skydd.

Vår bestämda föresats att under Mötet undvika polemik mot utomstående genomfördes på ett sätt, som är ganska otroligt, om man betänker situationen, och som blir ännu mer otroligt, om man känner de avsikter, varmed många delegerade helt naturligt kommo till Mötet. Ordet var fritt. Vi kunde icke förneka vår evangeliska grundsats. Samvetet fick icke tilltäppas. Vi förfoga icke över en utvärtes disciplin över själarna. Det var den Helige Andes disciplin, som gjorde sig gällande under Mötet.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

En luthersk patriark i Amerika och hans testamente.

Kanske kan man säga, att lutheranerna betänka sig två gånger, innan de gå med på något som ter sig ovanligt och nytt. Men hava de en gång satt sin hand vid plogen, så se de icke tillbaka. Mycket skulle kunna berättas om en viss svårighet att få samtliga högt värderade medarbetare för Liv och Arbete att fullt uppskatta dessa nyss antydda egenskaper. Medlemmar av andra denominationer hava någon gång funnit lutheranerna bra tungrodda. Jag har gjort gällande, hurusom det här liksom i andra svåra och ansvarsfulla företag icke är angelägnast och till fyllest att få med dem, som genast äro färdiga med sitt ja och amen, utan att det framför allt gäller att gripa djupt i kristenhetens inre liv och räkna på krafter, som icke sina ut, utan härledas från trons outtömliga källsprång.

Det sagda kan redan besannas både med hänsyn till lutheranerna i Tyskland och Norden och i Nya Världen. I Amerika var tveksamheten stor, och ett antal evangelisk-lutherska samfund sände inga representanter. De övriga som kommo, voro också mycket noggranna med att erhålla fullt tillförlitliga garantier för att det här gällde, såsom vi från början avsett, icke någon som helst form av oklar allians utan ett samarbete i inbördes förtroende i Mästarens efter-

följd med obrottslig trohet hos var och en mot hans bekännelse och livserfarenhet. Bland de evangelisk-lutherska samfund, som officiellt deltogo icke blott genom gäster och besökare, voro Nord-Amerikas största och förnämligaste och ojämförligt inflytelserikaste lutherska kyrka, The United Lutheran Church, och den svenska kyrkan därstädes, Augustanasynoden, de viktigaste.

Den mängd av tidningsurklipp, tidskrifter, avhandlingar och särskilda arbeten, som inströmmat till Ekumeniska Arkivet i Upsala efter konferensen, innehåller endast en bråkdel av vad som kommit till offentligheten i skilda länder rörande detta kristenhetens möte. Att döma av den digra lådan tidningsurklipp från U. S. A., har den dagliga pressen där ägnat mötet större uppmärksamhet, än fallet varit i något av de större europeiska länderna med undantag av Tyskland. Vad den religiösa och kyrkliga pressen i Amerika angår, är det däremot betecknande, att ingen tidskrift ägnat åt Allmänkyrkliga Världskongressen så ingående skildringar och grundliga omdömen som »The Lutheran» i Philadelphia, lutherdomens förnämsta publikation i Amerika, som hade sänt sin egen huvudredaktör, Nathan Melhorn, till Stockholm.

Ålderspresidenten i den fulltaliga amerikanska delegationen var en vördnadsvärd lutheran, professorn, doktor J. Clutz, som efter prästerlig verksamhet utfört en lång och högt skattad livsgärning såsom teolog och prästutbildare vid Nord-Amerikas äldsta lutherska fakultet i Gettysburg nära Pennsylvaniens sydgräns. Patriarken Photios' bortgång i Zürich på hemvägen tilldrog sig stor och naturlig uppmärksamhet. Men icke blott Österns patriark, utan även Västerns patriark fick med sitt liv besegla kristenhetens möte i Stockholm.

På vägen till Stockholms stads bankett i Stadshuset blev professor Clutz våldsamt omkullstött av en automobil. Han fördes till Serafimerlasarettet, där det visade sig, att

de ådragna skadorna icke voro så svåra, som vittnena till olyckshändelsen genast trodde. Lyckligtvis åtföljdes den sjuttiosjuårige mannen till Stockholm av sin son, naturvetenskapsman och lektor. Snart kunde han mottaga besök. Han kände inga smärtor och ville helst lämna sängen så snart som möjligt. Först några dagar efter Mötets slut hade jag tillfälle att besöka honom. Den vördnadsvärde åldringen låg där blid och vänlig. Skadorna på högra ansiktshalvan hade börjat läkas, men ännu voro kinden och ögats omfattning blodsprängda och något svullna mot den vita kudden. Professor Clutz prisade den ömma omvårdnaden och deltagandet, som nådde honom från flera håll. Säkerligen var detta deltagande ännu mycket allmännare och djupare än de uttryck gåvo vid handen, som vågade sig fram till hans sjukläger. Nu kände han sig alldeles bra och undrade, varför doktorn i sin noggrannhet ännu höll honom kvar i sängen. Han hade emellertid fått löfte att under allsköns försiktighetsmått företaga resan över Oslo hem under påföljande vecka.

Med ålderns erfarenhet och kärlekens värme talade han om sitt levnadskall, prästutbildningen, och om lutherdomens ställning och uppgift i Amerika. Han uttryckte sin glädje över att det stora Mötet, en djärv akt av kristen tro och ansvarskänsla, hade kunnat komma till stånd, och att han fått bevittna detsamma, om än olyckan förhindrade det aktiva deltagande, vartill han såsom ombud var berättigad och varåt han hade glatt sig. Innan jag gick, bad han mig bedja med honom. Vi bådo för vår gemensamma tjänst i Kristi kyrka och församling, för Mötets resultat och fortsättning, för alla hans kära där hemma bortom världshavet. Vi tackade Gud för vad han gjort till vår frälsning och anropade honom om förlåtelse och evig frid. Ty den gamles anlete strålade ännu av ljuset från det bibelord, han läst före mitt besök, om Guds frid, som övergår allt förstånd.

Några dagar därefter kom underrättelsen, att professor

Clutz, som under den ömmaste omvårdnad från sin son och från sjukhusets personal hade förflyttats till tåget, icke hann längre än till Södertälje, förrän han drabbades av ett slaganfall och avled.

Samma dag som åldringens stoft under stort deltagande från den evangeliska kristenheten i Amerika och ortens myndigheter och befolkning jordfästes i Gettysburg, stod i Gettysburgh Times tryckt ett resebrev, som han skrivit på Serafimerlasarettet på morgonen samma dag, på vars kväll han nära Södertälje i sovvagnen stilla skildes hädan. I detta brev talar han förtröstansfullt om sin resa och om glädjen att få komma hem. Han prisar den vänlighet och det tillmötesgående, som mött honom under hans resa och vistelse i Sverige. Hans son, lärare vid den tekniska avdelningen av Gettysburg College, betygade efter hemkomsten sin tacksamhet för den sorgeandakt, som hölls i Södertälje på söndag afton före avresan. Han skrev: »Min far nådde hög ålder och dog i full besittning av sina förmögenheter och gåvor. Han hade avgått från sin professorsstol, så att hans arbete vid prästseminariet var avslutat. Uppdraget att resa till Stockholm var en sista heder, som han högeligen uppskattade. — — — Olyckshändelsen i Stockholm var mycket olycklig, men den förskaffade honom ett mått av omsorg och uppmärksamhet, som nästan utgjorde en ersättning. Slutet kom, såsom han alltid hade hoppats, utan förebud och utan smärtor. Jag är mycket tacksam, att han hade glädjen att börja hemresan, ehuru det, såsom någon sade, blev en längre färd än han visste. Personligen kvarstår såsom mitt huvudsakliga intryck den överväldigande vänligheten från en och var. Mycket gjordes för att göra ett eljest i högsta grad svårt läge lättare. Jag befann mig i ett främmande land och kunde icke språket och visste först knappast, vart jag skulle vända mig, men allt ordnade sig på ett förvånande sätt.»

En amerikan i Stockholm hade sagt honom, att »svenskarna äro det vänligaste folk som finnes i världen». Han tillade: »Jag har alla skäl att instämma däri».

Vid graven i Gettysburg talade församlingsprästen A. E. Wagner över ordet i 2 Sam. 3: 38: »I veten nogsamt, att en furste och en stor man i dag har fallit i Israel». Han yttrade bland annat: »Sällan har det kyrkosamfund, som han tillhörde, haft en sådan känsla av förlust som vid denna bortgång.» Talaren påminde om professor Clutz' deltagande i unga år i befrielsekriget på Lincolns sida. Sextonårig hade han varit med i drabbningen vid Gettysburg.

Femton år rektor för Midland College, tio år professor i Vesterns lutherska teologiska fakultet innehade han från 1909 professorsstolen i homiletik och pastoralteologi i Gettysburg. De sjuttioåtta åren hade icke förtagit hans själs ungdomliga friskhet och hans arbetsförmåga. Han prisas särskilt såsom snillrik organisator.

Tisdagen den 25 augusti skulle professor Clutz tala på Ekumeniska mötet om kyrkans plikt med hänsyn till folkens samliv. På väg till Stockholms stads bankett aftonen förut stöttes han, såsom ovan är berättat, omkull av en automobil och fördes till Serafimerlasarettet.

Under sorgset deltagande förblev hans röst således tyst under tisdagens förhandlingar. Nu har hans son insänt manuskriptet till det anförande, han ärnade hålla. Orden få en ökad vikt, därför att de utgöra den gamles testamente till kristenheten. De lyda i sammanfattning:

»Liksom ingen människa kan leva eller dö för sig själv i samhället, så kan intet folk leva sitt eget liv, avgränsat från andra folk. Några av våra amerikanska politiker och även andra skulle tycka om att så göra, men de kunde lika gärna söka leva utan hänsyn till tyngdlagen. Ingen nation kan i vår tid med framgång genomföra något stort företag för

social och sedlig förbättring, om grannfolken och även avlägsnare folk icke deltaga och samarbeta».

Kyrkans plikt härvidlag är klar. Det är hennes rätt och skyldighet att med klarhet och kraft inskärpa

»1. att folken icke mindre än de enskilda äro bundna av sedelagen och ansvariga inför Gud, och att han förvisso skall anse dem skyldiga och straffa dem, om de icke 'handla rättfärdigt, älska barmhärtighet och vandra ödmjukt inför Gud'.

2. När vi bekänna våra synder såsom folk, måste vi vara noggranna med att bekänna våra egna synder, icke andra folks synder. Det finns en fara för fariseism i det nationella livet likaväl som för de enskilda.

3. Men nationerna skola leva i fred och endräkt med varandra, i broderlig kärlek, i inbördes hjälp måste de lära sig lita på varandra och tro det bästa och icke det sämsta om varandra.

4. De starkare nationerna borde icke endast respektera de svagare eller mindre framåtskridna folkens rätt, utan de skulle också hjälpa till att bära deras bördor . . .

5. Kyrkan måste minnas och påminna dem, för vilka hon predikar, att ytterst den verkliga orsaken till alla våra olyckor, enskilda, sociala och nationella och internationella är synd och självisk het i människornas hjärtan, och att vi kunna bättra och bota vårt nödtillstånd, endast om vi bota orsaken därtill.»

»Således har kyrkan härvidlag ett stort ansvar.» Det må synas alltför stort. »Men genom kyrkans tro och trohet blir det omöjliga oundvikligt. Må Gud påskynda denna stora och välsignade dag.»

TJUGUANDRA KAPITLET.

Rom.

»Kristendomens svaghet, om vi bortse från medlemmarnas oförmåga och från det faktum att så många av världens folk icke äro kristna, består däri, att den aldrig kunnat samla sig till ett enhetligt och allomfattande organ för vittnesbörd och uttalanden. Denna svaghet fann en påtaglig belysning vid Mötet. En stol vid konciliets bord var tom. Till detta möte, där så många kyrkosamfund råkades för första gången, fann det största kyrkosamfundet av alla sig självt ur stånd att sända representanter. Det kan tryggt sägas, att den långa och konsekventa bekännelsen till enhetens grundsats, som uttalats av den stora kyrkan i Västerlandet, är en av huvudfaktorerna i den närvarande strävan till gemenskap på nästan alla håll, och dock saknade Mötet vid detta symboliska tillfälle den fullständighet, som den latinska kristenhetens närvaro skulle hava givit detsamma.»

Ärkebiskopen av Dublin var icke ensam om att uttala detta beklagande. I Vår Lösen lästes:

»I kyrkornas brödrakedja fattas praktiskt talat blott en. Rom är genom sina grundsatser och sin syn på sig självt och den övriga kristenheten förhindrat att förhandla med andra kyrkor på broderlighetens grund. Det har i en kulturradikal tidning framhållits som en av mötets goda verkningar, att en välbehövlig enhetsfront skapas mot Rom.

Det kan hända, att så blir fallet. I samma mån som en verklig gemenskapskänsla framväxer i kristenheten, blir det ödesdigert för Rom att stå utanför. Det kommer då att allt tydligare framstå som 'sekten' framför andra. Men om en dylik front skulle uppkomma, beror det icke på den ekumeniska rörelsens åtgöranden eller önskan utan på Rom självt. Dess aggressiva avsikter mot övriga kyrkor kunna göra det nödvändigt för dessa att föra andlig och kyrkopolitisk försvarskamp mot den romerska kyrkoimperialismen. Men detta var icke Stockholmsmötets sak. När kristna samlas för att finna vad Kristi kärlek bjuder inför världens nöd, höves dem minst av allt att kivas inbördes. Rom har uteblivit, men icke utestängts och får icke utestängas ur en kyrkogemenskap för 'Liv och Arbete'. Denna sant ekumeniska ande och hållning kom till skönt och klart uttryck såväl i ärkebiskopens predikan vid avslutningsgudstjänsten i Upsala — 'Petrus dröjer än' — som i mötets första föredrag, hållet av Wilfred Monod.» . . .

»Stockholm betyder», enligt Theodor Kaftan, »intet panprotestantiskt block. Rom hade icke antagit inbjudningarna att närvara och därför kunde Mötet icke göra anspråk på universalitet.» Flere talare omnämnde Roms uteblivande, men aldrig i någon fientlig ton.

Från romerskt håll gavs även annat svar än Vatikanens politik. »Det är en offentlig hemlighet att icke blott lekmän, utan även romerska ordensbröder beklagade, att Rom icke låtit sig företräda på mötet. Den oerhörda svårighet som inträtt för Rom talar tydligast ur det faktum, att Rom nu ser emot sig en sluten front av de orientaliska och reformerade kyrkosamfunden. Det är därför icke för mycket sagt, att Rom ställts inför ett nytt läge. Efter reformationen har ingen större fråga anmält sig hos den romerska kyrkan än den, hur den skall ställa sig till det faktum, att över två tredjedelar av kristenheten utan henne behandla och utföra

Kristi uppgifter. — Men man får icke befläcka enhetssträvan genom en önskan att en del av kyrkan, som också bekänner sig till Kristus, skall utesluta sig. De flesta, som hittills icke deltagit i någon internationell kyrkokonferens, fingo den överraskande upplevelsen, som de i sina särkyrkor isolerade individuella kristna icke vilja tro: att Kristus är vår enhet. Kristus var den enande medelpunkten på konferensen.» (Die Eiche.)

Protestantische Rundschau anmärker, att de i Stockholm närvarande romerska facktеologerna, bland vilka befann sig en så framstående man som professor Aufhauser i München, skrivit om mötet i ordalag, som med klart betonande av den romersk-katolska ståndpunkten äro i hög grad erkännande och vittna därom, att ingen människa som icke är förstockad i sitt sinne kunde närvara vid mötet utan att känna sig berörd av den gudomliga Andens verk.

»Stockholmsmötet borde» (enligt 'Der Katholik', den kristkatolska kyrkans organ i Schweiz) »hava varit det skönaste missionsfält för den romerska kyrkan, men det ser ut, som om Rom icke längre självt riktigt trodde på sin bevisning för påvedömets gudomliga stiftelse, eljest hade Rom av helig plikt icke kunnat försumma den möjlighet, som Stockholmsmötet innebar. I Stockholm skulle hela dess apostoliska iver och dess förment stora kärlek till de förvillade fåren hava uppenbarat sig.»

»För närvarande är den romerska kyrkan med undantag av några få sekter den enda, som betraktar verket i Stockholm genom en dogmatisk kikare.»

»Ty den romerska kyrkan är den enda, som med tro menar ett väl formulerat, skarpsinnigt genomtänkt system av förståndsmässiga utsagor om den kristna religionens hela innehåll, som man måste hålla för sant endast därför att kyrkan, det är påven, har högtidligt såsom dogm förkunnat de så formulerade satserna av teologer och jurister.» »Men i Nya

testamentet är tron ytterst något outsägligt, vars djupaste väsen förståndet aldrig kan fatta.»

Pius X anförde i encyklikan Acerbo nimis följande ord av Benedictus XIV: »Vi betona, att för en stor del av dem, som äro dömda till de eviga straffen, beror denna oåterkalleliga olycka på okunnighet om trons mysterier, som man nödvändigtvis bör känna och tro för att räknas till de utvaldas antal.»

I Germania utvecklar en evangelisk deltagare uppgiften för de kristna att ena sig i praktisk samverkan, varigenom utsikten att omvända annorledes tänkande till kristendomen ökas likaväl som framgången i kampen mot materialism och ateism. Man skulle då kunna tala om ett kristendomens segertåg i stor stil. Ansvaret ligger i första rummet på den romersk-katolska kyrkan. Handen har utsträckts till henne. Kommer det icke i längden till samarbete, så har Stockholmsmötet börjat de stora icke-romerska kristna samfundens avgörande uppmarsch till nya oöverskådliga strider mellan de två stora grupperna. Germania själv har vänliga ord om Mötet och gläder sig över att dylika grundsatser tillämpas i samlivet. Ett annat ansett romerskt organ, Neue Züricher Nachrichten, erkänner, att Stockholm betecknar en framgång, som måste få betydelse för den evangeliska världens framtid.

Echo d'Orient, den väl underrättade tidskriften för den romerska propagandan i den ortodoxa och övriga orientaliska kristenheten, sysselsätter sig med Stockholmsmötet och erkänner lojalt inbjudan till Rom. »Man hade från början tänkt att sammankalla ett concilium» . . . »Roms och den katolska världens frånvaro föranledde beslutet att hålla helt enkelt en kongress.» Detta egendomliga möte visade visserligen ännu en gång omöjligheten för dissenterna att ena sig utanför Rom, men bevisade åtminstone att idén om ett närmande mellan alla troende, som åberopa Kristus, går

mer och mer fram i världen.» Biskop Müller i Stockholm betonade i Ny Tid efter vad Christliche Stimmen berättar, att den romerska kyrkan icke iakttog en fientlig hållning till Mötet.

Men Jakobs och Esaus röst höras om varandra: Osservatore Romano påstår, att den korsfäste fattades i Stockholm — en kritik, grotesk i sin vrånghet. I numret för den nionde september erkände samma tidning, att Stockholmsmötet var den viktigaste ansträngning, som gjorts för att ena den evangeliska världen. Dock, vägen, som man tagit i Stockholm, är för lång; enligt det ultramontana bladet finnes en kortare väg, nämligen vägen till Rom.

Wilfred Monod uppmanade i ett föredrag i Lausanne sommaren 1925 sina åhörare att betänka »ett egendomligt och betecknande sammanträffande». »Å ena sidan firar påven jubileumsåret. Han gör Rom till kristenhetens siktpunkt. Han lovar oräkneliga avlater åt de pilgrimer, som besöka den eviga staden. Det är den traditionella meningen, att kristendomen är framför allt en religion. Å andra sidan anordna den världsomfattande evangeliska kristenheten och den grekiska kristenheten, efter att förgäves hava inbjudit den romerska kyrkan till de högtidliga sammankomster, som förberetts i Stockholm, ett möte eller ett universellt koncilium för praktisk kristendom, det är för evangeliets tillämpning. De vilja samla kyrkosamfundens andliga krafter i tjänst åt ett ekumeniskt program för sedlig och social verksamhet till vår sårade civilisations räddning. Dragen de slutledningar som följa av denna dubbla bild.»

The Catholic Times anklagar Mötet: medan sextonde århundradets reformation höll sig till tron utan gärningar, underskattar den evangeliska kristenheten, som bildat atmosfären i Stockholm, lärans betydelse.

Il Progresso Religioso däremot sätter Stockholm mot Rom, handlingens primat gentemot förnuftets och dogmens

primat: Den moderna världen gentemot den medeltida världen och det romerska imperiets fortsättning; Kristi enhet verkställd genom levande syntes, sedan den sönderslitits av dödande analys.

I »The Converted Catholic» uttryckte rev. Oscar M. Voorhees i en predikan sin glädje över den nya högtid till Kristus Konungens ära, som påven på nyårsdagen inrättade, ty i romersk-katolsk teologi plägar Kristi rike ställas i skuggan av kyrkans supremati. Predikanten fortsatte: »Året 1925 har varit ett heligt år i en helt annan mening än den, i vilken det proklamerats och iakttagits av romerska katoliker». Han åberopar ledande amerikanska mäns omdöme, att det brodersinne, som kom till sin rätt under Stockholmsmötet och gav folken nytt hopp, bidrog till den anda, som besjälade mötet i Locarno. »Medan romerska katoliker voro upptagna med det heliga årets ceremonier, som föga betyda: att gå genom den heliga dörren, kyssa fiskarringen, bära medaljer som blivit välsignade, så uträttade lärjungar som följa Kristi ledning och icke påvens, i Mästarens ande verkliga värv, som skola bringa fortsatt välsignelse åt världen i kommande släktled.» Därefter beskrives det påvliga ritualets noggrannhet i detaljer och hyllningen av den helige Fadern samt de skatter som påvestolen inhöstat under det heliga året. »Men då påven vägrade att deltaga i konciliet i Stockholm, miste han ett gyllene tillfälle att söka verkliggöra Kristi herravälde.» »Vi tro att 1925 var ett heligt år, icke på grund av påvens förklaring och invigning av året, utan bland annat därför, att evangeliska kristna kunde samlas i Stockholm och i broderskärlekens ande öppna nya kanaler ... och möjliggöra icke *Kristi rikes högtid,* utan Kristi *rike självt.*»

Vad tänkte Rom om Stockholm? I det ena numret av den romersk-katolska tidningen Augsburger Postzeitung berät-

tas, att påven beder för mötets framgång; i ett annat säges det, att man »redan nu kan förutspå mötet ett nesligt slut».

I svenska och utländska pressen spriddes underrättelsen, att påven i Rom vid doktor Herman Neanders besök uttalade sin välsignelse över Stockholmsmötet, och många kände sig uppbyggda därav. La Civiltà Cattolica är angelägen att i sitt februarinummer för 1926 upplysa om misstaget. Tidskriften tror, att »Nathan Söderblom, som kallar sig ärkebiskop av Upsala», uppmanat pastor Neander att anhålla hos påven Pius XI om ett ombud. Detta är ett misstag. Inbjudan till Rom skedde liksom alla inbjudningar skriftligen. Tidskriften fortsätter: »Denne anhöll om en audiens och blev av påven behandlad med faderlig godhet. Men tydligt är, att det icke kunde bli tal om något ombud. Ryktet som blivit spritt i pressen är osant, att den helige Fadern hade givit sin välsignelse åt Mötet. Påven gav endast en personlig välsignelse åt den lutherske pastorn Neander.»

Vad skall man tro? Rom är tydligen intet enhetligt begrepp. Pastor Em. Hoyos slutar en skildring i Le Chrétien Belge med orden: »Rom är dömt till isolering. Dess försök att vinna anglikanismen och ortodoxien vinna ej gensvar. Men i Stockholm råder den fullkomligaste enhet i friheten, den mest fruktbringande enhet i handling, den mest broderliga enhet i livet.» Professor John Viénot i Paris har rätt i att hos Alfred Loisy godkänna den religiösa åtskillnaden inom romerska kyrkan mellan den religiösa ande, som där finnes, och den romerska politik, som lika mycket genom sin egen inre logik som genom motståndarnas fel strävar att uppsluka den romerska katolicismen i dess helhet.

För att i någon mån klargöra Roms ställning till Stockholmsmötet böra vi börja från början.

Ärkebiskop Alexander Kakowski skrev från Warschau

den 17 december 1917: »Jag gläder mig oerhört över att på den mark, som genom Vasarnas kungliga blod är förbunden med Polens gångna historia, ett möte sammankallas av dem, vilka tro på vår Herre Jesus Kristus och i honom erkänna Frälsaren och Mästaren, för att samråda om innebörden av det mest fruktansvärda av alla krig och om huru fred skall kunna upprättas på jorden.»

Sedan berättas påven Benedictus XV:s strävanden för freden. Polens primas fortsätter: »Det polska folket, som bland Europas folk lidit största skadan genom kränkning av rättfärdighetens grundsatser, vill icke tillgripa sin rätt genom krigets olycka, utan på fredens väg, som leder till rättfärdighetens seger på jorden. Vi katolska biskopar giva oss all möda för att försvaga eller avlägsna det närvarande krigets orsaker, de orsaker på vilka den Helige Fadern hänvisar i sin encyklica av den 1 november 1914 'Ad beatissimi Apostolorum'.

Eders Excellens, det är rätt och billigt, att alla kristna utan trosåtskillnad samla sig i det arbete, som skall föra till uppfyllelse av Jesu Kristi bud: 'Ett nytt bud giver jag eder, att I skolen älska varandra.' Må den Allsmäktige välsigna Edert arbete och låta det goda utsädets frukter mogna till skörd. Mitt svar på Eders Excellens' vänliga skrivelse kommer nog först efter mötets slut, dock beder jag Eder vara förvissad om, att såväl jag som även andra polska biskopar med själ och hjärta äro närvarande, där människor samla sig till rättfärdighetens och människokärlekens seger över orättfärdighet och hat.»

Med detta brev besvarade Polens primas ärkebiskop Kakowski inbjudan till ett internationellt kristet möte i Sverige december 1917. Liknande genklang erhöll budet om kristenhetens samfällda plikt i många romersk-katolska hjärtan hos präster och lekmän.

Det var innan Vatikanen givit tillkänna sin mening.

50—26290. *N. Söderblom.*

Inbjudan till ett möte i Norden utsändes av biskoparna i Kristiania, Själland och Upsala år 1917 efter den vädjan, som i pingst samma år utgått till våra medkristna i hela världen från samma tre kyrkans tjänare i förbindelse med kyrkliga förtroendemän i Schweiz och Holland jämte erbjudan att för framtiden likasom dittills tjäna som förmedlare och återställare av förbindelser, störda av kriget, särskilt i religiösa och kyrkliga ärender. Denna inbjudan ställdes till alla betydande kyrkosamfund och rönte på många håll ett hjärtligt mottagande. Påven sände genom kardinalsekreteraren ett svar, att allt som avsåg fredens och den goda viljans återställelse var »angenämt och tacknämligt för den högste översteprästen».

Men när det kom från ord till handling, blevo varken denna inbjudan eller två förnyade hänvändelser år 1918 och ytterligare försök de påföljande åren av Rom antagna. Rom inbjöds likaväl som andra kyrkosamfund att sammanträda i broderlig kristen samdräkt, men utan någon sammanblandning eller förvandling.[1]

Det konstituerande mötet i Champel vid Genève augusti 1920 gav rätt åt de nordiske kyrkotjänarnes i mer än ett aktstycke ådagalagda ekumeniska och katolska uppfattning av kyrkan såsom innefattande alla, vilka bekänna Kristi namn. Denna lära godkändes uttryckligen av den konstituerande konferensen i Genève, i det att efter grundligt övervägande biskop James Cannons förslag antogs, »att Bestyrelsen får i uppdrag att inbjuda alla kristna samfund (communions) till deltagande i det planerade mötet». Således gjordes intet undantag. Genève-konferensen tog avstånd från en sekterisk, exklusiv och mot Kristi ord och föredöme och kristendomens ande stridande ringaktning eller förkastelse av systersamfunden inom kristenheten.

---

[1] I Ekumeniska mötets Handbok kan läsas närmare härom, sid. 21—30.

Denna ståndpunkt utfördes och bekräftades uttryckligen av Bestyrelsen vid dess möte i Hälsingborg den 15 augusti 1922. Beslutet formulerades av dr. Merrill från Brick Church i New York och antogs enhälligt. Det lyder:

»Vi upprepa och betona den förklaring, som gjordes av konferensen i Genève 1920, nämligen att eftersom vår avsikt är att hålla ett universellt möte av Kristi kyrka (a Universal Christian Conference), inbjudas alla organiserade delar eller samfund (communions) av Kristi allmänneliga kyrka att deltaga däri, och alla delar av den kristna kyrkan över hela världen, vilka tillkännagiva sin beredvillighet att deltaga, skola äga tillträde till samarbete i jämnställdhet med alla andra (on terms of equality with all others).»

På hösten 1922 hade enhetstankens varmaste optimister nödgats se, att Rom avvisade varje samverkan, som icke innebär underkastelse. Med hänvisning till protokollen från Genève 1920 och Peterborough 1921 lämnades meddelande om de steg, som tagits av biskopar i Norden »på deras eget ansvar för att få klarhet om Roms ställning till samarbete med mötet, och att svar, som mottagits, icke berättiga till (warrant) vidare åtgärder. Dokument och upplysningar, som lämnades av andra, bekräftade detta omdöme. Ingen vidare åtgärd ansågs vara nödvändig.»

I stället för att antaga inbjudan till broderlig överläggning och evangelisk samverkan hade påven under mellantiden bland annat förnyat ett förbud för romerska kristna att samarbeta med kristna av andra konfessioner ens i praktiska ärender.

Den amerikanska episkopala delegation, som år 1919 besökte Konstantinopel och Rom och därefter Norden, blev vänligt mottagen av påven, men tanken på ett gemensamt möte (det gällde då närmast Faith and Order) avvisades tvärt såsom en orimlighet. Prelat Ceretti avgav efter den amerikanska femmannakommissionens besök hos Benedikt XV

den 15 maj 1919 påvens officiella svar skriftligt. Han betygade den Heliga Stolens iver för enheten och tillfogade, att »den romersk-katolska kyrkans lära och praxis ifråga om Kristi synliga kyrkas enhet är väl bekant för alla människor. Därav följer, att den katolska kyrkan icke kan deltaga i en kongress av världskonferensens art». Önskan tillfogas, att genom Guds nåd kongressens medlemmar må se ljuset och ena sig med kyrkans synliga huvud.

Under våra betydelsefulla överläggningar i Upsala domkapitelssal med dessa amerikanska kyrkomän, måste vi därför taga verkligheten ad notam och utan illusioner erkänna Roms avvisande hållning — samtidigt med att de amerikanska episkopalerna, som förordat en sammanslagning av Faith and Order och Life and Work, insågo, att båda dessa strävanden måste hållas klart skilda från varandra och gå vart och ett sin egen väg, dymedelst främjande varandra, så mycket mer som de i stort sett uppbäras av samma personligheter.

En möjlighet kvarstod dock, att motviljan mot ett i princip jämnställt och broderligt meningsbyte rörande trosbekännelse och kyrkoförfattning icke skulle behöva utesluta broderligt samråd, när det gäller Kristi efterföljelse och kyrkans kärleksplikt i tidens trängande nöd. Man kunde så mycket hellre förmoda en dylik sinnesförfattning, som romersk kristendom i Tyskland, Frankrike, Schweiz och annorstädes inlagt stor förtjänst om kristendomens sociala tillämpning, och eftersom meningsbyte och samarbete faktiskt kommit till stånd och ägde rum.

En dylik åtskillnad blev från romerskt håll också verkligen både muntligen och skriftligen godkänd av ingen mindre än München-universitetets dåvarande rektor, den framstående kyrkohistorikern Pfeilschifter. Av München-universitetet inbjuden att hålla en rad föreläsningar sade jag i september 1922 till mitt auditorium, att när jag nu betrotts med en

tillfällig läraretjänst vid Tysklands största väsentligen romersk-katolska universitet, lönade det sig icke att tala om primitiva folk eller indisk religion, utan vi grepo oss an med Martin Luther och reformationen. Sedan utvecklade jag Roms enhetstanke, som vill underkasta alla andra kristna samfund under sig, och den evangeliska enhetstanken, vilken icke binder i former, utan vill förverkliga Andens enhet genom fridens band. Jag uppvisade, att en verklig katolicitet, det är en allomfattande kyrkogemenskap, kan utan otrohet mot uppenbarelsen, det kristna samvetet och andens ledning förverkligas icke av den romerska lag- och sakramentsreligionen med dess absolutistiska styrelseform, men väl av evangeliets frälsningslära. Således stodo motsatserna oförenliga emot varandra. Jag konstaterade denna oförenliga motsättning mellan oss. Bäst att se verkligheten i ögonen. För en verklig kyrkoenhet måste antingen vi andra förneka den kristna tron och friheten, vår omistliga arvedel och vår högsta skatt i liv och död, och, svikande våra fäders dyrköpta tro och vår egen heliga erfarenhet, giva oss in under bud och stadgar emot Pauli varning »Stån därför fasta, och låten icke något nytt träldomsok läggas på eder» (Gal 5: 1), eller också måste våra romerska bröder låta evangeliet, Paulus, Augustinus och deras äkta efterföljare få övertaget över det romerska systemets annorledes funtade storslagna styrelseform och religionsuppfattning och dess stolta traditioner.

Men jag tillade två ting. I fråga om enheten stå icke endast vad jag kallar ren evangelisk frälsningslära och romersk lagreligion emot varandra. Det finnes också en annan motsats. Jag menar olikheten mellan å ena sidan dem, som äro i grunden ganska ljumma och likgiltiga för enheten och finna sig hjärtligt belåtna i söndringen, icke utan sneda blickar och kanske avoga ord och handlingar mot dem, i vilkas öron och hjärtan Herrens ord om att de alla må bliva ett ljuda

som en anklagelse och en maning, och å andra sidan kristna, som med all oklarhet eller irrlärig anspråksfullhet med hänsyn till det egna samfundets monopol på att utgöra kyrkan, ändock nitälska för enheten och aldrig kunna upphöra att bedja och sträva för att det må bliva en hjord, liksom det är en Herde. Trots olikheten, ja, motsatsen mellan det evangeliska och det romerska enhetsprogrammet känner jag en varm frändskap med dylika själar inom den romerska kristenheten. Jag förstår dem bättre än protestanter, som självbelåtet trivas i söndringen. Och jag tror, att där uppriktig iver för Herrens lärjungars förening bor i själen, där skall Gud också omsider upplysa om den rätta vägen.

Det andra jag tillade var följande: Skimrar således den organiska kyrkoenheten i fjärran, så finnes det enligt Paulus en högre väg, kärlekens väg, vilken vi genast kunna och måste beträda. Jag utvecklade i München, liksom i Wittenberg, Peterborough, Genève, Oud Wassenaer, Köpenhamn och flerstädes, mitt præterea censeo om Gemenskap i Liv och Arbete. Ett minnesvärt ögonblick inträffade, då, efter slutet av min sista föreläsning, universitetets rektor, den sympatiske katolske kyrkohistorikern, tog till orda för att säga några hjärtliga ord till tack. Det som gjorde ögonblicket märkligt i mina ögon, var hans oförbehållsamma och varma erkännande av att intet kristet samfund enligt hans mening borde hava något principiellt att invända mot ett förtroendefullt samarbete med andra kristna, då det gäller kyrkans gemensamma plikt att hjälpa. Han tillade, att han yttrade denna åsikt såsom enskild kristen och icke å ämbetets eller kyrkans vägnar. Samma klarsynta redobogenhet står att läsa i hans samma år utgivna skrift om kyrkliga enhetssträvanden.

Mångfaldiga offentliga och enskilda vittnesbörd bevisa, att professor Pfeilschifter uttalade talrika upplysta katolikers mening.

Tro några människor inom den icke-romerska katolska kyrkan på samförstånd med Rom, så är det anglikanismens högkyrkliga falang. Inom *Copec,* som blev Stockholmsmötets förnämsta förberedelse, var man angelägen att skaffa sig romerska medarbetare för de olika kommissionerna. Det lyckades i flera fall och med gynnsamt resultat. Men ett par dagar före det stora mötet i Birmingham utsände vederbörande romerske ärkebiskop ett formligt förbud för sitt prästerskap att deltaga i Copec-mötet i april 1924, en överraskning och ett hårt slag för många anglikaner.

Efter denna erfarenhet i England, där samarbete ändå trots allt, likaväl som i Tyskland, inom begränsade områden helt naturligt praktiseras mellan kristna av evangelisk och romersk observans, uppställdes en ganska spännande fråga: Hur skall det gå i Stockholm? Döllinger, romerska kyrkans störste historiker under mer än ett århundrade, har, innan den påvliga ofelbarhetens vådliga nyhet skiljde honom från Rom och han vid ett förnyat studium lärde sig att uppskatta Martin Luther lika grundligt som han förut med allt erkännande av hans snille nedsatt honom, har en gång skrivit, att svenskarna äro ännu värre lutheraner än tyskarna. Hur skulle Rom ställa sig till det stora mötet i Stockholm, vartill Copec utgjorde en föreberedelse? Det skulle hållas i ett land lika karakteristiskt för sin evangeliska fostran och historiska uppgift, som Spanien är karakteristiskt romerskt. Man skulle med ännu större skäl hava väntat sig en formlig fördömelse av Stockholmsmötet och förbud för romerska kristna att närvara vid detsamma. Men, märkligt att omtala, därav blev intet. Vad hade hänt? Voro sympatierna för det kristna fredsarbetet i högt stående lekmannakretsar och även hos vissa präster inom romersk kristenhet alltför starka? Vem vet. En svensk präst, vilken genom omständigheterna kom att mottagas i audiens av påven på återvägen från Orientens kyrkocentra, som han besökt i det Ekumeniska

Mötets tjänst, blev som sagt av påven välsignad. Vid Mötet närvoro, visserligen icke officiellt, men dock såsom flitiga och uppmärksamma gäster ett flertal romerska journalister och präster och ordensbröder. Under de närmast föregående åren har man i romerska kretsar visat ett påfallande intresse för den ekumeniska rörelsen, och romersk-katolska tidskrifter hava tid efter annan innehållit väl underrättade artiklar.

Under Mötet och efter detsamma hava i det hela riktiga och välvilligt eller objektivt hållna skildringar varit synliga i Germania, i Le Journal des Débats, le Figaro och andra organ. Har man läst L'Osservatore Romano och La Civiltà Cattolica och deras vederlikar, så är det välgörande att komma till La Revue des deux Mondes eller till benediktinernas Stimmen der Zeit. I den senare har jesuiten Heinrich Sierp ägnat Stockholmsmötet två ganska ingående artiklar, vilka äro alltigenom värdiga den fråga det här gäller. Sierp, som själv var närvarande i Stockholm, skriver: »Det vore dåraktigt att underskatta Stockholmsmötets betydelse. Allvarliga män hava här samlats från hela världen. Hela protestantismens bästa huvuden, såsom ordföranden vid sista sammanträdet upprepade gånger framhöll. Vad dessa under tio dagars samråd utrett i offentliga och enskilda sammanträden kan icke bliva utan verkan och måste i tidens lopp på något sätt göra sig gällande, icke blott här och där, utan också i protestantismens hållning i det hela gentemot de stora problemen inom denna kyrka och gentemot de väldiga frågor, som den moderna världen uppkastat och ånyo dagligen uppställer.»

Det behöver icke sägas, att författaren alltigenom hävdar den romerska kyrkans kända anspråk och uppfattning och från denna utgångspunkt gör kritiska anmärkningar, vilka äro a priori givna från en sådan utgångspunkt, men icke desto mindre läsvärda och tänkvärda.

Den första artikeln skildrar kunnigt och med en i dessa

lärda kretsar icke ovanlig beläsenhet och fullständighet Världskonferensens förhistoria. Till redligheten i denna skildring hör, att författaren mot slutet angiver de tre grundsatser som på förhand uppställdes för Life and Work: 1) det inre livet är det väsentliga, 2) kärleken är kallad att erövra världen, 3) aktning för olikheter. Vi vilja icke utsudda dem, ens om vi kunde. Han säger härom: »Alla dessa satser äro riktiga om man förstår dem rätt.» Men han övar sedan kritik på den uppfattning han förmodar hos den evangeliske upphovsmannen till dessa regler.

I en andra uppsats skärskådas Budskapet.

Först kritiseras den inledande bekännelsen till Kristus och hans efterföljd. Med gillande citeras »biskopen i Åbo» i Finland och prosten L. M. Engström.

När redan 1920 åstundan uttalades om »ett ekumeniskt kyrkoråd, som företräder hela kristenheten och kan tala i kristenhetens namn avvägande, varnande, manande, stärkande, vädjande i mänsklighetens gemensamma religiösa, sociala och sedliga angelägenheter», så ligger i en sådan fordran, enligt författaren, en riktig känsla av att protestantismen här lider av en svår brist. Kyrkobegreppet på Mötet led enligt Sierp av oklarhet. Åsikterna om kyrkan äro icke desamma i hela den evangeliska kristenheten, och dessa olikheter utnyttjar Sierp för sin kritik.

I Budskapets behandling av de sociala frågorna finner författaren tankar, som beröra honom sympatiskt och som på romerskt-katolskt håll gjorts gällande framför allt av Leo XIII. Men han skulle hava önskat en klarare formulering. När Sierp framhåller, att de enskildes religiösa förnyelse måste verka starkare än all social lagstiftning, så överensstämmer han med allt vad som tänktes och sades vid Mötet. Fullkomlig överensstämmelse rådde i själva verket därom.

Ifråga om nationernas samliv ser Sierp »ett av Stockholmsmötets huvudresultat, att hos många av deltagarna den tan-

ken väcktes att kyrkan lika litet som sanningen får begränsas av etniska gränser».

Man bör trösta sig därmed, säger han, att Stockholm var blott en begynnelse, och man bör tänka på de svårigheter som förelågo. Gentemot den evangeliska kristenhetens mångfald i åskådning och tradition framhålles den romerska kyrkans fasta, i skolastiken utförda filosofiska system och dogm.

I Revue des Deux Mondes har Stockholmsmötet uppmärksammats av ingen mindre än Georges Goyau, medlem av Franska Akademien, en outtröttlig och lysande skriftställare i kyrkans tjänst. Leo XIII kallade honom sin Benjamin. Ingen nu levande apologet för den romerska kyrkan äger en förnämligare litterär utrustning. Georges Goyau hör icke till de nitiska försvarare av det romerska systemet och bekämpare av allt slags kätteri, vilka i likhet med Charles Maurras och andra moderna auktorer tro mycket mera på påven än på Gud. Av den varma fromheten hos Georges Goyau fick jag ett personligt intryck, redan när vi sutto bredvid varandra på den sociala konferensen i Erfurt 1896, då Rudolph Sohm och Friedrich Naumann grundade sitt nationella sociala parti med lösen »Bildning och Arbete». Goyau skildrar i korta drag, hurusom det romerska jubelåret för första gången firades av Bonifacius VIII 1300. År 1825 var ställningen efter de napoleonska krigen och under den heliga alliansen sådan, att av Frankrikes prelater endast ärkebiskopen av Paris vågade lystra till Leo XII:s inbjudan. Och när denne ärkebiskop Quelen gav sig i väg, måste det ske under den förevändningen, att han reste för sin hälsas skull.

Huru har icke situationen förvandlats hundra år senare? Anno Santo, jubelåret, 1925 har dragit mängder av pilgrimer till Rom, och Pius XI har förvisso under detta jubelår befäst påvedömets anseende och kyrkans maktställning.

Vissa notiser i tidskriften Nouvelles Religieuses hava in-

givit denne författare liksom andra läsare en överdriven tanke om Roms framgångar i den skandinaviska Norden. Han har icke fått någon kännedom om orsaken till de protester, som, enligt vad han relaterar efter Nouvelles Religieuses, höjdes mot kardinal van Rossums beskrivning av sin skandinaviska resa.

Ingen kan undra över, att en så hängiven son till Rom som Georges Goyau tagit uppgifterna för goda. På motsidan nöjer han sig med att anföra en skäligen obskyr skrift av en författare F. Pieper (Der grosse Welt- und Menschenbetrug durch das päpstliche Jubeljahr).

Georges Goyau omnämner enhetssträvandena hos gallikanismens store prelat och skribent Bossuet och hos evangeliska män, sådana som tysken Leibniz, skotten John Dury och engelsmannen John Wesley. År 1846 grundades i Liverpool den evangeliska alliansen av medlemmar från femtio kyrkosamfund. Vidare omnämnes Studentvärldsförbundets grundande i Vadstena — författaren skriver överallt Valdstena — 1895 och John R. Mott's målmedvetna kraft. Denne »apostoliske globetrotter for världen runt» för att förkunna denna enhet, som före kriget samlade mer än 155,000 studenter tillhörande fyrtio nationer. Här berättar författaren efter Guisan, »Vers l'Unité, conférence d'étudiants de Bercher», 1920, att ordet »ekumenism» började användas inom dessa kretsar. Jag vet icke, om det beror på inverkan från de inbjudningar och andra skriftalster, som från 1917 i de nordiska länderna och annorstädes upptogo ordet »ekumenisk» såsom beteckning på den allmänneliga syftningen, eftersom ordet »katolsk» lätt kunde missförstås. Därefter omtalas, huru kyrkofederationen genomförts i Förenta Staterna.

»La vie, L'action, Liv och Arbete, så lydde i uttrycklig formulering programmet och målet för det möte, som hade sammankallats till Stockholm sistlidne augusti månad. Men här gällde det något mer, ja mycket mer än att finna

en gemensam mark för de evangeliska krafternas samarbete. I Stockholm infunno sig ombud från alla kyrkor, som äro skilda från Rom. En god iakttagare beskrev efter mötet, vad han sett, i följande ordalag.» Här citeras Charly Clerc's färgrika skildring i Revue Hebdomadaire (se ovan sid. 152, 176 f.). »Fred mellan folken, upprättande av samarbete på det ekonomiska området i stället för allas hänsynslösa krig mot alla, uppfostran till kristen personlighet, alla dessa frågor skärskådades av de sexhundra deltagarna, som representerade ungefär två tredjedelar av kristenheten, i en samdräktig anda av ånger över den tid, som förlorats, och av beslutsamhet att taga den igen. Offentligt bekände de, att de brustit i deltagande och kärlek, att de avlägsnat från Messias de arbetande klasserna genom att inför dem så ofullkomligt framställa Mästaren, som var mild och ödmjuk av hjärtat, och Fortsättningsnämnden skulle härutinnan taga i övervägande de nya plikter, som borde föreläggas kyrkorna. Dessa mångfaldiga delar av kristenheten enade sig i och för samfälld handling, och när de skildes åt, kände de varandra bättre och hoppades att de tagit ett steg framåt mot enheten i 'praktisk kristendom'.»

»Man kände för övrigt, att enheten var ofullständig, eftersom den romerska kyrkan saknades.» Här anföras Wilfred Monods beklagande ord.

Författaren övergår därefter till att tala om Faith and Order och dess stundande världskonferens samt om Lambeth-konferensens enhetsvädjan.

Det sista kapitlet i Goyaus intressanta uppsats talar om Roms enhetssträvan, särskilt den som riktar sig på den ortodoxa kristenheten i Ryssland och annorstädes. Han anför från ett möte i Brüssel 1925 några ord av ordföranden, ärkebiskopen i Lemberg, Szeptycky:

»Jag ställer icke upp katolikerna mot de annorlunda tänkande. Jag betraktar icke kyrkornas enhet såsom en rad

av bataljer att utkämpa. Nej, ingalunda. Allt som finnes av kärlek hos katoliker och hos annorlunda tänkande och mellan katoliker och annorlunda tänkande, kämpar och skall alltid kämpa för enheten, och allt, som finnes av hat, av brist på kärlek och av trångsynthet på båda sidorna, kämpar för kyrkornas åtskillnad.» Om ett sådant tänkesätt varit bestämmande i Rom, så hade inbjudan till Ekumeniska Mötet blivit hörsammad.

Författaren följer helt förklarligt en i romerska kretsar utbredd och förkunnad fördom, då han påstår, att man i de evangeliska samfunden är mer angelägen om de egna religiösa erfarenheterna än om den gudomliga uppenbarelsen. Besynnerligt är att man kan vidmakthålla ett dylikt misstag och samtidigt anklaga den evangeliska kristenheten för att överdriva Bibelns auktoritet. Men han har alldeles rätt i att namnet »ekumenisk» inom växande grupper av den evangeliska kristenheten blir ett lösensord för strävan efter enhet.

I Le Figaro uttalade greve Gonzague de Reynold säkert många trosfränders mening, då han ansåg, att »varje katolik bör glädja sig inför denna rörelse, långt ifrån att intaga en fientlig eller likgiltig ställning. Han bör glädja sig, ty en sådan strävan till enheten är säkert inspirerad av den Helige Ande, som arbetar i de kristna själarna. Kyrkorna eller kyrkosamfunden ha under och efter kriget lidit i kroppar och hjärtan. Alla ha nödgats stiga upp på sitt Golgata. Men det är, när man bär korset, som man kommer till ljuset. Per crucem ad lucem. Katolicismen, protestantismen och ortodoxien hava tillsammans haft martyrer i Sovjet-Ryssland. Och det enskilda eller samfällda lidandet leder till sanning.»

Romersk fromhet sammanfaller icke med förhärskande ultramodern extravagans och hänsynslöshet. Det mera kristna och förtroendefulla förhållandet mellan de stora konfessionerna är icke endast en kvarleva, utan hos de bästa männen och kvinnorna en verklighet och ett framtidshopp.

Gärna skulle vi stanna här. Men bilden bleve då en skönmålning. Naturligtvis förnimmas också andra väl kända toner. Den engelska romanismens tidskrift, The Tablet, delar den högkyrkliga Church Times' oro över vad följden kan bli av att så många anglikaner deltogo i högmässa med nattvardsgång i Engelbrektskyrkan den tjugutredje augusti. Tänk, vilken olycka, vilket sacrilegium, Herrens lärjungar av olika konfessioner sökte tillsammans Mästaren i hans Heliga Nattvard! För dessa besynnerliga sinnen var det en horribel syn. Jag undrar om Guds änglar i himmelen sorgset dolde sina ansikten. Kanske blev det glädje i himmelen och sorg eller vrede och löje över de snåla sekteristerna som med självtagen rätt styckat Herrens lekamen.

Det påvliga organet l'Osservatore Romano uttalar en icke oväntad förkastelsedom.

När det gäller kättare, är det icke så noga med sanningen, det erfara vi, Gud bättre, också i polemiken inom vår evangeliska kristenhet. The Catholic Times förkunnade för världen att när Te Deum sjöngs i Upsala Domkyrka vid förhandlingarnas slut, utelämnades dess dogmatiska och historiska satser. Tidningen tillägger: »Man undrar hur mycket som var kvar, ty denna den katolska kyrkans härliga lovsång, som härstammar åtminstone från femte århundradet, är full av dogm och hänsyftningar på historiska fakta såsom dogmatiska sanningar. Att utelämna dessa är från katolsk synpunkt praktiskt en bekännelse av otro eller tvivel ifråga om vitala sanningar.» Te Deum sjöngs icke alls i Upsala, men väl i Storkyrkan den nittonde augusti, och då i förkortad form uteslutande för tidens skull. Som bekant förekommer Te Deum fullständig i Nya Psalmer 505 samt i Svenska Kyrkans Vesperale.

Att räkna upp alla osanningar som blivit spridda om Mötet är föga angenämt och har ingen nytta med sig. De döda begrava sina döda. Kardinalärkebiskop Michael von

Faulhaber i München kunde icke undgå att erkänna att för kongressen i »Gustaf Adolfs hemland icke motsatsen till romerska kyrkan bildade enhetspunkten». Den satsen har nämligen drivits energiskt från alla håll trots det påtagliga historiska faktum, att romerska kyrkan var inbjuden likaväl som andra kyrkosamfund, och ännu mer, att Stockholmsmötet avhöll sig från polemik emot Rom. Det behöver icke sägas, att starka ord gentemot Rom skulle hava gjort Mötet mycket omtyckt i vida kretsar. Men till detta Mötes originalitet hörde, att det icke i likhet med så många predikanter och kristliga möten högljutt bekände andras synder, utan höll sig till sina egna, och att det icke var, i likhet med den litteratur jag nu citerar, av negativ art, utan av positiv art.

Bygga upp, ej riva neder
är en kristens plikt och heder.

Men kardinalen når höjdpunkten av förtal, då han i sak instämmer i Osservatore Romanos ord, om han också icke citerar dem. »I Stockholm fattades Kristus. I kristenhetens konferens fattades dess stiftare. . . De avfälliga kyrkorna måste först avskaffa Kristus för att åsyfta ett minimum av samförstånd i praktiska ting. Detta är historiens hämnd. Man kan icke skilja sig från Rom utan att skilja sig från Kristus.»

Ett svagt eko lär denna fördömelse även hava fått i en romersk predikan i Stockholm, vilket i sig självt icke är att undra över. Skulle icke både kardinal och biskop och präst lyda den röst, som lär tillhöra Frälsarens ståthållare på jorden? Svårt är i varje fall för dem, som blivit något förtrogna med Frälsaren, att förena dylika utsagor, som vända rakt upp och ned på verkliga förhållandet, med hans stränga dom över osanning och kvasiandligt översitteri. Ty ingen erfarenhet vitsordas så allmänt av alla mötesdeltagare som Kristi

centrala och behärskande ställning under hela Mötet i dess gudstjänster och förhandlingar.

I en värdig offentlig svarsskrivelse till kardinal Faulhaber säga dr. Doehring, den berömde domkyrkoprästen i Berlin, holländaren H. G. van Wyngaarden, och två andra evangeliska män Dr. G. Ohlemüller och Direktor Fahrenhorst: »Vi känna väl de dogmatiska, kanoniska och hierarkiska grunder, som föranlett Eders Eminens liksom det påvliga bladet att taga avstånd från Stockholmsmötet och dess budskap. Vi beklaga, att den romersk-katolska kristenheten icke förmått bringa dessa grunder i samklang med kärlekens ande i evangelierna, vilken Pauli, Petri och Johannes' brev så enstämmigt och inträngande framställa såsom väsentlig prövosten på ett kristligt sinnelag. Obegripligt är dock för oss, huru de ovan nämnda omdömena om Stockholmsmötet och dess budskap kunna förenas med saklig respekt för sanningen. Kort sagt, vad som verkar främmande på oss i omdömet från Eders Eminens och den romerska curians organ är följande: Varken Eders Eminens eller den som för ordet i Osservatore Romano har läst Stockholmsmötets budskap till kristenheten med det allvar, som en sådan tros- och viljeyttring av en så väldig del av kristenheten förtjänar, nämligen med den ögats renhet, som ger förmåga att bedöma andras övertygelse, ej heller med den rättfärdighet, som förkunnelsens ämbete på en så hög predikstol kräver, samt icke med det hjärtelag, som vill samla och icke förskingra dem, vilka bekänna sig till Kristus.»

Därefter anföras satser ur budskapet, som med ånger och tro uttala bekännelsen till Herren Kristus. Undertecknarna tillfoga:

»Eders Eminens anmodas att ur det sista Vatikankonciliets akter eller ur de sista årens påvliga ämbetsurkunder angiva ett ställe, som redan i rent yttre mening så ostört av hierarkiska avsikter innehåller en lika öppen och varm

bekännelse, och som angiver en lika trogen känsla av gemenskap med alla, som bekänna sig till honom och sträva till honom.

Enligt den bekanta romersk-katolska sinnesförfattningen kan Eders Eminens vilja sätta ifråga den Stockholmska Kristusbekännelsens inre värde. Därpå svara vi ingenting mer och ingenting mindre än med Matteus sju och Romarbrevet tolv: 'Dömen icke'.

Ämbete och lärouppfattning hindra Eders Eminens likasom också det påvliga organet att återkalla, beriktiga och mildra omdömet om Stockholmsmötet och dess budskap. Så mycket mer beklaga vi i detta omdöme brottet mot kristen kärlek och sanningsenlighet, störandet av den konfessionella freden, vilseledandet av den romersk-katolska kristenheten.»

La Civiltà Cattolica, jesuiternas förnämsta organ, hade så sent som i februari 1926 haft en lång artikel avsedd att (tydligen även gentemot vissa skildringar och omdömen från romerskt-katolskt håll) nedgöra Stockholmsmötet — som dock numera ohjälpligt tillhör historien. Antikrist får tjäna till mycket och användes av jesuitorganet nu också om Stockholmsmötet. Artikeln har fullständigt återgivits i Osservatore Romano, Vatikanens organ. Här göras kraftiga påståenden.

Omdömena om mötets personligheter falla ojämnt. Arthur J. Browns svarstal till Konungen vid öppnandet betecknas såsom »lovvärt», men biskopen av Winchester råkar illa ut och kallas konsekvent halvt ironiskt »bishop» och icke »biskop». Bland de ortodoxe göres en tydlig skillnad mellan grekerna, som behandlas med onåd, och Rumäniens, Bulgariens och Jugoslaviens representanter, vilka »bildade en stor motsats mot Photios och grekerna». Rom tyckes således hava uppgivit sina förhoppningar om grekerna, men icke om dessa balkanfolk.

Vid omnämnandet av biskopsvigningen i Upsala den sextonde augusti sättes »biskop» inom citationstecken. Men det inträffar, att tidskriften råkar skriva »ärkebiskop Söderblom» och »biskop Johansson» (varmed menas ärkebiskopen i Åbo) och »ärkebiskop Germanos» utan citationstecken. Dock, för »lutherske biskopen Eklund» är citationstecknet kvar. Ur hans tal anföres varningen mot andligt tvång från en myndighet, som kräver uniformitet.

Av kapitlena bär ett överskriften »Enfald», ett annat »En kristendom som icke är praktisk», ett ytterligare: »En kristendom som icke är kristen», ännu ett: »List och god tro».

Under enfalden placeras i första rummet Wilfred Monod. Om dennes nobla ord om den romerska kyrkan säges, att »de tycktes vara uppriktiga, men utmärkte sig för enfald, för att icke säga puerilitet». Därnäst kommer undertecknad. Det lär vara en alltför besynnerlig enfald att tänka, att freden kan främjas och åstadkommas genom någon annan än påven, som innehar kyrkans högsta värdighet. Det är något annat än det odogmatiska mischmasch, som sättes i rörelse av undertecknad och andra. Att utan romerska kyrkan tala om universalitet och att åberopa mötet i Nicaea och den första pingstdagen, såsom många gjorde, vittnar också om samma underbara enfald.

Mötet frånkännes till och med namnet kristet. »Lösensordet Liv och Arbete, infört av Söderblom, är direkt antikristet, i det att det kort och tydligt utesluter sökandet efter Sanningen». Tyvärr kan jag icke göra anspråk på att vara upphovsman till det utmärkta namnet Liv och Arbete.

Vänligare är, när artikeln säger: »Vi kunna icke hos Söderblom eller de andra upphovsmännen till Stockholmskonferensen antaga dåliga avsikter.» Men: »Fortsättningsnämnden lär ha till uppgift att förena alla konfessioner utom romerska kyrkan i en slags 'praktisk kompromiss'.»

»De godtrogna själar, som törsta efter enhet, leder han

(undertecknad) vilse från den enda väg, som kan föra till enhet, och han stänger framför dem dörren till diskussion om läran och kastar i vattnet sanningens rättigheter och samvetets plikt att efterforska, om han också icke nämner påven eller uttryckligen förvägrar honom aktning, vilket kan vara endast ett konstgrepp för att bättre ernå den verkliga avsikten.» Utan att det angives, ännu mindre uttryckligen betygas av de ledande personerna, måste enligt jesuitorganet en sådan enhet, som skapades i Stockholm, logiskt och genom sakens natur riktas mot Rom. »Att på alla sätt försöka grunda och uppehålla en samverkan (vi hava sett, att man icke kan tala om enhet), som till sin natur är motsatt principen för den enda högsta myndigheten, som är inrättad av Kristus, såsom Söderblom gör, är säkerligen likvärdigt med en förbittrad strid mot den romerska katolicismen.» En sida tidigare citeras ur den evangeliska tidskriften Bilychnis »en giftig artikel», som försäkrar, »att Söderblom anklagas för att alltför mycket gynna katolicismen och att det är väsentligen hans verk, att det icke alls talas om Rom» eller att det talas därom så litet som möjligt och alltid med stor aktning. Men Civiltà Cattolica gör sig icke skyldig till den enfalden att låta detta vara detta. Stockholmsmötet och den evangeliska katoliciteten leddes »med stor diplomatisk skicklighet». Under rubriken »List och god tro» sättes först såsom exempel på en sådan illfundighet i måttfullhetens dräkt, att jag i slutpredikan i Upsala talade allegoriskt om Kristi tre lärjungar, Johannes, Paulus och Petrus.

Enligt denna, såsom fallet i regel är i jesuiternas organ, väl underrättade skildring var Stockholmsmötet till sin syftning varken universellt eller praktiskt eller ens kristet. Artikeln slutar med en förnyad uppmaning till de avvikande att återvända i den sanna kyrkans sköte. Det betonas, att romerska kyrkan använder uttrycken dissenters och sepa-

rerade, likvärdiga med, men mindre hårda än uttrycken schismatiker och heretiker.

Det egentligen anmärkningsvärda i denna artikel är, att Faith and Order, som från romerskt håll helt naturligt och konsekvent uppfattas vara mer omöjligt än Life and Work, nu i Civiltà Cattolica i någon mån tages till nåder gentemot Stockholmsmötet. Här, liksom förut, röjes en svängning i den romerska politiken. Anses Faith and Order ofarligare för de romerska anspråken än Gemenskapen i Liv och Arbete? Märkligt är i varje fall att iakttaga vilken uppmärksamhet Civiltà Cattolica och andra stora romerska organ ägna åt enhetssträvan i vår tid.

De anförda få citaten må vara tillräckliga för att eftertryckligt varna för det vanliga felet i evangeliska kretsar att skära allt, som tillhör romerska kyrkan, över en kam. Motsatserna inom densamma i denna sak liksom av ålder ifråga om teologi, liturgi, metoder och maktsträvan, äro i själva verket minst lika stora som i den genuina evangeliska kristenheten, men de täckas visserligen i yttre mening, dock icke i andens värld, av den i sitt slag fulländade organisation, som romerska kyrkan så småningom uppbyggt.

Ett särskilt problem utgjorde för Rom den ortodoxa kyrkans högofficiella närvaro i Stockholm.

I min avslutningspredikan anförde jag Frälsarens ord om två eller tre som äro församlade i Herrens namn. Två voro där, Johannes och Paulus, den tredje, Petrus, dröjde ännu.

Någon som läst dessa ord har sänt mig »Ähren aus der Garbe 1926. Christi Reich im Osten», en bok avsedd att främja återföreningen mellan den ryska ortodoxa och den romersk-katolska kyrkan. Boken sysslar mest med den bekante romerskt sinnade ryske tänkaren Wladimir Solowjew. Flera ställen äro förstreckade. Bland dem följande ord ur

en uppsats av jesuiten Michel D'Herbigny, ledare för det påvliga orientaliska institutet i Rom. Han citerar en symbolisk vision i Solowjews sista verk »Tre teologer». »I världsslutet skall enheten förverkligas inför Antikrists ögon. Då skall en påve finnas, som återigen kallar sig med aposteln Petrus' namn. Petrus den andre omgives av en liten skara ordensfolk och lekmän, och två andra små grupper hålla liksom han stånd mot Antikrist. Metropoliten Johannes i de ortodoxas namn och professor Paulus i de troende protestanternas namn. Då sker återföreningen.»

I förordet läses en djup iakttagelse om skillnaden mellan Rom och ortodoxien. I romersk-katolska kyrkan härskar Aristoteles, men den ortodoxa vishetsläran bygger på Platon och nyplatonismen.

Här kastas en blixtbelysning över den orientaliska kyrkans oförenlighet med Roms ande. De ortodoxa kunna icke finna sig i förståndsmässigheten och intellektualismen. Hos dem är Platon levande. Själens trängtan, dess uppgående i det gudomliga, erfarenheten av det eviga livet redan här, finnes i gudstjänstens mysterier. Ingen må draga en falsk slutsats. Den ortodoxa kristenheten har ingenting, som kan jämföras med Västerlandets skolastik, vars stolta resning och häpnadsväckande detaljrikedom i tankarnas tillämpning på livets alla förhållanden träffande sammanställts med en annan skapelse av den latinska anden, nämligen de medeltida franska katedralerna. Men Aristoteles, vilkens läsare och försiktiga anhängare i tolvhundratalets början fördömdes såsom modernister, blev sedan kyrkans lärare. Den store Thomas ab Aquino upphöjdes av Leo XIII till romerska kyrkans normalteolog. Tron förvandlas av denna intellektualism till vetande. Efter en av mina föreläsningar i München sade mig en lärd och vederhäftig romersk teolog, att de två första trosartiklarna om Fadern och Sonen egentligen icke höra till tron, utan till vetandet.

Varje normal människa, som kan bruka sitt förstånd och följa en bindande logisk slutledning, måste från faktiska förhållanden föras till övertygelsen om Gud och Sonen. En dylik religion blir icke längre för grekerna en galenskap. Men både hjärtat och huvudet kommo till korta. I stället för att genombryta människovärldens mörker med sitt ljus, blir uppenbarelsen ett extra tillskott till det mänskliga förnuftets egna slutledningar. »Det har framhållits den olikhet, som skapas redan därav, att det ryska tänkandet saknar den skolning i Aristoteles, som ligger bakom allt västerländskt sätt att bedöma tingen» (Hjalmar Holmquist).

Osservatore Romano söker förringa betydelsen av de ortodoxa prelaternas närvaro. I den evangeliska kristenheten har man däremot under mötet och efter detsamma fäst stor vikt och stora förhoppningar vid en närmare inbördes kännedom mellan den kristna Östern och Västern.

I Genève 1920 deltogo våra ortodoxa bröder icke i mötets egentliga arbete, utan närvoro endast vid vissa betydelsefulla tillfällen. Eljest skulle från åtskilliga bland dem opposition hava rests mot förslaget att inbjuda även Rom. Nu kom motståndet från protestanter i Schweiz, Frankrike, Storbritannien och Amerika.

Inbjuda Rom? Vad skola våra församlingar säga? De känna, hur Rom går till väga. Vartill skall det för övrigt tjäna? Rom erkänner ju inga andra kristna samfund.

Överläggningen i Champel ledde dock till det resultat, att vi enhälligt, så när som på en röst av nittionio om jag minns rätt, beslöto att sända till romerska kyrkan en uppriktig inbjudan.

Men motståndet mot vårt beslut tystnade ej. Man har åberopat historien. Rom har med våldets makt ödelagt blomstrande evangeliska församlingar och samfund. Hundraden och tusenden hava med döden på bålet eller med svärdet eller i unkna fängelsehålor fått böta för sin evangeliska tro.

Formligt utrotningskrig har satts i gång. Vi svara: Sådant tillhör historien. Vi vilja glömma. Då kommer man med vittnesbörd från våra egna dagar. Borromeus-encyklikan och andra påvliga aktstycken från vår tid upprepa eller skärpa de okristliga och vrånga omdömena om evangelisk kristendom. Kan den världsliga politiken tagas i anspråk, så drar sig icke Rom för ett handlingssätt, om vilket ordet »obroderligt» är det mildast möjliga uttryck.

Opponenterna mot vårt genomförda beslut att inbjuda Rom hava efter mötet i Genève tyvärr fått vatten på sin kvarn. Särskilt genom vad som blivit kallat kyrkorovet i Riga och genom kardinalbesöket i Norden.

I Jacobikyrkan i Riga förkunnades evangelium år 1522 för första gången på landets eget lettiska tungomål, vilket senare under den svenska tiden fick sin bibelöversättning, men därefter blev dömt att undertryckas av baltisk och rysk språkpolitik. Jacobikyrkan var det evangelisk-lutherska Rigas centralhelgedom, där landets representation öppnade sina sammankomster och där också, när det fria Lettland valde sin egen lettiske biskop, denne enligt kyrkomötets av regeringen gillade beslut blev inställd i sitt ämbete. Visserligen kom kyrkan på femtonhundratalets slut i jesuiternas händer, men sedan blev hon Gustaf II Adolfs kyrka, hans, vilkens intåg i Riga sextonhundratjuguett av det frivordna Lettland trehundra år senare firades såsom nationens glädjedag. I bristen på evangeliska helgedomar särskilt efter krigets och revolutionens förödelse tjänade Jacobikyrkan till hemvist både för en tysk och en lettisk församling. Den romerska minoriteten i Riga hade relativt mycket bättre utrymme i sina kyrkor än stadens evangelisk-lutherska befolkning. Man kunde heller icke begära kyrkan av några religiösa grunder. Utan denna församlingskyrka skulle förvandlas till en romersk prelats representationskyrka. Hur kunde detta ske? I öster hör till Lettland Lettgallen med en

romersk-katolsk befolkning, som genom kyrkoform och tradition äger förbindelse med grannrikena Litauen och Polen. Borde icke regeringen i Riga kunna kontrollera de romerska prelaternas åtgöranden? Den romerske biskopen borde flyttas närmare. På hårda villkor beviljade Rom ett konkordat, en överenskommelse, som tillförsäkrade åt Lettlands regering även de romerska undersåtarnas lojalitet och stöd. Jacobikyrkan uppoffrades och mycket mer. Lettlands republik med enkammarsystem och demokratisk författning har i princip genomfört skillnaden mellan kyrka och stat. Nu åtog den sig för den romerske biskopen och hans hov och prästutbildning större utgifter än för hela den evangelisk-lutherska folkkyrkan. Med hänsyn till värnplikt och domstolar och skatt har den romerska kyrkan i denna moderna stat erhållit privilegier, som i vår tid sakna motstycke i något romerskt-katolskt land.

Man försökte vädja till öppen folkomröstning. Om hälften av de politiskt röstberättigade deltogo i omröstningen och försöket att rädda Jacobikyrkan vann enkel majoritet, så skulle de två evangeliska församlingarna icke bliva husvilla och den evangeliska kristenheten skulle besparas en skymf, vars like väl knappast inträffat under ett århundrade. Omröstningen sattes i gång. Det nödiga antalet röster skulle, såvitt sakkunnige döma, hava kunnat ernås utan alltför stora svårigheter. Men på romerskt håll utgavs parollen att de, som ville rösta för konkordatet och mot Jacobikyrkans frihet, helt enkelt skulle avhålla sig från omröstningen. Hade, om jag minns rätt, omkring fyrahundrafyrtio tusen röster avgivits och bland dem tvåhundratjuguett tusen till förmån för Jacobikyrkans okränkbarhet och tvåhundranitton tusen röster till förmån för den romerska ockupationen, så hade kyrkorovet ej kunnat bliva verklighet, men om fyrahundratrettiotusen medborgare röstade till förmån för Jacobikyrkan och ingen röstade emot, så hade förslaget fallit. Så mycket

som fyrahundratrettiotusen röster kunde icke uppbringas till förmån för den lettiska evangeliska folkkyrkans krav på dess mest minnesrika helgedom. I sanning en besynnerlig lag.

Vad professor Ulrich Stutz skriver i sin mycket upplysande avhandling i Preussiska Vetenskapsakademien (Berlin 1926) om kardinal Ferratas memoarer har vunnit en lysande bekräftelse i våra dagars Lettland. Han talar om »den gamla erfarenheten, att man från romerskt-katolskt håll har lättare att förhandla med evangeliska regeringar och överhuvud med samvetsgranna icke-katoliker än med övertygade medlemmar av den egna kyrkan, vilka dock samtidigt äro medvetna om sina plikter mot staten, dess rätt och dess intressen. Om romerska kyrkans egna medlemmar icke partipolitiskt hållas under tryck, låta de icke så lätt imponera på sig av ting, som äro dem förtrogna från barnsben, och de komma lättare i läget att kunna titta bakom kulisserna.»

Även om statsmän och regeringar i evangeliska länder icke bekänna sig till evangelisk kristendom, så ha de ändå insupit vissa grundsatser som lätt göra dem hjälplöst oskyldiga gentemot den romerska curians fulländade politiska konst.

Den andra tilldragelsen, som på senare år, menar man, borde övertyga oss om det fåvitska i att inbjuda Rom, gäller Norden.

Efter åtskilliga århundraden hedrades Norden härom året med ett besök av en romersk kardinal. Den propagandaskrift, han sedan utgav, gav anledning till åtskilliga betraktelser. »Så ömkligt vanställda» riter som att vid biskopsvigningar hos oss biskoparnes fruar vid altaret lägga sin hand på installandus, kunna verka pikanta i kommande romersk-katolska läroböcker, där de stödjas av en kardinals auktoritet. Värre är det med ett par andra ting. Kardinalen påstår, att reformationen i Sverige påtvingades folket och förfädernas tro ut-

rotades »med eld och svärd». Veterligt har kyrkoförnyelsen i vårt land icke kostat någon människas liv. I de gamla Nederländerna däremot brändes två augustinermunkar, Heinrich Voes och Johann Esch från Antwerpen, på torget i Bryssel år 1523. Under de närmaste trettio åren fingo åtminstone ett nittiotal munkar och präster med grym död böta för sin evangeliska tro. Således är det lättförklarligt, om en romersk kyrkofurste från dessa trakter räknar svärd och eld som normala företeelser i kyrkans behandling av annorlunda tänkande. Men man har svårt att förstå, varför vårt fosterland, som dock har andra vanor, skall ställas vid skampålen inför den romerska världen och inför andra som tro på vad kardinalen har skrivit. Jesuiternas i Florens utgivna organ, »L'Unità Cattolica», skriver i april 1926 om huru »Luthers gudlösa lära» fördärvat Nordens länder, men för Sveriges räkning tillkommer: »Kristian IV:s, Gustaf Vasas, Gustaf Adolfs och Karl XII:s förföljelser och grymhet».

Ännu betänkligare är kardinalens skildring av det nuvarande tillståndet i Sverige. Man får det intrycket, att någon kristendom och religion knappast finnes kvar utom hos den lilla romerska minoriteten. Hela folket står längtande och sträcker sina armar mot Rom. Mer sanningsenlig är härvidlag den nyssnämnda L'Unità Cattolica, då den skriver: »De skandinaviska folken äro i allmänhet djupt fästade vid lutherdomen». Jag kan icke neka mig nöjet att anföra orden som följa: »Den grad av odling, som de under senare år kommit till, har gjort de mer bildade ännu mer fanatiska i deras kätterier». De romerska nunnorna, som kalla sig med Birgittas namn (dock icke tillhörande den äkta Birgittinerregeln), begagnade på ett för vanliga begrepp svårförklarligt sätt den enskilda inbjudan och den gästfrihet de erhöllo i Sverige vid Birgittajubileet 1923 till att stanna kvar och öva propaganda. Det har visserligen ivrigt förnekats, att så är fallet, men kardinal van Rossum uppträder som enfant

terrible och förklarar att, fastän svenska lagen, såsom han uttryckligen säger, förbjuder kloster, så hava nunnorna dock i Djursholm upprättat en klosterstiftelse i strid mot lagen på svenska folkets ivriga önskan.

Att en turist efter ett flyktigt besök kan göra grundliga och fatala misstag är mycket mänskligt. Men att en kardinal, till på köpet prefekt för den romerska propagandan, i sin officiella redogörelse gör sig skyldig till befängda uppgifter och till kränkande förvrängning av historien, det kan knappast gagna romerska kyrkans anseende i våra länder och de kristnas broderliga sinnelag. Romerska kyrkans främste målsman i Sverige förklarade också offentligt, att kardinalen icke erhållit dessa och dylika uppgifter från honom eller hans krets.

Kardinalens resebeskrivning ger direkt och indirekt föreställningen om att ett slags hedendom eller det barbariska kätteriets mörker vilar över Nordanlanden och att deras folk längta efter det romerska ljuset. Den romerska kyrkan i all ära, men nog kunna vi utan förhävelse inbjuda till öppen och grundlig jämförelse mellan våra evangeliska folk å ena sidan och de av romerska kyrkan genomsyrade folken å andra sidan, med hänsyn till det som gör tillvaron mänsklig och kristlig. Man kan väl sätta ifråga, huruvida vi förtjäna att spöka i världens uppfattning såsom en halvt hednisk nation. Kardinalen borde ha fått närvara vid en morgonbön eller en kristendomslektion i våra skolor eller hålla ett förhör med vårt kristna folk. Han skulle ha nödgats erkänna: Jag har icke funnit sådan bibelkunskap och tro i Roms Israel. Den protestantiska egenrättfärdigheten bör icke gynnas. Jag vill icke citera E. de Laveleye's jämförelse mellan tillståndet i evangeliska och romerska trakter och länder. Men kardinalens metod är knappast tilltalande.

Kardinal van Rossums segervissa skrift är riktad »Aan mijne Katholieke Landgenooten». Den har också översatts

till tyska. Den lär sedan dess på grund av den mindre smickrande uppmärksamhet boken väckte här i Norden hava kommit ut i en rensad upplaga. I denna skrift få vi veta, att i Sverige »stämningen blir alltmer och mer avog mot den olyckliga statskyrkan och att den sunda delen av svenska nationen med förtroende och förväntan riktar sina ögon mot Rom och den gamla moderkyrkan». Dock resa sig stundom hinder mot övergång till denna romerska kyrka. Kardinalen nämner sist såsom det värsta hindret »djävulens, den helvetiska fiendens slughet och makt», som »icke lämnar något oförsökt för att hindra människors övergång till katolska religionen».

Därför riktar kardinalen också en mycket ivrig vädjan till sina romerska landsmän att giva pengar och personer åt missionen i de nordiska länderna. Särskilt anbefaller han »böneförbund för Skandinaviens och Finlands omvändelse». Missionen i de nordiska länderna jämställes fullständigt med missionen utanför kristenhetens gränser. Kardinalen beder sitt publikum besinna, att utan de engelska och irländska missionärerna skulle deras holländska fädernesland hava stannat i hedendomens mörker. Nu gäller det att i tacksamhet mot de gamla missionärerna sprida ljuset till de nordiska länderna. Kardinalen tvekar intet ögonblick att använda missionsbefallningen i Matt. 28: 19: Gån ut och gören alla folk till lärjungar. Sålunda betraktas och beskrivas våra nordiska länder av ingen mindre än den romerska propagandans prefekt, Wilhelmus Marinus van Rossum, såsom lämpliga föremål för hednamission.

Jag nämner dessa ting. Ty varje gång något sådant inträffat efter 1920, har kritiken triumferande häcklat vårt Genèvebeslut att inbjuda Rom. Hur kunde vi vara så enfaldiga? En var måste på förhand se, att det var lönlöst. Är det så sagt? Borde icke Rom själv få avgöra och icke vi? När ryktet om det Ekumeniska Mötets förberedelser nådde

en romersk präst i Nya England, skrev han till mig ett hänfört brev och frågade, om vi icke genast kunde resa ner till påven i Rom och äntligen åstadkomma ett kristet samarbete gentemot världens och ondskans alla makter.

Men den amerikanska biskopdelegationen fick efter det älskvärda mottagandet hos påven kallt vatten över sig. Varje tanke på ett samarbete avvisades såsom snarast grotesk.

Oppositionen i Genève och senare mot att inbjuda Rom åberopar sig framför allt därpå, att det romerska systemet avlägsnar sig alltför mycket från den uppenbarade sanningen och skattar alltför mycket åt folklig och prästerlig magi för att Rom skulle räknas som jämbördig medlem av den Ena Allmänneliga Kyrkan.

I Zeitschrift für Systematische Theologie håller dr. Hirsch samarbete med Rom för omöjligt, eftersom den romerska katolicismen för honom är endast människolära.

Man förehåller oss, att åtskilligt i romersk kult och åskådning är oförenligt med kristendomen.

Se här, vad man andrager: Den romerske offerprästen, för vilken det är en dödssynd att ofrivilligt ändra eller hoppa över något av den magiskt verkande formeln, föder, enligt auktoritativa romerska uttalanden, i det han med sina ord och åthävor förvandlar brödet och vinet till Kristi lekamen och blod, Frälsaren många gånger till världen, icke bara en gång såsom Maria, och är således i själva verket förmer än hon. Ja, Gud har givit åt den romerske prästen makt rent av över gudomen, eftersom prästen i mässan framkallar och åstadkommer gudomen, för vilken församlingen sedan nedfaller under tillbedjan. Sådant är välkänt från det gamla Egyptens och Babels offerpräster och varieras oändligt i Indiens Vedalitteratur, men lär knappast kunna förenas med evangeliet. Rom reformerar nedåt, vilket är mycket effektivt. Folkreligionens primitiva kulter och mångguderi upptagas och erkännas och gynnas. Den helige Januarius blöder i

Neapel. Lourdes påminner mer om Epidauros och den gamla medelhavsreligionens övriga kultorter än om kristet gudsumgänge. Högst bland kultens föremål ställes, menar man, ej sällan gudamodern eller den stora modern, en kvinnlig gudomlighet, som härstammar från förkristen tid. Den gamla hedendomens särgudar hava fått efterträdare i det mångguderi, som anropar ett helgon mot tandvärk, ett annat för att igenfinna borttappade föremål, ett tredje vid barnsbörd och så vidare.

Mot dessa och dylika nyheter hava i alla tider reformatorer och vittnen uppträtt, en Birgitta, en Luther, en Pascal, en Fénélon. Den store Döllinger kunde icke vara med om den största av nyheterna, påvens ofelbarhet.

I den predikan, som domprosten i S:t John the Divine i New York medsänt sin skrivelse till Ekumeniska Nämnden om Kristus Konungens Dag, beklagar han, att Rom icke var med i Stockholm. »Närmare förbindelse med Österns ortodoxa kyrka skulle kunna rädda Rom från att till sin trosbekännelse foga ytterligare nyheter, sådana som dess två nyaste dogmer, båda fullständigt i saknad av grund vare sig i Skriften eller i den ekumeniska trosläran, nämligen dogmerna om påvens ofelbarhet och om den välsignade jungfrun Marias obefläckade avlelse, det är hennes frihet från arvsynd. Dessa två dogmer, vilka proklamerats så sent som under senare hälften av det nittonde århundradet, äro ett hinder för kyrkans enhet.»

Den evangeliska kristendomen kan synas vara förstockad i sin konservatism. Den går icke med på nyheter. Den håller sig till Skriften. Kanske är det dock skillnad mellan konservatism och konservatism. En levande organism utvecklas ur sina egna inre förutsättningar. Enligt Johannes-evangeliet sade Frälsaren, att Anden, som skulle lära församlingen mera av sanningen än lärjungarna kunnat mottaga och fatta under Frälsarens livstid, dock skulle taga av det som Jesus

Kristus sagt och lärt. De store i religionshistorien hava icke varit fallna för nyheter. Paulus åberopar sig i Galaterbrevet på Abraham. Muhammed gör likadant gentemot avguderiet.

Religionen utvecklas och kunskapen fortskrider genom att allt mer hämtas upp ur den gudomliga uppenbarelsen, icke genom att man i butiken plockar in allehanda främmande gods från den ständigt frodiga primitiviteten och från gångna tidsåldrar för att hava till hands åt folkmassorna vad de tycka om.

Skall kyrkan ändra sig efter den obildade massans smak, eller skola människorna ändra sig efter evangeliet? Däri ligger olikheten. Evangelisk kristendom väljer utan tvekan det senare alternativet.

Det var dock ingalunda naivitet, som föranledde beslutet att inbjuda Rom, allt vad här sagts var väl bekant. Men vi som talade till förmån för förslaget, anförde två vägande skäl. Vad har icke den romerska kyrkan skänkt världen av offervillig hängivenhet, kunniga skrifter om det inre livets fostran och helhjärtad tjänst. Läsa vi icke alltjämt Pascal och Fénélon?

Den bayerske bondens ord till Albert Hauck en sommarsöndag: »Här på jorden äro vi romerska eller evangeliska. I himmelen skola vi vara endast kristna» kunna få en uppfyllelse redan här i tiden. Själarna kunna mötas och fröjdas åt Guds makt och nåd och tacka honom för hans helgon i alla tider och glädjas över sanningen utan att hindras av konfessionernas gränser. Överensstämmelse i åsikter och tillhörighet till samma fålla i den jordiska uppdelningen utgör ingen säker garanti för själsfrändskap. Men sådan kan upptäckas mellan människor av olika observans och olika traditioner och olika tidevarv, den hör till det andliga livets hemlighet.

Förr var det en icke ovanlig och en naturlig sak, att samma kyrka gjorde tjänst åt en romersk-katolsk och en evangelisk församling på skilda tider och dagar. Sådant hälftenbruk förekom under tidigare århundraden i fredliga former i

Frankrike, i Schweiz, i Tyskland och annorstädes. Vad kan från en kristen och evangelisk ståndpunkt vara naturligare? Trots ultramontanismens ständigt ökade makt utövas dylik gemenskap undantagsvis ännu i Tyskland, där, om någonstädes, de två stora västerländska konfessionerna torde kunna en dag återfinna varandra, — om man får hoppas, att religiösa synpunkter bli starkare än kyrkopolitik och maktsträvan och att ultramontanismen snart nått största möjliga tillspetsning för att nödgas giva rum åt en mer katolsk och mindre exklusivt romersk kristendom.

En av tyska centrums förnämste lekmän förde mig till domkyrkan i Wetzlar. Utanför portarna till det aldrig fullbordade byggnadsverket välkomnade oss evangeliska och romerska präster i broderlig endräkt. Staden är väsentligen evangelisk och i domkyrkan har evangelisk gudsdyrkan utövats sedan reformationstiden. Men då de romersk-katolske bekännarne behövde kyrkoutrymme, lämnade den evangelisk-lutherska domkyrkoförsamlingen plats åt dem i sin egen helgedom. I kyrkans skepp och sidogångar firas gudstjänsten efter evangelisk ritus med altare framför korskranket, vilket här liksom i andra tyska domkyrkor tar formen av en hög, smal läktare. Där bakom i högkoret firas mässan efter romersk ritus. Men överallt, där dylik gemensamhet ännu fortlever, förmärkes en strävan från romerskt håll att antingen uttränga den evangeliska gudstjänsten eller förskaffa sig eget gudstjänstrum.

Mycket rymmes under den romerska kyrkans valv. Där finnes också ett gudsumgänge, en kärlekstjänst och en hänförelse, som vi hava mycket att lära av.

Den andra anledningen övertygade i Genève kanske ännu fler. Om vi skola hålla ett universellt, ett ekumeniskt möte, hava vi icke rätt att på förhand utesluta någon. Alla, som bekänna sig till Kristi namn, skola känna sig hava hemortsrätt i kristenhetens sal i övre våningen (Apg. 1: 13). Icke vi,

utan påven bör avgöra om den romerska kyrkan vill vara mera romersk än katolsk och låta sina romerska anspråk förhindra en bekännelse i handling till den allmänneliga kyrkan.

Efter åtskillig diskussion beslöts emellertid, såsom vi nämnde, i Genève 1920 med alla röster mot en, att Rom skulle inbjudas, och vi tre biskopar från Norden åtogo oss att utföra detta uppdrag.

Rom är icke ensamt om sina anspråk. Inom evangelisk kristendom finnas sekter, enkannerligen vissa små sekter, som ord för ord kunna underskriva den romerska ståndpunkten, bara man ändrar ordet romersk till deras eget sektnamn. Även de förneka Pauli ord, att vi se endast styckevis. De göra anspråk på att se fullkomligt och utesluta därför alla andra kristna, som se saken i någon mån annorlunda än de. I Amerika har anmärkts, att sydstaternas baptister och Missourisynoden intaga alldeles samma exklusiva hållning som den romerska kyrkan. Men Rom har större makt och möjlighet än dess efterapare inom evangelisk kristenhet.

Pius XI:s vänliga ord om Stockholmsmötet till kyrkoherde Herman Neander omnämnas i Nuova Antologia. Därtill fogas, att romerska försök till att återföra ortodox och evangelisk kristendom komma att ske utifrån den grundläggande övertygelsen om det romerska primatets gudomliga härkomst. Män sådana som valdensaren Giovanni Luzzi hava, enligt tidskriften, gjort sig högt förtjänta såsom förkämpar för en allmän kristen samdräkt. Men Vatikanen har ånyo betonat den heliga stolens traditionella och konsekventa dogmatiska intransigens, som säkerligen också kommer att utmärka nästa Vatikankoncilium. Strävan efter återförening, som Pius XI betonat, kommer med all sannolikhet enligt författaren att inskränka sig till varm vädjan till de avvikande kyrkosamfunden att »återvända» till den romerska universalkyrkans sköte. Denna intransigens och en tydlig tendens till större isolering från återstoden av den kristna världen framträdde

på det stora romerska mötet i Stuttgart den 25 augusti, samtidigt med Stockholmsmötet, en tendens som framkallade livlig missräkning från sådana, vilka av mötet i Stuttgart hade hoppats en ande mer gynnsam för samverkan.

I sammanhang härmed framhålles det högst märkliga i att den ortodoxa kristenheten deltog i Stockholmsmötet, så att detta företrädde den avgjorda majoriteten inom kristenheten. Till sist avvaktar författaren med största intresse Life and Work-rörelsens och den av densamma planerade interecclesiastiska byråns ställning till romerska kyrkan, om denna framgent vägrar sitt deltagande.

La Nuova Antologia giver således Rom skulden till att mötet i Stockholm ej blev ekumeniskt i ordets fulla bemärkelse.

Om söndringen i sextonde seklet skriver biskop William Temple: »Rom är i sanning lika ansvarigt som Luther och Calvin för söndringen. Kyrkan i England är i sanning lika ansvarig som wesleyanerna för att de sistnämnda icke kunde stanna inom kyrkan.» I vår tid har det gått därhän, att den sekteriska exklusiva ståndpunkten gentemot ett ekumeniskt sinnelag har sitt huvudfäste i det största av kristenhetens kyrkosamfund.[1]

---

[1] Professorn greve Gonzague de Reynold, vilken från romerskt håll behandlat Stockholmsmötet med intelligent saklighet, är ordförande för Union Catholique d'études internationales. Denna sammanslutning har i oktober 1926 för första gången sammanträtt i en storstad, nämligen i Wien, och där anordnat en större sammankomst. Som man redan från flera håll påpekat, är Stockholmsmötets påverkan på denna kongress mycket påfallande, ehuru, att döma av de utförliga referaten i Reichspost, Ekumeniska Mötet icke blev omnämnt. Minister Resch sade i sitt hälsningstal, att diskussionsämnena angå kulturlivets viktigaste frågor, vilka på det starkaste beröra envar, som tager del i kulturlivet. Det mest uppmärksammade föredraget hölls av Österrikes förre förbundskansler professor Ignaz Seipel, vilken väl kan kallas fäderneslandets räddare. Han utgör för närvarande en av den romerska kyrkans allra främsta personliga tillgångar. Under sitt besök i Sverige höll han, enligt sin på förhand tillkännagivna önskan, ett föredrag i Upsala universitet. Man lär icke hava

uppfattat, att han var präst. I Sverige gjorde sig Seipel noga underrättad om Stockholmsmötet, som han på avstånd följt med livligt intresse. I sitt föredrag i Wien framhöll han nödvändigheten av kristendomens tilllämpning på samhällslivet och tidens problem. Gentemot den dubbla moralen, en kristen moral för privatlivet och andra grundsatser för det offentliga livet, anför han samma riktiga invändningar, som vi i denna bok hört från flera talare på Ekumeniska Mötet. Dr. Seipel framhåller, hurusom industrialismen och livets gestaltning överhuvud i vår tid kräver nya paragrafer i den kristna etiken. Vi hava att göra med frågor, som varken Origenes eller Augustinus eller Thomas ab Aquino kände till. Alldeles samma tankegång som bland andra prelat Schoell utförde i Stockholm (sid. 311 ff.). Seipel varnar katoliker, som förstå tidens krav och vilja göra sin plikt, »för att helt enkelt gå med de andra som stigit upp tidigare och säga efter vad de hava sagt, och kanta det med ett par kristet färgade argument». Nej, »vi måste stiga ned dit, där frökornet vilar, som Kristus lämnade åt apostlarna. Vi måste beväpna våra ögon för att i detta frö se begynnelsen till det, som skall bringas till utveckling, och vi måste låta den katolska läran om det internationella livet växa fram i organisk växt ur korset». »Vi måste foga till den katolska moralen de grundsatser, som gälla för folklivet och det internationella livet, och dessa grundsatser måste så småningom bliva lika självklara för folkets liv, som de tio buden äro det för det enskilda livet». I sanning förträffliga grundsatser. Ekumeniska Mötets deltagare måste glädjas över, att den grundidé som skapat detta möte, blivit upptagen och ypperligt utförd av en så förtjänt målsman för den romerska kyrkan. Mer än en gång betonades också under den katolska unionens kongress i Wien nödvändigheten att vinna inflytande på Folkens Förbund och på undervisningen och på lagstiftningen. Men den som läser tidningsreferaten från denna kongress i Wien kan icke undgå att göra två iakttagelser. Det är alltjämt tal om katolska tankar, katolska grundsatser, katolskt inflytande, katolsk surdeg som skall genomtränga degen, låt vara att med katolskt i detta sammanhang mer än en gång menas vad vi skulle kalla kristet. Detta språkbruk är dock mera än ett ordasätt. Ty ehuru det här är fråga om gemensamma kristna intressen, vilka borde förena alla Frälsarens efterföljare och alla delar av den kristna kyrkan, så finnes ingenstädes en antydan om samverkan med andra kristna samfund. Nämnas andra kristna samfund, är det någon gång i det sammanhanget, att den romerska kyrkan icke skall låta sig förekommas av kristna sekter. Maning riktas till katolikerna att samla sina spridda krafter, icke till de kristna såsom sådana. Man gör mig uppmärksam på den slående olikheten med Stockholmsmötet, vilket inbjöd alla kristna bekännare till att utgrunda Frälsarens vilja och i trogen samverkan utföra densamma.

TJUGUTREDJE KAPITLET.

Nicaea—Stockholm.

Gazette de Lausanne anförde i slutet av 1924 under rubriken »Nicaea—Rom—Stockholm, 325—1925», ur en reseskildring av P. Gentizon: »En utflykt på Olympens sluttningar avslutade vår vistelse. Ett landskap, tyngt av historia. På vår vänstra sida Apollonia, Cyzicus, fordom en av de stora härdarna för hellenisk kultur. På vår högra sida Nicaea, varest år 325 det ryktbara kyrkomötet ägde rum, vilkets sextonhundra-årsdag alla kristna kyrkor nästa år skola fira i Rom.» Tidningen tillägger: »Denna beskrivning på en vacker resa i Bitynien kom att falla under våra blickar samtidigt som meddelandet om en universell kongress i Stockholm, också just precis utsatt till nästa år, 1925. Det är ju naturligt, att en resande från kantonen Waadt kan komma att glömma de skandinaviska isdimmorna lika väl som strävandena för en evangelisk universalism, när han, badande i Mindre Asiens sol, betraktar staden med det trolska namnet, det odödliga Nicaea.»

»Nu för tiden ler man ofta över det man kallar fåfänga strider om ord. Men i Grekland, i det helleniska Asien, voro orden tankens och känslans precisa, dyrbara, ja, heliga redskap.» »I grunden var det hela frågan om Kristi auktoritet, som debatterades mellan Arius och Athanasios . . . Det var för att offentligt och officiellt fälla utslag i denna snarare av

hellenismen än av fromheten framkallade konflikt, som kejsaren till Nicaea sammankallade det ryktbara kyrkomötet 325 ... Kyrkomötet i Nicaea blev den första segern för de kristna synpunkterna i Orienten.»

»Säkert är, att det 'heliga året 1925' i Vatikanen skall åberopa Athanasios ... Men Rom är icke längre den enda andliga härskarinnan över Europas själar. De kyrkor, som utgått ur reformationen, de mångfaldiga evangeliska samfunden, hava stämt högtidligt möte i Stockholm år 1925, enkannerligen för att även de handla. Man kommer att tala om Nicaea där borta i det dimhöljda Sverige, varest den alltjämt episkopala nationalkyrkan bevarar den apostoliska traditionen och följaktligen också ortodoxien.»

»Vi läste till och med i Voix Chretiennes, att den nicenska trosbekännelsen skall föreslås vid det moderna kyrkomötet i Stockholm såsom tecken till förening på grund av dess moraliska och religiösa värde. I sig självt erinrar detta förslag om Athanasios' snille och hans seger i Nicaea och giver honom heder. Man kan begripa, att den berömda nicaenska trosbekännelsen numera är otillräcklig. Men man måste söka finna en arvtagerska däråt, ifall man ärnar kunna till universitetetsbiblioteken överlämna detta arv från alexandrinarna.

Den som lever får se. De kristne av 325 visste att tänka igenom sin tro, därtill uppkallade av de helleniska tänkarna. Månne Athanasios' exempel skall inspirera profeterna och de lärde vid den ekumeniska kongressen i Stockholm?»

»Från Nicaea till Stockholm» är titeln på den uppsats, med vilken Federal Council Bulletin hälsade Stockholmsmötet och uttryckte sina förväntningar. Mötet betecknas såsom en av de märkligaste kyrkoförsamlingar, vilka hållits efter Nicaea för sexton hundra år sedan. Det skall, har någon sagt, bliva ett Nicaea on Life and Work, ett Nicaea om Liv och Arbete.

Jämförelsen utfördes i klara och kortfattade ordalag av Konungen i det tal, varmed han i Rikssalen öppnade Mötet. Talet var av följande lydelse:

»Med den livligaste tillfredsställelse hälsar jag Eder, Kyrkans ombud från Gamla och Nya världen, från den ortodoxa och evangeliska kristenheten, välkomna till Sveriges huvudstad.

För 1600 år sedan samlades den dåtida kristenhetens förtroendemän i Nicaea för att giva uttryck åt sin tro på vår Frälsares person och Guds väsen och uppenbarelse. Det möte, som nu, över ett och ett halvt årtusende senare, här sammanträder, har ett icke mindre viktigt syfte. Det vill söka klarlägga, vad kristendomen bör och kan göra inför tidens brännande problem, som kräva gemensamma och målmedvetna ansträngningar av alla goda krafter för att vinna en lycklig lösning.

Samhällsfrågorna och de internationella spörsmålen sysselsätta alltjämt dem, som i de olika folkens representationer och i samhällslivets skilda värv fått sig en sådan kallelse anförtrodd. Men även om det lyckas att åstadkomma goda lagar och välbetänkta åtgärder, så är därmed målet icke vunnet. Ty lagar och förordningar bliva mer eller mindre vanmäktiga, så länge de icke i människornas hjärtan uppbäras av en ärlig vilja och av ett sinnelag, som sätter kärleken och rättfärdigheten över själviskheten.

Det är i människornas hjärtan, som grunden måste läggas för fred och ömsesidigt förtroende såväl inom samhället självt som folken emellan. Det är edert mötes höga syfte att med alla de andliga medel, som stå kyrkan till buds, bidraga till detta måls förverkligande.

Jag uttalar mina bästa välönskningar för ett gott och lyckligt resultat av edert arbete. Måtte det förunnas eder att under edra förhandlingar här i Stockholm klarare än hittills se den väg, kyrkan är kallad att vandra för förverkli-

gande av Kristi Ande i vår av oro och strid sönderslitna värld.

Jag hoppas, att eder vistelse här skall bliva i allo angenäm och att I, sedan I återvänt till edra respektive hemorter, måtten från detta land och dess huvudstad medföra ett ljust och gott minne.

Men ännu viktigare är att genom eder samvaro härstädes I själva och genom eder de kyrkosamfund och konfessioner, som I företräden, föras närmare varandra. Ty ingenting kan bättre tjäna enheten än att människor besjälas av höga mål och med självuppoffrande nit och allvar ägna sina tankar och sitt liv åt att förverkliga dem.

Med dessa önskningar och förhoppningar förklarar jag Allmänkyrkliga världskongressen för liv och arbete öppnad.»

En tidning i Sofia fann vid en jämförelse mellan de gamla kyrkomötena och Stockholm ett bevis på kristendomens väldiga framsteg.

Ragacz ser i Stockholm ett försteg framför Nicaea däri, att tron icke avskiljes från kärleken. Han kritiserar konferensens alltför prästerliga och skriftlärda karaktär men ser ändå i Stockholm en milstolpe för den nya rörelse, som vill göra Kristus till herre över all verklighet.

Gounelle tecknar i sina eldiga paragrafer en längre väg: vägen som löper från Golgata och Pingstmötet i Jerusalem genom Nicaea 325, Bysanz och den orientaliska schismen 879 och 1053, samt vidare under reformationens morgonrodnad i en kyrka, som förblev katolsk samtidigt med att den gjorde allvar av uppenbarelsens sanning, fram till Stockholm 1925, där Bysanz, Wittenberg, Genève och Canterbury äntligen kommo tillsammans. Någonstans borde väl ett universellt kyrkomöte hållas efter folkens universella krig, ett kristet ekumeniskt möte, efter det ekumeniska djävulsmötet. Det behöves, skriver han, något mer. Alla kyrkor behöva omvändas till gudsrikets sociala program.

Även Edward Shillito diskuterar sammanställningen med Nicaea: »I åtskilliga hänseenden var Stockholmsmötets ande närmare till det, som höves en kristen församling, än den ande, som framträdde i Nicaea».

Nicaea kunde enligt Theodor Kaftan gärna hava lämnats ur räkningen. »Stockholm var något eget, något nytt, som helst icke jämföres med annat. Några hava stött sig på orientalernas deltagande och velat reducera Stockholm till en sammanfattning av världsprotestantismen. Det hade varit mycket orätt. Stockholm hade icke varit, vad det var, om orientalerna icke varit där». Han varnar för tanken att vilja göra orientalerna till protestanter. »Nej. Evangelium skall av orientalerna själva på egen hand förarbetas. Det måste vara lösen. Å andra sidan kunna även vi lära av dem, särskilt i liturgien. Därför säger jag: Det var bra och glädjande, att orientalerna kommo.»

TJUGUFJÄRDE KAPITLET.

Edinburgh—Stockholm.

Endast en samdräktig kristenhet kan med framgång uppträda i världen såsom fridens budbärarinna.

Det var denna djupa och anklagande visshet, som tvang oss tillsammans till det stora mötet i Stockholm. Inga aldrig så finurliga eller självtillräckliga sofismer kunna dölja det brutala faktum, att kristenhetens söndring strider direkt emot Frälsarens ord och bön och ande och försvagar dess uppgift att vara fridens budbärarinna, huru nödvändiga olikheterna och uppdelningarna på skilda samfund än månde vara, icke endast om vi blicka på historiens gång, utan även om vi tänka på nödvändigheten för den mänskliga ofullkomligheten att mottaga ljuset och fortplanta det brutet i många strålar och färger.

Ordspråket lyder: »Charity begins at home», »Kärleken måste börja hemma», och i den maningen ligger en hälsosam tillrättavisning mot alla luftiga och lösaktiga välmeningar, som sträcka sig efter en vacker fantom i stället för att taga itu med förlåtelsen, hjälpen och friden, som kräves i den närmaste omgivningen. Men se vi på kyrkans enhetssträvan, måste vi erkänna att »charity» därvidlag »begins abroad». Det var långt borta på missionsfältet, som kyrkan först på allvar besinnade sin plikt att inbördes skapa samförstånd, fred och samverkan. »Kärleken begynner hemma.» Det är

sant. Den bör börja att tillämpas på nära håll, om det skall bli något allvar med den. Men vi måste erkänna, att kärlekens organiserade samverkan har begynt fjärran från kristenhetens gamla länder, på missionsfältet. Där kändes djupt och olidligt splittringens förbannelse och svaghet, och i missionen gick man beslutsamt ifrån ord till handling, innan något jämförligt hade skett med hänsyn till den gamla kristenheten själv. Edinburgh-konferensen år 1910 skall stå som ett vägmärke i kyrkans historia. Visserligen hava dess resultat bedrövligen hämmats och kränkts genom världskriget och dess politik. Men den uträttade ett storverk för samdräkt och samarbete inom kristenheten.

Inför Edinburgh-mötet ruskade en del missionsvänner på huvudet. Var det rätt att samråda med kristna av annan evangelisk bekännelse? Var icke hela planen på ett dylikt möte fantastisk, ja, fördärvlig? Kloka män inom kyrka och stat hava också på förhand dömt Stockholmsmötet till misslyckande. Och i sanning, det syntes nog litet var på förhand omöjligt. Men det finnes någonting mäktigt och dåraktigt, som heter tro på Gud och Hans makt. Det finnes en maning, starkare än människors klokhet och människors dom. Det är den kristna kärlekens och det kristna samvetets bud.

Härvidlag bör noga besinnas, att Edinburgh-mötet säkerligen aldrig skulle hava kunnat samla så mycken kristen nitälskan och så mycken andlig myndighet och åstadkommit sådana åtgärder, som framgingo därav, om man hade uppställt enheten såsom program. Nej, programmet var: »Tillkomme Ditt rike.» Det gäller att utföra Herrens missionsbefallning. Men missionsarbetet hämmas och försvagas på varje punkt genom okristlig och onödig konkurrens. Man samlades dels för att grundligt studera missionens historia, väsen, läge och problem, dels för att ena sig om åtgärder till fromma för den kristna fridsförkunnelsen bland icke-kristna

folk, varvid i första rummet frågan om lojal arbetsfördelning och samverkan uppställde sig. Efter de evangeliska missionssällskapens fredsvecka i Edinburgh för femton år sedan har det blivit för kristenheten här hemma omöjligt att undanskjuta den heliga plikt, som bjuder samverkan i Mästarens efterföljd och anda. Utan föredömet från missionsarbetet skulle enhetssträvan inom kristenheten vara svagare, än den är. *Utan mötet i Edinburgh hade mötet i Stockholm aldrig kunnat komma till stånd.* Efter Edinburgh blev det omöjligt och okristligt att inte verka för ett motsvarande möte för kristenheten. Missionen har sålunda bevisat sig vara samdräktens och fridens budbärarinna och fridens redskap.

Ty i missionen framträder tydligt kristendomens övermänskliga och gudomliga karaktär. I missionen är det omöjligt att reda sig med mänsklig beräkning. Missionen är bevis för att Guds dårskap är visare än människors förstånd.

Friden kan icke hämtas ur människors visdom, ur en aldrig så klok och eftertänksam tillämpning av själslivets lagar och av världens gång. Detta har sin tillämpning både på den inre friden och på freden folken emellan.

Gäller det hjärtats frid, så hava förvisso goda regler för själens övning och levernet sin stora, ofta hos oss, evangelisk-lutherska kristna, underskattade betydelse. Men en således vunnen eller tillkämpad frid blir ovaraktig och otrygg och saknar rotfäste, om den icke grundar sig på något, som är oberoende av våra växlande känslostämningar och våra mänskliga åtgärder, nämligen på Guds barmhärtighet i Jesus Kristus.

Sammalunda förhåller det sig med fred och frid människor emellan och folken emellan. Huru viktiga och nödvändiga kloka beräkningar och mänskliga åtgärder härvidlag än äro, så kan icke någon verklig fred ernås, utan att den äger sin grund i vad som icke tillhör världens växling, enkannerligen i det eviga, sådant det uppenbarar sig i tiden i frälsningens

historia. Därför var Ekumeniska mötet under förberedelser och förhandlingar lika väl som i tillbedjan och gudstjänster så angeläget att alltigenom i smått och stort utgå från den gemensamma utgångspunkten, de kristnas liv och andliga enhet i Gud och Kristus.

Härvidlag företer den evangeliska kristendomen en tydlig åtskillnad både från världens visdom och en viss slags mystik. Den världsliga betraktelsen upptages helt och hållet av vad som skett och som sker och av vad som skall ske och blir därför med all sin klokhet och duglighet en slav under det, som är utvärtes. Mystiken betraktar världshändelserna och det enskilda livets yttre tilldragelser såsom ett sken och tager sin tillflykt till det inre livet. Snart är allt förbi. Vartill tjänar det att sträva och arbeta för släktets och nationens och kyrkans och det mänskliga samfundets förbättring?

Även kristendomen känner förgängelsen och ondskans makt. Även kristendomen hänvisar oss från världens ofrid till hjärtats frid. Men där sammanknytas det inre och det yttre. Gud inträder själv i historien i Herren Jesus Kristus. Det sker icke i ljuvlig harmoni, utan Guds uppenbarelse bryter sig emot världens gång. Korset är den punkt, där Guds eviga kärlek uppenbarar sig i historiens eget sammanhang. Det är upprest mitt i världen, men det tillhör icke världen utan Guds överjordiska makt. Vi äro pliktiga att tjäna, som Han tjänade. Den som tror sig kunna åtnjuta frälsningen, i det han själviskt lämnar världen åt sitt öde, kan tilläventyrs vara religiös på sitt vis, men han är icke kristen. Han förnekar Kristi kors. Ty hade Jesus dragit sig undan med sina vänner, hade Han icke råkat illa ut. Men nu uppenbarar sig i korset en kärlek, som trotsar mänsklig beräkning. Den ger ut sig, »för att världen skall bliva frälst genom honom». Och den segrar. Ty denna på korset fullbordade kärleksgärning är Guds, icke människors verk.

I sin ordning bör Stockholmsmötet vinna betydelse för missionen. Ingenstädes har Ekumeniska mötet hälsats med klarare uppfattning och varmare fröjd än på missionsfälten. »Världsmötets betydelse för missionen ligger närmast däri, att för första gången officiella ombud från Österlandets nationalkyrkor officiellt kommit tillsammans med ombuden från Västerlandet». »Missionskyrkornas representation var förhållandevis svag, då mötets program var inriktat uteslutande på kristendomens tillämpning i det sociala och nationella och internationella livet i den gamla kristenheten, och då de hednakristnas spörsmål mer än en gång behandlats på de stora världsmissionskonferenserna. Men där de hednakristna framträdde, såsom i samtalet om rasfrågan, vilket på ett förträffligt sätt förbereddes av professor Julius Richter, stucko de fördelaktigt av från européerna. Mötets ypperlige tolk, pastor Köchlin från Basel finner, att missionskyrkornas ombud gingo till grunden med problemen, med taktfull objektivitet och fri djärvhet, som vittnade om hög kultur och aktningsbjudande mognad i det inre livet. Den begåvade negerprästen William I. Bell från New York förklarade i ett av mötets mest glänsande tal, att den svarta rasen vunnit medvetande om sitt värde och sin betydelse.» Fröken Fan från Kina hänvisade »till den själviskhet, som ligger till grund för ringaktning och förtryck av andra raser». . . . »Blir Stockholmsmötet, som vi hoppas, början till en större förenad aktivitet hos de kristna kyrkorna, då skola de tankar och krafter som lösgjordes i Stockholm bliva verksamma för de unga missionskyrkornas utveckling likaväl som för de gamla kyrkosamfundens missionsverksamhet.» (Allgemeine Missions Nachrichten.)

TJUGUFEMTE KAPITLET.

Betesda—Stockholm.

»Vi skola aldrig glömma, att nära före Stockholmsmötet ligger Betesda, och att Stockholm aldrig kunnat bliva vad det är utan Betesda. Stockholm är som en stor basun. Men förut ljödo över Europa, som blödde ur tusen sår, och som ännu skakades av den fasansfulla jordbävningen i mänskligheten, de fina harpotonerna från barmhärtighetens hus i Köpenhamn. Med dessa Betesdatoner i själen gingo vi till Hälsingborg, och detta första möte på ämbetets vägnar av officiella ombud från de fyra stora kyrkoområdena, som idag bilda vår världskonferens, skred ut över det blott officiella och genom det officiella snart in i det rent kristliga och blev första begynnelsen till ett broderligt förtroende mellan dem, som visste sig vara förenade i tjänandet.» Så talade professor Deissmann den tjugufemte augusti.

Vid Allmänkyrkliga Världsförbundets stora möte i Köpenhamn år 1922 sammankallades, huvudsakligen genom den outtröttlige ordnaren av kyrkans lekmannaverksamhet doktor A. Jörgensens förtjänst, ombud från olika kyrkosamfund i Betesdasalen i Köpenhamn. Svält och sjukdom härjade i Central-Europa och Östra Europa. De första, som kommit över havet med hjälp till lidande trosbröder, voro Amerikas lutheraner. Snart efter dem kommo kväkarna. Hjälpverksamheten var i gång. I Betesdasalen gällde samrådet,

huru en hjälpverksamhet bäst skulle ordnas till båtnad för de enskilda likaväl som för kyrkornas hotade barmhärtighetsverk, skolor och församlingsarbete, diakonissanstalter, ålderdomshem, fakulteter och all slags diakoni. Ordförande var schweiziska kyrkoförbundets president dekan O. Herold, sekreteraren och själen i det hela var dr. Jörgensen från Köpenhamn. Hjälpverksamhetens centrum blev förlagt till Zürich och fann i Adolf Keller den bäste möjliga tjänare. Han har förverkligat den kristna barmhärtighetens ekumenicitet. Hans »Centralstelle» i Zürich har haft en dubbel uppgift, dels att mottaga och utdela hjälp, som kommit från Amerika, från Europas ex-neutrala länder och även från andra håll, dels att följa, anteckna och i nyssnämnda verksamhet taga hänsyn till det mycket omfattande hjälparbete, som direkt utan Zürichkontorets förmedling gått från nyss nämnda länder till lidande kyrkosamfund. Dr. Keller är numera Federal Councils ombud i Europa och har förtroendet att förmedla en del av Rockefellerstiftelsens medel. I sitt föredrag den tjuguåttonde augusti bekände han sig till sex grundsatser:

1. Arbetet har en internationell och interdenominationell, icke en sekterisk karaktär. Byrån kan därför tjäna som kanal för all slags hjälpverksamhet.

2. Byrån sprider underrättelser om alla kyrkor i Europa och deras andliga och sedliga liv och främjar därigenom känslan av gemenskap.

3. Byrån är det första försöket till samarbete mellan kyrkosamfunden i Amerika och Europa i hela deras omfattning på broderskärlekens praktiska område.

4. Jämte hjälpverksamheten, som tyvärr ännu är nödvändig under några år, har byrån till ändamål att uppbygga diakoni i kyrkor, som sakna sådan, och att gagna prästbildningen genom bibliotek, studenthem och studieresor.

5. Byrån söker åstadkomma samförstånd eller enhet i

diakoniverksamhet, som bedrives av skilda sällskap eller riktningar i samma land.

6. Därigenom stärkes familjemedvetandet hos de kristna. Inga åtskillnader i bekännelse behöva hindra samarbetet.

Han föreslår ytterligare fem punkter:

1. Stockholmsmötets ombud böra hos sina samfund främja deltagandet i detta utbyte av tjänster.

2. Även sådana amerikanska kyrkosamfund, som icke hava direkta systersamfund i Europa, böra lämna bidrag. Det finnes kärleksverk, som icke äro förbundna med någon kyrka.

3. Underrättelser om vad som göres utan Zürichbyråns förmedling äro nyttiga och nödvändiga för en rättvis fördelning.

4. Till de kyrkosamfund, som kunna hjälpa, riktas en vädjan att understödja fattigare kyrkor vid utbildningen av präster och allsköns diakoni.

5. I Stockholmsmötets Fortsättningsnämnd bör inrymmas en stadigvarande anstalt, som kan omedelbart träda emellan, då hjälp behöves.

TJUGUSJÄTTE KAPITLET.

Sammanlöpande linjer.

Många fler linjer än de nämnda löpte tillsammans i Stockholm. Vi kunna här icke följa dem alla. Men ytterligare tre skola korteligen angivas utom de redan behandlade:

1. Leipzig—Eisenach—Stockholm.

Den Allmänna Evangelisk-lutherska Konferensen grundades närmast såsom äktluthersk motvikt mot den preussiska unionen. Men en positiv, uppbyggande karaktär kom allt mera till sin rätt. Och när biskopen i Visby, Knut Henning Gezelius von Schéele, invalts i bestyrelsen, började för Evangelisk-lutherska Konferensen en ny epok. På hans förslag vidgades den utanför Tysklands gränser till att omfatta den universella lutherdomen i världen, om också denna universalitet aldrig, till exempel med hänsyn till den starka lutherdomen i Ungern, hann genomföras före kriget. Till bevis för Allmänna Evangelisk-lutherska Konferensens övernationella karaktär samlades den år 1901 i Lund och till sitt trettonde möte år 1911 i Upsala, där amerikanen Georg W. Sandt talade om »den ekumeniska lutherdomen».

Efter krigets söndring voro Amerikas lutheraner de första, som kommo med hjälp över havet till nödlidande trosför-

53—26290. *N. Söderblom.*

vanter. Då den internationella lutherdomens halvt raserade byggnad skulle återuppföras, gick tanken närmast till den Evangelisk-lutherska Konferensen, som hade den stora fördelen att finnas till. Men den ansågs icke inom Tyskland äga tillräcklig andlig auktoritet, och amerikanerna sammanställde den alltför nära med tysk nationalism för att vilja bygga vidare på densamma. I dess ställe grundades i Eisenach 1923 det lutherska världskonventet under biskop Ihmels' ordförandeskap och i närvaro av tre svenska biskopar. Styrelsemöten hava sedan dess hållits i Sverige och annorstädes. En större församling anordnades i Oslo i omedelbar anslutning till Ekumeniska Mötet. Det lär kunna sägas, att endast en lutherdom som således i likhet med andra konfessioner sökt sig fram till en begynnande organiserad enhet, var mogen att i Stockholm fullfölja sin centrala uppgift för kristenheten i dess helhet.

2. Lambeth—Upsala.

Tidigt på året 1908 låg på ärkebiskop Ekmans bord ett brev från dåvarande svenske ministern i London, greve Herman Wrangel. Han medsände protokollen för de sista Lambethkonferenserna 1888 och 1897. Båda dessa pananglikanska biskopsmöten hade befattat sig med kyrkan i Sverige och särskilt med det prästerliga och biskopliga ämbetet inom densamma. Envoyén Wrangel hade understrukit de ställen, som i de i bokform tryckta protokollen angiva det anglikanska biskopsmötets närmande till svenska kyrkan. I brevet anbefallde greve Wrangel, som visat varmt intresse och klar insikt i kyrkliga ting, åtgärder för att om möjligt åstadkomma den av anglikanerna åstundade samverkan med de svenska kyrkliga myndigheterna i och för utredning av möjligheterna för någon närmare förbindelse. Ärkebiskop Ekman överläm-

nade saken till en intresserad medlem av teologiska fakulteten och domkapitlet, vilken fortsatte brevväxlingen med svenske ministern i London och satte sig i förbindelse med biskop Tottie, och då denne icke utan vidare var villig att resa ut på ärkebiskopens uppdrag, med dåvarande statsministern Arvid Lindman och ecklesiastikministern Hugo Hammar-

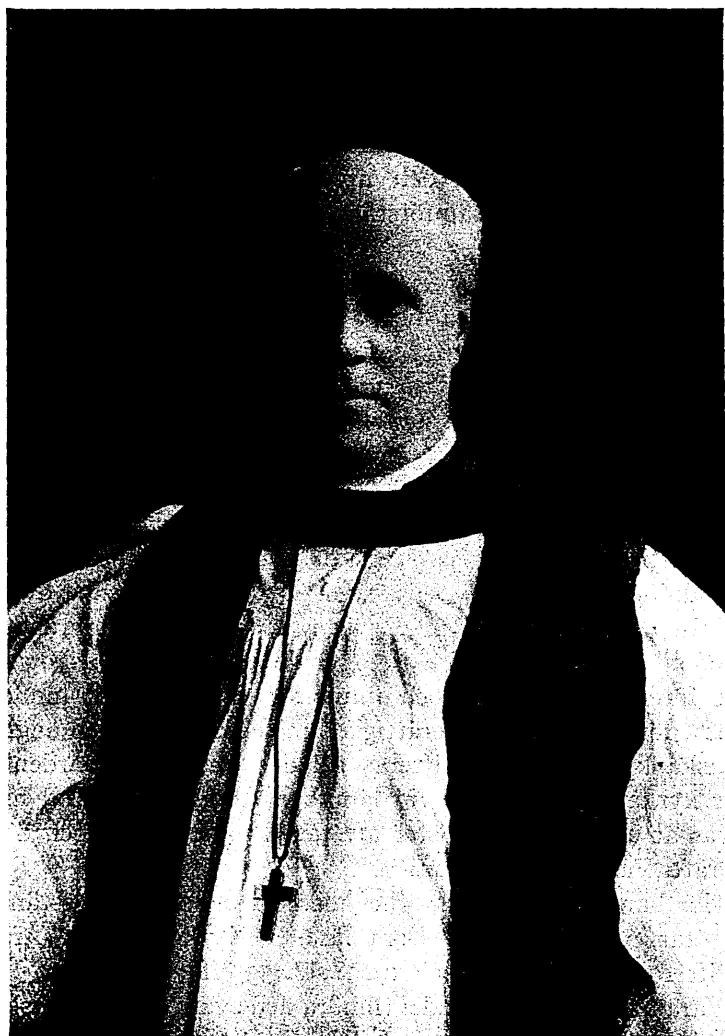
Biskop K. H. G. von Schéele.

skjöld. Resultatet blev, att biskop Tottie av K. M:t utsändes till London 1908 med officiellt uppdrag och därjämte medförde en latinsk hälsning från ärkebiskopen i Upsala. Han ägnade ett grundligt arbete åt de spörsmål rörande kyrkan i Sverige och kyrkan i England, vilka den tillsatta kommittén hade att klargöra för biskopskonferensen. Ordförande för denna kommitté var biskopen i Salisbury John

Wordsworth. Fängslad av den svenska kyrkans egenart kom denne sedan att ägna sina sista år åt grundliga studier i svensk kyrkohistoria, och han skänkte åt kyrkan i Sverige en av de förnämligaste gåvor, hon någonsin mottagit från en utländsk man, nämligen den till Kronprinsessan Margaretha tillägnade boken »The National Church of Sweden», utgiven i svensk översättning hos Norstedt & Söner 1912 under titeln »Den svenska kyrkan».

Deltagare i biskopskonferensen beskriva den stund, då de nära trehundra biskoparna under ärkebiskopens av Canterbury ordförandeskap stående mottogo biskop Tottie under sitt sammanträde i Lambethpalatsets bibliotekssal, såsom en av de mest högtidliga och betydelsefulla tilldragelserna i dessa mötens historia. Den svenske biskopens vördnadsbjudande personlighet, värdiga uppträdande och fulländade framställning gjorde, enligt vad både offentligt och enskilt betygats, ett starkt intryck. Kalmarbiskopens förtrogenhet med engelska språket och engelska förhållanden och hans utrustning både i andligt och lekamligt hänseende gjorde honom sällsynt väl skickad för denna uppgift.

Ärkebiskopen av Canterbury, vilken redan 1888 som domprost i Windsor företagit en resa till Sverige i anledning av Lambethkonferensens beslut men ej kunnat råka ärkebiskop Sundberg, avsände påföljande år 1909 en delegation till svenska kyrkan, den enda gången som Englands kyrka på liknande sätt närmat sig en annan folkkyrka. Denna delegation höll överläggningar med svenska kyrkomän och teologer under ärkebiskop Ekmans presidium i Upsala domkapitelsal under september månad 1909. Sammanträdena började den 21 september på Matteus' dag, vilken sedan blivit en årlig märkesdag för vänskapen mellan kyrkan i England och Sverige. På Laurentius Petri vigningsdag den 22 september nedlade den engelska beskickningen en krans på den vise evangeliske kyrkofaderns gravsten framför högaltaret

Ärkebiskopen av Canterbury, Randall Davidson.

i Upsala domkyrka, och vi tackade och bådo tillsammans. En svensk-engelsk kyrkokommission bildades, vars engelske ordförande var Herbert Edward Ryle, då biskop i Winchester, sedan dean av Westminster, avliden år 1925. När han, redan märkt av döden, mottog mig i samband med Nicaeajubileet i London, bekräftade han ännu en gång, att de båda i mångt och mycket befryndade nationalkyrkornas inbördes samförstånd utgjort ett av hans livs stora glädjeämnen.

1920 års Lambethkonferens erbjöd från anglikansk sida nattvardsgemenskap och medgav vederbörande biskopar och präster att, när behov inträder, öppna tillträde till altare och predikstol för svenska kyrkans prästerskap. Efter noggrant övervägande avlät svenska biskopsmötet i april 1922 sitt utförliga svar, vilket utmynnar i orden: »Vi hysa den övertygelsen, att, under måhända förefintliga skiftningar, en väsentlig överensstämmelse består mellan våra avdelningar av Kristi kyrka och församling i den för oss omistliga grundåskådning, som vi nu hava korteligen antytt. I denna övertygelse mottaga vi med broderligt förtroende den framräckta handen. Vi uttala vår glädje över de anglikanska biskoparnas förenämnda beslut och finna för vår del intet hinder möta, för att nattvardsberättigade medlemmar av den anglikanska kyrkan må admitteras till den heliga nattvarden i vår kyrka, ävensom att vid lämpliga tillfällen tillstånd må givas åt anglikanska präster att tala i våra kyrkor och där förrätta heliga handlingar.»

Här har således enhetsverket medfört ett alldeles bestämt resultat, varom närmare kan läsas i Kyrkohistorisk Årsskrift 1910, sid. 187 ff. och 1923, sid. 355 ff.

Våra närmaste trosfränder tillhöra den evangelisk-lutherska Norden i Finland, Estland, Lettland, Danmark, Island och Norge och lutherdomen på kontinenten. Dessutom hava vi

numera inbördes erkänd nattvardsgemenskap med Englands kyrka.

Vilken betydelse denna omsorgsfullt förberedda och grundade förbindelse mellan kyrkan i England och i Sverige, det är mellan lutherdomen i dess mest kontinuerliga form och den anglikanska kristenheten, haft för att möjliggöra Ekumeniska Mötet i Stockholm, inses av en var, som känner

Biskop Ryle, domprost i Westminster.

kyrkohistorien och kyrkans nuvarande läge. Predikstolen, där det rena evangelium skall förkunnas, förbinder oss med den evangeliska kristenheten i stort. Altaret, medelpunkten för tillbedjan och sakramentets mysterium, förbinder oss, mutatis mutandis, med de österländska och romerska delarna av den Ena, Allmänneliga, Katolska och Apostoliska Kyrkan, som vi bekänna. Lutherdomen och anglikanismen äro de enda, som giva åt predikstol och altare en likvärdig plats i gudsdyrkan.

3. Vadstena 1895—Stockholm 1925.

»I augusti 1895 sammanträdde under ordförandeskap av doktor Karl Fries på Vadstena slott sex representanter för olika kristliga studentrörelser. Tillsammans bildade de Kristliga studentvärldsförbundet. Den nittonde augusti 1925 — på dagen trettio år senare — öppnades på Stockholms Slott The Universal Christian Conference on Life and Work. Att datum blev detsamma var en tillfällighet. Icke många deltagare i Stockholm tänkte på det trettioårsjubileum, som den dagen firades. Men nog fanns det skäl för de sexhundra deltagarna år 1925 att tänka på de sex männen år 1895. Bäst kan det djupa sammanhanget uttryckas så som den svenska studentrörelsens sekreterare pastor Arnold Werner sagt det: 'Världsförbundets ledande principer firade den dagen sin seger inom kyrkan'. Tydligt framkommer också sammanhanget, om man tänker på Stockholmsmötets personliga förbindelser med studentrörelsen. I denna ha till icke ringa grad den anda och de personligheter fostrats, som genomförde Stockholmsmötet. I The Times skrev biskop Woods, att Fortsättningsnämnden i Bern 1926 var nästan lika representativ för universiteten som för kyrkorna. Såväl Ekumeniska mötet som dess Fortsättningsnämnd räknar inom sig många av dem som i yngre år varit Studentförbundets ledande personligheter. I mötets rapporter omnämnes också ett par gånger Studentrörelsens betydelsefulla arbete. Den svenska delegationen räknade bland sina medlemmar dr. Karl Fries och dr. Manfred Björkquist, representant i Studentvärldsförbundets överstyrelse, samt bestod till hälften av vår kristliga studentrörelses främste män. Den förutvarande medlemmen i nyssnämnda bestyrelse, den danske biskopen V. Ammundsen, var en av de inflytelserikaste medlemmarna i Femte kommissionen. År 1890 deltog Nathan Söderblom i studentmötet i North-

field i U. S. A. År 1911 var han en av talarne vid den märkliga konferensen i Konstantinopel. Man har tillmätt denna konferens en särskilt stor betydelse för det Ekumeniska Mötet. Ett egendomligt sammanträffande är onekligen,

Vadstena 1895.

Fr. vänster: Med. dr. J. Rutter Williamson från England, senare läkaremissionär i Norra Indien; Jur. dr. J. Siemsen från Tyskland; Dr John R. Mott, New-York; Pastor Kristian Martin Eckhoff, under lång tid föreståndare för Studenterhjemmet i Oslo samt sekreterare i Norska Bibelsällskapet; Karl Fries, under många år ordförande i Kristna Studentvärldsförbundet, generalsekreterare i Kristliga Föreningarnas av Unge Män internationella bestyrelse; Luther D. Wishard, en av sekreterarna i Nordamerikas K. F. U. M:s studentavdelning.

att Söderblom här veterligen första gången mötte en av de män, som jämte honom skulle bliva ordförande vid Stockholmsmötet, ärkebiskop Germanos av Thyateira, då-

varande rektorn för akademien på Halki deltog nämligen i Konstantinopelmötet. Helt säkert kan man våga antaga att detta möte kom att betyda mycket för den man, som i Stockholm representerade det ekumeniska patriarkatet i Konstantinopel. Och hur mycket denna konfrontering mellan studentvärldsförbundet och de tvenne orientaliska kyrkorna betydde för Söderblom framgår av hans ord i *Vår Lösen* 1911: 'Vackra delegationer hade åstadkommits från flera av kyrkorna. Man förnam andlig rörelse i dessa kretsar. Man vågar hoppas till Gud, att nya impulser gåvos, och man välsignar Konstantinopelmötet såsom ett viktigt led, säkert ett av de viktigaste i vår generation, i en väldig uppgift, nämligen ökat medvetande om och förverkligande av kristenhetens enhet.' I sin berättelse om Konstantinopelmötet uppehåller sig Söderblom särskilt vid den insats som C. T. Wang gjorde vid detta möte. Det vida perspektiv han öppnade och den belysning han gav åt missionens arbete motsvarades på ett påfallande sätt av den framställning över samma ämne som den berömde svenske geologen och arkeologen professor Johan Gunnar Andersson, nyss hemkommen från långvarig vistelse i Kina, gav på Stockholmsmötet.

Enhetspunkten i Världsförbundet är erkännandet av Jesu Kristi konungadöme. Tron på Jesus Kristus förenar de kristna i alla kyrkor och samfund. Den djupa religiösa vinsten av Stockholmsmötet betygas allmänt vara erfarenheten av att enheten ligger i Jesu Kristi person. Ingen annan studentorganisation har en sådan världsomfattning. Studentrörelsen underskattar heller icke kyrkornas betydelse. Den syftar icke till att utplåna egenarten hos medlemmarna. Men den har känsla för kristendomens universalitet, som måste vara väsentlig för alla ekumeniska strävanden. Hur stark och förebildlig Världsförbundets på Kristus grundade enhet är, visade sig under världskriget och i det storartade arbete som förbundet då trots allt kunde utföra.

Den verkliga enheten skapas genom gemensamt arbete i kärlekens tjänst. Det var grundtanken för Stockholmsmötet och är det också för Studentrörelsens hjälpverksamhet. Märkligt är att dagarna i Beatenberg 1920 direkt kommo den konferens i Genève till godo, som där beslutade Stockholmsmötet. De av Karl Fries framlagda erfarenheterna från studentmötet voro en väckelse för de äldre.

Under Ekumeniska Mötet vistades i Stockholm en del studenter från olika länder, för vilka kyrkotanken och enhetssträvandena voro en personlig hjärtesak. Det åligger Världsförbundets ledning att på det visa och grannlaga sätt, varpå detta alltid söker utöva sitt inflytande, med ett rätt tolkande av tidens tecken draga gagn av möjligheterna och så främja Life and Work. 1895 och 1925 höra tillsammans.» (Holger Nilsson.)

I en slovakisk ungdomstidning uppmanar diktaren Lukaz ungdomen att fördjupa sig i Stockholmsbudskapet och söka arbeta i dess ande.

TJUGUSJUNDE KAPITLET.

Betydelse, förpliktelse.

Av en fransk tidskrift uppmanad att återgiva mina huvudintryck från mötet på en tid, då den överväldigande mängden och styrkan av de färska minnena från mötet ännu mer än i dag försvårade ett dylikt försök, nedskrev jag följande:

Genom det förberedande arbetet och Mötet självt hava vi lärt oss att kanske se något klarare i de svåra spörsmål, som tillhöra Life and Work. I varje fall har kyrkans och de kristnas ansvarskänsla väckts, skärpts och vidgats. Vi lärde oss att bättre känna och högre skatta varandra samtidigt med att vårt eget heliga andliga arv blev oss klarare och kärare. Evangeliska kristna kommo och sade: Vi hade ingen tanke på att våra ortodoxa bröder hava något att ge oss, som vi behöva. De andre yttrade i olika tonarter: Vi ortodoxa orientaler hava nu såsom aldrig tillförne sett, hur evangeliet förenar oss med våra evangeliska bröder, och hur mycket de kunna ge oss i samma mån som de respektera egenarten i vår kyrka.

Det innersta och starkaste intrycket var den andliga enheten, som fick sitt heliga och monumentala uttryck såsom aldrig annars i nattvardsgången i Engelbrektskyrkan, då män av skilda riktningar och konfessioner knäböjde kring Herrens bord, som borde vara alla uppriktiga kristnas föreningspunkt, men som genom ett grymt nit blivit platsen för en söndring

som ånyo korsfäster Herren. Uppenbarade sig trots djupa och verkliga olikheter enheten, så beror detta först och sist på att vi kände Guds andes mäktiga närvaro i den tukt, som härskade under hela Mötet. Det var nog bra att Mötets arbete till det yttersta upptog uppmärksamheten. Men ännu mer berodde enheten på den förhärskande plats, som gudstjänsterna och den gemensamma andakten intogo. Inblicken i vår djupa andliga enhet främjades av personligheter, vilkas närvaro och andliga liv äro en renande och försonande kraft. Här är mitt beklagande lika stort, som min tacksamhet emot Gud. Jag såg dessa kära ansikten. Jag betraktade för första gången personer, vilkas verk jag sedan länge välsignat, utan att kunna, på ett par tre undantag när, erhålla möjlighet till ett samtal och en själarnas förtroliga umgängelse med dem under dessa alltför uppfyllda dagar. Jag tackar Gud för dem, och jag känner mig sammansluten med dem för tid och evighet.

Är det en dröm eller är det en bönhörelse, att vi redan hava begynnelsen till en organiserad samverkan mellan den evangeliska och den ortodoxa kristenheten?

Stockholmsmötet står oss ännu för nära för att kunna historiskt bedömas. Undersöker jag de försök till värdesättning som kommit under mina ögon, så skulle man måhända kunna söka sammanfatta Ekumeniska Mötets betydelse, för så vitt den redan skönjes, i följande punkter, som redan blivit rätt utförligt behandlade, särskilt i andra och fjärde kapitlen.

1. Själva faktum är huvudsaken. Därom äro alla ense. Hör brittiska röster. Domprosten Bell skriver: »Vad mötet angår, måste vi fröjda oss över att en sådan sammankomst har blivit hållen. Faktum självt är en stor seger.» Rev. E. O. Davies, Bangor, Wales, redogör i fem nummer av Y. Goleuad (»Ljuset»), veckotidning för Metodistkyrkan i

Wales, för Mötet i Stockholm. »Säkert har det aldrig funnits en sådan församling i hela världshistorien.» Rev. J. Mansie från Dundee ser också i själva Mötets verklighet dess mest betydelsefulla budskap till kyrkosamfunden och till världen. Han vitsordar den ande av harmoni och samtidigt uppriktighet som karakteriserade Mötet.

Nordbor, tyskar, ungrare, holländare, schweizare, checker och polacker skriva i samma anda. Inspecteur Ecclesiastique Appia från Paris ser också mötets förnämsta resultat däri, att en sammankomst, som man helt nyligen måste anse vara omöjlig, ägt rum, samt däri, att denna sammankomst endast är ett första steg, vars fortsättning garanteras genom fortsättningsnämnden.

Gå vi till Nya världen, så ger professor W. A. Brown i The American Review of Reviews ett livfullt uttryck åt samma tanke: »'Det underbaraste i Stockholmsmötet var det faktum, att det ägde rum.' Man hörde dessa ord åter och återigen — stundom i en ton av häpnad över det nya i erfarenheten, stundom i otålighet över att någon kunde tveka att giva sig åt det omedelbara intrycket och i en så berusande atmosfär framställa den nyktra frågan: Vad betyder detta möte? Ännu, då veckor gått och den livliga bilden blivit ett minne, kan man känna sympati med en sinnesstämning som framkallade dylika ord. Det var i sanning märkligt, att det som hände i Stockholm verkligen hände. För första gången på fyra hundra år, sedan Martin Luther uppspikade sina teser på kyrkdörren i Wittenberg, sammanträdde den reformerade kyrkans söndrade delar i högtidlig konklav för att rådgöra om sin plikt mot en värld i elände. För första gången på tolv hundra år sutto Occident och Orient, västerlandets reformerade kyrkosamfund och den åldriga moderkyrkan, som gör anspråk på namnet ortodox, sida vid sida för att för all världen betyga enheten i deras liv i Kristus.»

Även för presidenten Cadman ligger mötets allt behärskande betydelse däri, att det verkligen kom till stånd. »Efter trettonhundra år hade kristenheten omsider kommit i ett sådant läge, att den kunde, om den ville, ägna sig åt dessa åtgärder, som äro väsentliga för ett kristet samfund. Huru Mötet kom till stånd och huru det med sådan strategisk överblick blev anordnat är undret över alla under.» Cadman »upprepar, eftersom det behöver upprepas, att mötets betydelse såsom sådant icke får förbises, oberoende av vad det sade eller gjorde. Det enkla faktum, att hundratals män och kvinnor från vitt skilda religiösa samfund och länder möttes och samrådde, har en utomordentlig betydelse. De olika delegationernas beskaffenhet, den höga och ansvarsfulla ställning som många ombud innehade och debatternas upphöjdhet gav sällsynt innebörd åt sammankomsten. Den kvarlämnade glödande tillgivenhet i deltagarnas hjärtan och gav dem en ny syn på det tjugonde seklets allmänna strömningar. Den personliga beröringen, som möjliggjordes genom Mötet, åstadkom varaktig vänskap mellan medlemmar av nationer och kyrkosamfund som hittills varit skilda från varandra.» Att mötet kom till stånd och blev vad det blev är för Frederick Lynch en mycket större sak än även den mest hoppfulle av oss kunnat vänta. Det var, säger han, en verkan av tro och hänförelse. »Någonting nytt har blivit fött till världen, och kyrkan kan aldrig bli densamma igen.» Federal Council Bulletin sätter konferensens första och epokgörande betydelse i att den hållits och sålunda grundlagt en ny tro, att kyrkan kan bli ett verkligt övernationellt broderskap.

Från romerskt-katolskt håll må ett vittne höras: När Nuova Antologia, Italiens förnämsta litterära tidskrift, sammanfattar resultatet av Stockholmsmötet, nämnes i första rummet följande punkter: »Det största resultatet består i att det imponerande mötet självt är en verklighet. Det är

ett i sig självt märkligt faktum, att så snart efter världskriget en dylik kongress kunnat komma till stånd. För första gången förenade sig ombud från hela den kristna värld, som är oberoende av den romerske påven, i en enig vilja till samverkan. Mycket svårt är att säga, om detta Möte kan bidraga till en läroenhet i en snar framtid och ännu vanskligare är frågan om anslutning från Rom.»

2. Vad som på mötet uppenbarades var först och sist enheten.

Från den svensk-amerikanska lutherdomens främste förtroendeman, presidenten Brandelle, anför Lincoln Journal i Nebraska: »Verkningarna av denna sammankomst kunna ännu icke mätas. Vi hava lärt känna varandra bättre, och ombuden foro alla hem till sina länder för att arbeta för det som blivit beslutat. Mötets uppgift var att motarbeta själviskheten och förena enskilda och folken i fred och lycka.» Presidenten Cadman, som i fyra punkter sökt sammanfatta det viktigaste han erfor i detta »högst märkliga kristna möte», framhåller också Stockholmsenhetens folkförsonande makt. På en fråga framställd av Stockholms-Tidningen svarade den tyske Jugendwart licentiat E. Stange: »Vi samtida äro inte kompetenta att slutgiltigt avgöra Mötets betydelse. Det få vi överlåta åt historien. Men ett kunna vi redan nu avgöra — visst har Mötet haft en utomordentlig betydelse! Stockholm 1925 har varit så att säga ett 'världssamtal'. Representanter för nästan hela världen ha samlats till ett gemensamt samtal. Något sådant har aldrig förekommit förr. Hittills ha de olika kristna kyrkorna talat var sitt språk — ej bara bokstavligt taget. Nu ha de första gången råkats och samtalat med varandra och förstått varandra rätt väl. Det är resultat nog. Stockholm 1925 har hävt kristendomens babyloniska förbistring.» Tidningen fortsätter: »Vi sökte nu efter en värdig representant för England.

Och när vi fingo se Sir Willoughby Dickinsons aristokratiska vitlockiga huvud skjutande upp ur en svart kavajkostym med vita ränder, förstodo vi, att vi funnit den rätte: »Kyrkomötet var ju ett experiment. Men jag tvekar ej ett ögonblick att förklara experimentet lyckat. Om jag väntat mig mera? Nej — jag hade uppriktigt sagt väntat mig mindre. Tänk på hur världen såg ut för ännu några få år sedan — styckad, splittrad, kämpande, hatande ... Det är ingen småsak att samla dessa kämpande, hatande kring samma konferensbord och genomföra programmet utan slitningar. Men det har lyckats i Stockholm. Vilket pekar hän mot en lycklig fortsättning i framtiden. Nej — ekumeniska kyrkomötet i Stockholm har otvivelaktigt varit en framgång. Det har visat, att den andliga jordmånen är lucker och redo för sådd.» Cadman skriver om nationaliteternas möte i Stockholm: »Först och främst är det icke för mycket att i Mötet igenkänna en internationalism, som kan anbefallas, därför att den står i motsättning likaväl till nationell ofördragsamhet som till sentimental kosmopolitism. En medborgare kan vara en bättre amerikan eller britt, därför att han också är en kristen och en människa.»

Miss Constance Smith kallar i The Contemporary Review Mötet en minnesvärd församling, unik i nyare historien, och av märkligt ursprung, den första organiserade ansträngningen efter reformationens skilsmässa att bringa tillsammans kristenhetens skingrade kyrkosamfund i gemensam strävan att tillämpa en kristen lösning på de många invecklade problemen i vår tid. »Förmåga av vision och mer än vanligt mått av mod måste hava funnits hos de män, som trodde, att inför fiendskapen och bitterheten och den djupa känslan av oförrätt, som kriget lämnat hos segrare och besegrade, tidens behov kan med bästa förhoppning tillgodoses genom en sammanslutning av lederna och resurserna hos de kristna i alla folk, vilka i sekel marscherat och kämpat som osam-

manhängande och skilda grupper av en armé utan synlig sammanhållning. Det var en djärv tanke, som det tog fem år att bringa till mognad och tre års tungt arbete att förverkliga ... Nu torde få av dem, som mottogo inbjudan till Stockholmsmötet med en smula tvivel på upphovsmännens plan, kunna förneka, att deras djärvhet blivit rättfärdigad genom resultatet.»

Denna känsla av förtroende och broderskap mellan medlemmar av folk, som sökt förgöra varandra, har en religiös grund och kan åstadkommas endast när de kristna trots sekelgammal söndring igenkänna och erkänna det ojämförligt största och djupaste som förenar dem. Till text för ett av sina kapitel i boken »Understanding» om Mötet tager biskop Brent Kronprinsens ord, i vilka denne enligt Brents uttryck »riktigt angav vad Mötets ande borde vara och vad den verkligen var». Kronprinsen yttrade: »Det finns *ett* villkor, som måste uppfyllas, om tankeutbytet skall bliva fruktbärande. Det sanna brodersinnets anda måste råda; man måste uppriktigt vilja *förstå* andras uppfattningar; man måste med respekt och aktning vilja möta andra meningar än dem man själv hyser.» Brent skriver: »Jag är djärv nog att tänka, att de komma närmast ett rätt bedömande som mena, att vi i betraktande av läget gjort allt vad som på denna ståndpunkt kan göras för att ernå en 'understanding'. Om Fortsättningskommitténs anspråkslösa begynnelser åstadkomma samförstånd och samverkan mellan kyrkosamfunden, skola de stå fram i historien såsom utgångspunkt för en ny tid. Det är gott hopp att så skall ske. Det var den ömsesidiga aktningen som möjliggjorde oförbehållsamma uttryck av starka övertygelser och gjorde dem gagneliga. Hade någon sådan ande funnits i Versailles eller i de diplomatiska förbindelserna därefter, skulle världen vara närmare fred än den nu är. Jag skall mena att Mötet åstadkommer mycket av värde för

Gud och mänskligheten, om det bland kyrkomän och kyrkosamfund överallt bringar å bane inbördes förståelse, samförstånd mellan vänner som vandra tillsammans på sin väg genom tiden. En låga har tänts i Liv och Arbete av Guds andes fackla, som ingen människa kan utsläcka.»

En hedersplats bland böcker och avhandlingar om Mötet intager den vördnadsvärde Dekan Otto Herolds Die Weltkirchenkonferenz in Stockholm. Enda felet är, att han förtiger den väsentliga andel han själv äger i mötets tillkomst och förhistoria. Han berättar från sista söndagen, hurusom ett antal ombud voro inbjudna på te till slottet i Upsala. »Under det att vi där för sista gången fingo uppleva den svenska gästfriheten i hela dess hjärtlighet, hade himmelen efter veckor av solsken dragit över sig ett svart täckelse. Plötsligt dånade en väldig storm, blixtar ljungade, åskan rullade, en häftig störtskur slog på fönsterrutorna. Det var som om himmelen till avsked ändå ville visa, att icke ens i Sverige solen alltid ler. Under ovädrets efterverkan for man till bangården. På tåget utbyttes hjärtliga avskedshälsningar. Sedan gåvo sig gästerna av åt alla håll mot hemmen. Huru många av dem, som kommit tillsammans från hela världen, skola se varandra åter? Men alla hava tagit med hem en skatt av dyrbara minnen av kära människor och betydelsefulla dagar, en skatt, som först där hemma kan bli rätt levande.» Herold sammanfattar betydelsen: »Medlemmar av många kyrkosamfund fingo personligen lära känna varandra för att bättre förstå varandra, utan att det någonsin var fråga om att förneka eller försvaga varje kyrkas egenart. Så bildade sig allt mer och mer en enhet i mångfalden, icke uniformitet, men ömsesidig uppskattning av Andens gemenskap. Därför kunde man uppriktigt och utan baktankar gemensamt bedja med varandra, sjunga psalmer till Guds ära och deltaga i kyrkliga högtider. Vidare visade framgången, att det var rätt, då Mötets upphov velat sammanföra orto-

doxa och evangeliska, två för varandra hittills främmande världar, som kommo i nära förbindelse med varandra och förde med sig var och en sina gåvor. Vi erhöllo intrycket, att i Östern finns ett starkt inre religiöst liv och att en växelverkan mellan denna Österns djupa läggning och Västerns aktivitet kan äga värde för båda delarna. Den i Stockholm vunna inre gemenskapen är nämligen icke på något sätt någon överkyrka eller något världskyrkoråd, utan en allomfattande fortsättningsnämnd. Det kan icke bliva utan den största betydelse, att ombuden för dessa många kyrkor utbytte tankar med varandra, icke för att inbördes gräla om sina specialiteter utan för att söka bättre förstå varandra.»

En fransktalande schweizare A. Lequin skriver: »Stockholm har bevisat, att enheten kan genomföras på livets, tjänstens, kärlekens område, det är den praktiska kristendomens område ... Stockholm har icke sökt lösningen på alla problem. Men Stockholm har kastat ut i världen en stor vädjan till broderskap och till gemensam ansträngning för rättfärdigheten. Stockholm har icke utfört det outförbara, nämligen en verksam överensstämmelse i alla punkter och ett oerhört stort program, men Stockholm har enligt R. Bornand i kyrkosamfunden och genom kyrkosamfunden i folken förberett en ny ande, som är evangeliets och korsets ande. Lösensordet från Stockholm är således: Kristne, till vilka kyrkosamfund I än hören, älsken varandra, sluten lederna, alla redo till det heliga kriget. Världen dör av brist på kärlek. Given den evangeliets läkedom och den levande predikan i eder kärlek. Ikläden eder alla Andens vapen. Stärken eder i Herren. Omvänden eder en för en till den levande Guden, fullborden eder personliga försoning med Gud genom Kristus, som är död och uppstånden för vår rättfärdiggörelse. Men gån också ut ur edra helgedomar, som alltför ofta sakna luft och kärlek, in i människohopen, stigen ned till det levande dramat, i vilket edra bröder stå, och

fören med eder till dem eder skatt, Ljuset, Rättfärdigheten och Frälsningen. Lösensordet från Stockholm är vidare detta: Kristne, Jesu evangelium skall uppenbara hela sin kraft att befria, försona och omvandla människorna och världen.»

Mr. Donald Lowrie, sekreterare för de ryska K. F. U. M., har följt Mötet på avstånd och betygar: »Jag är övertygad att Mötet i kommande århundraden skall intaga en plats i historien vid sidan av de stora koncilierna i den gamla kyrkan. Om de sista av dessa inneburo begynnelsen till kristenhetens splittring, så är detta Möte betydelsefullt som det första steget mot en återförening. Vi ha bevittnat början till en ny epok i kyrkohistorien.»

Ännu ljuda i våra öron biskop Ihmels' lapidariska ord: »Vi ha arbetat tillsammans. Vi ha sett in i varandras hjärtan. Vi ha kommit närmare varandra. Det kan aldrig mera bli, som det varit förut.»

Professor Hermelinck sätter främst bland de tre punkter, i vilka han sammanfattar Stockholmsmötets betydelse, följande: »En kultisk enhet och bönegemenskap sträcker sig över vida delar av kristenheten. En var av oss höll en sådan på förhand för omöjlig.» Han betecknar härutinnan Communio, sångboken, såsom ett verk av stor kyrkohistorisk betydelse, ett verk som han hela livet igenom skall behålla i tacksamt minne, när han hört de tre eller fyra tusen rösterna tillsammans uppstämma Vår Gud är oss en väldig borg på många språk. »Denna kultgemenskap omfattar icke blott anglikanerna utan även orientalerna.» Visserligen tedde sig för nyktra protestanter åtskilligt i dödsmässan över Tichon främmande, »men vad betyder det icke, att en evangeliskt renad liturgi sjunges och bedes i en luthersk kyrka av bärare av Österlandets högsta värdigheter?»

I fransmännens första stora Stockholmsbok läser man: »Stockholm har visat, att en principiell enhet mellan de kristna

består trots åtskillnader, och att denna enhet ger sig till känna i aktning för åskådningar, som nödvändigtvis äro olika. Det är detta, som aposteln kallar andens enhet, som vi måste bevara genom fridens band.» Om den ekumeniska enheten och dess verkningar skriver lic. Frans Tivell: »Jag har ända sedan mina sista studentår varit en varm 'ekumen'. Detta beror på, att jag kom att tämligen ingående studera kyrkomötenas historia, särskilt under de första sex århundradena. Jag hade då tillfälle att se, vilken fasaväckande roll inskränktheten, fåfängan och härsklystnaden spelat med avseende på den kyrkliga söndringen. Det har sedan varit mig omöjligt att tillmäta de kyrkliga skiljaktigheterna den vikt, som mången gör, och som kanske jag även själv skulle hava gjort, om jag kommit att nöja mig med den historiska kunskap, som de teologie studerande på den tiden gemenligen fingo till livs. Sedan jag nu blivit gammal, har jag lärt mig se saken från evighetens synpunkt. Då hava skiljaktigheterna fått ännu mindre betydelse för mig. Det enda stora är för mig numera Kristi kyrka, denna underbara stiftelse, som piskats av så många stormar, men ändock hållit sig upprätt genom årtusendena, när allt annat slagits i spillror. Detta gör, att jag gläder mig nästan som ett barn åt allt, som är ägnat att befordra enigheten. När jag under det stora Stockholmsmötet hörde den stora församlingen, som var sammansatt från så många skilda folk, sjunga: 'O du som gav ditt liv för fåren' o. s. v., så kände jag mig benägen att med Simeon säga: 'Herre, nu låter du din tjänare fara i frid, ty mina ögon hava sett din salighet'.»

De stora konfessionernas möte hade gjort djupt intryck. I The Christian Work i New York har Mötet utförligt skildrats, och dess betydelse ses i att alla evangeliska och ortodoxa samfund av betydenhet tagit del däri och att de grundligt lärde känna varandra. Ad. Keller skriver i Europäische Revue: »Kyrkorna likaväl som många personer

möttes i Stockholm för första gången såsom typiska utpräglingar av kristendomen. Månget kyrkosamfund mötte där sin egen motsats eller olikhet och därmed också en nyttig immanent självkritik. Man lärde sig i många fall för första gången hysa intresse och aktning för en annan uppfattning av evangeliet.»

Reformerta och lutheraner, européer och anglosaxer möttes. Vi hava redan haft anledning att uppmärksamma vad mötet mellan anglosaxisk och evangelisk-luthersk kristendom betydde. En deltagare skriver: »Knappast någonsin har en så stor mängd lutheraner fått en klar uppfattning av vad anglosaxisk fromhet innebär såsom här. Omvänt har mången amerikan och engelsman under kongressdagarna väl för första gången förstått vad tysk lutherdom betyder: att vi alltid gå tillbaka till de yttersta principerna, att synd och nåd äro hållpunkterna för vårt religiösa tänkande, att vi närmast vilja klart skilja mellan politik och religion, för att sedan finna förbindelselinjen från den ena till den andra, att vi med nedtyngda hjärtan stå inför den närvarande världsordningen och trots detta kunna vänta en förvandling blott ur det djupaste och innerligaste i livet.» »Det fanns i Stockholm reformerta, som efter biskop Ihmels' avgörande, innerliga och evangeliska predikan frågade sig, vari egentligen den religiösa skillnaden ligger mellan lutherdom och reformert kynne. De funno en sådan skillnad icke i medelpunkten, utan i den evangeliska trons praktiska utförande» (Die Christliche Welt).

Biskop Ihmels framhåller, att i Stockholm intet bjöds lutheranerna som på något vis kunde komma i motsägelse med deras bekännelsetrohet. Tillfälle gavs åter och åter att företräda den evangelisk-lutherska uppfattningen av evangeliet i de behandlade problemen. Om framgången kan till sist intet mänskligt omdöme säga något säkert. Därpå kommer det ej heller an. En verklig vinst är redan,

att de olika kyrkorna och nationerna komma tillsammans och detta icke blott i yttre mening. Och om det är sant, att, mänskligt talat, Guds rike icke bygges genom organisationer, utan genom personligheter, så måste det för framtiden hava betydelse, att man råkades och lärde sig förstå varandra. Även sakligt kom man varandra närmare på avgörande punkter: Kyrkan har blott att vittna om evangeliet. Men hon skall ställa detta evangelium mitt i det offentliga livets frågor i nutiden. Det är icke hennes uppgift att behandla de enskilda problemens teknik, men väl att med allt allvar arbeta på att genomtränga de olika livsområdena med evangeliets ande.

Men Stockholm betydde också ett möte mellan Österland och Västerland. Professor Zilka betecknar Stockholmsmötet såsom århundradets mest betydande kyrkliga och religiösa tilldragelse, och betonar liksom så många andra, hurusom Österland och Västerland hava mycket att skänka varandra. Mången kände vikten av de orientaliska kyrkornas medverkan, dessa kyrkor, som nu stå under korset. »Österlandets kyrkor, för vilka Rom så gärna öppnar sina armar, och Västerlandets kyrkor hava efter nästan ett årtusende åter officiellt räckt varandra handen till fruktbar gemenskap. Man kände något av världshistoriens brus, när vid de evangelisk-lutherska kyrkornas altaren patriarken av Alexandria eller biskopen från Jerusalem på melodisk grekiska bekände den nicenska Trosbekännelsen.» De evangeliska i Polen uppmanas av Arthur Rhode till att fortsätta den i Stockholm begynta beröringen med de ortodoxa. »Polen är ett av de få länder», säger han, »i vilka ett sådant närmande kan ske, icke endast vid sällan återkommande möten, utan i regelbundet samarbete på mångahanda områden. Däri ligger ögonblickets krav på protestantismen i vårt land. Med uppfyllandet av denna uppgift kan den göra kristendomen en världshistorisk tjänst.» Kyrkohi-

storikern professor Hermelinck skriver: »Betydelsefullt var att de östra kyrkornas ombud och anglikanerna funno anslutning till de olika evangeliska samfund, som företräddes i Stockholm. Härigenom ernåddes en i sanning ekumenisk, överkonfessionell hållning i konferensen, och den hotande faran för en latent protestantisk pansynod undveks. Vidare visade det sig att den ekumeniska överkonfessionella gemenskapen ingalunda utsläcker det särskilda konfessionella medvetandet. En amerikansk presbyterian sade: Jag går från Stockholm såsom bättre kalvinist, och likaså gingo några från Stockholm (snarare än från Oslo) såsom bättre lutheraner, såsom den danske biskopen Ammundsen bekände. Och i denna egentligen icke överkonfessionella utan riktigare mång-konfessionella ekumenicitet deltogo jämte orientaler och anglikaner, lutheraner och reformerta, presbyterianer och kongregationalister, även metodister och baptister och andra. Endast de i egentlig mening exklusiva småsekterna intogo en rent negativ hållning.» Man citerar ett ord av dekan Shailer Matthews från Chicago: »Jag ser den dag komma, då en amerikansk metodistbiskop skrider fram i biskopens av Winchester mitra och ärkebiskopens i Upsala skrud med patriarkens av Alexandria ljus i handen.» Det försämrar icke historien, att en jesuit i Germania anfört detta ord med den tillfogade önskan: »på väg till cathedra Petri». Varför icke taga jesuiten på orden och tänka sig, att när den amerikanske metodistbiskopen enligt hans åstundan och kanske grundligare än jesuitpatern tänkt sig, intagit sin plats på Peters stol, så är det slut med Roms isolering, och en ny period börjar. Ja, kanske visar sig den amerikanske metodistbiskopen med sin oförytterliga evangeliska frälsningslära och sanningskärlek vara den »papa angelicus», varom gudsvänner talade under medeltiden, tills uttrycket omsider blev fördömt. När Friedrich Heiler brukade det i sitt stora arbete om katolicismen, vet man icke i varje ögonblick, om

det sker med ironi eller med hänförelsens synkraft. Hermelinck frågar sig, huruvida orientaler, lutheraner, anglikanism eller den handfasta praktiska amerikanismen skall vinna övertaget i kristenheten. Varför icke förena sig som de gjorde i Stockholm i Liv och Arbete? Lord Parmoor betygade, att den idé som ligger till grund för Folkens Förbund icke kan bliva något utan kyrkosamfundens medverkan. Samma tanke utfördes av den romersk-katolske greve Gonzague de Reynold. Utan tvivel kan ingen förtroendefull samverkan mellan nationerna komma till stånd utan det kristna broderskapets ande. Men skulle verkligen genom kyrkornas samverkan staternas samliv vinna en bättre grundval och en säkrare framtid, då måste enligt Hermelinck även Muhammed finna vägen till berget. Den romerska kyrkan kan då i längden icke utebli. Life and Work banar här vägen för Faith and Order. Båda behöva varandra och utfylla varandra. Den mycket varmhjärtade biskopen av Bombay sade: »Vad blir framtiden för min söndrade kyrka i Indien, om det icke är möjligt att vinna en gemensam kristen ordning och trosform?»

Intet under om mången strängt puritansk eller pietistiskt inriktad deltagare kände olikheten såsom en åtskillnad mellan enkelhet och rituell tradition, mellan presbyteriansk och biskoplig författning.

Köchlin liksom andra reformerta hade intrycket av att kyrkorna med biskoplig författning kommo i övervikt, och att de personligheter, som själva bekläda ett biskopsämbete, därigenom kunde utöva ett särskilt inflytande. »Såsom exempel må nämnas att representanterna för det preussiska överkyrkorådet ovillkorligen trädde tillbaka för Landesbischof Ihmels av Sachsen.» Köchlin ser häri en strömning inom hela kristenheten, en strömning, med vilken vi måste räkna. Den fordrar för kyrkan en andlig ledning och ett ämbete, som ger uttryck åt dess andliga karaktär. Den

vänder sig därför bort från den mer förvaltningsmässiga kyrkostyrelsen med dess titlar som äro lånta från världsliga ämbeten — kanske föreligger en fara för högkyrklighet.

Gounelle omtalar, att hugenotterna, valdensarna, zwinglianerna, presbyterianerna och kväkarna drogo på mun åt mitror, mässhakar, biskopsstavar, rituella mössor och mångformade kalotter och en del titlar: Hans nåd, Hans Salighet, Hans Helighet, Hans Magnificenz, The Very Reverend, the Most Reverend, the Right Reverend, the Lord Bishop. Men alla funno, att dessa saker tydligen hade en underordnad betydelse även för dem, som voro föremål för en sådan nomenklatur. »När vi hörde bönerna, sångerna, de första storslagna andliga predikningarna och föredragen av Winchester, Wilfred Monod, Ihmels, Garvie och flera, så rättade vi vår kritik och tänkte på att i ett allomfattande möte för hela den icke-romerska kristenheten kan det icke vara annorlunda. Denna kristenhet är mångfaldig och representerar århundraden och vanor och olikheter, och hon kommer sådan hon är. Hon bär det förflutnas livré, och det gäller även oss kalvinister. Om de icke skulle vara nakna, vad vill ni att dessa vördade representanter från Orienten och dessa dignitärer i anglikanska och lutherska biskopsämbetet skulle hava på sig? Våra presbyterianska rockar eller redingoter? Men dölja icke de också stundom episkopala anspråk? Finnes det en ortodox uniform? Är det dräkten som gör den kristne? Vi vänta för visso enkelhetens triumf, den högsta distinktion genom andlighetens märke, men för tillfället, för att komma tillsammans och handla, böra vi vara allt för varandra.»

Se vi närmare på vad som åstadkom enheten, så har det ofta framhållits, att den icke skedde genom förtigande av olikheter eller genom någon tillfällig helgdagsstämning, utan tvärtom genom att gå till botten med sakerna. Uppriktig-

heten vitsordas av Peter Ainslie: »Att ombud från så många skilda samfund och länder voro så fria i sitt umgänge och så öppenhjärtiga i sina uttalanden i ämnen, där olika meningar måste råda, angav, att vi redan befinna oss i en ny dag, full av överflödande hopp.»

Denna uppriktighet gick hand i hand med en självtukt eller snarare med en känsla av Andens övermänskliga tukt. Man kände närvaron av en större makt och en renare vilja än alla dessa människors goda uppsåt och förmågor tillsammantagna. Miss Constance Smith skrev i Contemporary Review: »När man ser tillbaka på dessa tio dagar, märker man en i sanning underbar ande av självbehärskning, som ingalunda försvagades när debattens gång och vanan av att vara tillsammans uppmuntrade uppriktighet i uttalandena, och när öppet erkännande av etisk kritik, åtskillnader i filosofiskt tänkande och till sist i nationella klagomål ersatte försiktig och brydd förtegenhet. Ingen som har vana att deltaga i internationella kongresser och församlingar kan undgå att märka den särskilda atmosfären i detta särskilda möte. Männen och kvinnorna som utgjorde mötet tycktes, medvetna om ett omätligt ansvar, vakta på sig själva för att intet ord skulle störa de villkor, som behövdes för att genomföra ett väldigt försök fullt av betydelse för världen och Kristi religion. Det var i bästa mening en religiös luftkrets, i vilken ombuden i Stockholm levde och talade från den nittonde till den tjugunionde augusti.» Hon framhåller, att mötet var svårt. »Att ej besinna svårigheterna skulle vara att underskatta det som upphovsmännen hade satt i gång, något som saknar motstycke.»

Hemligheten i Stockholmsmötets enhet var, att det samlade sig kring Frälsaren själv. Den var, som många vittnen betygat, en enhet i Kristus, således djupare grundad än i mänskliga formuleringar och traditioner.

Joh. Herz skrev i Die Freie Volkskirche: »Det var för-

vånande, huru på detta Möte för praktisk kristendom alla dogmatiska formuleringar trädde tillbaka och därmed också dogmatiska tvistigheter uteblevo. Trosfrågan: Vad synes eder om Kristus, uppställdes aldrig, ehuru Kristus alltid var den medelpunkt och den herre, som man blickade upp till, och den mästare, som man ville tjäna. Även den som uppmärksamt läser mötets budskap, finner överallt odogmatiska formuleringar, i vilka alla de kunna instämma, vilkas religiösa liv har sin grund i Kristus.» »Kyrkans närvarande maktlöshet beror kanske på ett grundväsentligt missförstånd av kristendomens väsen. Uppenbararen avsåg icke att lägga en ny religion till dem, som redan funnos. Kristendomen är ett liv, ett tillvarelsesätt, en inriktning av själen. Den är sedlig omvändelse och andlig pånyttfödelse genom den återlösande anden. Vi ha redan hört Wilfred Monod förklara, hurusom »detta liv utvecklas både åt jorden till och åt himmelen till. Åt himmelen till därför att det här nere är evigt liv. Åt jorden till, därför att det eldar beslutsamheten att övervinna hindren för dess fullständiga uppenbarelse. Kristendomen är Kristus.»

När man läser intryck från Stockholmsmötet, återgivna av deltagare från Gamla och Nya världen på skilda språk och från medlemmar av skilda konfessioner och riktningar, förvånas man över att nästan överallt finna samma tankar, ej sällan nästan i samma ord. Eller rättare, man förvånas icke däröver, ty dessa moment framträdde under mötet så starkt, att de icke kunde undgå att göra intryck på seende ögon, hörande öron och kännande hjärtan. Bland dessa intryck är ett viktigare än de andra: Kristus från början och allt igenom var och blev Mötets medelpunkt och deltagarnas egentliga djupa enhet, samt att Guds rike eller Guds herravälde, som icke stod upptaget någonstädes i programmet, ändå blev huvudfrågan, kring vilken tankar och samtal rörde sig. Åt denna sista iakttagelse hava vi ägnat ett

särskilt kapitel. »Enheten var i grund och botten alltigenom religiös och rent kristlig. Den egentliga upplevelsen av enhet under mötet låg inte i livsföring eller livstolkning, utan i livsupphovet, i Kristus själv. Det var hans lärjungars enhet, som uppbar mötet. 'Kristi kärlek tvingar mig' — det var den enda utgångspunkten.» (Eivind Berggrav.)

»Det starkaste och största på Mötet har varit den fulltonigt betygade tron på *Kristi makt.* Denna tro är förvisso i och för sig en stark murbräcka gent emot mycket av det vrånga, som nu tynger mänskligheten. Bland mötesdeltagarna har rått en verklig korstågsstämning; man erinrades emellanåt om de ryktbara korsfararorden: 'Gud vill det!' Fransmannen Wilfred Monod utropade också å mötets första dag: 'Må vår tids kyrka, ångerfull och renad samt redo att lida för att kunna rädda, organisera ett korståg mot nöd och krigsfara!' Vår Gud är de stora undrens Gud. Omvändelsen, människors och folks, är ett under. Vår Gud kan åstadkomma den i allra största omfattning, närhelst han finner för gott. Det är en hädelse att tro, att han ej förmår omvandla världen, om tiden är inne. Biskopen av Winchester yttrade några djupa ord om det undret i sin predikan i Stockholms Storkyrka: 'När en gång en människa eller ett samfund är återlöst, *då finns det ingen gräns för vad det kan bli därav.'*

Om en kristen människa har den förvissningen, att Kristi makt kan uppenbaras även i våra dagar, när det gäller ett gott verk, som begynnes i hans namn och efterföljd, så bygger hon, såsom hennes rätt och plikt är, på Frälsarens ord: 'Se, jag är med eder alla dagar intill världens ände.' Av detta skäl våga vi för vår del tro och hoppas, att detta kristna världsmöte i den svenska huvudstaden innebär och betyder en *gryning.*» (Sv. Morgonbladet.)

Var enheten således i grunden rent religiös och andlig,

så måste den bli e n e n h e t i m å n g f a l d. William Adams Brown ger i The American Review of Reviews en koncentrerad skildring av det »som hände i nådens år 1925» och tillägger: Mötet »behövde icke infattningens glans — ramen av vatten och berg, palats och park, som så slösaktigt gavs av detta Nordens Venedig. Det behövde icke den gripande gudstjänsten i Storkyrkan med dess procession av kyrkomän, som ledde fantasien tillbaka till den kristna kyrkans tidiga dagar — det behövde icke välkomsthögtiden i det kungliga slottet, oräknade hems gästfrihet, pressens frikostiga medverkan, medvetandet av att vara medelpunkt för kärleksfulla tankar och brinnande böner, för att de närvarande skulle känna att de gjorde historia. Vad som skedde inom dem själva var det mest vältaliga vittnesbördet om vad som skedde utanför dem. De voro icke ens vittnen, de voro deltagare. Intet under att de icke önskade analysera. Endast närvara och erfara. Ändå är frågan på sin plats och tiden är inne att göra den. Vad betyder det? Vad betyder Stockholm för kyrkan och världen? Varje faktum inlindar i sig en mening. Det är en mötesplats för det gångna och det närvarande — det gångnas barn, fader till framtiden. Av vilka inflytanden föddes Stockholm, och med vilka möjligheter är det havande? Självklart är ju att en sådan tilldragelse har haft många föregångare. Hela historien om försök till samverkan ligger bakom det — kristnas sammanslutning i många länder, den växande enhetskänslan i missionsverksamheten, i hjälparbetet, försök att göra en positiv insats till hjälp mot samfundets och nationens sociala olyckor, framför allt den nya insikten i den enskildes beroende av omgivningen, som är så karakteristisk för vår tid. Detta är den breda grunden, och på den har uppförts en byggnad av enskildas ansträngningar som här icke kan beskrivas. Vid mötets sista sammanträde sade ärkebiskopen av Upsala detta betecknande ord: När en händelse

blivit historia, synes den vara oundviklig. Se vi tillbaka efter många år, finna vi: det kunde icke ske annorlunda. Men när vi stå i händelsernas mitt, veta vi, att det icke skulle hava skett, om icke de som buro ansvaret varit villiga att giva det sista uns av kraft som fanns i dem, för att det som tycktes vara omöjligt skulle bliva ett faktum. Denna oskrivna historia måste tagas med i betraktande för att man skall förstå vad som ligger bakom Stockholm. Men jag tänker dock icke i första hand på dessa ting. De äro själva yttringar av något djupare, något mer varaktigt. De uppenbara födelsen av nya övertygelser, övertygelser, som, vi våga hoppas, äro i stånd att utöva ett vidsträckt inflytande på mänsklighetens historia. För att endast nämna ett, övertygelsen att enhet icke är detsamma som uniformitet, men att det är möjligt för människor att erkänna sin enhet i det som är större och att handla och känna i överensstämmelse därmed, medan de skilja sig, ja, skilja sig djupt i många viktiga ting. Det ligger ingenting nytt i detta. Det har sagts åter och åter, och människor hava trott på det med sin tanke. Men de hava icke insett det. De hava icke erfarit det, eller deras erfarenhet har åtminstone varit så begränsad av deras sympatier och deras omgivning, att de icke insett, vilken revolutionär grundsats det är. Stockholm gav beviset som behövdes och detta på en skådebana, värdig experimentets allvar, och vi skola icke snart glömma vad vi hava sett.»

»Även följande övertygelse fann djupa uttryck i Stockholm: att sättet att behandla de olikheter, som finnas, är ett möte öga mot öga i en ande av förtroende och god vilja. Om vi måste hava olika meningar, låt oss dock äga inbördes förståelse. Om vi måste vara åtskilda, låt oss vara åtskilda i sympati. Stockholm lärde dem som voro där, att Kristi ande kan reda sig med olikheter som synas oövervinneliga. Några avlägsnades av Anden helt och hållet; andra finnas kvar. Men vår ställning till dem har rättats. Vi

förstå, varest vi icke kunna stämma överens. Vi respektera varandra, även om vi icke kunna följa varandra.»

Den erfarenhet och den lösen som utgått från Stockholm i kristenheten är icke uniformitet, icke någon tvångsanslutning till det ena eller det andra utformade systemet av kyrkostyrelse och läror, utan Andens enhet genom fridens band.

Stockholmsmötets styrka låg i det rent religiösa. Därför är det angeläget, att inga andra hänsyn få göra sig breda på bekostnad av detta enda nödvändiga. Professor Wilhelm Hadorn yttrade i Musikaliska Akademien: »För vårt folk, yttrade en gång en av dess ledare, instängt som det är mellan berg och dalar, är det icke möjligt att växa och bliva större åt något håll annat än uppåt mot himmelen. Må detta ord även gälla kristenheten. Må det gälla vårt möte här i Stockholm, att dess förhandlingar betyda ett kristenhetens växande uppåt mot himmelen.» Professor Glubokowski skriver i den bulgariska heliga synodens organ, sedan han skildrat Stockholmsmötets arbete: »Tröstande och löftesrikt är resultatet av Stockholmsmötet, som förkunnar och odlar världsfreden. Mötets väsen och hela förlopp göra det till århundradets mest betydande tilldragelse. I motsats mot de kraftlösa orden och de falska recepten hos övriga ligor och sammankomster hava vi i Stockholm 'hållit oss till de främsta krafterna, som giva frälsning och framtid'. Om världen icke skänker öra åt dessa fordringar och icke går den anvisade vägen, är dess sorgliga lott oundviklig. Ty en tillvaro, som icke finner sitt berättigande i att mänskligheten vill förkroppsliga Guds gåvor, kan och får icke bestå.»

För Cadman utgjordes mötets tredje kännetecken (jämte enheten, själva faktum och, för det fjärde, begynnelsen av en ny epok) därav att alla förhandlingar besjälades av »det enhälliga erkännandet, att kristendomen är en religion med en djup andlig och dynamisk karaktär, och icke ett blott etiskt

eller filosofiskt system. Olikheterna mellan de skilda grupperna berodde, såsom vi redan sagt, på temperament, kyrkliga traditioner och politiska eller sociala förhållanden, men jämte öppet betygande av dessa olikheter fanns hos alla en förvissning om det inre livet och enheten i Herren, vilken uttrycktes med fördragsamhet, innerlighet och allvar».

Riksdomstolens president dr. W. Simons, vilken mellan Ebert och Hindenburg fungerade som tyska rikets president, skriver: »Trots alla olikheter i språk, nationalitet, konfession och politisk övertygelse härskade i stigande grad en enhetlig ande av innerlig gudstro och varm broderskärlek. När man vid de dagliga morgonandakterna hörde flera hundra deltagare på ett dussin olika språk, men med samma tonfall och samma innerlighet bedja Fader vår, då grepos de närvarande mäktigt av känslan av alla den kristna religionens bekännares enhet.»

När det gäller andliga och sedliga spörsmål, räcker det icke med tankar och läror, utan vad som kräves är personligheten. Franske utrikesministern Briand skriver: »I likhet med alla dem som hava medvetande om mänsklighetens gemensamma intressen och uppskatta de sedliga personligheternas betydelse för individernas och folkens inbördes närmande, hade jag med uppmärksamhet följt arbetena och samtalen på Stockholmsmötet. Edra trosfränder kunna konstatera, att de franska ombuden ägnade ädel iver åt det fredsarbete, som behöver utföras i sinnena.»

3. En välment person skrev till mig och föreslog, att alla som bekänna sig till Kristus skulle bära ett synligt märke dels för att igenkännas av varandra, dels för att vittna inför världen om sin tro. Förslaget är mera välment än egentligen kristligt. Man kan vara övertygad om att under livets vanliga gång många av de bästa kristna skulle draga sig för en dylik motsvarighet till de utvärtes tecken, som lagreli-

gionernas bekännare av ålder bära osynliga eller synliga på sin kropp.

Skygghet och försynthet är i våra dagar, då det gäller religionens stora ord, större än någonsin. Detta sammanhänger med en ökad respekt för det inre livet och människors övertygelse. En kristen själ annonserar icke sin kristna bekännelse i tid och otid. Det behövs en särskild anledning, för att en lekman, som genom sin tjänst tillhör offentligheten, skall framlägga sitt livs hemlighet. Så mycket starkare verkar en dylik bekännelse, när den någon sällsynt gång av omständigheterna framkallas. Kristenhetens Möte i Stockholm blev en slik anledning. Många av dem, som givit tillkänna sina intryck från dagarna i Stockholm, räkna till Mötets och kristenhetens och sina egna bästa vinningar de innerliga och manliga uttalanden, som många bland samtidens ledande personligheter inom statslivet och samhällsarbetet gjorde vid Mötet eller i sina hälsningar till detsamma. Det är främmande för den evangeliska kristendomens väsen att annonsera dylika bekännelser och därmed på något vis vilja hävda sig själv. Ty religionen står och faller med sin egen inneboende förmåga att för människans hjärta betyga sin dömande och frälsande sanning. Ingen bekännare, hur märklig och högt uppsatt, beundrad och beundransvärd han än månde vara, hedrar kristendomen och kyrkan genom sin anslutning. Utan denna anslutning är hans egen oförtjänta heder och förmån. Men det är en tilldragelse av vikt, när många de bästa av dem, som inom nationerna och i folkens samliv göra samtidens historia, yppa för världen att de hämta sin andliga tröst och kraft och livets mening i evangeliet.

De kontinentala skribenter, som under och efter Mötet förvånade sig över en genom sitt allvar och sitt krav gripande kristen bekännelse från arbetarrörelsens främste man i våra dagar, Ramsay MacDonald, Englands förutvarande premiärminister, kände icke hur nära den anglosaxiska arbetar-

rörelsens kamp mot samhällets orättvisor och för drägligare levnadsvillkor ifrån början varit och alltjämt är förknippad med levande kristendom och aktivt medlemskap av kyrkan eller frireligiösa samfund. En bland dem, som kyrkan i Skottland utsåg till sina ombud, var parlamentsledamoten James Brown, själv gruvarbetare och en allmänt aktad moralisk kraft både inom socialdemokratien och inom kyrkan. Då han på sin tid gjordes till kronans ombud i Skottland och under kyrkomötet representerade konungen i Edinburgs gamla slott Holyrood, betjänad av markiser och lorder och earler, så gingo hans och hans gamla makas, arbetarhustruns, namn och bild ut över hela världen med berättelser om den osökta värdighet och naturlighet, varmed denna arbetarefamilj fullgjorde sin ovana representationsplikt. Tyvärr blevo han av sjukdom och senare även Ramsay MacDonald av överansträngning förhindrade att personligen närvara.

Ingen hälsning gjorde ett djupare intryck på Mötet än Ramsay MacDonalds brev, ett svidande salt i kyrkans försummelse och en förhoppning, som lägger ett tungt ansvar på Mötets deltagare och fortsättare. I min predikan i Domkyrkan anförde jag förpliktande ord från en svensk vänstersocialistisk arbetare.

Jämte Ramsay MacDonalds hälsning mottogs den gamle Hindenburgs telegram med största hänförelsen. I amerikanska och engelska skildringar lästes, att mötet livligast hyllade de hjärtliga och allvarliga orden från rikets och kejsarens gamle trotjänare, som blivit det nya Tysklands fulltrogne förtroendeman, vald på den Gode Herdens söndag.

En dylik oförbehållsam bekännelse till Jesu Kristi tro och kristendomens ideal kom från statsöverhuvudena i de tre stormakter som rymma den evangeliska kristendomens flesta bekännare och vilkas samhällsliv och samvetsliv genomträngts av den evangeliska kristendomen.

I Förenta Staterna äger ingen kyrka numera officiell

förbindelse med staten. Vanskligt är att yttra sig om presidenten Roosevelts förmodan om den eller de religionsformer, som måhända en gång bliva erkända såsom folkkyrka och rikskyrka i Förenta Staterna. Men ingenstädes i världen är det offentliga livet även i sina officiella yttringar mera genomträngt av kristen bekännelse. Den, såvitt jag vet, enda motsvarigheten till svenska Böndagsplakatet finnes i Förenta Staterna i det religiösa budskap, som presidenten låter utgå, då han manar nationen att på Thanksgiving's day tacka och prisa Gud för hans välgärningar. Förenta Staternas presidenter hava också samtliga varit bekännande medlemmar av den evangeliska kristenheten. Calvin Coolidge, presbyterian, har liksom hans närmaste företrädare baptisten Harding och dennes föregångare mer än en gång uttalat, att lydnaden för evangeliets grundsatser och deras tillämpning i samhällslivet är vår odlings enda hopp och räddning. Han hade beordrat den kände läroboksförläggaren och bibliofilen Plimpton, ägare av den yppersta privata samling jag sett av medeltida manuskript och gamla rara böcker och tavlor, att personligen i Stockholm framföra den amerikanske presidentens hjärtliga glädje över mötet och hans önskan om Guds välsignelse. Då emellertid doktor Plimpton icke kunde fullfölja sin avsikt att komma till Stockholm, upplästes presidentens brev. I konung Georg's välönskan ligger en liknande bekännelse till kristen tro.

När även tyska deltagare blevo överraskade och gripna av rikskansler Luthers evangeliska bekännelse, så hade detta nog väsentligen sin grund däri, att ordalagen icke bara talade om en uppskattning av de upphöjda ideal av kristen kärlek och rättfärdighet som besjälade Mötet eller dylikt, utan helt enkelt och hjärtligt och rättframt angav evangelium såsom hans högsta skatt i liv och död. Välgörande verkade samma osminkade ord om tillhörigheten till evangelisk kristendom i de brev och hälsningar och välönskningar som Mötet fick

mottaga från den franske folkrättslärde André Weiss, vice president i Justice Internationale, kooperationens originelle profet professorn i College de France Charles Gide, Haagdomstolens ordförande schweizaren professor Max Huber, vilken offentliggjort en ypperlig framställning av evangeliets betydelse för den internationella politiken och som till Ekumeniska Mötet skrev personligt färgade ord om korsets ställning i och över människolivet och historien, Schweiziska Förbundets förre president Gustave Ador, Badens förre statsöverhuvud Hellpach, Hollands utrikesminister van Karnebeek och dess sändebud i Paris, Loudon, en bland dem som sedan jämte vår utrikesminister under folkförbundets svarta marsvecka i Genève representerade sanningens salt, att icke tala om några av de nordiska ländernas ypperste rättslärde och förtroendemän, som togo till orda på Mötet. En kännbar förlust var, att bäraren av det amerikanska namn som under och efter världskriget väl varaktigast inskrivit sig i tacksamheten hos Europas nödlidande folk, Herbert Hoover, livsmedelsdiktatorn, till konfessionen medlem av kväkarnas samfund, icke kunde tala till kristenhetens ombud om den kristna moralen och det ekonomiska livet. Han yttrade till mig och Sveriges sändebud i Washington, då vi besökte honom, att detta problem sysselsatte hans tanke och hans personliga liv såsom intet annat. Även Lord Cecil hörde till dem som beklagade omöjligheten att närvara. Men Mötet fick se och höra en stor målsman för engelsk lekmannafromhet i förbindelse med juristens och statsmannens värv. Englands förre utrikesminister och den engelska kyrkans högst betrodde lekman, Canterburystiftets generalvikarie, trotsade risken av en nyss genomgången allvarlig sjukdom och kom och talade till mötet på ett sätt, som yppade hans hjärtas under ett långt liv betygade kristna patos, och som lät ana något av rikedomen i hans höga bildning. Ingen

kristen bekännelse kunde vara mer hjärtlig och mer sakkunnig än Lord Parmoors.

I fråga om lekmäns teologiska bildning utgöres ändå miraklet på vår planet för närvarande av hypoteksbankdirektören dr. friherre von Pechmann i München. Gå och se rummen, som äro fyllda av hans välordnade bibliotek. Den fysiska delen skulle göra heder åt en fysiker, den teologiska skulle vara sällsynt välvald och stor hos en teolog. Den litterära skulle pryda väggarna hos vilken litteraturkännare och litteraturforskare som helst. En filosof skulle fröjda sig över de ståtliga upplagorna av Thomas ab Aquino och Cartesius och andra den lärde bankdirektörens vänner inom tänkandets värld. Se på de böcker, som fått en intimare plats i hyllan bredvid hans arbetsbord. Ett originellt och personligt urval har samlat ett vidlyftigt vademecum av den västerländska odlingens andliga skapelser genom alla århundraden.

När några namn uttagas på vida omkring synliga lekmän, som delat Mötets kristna bekännelse, bör också tilläggas att Mötet uppskattades av åtskilliga bland den romerska kristenhetens ypperste lekmän, Guglielmo Ferrero, historikern i Firenze, samt högt stående medlemmar av det tyska centrum och av Frankrikes och Italiens politiska värld.

4. Ett ytterligare kännetecken, som ofta framhålles, är Stockholmsmötets allt igenom positiva karaktär. Gudsgemenskapen genom Kristus måste, om den är uppriktig, utlösa känslan för nästan och tiden och oförtrutet arbete. En romersk-katolsk bedömare, Pater Sierp, håller före, att Mötet »icke blott icke kommer att vara utan betydelse, utan att det skall göra sig gällande icke här och där endast utan i protestantismens helhetsställning i förhållande till dess egna problem och i förhållande till de invecklade frågor, som det moderna livet uppställer».

»Den kristna kyrkan i världen har genom detta Möte sagt klart ifrån, att den är fullt medveten om sin plikt gent emot kulturlivet i hela dess omfattning, och att den är fast besluten att med Guds hjälp sätta in sin kraft på att bidraga till lösande av tidens stora sociala och mellanfolkliga problem i enlighet med kärlekens och rättfärdighetens krav.» (O. Nystedt.)

»De kristna kyrkosamfunden hava i Stockholm för första gången principiellt praktiskt och, såsom vi hoppas, för framtiden vänt sig till social etik. Det i princip fattade beslutet om institutet följes av mångas förhoppningar.» (Hermelinck.)

The Lutheran i Philadelphia representerades genom sin chefredaktör dr. N. R. Melhorn, som torde hava ägnat åt Mötet en omsorgsfullare och utförligare uppmärksamhet än någon annan amerikansk religiös tidning eller tidskrift. Han betonar särskilt betydelsen av att nödga kyrkosamfunden till tänkande. »Om vi icke kunna väntas vara eniga i alla punkter, så böra vi åtminstone hämta det gagnet av kristenhetens unika möte, att vi omsätta dess vädjan och impulser i allvarlig eftertanke, i liv och handling, just i denna vår egen tid.» I sitt kritiska och noggranna omdöme säger ombudet för the United Lutheran Church Scherer ett ord om mötets utomordentliga svårigheter. »Många erhöllo där klarare uppfattning av världens behov och av kyrkans ansvar. Många gingo därifrån eggade till allvarlig strävan att hela världens sår, och de skola meddela denna iver åt andra. Enligt ombudens omdöme, ett omdöme, som ofta hördes i enskilda samtal, och som flera gånger uttrycktes av talare vid Mötet, kommer det största gagnet att visa sig i bättre förhållanden mellan kyrkosamfunden, i upprättande av nya brännpunkter av sympati och förtroende bland världens folk och i stärkandet av kyrkornas föresats att modigare än förr gå framåt under den store Mästarens

banér.» Kyrkoherde Schmidt i Wersingawe har i Evangelisches Gemeindeblatt für Brieg givit en livlig skildring och ett förvånande exakt protokoll över mötet. Han undrar, var och när man kan få se så många betydande personligheter och karaktärshuvuden samlade som i Stockholm. Han söker i några punkter sammanfatta konferensens betydelse. Först och främst hava de kristliga kyrkosamfunden, så

Vid Stockholms Central.
Från vänster mot åskådaren: Generalsuperintendenterna Burghart och Dibelius (i mitten).

långt de äro fria från Rom, räckt varandra händerna på den praktiska kristendomens område över det som skiljer. »Man kände i konferensen i dess helhet en positiv anda, som vill uträtta något. Bevisar icke uttalandet om kristendomens tillämpning, att tiden för skillnaden mellan positiv och liberal, ja, tiden för dogmats herravälde är förbi?» En av kyrkans framtidsmän i Tyskland, generalsuperintendenten i Kurmark, Friedrich Dibelius, beivrar ett misstag. Hos tyskarna

trodde man sig finna en ofruktbar pessimism utan beslutsamhet att träda fram mot det onda i världen med kraft: »Jag tror mig kunna säga, att så icke är fallet. Även bland dem, vilka liksom jag av bestämd anledning denna gång hava hållit oss tillbaka under världsmötet, lever den fasta viljan att kämpa i Jesu Kristi namn för Guds herraväldes seger över den syndiga världen. I denna vilja har den stora upplevelsen i Stockholm befästat oss.» När han tillägger en försäkran om fortsatt samarbete i det stora verket, så är detta icke tomma ord. Den tyska evangeliska kristenheten har tagit saken på fullaste allvar.

Enligt biskop Woods var Stockholm »det första steg som på en internationell skala tagits i och för kyrkosamfundens uppfostran. Det är ett viktigt villkor för deras andliga effektivitet. Många under Mötet och bland dem vördnadsvärde ledare upptäckte på nytt, ja, för första gången, att religionen icke endast angår den enskilde eller ett område av människolivet, utan att tvärtom religionen inbegriper allt liv med dess mångfaldiga verksamheter, och att det stora evangeliet har ett budskap för samfundet likaväl som för människan.»

5. Andens liv kan aldrig uttömmas eller fullkomligt utgestaltas i ett mänskligt samfund. I kristendomens historia liksom i all högre religion råder alltid en viss spänning mellan kropp och ande, mellan institutionen och hänförelsen, mellan den normala fromheten och profetiska personligheter. I Europäische Revue gör Adolf Keller gällande, att kyrkan i Stockholm mötte sin motsats, nämligen den profetiska rösten, för vilken kyrkosamfunden såsom sådana hava på sin höjd tillfällig betydelse. »Det kyrkliga medvetandet har på nytt vid detta möte betonat sig självt med ett kraftigt ja, men det förnam tydligt nog det dialektiska nej, som nu ropas till allt kyrkoväsen överhuvud.» Detta möte uppfordrar

till en djupare ansvarskänsla. Det gudomliga ordet kan aldrig fullständigt och exakt uttryckas i någon mänsklig inrättning. En spänning, ja, en paradox motsats inträder här. Men det har för hela samtiden och framtiden en avgörande betydelse, att i Stockholmsmötet kyrkan själv blev fullt medveten om denna kritiska spänning och samtidigt bekräftade sin egen existens, icke genom att avvisa den profetiska rösten, utan genom att låta den göra sig gällande mer än hittills i den hälsosamma spänningen inom kyrkan. Huru var detta möjligt? Keller har i ett tänkvärt sammanhang insatt den allmännaste iakttagelse, som Mötets deltagare gjorde. Det som blev avgörande, var icke blott sammanträffandet med en annan kyrka, en annan teologi, en annan kultur, utan det var Kristus själv. »Han höjde sig på Mötet tydligt och kännbart över alla kyrkosamfund och teologier. I honom blev det, som är otillräckligt och tvivelaktigt i kyrka, teologi, fromhet och kultur, tydligt och synbart för alla. Det hörde till Mötets stora andliga erfarenheter, att även kristna och kyrkosamfund kunna mötas och uthärda varandra och förenas med varandra vid detta sammanträffande, endast om de samtidigt möta Kristus. Budskapet uttalar detta: Ju närmare vi komma Kristus, desto närmare komma vi varandra.»

6. Äger Stockholmsmötet betydelse såsom en begynnelse?

Daily Express skrev i slutet av år 1924: »Kanske stå vi inför ett stort uppvaknande av religionens ande. Kanske komma vi efter en period av andlig torka in i en tid med ny tro och nytt hopp. Kanske befinna sig människorna i stort på gränsen till en stor återupptäckt av de eviga sanningar, utan vilka livet är som en berättelse berättad av en idiot, full med ljud och rasande iver, men utan någon mening. Tecknen på en sådan förklaring av de sedliga värdena äro ännu få och svaga. Men det rör sig på djupen. Det märks

en krusning i de mörka vattnen.» Utgör Stockholmsmötet ett besannande av dylika ord? Biskop Brent telegraferade till amerikanska tidningar: »När Allmänkyrkliga Världskongressen går in i historien, finnes en allmän känsla av att en eld blivit tänd, som icke lätt kan kvävas. I storslagenhet och ande står Mötet ensamt. Det betecknar en ny utgångspunkt för kyrkosamfunden, vare sig de varit närvarande eller frånvarande.» För professor Choisy är Stockholm kort sagt en slutpunkt och en begynnelse. Principal Garvie hoppas »att Mötet är en början till stora ting, i det att kyrkan fullföljer sin kallelse såsom Kristi lekamen till världens frälsning». Professor Cramer, Holland, skriver, att Mötet inledde en ny period av kyrkohistorien. »Jag tror», skriver Miss Constance Smith, »att det är en verklig början. Att det lagt en grund av förståelse och gemenskap och ökad kunskap i Liv och Arbete, varpå en bättre värld kan uppbyggas, det är min tillförsikt. Men byggnaden kommer att taga ännu lång tid.» Den betänksamme ärkebiskopen i Dublin finner det, liksom vi andra, omöjligt att veta, vad Stockholm skall betyda i kommande dagar, »men jag är viss om att det skall intaga en hög och hedrad plats såsom ett mycket tidigt förkroppsligande av en stor kristen tanke, som håller på att framträda i ljuset, kanske senare än den borde». Finlands läsvärda församlingsblad har ett liknande omdöme: »Stockholmskonferensen står oss för nära för att kunna bli föremål för historiskt bedömande. Men den utgjorde det betydelsefullaste kapitel, som hittills skrivits, i det kyrkliga enhetsarbetet. Den blev till en mäktig upplevelse av kyrkans enhet som ett faktum, den konfronterade skilda tankeriktningar, ställde kyrkan inför en rad uppfordrande problem och skapade ett organ för fortsatt arbete.» William A. Brown blickar också framåt: »Vad som hände oss i den korta beröringen under dessa korta veckor, öppnar ändlösa möjligheter, när vi tänka på de veckor och de år som skola komma.

Det största med Stockholm är detta, att det som inträffade är endast en början.» Hans namne Arthur J. Brown frågar: »Förverkligades Mötets syfte? Några frågande röster hava hörts, men med överväldigande samstämmighet har det sagts i hundratals föredrag, brev, tidningar, tidskrifter och böcker i alla världens delar att, så vitt detta Möte kan nå sitt syfte, har detta syfte blivit nått.»

I The American Federationist skriver dr. Tippy: »Det stora faktum är, att Mötet, som representerar kanske tvåhundrafemtio millioner kristna, verkligen kom tillsammans, att överläggningarna lågo på ett så högt plan, att Mötet kom överens om en social inriktning framåt, att det beslöt upprätta en Fortsättningsnämnd, som har att skapa en internationell institution för forskning och eventuella förberedelser av kommande möten.» Den nordamerikanska trons kraftmänniska framför andra, S. Parkes Cadman, betygar: »Livet kan aldrig bli detsamma för oss efter Stockholm. Ehuru veckorna sedan vi möttes där bliva månader, undra vi hur det någonsin kunde komma till stånd. Den tacksamma häpnaden vilar i vår själ och med den psalmistens ord, Ps. 126: 1: 'När Herren åter upprättade Sion, då voro vi såsom drömmande'. Ju mera man fördjupar sig i saken, desto mera märker man, att förverkligandet av vad som synes vara omöjligt var i alldeles särskild grad en verkan av Andens närvaro och ledning. Intet ombud lämnade Stockholm utan att tro, att varken kyrkan eller världen kan någonsin bli sådana de varit, innan detta stora Möte hölls. Det var endast början av en mäktig rörelse som går framåt, som föga beror på världslig visdom, men i mycket hög grad på himmelsk visdom och som måste utmynna i den slutliga återställelsen av den kristna solidariteten.»

Mången har fått nytt hopp. Biskopen av Winchester yttrade i ett föredrag efter Stockholm: »Ingen som närvar i Stockholm och ihågkommer öppningsgudstjänsterna och de

stora salar i vilka mötena höllos, kan vara annat än hoppfull beträffande samarbetet inom kristenheten, vilket endast kan växa djupare och verksammare för varje år som går. Stockholmskonferensen markerar ett nytt skede både i Europa och Amerika genom tillämpningen av kristendomen på hela området av politisk och ekonomisk verksamhet och samhälleligt liv överhuvud i alla dess aspekter.»

Vem har icke frestats till misströstan om vår västerländska värld?

Intet folk har hårdare drabbats av kriget och bolsjevismen än det bulgariska. Ingenstädes är därför, enligt vad ombuden i Stockholm betygade, längtan efter fred djupare. Den bulgariske biskopen Paissij hävdar i en rad artiklar i den bulgariska synodens organ, att intet möte under senare tid varit så kraftfullt och visat en sådan andlig myndighet. De företrädda kyrkorna se nödvändigheten av samverkan. Men på deras fortsatta hållning och arbete beror, om Mötet skall stå endast som ett monument över ett väldigt initiativ eller bli det största verket i världens nyaste utveckling.

Vem frestas icke mången gång till misströstan om kyrkan? En av dem som så anfäktas, professor Siegmund-Schultze, svarar: »Många läsare fråga: Varför har ni icke längesedan tagit anstöt av kyrkorna? Därför att jag i Stockholm och just där såg framtidens kyrka. Framtidens kyrka som åter och åter växer in i den tredje artikelns tro. Kyrkan som åter vet något om de heligas gemenskap, kyrkan som avstår från furstar och förvaltare och åter anförtror sig åt Andens ledning, den Helige Andes kyrka.»

Lord Parmoor gjorde till Svenska Dagbladet om sina intryck ett uttalande, varur må anföras: »Ehuru jag tyvärr var förhindrad både att närvara vid Ekumeniska Mötets öppnande och att bevista mer än ett sammanträde, sedan jag hållit mitt anförande, är jag mycket glad över att ha varit i tillfälle att deltaga. Jag medför till mitt hemland

den förvissning om kristendomens framtid, som endast kan förnimmas i samfällt broderskap med andra kristna från många länder.» »Kronprinsen underströk behovet av den anda av broderlighet och förståelse, vars befrämjande är ett dylikt mötes huvudsyfte. Han uppdrog på samma gång den omistliga skiljelinjen mellan tolerans och likgiltighet. Alla konferensens medlemmar göra till sitt hans hopp, att de strävanden, för vilka konferensen är ett uttryck, skola kunna medverka till mänsklighetens utveckling, fred på jorden och god vilja människorna emellan. Allt som allt, Stockholm betyder icke en avslutning, utan en början till enhet i mångfalden, men en början, som lovar god fortsättning. Vårt andliga öga skådar in i en tid, då jordklotets många kyrkosamfund skola vara förbundna i den Helige Andes samfund, vart och ett bevarande sitt särskilda kynne, olika och dock med en ande, en Herre, en tro, ett dop, en Gud som är allas Fader». (Hermelinck.)

Måhända får detta stycke avslutas med några ord av friherre von Pechmann. Sedan han betygat sin tacksamhet för vad människor gjort för kristenhetens möte i Stockholm, tillägger han: Gratias ago iterum, sed non ulli homini — silens adoro. »Ännu en gång säger jag tack, men icke till någon människa — i tystnad tillbeder jag.»

7. Betyder Ekumeniska Mötet en början och en klarare fattad, således i viss mån ny uppgift för kristenheten, så är det framför allt en förpliktelse och ett ansvar. »Det måste visa sig, om verkan av de ekumeniska strävandena stannar på ytan och förflackas eller om den vinner djup och kraft och kan ruska upp folken till nytt liv och till ett nytt sinnelag. För detta ändamål får rörelsen icke bäras endast av kyrkosamfunden utan den måste också upptagas av lekmannavärlden. Det kristna folk, som lämnar sin förbindelse med Gud åt teologerna allena, skär av rötterna till sin kraft

och blir ofruktbart.» Orden yttrades av Riksdomstolens president Simons under Ekumeniska Nämndens möte i Bern.

I en kritisk artikel låter The Nation utan mycken respekt några av de ledande personligheterna i mötet passera revy. Slutet är sant: »Vad var resultatet? Icke en proklamation att återvända hem och erövra världen med, men några nya problem att återvända hem och kämpa med.»

Mikael Hertzberg skriver i Luthersk Kirketidende: »Nei kald *folket selv* til i arbeidet ogsaa her hvor det gjælder den hellige almindelige kirkes enhet. La denne store idé bli ikke bare prestenes og bispenes sak, ja ikke bare kirkenes sak som saadanne, men *folkenes* sak. Da vil timen være slagen, da vil dagen gry ogsaa for dette arbeide, det største i tiden, at samle de spredte kirkesamfund til den ene, hellige almindelige kirke som var villet av Herren. En begyndelse dertil ser vi virkelig her i Stockholm i disse dage. Ti mange, laege kraefter, maend og kvinder, deltar aktivt i dette møte, og de er isandhet ikke av de ringeste kræfter. Men dog endnu *altfor faa.*. La folket, la folkeslagene træde til, mandjevnt og begeistret for enhetens store idé, da skal vi opleve, at de er ved *dem* — næst Gud — vi skal naa maalet som fylder os alle, og for hvis skyld dette kirkemøte er samlet: én hjord og én hyrde, ut omnes unum sint!»

The Review of the Churches innehåller en maning: »Aldrig skall ett möte åter samlas, som har större intresse, skönare omgivningar, välkomnat av konung, kungafamilj och folk med rikare gästfrihet och, hoppas vi, på en tid då världens behov av samverkan mellan kyrkosamfunden är större. Läsarna av denna tidskrift skola förena sig i bönen, att Mötets ande må spridas och härska bland alla dem, som bära Kristi namn.» Hos oss förnamms samma uppfordran till arbete: »Skall nu allt detta ädla utsäde falla på hälleberget eller i mark, som är detta likt? Vi tro icke det, huru mycket än tvivlet och det förnäma hånet må spörja: 'Kan något

gott komma nutidsmänniskan till del från Nasaret?' Vi hålla före, att om Gud ger sin välsignelse, skall den talare till sist ha rätt, som sade: 'När alla kyrkor energiskt, tillsammans och var för sig, arbeta mot kriget och krigets anda, då skall freden vara tryggad, åtminstone bland de nationer, som bekänna sig till den kristna religionen'. Men då gäller det också för kyrkorna att arbeta, *arbeta i Guds kraft* . . .»

Professor Yngve Brilioth, Åbo.

(Sv. M.) Dr. Engelhardt skriver från München, att efter Stockholm börjar den vida mödosammare fortsättningen, som skall i »folklivets trädgård plantera» Stockholmsmötets utsäde. Berömmelsen över Stockholm är tom, om den icke åtföljes av beslutsamt arbete. Parkes Cadman »bekänner, att Stockholmsmötets storsinta ton, moderation och vidsynthet ökade min tro på Europas framtid». Därefter sjunger han en lovsång över Sveriges natur, över ridderlighet och hälsa i kropp, själ och ande, över invånarnas hövlighet och kultur och över »den djupa och lidelsefulla frihetskänsla, som uppväges av en lika djup aktning för lagen». Därtill fogas vad

som i detta sammanhang är viktigt, nämligen övertygelsen att kyrkosamfunden skulle göra världen outsäglig tjänst, om de fullföljde Stockholmsmötets intentioner. Enligt amerikanska kyrkofederationens officiella organ har Fortsättningskommitténs amerikanska medlemmar vid ett möte i New York kommit överens om, att de borde hålla sig något i bakgrunden och låta kommitténs europeiska sektioner taga ledningen. För närvarande vilja de amerikanska medlemmarna ägna sin uppmärksamhet åt att sprida upplysning om mötet och tolka dess betydelse för kyrkosamfunden. Den schweiziska delegationen skriver: Alla delegerade hava återkommit till sitt arbetsfält med känslan av att hava genomlevat stora dagar och fullt förvissade att mötets ledande tankar börja tränga in i våra församlingar och bära frukt i deras liv.

Utan tvivel har redan mycket gjorts för att göra den ekumeniska anden verksam i församlingarna och i varje kristen människas hjärta och tanke. Möten hava hållits i l'Oratoire du Louvre, i New York, i Schweiz, i Tysklands större städer, i Dublin och London, i Prag och Bukarest, i Atén och Riga och i oräknade smärre och större orter, där Stockholmsmötets ombud eller kristna förkunnare, som på avstånd följt dess arbete, sökt hos sig och andra inskärpa den ekumeniska tanken och dess förpliktelse. Från Jugoslavien skriver en präst om den hänförelse, som mött honom, då han runt om i landets evangeliska samfund talat om Stockholm. En amerikan skriver, att hans föredrag om Stockholmsmötet överskrida två hundratal. Konsistoriet i Posen ledsagade Stockholmsmötets budskap med ett sändebrev, där budskapet enträget lägges på församlingarnas hjärtan. »Skall evangeliet visa surdegens kraft, så måste rum lämnas åt detsamma i hemmen, i det ekonomiska livet, i folkklassernas inbördes förhållanden och i folkens samliv. Varje kristen kan hjälpa till, om han för egen del gör fullt allvar

med Herrens vilja. Ju större antalet av Frälsarens medvetna lärjungar är, desto vissare våga vi hoppas, att alla kristnas dagliga bön till Gud måtte höras: Tillkomme ditt rike.»

Domprosten av Canterbury uttalade vid avskedet vår tacksamhet för att mötet hållits och våra förhoppningar och böner för framtiden. »Vi hava gjort en begynnelse. Vi känna svårigheterna. De kunna icke lösas i ett ögonblick. Vi känna våra olikheter och de försvinna icke genom ett trollslag. Men vi äro kallade att gå framåt i gemensamt studium och gemensam tjänst. Vi skola bearbeta våra frågor tillsammans och tjäna varandra mycket bättre därför, att vi hava varit här.» Nog gör domprosten Bell sitt. Han har givit ut förhandlingarna, inbjudit författaren till dessa sidor och andra kyrkomän att predika i kristenhetens mest andaktsfulla katedral i Canterbury. Från England och Tyskland och annorstädes hava redan enligt den inbjudan, han uttalade i Stockholm, teologer och kyrkomän av den yngre generationen börjat mötas i Canterburykatedralens skugga till bön och betraktelse och allvarlig överläggning om gudsrikets gåva och krav.

När vi kommo tillbaka såsom lärjungarna och samlades efter ett år i Bern och skulle berätta för varandra våra erfarenheter, så hade många mycket att förtälja om vad som under året förekommit och uträttats för att göra Stockholmsmötets anda fruktbringande i Gamla och Nya världen.

Om Amerika talade dr. Cadman, en kraftmänniska, vilken blivit hela U. S. A:s predikant såsom ingen annan just nu. Han talar i radio och besvarar frågor. Det berättas, att han en gång tillfrågats om någonting och svarat — »jag vet inte»! Denne man, född i England, skapare av och själasörjare i Newyork-Brooklyns största församling, förenar en fullblodig och karakteristisk trohet mot det egna samfundet med en skarpsynt blick och en stark nitälskan för una sancta catholica. Efter Arthur Judson Brown, som gjort den eku-

meniska tanken ovärderlig tjänst och som har rätt till den avlösning han i Bern begärt, är Cadman nu utsedd till att vara en av de fyra ordförandena. President Kapler redogjorde för Tyskland och Schweiz — saken har i dessa länder tagits grundligast. Av Stockholmsmötets eftermäle i Norden gav biskop Ammundsen en mästerlig sammanträngd skildring. Han betonade det inre livet såsom nödvändig kraftkälla. Henri Monnier talade om Frankrike, där den lilla skaran evangeliska i denna sak liksom eljest visar en andlig makt utan proportion med numerären och där anmärkningsvärt intresse visats även i romerska kretsar. Aalders talade för Holland, Blau för Posen, Zilka och Janoska för Checkoslovakien, McClymont för Skottland, Lucy Gardner för England, Germanos för ortodoxiens länder.

Men det mesta återstår för oss alla.

TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

Ekumeniska Nämnden.

1. I Upsala och Stockholm.

Tiden användes väl. Omedelbart efter söndagsmåltiden i Aulan höll Fortsättningsnämnden eller, som den senare börjat benämnas, Ekumeniska Nämnden, denna enhetsverkets skapelse, som många drömt om och bedit om, men knappast vågat hoppas på, sitt första sammanträde i konsistorierummet å Upsala Universitet.

På mitt förslag utsågs biskopen av Winchester till ordförande för dagen. Dr. Garvie bad med kraft och ande. Atkinson valdes till generalsekreterare och Keller till andre generalsekreterare.

Närmaste angelägna uppgiften var att utse ett verkställande utskott. Därför hade femte kommissionen visligen gjort en förberedelse, i det att den föreslagit mötet att utse en ad interim-kommitté, bestående av mötets fyra ordförande och europeiska sektionens vice ordförande, dr. Kapler, tyska Kyrkoförbundets president (vilken i betraktande av den tyska kristenhetens ställning i Europa givetvis borde vara sektionens ordförande), vidare generalsekreterarne och femte kommissionens tre sekreterare, vilka gjort mötet ovärderliga tjänster. De voro principal Garvie från London University, professor Choisy, vilken allt ifrån början medverkat såsom sekreterare för franska språket, och biskopen i

Haderslev, Valdemar Ammundsen, vilken i sitt kyrkohistoriska verk: Den kristna kyrkan under nittonde århundradet (ingående i det av Aage Friis redigerade och även på svenska hos Norstedt utgivna verket »Det nittonde århundradet») visat den överblick och den inblick, som behöves för Fortsättningsnämndens arbete.

Det låg nära till hands för denna Fortsättningsnämnd vid sammanträdet i konsistorierummet att till Verkställande Utskott utse just samma interimskommitté utökad av naturliga skäl med president Cadman för Amerika, biskop Ludwig Ihmels för Europa och för den ortodoxa sektionen professor Zankoff från Sofia och arkimandriten Julius Scriban från Bukarest.

Professor Monod valdes på yrkande av professor Choisy, vilken trädde tillbaka till förmån för en fransman från Frankrike. Med nordisk ridderlighet avsade sig också biskopen i Haderslev, för att, utan medlemskapets utökande, den östliga protestantismen i Europa skulle få en medlem i Utskottet, vartill utsågs biskop Ravasz i Budapest.

Emellertid invaldes vid Fortsättningsnämndens nästa sammanträde i Första Kammarens plenisal i Stockholm i en hastig vändning ytterligare brittiska sektionens sekreterare, Copec-rörelsens sammanhållande kraft miss Lucy Gardner, och europeiska sektionens sekreterare, licentiat Stange, jämte professor Choisy. Kort som tiden var och stark som känslan nog hos många var, att tillfälligheten icke borde få ge åt Utskottet ett för stort medlemsantal, kom aldrig biskopen av Haderslev att återinsättas, vilket skedde först ett år senare vid sammanträdet i Bern.

Rörande ordförandeskapet i Ekumeniska Nämnden och dess utskott förelåg ett förslag att utse europeiska sektionens president till det förra och brittiska sektionens till det senare uppdraget. På yrkande av undertecknad, som så småningom vann en som jag tror till sist enhällig uppfattning för min

Fortsättningsnämden (Ekumeniska Nämnden) på Riksdagshusets trappa i Stockholm.

Nedom trappsteget från vänster: Professor W. Monod, ärkebiskop Söderblom, riksdomstolens president W. Simons, biskopen av Lichfield, metropoliten av Thyateira ärkebiskop Germanos. På första trappsteget från vänster: Dr. H. Atkinson och professor Zankoff. På andra trappsteget från vänster, ovanför ärkebiskop Söderblom: Landsbiskopen av Sachsen L. Ihmels. Ovanom Lichfield: metropoliten av Pinsk biskop Alexander (Polen). Längst till höger biskop Paissij (Bulgarien). Tredje trappsteget från vänster: Friherre von Pechmann, principal Garvie, metropoliten av Sofia Stefan, dr. Macfarland (böjer ned huvudet). Till höger ovanom Germanos: biskop Brent. Överst från vänster: Rev. D. S. Botha (Sydafrika), Atkinsons sekreterare mr. Steele, professor G. A. Deissmann. Nedanför: dr. P. Ainslie (U. S. A.), biskop W. Ammundsen, metropoliten av Malabar Mar Timoteus, professor Yngve Brilioth biskop Janoska (Slovakien), pastor Jézéquel, prälat Schoell. Nedanom honom: dr. Ad. Keller. Till höger ovanom Keller: pastor P. Sandegren, professor W. A. Brown (U. S. A.), överkonsistorialrådet Scholz, biskopen av Winchester, professor Choisy, konsistorialrådet Nehring (Posen, vikarierande för generalsuperintendenten Blau), lic. E. Stange.

tankegång, vidtogs en anordning som bibehåller de fyra sektionernas fulla likvärdighet. Deras presidenter tjänstgöra i tur och ordning såsom Fortsättningsnämndens ordförande ett år var, nämligen 1926 Upsala, 1927 Winchester, 1928 Thyateira, 1929 amerikanska sektionens president, Cadman, 1930 återigen europeiska sektionens president o. s. v. Samma år fungerar såsom Verkställande utskottets ordförande nästkommande års ordförande i Fortsättningsnämnden, således för 1926 Winchester, 1927 Thyateira, 1928 amerikanen, 1929 europeiska sektionens president o. s. v. Kontinuiteten sättes därmed ingalunda i fara, ty medlemskapet i Nämnden och i Utskottet är i möjligaste mån konstant. Sekretariatet likaså.

Således är begynnelsen ändå gjord till ett ekumeniskt kyrkoråd eller hur man vill kalla ett gemensamt organ för kristenheten, utrustat med uteslutande andlig myndighet, men i stånd att tala, när det behöves, och handla, när det behöves. Domprosten i Canterbury, trots sin ungdom lika vis som helhjärtad, angav de fyra moment, som ännu fattas, innan Fortsättningsnämnden kan bli ett internationellt kyrkoråd. Man måste först noga veta och bestämma plikterna för ett sådant råd. Man behöver ha nödiga medel till förfogande. Kyrkosamfunden själva måste bilda eller godkänna ett dylikt gemensamt råd. Den rätte mannen måste finnas, som kan i egenskap av generalsekreterare ägna sig helt åt saken.

Emellertid erhöll redan nu Fortsättningsnämnden viktiga uppgifter i angiven riktning, som den hann nödtorftigt förbereda, innan den åtskildes tisdagen den trettioförsta augusti 1925.

För publikationen av Mötets förhandlingar tillsattes en redaktionskommitté, bestående av biskopen av Winchester, dr. Atkinson, dr. Keller, principal Garvie, professor Deissmann, ärkebiskopen i Upsala, domprosten i Canterbury. Till ansvarig utgivare för den engelska upplagan förvärvades

domprosten i Canterbury, som redan tidigare utgivit dokument rörande enheten. Till medhjälpare åt redaktionskommittén utsågs kyrkoherde A. O. T. Hellerström i London. Utgivandet har försvårats genom generalsekretariatets och särskilt den, enligt dess på programmet angivna beslut, närmast ansvarige engelske sekreterarens uraktlåtenhet att åstadkomma ett verkligt protokoll. Men tack vare lokalkommitténs osparda möda och kostnad för att icke endast åstadkomma manuskript till föredrag, tal, predikningar, inledningar och viktigare yttranden, utan även tillhandahålla dem i fullständig eller förkortad tryckt översättning kostnadsfritt på blad till åhörarnas tjänst, blev det dock möjligt för redaktionskommittén att fullgöra sitt uppdrag. God hjälp har Siegmund-Schultze givit med sitt distinkta och korta referat i »Die Weltkonferenz in Stockholm», utgiven av Evangeliska Pressbyrån i Berlin. Och Stockholmspressens ypperliga referat hava gjort det möjligt att rekonstruera ett tillfredsställande protokoll, som kommit även de officiella mötespublikationerna på engelska, tyska och franska till godo. Av andra officiella publikationer har under år 1925 den största på trehundratrettio fintryckta sidor ombesörjts av Le Christianisme Social. Icke mindre än tre berättelser, två på tyska och en på franska, blevo utgivna på uppdrag av Schweiz' kyrkoförbund. Ett flertal andra officiella eller enskilda skildringar hava sett dagen.

Bland mindre böcker om mötet har ett antal på västerländska språk kommit mig tillhanda: av biskop Brent (Understanding), Siegmund-Schultze, Eivind Berggrav (även på svenska: Ekumeniska Mötet), G. A. Deissmann, professor Mahling, A. Lequin, dekan Otto Herold, Alphons Köchlin, Adolf Keller, Edward Shillito (Life and Work, en sammanträngd livfull skildring), Friedrich Heiler (Evangelische Katholicität), Arthur Judson Brown, Charles Macfarland, Henri Monnier.

Före slutet av 1925 utgav general O. B. Malm sin bilderbok över mötet jämte viktiga dokument till mötets förhistoria och korta sammanfattande skildringar. Det rikt illustrerade praktverket har till titel: »Bilder och Blad från Ekumeniska mötet i Stockholm». Samtidigt med denna bok utkommer en kunnig skildring och värdering författad av Paul Sandegren.

På domprosten Bells förslag tillsattes i och för närmare samarbete med teologie professorer en nämnd, bestående av Wilfred Monod (Paris), William Adams Brown (New York), J. Vernon Bartlet (Oxford), Adolf Deissmann (Berlin), A. E. Garvie (London) och Stefan Zankoff (Sofia), med Deissmann som sammankallande.

I och för samarbete med arbetarrörelsen tillsattes en kommitté, bestående av amerikanske sociale organisatorn och skribenten Worth M. Tippy, biskop Ravasz från Budapest, pastor Elie Gounelle, som hänfört mötet med sin glödande appell mot den sociala orättfärdigheten, och sir R. Murray Hyslop, stor brittisk arbetsgivare. Fåtaligheten av verkliga målsmän för arbetarrörelsen utgjorde en svaghet hos Stockholmsmötet.

En viktig fråga är förhållandet till Världsförbundet för mellanfolkligt samförstånd genom kyrkosamfunden, vilket är moder till Liv och Arbete och som gav åt den ekumeniska väckelsen sin hjärtliga välsignelse år 1919 i Oud Wassenaer. En av Liv och Arbetes programpunkter, den fjärde om kyrkans plikt i folkens samliv, sammanfaller icke helt med Världsförbundets uppgift och verksamhet, men ligger inom samma område. Angeläget är, att arbetsfördelning och samverkan kommer till stånd, så mycket mer som Världsförbundet och Liv och Arbete uppbäras av samma personligheter. Till att utarbeta ett förslag utsågos ombud av Världsförbundet och av Liv och Arbetes Fortsättningsnämnd.

Skall Ekumeniska mötet få en verklig fortsättning, så

fordras ett centrum och en gemensam, varaktig, väsentlig och fruktbringande uppgift. Förslag härom framlades först av biskop Billing och pastor Gounelle, oberoende av varandra. Biskop Billings yrkande på ett etiskt institut förordades av Svenska Kommissionen och den Internationella Kommissionen och antogs av mötet. Vi hava hört därom.

På förslag av professor Otto Nordenskjöld och läroboks-kommissionen hade mötet inbjudit Världsförbundet att hos dess nationella kommittéer förorda val av medlemmar i en nämnd för det fortsatta arbetet med läroböckerna. Världsförbundets kommission för undervisning skulle tills vidare funktionera och såsom arbetsutskott använda den svenska läroboksnämnden, professor Nordenskjöld, lektor W. Carlgren och dr. Verner Söderberg, utökad med professor Arthur Hjelt, Helsingfors, och pastor Peter Ainslie, Baltimore. I sin fortsatta behandling av läroboksundersökningen har Svenska kommittén av Världsförbundet kommit till visshet om att 1) arbetet måste utföras av sakkunniga och omdömesgilla personer, således av lärde och lärare i historia i de särskilda länderna, och 2) att denna undersökning måste stå i nära kontakt med kyrkan för att uppbäras av en internationell andlig myndighet och således leda till resultat.

2. Ett år efteråt i Bern.

Fortsättningsnämnden och dess Verkställande Utskott sammanträdde i Bern i augusti 1926. Utskottet hade efter Stockholm haft sammankomster i Amsterdam och London.

Diakonissanstalten, som på det mest förekommande sätt öppnade för oss sina många portar, grundades i Bern 1844 och har över sju hundra systrar i arbete i Schweiz, Frankrike, Tyskland och Italien. Villa Favorite, där de flesta av oss bodde, var alldeles nyligen förvärvad, en präktig, rymlig

byggnad i en park. När de glada, vänliga diakonissorna väl installerat oss, och jag från balkongen skådade die Jungfrau, der Mönch, Eiger och Berner Oberlands hela snöhöljda överdåd, upplivades minnet av Champel i Genève, där vi 1920 med Mont Blanc i fonden tillsammans upplevde de andligen mest pressande och handlingskraftiga mötesdagar jag varit med om. Spänningen var då ännu stark. Skulle icke det hela sättas på framtiden? Lösen var: Vaka och bedja och arbeta. Seger vanns. Enhälligt beslöts till sist vad som sedan blev Ekumeniska mötet i Stockholm. Nog förnummos i Genève födslovåndor. Nu har barnet kommit till världen och gjort sig icke så litet bemärkt. Frågan var i Bern, kristenheten frågar: Vad månde bliva av detta barnet?

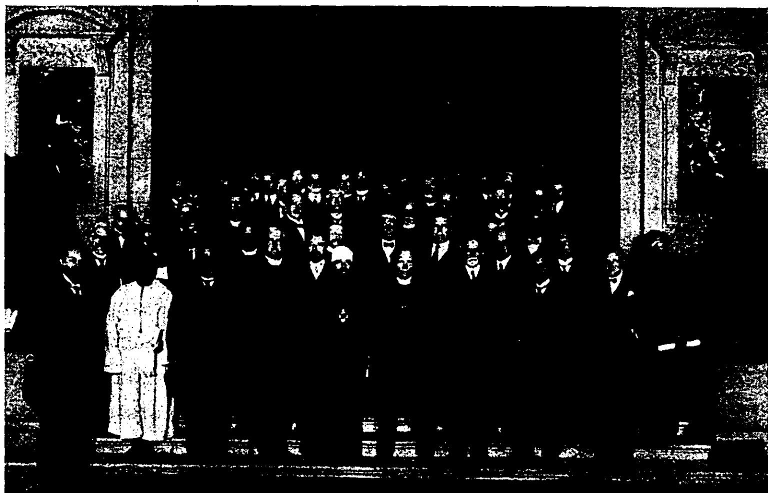
Tolfte efter Trefaldighet firades den ekumeniska högmässan i Upsala Domkyrka med patriarkens trosbekännelse, predikan över Effata och lovsången av alla tungomål och folk. Året efteråt på samma söndag ljödo de melodiska klockorna i Münster, domkyrkan, i Bern. Orgeln tog vid, stark och hård — en motsats mot den gemenligen alltför avdämpade ton, som hemma är på högsta modet. Högst uppe mellan korstolarna står en väldig dopfunt. Nedanför koret ett tungt nattvardsbord av ek. Vi se sålunda, om vi få vända oss rätt fram, det synligvordna ordet: sakramenten. Men de uppslukas av det talade ordet. Allas blickar nödgas belägra predikanterna i predikstolen. Ett stycke kraftig liturgi lästes först från predikstolen av en schweizisk präst.

Sedan fingo vi höra vad Keller berättat om: psalmerna fyrstämmigt sjungna av friska, övade röster. Skada bara att verserna voro så få.

Själlands biskop Ostenfeld läste Jesu inbjudan: Kommen till mig, I alle som arbeten, och om den stora skaran i Uppenbarelseboken. Jesus inbjuder icke till en normalteologi, utan till sig själv. Skaran är vit, det betyder förlåtelsen,

hon bär segerns palmer, hon tillbeder och lovsjunger. Vi leva mellan Frälsarens inbjudan och fulländningen, kallade att vara, såsom Paulus säger, Guds medarbetare. Ordet missförstås gärna, liksom vore Gud vår medarbetare. Människor uppgöra planer, och då de icke orka, anlita de Guds hjälp. Tvärtom. Planen och ledningen tillhöra Gud. Vi få tjäna.

Metropoliten av Sofia, ärkebiskop Stefan, välbekant från

Ekumeniska Nämnden i Riksdagshuset i Bern.

Till vänster nedanför trappan: Professor Ad. Deissmann. På första trappsteget från vänster: Sadhu John Nelson Christananda, ärkebiskop Germanos, biskopen av Winchester, metropoliten i Warschau ärkebiskop Dionysius, ärkebiskop Söderblom, dr. Arthur J. Brown, president Kapler, landskurator Walbaum från Siebenbürgen. På andra trappsteget från vänster: Kyrkoinspektör Appia, professor Wilfred Monod, professor Alivisatos, biskopen av Lichfield, dr. Ad. Keller. Bakom ärkebiskopen och dr. Brown: biskop Kukk, sedan åt höger dr. Henry A. Atkinson, dr. V. Capesius från Wien. Längst till höger med ett papper i handen: ärkebiskop Stefan från Sofia. Överst i mitten synes prälat Schoell från Stuttgart, till vänster om honom skymtar statsrådet Rahamägi, Estland, till höger i svart hög huvudbonad metropoliten av Novisad Irenaeus. (Den sistnämnde var ej med i Stockholm.)

Stockholmsmötet, talade franska. Han påminde om de underbara historiska dagarna i Stockholm för jämnt ett år tillbaka och manade till fortsatt strävan för samdräkt mellan kyrkosamfunden och kristet sinnelag i folken.

Huvudpredikan hölls av Siegmund-Schultze, som visade

hur oundkomligt vårt arbete är. Nöden tvingar oss, bostadsnöd, arbetslöshet, de tolv Elsass-Lothringen, som tillkommit i östra Europa genom freden, folkförbundets kriser, krigsrustningen, som är större än någonsin. Politikens konst har betecknats som konsten att se och röra sig med det möjliga. Så betraktas av de flesta även kyrkopolitikens konst. Men det kristna handlandet betyder konsten att se och åstadkomma det omöjliga. Eller tro vi icke på Gud? Glömmer kyrkan det största faktum i dess historia: försoningen medan vi ännu voro syndare? (Efeserbrevet.)

Det var sommar. Asfalten mjuknade. Vi räddade oss undan hetta eller regn under kolonnaderna, som löpa långa sträckor bredvid gatorna i denna sköna stad. Någon påstod, att Bern inte bara är den renligaste och fagrast belägna inlandsstad han känner, utan även den skönaste stad över huvud. Djupt under bryggan rinner Aars grönskimrande vatten. Arkitekturen vinner intresse. En färgstark blomsterprakt avbryter de vita fasaderna. Vi passerade två byggnader, den ena med en rikedom av pelargonior, den andra av geranium utanför fönstren i alla våningar. Jag såg närmare efter. Det ena huset var statskontoret, det andra finansdepartementet.

Är detta lilla land med sin ärketyska, ärkefranska och ärkeitalienska befolkning en profetia om Europas Förenta stater, samtidigt ett salt och ett ljus, liksom Nya Englands puritanska anda blev för Nord-Amerika? Under reformationens århundrade spreds den bibliska reformen i början hastigast i Frankrike. Hade Österrike haft samma fria styrelsesätt som nu, måste det ha förblivit evangeliskt, som det då var till mer än fyra femtedelar. Men motreformationen kom med korstågshärar, blod och eld och landsförvisning. Schweiz är nu omgivet av romersk-katolska länder på alla sidor. Men liksom Habsburgs härar icke förmådde förkväva eller förinta alpbönderna och deras frihetstörst, så

lyckades icke heller motreformationen utrota evangelisk tro i dessa bergsdalar, som med sin folkbildning, sin renlighet, sin ordning, sin idoghet och förmåga av självstyrelse måste väcka världens beundran. Av Schweiz' fyra millioner tillhöra två tredjedelar evangelisk fostran och bekännelse.

På eftermiddagen inträffade presidenten för folkens förbunds domstol i Haag, schweizaren professor Max Huber, som blev förhindrad att deltaga i Stockholmsmötet, men som sände en djuptänkt hälsning om rättens, sålunda framför allt också den mellanfolkliga rättens grund i tron på Gud.

Skall en även för nationernas inbördes liv förbindande rättsordning kunna hävdas, så måste, genom gudsrikets och religionens tjänare kyrkan, ett sinnelag skapas och befästas, som stöder ett övernationellt rättsmedvetande. Domstolen är folkförbundets moraliska ryggrad. Och hur bittert missräknad mänskligheten än månde vara genom det sätt, varpå folkförbundets stora tanke neddragits, så kvarstår domstolen. Från amerikanskt håll framhölls vid den improviserade sammankomsten på söndagseftermiddagen den betydelse, som Amerikas högsta domstol haft för dess statsliv. Därför betyder för Förenta staterna också domstolen i Haag det väsentliga i Folkens Förbund. Och man hoppas, att Haagdomstolens höga värv skall hjälpa förbundet i Genève till att så småningom införa i sitt politiska arbete något av den rättfärdighetens anda, som ej är förbehållen domare och domstolar, utan som behöves för allt mänskligt verk. Intressant var att höra professor Hubers slående exempel på, hurusom trots de sista årens förödelse och söndring eller kanske just på grund av nödens tvång, problem och förslag rörande mellanfolkligt förfarande, vilka 1897 och senare av vederbörande avvisades såsom utopier, nu ändå upptagas till allvarlig behandling, om än lösningen är fjärran. Äro Folkens Förbunds intrasslade värv i Genève och den därav icke beroende utan självständiga domstolen i stånd att tänja på

tvistefrågorna och ge andrum, när krig hotar, så är det en tjänst åt mänskligheten. Föreningen av skärpa och innerlighet hos denne fulländade europé, som fått sig en så hög kallelse anvisad, stärkte hos oss ansvarskänslan i fråga om kyrkans plikt att förkunna den gudomliga uppenbarelsens nåd och rättfärdighet, som icke gör skillnad på vit eller färgad, fransk eller tysk, ungrare eller checkoslovak.

Oxford University Press, där domprosten av Canterbury, dr G. K. A. Bell, på uppdrag utgivit den engelska officiella upplagan av Ekumeniska mötets förhandlingar, hann icke, såsom man hoppats, bli färdig med upplagan före Ekumeniska Nämndens möte i Bern. Men jag fick i min hand ett på förhand bundet exemplar, en oktavvolym på åtta hundra sidor med angenämt tryck, där Ekumeniska mötets sammansättning, föredrag, tal, predikningar, beslut och även vissa delar av diskussionerna finnas tillgängliga under ett utgivarnamn, om vilket kan sägas att knappast något inom den engelsktalande kyrkan åtnjuter ett allmännare förtroende. Titeln lyder: »The Stockholm Conference 1925, being the official report of The Universal Christian Conference on Life and Work held in Stockholm, August 19—30, 1925, edited by G. K. A. Bell, Dean of Canterbury». Knappast anar man, att denna behagliga volym rymmer hela Ekumeniska mötet jämte en tabell över förbrukningen av spritdrycker. Boken är ett ypperligt alster av engelsk bokkonst.

Den tyska volymen, på Fortsättningsnämndens uppdrag utgiven av professor Deissmann i Berlin, omfattar i mer än dubbelt så stort kvartformat sjuhundraåttio sidor. De båda officiella böckerna, till vilka senare kommer en kortare tredje fransk, utgöra ingalunda dubbletter. Urvalet har gjorts med hänsyn till engelsk eller tysk läsekrets. Deissmann eftersträvar fullständighet. Han har därför medtagit så mycket som möjligt även av det fria meningsutbytet och en hel del material från sammankomster utanför förhand-

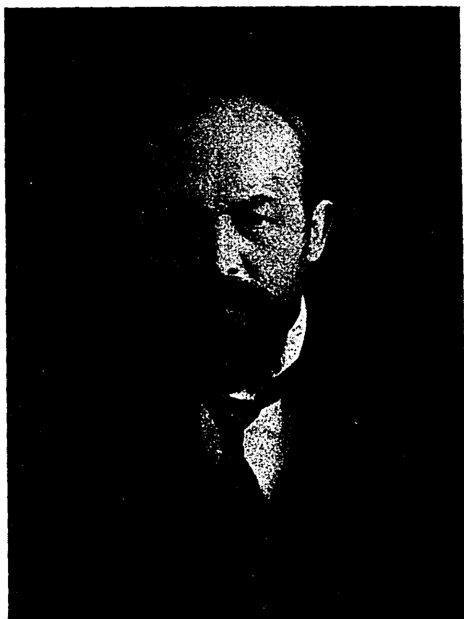
lingarna. Han har granskat och kontrollerat citat. Goda medhjälpare ha åstadkommit ett register, som tillåter granskaren att intränga i Stockholmsmötets andliga habitus, dess härkomst ur Skriften och det oerhörda personliga, systematiska och kyrkohistoriska stoff, som bragtes å bane i Sveriges

Domprosten i Canterbury, G. K. A. Bell.

huvudstad. Den skolade forskaren och den förnämlige exegeten har på detta verk tillämpat vetenskapens stränga metoder. Deissmann gjorde efter Bell meddelande om sitt fullgjorda värv. Han uppläste då också ur medhavda korrekturark, under synbar och stigande rörelse hos Fortsättningsnämnden i Schweiziska Förbundets granna rådsal, den tillägnan, som pryder hans bok: »Till den fromma och tacksamma erinringen av den salige patriarken av Alexandria Photios,

arvingen till Jesu Kristi kyrkas heliga, äldsta tradition genom två årtusenden, den vördnadsbjudande åldrige bekännaren, som förband Stockholm med Nicaea och på hemfärd efter välsignat ekumeniskt dagsverke den femte september 1925 i Zwinglis stad benådades med att före oss träda in i evig-

Professor Adolf Deissmann, Berlin.

heten». Därtill fogas på grekiska grundspråket Simeons ord: »Herre, nu låter du din tjänare fara hädan i frid, efter ditt ord, ty mina ögon hava sett din frälsning, vilken du har berett till att skådas av alla folk» (Luk. 2: 29—31).

Den tyska officiella upplagan har i november 1926 utkommit hos Furche Verlag i Berlin och gör förlaget all heder. Denna ståtliga volym med sitt goda tryck och sin noggranna uppställning, med kommissionsrapporter, förslag, medlems-

listor, diskussionsinlägg och gudstjänstordning i dubbla spalter och den övriga texten i fortlöpande sidor, med bibelcitaten och andra underrättelser i noter under texten, har icke kunnat komma till stånd utan ansenligt bidrag från Evangeliska Kyrkoutskottet i Berlin. Den slutar med »Oremus», det upprop till bön, som är tryckt i denna bok i femte kapitlets slut. Sedan följa register, först personregister och sedan en imponerande lista på de citat ur Bibelns skilda böcker, ur Gamla och i synnerhet Nya testamentet, som förekommo i predikningar och tal under mötet.

Titelbladet prydes överst av mötesmärket Life and Work Stockholm 1925 med stjärnan ovanför. Titeln lyder:

»Die Stockholmer Weltkirchenkonferenz, Vorgeschichte, Dienst und Arbeit der Weltkonferenz für Praktisches Christentum 19—30 August 1925, Amtlicher Deutscher Bericht im Auftrage des Fortsetzungs-Ausschusses erstattet von D. Adolf Deissmann D. D., ordentlichem Professor an der Universität Berlin, Mitglied des Fortsetzungs-Ausschusses der Weltkonferenz.»

Verket är ett mästerprov på tysk grundlighet och samtidigt ett kärlekens verk. Båda dessa urkunder resa över Stockholmsmötet varaktiga monument.

3. »Männen från Stockholm.»

I Bern fanns det bara en man från Stockholm, kyrkoherden i Brännkyrka dr. J. Lindskog. Men i pressen i Schweiz kallades med ovanstående namn alla de som sammanträdde under en strävsam och betydelsefull arbetsvecka i »Curia Confœderationis Helveticæ», alias Bundeshaus, i Förbundsständernas höga, färgstarka sal. De kommo från Chicago och Warschau, från Herrmannstadt och Newyork, från Calcutta, Novisad och Paris, från Dresden, från Oslo och Haderslev och Berlin, från Sverige och Finland, från

London och Sofia, från Dublin och Groningen, från Budapest och Edinburgh, från Wien och Princeton, från Canterbury och Atén och vad städer och länder allt heta. Men här kallades de med en otrolig förenkling: »Männen från Stockholm».

Vad som i Sverige går under namnet ekumen och ekumenisk och Ekumeniska mötet betyder en flerstädes uppkommen väckelse till att besinna vad Jesus säger om Guds rike, rättare Guds herravälde. I Münster, domkyrkan, i Bern uttrycktes saken vid högtiden som öppnade Fortsättningsnämndens möte: Liksom gudssonens och människosonens sanna gudomlighet såsom Guds fullkomliga uppenbarelse och hans sanna mänsklighet utan allt skenväsen, efter fornkyrkans lärostrider, båda fasthöllos av fäderna i Nicæa 325, så lydde på Stockholmsmötet frågan sammaledes om Guds rike: Är det gudomligt-religiöst, trons föremål, Guds övernaturliga verk, ofattligt och anstötligt för människotanken, oberoende av all människors ansträngning, eller är det också mänskligt-sedligt, innebärande plikten och ansvaret och förmånen att ställa alla våra krafter i tjänst åt Guds herravälde? Svaret lyder återigen: Båda.

Man använder många namn för denna väckelse: Kristen gemenskap i Liv och Arbete, Life and Work, Praktisk kristendom, Praktisches Christentum, Christianisme pratique; Kyrkornas samarbete, Koinonia ton Ekklesion. Här i Bern användes med en klang, som vi svenskar aldrig lära kunna höra eller inlägga i namnet på vår, enligt landsortens dogmatik nog så världsliga huvudstad, det enda ordet: Stockholm. Och alla förstå. Man måste med egna öron höra tonfallet, när en fransk förkunnare låter domkyrkan genljuda av vad han kallar »l'inspiration de Stockholm», eller när en lugnt utredande tysk i Ständersaal under överläggningen hävdar »Stockholmsidéen», eller när en exneutral försvarar en sak, därför att den är »in sympathy with Stockholm». Det gäller

att fortsätta »im Sinne von Stockholm». I sin predikan i Münster jämförde biskopen av Winchester, där han lyfte sitt romerska imperatorshuvud och sitt godmodiga leende högt över den trånga predikstolen, Stockholmsmötet med snöbergen, som någon gång avslöja sin härlighet. »Stockholm gav oss visionen». »The inspiration of Stockholm is upon us». Men vill man komma upp i höjden, så räcker det ej med den fjärran, hänförande, sällsynta synen. Man måste skaffa sig stavar och hackor och rep och tålmodigt börja klättringen. Det är vad vår sammankomst i Bern skall åstadkomma: undersökning, planmässiga åtgärder, ett detaljarbete, som kräver tålamod.

Den ortodoxa, till största delen rysktalande kyrkan i Polen räknar mellan fem och sex millioner. Till Stockholm kom biskop Alexander av Pinsk. Till Bern kom metropoliten själv, ärkebiskop Dionysius från Warschau, till nationaliteten storryss, lojal polsk undersåte. Begränsad till polska och ryska språken kunde han fritt meddela sig endast med, säg nio av nämndens sextiosex medlemmar (närvarande suppleanter oräknade). Men hans väsen och yttranden, helst i förtroligt samtal med tolk, tillvunno honom allmän sympati. I hans till engelska tolkade söndagspredikan anfördes evangeliets ord om yttersta domen. Frågan är då inte om man är ryss eller polack, fransman eller tysk, ortodox eller protestant, utan: »Vad har du gjort en av dessa minsta mina små?» Med en från Avesta, Zarathustras och de forna persernas heliga bok härstammande tanke, som jag ej funnit i Västerns kyrka, men som, enligt vad man sagt mig, är vanlig i Östkyrkans utläggning, varnade Dionysius sina åhörare för att vara nakna på den dagen (jfr 2 Kor. 5): Kläderna på andra sidan utgöras av barmhärtighetens gärningar. Hans ämne var Babels förbistring och Pingstundret. Vi ha nog och övernog av förbistring. Skola vi uppleva en Pingst, då vi förstå varandra, enade av Anden? Hans svar

var: Stockholm står i Pingstens tecken och efterföljes av Bern.

Lika sympatisk och mjuk och med liknande drag av mystik och inåtvändhet var den andre nye mannen från Östeuropa, eljest mycket olik Dionysius. Biskopen av Novisad, Irenæus, själv Heliga Synodens förste medlem i Jugoslavien, har av densamma utsetts att i Life and Work företräda ortodoxiens näst efter Ryssland största slaviska folkkyrka. Han behärskar de västerländska språken och har god reda på Västerlandets litteratur och teologi. En rörlig intelligens och en utomordentlig, nästan farlig lätthet att tala. I Münster uteblev genom misstag den rumänske metropoliten, som var uppförd på predikolistan. Irenæus fick ett bud i sin bänk. Några minuter senare improviserade han på tyska ett varmhjärtat, klartänkt tal om kärleken såsom den yppersta vägen. Munkarna på Athos, sade han, få besök av västerländska prelater, som vilja kyrkans enhet. Den västerländska kyrkans tillägg i den tredje artikeln av nicenska trosbekännelsen var, att den Helige Ande utgår icke blott av Fadern utan även »av Sonen». Detta *filioque* hindrar. Ibland svara munkarna: »omöjligt»; ibland: »med god vilja finna vi nog en utväg». Ty i förra fallet förnimma de maktbegärets ande, i senare kärlekens. Även för denne nykomling — med grånande långskägg och ärevördig uppsyn vid fyrtiotvå års ålder — var Stockholm symbolen. Professor Deissmann hade grundligt undersökt vad han kallade »Stockholmsbibeln», inte någon av K. Bibliotekets skatter, utan de bibelställen, som direkt eller indirekt anfördes under Ekumeniska mötet. Han visade, hurusom »Die Stockholmer Konferenz sitzt in der Heiligen Schrift». Stockholmsmötet har sitt fäste och sin grund i Skriften. För Germanos och Stefan, ekumeniska patriarkatet och Bulgarien — den enda del av ortodoxien, som ej har sin ställning till patriarkatet fullt ordnad — utgör »Stockholm» enligt deras ord » en ny epok», »en ny begynnelse».

Under Folkförbundets skandalösa fiasko i mars samlades i katedralen S:t Pierre över tusen män och kvinnor och firade nattvarden, varvid en lutheran, en anglikan och två reformerta i broderlig samdräkt utdelade sakramentet. En ortodox läste välsignelsen. Akten kallas i beskrivningen för en genklang och verkan av »Stockholm». Under två sammanträden framlades ekumeniska väckelsens historia efter mötet i fjol. Alla hade anammat språkbruket. Vad de talade om, hette helt kortfattat: »Stockholm». Jag tänker, om det ändå vore Upsala — som gav en alltför vältalig student vid annat universitet anledning att en gång orda om »det Upsala, som ovantill är» — eller låt oss säga Lund. Men Stockholm! Så lätt kan det gå att få ett rykte i världen. Eller det kanske inte var så lätt. Nu lär saken vara ohjälplig. »Stockholm» har fått en helig klang. Stockholmaren tar det nog med ro.

4. Institutet.

Det viktigaste, som Ekumeniska Nämnden uträttade i Bern, var riktlinjerna för det etisk-sociala forskningsinstitut, som Ekumeniska Mötet beslöt, och vars gestaltning varit föremål för ingående förberedande överläggningar i den för ändamålet tillsatta kommissionen med professor Titius i Berlin som ordförande och de i slutet av sextonde kapitlet nämnda medlemmarna. Meningarna gingo ännu i Bern vidt isär. Från amerikanskt håll påyrkades med instämmande från vissa europeiska medlemmar, att institutet skulle ha en allt igenom praktisk karaktär, samla och lämna anvisningar och väcka kyrkans sociala medvetande i de skilda länderna. Biskop Billings promemoria, som upplästes, Elie Gounelles till sammanträdet tryckta detaljerade förslag och andra med dem både från Nya och Gamla världen betonade institutets strängt vetenskapliga karaktär med ett all-

var, som påminde om: Söken först efter Guds rike och hans rättfärdighet, så skall också allt detta andra tillfalla eder.

Det såg hopplöst ut att vinna enhet. Man hade betänkligheter emot institutets akademiska och teoretiska karaktär. På motsatta sidan yttrades lika starka betänkligheter mot att Ekumeniska Mötet skulle resultera endast i en aldrig så skickligt ledd byrå för allehanda underrättelser och anvisningar. Men, såsom så ofta, när allvarliga människor göra sig tid att grundligt genomtänka och genomdiskutera varandras meningar, visade det sig, att olikheten fanns så länge man höll sig på ytan, men följde man från ytan radierna inåt, så möttes man i samma medelpunkt. Och denna medelpunkt kan kort kännetecknas med ordet: det bästa möjliga för att vinna klarhet om Kristi Andes tillämpning på det nutida mamonsproblemet.

Äro teoretiskt och praktiskt egentligen motsatser? Höra de icke i stället nödvändigtvis tillsammans? Man frågade sig vad vi närmast behöva, och svaret blev över hela linjen: klarhet. Ingen av oss kan på ett för hela kyrkan och alla kristna bevisande sätt i denna stund säga, vad som är kristendomens lära i nutidens genom industrialismen skapade nya konflikter. Således måste institutet först och sist söka den kristna sanningen i dess tillämpning på vår tids problem. Eljest kan det icke fullgöra sin praktiska uppgift. Vår tids kristendom lider av oklarhet. Gudi tack för den iver och den ansvarskänsla som finnes. Där den sover, behöver den väckas. Vi måste alla känna, att vi äga del i ansvaret. Men huru skola vi rätteligen fullgöra vår plikt? Man famlar. Ryckvis göras offervilliga ansträngningar. För att komma till målet behöves en klart genomtänkt teori. För detta ändamål måste institutet taga i anspråk ingenting mindre än de allra yppersta krafter och den bästa erfarenhet som står att vinna.

Således blir institutets ändamål ytterst ändå praktiskt.

Det är anlagt på rätt handling. Man söker icke sanningen för att veta allenast, utan institutet skall söka den etiska sanningen för att tillämpa den och inskärpa den och väcka kyrkosamfunden till att lyssna och handla. Endast nutida avgudadyrkan av det praktiska kan misskänna en slik förening av teori och praxis. Gounelles tryckta promemoria varnar för att förflyktiga drömmen från Stockholm, och för att utsläcka elden som där tändes. »Om vi tveka, om vi draga oss tillbaka, om vi våga begränsa Guds makt genom att underkänna den inom sådana områden som den sociala frågan, då hade det varit bättre att vi aldrig kommit till Stockholm». »I och för grundandet av institutet, det universella diakonatet, bedja vi Anden om pingstens värme.»

Det för institutet tillsatta utskottet och på dess förslag den tillsatta Ekumeniska Nämnden fattade följande beslut:

»Institutet skall vara centrum för samverkan mellan alla organisationer som utföra ett socialt arbete inom kyrkosamfunden runt om i världen och även för sådana andra anstalter, som äro mer eller mindre nära förbundna med kyrkan eller arbeta i samverkan med kyrkan.

Institutets uppgift skall vara att inhämta upplysning om sociala och industriella problem och att studera dessa problem i den kristna etikens ljus efter en strängt vetenskaplig metod för vinnande av klar uppfattning om kyrkans plikt på detta område.

Institutet och dess arbete skall utföras av etiker och nationalekonomer i förening och har till ändamål att vara till ledning för kyrkosamfunden i deras praktiska tjänst.»

Vad som beslöts är således strängt taget två nära förbundna institutioner, som tillsammans skola utgöra Ekumeniska Nämndens central. 1. Den ekumeniska byrån skall vara vad som nu saknas, nämligen en föreningslänk mellan all kristlig och kyrklig social verksamhet, allt hjälparbete inom skilda länder och kyrkosamfund. Denna byrå skall

samla underrättelser och giva upplysningar. 2. Dess kärna utgöres av forskningsinstitutet, vars arbete skall utföras av fyra grupper sakkunniga i förening, nämligen av kristna etiker, av nationalekonomer, av erfarna representanter för arbetarrörelsen, för arbetsgivarna och för arbetsledningen, samt, för det fjärde, målsmän för det kristna sociala arbetet, diakonatet i biblisk mening, eller, såsom man i Tyskland säger, den inre missionen.

Fråga vi efter den ekumeniska centralens gestaltning, så kan den beskrivas i tre koncentriska cirklar.

a) Innerst är själva den ekumeniska byrån, som till ledare i första hand får vår europeiske generalsekreterare, dr. Adolf Keller. Han har mångårig erfarenhet såsom förmedlare av kyrkligt hjälparbete mellan Gamla och Nya världen. Under detta kärleksvärv har han skaffat sig en mycket sällsynt kännedom om personer och förhållanden och utvecklat eminenta gåvor och stor arbetskraft. Amerikanska kyrkofederationen, vars ombud han är för dess hjälpverksamhet i Europa, förser honom i och för den ekumeniska byrån med ytterligare förfaren hjälp.

b) I anknytning till byrån skall institutet uppbyggas. Några ville genast anställa en nationalekonom och en kristen etiker, särskilt hos tyska medlemmar var beslutsamhet för handen. Men när det gäller ett så vittutseende företag, ansågs det riktigare att anslå ännu detta arbetsår för närmare undersökning och förberedelse, intill dess Ekumeniska Nämnden och dess verkställande utskott sammanträder i juli 1927. Ledningen av detta organisatoriska värv anförtroddes åt doktor Keller. Han skulle under de närmaste tio månaderna få hjälp dels av en akademiskt bildad, i socialt kyrkligt arbete förfaren man från tyska Kyrkoförbundet, dels av en socialt verksam personlighet från England, dels av den franske schweizaren M. Thélin, som tillhör Folkens Förbunds arbetsbyrå i Genève och av dess chef M. Thomas

benäget ställes till förfogande såsom Ekumeniska Institutets biträdande sekreterare och dess ombud i Genève. Vidare ställdes i utsikt en yngre kraft från Sverige under vinterns och vårens förberedande arbete. Med sådan hjälp förväntas Keller hava planen för institutet färdig, när vi sammanträda igen i juli 1927, förmodligen i Winchester, eftersom Ekumeniska Nämndens ordförande nästa år blir Brittiska sektionens president. Institutet skall då genast träda i arbete. I första hand föreligger den omfattande uppgiften att taga reda på vad som gjorts och vad som göres inom kyrkan i skilda länder.

c) En vidare krets, en rådgivande nämnd, skall utgöras av korrespondenter i skilda länder, vilka under vinterns lopp skola kallas. De skola företräda de fyra arbetsområden, om vilka vi nyss talat.

Var skall den ekumeniska byrån och institutet förläggas? Diskussionen har varit ivrig. Valet har stått egentligen mellan Köpenhamn, Haag och någon plats i Schweiz. Ur många synpunkter har man stannat vid Schweiz. Bern, huvudstaden, där vi samlades, fick inga röster, eftersom denna underbart sköna stad varken är ett kyrkligt eller socialt eller vetenskapligt centrum. Särskilt engelsmännen betonade, att den evangeliska kristenheten på kontinenten väsentligen talar tyska, och att vi därför borde välja en tysk stad, Zürich eller Basel. Zürich är Schweiz' största stad, har stor industri, livaktig arbetarrörelse, ett förnämligt universitet, teknisk högskola och för saken intresserade kretsar. Där leder Keller sedan åtskilliga år det europeiska centralstället för kyrkohjälpen, och dit förlägges nu det förberedande arbetet. Men har man varit i Genève, denna stad på berget, denna tappra utpost för evangelisk tro, självstyrelse och kärleksverksamhet, har man sett mängden av de internationella institutioner som där redan äga eller dit förlägga sitt säte, så blir man nästan omvänd. Under alla om-

ständigheter måste institutet tillgodogöra sig den av Folkens Förbund inrättade arbetsbyråns mycket rika material och betydelsefulla utredningar. Såsom redan är sagt, har arbetsbyrån visat stark benägenhet för att det ekumeniska sociala institutet skall arbeta i omedelbar gemenskap med vad som redan uträttas i Genève.

Än viktigare är frågan om den kommande direktorn för byrån och institutet. Det är för Keller omöjligt att i längden samla på sig en dylik arbetsbörda. Vem nämner den rätte mannen? Bed om anvisning och klarhet.

Det gäller också att anskaffa nödiga medel. Budgeten för detta förberedande arbetsår har icke anslagits högre än två tusen engelska pund. Genom frivillig beskattning från kyrkosamfunden skall säkerligen byrån kunna finna nödtorftiga medel. Men man måste räkna på behjärtade givare för att kunna utbygga institutet och göra det värdigt uppgiften och kristendomen. I grundsatserna, som antogos i Genève, säges till sist: »Om medel bliva tillgängliga tidigare, har verkställande utskottet myndighet att utveckla institutet och taga de mått och steg, som kunna synas lämpliga, innan Ekumeniska Nämnden sammanträder.»

Professor Ad. Deissmann har nyligen i The Review of the Churches skärskådat teologiens nuvarande ekumeniska uppgifter. Han nämner två. I andra rummet det stora ekumeniska teologiska problem, som upprullades i Stockholm rörande betydelsen av Guds rike. Det ljöd som en underton genom alla spörsmål mötet behandlade och utgör innehållet i vårt femte kapitel. I första rummet nämner han det etiska problem, som, enligt hans ord, dock är det viktigaste och allvarligaste. Under det sista årtiondet har det uppenbarat sitt överväldigande allvar. Vad som sedan följer i Deissmanns framställning, motiverar institutet och beskriver dess uppgift. »I en belåten och trött tid är satsen om den kristna etikens begränsning till det enskilda livet ett

ämne för diskussion och akademisk andlig gymnastik, där man endast eftersträvar en seger i ord. Då kan en sådan sats kanske tålas. Men inför människosjälens krampryckningar, som vi nu uppleva, ter sig satsen om att politiken har sin egen lag såsom en bankruttförklaring från kristendomens sida.» Satsen är en nyttig »uppmaning till ånger för dem, vilka betrakta sig som försvarare av det gudomliga, men allför lätt giva det till spillo, när de från ett högt berg se denna världens riken. Häri ligger enligt min tanke den ekumeniska kristna etikens stora uppgift i denna tid. Den måste företagas utan fruktan för det cyniska leendet hos de vise, som anse religionen nyttig huvudsakligen för att hålla ner massornas alltför stora anspråk. I ett lidelsefullt redligt meningsbyte borde alla folks bästa tänkare upptaga det väldiga problemet om den kristna etikens primat, kritiskt genomarbeta det och söka en lösning icke genom kapitulation för världen, utan genom Nya testamentets aldrig besegrade ande, vilken övervinner världen.»

Till byrån och institutet hör en stor internationell tidskrift. Professor Titius var full av hänförelse och ville börja genast under nästkommande år. Till allas vår angenäma överraskning meddelade tyska kyrkoförbundets president, att detta kyrkoförbund med insikt om sakens vikt och, jag skulle vilja tillägga, i trohet mot tyskarnas vetenskapliga tradition, ville garantera tidskriftens ekonomi för de tre första åren. Men ett så vittutseende företag måste planeras med noggrannhet. Jag delade den betänksamhet, som under det gångna året gjort sig gällande i tidskriftskommissionens förhandlingar. Ty institutets karaktär kan lätt bli oriktigt bedömd, om tidskriften i sin början skattar åt den ena eller den andra ensidigheten. En underkommission tillsattes, bestående av domprosten i Canterbury, professor Titius, biskop Billing, pastor E. Gounelle, dr. Boynton, ärkebiskop Germanos, professor Zilka och mr. Basil Mathews.

5. Åtskilliga ärender.

a) Från Kristliga Föreningarnas av Unge Män världskongress i Helsingfors upplästes en hälsning »Med tacksamhet för vad Guds Ande uträttat genom Allmänkyrkliga Världskongressen i Stockholm för ett år sedan». »Stockholmsmötet lägger ett tungt ansvar på oss att göra medlemmarna av vårt förbund medvetna om, att de senare i livet skola vara med och utföra Stockholmsmötets ideal, och att därför under deras studietid, deras studier skola riktas på detta mål.» »Vi bedja att Fortsättningsnämnden må erhålla Guds nåd för att på det visaste och verksammaste sätt fullfölja det verk, som så väl begyntes i Stockholm.»

I mötesprogrammet ingick frågan om samarbete med de ungdomsorganisationer och ungdomsrörelser, som äga ideella ändamål, och även med den lägre och högre undervisningen. Kristendomen har härvidlag en ofta förbisedd eller missänd uppgift. Mått och steg togos för detta ändamål.

b) En femte sektion har föreslagits allt ifrån Hälsingborg 1922 av amerikanerna. Den skall omfatta Asiens och Afrikas kyrkosamfund. I Bern hade vi förmånen av tillfälliga ombud från Indien, nämligen dr. K. T. Paul, B. L. Rallia Ram och sadhu J. Nelson Christananda. Dr. A. J. Brown och miss Lucy Gardner hade gjort upp ett förslag, som antogs. Den femte sektionen skall bestå av »kyrkosamfund i andra länder som icke äro representerade i de fyra sektionerna», nämligen för Kina, Indien och Japan och Syd-Afrika vardera två medlemmar, för Syd-Amerika och Främre Orienten vardera en medlem. Federationer och kommittéer i vederbörande länder skola anmodas att utse medlemmar. Där dylika organ för samverkan ej finnas, skola medlemmar utses av kyrkosamfunden direkt. Canada och Australien skola överföras till brittiska sektionen.

c) Om utgivandet av Stockholmsmötets förhandlingar är redan talat.

d) Var det lektor Carlgren, som hade den genialiska tanken att under Stockholmsmötet i Musikaliska Akademiens övre hall anordna en utställning av historiska skolböcker? Mycket har skrivits om hatfulla uttalanden och osanna uppgifter. Ytterligare kan mycket skrivas om det bidrag revanchtankens inpluggande i barnahjärnor givit till storkrigets utbrott och hätskhet. Saken har uppmärksammats och beivrats av Världsförbundet, av en i Paris arbetande kommission under Rockefellerstiftelsen och av andra organisationer. Men när vederbörande från skilda länder fingo med egna ögon se rysligheterna i en del av de i Stockholm utställda böckerna, som användes i statsskolor kanske i hundratusentals exemplar, så gjorde saken starkare intryck. I Bern berättades, att i vissa av dessa böcker redan ändringar vidtagits, och att en del upplagor försvunnit ur skolorna helt tyst. Ett fredens verk så gott som något.

Tremannakommissionen, professor Nordenskjöld, lektor Carlgren och dr. Söderberg, utvidgades med professor Hjelt, professor Aalders, pastor Jézéquel, dr. Lynch, prof. Richter, dr. Peter Ainslie, biskop Irenæus av Novisad, professor Alivisatos och dr. W. H. Drummond. Den skall söka samarbete speciellt med pedagoger och historiker i de skilda länderna. Verket bedrives numera av Världsförbundet och Ekumeniska Nämnden gemensamt.

e) Förhållandet dem emellan har varit oklart. Ombud från båda framlade en arbetsfördelning som antogs i Bern. »De två organisationerna hava samma mål och måste därför vinna en arbetsfördelning. Liv och Arbete har nog att göra med den kristna etikens tillämpning särskilt inom industri och uppfostran och undervisning och andra områden som, även de, måste syfta till fred mellan folken. Världsförbundet har en gång för alla inrättats för att främja mellanfolklig vänskap mellan kyrkosamfunden och är väl rustat för denna uppgift. Ombuden anbefalla därför Världsförbundet och

Ekumeniska Nämnden att hålla nära tillsammans och dela upp arbetet, så att för närvarande studiet och främjandet av mellanfolklig vänskap betraktas såsom Världsförbundets område. Inom ramen av det sagda erkänna vi, att det är varje kyrkosamfunds plikt och även Liv och Arbetes plikt att betona kyrkans övernationella karaktär och att göra allt vad i hennes förmåga står för att främja mellanfolklig vänskap på kristlig grund.» Denna enhälligt antagna resolution betyder således, att Ekumeniska Nämnden inom den andra av sina två stora arbetsuppgifter, den sociala och den internationella, väsentligen har den teoretiska uppgiften att inskärpa det kristna broderskapets tanke i allt vad undervisning och förkunnelse och kristen lära heter. Det ligger i sakens natur, att Ekumeniska Nämnden, så snart den får en fast central, även genom denna byrå skall kunna tjäna mellanfolkligt samförstånd. Dess egen närmaste uppgift ligger i tidens sociala fråga. Klart uttalades också Ekumeniska Nämndens ställning till andra kristna internationella företag. Den bör icke upptaga arbete som redan utföres av andra organisationer. Den bör söka stärka dessa och för sitt ändamål använda, vad genom andra kristna internationella företag redan blivit klargjort och uträttat.

f) Vi erhöllo en sammanfattad framställning av hjälpverksamheten sådan denna förmedlats och bedrivits av doktor Keller och hans medhjälpare från centralstället i Zürich.

Här uppkom en ömtålig situation. De ortodoxa kyrkorna, som varit och äro i trängande behov av hjälp, begärde genom sina ombud medlemskap i bestyrelsen för den mellankyrkliga hjälpaktionen. De erhöllo försäkran om att denna önskan skulle tagas ad notam och uppfyllas.

g) Även förhållandet till kyrkosamfunden sökte man klargöra. Kyrkornas organisation är mycket olika. Ombudens ställning till kyrkosamfunden kan därför heller icke

bliva likformig. Beslutet lyder: »Det är önskvärt, att förbindelsen mellan Ekumeniska Nämndens medlemmar och kyrkosamfunden, till vilka de höra, blir så nära och officiell som möjligt. Sättet därför måste överlämnas åt varje sektion alltefter de olika förhållandena i olika länder.»

h) Inom Schweiz finnes en liten, men stark och livaktig grupp av kristligt sociala fackföreningar. Sådana äro verksamma även i Tyskland, Österrike, Holland och flerstädes. Sin relativt största betydenhet torde de äga i Holland, där statsrådet Slotemaker de Bruine är den ledande personligheten för den kristna arbetarrörelsens självständiga organisation. De schweiziska evangeliska fackföreningarna hade i en utförlig och hjärtlig skrivelse påkallat Ekumeniska Nämndens särskilda intresse och solidaritet med deras sak. Självfallet måste Ekumeniska Nämnden känna nära frändskap med dylik arbetarrörelse, som bekänner sig till Kristi namn. Men det gjordes samtidigt gällande, att Ekumeniska Nämnden icke kan identifiera sig med någon dylik mindre del av den nutida arbetarrörelsen, enär arbetarrörelsen i stort i sina bästa män besjälas av en hunger och törst efter rättfärdighet och av ideal som, oavsett den materialistiska dogmatiken, komma de kristna idealen nära eller sammanfalla med dem. Erfarenheterna från Storbritannien, Norden, Tyskland och andra länder bestämde Ekumeniska Nämnden utan tvekan för den vidare synpunkten. Men varma sympatier uttalades för den evangeliska arbetarrörelsen i Schweiz, och saken överlämnades åt det kommande institutet.

i) En dag reste sig A. J. Brown och förklarade, att han, som allt från begynnelsen burit ansvaret som amerikanska sektionens ordförande och särskilt den väldiga arbetsbörda som påvilade honom före och under Stockholmsmötet, såg sig föranledd att tacksamt avsäga sig detta uppdrag och föreslå sin medarbetare och vän S. Parkes Cadman till efterträdare. I de hjärtligaste ordalag uppskattades Arthur J.

Browns personlighet och ekumeniska verk i anföranden av Boynton, Simons och ärkebiskopen i Upsala, som för dagen förde ordet. Alla reste sig. Till hans efterträdare utsågs med acklamation S. Parkes Cadman.

6. **Liket över bord.**

I den yttre världen äro företeelserna lätt skönjbara, även deras verkningar kunna lätt iakttagas. Blixtrande fransk vältalighet har redan förkunnat det nya som inträffat, då Tyskland sitter med bland de ständiga ledamöterna vid rådsbordet i Genève. Man må hoppas, att verkningarna icke utebliva och att de bliva av god beskaffenhet.

I den inre världen, i själarnas tillstånd, äro tilldragelser och förändringar icke så lätta att konstatera. Var forskningsinstitutet Ekumeniska Nämndens viktigaste beslut i Bern, så var frågan om skulden till kriget den krångligaste.

Såsom redan berättats (sid. 518, 734) riktade tyska delegationen vid Stockholmsmötet den 29 augusti en skrivelse till Fortsättningsnämnden, vari förklarades, att en ingående behandling av denna fråga var otänkbar på Ekumeniska mötet, och att en blott formell protest var överflödig och otillräcklig. Därför hade delegationen enhälligt beslutat att icke taga upp denna fråga i Stockholm. Men, heter det, den trycker på vår själ och försvårar det ekumeniska samarbetet. Dess klarläggande utgör en moralisk uppgift av första rang och hänskjutes till Fortsättningsnämnden.

Sedan ett utförligt och sympatiskt svar ingått från den amerikanska delegationen, upptogs frågan av verkställande utskottet i Amsterdam i maj månad. En tremannakommitté, bestående av principal Garvie, England, pasteur Jézéquel från Paris och president Kapler från Berlin, utarbetade förslag till ett svar, som fortfarande synes mången vara synnerligen tillfredsställande. Det mötte motstånd på franskt

håll, och det skulle föra oss för långt att här redogöra för alla de dokument och skriftliga och muntliga meningsbyten, som omsider resulterat i Ekumeniska Nämndens, såsom det tycktes, enhälliga beslut.

I Bern bearbetades saken av en femmannakommitté, nämligen utom de tre nämnda, professor Wilfred Monod i Paris och professor G. A. Deissmann i Berlin. Ändringar skedde gång på gång. När förslaget äntligen kom på Ekumeniska Nämndens bord lördagen den 28 augusti, fanns det bland ex-neutrala och anglosaxer några, som helst skulle hava skjutit undan hela frågan såsom liggande utanför vår uppgift. Ett yrkande på bordläggning framställdes, men återtogs under diskussionen. Några menade, att denna angelägenhet borde behandlas av fransmän och tyskar allena, men denna mening framkom icke under diskussionen. Vi, som äro relativt utomstående, hava svårt att sätta oss in i vad frågan betyder för oräknade tyskars samvetsfrid, arbetsglädje och möjlighet till internationell umgängelse. Även från andra håll, särskilt i Frankrike och England, hava starka röster höjts mot den i allmänna opinionen inpräntade lära, som även kommit till uttryck i Versailles-traktaten, att en enda nation strängt taget bär skulden till världsolyckan. Betecknande är, att under det gångna årets diskussion bland Ekumeniska Nämndens ledamöter man från franskt håll egentligen vänt sig mot den tyska skrivelsen med den förebråelsen, att tyskarna påstå, att fransmän och andra påstå eller påstått något så orimligt, som att tyskarna ensamma skulle vara skulden till kriget.

Starkt intryck hava många fått av vad den noble och överallt högt aktade presidenten för riksdomstolen i Leipzig, Walter Simons, skrev i tyska Röda korsets tidskrift om den inre plåga som Tysklands bästa hjärtan känna vid tanken på att i världen betraktas såsom en brottsling, som egentligen icke har rätt att umgås med hederliga människor.

Anglosaxer och ex-neutrala skulle med lätthet hava kunnat formulera ett från vår synpunkt mer tillfredsställande och mer ingående svar. Men vi ana icke det patos, som vilar över frågan hos tyskar och fransmän, och därav uppkommande vanskligheter.

Svaret som beslöts innehåller tre delar.

I.

»Fortsättningsnämnden hyser en brinnande önskan att stärka de familjeband som förena kristenhetens olika grupper. Den framhåller, att de kristna som äro enade i gemenskap med Jesus Kristus aldrig göra sitt inbördes förhållande beroende av officiella förklaringar i ett diplomatiskt dokument. I våra religiösa sammankomster åtnjuta alla kristna såsom enskilda samma frihet, samma aktning, samma förtroende, liksom de alla få sin del av det ena brödet vid Herrens bord för att vara en enda kropp. (1 Kor. 10: 17.)

Därför vill Fortsättningsnämnden framställa i ljuset det övernaturliga faktum, att i våra internationella församlingar Jesu Kristi ena och odelbara kyrkas sak blir vår gemensamma sak, som icke kan likställas med någon särskild stats angelägenheter.

Enligt dessa grundsatser, som Fortsättningsnämnden högtidligen förnyar i Fader Vårs ande, skattar den sig lycklig att uttala ett ord till broderlig hugsvalan, ett ord som kan skingra missförstånd och hela själens sår.

II.

Fortsättningsnämnden, som icke på något vis inlåter sig i något som helst politiskt meningsbyte, inser, att Stockholmsmötet, vars arbete den fortsätter, innebär vissa gemensamma sedliga principer, grundläggande sanningar och axiomer för Guds herravälde.

Enligt dessa grundsatser griper den tillfället för att utan tvekan betona, att sanningen går framför allt, och att intet personligt eller gemensamt intresse får sättas upp däremot: att aktningen för en avgiven förpliktelse bör besjäla såväl regeringar som enskilda; att rätten icke kan bestämmas genom krig; att ett slutgiltigt moraliskt omdöme icke med nödvändighet kan angivas genom ett politiskt dokument; att varje avtvunget medgivande inom vilket område som helst saknar sedligt värde och religiös kraft. Den betraktar det som önskvärt att genom alla möjliga medel för efterforskning och utan

någon inskränkning alla frågor rörande krigets utbrott och förlopp ställas i full belysning, på det att över händelserna ett ljus må falla tillräckligt klart för att åvägabringa allmän övertygelse.

III.

I känslan av de sår som åsamkats Kristi kropp genom detta krig mellan »kristna nationer», inskärper Fortsättningsnämnden hos kyrkorna såsom en plikt av första ordningen att förkunna Guds stora barmhärtighet att förlåta synden, sedan han försonat världen med sig själv genom Kristus och hans kors, på det att samma ande må förvandla nationernas inbördes ställning inom kristenheten, så att en fråga liknande denna, som Fortsättningsnämnden nu nödgats behandla, aldrig mer uppkommer.

Slutligen tillbakavisar Fortsättningsnämnden på förhand de falska slutsatser, som på andra håll skulle kunna dragas ur denna förklaring. Den betonar att förklaringen icke innehåller någon politisk baktanke, eftersom den är av rent moralisk och religiös art. Nämnden strävar uteslutande efter att känna och handla i enlighet med Kristi föredöme. Han är vår förebild och vår Frälsare.

Genom denna förklaring anser nämnden, att den av tyska delegationen väckta frågan fått sin behandling.»

Så långt Ekumeniska Nämndens utlåtande.

Före de betänkligheter och överväganden, som jag nyss antytt, förekommo vid frågans behandling på lördagen tre yttranden, vilka hos de flesta av oss göra sig gällande med ökad kraft, när andra episoder under mötet sjunkit nedanför minnets tröskel. Ordföranden i den särskilda kommissionen, principal Garvie, läste upp förslaget på de tre språken och talade på sin hårda skotska dialekt kraftfulla och inträngande ord för att anbefalla dels att svar gavs, dels att detta svar måtte enhälligt antagas. I ett brev till The Times kallas han i detta sammanhang »that canny and Christian Scot». Han lyfte frågan ur tillfälligheternas och politikens hopokning och ställde fram den såsom en uppgift för sanningsvård och själavård i stor stil. Vi befatta oss icke med ett diplomatiskt dokument, icke heller med någon politisk fråga. Själva den historiska sanningen bör främjas, genom att alla

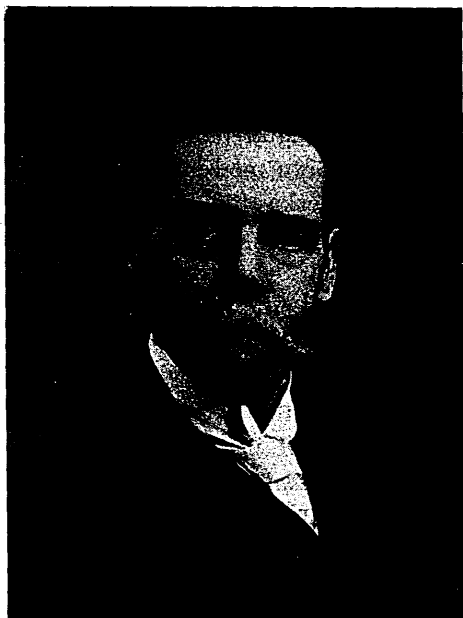
arkiv öppnas och alla dokument göras tillgängliga för forskningen, som dock knappast inom avsevärd tid kan komma till en samstämmig insikt om orsakerna till världskriget och till dess beskaffenhet. Men här gäller det en moralisk grundsats. Knappast skapar ett världskrig och tiden närmast därefter en gynnsam atmosfär för opartiska, samvetsgranna och strängt sedliga omdömen. Här möter oss ett lidande, som icke är mindre plågsamt och mindre i behov av läkedom, därför att inga kirurger eller läkare kunna bota detsamma, här blöda invärtes sår i själen, och en mur reser sig, som förhindrar ett öppet och förtroendefullt umgänge. Den muren måste rivas ned.

Wilfred Monod, som har största andelen i den slutliga formuleringen, trädde upp bredvid ordförandestolen, skälvande och trött efter vaknätter, som denna fråga föranlett hos en själ, på samma gång lidelsefull och skrupulös. Helst hade jag velat tiga, sade han. Inom den franska delegationen äro i eder krets hugenottkyrkorna från Nordfrankrike och Belgiens protestanter företrädda. Men de brännande minnena från ett alltför färskt förflutet förvirra icke den kristnes syn, och vår delegation har kommit till Bern, besluten att icke understödja något initiativ, som kan skada det storslagna verk för samförstånd, som inleddes i Stockholm. I följd av detta ideal ha vi känt fruktan för följderna av tyska delegationens skrivelse. Ett ädelmodigt svar kan lätt missbrukas. Och Frälsaren, som förkunnade kärleken, får icke skymma Herren, som predikade rättfärdighet.

Talaren övergick därefter till en analys av texten. För det första uttrycker den sympati med bröders smärta. Den vill avlägsna det tryck, som de tyska kristna säga sig känna. Andra delen uppfattas av Monod såsom ett tillägg till ekumeniska mötets budskap, preciserande de kristnas ställning till kriget. Tredje delen innehåller en vädjan först till kyrkan och sedan till världen, som icke fattar kärlekens över-

naturliga rike och därför lätt kan införa i uttalandet politiska eller nationalistiska synpunkter som äro för detsamma alldeles främmande. »Gå bort, Satan, ty dina tankar äro icke Guds tankar.» Detta dokument tillhör historien om Kristi efterföljelse.

Sedan talade Monod om förslagets tillkomst, huru de fem

Professor Wilfred Monod, Paris.

hade arbetat tillsammans under en uppriktighet som sökt pejla djupen i den avgrund, som ännu åtskiljer kristna människor och deras synpunkter, men framför allt under ett växande inbördes förtroende. »Jag skall aldrig glömma, att jag fått se sådana män som Kapler, Deissmann och Simons i ögonen. Jag skall aldrig glömma att i vissa stunder ögonen fuktades av tårar.»

»Det är tragiskt att se, huru själar, som äro lika uppriktiga, kunna såra varandra utan att vilja det och bli till fördärv för den broder, som Kristus har lidit döden för. Detta är en av krigets mest djävulska verkningar.»

»Men mod, ärade bröder! Om ekumeniska mötet föddes ur världskrigets ångest, få vi icke låta denna lille Moses föras bort av vågorna. Nej, han är bestämd att växa och bli stor. Räddad genom Guds nåd skall han själv bli en befriare och bygga ett heligt tabernakel.

Käre tyske bröder i Jesus Kristus och den himmelske Faderns söner! Utan någon baktanke önska vi av hela vår själ att I mån lämna Bern med en ny inspiration i stånd att med ökad kraft samverka för kristenhetens gemensamma arbete.»

Han slutade med en franciskansk bön: »Herre, gör mig till ett redskap för din frid; där hat finnes, må jag så kärlek, där förorättande sker, må jag så förlåtelse, där tvedräkt finnes, må jag så enighet, där tvivel finnes, tro, där förtvivlan finnes, hopp, där mörker finnes, ljus, där sorg finnes, glädje.

O, himmelske Mästare, må jag söka icke så mycket att bliva tröstad som att trösta, icke så mycket att bliva förstådd, som att förstå, icke så mycket att älskas, som att älska. Ty det är när vi giva som vi mottaga. Det är när vi förlåta, som vi bliva förlåtna. Det är när vi dö, som vi födas till det eviga livet. Amen.»

Talaren slutade och satte sig vacklande av sinnesrörelse och ansträngning i den för tillfället tomma vice ordförandestolen bredvid mig. Det blev tystnad. Hos vår översättare Adolf Keller hördes en undertryckt snyftning i stället för översättning. Jag frågade, om någon önskade översättning och fick till svar: nej. Sedermera visade det sig, att biskop James Cannon, fastän för ordföranden ohörbart, begärt tolkning, men då längre fram sådan ifrågasattes, förklarade

även han, att han icke önskade sådan. Hjärtan veknade. Det var en av de högsta stunderna i våra sammankomsters historia. Ingen grann och hänförd stämning, men talaren hade med sina medhjälpare efter allehanda överväganden och ändringar beslutsamt gått ned till botten och genom självövervinnelse kommit till sanningens och uppriktighetens klippgrund.

Skulle någon av tyskarna taga till orda? Deras främste taleman, presidenten W. Kapler, yttrade, att han icke tänkt säga något i denna fråga, men då nu den franske brodern talat och talat så, som han hade gjort, så ville han tillägga några ord: Han förmådde icke lyfta församlingen till den andliga höjd, vartill den föregående talaren kommit. Han är lekman, icke Ordets förkunnare. Men han kände lika djupt, vad som skedde i själarna. Och en kristen får utfylla sin egen andliga torftighet ur en aldrig sinande källa. Så anförde han Kolosserbrevet 3: 12—15. Den enkle bibelkristne verkade på sitt vis med dessa oförberedda manliga ord lika starkt som den store predikanten.

De tre voro mycket olika varandra. Skotten Garvie, fransmannen Monod och tysken Kapler, alla tre starkt utpräglade. De läto oss känna världslägets inre vånda, men även förlossningen och förklaringen.

Många beklagade efteråt, att icke beslutet följde omedelbart, sedan de tre talat. För min del beklagar jag ingalunda den diskussion som följde. Den visade nämligen, att såsom flera på förhand märkt, hela saken har ett annat höjdläge och en annan betoning hos de flesta av oss andra än hos dem den närmast vidkommer. Det gäller ju varken en fråga om stämning eller en utredning, utan en själavård. Ingenting kunde vara mer hjärtegripande än att förnimma, huru stora, starka män drogo en lättnadens suck, sedan Ekumeniska Nämnden för sin del gjort ett behjärtat försök att avlägsna en av fåkunnighet och vrånghet uppställd skiljemur mellan själarna. Atmosfären blev klarare. Något har inträffat i

Andens värld. I Genève hörde jag sedan från franskt håll tillfredsställelse med att saken upptagits och behandlats så ingående och allvarligt.

Låt de döda begrava sina döda, och gå du och förkunna Guds rike. Liket är kastat över bord. Eller rättare, ett spöke från krigshypnosens dagar har erhållit en jordfästning i de högtidligaste former. Låtom oss hoppas, att det icke går igen. Saken har flyttats ifrån en upprörd och hetsad opinion till den opartiska och grundliga forskningen.

7. Kristus konungens dag.

Ekumeniska Nämndens Herdabrev.

»I ett brev riktat till Fortsättningsnämnden för *Liv och Arbete* och i en predikan hållen den 18 april 1926 anbefaller domprosten i S:t John the Divine, New York, iakttagande av en söndag varje år såsom Kristi konungaväldes högtid. Det är väl känt, att påven nyligen förordnade, att den sista söndagen i oktober skall på detta sätt iakttagas i den romersk-katolska kyrkan. Domprosten i S:t John the Divine anhåller, att denna nämnd må taga ärendet i övervägande och angiva, vilken söndag som kan vara mest lämpad för betonande av Kristi välde.

Guds rike och den Frälsares välde, vilken han har sänt, har alltid utgjort kärnan i vår kristna tro och skall alltid så förbliva. I vår tid har kristna studentrörelsen gjort hela kyrkan en värdefull tjänst genom att taga Kristi konungavälde till sin lösen. Och den väckelse, som kallas *Kristen gemenskap i Liv och Arbete*, beror på en ökad övertygelse om den väsentliga vikten av Guds rike, sådant vår Herre förkunnade detsamma.

Det är icke möjligt för oss att göra Kristus till konung. Han är konung. Gud har gjort honom både till herre (Kyrios) och till Messias (Apg. 2: 36). 'Gud har med sin högra hand upphöjt honom till en hövding (Archegos) och Frälsare' (Apg. 5: 31). Men 'non adhuc regnat hoc regnum'. När vår Herre uppmanar oss (Matt. 6: 33) att 'söka först efter Guds rike och hans rättfärdighet', kallar han oss till att vara hans 'medarbetare' (1 Kor. 3: 9), att tjäna honom med hela vår varelse, att göra hans rike, som är kärlekens herravälde, känt för alla människor och att tillämpa detta rikes grundsatser i Liv och Arbete.

Men när vi komma till frågan om att fastställa en viss dag för högtidlighållande av denna stora tanke, måste vi säga, att Nämnden för Liv och Arbete icke har någon myndighet att skapa någon ny kyrklig högtid. En dylik ny kyrkohögtid behöves heller icke, eftersom Kristi herravälde alltid har varit medelpunkten i vår förkunnelse och religionsundervisning. Han betygade själv: 'Jag är en konung' (Joh. 18: 37). Men hans konungavälde överensstämde så föga med hans folks förväntningar, att han blev till anstöt. Dock härskade han från korset, och då 'han blivit lydig intill döden, ja, intill döden på korset', 'upphöjde Gud honom över allting och gav honom det namn, som är över alla namn' (Fil. 2: 8—9). Det var den upphöjde Kristus, som gav, och det är den upphöjde Kristus, som giver sina konungsliga gåvor. De i Liv och Arbete företrädda kristna samfund, som iakttaga kyrkoårets olika tider, kunna anföra, att hela kyrkoåret — Advent, Jul, Epifania, passionstiden, Palmsöndag, Långfredag, Påsk, Kristi Himmelsfärdsdag, Pingst, Domssöndagen — handlar om

Kristi gång genom lidande till herravälde och om upprättandet av hans rike.

Framför allt är Himmelsfärdsdagen den sannskyldiga högtiden om Kristus såsom konung. Episteln omtalar, hurusom hans lärjungar skola mottaga kraft att vara hans vittnen. En ny tid begynner, i vilken kyrkan skall undfå kraft (Apg. 1: 8), kraft av den Helige Ande, i vilkens tillkommelse Kristus själv kommer till de sina (Joh. 14: 16—18). Genom denna kraft skall kyrkan bliva i stånd att i hela världen intill jordens ände vittna om den gudomliga kärlekens rike. Evangeliet på denna dag säger, att Herren Jesus sitter på Guds högra sida (Mark. 16: 19). Kristus skall från alla väldigheter och makter taga all deras makt. Han skall övervinna alla andra makter i våra hjärtan och liv, i det mänskliga samfundet och i alla mänskliga förhållanden. 'Han måste regera, till dess han lagt alla sina fiender under sina fötter'. — 'Därefter kommer änden, då när han överlämnar riket åt Gud och Fadern' (1 Kor. 15: 24—27).

Väl må det således påyrkas, att medlemmar av de kristna samfund, vilka fira Himmelsfärdsdagen, på denna dag troget och allvarligt bedja för det rike, vars konung de dyrka. Och alla hans medarbetare, vilka fått sig anförtrott att offentligt vittna om honom, anbefalla vi att ägna Kristi Himmelsfärdsdag åt förkunnelsen av Kristi konungavälde, i det att vi med större styrka och klarhet betona det innehåll, som redan ligger i denna högtidsdag.»

Några ord till belysning. Detta svar från Ekumeniska Nämnden för Liv och Arbete föranleddes av en skrivelse av den 18 juni 1926 från domprosten i S:t John the Divine i New York, där han hänvisade till påven Pius XI:s encyklika rörande inrättandet av en ny kyrkohögtid på sista söndagen i oktober för firande av Kristi konunga-

välde. Domprosten påpekar, hurusom tanken är väl förtrogen för den evangeliska kristenheten och hurusom den fått ett allmänt känt uttryck bland annat i Lambethkonferensens resolution av 1920 om att rättfärdighet och fred i världen kunna åstadkommas endast därigenom att vår Herre Jesus Kristus och hans lära blir erkänd och härskande.

Emellertid finner domprosten Robbins, att icke en enskild del av kyrkan bör bestämma en dylik sak, och anhåller därför, att Fortsättningsnämnden på grund av dess ekumeniska karaktär må taga saken i övervägande. Så långt domprosten dr. Howard Chandler Robbins.

I själva verket har tanken på Kristus såsom konung erhållit ny levande makt i vår generation inom den evangeliska kirstenheten. Ett studentmöte i Japan år 1889 telegraferade till ett kristligt studentmöte, som hölls i Northfield, Mass., U. S. A.: »Make Jesus King», »Gör Jesus till konung.» Amerikanen L. D. Wishard, i tjänst hos de Kristliga Föreningarna av Unge Män, befann sig vid denna tid i Japan och hade nedlagt ett intresserat och energiskt förarbete för nämnda studentmöte. Osannolikt är icke, att formuleringen av telegrammet härstammar från honom. Orden blevo sedan till en lösen. De framfördes som en hälsning av Karl Fries till en krets av nordiska studenter, samlade till ett missionsmöte i Kristiania 1889. En av de närvarande, Kr. Martin Eckhoff, yttrade: »Om studenter kunna samlas omkring Jesus som sin konung där i Fjärran Östern och där i Fjärran Västern, varför icke då också här i Höga Norden? Vi borde ha liknande möten här också.» Detta blev första impulsen till det första nordiska studentmötet med kristligt program, som hölls 1890 i Hillerød, Danmark. Det var det tredje i ordningen av dessa möten, som ägde rum i Vadstena 1895, vid vilket Kristliga Studentvärldsförbundet bildades. Wishard var då med. Även den väckelse till att se och följa missionsplikten, som besökte brittiska och amerikanska universitet på åttio- och nittiotalen, besjälades av denna tanke: Make Jesus King, »Gör Jesus till konung».

Även de ekumeniska strävanden, som alltifrån november 1914 hava antagit allt fastare former och hittills erhållit sitt största samfällda uttryck i Stockholmsmötet augusti 1925, behärskades av tanken, att Kristus skall vara herre i människornas hjärtan och samliv i enlighet med den bibliska förkunnelsen.

Denna tanke har liksom så många andra trängt in även i den romerska kristenheten från den evangeliska kyrkan och nu blivit

av påven Pius XI föremål för en ny av honom inrättad kyrkohögtid.

I verkställande utskottet och i Ekumeniska Nämnden i Bern gjordes gällande, att denna nämnd icke äger någon som helst myndighet att föreskriva eller skapa en kyrklig högtid. I Amerika har sagts, att sista söndagen i oktober kommer att i sin mån konkurrera med Reformationsfesten. I en märklig predikan, som domprosten i S:t John the Divine höll den 18 april 1926, meddelar han evangelisk-lutherska kretsars förmodan, att detta datum just blivit valt för nämnda ändamål. Om denna förmodan är det vanskligt att yttra sig. Riktigast torde vara att bedöma saken utan hänsyn tagen till en dylik förmodan.

Däremot bör skyldig hänsyn tagas till kyrkans år, som är gemensamt för kristenheten i stort och särskilt för den västerländska kristenheten. Sista söndagen i oktober kan infalla på den ena eller den andra av de sista söndagarna efter Trefaldighet. En särskild högtid på sista söndagen i oktober avbryter således ganska godtyckligt kyrkoårets givna följd. Skall tanken på Guds herravälde och dess förkunnare och herre Jesus Kristus, vilken tanke ju genomgår kyrkans hela år och förkunnelse, särskilt framhävas på någon viss helgdag eller söndag, så bör det icke ske genom ett godtyckligt ingrepp i kyrkoåret utan i organisk överensstämmelse därmed. När det är fråga om kyrkans gudstjänstliv, bör man undvika störande nyheter och pietetsfullt ansluta sig så långt möjligt är till traditionen.

Avfattningen av svaret till domprosten i S:t John the Divine uppdrogs i Bern åt Sachsens biskop, Ludwig Ihmels, biskopen av Lichfield, professor Arthur Hjelt, Helsingfors, principal Garvie, London, och undertecknad ärkebiskop i Upsala. Det genomsågs även av ärkebiskop Germanos. Därjämte medverkade såsom sekreterare pastor Conrad Bergendoff från Chicago.

Biskop Irenæus, metropolit av Novisad, skriver att även från den ortodoxa kyrkans synpunkt Kristi Himmelsfärdsdag är synnerligen lämplig. »Grundtonen för psalmerna på denna helgdag gives av sådana bibelverser som Ps. 24: 7—10: 'Att ärans Konung må draga därin'. Begynnelsen av psalmerna 47, 48 och 49 sjungas antifoniskt. I profettexten från Sakarja heter det bland annat: 'Herren skall då vara konung över hela jorden' (14: 9).»

Patriarken träder ut från Centralstationen och välsignar Stockholm.

ΣΥΝΕΡΓΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

UNIVERSAL CHRISTIAN CONFERENCE ON LIFE AND WORK
WELT KONFERENZ FÜR PRAKTISCHES CHRISTENTUM
CONFÉRENCE UNIVERSELLE DU CHRISTIANISME PRATIQUE
ALMENKIRKELIG KONFERENS FOR PRAKTISK KRISTENDOM
KONFERENS FOR KIRKELIGT ARBEJDSFÆLLESKAB
ALLGEMEENE CONFERENTIE VAN DE CHRISTELIJKE KERK BETREFFENDE LEVEN EN WERK
ALLMÄNKVRKLIGA VÄRLDSKONGRESSEN FÖR LIV OCH ARBETE
COMMUNIO IN SERVIENDO OECUMENICA
Οἰκουμενικὸν Συνέδριον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ περὶ ζωῆς καὶ ἔργου ἡ *Κοινωνία τῶν ἐκκλησιῶν*
ВСЕМІРНАЯ КОНФЕРЕНЦІЯ ПРАКТИЧЕСКАГО ХРИСТІАНСТВА

Stockholmsmötets program.

På titelbladets insida:

Låtom oss icke glömma, att den största tjänst vi kunna göra detta möte av kristna bröder är den ständiga bönen, att vårt möte må präglas och ledas icke av människors duglighet och oduglighet, utan av Guds helige Ande. (På franska.)

O, allsmäktige Gud, giv oss en endräktig broderlig kärlek, att vi se och akta varandra allesammans såsom sannskyldiga bröder och systrar och bedja till dig, vår gemensamme käre fader, för alla och en var, såsom ett barn beder sin fader för sina syskon. Låt ingen bland oss söka sitt eller glömma sin broders sak inför dig, utan må vi bortlägga allt hat, all avund och tvedräkt och älska varandra såsom Guds sanna fromma barn. (Martin Luther. På tyska.)

Sedan stod tryckt på programmet bönen sidan 330. (På engelska.)

Så bliva de då beståndande, tron, hoppet, kärleken, dessa tre; men störst bland dem är kärleken. (1 Kor. 13: 13. På ryska.)

Den, som läser detta program, må besinna, att det yppersta bidrag Du kan giva åt detta Kristenhetens Möte, är att nu och ständigt bedja: »Herre, visa oss vägen och gör oss redo att vandra den». (Birgitta. På svenska.)

Men honom, som förmår göra mer, ja, långt mer än allt vad vi bedja eller tänka, efter den kraft som är verksam i oss, honom tillhör äran i församlingen och i Kristus Jesus alla släkten igenom i evigheternas evighet. Amen. (Ef. 3: 20—21. På grekiska.)

Onsdagen den 19 augusti.

10 f. m.	Öppnas norra och södra portarna till Storkyrkan.
10,30 »	»Credo Nicaenum Symphoniacum» utföres på orgeln av kompositören Otto Olsson.
	Konferensens deltagare inträda genom västra porten.
11 »	*Gudstjänst.*
	Predikan av biskopen av Winchester.
12 m.	Procession från Storkyrkan till Kungl. Slottet, beläget strax intill Storkyrkan.

12,15 e. m. *Konferensen öppnas av Hans Majestät Konungen* på Rikssalen efter några inledningsord av ärkebiskopen i Upsala.

Följande personer taga till orda: För den ortodoxa sektionen: Patriarken och Påven av Alexandria. För den amerikanska sektionen: dess president, dr. Arthur J. Brown. För den brittiska sektionen: dess president, biskopen av Winchester. För den europeiska sektionen: dess vice-president, dr. Kapler.

1 e. m. Deras Majestäter Konungen och Drottningen mottaga Mötet i Vita Havet.

4,30—6,30 » Anföranden i Blasieholmskyrkan över ämnet I.

Kyrkans förpliktelse i fråga om kristen gemenskap.

Professor Wilfred Monod, Paris, Sachsens biskop L. Ihmels, Dresden, presidenten dr. Chas. F. Wishart, U. S. A., principal A. E. Garvie, London.

9—10,30 e. m. Över samma ämne: Metropoliten av Sofia, Stefan, ärkebiskopen av Dublin, Nidaros biskop dr. J. Gleditsch.

Torsdagen den 20 augusti.

Musikaliska Akademien.

9,30 f. m. *Bön:* Generalsuperintendenten D. Zoellner.

10—11 » Mötets organisation.

Val av kommittéer.

Budskap. Hälsningar.

11—12 m. Ämnet II.

Kyrkan och de sociala och industriella problemen.

Inledare: Domprosten av Worcester. I diskussionen deltaga: professor dr. Kähler, Berlin, m. fl.

Ämnet II behandlas i följande underavdelningar:

II. A. Det kristna brodersinnet och det sociala problemet.

II. B. Människan och egendomen.

II. C. De kristnes och kyrkans plikt med hänsyn till samverkan inom industrien.

1. inom nationen,
2. nationerna emellan.

II. D. Barn och ungdom i industrien.
II. E. Arbetslöshet.
2—4 e. m. II. A. *Kyrkans välgörenhet och det sociala problemet.*
Inledare: Licentiat Steinweg. Sedan dr. A. Th. Jörgensen m. fl.

Blasieholmskyrkan.
5—7 » Diskussion.
Kyrkan och det sociala och industriella problemet. Professor Shailer Matthews, Chicago.
Den kristna läran om kärleken till nästan. Professor A. Runestam, Upsala.
Evangeliets tillämpning på det ekonomiska problemet. Sir William Ashley.
II. B. *Människan och egendomen.* Pastor Elie Gounelle, St. Etienne.
7,30 » Middag för pressens representanter.

Blasieholmskyrkan.
9 » Offentligt möte.
Föredrag av biskop Charles Brent, New York: *Evangelium och det offentliga livet.* Professor dr. Brunstäd: *Evangelium och det offentliga livet.*

Fredagen den 21 augusti.

Musikaliska Akademien.
9,30 f. m. *Bön.* Ärkedjäknen av Maidstone.
10—12 m. II. C. *De kristnes och kyrkans plikt med hänsyn till samverkan inom industrien.*
Inledare: Biskop E. Billing, Västerås.
II. C. 1. *Inom nationen.*
Inledare: Rev. dr. W. M. Tippy.
II. C. 2. *Nationerna emellan.*
Inledare: Miss Constance Smith. Diskussion.
2—3 e. m. II. D. *Barn och ungdom i industrien.*
Inledare: Pastor F. Busé, D. Fritz von Bodelschwingh. Diskussion.
II. E. *Arbetslöshet.*

Inledare: Arbetssekreteraren Springer. Diskussion.

3—4 e. m. Diskussionen över ämnet II avslutas.

4,30—8 » Utfärd.

9 » Gudstjänst i Sankta Clara kyrka under presidium av *Patriarken och Påven av Alexandria,* som kommer att tala.

Lördagen den 22 augusti.

Musikaliska Akademien.

9,30 f. m. *Bön.* Dr. Peter Ainslie.

10—11 » Ämnet III.

Kyrkan och andra det sedliga samlivets frågor.

Inledning av: Prälat D. Schoell. Därefter: Pastor Scheer, deputerad, statsrådet professor Rahamägi m. fl.

Ämnet III behandlas i följande underavdelningar:

III. A. Kallelse och yrke.
III. B. Familjen och bostadsfrågan.
III. C. Ungdomen.
III. D. Förhållandet mellan könen.
III. E. Brottet.
III. F. Alkoholfrågan.
III. G. Fritid och nöjen.

11—12 m. III. B. *Familjen och bostadsfrågan.*

Inledare: Rev. Will Reason, mrs Cadbury. Sedan: Överste de Witt-Guizot m. fl.

2—4 e. m. III. C. *Ungdomen.*

Inledare: M. Henry-Louis Henriod. Därefter: Expeditionschefen M. Paul Fuzier, dr. Stählin m. fl.

III. D. *Förhållandet mellan könen.*

Inledare: Fru Paula Mueller-Otfried. Sedan: Rev. N. B. Nash, U. S. A., m. fl.

4 » Te hos Utrikesministern.

5—7 » Blasieholmskyrkan.

Föredrag över

III. A. *Kallelse och yrke:*

General O. B. Malm.

Major Anders Sjöstedt.

Vice talmannen teol. dr. Paavo Virkkunen och professor Mahling.
III. E. *Brottets behandling.*
Dr. Hastings H. Hart.
III. E. *Brottet.*
Riksdomstolens president dr. Simons.

Blasieholmskyrkan.
9 e. m. Offentligt möte.
Föredrag om *Kristen gemenskap i Liv och Arbete.*
Biskopen i Karlstad J. A. Eklund, Sir Henry Lunn, Dr. Frederick Lynch.

Söndagen den 23 augusti.

Elfte efter Trefaldighet.

Engelbrektskyrkan.
9 f. m. *Skriftermål:*
Biskop Max von Bonsdorff.
11 » *Högmässa.*

Komminister Gustaf Kyhlberg.

Pastor K. A. Modén.

Predikan av Rev. dr. Arthur J. Brown.

Tryckta översättningar av liturgien och av predikan utdelas.

Samma tid hålles högmässa i de andra kyrkorna i Stockholm:

i Storkyrkan: Biskop Alexander Raffay, Budapest,
i Jakobs kyrka: M. G. S. Scherer, Philadelphia,
i S:ta Clara: Biskopen i Haderslev V. Ammundsen,
i Finska kyrkan: Docenten Aleksi Lehtonen,
i S:t Gertrud: Domprediger D. Doehring,
i Engelska kyrkan: Biskop Brent,
i Engelska kyrkan aftonsång kl. 6 e. m.: Biskopen av Willochra.
i Franska kyrkan: Professor W. Monod,
i Ryska kyrkan: Metropoliten av Sofia.

De andra kyrkorna: se dagspressen.

4 e. m. Engelbrektskyrkan.

Gudstjänst.

Korta predikningar av Rev. dr. R. C. Gillie, professor Paul Althaus, ärkebiskopen och metropoliten av Alba Julia, Sibiu, Nicolae Balan, biskop L. Ravasz, Budapest.

Storkyrkan.

4 e. m. *Gudstjänst.*

Tal av pastor Lauga, vice presidenten dr. Conrad, presidenten dr. Cadman, biskop Nuelsen, generalsuperintendenten J. Bursche.

4 » *Friluftsgudstjänst i Hagaparken.*

Anföranden av: Kyrkoherde V. Bengtson, dr. A. E. Cory, kyrkoherde O. Ricard, dr. K. E. Laman, mr. Fred. B. Smith, missionspræst Leisegang, kyrkoherde E. Andrae, kyrkoherde A. O. T. Hellerström, pastor Hj. Danielson, pastor Th. Arvidson, kontraktsprosten Bolling, pastor L. Koren, pastor Arne Fjellbu, kyrkoherde Thysell.

9 » Gustav Vasa kyrkan.

Minnesgudstjänst över *patriarken Tichon*, ledd av *Patriarken och Påven av Alexandria.*

Tal av: Metropoliten av Bukovina och ärkebiskopen av Dublin.

Måndagen den 24 augusti.

Musikaliska Akademien.

9,30 f. m. *Bön:* Ärkebiskopen av Nubien.

10—12 m. III. F. *Alkoholfrågan.*

Biskop Cannon, professor T. Bohlin, Lord Salveson, Rev. Henry Carter. Diskussion: Professor Gonser, pastor Daulte, Senior Schumacher, Zemum m. fl.

2—3 e. m. III. G. *Fritid och nöjen. Vilodagen.*

Inledare: Fackföreningssekreteraren Franz Behrens. Därefter: Miss Spence, Mrs. D. E. Waid, Rev. Th. Nightingale, pastor Werbeck, licentiat Steinweg m. fl.

3—4 » Diskussionen avslutas.

Blasieholmskyrkan.

Ämnet IV.

Kyrkan och mellanfolkliga förhållanden.

Ämnet IV behandlas i följande underavdelningar:

IV. A. Kyrkans universella karaktär. (Kyrkan och nationerna.)
IV. B. Kyrkans plikt att predika broderskap.
IV. C. Rasproblemet.
IV. D. Vad kan kyrkan göra för att främja fred och undanröja orsaker till krig?
IV. E. Världsförbundet för mellanfolkligt samförstånd.
IV. F. Den kristnes plikt mot stat och mot nation.
IV. G. Lag, ej krig i internationella tvister.
IV. H. Den kristna kärlekens folkförsonande makt.

5—7 e. m. IV. A. *Kyrkans universella karaktär.*
Biskopen av Lichfield.
Kyrkans övernationella och överstatliga karaktär.
Rikskansler Luther. (Hans ämne blev: Industriens gestaltning och religionen.)
IV. B. *Kyrkans plikt att predika broderskap.*
Protopresbyter professor Zankoff, Sofia, pastor F. Ferrier, Schweiziska kyrkoförbundets vice president.

8 » Stockholms Stad ger middag i Stadshuset.

Tisdagen den 25 augusti.

Musikaliska Akademien.

9,30 f. m. *Bön:* Professor W. J. Aalders, Groningen.

10—12 m. Ämnet IV. *Kyrkan och mellanfolkliga förhållanden.*
Inledare: Professor D. W. Hadorn, Bern. Därefter: Biskop Brent, missionsföreståndare Nyrén, professor J. A. Clutz (hindrad av olyckshändelse) m. fl.

2—4 e. m. IV. C. *Rasproblemet.*
Inledare: Biskopen av Bombay. Därefter: Professor Richter, Rev. W. Y. Bell, biskopen av Mombasa, professor Reichelt m. fl.

Blasieholmskyrkan.

5—7 » Föredrag över ämnet IV. D. *Kyrkans plikt för freden mot kriget:*

Lord Parmoor, pastor Jézéquel, professor Ad. Deissmann, Rev. Sidney Gulick.

7 e. m. The Near East Association ger Golden Rule dinner för deltagarna.

Engelbrektskyrkan.

9 » *Musikandakt.*

Biskopen av Bombay håller kort predikan. Bön och välsignelse av kyrkopresidenten Tielemann.

Onsdagen den 26 augusti.

Musikaliska Akademien.

9,30 f. m. *Bön.* Professor Vernon Bartlet.

10—12 m. IV. E. *Världsförbundet för Mellanfolkligt Samförstånd.*

Inledare: Sir Willoughby Dickinson. Därefter: Professor Richter, Rev. L. H. Hough, president Ernwein, professor Zilka, dr. Cramer m. fl.

2—4 e. m. IV. F. *De kristnes plikt mot nation och mot stat.*

Inledare: Biskop J. Gummerus, Tammerfors. Därefter: Generalsuperintendenten Blau, presidenten D. G. Weyland, professor Bachmann m. fl.

Musikaliska Akademien.

5—7 » IV. G. *Fred genom Lag.*

Friherre Marks von Würtemberg, president för Svea Hovrätt, f. d. utrikesminister.

Rätten i våldets ställe för lösande av internationella tvister.

Rev. Harold Buxton, preses dr. Wolff, Aachen, förre moderatorn J. A. Marquis, U. S. A.

Blasieholmskyrkan.

9 e. m. *Offentligt möte.*

IV. H. *Den kristna kärlekens folkförsonande makt.*

Dr. Natanael Beskow, Hertigen av Västergötland, Syster dr. Elsa Brändström, dr. Selma Lagerlöf. Operachefen John Forsell sjunger.

Torsdagen den 27 augusti.

Musikaliska Akademien.
9,30 f. m. *Bön:* Dr. Timothy Stone.
Ämnet V.

Kyrkan och kristlig uppfostran.

10—10,45 » Inledare: Professor W. A. Brown. Därefter: Synodalpresident J. E. Koch.
Ämnet V. behandlas i följande underavdelningar:
V. A. Fostran till kristen personlighet.
V. B. Fostran till brodersinne inom folket.
V. C. Fostran till brodersinne mellan folken.
V. D. Fostran till bättre inbördes kännedom och uppskattning av Orient och Occident.
V. E. Skolböcker.

10,45—12 m. V. A. *Fostran till kristen personlighet.*
Inledare: Professor Carnegie Simpson. Därefter: Professorn Domherren Rendtorff, professor W. Fulton, f. envoyén Stephan de Ugron, patriarken Farsky m. fl.
V. B. *Fostran till brodersinne inom folket.*
Inledare: Professor Slotemaker de Bruine. Därefter: Professor Titius, biskop James de W. Perry, generalsuperintendenten Burghart m. fl.

2—4 e. m. V. C. *Fostran till brodersinne mellan folken.*
Inledare: E. F. Wise, Esq. Därefter: Själlands biskop, presidenten O. Herold, biskop J. Janoska m. fl.

Musikaliska Akademien.
5—7 » V. BC. *Fostran till brodersinne inom och mellan folken.*
Biskopen av Plymouth.
V. D. *Fostran till bättre inbördes kännedom och uppskattning av Orient och Occident.*
Biskop Gwynne, Cairo, professor J. G. Andersson, biskop J. S. Motoda m. fl.

8 » Amerikanske ministern m. fl. ge middag.

Fredagen den 28 augusti.

Musikaliska Akademien.

9,30 f. m. *Bön:* Biskopen av Bombay.

10—12 m. V. E. *Skolböcker.*

Inledare: Professor Otto Nordenskjöld. Diskussion.

2—4 e. m. Ämnet VI.

Samverkan mellan kyrkosamfunden.

Inledare: Ärkebiskop Germanos. Därefter: F. statsministern professor dr. Lauri Ingman, dr. Ch. S. Macfarland, dr. A. Keller, friherre von Pechmann, rev. W. C. Emhardt, New York, dr. J. A. McClymont, professor H. Monnier, biskop Ammundsen, statssekreteraren Ispir, professor E. Choisy m. fl.

Blasieholmskyrkan.

5—7 » VI. Föredrag om *kyrkornas samarbete.*

Professor N. Glubokowski, Sofia, presidenten G. A. Brandelle, Rock Island, presidenten Cadman, New York, biskop K. Irbe, Riga.

---

9 » Jakobs kyrka.

Aftonandakt.

Korta predikningar av professor Harald Westergaard, Köpenhamn, Björgvins biskop B. H. Hognestad, Bergen, red. J. Byström, Stockholm.

Lördagen den 29 augusti.

Musikaliska Akademien.

9,30 f. m. *Bön:* Stiftsprosten H. Ussing, Köpenhamn.

10—12 m. *Mötets fortsättning.*

Inledare: Domprosten i Canterbury. Därefter: Överkonsistorialrådet Scholz, presidenten Kapler, principal Garvie, professor E. Choisy, professor Glubokowski, domprosten i Canterbury, Rev. Roy B. Guild m. fl.

2—4 e. m. *Mötets budskap.*
Biskopen av Winchester, friherre von Pechmann, miss Constance Smith, professor W. Monod, professor Hadorn, professor W. A. Brown, dr. N. Beskow, Father Bull m. fl.

5—7 » *Slutsammanträde.*
Tal av Kronprins GUSTAF ADOLF. Därefter: Dekan Shailer Matthews, Chicago, biskop Georgios, Jerusalem, Oberin Emma von Bunsen, Mar Timoteus, Inspecteur Ecclésiastique Appia, biskop Motoda, ärkebiskopen av Dublin talade för sina delegationer och kyrkosamfund. Biskopen av Winchester uttalade Mötets tacksamhet. Ärkebiskopen i Upsala avslutade Mötet.

---

8 » Stockholmskommittén och Pro Fide et Christianismo giva middag på Grand Hôtel Royal.

Söndagen den 30 augusti.

Tolfte efter Trefaldighet.

9,33 f. m. Extratåg till Upsala.
10,40 » Konferensdeltagarna samlas i Gustavianum mitt emot Domkyrkan.
10,50 » Procession till Domkyrkan.
11 » *Högmässa.*
Credo läses av Patriarken och Påven av Alexandria.
Predikan av Ärkebiskopen i Upsala.
1 e. m. Frukost i Universitetets Aula.
5 » Te.
6 » Extratåget återvänder till Stockholm 6,12.

Veni, Sancte Spiritus!
Reple tuorum corda fidelium,
Et tui amoris in eis ignem accende,
Qui per diversitatem linguarum cunctarum
Gentes in unitate fidei congregasti!
Halleluja! Halleluja!

Därefter angivas reglerna för sammanträden och diskussioner. Nattvardsgång varje morgon kl. 8 i Jakob. Korta betraktelser över Fader vår kl. 1 e. m. i Jakob.

REGISTER

av

ANNA SÖDERBLOM, född Forsell

Innehållsförteckning.

FÖRSTA KAPITLET.

ANDRA KAPITLET.

TREDJE KAPITLET.

FJÄRDE KAPITLET.

NIONDE KAPITLET.

TIONDE KAPITLET.

ELFTE KAPITLET.

TOLFTE KAPITLET.

TRETTONDE KAPITLET.

FJORTONDE KAPITPET.

FEMTONDE KAPITLET.

SEXTONDE KAPITLET.

SJUTTONDE KAPITLET.

ADERTONDE KAPITLET.

NITTONDE KAPITLET.

TJUGONDE KAPITLET.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

TJUGUANDRA KAPITLET.

TJUGUTREDJE KAPITLET.

TJUGUFJÄRDE KAPITLET.

TJUGUFEMTE KAPITLET.

TJUGUSJÄTTE KAPITLET.

TJUGUSJUNDE KAPITLET.

TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

BILAGOR.

Pris: Häft. kr. 17: 50, klotb. kr. 20: 50, halvfranskt band kr. 30: —

Uppsala 1926. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B. 26290

